

Carol Kacsó

REPERTORIUL ARHEOLOGIC AL JUDEȚULUI MARAMUREȘ

Volumul I



Editura EURO TIP
Baia Mare 2011

3

1. Vâlcea
2. Cămin
3. Hituri
4. Centru
5. Bobotă
6. Măgura
7. Hagău
8. Pe fața
9. Ghiile
10. La bra
11. Dealu
12. Mânz
13. Cost
14. Cite
15. Dea
16. Oul
17. Fă
18. Po
19. B
20. C
21. F
- 22.
- 23.
- 24.

CAROL KACSÓ

REPERTORIUL ARHEOLOGIC AL JUDEȚULUI MARAMUREȘ
Volumul I

CAROL KACSÓ

**REPERTORIUL ARHEOLOGIC
AL JUDEȚULUI MARAMUREȘ**

Volumul I

Editura EUROTIP
Baia Mare, 2011

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș

BIBLIOTHECA MARMATIA 3

Editor: Viorel Rusu

Director editură: Pamfil Godja

Tehnoredactare: Tünde Pécsi

Coperta: Minerva Luca

Imagine coperta 1: Fragment de vas din epoca bronzului de la Oarța de Jos - *Vâlceaua Rusului* (foto: Minerva Luca)

Imagine coperta 4: Oarța de Sus. Punctele *Dealul Stremțului* și *Ghiile Botii* (foto: Carol Kacsó).

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KACSÓ, CAROL

Repertoriul arheologic al județului Maramureș / Carol Kacsó. - Baia Mare : Eurotip, 2011.

2 vol.

ISBN 978-606-8170-92-3

Vol. 1. - 2011. - ISBN 978-606-8170-93-0

902(498-35 Maramureș)

© Carol Kacsó

© Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș

PREFAȚĂ

Am început elaborarea lucrării **Repertoriul arheologic al județului Maramureș** în toamna anului 2000. Județul era format atunci din 70 de unități administrativ-teritoriale: două municipii, șase orașe și 62 de comune, în majoritatea cazurilor acestora fiindu-le arondate sate. Am adoptat sistemul de comunicare a datelor arheologice cunoscute în ordinea alfabetică a acestor unități, fiecare dintre ele primind câte un număr roman, de la I la LXXI (numărul XXXV este rezervat unui subcapitol – Maramureș, în care sunt menționate descoperirile fără precizarea localității de proveniență). Aceeași înșiruire alfabetică a localităților apare și în cadrul fiecărei unități, iar informațiile sunt prezentate în ordinea încadrării cronologice a descoperirilor.

Între timp, în urma unor referendumuri locale, a avizelor forurilor județene competente și a Hotărârilor Guvernului României, au avut loc modificări în organizarea administrativ-teritorială a județului Maramureș, astfel că, la data când scriu aceste rânduri – primăvara anului 2010 - în cuprinsul județului există în continuare două municipii: Baia Mare și Sighetu Marmației, dar 11 orașe: Baia Sprie, Borșa, Cavnic, Dragomirești, Săliștea de Sus, Seini, Șomcuta Mare, Ulmeni, Tăuții Măgherauș, Târgu Lăpuș și Vișeu de Sus, precum și 63 de comune, dintre acestea din urmă nou înființate fiind Coaș, Coltău, Gârdani, Groșii Țibleșului, Oncești și Șieu. De asemenea, localitatea Odești, aflată inițial în teritoriul comunei Băița de Sub Codru, a fost încorporată în comuna Băsești. Schimbările menționate nu au mai putut fi luate în considerare în cadrul repertoriului, aceasta și datorită faptului că nu este publicată încă o hartă reactualizată a județului Maramureș, în care să fie delimitate recent înființatele unități administrativ-teritoriale. Cititorul interesat va găsi la sfârșitul lucrării o listă cu actuala împărțire administrativă a județului.

În momentul de față, cele mai multe dintre județele Transilvaniei dispun de repertorii arheologice. Din păcate, acestea nu au fost întocmite după o metodologie unitară, astfel că diferențele dintre ele sunt foarte mari în ceea ce privește problematica abordată, cantitatea de informații comunicate în legătură cu descoperirile și complexele arheologice, literatura referitoare la ele, calitatea și cuantumul ilustrației etc.

Prezentul repertoriu este, de asemenea, deosebit în unele dintre formulările sale de lucrările de acest gen până în prezent publicate, aceasta și datorită faptului că noțiunea de descoperire arheologică primește aici un conținut în parte diferit de cel ce i se atribuie în mod obișnuit. După opinia mea, descoperire arheologică este, indiferent de vârsta sa, orice creație materială umană, respectiv materie ce a fost manipulată de om, ajunsă, dintr-un motiv sau altul, în pământ sau într-un alt loc, care nu este accesibil cotidian omului. Descoperirile arheologice, în această accepțiune, apărute pe teritoriul județului Maramureș, precum și fenomenele cu care acestea au fost în conexiune fac obiectul lucrării de față. Într-un număr redus, sunt repertoriate și obiecte cu o

vechime considerabilă, care au fost transmise din generație în generație fără a fi fost vreodată în pământ. De regulă, acestea au ajuns în cele din urmă într-o colecție publică ori privată sau au fost înregistrate într-o lucrare științifică.

Sunt cuprinse în repertoriu și obiective ce aparțin domeniilor arheologiei industriale și arheologiei montane (lucrări miniere, șteampuri, turnătorii etc.). Înșiruirea lor este precedată de excursuri mai lungi sau mai scurte cu privire la datele geologice referitoare la localitățile discutate și la istoria mineritului practicat în aceste localități, informațiile furnizate ajutând la înțelegerea celui mai important fenomen economic ce a caracterizat Maramureșul de-a lungul timpului, exploatarea resurselor subsolului. Sunt analizate și diversele opinii exprimate în legătură cu acest fenomen.

Este descrisă și o parte a monumentelor istorice din județ, și anume cele care au fost deja investigate arheologic ori se pretează la o astfel de investigare. Sunt menționate documentele scrise care contribuie la cunoașterea mai exactă a unor complexe arheologice sau procese istorice, precum și cele care conțin date pe baza cărora pot fi demarate cercetări arheologice. Sunt indicate satele dispărute, o parte a monumentelor funerare mai deosebite din cimitirele, unele deja abandonate, ale actualelor localități, precum și mănăstirile ctitorite pe teritoriul județului. Vestigiile acestora din urmă pot fi depistate, de asemenea, prin cercetări arheologice coroborate, după caz, cu cercetări de arhivă.

Sunt repertoriate peșterile identificate în județul Maramureș, atât cele în care au apărut deja resturi arheologice, cât și cele în care nu au fost descoperite până în prezent urme ale activității umane, poate și datorită faptului că ele nu au fost cercetate și din punct de vedere arheologic. Este de presupus că numărul peșterilor din Maramureș folosite de om de-a lungul timpului, fie ca adăpost, fie ca loc de depunere de bunuri, este mai mare decât cel cunoscut la această dată.

Sunt precizate, atunci când am avut informații, tradiția locală în legătură cu amplasarea vetrei localității sau a construcțiilor vechi, precum și toponimiile care ar putea indica existența unor situri arheologice.

Sunt specificate, în cazul în care acestea sunt cunoscute, locurile de păstrare a artefactelor, respectiv soarta lor după descoperire. Sunt menționate și datele greșite ce au fost comunicate în legătură cu o parte a descoperirilor maramureșene, precum și descoperirile atribuite eronat acestui teritoriu.

Piese și ansamblurile arheologice deja publicate sunt însoțite de bibliografie¹. Aceasta este detaliată într-o măsură probabil mai mare decât se face în mod uzual, întrucât am dorit să subliniez și în acest fel importanța unora dintre descoperiri, discuțiile științifice pe care le-au provocat, contribuția lor la cunoașterea și explicarea diferitelor fenomene arheologice pe spații ce depășesc regiunea din care ele provin.

¹ Am marcat cu litere boldate titlurile lucrărilor în care se publică sau se menționează pentru prima dată o anumită descoperire, respectiv titlurile lucrărilor pe care le-am considerat ca fiind mai importante pentru cunoașterea și interpretarea acestor descoperiri, precum și pentru înțelegerea contextului în care ele au apărut.

Lucrările îi sunt anexate hărțile unităților administrative, cu indicarea locurilor de descoperire, precum și ilustrația unei părți a materialului arheologic descris, planuri de obiective arheologice, profile de secțiuni, fotografii de șantier, fotografii de monumente etc.

Repertoriul, ce reflectă stadiul de cunoaștere a descoperirilor arheologice din județul Maramureș până la sfârșitul anului 2006, doar în mod excepțional fiind luate în considerație descoperiri și cercetări arheologice de dată mai recentă, se adresează în primul rând specialiștilor în arheologie, istorie, istoria artelor etc. El este însă destinat și autorităților județene, municipale, orășenești și comunale, care au la dispoziție un nou instrument de percepție a patrimoniului local, ce trebuie protejat, dar și pus în valoare științific, muzeistic și turistic. Autorii de monografii ale localităților maramureșene vor afla, sper, date cu ajutorul cărora istoria locurilor pe care le studiază va putea fi mai bine și mai complet zugrăvită. Cred că și publicul amator de istorie și arheologie va găsi informații care să-l intereseze.

Am convingerea că există pe teritoriul județului Maramureș un număr mare de piese și complexe arheologice care nu au fost scoase încă la lumină sau care nu au ajuns să fie cunoscute de lumea științifică. Probabil că publicarea celor deja cunoscute va contribui la intensificarea cercetărilor și la apariția unor noi descoperiri.

PRESCURTĂRI

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE

Periodice, Serii

- AcadÉrt = Magyar Akadémiai Értesítő, Pest, Budapest
- ACMIT = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania, Cluj
- Acta = Acta, Székely Nemzeti Múzeum, Csiki Székely Múzeum, Sepsiszentgyörgy – Sf. Gheorghe
- ActaArchCar = Acta Archaeologica Carpathica, Kraków
- ActaArchHung = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
- ActaArchKøbenhavn = Acta Archaeologica, København
- ActaMusMar = Acta Musei Maramorosiensis, Sighetu Marmăției
- ActaMusNap = Acta Musei Napocensis, Cluj, Cluj-Napoca
- ActaMusPor = Acta Musei Porolissensis, Zalău
- ActaPraehArch = Acta Praehistorica et Archaeologica, Berlin
- ActaTS = Acta Terrae Septemcastrensis, Sibiu
- Aegaeum = Aegaeum, Annales d'Archéologie égéenne de l'Université de Liège, Liège
- AII(A) Cluj = Anuarul Institutului de Istorie (și Arheologie) din Cluj (Cluj-Napoca), Cluj, Cluj-Napoca; Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca
- AIIN = Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
- AISC = Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj
- AnBanat = Analele Banatului, Timișoara
- AnInstGeologie = Anuarul Institutului de Geologie, București
- AnMin = Analele Minelor din România, București
- AnMuzEtnTrans = Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj, Cluj-Napoca
- AnnNaturhistMusWien = Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien, Wien
- AnnUnivApulensis = Annales Universitatis Apulensis, Alba Iulia
- Anodos = Anados. Studies of Ancient World, Trnava
- AÖG = Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen, Wien
- Archæo = Archæo, Archäologie in Sachsen, Dresden
- ArchEA = Archäologie in Eurasien, Berlin
- ArchAus = Archaeologica Austriaca, Wien
- ArchÉrt = Archaeologiai Értesítő, Budapest
- ArchHung = Archaeologia Hungarica, Budapest
- ArchKorr = Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
- ArchKözl = Archaeologiai Közlemények, Pest, Budapest

- ArchMühely = Archeometriai Műhely (<http://www.ace.hu/am/index.html>)
- ArchPol = Archeologia Polski, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź
- ArchRom = Archaeologica Romanica, București
- ArchRozhl = Archeologické rozhledy, Praha
- ArhMed = Arheologie Medievală, Reșița, Brăila
- ArhMold = Arheologia Moldovei, Iași
- ArhOlteniei = Arhivele Olteniei, București
- ArhReligioasă = Arhitectura Religioasă Medievală din Transilvania, Satu Mare
- ASM = Archaeologica Slovaca Monographiae, Nitra
- ASSAS = Anuarul științific al Societății Ardelene de Speologie – România, Cluj
- AVSL = Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt
- BAM = Beiträge zur ur- und frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturräume, Bonn
- BAR-IS = British Archaeological Reports-International Series, Oxford
- BányKohLap = Bányászati és Kohászati Lapok, Selmeczbánya, Budapest
- BányKohLap Bányászat = Bányászati és Kohászati Lapok Bányászat, Budapest
- BányTörtKözl = Bányásztörténeti Közlemények, Rudabánya
- BeitrUrFrühgeschMeklenburg-Vorpommers = Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg-Vorpommers, Schwerin
- BerlinerJahrb = Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte, Berlin
- BerRGK = Berich der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
- BiblArchIassiensis = Bibliotheca Archaeologica Iassiensis, Iași
- BiblArh = Biblioteca de Arheologie, București
- BiblBanatica = Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, Timișoara
- BiblBrukenthal = Bibliotheca Brukenthal, Sibiu
- BiblCumidavae = Bibliotheca Cumidavae, Brașov
- BiblEphNapocensis = Bibliotheca Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
- BiblInstIstNaț = Biblioteca Institutului de Istorie Națională, București
- BiblIst = Biblioteca Istorică, București
- BiblIstros = Biblioteca Istros, Brăila
- BiblMarmatia = Bibliotheca Marmatia, Baia Mare
- BiblMNA = Biblioteca Muzeului Național de Antichități, București
- BiblMousaios = Biblioteca Mousaios, Buzău
- BiblMusApulensis = Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia
- BiblMusGiurgiuensis = Bibliotheca Musei Giurgiuensis, Giurgiu
- BiblMusNapocensis = Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca
- BiblMusPorolissensis = Bibliotheca Musei Porolissensis, Zalău
- BiblMusSabesiensis = Bibliotheca Musei Sabesiensis, Sebeș
- BiblMuz = Biblioteca Muzeologică, Muzeul Național de Istorie, București
- BiblMuzBistrița, Seria Historica = Biblioteca Muzeului Bistrița, Seria Historica, Bistrița

- BiblSeptemcastrensis = Bibliotheca Septemcastrensis, Sibiu
- BiblThrac = Bibliotheca Thracologica, București, Cluj-Napoca etc.
- BiblUnivApulensis = Bibliotheca Universitatis Apulensis, Alba Iulia
- BrAM = Brukenthal Acta Musei, Sibiu/Hermannstadt
- BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române, București
- BTK = A Bolyai Tudományegyetem Kiadványai, Kolozsvár
- BulArch = Bulletin d'Archéologie Sud-Est Européenne, Belgrade, Bucarest
- BulCercSt = Buletinul Cercurilor Științifice Studentești, Arheologie-Istorie-Muzeologie, Alba Iulia
- BulInf = Buletin Informativ, Federația Română Turism – Alpinism, Comisia Centrală de Speologie Sportivă, București
- BulMonIst = Buletinul Monumentelor Istorice, București
- BulSpeologie = Buletinul Clubului de Speologie „Emil Racoviță”, București
- BulȘtiințific Seria D = Buletin Științific al Universității de Nord din Baia Mare, Seria D – Preparare-Geologie-Metalurgie-Ingineria Mediului, Baia Mare
- Caietele ASER = Caietele ASER, Asociația de Științe Etnologice din România, Oradea, București
- Carst = Carst, Clubul de Speologie Cepromin Cluj-Napoca, Cluj-Napoca
- CatMusNatHung = Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Budapest
- CÉR = Correspondence Économique Roumaine, Bucharest
- CercArh = Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
- CercNum = Cercetări Numismatice, București
- CercSpeo = Cercetări Speologice, București
- CL = Convorbiri Literare, București
- CM = Colecții Muzeale, Baia Mare
- CommArchHung = Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
- CronCercArh = Cronică Cercetărilor Arheologice, București etc.
- CultCivDunărea de Jos = Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos (Culture et Civilisation au Bas Danube), Călărași
- Dacia = Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; N.S.: Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
- Der Anschnitt = Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau, Bochum
- DIR, C = Documente cu privire la istoria României, seria C, Transilvania, București
- DocInfArh = Documente noi descoperite și informații arheologice, București
- Dolgozatok = Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem és Régiségtárából, Új Sorozat, Kolozsvár
- Drobeta = Drobeta, Arheologie-Istorie, Drobeta Turnu Severin
- EA = Eurasia Antiqua, Berlin
- EMKE Füzetek = EMKE Füzetek A Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület kiadása, Nagybánya
- EphNapocensis = Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca

- Erdély = Erdély, Honismertetőfolyóirat az Erdélyi Kárpát-Egyesületnek és Múzeumának Értesítője, Kolozsvár
- ErdMuz = Erdélyi Múzeum, Kolozsvár
- ÉrtNagybánya = A Nagybányai Múzeum-Egyesület Értesítője, Nagybánya
- EthnMittUng = Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn, Budapest
- ÉTTK = Értekezések a Történeti Tudományok köréből, Budapest
- ÉvkDebrecen = A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, Debrecen
- FAH = Fontes Archaeologici Hungariae, Budapest
- FKut = Földtani Kutatás (<http://www.foldtanikutatas.hu>)
- FolArch = Folia Archaeologica, Budapest
- ForschVL = Forschungen zur Volks- und Landeskunde, București
- FÖ = Fundberichte aus Österreich, Wien
- FöldKözl = Földtani Közlöny, Budapest
- Galerii = Galerii, Federația Română de Turism Salvamont Speologie, Comisia Centrală de Speologie, București
- HambBeitrNum = Hamburger Beiträge zur Numismatik, Hamburg
- InternArch Studia honoraria = Internationale Archäologie Studia honoraria, Espelkamp, Rahden/Westf.
- IntEtnCult = Interferențe Etnice și Culturale în mileniile I a.Chr. – I p.Chr., Cluj-Napoca
- InvArchRoumanie = Inventaria Archaeologica. Corpus des Ensembles Archéologiques, Roumanie
- JahrbRGZM = Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, Mainz
- JahresberichtFrankfurt a. M. = Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt a. M., München
- JelentésMK(Á)FI = A Magyar Kir. (Állami) Földtani Intézet Évi Jelentése, Budapest
- JNG = Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, Kallmünz-Opf.
- JSKV = Jahrbuch des siebenbürgischen Karpathenvereins, Hermannstadt
- KözlDebrecen = Közlemények a Debreceni M. Kir. Tisza István – Tudomány – Egyetem Régészeti Intézetéből, Debrecen
- KözlKolozsvár = Közlemények az Erdélyi Múzeum Érem és Régiségtárából, Kolozsvár
- LAF = Linzer Archäologische Forschungen, Linz
- Lapis = Mineralien Magazin Lapis. Die aktuelle Monatsschrift von Mineralien & Edelsteinen für Liebhaber & Sammler, Wartemberg
- MAGW = Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Wien
- MarbStudien = Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte, Mainz
- Materiale = Materiale și Cercetări Arheologice, București, Oradea etc.
- MatSpraw = Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Rzeszów
- MedTrans = Mediaevalia Transilvanica, Satu Mare
- Memorii = Memoriile Comitetului Geologic, București

- MemSecȘtIstArh = Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice, București
- MittBerGesAEU = Mitteilugen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Berlin
- MittÖsterNumGes = Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, Wien
- MonogrRGZM = Römisch-Germanisches Zentralmuseum. Forschungsinstitut für Vor-und Frühgeschichte. Monographien, Mainz
- MuzKönyvÉrt = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, Budapest
- NumKözl = Numismatikai Közlemények, Budapest
- NumSb = Numismatický Sborník, Praha
- NumZ = Numismatische Zeitschrift, Wien
- OesterrZBH = Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, Wien
- OTTE = Orvos-természettudományi Értesítő, Kolozsvár
- PA = Prace Archeologiczne, Warszawa, Kraków
- PamArch = Památky Archeologické, Praha
- PAS = Prähistorische Archaeologie in Südosteuropa, Berlin, Kiel etc.
- PBF = Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart
- Pro Unione = Pro Unione, Revistă a Fundației Culturale „Pro Unione”, Baia Mare
- ProbGeografie = Probleme de Geografie, București
- PZ = Prähistorische Zeitschrift, Berlin
- RAM = Revista Arhivei Maramureșene, Baia Mare
- RegBeiträge = Regensburger Beiträge zur Prähistorischen Archäologie, Bonn
- RevArhivelor = Revista Arhivelor, București
- RevBistriței = Revista Bistriței, Bistrița
- RevIst = Revista de Istorie, București
- RevMin = Revista Minelor, București
- RevMuzMon= Revista Muzeelor și Monumentelor, București
- RFR = Revista Fundațiilor Regale, București
- RGF = Römisch-Germanische Forschungen, Berlin
- RIR = Revista Istorică Română, București
- RJA = Romanian Journal of Archaeology, București
- SAM = Studien zu den Anfängen der Metallurgie, Berlin
- SCIM = Studii și Cercetări de Istorie Medie, București
- SCIV(A) = Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
- SCN = Studii și Cercetări Numismatice, București
- SCȘ Cluj = Studii și Cercetări Științifice, Cluj
- SlovArch = Slovenská Archeológia, Nitra
- SlovNum = Slovenská numizmatika, Nitra
- SocRom = Sociologie Românească, București
- Speomond = Speomond, Revista Federației de Speologie, București
- StAntArch = Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
- StArch = Studia Archaeologica, Szeged

- StArt = Studii și articole, Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, Filiala Baia Mare, Baia Mare
- StArtIst = Studii și Articole de Istorie, București
- StCercBistrița = Studii și Cercetări, Seria Geologie-Geografie, Bistrița
- StCercMaramureșene = Studii și Cercetări Maramureșene, Baia Mare
- StClasice = Studii Clasice, București
- StComSatu Mare = Studii și Comunicări Satu Mare, Satu Mare
- StComSibiu = Studii și Comunicări, Sibiu
- StMP = Studia Mediævalia Pragensia, Praha
- StPreist = Studii de Preistorie, București
- StPreist Supplementum = Studii de Preistorie Supplementum, București
- StudUnivBabeș-Bolyai = Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Cluj, Cluj-Napoca
- StThr = Studia Thracica, Sofia
- ŠtZ AUSA V = Študijné Zvesti Archeologického Ústavu SAV, Nitra
- Suceava = Suceava, Anuarul Muzeului Județean, Suceava
- SympThracologica = Symposia Thracologica, București etc.
- Századok = Századok. A Magyar Történeti Társulat Közlönye, Budapest
- SzMMÉ = Szolnok Megyei Múzeum Évkönyve, Szolnok
- SzSzBLEvk = Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv, Nyíregyháza
- TransRevSystEcolResearch = Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research, Sibiu
- TTK = Természettudományi Közlöny, Budapest
- Ungarn-Jahrbuch = Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für interdisziplinäre Hungarologie, München
- UPA = Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bonn
- VasÚj = VasárnapiÚjság, Pest
- VeröffentBergbauMusBochum = Veröffentlichungen aus dem Deutschen Bergbau-Museum Bochum, Bochum
- VjesnikZagreb = Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb
- VorgeschForsch = Vorgeschichtliche Forschungen, Berlin
- VýchPravek = Východoslovenský Pravek, Nitra
- WAB = Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Eisenstadt
- WienerPrähistZeitschr = Wiener Prähistorische Zeitschrift, Wien
- ZAM = Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Köln
- Zargidava = Zargidava. Revistă de Istorie, Bacău
- ZborníkSlovNárMúz = Zborník Slovenského Národného Múzea. História, Bratislava
- ZfA = Zeitschrift für Archäologie, Berlin
- ZfE = Zeitschrift für Ethnologie, Berlin
- ZGeol = Zeitschrift für praktische Geologie mit besonderer Berücksichtigung der Lagerstättenkunde, Berlin
- ZSL = Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, Köln, Wien
- Карпатика = Carpatica – Карпатика, Ужгород

-НЗЗКМ = Науковий Збірник Закарпатського Краєзнавчого Музею,
Ужгород
-СовАрх = Советская Археология, Москва

Articole, Monografii²

A Szent István-templom = *A nagybányai Szent István-templom. Szász Károly emlékére*, EMKE Füzetek 17–18, Nagybánya, 2000.

Achim, Ciolte, Băiuț = V. Achim, A. Ciolte, Băiuț. *Documentar tehnic și monografic*, Baia Mare, 1991.

Adevărul = *Adevărul omeneste posibil* (volum îngrijit de Lucia Cornea, M. Drecin, B. Ștefănescu, A. Chiriac, I. Crișan), Oradea, 2001.

Alexandrescu, Schwerter = Alexandrina D. Alexandrescu, *Die Bronzeschwerter aus Rumänien*, Dacia N.S. 10, 1966, 117-189.

Andrițoiu, Contribuții = I. Andrițoiu, *Contribuții la cunoașterea culturii Wietenberg în Transilvania (I)*, Sargetia 20, 1986–1987 (1989), 45–63.

Andrițoiu, Civilizația = I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, BiblThrac II, București, 1992.

Andrițoiu, Descoperiri = I. Andrițoiu, *Descoperirile preistorice*, în I. Andrițoiu, A. Rustoiu, *Sighișoara-Wietenberg. Descoperirile preistorice și așezarea dacică*, BiblThrac XXIII, 1997, București, 15-60.

Andrițoiu, Vasiliev, Noua = I. Andrițoiu, V. Vasiliev, *Quelques considération concernant la culture Noua en Transylvanie*, CultCivDunărea de Jos 10, 1993, 101–124.

Anghel, Cetăți = Gh. Anghel, *Cetăți medievale din Transilvania*, București, 1972.

Babeș, Fouilles 1970 = M. Babeș, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1970)*, Dacia N.S. 15, 1971, 359–393.

Baboș, Giulești = A. Baboș, *Mândria Giuleștiului de altă dată, biserica sa de pétra care n'are socla în giuru*, ActaMusMar 1, 2002, 267–286.

Bader, Dépôts = T. Bader, *Dépôts de l'âge du bronze tardif du nord-ouest de la Transylvanie*, InvArchRoumanie 6, 1971.

Bader, Apărătorul de braț = T. Bader, *Apărătorul de braț în Bazinul carpato-dunărean – Die Handschutzspirale in donauländischen Karpatenraum*, StComSatu Mare 1972, 85–100.

Bader, Suciul I = T. Bader, *Cultura Suciul de Sus în nord-vestul României – Die Suciul de Sus-Kultur im Nordwesten von Rumänien*, SCIV 23, 1972, 509–535.

Bader, Colecție = T. Bader, *O veche colecție de ceramică aparținând culturii Suciul de Sus în Muzeul județean Mureș – Eine alte Keramiksammlung aus der Suciul de Sus Kultur im Kreismuseum Mureș*, Marisia 6, 1976, 37–47.

Bader, Epbronz = T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, 1978.

² Apar prescurtate lucrările cel puțin de două ori citate în prezentul volum.

Bader, Suciul II = T. Bader, *Die Suciul de Sus-Kultur in Nordwestrumänien*, PZ 54, 1979, 3–31.

Bader, Budești = T. Bader, *Acu de bronz de la Budești – Eine Nadel von Budești (Bez. Maramureș)*, Marmatia 5-6, 1979-1981, 125-128.

Bader, Fibeln = T. Bader, *Die Fibeln in Rumänien*, PBF XIV, 6, München, 1983.

Bader, Bemerkungen = T. Bader, *Bemerkungen über die ägäischen Einflüsse auf die alt- und mittelbronzezeitliche Entwicklung im Donau-Karpatenraum*, în *Orientalisch-ägäische Einflüsse in der europäischen Bronzezeit*, Monographien RGZM 15, 1990, 181–205.

Bader, Schwerter = T. Bader, *Die Schwerter in Rumänien*, PBF IV, 8, Stuttgart, 1991.

Bader, Bronzefunde = T. Bader, *Neue Bronzefunde in Nordwestrumänien*, în Kovács (ed.), *Metallindustrie*, 265–301.

Bader, Passfunde = T. Bader, *Passfunde aus der Bronzezeit in den Karpaten*, CommArchHung 2001, 15–39.

Bader, Lanzenschuh = T. Bader, *Bemerkungen über ein wenig bekanntes Artefakt: der bronzezeitliche Lanzenschuh im Karpaten-Donau-Raum*, VjesnikZagreb 42, 2009, 129-156.

Balogh J., Renaissance = Jolán Balogh, *Az erdélyi Renaissance I. 1460-1541*, Kolozsvár, 1943.

Balogh, Aspecte I = A. Balogh, *Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureș între anii 1860-1918 (I)*, Marmatia 4, 1978, 137-151.

Balogh, Aspecte II = A. Balogh, *Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureș între anii 1860-1918 (II) – Aspects concerning the penetration of foreign capital in the mining industry of Maramureș*, Marmatia 5-6, 179-1981, 266-294.

Balogh, Oszóczki, Bányászat = B. Balogh, K. Oszóczki, *Bányászat és pénzverés a Gutin alatt. Nagybánya és környékének bányászata, ércfeldolgozása és pénzverése 1700 előtt*, Miskolc–Rudabánya, 2001.

Baron, Industrie extractivă = M. Baron, *Caracteristici ale industriei extractive a metalelor prețioase în România interbelică*, în C. Florea, C. Năprădean (îngr.), *Societate și civilizație. Profesorului universitar dr. Marcel Știrban la împlinirea a șapte decenii de viață*, Târgu Mureș, 2002, 467-487.

Baron, Minerit aurifer = M. Baron, *Din istoria mineritului aurifer din România 1918-1948*, Petroșani, 2006.

Bálint, Kalendárium II = S. Bálint, *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából*, II, Budapest, 1977.

Bánki, Molnár, Nemesércbányászat, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.), *Bányászat*, 72-135.

Báthory, Industria extractivă = L. Báthory, *Dezvoltarea industriei extractive a metalelor prețioase după Unirea Transilvaniei cu România – Le développement*

de l'industrie extractive des métaux précieux après l'Union de la Transylvanie avec la Roumanie, AII Cluj 11, 1968, 159-170.

Báthory, *Industria minieră* = Báthory, *Capitalul străin în industria minieră din România (1918-1924) – Das Fremdkapital in der Bergbauindustrie aus Rumänien*, AIIA Cluj 18, 1975, 247-262.

Bátora, Rassmann, *Eisenmesser* = J. Bátora, K. Rassmann, *Fund eines Eisenmessers im Objekt aus dem Ende der Bronzezeit in Rybník*, în M. Salaš, Klára Šabatova (ed.), *Die Urnenfelderzeit und die Hallstattzeit. Beiträge aus IX. Konferenz, Bučovice 3.-6. 10. 2006*, Brno, 2007, 35-51.

Bălan, *Dălți* = G. Bălan, *Cronologia și tipologia dălților de bronz cu toc de înmănușare din România – Chronology and Typology of the Bronze Socketed Chisels from Romania*, Apulum 46, 2009, 1-40.

Bălănescu, Achim, Ciolte, *Istoria* = S. Bălănescu, V. Achim, A. Ciolte, *Istoria conducerii mineritului, a metalurgiei neferoase și prețioase din nord-vestul României. Organizare, coordonare, dezvoltare*, Baia Mare, 2002.

Bărbulescu, *Începuturi* = M. Bărbulescu, *De la începuturile civilizației la sinteza românească*, în M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, București, 1999, 7-139.

Becker, *Journal* = W. G. E. Becker, Bergmeister zu Freyberg, *Journal einer bergmännischen Reise durch Ungarn und Siebenbürgen*, II. Theil, Freyberg, 1816.

Becker și alții (ed.), *Χρόνος* = Cornelia Becker, Marie-Luise Dunkelmann, Carola Metzner-Nebelsick, Heidi Peter-Röcher, M. Roeder, Biba Teržan (ed.), *Χρόνος. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für Bernhard Hänsel*, InternArch Studia honoraria 1, Espelkamp, 1997.

Bejinariu, *Descoperiri* = I. Bejinariu, *Săpăturile arheologice de la Giurtelecu Șimleului-Coasta lui Damian (II) – Archaeological excavations from Giurtelecu Șimleului-Coasta lui Damian (II). The Wietenberg's culture discoveries*, în Popa C. I., Rustoiu G. T. (ed.), *StCerArh*, 363-390.

Bejinariu, *Brâglez* = I. Bejinariu, *Depozitul de bronzuri de la Brâglez*, Cluj-Napoca, 2007.

Bejinariu, *Bronzuri* = I. Bejinariu, *Bronzuri preistorice din Sălaj (colecțiile Szikszai, Wesselényi-Teleki, Aszodi și descoperiri izolate aflate în colecția Muzeului din Zalău)*, Cluj-Napoca, 2008.

Berbeleac, *Aur* = I. Berbeleac, *Zăcămintă de aur*, București, 1985.

Berciu, *Ighiel* = I. Berciu, *Depozitul de bronzuri dela Ighiel jud. Alba*, Apulum 1, 1939-1942 (1942), 24-38.

Berciu D., *Zorile* = D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966.

Berciu D., *Romania* = D. Berciu, *Romania before Burebista*, Ancient Peoples and Places, London, 1967.

Beregic, Cosma, Bogdan, *Minerit* = V. Beregic, N. Cosma, M. Bogdan, *Mineritul de la poalele Gutâiului*, Baia Mare, 2001.

Bernjakovič, *Hortfunde* = K. Bernjakovič, *Bronzezeitliche Hortfunde vom rechten Ufergebiet des oberen Theisstales (Karpatoukraine USSR)*, SlovArch 8, 1960, 325-392.

Bélay, *Máramaros* = V. Bélay, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei a megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*, Budapest, 1943.

Bichir, *Dacii liberi* = Gh. Bichir, *Dacii liberi din nordul Daciei – Les Daces libres du Nord de la Dacie*, Thraco-Dacica 17, 1996, 191-201.

Bichir, *Freie Daker* = Gh. Bichir, *Die freien Daker im Norden Dakiens*, ActaMusPor 21, 1997, 785-800.

Bilțiu, *Cruci* = P. Bilțiu, *Modele și tipuri vechi de cruci mortuare din piatră din Maramureș – Old Models and Types of Funerary Stone Crosses from Maramureș*, Caietele ASER 4, 2008, 129-140.

Binder, *Contribuții* = P. Binder, *Contribuții la studiul dezvoltării feudalismului în Maramureș și în nordul Transilvaniei*, StArtIst 10, 1967, 27-61.

Blajer, *Tarnobrzeg* = W. Blajer, *Z problematyki zabytków brązowych wczesnej fazy grupy tarnobrzezkiej – Aus der Problematik der Bronzefunde der Tarnobrzeg-Gruppe*, în *Grupa tarnobrzezka kultury lużyckiej*, Rzeszów, 1989, 111-141.

Bobîna, *Cercetări* = B. Bobîna, *Stadiul actual al cercetărilor privind neoliticul din nord-vestul României (județul Maramureș) – The actual stage of Neolithic archaeological research in the North-West Romania (Maramureș county)*, Marmatia 9/1, 2009, 7-21.

Bodi (ed.), *In medias res prahistoriae* = G. Bodi (ed.), *In medias res prahistoriae. Miscellanea in honorem annos LXV peragentis Professoris Dan Monah oblata*, Iași, 2009.

Bodiu și alții, *Regiunea minieră Baia Mare* = A. P. Bodiu, G. F. Popescu, P. T. Ilie, V. T. Beregic, *Regiunea minieră Baia Mare* (f. a.).

Bombiță, *Mții Lăpușului* = G. Bombiță, *Studii geologice în Munții Lăpușului*, AnInstGeologie 39, 1971, 7-108.

Bóna, *Bronzezeit* = I. Bóna, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*, ArchHung S.N. 49, Budapest, 1975.

Bóna, *Bronzeguss* = I. Bóna, *Bronzeguss und Metallbearbeitung bis zum Ende der mittleren Bronzezeit*, în W. Meier-Arendt (ed.), *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss* (catalog de expoziție), 1992, 48-65.

v. Born, *Briefe* = Ignaz Edl. von Born, *Briefe über mineralogische Gegenstände auf seiner Reise durch das Temeswarer Bannat, Siebenbürgen, Ober- und Nieder-Hungarn, an den Herausgeber derselben, Johann Jacob Ferber... geschrieben*, Frankfurt und Leipzig, 1774.

Boroffka, *Fier* = N. Boroffka, *Folosirea fierului în România de la începuturi până în secolul al VIII-lea î.e.n. - The use of iron in Romania from the beginnings to the VIIIth century B.C.*, Apulum 24, 1987, 55-77.

Boroffka, *Eisen* = N. Boroffka, *Die Verwendung von Eisen in Rumänien von den Anfängen bis in das 8. Jahrhundert v.Chr.*, Berlin, 1991.

Boroffka, *Wietenberg* = N. G. O. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA 19, Bonn, 1994.

Boroffka, *Axt* = N. Boroffka, *Zu einem Axtfragment aus „Ungarn”*, în Boroffka, Soroceanu (ed.), *Transsilvanica*, 59–69.

Boroffka, *Resurse* = N. Boroffka, *Resursele minerale din România și stadiul actual al cercetărilor privind mineritul preistoric – Mineral Resources in Romania and the Present State of Research in Prehistoric Mining*, *Apulum* 43/1, 2006, 71-94.

Boroffka, Soroceanu (ed.), *Transsilvanica* = N. Boroffka, T. Soroceanu (ed.), *Transsilvanica. Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des südöstlichen Mitteleuropa. Gedenkschrift für Kurt Horedt*, InternArch Studia honoraria 7, Rahden/Westf., 1999.

Boroneanț, *Arheologia* = V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000.

Borovszky (ed.), *Szatmár Vármegye* = S. Borovszky (ed.), *Magyarország Vármegyei és Városai. Szatmár Vármegye*, Budapest, f.a. (1908).

Bouzek, *Cultural interrelations* = J. Bouzek, *The Aegean, Anatolia and Europe: cultural interrelations in the second millenium B.C.*, *Studies in Mediterranean Archaeology* 29, Göteborg, Prague, 1985.

Bradofka, *Kereszthegy* = F. Bradofka, *Kereszthegyi m. k. bányamű*, în Woditska (red.), *Monografia*, 33-61.

Bratu, *Depuneri* = Olimpia Bratu, *Depuneri de bronzuri între Dunărea Mijlocie și Nistru în secolele XIII-VII a.Chr.*, București, 2009.

v. Brunn, *Hortfunde* = W. A. von Brunn, *Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit*, RGF 29, Berlin, 1968.

Bud, *Date* = T. Bud, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, 1911.

Bunta, Katona, *Üvegművesség* = Magda Bunta, I. Katona., *Az erdélyi üvegművesség a századfordulóig*, Bukarest, 1983.

Catalogue Egger = *Catalogue of the important Collection of Bronze Arms & Implements, and Ornaments in Gold, Silver and Bronze, formed by the late Dr. S. Egger, of Vienna*, London, 1891.

Catalogue spécial - *Catalogue spécial de l'exposition hongroise*, Paris, 1867.

Cavruc, Chiricescu (ed.), *Sarea, Timpul, Omul* = V. Cavruc, Andrea Chiricescu (ed.), *Sarea, Timpul, și Omul. Catalog de expoziție*, Sfântu Gheorghe, 2006.

Cazacu, Vanci, *Contribuții* = V. Cazacu, G. Vanci, *Una din contribuțiile la dezvoltarea mineritului din Ardealul de Nord*, *AnMin*, anul XXIV, nr. 10, 20 octombrie 1941, 295-307.

Cârciumaru, *Paleoetnobotanica* = M. Cârciumaru, *Paleoetnobotanica. Studii în preistoria și protoistoria României (Istoria agriculturii din România)*, Iași, 1996.

- Chicideanu**, *Schalenknaufschwerter* = I. Chicideanu, *Zur Typologie und Verbreitung der Schalenknaufschwerter*, Dacia N.S. 27, 1983, 11–17.
- Chicideanu-Șandor**, *Obiceiuri funerare I* = I.-Ș. Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară* (lucrare de doctorat), București, 2005.
- Chidioșan**, *Wietenberg* = N. Chidioșan, *Cultura Wietenberg la vest de Munții Apuseni* (rezumatul tezei de doctorat), Cluj-Napoca, 1979.
- Chidioșan**, *Derșida* = N. Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, Oradea, 1980.
- Chidioșan**, **Soroceanu**, *Galoșpetreu* = N. Chidioșan, T. Soroceanu, *Der Bronzefund von Galoșpetreu, Kr. Bihor*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde I*, 169–186.
- Chirilă**, **Lucăcel**, *Descoperiri XIV* = E. Chirilă, V. Lucăcel, *Descoperiri monetare antice în Transilvania (XIV) – Antike Münzfunde in Siebenbürgen (XIV)*, ActaMusPor 3, 1979, 137–138.
- Chirilă**, **Socolan**, *Tezaure* = E. Chirilă, A. Socolan, *Tezaure și descoperiri monetare din colecția Muzeului județean Maramureș, Baia Mare*, 1971.
- Chiș**, **SighMar** = V. T. Chiș, *Sighetu Marmației și zonele învecinate. Ghid cultural-turistic*, Sighetu Marmației, 2010.
- Chiș**, **Minghiraș**, *Peșteri* = V. T. Chiș, Tr. Minghiraș, *Peșteri din Dealurile Maramureșului*, Speomond 12, 2007, 30–31.
- Chiș-Bloju**, *Săliștea* = S. V. Chiș-Bloju, *Săliștea de Sus – monografie*, 2003.
- Ciobanu**, *Exploatarea sării* = Doina Ciobanu, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I–sec. XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean*, BiblMousaios 3, Buzău, 2002.
- Ciobanu**, *Role of salt* = Doina Ciobanu, *The role of salt deposits in the political-military history of the carpatho-danubian space in the I–XIII centuries*, StAntArch IX, 2003, 429–446.
- Ciocan**, *Implicații* = Janeta Ciocan, *Implicații socio-economice ale orînduirii socialiste în cultura populară din satele Mocira și Cicîrlău – Social-economic implications of the socialist society over folk culture in the villages Mocira and Cicîrlău*, Maramureș county, Marmatia 5–6, 1979–1980, 404–423.
- Ciubotă**, **Marina** (coord.), *Relații româno-ucrainene* = V. Ciubotă, V. Marina (coord.), *Relații româno-ucrainene – Istorie și contemporaneitate*, Satu Mare, 1999.
- Ciugudean**, *Coțofeni* = H. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, BiblBanatica 26, Timișoara, 2000.
- Ciugudean**, *Piese de aur* = H. Ciugudean, *Piese de aur din depozitul Cugir I și relația lor cu sistemele metrologice din Bronzul târziu – The Gold Rings of the Cugir Hoard and their Relation to the Late Bronze Weight Systems*, Apulum 47, 2010, 23–40.
- Ciugudean**, **Boroffka** (ed.), *Early Hallstatt Period* = H. Ciugudean, N. Boroffka (ed.), *The Early Hallstatt Period (1200 – 700 B.C) in South-Eastern*

Europe. *Proceedings of the International Symposium from Alba Iulia, 10-12 June, 1993*, BiblMusApulensis 1, Alba Iulia, 1994.

Ciugudean, Gogâltan (ed.), *Bronze Age* = H. Ciugudean, F. Gogâltan (ed.), *The Early and Middle Bronze Age in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Symposium in Alba Iulia, 24-28 September 1997*, BiblMusApulensis 8, Alba Iulia, 1998.

Ciugudean, Ciută, Kádár, Pănade = H. Ciugudean, M. Ciută, Manuella Kádár, *Considerații privind câteva piese din depozitul de bronzuri de la Pănade (com. Sâncel, jud. Alba) – Short Observations Regarding Several Objects Belonging to the Bronze Hoard from Pănade (Alba District)*, Apulum 43/1, 2006, 95-110.

Ciugudean, Luca, Georgescu, Dipșa = H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, *Depozitul de bronzuri de la Dipșa*, BiblBrukenthal 5, Sibiu, 2006.

Ciugudean, Luca, Georgescu, Depozite = H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, *Depozite de bronzuri preistorice din colecția Brukenthal*, BiblBrukenthal 31, Sibiu, 2008.

Coles, Harding, Bronze Age = J. M. Coles, A. F. Harding, *The Bronze Age in Europe*, London, 1979.

Comori = *Comorile tracilor – Thracian Treasures*, Suceava, 2007 (catalog de expoziție realizat de B. P. Niculică).

Condurachi, Daicoviciu, Rumänien = E. Condurachi, C. Daicoviciu, *Rumänien. Archaeologia Mundi*, München, Genf, Paris, 1972.

Cosma E., *Documente* = Eli Cosma, *Documente privind minele de la Borșa*, AII Cluj-Napoca 41, 2002, 323-346.

Cosma, Considerații = C. Cosma, *Considerații privind structura vieții economice în spațiul vestic și nord-vestic românesc în secolele VIII-X d.H. – Betrachtungen zum Aufbau des Wirtschaftslebens im rumänischen westlichen und nordwestlichen Raum im 8–10 J.n.Chr.*, Crisia 26–27, 1996–1997, 67–79.

Cosma, Keramik = C. Cosma, *Die Keramik des 8.-10. Jh. n.Chr. aus dem Norden und Nordwesten Rumäniens*, în A. Rustoiu, A. Ursuțiu (ed.), *Interregionale und kulturelle Beziehungen im Karpatenraum (2. Jahrtausend v.Chr.–I. Jahrtausend n.Chr.)*, IntEtnCult IV, Cluj-Napoca, 2002, 297-389.

Cosma, Secolele VIII-X = C. Cosma, *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d.H.*, IntEtnCult VI, Cluj-Napoca, 2002.

Cosma, Locmed = C. Cosma, *Locuirea medieval timpurie*, în Vasiliev și alții, *Solotvino*, 91-106.

Cosma, Gudea, Habitat u. Gesellschaft II = C. Cosma, A. Gudea, *Habitat und Gesellschaft im Westen und Nordwesten Rumäniens in den 8. – 10. Jahrhunderten n.Chr.*, IntEtnCult II, Cluj-Napoca, 2002.

Crișan, Burebista = I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1977.

Crișan, Gîndirea = I. H. Crișan, *Gîndirea, creația științifică și tehnică a geto-dacilor – The thinking, scientific and technical creation of the Geto-Dacians*, Marmatia 5-6, 1979–1981, 129–149.

Crișan, *Spiritualitatea* = I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București, 1986.

Crișan, Cazacu, *Geto-daci* = I. H. Crișan, V. Cazacu, *Creația științifică și tehnică la geto-daci*, în Șt. Pascu (red.), *Istoria gândirii și creației științifice și tehnice românești I. Din antichitate pînă la formarea științei moderne*, București, 1982, 171–202.

Csatáry, *Koronaváros* = Gy. Csatáry, *A máramarosi öt koronaváros levéltára 1326-1910*, Ungvár-Beregszász, 2011.

Csath și alții, *Bányászat* = B. Csath, G. Faller, E. Gergely, B. Kun, L. Zsámboki, *A magyar bányászat a kiegyezéstől a II. Világhaború végéig*, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.), *Bányászat*, 351–386.

Csánki, *Hunyadiak I* = D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a hunyadiak korában*, I, Budapest, 1890.

Cseh, *Adatok* = J. Cseh, *Adatok az V-VII századi gepida emléktárgyak egységéhez. Fügelék: Erdély V-VII századi gepida lelőhely katasztere*, SzMMÉ 7, 1990, 29–77.

Daicoviciu H. (red.), *MuzChuj* = H. Daicoviciu (red.), *Muzeul de Istorie din Chuj*, București, 1967.

Darvasy, *Címer* = M. Darvasy, *Középkori városaink címereinek eredete és fejlődése*, Palaestra Calasactiana. A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől, 39, Budapest, 1942.

David, *Ornamentik* = W. David, *Zur Ornamentik des alt- und mittelbronzezeitlichen Hajdúsámson – Apa Kreises*, în J. Pavuk (ed.), *Actes du XII^e Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Bratislava, 1–7 septembre 1991*, 3, Bratislava, 1993, 78–86.

David, *Tellsiedlungen* = W. David, *Zum Ende der bronzezeitlichen Tellsiedlungen im Karpatenbecken*, în Küster, Lang, Schauer (ed.), *ArchForsch*, 231–267.

David, *Studien* = W. David, *Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta*, BiblMusApulensis 18, Alba Iulia, 2002.

David, *Fernkontakte* = W. David, *Siebenbürgen, Maramureș und Bayern – ein Beitrag zu bronzezeitlichen Fernkontakten*, în Kacsó (ed.), *Kulturerscheinungen*, 119–149.

David, *Nackenscheibenäxte* = W. David, *Südbayern als westliche Verbreitungsgrenze ostkarpatenländischer Nackenscheibenäxte der Mittel- und Spätbronzezeit*, în Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. Konference, České Budějovice 22.-24. 9. 2004, Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1, 61–89.

David L., Klacsmányi (red.), *Nagybánya* = L. David, S. Klacsmányi (red.), *Nagybánya és környéke*, ed. a II-a, Nagybánya, 2007.

Dăncuș, *Maramureș* = M. Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986.

Demeterová, Hradiská = Soňa Demeterová, *Hradiská kultúry Suci de Sus a Gáva – Burgwallanlagen der Suci-de-Sus und der Gáva-Kultur*, ArchRozhl 35, 1983, 33-38.

Demeterová, Suci de Sus = Soňa Demeterová, *Influence de la culture de Suci de Sus dans la plaine de la Slovaquie Orientale*, SlovArch 32, 1984, 11-74.

Dercsényi, Nagy Lajos = D. Dercsényi, *Nagy Lajos kora*, Budapest, 1990 (ediție reprint).

Dergačev, Metallfunde = V. Dergačev, *Die äneolitischen und bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien*, PBF XX, 9, Stuttgart, 2002.

Décsényi, Régi pecsét = Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi), *Nagybánya régi pecsétei*, Turul 4, 1886, 97-100. Reeditat în Schönherr A. (ed.), *Emlékezet*, 85-93 și în *Schönherr breviarium*, 45-51.

Décsényi, Felsőbánya = Gy. Schönherr (alias Décsényi), *Felsőbánya város régi pecsétje*, Turul 7, 1889, 139. Reeditat în *Schönherr breviarium*, 53-54.

Décsényi, Szent-István – templom = Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi), *A nagybányai Szent-István – templom maradványai*, Budapest, 1893.

Diaconescu, Catholicism = M. Diaconescu, *Catholicismul în Maramureș (I) – Mănăstirea eremiților – Katholizismus in Maramuresch (I) – Das Kloster der Eremiten*, StComSatu Mare 14, 1997, 123-132.

Diaconescu, Biserica = M. Diaconescu, *Biserica catolică din Maramureș în sec. XIII–XVI – The Catholic Church from Maramuresh County in the XIIIth–XVIth Centuries*, StComSatu Mare 15–16, 1998–1999, 277-293.

Diaconescu D., Tiszapolgár I = D. Diaconescu, *Cultura Tiszapolgár în România*, BiblBrukenthal 41, Sibiu, 2009.

Diaconescu D., Tiszapolgár II = D. Diaconescu, *Considerations Concerning the Habitat of the Tiszapolgár Culture in Romania*, în V. Cotiugă, F. A. Tencariu, G. Bodi (ed.), *Itinera in praehistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu quinto et sexagesimo anno*, Iași, 2009, 245-268.

Dietrich, Distanzplatten = O. Dietrich, *Törnerne Distanzplatten – Ein Beitrag zur Tracht der Wietenbergkultur*, SCIVA 61, 2010, 161-170.

Dietrich L., Dietrich, Locuirea = Laura Dietrich, O. Dietrich, *Locuirea celtică din Transilvania, Banat și Crișana (Stadiul actual al cercetării) – Neue Bestandaufnahme der keltischen Besiedlung in Siebenbürgen, Banat und Kreischland*, SCIVA 57, 2006, 9-56.

Doboși, Ocne = Al. Doboși, *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (secolele XIV-XVI). Situația tăietorilor de sare și răzvrătirile lor contra nedreptății cămărașilor*, SCIM 1, 1951, 125-166.

Dordea, Exploatarea sării = I. Dordea, *Exploatarea sării din Transilvania și Maramureș în secolul al XVIII-lea, oglindită în documentele Direcției județene Cluj a Arhivelor Naționale*, în S. Pál-Antal, G. Sipos, A. W. Kovács, R. Wolf (red.), *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 2003, 94-107.

Dordea, Wollmann, Exploatarea sării = I. Dordea, V. Wollmann, *Exploatarea sării în Transilvania și Maramureș în veacul al XVIII-lea – Der Salzabbau in*

Siebenbürgen und der Maramureş im XVIII. Jahrhundert, AII Cluj 20, 1970, 163-203.

Drăgănescu, *Originea sării* = L. Drăgănescu, *Originea sării și geneza masivelor de sare*, Ploiești, 1997.

Drăguț, *Gotic* = V. Drăguț, *Arta gotică în România*, București, 1979.

Drăguț, *Dicționar* = V. Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, ed. a II-a, București, 2000.

Dumitrașcu, *Civilizația dacică* = S. Dumitrașcu, *Stadiul cercetărilor privind civilizația dacică în nord-vestul României – La stade de recherches concernant la civilisation dace du nord-ouest de la Roumanie*, StComSatu Mare 5–6, 1981–1982, 59–68.

Dumitrașcu, *Dacia Apuseană* = S. Dumitrașcu, *Dacia Apuseană (Teritoriul dacilor liberi din vestul și nord-vestul României în vremea Daciei romane)*, Oradea, 1993.

Dumitrescu, *Fouilles* = Vl. Dumitrescu, *Fouilles archéologiques en Roumanie 1966–1969*, BulArch 2, 1971, 93–152.

Dumitrescu, *Arta* = Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974.

Dumitrescu, *Kunst* = Vl. Dumitrescu, *Vorgeschichtliche Kunst Rumäniens*, Bukarest, 1985.

Dumitrescu, **Bolomey**, **Mogoșanu**, *Prehistory* = Vl. Dumitrescu, Alexandra Bolomey, F. Mogoșanu, *The Prehistory of Romania: from the earliest times to 1000 B.C.*, în *The Cambridge Ancient History*, Second Edition, Volume III, Part I, Cambridge University Press, 1982.

Dumitrescu, **Bolomey**, **Mogoșanu**, *Esquisse* = Vl. Dumitrescu, Alexandra Bolomey, Fl. Mogoșanu, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie*, Bucarest, 1983.

Dumitrescu, **Vulpe**, *Dacia* = Vl. Dumitrescu, A. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, București, 1988.

Eisner, *Pravěk* = J. Eisner, *Slovensko v pravěku*, Bratislava, 1933.

Eiwanger, *Talanton* = J. Eiwanger, *Talanton. Ein bronzezeitlicher Goldstandard zwischen Ägäis und Mitteleuropa*, Germania 67, 1989, 443-462.

Enciclopedia I-III = C. Preda (coord.), *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României I-III*, București, 1994, 1996, 2000.

Engel, *Istoria* = P. Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, Cluj-Napoca, 2006.

Entz, *Építészeti* = G. Entz, *Erdély építészete a 14. – 16. században*, Kolozsvár, 1996.

Faller, *Bergleder* = J. Faller, *Über den Ursprung des Bergleders*, Der Anschnitt 19, 1967, 24-26.

Faller G., **Kun**, **Zsámboki** (red.), *Bányászat* = G. Faller, B. Kun, L. Zsámboki (red.), *A magyar bányászat évezredes története*, I, Budapest, 1997.

Farkas, *Felsőbánya* = J. Farkas, *Felsőbánya*, în Borovszky (ed.), *Szatmár Vármegye*, 220–255.

Fazék, *Bányatársulat* = Gy. Fazék, *Az ilobai Szent István bányatársulat*, în Oblatek, György (red.), *Monografia*, 88-107.

Fábián, *Veresviz* = L. Fábián, *Veresvizi m. k. bányamű*, în Woditska (red.), *Monografia*, 63-73.

Ferenczi, *Limes* = I. Ferenczi, *Limes-ul Daciei. Sectorul de pe Someșul (unit). Elementele de apărare pe subsectorul Ileanda-Tihău – Der Limes Daziens. Sektor am (geeinigten) Someș – Fluß. Die Wehrelemente auf dem Untersektor Ileanda – Tihău*, ActaMusPor 12, 1988, 251–289.

v. Fichtel, *Mineralgeschichte I, II* = J. E. von Fichtel, *Beytrag zur Mineralgeschichte von Siebenbürgen, erster Theil welcher die Nachricht von der Versteigerungen enthält; zweiter Theil welcher die Geschichte des Steinsalzes enthält*, Nürnberg, 1780.

Filip (ed.), *Handbuch 2* = J. Filip (ed.), *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte 2 (I–Z)*, Prag, 1969.

Filip (red.), *Actes* = J. Filip (red.), *Actes du VII^e Congrès de Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Prague 21-27 août 1966*, Prague, 1970.

Filipașcu, *Maramureș* = A. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, ed. a II-a, Baia Mare, 1997.

Fodor, *Minerit* = D. Fodor, *Pagini din istoria mineritului*, Deva, 2005.

Foltiny, *Chronologie* = S. Foltiny, *Die Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens*, Antiquitas 2/1, Bonn, 1955.

Foltiny, *Goldfunde* = S. Foltiny, *Einige spätbronzezeitliche Goldfunde aus Siebenbürgen im Naturhistorischen Museum*, AnnNaturhistorMusWien 72, 1968, 703–711.

Gedl, *Beile IV* = M. Gedl, *Die Beile in Polen IV*, PBF IX, 24, Stuttgart, 2004.

Gesell, *Bányageologia* = S. Gesell, *A nagybányai érczbányaterület bányageologiai felvétele*, JelentésMKFI 1890-ről, 1891, 137–161.

Ghițulescu, *Minéralisation* = T. P. Ghițulescu, *Distribution de la minéralisation dans les gisements d'âge tertiaire de Transylvanie*, Buletinul Societății Române de Geologie, volumul II, București, 1935, 56–99.

Ghiurcă, Chira, *Resurse* = V. Ghiurcă, Diana Chira, *Resursele gemologice ale județului Maramureș*, StCercBistrița 4, 1998, 5–13.

Gimbutas, *Bronze Age* = Marija Gimbutas, *Bronze Age Cultures in Central and Eastern Europe*, Paris, Hague, London, 1965.

Gindele, *Barbaricum* = R. Gindele, *Die Entwicklung der kaiserzeitlichen Siedlungen im Barbaricum im nordwestlichen Gebiet Rumäniens*, Satu Mare, 2010.

Giurgiu și alții, *Descoperiri* = I. Giurgiu, T. Vădeanu, A. Done, M. Negru, N. Sanderschi, G. Silvășanu, M. Codescu, O. Ciuculescu, E. Solomon, M. Sfășie, F. Cucu, *Descoperiri și explorări în Podișul Someșan (bază pentru inventarul zonei)*, BulSpeologie 8, 1983, 11–81.

Glodariu, *Considerații* = I. Glodariu, *Considerații asupra circulației monedei străine în Dacia (sec. II î.e.n.–I e.n.) – Zum Umlauf fremder Münzen in Dazien (2. Jh. v.u.Z.–I Jh. u.Z.)*, ActaMusNap 8, 1971, 71–90.

Glodariu, *Relații comerciale* = I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974.

Glodariu, *Dacian Trade* = I. Glodariu, *Dacian Trade with the Hellenistic and Roman World*, BAR-IS 8, 1976.

Glodariu, Iaroslavschi, *Daci* = I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1979.

Gogâltan, *Aspecte* = F. Gogâltan, *Aspecte privind metalurgia bronzului în Bazinul carpatic. Ciocanele și nicovalele cu toc de înmănușare din România – Aspekte der Bronzeverarbeitung im Karpatenbecken. Die Tüllenhämmer und Tüllenambosse aus Rumänien*, EphNapocensis 9-10, 1999-2000, 5-59.

Gogâltan, *Cășeiu II* = F. Gogâltan, *The Settlement of Cășeiu and some Problems concerning the Late Bronze Age in the Center and Northern Transylvania*, în Kacsó (ed.), *Bronzezeit*, 191-214.

Gogâltan, *Bronzeverarbeitung* = F. Gogâltan, *Zur Bronzeverarbeitung im Karpatenbecken. Die Tüllenhämmer und Tüllenambosse aus Rumänien*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde II*, 343-386.

Gogâltan, *Locuiri* = F. Gogâltan, *Locuirile din „Piața alimentară” din preistorie până în evul mediu*, în D. Isac (coord.), F. Gogâltan, Livia Călian, Raluca Barb, F. Niță, I. Socol, *Contribuții arheologice la istoria orașului Dej*, Cluj-Napoca, 2008, 26-68.

Gogâltan, **Isac**, *Cășeiu I* = F. Gogâltan, Adriana Isac, *Die spätbronzezeitliche Siedlung von Cășeiu (I)*, EphNapocensis 5, 1995, 5-26.

Goldenberg, *Contribuție* = S. Goldenberg, *Contribuție la o istorie a Cămării și Monetăriei din Baia Mare – Contribution à une histoire de la „Camera” et de L’atelier de la monnaie de Baia Mare*, AII Cluj 1-2, 1958-59, 153-162.

Gooss, *Skizzen I* = C. Gooss, *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittleren Donaugegend (Kap. I-IV)*, AVSL 13, 1876, 407-537.

Gooss, *Skizzen II* = C. Gooss, *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittleren Donaugegend (Fortsetzung und Schluss)*, AVSL 14, 1877, 47-175.

Goran, *Catalog* = C. Goran, *Catalogul sistematic al peșterilor din România*, București, 1982.

Gólián, *Kapnikbánya* = K. Gólián, *Kapnikbánya bányászata*, BányKohLap 27, 1894, 269-272, 287-288.

Gumă, *Epifor* = M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, BiblThrac IV, București, 1993.

Gündisch, *Münzstätte* = G. Gündisch, *Geschichte der Münzstätte Nagybánya in habsburgischer Zeit*, NumZ NF 25, 1932, 67-98.

Györffy, *Máramaros megye* = Gy. Györffy, *Az Árpád-kori Magyarországtörténeti földrajza IV*, Budapest, 1998, 111-128.

Hampel, *Catalogue* = J. Hampel, *Catalogue de l'exposition préhistorique des Musées de province et des collections particulières de la Hongrie arrangée à l'occasion de la VIII^{ème} session du Congrès International d'Archéologie et d'Anthropologie Préhistoriques à Budapest*, Budapest, 1876.

Hampel, *Bronzkard* = J. Hampel, *A magyarhoni bronzkardokrol*, ArchÉrt S.V. 11, 1877, 41-55.

Hampel, *Repertorium* = J. Hampel, *Magyarhoni régészeti leletek repertoriuma. Második közlemény*, ArchKözl 13, 1880, 33-75.

Hampel, *Trouvailles* = J. Hampel, *Trouvailles de l'âge de bronze en Hongrie*, Budapest, 1886.

- Hampel**, *Bronzkor I-III* = J. Hampel, *A bronzkor emlékei Magyarhonban*, I-III, Budapest, 1886, 1892, 1896.
- Hampel**, *Alterthümer* = J. Hampel, *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, Budapest, 1887.
- Hampel**, *Gyarapodás 1890* = J. Hampel, *A N. Múzeum régiségtárának gyarapodása 1890-ben*, ArchÉrt 11, 1891, 79–83.
- Hampel**, *Gyarapodás 1898* = J. Hampel, *A Nemzeti Múzeum régiségosztályának gyarapodása az 1898. év II. negyedében*, ArchÉrt 18, 1898, 374–376.
- Hampel**, *Führer* = J. Hampel, *Führer in der Altertumsabteilung*, Budapest, 1911.
- Hansen**, *Metalldemonstrationen* = S. Hansen, *Studien zu den Metalldemonstrationen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhônetal und Karpatenbecken*, UPA 21, Bonn, 1994.
- Hardmeyer**, *Gold* = Barbara Hardmeyer, *Prähistorisches Gold Europas im 3. und 2. Jahrtausend vor Christus*, Wädenswil, 1976.
- Harhoiu**, *Völkerwanderungszeit I* = R. Harhoiu, *Chronologische Fragen der Völkerwanderungszeit in Rumänien*, Dacia N.S. 34, 1990, 169–208.
- Harhoiu**, *Völkerwanderungszeit II* = R. Harhoiu, *Die frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien*, ArchRom 1, Bukarest, 1998.
- Hartmann**, *Goldfunde* = A. Hartmann, *Prähistorische Goldfunde aus Europa. Spektralanalytische Untersuchungen und deren Auswertung*, SAM 3, Berlin, 1970.
- v. Hauer, Stache**, *Geologie Siebenbürgens* = Fr. Ritter von Hauer, Dr. G. Stache, *Geologie Siebenbürgens nach den Aufnahmen der k.k. geologischen Reichsanstalt und literarischen Hilfsmitteln*, Wien, 1863.
- Hänsel**, *Beiträge* = B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, BAM 7-8, Bonn, 1968.
- Hänsel** (ed.), *Südosteuropa* = B. Hänsel (ed.), *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.*, PAS 1, Berlin, 1982.
- Hänsel, Weihermann**, *Goldhort* = B. Hänsel, Petra Weihermann, *Ein neu erworbener Goldhort aus dem Karpatenbecken im Berliner Museum für Vor- und Frühgeschichte*, ActaPraehArch 32, 2000, 7-29.
- Henszlmann**, *Szathmár* = I. Henszlmann, *A szathmári püspöki megyének középkori építészeti régiségei*, ArchKözl 4, 1864, 126–157.
- Henszlmann**, *Müemlékeink* = I. Henszlmann, *Honi műemlékeink hivatalos osztályozása*, ArchÉrt 7, 1887, 263–269.
- Hitter**, *Felsőbánya* = F. Hitter, *Felsőbánya monográfiája (Részletek)*, 1993.
- Hochstrasser**, *Name* = G. Hochstrasser, *Der deutsche Name von Nagybánya = Baia Mare*, MittÖsterNumGes 24, 1984, nr. 5, 80-86.
- Hochstrasser**, *Hospites* = G. Hochstrasser, *Sie sollten nicht vergessen werden. Die mittelalterlichen sächsischen Hospites in der Marmarosch*, în „Karpatenrundschau“, 28. Oktober 2002, III.

Hochstrasser, *Berichtigung* = G. Hochstrasser, *Notwendige Berichtigung über einige Saxones aus der Marmarosch des 16. Jahrhunderts*, ZSL 29, 2006, 1, 66-67.

Hoernes, *Leletek* = M. Hoernes, *Őskori és romai leletek Magyarországból a bécsi udvari természettudományi múzeumban*, ArchÉrt 24, 1904, 204–211.

Hoernes, Menghin, *Urgeschichte* = M. Hoernes, O. Menghin, *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Christi*, Wien, 1925.

Horedt, *Așezarea* = K. Horedt, *Așezarea fortificată din perioada târzie a bronzului de la Sighetul Marmăției*, Baia Mare, 1966.

Horedt, *Probleme I* = K. Horedt, *Problemele ceramicii din perioada Bronzului evoluat în Transilvania – Probleme der jüngerbronzezeitlichen Keramik in Transsivänien*, StComSibiu 13, 1967, 137-156.

Horedt, *Probleme II* = K. Horedt, *Probleme der jüngerbronzezeitlichen Keramik in Transsivänien*, ActaArchCar 9, 1967, 5-28.

Horedt, *Morești* = K. Horedt, *Backteller und Tonkessel in Morești*, SlovArch 26, 1978, 59-68.

Horedt, *Siebenbürgen* = K. Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Antiquitas Reihe 3, Bonn, 1986.

Hossu, *Începuturi* = V. Hossu, *Începuturile Cetății de Piatră (Chioar) din „Pădurea” Sălajului – Die Anfänge der „Steinburg” (Chioar) in der Sălajer „Waldung”*, ActaMusPor 9, 1985, 279-284.

Hossu, *Domeniul* = V. Hossu, *Constituirea domeniului Cetății de Piatră (Chioar) și raporturile sale cu „Pădurile” Sălaj, Finteuș, Chechiș și Ardud – Die Herausbildung der Domäne der „Steinburg” und ihre Beziehungen zu den „Waldungen” Sălaj, Finteuș, Chechiș und Ardud*, ActaMusPor 9, 1985, 285-292.

Höglinger, *Sipbachzell/OÖ* = P. Höglinger, *Der spätbronzezeitliche Depotfund von Sipbachzell/OÖ*, LAF Sonderheft 16, 1996.

Huber, Mureșan, *Bergbaureviere* = P. Huber, I. Mureșan, *Bergbaureviere um Baia Mare. Erzlagerstätten und Mineralfunde nordwestlich von Baia Mare (Nagybánya)*, Lapis 21, 1996, 7/8, 20-26.

Husar, *Dacia* = A. Husar, *Dacia preromană. Între Orient și Occident*, Cluj-Napoca, 2000.

Iancu, *ExplMiniere* = I. Iancu, *Exploatarea minierei din Transilvania și Banat în anii 1918-1928, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, I, București, 1929, 447-487.

Iaroslavschi, *Daci* = E. Iaroslavschi, *Tehnica la daci*, BiblMusNapocensis 15, Cluj-Napoca, 1997.

Iercoșan, *Tiszapolgár* = N. Iercoșan, *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Cluj-Napoca, 2002.

Ignat, *Metalurgia* = M. Ignat, *Metalurgia în epoca bronzului și prima epocă a fierului din Podișul Sucevei*, Suceava, 2000.

Ilea, *Sighet* = Dr. Vasile Ilea, *Orașul Sighet*, SocRom IV, 1-3, 1939, 48-59.

Ilk, *Erzählwelt* = A.-J. Ilk, *Die mythoepische Erzählwelt des Wassertales. Rolle und Funktion phantastischer Wesen im Leben der altösterreichischen Holzknechte, dargestellt in ihren mündlich überlieferten Erzählungen aus den Waldkarpaten*, Dissertation, Wien, 2009.

Iosipescu, *Istorie militară* = S. Iosipescu, *Constatări de istorie militară medievală în bazinul Someșului Mijlociu – On some new facts concerning medieval military historical documents in the Someș river Region*, Marmatia 5-6, 1979-1981, 162-166.

Irimia, *Sceptre* = M. Irimia, *Sceptre de piatră inedite din județul Constanța și unele considerații privind legăturile zonei vest-pontice cu spațiul egeean în Bronzul târziu – Sceptres en pierre inedits du departement de Constantza es quelques remarques concernant les liaisons entre la zone ouest-pontique et l'espace egeen à l'époque du Bronze tardif*, Pontica 41, 2008, 79-117.

Irimia, *Aspecte* = M. Irimia, *Unele aspecte privind raporturile dintre spațiul egeean și regiunile istro-pontice în Bronzul târziu – Quelques aspects concernant les rapports entre l'espace égéen et les régions istro-pontique à l'époque du Bronze tardif*, Zargidava 8, 2009, 19-61.

Istrate, Szöcs, *Centrul istoric* = A. Istrate, P. L. Szöcs, *Centrul istoric Baia Mare. Casa Vulturul Negru (M1), Casa Lendvay (M 3), Casa nr. 17 Str. Mihai Viteazul (M 2). Sondaje arheologice*, 2002 (ms.).

Iștvan, *Minerit* = D. Iștvan, *Mineritul pe teritoriul comunei Șişești, în Șişești Vatră străbună 2*, Baia Mare, 2004, 151-156.

Iștvan, *Considerații* = D. Iștvan, *Considerații privind cetatea medievală din Valea Borcutului*, Pro Unione, anul XI, nr. 1-2 (33-34), iunie 2008, 30-33.

Iștvan, *Cruci* = D. Iștvan, *Crucile de piatră înscrise în cerc de la Ariniș, Arduzel, Aluniș-Sălaj și Inău*, Pro Unione, anul XII, nr. 1-2 (38-39), iunie 2009, 14-18.

Iștvan, *Exploatări* = D. Iștvan, *Exploatările de oxi-hidroxizi de fier de la Cavnic-Budești-Botiza-Băiuț (sec. XVIII-XIX)*, Pro Unione, anul XII, nr. 3-4 (39-40), decembrie 2009, 15-19.

Iștvan și alții, *Bazin 4001* = D. Iștvan, I. Rist, E. Constantinescu, Gh. Gellinek, F. Merșei, I. Tămaș, I. Borz, M. Diaconescu, M. Todoran, D. Zenecan, C. Moldovan, *Actualizarea inventarului speologic din Bazinul 4001 (versantul drept al Someșului între Buzușa și Jibou)*, CercSpeol 1, 1992, 50-84.

Iștvan, Kacsó, *Fișe* = D. Iștvan, C. Kacsó, *Fișe de obiective miniere*, în Kacsó, Iștvan (coord.), *Studiu*.

Iuga, *Cercetări* = Georgeta M. Iuga, *Cercetări arheologice de suprafață din zona Chioar – Recherches archéologiques de surface dans la zone de Chioar*, Marmatia 5-6, 1979-1981, 150-153.

Iuga, *Teceu* = Georgeta M. Iuga, *Monede din tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Teceu – Les monnaies du trésor de deniers romains découvertes à Teceu (Maramureș)*, Marmatia 7/1, 2003, 229-247.

- Ivanciuc T.**, *Contribuții* = T. Ivanciuc, *Contribuții la istoria germanilor din Maramureș*, ActaMusMar 2, 2004, 327-348.
- Ivanciuc T.**, *Descoperiri* = T. Ivanciuc, *Descoperiri arheologice inedite în Țara Maramureșului*, ActaMusMar 3, 2005, 277-283.
- Ivanciuc T.**, *SighMar* = T. Ivanciuc, *Sighetul Marmației. Ghid cultural-turistic, Sighetul Marmației*, 2007.
- Iványi, Sóbánya** = B. Iványi, *Két középkori sóbánya-statutum*, Századok 45, 1911, 10-30, 98-113, 187-195.
- Izsó, Montanisztika** = Dr. I. Izsó, *Szemelvények a középkori montanisztika történetének írott forrásaiból (1000-1526)*, Rudabánya, 2006.
- ÎndrumătorArhive** = V. Căpîlnean, I. Sabău, C. Osoczki, A. Balogh, V. Schrek, *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Maramureș*, București, 1974.
- Jankovich, Podkarpatska** = J. Jankovich, *Podkarpatska Rus v prehistorii*, Mukačevo, 1931.
- Jelentés 1899** = *Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1899. évi állapotáról*, Budapest, 1900.
- Junghans, Sangmeister, Schröder, Kupfer u. Bronze** = S. Junghans, E. Sangmeister, M. Schröder, *Kupfer und Bronze in der frühen Metallzeit Europas. Katalog der Analysen Nr. 985-10040*, SAM 2, 3, Berlin, 1968.
- Kacsó, Considerații** = C. Kacsó, *Unele considerații cu privire la geneza ceramicii din necropola tumulară de la Lăpuș - Quelques considérations concernant la gènesse de la ceramique de la nécropole tumulaire de Lăpuș*, Marmatia 2, 1971, 36-54.
- Kacsó, Ghid** = C. Kacsó, *Ghidul expoziției de arheologie, Baia Mare*, 1972.
- Kacsó, Date I** = C. Kacsó, *Unele date cu privire la cercetările recente din necropola tumulară de la Lăpuș*, în *Centenar muzeal orădean*, 1972, 185-189.
- Kacsó, Contributions** = C. Kacsó, *Contributions à la connaissance de la culture de Suciu de Sus à la lumière des recherches faites à Lăpuș*, Dacia N.S. 19, 1975, 45-68.
- Kacsó, Descoperiri** = C. Kacsó, *Descoperiri inedite de bronzuri din județul Maramureș - Neue Bronzefunde im Bezirk Maramuresch*, Marmatia 3, 1977, 27-36.
- Kacsó, Contribuții** = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea metalurgiei cuprului și bronzului în nord-vestul României - About the knowledge of the metallurgy of copper and bronze in the North-Western part of Romania*, Apulum 15, 1977, 131-154.
- Kacsó, Topor Oarța** = C. Kacsó, *Toporul de bronz de la Oarța de Sus - Die Bronzeaxt von Oarța de Sus*, ActaMusNap 14, 1977, 57-62.
- Kacsó, BrȚirziu I** = C. Kacsó, *Perioada Țirzie a epocii bronzului în nordul Transilvaniei*, DocInfArh 1979, 11-20.
- Kacsó, Bicz** = C. Kacsó, *Date preliminare cu privire la descoperirile de bronzuri de la Bicz (jud. Maramureș) - Données préliminaires concernant des bronzes trouvés à Bicz (dép de Maramureș)*, SCIVA 31, 1980, 295-303.

Kacsó, DeprSălaj = C. Kacsó, *Descoperiri din epoca bronzului în Depresiunea Sălajului – Entdeckungen der Bronzezeit in der Sălaj-Niederung*, ActaMusPor 4, 1980, 37–46.

Kacsó, Expoziție = În N. Chidioșan, S. Dumitrașcu, C. Kacsó, I. Némethi, T. Bader, *Catalogul expoziției „Tracii și geto-dacii din nord-vestul României”*, Oradea-Carei-Baia Mare, 1980.

Kacsó, Lăpuș = C. Kacsó, *Necropola tumulară de la Lăpuș* (teză de doctorat), Cluj-Napoca, 1981.

Kacsó, Sarasău I = C. Kacsó, *Date noi cu privire la tezaurul de aur de la Sarasău – Neue Daten bezüglich des Goldfundes von Sarasău*, SCIVA 32, 1981, 371–381.

Kacsó, DepLăpuș = C. Kacsó, *Depozitul de bronzuri de la Lăpuș – Der Bronzefund von Lăpuș*, Marmatia 5–6, 1979–1981, 115–124.

Kacsó, Recenzie = C. Kacsó, *Recenzie la Marek Gedl, Wczesnołużyckie groby z konstrukcjami drewnianymi (Frühlausitzer Gräber mit Holzkonstruktionen)*, Polska Akademia Nauk-Oddział w Krakowie, Prace Komisji Archeologicznej, 22, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, 1984, SCIVA 37, 1986, 111–112.

Kacsó, Beiträge = C. Kacsó, *Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suci de Sus-Kultur*, Dacia N.S. 31, 1987, 51–75.

Kacsó, Rîșnițe = C. Kacsó, *Pietrele de rîșniță și rîșnitul ritual în cadrul ceremonialelor de ofrandă din epoca bronzului transilvănean*, SympThrac 5, 1987, Miercurea Ciuc, 82.

Kacsó, Pumnale = C. Kacsó, *Contribuții la problema tipologiei pumnalelor cu limbă la mîner*, SympThrac 7, Tulcea, 1989, 244–245.

Kacsó, Orțița = C. Kacsó, *Toporul de bronz de la Orțița – Die Bronzeaxt von Orțița*, SCIVA 40, 1989, 83–89.

Kacsó, BrTîrziu II = C. Kacsó, *Bronzul tîrziu în nord-vestul României*, SympThrac 8, Satu Mare–Carei, 1990, 41–50.

Kacsó, Crăciunești = C. Kacsó, *Piese inedite din depozitul de bronzuri de la Crăciunești – Unveröffentlichte Stücke aus dem Bronzehort von Crăciunești*, SCIVA 41, 1990, 235–250.

Kacsó, Libotin = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului tîrziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Libotin – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Libotin*, Thraco-Dacica 11, 1990, 79–98.

Kacsó, Fémművesség = C. Kacsó, *Bronzkori fémművesség Észak-Erdélyben, Szászhalombatta*, 1991 (catalog de expoziție).

Kacsó, Comori I = C. Kacsó, *Comori preistorice din Țara Maramureșului*, Baia Mare, 1992 (catalog de expoziție).

Kacsó, Asuaj = C. Kacsó, *Der Bronzedolch von Asuaju de Jos (Alsószívágy, Rumänien)*, CommArchHung 1993, 39–45.

Kacsó, ContrSuciGroși = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului tîrziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Suci de Sus și Groși*

Țibleșului – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Suciu de Sus und Groși Țibleșului, RevBistriței 7, 1993, 29–49.

Kacsó, *Bronzefunde I* = C. Kacsó, *Frühhallstattzeitliche Bronzefunde in Transsilvanien*, EphNapocensis 4, 1994, 5-15.

Kacsó, *ContrLăpuș* = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Lăpuș–„Gruicul Târgului”* – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvanien. Die Ausgrabungen in Lăpuș–„Gruicul Târgului”, Crisia 24, 1994, 9–21.

Kacsó, *Depozit* = C. Kacsó, *Al patrulea depozit de bronzuri de la Sighetu Marmăției – Das vierte Bronzedepot von Sighetu Marmăției*, RevBistriței 9, 1995, 5-48.

Kacsó, *Arpășel* = C. Kacsó, *Der Hortfund von Arpășel, Kr. Bihor*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde I*, 81-130.

Kacsó, *Lăschia* = C. Kacsó, *Der Hortfund von Lăschia, Kr. Maramureș*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde I*, 131–140.

Kacsó, *Catalog* = C. Kacsó, *Catalog*, în Stoica, Rotea, Boroffka (ed.), *Comori*, 241–245, 248–252.

Kacsó, *CrVișeuului* = C. Kacsó, *Der Bronzefund von Crasna Vișeuului*, în Kovács (ed.), *Metallindustrie*, 249–263.

Kacsó, *Groși* = C. Kacsó, *Groși Țibleșului, com. Suciu de Sus, jud. Maramureș*, în *Situri*, 57, nr. 131.

Kacsó, *Oarța de Sus* = C. Kacsó, *Oarța de Sus, com. Oarța de Jos, jud. Maramureș*, în *Situri*, 81, nr. 182.

Kacsó, *Oncești* = C. Kacsó, *Das urnenfelderzeitliche Schwertdepot von Oncești*, ArchKorr 29, 1999, 47–55.

Kacsó, *Precizări* = C. Kacsó, *Precizări cu privire la descoperirile de bronzuri din Maramureș – Bemerkungen zu den Bronzefunden in Maramureș*, StComSatu Mare 15-16, 1998-1999, 45-70.

Kacsó, *Preistoria* = C. Kacsó, *Date noi cu privire la preistoria Maramureșului – Neue Daten zur Vorgeschichte in der Maramureș*, Angustia 4, 1999, 55-70.

Kacsó, *Vălenii Șomcutei* = C. Kacsó, *Descoperiri din epoca bronzului în peștera Valea Rea de la Vălenii Șomcutei – Bronzezeitliche Funde in der Valea Rea–Höhle bei Vălenii Șomcutei*, SCIVA 50, 1999, 113–126.

Kacsó, *Brtârzii III* = C. Kacsó, *Aspecte ale Bronzului târziu în regiunea Tisei superioare – Aspects concerning Late Bronze Age in the Upper-Tisa Region*, în Ciubotă, Marina (coord.), *Relații româno-ucrainene*, 83-94.

Kacsó, *Spade* = C. Kacsó, *Spade de bronz din Maramureș – Bronzezeitliche Schwerter in der Maramureș*, Angustia 5, 2000, 209–220.

Kacsó, *Späte Bronzezeit* = C. Kacsó, *Die späte Bronzezeit im Karpaten-Donau-Raum (14.–9. Jahrhundert v. Chr.)*, în *ThrakerKelten*, 31–41.

Kacsó, *Tumulary Necropoleis* = C. Kacsó, *Tumulary Necropoleis at the End of the 2nd Millennium BC in the Northern Transylvania*, în S. Gavrilă, V. Lungu

(ed.), *Tombes tumulaires de l'Âge du Fer dans le Sud-Est de l'Europe. Actes du II^e Colloque International d'Archéologie Funéraire*, Tulcea, 2000, 212.

Kacsó (ed.), *Bronzezeit* = C. Kacsó (ed.), *Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7. – 10. Oktober 1998*, BiblMarmatia 1, Baia Mare, 2001.

Kacsó, *Hügelgräberfeld* = C. Kacsó, *Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuș*, în Kacsó (ed.), *Bronzezeit*, 231–278.

Kacsó, *BronzDeprLăp* = C. Kacsó, *Descoperiri de bronzuri în Depresiunea Lăpușului – Bronzefunde in der Lăpuș-Niederung*, RevBistriței 16, 2002, 7–24.

Kacsó, *DescWiet* = C. Kacsó, *Descoperiri Wietenberg la Lăpuș – Wietenberg-Funde in Lăpuș*, în *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 2003, 77-99.

Kacsó, *Maramureș* = C. Kacsó, *Radu Popa și cercetarea arheologică din Maramureș - Radu Popa und die archäologischen Forschungen in Maramureș*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.), *In memoriam Radu Popa*, 25–40.

Kacsó, *Șișești* = C. Kacsó, *Descoperiri arheologice și numismatice în zona Șișești*, în *Șișești – vatră străbună. Lucrările primului simpozion. 17 August 2002*, Baia Mare, 2003, 56-61.

Kacsó (ed.), *Kulturerscheinungen* = C. Kacsó (ed.), *Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag. Baia Mare 10. - 13. Oktober 2001*, BiblMarmatia 2, Baia Mare, 2003.

Kacsó, *Ungureni* = C. Kacsó, *Der zweite Depotfund von Ungureni*, în Kacsó (ed.), *Kulturerscheinungen*, 267-300.

Kacsó, *Topografia* = C. Kacsó, *Contribuții la topografia arheologică a Depresiunii Lăpuș. Descoperirile de la Suci de Sus și împrejurimi – Beiträge zur archäologischen Topographie der Lăpuș-Senke. Die Funde von Suci de Sus und der Umgebung*, RevBistriței 17, 2003, 45-54.

Kacsó, *Noi descoperiri* = C. Kacsó, *Noi descoperiri Suci de Sus și Lăpuș în nordul Transilvaniei – Neue Suci de Sus- und Lăpuș-Funde im Norden Siebenbürgens*, Marmatia 7/1, 2003, 105-182.

Kacsó, *Suciu* = C. Kacsó, *Zu den Problemen der Suci de Sus-Kultur in Siebenbürgen*, în J. Bătora, V. Furmánek, L. Veliačik (ed.), *Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár*, ASM 6, Nitra, 2004, 327-340.

Kacsó, *Mărturii* = C. Kacsó, *Mărturii arheologice*, CM 1, Baia Mare, 2004.

Kacsó, *Coțofeni* = C. Kacsó, *Descoperiri Coțofeni la Oarța de Sus – Oul Făgetului – Coțofeni-Funde in Oarța de Sus – Oul Făgetului*, RevBistriței 18, 2004, 29-37.

Kacsó, *Vas Wietenberg* = *Un vas Wietenberg cu decor deosebit de la Oarța de Sus – Ein Wietenberg Gefäß mit besonderer Verzierung*, Marmatia 8/1, 2005, 125-130.

Kacsó, Baia Mare = C. Kacsó, *Descoperiri arheologice pre- și protoistorice la Baia Mare – Vor- und frühgeschichtliche Funde in Baia Mare*, Marmatia 8/1, 2005, 153-181.

Kacsó, Târgu Lăpuș = C. Kacsó, *Bronzefunde von Târgu Lăpuș*, Kr. Maramureș, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde II*, 235-243.

Kacsó, Bicaz-Igoaie = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Bicaz-Igoaie – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Bicaz-Igoaie*, RevBistriței 19, 2005, 51-70.

Kacsó, Urnenfelder = C. Kacsó, *Stand der Urnenfelderforschung in Rumänien*, Angustia 9, 2005, 107-112.

Kacsó, Comori II = C. Kacsó, *Comori ale epocii bronzului din nordul Transilvaniei*, Baia Mare, 2005 (ghid de expoziție).

Kacsó, Exploatarea Sare = C. Kacsó, *Date cu privire la exploatarea timpurii de sare în Maramureș*, în Cavruc, Chiricescu (ed.), *Sarea, Timpul, Omul*, 97-121.

Kacsó, Date II = C. Kacsó, *Date arheologice și istorice cu privire la Maramureș și Sighetu Marmăției*, ActaMusMar 5, 2006, 188-195.

Kacsó, Noi date = C. Kacsó, *Noi date cu privire la descoperirile din epoca bronzului de la Vălenii Șomcutei – Neue Daten bezüglich der bronzezeitlichen Funde von Vălenii Șomcutei*, RevBistriței 20, 2006, 79-102.

Kacsó, Bronzefunde II = C. Kacsó, *Bronzefunde mit Goldgegenständen im Karpatenbecken*, în Kobal' (ed.), *Depotfunde – Interpretation*, 76-123.

Kacsó, Hallstatt = C. Kacsó, *Hallstattzeitliche Funde in der Maramuresch*, VýchPravek 8, 2007, 161-188.

Kacsó, ColFloth = C. Kacsó, *Descoperiri de bronzuri din nordul Transilvaniei (I). Colecția Ferenc Floth*, StCercMaramureșene 2, Baia Mare, 2007.

Kacsó, „Importuri” = C. Kacsó, *„Importuri” Suciu de Sus în culturile epocii bronzului din Transilvania – Suciu de Sus-„Importe” in den bronzezeitlichen Kulturen Transsilvaniens*, RevBistriței 21/1, 2007, 43-62.

Kacsó, Culciu Mare = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nord-vestul României. Cercetările de la Culciu Mare – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Nordwesten Transsilvaniens. Die Ausgrabungen von Culciu Mare*, ActaMusPor 30, 2008, 53-66.

Kacsó, Ceramica Suciu = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea ceramicii de tip Suciu de Sus - Beiträge zur Verständnis der Keramik vom Typus Suciu de Sus*, RevBistriței 22, 2008, 9-27.

Kacsó, SpadăLăpuș = C. Kacsó, *Spada de bronz de la Lăpuș – Das Bronzeschwert von Lăpuș*, Crisia 39, 2009, 45-54.

Kacsó, Sarasău II = C. Kacsó, *Descoperirile din epoca bronzului de la Sarasău – Bronzezeitliche Funde in Sarasău*, Marmatia 9/1, 2009, 59-100.

Kacsó, SalzErzvorkommen = C. Kacsó, *Die Salz- und Erzvorkommen und die Verbreitung der bronzezeitlichen Metalldeponierungen in der Maramuresch*, în J. Gancarski (red.), *Surowce naturalne w Karpatach oraz ich wykorzystanie w*

pradziejach i wczesnym średniowieczu. Materiały z konferencji, Krosno 25-26 listopada 2008 r., Krosno, 2009, 341-372.

Kacsó, *Brandbestattungen* = C. Kacsó, *Spätbronzezeitliche Brandbestattungen im Norden Siebenbürgens. Eine Übersicht*, în *Brandbestattungen von der mittleren Donau bis zur Ägäis zwischen 1300 und 750 v.Chr. – Cremation Burials in the Region between the Middle Danube and the Aegean, 1300-750 BC*, Symposium Vienna, Austrian Academy of Sciences, February 11th-12th 2010, Abstracts, 2-3.

Kacsó, *DateMinerit* = C. Kacsó, *Date cu privire la istoria mineritului din Maramureș*, în Kacsó, Pop L., *Minerit*, 5-18.

Kacsó, *DepBronz* = C. Kacsó, *Depozitul de bronzuri de la Așchileu Mare (jud. Cluj) – Das Bronzedepot von Așchileu Mare (Bez. Cluj)*, *RevBistriței* 24, 2010, 29-40.

Kacsó, *Dragomirești* = C. Kacsó, *Depozitul de bronzuri de la Dragomirești*, *ActaMusMar* 8, 2010 (sub tipar)

Kacsó, *Topoare* = C. Kacsó, *Depuneri de topoare cu disc în partea estică a Bazinului carpatic* (ms.).

Kacsó, *Descoperiri în mediu umed* = C. Kacsó, *Spada de bronz de la Sighetu Marmăției. Contribuții la cunoașterea descoperirilor în mediu umed din epoca bronzului în Transilvania și Banat* (ms.).

Kacsó, **Mitrea I.**, *DepRozavlea* = C. Kacsó, I. Mitrea, *Depozitul de bronzuri de la Rozavlea (jud. Maramureș) – Dépôt de bronzes à Rozavlea (dép. De Maramureș)*, *SCIIVA* 27, 1976, 537–548.

Kacsó, **Iștván** (coord.), *Studiu* = I. Bud, Simona Duma, D. Iștván, Maria Jurje, C. Kacsó, Lucia Pop, S. Pop, *Studiu de potențial privind patrimoniul minier al județului Maramureș și al oportunităților de valorificare a acestora în scopuri turistice*, Baia Mare, 2006.

Kacsó, **Pop L.**, *Minerit* = C. Kacsó, Lucia Pop, *Minerit și Civilizație în Maramureș*, *CM* 2, Baia Mare, 2010.

Kacsó, **Iștván**, **Minghiraș**, *Mina Piticilor* = C. Kacsó, D. Iștván, Tr. Minghiraș, *Mina Piticilor de la Chiuzbaia – The Dwarf Mine from Chiuzbaia*, *RevBistriței* 24, 2010, 385-398.

Kacsó, **Iștván**, **Minghiraș**, *Băile Borșa* = C. Kacsó, D. Iștván, Tr. Minghiraș, *Cercetări de arheologie montană la Băile Borșa – Montanarchäologische Forschungen in Băile Borșa*, *Memoria Antiquitatis* 25-26, 2008-2009 (2010), 505-536.

Kacsó, **Iștván**, **Minghiraș**, *Baia Mare I* = C. Kacsó, D. Iștván, Tr. Minghiraș, *Cercetări de arheologie montană la Baia Mare (I.)*, *RevBistriței* 25, 2011 (tiparul în pregătire).

Kacsó, **Metzner-Nebelsick**, **Nebelsick**, *Lăpuș* = C. Kacsó, Carola Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, *New work at the Late Bronze Age Tumulus Cemetery of Lăpuș in Romania*, în Elisabetta Borgna, Sylvie Müller Celka (ed.), *Ancestral Landscapes: Burial Mounds in the Copper and Bronze Ages. (Central and Eastern Europe - Balkans – Adriatic -Aegean, 4th-2nd millennium BC)*

Proceedings of the International Conference, Udine, May 15th-17th 2008, TMO 61, Maison de l'Orient et de la Méditerranée, Lyon, 2011, 341-354.

Kadar, *Metalurgie* = Manuella Kadar, *Începuturile și dezvoltarea metalurgiei bronzului în Transilvania*, Alba Iulia, 2007.

Kalicz, *Felsőszőcs* = N. Kalicz, *A későbronzkori felsőszőcsi csoport leletei és kronológiai helyzete – Funde und chronologische Situation der Felsőszőcs-Gruppe der Spätbronzezeit*, ArchÉrt 87, 1960, 3–15.

Kalmar, *Materiale II* = Zoia Kalmar, *Materiale neo-eneolitice intrate în colecția Muzeului de Istorie al Transilvaniei (II)*, ActaMusNap 24–25, 1987–1988 (1992), 465–483.

Kalmar, *Contribuții* = Zoia Kalmar, *Contribuții la cunoașterea ritului hallstattian – Beiträge zur Kenntnis der hallstattzeitlichen Grabsitten*, SCIVA 38, 1987, 166-174.

Kalmár, *Környezet* = J. Kalmár, *Egyes bányászati tevékenységek hatása a környezetre*, Fkut 38, 4, 2001, 22-30.

Karczay, Szabó, *Erődített helyek* = Á. Karczay, T. Szabó, *Erdély, Partium és a Bánság erődített helyei. Várak, várkastélyok, templomvárak, barlangvárak, sáncok és erődítmények a honfoglalástól a 19. század végéig*, Budapest, 2010.

Kádár, *SzolnDobMon II–VII* = J. Kádár, *Szolnok-Dobokavármegye Monographiája, II–VII*, Dées, 1901, 1903.

Kádár M., *NagybRefEgyház* = M. Kádár, *A nagybányai református egyházközség története*, Nagybánya, 2009.

Kemenczei, *Schwerter II* = T. Kemenczei, *Die Schwerter in Ungarn II*, PBF IV, 9, Stuttgart, 1991.

Kemenczei, *Arany* = T. Kemenczei, *Késő bronzkori arany kincsleletek*, în *A Magyar Nemzeti Múzeum őskori aranykincsei* (catalog de expoziție), Budapest, 2000, 63-80, 122-125.

Ketney, *Borpatak* = M. Ketney, *Borpatak bányászata*, BányKohLapok 44, 1911, 365-371. Lucrarea este retipărită în Oblatek, György (red.), *Monografia*, 68-75.

Kiállítás 1896 = *Az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. Bányászat. Kohászat. Ipar*, Budapest, 1898.

Kobal', *Solotvino* = J. Kobal', *Preliminary report on the results of archaeological research on the multi-level fortified settlement of „Chitattia” (near Solotvino/Aknaszlatina, Transcarpathian region, Ukraine) by the Expedition of the Transcarpathian Museum of Local History*, ÉvkNyíregyháza 37-38, 1995-96 (1997), 115-151.

Kobal', *Depotfunde* = J. V. Kobal', *Bronzezeitliche Depotfunde aus Transkarpatien (Ukraine)*, PBF XX, 4, Stuttgart, 2000.

Kobal', *Metallfunde* = J. Kobal', *Bronzezeitliche Metallfunde aus der Sammlung des Transkarpatischen Museums (Užgorod, Ucraina)*, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde II*, 245-263.

Kobal' (ed.), *Depotfunde – Interpretation* = J. Kobal', *Bronzezeitliche Depotfunde – Problem der Interpretation. Materialien der Festkonferenz für*

Tivadar Lehoczky zum 175. Geburtstag. Ushhorod, 5.-6. Oktober 2005, Užgorod, 2006.

Koch, *Ásványtan* = Dr. S. Koch, *A magyar ásványtan története*, Budapest, 1952.

Koós, *Tiszaladány* = Judit S. Koós, *Der II. Bronzefund von Tiszaladány*, CommArchHung 1989, 31–43.

Koppány, *Kastély* = T. Koppány, *A középkori Magyarország kastélyai*, Művészettörténeti Füzetek 26, Budapest, 1999.

Kosztka, *Kereszthegy* = J. Kosztka, *A kereszthegyi vízemelés*, BányKohLap 2, 1869, 9-12.

Kotigoroško, *Tisa superioară* = V. Kotigoroško, *Ținuturile Tisei superioare în veacurile III î.e.n.–IV e.n. (Perioadele La Tène și romană)*, BiblThrac XI, București, 1995.

Kovacs M., Fülöp, *Geopark* = M. Kovacs, Alexandrina Fülöp, *Baia Mare Geological and Mining Park – a potential new Geopark in the northwestern part of Romania*, StudUniv Babeș-Bolyai 54, 1, 2009, 27-32.

Kovács (ed.), *Metallindustrie* = T. Kovács (ed.), *Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Gebieten. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag*, Budapest, 1996.

Kovács L., *Dirhemkincs* = L. Kovács, *A Máramaros megyei („huszti”) dirhemkincsről*, in J. Makkay, J. Kobály (ed.), *Honfoglalás és az Árpád-kor. A Verecke híres útján tudományos konferencia anyagai*, Ungvár, 1997, 234–244.

Kovács L., *Pénzek* = L. Kovács, *Muszlim pénzek a X. századi Kárpátmedencében – Muslimische Münzen im Karpatenbecken des X. Jhds*, in Á. Molnár (red.), *Csodaszarvas. Őstörténet, vallás és néphagyomány 1*, Budapest, 2005, 35-96.

Kovács L., *Muslimische Münzen* = L. Kovács, *Muslimische Münzen im Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts*, Antaeus 29-30, 2008, 479-533.

König, *Hortfunde* = P. König, *Spätbronzezeitliche Hortfunde aus Bosnien und der Herzegowina*, PBF XX, 11, Stuttgart, 2004.

Körlin, Weisgerber, *Bergbau* = Gabrielle Körlin, G. Weisgerber, *Keilhaue, Fimmel, Schlägel und Eisen im mittellalterlichen Bergbau*, Der Anschnitt 56, 2004, 64-75.

Kristó, Marosi (red.), *Károly Róbert* = Gy. Kristó, E. Marosi (red.), *Károly Róbert emlékezete*, Budapest, 1988.

Kroeger-Michel, *Haches* = Ehrengard Kroeger-Michel, *Les haches à disque du Bassin des Carpathes*, Paris, 1983.

Küster, Lang, Schauer (ed.), *ArchForsch* = H. Küster, Amei Lang, P. Schauer (ed.), *Archäologische Forschungen in urgeschichtlichen Siedlungslandschaften. Festschrift für Georg Kossack zum 75. Geburtstag*, RegBeiträge 5, Bonn, 1998.

Langó, *Kutatás* = P. Langó, *Amit elrejt a föld...A 10. századi magyarság kultúrájának régészeti kutatása a Kárpát-medencében*, Budapest, 2007.

Laszke, *Kohómű* = Gy. Laszke, *Horgospataki m. k. kohómű*, in Woditska (red.), *Monografia*, 239-263.

Lazăr, *Repertoriu* = V. Lazăr, *Repertoriul arheologic al județului Mureș*, Târgu Mureș, 1995.

Lazăr S., *Vârtop* = Simona Lazăr, *Cultura Vârtop în Oltenia*, Craiova, 2005.

Lazăr S., *Epbronz I* = Adriana Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României* (teză de doctorat), București, 2008.

Lazăr S., *Practici funerare* = Simona Lazăr, *Practici funerare la sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României – Funeral practices at the end of the bronze age and the early iron age in South-Western Romania*, ArhOlt SN 24, 2010, 7-14.

Lazăr S., *Epbronz II* = Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, 2011.

Lazin, *Circulația* = Gh. Lazin, *Circulația monetară în nord-vestul României (sec. II-IV) - Der Münzumlauf im Nordwesten Rumäniens*, StComSatu Mare 1, 1969, 111-120.

Lazu (red.), *Entreprises* = C. Lazu (red.), *Entreprises minières et usines métallurgiques dans le région de Baia-Mare*, CÉR 10, 4, 1928, 1-67.

László, *Gáva I* = A. László, *Considerații asupra ceramicii de tip Gáva din Hallstattul timpuriu – Betrachtungen über die Keramik vom Typ Gáva der frühen Hallstattzeit*, SCIV 24, 1973, 575–609.

László, *Metfier* = A. László, *Începuturile metalurgiei fierului pe teritoriul României – Die Anfänge der Eisenmetallurgie in Rumänien*, SCIVA 26, 1975, 17–39.

László, *Gáva II* = A. László, *Poziția cronologică a culturii Gáva – Die chronologische Stellung der Gáva-Kultur*, Aluta 1976-1977, 37-51.

László, *Eisen* = A. László, *Anfänge der Benutzung und der Bearbeitung des Eisens auf dem Gebiete Rumäniens*, ActaArchHung 29, 1977, 53–75.

László, *Beziehungen* = A. László, *Über die Beziehungen, die kulturelle und chronologische Lage der Bronzefunde vom Typ Ópályi-Uriu-Drajna de Jos-Lozovo- Pobit Kamák, în Kobal'* (ed.), *Depotfunde – Interpretation*, 124-143.

Lecca, *Dicționar* = O. C. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, București, 1937.

Lehoczky, *Nagygyűlés* = T. Lehoczky, *A magyar orvosok és természetvizsgálók XIX. nagygyűlése alkalmából...*, ArchÉrt S.V. 10, 1876, 294-295.

Lehoczky, *Érmei* = T. Lehoczky, *Néhány szó e vidék régi érmeiről*, în *Magyar orvosok*, 150-152.

Lehoczky, *Adatok I-II* = T. Lehoczky, *Adatok hazánk archeológiájához különös tekintettel Beregmegyére és környékére I-II*, Munkács 1892, 1912.

Lehoczky, *Manuscris I* = T. Lehoczky, *Régészeti jegyzetek, I. Kötet. 1866-1894*, Manuscris în arhiva ZKMU.

Lehoczky, *Manuscris II* = T. Lehoczky, *Régészeti jegyzeteim, II. Kötet. 1894-1899*, Manuscris în arhiva ZKMU.

Lehoczky, *Régiségleletek* = T. Lehoczky, *Ung-, borsod- és beregmegyei régiségleletekről*, ArchÉrt 15, 1895, 420-426.

Lengyel, *NagybányaSzinyérváralja* = J. Lengyel, *Nagybánya-Szinyérváralja*, în Palmer (red.), *Nagybánya*, 306-320.

Luca și alții, *Cauce II* = S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, H. Ciugudean, Georgeta El Susi, C. Beldiman, *Cercetările arheologice în peștera Cauce (II) (sat Cerișor, comuna Lelese, județul Hunedoara)*, BiblSeptemcastrensis V, Sibiu, 2005.

Lucaciu, *Biserica* = Dr. V. L. (Vasile Lucaciu), *Biserica S. Uniri a tuturor Românilor adevă Mănăstirea Maicei Românilor în Șișești. Schițe istorice și dare de seamă*, Baia Mare, 1892.

Lukács, *Aknaszlatina* = K. Lukács, *Aknaszlatina sóbányászatának és településtörténetének leírása*, Pécs, 2006.

Lukácsi, *Kisbánya* = Gy. Lukácsi, *Kisbánya*, în „*Nagybánya és Vidéke*”, anul XXX, nr. 21 din 22 mai 1904.

Mac, Budai, *Munții* = I. Mac, Budai Cs., *Munții Oaș-Gutii-Țibleș*, București, 1992.

Magda, *Beschreibung* = P. Magda, *Neueste statistisch-geographische Beschreibung des Königsreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und der ungarischen Militär-Grenze*, Leipzig, 1832.

Maghiar, Olteanu, *Minerit* = N. Maghiar, Șt. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, București, 1970.

Magyar orvosok = *Magyar orvosok és természetvizsgálok 1876 augusztus 22-től egész 28-ig Máramaros-Szigeten tartott XIX. nagygyűlésének történeti vázlatja és munkálatai*, Budapest, 1878.

Maksai, Szatmár = F. Maksai, *A középkori Szatmár megye, Település- és népiségtörténeti értekezések 4*, Budapest, 1940.

Manilici, Manilici, *Piatra* = V. Manilici, Ecaterina Manilici, *Piatra și metalul în evoluția civilizației umane*, București, 2002.

Manilici, Giușcă, Stiopol, *Baia Sprie* = V. Manilici, D. Giușcă, Victoria Stiopol, *Studiul zăcămintului de la Baia Sprie (reg. Baia Mare)*, Memorii 7, 1965.

Mansfeld, Goldringe = G. Mansfeld, *Siebenbürgische Goldringe von der Heuneburg ?*, Germania 49, 1971, 8-20.

Marcu Istrate, Cahle = Daniela Marcu Istrate, *Cahle din Transvania și Banat de la începuturi până la 1700*, BiblMuzBistrița, Seria Historica 9, Cluj-Napoca, 2004.

Marcu Istrate, Kutatás = Daniela Marcu Istrate, *A gyulafehérvári római katolikus székesegyház és püspöki palota régészeti kutatása (2000-2002)*, Budapest, 2008.

Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.), *In memoriam Radu Popa* = Daniela Marcu Istrate, A. Istrate, C. Gaiu (coord.), *In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context european*, BiblMuzBistrița, Seria Historica 7, Cluj-Napoca, 2003.

Marin, Realizări = I. Marin, *Realizări românești în industria minieră din Nordul Transilvaniei*, AnMin, anul XXIV, nr. 10, 20 octombrie 1941, 257-294.

- Marosi** (red.), *Művészet* = E. Marosi (red.), *Magyarországi művészet 1300-1470 között*, Budapest, 1987.
- Marta**, *Petea* = L. Marta, *Der bronzene Nadeldepotfund von Petea, Kr. Satu Mare*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde II*, 75-94.
- Marta**, *Petea-Csengersima* = L. Marta, *The Late Bronze Age Settlements of Petea-Csengersima*, Satu Mare, 2009.
- Marta**, *Contribuții* = L. Marta, *Contribuții la cunoașterea sfârșitului epocii bronzului și începutului epocii hallstattiene în Câmpia Sătmăreană și în Țara Oașului*, Rezumatul tezei de doctorat, Alba Iulia, 2010.
- Marta** (ed.), *Mileniul II a.Chr.* = L. Marta (ed.), *Amurgul mileniului II a.Chr. în Câmpia Tisei și Transilvania – Das Ende des 2. Jahrtausends v.Chr. auf der Theiß und Siebenbürgen. Simpozion/Symposium Satu Mare 18-19 iulie 2008*, StComSatu Mare 26/1, 2010.
- Marta**, *Discoveries* = L. Marta, *Lăpuș II-Gáva Discoveries in the Plain of Satu Mare*, în Marta (ed.), *Mileniul II a.Chr.*, 317-328.
- Marta și alții**, *Nyíregyháza-Oros* = L. Marta, D. V. Sana, I. Bejinariu, L. Nagy Márta, Elisabeta Berendi, *The Late Bronze Age Settlement of Nyíregyháza-Oros „Úr-Csere”*, Satu Mare, 2010.
- Martian**, *Repertoriu I* = J. Martian, *Archäologisch-prähistorisches Repertorium für Siebenbürgen*, MAGW 39, 1909, 321–358.
- Marțian**, *Repertoriu II* = I. Marțian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal, Bistrița*, 1920.
- Matei, Stanciu**, *Vestigii* = A. V. Matei, I. Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec. II-IV p.Chr.) în spațiul nord-vestic al României*, Zalău – Cluj-Napoca, 2000.
- Maxim**, *Neo-eneolitic* = Zoia Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico-statistice*, BiblMusNapocensis 19, Cluj-Napoca, 1999.
- Maxim**, *Bicaz* = Zoia Maxim, *Descoperiri neo-eneolitice la Bicaz-Igoaie – Neo-eneolithic Discoveries in Bicaz-Igoaie*, Marmatia 7/1, 2003, 7-17.
- Maxim**, *Seini* = Zoia Maxim, *Din istoria orașului Seini (partea I) – The History of the Town Seini (Part I)*, Marmatia 8/1, 2005, 143-151.
- Mayer**, *Äxte* = E. F. Mayer, *Die Äxte und Beile in Österreich*, PBF IX, 9, München, 1977.
- Máthé**, *Téglás* = Márta Sz. Máthé, *Középső bronzkori fegyverlelet Téglásról - A Find Weapons at Téglás from the Middle Bronze Age*, ÉvkDebrecen 1969-70 (1971), 61–66.
- Mărcuș**, *Sătmăr* = Șt. Mărcuș, *Sătmăr. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale. Contribuții la trecutul românesc dela granița de vest*, Oradea, 1938.
- Mârza**, *Zăcămintă* = I. Mârza, *Geneza zăcămintelor de origine magmatică. 4. Metalogenia hidrotermală*, Cluj-Napoca, 1999.
- Meruțiu**, *Regiunea* = R. V. Meruțiu, *Regiunea Baia Mare – Baia Sprie*, extras din Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj 6, 1936.

Metalurgia neferoaselor = *Metalurgia neferoaselor în Transilvania preistorică*, Cluj-Napoca, mai-iunie 1995 (catalog de expoziție).

Meteș, Mănăstiri = Șt. Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936.

Metz, Szent Ferenc = J. Metz, *Assisi Szent Ferenc tanainak követői Nagybányán*, Romai Katolikus Naptár 2001, Szatmárnémeti, 2001, 60–62.

Metz, Klacsmányi, Múlt és jelen = J. Metz, S. Klacsmányi, *Múlt és jelen élményei*, în David L., Klacsmányi (red.), *Nagybánya*, 79-117.

Metzner-Nebelsick, Depozite = Carola Metzner-Nebelsick, *Despre importanța cronologică și cultural-istorică a depozitelor din România în epoca târzie a bronzului și în epoca timpurie a fierului*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde II*, 317-342.

Miclea, Florescu, Preistoria = I. Miclea, R. Florescu, *Preistoria Daciei*, București, 1980.

Mihali, Timiș, Borșa = N. Mihali, N. Timiș, *Cartea munților, Borșa-Schiță monografică*, Baia Mare, 2000.

Mihalik, Ékszerlelet = J. Mihalik, *A nagybányai ékszerlelet*, ArchÉrt 26, 1906, 116–129.

Mihályi, Máramaros = Dr. J. Mihályi, *Máramaros földje a történelem előtti korban*, în „Közérdek. Politikai hetilap”, M.-Sziget, anul 1, nr. 13–17 din 25 noiembrie–23 decembrie 1883.

Mihályi, Tanúlmány = J. Mihályi, *Tanúlmány máramarosi oklevelekről*, în *Történelmi Társulat*, 57-67.

Mihályi, Manuscris I = J. Mihályi, *A történet előtti Máramaros*, Manuscris aflat la SJANMM, Baia Mare, în fondul Colecția personală „Acad. Ioan Mihályi de Apșa”, nr. inv. 470, cota 16/1878.

Mihályi, Manuscris II = I. Mihályi, *Catalogulu numuntoror antice, ce sunt în colecțiunea subscrisului*, Manuscris în Arhiva MMSM.

Mihályi, Diplome = J. Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900.

Mihoc, Bălan, Stampe = B. Mihoc, Gavril Bălan, *Stampe inedite din colecția Muzeului județean Maramureș – Estampes inédites dans la collection du Musée du Département de Maramureș*, Marmatia 2, 1971, 128–143.

Mirescu, Lăpuș = C. Mirescu, *Țara Lăpușului*, București, 2006.

Mitrea, Problema = B. Mitrea, *Il problema delle monete-anelli della Dacia*, Dacia 7-8, 1937-1940 (1941), 147-158.

Mitrea, Dacia = B. Mitrea, *Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, Ephemeris Dacoromana 10, 1945.

Mitrea, Découvertes = B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies en Roumanie*, Dacia N.S. 11, 1967, 377–393.

Mitrea, Descoperiri = B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, SCIV 18, 1967, 189–202.

Mitrea, Monnaies = B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia N.S. 15, 1971, 395–413.

Mitrea, *Monede* = B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, SCIV 22, 1971, 115-134.

Mitrea, *Découvertes XIX* = B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie* (1975) (XIX), Dacia N.S. 20, 1976, 287-293.

Mitrea, *Descoperiri XVIII – XX* = B. Mitrea, *Descoperiri monetare în România* (1974-1976) (XVIII-XX), BSNR 70-74, 1976-1980, 559-608.

Mitrea, *Découvertes XXIV* = B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie-1980* (XXIV), Dacia N.S. 25, 1981, 381-390.

Mitrea, *Découvertes XXXI* = B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie-1987* (XXXI), Dacia N.S. 32, 1988, 215-230.

Mittelstrass, *Beiträge* = O. Mittelstrass, *Beiträge zur Siedlungsgeschichte Siebenbürgens im Mittelalter*, Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission 6, München, 1961.

Molnár, *Bányászat* = L. Molnár, *A Kárpát-medence 1100 éves bányászatának történeti áttekintése*, BányKohLap Bányászat 129, 1996, 414-428.

Molnár J. K., *Üzenet* = J. K. Molnár, *Misztótfalusi Kis Miklós bölcsőhelyének üzenete*, Budapest, 2002.

Monografia Baia Mare = A. S. Feștilă, I. I. Pintilie, I. I. Cădăriu, I. V. Sabău, V. Achim, *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. I, Baia Mare, 1972.

Morintz, *Fouilles 1971* = S. Morintz, *Les fouilles archéologiques en Roumanie* (1971), Dacia N.S. 16, 1972, 325-357.

Morintz, *Fouilles 1972* = S. Morintz, *Les fouilles archéologiques en Roumanie* (1972), Dacia N.S. 17, 1973, 361-398.

Morintz, *Contribuții* = S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpuri I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, BiblArh 34, București, 1978.

Moscalu, *Ceramica* = E. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, BiblMuz, București, 1983.

Motzoi-Chicideanu, *Observații* = I. Motzoi-Chicideanu, *Observații asupra cimitirului din epoca bronzului de la Pietroasa Mică*, RJA 1, 2000 (www.archaeology.ro/imc_artija.htm).

Motzoi-Chicideanu, *Hallstattzeit* = I. Motzoi-Chicideanu, *Ein neuer Fund vom Beginn der Hallstattzeit aus der Kleinen Walachei*, Dacia N.S. 43-44, 1999-2001, 197-229.

Motzoi-Chicideanu, *Observations* = I. Motzoi-Chicideanu, *Observations concerning the Bronze Age Cult-Objects from Sărata Monteoru-Poiana Scorușului*, în Kacsó (ed.), *Kulturerscheinungen*, 361-378.

Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II* = I. Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară* (vol. I), București, 2011.

Mozsolics, *Velem* = Amália Mozsolics, *Der Goldfund von Velem-Szentvid. Ein Beitrag zur Metallkunst der älteren Hallstattzeit*, Praehistorica I, Basel, 1950.

Mozsolics, *Nyírkársz-Gyulaháza* = Amália Mozsolics, *Der Tumulus von Nyírkársz-Gyulaháza*, ActaArchHung 12, 1960, 113-123.

Mozsolics, *Goldfunde* = Amália Mozsolics, *Die Goldfunde von Nyíregyháza und von Szarvasszó*, ActaArchHung 18, 1966, 15-33.

Mozsolics, *Bronzefunde I* = Amália Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás*, Budapest, 1967.

Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde* = Amália Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi*, Budapest, 1973.

Mozsolics, *Gusskuchen* = Amália Mozsolics, *Gusskuchen aus wieder eingeschmolzenem Altmetall*, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte I, Berlin, 1981, 403–417.

Mozsolics, *Metallhandwerk* = Amália Mozsolics, *Ein Beitrag zum Metallhandwerk der ungarischen Bronzezeit*, BerRGK 65, 1984, 19–72.

Mozsolics, *Bronzefunde II* = Amália Mozsolics, *Bronzefunde aus Ungarn*, Budapest, 1985.

Mozsolics, *Goldohrringe* = Amália Mozsolics, *Bronzezeitliche Goldohrringe von Dobrovitza*, MAGW 118/119, 1988/89, 163–174.

Móricz, *Nagybánya* = Zs. Móricz, *Nagybánya*, în Borovszky (ed.), *Szatmár Vármegye*, 195–219.

Múzeumi évkönyv = *Múzeumi évkönyv. A máramaros-vármegyei múzeum-egyesület története és a múzeum tárgyaitak jegyzéke*, Máramarossziget, 1905.

Müller-Karpe, *Handbuch IV* = H. Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte. Vierter Band Bronzezeit*, München, 1980.

Nagy, *Régiek* = Margit B. Nagy, *Várak, kastélyok, udvarházak – ahogy a régiek látták*, Bukarest, 1973.

Nägler, *Sași* = T. Nägler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, ed. a II-a, București, 1992.

Neacșu, *Resurse minerale* = Antonela Neacșu, *Distribuția principalelor resurse minerale de incidență arheologică din România*, în *Proiect Romanit*

Nemeth, Rustoiu, Pop H., *Limes* = E. Nemeth, A. Rustoiu, H. Pop, *Limes Dacicus Occidentalis. Die Befestigungen im Westen Dakiens vor und nach der römischen Eroberung*, IntEtnCult VIII, Cluj-Napoca, 2005.

Nemoianu, Todinca, *Călinești* = Larisa Nemoianu, Gh. Todinca, *Șantierul arheologic Călinești, jud. Maramureș*, CercArh 4, 1981, 66–69.

Nestor, *Der Stand* = I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, BerRGK 22, 1932 (1933), 11–181.

Nestor, *Streitäxte* = I. Nestor, *Die verzierten Streitäxte mit Nackenscheibe aus Westrumänien*, în E. Sprockhoff (ed.), *Marburger Studien. Gero Merhart von Bernegg gewidmet*, Darmstadt, 1938, 178–192.

Németh, *Szatmár* = P. Németh, *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig – Așezările comitatului medieval Satu Mare până la începutul secolului al XV-lea*, Nyíregyháza, 2008.

Németi, *Sigilii* = I. Németi, *Scurt istoric al sigiliilor orașului Baia Mare – Kurze Geschichte der Stempel der Stadt Baia Mare*, Marmatia 1, 1969, 16–21.

Németi, *Descoperiri* = I. Németi, *Descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului în zona Careiului – Découvertes de la fin de l'époque de bronze aux environs de Carei*, SCIVA 29, 1978, 99-122.

Németi, *Felsőbánya* = J. Németi, *Felsőbánya rövid története*, în *Felsőbányai kalauz*, EMKE Füzetek 15-16, Nagybánya, 1998, 5-15.

Németi, *Acâș* = J. Németi, *Acâș-Râtul lui Veres (Veres-rét). The Late Bronze Age settlement*, în Marta (ed.), *Mileniul II a.Chr.*, 265-316.

Nicolescu, *Arta* = Corina Nicolescu, *Arta epocii lui Ștefan cel Mare. Relații cu lumea occidentală*, www.stefancelmare.ro/ctitor-tara.

Niculiță, Zanoci, Băț (ed.), *Thracians I-III* = I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț (ed.), *Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology Chișinău-Vadul lui Vodă 6-11 September 2004*, Chișinău.

Niedermayer, *Städtebau I* = P. Niedermayer, *Der mittelalterliche Städtebau*, Band 1, Heidelberg, 1996.

Niedermayer, *Studien* = P. Niedermayer, *Städte, Dörfer, Baudenkmäler. Studien zur Siedlungs- und Baugeschichte Siebenbürgens*, Studia Transylvanica 36, Köln, Weimar, Wien, 2008.

Nistor, *Valea Blidarului* = F. Nistor, *Depozitul de bronz din „Valea Blidarului” din hotarul orașului regional Sighetul M. Reg. Maramureș*, Manuscris în arhiva MJM.

Nistor, Vulpe, *Bronzuri* = F. Nistor, A. Vulpe, *Bronzuri inedite din Maramureș în colecția prof. Francisc Nistor din Sighetul Marmăției – Bronzes inédits appartenant à la collection du Professor Francisc Nistor de Sighetul Marmăției*, SCIV 20, 1969, 181-194.

Oblatek, György (red.), *Monografia* = B. Oblatek, aknazslatinai G. György (red.), *A nagybányai bányakerület monográfiája*, Nagybánya, 1912.

Olteanu, *Societatea* = Șt. Olteanu, *Societatea românească la cumpăna de milenii (secolele VIII-XI)*, București, 1983.

Opriș, *Mărturii* = I. Opriș, *Protejarea mărturiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, București, 1988.

Ordentlich, *Otomani* = I. Ordentlich, *Aria de răspîndire a culturii Otomani de pe teritoriul României – Die Verbreitung der Osmanikultur in Rumänien*, Marmatia 2, 1971, 19-35.

Ordentlich, Kacsó, *Lăpuș* = I. Ordentlich, C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea ritului de înmormântare practicat în necropola tumulară de la Lăpuș (județul Maramureș)*, Marmatia 1, 1969, 11-15.

Orosz, *Repertorium I* = E. Orosz, *Szolnok-Dobokamegye őskori leleteinek repertoriuma*, A Szolnok-Doboka megyei Irodalmi, Történelmi és Etnographiai Társulat I. Évkönyve, Dées, 1900, 17-44.

Orosz, *Repertorium II* = E. Orosz, *I-ső pótlék a „Szolnok-Dobokamegye őskori leleteinek repertoriumához”*, A Szolnok-Doboka megyei Irodalmi, Történelmi és Etnographiai társulat harmadik évkönyve, Dées, 1902, 54-62.

Orosz, Lápos = E. Orosz, *Néprajzi kirándulás a Lápos hegységbe*, Erdély 24, 1915, nr. 271, 4–8.

Oszóczki, Sigilii = K. Oszóczki, *Sigilii folosite de autoritățile administrative comitatense și orașele de pe teritoriul fostului comitat Satu Mare (sec. XIV – XVIII)*, StComSatu Mare 5-6, 1981-1982, 183-201.

Oszóczki, Balogh, Nagybánya = K. Oszóczki, B. Balogh, *Nagybánya rövid története*, în David L., Klacsmányi (red.), *Nagybánya*, 27-58.

Oszóczki, Sabău, Baia Mare = C. Oszóczki, I. Sabău, *Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare*, RevArh 10, 1, 1967, 179-198.

Palincaș, Contacts = Nona Palincaș, *Contacts with the Aegean and their Social Impact in the Late Bronze Age in the Lower Danube*, Aegaeum 27, 2006, 231-237.

Palmer (red.), Nagybánya = K. Palmer (red.), *Nagybánya és környéke*, Nagybánya, 1894.

Palmer, Város = K. Palmer, *A város főbb épületei, szálló és mulató helyei*, în Palmer (red.), *Nagybánya*, 159-178.

Palmer, Kapnikbánya = K. Palmer, *Kapnikbánya*, în Palmer (red.), *Nagybánya*, 276-290.

Palmer, Oláhláposbánya = K. Palmer, *Oláhláposbánya*, în Palmer (red.), *Nagybánya*, 301-304.

Pankau, Mediaș = Claudia Pankau, *Die älterhallstattzeitliche Keramik aus Mediaș/Siebenbürgen*, UPA 109, Bonn, 2004.

Pantea, Minerit = A. Pantea, *Să nu uităm mineritul*, Pro Unione, anul XII, nr. 3-4 (39-40), decembrie 2009, 19-21.

Pap, Aspecte = F. Pap, *Aspecte ale circulației monetare în Transilvania între anii 1571-1691 – Aspekte des Münzumlaufs in Siebenbürgen zwischen den Jahren 1571-1691*, ActaMusPor 26-30/II, 1989-1993 (1994), 65-83.

Pap, Repertoriu = F. Pap, *Repertoriul numismatic al Transilvaniei și Banatului secolele 11-20. Despre circulația monetară în Transilvania și Banat secolele 11-20*, Cluj-Napoca, 2002.

Pap, Tezaure = F. Pap, *Dreipölkeri și polturi în tezaure monetare din Transilvania – Stärke und Umlauf der Dreipölkern und Polturen in Siebenbürgen, auf Grund der Münzhorten*, BSNR 146-151, 1998-2003 (2003), 215-220.

Pap J., Adalékok = J. Pap, *Adalékok Máramaros történetéhez*, Máramarossziget (f.a.).

Parcul MM = *Parcul natural Munții Maramureșului. Descriere geologică, morfologică și a solurilor*, www.apmbm.ro/docs/Parcul_MM.doc.

Pare, Beiträge = Ch. Pare, *Beiträge zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit in Mitteleuropa. Teil I: Grundzüge der Chronologie im östlichen Mitteleuropa (11.-8. Jahrhundert v.Chr.)*, JahrbRGZM 45, 1998, 293-433.

Pascu, Voievodat I-IV = Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei I-IV*, Cluj (-Napoca), 1972, 1979, 1986, 1988.

Pasternak, Karpaty = J. Pasternak, *Ruské Karpaty v archeologii*, Prace, 1928.

- Pálffy**, *Bányageologia* = M. Pálffy, *Nagybánya, Borpatak, Felsőbánya és Kisbánya bányageologiai viszonyai*, JelentésMKFI 1915-ről, 1916, 392-413.
- Pálffy**, *Geologiai viszony* = M. Pálffy, *Ilobabánya, Miszbánya és Laposbánya geologiai viszonyai*, JelentésMKFI 1916-ről, 1917, 434-449.
- Pálffy**, *AranyEzüst* = M. Pálffy, *Magyarország arany-ezüst bányáinak geológiai viszonyai és termelési adatai*, A Magy. Kir. Földtani Intézet gyakorlati füzetek, Budapest, 1929.
- Păunescu**, *PalEpiMold* = A. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret*, I/1, București, 1998.
- Păunescu**, *PalMez* = A. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvan*, București, 2001.
- Păunescu**, **Ivanciuc**, *Descoperiri* = A. Păunescu, C. Ivanciuc, *Noi descoperiri paleolitice în România – Nouvelles découvertes paléolithiques en Roumanie*, SCIVA 42, 1991, 205-220.
- Păunescu și alții**, *Mormânt* = A. Păunescu și alții, *Mormânt*, în *Enciclopedia III*, 108–154.
- Pârvan**, *Getica* = V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926.
- Pethe**, *Fémbányászat* = L. Pethe, *Fémbányászatunk technikai fejlődése*, Budapest, 1929.
- Petranu**, *Biserica* = C. Petranu, *Biserica reformată din Sighet și bisericile de lemn din Maramureș*, AIIN 10, 1945, 324-333.
- Petrescu-Dîmbovița**, *Probleme* = M. Petrescu-Dîmbovița, *Einige Probleme der Bronzehortfunde vom Ende der Bronzezeit und Beginn der frühen Hallstattzeit im Karpaten-Donauraum*, în *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag. I. Urgeschichte*, ArchAus, Beiheft 13, 1976, 471-497.
- Petrescu-Dîmbovița**, *Depozite* = M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, BiblArh 30, București, 1977.
- Petrescu-Dîmbovița**, *Corpus* = M. Petrescu-Dîmbovița, *Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, PBF XVIII, 1, München, 1978.
- Petrescu-Dîmbovița**, *Dacia preromană* = M. Petrescu-Dîmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iași, 1978.
- Petrescu-Dîmbovița**, *Arm- u. Beinschmuck* = M. Petrescu-Dîmbovița, *Der Arm- und Beinschmuck in Rumänien*, PBF X, 4, Stuttgart, 1998.
- Petrescu-Dîmbovița și alții**, *Societatea* = M. Petrescu-Dîmbovița și alții, *Societatea omenească pe teritoriul Daciei, de la primii locuitori până la stăpânirea romană*, în M. Petrescu-Dîmbovița (coord.), H. Daicoviciu, D. Gh. Teodor, Ligia Bârză, Florentina Preda, *Istoria României de la începuturi până în secolul al VII-lea*, București, 1995.
- Petrescu-Dîmbovița**, **Vulpe** (coord.), *IstRomânilor I* = M. Petrescu-Dîmbovița, A. Vulpe (coord.), *Istoria Românilor. Vol. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, 2001.
- Petri**, *Szilágy I-VI* = M. Petri, *Szilágy Vármegye Monographiája*, I–VI, 1901-1904.

- Pink**, *Goldstabringe* = K. Pink, *Goldstabringe aus Dakien*, NumZ NF 21, 1928, 1–11.
- Pink**, *Münzprägung I* = K. Pink, *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, Budapest, 1939.
- Pink**, *Münzprägung II* = K. Pink, *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, 2. ergänzte und verbesserte Auflage, Braunschweig, 1974.
- Pippidi** (coord.), *Dicționar* = D. M. Pippidi (coord.), *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
- Pleiner**, *Eisen* = R. Pleiner, *Die Wege des Eisens nach Europa*, în H. Haefner (ed.), *Frühes Eisen in Europa/ Acta des 3. Symposiums des „Comité pour la siderurgie ancienne de l’UISPP”*, Schaffhausen und Zürich 24. – 26. Oktober 1979/ Festschrift Walter Ulrich Guyan zu seinem 70. Geburtstag, Schaffhausen, 1981, 115–128.
- Pleiner**, *Iron* = R. Pleiner, *Iron in Archaeology. The European Bloomery Smelters*, Praha, 2000.
- Poenaru Bordea, Mitrea**, *Découvertes XXXVI* = Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie (XXXVI)*, Dacia N.S. 37, 1993, 307–320.
- Poenaru Bordea, Mitrea**, *Découvertes XXXVII* = Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie (XXXVII)*, Dacia N.S. 38–39, 1994–1995, 459–477.
- Pop D.**, *Suciu de Sus* = D. Pop, *Cultura Suciu de Sus*, în Stoica, Rotea, Boroffka (ed.), *Comori*, 238–240, 246–248.
- Pop D.**, *Oarța* = D. Pop, *Die Coțofeni Siedlung von Oarța de Sus „Măgura”*, Angustia 5, 2000, 73–84.
- Pop D.**, *Someș-Uileac* = D. Pop, *Așezarea din epoca bronzului de la Someș-Uileac, județul Maramureș – The Bronze Age Settlement from Someș-Uileac, Maramureș County*, Marmatia 7/1, 2003, 83–104.
- Pop D.**, *Corni I* = D. Pop, *Toporul de cupru de la Corni – The Hammer Axe from Corni*, Marmatia 8/1, 2005, 25–55.
- Pop D.**, *Considerații* = D. Pop, *Câteva considerații cu privire la stadiul cercetării culturii Suciu de Sus și a grupului Lăpuș – Some considerations about the research of the Suciu de Sus culture and the Lăpuș group*, StComSatu Mare 22/1, 2005, 61–92.
- Pop D.**, *Corni II* = D. Pop, *The Copper Axe from Corni*, ÉvkNyíregyháza 49, 2007, 49–87.
- Pop D.**, *Petea-Csengersima* = D. Pop, *The Middle Bronze Age Settlement of Petea-Csengersima*, Satu Mare, 2009.
- Pop D.**, *Lăpușel* = D. Pop, *The Bronze Age Settlement at Lăpușel „Mocira”, Maramureș County*, în N. Bolohan, Florica Mățău, F. A. Tencaru (ed.), *Signa Praehistorica. Studia in honorem magistri Attila László septuagesimo anno*, Honoraria 9, Iași, 2010, 283–319.
- Pop Darius**, *Mărturii* = Darius Pop, *Mărturii strămoșești. Note paleografice pe margini de cărți bisericești sătmărene*, Satu Mare (f.a.).

Pop H., *Siedlungen* = H. Pop, *Dakische Siedlungen und Befestigungen im 2. Jh. v.Chr.–1. Jh. n.Chr (mit besonderer Bezugnahme auf die Șimleu-Senke)*, în Rustoiu și alții, *Habitat und Gesellschaft I*, 91-48.

Pop, I.-A., Năgler (coord.), *IstTrans* = I.-A. Pop, Th. Năgler (coord.), *Istoria Transilvaniei (până la 1541)*, I, Cluj-Napoca, 2003.

Popa, *Biserica de piatră* = R. Popa, *Biserica de piatră din Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în secolul al XIV-lea – L'église en pierre de Cuhea et quelques problèmes concernant l'histoire du Maramureș au XIV^e siècle*, SCIV 17, 1966, 511–528.

Popa, *Cnezatul Marei* = R. Popa, *Cnezatul Marei. Studii documentare și arheologice în Maramureșul istoric*, Baia Mare, 1969.

Popa, *Maramureș* = R. Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, BiblIst 25, București, 1970.

Popa, *Șantierul Sarasău* = R. Popa, *Noi cercetări de arheologie medievală în Maramureș. Șantierul Sarasău – Nouvelles recherches d'archéologie médiévale au Maramureș. Fouilles de Sarasău*, SCIV 22, 1971, 601–626.

Popa, *Terra Hatzeg* = R. Popa, *Über die Burgen der Terra Hatzeg*, Dacia N.S. 16, 1972, 234–269.

Popa, *Toponime* = R. Popa, *Observații privind vechimea și semnificația ca izvor istoric a unor toponime maramureșene – Quelques considérations historiques en marge de l'ancienne toponymie du Maramureș. Les noms des villages*, Marmatia 3, 1977, 37-54.

Popa, *Țara Hațegului* = R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988.

Popa, Harhoiu, Mărturii = R. Popa, R. Harhoiu, *Mărturii arheologice din Maramureș aparținând mileniului I e.n. – Archäologische Zeugnisse aus Maramuresch aus dem I. Jahrtausend u.Z.*, SCIVA 40, 1989, 249–272.

Popa, Iuga, CercArh = R. Popa, Georgeta M. Iuga, *Noi cercetări arheologice și lucrări de conservare la Cuhea (Bogdan Vodă) în Maramureș*, Marmatia 8/1, 2005, 297-310.

Popa, Kovács, *Baia Mare* = R. Popa, Elena Kovács, *În legătură cu extragerea metalelor prețioase la Baia Mare în secolul al XVI-lea – À propos de l'extraction des métaux précieux à Baia Mare au XVI^e siècle*, SCIV 16, 1965, 113-127.

Popa, Zdroba, *Cuhea* = R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966.

Popa, Zdroba, *Ctitoria* = R. Popa, M. Zdroba, *Ctitoria cnezilor giuleșteni. Un nou monument românesc de piatră în Maramureș – L'église de knèzes de Giulești. Un nouveau monument roumain en pierre au Maramureș*, SCIV 20, 1969, 267–285.

Popa C. I., *Modificări* = C. I. Popa, *Modificări culturale la finalul Bronzului timpuriu și la începutul Bronzului mijlociu în Transilvania – Cultural changes at the end of the Early Bronze Age and the beginning of the Middle Bronze Age in Transylvania*, în Popa C. I., Rustoiu G. T. (ed.), *StCerArh*, 51-183.

Popa C. I., Turte = C. I. Popa, *Problematica turtelor de cupru și bronz din Bazinul carpatic și câteva precizări necesare cu privire la depozitul de bronzuri de la Pănade*, în Popa C. I., Totoianu, *Epbronz*, 321-347.

Popa C. I., Rustoiu G. T. (ed.), *StCerArh* = C. I. Popa, G. T. Rustoiu (ed.), *Omagiu profesorului Ioan Andrițoiu cu prilejul împlinirii a 65 de ani. Studii și cercetări arheologice*, Alba Iulia, 2005.

Popa C. I., Simina, *Lancrăm* = C. I. Popa, N-M. Simina, *Cercetări arheologice la Lancrăm „Glod”*, Alba Iulia, 2004.

Popa C. I., Totoianu, *Epbronz* = C. I. Popa, R. Totoianu, *Aspecte ale epocii bronzului în Transilvania (Între vechile și noile cercetări)*, BiblMusSabesiensis 1, Sebeș, 2010.

Popescu, Șieu = D. Popescu, *Bronzehort (?) von Șieu (Maramureș)*, Dacia 7-8, 1937-1940 (1941), 145-146.

Popescu, *Bronzezeit* = D. Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, BiblMNA 2, București, 1944.

Popescu, *Prelucrarea* = D. Popescu, *Prelucrarea aurului din Transilvania înainte de cucerirea romană*, Materiale 2, 1956, 196-250.

Popescu, *Tezaure I* = D. Popescu, *Asupra unor tezaure de aur din epoca bronzului – À propos de quelques trésors d'objets en or de l'âge du bronze*, SCIV 13, 1962, 399-414.

Popescu, *Streitäxte* = D. Popescu, *Über die bronzezeitlichen Streitäxte mit Nackenscheibe*, Dacia N.S. 7, 1963, 91-114.

Popescu, *Fouilles 1964* = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques de 1964 en Roumanie*, Dacia N.S. 9, 1965, 469-488.

Popescu, *Săpături 1964* = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1964*, SCIV 16, 1965, 587-604.

Popescu, *Fouilles 1965* = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1965*, Dacia N.S. 10, 1966, 383-401.

Popescu, *Săpături 1965* = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1965*, SCIV 17, 1966, 709-725.

Popescu, *Fouilles 1967* = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1967*, Dacia N.S. 12, 1968, 421-443.

Popescu, *Săpături 1967* = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1967*, SCIV 19, 1968, 677-698.

Popescu, *Fouilles 1968* = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1968*, Dacia N.S. 13, 1969, 507-537.

Popescu, *Săpături 1968* = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1968*, SCIV 20, 1969, 471-501.

Popescu, *Fouilles 1969* = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1969*, Dacia N.S. 1970, 431-464.

Popescu, *Săpături 1969* = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1969*, SCIV 21, 1970, 493-522.

Popescu, *Tezaure II* = D. Popescu, *Tezaurele de aur de la Sacoșu Mare și Căuaș – Die Goldschätze von Sacoșu Mare und Căuaș*, Tibiscus 4, 1975, 41-74.

Popescu, Rusu, *Dépôts* = D. Popescu, M. Rusu, *Dépôts de l'âge du bronze moyen*, InvArchRoumanie 1, 1966.

Popescu G. C., *Metalogenie* = G. C. Popescu, *Metalogenie aplicată și prognoza geologică, Partea a II-a*, București, 1986.

Popescu G. C. și alții, *Aur* = G. C. Popescu, S. Tămaș-Bădescu, L. Bogatu, Gabriela Tămaș-Bădescu, Antonela Neacșu, *Geologia economică a aurului*, Alba Iulia, 2007.

Portase, *Codice* = A. Portase, *Codice pentru mileniul următor (o geografie a Maramureșului interior)*, Baia Mare, 2006.

Porumb (ed.), *Omaggio* = M. Porumb (ed.), *Omaggio a Dinu Adamesteanu*, BiblEphNapocensis, Cluj-Napoca, 1996.

Posea, Moldovan, Posea A., *Maramureș* = Gr. Posea, C. Moldovan, *Aurora Posea, Județul Maramureș*, București, 1980.

Pošepný, *Salinen* = F. P. (F. Pošepný), *Das Alter der karpathischen Salinen*, OesterrZBH XV, 1867, 191.

Pósch, *Kohóvölgy* = A. Pósch, *A kohóvölgyi m. kir. kohó*, în Oblatek, György (red.), *Monografia*, 108-123.

Pósta, *Útmutató* = B. Pósta, *Útmutató az Erdélyi Országos Múzeum Érem- és Régiségtárában*, Kolozsvár, 1903.

Preda, *Monedele* = C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.

Preda, *Coinages* = C. Preda, *Some thoughts on the Coinages of the Eastern Celts and the Geto-Dacians*, SlovNum 18, 2007, 115-126.

Preisig, *Bergbau* = Ed. Preisig, *Geschichte des Máramoreser Bergbaues*, OesterrZBH XXV, 1877, nr. 28, 301-303, nr. 29, 311-313, nr. 30, 321-322, pl. 12.

Primics, *Jelentés* = Gy. Primics, *Jelentés az erdélyi muzeum-egylet igazgató választmányának megbízása következtében ez év nyári hónapjaiban két ízben tett ásvány-gyűjtő és geologiai kirándulásairól*, OTTE 10, 1885, 276-287.

Primics, *Batizpolyána* = Gy. Primics, *A batizpolyánai csontbarlang*, TTK 18, 1886, 313-317.

Prodan, *Iobăgia I-II* = D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, I-II, București, 1967, 1968.

Prodan, Goldenberg, *Inventare* = D. Prodan, S. Goldenberg, *Inventarele din 1553 și 1556 ale minelor și monetăriei din Baia Mare – Les inventaires de 1553 et de 1556 des mines et de l'atelier de monnaie de Baia Mare*, AII Cluj 7, 1964, 117-145.

Proiect Romanit = *Proiect Romanit. Raport IIB. Geologie*, (http://www.romanit.ro/files/materiale/rapoarte/fazaIIB/2_Secțiunea_Geologie).

Przybyła, *Dekoracji* = M. S. Przybyła, *Zróżnicowanie stylistyczne dekoracji naczyń w początkach okresu pól popielnicowych na terenie Kotliny Karpackiej – Stilistische Differenzierung der Gefäßverzierungen am Anfang der Urnenfelderzeit im Bereich des Karpenbeckens*, MatSpraw 26, 2005, 111-164.

Przybyła, *Epoka brązu* = M. S. Przybyła, *Początki późnej epoki brązu w dorzeczu Sanu i Cisy – chronologia, obraz kulturowy i transkarpackie*

powiązania – *Die Anfänge der Spätbronzezeit im Sam- und Theiß-Raum – Chronologie, Kulturbild und transkarpatischen Beziehungen*, în J. Chochorowski (red.), *Studia nad epoką brązu i wczesna epoką żelaza. Księga poświęcona Profesorowi Markowi Gedlowi na pięćdziesięciolcie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków, 2007, 571-640.

Przybyła, *Contacts* = M. S. Przybyła, *Intercultural contacts in the Western Carpathian area at the turn of the 2nd and 1st millennia BC*, Warsaw, 2009.

Pulszky, *Archaeologia I-II* = F. Pulszky, *Magyarország archaeológiája*, I-II, Budapest, 1897.

v. Quillfeldt, *Vollgriffschwerter* = Ingeborg von Quillfeldt, *Die Vollgriffschwerter in Süddeutschland*, PBF IV, 11, Stuttgart, 1995.

Rákóczy, *Bányászat* = S. Rákóczy, *A bányászat multja a magyar birodalom földjén*, *BányKohLap* 43, 1910, nr. 9, 535–576, nr. 10, 596–632, nr. 11, 655–728, nr. 12, 748–803.

Reményik, *Fémbányászat* = L. Reményik, *A magyar fémbányászat ismertetése különös tekintettel az. 1900. évi párisi nemzetközi kiállításon résztvevő vállalatokra*, Budapest, 1900.

Réthy, *Érctelep* = K. Réthy, *Nagybánya vidéke érctelepeinek ásványvilága – On the Minerals of the Nagybánya (Baia Mare) Ore District*, *FöldKözl* 131, 2001, 397-413.

Réthy, *Györgybánya* = K. Réthy, *Fekete Szt. Györgybánya (Románia) korai nemesfémérc kitermelése és a magyar vonatkozásai*, *Fkut* 38, 4, 2001, 30-35.

Réthy, *Sóbányászat* = K. Réthy, *Máramaros sóbányászata*, *Fkut* 43, 2006, 1.

Réthy, *Aranymosás* = K. Réthy, *Aranymosás Máramarosban és Szatmár megyében*, *FKut* 43, 2006, 4.

Réthy, *Arany kinyerés* = K. Réthy, *Az arany kinyerése ciánlúgozással Nagybányán és Erdélyben*, *Természet Világa* 140, 9, sept. 2009 (<http://www.termeszetvilaga.hu>).

Réthy, *Bányászat* = K. Réthy, *Nagybánya és Máramaros vidékének bányászata*, în K. Réthy, J. Tóth, *Nagybánya és Máramaros vidékének földtani, ásványtani, kőolajipari kutatói, irodalma a XX. század közepéig*, Zalaegerszeg, 2010, 13-26.

Réthy, *Ronaszék* = K. Réthy, *A ronaszéki sóbányászat*, *BányTörtKözl* 9, 2010, 49-56.

Roman, **Sîmtimbrean**, **Wollmann**, *Aurari* = B. Roman, A. Sîntimbrean, V. Wollmann, *Aurarii din Munții Apuseni*, București, 1982.

Romsauer, *Pyraunoi* = P. Romsauer, *Pyraunoi. Prenosné piecky a podstavce z doby bronzovej a doby železnej*, Nitra, 2003.

Roska, *Kolozsvár II* = M. Roska, *Kolozsvár II*, în *A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége hatáskörébe tartozó közgyűjtemények fejlődése az 1913. évben*, *MuzKönyvÉrt* VIII, 1914, 142-144.

Roska, *Borév* = M. Roska, *Der Bronzedepotfund von Borév*, *Mannus* 24, 1932, 540–547.

Roska, *Adatok* = M. Roska, *Adatok Erdély őskori kereskedelmi, mivelődési és népvándorlási útjaihoz II – Beiträge zu den vorgeschichtlichen Handels-*

Kultur- und Völkerwanderungswegen Siebenbürgens II, ArchÉrt 49, 1936, 72-83, 119-121.

Roska, *Szatmár* = M. Roska, *Szatmár vármegye multja a legrégibb időktől a honfoglalásig*, în *Magyar városok és vármegyék monográfiája*, XXVIII, 1939, 1-22.

Roska, *Agyagművesség* = M. Roska, *A kimetszett díszű agyagművesség Erdélyben – Die kerbschnittverzierte Keramik in Siebenbürgen*, KözlDebrecen 1, 1940, 1-26.

Roska, *Kolozskorpád I* = M. Roska, *Az aeneolithikum kolozskorpádi I. jellegű emlékei Erdélyben – Die aeneolithischen Funde vom Gattung Kolozskorpád I in Erdély (Siebenbürgen)*, KözlKolozsvár 1, 1941, 44-99.

Roska, *Repertórium* = M. Roska, *Erdély régészeti repertórium. I. Őskor*, Kolozsvár, 1942.

Roșca, *Maramureș* = N. Roșca, *Sfântul Ierarh Josif Mărturisitorul din Maramureș*, Baia Mare, 2000.

Rotea, *Mittlere Bronzezeit* = M. Rotea, *Die Mittlere Bronzezeit im Karpaten-Donau-Raum (19.-14. Jahrhundert v.Chr.)*, în *ThrakerKelten*, 22-30.

Rotea, *Preistoria* = M. Rotea, *Preistoria*, în Pop, I.-A., Năgler (coord.), *IstTrans*, 29-50.

Rotea, *Metallurgy* = M. Rotea, *Non-ferrous Metallurgy in Bronze Age Transylvania*, în Ruscu și alții (ed.), *Orbis Antiquus*, 704-711.

Rotea, *Pagini* = M. Rotea, *Pagini din preistoria Transilvaniei. Epoca bronzului*, Cluj-Napoca, 2009.

Roth (ed.), *Siebenbürgen* = H. Roth (ed.), *Siebenbürgen*, Handbuch der historischen Stätten, Stuttgart, 2003.

Rómer, *Krónika 1* = F. Rómer, *Magyar régészeti krónika*, ArchKözl 4, 1864, 158-170.

Rómer, *Szarvasszó* = F. Rómer, *A két hazában talált régi arany műemlékről, különösen a szarvasszói-Mármaros-megyei-arany kincsről*, ArchKözl 5, 1865, 29-45.

Rómer, *Kalauz* = F. Rómer, *Műrégészeti kalauz különös tekintettel Magyarországra. I. rész. Őskori műrégészet*, Pest, 1866.

Rómer, *Krónika 2* = F. Rómer, *Magyar régészeti krónika. Folytatás*, ArchKözl 6, 1866, 164-187.

Rómer, *Krónika 3* = F. Rómer, *Magyar régészeti krónika*, ArchKözl 7, 1868, 76-82, 181-198.

Rupp, *Helyrajzi történet* = J. Rupp, *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi intézetek püspökmegyék szerint rendezve. Második kötet. Az egri Érsek-Egyház-Tartomány a hozzá tartozó püspökmegyékkel együtt*, Pest, 1872.

Ruscu și alții (ed.), *Orbis Antiquus* = L. Ruscu, C. Ciongradi, R. Ardevan, C. Roman, C. Găzdac (ed.), *Orbis Antiquus. Studia in honorem Ioannis Pisonis*, BiblMusNap 21, Cluj-Napoca, 2004.

Rustoiu, *Locdac* = A. Rustoiu, *Locuirile dacice*, în Vasiliev și alții, *Solotvino*, 46-90.

Rustoiu, *Sarea* = A. Rustoiu, *Sarea Maramureșului și așezările dacice de pe Tisa superioară – Das Marmaroscher Salz und die dakischen Siedlungen von der oberen Theiss*, *Marmatia* 7/1, 2003, 201-217.

Rustoiu și alții, *Habitat und Gesellschaft I* = A. Rustoiu, H. Pop, A. Ursuțiu, F. Gogâltan, A. Gudea, *Habitat und Gesellschaft im Westen und Nordwesten Rumäniens vom Ende des 2. Jahrtausends v.Chr. zum Anfang des 1. Jahrtausends n.Chr. (11. Jh. v.Chr.-2. Jh. n.Chr.)*, *IntEtnCult* I, Cluj-Napoca, 2002.

Rusu, *Bronzehorte* = M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit*, *Dacia* N.S. 7, 1963, 177-210.

Rusu, *Depozite* = M. Rusu, *Depozitele de bronzuri de la Rebrișoara (raionul Năsăud, reg. Cluj) – Les dépôts d'objets en bronze de Rebrișoara (distr. de Năsăud, rég. de Cluj)*, *ArhMold* 2-3, 1964, 237-250.

Rusu, *Balșa* = M. Rusu, *Depozitul de bronzuri de la Balșa – Le dépôt de l'objects en bronze de Balșa*, *Sargetia* 4, 1966, 17-40.

Rusu, *Lăpuș* = M. Rusu, *Lăpuș*, în Filip (ed.), *Handbuch* 2, 677-678.

Rusu, *Metaur* = M. Rusu, *Considerații asupra metalurgiei aurului din Transilvania în Bronz D și Hallstatt A – Zur Goldmetallurgie in der Bronze D und Hallstatt A-Zeit*, *ActaMusNap* 9, 1972, 29-63.

Rusu, *Metbronz I* = M. Rusu, *Metalurgia bronzului din Transilvania la începutul Hallstattului* (teză de doctorat), Iași, 1972.

Rusu, *Metbronz II* = M. Rusu, *Metalurgia bronzului din Transilvania la începutul Hallstattului*, Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1972.

Rusu, *Considérations* = M. Rusu, *Considérations sur quelques problèmes de l'époque hallstattienne de Transylvanie*, în *Actes du VIII^e Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*. Beograd 9-15 septembre 1971, III, Beograd, 1973, 105-112.

Rusu, *Metfrier* = M. Rusu, *Începuturile metalurgiei fierului în Transilvania – Die Anfänge der Eisenmetallurgie in Siebenbürgen*, în H. Daicoviciu (red.), *In memoriam Constantini Daicoviciu*, Cluj, 1974, 349-360.

Rusu, *Bemerkungen* = M. Rusu, *Bemerkungen zu den grossen Werkstätten- und Giessereifunden aus Siebenbürgen*, în H. Lorenz (ed.), *Studien zur Bronzezeit. Festschrift für Wilhelm Albert von Brunn*, Mainz/Rhein, 1981, 375-402.

Rusu, *Pietroasele* = M. Rusu, *Der Schatz von Pietroasele und der zeitgenössische historische Kontext*, *ZfA* 20, 1986, 181-200.

Rusu, **Chițu**, *Aiud* = M. Rusu, Lucia Chițu, *Depozitul de la Aiud și problema marilor ateliere de prelucrarea bronzului din Transilvania – Le dépôt d'Aiud et le problème de grands ateliers d'industrie du bronze de Transylvanie*, *Apulum* 20, 1982, 33-51.

Rusu, **Dörner**, **Ordentlich**, *Sântana I* = M. Rusu, E. Dörner, I. Ordentlich, *Fortificația de pământ de la Sântana-Arad în contextul arheologic*

contemporan – Die Erd-Festung von Sântana–Arad im zeitgenössischen Kontext, Ziridava 19–20, 1996, 15–26.

Rusu, Dörner, Ordentlich, *Sântana II* = M. Rusu, E. Dörner, I. Ordentlich, *Die Erdburg von Sântana–Arad in dem zeitgleichen archäologischen Kontext*, în Boroffka, Soroceanu (ed.), *Transsilvanica*, 143–165.

Rusu A. A., *Donjoane* = A. A. Rusu, *Donjoane din Transilvania*, ActaMusNap 17, 1980, 177–197.

Rusu A. A., *Biserici* = A. A. Rusu, *Bisericile românești din Transilvania și Ungaria în secolul al XV-lea – Les églises roumaines de Transylvanie et de Hongrie au XV^e siècle*, MedTrans 1, 1997, 11–28.

Rusu A. A., *Cetăți I* = A. A. Rusu, *Arheologia cetăților medievale ale Transilvaniei – Die Archäologie der mittelalterlichen Festungen Siebenbürgens*, ArhMed 2, 1998, Reșița, 1998, 5–19.

Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri* = A. A. Rusu, N. Sabău, Ileana Burnichioiu, I. V. Leb, Mária Makó Lupescu, *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 2000.

Rusu A. A., *Cetăți II* = A. A. Rusu, *Românii din Regatul Ungariei și cetățile medievale (Aprecieri specială asupra secolelor XIII–XIV) – Romanians in the Hungarian Kingdom and Medieval Castles: A Special Overview of the 13th and the 14th Centuries*, MedTrans 7–8, 2003–2004, 85–106.

Rusu A. A., *Castelarea* = A. A. Rusu, *Castelarea carpatică*, Cluj-Napoca, 2005.

v. Sacken, *Leitfaden* = Ed. Freiherrn von Sacken, *Leitfaden zur Kunde des heidnischen Alterthumes*, Wien, 1865.

Salaš, Stuchlík, Štrof, *Depot* = M. Salaš, S. Stuchlík, A. Štrof, *Druhý depot bronzové industrie z Hradiska u Kroměříže – Der zweite urnenfelderzeitliche Hortfund von Hradisko bei Kroměříž*, Pravěk NŘ 14, 2004, 67–100.

Sășianu, *Moneda* = A. Sășianu, *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1980.

Schematismus 1864 = *Schematismus Cleri almae Dioecesis Szatmárinensis ad annum Jesu Christi 1864*, Szathmárin, 1864.

Schematismus 1904 = *A Szatmári Püspöki Egyházmegye emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus Centenarius) 1804–1904*, Szatmáron, 1904.

Schmidt, *Bányászat* = L. Schmidt, *A máramarosi bányászat fejlődésének története*, BányKohLap 34, 1901, 330–335.

Schmidt S., *Kiállítás* = S. Schmidt, *A bányászat az 1896-évi ezredéves országos kiállításon*, FöldKözl 27, 1897, nr. 1–4, 15–63.

Schönherr, *Nagybánya* = Gy. Schönherr, *Történelmi kiállítás Nagybanán*, ArchÉrt 9, 1889, 342–346.

Schönherr, *Vázlat* = Gy. Schönherr, *Történelmi vázlat*, în Palmer (red.), *Nagybánya*, 26–61.

Schönherr, *Torony* = Gy. Schönherr, *A Szent István-toronyról*, în „Nagybánya és Vidéke”, nr. din 30 iulie 1899.

Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung* = Gy. Schönherr, *Nagybánya und Umgebung*, în *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Ungarn*, V/2, Wien, 1900, 472-482.

Schönherr, *Legrégibb pecsét* = Gy. Schönherr, *Nagybánya város legrégibb pecsétje*, în „*Nagybánya*”, anul IV, nr. 52 din 25 decembrie 1906. Reeditat în Schönherr A. (ed.), *Emlékezet*, 97-112.

Schönherr, *Monográfia I* = Gy. Schönherr, *Nagybánya monografiája. Első fejezet. A nagybányai terület őstörténete*, în „*Nagybánya*”, anul VI, nr. 34-38 din 20 august-17 septembrie 1908. Reeditat în Schönherr A. (ed.), *Emlékezet*, 350-370.

Schönherr, *Monográfia II* = Gy. Schönherr, *Nagybánya monografiája*, în Schönherr A. (ed.), *Emlékezet*, 347-414.

Schönherr A. (ed.), *Emlékezet* = özv. Schönherr Antalné (ed.), *Schönherr Gyula dr. Emlékezete*, Budapest, 1910.

Schönherr breviárium = *Schönherr Gyula breviárium*, Nagybánya, 2008.

Schubert, Schubert, *Untersuchungen* = F. Schubert, E. Schubert, *Spektralanalytischen Untersuchungen von Hort- und Einzelfunden der Periode B III*, în *Mozsolics, Bronzefunde I*, 185–203.

Schumacher-Matthäus, *Studien* = Gisela Schumacher-Matthäus, *Studien zu bronzezeitlichen Schmucktrachten im Karpatenbecken. Ein Beitrag zur Deutung der Hortfunde im Karpatenbecken*, *MarbStudien* 6, Mainz am Rhein, 1985.

Schuster, *Transport* = C. Schuster, *Transportul terestru în preistorie, cu privire specială la Dunărea de Jos, Târgoviște*, 2007.

Schuster, Comșa, Popa, Fire = C. Schuster, Alexandra Comșa, T. Popa, *The Archaeology of Fire in the Bronze Age of Romania*, *BiblMusGiurgiuensis* 2, Giurgiu, 2001.

Schuster, Morintz A., *Ambarcațiuni* = C. Schuster, A. S. Morintz, *Ambarcațiuni și navigație în preistorie*, Târgoviște, 2006.

Sebestyén, *Renașterea* = Gh. Sebestyén, *O pagină din istoria arhitecturii României. Renașterea*, București, 1987.

Sematizmus 2006 = *A Szatmári Egyházmegye Jubileumi Sematizmus*, Szatmárnémeti, 2006.

Sfășie, *Explorări* = M. Sfășie, *Explorări speologice în canionul Lăpușului*, *BullInf* 4, 1980, 92-95.

Simon, *Aranybányászat* = Zs. Simon, *Az erdélyi aranybányászat a későközépkorban*, Marosvásárhely, 2010 (http://www.htmtp.mtaki.hu/palyamunka_pdf_2010/Simon_Zsolt.pdf).

Sipos (ed.), *Emlékkönyv* = G. Sipos (ed.), *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 1996.

Situri = *Situri arheologice cercetate în perioada 1983 – 1992*, Brăila, 1996.

Sîrbu, *Credințe* = V. Sîrbu, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor (pornind de la descoperiri arheologice din Câmpia Brăilei)*, *BiblIstros* 3, 1993.

Soroceanu, Origini = T. Soroceanu, *L'età delle origini*, în *I Daci. Mostra della civiltà daco-getica in epoca classica. Roma dicembre 1979–gennaio 1980* (catalog de expoziție), Roma, 1979, 23–28.

Soroceanu, Hortfunde = T. Soroceanu, *Hortfunde und befestigte Anlagen in Transsilvanien*, în *Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa*, Berlin, Nitra, 1982, 363–376.

Soroceanu (ed.), *Bronzefunde I* = T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin, 1995.

Soroceanu, Deponierungen = T. Soroceanu, *Die Fundumstände bronzezeitlicher Deponierungen–Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde I*, 15–80.

Soroceanu, Recenzie = T. Soroceanu, *Recenzie la Wolfgang David, Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta, Alba Iulia*, 2002, EA 10, 2004, 359–373.

Soroceanu (ed.), *Bronzefunde II* = T. Soroceanu, *Bronzefunde aus Rumänien II. Beiträge zur Veröffentlichung und Deutung bronze- und älterhallstattzeitlicher Metallfunde in europäischem Zusammenhang*, BiblMuzBistrița Seria Historica 11, Bistrița, Cluj-Napoca, 2005.

Soroceanu, Metallgefäße = T. Soroceanu, *Die vorskythenzeitlichen Metallgefäße im Gebiet des heutigen Rumäniens – Vasele de metal prescitate de pe actualul teritoriu al României*, BiblMuzBistrița Seria Historica 16, Bistrița, Cluj-Napoca, 2008.

Soroceanu, Kupfer- und Bronzefunde = T. Soroceanu, *Die mehrstückigen Kupfer- und Bronzedepotfunde der frühen und mittleren Bronzezeit im heutigen Rumänien. Ein Vorlage – Depozite compuse din mai multe obiecte de cupru și bronz. Descoperirile din epoca timpurie și mijlocie a bronzului de pe teritoriul actual al României. Catalog*, ArchEA, Berlin, 2009 (în pregătire).

Soroceanu, Restitutiones II = T. Soroceanu, *Restitutiones bibliographicae et archaeologicae ad res praehistoricas pertinentes II. Colecția dr. Samuel Egger din Viena* (ms.).

Soroceanu, Lakó, Dragu = T. Soroceanu, Eva Lakó, *Der zweite Depotfund von Dragu, Kr. Sălaj. Zu den Tüllenbeildepotfunde in Rumänien*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde I*, 187–195.

Sørensen, Thomas (ed.), *Transition in Europa* = Marie Louise Stig Sørensen, R. Thomas (ed.), *The Bronze Age–Iron Age Transition in Europa. Aspects of continuity and change in European societies c. 1200 to 500 B.C.*, BAR-IS 483, 1989.

Stamatiu, Saline = M. Stamatiu, *Îmbunătățirile înfăptuite de R.M.S și C.A.M. în ultimii 20 ani la Salinele din Ardealul de Nord*, AnMin, anul XXIV, nr. 10, 20 octombrie 1941, 308–316.

Stanciu, Descoperiri = I. Stanciu, *Descoperiri din a doua jumătate a mileniului I î.H. și mileniul I d.H. în județul Maramureș - Les découvertes provenant de la seconde moitié du 1^{er} millénaire av.J.-C. et du 1^{er} millénaire ap.J.-C.–département de Maramureș*, EphNapocensis 2, 1992, 169–191.

Stanciu, Bicaz = I. Stanciu, *Sondajele efectuate la Bicaz, jud. Maramureș (1990, 1991) – Les sondages entreprises à Bicaz, département de Maramureș (1990, 1991)*, EphNapocensis 3, 1993, 261–272.

Stanciu, Lăpușel = I. Stanciu, *Așezarea prefeudală de la Lăpușel, jud. Maramureș (Cercetările arheologice din anii 1992, 1993) – The Early Medieval Settlement at Lăpușel, Maramureș County (Archaeological Excavations 1992-1993)*, EphNapocensis 4, 1994, 267-322.

Stanciu, Prezența romană ? = I. Stanciu, *Prezență romană în Depresiunea Baia Mare ? – Römische Präsenz in der Depression aus Baia Mare ?*, StComSatu Mare 11–12, 1994–1995, 41–44.

Stanciu, Contribuții = I. Stanciu, *Contribuții la cunoașterea epocii romane în bazinul mijlociu și inferior al râului Someș – Contribution to the Knowledge of the Roman Imperial Period in the Middle and Lower Basin of the Someș River*, EphNapocensis 5, 1995, 139–226.

Stanciu, Materiali romani = I. Stanciu, *Materiali romani conservati nelle collezioni del Museo provinciale di Baia Mare*, în Porumb (ed.), *Omaggio*, 155-164.

Stanciu, Date = I. Stanciu, *Date și observații cu privire la epoca migrațiilor în spațiul nord-vestic al României – Daten und Bemerkungen bezüglich der Völkerwanderungszeit im Nordwesten Rumäniens*, EphNapocensis 7, 1997, 167–209.

Stanciu, Nușfalău = I. Stanciu, *Über die slawischen Brandhügelgräber vom Typ Nușfalău-Someșeni (Nordwesten Rumäniens)*, ActaMusNap 36/1, 1999, 245-263.

Stanciu, Teritoriul = I. Stanciu, *Teritoriul nord-vestic al României și Khaganatul avar – Das Nordwestgebiet Rumäniens und das awarische Khaganat*, ActaMusPor 23, 2000, 401–451.

Stanciu, Ceramica = I. Stanciu, *Despre ceramica medievală timpurie de uz comun, lucrată la roată, în așezările de pe teritoriul României (secolele VIII-X) – Über die auf der mit Fuss betriebenen frühmittelalterliche Gebrauchskeramik in den Siedlungen auf dem Gebiet Rumäniens (8.-10. Jh.)*, ArhMed 3, 2000, 127-191.

Stanciu, Slavii timpurii = I. Stanciu, *Slavii timpurii în cercetarea arheologică românească – Die frühen Slawen in der rumänischen archäologischen Forschung*, EphNapocensis 11, 2001, 105-143.

Stanciu, Cercetarea = I. Stanciu, *Cercetarea arheologică a epocii migrațiilor și perioadei de început a epocii medievale timpurii (sec. V–IX p.Chr.) în teritoriul nord-vestic al României – Archäologische Erforschung der Völkerwanderungszeit und der Anfangszeit des Frühmittelalters (5.–9. Jh. n.Chr.) im Nordwesten Rumäniens*, în C. Cosma, D. Tamba, A. Rustoiu (ed.), *Studia Archaeologica et Historica Nicolae Gudea dicata. Omagiu Profesorului Nicolae Gudea la 60 de ani*, BiblMusPor 4, Zalău, 2001, 479–498.

Stanciu, Gepizi, avari, slavi = I. Stanciu, *Gepizi, avari și slavi timpurii (sec. V–VII p.Chr.) în spațiul vestic și nord-vestic al României – Gepiden, Frühawaren*

und Slawen (5.-7. Jh. n.Chr.) im westlichen und nordwestlichen Raum Rumäniens, EphNapocensis 12, 2002, 203-236.

Stanciu, *Observații* = I. Stanciu, *Descoperiri medievale timpurii din județele Satu Mare și Maramureș. Date noi, observații și opinii referitoare la ceramica medievală timpurie din nord-vestul României – Frühmittelalterliche Funde und Befunde aus den Kreisen Satu Mare und Maramureș. Neue Angaben, Bemerkungen und Ansichten zur frühmittelalterlichen Keramik im Nordwesten Rumäniens*, Marmatia 7/1, 2003, 249-316.

Stanciu, *Slawen* = I. Stanciu, *Die frühen Slawen in der rumänischen archäologischen Forschung. Kurze kritische Untersuchung – Slavii timpurii în cercetarea arheologică românească. Scurtă examinare critică*, Marmatia 8/1, 2005, 237-267.

Stanciu, *Etfinală* = I. Stanciu, *Etapă finală a epocii romane imperiale și începutul epocii migrațiilor în Barbaricum-ul din nord-vestul României – The final stage of the Roman Imperial Period and the beginning of the Migration in the Barbaricum from North-West Romania*, EphNapocensis 18, 2008, 147-169.

Stanciu, *Gepiden, Frühawaren- und Slawen* = I. Stanciu, *Gepiden, Frühawaren- und Slawen im Westen und Nordwesten Rumäniens*, Antaeus 29-30, 2008, 415-448.

Stanciu, Bader, *Turulung-Vii* = I. Stanciu, T. Bader, *O nouă așezare medievală timpurie din zona nord-vestică a României (Turulung-Vii, jud. Satu Mare) – A new early medieval settlement in the North West Romania (Turulung-Vii, county of Satu Mare)*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.), *In memoriam Radu Popa*, 129-149.

Stanciu V., *Zăcămintele* = V. Stanciu, *Zăcămintele minerale ale Daciei superioare, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, I, București, 1929, 231-249.

Stoia, *Fouilles 1977* = Adriana Stoia, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1977)*, Dacia N.S. 22, 1978, 348-362.

Stoia, *Iron* = Adriana Stoia, *The beginning of iron technology in Romania*, în Sørensen, Thomas (ed.), *Transition in Europa*, 43-67.

Stoia, *Descoperiri* = Adriana Stoia, *Cîteva considerații cu privire la unele descoperiri hallstattiene conținând obiecte de fier din România – Some remarks on the first Iron Age discoveries with iron items from Romania*, SCIVA 43, 1992, 393-400.

Stoia, *Probleme* = Adriana Stoia, *Probleme de tehnologie a metalurgiei fierului în Hallstattul românesc – Technology problems in the iron metallurgy in the Rumanian First Iron Age*, SCIVA 44, 1993, 325-358.

Stoica, Gherasie, *Sarea* = C. Stoica, I. Gherasie, *Sarea și sărurile de potasiu și magneziu din România*, București (f. a.).

Stoica, Rotea, Boroffka (ed.), *Comori* = Cornelia Stoica, M. Rotea, N. Boroffka (ed.), *Comori ale epocii bronzului din România – Treasures of the Bronze Age in Romania* (catalog de expoziție), București, 1995.

Suciu, *Dicționar I, II* = C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I-II, București, 1967.

Suciu S., *Baia Mare* = Simona Suciu, *Fortificația medievală a orașului Baia Mare – L'enceinte médiévale de la ville de Baia Mare*, *Marmatia* 8/1, 2005, 311-354.

Surdu, *Manufacturi* = B. Surdu, *Contribuții la problema nașterii manufacturilor din Transilvania în secolul al XVIII-lea – Contributions au problème de la naissance des manufactures de Transylvanie au XVIII-e siècle*, *AII Cluj* 7, 1964, 147-237.

Szabó, *Bronz* = G. V. Szabó, *Ahol a bronz terem... Előzetes jelentés a baks-temetőparti késő bronzkori lelőhelyen végzett fémkereső műszeres kutatásokról – Wo die Bronze liegt... Vorläufiger Bericht zu Geländeuntersuchungen mit Metallsonden am spätbronzezeitlichen Fundort Baks-Temetőpart*, *StArch* 12, 2011, 91-126.

Szathmáry, *Tisza* = K. P. Szathmáry, *A Tisza bölcsője*, *VasÚj* 10, 1863, nr. 37-50; 11, 1864, nr. 11-21.

Szathmáry, *Régiségek* = K. P. Szathmáry, *Máramarosi régiségek*, *VasÚj* 14, 1867, nr. 8, 91.

Száráz, *Gyűjtemény* = A. Száráz, *Az Egger-féle régiséggyűjtemény*, *ArchÉrt* 11, 1891, 320-330.

Szász, *Arhivele* = C. Szász, *Arhivele în slujba cercetărilor de istoria a artei*, *RevArhivelor* 5, 1, 1962, 46-69.

Szász, *Adatok* = K. Szász, *Adatok a nagybányai kő- és fadaragók történetéhez*, în *A Szent István-templom*, 64-78 (publicat prima oară în *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Cluj, 1957, 566-576).

Szellem, *Fémhányászat* = G. Szellem, *Nagybányának és vidékének fémhányászata*, Nagybánya, 1894.

Szellem, *Erzlagerstätten* = G. Szellem, *Die Erzlagerstätten von Nagybánya in Ungarn*, *ZGeol* 1894, 249-257, 265-271; 1895, 17-30.

Szellem, **Palmer A.**, *Nagybánya* = G. Szellem, A. Palmer, *Nagybánya és környéke bányászata*, în Palmer (red.), *Nagybánya*, 79-107. Studiul a fost republicat în *BányKohLap* 27, 1894 (Ünnepi szám), 28-32.

Szemán, *Bányászfokos* = A. Szemán, *Svaiczter Gábor bányászfokosa*, *BányKohLap* *Bányászat* 129, 1996, 496-498.

Szemán, *Bányászat* = A. Szemán, *A bányászat az ország három részre szakadása idején a 16. század közepétől 1711-ig*, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.), *Bányászat*, 136-197.

Szendrei, *Társulat I* = J. Szendrei, *Az Orsz. Régészeti Társulat...*, *ArchÉrt* 7, 1887, 377-378.

Szendrei, *Társulat II* = J. Szendrei, *Az Országos Régészeti és Embertani Társulat...*, *ArchÉrt* 10, 1890, 375-378.

Szentgyörgyi, *Kővár* = Mária Szentgyörgyi, *Kővár vidékének társadalma*, *ÉTTK* 56, Budapest, 1972.

Székely, *Știri* = Z. Székely, *Știri cu privire la unele descoperiri monetare din Transilvania*, SCN 1, 1957, 471-474.

Szilágyi, *Sziget* = I. Szilágyi, *...a marmaros-szigeti felfestésekről*, AcadÉrt 10, nr. 4, 1850, 234-258.

Szilágyi (red.), *Máramaros* = I. Szilágyi (red.), *Máramaros vármegye egyetemes leírása*, Budapest, 1876.

Szilágyi, *Máramarosmegye* = I. Szilágyi, *Máramarosmegye általános történelméből (a XII. és XIII. század)*, în *Történelmi Társulat*, 10-26.

Szirmay, *Szathmár I-II* = A. Szirmai Szirmay, *Szathmár Vármegye fekvése, története és polgári esmérete*, I-II, Buda, 1809, 1810.

Szmik, *Felsőbánya* = A. Szmik, *Adalékok Felsőbánya szabad királyi bányaváros monográfiájához*, Budapest, 1906.

Szokol, *Feketebánya* = P. Szokol, *A feketebányai telérek*, BányKohLap 19, 1886, 105-107, 123-125.

Szokol, *Bányaterület* = P. Szokol, *A nagybányavideki bányaterület bányageológiai viszonyai*, BányKohLap 28, 1895, 4-8, 20-25.

Szőcs, *Ceramica* = P. L. Szőcs, *Probleme privind datarea și cronologia ceramicii din secolele XVI-XVII din Transilvania – Dating and chronology concerning the 16th and 17th centuries pottery from Transylvania*, ArhMed 3, Brăila, 2000, 5-10.

Szőke, **Steclaci**, *Toroiağa* = Amalia Szőke, Livia Steclaci, *Regiunea Toroiağa – Baia Borșa. Studiu geologic, petrografic și geochimic*, București, 1962.

Szőke, *Studiu* = Amalia Szőke, *Studiu geologic și petrografic*, în Szőke, Steclaci, *Toroiağa*, 11-128.

Tagányi, **Réthy**, **Pokoly**, *SzolnDobMon I* = K. Tagányi, L. Réthy, J. Pokoly, *Szolnok-Dobokavármegye Monographiája*, I., Dées, 1901.

Takács, *Várak* = P. Takács, *Várak, várkastélyok, kúriák Szatmár megyében*, SzSzBLevÉvk 18, 2008, 179-202.

Taylor, *Iron* = T. Taylor, *Iron and iron age in the Carpatho-Balkans region. Aspects of social and technological change 1700–400 B. C.*, în Sørensen, Thomas (ed.), *Transition in Europa*, 68-92.

Temesváry, *Leletek* = J. Temesváry, *Szolnokdobokamegyei leletek*, ArchÉrt 17, 1897, 97–107.

Teodor, *Descoperiri* = D. Gh. Teodor, *Descoperiri slave din secolele VI-VIII în spațiul carpato-danubian – Découvertes slaves des VI^e-VIII^e siècles ap.J.-Ch. dans l'espace carpato-danubien*, Hierasus 10, 1996, 98-116.

Teodorescu, *CultMed* = R. Teodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești*, București, 1974.

Teržan, *Lapuș* = Biba Teržan, *Observations on graves in Lapuș*, în Marta (ed.), *Mileniul II a. Chr.*, 203-218.

Téglás, *Erdélyi medencze* = G. Téglás, *Az erdélyi medencze őstörténelméhez*, OTTÉ 12, 1887, 55-87, 181-204, 299-312.

Téglás, *Fémbányászat* = G. Téglás, *Nemes fémbányászatunk*, Századok 23, 1889, 385-391.

Téglás, Dácia = G. Téglás, *A történelemelőtti Dáciáról*, ArchÉrt 12, 1892, 403–410.

Téglás, Bányatörténet = G. Téglás, *A nagybányai kerület bányatörténetéből*, Századok 31, 1897, 344–350.

Téglás, Aranybányászat = G. Téglás, *Kiktől tanulhatták Dacia őslakói az aranybányászatot ? Minő alakban és súlyrendszer szerint jutott forgalomba legrégibb aranytermelésünk*, Századok 31, 1897, 816–825.

ThrakerKelten = *Thraker und Kelten beidseits der Karpaten. Sonderausstellung September 2000–April 2001* (catalog de expoziție), Eberdingen, 2000/2001.

Tocilescu, Dacia = Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880.

Torma, Repertórium = K. Torma, *Repertórium Dacia régiség- és felirattani irodalmához*, Budapest, 1880.

Történelmi Társulat = *A Magyar Történelmi Társulat 1889. aug. 25-31 – iki vidéki kirándulása, Máramaros és Nagy-Bánya városában* (Anexă la Századok 23, 1889), Budapest, 1889.

Tripșa și alții, IstMetalurgiei = I. Tripșa, A. Alexandrescu, I. Barbu, O. Hățăreșcu, Șt. Piliny, N. Pilly, *Din istoria metalurgiei românești*, București, 1981.

Țurcanu, TransferTehnologie = Rodica-Cristina Țurcanu, *Transfer de tehnologie-transfer de terminologie: contact lingvistic și comunicare în cadrul relațiilor de muncă*, în Rodica-Cristina Țurcanu (coord.), Raluca Dorca, Réka Nagy, R. Pop, Anuța Pop, Csilla Ruff, *Transfer de tehnologie-transfer de terminologie. Studii asupra comunicării în condițiile fenomenului de contact lingvistic în mediul economic din Baia Mare și împrejurimi din perspectiva spațiului de comunicare*, Cluj-Napoca, 2008, 67–100.

Țuțuianu, Maramureș = I. N. Țuțuianu, *Maramureșul voievodal istoric și economic*, București, 1942.

Urbán, Bányászat = M. Urbán, *Kapnikbányai m. k. bányászat*, în Woditska (red.), *Monografia*, 145–185.

Urbán, Kapnikbánya = M. Urbán, *A kapnikbányai m. kir. bányászat*, în Oblatek, György (red.), *Monografia*, 36–45.

Ursuțiu, Gogâltan, Siedlungen = A. Ursuțiu, F. Gogâltan, *Die Siedlungen der ersten Eisenzeit*, în Rustoiu și alții, *Habitat und Gesellschaft I*, 17–47.

Útmutató = *Útmutató a nagybányai városi múzeum gyűjteményeihez*, Budapest, 1904.

Vachta, Studien = T. Vachta, *Studien zu den bronzezeitlichen Hortfunden des oberen Theissgebietes*, UPA 159, Bonn, 2008.

Vasiliev, Recherches = V. Vasiliev, *Les recherches consacrées au Premier âge du fer en Transylvanie. Résultats et problèmes*, Thraco-Dacica 16, 1995, 93–98.

Vasiliev, Locbronz = V. Vasiliev, *Locuirea din epoca bronzului*, în Vasiliev și alții, *Solotvino*, 29–45.

Vasiliev, *Istoria* = V. Vasiliev, *Despre epoca bronzului și prima epocă a fierului în Istoria românilor*, vol. I – *Sur l'époque du bronze et le premier âge du fer*, EphNapocensis 14-15, 2004-2005, 5-22.

Vasiliev, Aldea, Ciugudean, *Teleac* = V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca, 1991.

Vasiliev, Rotea, Wittenberger (red.), *EpMetalelor* = V. Vasiliev, M. Rotea, M. Wittenberger (red.), *Secția de Preistorie. Epoca metalelor* (ghid de expoziție), Cluj-Napoca, 1998.

Vasiliev și alții, *Solotvino* = V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. A. Balaguri, C. Cosma, *Solotvino – „Cetate” (Ucraina Transcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu*, BiblThrac XXXIII, Cluj-Napoca, 2002.

Várady, *Máramaros* = G. Várady, *Das Máramaroser Comitatus*, în *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Ungarn*, V/2, Wien, 1900, 439-463.

Várady, *Emlékkönyv* = G. Várady, *Máramarosi emlékkönyv hazánk ezeréves fennállása emlékére vármegyékben rendezett ünneplések és az 1901-ik évben Máramaros-Szigeten tartott gazdasági és ipari kiállítás leírásával*, Máramaros-Sziget, 1901.

Vătășianu, *Arta feudală* = V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române. Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, I, București, 1959.

Vătășianu, *Studii* = V. Vătășianu, *Studii de artă veche românească și universală*, București, 1987.

Velter, *Considerații* = Ana-Maria Velter, *Unele considerații privind circulația monetară din secolele V-XII în bazinul carpatic (cu o privire specială asupra teritoriului României – Considerations of the monetary circulation in the Carpathian area in the 5th-12th centuries – with a special regard over the territory of Romania*, SCIVA 39, 1988, 251-274.

Velter, *Minerit* = Ana-Maria Velter, *Dezvoltarea mineritului în secolele XIII-XIV, factor important în înființarea monetărilor din Transilvania – The development of mining the 13th-14th centuries and mints foundation in Transylvania*, SCN 12, 1998, 151-155.

Velter, *Transilvania* = Ana-Maria Velter, *Transilvania în secolele V-XII. Interpretări istorico-politice și economice pe baza descoperirilor monetare din Bazinul Carpatic, secolele V-XII*, București, 2002.

Vende, *Szatmár* = A. Vende, *Régiségi ásatások Szatmár megyében*, în „Nagybánya”, anul V, nr. 6 din 7 februarie 1907.

Vende, *Szatmár Vármegye I* = A. Vende, *Szatmár Vármegye közséjei*, în Borovszky (ed.), *Szatmár Vármegye*, 33-168.

Vende, *Szatmár Vármegye II* = A. Vende, *Szatmár Vármegye őskora*, în Borovszky (ed.), *Szatmár Vármegye*, 402-411.

Virag, Pișcolt = C. Virag, *Așezările grupului neolitic Pișcolt din nord-vestul României – The Settlements of the Neolithic Pișcolt-Group in Northwestern Romania*, StComSatu Mare 17-21/1, 2000-2004, 13-26.

Vișovan, Toponimica = Șt. Vișovan, *Monografia toponimică a Văii Izei*, Cluj Napoca, 2005.

Vișovan, Toponimia = Șt. Vișovan, *Toponimia Țării Lăpușului*, Baia Mare, 2008.

Vizauer, Denar = V. V. Vizauer, *Un denar roman de la Sighetu Marmăției – Ein römischer Denar von Sighetu Marmăției*, Marmatia 7/1, 2003, 219-228.

Vizauer, Așezări = V. V. Vizauer, *Așezări și locuințe medievale timpurii în Transilvania (sec- VI/VII-IX/X)*, Cluj-Napoca, 2008.

Vulpe, Äxte I = A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2, München, 1970.

Vulpe, Probleme = A. Vulpe, *Probleme actuale privind metalurgia aramei și a bronzului în epoca bronzului în România – Problèmes actuels concernant la métallurgie du cuivre et du bronze à l'époque du bronze sur le territoire roumain*, RevIst 27, 1974, 243-255.

Vulpe, Äxte II = A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien II*, PBF IX, 5, München, 1975.

Vulpe, Bemerkungen = A. Vulpe, *Einige Bemerkungen über die mittlere und die späte Bronzezeit im Norden Rumäniens*, Dacia N.S. 19, 1975, 69–76.

Vulpe, Anmerkungen = A. Vulpe, *Kritische Anmerkungen zu den karpatenländischen Kulturzeugnissen der Altbronzezeit*, JahresberichtFrankfurt a. M. 1977, 101–111.

Vulpe, Recenzie = A. Vulpe, *Recenzie la Günther Wegner, Die vorgeschichtlichen Flußfunde aus dem Main und aus dem Rhein bei Mainz, Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte, Heft 30, Kallmünz*, 1976, Dacia N.S. 22, 1978, 371-372.

Vulpe, Dacia preromană = A. Vulpe, *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane – Point de vue sur l'histoire de la Dacie préromaine*, RevIst 32, 1979, 2.261–2.284.

Vulpe, Beitrag = A. Vulpe, *Beitrag zu den bronzezeitlichen Kulturbeziehungen zwischen Rumänien und Griechenland*, în Hänsel (ed.), *Südosteuropa*, 321–328.

Vulpe, Epbronz = A. Vulpe, *Epoca bronzului în spațiul carpato-dunărean. Privire generală*, în Stoica, Rotea, Boroffka (ed.), *Comori*, 17-23.

Vulpe, Karpatengebiet = A. Vulpe, *Deponierungen, Opferstätten und Symbolgut im Karpatengebiet*, în P. Schauer (ed.), *Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas*, RegBeiträge 2, 1996, 517-533.

Vulpe, Antichități = A. Vulpe, *Moștenirea antichității*, în St. Fischer-Galați, D. C. Giurescu (coord.), *O istorie a românilor. Studii critice*, Cluj-Napoca, 1998, 9-33.

Vulpe, Discoveries = A. Vulpe, *New Archaeological Discoveries of the Bronze Age in Romania*, ProcRoAcad, Series C, Volume 1, Number 1/2001, 19–26.

Vulpe, *Antichità* = A. Vulpe, *L'eredità dell' antichità*, în St. Fischer-Galați, D. C. Giurescu (coord.), *Una storia dei Romeni. Studi critici*, Cluj-Napoca, 2003, 11-42.

Vulpe, *Compendiu* = A. Vulpe, *Preistoria și protoistoria României. Compendiu* (tiparul în pregătire).

Vulpe, Zahariade, *Geto-dacii* = A. Vulpe, M. Zahariade, *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice*, București, 1987.

Vulpe, Lazăr, *Bogata I* = A. Vulpe, V. Lazăr, *Die Nackenscheibenaxt von Bogata in Mittelsiebenbürgen*, în Becker și alții (ed.), *Χρόνος*, 303–311.

Vulpe, Lazăr, *Bogata II* = A. Vulpe, V. Lazăr, *Toporul de luptă de bronz de la Bogata de Mureș – Die Nackenscheibenaxt von Bogata de Mureș*, *Marmatia* 7/1, 2003, 43-56.

Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor* = A. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița, A. László, *Epoca metalelor*, în Petrescu-Dîmbovița, Vulpe (coord.), *IstRomânilor I*, 211–395.

Wagner, *Bemerkungen* = E. Wagner, *Bemerkungen zu einer neuen These über den Namen der Siebenbürger Sachsen*, *ForschVL* 25, 1982, 111-122.

Wahlner, *BányaKohóipar* = A. Wahlner, *Magyarország bánya- és kohóipara az 1905. évbén*, *BányKohLap* 39, 1906, 725-851.

Wanek, Márton, Silye, *Vezető* = F. Wanek, I. Márton, L. Silye, *XI. Bányászati, Kohászati és Földtani Konferenciához kapcsolódó kirándulás vezetője. Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság. Máramarossziget, 2009, április 2-5.*, http://bkf.emt.ro/emt_bkf_program_2009.pdf

Wanzek, *Tüllenbeile* = B. Wanzek, *Die Gußmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa*, *UPA* 2, Bonn, 1989.

Wanzek, *Griffzungensicheln* = B. Wanzek, *Zur Syntax der Muster auf Griffzungensicheln im bronzezeitlichen Südosteuropa*, în *EA-online*, Feb, 2002 (www.archaeology.ro/bwan.htm).

Weiss, *Nagybánya* = A. Weiss, *Nagybánya-történelmi belváros*, *Erdélyi műemlékek* 44, Kolozsvár, 2007.

Weisz, *Bányászat* = T. Weisz, *Az erdélyrészi bányászat rövid ismertetése*, Budapest, 1891.

Wenzel, *Máramaros* = G. Wenzel, *Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez*, *AcadÉrt* 17, 1857, 313-400.

Wenzel, *Bányajog* = G. Wenzel, *A magyar és erdélyi bányajog rendszere*, Buda, 1866.

Wenzel, *Bányászat* = G. Wenzel, *Magyarország bányászatának kritikai története*, Budapest, 1880.

Werner, *Mykenae-Siebenbürgen-Skandinavien* = J. Werner, *Mykenae-Siebenbürgen-Skandinavien*, în *Atti I. Congr. Int. Preist. Protost. Mediterr.*, Firenze-Napoli-Roma, 1950 (1952), 293-308.

Windholz-Konrad, *Rabenwand* = Maria Windholz-Konrad, *Die Rabenwand – ein neuer prähistorischer Depotfundplatz im Ausseerland*, *FÖ* 43, 2004, 289-349.

Winkler, *Contribuții* = Judit Winkler, *Contribuții numismatice la istoria Daciei – Нумизматические вклады к истории Дакии*, SCȘ Cluj 6, 1955, 13–177.

Winkler, *Minchich* = Judit Winkler, *O minchich Dákũ a Gétũ*, NumSb 5, 1958, 5-43.

Winkler, *Schatzfunde* = Judita Winkler, *Schatzfunde römischer Silbermünzen in Dakien bis zum Beginn der Dakerkriege*, JNG 17, 1967, 123–156.

Winkler, *Tipuri monetare* = Judit Winkler, *Tipurile monetare ale daco-geților și aria lor de răspândire – Die dakisch-getischen Münztypen und ihr Verbreitungsgebiet*, ActaMusNap 5, 1968, 33-49.

Winkler, *Chronologie* = Judita Winkler, *Zur relativen Chronologie der dako-getischen Münzen*, ActaArchCar 10, 1968, 111-116.

Winkler, *Complețări* = Judit Winkler, în R. Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein- und Danaulande. Bibliographische Nachträge und Ergänzungen*, 2. Band, Graz, 1969.

Winkler, *Monede* = Judit Winkler, *Perioada emiterii monedelor și dreptul monetar la geto-daci – Die Prägungszeit der Münzen und das Münzrecht bei den Geto-Dakern*, ActaMusNap 7, 1970, 93-108.

Winkler, *Sighet* = Judit Winkler, *Despre tezaurul monetar descoperit la „Juncad” Sighetul Marmăției în secolul XIX (?) – Über den in „Juncad” Sighetul Marmăției im XIX (?) Jh. gefundenen Münzhort*, StComSatu Mare 2, 1972, 207–225.

Woditska (red.), *Monografia* = I. Woditska (red.), *A nagybányai M. Kir. bányaigazgatósági kerület monografiája*, Nagybánya, 1896.

Wollmann, *Minerit* = V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană – Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrüche im römischen Dakien*, BiblMusNapocensis 13 – VeröffentBergbauMusBochum 63, Cluj-Napoca, Klausenburg, 1996.

Wollmann, *Siebenbürgen* = V. Wollmann, *Bergmännische Sehenswürdigkeiten in Siebenbürgen*, Der Anschnitt 55, 6, 2003, 254-273.

Wollmann, *ArhInd* = V. Wollmann, *Arheologie industrială. Din istoria patrimoniului tehnic pe teritoriul României*, Alba Iulia, 2003.

Wollmann, *Münzstätte* = V. Wollmann, *Die Münzstätte von Nagybánya (Baia Mare). Ein Beitrag zur Montangeschichte und Industriearchäologie der Marmarosch (Maramureș, Rumänien)*, în S. Brüggerhoff, M. Farrenkopf, W. Geerlings (ed.), *Montan- und Industriegeschichte. Dokumentation und Forschung, Industriearchäologie und Museum. Festschrift für Rainer Slotto zum 60. Geburtstag*, Paderborn, München, Wien, Zürich, 2006, 439-483.

Wollmann, *Dampfmaschine* = V. Wollmann, *Die erste Dampfmaschine in Siebenbürgen (Zlatna) und ihre typologischen Vorläufer*, Apulum 46, 2009, 163-210.

Wollmann, *Patrimoniu* = V. Wollmann, *Patrimoniu preindustrial și industrial în România*, I, Sibiu, 2010.

Zsámboki, *Ércbányászat* = L. Zsámboki, *Magyarország ércbányászata a honfoglalástól az I. világháború végéig (topográfiai és gazdasági áttekintés)*, în

Közlemények a magyarországi ásványi nyersanyagok történetéből I, Miskolc, 1982, 13-48.

Zsámboki, *Bányászat I* = L. Zsámboki, *Bányászat az Árpádok korában*, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.), *Bányászat*, 29-71.

Zsámboki, *Bányászat II* = L. Zsámboki, *Bányászat a szatmári béke és a kiegyezés között*, în Faller G., Kun, Zsámboki (red.), *Bányászat*, 198-250.

Алешкевич, Балагури, Отомань = Я. Алешкевич, Е. Балагури, *Производство бронзы у населения културы Отомань Верхнего Потисья*, Carpatica 15, 2002, 21-38.

Балагури, *Збронзы* = Е. Балагури, *Население верхнего Потисья в эпоху бронзы*, Ужгород, 2001.

Дергачев, *Топоры-кельты* = В. А. Дергачев, *Топоры-кельты поздней бронзы Карпато-Подунавья. Выпуск I Одноушковые кельты с арковидными фасками*, Chişinău, 2010.

Котигорошко, *Верхне Потисся* = В. Котигорошко, *Верхне Потисся в давнину 1 000 000 років тому – х сторіччя н.е.*, Ужгород, 2008.

ALTE PRESCURTĂRI

DMD = Déri Múzeum, Debrecen

MJM = Muzeul judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş, Baia Mare

MJMureş = Muzeul judeţean Mureş, Târgu Mureş

MJSM = Muzeul judeţean Satu Mare, Satu Mare

MMSM = Muzeul Maramureşului, Sighetu Marmăţiei

MNIB = Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti

MNIT = Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca

MNMB = Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

MȚC = Muzeul Țării Crişurilor, Oradea

MVFB = Museum für Vor- und Frühgeschichte, Berlin

NHMW = Naturhistorisches Museum, Wien

RKMD = Református Kollégium Múzeuma, Debrecen

SJANMM = Serviciul judeţean al Arhivelor Naţionale Maramureş, Baia Mare

ZKMU = Закарпатський краєзнавчий музей, Ужгород

CADRUL GEOGRAFIC³

Județul Maramureș, aflat la limita nordică a Transilvaniei, are o suprafață de 6.215 km². Limita sa estică se întinde de la vârful Preluca Cățelei, situat pe granița de stat cu Ucraina, și până la Bistrița Aurie, vecin fiind județul Suceava. Înspre sud, granița județului se află între râul Bistrița Aurie și Culmea Codrului, învecinându-se cu patru județe: Bistrița-Năsăud, între Bistrița Aurie și vârful Breaza, Cluj, pe cumpăna Brezei până la Dealu Câmpului din bazinul Someșului, Sălaj, limita trecând pe la sud de Cheile Babei și în sudul Masivului Prisaca, atingând Someșul în amonte de defileul Țicău, apoi paralel cu râul Sălaj, iar de aici urcă în Dealul Frasinului, unde începe vecinătatea cu județul Satu Mare, aceasta continuând și la limita vestică a județului Maramureș, între sudul Culmii Codrului, apoi în apropiere sau chiar pe Someș, pe cumpăna apelor din Masivul Igniș până la pasul Huta. În nord, limita județului reprezintă și granița țării cu Ucraina, aceasta aflându-se pe Tisa, apoi pe cumpăna apelor din Munții Maramureșului. Cel mai înalt punct din județul Maramureș se găsește în Pietrosu Rodnei (2.303 m), iar cel mai coborât pe Someș, la vest de Seini (135 m).

Din punct de vedere geologic, județul cuprinde mai multe unități, care aparțin la patru domenii paleogeografice: cristalinul, flișul eocretacic, zona transcarpatică sau maramureșan-panonică și Depresiunea intracarpatică a Transilvaniei.

Din suprafața totală a județului, 68,29 %, respectiv 4.238,63 km², aparțin domeniului sedimentar (din depresiunile Maramureș-Lăpuș-Baia Mare), 17,6 %, respectiv 1.093,84 km², revin domeniului magmatic (reprezentat în general prin roci extrusive), iar 14,2 %, respectiv 882,53 km², constituie formațiunile cristaline, ce aparțin domeniului metamorfic.

Cea mai importantă bogăție a subsolului maramureșan o constituie minereurile neferoase: sulfuri polimetalice în Munții Igniș și Munții Gutâi⁴ (Nistru, Ilba, Băița, Herja, Baia Sprie, Căvnic), Munții Lăpușului (Văratec, Băiuț), Țibleș, Munții Maramureșului (Novicior, Măgura Cataramiei, Toroiaga, Burloaia), minereuri auroargintifere în Munții Gutâi și Munții Igniș (Șuitor, Săsar, Valea Roșie, Dealul Crucii). La Răzoare (Preluca) se găsesc cantități

³ Acest capitol a fost redactat pe baza datelor și informațiilor furnizate de P. Coteț (*Depresiunea Baia Mare [Observații geomorfologice]*, ProbGeografie 5, 1957, 141 sqq.; *Geomorfologia României*, București, 1973), Gr. Posea (*Țara Lăpușului*, București, 1962), V. Mihăilescu (*Dealurile și cîmpiile României*, București, 1966), Gr. Posea, C. Moldovan, Aurora Posea (*Maramureș*), I. Mac, Cs. Budai (*Munții*), V. Ghiurcă, Diana Chira (*Resurse*), precum și de autorii lucrărilor colective *Geografia României III. Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei*, București, 1987, respectiv *Parcul MM*.

⁴ Se folosește, mai ales în literatura mai veche, dar și în vorbirea curentă și denumirea de Munții Gutin.

apreciabile de mică, minereu de fier și mangan, iar în zona localităților Bistra, Budești și Valea Vișeuului minereu de fier. În județ există și însemnate resurse de sare, mai ales la Coștiui și Ocna Șugatag, exploatate sigur deja în secolele de mijloc ale mileniului II e.n., poate și mai devreme. De-a lungul istoriei au avut importanță, mai ales pentru comunitățile locale, izvoarele sărate și cele minerale.

Relieful județului este extrem de variat. El se extinde pe verticală pe mai mult de 2.000 de metri. Cea mai mare parte (76 %) aparține Carpaților Orientali, în care se includ Munții Rodnei, Munții Maramureșului, Carpații Vulcanici de Nord, care închid între ei Depresiunea Maramureșului. Sub lanțul vulcanic se află o zonă depresionară, formată din Depresiunile Baia Mare, Copalnic și Lăpuș, în forma unui culoar, care este închis spre sud de masive cristaline, ce leagă Rodna de Apuseni, și de dealuri, uneori cu aspect de podiș. Relieful județului este întregit de dealurile Someșului și Silvaniei, Culmea Codrului, Dealurile Sălajului și Silvaniei, Podișul Someșan (Podișul Boiu, Dealurile Ciceului) și Subcarpații Transilvaniei (Culmea Breaza).

Munții Rodnei se întind pe un spațiu de peste 1.000 km², între Văile Sălăuța, Bistrița Aurie, Someșul Mare și Depresiunea Maramureșului. Doar partea nordică a acestor munți se găsește în județul Maramureș, limita sud-estică a acestuia aflându-se pe creasta principală, orientată est-vest, între pasurile Prislop (1.416 m) și Șetref (817 m). Din creastă se desprinde, spre nord, vârful Pietrosu (2.303 m). Falia Borșa, un abrupt puternic, reprezintă limita de nord a masivului, în timp ce înspre sud el coboară lin, în trepte.

Cea mai mare parte a Munților Rodnei este alcătuită din șisturi cristaline, ele fiind înconjurate de depozite cretacice și paleogene, alcătuite din gresii, conglomerate, calcare, marne etc. Pe flancul sudic sunt prezente roci vulcanice neogene: riolite, dacite și andezite, de acestea fiind legate mineralizările, în special sulfurile metalice.

Structura geologică este reflectată în relief, regiunea având un flanc nordic abrupt de peste 1.000 m, în timp ce cel sudic se prelungește până în valea Someșului Mare, cumpăna de apă reunind cele două noduri orohidrogeografice – Pietrosu în vest și Ineu în est.

Relieful etajului montan este variat. Cea mai înaltă suprafață, denumită Nedeia, se situează la 1.800-2.000 m, peste ea înălțându-se câteva vârfuri și creste înalte: Pietrosu, Negoiasa, Puzdrele etc. Următoarea suprafață, Bătrâna-Cerbu, este dezvoltată cu precădere în vest și deasupra pasului Prislop, de unde trece în Munții Maramureșului, și are aspect de plaiuri vălurate. Suprafața periferică, Rotunda sau Mestecăniș, se desfășoară la 1.200-1.300 m, având o extindere mare pe rama Depresiunii Maramureș. Relieful glaciatic se evidențiază prin numeroase lacuri, văi și circuri, morene, blocuri eratice, custuri, iar cel periglaciatic prin câmpuri de blocuri, potcoave nivale, culoare de avalanșe etc.

Din Munții Rodnei izvorăsc mai multe râuri: Someșul Mare, Bistrița Aurie, Iza, Vișeu, ultimele două, după ce străbat Depresiunea Maramureșului,

vărsându-se în Tisa. Regimul hidrologic se caracterizează printr-o scurgere medie scăzută iarna și printr-un maxim primăvara și vara.

Solurile predominante sunt cele brune acide în asociație cu brune luvice, feriiluviale, podzolurile și solurile brune spodice. Acestea, în condițiile unei temperaturi medii anuale de 4 - 2°C și a unor precipitații bogate, au favorizat dezvoltarea cuverturii vegetale bogate și variate. Pășunile naturale se întind, aproape fără întrerupere, pe toată lungimea culmii principale, dar și pe culmile secundare. Ele sunt valorificate intens și în prezent.

Munții Maramureșului, terminația nordică a Carpaților Orientali, însumând o suprafață de cca 1.500 km², se compun dintr-o culme lungă și fragmentată, orientată nord-vest – sud-est, ce se întinde de la Văile Cârlibaba și Bistrița Aurie până la granița țării, având prelungiri naturale, numite Munții Cîvcin și Rahiv, înspre Ucraina. Ei ocupă întreg spațiul din dreapta Vișeuului, având o structură geologică complexă, cu predominanța formațiunilor cristaline mezozoice și paleogene și cu o puternică intruziune subvulcanică (andezitele neogene din Toroiața sau bazaltele mezozoice din zona Mihailecu-Farcău).

Masivul este puternic fragmentat, între principalii afluenți ai Vișeuului (Ruscova, Vaser, Tâșla și Vișeuț) existând cinci culmi alungite – Pop Ivan (1.937 m), Mihailecu-Farcău (1.956 m), Pietrosu Bardău (1.850 m), Toroiața-Jupania (1.930-1.853 m) și Cearcănu-Prislop (1.847 m). Ele sunt mult mai înalte decât cumpăna de ape Vișeu-Ceremuș, un aspect caracteristic Munților Maramureșului. Către vest, munții se prelungesc prin culmi mai scunde de tipul muncelilor – Vivodinu (1.062 m), Maximu (1.220 m), Novățu (1.208 m), Picioru Gradului (1.357 m). La est de podul înalt al Prislopului se delimitează de asemenea câteva culmi, ce au înălțimea în jur de 1.500 m: Piciorul Vulpiei (1.624 m), Muncelu (1.435 m), Gurguiatul (1.457 m), Obcina Țapulului (1.478 m).

Datorită altitudinilor mari, a configurației și orientării culmilor, regimul climatic al Munților Maramureșului, de tip temperat-continental moderat, este caracterizat prin temperaturi mai scăzute – media anuală în zona înaltă variind între 0 și +2°. Iernile sunt lungi și geroase, iar verile scurte și răcoroase, perioada de utilizare a pășunilor montane fiind limitată la câteva luni.

Rețeaua hidrografică este bogată, înspre Maramureș ea fiind colectată de Tisa prin afluentul său Vișeu, alimentată în principal de Ruscova și Vaser, precum și de ape cu debite mai mici, cum sunt Tâșla, Frumușeaua și Bistra.

Solurile brune acide și brune acide podzolice ocupă cea mai mare parte a spațiului montan și favorizează dezvoltarea optimă a arboretelor și pajiștilor naturale, care constituie peste 97 % din suprafața totală a Munților Maramureșului..

Cele mai importante resurse ale subsolului Munților Maramureșului se află în formațiunile eruptive-neogene ale Masivului Toroiața⁵ și sunt reprezentate de mineralizații metalifere alcătuite din minereuri complexe și

⁵ În literatura de specialitate geografică și geologică, masivul, respectiv zăcămintul de minereuri de aici apare și sub denumirea de Toroiața.

cuprifere. Sunt cunoscute și mineralizații de fier și mangan în formațiunile cristaline și paleogene din bazinul inferior al Vaserului.

Carpații Vulcanici de Nord se compun dintr-o fâșie vulcanică propriu-zisă și una sedimentaro-vulcanică. În cadrul lor se delimitează câteva masive: Țibleș, Munții Lăpușului, Gutâi, Igriș și Oaș. Pe rama dinspre Lăpuș și Someș, munții vulcanici se termină printr-o treaptă mai joasă și închid o serie de bazine depresionare și depresiuni. Pe rama maramureșeană, ei se termină, cu precădere, prin abrupturi, glacisuri și piemonturi.

Munții Țibleș reprezintă compartimentul sud-vestic al Carpaților Vulcanici de Nord și se extind pe o suprafață de cca 400 km², între pasul Șetref și Valea Minghetului, fiind acoperiți în bună parte de păduri, nelipsind însă nici pășunile și fânețele naturale. Sunt constituiți din roci sedimentare, străpunse parțial de lave subcrustale, scoase la suprafață de eroziune. Cupolele de eruptiv se înalță până la 1.400 – 1.800 m, formând câte un masiv local. Vârful Țibleș (1.839 m) este rotunjit, la fel ca vârful alăturat Bran (1.837 m). Spe vest, în apropierea acestora, se află vârful Arcer (1.859 m), apoi vârfurile sub formă de stâlp Groapa și Stegior (1.473 m) și cel în formă de con, Hudin (1.611 m). Dintre culmile sedimentare sunt de menționat Obcinele Hudinului, Munții Ștefăniței (vârful Ștefăniței 1.181 m) înspre pasul Șetref, Munții Cârlișturii (vârful Cârlișturii 1.263 m) la vest de Valea Baicului.

Principalele resurse minerale din regiune sunt mineralizațiile de sulfuri polimetalice din partea centrală a corpului eruptiv și filonul de sulfură de fier și stibiu-berthierit din rocile sedimentare de pe Valea Zimbrului.

Munții Lăpușului se extind între Văile Minget și Căvnic, având aspectul unei culmi ramificate spre bazinul Lăpușului. Depășesc rar înălțimea de 1.000 – 1.200 m: vârfurile Văratec (1.358 m), Prislop (1.323 m), Secului (1.311 m), Sărmătieș (1.306 m), Neteda (1.322 m). Spre sud se află culmea Șatra, care desparte depresiunile Lăpuș și Căvnic. Se compun din eruptiv, ce domină în culmea nordică până la vârful Văratec, și sedimentar. În special în zona Băiuț-Văratec există bogate resurse de minereuri neferoase.

Munții Gutâi, acoperiți aproape în întregime de păduri, sunt alcătuiți dintr-o culme nordică mai înaltă (vârful Gutâi 1.443 m), câteva măguri mai mici (Mogoșa 1.246 m, Măgura 1.126 m etc.) și unele suprafețe netede situate la cca 1.000 m altitudine. Sunt constituiți aproape în întregime din roci vulcanice (andezite bazaltoide) ajunse la zi prin erupții sub formă de explozie. Pe culmea principală se află Creasta Cocosului, o lamă de eruptiv modelată zimțat de către fenomenele periglaciare. Culmea se termină spre nord, vest și sud cu abrupturi puternice, sub care se află întinse grohotișuri fosile sau încă active, inclusiv lacuri periglaciare, uneori cu turbă.

Pe flancul sudic s-au format, în urma manifestărilor vulcanice neogene, două importante zăcăminte de sulfuri polimetalice – Căvnic și Șuior – în marea lor majoritate de natură filoniană, corespunzătoare fracturilor pe care au circulat soluțiile hidrotermale.

Munții Igriș se întind între valea Săsarului și pasul Huta (587 m). Media altitudinilor este de cca 800 m, platoul Igriș (1.307 m) fiind la înălțimea cea mai mare. Partea sudică și sud-estică o formează Munții Firizei, sub 900 m, cu multe vârfuri sub formă de măgură. Constituția lor geologică este variată: andezite sarmațiene și panonienne, andezite cuarțifere, gronodiorite și diorite, dacite sarmațiene, piroclastite, precum și petice de sedimentar panonian și sarmațian. Treapta înaltă, Platoul Izvoarelor, se ridică în general la peste 1.000 m. Cu mici excepții, această subunitate este formată din curgeri de lave andezitice mai noi și are culmi netede, uneori cu aspect de platou.

Și acești munți conțin importante resurse de minereuri complexe și auro-argintifere de natură predominant filoniană, dar și însemnate zăcăminte de caolin (la Baia Sprie), provenit din acțiunea soluțiilor hidrotermale asupra rocilor eruptive, și de andezit pe flancul sudic și cel vestic.

Munții Oaș sunt sectorul de vulcanite neogene situat la sud de Tisa (între Vinogradov-Hust-Tjacev), la nord și vest de depresiunea Oașului, în prelungirea munților Gutâi, întinzându-se pe teritoriul României și Ucrainei. În aria astfel delimitată, vulcanitele neogene se dispun în trei sectoare, destul de bine individualizate ca poziție ge structurală, dintre care două sunt în legătură cu Maramureșul.

Astfel, aliniamentul vulcanic NV-SE – dispus între depresiunea Maramureș (la nord) și depresiunea Oaș (la sud), se extinde între pasul Huta și Tarna Mare, pe o lungime de cca 20 km. Este constituit din structurile vulcanice și extruzive Șesu-Frasin, Valea Custurii, Piatra Bixadului, Corneasca, Geamăna, Holmul Mare-Holmul Mic, situate pe granița dintre România și Ucraina. Spre nord, pe teritoriul Ucrainei, aceste structuri vulcanice sunt bordate de o suită de corpuri intruzive, care se extind până aproape de cursul Tisei. Structurile vulcanice sunt constituite din andezite piroxenice, andezite cuarțifere, dacite piroxenice, andezite cu piroxeni și amfiboli, iar rocile intruzive din microgranodiorite cuarțifere porfirice, diorite cuarțifere porfirice, gabbro-diabaze. În acest sector se situează mineralizațiile de mercur de la Vișkovo, Bixad, Cămârzana și cele aurifere de la Bixad.

Aliniamentul vulcanic N-S are o poziție transversală față de structura geologică și cuprinde în România structurile vulcanice Orașu Nou, Jeleznic, Ursoi, Ceaslaș, Copârcea, Penigher, Ghezuri, Batarci, Socea, cu o lungime de cca 30 km. Spre nord, acest aliniament traversează depresiunea Transcarpatică pe la Hust, sectorul de contact al depresiunilor Maramureș și Ciop, continuând apoi până pe flancul nordic al depresiunii Transcarpatia. Deși sectorul de la nord de Tisa aparține din punct de vedere geografic altei unități montane, din punct de vedere vulcanologic și structural, acest aliniament N-S de cca 58 km lungime constituie o unitate a vulcanitelor neogene comparabilă ca dimensiuni cu sectorul Seini-Baia Mare-Botiza. Acest aliniament este constituit din andezite piroxenice, hialodacite, microgranodiorite cuarțifere porfirice, andezite cu piroxeni și amfiboli, bazalte. În acest sector se situează principalele

mineralizații (predominant plumbo-zincifere, +/- aur, argint) de la Socea (Tarna Mare), Ghezuri, Penigher (Turț).

Dintre unitățile de depresiune din județ cea mai extinsă este **Depresiunea Maramureșului**, una dintre cele mai caracteristice unități naturale de acest fel din Carpații Orientali. Este o grupare de dealuri înalte, depresiuni, culoare de văi, bazine și piemonturi, extinsă sub forma unui mare golf alungit pe direcția nord-vest – sud-est, între lanțul eruptiv și zona centrală cristalină.

Unitățile deluroase formează trei grupări: *Dealurile Maramureșului*, care încep de la Moisei și țin până la Tisa, având trei subunități (Culmea Bocicoel [cu cea mai mare înălțime a depresiunii – Vârful lui Dan, 1.038 m], Dealurile Plăiuțului [vârful central – 785 m], Culmea Judeleva [939 m]), *Piemonturile Maramureșului*, cu caractere locale foarte diverse, piemont tipic (Borșa), glacisuri de eroziune (Săpânța), culmi deluroase, depresiuni și bazine (Botiza, Dragomirești), și *Glacisul Vișeuului*, în fapt versantul Munților Maramureșului înspre valea Vișeu, aflat la o altitudine absolută între 750 și 400 m, ce se compune din pante de glacis puternic înclinate și din rari umeri de eroziune sau structurali.

Unitățile depresionare cuprind două culoare, Vișeu și Iza, precum și depresiunile Șugatag, Sighet și Rona. *Culoarul Vișeuului* se compune dintr-un șir de lărgituri cu aspect de bazinet sau de depresiune. Terasa se păstrează cel mai bine în depresiunile Ruscova, Vișeu și Borșa, mai bine dezvoltate fiind cele de 35 m și de 110 m. *Culoarul Izei* are în partea superioară, numită Culoarul Săcel, două lărgituri (bazinele Săcel și Săliștea de Sus) cu altitudini de 500 – 600 m. Bazinetul Dragomirești, la 400 – 420 m, este mai larg și are o ramificare pe Valea Ieudului. Culoarul Rozavlea coboară de la 380 la 330 m și se lărgeste la confluențe. Îngustarea Strâmtura (425 m) desparte culoarul de Depresiunea Bârsana (400 – 420 m), apoi ea se continuă cu Culoarul Oncești și Depresiunea Vadu Izei. În lungul Izei și al afluenților, cu precădere pe Mara și Rona, se găsesc terase, mai dezvoltate fiind cele trei inferioare. În *Depresiunea Șugatag* se află anticlinalul ce are sare în ax, peisajul de aici fiind modificat puternic datorită activității antropice. *Depresiunea Sighet*, la confluența Izei cu Tisa, se extinde în est până la Bocicoiu Mare, în vest, printr-un culoar larg, până la Săpânța. Este dominată de lunci și terase joase. În *Depresiunea Rona*, a cărei formă actuală se datorează eroziunii cuaternare, se află și bazinetul Coștiui, care dispune de însemnate resurse de sare.

La sud-vest de lanțul vulcanic se extinde a doua zonă depresionară din județul Maramureș, compusă din trei mari unități: Baia Mare, Copalnic și Lăpuș.

Depresiunea Baia Mare, aflată la contactul dintre Câmpia Tisei, Dealurile Someșene și Munții Gutâi, are o altitudine medie de 200 m, zona cea mai coborâtă fiind la Merișor (145 m), înălțimile crescând treptat spre sud, vest și est, unde depășesc chiar 300 m. Este dominată de lunci și terase; în zona

Merișor-Mogoșești are loc confluența Someșului cu Lăpușul și Bârsăul, iar în zona Lăpușel confluența Lăpușului cu Săsarul.

Depresiunea are forma unei pungi, care se lărgeste spre sud și est. Cea mai mare lățime, aproximativ 41 km, o atinge pe direcția sud-vest – nord-est, între Ardușat și Baia Mare. De la nord la sud, între Tăuți Măgherauș și Vălenii Sombutei, depresiunea are cca 24 km. Relieful său cuprinde o fâșie înconjurătoare formată din piemonturi, glacisuri și dealuri, o zonă de câmp înalt înglobând terasele superioare și mijlocii și zona joasă cu lunci larg dezvoltate pe văile principale (Someș, Lăpuș, Săsar) și terase inferioare.

Depresiunea Copalnic se extinde între Masivului Preluca, Munții Vulcanici de Nord, Măgura Șatrei și Dealul Pietriș-Ineu. Are un caracter colinar (400 m), de culmi interfluviale plate și alungite nord-sud, despărțite de Văile Bloaja, Căvnic și Valea Mare (Valea Berința). Mai ales Căvnicul are în anumite porțiuni terase bine dezvoltate, cea superioară având altitudinea de 100 m, iar cea mijlocie de 30-60 m.

Depresiunea Lăpuș este situată în prima jumătate a cursului mijlociu al râului Lăpuș. La nord și nord-est se mărginește cu zona precarpatică a Munților Lăpuș-Țibleș, la sud cu culmea deluroasă a Brezei, către vest cu Masivul Preluca și Muntele Șatra, iar la est se deschide larg, peste înșeuarea de la Larga (521 m), către Depresiunea Năsăudului.

Relieful depresiunii se prezintă sub două aspecte generale: o treaptă înaltă cu altitudinea medie de cca 500 m și o regiune mai coborâtă cu văi și terase. În centrul depresiunii se află culoarul larg al Lăpușului, alte culoare de văi fiind Dobric, Libotin și Suciu. În cadrul acestora apar bazinele depresionare, Groși-Larga (pe Suciu), Costeni (pe Dobric), Cupșeni (pe Libotin), Bazinetul Luncii (pe Lăpuș). Terasele sunt bine dezvoltate, cea mai largă și mai bine păstrată fiind terasa a patra, cu înălțimea de 50-55 m, a Lăpușului. Între văile Lăpuș și Suciu se află Dealul Muncelu (638 m), ceva mai înalt decât restul depresiunii. Interfluviile din dreapta Lăpușului sunt mai joase (450-500 m). Ele au forma unei culmi prelungi, paralele cu râurile și alcătuind o singură unitate de interfluviu (cele dintre Lăpuș-Valea Ungureni-Libotin-Dobric), sau a unor interfluvii scurte, ușor netezite și perpendiculare pe râul principal (Culmile Dobricului, care se extind până în Piemontul Șatrei). În stânga Lăpușului se află subunitățile Suprafața Vârtoapele, ce merge până sub abruptul Culmii Breaza, și Suprafața Muscelelor, mai înaltă și mai fragmentată, cu culmi înguste de 500-550 m.

În sudul și vestul zonei depresionare Baia Mare-Lăpuș se plasează o serie de unități mai restrânse, cu aspecte diversificate de masive cristaline, culmi, podișuri, coline: **Culmea Breaza** (lungimea de cca 30 km în sudul Depresiunii Lăpușului, paralel cu muntele; în partea de vest a culmii se desprinde Dealul Vima – 777 m), **Podișul Boiu-Gâlgău** (spre vest de Depresiunea Lăpușului; la Boiu Mare apare ca un platou calcaros, în rest fiind mai fragmentat), **Masivul Preluca** (înalt de 700-800 m și fragmentat adânc de văi înguste, delimitat în sud și vest de defileul Lăpușului, în nord de un abrupt

de falie, înalt de 200-400 m), **Dealurile Chioarului** (zonă colinară la vest de defileul Lăpuşului până în Dealul Prisaca, în sud se limitează cu Podișul Boiu și Culmea Prisnel; fragmentată de văi care creează abrupturi orientate mai ales spre nord și vest și spinări structurale ce înclină către sud-vest, mai rar spre vest), **Masivul Prisaca** (horst cristalin, în care Someșul își taie defileul de la Benesat; are două vârfuri principale: Dealu Mare – 660 m și Prisaca- 626 m), **Dealurile Asuajului** (situate pe stânga râului Sălaj, fragmentate de pâraiele care coboară de sub Culmea Codrului; cu văi largi având versanții afectați de alunecări și cu bazinetele Corni, Oarța de Sus, Stremț, Odești, Băița de Sub Codru, Asuaju de Sus), **Culmea Codrului** (horst cristalin îngust și alungit pe cca 25 km, scund; vârful Lespezile – 580 m).

Clima din Maramureș aparține tipului temperat continental-moderat și se subdivide în două ținuturi: 1. de munte, în care se include și subtipul de depresiune (Depresiunea Maramureș); 2. de dealuri și de podiș, inclusiv cu un alt subtip de depresiune (Depresiunea Baia Mare, Copalnic, Lăpuș).

Media anuală a temperaturii variază de la sud la nord și din depresiuni spre crestele montane, de la -2°C până la peste 9°C.

Valorile medii de temperatură cresc puțin dinspre vârfurile Rodnei către Munții Maramureșului, mai mult spre Țibleș și mai ales spre Igniș; urmează dealurile înalte ale Maramureșului, Culmea Breaza și Masivul Preluca, apoi culoarele din Depresiunea Maramureș și zonele înalte ale depresiunilor Baia Mare, Copalnic și Lăpuș. Verile sunt relativ scurte și răcoroase, iar iernile lungi și, mai ales în ultimul timp, cu temperaturi scăzute.

Precipitațiile atmosferice sunt în general abundente, de la 700 mm la peste 1.400 mm/an. Cele mai ridicate se constată în Rodna, Toroiaga, Prislop, Pietrosu Maramureșului, Farcău și Țibleș. Numărul anual al zilelor cu precipitații oscilează între 150 și 170, potrivit unei statistici publicate în 1980⁶.

Sub influența reliefului, mai ales etajarea și orientarea culmilor, există în județ câteva sectoare topoclimatice complexe: Sectorul Munților Maramureș și Rodna (veri scurte și răcoroase, ierni lungi; temperatură medie anuală de la 3°C la -2°C, zile fără îngheț 8 – 120, precipitații medii anuale 1.000 – 1.400 mm, zile cu strat de zăpadă 120 – 200), Sectorul Țibleș-Igنیș (temperatură medie anuală de 2-6°C, zile fără îngheț 120 – 150, precipitații medii anuale 1.000 – 1.200 mm, zile cu strat de zăpadă 100 - 150), Depresiunea Maramureș (topoclimat de adăpost, rece și umed; temperatură medie anuală de 8,5°C la Sighetu Marmăției și 6°C la Borșa, zile cu îngheț 120 – 140, precipitații medii anuale 800 – 1.000 mm, zile cu strat de zăpadă 75 – 120), Sectorul dealurilor înalte din sud (temperatură medie anuală 4 – 8°C, zile cu îngheț 120 – 160, precipitații medii anuale 800 – 1.000 mm, zile cu strat de zăpadă 75 – 100), Depresiunile Baia Mare, Copalnic, Lăpuș (temperatură medie anuală 8 - 10°C, zile cu îngheț 120 – 130, precipitații medii anuale 700 – 800 mm, zile cu strat de zăpadă 50 – 75).

⁶ Posea, Moldovan, Posea A., *Maramureș*, 45.

Rețeaua hidrografică a județului este tributară Someșului și Tisei. Cei mai importanți afluenți ai Someșului dinspre Maramureș sunt Lăpușul și Bârsăul, iar ai Tisei Vișeuul, Iza și Săpânța. Pe teritoriul județului își au izvorul și câteva râuri ce se dirijează apoi spre bazine hidrografice aflate în exterior: Ciuta și Cerna către Crasna, Poiana, Ileana, Cheud către Someș (din județul Sălaj), Țibăul și Bistrița Aurie către Bistrița, Izvorul Cățelei către Ceremuș (Ucraina). Din afara județului vine râul Sălaj, care se varsă în Someș în apropiere de Sălsig.

Vișeuul, cu o lungime de 80 km, își are izvorul sub pasul Prislop, la 1.414 m altitudine și se varsă în Tisa lângă localitatea Valea Vișeuului la cca 330 m altitudine. Drenează un bazin hidrografic cu o suprafață de 1.606 km², desfășurat între Munții Maramureșului și Munții Rodnei. În aval de Moisei, bazinul Vișeuului devine puternic asimetric, dezvoltându-se cu precădere pe dreapta. Dintre afluenții de stânga, prezintă importanță mai mare cei care coboară dinspre Munții Rodnei, cu o scurgere bogată, alimentată din zăpezi și o serie de lacuri glaciare: Valea Fântânelor, Podul Izvorului, Cimpoeșul, Negoiescu, Repedea, Pietroasa, Izvorul Negru și altele. Din partea dreaptă vin cei mai importanți afluenți, Vaserul și Ruscova. Dintre sursele de alimentare, predominantă este cea pluvionivală, debitele cele mai mari fiind primăvara, atunci când se înregistrează și cea mai mare scurgere, de peste 40% din volumul mediu anual. Debitele maxime din primăvară au o origine mixtă, din topirea zăpezilor și din ploi. Astfel de debite pot lua naștere și vara din precipitații excepționale. Debitele minime apar iarna, fără a se produce însă o scădere prea mare a nivelului, datorită umidității crescute din zonă. Fenomenele de îngheț – gheață la mal, sloiuri, pod de gheață – își fac apariția la sfârșitul lunii noiembrie și se mențin până în a doua treime a lunii martie.

Iza, cu o lungime de 83 km și un bazin hidrografic de 1.303 km², izvorăște din Munții Rodnei, de sub vârful Bătrâna, la cca 1.380 m, și se varsă în Tisa la vest de Sighetu Marmăției, la 268 m altitudine. Cursul său superior se desfășoară într-o zonă mai domoală, ce-i permite formarea unei văi largi. În aval de Strâmtura, râul formează o îngustare în roci mai rezistente, pe o lungime de cca 2 km, defileul de la Surduc, apoi pătrunde în culoarul depresionar Bârsana – Vadu Izei. Afluenții mai importanți ai Izei sunt cei din stânga: Băleasa, Baicu, Slatina, Ieud, Botiza, Slătioara, Mara (cel mai important afluent, lungimea 40 km și un bazin hidrografic de 406 km²; izvorăște de sub vârful Iezurele, din Igriș, la 1.040 m, și se varsă în Iza la Vadu Izei, la 281 m altitudine), Șugău. Cel mai important afluent din dreapta este Rona (lungimea 22 km și un bazin de 92 km²; se varsă la sud de Sighetu Marmăției). Regimul hidrografic al Izei este influențat de valorile ridicate ale precipitațiilor, precum și de încălzirile frecvente din timpul iernii cauzate de aerul oceanic. Primăvara se scurge cea mai mare cantitate de apă, aproximativ 40 % din volumul total. Cele mai mici ape se întâlnesc toamna, iar debitele cele mai mari primăvara, în urma ploilor și a topirii zăpezii. Fenomenele de îngheț țin din a doua decadă a lui noiembrie până în ultima decadă a lui martie.

Săpânta, cu o lungime de 20 km și un bazin hidrografic de 135 km², izvorăște de sub vârful Rotundu, la cca 1.150 m și se varsă în Tisa la 228 m altitudine. Ea drenează o parte a Munților Igriș, o zonă cu precipitații abundente, de peste 1.300 mm/an, ceea ce determină o scurgere anuală de 900 mm.

Lăpușul, cu o lungime de 114 km și un bazin hidrografic de 1.820 km², este cel mai lung râu din județul Maramureș. Izvorăște de sub vârful Văratec, la cca 1.200 m, și se varsă în Someș la 148 m altitudine, la sud de Cicârlău. În zona de izvoare prezintă pante accentuate, care se domolesc însă după intrarea în Depresiunea Băiuț. Afluenții de stânga mai importanți sunt Roaia, Iedera, Suciul (lungimea 35 km), Rohia, Valea Mare, Gădelu, Boiu și Prislop, iar cei de dreapta sunt Libotin, Dobric, Căvnic (cu o lungime de 25 km și un bazin de 95 km², izvorăște de sub vârful Roata, la cca 1.060 m, și drenează Depresiunea Copalnic, unde mai primește Bloaja și Valea Mare), Chechiș, Săsar (cel mai important afluent, cu o lungime de 28 km și un bazin hidrografic de 317 km², izvorăște din partea vestică a Gutâiului, la cca 1.000 m, și se varsă în Lăpuș la 154 m altitudine, în apropiere de Lăpușel) și Băița (izvorăște de sub vârful Pietroasa, la 1.020 m, și drenează bazinele depresiunilor Ulmoasa și Băița). Alimentarea Lăpușului este asigurată din ploi și topirea zăpezilor. Cea mai mare cantitate de apă scursă, în proporție de 40 – 42 %, se face primăvara. Vara pot apărea ape crescute datorită ploilor abundente. Cele mai mici scurgeri survin toamna. Debitele maxime apar de obicei primăvara, atunci când la topirea zăpezii se adaugă cantități mari de precipitații. Fenomenele de îngheț apar de la sfârșitul lui noiembrie și se mențin până în a doua decadă a lui martie.

Someșul curge în cadrul județului Maramureș pe o distanță de aproximativ 50 km, între strâmtoarea Țicău și localitatea Seini. Are un curs sinuos, cu lățimi ale albiei minore de 80 – 120 m. Are ape mari primăvara, cca 42 % din volumul total anual, creșteri destul de importante fiind constatate și iarna. Cele mai mari debite survin în aprilie, cele mai mici în septembrie.

Tisa formează pe o distanță de 62 km granița de stat cu Ucraina. Bazinul Tisei se caracterizează prin valori mari ale precipitațiilor, între 1.200 și 1.400 mm, și o scurgere abundentă, între 700 și 900 mm anual, volumul maxim al scurgerii apelor fiind constatat în aprilie, iar cel minim în lunile de iarnă.

În județul Maramureș sunt prezente mai multe **lacuri**, în general de mici dimensiuni, cele mai importante fiind cele glaciare din Munții Rodnei și cele sărate de la Ocna Șugatag, acestea din urmă fie în doline de dizolvare, fie în ocne de sare prăbușite.

Solurile din județul Maramureș aparțin la două tipuri mari: solurile zonelor montane și solurile zonelor depresiunilor.

Solurile zonelor montane s-au format sub influența unui climat caracterizat prin precipitații abundente și temperaturi scăzute și au evoluat la adăpostul pădurilor de fag, conifere și pajiștilor alpine. Substratul petrografic îl constituie rocile dure, metamorfice, andezistice sau calcaroase. *Solurile scheletice de pajiște alpine* se află în Munții Rodnei și Maramureșului, pe platouri sau versanți puțin înclinați. *Solurile brune acide podzolice* sunt

răspândite în zona subalpină de la cca 1.500 la 1.900 m, frecvent aceste limite fiind depășite în ambele sensuri. Ele au o mare răspândire în masivele Pop Ivan, Farcău, Toroiaga, Cearcănu, Rodnei și Țibleș. *Solurile brune acide montane* ocupă treimea medie și superioară a masivelor muntoase, începând cu zona fagului și până în zona subalpină. Ele se întâlnesc în Munții Rodnei, Maramureșului, Gutâi, Țibleș și Preluca, pe pante înclinate și frecvent cu roca dură la zi. *Solurile montane scheletice* se situează pe treimea inferioară a zonelor muntoase și s-au format în condițiile unui substrat litologic uniform și în prezența unor păduri de fag în amestec cu gorun, carpen și tei.

Solurile zonelor depresionare au ca substrat petrografic rocile sedimentare, iar vegetația de *Quercineae* și *Fagaceae* au dirijat procesul de solificare spre formarea solurilor brune în diferite grade de podzolire. *Solurile brune argilice* fac parte din solurile cele mai fertile, bogate în humus și azotat, cu reacție slabă acidă și ocupă zona deluroasă și piemontană a depresiunilor pe pante cu înclinări variate. Ele au evoluat sub pădurea de foioase, peste care s-a instalat vegetația ierboasă corespunzătoare unui microclimat semiarid și drenaj hidric liber, atât la suprafață, cât și în profunzime. *Solurile brune podzolite* au o fertilitate naturală mijlocie și se întâlnesc pe suprafețe mai mari, situate în zona deluroasă a depresiunilor, pe pante ușor înclinate, culmi teșite, versanți cu alunecări stabilizate, pe conuri de împrăștiere și terasele inferioare ale râurilor. Datorită procesului de levigare, humusul este mai redus în comparație cu solurile brune argilice și scade pe măsura intensificării podzolirii. *Solurile podzolice argilo-iluviale* au o fertilitate scăzută și ocupă suprafețe mari pe terenuri plane sau puțin înclinate cu drenaj slab, pe versanți cu expoziție nordică, pe terase medii și superioare cu înclinare slabă. În formarea acestor soluri un rol important l-a avut climatul cu precipitații abundente, precum și vegetația lemnoasă, care au determinat levigarea bazelor din orizontul superior și migrarea argilei spre adâncime. *Solurile gleice* sunt legate în cea mai mare parte de luncile Someșului, Lăpușului, Sălajului, Tisei, Vișeuului. Ele se grupează în soluri înmlăștinate și soluri slab drenate. Geneza primelor este legată de excesul de umiditate, iar ultimele iau naștere sub influența apelor freatice, având o fertilitate relativ bună. *Solurile aluviale* ocupă lunca inundabilă a principalelor râuri, ele având o textură nisipoasă fină, pe alocuri cu pietrișuri sau argilă ori cu un strat de humus mai bine sau mai slab dezvoltat. *Solurile coluviale* s-au format în văile secundare și mai ales la piciorul pantelor de deal sub influența materialului erodat și transportat de pe versanți.

Pe pantele cu înclinare mai mare de 15° sunt prezente solurile puternic erodate, eroziunea fiind în diferite stadii, de la spălarea de suprafață până la cea excesivă, care scoate la lumină roca mamă.

În Depresiunea Maramureș se află și soluri sărăturoase, mai ales la Coștiui și Ocna Șugatag, legate de locurile sărate ce au luat naștere pe locul vechilor exploatare de sare.

Vegetația este bogată și variată, ea fiind determinată de varietatea formelor de relief, particularitățile de climă, natura rocilor. Latitudinal, vegetația județului aparține în principal pădurilor de foioase ale Europei centrale și într-o măsură mai mică vegetației caracteristice Europei de est. Altitudinal, vegetația este influențată de înălțimea relativ mare a Munților Rodnei și

Maramureșului, aici existând condiții pentru pădurile de conifere și pajiștile alpine.

Etajul alpin începe deasupra limitei de 1.900 m, coboară însă adesea și sub această limită în funcție de gradul de fragmentare a munților și expoziția versanților. Vegetația ierboasă formează aici întinse suprafețe de pajiști situate deasupra jnepenișurilor și ienuperetelor.

Etajul subalpin cuprinde vegetația culmilor montane situate între limita inferioară a etajului alpin și limita superioară a pădurii încheiate, încadrându-se între 1.700 și 1.900 m altitudine. În funcție de masivele muntoase și intervenția antropică, vegetația caracteristică acestui etaj poate urca până spre 2.000 m sau coborî, datorită defrișărilor, până la 1.400 m. Tipice sunt întinsele asociații de tufărișuri singure sau în alternanță cu pajiștile superioare ale etajului. Specia dominantă este reprezentată de jneapăn. Vegetația ierboasă formează și la acest etaj pajiști. Suprafața acestora a fost extinsă prin defrișarea jnepenilor, urmarea acestei acțiuni fiind instalarea unei eroziuni foarte active. În partea inferioară a etajului subalpin începe zona formațiunilor de pădure.

Etajul coniferelor ocupă suprafețe întinse în Munții Rodnei și Maramureșului. În Munții Țibleș și Gutâi, cu altitudini mai mici, coniferele sunt prezente doar sub forma unor enclave intercalate printre făgete.

În etajul foioaselor se disting trei subetaje: cel al pădurilor amestecate de rășinoase și fag, cel al fagului și cel al gorunului și al stejarului. Fiecare dintre cele trei subetaje dispune și de o vegetație ierboasă caracteristică, care formează în unele locuri importante pajiști.

În Depresiunea Baia Mare, alături de pădurile cu gorun, se află și suprafețe destul de întinse cu castan comestibil (*Castanea sativa*). Acesta ocupă versanții cu expoziție sudică, sud-vestică și vestică la altitudinea de 300 - 660 m.

Pâlcuri de pădure, uneori provizorii, alteori bine stabilizate, există în lungul râurilor Someș, Lăpuș, Vișeu, Mara, precum și în lungul diferitelor pâraie. Pe alocuri apar pe cursul superior al râurilor și grupuri de ierburi înalte.

Fauna este repartizată, în linii generale, după formele de relief, totuși unele dintre animale, în special carnivorele, caracteristice pentru zona păduroasă, sunt întâlnite până în pajiștile etajului alpin.

Speciile tipic alpine sunt capra neagră (*Rupicapra rupicapra*) și marmota de munte (*Marmota marmota*). O reprezentantă importantă a avifaunei alpine și subalpine este acvila de stâncă (*Aquila chrysaetos*). Pădurea de rășinoase este frecventată de urs, lup și râs. Numai în acest biotop sunt prezente cocoșul de mesteacăn (*Lyrurus tetrrix*) și cocoșul de munte (*Tetrao urogalus*). Fauna pădurilor de foioase este variată: cerbul carpatin (*Cervus epaphus*), ursul brun (*Ursus arctos*), râsul (*Lynx lynx*), mistrețul (*Sus scrofa*), lupul (*Canis lupus*), jderul de pădure (*Martes foina*), iepurele (*Lepus europeus*) și altele. Avifauna este de asemenea numeroasă în aceste păduri, ca și în lunca Someșului și a Tisei. Printre peștii apelor de munte se află și lostrița (*Hucho hucho* L.), specie endemică bazinului dunărean, relict al apelor glaciare.

RESURSE MINERALE FERROASE ȘI NEFEROASE ÎN JUDEȚUL MARAMUREȘ⁷

1. Denumire, constituenți principali±secundari, tip genetic, vârstă. 2. Localizare geografică. 3. Compoziția chimică: elemente principale, secundare, urme de elemente. 4. Compoziția mineralogică, parageneze minerale (faze de mineralizare), caracter zonal.

Ilba. 1. Valea Băii Nord (Pb, Zn±Au; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igriș. 3. Zn, Pb±Cu, Au, Ag; As, Cd, Mn, Co. 4. Pirită variabil asociată cu sfalerit, galenă, calcopirită, mispichel, marcasită, covelină, calcozină, bornit, melnicovit și limonit; cuarț, calcit, siderit, sericit, clorit și adular.

Ilba. 1. Valea Colbului (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igriș. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Bi, Co, Mn, Sb, Ga±Se, Te, Tl, V, Ti, Sn, In. 4. Hematit, pirotină, pirită, calcopirită, clorit, cuarț, sericit (a); local urmează o secvență de cupru: pirită, calcopirită (b); în final predomină o secvență plumb-zinc: mispichel, sfalerit, galenă, calcopirită, pirită, cuarț.

Ilba. 1. Ilba Handal (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igriș. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Mn, Co, Bi, Sb, Ga±Te, Se, Tl, In, Ni. 4. Succesiunea începe cu hematit, pirită, pirotină, ±sfalerit, calcopirită, cuarț (a) și se termină cu o secvență preponderent polimetalică: sfalerit, wurtzit, calcopirită, tetraedrit, galenă, pirită, bournonit, clorit, cuarț, adular, sericit (b).

Cicârlău. 1. Cicârlău (Pb, Zn±Au, Ag; hidrotermal; miocen). Similar zăcământului Ilba Handal.

Nistru. 1. Nistru (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igriș. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Mn, Sb, Bi, Ga, Ti, C±Se, Tl, Te, Sn, In, Ge. 4. Mineralizație de plumb-zinc: hematit, magnetit, pirită, mispichel, calcopirită, sfalerit, wurtzit, galenă, tetraedrit, pirargirit, marcasită, adular, sericit, clorit, cuarț, caolin, baritină, calcit (a); mineralizație cuprifera cu dezvoltare locală în anumite filoane: pirită, calcopirită±sfalerit, galenă în asociație cu cuarț, clorit±adular (b); mineralizație polimetalică aurifera ce conține cantități de sulfosăruri±telururi și vivianit (c); către sfârșitul succesiunii sunt depozitate cantități de calcit±cuarț (d) și sulfuri comune secundare; reprezentative sunt marcasitele columnar stalactitice și stalagmitice, precum și cele curbate în formă de pipă.

Băița. 1. Limpede (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal, miocen). Similar cu mineralizațiile polimetalice aurifere ale zăcământului de aur anterior.

⁷ După M. Borcoș, H. G. Kräutner, G. Udubașa, M. Săndulescu, S. Năstăseanu, C. Bițoianu (ed.), *Geological Atlas 1 : 1 000 000. Map of the Mineral Resources. Explanatory Note*, 2nd edition, Bucharest, 1984.

Băița. 1. Tyuzosa (Pb, Zn, Cu±Ag; hidrotermal, miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Igriș. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; Cd, As, Sb, Ti, V, Ni, Co. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă±sulfosăruri, cuarț, calcită, minerale argiloase.

Băița. 1. Băița (Pb, Zn, Au, Ag; hidrotermal; miocen). Similar cu mineralizațiile polimetalice aur ale zăcămintului de aur Nistru.

Baia Mare 1. Wilhelm (Pb, Zn, Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn, Au, Ag; Mn, Sb, As, V, Ti. 4. Pirită, pirotină, mispichel, sfalerit, calcopirită, tetraedrit, galenă, cuarț, adular, calcit, rodocrozit, sulfosăruri, stibină, aur și argint nativ, marcasită.

Baia Mare. 1. Săsar (Au, Ag±Pb, Zn; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Au, Ag±Pb, Zn; Cu, As, Sb, Ni, V, Ti±Se, Te, Tl. 4. Succesiunea mineralo-genetică începe cu o secvență slab metalizată: cuarț gri, alb lăptos, adular, ±pirită, sfalerit, calcopirită, galenă, aur (a); urmează cuarț gri, alb lăptos, adular, rodocrozit, ±pirită, sfalerit, calcopirită, galenă (b); succesiunea se încheie cu cuarț violaceu±adular, rodocrozit, siderit, calcit, minerale argiloase, proustit, pirargirit, tetraedrit, jamesonit, argentit, aur și argint nativ, stibină + pirită, marcasită (c); acest zăcămint furnizează frumoase eşantioane de calcită neagră, gri, roz, marcasită și semseyit lamelar pe calcită.

Baia Mare. 1. Borzas (pirită auriferă; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Au, Ag; Zn, Pb. 4. Pirită, aur, sfalerit, calcopirită, galenă, mispichel, marcasită, melnicovit, cuarț, adular și carbonați secundari.

Baia Mare. 1. Valea Roșie (Au, Ag±Pb, Zn, Cu; hidrotermal; miocen). Similar cu zăcămintul Săsar, cu diferența că sulfurile sunt mai bine reprezentate în partea inferioară a zăcămintului.

Baia Mare. 1. Dealul Crucii (Au, Ag, Pb, Zn; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Au, Ag, Pb, Zn±Cu. 4. Pirită, pirotină, calcopirită, sfalerit, mispichel, galenă, tetraedrit, jamesonit, bournonit, stefanit, plumosit, pirargirit, füllöpit, argentit, stibină, marcasită, aur, argint, cuarț, calcit, minerale argiloase.

Baia Mare. 1. Herja (Pb, Zn, Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn±Cu, Au, Ag; Cd, As, Sb, Bi, Ga, In, W, Tl, Sn, +Se, Te, Co, Ni. 4. Sfalerit, pirită, pirotină, mispichel (a); sfalerit, calcopirită, galenă, stibină, sulfosăruri comune, berthierit, semseyit, fizelit, cronstedtit. Zăcămintul a constituit o bogată sursă de eşantioane minerale: unele spectaculoase cu stibină, pirotină-sfalerit, pirotină-siderit, pirotină-galenă argintiferă, sfere de calcită albă, neagră sau combinată; pseudomorfoze de marcasită după pirotină; eşantioane cu cristale de cuarț și sfalerit, ametist cu pirită și molibdenit, gips bicolor (alb și negru), rozete de semseyit.

Baia Sprie. 1. Baia Sprie (Pb, Zn, Cu, Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn, Cu, Au, Ag; As, Cd, Sb, Bi, Ga, Tl, Mn, Ti, Cr, Co, Ni, W, V±Se, Te. 4. Asocierile: pirită-calcopirită-clorit-wolframit-scheelit (a); pirită-calcopirită-cuarț-dolomit; pirită-sfalerit-galenă-cuarț (b); pirită-calcopirită-sfalerit-galenă-cuarț, diaforit (c) indică o variație verticală primară a mineralizării cu un caracter predominant cupru la adâncime

și cu un caracter polimetalic-aurifer în partea mediană și superioară a zăcămintului. Apar în cantități variabile hematit, magnetit, pirotină, tetraedrit, stibină și freieslebenit. Filonul principal – cea mai importantă concentrare conține mai mult de 70 de minerale. Există eșantioane interesante și spectaculoase cu stibină, stibină asociată cu baritină, wolframit, gips, bournonit etc.

Baia Sprie. 1. Baia Sprie Est (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). Similar cu mineralizația polimetalică auriferă de la zăcămintul anterior.

Baia Sprie. 1. Șuior (Au, Ag, Pb, Zn; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Au, Ag, Pb, Zn±Cu; As, Sb, Cd, Ga. 4. Pirită, wurtzit, sfalerit, mispichel, calcopirită, tetraedrit, galenă, boulangerit, marcasită, aur, argint, cuarț, calcit, rodocrozit.

Cavnic. 1. Cavnic-Bolduț (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; Cd, As, Sb, Bi, In, Ti, Mn, Ga, Tl, Sn±Ge, Se, Te. 4. Produsele formate în trei etape succesive de mineralizare: hematit, goethit, magnetit, pirită, calcopirită, cuarț etc. (a); pirită, galenă, sfalerit, calcopirită, tetraedrit, sulfosăruri, cuarț, minerale argiloase (b); predominant rodocrozit; este asociată cu sulfuri comune +cuarț, calcit, gips (c). Acumulările de aur nativ apar local în partea superioară a zăcămintului. Eșantioane excepționale: cristale de gips, cristale de cuarț, cristale de rodocrozit, sfalerit transparent etc.

Cavnic. 1. Cavnic-Roata (Pb, Zn±Cu, Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Gutâi. 3. Pb, Zn, Cu, Au, Ag; Cd, As, Sb, Mn, Ga, In, Sn±Se, Te. 4. Pirită, galenă, sfalerit, calcopirită, ±stibină, calcit realgar, tetraedrit, auripigment sau cinabru.

Băiuț. 1. Strâmbu-Băiuț (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag. 4. Pirită±pirotină, sfalerit, calcopirită, galenă±tetraedrit, cuarț, calcit, minerale argiloase.

Băiuț. 1. Băiuț (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Ga, Tl±Se, Ge, Te, Co, Ni, Cr, Ti. 4. Se diferențiază trei parageneze distincte: hematit, goethit, pirită, calcopirită, sfalerit, galenă, tetraedrit, cuarț, calcit, caolinit (a); stibină, marcasită (b); realgar, cuarț, baritină – ultimele marchează sfârșitul succesiunii de mineralizare (c). Stibina de Băiuț se caracterizează prin cristale lungi și groase, frecvent asociată cu marcasita depusă la capătul acelor stibinei.

Băiuț. 1. Văratec (Pb, Zn, Cu±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului. 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Cd, Bi, Te, Co, Ni, V, Ti, W. 4. Începutul succesiunii este caracterizat de parageneze mai bogate în oxizi de fier (hematit, goethit, magnetit) asociate cu cuarț, clorit, turmalină, siderit, pirită și calcopirită (a); urmează o secvență bogată în sulfuri: oxizi de fier, pirită, calcopirită, mispichel, sfalerit, galenă, tetraedrit, marcasită ±cuarț, adular, siderit, caolinit (b); sfârșitul secvenței este marcată de asocieri de calcit, siderit, cuarț±baritină, marcasită.

Poiana Botizii. 1. Cisma (Pb, Zn, Cu; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului 3. Pb, Zn, Cu±Au, Ag; As, Sb, Bi, W, Co, Ni±Ge. 4. Cuarț, hematit, goethit, pirită, sfalerit, calcopirită, tetraedrit, galenă, marcasită, clorit, adular, siderit.

Poiana Botizii. 1. Coasta Ursului (Pb, Zn, Cu; hidrotermal; miocen). Similar cu zăcămintul precedent.

Groșii Țibleșului. 1. Țibleș (Cu, Pb, Zn±Au, Ag (Sb); hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Țibleș. 3. Pb, Zn, Cu, Mo, Au, Ag, Sb, As și Hg; Cd, Mn, Ti, F, Te. 4. Molibdenit, rutil, sfalerit (a); calcopirită, pirită, magnetit (b); pirită, pirotină, mispichel, sfalerit bogat în fier, galenă, cubanit, mackinavit, bournonit, tetraedrit (c); stibină, berthierit, kermesit, sfalerit sărac în fier, galenă, miargirit, freieslebenit, owiyheit, jamesonit, cinabru (d); cuarț, calcit; magnetit, pirotină etc. Eșantioane deosebite de pirită provin din filoanele aflate în partea sud-estică a masivului.

Budești. 1. Jereapăn (Au, Ag±Pb, Zn; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Lăpușului. 3. Au, Ag±Pb, Zn, Cu; As, Cd, Mn. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă, aur, argint, cuarț, calcit, gips.

Răzoare. 1. Mașca Răzoare (Mn, Fe; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; proterozoic mijlociu). 2. Masivul Preluca. 3. Mn, Fe, Si±Ca, Mg, Al, P 4. Rodocrosit, Mn-ferodolomit, piroxangit, knebelit, bustamit, Mn-hisingerit, jacobsit, braunit, psilomelan, pirolusit, cuarț, apatit.

Vișeu de Sus. 1. Novicior (pirită, Cu, Pb, Zn; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). 2. Carpații Orientali; Munții Maramureșului. 3. S, Fe, Cu, Zn, Pb, Si; Au, Ag, Sn, In, Ge, Sc, Sb, As. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă, tetraedrit, mispichel, magnetit; cuarț, clorit, sericit, albit.

Vișeu de Sus. 1. Novăț (pirită, Cu, Pb, Zn; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). Similar cu zăcămintul anterior.

Vișeu de Sus. 1. Novăț-Novicior (vezi Novicior și Novăț).

Băile Borșa. 1. Toroiağa (Cu, Pb, Zn±Au, Ag; hidrotermal; miocen). 2. Carpații Orientali; Munții Maramureșului. 3. Cu, Pb, Zn±Au, Ag; As, Sb, Bi, Cd, Mn, In, Te, Se, Ga, Ge, Ni, Co±Mo, Te, Sc, Tl, Sn, V. 4. Succesiunea mineralogenetică este marcată de pirită, pirotină, mispichel, sulfosăruri, calcopirită, sfalerit, galenă, aurul fiind identificat de la apariția primelor minerale metalice; sterilul este în cea mai mare parte cuarțos și carbonatic către sfârșitul succesiunii. Filonul *Caterina* prezintă o zonalitate evidentă cu mineralizări de plumb-zinc-aur, bogate în sulfosăruri (bournonit, semseyit, jamesonit, plumosit, tetraedrit, freibergit, boulangerit, geocronit, matildit) în asociere cu germanit în partea superioară, care face tranziția în adâncime către mineralizări de cupru-aur.

Băile Borșa. 1. Burloaia (pirită, Zn, Pb, Cu; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). 2. Carpații Orientali, Munții Maramureșului. 3. S, Fe, Pb, Zn, Cu, Si; Sn, Bi, Co, Ni, As, Au, Ag. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă±pirotină, mispichel, tetraedrit, bournonit, casiterit, stanină, jamesonit, cuarț, clorit, sericit, feldspat, carbonați.

Băile Borșa. 1. Gura Băii (pirită, Zn, Pb, Cu; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). Similar cu zăcămintul anterior.

Băile Borșa. 1. Dealul Bucății (pirită, Zn, Pb, Cu; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). 2. Carpații Orientali; Munții Maramureșului. 3. S, Fe, Zn, Pb, Cu, Si; Sn, Cd, Co, Ni, Au, Ag. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă.

Băile Borșa. 1. Izvorul Ursului (pirită, Zn, Pb, Cu; hidrotermal-sedimentar, metamorfozat; cambrian). 2. Carpații Orientali; Munții Maramureșului. 3. Cu, Zn, Pb, S, Fe; Si; Mn, Ti, Co, Ni, Sn, Bi, As, Ag, In, Ga. 4. Pirită, calcopirită, sfalerit, galenă, pirotină, mispichel, tetraedrit, bournonit, bismutină, galenobismutină, bornit, smaltină, aur, bismut nativ, magnetit, siderit, ankerit, casiterit, cuarț etc.

DEPOZITE ȘI IZVOARE SĂRATE ÎN JUDEȚUL MARAMUREȘ⁸

Apariții de sare (NaCl) la zi:

1. Ocna Șugatag
2. Coștiui
3. Slătioara

Izvoare suprasărate (saramuri, slatine) – (mineralizație totală mai mare de 100000 mg/l)

1. Coștiui, Lacul Francisc – 288357,3 mg/l
2. Ocna Șugatag, Izvorul Sărat în firul Văii Sărata – 312959,1 mg/l
3. Slătioara, Versantul stâng al Văii Slătioara, pe un mic afluent – 186316,8 mg/l
4. Botiza, Valea Sasului – 312546,7 mg/l
5. Bogdan Vodă, Valea Slatinei – 149994,7 mg/l
6. Ieud, versant stâng al Văii Slatinei, la 1,5 km amonte de confluența cu Iza – 318993,4 mg/l
7. Rona de Sus, pâraul Săliștei, versantul stâng – 185097,4 mg/l

Izvoare sărate (mineralizația totală între 10000 mg/l și 100000 mg/l)

1. Dănești, Băile Dănești – 10057,7 mg/l
2. Copalnic, versantul drept al Văii Berința, aproape de confluența cu Valea Căvnicului – 10919,6 mg/l
3. Curtuiușu Mic, versantul drept al Văii Harului, în dreptul bisericii din sat – 11599,6 mg/l
4. Nănești, versantul stâng al Izei – 36921,6 mg/l
5. Slătioara, versantul stâng al Văii Slătioara, la cca 5 km de confluența cu Iza – 54942,0 mg/l
6. Văleni (Feredeaua), la 12 km de confluența cu Iza, pe locul fostelor băi Feredeaua – 29550,2 mg/l
7. Glod, versant stâng al Văii Slătioara – 51398,4 mg/l
8. Săliștea de Sus, Valea Băleasa, la 2,5 km amonte de confluența cu Iza, în locul numit *La Glod* – 32810,1 mg/l
9. Săliștea de Sus – versantul drept al unui mic afluent al Izei, la 2 km amonte de confluență – 56716,2 mg/l
10. Vișeu de Sus, Valea Vinului, la 3,4 km de confluența cu Valea Vișeului, Băile lui Gabor – 15239,2 mg/l

⁸ Listă întocmită de geolog D. Iștván.

ISTORICUL DESCOPERIRILOR ȘI CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE ÎN JUDEȚUL MARAMUREȘ⁹

Primele mărturii arheologice din județul Maramureș, consemnate în literatura de specialitate, au apărut în deceniile de sfârșit ale secolului XVIII. Cea mai veche descoperire despre care dispunem de date certe este un mic tezaur de monede romane, ieșit la iveală în anul 1789 la Băsești. Este posibil ca și depozitul de podoabe de bronz, despre care se specifică doar că provine din Comitatul Maramureș, anul său de apariție fiind 1783, să fi fost descoperit tot pe actualul teritoriu al județului.

Până spre sfârșitul secolului XIX, cele mai multe dintre descoperirile arheologice din Maramureș, în mod asemănător altor teritorii din spațiul carpatic, au fost întâmplătoare, salvarea și achiziționarea lor pentru colecții publice sau particulare datorându-se de multe ori, de asemenea, hazardului. Unele dintre descoperiri s-au pierdut parțial sau total imediat după ce au fost găsite sau ulterior, despre ele fiind publicate atunci ori mai târziu date incomplete sau chiar eronate, care au provocat apoi confuzii sau au dus la concluzii contradictorii cu privire la conținutul, câteodată chiar la localitatea lor de proveniență.

Cu informații uneori lacunare, mai ales în ceea ce privește condițiile de descoperire, sunt semnalate deja din prima jumătate a secolului XIX ansambluri sau piese arheologice, dintre care câteva de mare însemnătate: tezaurele de aur din epoca bronzului de la Dumbrăvița (anul 1802), Coruia (anul 1814) și Sarasău (anul 1847), depozitele de bronzuri din aceeași epocă de la Câmpulung la Tisa (anul 1842), Maramureș (anul 1842) și Sârbi (anul 1849), toporul cu disc și spin de la Coștiui (anul 1844), moneda celtică de la Firiza (anul 1846).

În anii de după mijlocul secolului XIX au apărut depozitele de bronzuri de la Borșa (anul 1855), Călinești, Coștiui și Sarasău (toate în anul 1863), Ilba (anul 1864), Ieud (anul 1867), centura (centurile ?) de bronz de la Budești (anul 1863), spadele de bronz de la Călinești și Sarasău (ambele în anul 1863), inelele de aur de la Ieud (anul 1866) și Oncești, tezaurul de monede celtice și dacice de la Sighetu Marmației (după anul 1860), tezaurul de podoabe medievale de la Seini. Tot în această perioadă a fost descoperit și cercetat un turn de pază roman la Mesteacăn.

Numeroase descoperiri provin din anii '70 și '80 ai secolului XIX: topoarele neolitice de la Leordina (anul 1870) și Ilba, topoarele de cupru de la Sarasău (anul 1871) și Baia Mare (anul 1877), depozitele de bronzuri de la Budești, Rona de Jos și Sarasău (ambele anul 1872), Gaura-Valea Chioarului (înainte de anul 1880), Ungureni (înainte de anul 1885), Peteritea și Strâmtura

⁹ Literatura referitoare la descoperirile și cercetările arheologice de pe teritoriul județului Maramureș, ca și conținutul acestora sunt consemnate în cadrul subcapitolelor corespunzătoare din Repertoriul pe localități.

(ambele anul 1885), piesele de bronz de la Sarasău, Sighetu Marmației, Budești, Dragomirești, Vișeu de Mijloc, Săliștea de Sus, Seini, Suciul de Sus, Maramureș, tezaurul de aur din Maramureș (înainte de anul 1880), inelul de aur de la Seini, monedele romane din numeroase localități maramureșene, tezaurul de monede romane imperiale de la Sighetu Marmației (anul 1878), spada de fier de la Lăpușel, tezaurul monetar medieval de la Mânău (înainte de anul 1875, anul 1882), Ilba (anul 1875) și Coruia (anul 1882).

O parte a descoperirilor menționate a ajuns în colecții particulare, inclusiv în unele locale, o altă parte a fost achiziționată de muzeele din Viena, Budapesta, Berlin sau Cluj. Interesul crescând față de descoperirile arheologice a făcut posibilă organizarea, încă în anul 1876, a unei expoziții arheologice la Sighetu Marmației, cu exponate ce proveneau de pe teritoriul Comitatului Maramureș. Colecțiile expuse aparțineau lui Ioan Mihályi, Gimnaziului reformat și Liceului pedagogic din localitate. Această primă manifestare expozițională de pe teritoriul actualului județ Maramureș a fost urmată de expoziția din 1888 organizată la Baia Mare, unde au fost prezentate piese, inclusiv arheologice, ce au fost donate ulterior muzeului înființat în oraș. Spre sfârșitul secolului a fost deschis și la Sighetu Marmației un muzeu, de asemenea cu o valoroasă colecție arheologică.

În 1885 au fost întreprinse săpături în *Peștera cu oase* de la Poiana Botizii, fiind descoperite importante resturi de animale preistorice, iar în 1887 au fost cercetate la Suciul de Sus două cimitire de incinerare, unul plan și altul tumular, din epoca bronzului. Acestea au fost urmate, în 1890, de săpături în cimitirul tumular de la Lăpuș. Este posibil ca în cele două localități să fi fost executate săpături și înainte de anii menționați. Tot în această perioadă au avut loc săpături la cetatea medievală de la Seini.

În anii de la cumpăna dintre secolele XIX și XX au continuat să apară variate descoperiri întâmplătoare, respectiv atunci au fost ele descrise/amintite în literatură sau au intrat în diferite colecții muzeale: topoarele neolitice de la Târgu Lăpuș, descoperirile izolate și depozitele de bronzuri de la Sighetu Marmației, „Baia Mare”, Târgu Lăpuș, Rozavlea, Suciul de Jos, Peteritea, Coștiui, Cuhea-Bogdan Vodă, Iadăra, Maramureș, tezaurul de aur de la Sighetu Marmației, veriga de aur la Baia Mare, fragmentele ceramice și alte obiecte dintr-o așezare din epoca bronzului de la Lăpuș, monedele romane de la Tisa, Vad, Baia Mare, opaițul dintr-o mină de la Chiuzbaia, colierul de aur medieval timpuriu de la Someș-Uileac, tezaurul de dirhemi arabi din Maramureș, descoperirile monetare și piesele medievale de la Baia Mare, buzduganul de fier de la Satulung, resturile unui probabil atelier medieval de topitorie de la Baia Mare și tezaurul de podoabe din secolul XVI împreună cu sigiliul mare al orașului Baia Mare, ultimele ieșite la iveală în Valea Borcutului. Tot în această perioadă au fost întreprinse săpături într-o așezare din epoca bronzului aflată între Satulung și Finteușu Mic.

Din anii premergători primului război mondial, dar și din timpul acestuia sunt de semnalat alte descoperiri: piesele de bronz și depozitele de

bronzuri de la Larga, Sârbi (anul 1910), Șieu (anul 1913) și Sighetu Marmăției (anul 1916 sau 1917), tezaurele monetare din secolele III-II î.e.n. de la Rozavlea (anul 1911) și Maramureș (înainte de anul 1917), tezaurul de denari romani republicani de la Moisei (anul 1918), tezaurele monetare medievale la Bistra (înainte de anul 1910) și Baia Mare (anul 1910). În anul 1913 au fost reluate săpăturile în cimitirul plan de incinerare de la Suciul de Sus.

În perioada dintre cele două războaie mondiale au ieșit la iveală, de asemenea fortuit, alte descoperiri, precum depozitele de bronzuri de la Săliștea de Sus (între anii 1920 și 1925), Dragomirești, Lăpuș (anul 1932), Bârsana (anul 1935), Rozavlea (anul 1935) și Coștiui (anul 1936), tezaurul monetar din secolele III-II î.e.n. de la Tulghieș (anul 1939), monedele romane de la Baia Mare (anul 1937) și Ieud (anul 1938), tezaurele monetare medievale de la Chechiș (anul 1930) și Baia Sprie (anul 1937), în chiar anii războiului depozitele de bronzuri de la Sighetu Marmăției (anii 1941 [1943] și 1944), iar imediat după război o monedă romană la Sighetu Marmăției (anul 1945). Unele dintre acestea au fost salvate parțial sau au fost recuperate la mult timp după apariția lor, în timp ce conținutul altora, de exemplu al depozitului de la Rozavlea, nu este deloc cunoscut.

Cercetarea stațiunilor arheologice a continuat să fie neglijată și în această perioadă. Doar la Cuhea-Bogdan Vodă, Săliștea de Sus și Ieud au fost făcute, în anii 1922 și 1923, din însărcinarea Secției pentru Transilvania a Comisiunii Monumentelor Istorice, încercări timide de scoatere la lumină a unor monumente.

În anii ce au urmat celui de al doilea război mondial și până pe la începutul anilor '60 situația cercetării arheologice a Maramureșului nu s-a schimbat substanțial, datorită pe de o parte faptului că această zonă a rămas pe mai departe în afara atenției marilor institute de cercetare din țară, pe de altă parte lipsei de specialiști locali cu preocupări exclusive în domeniul arheologiei. Meritorii sunt totuși eforturile directorilor de atunci ai muzeelor din Baia Mare și Sighetu Marmăției – Elena Kovács și Francisc Nistor - pentru salvarea unor vestigii și depistarea obiectivelor arheologice, mergându-se de multe ori pe urma unor semnalări mai vechi. Astfel, au fost recuperate parțial sau total depozitele de bronzuri de la Sârbi (anul 1947) și Glod (anul 1958), precum și tezaurele monetare medievale de la Berbești (anul 1950), Berchez (anul 1958) și Arduzel (anul 1959). Totodată, au fost întreprinse, sub egida muzeelor menționate, primele săpături arheologice în centrul istoric al orașului Baia Mare (anii 1955 și 1959) și la Oncești (anul 1957). În această perioadă au mai fost descoperite, respectiv înregistrate câteva depozite de bronzuri: Maramureș (anul 1946), Lăpuș (între anii 1954 și 1957), Suciul de Jos (anul 1960), precum și tezaurul monetar medieval de la Mânău (anul 1956 sau 1957). Unele dintre acestea au intrat în colecții muzeale, altele s-au pierdut.

În 1961 au fost reluate cercetările în cimitirul tumular de la Lăpuș, fiind săpate trei morminte funerare. Cu acest prilej a fost recuperată și o parte a depozitului de bronzuri descoperit înainte de război. În același an s-au găsit la

Lăpuș și alte piese de bronz, care aparțin, foarte probabil, aceluiași depozit. Tot în 1961 au ieșit la iveală depozitele de bronzuri de la Săpânța și Sarasău, iar în anul următor două piese preistorice, un topor de piatră și un celt, la Glod.

În 1963, în zona unde urma să fie amenajat lacul de acumulare al barajului de la Firiza-Strâmtori, au fost întreprinse săpături de salvare, care au dus la descoperirea unor cuptoare pentru redus minereuri din secolul XVI. În același an a apărut și un mic depozit de bronzuri la Vima Mare.

În 1964 au început aproape simultan săpături arheologice în trei localități din Maramureșul istoric: la Sighetu Marmăției (așezare fortificată din Bronzul târziu), Oncești (așezare dacică și fortificație medievală) și Cuhea-Bogdan Vodă (reședință voievodală, biserică de piatră, locuire medievală, așezare preistorică). Cercetările au continuat în fiecare din aceste localități și în anul următor, la ele adăugându-se atunci și cele de la Ieud. În acești ani au mai apărut un topor neolitic la Tămășești, o monedă romană la Sighetu Marmăției, o imitație de solidus de la Theodosius II la Copalnic Mănăstur, un tezaur de monede de aur medievale la Baia Mare. Prin cercetări de suprafață au fost depistate așezările preistorice de la Sârbi și Rozavlea.

În 1966 a fost executat un mic sondaj de verificare într-o așezare din epoca bronzului de la Baia Mare și au început săpăturile, ce au continuat și în anii următori, la Sarasău (așezări preistorice și medievale timpurii, fortificație medievală) și Giulești (așezare din epoca bronzului, locuire medievală, biserică de piatră). În acest an au ieșit la iveală și tezaurele monetare medievale de la Șurdești și Vadu Izei și a fost depistată o așezare din epoca bronzului la Bârsana.

În 1967 a început o nouă etapă de cercetare a cimitirului tumular de la Lăpuș, care s-a extins până în 1974, fiind săpate acum 20 de movile funerare. Tot în 1967 s-au făcut săpături în cimitirul tumular de la Finteușu Mic și a început cercetarea fundațiilor bisericii „Sf. Ștefan” din Baia Mare, aceasta din urmă continuând până în 1969.

În 1968 a fost verificată printr-un sondaj așezarea preistorică din centrul localității Bârsana, au fost executate săpături în așezarea medievală timpurie de la Sighetu Marmăției și a început cercetarea arheologică la Cetatea Chioarului, care a continuat apoi în perioada 1976-1980, inclusiv cu lucrări de restaurare. Tot în 1968 au fost depistate depozitele de bronzuri de la Vadu Izei și Săcel.

În 1969 a fost executat la Lăpuș un sondaj într-un punct apropiat de cimitirul tumular, fiind descoperiți un complex contemporan cu tumulii, precum și un mormânt mult mai recent, probabil din perioada secolelor II-III e.n. Tot atunci a fost sondată o așezare din Bronzul târziu la Suciul de Sus, aici săpăturile fiind reluate în 1989, și au început cercetările arheologice la Oarța de Sus, la început cu investigarea unei așezări neo-eneolitice, care era parțial suprapusă de o așezare dacică. Săpăturile în acest punct au continuat în anul următor și au fost reluate în 1985, după apariția întâmplătoare a unor noi mărturii de epocă dacică. În 1969 a fost descoperită și așezarea paleolitică de la Bușag, care a fost cercetată prin săpături de amploare în 1970-1971, apoi în 1978.

În 1970 au fost identificate stațiunile de la Oarța de Jos și Călinești, fiecare locuite în mai multe epoci. Cercetarea lor a început în 1971 și a continuat în anii următori.

În anii '70, pe lângă săpăturile în obiectivele deja amintite, au început altele la Ieud – mormânt din Bronzul târziu, așezare hallstattiană (anul 1971), Crăciunești – așezare din epoca bronzului, medievală timpurie (anii 1972, 1976), Tisa – așezare eneolitică, hallstattiană, medievală timpurie (anii 1972, 1977), Vad – așezări din epoca bronzului (anii 1973, 1975, 1979), Copalnic Mănăstur – așezare din epoca bronzului (anii 1975, 1979), Libotin – complex funerar din Bronzul târziu (anul 1976), Oarța de Sus – așezare neo-eneolitică, Bronz târziu, epocă romană (anii 1977, 1987), Bicz – cimitir tumular din Bronzul târziu (anul 1978). În această perioadă s-au desfășurat ample campanii de cercetări de teren, în urma cărora au fost depistate mai multe obiective pre- și protoistorice la Ariniș, Boiu Mare, Prislop, Mesteacăn, Vălenii Șomcutei, Hideaga, Dămăcușeni, Târgu Lăpuș, Libotin, Oarța de Sus, Ardușat, Lăpușel etc. O parte a acestora a fost investigată în anii următori prin săpături sistematice. Tot în acești ani au ieșit la iveală toporul de piatră eneolitic de la Asuaju de Sus (anul 1979), depozitele de bronzuri de la Rozavlea, Șieu (ambele în anul 1971), Crăciunești (anul 1972), Bicz (anii 1977, 1978), piesele de bronz de la Șieu (anul 1971), Oarța de Sus (anii 1971, 1974, 1975), Firiza (anul 1974), tezaurul monetar de la Cetățele (anul 1970 sau 1971), depozitul de recipiente medievale târzii de la Baia Mare (anul 1973), vasul de aramă de la Cufoaia (anul 1978), depozitul de pipe de la Târgu Lăpuș (anul 1976).

Cercetarea arheologică cea mai importantă din anii '80 în județul Maramureș s-a desfășurat la Oarța de Sus, în cadrul unui sanctuar din epoca bronzului. În zona Oarța-Bicz au fost descoperite acum și alte obiective pre- și protoistorice, care s-au adăugat celor deja cunoscute prin cercetările anterioare. Un alt program amplu de cercetări de teren s-a desfășurat la Sighetu Marmăției și în împrejurimi, în urma căruia au fost identificate pentru prima dată în zona din apropierea malului stâng al Tisei artefacte și urme de locuire paleolitice. Acum au fost efectuate săpături arheologice și la Biserica reformată din Sighetu Marmăției (anul 1983), la locul de descoperire a tezaurului de denari romani imperiali de la Oarța de Sus (anii 1985-1986), la fortificația medievală de la Valea Borcutului (anii 1987-1988), la locuirea medievală de la Cicârlău (anii 1987-1988), în așezarea din Bronzul târziu și în așezarea din secolul XVII-XVIII de la Oncești (anul 1989) și în așezările din Bronzul târziu de la Suci de Sus și Groșii Țibleșului (anul 1989). Deceniul nouă al secolului XX a fost bogat și în descoperiri întâmplătoare: topoare de piatră neolitice la Dumbrăvița (anul 1981), Libotin (anul 1982) și Oarța de Sus, depozite de bronzuri la Cuhea-Bogdan Vodă (anii 1980-1981), Moisei (între anii 1980 și 1985), Lăschia și Sighetu Marmăției (ambele în anul 1985), Crasna Vișeuului (anul 1986), Groșii Țibleșului (între anii 1985 și 1987, 1988), Oncești (anul 1988), piese de bronz la Călinești (anul 1981), Sighetu Marmăției (anul 1985 sau 1986), Orțâța (anul 1986), Asuaju de Jos (anul 1987), Săliștea de Sus (anul 1988), primele piese din tezaurul de monede romane de la Oarța de Sus (anul 1985), tezaur monetar medieval la Coruia (anul 1988). Prin cercetări de teren au fost identificate alte stațiuni pre- și protoistorice la Săliștea de Sus, Stremț, Oarța de Sus, Seini, Ieud,

Oarța de Jos, Arduzel, Suciul de Sus, Groșii Țibleșului, Chechiș, Lăpuș, Săsar etc.

Începând cu anul 1990, săpături arheologice de anvergură au avut loc doar în cimitirul tumular de la Lăpuș, unde au fost cercetați tumulul cu cele mai mari dimensiuni din prima grupare tumulară (anii 1995-2004), precum și mai multe movile funerare dintr-o grupare recent identificată (anii 2005-2006). În anii 2007, 2008, 2009 și 2010 s-au desfășurat la Lăpuș cercetări multidisciplinare, care au fost efectuate de o echipă internațională, având ca obiectiv scoaterea la lumină, prin metode noi, a complexelor și inventarelor funerare, precum și obținerea unor date semnificative cu privire la peisajul ancestral.

Săpături de mai mică extindere au fost întreprinse la Oarța de Sus (anii 1990, 2003-2004), Bicaz (anii 1990-1991), Vălenii Șomcutei (anul 1992), Lăpușel (anii 1992-1994, 2000), Sighetu Marmăției (anii 2001, 2003), Sarasău (anul 2005), Bârsana (anul 2007), Seini (anul 2007), Tăuții de Sus (anul 2008), Tăuți Măgherauș (anul 2009) și Bozânta Mică (anii 2009-2010). Deosebit de importante prin rezultatele obținute au fost cercetările desfășurate, începând cu anul 2002, în mai multe puncte din centrul istoric al orașului Baia Mare.

Au continuat și investigațiile de teren atât în zone deja cercetate, cât și în zone total necunoscute din punct de vedere arheologic. Au fost depistate noi stațiuni pre- și protoistorice la Băița de Sub Codru, Stremț, Oarța de Sus, Bozânta Mică, Ariniș, Fărcașa, Băsești, Ciolt, Groși, Rogoz, Rohia, Suciul de Sus, Suciul de Jos, Ciuta, Corni, Coruia etc. Au fost semnalate, într-un număr redus însă, descoperiri întâmplătoare: topoare de piatră neo-eneolitice la Sighetu Marmăției (anul 1997), Chiuzbaia (anul 2000), Oarța de Sus (anul 2002), Remetea Chioarului (anul 2003), Petrova (anul 2009), topor de cupru la Corni (anul 1996 sau 1997), depozit de bronzuri la Lăpuș (anul 1996), piese de bronz la Lăpuș (anii 1995, 1998) și Sighetu Marmăției (anul 2000), vas preistoric la Fărcașa (anul 1994), spadă de fier medievală la Lăpușel (anul 2000), depozit de unelte miniere la Baia Mare (anul 1994), tezaur monetar medieval la Sighetu Marmăției (anul 2001), tezaur de obiecte de argint din secolele XIX și XX la Baia Mare (anul 1994).

În anul 2003, Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare a inițiat cercetarea ocnei Apafi de la Coștiui. În anul 2006 a demarat o amplă acțiune de investigare a lucrărilor miniere subterane și de suprafață, precum și a resturilor unor clădiri aflate în legătură cu aceste lucrări. Cercetările de arheologie montană au fost efectuate prin colaborarea dintre Muzeul de Arheologie și Istorie, Muzeul de Mineralogie, Universitatea de Nord și Clubul de Speologie „Montana”, toate din Baia Mare, și s-au desfășurat la Baia Mare (*Dealul Crucii, Valea Roșie, Valea Borcutului*), Baia Sprie (*Dealul Minei, Valea Borcutului, Șuilor*), Căvnic, Băiuț, Poiana Botizii, Băile Borșa, Ilba, Nistru, Chiuzbaia, Băița, Budești, Dragomirești. Aceste cercetări continuă și în prezent.

Săpături arheologice de un caracter special s-au desfășurat, începând cu anul 2006, la Sighetu Marmăției și la Berbești, cu scopul de a căuta și de a recupera rămășițele pământești ale unor foști deținuți politici de la începuturile epocii comuniste în România.

REPERTORIUL ARHEOLOGIC PE LOCALITĂȚI

I. ARDUSAT, comună

Ia ARDUSAT

-La aproximativ 600 m sud de localitate, pe terasa din stânga Someșului, în imediata apropiere a șoselei Baia Mare–Ulmeni, în punctul *Sub Pădure*, se află o întinsă așezare din epoca bronzului. Fragmentele ceramice cu decor striat și excizat-incizat, culese de la suprafață cu prilejul mai multor periegheze pe care le-am efectuat începând din 1977, permit atribuirea așezării fazei a doua a culturii Suciu de Sus. Acestei culturi îi aparține și o roțiță perforată de lut ars. Tot aici am găsit și fragmente ceramice de culoare cenușie, din pastă fină, lucrate la roată, datate în secolele II–IV e.n. Materialul în MJM (nr. inv. 19.973-19.998).

Lit.: **Kacsó**, *Beiträge*, 51, nr. 1; **Stanciu**, *Descoperiri*, 171 sq., nr. 1, pl. 5, 1-2; **Stanciu**, *Contribuții*, 141, nr. 3; **Matei**, **Stanciu**, *Vestigii*, 28, nr. 8; **Kacsó**, *Noi descoperiri*, 134, Anexa 1, nr. 6; **Pop D.**, *Considerații*, 71, nr. 8; **Gindele**, *Barbaricum*, 106.

-O cetate din raza satului, nelocalizată mai exact și nedatată, este menționată de **Dariu Pop**.

Lit.: **Pop Dariu**, *Mărturii*, 13.

-Se păstrează ruinele castelului și ale unor anexe gospodărești, precum și cavoul, recent deteriorat, ce au aparținut familiei **Degengeld** (fig. 1-3).

Ib ARIEȘU DE CÂMP

Ic COLȚIREA

II. ARINIȘ, comună

Ila ARINIȘ

-În mai 1974, în apropiere de clădirea Primăriei, în grădina lui Gh. Sabău din punctul *Subt Ogrăzi*, am găsit la suprafață numeroase fragmente ceramice ce aparțin unei așezări Suci de Sus, faza II. Tot aici am cules și fragmente ceramice medio-moderne.

Lit.: Kacsó, *Contributions*, nota 9; Bader, *Suci II*, 27, nr. 3; **Kacsó, DeprSălaj**, 39 sq., nr. 10, fig. 2, 15–30; Romsauer, *Pyraunoi*, 123; Kacsó, *Noi descoperiri*, 134, Anexa 1, nr. 7; Pop D, *Considerații*, 71, nr. 9.

-Din punctul *Mocira*, aflat pe terasa inferioară, ușor înclinată din stânga râului Sălaj, la marginea sud-estică a localității, localnicul I. Sabău a adunat mai multe fragmente ceramice, dintre care unele decorate cu striuri, pe care le-a donat, în mai 1991, la MJM. Cu prilejul unei periegeze efectuate în 15 mai 2002, împreună cu D. Pop, C. Robescu și Z. Șomcutean, am stabilit că pe acest loc se află o întinsă așezare din faza a doua a culturii Suci de Sus.

Lit.: **Kacsó, Noi descoperiri**, 108, 134, Anexa 1, nr. 8, pl. 1; Pop D., *Someș-Uileac*, 89; Pop D, *Considerații*, 71, nr. 10.

-La est de localitate, pe terasa superioară din stânga râului Sălaj, în locul numit *Dealul Baronului*, am identificat, în ziua de 22 mai 2002, într-o periegeză efectuată împreună cu D. Pop și Z. Șomcutean, o așezare hallstattiană, din secolele VIII și VII (?) î.e.n. Tot aici au apărut și două mici fragmente de vas cu decor incizat Suci de Sus, ce par a indica prezența în acest loc și a unei așezări din epoca bronzului. Este de precizat că acest punct se află în vecinătatea punctului *Mocira*.

Lit.: **Kacsó, Noi descoperiri**, 108, 134, Anexa 1, nr. 9.

-Mănăstire ortodoxă cu hram și amplasament neprecizate. Primele informații despre ea datează din anul 1727. În 1787 mănăstirea era deja părăsită.

Lit.: **Filipașcu, Maramureș**, 135; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 58.

-La întretăierea drumurilor ce leagă localitatea de Tămășești și, respectiv, de Băița de Sub Codru, în imediata vecinătate a cimitirului comunal actual se găsesc, mai mult sau mai puțin îngropate în pământ și ușor distanțate între ele, patru monumente funerare de piatră mai deosebite, și anume cruci cu brațele circumscrise (fig. 4-7). Se află aici și alte pietre de mormânt, dintre care câteva sunt îngropate aproape în întregime în pământ (fig. 8).

La cca 50 m sud-est de acest punct, în locul numit *La biserică*, foarte aproape de drumul comunal, se află o cruce asemănătoare (fig. 9), alături de ea fiind patru cruci de mormânt de formă tradițională, dintre care una este datată 1892.

Cruci identice se găsesc și în localitățile Benesat (patru piese în cimitirul din Dealul Bisericii), Inău și Aluniș, toate din județul Sălaj¹⁰, precum și la Arduzel (vezi mai jos Arduzel).

¹⁰ Vezi Istvan, *Cruci*, 15 sq. (sunt menționate piesele de la Inău și Aluniș); Gh. Aldea, *Sculptura populară românească*, București, 1996, fig. de la p. 250 jos, cu legenda „Cruce simbol stelar. Sec. XIX. Jud. Sălaj”. Pentru exemplarele de la Benesat vezi L. P.

Lit.: **I. Chintăuan**, *Etnopetrografia. Cultură populară și religie în piatră*, Cluj-Napoca, 2005, 211 sq.; **Bilțiu**, *Elemente cu statutul de unicat în arta populară din Maramureș. Crucile celtice de la Ariniș*, în „*Graiul Maramureșului*”, an 19, nr. 5.169 din 21 martie 2007; **Bilțiu**, *Cruci*, 135, foto 14¹¹; **Iștván**, *Cruci*, 14 sqq.

IIb RODINA

IIc TĂMĂȘEȘTI

-La aproximativ 1,5 km sud-est de localitate, în dreapta drumului Ariniș – Tămășești și la 300 m sud de pășune, în punctul *Dealul Țiganului*, cu prilejul săpării unei fântâni în primăvara anului 1965, a fost descoperit un topor de piatră eneolitic de formă triunghiulară (lung. 8,2 cm). Toporul a fost confecționat dintr-o rocă eruptivă, probabil microdiorit. A fost donat la MJM (nr. inv. 19.343) de descoperitor, G. V. Iluț.

Lit.: **Kacsó**, *Mărturii*, 198, pl. 11, 2; **Bobîna**, *Cercetări*, 14, nr. 44.

-În dreapta șoselei Gârdani-Cehu Silvaniei, în apropiere de marginea vestică a localității Ariniș, pe o pantă lină de deal aflată între Văile Tămășești și Roatei, în punctul *Dealul Tămășeștilor*, am găsit, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu D. Pop, C. Robescu și Z. Șomcutean, în ziua de 15 mai 2002, mai multe fragmente ceramice, în majoritate atipice. Doar unul singur este decorat cu striuri, fapt ce indică foarte probabilă prezență în acest loc a unei așezări din epoca bronzului, ce aparține culturii Suciu de Sus sau grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó**, *Noi descoperiri*, 119, 140, Anexa 1, nr. 168; **Pop D.**, *Considerații*, 79, nr. 169.

Goja, *Turism sălăjean – La biserica lăsată în paragină din Inău, cu popasuri în Benesat, Noțig și Horoatu Cehului*, <http://www.emm.ro/stiri/42125/TURISM-SALAJEAN>.

Probabil că la crucile de la Ariniș se referă și Virginia Cartianu (*Urmele celtice în spiritualitatea și cultura românească*, București, 1972, 142), atunci când vorbește de cruci înscrise în cerc aflate în cimitire din Maramureș. Autoarea consideră că aceste cruci sunt dovezi ale perpetuării influențelor celtice asupra artei populare românești. Părerii asemănătoare au fost exprimate de Gh. Aldea, I. Chintăuan și P. Bilțiu. După D. Iștván, crucile înscrise în cerc în discuție nu au legătură cu celții. Ele aparțin, potrivit aceluiași autor, unor comunități românești din zonă și datează din secolul XVIII și prima jumătate a secolului XIX, fiind, probabil, opera unor meșteri cioplitori din Aluniș, localitate de unde se extrăgea gresia calcaroasă grosieră, folosită la confecționarea crucilor.

¹¹ Autorul datează aceste cruci în secolul XV, fără a aduce vreun argument pentru datarea propusă.

III. ASUAJU DE SUS, comună

IIIa ASUAJU DE JOS

-Pumnal lung de bronz cu limba la mâner terminată într-un buton de formă rombică, lung. 31 cm (fig. 10), descoperit în toamna anului 1987, cu ocazia săpării fundației unei anexe gospodărești, în curtea casei nr. 208, la piciorul pantei vestice a unui deal înalt, în locul numit *Sub Dâmbu Crucii*, la o adâncime de cca 0,40 m. Vârful pumnalului s-a rupt imediat după descoperire. L-am regăsit aproape de locul în care a ieșit la iveală piesa, în momentul în care cercetam condițiile sale de descoperire. Pumnalul a fost recuperat de la descoperitor de către E. Domuța, care l-a donat apoi la MJM (nr. inv. 19.354). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit: Kacsó, *Pumnale*, 244 sq.; **Kacsó, Asuaj**, 39 sqq., fig. 2; Kacsó, *Comori II*, foto pe p. 10, 13; Teržan, *Lapuș*, 209.

-În apropierea cimitirului evreiesc, în locul unde, potrivit tradiției, se află vatra veche a localității, E. Domuța a cules mai multe fragmente ceramice medio-moderne și un fragment de conductă de apă din lut ars, pe care le-a donat la MJM. În cursul unei periegeze efectuate în acest loc, la 3 august 1988, I. Stanciu a găsit mai multe fragmente ceramice, dintre care unele par a fi preistorice.

-În locul numit *Cetătea* se afla o fortificație rotundă, prevăzută cu un val dublu circular. Terenul a fost nivelat spre sfârșitul secolului XIX.

Lit.: **Petri, Szilágy IV**, 612; Roska, *Repertórium*, 21, nr. 72; Pascu, *Voievodat II*, 225.

-La cca 5 km nord de centrul actual, în locul numit *Borjug*, se afla un sat, care a dispărut între 1660 și 1682. La 1392, satul apare sub denumirea de Borzlywk, iar în conscripția de la 1566 sub cea de Borslÿk. Se pare că din acest sat s-a format, prin roire, satul Rodina, plasat la 3 km sud-est. E. Domuța a găsit aici urme de locuire medievale: fragmente ceramice și o grindă arsă.

Lit.: **Suciu, Dicționar II**, 302; **Prodan, Iobăgia II**, 195, nota 2. Informații suplimentare E. Domuța.

IIIb ASUAJU DE SUS

-Topor de piatră perforat eneolitic, lung. 18,6 cm (fig. 11), descoperit, în 1979, în albia pârâului din punctul *Feredeauă*, aflat la cca 4 km nord de centrul satului. În colecția MJM (nr. inv. 14.781), donație a descoperitorului, I. Achim, care mi-a și arătat locul exact în care a găsit piesa. Cercetările de suprafață pe care le-am efectuat aici în primăvara anului 1988, împreună cu E. Domuța, nu au prilejuit identificarea altor artefacte.

Lit.: **Kacsó, Mărturii**, 77, pl. 14, 3.

IV. BAIA MARE, municipiu, reședință de județ

IVa BAIA MARE

-Un topor de cupru, descoperit în împrejurimile orașului înainte de 1877, a ajuns prin cumpărare la MNMB (nr. inv. 172. 1877). În prezent el este pierdut, clasificarea sa tipologică poate fi totuși făcută pe baza unui mular în ghips, care se află, din 2 septembrie 1902, la muzeul din Baia Mare (nr. inv. vechi 3.711, nr. inv. nou 28.575). Este vorba de un topor-ciocan eneolitic de tip Székely-Nádudvar, cu tăișul și manșonul găurii de înmănușare ușor deteriorate. Potrivit specificației din registrul de inventar băimărean, piesa ar fi fost descoperită într-o mină de pe *Dealul Crucii* din Baia Mare. Această informație trebuie primită cu prudență, întrucât ea nu este confirmată de alte surse.

Topoarele publicate de P. Patay cu „*loc de descoperire necunoscut*” și din „*împrejurimile Băii Mari*” reprezintă în realitate una și aceeași piesă, chiar dacă lungimile menționate sunt diferite (23,5 cm, respectiv 13 cm). Nu există niciun argument serios pentru acreditarea ideii că este posibil ca la Baia Mare să fi fost descoperite două topoare de cupru de același tip¹². În condițiile în care celelalte dimensiuni sunt aproape identice, lungimile diferite publicate se datorează evident unei consemnări greșite în registrul de inventar al muzeului din Budapesta¹³.

Lit.: Roska, *Szatmár*, 8; P. Patay, *Kupferzeitliche Meißel, Beile und Äxte in Ungarn*, PBF IX, 15, München, 1984, 51, nr. 225, pl. 18, 225 („*loc de descoperire necunoscut*”), 100, nr. 584 („*împrejurimile Băii Mari*”); I. Mareș, *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Suceava, 2002, 187; Kacsó, *Marmatia* 7/1, 2003, 37 sqq., fig. 1; Kacsó, *Mărturii*, 6, pl. 15; Pop D., *Corni I*, 27, nota 29; Kacsó, *Baia Mare*, 154; Wollmann, *Münzstätte*, fig. 2 dreapta; Boroffka, *Resurse*, 74, fig. 3, 3¹⁴; Pop D., *Corni II*, 52, pl. 3, 4, nota 11.

-Un topor perforat din andezit sau gresie cu cuarț, ceafa tronconică, prevăzut pe ambele fețe cu câte o nervură longitudinală, ușor deteriorat la tăiș și la ceafă, descoperit izolat, înainte de primul război mondial, în partea estică a orașului, în zona dinspre Tăuții de Sus, se păstrează la MNIT (nr. inv. VI. 3.827). Datează din eneolitic.

Lit.: Roska, *ArchÉrt* 87, 1960, 41 sq.; Kacsó, *Șișești*, 58; Kacsó, *Baia Mare*, 155.

-În partea nord-vestică a localității, la picioarele dealului *Morgău*, au fost descoperite, cu ocazia construirii Spitalului TBC, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului. Ele au fost salvate de preot dr. G. A. Bălan, pe atunci lucrător pe șantierul de construcții, care le-a predat muzeului din Baia

¹² Ipoteză formulată de D. Pop.

¹³ Informațiile suplimentare privind înscrisurile din registru le datorez doamnei dr. Ildikó Szathmári.

¹⁴ Descoperirea toporului de cupru într-o galerie de mină este menționată de autor, pe bună dreptate, doar sub semnul posibilității, în schimb D. Sebastian (*BulCercSt* 15, 2009, 12, nr. 2), enumerând piesa de la Baia Mare și citându-l pe Boroffka, afirmă fără dubii că ea provine din mina de la Dealul Crucii.

Mare. Pentru verificarea caracterului descoperirii, am efectuat în curtea spitalului, la începutul verii anului 1966, un sondaj de mici proporții, constând din patru secțiuni cu dimensiunile de 20/1 m. Am constatat existența unei așezări cu un singur nivel de locuire, al cărui grosime nu depășea, cel puțin în porțiunea cercetată, 0,20 m. În acest nivel au apărut sporadic fragmente ceramice, precum și o greutate de lut ars, lipseau însă orice urme de complexe de locuire. Cele mai multe fragmente provin de la oale de dimensiuni mijlocii pântecoase sau în formă de sac. Sunt prezente, de asemenea, și fragmente de vase vatră și cești. Cu excepția a două piese cu decor excizat-incizat și a uneia cu caneluri, restul fragmentelor sunt striate. Striurile sunt însoțite uneori de motive reliefate. Așezarea a fost atribuită inițial culturii Otomani (I. Ordentlich), ea aparține însă culturii Suci de Sus sau, eventual, grupului Lăpuș. Materialul în MJM (nr. inv. 842–849).

Lit.: Ordentlich, *Otomani*, 21, nr. 8 (informație C. Kacsó)¹⁵; Kacsó, *Contributions*, nota 9; Bader, *Suciu II*, 27, nr. 4; Kacsó, *Beiträge*, 51, nr. 2, fig. 1; Vasiliev, *Locbron*, 38; Romsauer, *Pyraunoi*, 123; Kacsó, *Noi descoperiri*, 134, Anexa 1, nr. 10; Kacsó, *Baia Mare*, 155, fig. 2-6; Pop D., *Considerații*, 71, nr. 11; Kacsó, *Culciu Mare*, 60; Pop D., *Lăpușel*, 291.

-În primăvara anului 1978, în rondul de flori din fața actualei clădiri a Prefecturii (str. *Gheorghe Șincai*, nr. 46) am găsit un fragment de vas de lut ars din epoca bronzului. Fragmentul se afla, evident, în poziție secundară, fiind adus cu pământul pentru flori. Am încercat, fără succes, să aflu locul de unde a fost transportat pământul.

În poziție secundară se afla și un fragment de vas preistoric, găsit, înspre capătul nordic al străzii *Valea Roșie*, de către V. Jurj în pietrișul provenit dintr-o balastieră de pe Someș¹⁶.

Ambele fragmente se află în colecția MJM.

-În muzeul din Debrecen (Ungaria) au fost înregistrate, în anul 1904, ca donație a lui Artur Löfkovits, mai multe piese de bronz, despre care s-a afirmat că aparțin unei descoperiri apărute în împrejurimile orașului. Întrucât între piese există sensibile diferențe cronologice, unele aparținând epocii bronzului, iar altele epocii medievale timpurii, existând și câteva falsuri sau obiecte ce sunt, foarte probabil, de dată recentă, în niciun caz nu poate fi vorba de o descoperire unitară. Avem de a face aici cu o colecție variată de obiecte de bronz, adunate din diferite locuri, majoritatea poate chiar din zona Baia Mare. M. Petrescu-Dîmbovița a adăugat acestei colecții câteva piese, care nu au fost înregistrate ca provenite din împrejurimile orașului Baia Mare. Este vorba de un fragment de topor cu gaura de înmănușare transversală, ce aparține Bronzului mijlociu, precum și de un celt de tip transilvănean și două fragmente de celuri masive din Bronzul târziu. Ele se păstrează tot în muzeul din Debrecen, doar cu specificația

¹⁵ Atribuirea culturală îi aparține autorului studiului.

¹⁶ Tot la Baia Mare, de asemenea în poziție secundară, a fost găsit un topor neolitic, care a fost adus din balastiera de pe Someș de la Benesat, vezi Kacsó, *ActaMusPor* 26, 2004, 77, fig. 2, 2.

că provin din Transilvania, fără precizarea localităților lor de descoperire. Și T. Bader include în așa-numitul depozit de la Baia Mare bronzuri, de exemplu disc și spin, fragment de vas de bronz etc., care nu apar printre cele inventariate ca descoperite în „împrejurimile Băii Mari”.

Câteva dintre piese au dispărut, ele pot fi totuși succint descrise pe baza informațiilor din registrul de inventar. Bronzurile au fost înregistrate sub numerele IV. 73. 1904 – IV. 96-2. 1904: **1.** Ghiară triplă de bronz fragmentară, ce imită ghiara unei păsări mari, greut. 475 g (IV. 73. 1904), probabil piesă medievală sau modernă, *lipsește*. **2.** Străpungător cu secțiunea circulară în partea superioară și pătrată în partea inferioară, vârful ascuțit, lung. 120 mm, greut. 125 g (IV. 74. 1904), probabil piesă medievală sau modernă. **3.** Țeavă de bronz cu un capăt gol în interior și celălalt plin, aici aflându-se o prelungire în formă de cheie, lung. 118 mm, greut. 97 g (IV. 75. 1904), probabil piesă medievală sau modernă, *lipsește*. **4.** Seceră cu limbă la mâner, baza aproape dreaptă, muchia îngroșată, având pe mâner trei nervuri, dintre care cea din mijloc se deschide unghiular, iar cea dinspre tăiș se prelungește pe lamă, vârful rupt, în zona rupturii lama este îndoită, curățat de patină, culoarea roșcat negricioasă, greut. 102 g (IV. 76-1. 1904). **5.** Fragment de seceră, mânerul rupt, muchia îngroșată, două nervuri paralele abia perceptibile pe lamă, ce urmează curbura piesei până aproape de vârf, precum și o nervură oblică înspre mâner, curățat de patină, culoarea metalului roșcat negricioasă, greut. 138 g (IV. 76-2. 1904). **6.** Seceră cu limbă la mâner, baza ușor concavă, muchia îngroșată, cu trei nervuri pe mâner, dintre care cea din mijloc se deschide unghiular, iar cea din margine se prelungește pe lamă, în paralel cu aceasta fiind prezentă încă o nervură, vârful și o parte din lamă rupte, curățat de patină, culoarea roșcat negricioasă, greut. 83 g (IV. 76-3. 1904). **7.** Seceră cu lama îngustă, vârful rupt, greut. 48 g (IV. 76-4. 1904), *lipsește*. **8.** Lamă fragmentară de seceră, patina de slabă calitate, verzui negricioasă, căzută în mai multe locuri, greut. 20 g (IV. 76-5. 1904). **9.** Mâner de seceră cu trei nervuri, greut. 33 g (IV. 76-6. 1904). **10.** Daltă cu un capăt rupt și îndoit, celălalt ascuțit, lung. 125 mm, greut. 148 g (IV. 77. 1904), *lipsește*. **11.** Cuțit cu limbă la mâner, acesta având bordurile îngroșate și crestate, precum și trei găuri de nit, vârful rupt, lung. 195 mm, greut. 68 g (IV. 78-1. 1904). **12.** Spadă fragmentară cu șase găuri de nit, dintre care patru sunt intacte și două păstrate parțial, pe garda trapezoidală, secțiunea lamei lenticulară, limba la mâner și partea inferioară a lamei rupte, șanțuri paralele, abia perceptibile pe lamă, patina verde deschis, lung. păstrată 271 mm, greut. 352 g (IV. 79-1. 1904). **13.** Spadă fragmentară, garda cu umerii puternic arcuiți și patru găuri de nit, secțiunea lamei trapezoidală. Limba la mâner și vârful rupte. Potrivit registrului de inventar, spada avea păstrată, în momentul achiziționării, și limba la mâner, care era lătită la mijloc, marginile ușor îngroșate și o gaură de nit, patina neagră verzuie. Lungimea consemnată în registrul de inventar 380 mm, în prezent 243 mm (IV. 79-2. 1904). **14.** Fragment de lamă de spadă cu secțiunea lenticulară, îndoită, pe o latură tăișul puternic deformat prin lovituri cu ciocanul, pe cealaltă latură tăișul lovit într-un

singur loc, patina verde închis, lung. păstrată 160 mm, greut. 243 g (IV. 79-3. 1904). **15.** Vârf de lance, lama și tubul de înmănușare netede, tubul foarte lung, turtit în partea inferioară prin lovituri cu ciocanul, două mici orificii pe lamă în apropiere de tăiș, patina verde deschis, de slabă calitate, cu pământ impregnat la suprafață, lung. 193 mm, greut. 99 g (IV. 80-1. 1904). **16.** Vârf de lance, lama și tubul de înmănușare netede, partea superioară ruptă, tubul deteriorat în partea inferioară, mai multe îndoituri în porțiunea tăișurilor, patina verde închis, în mai multe locuri căzută, lung. păstrată 170 mm, greut. 147 g (IV. 80-2. 1904). **17.** Vârf de lance, lama profilată, tubul de înmănușare neted, partea superioară ruptă, patina verzui negricioasă, bine conservată, lung. păstrată 124 mm, greut. 67 g (IV. 80-3. 1904). **18.** Brățară din bandă lată, ornamentată cu nervuri prevăzute cu grupuri de creștături ce alternează cu spații nedecorate, ruptă la un capăt, patina verde închis ștersă în cea mai mare parte, culoarea metalului gălbuie, diam. 65 mm, greut. 53 g (IV. 81. 1904). **19.** Brățară (?) cu capetele subțiate și suprapuse, secțiunea semisferică, cu ornamentul format din creștături, parțial păstrat doar într-o singură porțiune, patina verzui negricioasă ștersă în cea mai mare parte, culoarea metalului galbenă, diam. 76 mm, greut. 158 g (IV. 82-1. 1904). **20.** Verigă de picior (?) cu secțiunea rectangulară, ruptă la un capăt și la cealaltă îndoită, patina verde închis, diam. 100 mm, greut. 58 g (IV. 82-2. 1904). **21.** Brățară cu capetele subțiate, care se ating, secțiunea rectangulară, diam. 70 mm, greut. 45 g (IV. 82-3. 1904), *lipsește*. **22.** Brățară miniaturală deschisă, secțiunea semicirculară, patina verde închis, diam. 52/49 mm, greut. 51 g (IV. 82-4. 1904), fals (?). **23.** Brățară deschisă, secțiunea rotundă, capetele rupte, urme de lovituri cu un obiect ascuțit, patina verde închis, diam. 69 mm, greut. 42 g (IV. 82-5. 1904). **24.** Verigă, secțiunea pătrat-rotunjită, cu urme puternice de uzură pe partea interioară pe o porțiune de cca 10 mm, curățată de patină, culoarea metalului roșcat negricioasă, diam. 60 mm, greut. 58 g (IV. 82-6. 1904). **25.** Brățară miniaturală deschisă, capetele ușor suprapuse, secțiunea rotundă, deformată în foc, din ornamentul aproape complet șters se recunoaște doar un triunghi hașurat, precum și o parte dintr-un alt triunghi, diam. 60 mm, greut. 49 g (IV. 82-7. 1904). **26.** Brățară deschisă, capetele tăiate drept, secțiunea rotundă în mijloc, pătrat-rotunjită înspre capete, ornamentată cu două grupuri de câte trei șiruri de puncte ce pornesc de la capete, patina verde închis, diam. 64/78 mm, greut. 29 g (IV. 82-8. 1904), fals (?). **27.** Brățară deschisă, deformată în foc, ornamentul de grupuri de linii paralele incizate dispărut complet în porțiunea atinsă de foc, slab vizibil în rest, patina verde închis, de slabă calitate, ștersă în mai multe locuri, culoarea metalului gălbuie, diam. 61/66 mm, greut. 50 g (IV. 82-9. 1904). **28.** Brățară deschisă, secțiunea rotundă, ornamentată cu linii incizate verticale, iar la capete cu câte un grup de linii oblice, patina verde închis, diam. 60/62 mm, greut. 95 g (IV. 82-10. 1904). **29.** Verigă fragmentară, secțiunea ovală, ruptă în două, diam. 50 mm, greut. 24 g (IV. 82-11. 1904), *lipsește*. **30.** Verigă, secțiunea rectangulară, patina verde închis, diam. 50 mm, greut. 24 g (IV. 82-12. 1904). **31.** Fragment de verigă din bară subțire, secțiunea ovală, ruptă în două, patina verde închis ștersă în cea

mai mare parte, culoarea metalului roșiatică, greutate. 26 g (IV. 82-13. 1904). 8. **32.** Verigă fragmentară, secțiunea triunghiulară, diam. 60 mm, greutate. 15 g (IV. 82-14. 1904), *lipsește*. **33.** Brățară deschisă, un capăt rupt, celălalt capăt lătit, diam. 58 mm, greutate. 8 g (IV. 82-15. 1904), *lipsește*. **34.** Brățară din bară subțire de bronz, secțiunea rotundă, ruptă la ambele capete, din două bucăți, diam. 58 mm, greutate. 7 g (IV. 82-16. 1904), modernă (?). **35.** Verigă deschisă din bară subțire, capetele ascuțite, ruptă în trei, diam. 44 mm, greutate. 5 g (IV. 82-17. 1904), *lipsește*. **36-37.** Fragmente de la două brățări realizate din trei sârme răsucite tubular, la capete deschizându-se unghiular, fixate cu mici inele din placă subțire, patina verde deschis, greutate. 12 g, 11 g (IV. 82-18, 19. 1904), secolele X–XII e.n. **38.** Verigă închisă, secțiunea rotundă, diam. 41 mm, greutate. 33 g (IV. 82-20. 1904), *lipsește*. **39.** Verigă deschisă cu două proeminențe aproape de unul din capete și o proeminență plasată aproape de mijlocul piesei (resturile cizelate ale cioturilor de turnare ?), ornamentată cu incizii verticale, abia vizibile, patina verde negricioasă în câteva locuri ștersă, culoarea metalului gălbuie, diam. 44 mm, greutate. 20 g (IV. 82-21. 1904), eventual preistorică. **40.** Verigă, secțiunea rotundă, diam. 3 mm, greutate. 10 g (IV. 82-22. 1904), *lipsește*. **41.** Verigă cu suprafața neuniformă, diam. 30 mm, greutate. 12 g (IV. 82-23. 1904), *lipsește*. **42.** Verigă, secțiunea rectangulară, ornamentată cu incizii în formă de spice, diam. 30 mm, greutate. 16 g (IV. 82-24. 1904), *lipsește*. **43.** Brățară (?) ruptă în cinci bucăți (IV. 82-25. 1904), *lipsește*. **44.** Fragment probabil de la brățară cu secțiunea aproape rectangulară, greutate. 8 g (IV. 82-26. 1904), *lipsește*. **45.** Verigă deschisă, secțiunea aproape rectangulară, la un capăt cu o proeminență dreptunghiulară, marcată de șanțuri, diam. 35 mm, greutate. 8 g (IV. 82-27. 1904), *lipsește*. **46.** Verigă, secțiunea semicirculară, diam. 21 mm, greutate. 7 g (IV. 82-28. 1904), *lipsește*. **47.** Verigă, secțiunea semicirculară, diam. 22 mm, greutate. 6 g (IV. 82-29. 1904), *lipsește*. **48.** Verigă de prindere cu secțiunea rectangulară de la un pandantiv triunghiular, diam. 28 mm, greutate. 5 g (IV. 83-1. 1904). **49.** Verigă din placă îngustă, prevăzută cu o prelungire de formă semilunară, diam. 20 mm, greutate. 5 g (IV. 83-2. 1904), medievală sau modernă, *lipsește*. **50.** Verigă din placă îngustă cu un cap sferic (IV. 83-3. 1904), medievală sau modernă, *lipsește*. **51.** Verigă, secțiunea rectangulară, prevăzută cu o prelungire dreptunghiulară, diam. 20 mm, greutate. 8 g (IV. 83-4. 1904), medievală sau modernă, *lipsește*. **52.** Pandantiv fragmentar, din care se păstrează inelul de prindere cu secțiunea calotiformă și o foarte mică parte din corp, greutate. 9 g (IV. 84. 1904). **53.** Fragment de bară de bronz, îndoită în formă de potcoavă, greutate. 6 g (IV. 85. 1904), *lipsește*. **54.** Spirală din sârmă subțire, diam. 32 mm, greutate. 12 g (IV. 86-1. 1904). **55.** Inelul de prindere, ușor deformat, de la un pandantiv, $\varnothing$ 29 mm, greutate. 21 g (IV. 86-2. 1904). **56.** Cuie (?) de mari dimensiuni cu verigă de prindere, două fiind înlănțuite, greutate. totală 75 g (IV. 86-3. 1904), *lipsește*. **57.** Fragment de piron (?) gros cu un cap de mari dimensiuni, $\varnothing$ 34 mm, greutate. 13 g (IV. 86-4. 1904), *lipsește*. **58.** Zece bucăți informe de piese de bronz, provenite probabil de la un loc de incinerare, greutate. totală 175 g (IV. 86-5. 1904), *lipsește șapte*. **59.** Verigă de la un piron sau cui de

bronz, diam. 32 mm, greut. 34 g (IV. 87. 1904). **60.** Obiect de podoabă confecționat din placă de bronz, în formă de pasăre cu cioc lung, ornamentat pe o față cu puncte executate în tehnica „*en repoussé*”, lipsește coada, î. 70 mm, greut. 10 g (IV. 88-1. 1904), medieval sau modern, *lipsește*. **61.** Obiect asemănător din care lipsesc mai multe părți, rupt în două (IV. 88-2. 1904), medieval sau modern, *lipsește*. **62.** Apărătoare de braț, ruptă în trei bucăți, greut. 93 g (IV. 89. 1904). **63.** Placă de bronz în formă de disc, patina negru verzuie, diam. 132 mm, greut. 135 g (IV. 90. 1904), epoca clasică (?). **64.** Ac de bronz cu partea inferioară a tije ruptă, capul în formă de disc cu spin, gâtul fracționat printr-o umflătură discoidală, începutul tije îngroșat, ornamentat pe bordura capului discoidal cu puncte, iar pe spin cu linii paralele și motive în formă de V, pe bordura umflăturii discoidale cu puncte, în partea îngroșată a tije cu două registre de linii paralele, despărțite de creștături alăturate, precum și cu motive în formă de V întors, lung. 113 mm, greut. 126 g (IV. 91-1. 1904). **65.** Ac de bronz asemănător, cu tija îndoită în foc și vârful rupt, ornamentat cu puncte pe bordura capului discoidal și pe cea a umflăturii discoidale, cu două registre de linii paralele, despărțite de un șir de puncte, în partea îngroșată a tije, patina verde închis, greut. 55 g (IV. 91-2. 1904). **66.** Ac cu capul în formă de măciucă, ornamentat cu incizii circulare, care se prelungesc și pe gâtul umflat, tija îndoită, vârful rupt, greut. 15 g (IV. 91-3. 1904). **67.** Ac serpentiform, ornamentat cu linii incizate, lung. 148 mm, greut. 33 g (IV. 91-4. 1904). **68.** Patru fragmente de ace subțiri (IV. 91-5. 1904), *lipsește*. **69.** Daltă, î. 73 mm, greut. 5 g (IV. 92. 1904), *lipsește*. **70.** Fibulă (?) formată din două sârme îndoite în formă de cerc și legate una de alta, cu capetele subțiate și îndepărtate unul de altul, greut. 14 g (IV. 93-1. 1904). **71.** Fibulă (?) în mijloc lată și subțire, capetele ascuțite, mai înguste și mai groase, greut. 4,5 g (IV. 93-2. 1904), *lipsește*. **73.** Fragment de fibulă (?) întrucâtva asemănătoare cu piesa precedentă (IV. 93-3. 1904) *lipsește*. **74.** Spirală de bronz din sârmă subțire, greut. 10 g (IV. 94. 1904). **75.** Fragment de colier din bară cu secțiunea rectangulară și capătul terminat într-o mică sferă, greut. 14 g (IV. 95. 1904), *lipsește*. **76.** Țeavă îndoită, realizată din placă subțire de bronz, lung. 46 mm, diam. 5 mm (IV. 96-1. 1904). **77.** Țeavă îndoită, realizată din placă și mai subțire de bronz, lung. 50 mm, diam. 2 mm (IV. 96-2. 1904) (fig. 12-15).

Lit.: **L. Zoltai**, *ArchÉrt* 35, 1915, 124; Roska, *Szatmár*, 12; **Roska**, *Repertórium*, 186, nr. 10; Rusu, *Bronzehorte*, 186, nota 24, 207, nr. 6; Alexandrescu, *Schwerter*, 131, nr. 4, 134, nr. 22, 135, 175, nr. 73-74, pl. 13, 1-2; Rusu, *Metbronz I*, 560 sq., nr. 97; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 153 sq., pl. 366, 7-9¹⁷, pl. 367¹⁸ și pl. 368, 1-10; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 155 sq., nr. 328, pl. 271A¹⁹; Bader, *Fibeln*, 120, nr. 384, pl. 39, 384; T. Kemenczei, *Die Schwerter in Ungarn I*, PBF IV, 6, München, 1988, 76, nr. 426-428, pl. 49, 426-428; Bader, *Schwerter*, 74, nr. 50, 93, nr. 192, 97, nr. 241, pl. 11, 50, pl. 21,

¹⁷ Nu aparțin colecției „împrejurimile Băii Mari”.

¹⁸ Piesa pl. 367, 8 nu aparține „descoperirii”.

¹⁹ Piese pl. 271A, 1-3, 5 nu aparțin „descoperirii”.

192 și pl. 24, 241; Andrițoiu, *Civilizația*, nota 683; Wanzek, *Tüllenbeile*, 96, nr. 23, 216, Lista 3, nr. 6²⁰; R. Vasić, *Die Sicheln im Zentralbalkan*, PBF XVIII, 5, Stuttgart, 1994, 41, nota 26; F. Medeleț, *Ein urnenfelderzeitlicher Depotfund von bronzenen Werkzeugen in Fratelia, Kr. Timiș*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde I*, 232; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 21, nr. 53. 54, pl. 4, 53. 54, 44, nr. 221, pl. 26, 221, 51, nr. 387, pl. 39, 387, 61, nr. 448, pl. 46, 448, 61 sq., nr. 470. 471, pl. 47, 470. 471, 63, nr. 508. 509, pl. pl. 48, 508. 509, 72, nr. 659, pl. 56, 659, 95, nr. 1019, pl. 81, 1019, 124, nr. 1398, pl. 105, 1398, 136, nr. 1539, pl. 114, 1539, 139, nr. 1579, pl. 117, 1579, 172, nr. 2057, pl. 151, 2057, 179, nr. 2199, pl. 156, 2199, 183, nr. 2268, pl. 159, 2268, 185, 190, nr. 2412, pl. 165, 2412, 194, nr. 2459, pl. 170, 2459; Bader, *Passfunde*, 17; Wanzek, *Griffzungensicheln*, Katalog, nr. 29; Vasić, *Die Nadeln im Zentralbalkan*, PBF XIII, 11, Stuttgart, 2003, 50; C. Clausen, *JahrbuchRGZM* 50, 2004, 56, Lista 1, nr. 183; König, *Hortfunde*, 42, 59, 66 sq., 176; **Kacsó, Baia Mare**, 157 sqq., fig. 7-10, 1-3; Soroceanu, *Metallgefäße*, 147, 252 sq.; Bălan, *Dălți*, 9, 33, nr. 4, pl. 9, 4²¹

-De pe raza localității se cunosc două piese de bronz, care aparțin categoriei descoperirilor izolate. **1.** Topor cu disc și spin, s-a aflat în colecția dr. Jakab Heller din Sighetu Marmăției. **2.** Topor cu disc și spin, despre care se relatează că a fost găsit în albia pârâului ce străbate pădurea *Laposerdő*, aflată în partea sud-vestică a orașului. A fost donat de dr. Antal Kádár muzeului din Baia Mare (nr. inv. vechi 453) în vara anului 1899. În prezent neidentificabil. Datarea probabilă a celor două piese: Bronz târziu 2.

Lit.: **1.** Roska, *Szatmár*, 12; **Roska, Repertórium**, 186, nr. 10; **Vulpe, Äxte I**, 85, nr. 440²²; Kacsó, *Baia Mare*, 156; Kacsó, *Topoare*. **2.** **ÉrtNagybánya** 1901 (1902), 14, nr. 16; *Útmutató*, 23, nr. 20; Schönherr, *Monográfia I*, nota 1; Popescu, *Șieu*, nota 2; Kacsó, *Brătârziu III*, 89²³; Kacsó, *Mărturii*, 6; Kacsó, *Baia Mare*, 156; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*.

-Un topor cu disc și spin de tip B3 (lung. 18,5 cm), ce a aparținut lui Gábor Svaicz, importantă notabilitate în domeniul mineritului la începutul secolului XIX, provine, eventual, din împrejurimile localității. Toporul a fost transformat, probabil în prima jumătate a secolului XIX, în mâner de baston de promenadă. La unul din capetele manșonului de înmănușare a fost implantat un inel de aur în care s-a încastrat o piatră semiprețioasă heliotropă și au fost gravate un motiv format din frunze, precum și două litere, K și, poate, L. Pe piatra semiprețioasă a fost gravată, între două crengi cu frunze, inscripția „Ne

²⁰ Se menționează, după Petrescu-Dîmbovița, piese inexistente în ansamblul desemnat ca descoperit în împrejurimile Băii Mari.

²¹ Străpungătorul masiv de bronz (nr. inv. IV. 74. 1904), o piesă medievală sau modernă, este menționat drept daltă cu toc din prima epocă a fierului (?!).

²² Se consideră că este posibil ca toporul publicat cu localitatea de descoperire Ilba să fie piesa menționată de M. Roska din colecția Heller.

²³ Referire greșită la o piesă din colecția Svaicz, vezi Lăpușel.

bánts” („Nu mă agresa”). Piesa a fost prevăzută cu un mâner lung de lemn de esență tare (fag ?). În colecția Központi Bányászati Múzeum din Sopron-Ungaria (nr. inv. 74. 7. 8).

Lit.: **Szemán, *Bányászfokos***²⁴; Kacsó, *Baia Mare*, 156; Kacsó, *Topoare*.

-V. Dergačev menționează un celt de tip transilvănean, varianta răsăriteană, numit de el celt de tip Rîșești, ca descoperit în raza localității. Proveniența piesei nu este însă precizată în nicio sursă, ea se păstrează doar în colecția muzeului din Baia Mare (nr. inv. 245).

Lit.: Dergačev, *Metallfunde*, 139²⁵; date cu privire la piesă la Kacsó, *Contribuții*, 47, fig. 8, 2. Vezi și Elke Kaiser, Zoja Ch. Popandopulo, *PZ* 2004, 15.

-O verigă de aur deschisă, cu capetele suprapuse, decorată cu creștături (greut. 9 g) se află din 1898 la MNMB. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Hampel, *Gyarapodás 1898***, 374; Roska, *Szatmár*, 14; Roska, *Repertórium*, 186, nr. 10; **Popescu, *Prelucrarea***, 198, 228; Rusu, *Metaur*, 44, nr. 8; Kacsó, *Baia Mare*, 156.

-De pe teritoriul orașului provine un denar roman republican (*M. Vargunteius*), emis în 130 î.e.n. A ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: **Chirilă, Lucăcel, *Descoperiri XIV***, 1979, 137, nr. 2; Sășianu, *Moneda*, 188; Mitrea, *Découvertes XXIV*, 384, nr. 70; Stanciu, *Descoperiri*, 172, nr. 2, B; Stanciu, *Prezența romană ?*, nota 17; Kacsó, *Baia Mare*, 168.

-În zona nordică a localității, pe dealul *Morgău*, în apropiere de grota *Tolvaj Dénes (Dénes Tálharul)*, cu ocazia săpării fundațiilor pentru casa din strada *Viilor*, nr. 10/A, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice din secolele II-IV e.n., precum și urmele unei vetre de foc înconjurată de pietre fasonate. Au apărut aici și resturi vegetale carbonizate. Ele se aflau la adâncimea de 1,80 m, sub un strat compact de lut. În timpul săpăturilor pentru fundație au ieșit la iveală și fragmente ceramice medievale și moderne (secolele XVII-XIX), precum și o mică monedă de argint emisă de regele Ludovic I (1342-1382). Materialul din epoca romană se află la MJM, restul la proprietarul casei din strada *Viilor*, Zoltán Bitay, care mi-a furnizat informațiile menționate și a donat piesele amintite muzeului.

Lit.: **Kacsó, *Baia Mare***, 167; Țurcanu, *TransferTehnologie*, 73.

-Pe panta vestică a dealului *Morgău*, în dreapta Văii Sarcarât, la cca 500 m sud de strada *Valea Roșie*, în punctul *Diosi forrás (Izvorul Diosi)* (fig. 16), Vasile Jurj a găsit la suprafață, în toamna anului 2009 și primăvara anului 2010, numeroase fragmente ceramice. Majoritatea acestora aparține epocii medievale,

²⁴ Autorul nu exclude nici posibilitatea provenienței piesei de la Košice sau Banská Štiavnica (Slovacia).

²⁵ Mai recent, același autor (*Топоры-кельты*, 151 sq., nr. 97, pl. 7, 97) face corectura necesară, precizând că piesa se păstrează la muzeul din Baia Mare, fără a indica vreo localitate de descoperire.

însă câteva dintre ele, printre care și pereți de vase subțiri, lucrate la roată, par a se data în epoca romană. Materialul a fost donat la MJM.

În ziua de 25 martie 2011 am cercetat, împreună cu descoperitorul, acest punct și am constatat că nu există condiții prielnice pentru locuire aici, fragmentele ceramice prezente provenind, fără îndoială, de la vase sparte cu ocazia aprovizionării cu apă de la izvor.

-O monedă de bronz de la Antoninus Pius (138–161) a fost găsită pe *Czigányutca* (strada *Țiganilor*) și a fost donată de Sándor Moldován, la data de 4 iulie 1903, muzeului din Baia Mare (nr. vechi de inventar 3.883). În prezent piesa nu mai poate fi identificată.

Lit.: **ÉrtNagybánya** 1903 (1904), 18, nr. 294; *Útmutató*, 31, nr. 23; Kacsó, *Mărturii*, 5²⁶; Kacsó, *Baia Mare*, 168.

-Pe *Dealul Florilor* a fost descoperit, înainte de 1937, un denar de la Antoninus Pius, emis în 139 e.n.

Lit.: **Chirilă, Socolan, Tezaure**, 67, nr. 6; Sășianu, *Moneda*, 90, nr. 8/I; Stanciu, *Descoperiri*, 172, nr. 2, C; Stanciu, *Prezență romană* ?, 42; Stanciu, *Contribuții*, 141, nr. 4, A; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 30, nr. 10; Iuga, *Teceu*, 232; Kacsó, *Baia Mare*, 168.

-Un denar de potin emis în timpul lui Marcus Aurelius (161–180), aflat într-o stare proastă de conservare, descoperit pe teritoriul orașului, a ajuns la MJM (nr. inv. Registru metale prețioase 119).

Lit.: **Chirilă, Socolan, Tezaure**, 67, nr. 7; Sășianu, *Moneda*, 90, nr. 8/II; Stanciu, *Descoperiri*, 172, nr. 2, D; Stanciu, *Contribuții*, 141, nr. 4, B; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 30, nr. 10; Iuga, *Teceu*, 232; Kacsó, *Baia Mare*, 168.

-O monedă de bronz de la Filip Arabul (244–249) a fost găsită pe teritoriul orașului înainte de 1898.

Lit.: **Chirilă, Socolan, Tezaure**, 67, nr. 8; Sășianu, *Moneda*, 91, nr. 8/III; Stanciu, *Descoperiri*, 172, nr. 2, E; Stanciu, *Contribuții*, 141, nr. 4, C; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 31, nr. 10; Iuga, *Teceu*, 232; Kacsó, *Baia Mare*, 168.

-O monedă de aur emisă de Theodosius II (408–450) s-a aflat, la începutul secolului XX, în colecția muzeului din Baia Mare. J. Cseh, I. Stanciu și Ana-Maria Velter afirmă că este vorba de un solidus descoperit în localitate. I. Stanciu nu exclude nici posibilitatea ca piesa să fi apărut în împrejurimile orașului. Pentru localizarea descoperirii la Baia Mare sau în împrejurimile sale nu există însă niciun argument. În colecția incipientă a muzeului se găseau foarte multe monede antice și medievale, majoritatea fără localitatea de proveniență precizată, colecționate mai ales pentru valoarea lor numismatică, fapt de altfel precizat în ghidul publicat în 1904.

Lit.: *Útmutató*, 31, nr. 74; Cseh, *Adatok*, 36, Lista 1, nr. 3, 66, nr. 9; Stanciu, *Cercetarea*, 479 sq.; Velter, *Transilvania*, 287, nr. V, 11, 367, nr. XVIII; Stanciu, *Gepizi, avari, slavi*, 209, 219, Lista 1, nr. 3; Kacsó, *Mărturii*, nota 11; Kacsó, *Baia Mare*, 168 sq.; Réthy, *Aranymosás*; Wollmann,

²⁶ Informație preluată din vechiul registru de inventar al muzeului.

Münzstätte, 442²⁷; Stanciu, *Gepiden, Frühawaren- und Slawen*, Lista de descoperiri 1, nr. 3.

-Șt. Olteanu vorbește despre o așezare din secolele VIII-XI, citând inexact un studiu al Mariei Comșa, iar M. Rusu indică pe harta așezărilor și cimitirelor din secolele X-XI e.n. de pe teritoriul României obiective de acest fel și în raza localității Baia Mare, fără a preciza sursele documentare pe care se bazează această menționare. De fapt, nu au fost descoperite până în prezent astfel de stațiuni la Baia Mare.

Lit.: Olteanu, *Societatea*, 226, nr. 477; Rusu, *ZfA* 18, 1984, fig. 1. Rectificări la Kacsó, *Baia Mare*, 169.

-A. Szirmai Szirmai și J. Rupp afirmă că orașul a fost întemeiat la 1142 de către coloniști sași aduși de regele Géza II (1141-1162). Aceeași dată, respectiv 1141 pentru o pretinsă colonizare săsească, pusă în legătură și cu începuturile mineritului, mai este menționată în *Schematismus 1864*, respectiv în *Schematismus 1904*, precum și de către G. Szellemy, F. Bradofka, P. Szokol, G. Téglás și A. Szmik, iar mai recent de către A. Karczay și T. Szabó, dar și de alți autori (vezi mai jos). O. C. Leca amintește, fără alte precizări, și de o cetate din secolul XII, aflată în ruine. A fost susținută și părerea că orașul ființa deja în perioada năvălirilor tătare timpurii (A. Szmik; *Monografia Baia Mare*²⁸) sau că a fost întemeiat imediat după aceste năvăliri (Zs. Móricz; M. Kádár). Despre o dată foarte timpurie de ridicare a orașului – 1272 – vorbește și Ana-Maria Velter. Nu există date și documente care să confirme existența unei fortificații medievale atât de vechi la Baia Mare, în timp ce întemeierea sa atât de timpurie nu este dovedită de documente scrise sau de mărturii arheologice (vezi mai jos)²⁹.

²⁷ Se menționează că moneda, la fel ca și o piesă cu inscripția “NONIA CL. SCITA”, provine dintr-o colecție particulară, localitățile lor de descoperire rămânând neprecizate.

²⁸ „Invasia tătarilor din anul 1241 a adus mari suferințe și orașului Baia Mare. Tătarii au ținut în grea exploatare masele populare, fiind stăpîni absoluți mai bine de un an”.

²⁹ Despre o pretinsă colonizare germană timpurie se discută și în legătură cu Depresiunea Maramureșului. Vezi din literatura mai veche lucrările lui G. Wenzel (*Máramaros*, 322), I. Szilágyi (*Máramarosmegye*, 18 sqq.) și J. Mihályi (*Tanulmány*, 58 sq.), în care se vorbește de un document de la 1213, ce ar dovedi prezența cavalerilor teutoni în Maramureș. J. Mihályi (*Diplome*, 5, nota 3) presupune, de asemenea, că „intemeietorii oppidelor Teceu, Huszt și al castrului Huszt erau cavalerii Teutoni” la începutul secolului XIII, iar I. Schiopul (*Contribuțiuni la istoria Transilvaniei în secolele XII și XIII*, Cluj, 1932, 118 sqq.) identifică *terra Borza*, menționată în documente ca danie a lui Andrei II către cavalerii teutoni, cu Maramureșul. Și în literatura recentă există considerații asemănătoare. Astfel, G. Hochstrasser (*Name*, 82; *Hospites*), susține că, deși locuirea saxonă timpurie în Maramureșul istoric nu este atestată documentar, este acceptabilă totuși informația că mineri saxoni ar fi venit la Vișeu de Sus și Baia Borșa la 1143 și că teutonii erau prezenți în Maramureș la 1213. Laura Ghinea (*Noile modele. Maramureș între ficțiune și realitate*, București, 2007, 43) spune că „În anul 1143 la Vișeu de Sus și Baia Borșa se stabilesc mineri din Saxonia înființând exploatări miniere”, iar Rodica-Cristina Țurcanu (*Transfer Tehnologie*, 75),

Lit.: Szirmay, *Szathmár I*, 215; *Schematismus 1864*, 109; Rupp, *Helyrajzi történet*, 355; Szellemy, *Fémbányászat*, 7; Szellemy, *Erzlagerstätten*, 266; Bradofka, *Kereszthegey*, 36; Szokol, *Bányaterület*, 5; Téglás, *Bányatörténet*, 344; Szmik, *Felsőbánya*, 207; *Schematismus 1904*, 199; Móricz, *Nagybánya*, 195; Lecca, *Dicționar*, 43; *Monografia Baia Mare*, 244; Velter, *Minerit*, 151; *Sematizmus 2006*, 233; Kádár M., *NagybRefEgyház*, 4; Karczay, Szabó, *Erőditett helyek*, 250.

vorbește despre prezența minerilor sași la Vișeu de Sus, Visc și Baia Borșa în anul 1143. F. Wanek, I. Márton și L. Silye (*Vezető*, 18), afirmă, de asemenea, că primii sași au sosit la Vișeu de Sus și Borșa în cursul secolului XII. Despre un ordin emis în anul 1143 cu privire la redeschiderea vechilor mine romane, ca o primă dovadă concretă a mineritului din Maramureș, vorbește și Amalia Szöke (*Studiu*, 20). Autorii citați reiau afirmația lui E. Preisig (*Bergbau*, 322), preluată și de L. Schmidt (*Bányászat*, 333), dar nesustținută de argumente documentare, despre prezența la 1143 a unor coloniști, în special sași, așezați la Visc și Petrova, care au pus bazele mineritului la Visc și Borșa.

Lipsește documentele care să menționeze o prezență saxonă în Maramureș în secolul XII sau la începutul secolului XIII. Prima atestare certă a oaspeților regali apare de abia într-un document de la 1300 (vezi Mihályi, *Diplome*, 3 sq.; DIR, C, veacul XIII, vol. II, 1952, 476 - regest după textul latin), precum și în actul privilegial acordat de Carol Robert la 26 aprilie 1329 „*hospitum nostrorum, fidelium de Maramorusio, Saxonum et Hungarorum*” („credincioșilor noștri oaspeți din Maramureș, Sași și Unguri”), vezi Wenzel, *Máramaros*, 332, 381 sqq.; Mihályi, *Diplome*, 8 sqq.; DIR, C, veacul XIV, vol. II, 1953, 283 sqq. - traducerea în limba română a documentului; Popa, *Maramureș*, 48, nota 36; Wagner, *Bemerkungen*, 117; Györffy, *Máramaros megye*, 120 sq., 125 sq.; Csátáry, *Koronaváros*, 6.

P. Binder (*Contribuții*, 44 sq.), R. Popa (*Maramureș*, loc. cit.), T. Nágler (*Sași*, 170 sq.), M. Diaconescu (*Biserica*, 278) și P. Niedermaier (*Städte*, 327) consideră că primul val de colonizare, care a cuprins în special elemente de origine germană, a avut loc în ultimele decenii ale secolului XIII. R. Popa (*Maramureș*, 49 sq., notele 43 și 44) discută și problema prezenței cavalerilor teutoni în Maramureș în anii 1211-1225, atrăgând atenția asupra faptului că argumentația în acest sens se bazează pe un fals document, redactat de către J. Kemény și publicat în anul 1855. Considerații similare cu privire la falsul document au fost publicate deja la începutul secolului XX de către J. Pap (*Adalékok*, 18 sqq.), care admite totuși o prezență saxonă foarte timpurie în Maramureș. Vezi și Diaconescu, *Catholicism*, 123; Ivanciuc T., *Considerații*, 328.

Într-un document din 9 februarie 1319 emis la Medieșu Aurit de către „*Nicolaus wayvode filius magistri Mauricii, comes de Malamorisio*” se vorbește, de asemenea, despre „oaspeți” în Maramureș: „... in pugna hospitum, de Malamorisio circa nos transmigravit” (DIR, C, veacul XIV, vol. I [1301-1320], 308 sq., 416; vezi și Németh, *Szatmár*, 181). G. Hochstrasser (*Hospites; Berichtigung*, 66) consideră acest document drept dovadă a prezenței oaspeților germani în Maramureș. Actul emis la Medieșu Aurit este menționat, cu ușoare modificări (*Maramorusio* în loc de *Malamorisio*) și de alți autori (vezi Binder, *Contribuții*, nota 132; W. Rieder, *400 Jahre Salinenort Ebensee 1607-2007. Von der Ortsentstehung bis 1898*, I, Bad Ischl, 2006, subcapitol 2.14.4.1, nota 44; Ilk, *Erzählwelt*, 30 sq., nota 111). Este de cercetat dacă documentul se referă într-adevăr la oaspeți saxoni.

-Pe Dealul Cetății sau Dealul Lisabona din apropiere de cartierul Valea Borcutului, au fost efectuate, sub conducerea lui S. Iosipescu și Georgeta M. Iuga, în anii 1987 și 1988, cercetări arheologice, care au permis dezvelirea parțială a unor urme de locuire datate de autorii cercetării în secolele XIII–XV, precum și a unor fortificații ce au fost încadrate cronologic în secolele XIV–XV. Săpături neautorizate au fost întreprinse în acest loc și anterior, în urma celor din 1956 fiind scoasă la iveală o parte din zidăria turnului de nord-vest.

Acest punct este menționat deja la începutul secolului XX de M. Ketney, care vorbește de resturi de cetate înconjurată de trei șanțuri de apărare concentrice, precum și de existența pe teritoriul cetății a două puțuri de mină, la una dintre acestea putând fi observate, de-a lungul filonului, lucrări executate cu ciocanul și dalta. Cetatea este datată de autor în epoca avară, el neexcluzând o conexiune între cetate și lucrările miniere.

Dealul este înconjurat din trei părți de Valea Berăriei și pâraul Sofia și are pante greu accesibile pe direcția sud, sud - sud-est și sud – sud-vest. Fortificația este apărată de trei șanțuri. Săpăturile efectuate în interiorul incintei au scos la iveală un strat puternic de arsură cu mult cărbune, aflat deasupra rocii mamă, suprapus de un alt strat de arsură cu cărbune, ceramică, obiecte de metal și o monedă de argint de la Béla IV (1240-1270), care se continuă pe verticală pe lângă stânca de andezit, dovada probabilă a existenței aici a unei structuri de lemn. Peste acest strat a apărut o lentilă de pământ cenușiu cu fragmente ceramice și cărbune, care era acoperit de un pământ galben roșcat, de asemenea cu ceramică și cenușă. Au fost parțial cercetate și turnurile A și B, ambele din partea de nord-est a fortificației.

În afara incintei, stânca a fost fațetată, iar deasupra stâncii mamă a fost surprins un nivel de locuire considerat ca aparținând secolului XIII, peste care se suprapune un strat de umplutură, urmat de un strat de pământ negru cenușos cu material ceramic mai recent și de stratul vegetal.

Dintre piesele de metal apărute în cursul săpăturilor se remarcă un număr relativ mare de unelte (ciocan, dornuri, cuie etc.), precum și arme, în special săgeți de diferite tipuri. Materialul se află la MJM. Tot la muzeul din Baia Mare se păstrau din acest loc mai multe fragmente ceramice medievale, care au fost donate, la 10 septembrie 1903, de către Dezső Marosfy (nr. inv vechi. 3.972–3.984). Ele s-au amestecat cu alte materiale și nu mai pot fi identificate.

Lit.: ÉrtNagybánya 1903 (1904), 20, nr. 317-381; **Ketney, Borpatak**, 365; **Georgeta M. Iuga, S. Iosipescu, Cercetarea arheologică de la Valea Borcutului**, comunicare la Sesiunea de rapoarte arheologice, Sibiu, 1989; Kacsó, *Mărturii*, 7; **Iuga, Marmatia** 8/1, 291 sqq.; Rusu A. A., *Castelarea*, 503 sq., nr. 10; Istvan, *Considerații*, 30 sqq.; Karczay, Szabó, *Erőditett helyek*, 251. Informații suplimentare Georgeta M. Iuga. A se vedea și vechiul Registru de inventar al muzeului din Baia Mare.

-În legătură cu vechimea mineritului din zona Baia Mare și din împrejurimi au fost exprimate foarte multe păreri. Astfel, J. Kosztka și J.

Mihalik presupun că începuturile mineritului aurului, argintului și plumbului pe *Dealul Crucii*, respectiv în regiunea Baia Mare datează din preistorie. M. Roska este de aceeași părere și consideră că resursele de minereuri neferoase din împrejurimile localităților Baia Mare, Baia Sprie, Ferneziu, Băița și Cavnic, el enumerând aurul, argintul, plumbul, cuprul, staniul și arsenul, devin factori importanți de cultură (materială) aproximativ de la mijlocul mileniului III î.e.n., când apar și în această regiune primele unelte și podoabe de cupru, precum și primele podoabe de aur. El afirmă totodată că metalul pieselor de la Cucuteni provine din regiunea Baia Mare. Existența unui centru de extracție și prelucrare a metalelor prețioase în zona auriferă Baia Mare deja în epoca bronzului este considerată ca posibilă de către I. Tripșa și K. Réthy. Despre exploatarea aurului în această zonă în mileniul II î.e.n. vorbește și T. Kemenczei. K. Pink consideră că argintul monedelor de la sfârșitul secolului III și prima jumătate a secolului II î.e.n. descoperite la Sighetu Marmăției-*Juncad* provine din mine aflate la Baia Mare.

Începuturile mineritului de pe *Dealul Crucii* și de pe *Valea Roșie* au fost puse în legătură, în mai multe scrieri de la cumpăna secolelor XIX și XX (G. Szellemy, P. Szokol, I. Woditska, G. Téglás, A. Szmik, S. Rákóczy, M. Ketney) și din perioada dintre cele două războaie mondiale (C. Lazu, Dariu Pop, Gh. Crișan, L. Pethe), dar și în câteva de dată mai recentă, cu o prezență romană efectivă în zonă. Argumentele aduse în acest sens au fost aspectul rudimentar al unor galerii de mină, descoperirea unor monede și opaițe romane în diferite locuri de pe raza localității, precum și sesizarea unor urme de funie pe peretele unui puț de mină adânc de 300 m de pe *Dealul Crucii*, acestea din urmă fiind interpretate ca dovadă a întrebuintării funiei trasă manual pentru scoaterea minereului și apei, care se putea astfel realiza – se afirma – doar prin folosirea muncii sclavilor. Deja G. Finály și Gy. Schönherr au înfirmat această teorie. Primul afirma că folosirea dălții și a ciocanului în mine nu este un criteriu pentru ca acestea să fie acreditate drept romane, iar în lipsa unui număr mare de artefacte romane la Baia Mare nu se poate vorbi de existența aici a unei așezări miniere romane. Al doilea susținea că romanii nu au depășit malul drept al Someșului, că opaițele găsite în minele de la Baia Mare și în cele din împrejurimi datează, fără îndoială, din secolele XIV și XV, iar apariția monedelor romane nu poate fi considerată o dovadă științifică pentru prezența romană.

Dintre autorii interbelici care s-au ocupat, printre altele, de istoria mineritului de la Baia Mare mai sunt de menționat V. Stanciu, care își exprimă nedumerirea în legătură cu faptul că romanii nu au luat în stăpânire regiunea Baia Mare, deși zăcămintele de aici au fost exploatate din timpuri tot atât de vechi ca și cele din Munții Apuseni, R. V. Meruțiu, care consideră galeriile de la Baia Mare ca fiind foarte vechi, fără a încerca să le dateze mai exact, P. Krizsán, care afirmă că Baia Mare a fost o importantă colonie minieră încă în anul 450 î.Chr., unde sclavi romani au exploatat în mod intensiv cu mijloace primitive munții bogați în aur, precum și Șt. Mărcuș, care crede că minereurile

din regiunea Baia Mare au fost exploatate și înainte de romani, dar mai cu seamă în vremea romanilor. În lucrarea publicată în anul 1940, F. Maksai exprimă o părere diferită, apropiată însă de cea a lui Gy. Schönherr, afirmând că teritoriul în care, în secolul XIV, apar Baia Mare și alte localități, era cu un secol mai devreme acoperit cu păduri dese, de unde lipsesc mărturiile scrise sau cele arheologice cu privire la practicarea mineritului. El consideră că primii mineri au ajuns în zonă în vremea ultimilor regi arpadieni, în etapa de început ocupându-se, eventual, cu spălarea aurului.

Preluarea necritică a unor informații, dar poate și comandamentele ideologice din deceniile de regim comunist au dus la exagerări, precum reafirmarea prezenței romanilor în bazinul minier Baia Mare (Gr. Posea și alții; Tripșa și alții) sau a existenței la Baia Mare a unor „*tabere sau colonii miniere*” întemeiate de romani (*Monografia Baia Mare*; această părere este reluată de V. Achim și A. Ciolte și după 1989), respectiv a prezenței aici a unui important centru minier cu antecedente încă în epoca preromană (G. Bombiță), în care funcționa și o monetărie și ale cărei urme s-ar recunoaște după conductele de apă, haldele și zgura existente la Firiza, Valea Borcutului și Valea Roșie (N. Maghiar, Șt. Olteanu; toate aceste „date” au fost preluate de la P. Szokol și S. Rákóczy, care vorbeau, printre altele, și de o celebră monetărie, care ar fi funcționat chiar înainte de întemeierea orașelor Baia Mare și Baia Sprie). Aceste păreri au fost la rândul lor combătute încă în epoca în care ele au fost puse în circulație (R. Popa, V. Wollmann) sau mai târziu (I. Stanciu). Totuși, chiar în lucrări de dată recentă (P. Huber, I. Mureșan; K. Réthy; M. Baron; Antonela Neacșu) este reluată ideea datării în epoca romană a începuturilor mineritului la Baia Mare, respectiv a galeriilor superioare de la *Valea Roșie* și *Dealul Crucii*. Réthy mai afirmă că mineritul a început la Baia Mare la o dată neprecizabilă din antichitate și a continuat prin exploatarea filoanelor cu caracteristici polimetalice, bogate în galenit, sfalerit, pirită și calcopirită.

Ipoteza, exprimată și în lucrări mai noi, potrivit căreia exploatarea minereurilor neferoase din zona Baia Mare a fost realizată de daci liberi, care ar fi preluat sistemul de exploatare roman (I. Némethi; A. Bodiu, G. Popescu, P. Ilie, V. Beregic; I. Mac, Budai Cs.; V. Beregic, N. Cosma, M. Bogdan), este lipsită, de asemenea, de un suport documentar. Nu există dovezi nici pentru presupunerea potrivit căreia în secolele II și III e.n. ar fi fost exploatat aurul și argintul din straturile aflate aproape de suprafață de către triburi dacice neaservite, în primul rând carpi (B. Balogh, K. Oszóczy). De altfel, prezența acestora din urmă nu este deloc atestată în zona nordică a Transilvaniei. Într-o altă luare de poziție recentă, mai circumspectă (S. Bălănescu, V. Achim, A. Ciolte), se afirmă că problema începuturilor mineritului în zona Baia Mare nu este rezolvată, autorii cred totuși că s-ar putea vorbi și de o prezență romană în zonă.

Deși recent au apărut mai multe descoperiri în Maramureș, inclusiv în Baia Mare (vezi mai sus), care datează din perioada secolelor II-IV e.n. și care atestă o locuire destul de intensă în apropierea provinciei romane Dacia,

activitatea economică a comunităților acestei perioade rămâne în continuare puțin cunoscută, iar eventualele mărturii ale activității miniere lipsesc.

Despre lucrări miniere din epoca migrațiilor în împrejurimile orașului Baia Mare vorbește, în afară de M. Ketney (vezi mai sus), și S. Gesell, care menționează o galerie mai lungă de 2.000 m lucrată cu ciocanul și dalta, pornită din Valea Neagră și ajunsă mult dincolo de dealul *Dongaș*, pe care o atribuie goților³⁰. După părerea sa, pentru această atribuire pledează un ciocan (lung. 8 cm), precum și un cap de bărbat cu o mitră de episcop cioplit grosolan cu dalta, găsite în acoperișul filonului *Ștefan* (*Stefangang, Istvántelér*), precum și un cap de femeie asemănător cioplit, apărut în culcușul aceluiași filon. Autorul nu exclude nici ipoteza ca aceste relicve să fi aparținut sașilor dintr-o perioadă istorică mai recentă. Din păcate, artefactele la care se referă Gesell nu au fost ilustrate, iar locul lor actual de păstrare nu este cunoscut, astfel că acestea nu pot fi luate în considerație într-o discuție cu privire la eventuala practicare a mineritului în secolele de mijloc și de sfârșit ale mileniului I e.n.

Gy. Schönherr admite posibilitatea existenței în regiune a unor așezări miniere încă în epoca arpadiană timpurie, afirmă însă că acestea nu puteau fi definite drept orașe. După părerea istoricului băimărean, aceste așezări au constituit germenii organizării urbane ulterioare.

Despre înflorirea deosebită a mineritului, legată de colonizarea săsească a zonei, deja în prima jumătate a secolului XII, sau chiar mai devreme, vorbesc G. Szellemey, F. Bradofka, A. Szmik, Darius Pop și Gh. Crișan, iar mai recent K. J. Molnár și K. Réthy, în timp ce M. Urbán, menționând prezența timpurie a minerilor germani, consideră că exploatările de aici au precedat cu mult momentul de întemeiere a orașului. S-a afirmat chiar că primele informații despre mineritul din regiunea Baia Mare ar data din anul 1141, când „*peste populația autohtonă românească au fost colonizați sași, în vederea reactivării mineritului, decăzut în primii ani ai stăpânirii maghiare. O sută de ani mai târziu, localitățile Baia Mare și Baia Sprie sunt pustiite de tătari, care distrug și instalațiile miniere.*” (V. Manilici și alții). Potrivit altor păreri, nu poate fi vorba despre o exploatare minieră în zona Baia Mare în perioada năvălirii tătare din 1241 (G. Wenzel), dar că în zona Baia Mare funcționau deja în secolul XIII exploatări miniere (Gy. Schönherr, F. Maksai, L. Molnár). Despre o posibilă colonizare săsească a zonei în secolul XII sau XIII vorbesc P. Huber și I. Mureșan, precum și G. Hochstrasser.

Nu există nicio dată certă, care să confirme practicarea mineritului la Baia Mare și împrejurimi înainte de secolul XIV, după cum lipsesc informațiile despre o colonizare săsească foarte timpurie a zonei, cronologic paralelă cu primele prezențe săsești în sudul Transilvaniei, chiar dacă există un document de la 1230, și anume diploma acordată de Andrei II (1205-1235) „oaspeților” de la Satu Mare, în care se afirmă „*că aceștia, după spusele lor, se aflau sub*

³⁰ Despre galeria Maica Domnului cu secera, lungă de 2.000 m, lucrată cu dalta și ciocanul, relatează și L. Fábrián (*Veresviz*, 63), G. Téglás (*Bányatörténet*, 346), precum și M. Pálffy (*AranyEzüst*, 28).

protecția reginei de origine bavareză Gisela (Keysla), deci ar fi emigrat în timpul domniei lui Ștefan cel Sfânt.”³¹

De abia începând cu secolul XIV există documente scrise cu privire la mineritul din zonă (vezi mai jos). Mărturiile arheologice confirmă o astfel de datare. Desigur, nu poate fi exclusă posibilitatea începuturilor ceva mai timpurii ale mineritului medieval de aici, așa cum au presupus Gy. Schönherr și, mai recent, P. Niedermaier și A. Weiss.

Lit.: Kosztka, *Kereszthegy*, 9; Wenzel, *Bányászat*, 109 sq.; Szokol, *Feketebánya*, 105 sq.; Gesell, *Bányageologia*, 140; Szellemly, Palmer A., *Nagybánya*, 81 sq.; Szellemly, *Fémbányászat*, 6 sq., 35; Szellemly, *Erzlagerstätten*, 266 sq.; Szokol, *Bányaterület*, 5; Bradofka, *Kereszthegy*, 36; Téglás, *Bányatörténet*, 344; Schönherr, *Torony*³²; *Útmutató*, 24 sq.; G. Finály, *ArchÉrt* 24, 1904, 10; Szmik, *Felsőbánya*, 4, 206 sq.; Schönherr, *Monográfia I*³³; Schönherr, *Monográfia II*, 352 sq.³⁴; Mihalik, *Ékszerlelet*, 128; Rákóczy, *Bányászat*, 775; Ketney, *Borpatak*, 365; Urbán, *Kapnikbánya*, 37; Lazu (red.), *Entreprises*, 10; Pethe, *Fémbányászat*, 12; Stanciu V., *Zăcămintă*, 240; P. P. Krizsán, *Oglinda orașului Baia Mare – Nagybánya Tükre*, Baia Mare – Nagybánya, 1933, 6; Meruțiu, *Regiunea*, 59 sq.; Mărcuș, *Sătmár*, 56 sq.; Pink, *Münzprägung I*, 98 sq.; Pop Dariu, *Mărturii*, 14; Roska, *Szatmár*, 9; Maksai, *Szatmár*, 98 sq.; Gh. Crișan, *În subteranele cu comori. Carte despre minele de aur și mineritul din regiunea Baia Mare*, Baia Mare, 1940, 9 sq.; Roska, *Repertorium*, 186, nr. 10; Manilici, Giușcă, Stipol, *Baia Sprie*, 5 sq.; I. Némethi, *Orînduirea comunei primitive*, în O. Bandula, C. Borlea, I. Némethi, A. Socolan, M. Zdroba, *Pagini din istoria Maramureșului*, Baia Mare, 1967, 35 sq.;

³¹ Mittelstrass, *Beiträge*, 37; Wagner, *Bemerkungen*, 114; Nögler, *Sași*, 129. Vezi și J. Kachelmann, *Geschichte der ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung. Zweite Vorlesung (bis zum Jahre 1301)*, Schemnitz, 1853, 11; *Schematismus 1864*, 108.

³² Se afirmă că cei ce răspândesc legenda cu privire la așezările romane la Baia Mare se referă la o pretinsă vizită, nicăieri consemnată, a arheologului F. Pulszky în minele de pe Dealul Crucii, unde ar fi găsit o unealtă romană. O astfel de vizită nu este menționată nici de biografia lui Pulszky, vezi *Pulszky Ferenc (1814-1897) emlékére*, Budapest, 1997.

³³ În nota 2 a acestei lucrări, Schönherr afirmă: „A nagybányai és környékbeli bányákban talált cserép- mécsesekről úgy alakjuk, mint anyaguk után kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a XIV-XV századból származnak. Egyes romai pénzek felbukkanását a föld mélyéből pedig, melyekből néhány darabot a nagybányai városi múzeum is őriz, nem sorozhatjuk a tudományos bizonyítékok közé”. („Despre opaițele de lut găsite în minele din Baia Mare și împrejurimi putem stabili fără dubii, după forma și materialul lor, că ele provin din secolele XIV-XV. Iar apariția din pământ a unor monede romane, din care câteva sunt păstrate și la muzeul orașenesc din Baia Mare, nu poate fi încadrată printre dovezile științifice”).

³⁴ „Az első okleveles adatok a XIII. század első felének derekán úgy mutatják be e területet, mint amelynek kincsei még mindig várják felfedezésüket”. („Informațiile din documentele de la mijlocul primei jumătăți a secolului XIII prezintă acest teritoriu [Baia Mare n.a.] ca unul ale cărui bogății așteaptă încă a fi descoperite”).

Oszóczki, Sabău, *Baia Mare*, 179 sqq.; Bodiu și alții, *Regiunea minieră Baia Mare*, 7 sq.; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 60; Bombiță, *Mții Lăpușului*, 10; Popa, SCIV 22, 1971, 538 sq.; *Monografia Baia Mare*, 123, 243 sq.; *Îndrumător Arhive*, 145 sqq.; V. Wollmann, AIIA Cluj 17, 1974, 327; Posea, Moldovan, Posea A., *Maramureș*, 82; Tripșa și alții, *IstMetalurgiei*, 23, 47; *Din istoria mineritului în Baia Mare*, Baia Mare, 1985, 4; Pascu, *Voievodat III*, 231, 234 sqq.; Achim, Ciolte, *Băiuț*, 8; Mac, Budai, *Munții*, 61; Stanciu, *Prezența romană* ?, 41 sqq.; Molnár, *Bányászat*, 419 sq.; Huber, Mureșan, *Bergbaureviere*, 20; Zsámboki, *Bányászat I*, 36 sqq.; Kemenczei, *Arany*, 67; Réthy, *Érctelep*, 399 sq.; Réthy, *Györgybánya*, 31; Beregic, Cosma, Bogdan, *Minerit*, 21 sqq.; Balogh, Oszóczki, *Bányászat*, 3 sqq.; Bălănescu, Achim, Ciolte, *Istoria*, 28 sqq.; Molnár J. K., *Üzenet*, 24 sq., 70 sq., nota 4; Fodor, *Minerit*, 141 sq.; Réthy, *Aranyomosás*; Kacsó, *Baia Mare*, 164 sqq.³⁵; Wollmann, *Münzstätte*, 442 sqq.; Hochstrasser, *Berichtigung*, 66; Baron, *Minerit aurifer*, 159; Weiss, *Nagybánya*, 2; Niedermaier, *Studien*, 44, 378; Țurcanu, *Transfer Tehnologie*, 72 sq.; Neacșu, *Resurse minerale*; Kacsó, *Date Minerit*, 5; Réthy, *Bányászat*, 13 sq.

-Este neîndoieľnic că orașul Baia Mare, la fel ca și localitățile din împrejurimi, în primul rând Baia Sprie (vezi mai jos), a fost întemeiat și s-a dezvoltat datorită existenței în zonă a unor importante resurse de minereuri, principala activitate a locuitorilor fiind legată de exploatarea și valorificarea acestor resurse. Începuturile orașului pot fi datate în primele decenii ale secolului XIV, eventual chiar în deceniile de sfârșit ale secolului XIII. Cel mai vechi document scris cunoscut referitor la Baia Mare provine din anul 1329³⁶.

³⁵ Sunt prezentate rezumativ diferitele puncte de vedere cu privire la începuturile și istoria mineritului din bazinul Baia Mare în perioada pre- și protoistorică.

³⁶ Mai mulți autori menționează anul 1308 ca fiind data cea mai timpurie apărută în legătură cu istoria orașului Baia Mare și cu mineritul de aici. Astfel, G. Szellemy (*Nagybánya*, 82; *Erzlagerstätten*, 266) afirmă că *Zazarbánya* (*Mina Săsar*), respectiv minele de la Baia Mare aparțineau în amintitul an regelui Carol Robert și reprezentau venitul reginei, care locuia în anul 1327 la Baia Mare. Aceste date sunt reluate în *Monografia Baia Mare*, 129, 245. N. Dunăre (*Civilizație tradițională românească în Curbura Carpatică Nordică*, București, 1984, 151) spune că „În primul deceniu al secolului...(1308), regele Carol Robert hotărăște, conform obiceiului, ca tot venitul minei de argint de la Rodna, să fie transmis soției sale, la Baia Mare”. După Gy. Csoma („... suprema tărie a orașului”. *Istoria orașului Baia Mare de la începuturi până la Unirea din 1918*, Baia Mare, 1999, 191), „În anul 1308 minele (de la Baia Mare n.a.) ajung în posesia lui Carol Robert, veniturile aparținând soției acestuia, care, în anul 1327, locuia la Baia Mare. La fel, beneficiau de aurul din Baia Mare și soția și ficele regelui Ludovic I”. H. Roth (*Siebenbürgen*, 16) și P. Niedermaier (*Studien*, 384) afirmă, de asemenea, că prima menționare documentară a „*Bergstadt Sachsenburg* (rum. *Baia Săsar*, ung. *Zázárbánya*)”, respectiv „*Sachsenberg*” apare în anul 1308. D. Fodor (*Minerit*, 139) vorbește de minele din Rodna, care devin în 1308 proprietate regală, iar în 1327 regele „dispune ca venitul minei să fie trimis reginei, la Baia Mare”. În *Sematizmus 2006*, 233 se spune că, potrivit documentelor, în 1308 veniturile

Prin acest act, regele Carol Robert (1301-1342) donează lui „*Corrardus Judex Civitatum Rivuli Dominarum et de Medio Monte*” pădurea dintre cele două localități, pentru ca aici să fie întemeiată o așezare. Baia Mare apare aici sub denumirea de *civitas Rivuli Dominarum*, ea având un jude comun cu *Mons Medius* (Baia Sprie)³⁷. Într-un document din anul 1327³⁸ este menționat *Zazarbanya* (Mina Săsar)³⁹, care s-a unit mai târziu cu Baia Mare.

Sub numele de *Zazurbanya*, așezarea apare, alături de *Rivulus Dominarum*, și în actul emis de regele Ludovic I (1342–1382) la 20 septembrie 1347⁴⁰. Cele două localități erau deci la acea dată încă separate⁴¹. În acest act

provenite de la Zazarbánya îi reveneau reginei. Nu este indicat izvorul pe care se bazează aceste afirmații. Pare destul de probabil că ele nu au suport documentar. De altfel, acestea nu sunt inserate în majoritatea studiilor importante cu privire la istoria orașului.

Apartenența minelor de la Baia Mare la bunurile reginei, drept cadou de nuntă, fără precizarea vreunui nume sau an, este menționată deja de Ignaz Edl. von Born (*Briefe*, 147), precum și de A. Szirmai Szirmay (*Szathmár I*, 215 sq.), care spune că acest fapt nu este consemnat în documentele mai vechi.

Originalul documentului din 1329 nu s-a păstrat. Există doar un rezumat în limba latină într-un act de la 1479 privind un proces dintre orașul Baia Mare și Nicolae și Bartolomeu Drágffy, vezi Wenzel, *Bányászat*, 110, nota 1; Schönherr, *Monográfia II*, 397; DIR, C, Veacul XIV, vol. II (1321-1330), 1953, 290; *Monografia Baia Mare*, 130; *ÎndrumătorArhive*, 49, nota 1.

³⁷ După Gy. Schönherr (*Monográfia II*, 379 sq.), prezența unui jude comun pentru cele două localități se datorează faptului că, inițial, Mons Medius a aparținut de Rivulus Dominarum, privilegiile orășenești fiind obținute în comun.

³⁸ Anul 1327 este important pentru mineritul din regatul angevin, întrucât în acest an, la 17 mai, a fost emis actul, potrivit căruia o treime din urbură revenea proprietarului terenului pe care se aflau mine de aur și de argint. Această decizie a favorizat dezvoltarea mineritului, inclusiv în zona Baia Mare-Baia Sprie, producția totală pentru regat ajungând pe la mijlocul secolului la aproximativ 2.000-2.500 kg aur și 10.000 kg de argint. Vezi Wenzel, *Bányászat*, 30; DIR, C, Veacul XIV, vol. II (1321-1330), 1953, 219 sq. (traducerea în limba română a documentului); Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 112; Kristó, Marosi (red.), *Károly Róbert*, 31, 158 (traducerea în limba maghiară a documentului); Molnár, *Bányászat*, 416.

³⁹ Potrivit comentariului lui Gy. Schönherr (*Monográfia II*, 379), localitatea avea deja la acea vreme rang de oraș, numai astfel putându-se explica atenția deosebită acordată de rege locuitorilor, de al căror aprobare depindea primirea unor importante drepturi de către proprietarii terenurilor învecinate. Documentul, afirmă istoricul, este și o dovadă a faptului că, la vremea respectivă, zona era intens circulată.

⁴⁰ Documentul este comentat deja de Ignaz Edl. von Born (*Briefe*, 147) și de A. Szirmai Szirmay (*Szathmár I*, 217 sqq., aici și traducerea în limba maghiară a documentului). Vezi și Schönherr, *Monográfia II*, 390 sqq.; Oszóczki, Sabău, *Baia Mare*, 179 sq.; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 113 sq.; *Monografia Baia Mare*, 131 sqq.; *ÎndrumătorArhive*, 49 sq. Traducerea în limba română a documentului în DIR, C, Veacul XIV, vol. IV (1341-1350), 400-404.

⁴¹ Gy. Schönherr (*Nagybánya u. Umgebung*, 474; *Monográfia II*, 380 sq.) presupune că au existat și alte mici așezări miniere pe teritoriul actualului oraș. Una dintre acestea s-

este pentru prima dată documentat în mai multe dintre aspectele sale mineritul din zonă. Este precizat faptul că anual se alege un jude al minerilor, *magistrum montis*, care supraveghează, împreună cu judele orașului, *judex*, și cu consiliul, *magistratus*, activitatea desfășurată în mine și exercită dreptul de judecată în problemele legate de minerit. Tot aici se stipulează că judele orașului și consiliul aleg supraveghetorii minelor, *scansores*, în a căror sarcină revine controlul activităților miniere, dar și permanenta mărire a urburii cuvenite regelui. Se stabilește că lemnul folosit în amenajarea minelor poate fi procurat fie din hotarul localității, fie din pădurile mai îndepărtate. Toate privilegiile reîntărite prin acest act aparțineau unei importante comunități dintr-un oraș liber regal.

Ludovic I emite un nou act privilegial în 8 martie 1376. În fața unor martori din Baia Mare și Baia Sprie, regele numește la conducerea celor două orașe un comite de cămară comun. El întărește privilegiile anterioare și permite cetățenilor să aleagă un jude și jurați, care se pronunță atât în procesele intentate locuitorilor, cât și minerilor. Actul stabilește și dreptul de folosință pe o distanță de trei mile a pădurii ce înconjură orașul, *Silva Nigra (Pădurea Neagră)*, pentru procurarea lemnului necesare construirii cuptoarelor, șteampurilor și caselor.

Potrivit unei plângeri din 1383 a locuitorilor orașului, voievodul Balce, fost comite al Sătmăruului, împreună cu frații lui, Drag și Ioan, produceau, în pădurea regală, *Pădurea Neagră* („in silva sua Regali nigra”), cărbune de lemn. Pentru a nu fi perturbată activitatea minieră, locuitorii pretindeau evacuarea celor menționați. În 1384, regina Maria (1385-1395) cerea acestora să nu împiedice libera folosire a amintitei păduri.

Datorită inițiativelor locale și a sprijinului primit din partea autorităților regale, minele de la poalele Gutâiului deveneau, în a doua jumătate a secolului XIV, principalele surse de procurare a aurului din regatul angevin. Foarte probabil, lucrările miniere cele mai profitabile se aflau în Valea Roșie și în Valea Pietroasa, precum și pe Dealul Crucii.

La începutul secolului XV, atunci când orașul Baia Mare a fost cedat, împreună cu alte posesiuni, despoților sârbi Șt. Lazarevici și Gh. Brancovici, mineritul de aici a cunoscut o primă etapă de regres, unele mine devenind chiar neutilizabile. Totuși, din această perioadă, mai precis de la 1411, este documentată existența la Baia Mare a unei monetării, ale cărei începuturi se datează, eventual, chiar din prima jumătate a secolului XIV⁴².

ar fi aflat la poalele Dealului Crucii (Kereszthegy), care s-a numit odinioară *Nagybányahegy (Dealul Baia Mare)*. Autorul consideră că soarta acestei așezări a fost similară cu cea a așezării *Zazarbánya (Mina Săsar)*, și ea fiind încorporată în *Rivulus Dominarum*. Totuși, de pe la mijlocul secolului XVI s-a impus denumirea de *Nagybánya*, înlocuind treptat vechea denumire a orașului. O altă așezare ar fi fost *Neustadt (Nova Civitas)*, această denumire, completată cu atributul *Hungrisch*, fiind păstrată până la sfârșitul secolului XVI.

Urmele unor astfel de așezări nu au fost deocamdată sesizate arheologic.

⁴² Ipoteză susținută de L. Huszár (*Ungarn, von 1000 bis heute*, Budapest, 1979).

Revirimentul activităților miniere a avut loc sub protecția lui Iancu de Hunedoara (1446-1453), care a facilitat deschiderea de noi galerii și prin aducerea unor specialiști italieni. Această perioadă de înflorire a mineritului băimărean se extinde până spre sfârșitul domniei regelui Mathia (1458-1490), apoi începe o nouă etapă de regres, care s-a datorat epuizării unor filoane bogate și inundării unor lucrări mai vechi, dar și distrugerilor provocate de trupele principelui polonez Albert, care au invadat orașul în 1490.

La începutul secolului XVI s-au făcut noi încercări de sprijinire a mineritului din Baia Mare. În anul 1505, regele Vladislav II (1490-1516) oferea cămării din Baia Mare o parte din veniturile tricesimei ardelene „*ad sustentationem et culturam montarum suarum*”. Totodată, el a transferat orașului dreptul de exploatare a minei „*Cheresnye*” din Dealul Crucii. Peste doi ani, în vederea refacerii minelor de la Baia Mare, regele își declara disponibilitatea de a folosi suma obținută din arendarea pe doi ani a vigesimei transilvănene către sibieni și brașoveni. Tot în 1505, I. Thurzó și fiul său primeau o scutire de impozite pe o perioadă de zece ani cu condiția să repornească exploatarea în minele inundate și să deschidă noi mine. Atunci a fost construită o conductă de apă de 16 km, care pornea din Valea Romană. Conducta a fost refăcută la mijlocul secolului XIX (vezi mai jos).

În 1521 a avut loc un conflict între minerii din Baia Mare. Ca urmare a acestui conflict, a fost redactată în limba germană o jurisdicție minieră valabilă pentru Baia Mare și Baia Sprie, intitulată *Bergordnung in der Hungarischen Neustadt uvd Mittelberg*, care cuprindea 56 de articole.

Investițiile în minerit nu au lipsit totuși în primele decenii ale secolului XVI, ele fiind făcute inclusiv de către municipalitate. Pentru că au exploatat fără niciun fel de ajutor două mine ale cămării din apropierea orașului, regele Ludovic II (1516-1526) a emis, în 1525, un act prin care făcea cunoscut tezaurarului că scutește timp de doi ani locuitorii orașului Baia Mare de *lucrum camerae*, precum și de toate celelalte impozite.

După succesele sale militare din 1529, Ioan Zápolya I (1526-1540) și-a extins autoritatea și asupra teritoriilor sătmărene și băimărene. Pentru impulsivizarea activităților miniere, el a apelat la serviciile unui renumit specialist din Prusia, F. Schmalz, care a construit la Baia Mare șteampuri mai performante, cu ajutorul cărora se putea prelucra fără pierderi prea mari și minereul mai puțin bogat în metale. Totodată, prin uscarea unor spații miniere inundate și exploatarea acestora, a fost mărită producția, astfel fiind stopată pentru o anumită perioadă decăderea activității miniere.

Minele de aur și argint, dar și de alte metale de la Baia Mare și Baia Sprie sunt menționate de Nicolaus Olahus, în lucrarea intitulată *Hungaria et Athila* (1536). Aici sunt amintite și ocnele de sare din apropiere de Coștiui, ce aparțin împreună cu alte proprietăți, potrivit relatărilor umanistului, reginei.

Mijlocul secolului XVI marchează un nou declin al mineritului băimărean. Orașul a fost ocupat, în anul 1551, de Habsburgi, care au încercat să redreseze situația economică a localității. Comisarii regali trimiși la fața locului

În primăvara anului 1552 au constatat că rezultatele obținute în urma măsurilor luate în deceniile precedente au fost minore, lipsa mijloacelor bănești nepermițând îmbunătățirea substanțială a exploatării miniere. În plus, datorită folosirii unor metode înapoiate de eliminare a apelor, mai multe mine erau inundate.

Potrivit unor inventare întocmite la 1553 și 1556, la mijlocul secolului XVI erau în activitate la Baia Mare minele cunoscute deja în vremea lui Mathia, partea mai mare fiind în proprietatea cămării regale, existând și proprietăți particulare. Funcționau aici, între 1551 și 1553, pe lângă o galerie de profunzime, lungă de 674 stânjeni, și o serie de galerii, precum și mine de suprafață, 14 șteampuri și cinci cuptoare-topitorii. Sunt consemnate minele „*Gepelschacht*” și „*Genczwar*”, ambele în „Muntele Săsar”. La 1566, Cămara din Baia Mare dispunea de mai multe edificii, ateliere și încăperi cu diferite destinații: casa de cimentare, casa de bătut monedă, topitoria de monede, casa de ardere (*crematoria*), o topitorie ce aparținea lui Petru diacul, o altă topitorie, atelierul fierarului, un depozit (*reservatorium*) de bani și argint, o încăpere pentru păstrarea seului, „casa” prefectului, încăperea Cămării, o pitărie, bucătăria etc. Sunt menționate acum la Baia Mare minele „*Naghwerem*”, „*Gewzward*”, „*Gepel Schacht*”, „*Regio Schacht*” (puțul regal), „*Chereznye Regia*” și „*Stolna Regia*” (Galeria Regală), iar la Baia Sprie minele „*Pelsewcz*” și „*Mihalurbanya*”. Pe lângă inventarul minei *Naghwerem* (vezi mai jos Galeria +450 m), sunt precizate și inventarele altor lucrări miniere. Astfel, mina *Gewzward* avea două „mașini”, una veche și una nouă, ultima cu două funii mari, o cantitate foarte mare de lemne, recipiente cu mâl impur, un șteamp cu 24 săgeți, 1.742 „par” de minereu neprelucrat, alte unelte și instrumente, puțul *Gepel Schacht* o „mașină” cu două funii mari, un șteamp cu 21 de săgeți, un morman de minereu la suprafață de 1.874 „par”, mina *Chereznye Regia* o „mașină” și o galerie.

În registrul din 1559 al cămării din Baia Mare, în care sunt sintetizate datele dintr-un registru dispărut, sunt menționate o serie de informații cu privire la eforturile făcute pe la mijlocul secolului XVI în vederea redresării mineritului din regiunea Baia Mare și a intensificării baterii de monede. Astfel, în vederea întreținerii minei regale *Nagywerem* s-a cheltuit, în 1559, suma de 1.615 florini și un denar, pentru mina regală de la Baia Sprie (*ad culturam fodine medimontis regie maiestatis*) 149 florini 22 dinari, pentru deschiderea de galerii noi și întărirea „galeriei mari” (*stollis magne*) 162 florini 40 dinari, pentru șteampurile regale (*stompa regie maiestatis*) 606 florini 24 dinari, pentru ridicarea unor șteampuri noi (*ad novam erectionem stomporum*) 225 florini 55 dinari, pentru ameliorarea topitoriei (*conflatorii*) regești 1.315 florini 19 dinari, pentru casa cămării 924 florini 94 dinari, iar pentru alte nevoi (*diversa cursolaria*) 83 florini. În același an, venitul cămării s-a ridicat la 30.230 florini și 34 dinari.

În perioada Principatului Transilvaniei, minele și monetăria din Baia Mare au fost trecute din proprietatea regilor Ungariei în proprietatea principilor

Transilvaniei. Aceștia au arendat minele unor particulari, precum familiile Herberstein și Lisibona, dar și orașului.

F. Herberstein și-a început activitatea la Baia Mare în 1583. El a obținut de la Șt. Báthori, deja rege al Poloniei, minele cămării, împreună cu șteampurile, topitoriile și monetăria, plătind pentru acestea anual suma de 33.160 taleri. În 1586, Herberstein a arendat și minele din Căvnic, iar în 1600 arendași erau pentru scurt timp fiii acestuia.

Noul arendaș a fost, începând cu august 1601, G. Lisibona, originar din Anvers, care s-a străduit, chiar mai mult decât predecesorii săi, să obțină un profit cât mai mare fără investiții importante. Sunt cunoscute mai multe litigii financiare pe care le-a avut Lisibona cu conducerea orașelor Baia Mare și Baia Sprie. Verdictul final în procesul cu orașul Baia Sprie a fost dat în 1614 de către o delegație, ce acționa în numele regelui. Potrivit sentinței, cele două părți renunțau reciproc la pretențiile avute; orașul putea în continuare să desfășoare liber activitatea minieră, fiind de acord ca Lisibona să aibă la dispoziție câteva mine particulare mai mici. Printr-o hotărâre luată doar cu câteva zile mai devreme de principele Ferdinand, arendaș principal devenea însă din nou un membru al familiei Herberstein, în timp ce familiei Lisibona îi revenea doar Mina Borcut, pe atunci relativ recent deschisă, precum și câteva proprietăți miniere din Baia Mare.

Din toamna anului 1619 regiunea minieră Baia Mare a ajuns sub controlul principelui G. Bethlen (1613-1629), care a dat în arendă orașului Mina Dealul Crucii și Monetăria, dând dispoziții și în legătură cu Mina Neagră și Mina Wath. După expirarea contractului de arendă, care a fost reînnoit de două ori, minele din jurul orașului au fost exploatate de meșterii principelui, printre aceștia numărându-se cunoscutul specialist P. Filstich. Pe baza unui contract încheiat cu Șt. Bethlen, cel ce a moștenit proprietățile din Baia Mare după moartea lui G. Bethlen, orașul a primit din nou, între 1630 și 1636, arenda minelor, suma arendei fiind de 2.000 de taleri anual. Au urmat apoi alți arendași, printre aceștia fiind și unul dintre frații Lisibona. Pagubele pricinuite de unii dintre arendași lucrărilor miniere au fost însă extrem de mari, fiind excavate blocurile de sprijin ale minelor, menajate de cei vechi, și înlăturați stâlpii de susținere.

În anul 1647, orașul Baia Mare a trecut din proprietatea familiei Bethlen în cea a familiei Rákóczi. Principele Gh. Rákóczi I (1630-1648) a pus sub supravegherea directă a cămării principiare lucrările miniere din jurul Băii Mari. Pentru înlesnirea activității miniere, dar și a monetăriei, impozitul perceput de la oraș a fost folosit pentru nevoile minelor și monetăriei, apoi sumele au fost orientate doar spre aceasta din urmă, astfel că după 1648 nu s-a mai cheltuit nimic pentru întreținerea minelor cămării, activitatea acestora fiind practic sistată.

Începând cu 1664, zona Baia Mare a ajuns sub jurisdicție austriacă. Cămara imperială a examinat starea economică a zonei, în primul rând a minelor din Baia Mare și Baia Sprie, și a întocmit un inventar al bunurilor

existente, precum și planuri de reluare a activității. S-a încercat mai ales să se impună orașului Baia Mare reînceperea exploatarei minelor care îi aparțineau. Având în vedere încercările lipsite de succes ale anilor '30 și '40, conducerea orașului a refuzat să investească în lucrările miniere, ceea ce a dus la degradarea accentuată a acestora, așa cum reiese și din inventarul întocmit în 1678. De altfel, în 1674 a fost desființat Oficiul comitelui cămării din Baia Mare, în locul acestuia rămânând un Oficiu minier cu un șef și doi funcționari subordonați cămării din Špis.

În documentele de arhivă ce aparțin perioadei dintre secolele XIV și XVII sunt consemnate numeroase lucrări miniere aflate în perimetrul orașului Baia Mare, marea majoritate pe Dealul Crucii (501 m): *Cireșului* (Cheresnye bania [1505, 1525], Cheresnie Regia [1556], Kerschenbaum [1552]), *Rândunica* (Schwabenherd [1552]), *Gepel* (Gepel Schacht [1552-1556], Geppel Schacht [1556-1600], Gepelschacht [1612-1630]), *Göncvár* (Gheönchwar [1569, 1630], Ghoenchwar [1569], Geönczvár [1620-1624], Genz Vár, Gönczvár [1632, 1634]), *Opferzeit* (1552), *Cacer* (Cacer bania [1621-1624]), *Săsar* (Zazarbania [1347], Zazarhegy [1556, 1620]), *Gepelul Mic* (Kys Gepeli, Kis Gepely [1620-1624], Kis Gepel [1664]), *Puțul Regal* (Regia Schacht [1553-1556]), *Galeria Regală* (Stolna Regia [1553], Stholna Regia [1556]), *Puțul Calu* (Lo Schacht [1621-1624], Lw Schacht [1635]), *Găștii* (Gänseweide [1552], Gewzwad [1553, 1556]), *Grota Mare* (Nagi Werem [1549, 1621-1624, 1631], Grosse Grube [1552, 1556], Naghwerem [1556], Nagywerem alias Császár bánya [1569], Magna Fodina seu Gross Grube [1573], Nagy vrem, Nagyverem [1620-1650], Kaisers Grube, Kaiszers Krube [1664]), *Surpătura* (Omlás bánya [1621]), *Sarlósat* (Sarlosath [1569], Sarlo Schat [1569]), *Roata Nouă* (Wykerek [1563, 1569], Uykerek, Újkerék [1621, 1635]), *Puțul Nou* (Uj Satth [1563], Neue Schacht [1552], Város új Sattia [1621]), pe Valea Roșie: *Frauenseifen* (1552).

Câteva dintre minele menționate apar nu numai în documentele de arhivă, ele fiind semnalate și prin monedele miniere (*pfenigi minieri*), bătute de proprietarii sau arendașii minelor (Nagyverem, Wanth etc.). Astfel de monede au fost emise și la Baia Sprie, Cavnic, Băița.

În 1730, în galeria de bază a minei Dealul Crucii a fost amenajată o instalație de evacuare a apei ce funcționa cu tracțiune animală. În acest fel s-a reușit adâncirea simțitoare a lucrărilor, exploatarea devenind rentabilă pe mai mulți ani.

Din 1737 datează primele hărți miniere ale zonei, inscripționate în limbile latină și maghiară. Ele au fost realizate de către Johannes A. Hammerschmidt, având ca obiectiv minele de la Baia Sprie și Cavnic. Mai târziu, tot el a întocmit hărți miniere pentru Baia Mare și regiunea Oaș.

De la începutul secolului XVIII și până în 1748, minele din Baia Mare aparțineau Direcției minelor din Košice. În anul menționat a fost înființat la Baia Mare Inspectoratul superior minier (*Inspectorat Oberamt*), scopul declarat fiind acela de creștere a producției de aur și argint. În subordinea Inspectoratului se aflau Monetăria din Baia Mare, Oficiul minier regal din Baia Sprie, Oficiul

minier și al topitoriei din Cavnic, Oficiul Topitoriei și al pădurilor regale din Ferneziu, Oficiul Topitoriei de cupru și al pădurilor regale din Băița, Oficiul minier și topitoria din Nistru, Oficiul minier regal din Băiuț, fierăriile din fostul comitat Belső-Szolnok, Oficiul minier regal din Borșa, teritoriul Cetății Chioar, Serviciul financiar central al inspectoratului, patru laboratoare și judecătoriile rurale miniere din Baia Sprie, Cavnic și Borșa.

În 1764 erau în exploatare la Baia Mare următoarele mine: I. pe Valea Roșie: *Maria Heimsuchung*, *Sf. Leopold*, *Sf. Iosif*, II. pe Valea Pietroasa (Köves): *Sf. Treime*, *Sf. Martin*, *Sf. Francisc*, *Sf. Nicolae*, *Sf. Francisc de Paula*, *Sf. Susana*, *Salvator*, *Providentia*, *Sf. Ioan Evanghelistul*, *Sf. Mihail*, III. pe Valea Lungă: *Sf. Laurențiu*, *Sf. Rozalia*, *Sf. Ioan Nepomuk*, IV. pe Valea Usturoi: *Sf. Anton*, *Sf. Iosif*, V. Sub Piatră (Kőalja): *Sf. Leonard*, VI. Valea Borcutului: *Sf. Agata*, *Virgo assumpta*, *Sf. Ștefan*, *Sf. Leopold*, *Isaia*, *Sf. Treime*, *Sf. Iosif*, *Sf. Gheorghe*, *Mina Stemei (Czimerbánya)*, VII. pe Dealul Crucii: *Dealul Crucii*, VIII. Pârâul Sf. Ioan: *Sf. Petru*, IX. Șipotul Sf. Ioan: *Sf. Ștefan*, X. Ferneziu: *Sf. Ioan*. Hărțile minelor de pe Valea Roșie și din Dealul Crucii au fost realizate de F. Ertzl (între 1760 și 1765), apoi de L. Dietrich (1780).

În 1765, cămara, în colaborare cu orașul, a început amenajarea galeriei Lobkowitz. După 30 de ani de activitate, galeria a intersectat lucrări miniere mai vechi. Acestea au coborât, potrivit observațiilor făcute cu prilejul deschiderii orizonturilor mai adânci, până la orizontul IV, aflat la 100 m mai jos de nivelul galeriei de bază.

În cursul unei călătorii prin Banat, Transilvania și Ungaria, Ignaz Edl. von Born a vizitat, în anul 1770, și localitățile Baia Mare, Cavnic și Baia Sprie. În relatările sale despre această călătorie, publicate în anul 1774, polihistorul austriac cu origini transilvănene furnizează, pe lângă o serie de date istorice, și date relevante cu privire la mineritul din zonă și informații interesante referitoare la mineralele sesizate, printre acesta și la antimonitul de Baia Sprie. El menționează și lucrările miniere de la Băiuț, Băița și Nistru.

O altă lucrare importantă cu privire la istoria mineritului din Baia Mare și din alte localități învecinate este cea a consilierului minier Johann V. Sartori, întocmită pe baza documentelor dintre anii 1535-1771 din arhiva Cămarii regale din Kaschau (Košice)⁴³. Potrivit excerptelor realizate de K. Oszóczki⁴⁴, în lucrarea din anul 1775 sunt prezentate date cu privire la minele din Baia Mare, Baia Sprie, Băița, Borșa, Cavnic, Nistru și despre spălarea aurului în Tisa, denumirile vechi ale puțurilor și galeriilor, sunt descrise șteampurile și topitoriile, precum și mina regală Kreutzberg din „Muntele Săsar”. Sunt, de asemenea, menționate denumirile vechi ale orașului Baia Mare, proprietarii și arendașii minelor și monetăriei din Baia Mare, jurisdicția minelor, clădirea veche și cea nouă a monetăriei, angajații monetăriei și a minelor, prețul

⁴³ Lucrarea în manuscris se păstrează la SJANMM, fond „Colecția personală inginer Lenghel Gheorghe”, nr. inv. 669, cota 1/1775.

⁴⁴ Acestea se găsesc tot la SJANMM.

preschimbării aurului și argintului, greutatele utilizate la Baia Mare, venitul monetăriei și a minelor.

În 1771 au fost amenajate lacuri ce au servit activității minelor de pe *Valea Roșie*. Costurile de amenajare au fost recuperate de municipalitate de la șteampurile care foloseau apele acestor lacuri, în această vreme existând pe *Valea Roșie* 25 de astfel de instalații, dintre care trei aparțineau orașului, restul unor societăți particulare. În 1785, orașul a vândut minele din *Valea Roșie* unei societăți miniere din Nistru. Din această perioadă este menționată și o mină a cămării pe Valea Pietroasa. În a doua jumătate a secolului XVIII importante lucrări miniere s-au aflat pe Valea Usturoiului și în partea nordică a Văii Firiza.

La începutul secolului XIX a încetat orice activitate minieră pe *Valea Roșie*, dar a continuat pe *Dealul Crucii* și pe *Usturoi*, după cum rezultă din relatările lui Wilhelm Gottlob Ernst Becker, intendantul minelor de la Freiburg, care a vizitat mai multe mine din Ungaria și Transilvania în anul 1805, printre acestea pe cele din Baia Mare, Baia Sprie și Cavnic. Potrivit informațiilor sale, în mina de la *Dealul Crucii* erau continuate exploatări vechi, pentru susținerea galeriilor fiind folosit lemnul de castan. Este descrisă și activitatea fierarilor, care aveau în sarcină confecționarea și întreținerea uneltelor miniere.

În anul 1818, la conducerea minelor și monetăriei din Baia Mare a fost numit Gábor Svaiczter, într-un moment în care mineritul de aici se afla într-o criză foarte serioasă, Cămara aulică planificând chiar închiderea tuturor minelor. Svaiczter a inițiat noi exploarări, a construit noi șteampuri pe Valea Roșie și pe Dealul Crucii, unde a introdus vetrele de spălat minereuri de tip „*Schlemmherde*” și „*Stossherde*”, la Baia Sprie și la Cavnic a început exploatarea unor noi zăcămintele de plumb. Activitatea sa a dus la revigorarea mineritului din zonă.

Date importante cu privire la lucrările miniere mai vechi, o bună parte deja părăsite, de pe *Valea Roșie* sunt furnizate de un raport întocmit în anul 1835 și intitulat „*Bericht über den Vörösvizer Grubenbau u. dessen Feldregulierung von Anton Wiesner k. k. Oberbieberstollner Bergverwalters-Adjunct*”⁴⁵. Sunt menționate aici galeriile Salvator, Susana, Petru și Pavel, Gheorghe, Iuliana, Ștefan, Evanghelist, Martin, Elisabeta, Sf. Treime, Leopold, Iosif, Laurențiu, Mihail, Nepomuk, Calul, Galegottes, Mikuli, Maria Domnului cu secera.

Galeria de bază de pe *Valea Roșie* a fost redeschisă în 1831, pe întreaga sa întindere fiind descongestionată spre sfârșitul anului 1842. Pe la mijlocul secolului XIX, aproape toate minele aparțineau cămării. Întrucât rentabilitatea exploatărilor a crescut simțitor, în 1850 s-a început săparea galeriei Svaiczter pe versantul sudic al dealului *Morgău*, pentru evacuarea apei din nivelurile superioare. Ea a fost perforată la mijlocul anului 1864 de Puțul Laurențiu, aflat la 2 km de intrarea în galerie, în felul acesta fiind interceptat și filonul

⁴⁵ Raportul era depus la Direcția minelor din Baia Mare și a fost studiat de către S. Gesell. În prezent, el se află SJANMM la SJANMM (informație D. Iștván).

Laurențiu. Eforturi pentru evacuarea apei din orizonturile inferioare au fost făcute și în mina Dealul Crucii, unde a fost instalată, în 1847, o mașină cu aburi, descrisă, printre alții, și de geologul Benhard v. Cotta în lucrarea sa despre orașele miniere din Ungaria și Transilvania, publicată la Leipzig în 1862. Mașina cu aburi, a cărei utilizare era extrem de costisitoare, a fost înlocuită, în anul 1864, de o pompă cu coloană de apă, care a fost pusă în funcțiune cu ajutorul unei conducte, ce pornea din Valea Romană (vezi mai jos Galeria de apă). Cu un an mai devreme, în 1863, a fost construită, pe Valea Vicleanul, o instalație de amalgamare. Producția anuală de aur a minelor din împrejurimile Băii Mari a ajuns în anii '60 ai secolului XIX la 180-220 kg, iar cea de argint la 4.000-6.500 kg.

Spre sfârșitul secolului XIX, galeria Svaiczter, aflată la altitudinea de 227 m, avea pe direcția principală 3 km, ea intersectând și filonul principal și ajungând până la filonul *Calasantius*. La acea dată, lucrările miniere au avut ca obiectiv rețeaua de filoane *Laurențiu* (principal), filoanele *Mihail*, *Nepomuk*, *Leopold*, *Martin*, *Ioan Evanghelistul*, *Ștefan*, *Franz Susana*, *Ferdinand*, *Salvator providentia*, *Iosif Calasantius*. În afara acestor filoane, existau și altele, de importanță mai mică: *Vincentiu*, *Iuliana*, *Petru și Pavel*, *Emilia*, *Iohanna*, *Ignățiu*, *Treistejari* etc. Lucrările miniere au fost însoțite de crearea haldelor, dintre care numeroase pot fi recunoscute și în prezent.

Schimbări mai importante în administrația minelor au intervenit de abia în a doua jumătate a secolului XIX, atunci când Direcția minelor din Baia Mare a preluat atribuțiile fostului Inspectorat superior minier.

La 1900, Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare avea în subordinea sa Oficiul minier din Baia Sprie, Oficiul minier și al topitoriei din Căvnic, Oficiul minier și al topitoriei din Băiuț, Oficiul minier și al topitoriei din Rodna Veche, Oficiul topitoriei din Ferneziu, Mina Valea Roșie și Mina Dealul Crucii din Baia Mare, Oficiul de analiză din Baia Mare.

La cumpăna dintre secolele XIX și XX s-au făcut noi investiții în mina din *Dealul Crucii*, pentru a-i mări randamentul, în condițiile în care s-a constatat scăderea conținutului de metal din minereu. A fost mărită capacitatea șteampului prin instalarea, printre altele, a turbinei Girard. Pentru funcționarea șteampului a fost construită, la 2,5 km distanță de acesta, uzina electrică din Valea Vicleanul, care a fost dată în funcțiune în noiembrie 1900. Au fost executate, totodată, lucrări de explorare, inclusiv unele ce vizau redeschideri în orizonturile superioare.

În Valea Borcutului erau în exploatare, la începutul secolului XX, mai multe mine, cele mai importante fiind Mina Leopold și Mina Micșa. Filonul exploatat în cea de a doua mină cădea în continuarea spre sud a filonului din Mina Leopold, cele două fiind despărțite printr-un interval steril de abia 100 m. Surprinzătoare la cele două mine era extinderea conținutului de aur înspre adâncime, în condiții geologice diferite de cele constatate în alte locuri, filoanele de aici fiind legate de riolite și nu de andezite, la fel ca la Băița și în

Dealul Crucii. Mina Leopold a fost arendată, iar mai târziu cumpărată de către întreprinzătorul E. Pocol.

Cantitatea de aur extrasă din minele ce aparțineau Districtului minier Baia Mare era în anul 1905 de 699,509 kg, din care exploatărilor din Valea Borcutului le revenea 93, 70 kg, Minei Dealul Crucii 168 kg, iar Minei Valea Roșie 240,5 kg. În anul menționat s-a obținut în acest district și o cantitate apreciabilă de argint – 6.336,35 kg, din care 578,8 kg la Mina Dealul Crucii, 20,6 kg la Mina Ioan Evanghelistul de pe *Valea Roșie*, 141,3 kg la Mina Calasanti, 158,7 kg la Mina Leopold, 18,8 la Mina Micșa.

În timpul primului război mondial, minele au suferit grave stricăciuni. Minele de aur de la *Dealul Crucii*, ca și cele plumbo-argintifere de la Baia Sprie și Căvnic au fost inundate.

După Unirea Transilvaniei cu România, proprietățile ce au aparținut Direcției minelor au trecut în proprietatea statului român (martie, aprilie 1919). Începând de la această dată, până în aprilie 1920, ele au fost administrate de către Consiliul Dirigent din Ardeal, apoi au trecut în competența Directoratului general al minelor din cadrul Ministerului de Industrie și Comerț. Această situație s-a menținut până în 1925, întreprinderile fiind conduse prin intermediul administrației de stat. Apoi, ele au trecut sub supravegherea Directoratului general pentru valorificarea bunurilor statului. În 1927 a fost adoptat „Regulamentul special pentru micile exploatări din Munții Apuseni și din regiunea Baia Mare”, care se referea la întreprinderile create de locuitorii celor două zone pentru exploatarea minereurilor neferoase. În 1930 întreprinderile miniere și metalurgice de stat din Transilvania s-au constituit în trei regii publice comerciale distincte, reprezentând centrele de la Baia Mare, Hunedoara și Zlatna-Abrud, care au fost apoi contopite, în 1931, în „Regia publică comercială a întreprinderilor miniere și metalurgice din Ardeal” (RIMMA).

Până în 1928 a fost evacuată apa din minele de la *Dealul Crucii*, Baia Sprie și Căvnic. Începând cu anul 1928 s-au obținut concentrate de plumb, zinc și pirită de bună calitate prin separarea prin flotație a sulfurilor. În 1930 s-a realizat la uzina „Phönix” din Baia Mare o secție de acid sulfuric pe baza SO₂ degajat prin oxidarea (prăjirea) concentratelor sulfuroase. Tot în anul 1930 s-au instalat la minele Dealul Crucii și Baia Sprie grupuri de pompe centrifugale construite din materiale anticorozive. Astfel de pompe au fost ulterior instalate și la minele Statului Valea Roșie, ca și la cele din Căvnic. În 1931 s-a pus în funcțiune o instalație de amalgamare, apoi o flotație la mina statului Dealul Crucii, iar în 1933 a fost construită la Baia Mare o instalație de afinare a aurului.

Minele erau exploatare și de societăți miniere particulare, multe cu capital străin: Societatea franceză de mine de aur din Transilvania-Băița, Societatea minieră „Coroana de Aur” Nistru, Societatea minieră „Aurum” Valea Borcutului, Societatea „Petroșani” Baia Mare, Societatea minieră „Doamne ajută” Băița, Societatea minieră „Zglama” Nistru, Societatea minieră „Matei” Baia Sprie, Societatea minieră „Concordia” Băița, Societatea „Phönix”. Aceasta

din urmă se ocupa de prelucrarea minereurilor plumbo-argintifere de la Herja, în acest scop construind la Baia Mare, în 1928, o instalație de flotație diferențiată pentru plumb și zinc. O altă flotație, precum și o instalație de cianurare au fost puse în funcțiune de către Societatea „Aurum” în Valea Borcutului. La minele Dealul Crucii, Băița și Săsar existau, de asemenea, instalații de cianurare, aparținând RIMMA, „Societății Franceze de Mine de Aur din Transilvania”, respectiv Societății „Petroșani”.

În anii '30, activitatea productivă cea mai intensă la Baia Mare se desfășura în cadrul Minei Valea Roșie. Ea avea o galerie cu o lungime de 9.000 m, fiind cea mai lungă din Transilvania. S-a creat aici un nou orizont, cu 100 m sub nivelul galeriei principale Cuza Vodă și s-a adâncit cu 50 m puțul de extracție Principele Nicolae. De asemenea, la *Dealul Crucii* s-a adâncit puțul de extracție cu 50 m și s-a început galeria transversală spre filon, în vederea deschiderii orizontului al IX-lea. Tot aici a fost construită o nouă mașină de extracție și s-a mecanizat transportul de minereu pe galeria principală.

În Valea Borcutului, începând cu anul 1934, a desfășurat o amplă activitate Societatea „Petroșani”, având aici un complex de concesiuni și perimetre de exploatare cu o suprafață de 3.835 ha. Au fost redeschise mai multe galerii părăsite, unele apreciate ca datând din secolul XVII sau chiar dintr-o perioadă anterioară, și au fost realizate noi galerii de exploatare, în acest fel fiind identificate noi zăcăminte. A fost prelungită galeria Înălțarea Sf. Cruci și a fost săpat puțul Borzaș, de 150 m, în partea sudică a concesiunilor, a fost prelungită traversarea Sofia în partea vestică și a fost săpat puțul Wilhelm, de 210 m adâncime, în regiunea centrală a zăcămintelor. Producția de minereu a acestei societăți a fost în anul 1938 de 9.265 tone, iar în anul următor de 18.559 tone.

În anii postbelici, în așa numita „epocă socialistă a României”, mineritul maramureșean a cunoscut transformări adânci, dintre care unele au fost, cu certitudine, pozitive, altele au avut însă un efect negativ. Producția a crescut evident, au fost introduse metode moderne de exploatare, s-au deschis noi exploatări, au fost efectuate numeroase prospecțiuni, a crescut siguranța muncii, salariații minelor au beneficiat de o serie de facilități etc. Din păcate, activitatea minieră a avut repercusiuni grave în multe domenii ale vieții sociale și un impact negativ asupra mediului. O problemă ecologică deosebită o reprezintă cele peste 340 de halde de steril din apropierea lucrărilor miniere din zonă, precum și uriașele decantoare de steril provenit din flotații.

În zilele noastre, mineritul local cunoaște una din crizele sale cele mai serioase. Prin H. G. nr. 898/2002 au fost închise minele ce au aparținut Exploatării Miniere Săsar (Valea Roșie, Sofia, Wilhelm Trei Stejari, Aurum, Dealul Crucii) și Exploatării Miniere Herja. Se știe însă că resursele de minereuri nu au fost epuizate, iar exploatarea lor va deveni cândva rentabilă⁴⁶.

⁴⁶ Pentru istoria mineritului din regiunea minieră Baia Mare în perioada de după 1945 a se vedea Bodiu și alții, *Regiunea minieră Baia Mare*; Beregic, Cosma, Bogdan, *Minerit*; Bălănescu, Achim, Ciolte, *Istoria*.

Lit.: v. **Born**, *Briefe*, 147 sqq.; **Szirmay**, *Szathmár I*, 215 sqq.; Becker, *Journal*, 147-152; Magda, *Beschreibung*, 403; B. V. Cotta, *Ungarische und siebenbürgische Bergorte. Ansichten nach Federzeichnungen von Heinrich von Jossa*, Leipzig, 1862, 19 sq., pl. 6-7; Wenzel, *Bányajog*, 36, 52; Kosztka, *Kereszthegey*, 9 sqq.; Rupp, *Helyrajzi történet*, 355 sqq. **Wenzel**, *Bányászat*, 110 sqq.; Décsényi, *Régi pecsét*, 10; Csánki, *Hunyadiak I*, 466 sqq.; **Gesell**, *Bányageologia*, 137 sqq.; **Szellemly**, *Fémbányászat*, 6 sqq.; Szellemly, Palmer A., *Nagybánya*, 79 sqq.; Szellemly, *Erzlagerstätten*, 266 sqq.; **Bradofka**, *Kereszthegey*, 33 sqq.; Schmidt S., *Kiállítás*, 46 sq.; Téglás, *Bányatörténet*, 344 sqq.; *Kiállítás 1896*, 82 sq., 114 sq.; Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 174 sqq.; Reményik, *Fémbányászat*, 20 sqq., 56 sq.; Wahlner, *BányaKohóipar*, 749, 836 sqq.; Móricz, *Nagybánya*, 195 sqq.; **Schönherr**, *Monográfia II*, 379 sqq.; M. Bertalan, *A kereszthegeyi m. kir. bányamű továbbfejlesztésére és jövedelmezőségének biztosítására tett berendezések 1896-tól 1912-ig*, în *Oblatek*, György (red.), *Monográfia*, 6 sqq.; Pálffy, *Bányageologia*, 394 sqq.; Ö. Gohl, *NumKözl* 18-19, 1919-1920, 20 sqq.; **Lazu** (red.), *Entreprises*, 3 sqq.; **Pálffy**, *AranyEzüst*, 28 sqq., 51 sqq.; Pethe, *Fémbányászat*, 6, 10, 12 sqq. etc.; Stanciu V., *Zăcămintă*, 240; **Iancu**, *ExplMiniere*, 465 sq.; **Gündisch**, *Münzstätte*, 68 sqq.; **Ghițulescu**, *Minéralisation*, 68 sqq., pl. 2-6, pl. 9; **Meruțiu**, *Regiunea*, 18 sqq., 55 sqq., 63 sqq.; Pop Dariu, *Mărturii*, 14 sq.; **Marin**, *Realizări*, 269 sqq.; **Cazacu**, **Vanci**, *Contribuții*, 296 sqq.; Koch, *Ásványtan*, 5; DIR, C, Veacul XIV, vol. II, 1953, 289 sq.⁴⁷; DIR, C, Veacul XIV, vol. IV, 1955, 400 sqq.⁴⁸; **Goldenberg**, *Contribuție*, 153 sqq.; **Prodan**, **Goldenberg**, *Inventare*, 117 sqq.; Suciu, *Dicționar II*, 108⁴⁹; **Oszóczki**, **Sabău**, *Baia Mare*, 179 sqq.; **Báthory**, *Industria extractivă*, 161 sqq.; **Bodiu și alții**, *Regiunea minieră Baia Mare*, 8 sqq.; **Maghiar**, **Olteanu**, *Minerit*, 126 sq., 135 sqq., 164, 189, 199, 219 sqq., 279 sqq.; Pascu, *Voievodat I*, 239, 321; *Monográfia Baia Mare*, 245 sqq.; **Îndrumător Arhive**, 49 sqq.; Báthory, *Industria minieră*, 251, 258; Tripșa și alții, *IstMetalurgiei*, 62, 68 sq., 171; Zsámboki, *Ércbányászat*, 17 sq., 23, 32, 42; **Popescu G. C.**, *Metalogenie*, 250 sqq.; Huber, Mureșan, *Bergbaureviere*, 20 sq.; Bánki, Molnár, *Nemesércbányászat*, 115 sqq.; Szemán, *Bányászat*, 190 sqq.; Zsámboki, *Bányászat II*, 202, 205, 214; Csath și alții, *Bányászat*, 279 sq., 286 sq., 289; Németi, *Felsőbánya*, 5 sqq.; Mârza, *Zăcămintă*, 402; Beregie, Cosma, Bogdan, *Minerit*, 24 sqq.; Kalmár, *Környezet*, 26 sq.; **Balogh**, **Oszóczki**, *Bányászat*, 4 sqq.; Baron, *Industria extractivă*, 469, 482 sq.; Roth (ed.), *Siebenbürgen*, 16 sq.; I. Blanchard, *Medieval Crafts, Guilds and Industrial Development: a Central-Western European Comparasion*, în *Medieval Economic History of Hungary as reflected by archaeology and material culture*, OTKA Research School – 1st Workshop, 25 November 2005, http://www.ianblanchard.com/CEU/Medieval_Crafts.pdf; Engel, *Istoria*, 183;

⁴⁷ Traducerea în limba română a documentului din 29 mai 1329.

⁴⁸ Traducerea în limba română a documentului din 20 septembrie 1347.

⁴⁹ Se presupune că Zazarbanya ar fi vechea denumire a actualei localități Săsar.

Wollmann, Münzstätte, 439 sqq.; Izsó, *Montanisztika*, 117 sqq.; **Baron, Minerit aurifer**, 64 sq., 159 sqq., 93; **Kacsó, Istvan (coord.)**, *Studiu*; Weiss, *Nagybánya*, 2 sqq.; Oszóczki, Balogh, *Nagybánya*, 30 sqq.; Mihaela Mănărașan, *Marmatia* 9/2, 2007, 5 sqq.⁵⁰; **Németh, Szatmár**, 8 sq., 17, 249 sqq., 349, nr. 19, 32, 408, 553; **Niedermaier, Studien**, 42, 131 sqq., 193, 374 sqq.; Istvan, *Considerații*, 30 sqq.; Takács, *Várak*, 187 sqq.; Wollmann, *Dampfmaschine*, 187, fig. 10; Pantea, *Minerit*, 21; Kacsó, *Date Minerit*, 5 sqq.; Réthy, *Bányászat*, 15 sqq.; Wollmann, *Patrimoniu*, 62 sqq.; Baron, *RAM* 3, 2010, 193 sqq.; Simon, *Aranybányászat*, 2, 4 sq., 20, 22 sq.

-Cercetările de arheologie montană la Baia Mare s-au desfășurat cu precădere pe *Dealul Crucii*, pe *Valea Roșie* și în cartierul *Valea Borcutului*. Primele săpături arheologice care au avut ca obiectiv prelucrarea minereurilor din zonă au fost executate de Elena Kovács, în anul 1959, în centrul orașului, apoi de Elena Kovács și R. Popa, în anul 1963, la Firiza (vezi mai jos). Cercetările au fost reluate de membrii Clubului de Speologie „Montana” Baia Mare la începutul anilor '90. Lor li s-au alăturat, odată cu demararea, în 2006, a unui proiect, intitulat „*Studiu de potențial privind patrimoniul industrial minier al județului Maramureș și al oportunităților de valorificare a acestuia în scopuri muzeal-turistice*” (PIMM), finanțat de Consiliul Județean Maramureș⁵¹, specialiști de la Universitatea de Nord și de la muzeele din Baia Mare.

În galeriile miniere din zona orașului Baia Mare au fost cercetate și s-au exploatat mineralizații ce aparțin **Districtului metalogenetic Baia Mare din Subprovincia metalogenetică asociată magmatismului neogen din Carpații Orientali**. Acest district metalogenetic este cea mai importantă acumulare metalogenetică din Carpații Orientali și din Europa.

În cadrul acestui district metalogenetic sunt individualizate trei câmpuri metalogenetice: 1. Racșa-Ilba-Băița, 2. Săsar-Dealul Crucii, 3. Herja-Poiana Botizii. În cadrul fiecărui câmp metalogenetic s-au individualizat mai multe structuri cu individualitate structurală marcantă, care pot fi denumite și zăcăminte.

Cea mai mare parte a galeriilor investigate de pe teritoriul municipiului Baia Mare aparțin **Câmpului metalogenetic Săsar-Dealul Crucii**, care este situat între Valea Băiței și Valea Firizei, având următoarele structuri:

1. Structura Sofia – cuprinde un grup de filoane, care au avut în centrul structurii concentrații ridicate de aur (filoanele *X* și *XXV*). Filoanele principale au lungime de 700-1.500 m, grosime de 0,1-3,5 m, direcție NNE-SSV și dezvoltare pe verticală de 500 m. Filonul *Ioan* (exploatat de la suprafață

⁵⁰ Lucrarea conține, pe lângă câteva date și considerații interesante, unele afirmații eronate; cele mai evidente dintre acestea din urmă sunt în legătură cu un bazin carbonifer (sic !), unde s-ar afla orașul Baia Mare, respectiv minele din Munții Gutâi și Oaș (p. 6 și 12).

⁵¹ Deși au fost efectuate numeroase investigații de teren și a fost realizată o voluminoasă monografie (Kacsó, Istvan [coord.], *Studiu*), precum și un pliant de popularizare, proiectul, din motive necunoscute participanților la cercetare, nu a fost finalizat.

amonte de galeria Sofia +290) aparține grupului estic de filoane. Din această structură fac parte și filoanele din Dealul Cetății (galeria Dealul Cetății).

2. Structura Valea Roșie – este constituită din mai multe filoane principale cu direcție NNE-SSV, lungime de 1.200-1.500 m, grosime 0,5-2,5 m, precum și din mai multe filoane secundare diagonale (printre care și *Petru și Pavel*). Filoanele principale au avut aur liber pe un etaj de 400 m, iar aurul inclus în sulfuri s-a dezvoltat pe un etaj de 500 m. În partea sudică există un grup de filoane scurte, cu poziție diagonală și cu un etaj de dezvoltare a mineralizației aurifere redus (sub 200 m). În această structură au fost investigate galeriile Petru și Pavel superior (+380 m), Petru și Pavel inferior (+ 345 m), „Puțul Verde”, galeria transversală Valea Roșie vest (+400 m) și galeria Delius.

3. Structura Borzaș (Valea Borcutului) – este constituită dintr-o mineralizație dispersă de tip stokwork, cu dimensiunea în plan de 250x75 m, în spațiul unor filoane aurifere cu conținuturi mai ridicate de aur. Etajul aurifer se dezvoltă pe o adâncime de 200 m.

4. Structura Wilhelm (Valea Borcutului). Se dezvoltă în dacitele de Ulmoasa din cursul superior al Văii Borcutului. Este constituită din două grupuri filoniene: *Wilhelm* (filoane cu un etaj de cuarț aurifer de 250 m) și *Complex* (filoane cu lungime de 100-600 m, grosime 0,3-0,5 m, cu mineralizație plumbo-zinciferă).

5. Structura Aurum (Valea Borcutului). Este constituit din filonul principal *Aurum* (700 m lungime, grosime medie 2,0 m, etaj total de mineralizare de 700 m, din care cca 300 m a avut etajul aurifer) și mai multe filoane secundare. În partea sudică s-au exploatat mineralizații disperse de tip stokwork.

6. Structura Simion-Trei Stejari (Valea Borcutului). Este constituită din 2 grupuri filoniene: *Bartoș-Iojica* la nord, din care fac parte cca 30 de filoane plumbo-zincifere și sistemul filonian *Simion* la sud, constituit din 12 filoane plumbo-zincifere, ce se dezvoltă pe o suprafață de 0,6 x 0,3 km.

7. Structura Adam-Cremenea (Valea Borcutului). Este situată la vest de structura Borzaș și la sud de structura Aurum. Cuprinde mai multe filoane scurte (lungime 150-200 m), cu

8. Structura Dealul Crucii – este constituită din filonul *Principal*, cu grosime de 1-8 m, lungime exploatată de 800 m, care prezintă mai multe ramuri de culcuș și de acoperiș. Filonul *Principal* are cel mai mare etaj de dezvoltare al mineralizației aurifere din Districtul metalogenetic Baia Mare -600 m, etajul total de mineralizare verificat fiind de cca 1.000 m. În cadrul acestei structuri au fost cercetate „Galeria de Fum” (+450 m), galeria Valea Vicleanu (+353 m), „Galeria de apă” din Valea Amadei (+330 m), Puțul Nou și galeria Lobkovitz (+232 m).

9. Structura Firiza (Firiza-Valea Neagră). Mineralizațiile din această structură au fost exploatare până în anul 1892, acestea grupându-se în 3 grupuri filoniene: Seicina-Valea Roșie cu un etaj de cuarț aurifer de 50-80 m, Valea

Neagră cu filoane mineralizate cu plumb, zinc, cupru+/-aur, argint și Valea Jolobodi.

Câmpul metalogenetic Herja-Poiana Botizii este reprezentat pe teritoriul orașului Baia Mare doar de **Structura Herja**, o unitate tectonică ridicată de fliș paleogen străbătut de intruziuni magmatice. Corpul intruziv principal are dimensiuni de 250x300 m și este situat între filioanele *Șălan* (10) și *Clementina* (60). Zăcămintul Herja cuprinde cca 250 filioane și ramuri secundare, dezvoltate într-un spațiu redus (1,0x0,75 km). Filonul principal este *Șălan*, cu lungime de 950 m și grosime medie de 0,40 m. Față de acest filon se individualizează un grup nordic de filioane (lungime 350-900 m, grosime 0,2-0,4 m, mineralizația având un etaj de dezvoltare de 400 m. Grupul sudic de filioane este constituit din filioane cu lungime de 300-1.500 m. Filonul principal este *Clementina*, cu o lungime de 1.500 m, grosime 0,20-0,45 m, cu o dezvoltare pe verticală de cca 1.000 m. Mineralizațiile din structura Herja sunt plumb-zincifere, cu concentrații ridicate de argint și stibiu la partea superioară. Aici au fost investigate galeriile de la oriz. +510 m, Matei (+480 m), Ioachim (+310 m), iar în versantul dinspre Chiuzbaia, Mina Piticilor (+540 m) (vezi mai jos Chiuzbaia)⁵².

Galeria +450 m, denumită în literatura recentă „Galeria de Fum”, are intrarea situată în versantul drept al Văii Amadei, la nord-est de vârful *Dealului Crucii*. Galeria a fost cercetată de mai multe ori, cele mai recente expediții având loc în anii 2006 și 2007, echipa de cercetare fiind formată din I. Bud, Violeta Căndea, A. Costin, L. Goja, D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș și A. Portase.

Prin această galerie se exploata filonul *Principal* și alte mineralizații adiacente. Spre nord-est, filonul a fost exploatat și la suprafață prin excavații cu adâncimea de 10-15 m. Unele dintre acestea ar putea să fie anterioare lucrărilor subterane.

Potrivit aprecierilor făcute de D. Iștvan și Tr. Minghiraș, galeria are câteva particularități: 1. este descendentă datorită faptului că, spre sud-vest, limita dintre mineralizația auro-argintiferă coboară (o situație nefavorabilă, întrucât apa nu putea să se scurgă); 2. nu are halde de steril la suprafață, selecția minereului de steril făcându-se în subteran, aici fiind depozitat sterilul; 3. pe cca 80 m, începând de la intrare, se constată în mod clar urmele tipului de exploatare minieră cu ajutorul focului, fiind prezent pe pereți un strat gros de funingine; această parte are o înălțime ce variază între 5 și 15 m și o lățime între 1 și 10 m, iar în tavan există mai multe deschideri inițial dreptunghiulare, care au servit drept „coșuri de fum”, precum și pentru accesul în galerie și extracția minereului cu ajutorul troliilor; 4. este o galerie în care transportul minereului și

⁵² Sinteza datelor cu privire la mineralizația din zona Baia Mare a fost realizată de D. Iștvan, pe baza cercetărilor personale și a informațiilor bibliografice, în principal Popescu G. C., *Metalogenie*; Mârza, *Zăcămintele*; S.C. IPEG Maramureș S.A Baia Mare, S.C. Prospekțiuni S.A București, *Sinteza datelor geologice, geochemice și geofizice din aria munților Oaș-Gutâi-Țibleş*, 1999 (ms.).

al materialelor se realiza prin puțuri. Dezvoltarea totală a galeriei (până la „Puțul de fum”) este de 658,6 m, cu o denivelare totală de -64,2 m, măsurată de la gura celui mai din amonte „coș de fum”.

„Galeria de fum” prezintă trepte de lemn, armături din lemn de castan, pilieri de susținere a tavanului din bolovani stivuiți. Se păstrează parțial și vechile împrejurări de la golurilor miniere, și anume stâlpii confecționați din șine de cale ferată, care provin de la Reșița (an de fabricație 1875).

Dintre lucrările executate aici se remarcă și o scurtă galerie cu profil oval, direcționată N-S, care se află la 120 m distanță de intrare și la o denivelare de 18,6 m față de cota de intrare, având o lungime de 4 m, înălțimea de 0,50 m și lățimea de cca 1 m.

Pare destul de probabil că „Galeria de Fum”⁵³, în mod cert una dintre cele mai vechi exploatări miniere din Baia Mare, este cea cunoscută în documentele medievale sub denumirea de *Naghwerem* și alte denumiri asemănătoare (vezi mai sus) Potrivit inventarului din 1556, mina avea două „mașini”, una nouă și una veche, un șteamp cu 24 de săgeți și instrumentele folosite în exploatarea minieră, două funii mari, piue, retorte și vase diferite pentru păstrarea mărului impur și a minereului măcinat (*gaz saar, schadweg*), ciururi mici și mari, lemne (*sýtfa*) pentru foc, precum și mormane de minereu în cantitate de 2.534 „par”⁵⁴.

Lit.: v. **Born**, *Briefe*, 147; **Szirmai**, *Szathmár*, 216⁵⁵; **Prodan**, **Goldenberg**, *Inventare*, 122; **D. Iștván**, **Tr. Minghiraș**, *Galeria medievală din Dealul Crucii*, Pro Unione, an VII, nr. 1-2 (17-18), 2004, 127-129; Iștván, Kacsó, *Fișe*; Iștván, *Drumuri miniere medievale la Mina Dealul Crucii*, Pro Unione, anul X, nr. 4 (32), 2007, 103-108; Kovacs M., Fülöp, *Geopark*, 30;

⁵³ Metoda sfărâmării rocii cu ajutorul focului a fost folosită în Transilvania până în secolul XIX, iar în reglementările activității miniere din secolul XVI de la Baia Mare și Baia Sprie, redactate în limba maghiară, procedeul era desemnat cu cuvântul „sütés” („prăjire”) (vezi I. Hegyi, *A magyarbányászat középkori kezdetei [a fémányászat kora]*, în *Iparrégészeti és archaeometriai kutatások Magyarországon – Research in Industrial Archaeology and Archaeometry in Hungary*. *Veszprém*, 1982, *augusztus 9-11*, *Veszprém*, 1984, 65 sqq.). Procedeul este menționat și de Ignaz Edl. von Born (*Briefe*, 155) care, asistând în Grotă Mare („die große Grube”) de la Baia Sprie la aprinderea focului, s-a intoxicat cu fum, de Wilhelm Gottlob Ernst Becker în 1805 (*Journal*, 150), precum și în documentul din 1851 referitor la minele de la Borșa (vezi Cosma E., *Documente*, 340). M. Ketney (*Borpatak*, 366) vorbește, de asemenea, despre acest procedeu, al cărui folosire l-a constatat cercetând o porțiune din filonul *Ignatz* de la Valea Borcutului. Vezi și Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 223, unde se afirmă că materialele explozive au fost întrebuințate, până pe la mijlocul secolului XIX, doar la înaintările în suitori.

⁵⁴ D. Prodan și S. Goldenberg presupun că acestea erau cărucioare sau „vagonete” cu care se transporta minereul.

⁵⁵ După Ignaz Edl. von Born și A. Szirmai Szirmay, denumirea în limba maghiară a localității, *Nagy Bánya*, provine de la „große Grube”, respectiv „Nagy-verem”. Această părere este împărtășită și de G. Hochstrasser (*Name*, 81).

Kacsó, Istvan, Minghiraş, *Mina Piticilor*, fig. 13-14; **Kacsó, Istvan, Minghiraş, Baia Mare I.**

Galeria Lobkowitz, numită şi Heuliges Kreuz, Sfânta Cruce, Galeria 23 August etc., se află pe *Dealul Crucii* şi are intrarea la +232 m dinspre strada *Griviţei*. Galeria a fost executată de Erariul austriac între anii 1765-1795, ca orizont de bază pentru mina Dealul Crucii. Între 1836 şi 1845 se instalează aici o maşină cu aburi de 30 HP, sistem Watt, care a fost înlocuită, din anul 1864, de o pompă hidraulică de mare capacitate, care a funcţionat 70 de ani. Din anul 1845 a început săparea puţului Werner, care în anul 1855 ajungea la o adâncime de 75 m, în anul 1871 la 210 m, în anul 1883 la 273 m (orizontul VIII), în anii 1938-1939 la 395 m (orizontul IX). Mina Dealul Crucii a fost abandonată în anul 1948. Redeschiderea minei a început din anii '70 ai secolului XX prin executarea transversalei Köves dinspre Mina Valea Roşie, utilizată drept cale de transport mecanizat, în locul galeriei Lobkowitz care a fost utilizată doar pentru transportul personalului şi alimentarea electrică a maşinii de extracţie de la puţul Werner. S-au exploatat ramuri şi resturi de filoane rămase neexploatate, până în anul 2006, precum şi filonul *Principal* în adâncime, prin deschiderea a două noi orizonturi (X şi XI), activitatea de aici fiind abandonată în anul 2002 (informaţie D. Istvan).

Galeria transversală este armată cu piatră zidită pe primul tronson (cel ce străbate rocile sedimentare), apoi este săpată în rocă vie, cu scurte porţiuni armate prin metode diverse. După întâlnirea cu Galeria Köves, o ramură a galeriei este direcţionată NE, pe lângă capela subterană, până la puţul Werner, pe un tronson paralel cu galeria direcţională de pe filonul *Principal*. Aici se păstrează vechile lucrări miniere ce au încă o coloană de fontă ce alimenta maşina de extracţie hidraulică, precum şi partea superioară, frumos zidită cu cărămidă, a puţului Werner (denumită „Catacombe” de către minerii din perioada recentă). Urmează o galerie direcţională, cu guri de rostogol, până la bazinele de apă subterane (ce alimentau lucrările de exploatare cu apă tehnologică), unde galeria subtraversează o galerie medievală, săpată cu ciocanul şi dalta. De aici, galeria se continuă sub numele de „Nordul Mare”. Există şi o galerie paralelă, tot cu guri de rostogol, cu aeraj deficient, pe alocuri cu depuneri de melanterit. Galeria transversală este armată pe primul tronson cu zidărie de piatră, apoi, odată ce intră în andezite, galeria e doar parţial armată, cu lungi tronsoane fără armare, unde se pot vedea atât rocile, cât şi filonaşe şi zone de fractură. Scurte porţiuni sunt betonate sau armate cu cintre metalice. Galeria Nordul Mare este reprofilată, fiind armată doar pe porţiuni reduse.

Cu prilejul cercetării minei, la data de 3 noiembrie 2006, de o echipă formată din L. Borzan, D. Istvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraş, I. Pop, A. Portase şi Z. Şomcutean, au fost găsite numeroase utilaje miniere abandonate, majoritatea de dată recentă, inclusiv maşina de extracţie. O nouă încercare de explorare a minei, la care au participat A. Costin, D. Istvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraş, I. Pop, însoţiţi de ing. Podeanu de la Exploatarea Minieră Săsar, a avut loc în

aprilie 2008. Din păcate, datorită prăbușirii unei părți din peretele galeriei, la cca 80 m de la intrare, nu a fost posibilă înaintarea pe galerie.

Lit.: Szellemy, *Erzslagerstätten*, 268; Téglás, *Bányatörténet*, 346; Lazu (red.), *Entreprises*, 10 sqq.; Pálffy, *AranyEzüst*, 51; Istvan, Kacsó, *Fișe*; Baron, *Minerit aurifer*, 159 sq.; Kovacs M., Fülöp, *Geopark*, 30, fig. 5; **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

Galeria de Apă are intrarea situată pe versantul estic al *Dealului Crucii*, în versantul drept al Văii Amadei, la cota +330 m. Galeria a fost realizată între anii 1854 și 1864, atunci când s-a instalat în Mina Dealul Crucii o instalație hidraulică de evacuare a apei din puțul Werner, care utiliza apa captată din Valea Romană, adusă printr-un canal de 16 km, ce trecea prin 29 de tunele (unul dintre acestea fiind tocmai Galeria de Apă). Canalul era de fapt mai vechi și se numea anterior „*canalul Thurzó*” (inițial acesta executându-se pentru sporirea debitului de apă necesar prelucrării minereului), pe teren observându-se în mai multe locuri existența ambelor canale, la distanță mică între ele (informație D. Istvan).

La data vizitării obiectivului, 11 noiembrie 2006, de echipa de cercetare formată din I. Bud, Violeta Căndea, D. Istvan, C. Kacsó, A. Portase, galeria avea porțiunea de intrare zidită cu piatră, accesul fiind barat de un grilaj metalic încastrat în beton.

Lit.: Kosztka, *Kereszthegey*, 9 sqq.; Téglás, *Bányatörténet*, 346; Istvan, Kacsó, *Fișe*; **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

Galeria Vicleanul are intrarea situată pe valea Vicleanul Mare, la cca 1 km amonte de Uzina de apă, la cota +353. Galeria face parte din sistemul de tunele construit între 1854 și 1864 (vezi mai sus), fiind cel mai lung (cca 550 m). După încetarea activității de exploatare în Mina Dealul Crucii (1948-1950), galeria a mai fost accesibilă până în anii 1960-1964, apoi au apărut prăbușiri. Galeria a fost redeschisă parțial de IPEG Maramureș în anii 1994-1996. Au fost executate lucrări de cercetare a mineralizațiilor din partea estică a zăcământului Dealul Crucii. S-a început de la suprafață și execuția unui puț ce trebuia să deschidă zăcământul în adâncime, lucrare abandonată înainte de a ajunge la nivelul Galeriei Vicleanul. Galeria este săpată inițial pe traseul galeriei de traversare a apei, apoi cotește transversal spre nord, traversează filonul *Sigismund*, ajungând apoi la excavațiile miniere vechi de pe filonul *Principal*. Cercetarea a fost efectuată, la data de 13 martie 2005, de A. Costin, D. Istvan, Tr. Minghiraș, M. Palincaș, Ionică Pop, I. Rist (Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare). În toamna anului 2006 intrarea galeriei era deja închisă prin zidire cu bolțari de beton.

Lit.: Kosztka, *Kereszthegey*, 9 sqq.; Istvan, Kacsó, *Fișe*; **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

Galeria Petru și Pavel superior se află pe versantul nordic al Văii Pietroasa. Printr-o intrare alungită și scundă, în parte colmatată de materialul de versant acumulat de-a lungul timpului, se ajunge într-o galerie orientată SSV-

NNE. După 2 m este prezentă o breșă de cercetare (lung. 1,5 m, lăț. 1,2 m, î. 1,2 m).

În continuare galeria are profil dreptunghiular (lăț. 0,4-1,0 m, î. 2,0-2,2 m), pe o lungime de 39 m de la intrare, pe acest tronson observându-se filonașe discontinue de cuarț cu goluri de levigare, mici geode și hidroxizi de fier, ușor diagonale față de direcție. După 2 m galeria își schimbă direcția spre est, iar după alți 2 m, în peretele drept se află o breșă de 2 m, cu infiltrații de apă. În peretele opus al galeriei, spre nord se dezvoltă o galerie direcțională (lăț. 0,6 m, î. actuală 0,6 m, datorită depozitării de material excavat pe mai mult de jumătate din înălțimea galeriei) cu o lungime de 21,7 m. Galeria urmărește direcțional un filon cu o grosime de 0,2-0,4 m, înclinare de cca 70° vest, constituit din vine și benzi de cuarț cu goluri și mulți hidroxizi de fier, proveniți din alterarea sulfurilor.

Revenind în galeria principală, după 11 m se ajunge într-un punct în care direcția se schimbă brusc înspre nord. În acest loc galeria are lățimea de 1,1 m și înălțimea de 1,6 m, iar după 2 m, în peretele drept este prezentă o altă breșă de cercetare cu lungimea de 1,5 m. La încă 3 m, în peretele stâng se află o nouă breșă de 2,5 m lungime, umplută aproape complet cu material excavat. După încă 4 m se ajunge în punctul în care se termină accesul normal în galerie, urmând o porțiune de 7 m lungime, ce se poate parcurge doar târâș din cauza materialului depozitat pe podea (lăț. 0,6 m, î. 0,5 m). După încă 3 m se ajunge la o bifurcație, în fața căreia a fost găsită, la data de 14 ianuarie 2007, o sapă de fier. Ramura din față traversează roci mai alterate, cu desprinderi, fiind ascendentă pe o lungime de 3 m, cu lățime de 0,6 și înălțime de 0,5 m, până într-un spațiu mai mare (lung. 2,5 m, î. 1,8 m). După încă 4 m, înălțimea se reduce la 0,6 m și în fața rămân două diverticule impenetrabile, prin care se produce circulația aerului în galerie. Revenind la bifurcație, spre nord-est urmează o galerie de 4,4 m lungime, 0,5 m lățime și 0,5 m înălțime (din cauza materialului depus pe podea), ce duce la o nouă bifurcație. Galeria din nord-vest are cca 4 m lungime, fiind umplută practic cu material depozitat. Galeria din sud-est are, de asemenea, depozitat material pe podea. Spațiul rămas are la intrare lățimea de 0,4 m și înălțimea de 0,3 m. Galeria are lungimea de 18,2 m, lățimea constant de 0,5 m, înălțimea variabilă de 0,3-1,5 m (denivelările apar în podea, datorită grosimii variabile a materialului depozitat). Galeria se sfârșește prin trei breșe de cercetare divergente: înainte breșa continuă pe o lungime de 4 m, cu o lățime de 0,6 și înălțime de 1,4 m, la dreapta breșa are direcție sud, sud vest, lungimea 2,2 m, lățimea 0,6 m, înălțimea 1,8 m, iar breșa din stânga are direcție nord, nord-est pe o lungime de 3 m și apoi nord-vest pe 2,4 m. Caracteristică acestui sector este prezența unor trepte cu lățimea de 0,40 m, care indică modul de săpare a galeriei (excavarea de module cu această dimensiune pe întregul profil al galeriei, de sus în jos).

Dezvoltarea totală a galeriilor este de 146,2 m și denivelarea cumulată de -1,0/+5,5 m.

Depozitarea materialului în spațiile laterale care nu mai erau utile s-a datorat dimensiunilor reduse ale galeriilor, în care transportul materialului excavat, steril sau util se făcea probabil cu coșuri de spate. Ca urmare, pe măsura ce săparea galeriei avansa, se depozita materialul steril în galerii mai apropiate de front, păstrându-se doar o singură cale de circulație. Rezultă din această observație că materialul depozitat în galeriile mai apropiate de intrare este mai vechi decât cel din galeriile din profunzime, prin urmare un obiect de lemn de destinație neprecizată, găsit în prima direcțională stânga, poate fi mai vechi decât sapa de metal. Pe de altă parte, blocarea cu material chiar a galeriei principale de acces, sugerează că această galerie se racorda la o altă cale de circulație, utilizată în ultima etapă de folosire a galeriei. Aceasta se găsește pe traseul curentului de aer, fiind acum blocată de prăbușiri și este reprezentată probabil de puțul aflat în amonte.

Sapa de fier de formă aproximativ triunghiulară, î. 21,7 cm, lăț. max. 16 cm (fig. 17), găsită în galerie, se afla într-o stare precară de conservare, fiind parțial exfoliată, având și porțiuni rupte în zona tășurilor și a inelului de înmănușare. Piesa, restaurată la Laboratorul zonal de restaurare al MNIT, se găsește în colecția MJM.

În crăpăturile din pereți sau din tavan, în imediata apropiere de intrarea în galerie, hibernează mai multe specii de lilieci, care au un regim special de protecție european și național: *Barbastella barbastellus* (liliacul cârn), *Plecotus austriacus* (liliacul urecheat gri), *Rinolophus ferromequinum* (liliacul mare cu potcoavă).

Galeria a fost redescoperită de membri ai Clubului de Speologie „Montana” din Baia Mare în ianuarie 2007. Ea a fost cercetată și cartată cu prilejul mai multor vizite, cea mai recentă la data de 26 februarie 2009, grupul de cercetare fiind format din Al. Costin, D. Iștván, Maria Jurje, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, Z. Șomcutean, Rodica Tudoran și M. Tudoran.

Lit.: **Kacsó, Iștván, Minghiraș, Baia Mare I**; Iștván, *Liliecii din galeria Petru și Pavel (zăcămintul Valea Roșie)*, Opaițul Rodnei 1, 2010, 53-54.

Galeria Petru și Pavel inferior +362 este situată în versantul stâng al Văii Pietroasa, la cca 300 m de confluența acesteia cu Valea Lungă, la o cotă relativă de cca 25 m și la o cotă absolută de 362 m, în baza unui abrupt stâncos. Galeria a fost vizitată de mai multe ori înainte de investigarea sa detaliată, dar numai în porțiunile accesibile și fără a se utiliza echipamentul adaptat parcurgerii pasajelor periculoase. O primă cercetare s-a desfășurat aici în data de 26 februarie 2009, ea fiind efectuată de către A. Chiuzbăian, A. Costin, D. Iștván, Tr. Minghiraș și A. Portase. O nouă cercetare a galeriei a avut loc în data de 13 martie 2010 cu participarea lui A. Chiuzbăian, O. Chința, D. Iștván, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, A. Pop, I. Pop, A. Portase, M. Todoran și Rodica Todoran. Cu această ocazie a fost efectuată cartarea obiectivului, realizată de către Tr. Minghiraș, O. Chința, A. Pop și M. Todoran.

Dezvoltarea totală a obiectivului este de 102,3 m, iar denivelarea față de cota de intrare de +3,5; -7 m (365,5 și 355 m cote absolute), direcția generală de dezvoltare fiind SSV-NNE.

Intrarea în galerie are înălțimea de 1,3 m și lățimea de 1,5 m. Un prim tronson de galerie, imediat după intrare, are 2,5 m lungime, 2 m lățime și 1 m înălțime. După acest prim tronson, galeria devine ascendentă până la cota de +3,5 m (cota maximă a denivelării pozitive), iar parcursul devine mai facil, galeria înălțându-se până la 3 m. În această porțiune se întâlnesc cuarțuri dispuse în tavan și pereți. Între m. 10 și 14 se află, în peretele estic, un abataj (P7), care ajunge până la suprafață. Diferența de nivel dintre podeaua galeriei în acest loc și suprafață este de 7 m, iar abatajul are o secțiune aproximativ pătrată, cu dimensiunile laturilor de 3/4 m.

Următorul tronson de galerie (lung. 5 m, lăț. 4 m, înălț. 2,3 m) este descendent. În continuare, galeria se lărgeste până la 4,5 m, are aspect de pânzie, cu podeaua și pereții puternic înclinați, care converg înspre un puț poziționat central (P6).

Puțul, cu adâncimea de 6 m, are secțiunea dreptunghiulară, cu laturile de 0,8/2,5 m (latura de 2,5 m este dispusă longitudinal pe direcția galeriei).

În peretele puțului, pe latura nordică, la cota de -4,5 m, se dezvoltă o galerie (lung. 6,5 m, înălț. 1 m, lăț. între 0,5 și 0,8 m), care în partea sa mediană își schimbă sensibil direcția înspre NNE și se închide în fund de sac (galeria cota +357,5). În porțiunea sa finală au fost identificate două bârne dispuse paralel cu pereții, având lungimea de cca 2,5 m. Prezența și dispunerea bânelor în acest loc și sub această formă sugerează că ele au fost utilizate în exploatarea galeriei, precizarea destinației lor fiind totuși problematică.

Revenind la puțul P6, este de menționat prezența unei bârne fasonate cu secțiunea circulară (diam. cca 0,30 m, lung. 1,2 m) chiar la gura sa, ea sprijinindu-se pe laturile mari ale pereților puțului, perpendicular pe direcția de desfășurare a galeriei. În bârnă a fost practică o gaură dreptunghiulară de cca 4/10 cm. Pare destul de probabil că această bârnă aparține unei amenajări mai ample, care a servit la accesul în puț sau în galerie, eventual în activitatea de transport a materialului excavat.

Pe parcursul următor puțului, după cca 8 m se ajunge într-un sector, la cota de +0,7 m (362,7 cota absolută), în care galeria se micșorează ca lățime de la 4,5 m în porțiunea puțului la 1,5 m, iar înălțimea de la 6 m în zona bârnei circulare la 2,3 m. Urmează un sector distinct cu lungimea de 48 m, care are scurte schimbări de direcție, spre NNE, respectiv NNV. Specific acestui sector este faptul că aici pereții galeriei sunt sensibil înclinați spre dreapta. Înălțimea maximă este 1,7 m, iar lățimea de 0,7 m. Urmează un sector de galerie unde înălțimea maximă devine 2,2 m, lățimea rămânând constantă. La o distanță de 18 m față de puț, în peretele stâng se deschide o scurtă galerie, ce se dezvoltă către NNV. Aceasta are înălțimea de 1,5 m și lățimea de 0,7 m și este rambleiată aproape până în tavan cu bolovani și material extras din alte sectoare ale galeriei principale. După alți 5 m, în peretele drept al galeriei se deschide o altă galerie

rambleiată, care se dezvoltă pe direcția NNE. Aceasta are dimensiuni mai mari decât prima (lung. observată 5,6 m, lăț. de la 1,6 m la intrare până la 0,6 m în capătul observat, înălț. 1,5 m).

Un sector dezvoltat înspre NNV (lung. 8 m, lăț. 2,3 m, înălț. 1,8 m) are în tavan, pe aproape toată lungimea, concrețiuni de culoare roșie de tipul stalactitelor și draperiilor. În această porțiune de galerie, profilul său se schimbă din nou, devenind rotunjit înspre tavan. Ultimul sector de galerie (lung. 17 m, lăț. max. 1,3 m, înălț. medie 1,5-1,8 m) este dezvoltat pe direcția NNE. Galeria se termină într-o sală de aproximativ 2,5/3 m, înaltă de 1,5 m, care se închide în fund de sac la cota de +2,1 m (364,1 cota absolută).

Urmele de exploatare observate (găurile existente în pereții diferitelor sectoare de galerie) sugerează faptul că această galerie a fost săpată manual. Aceste urme sunt de două feluri, și anume găuri de spiț cu secțiunea pătrată, prezente în zona de contact dintre peretele stâng al galeriei principale cu tavanul galeriei rambleate, respectiv găuri triunghiulare. Ultimele au dimensiunile laturii de cca 1,2 cm și adâncimea de 3-4 cm și sunt prezente începând cu porțiunea aflată la nord de puț. În afara găurilor intacte, există și unele din care s-a păstrat pe o lungime de cca 10-15 cm doar partea lor concavă.

În galeria cota +362 s-a urmărit direcțional un filon cu direcție NNV-SSE, cu grosime redusă (maxim 0,15-0,20 m în zona abatajului). De aici a fost excavată o cantitate de cca 227 tone (7 m x 4 m x 3 m x 2,7 t/mc), din care cca 15 tone au fost de minereu (7 m x 4 m x 0,2 m x 2,7 t/mc). Este singura porțiune exploatabilă de pe filonul *Petru și Pavel*, în galeria Patru și Pavel, aflată la cota +421 m filonul fiind neexploatabil.

Ultima porțiune a galeriei urmărește direcțional un alt filon, cu grosime redusă, având tot direcție NNV-SSE. Profilul dreptunghiular îngust al galeriei este asemănător cu cel din galeria Petru și Pavel +421 m, dar galeria de la cota +362 m este realizată integral cu găuri de mină manual și se remarcă faptul că galeria s-a executat pe alocuri înclinat pe filon.

Lit.: Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.

Galeria Delius (fig. 18-21) este situată în extremitatea sud-estică a zăcămintului Valea Roșie, în versantul stâng al Văii Înguste (ung. Szűküllő), la cca 300 m amonte de confluența acesteia cu Valea Sarcaret (ung. Szarkaréptatak), în baza unui abrupt stâncos. Numele galeriei apare pe mai multe hărți aflate în arhiva REMIN SA Baia Mare și IPEG Maramureș SA, pe care sunt menționate date extrase din hărți mai vechi. Galeria a fost cercetată și cartată în data de 10 august 2008 de către I. L. Bereș, D. Istvan, Tr. Minghiraș și R. Mureșan. O nouă cercetare, cu participarea lui D. Istvan, V. Jurj și C. Kacsó, a avut loc aici în data de 24 martie 2011.

Galeria, dezvoltată pe direcția S-N, cu lungimea de 10,6 m și denivelarea de - 0,5 m, a urmărit direcțional un filonaș discontinuu de cuarț nemineralizat, cu o grosime de 1-3 cm. Intrarea, cu dimensiunile de 1,5 m lățime și înălțimea de 1,3 m, face posibil accesul relativ facil în galerie. La cca 2 m de la intrare, secțiunea galeriei devine dreptunghiulară, dar cu aspect ușor

rotunjit în porțiunile mediane ale pereților. Zona de contact dintre tavan și pereți se face în unghi aproape drept, tavanul fiind plat pe toată lungimea galeriei. Înălțimea galeriei variază între 1,4 și 1,8 m, iar lățimea între 0,6 și 1,5 m. Galeria este descendentă până la – 0,5 m pe o lungime de 5 m, după care, schimbându-și direcția spre N-V, devine ușor ascendentă. După alți 3 m, galeria se lărgeste pe o porțiune de cca 1,5 m, în zona unui filonaș transversal de cuarț însoțit de o aureolă de roci mai intens transformate hidrotermal. Galeria continuă încă 1 m, după care se încheie în fund de sac.

Galeria Delius este, fără îndoială, una dintre lucrările miniere cele mai vechi cercetate până în prezent în zona Baia Mare. Ea a fost săpată exclusiv manual. Urmele de exploatare constatate sunt de două tipuri: a. Urme prelungi, dispuse echidistant și paralel între ele, având lungimea de la câțiva decimetri și până la întreagă lungime sau lățime a pereților sau a tavanului. Adâncimea lor este de maxim 1 cm, lățimea de cca 1,5 cm, iar echidistanța de cca 2 cm. Pe tavan, aceste urme sunt dispuse pe o direcție diagonală față de direcția dezvoltării galeriei, iar în pereți ele sunt orientate oblic. b. Urme provenite de la exploatarea cu ciocanul și dalta. Ele au secțiunea pătrată sau rotundă, având dimensiunea laturii sau diametrul de cca 1,5 cm, acestea reducându-se înspre fundul urmei.

În apropiere de galerie, V. Jurj a găsit o pană (ic) de fier cu secțiunea dreptunghiulară (lung. 15,3 cm), puternic corodată.

La cca 100 m amonte de galeria Delius au fost sesizate excavații de suprafață de formă concavă, alungite în versantul stâng al văii, executate pentru cercetarea și probarea unor zone posibil filoniene. Aceeași vale traversează în amonte toată partea sudică a zăcămintului Valea Roșie (filoanele *Leopold*, *Ștefan*, *Suzana*, zona *Born*, *Oglinda*, *Salvator*), cercetate și exploatate prin mai multe galerii (Ighiaș, Iuliana, Gheorghe, Born inferior, Born superior, Oglinda, Domnișoara și altele)⁵⁶.

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

-Cu prilejul cercetării din data de 24 martie 2011 (vezi mai sus Galeria Delius), pe versantul estic al Văii Roșii a fost identificată intrarea în Puțul nr. 2, care face parte din sistemul puțurilor de aeraj de pe Galeria Svaiczler.

În ziua de 31 martie 2011, împreună cu D. Istvan și Tr. Minghiraș am vizitat din nou obiectivul pentru cercetare și cartare. S-a constatat cu această ocazie că, prin intrarea frumos fasonată și încă bine conservată (înălț. 1,4 m, lăț. la bază 0,85 m), se ajunge într-o scurtă galerie săpată manual, cu direcția de dezvoltare V-E, care făcea joncțiunea cu un puț, în prezent colmatat. Puțul mai avea o intrare, la cca 4 m deasupra celei acum cercetate. Galeria se păstrează pe o lungime de 3,3 m, lățimea sa maximă fiind de 3 m. Ea se dezvoltă pe un plan înclinat pozitiv, la cota de +1,5 m fiind obturată de roca prăbușită.

⁵⁶ Vezi harta publicată în volumul redactat de I. Woditska (*Monografia*).

Galeria a fost executată în adezite cuarțifere de vârstă pannoniană. Rocile au culoare cenușiu albicioasă, datorită transformărilor hidrotermale, și sunt intens argilizate, iar local silicifiate⁵⁷.

O nouă cercetare a obiectivului a avut loc în data de 9 aprilie 2011 (vezi mai jos).

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

-Pe versantul estic al Văii Roșii, la cca 200 m amonte de Puțul nr. 2, echipa formată din D. Istvan, C. Kacsó și Tr. Minghiraș, însoțită de V. Jurj și Gh. Barbură, a descoperit, tot în ziua de 31 martie 2011, o scurtă galerie direcțională (lung. 12,8 m, denivelarea -3 m, direcția generală de dezvoltare SV-NE), executată pentru cercetarea unui filon localizat în andezite cuarțifere pannoniene⁵⁸.

Filonul are textură brecioasă fiind constituit din elemente de cuarț hidrotermal de culoare albă sau cenușiu-închis și elemente de andezite cuarțifere intens silicifiate. Acesta este străbătut de numeroase fisuri și cuiburi cu oxizi de fier și minerale argiloase, iar în elementele de cuarț apare pirita sub formă de impregnații sau plaje.

În peretele drept al galeriei, în zona de culcuș a filonului, se poate observa limita acestuia cu roca gazdă, care este marcată de o zonă de culoare albicioasă-gălbuie cu o grosime de 25-30 cm, constituită din minerale argiloase. Roca gazdă este reprezentată prin andezite cuarțifere de culoare albicioasă, friabile, argilizate, local cu elemente ușor silicifiate. Filonul are azd. 30° și o înclinare de 48-50°V. Grosimea filonului este relativ mare, probabil depășește 2 m, având în vedere că el se regăsește și în peretele stâng al galeriei, precum și în frontul acesteia.

Galeria, descendentă, cu înclinația de 45-50°, și apoi ușor ascendentă, are o intrare scundă, parțial colmatată (înălț. 0,5 m, lăț. 1,5 m), prin care se accede într-o primă porțiune ceva mai largă (lung. 6,5 m, lăț. medie 2,5 m, înălț. medie 2 m). În peretele nord-vestic se observă o gaură circulară, executată manual, cu lungimea de 35 cm. Urmează o porțiune cu direcția înspre E (lung. 2 m), unde sunt prezente o treaptă pozitivă și un scurt plan înclinat, pe podea fiind depuse materiale dezagregate. De aci, galeria își schimbă din nou direcția înspre N, porțiunea sa terminală având o dezvoltare de 5,5 m. În capătul acestui ultim tronson se conservă o zonă cu secțiunea dreptunghiulară (lung. cca 2 m, lăț. 1

⁵⁷ Constatări geolog Maria Jurje.

⁵⁸ A fost ultima tură de cercetare montană efectuată de Dumitru Istvan. Doar la trei zile după această cercetare, în ziua de 3 aprilie 2011, reputatul geolog s-a stins din viață, în urma unui tragic accident petrecut în Munții Igriș. În ziua de 9 aprilie am efectuat, împreună cu Maria Jurje, Tr. Minghiraș, A. Mureșan, T. Pandi, Roxana Pașcan, A. Pop, M. Todoran și Rodica Todoran, o tură omagială pe Valea Roșie. Cu acest prilej, galeria a fost descrisă din punct de vedere geologic și minier. Galeria a fost, de asemenea, cartată. În semn de omagiu pentru cel dispărut, am hotărât să dăm acestei lucrări miniere numele de „Galeria Dumitru Istvan”.

m, înălț. 1,6 m), terminată în fund de sac, în tavan păstrându-se urme evidente de săpare manuală.

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

Galeria Sofia se află în Valea Borcutului, la cota +290 m, intrarea sa fiind situată în versantul drept la Văii Antonca, la cca 250 m de confluența cu Valea Borcutului și 800 m amonte de conacul Pocol. Galeria a fost începută la 15 ianuarie 1936, potrivit unei inscripții aflate la intrare, pentru cercetarea mineralizațiilor din zăcămintul Sofia la acest orizont. Cu prilejul cercetărilor efectuate la data de 8 noiembrie 2006 (A. Gorduza, D. Istvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, Gh. Nistor, A. Portase, însoțiți de Violeta Căndea și L. Borzan de la Exploatarea Minieră Baia Mare), respectiv 28 noiembrie 2006 (I. Bud, D. Istvan, Maria Jurje, C. Kacsó, Gh. Nistor, A. Portase, însoțiți de M. Ardelean de la Exploatarea Minieră Baia Mare) s-a parcurs galeria transversală până la direcționala pe filonul XXVI. De asemenea, s-a intrat pe filonul II Sofia (linie de abataje cu rostogol pe cca 80 m, până la un colector), la m. 190 al transversalei. La o ramură a filonului X, s-a parcurs galeria spre dreapta, spre puțul I Sofia (între oriz. +394 și +237). S-a constatat că galeria este armată cu bolțari de beton la intrare și pe unele galerii direcționale, dar sunt prezente și alte sisteme de armare (TH, lemn, etc). Există și porțiuni extinse care nu sunt armate, oferind posibilitatea observațiilor asupra rocilor. Se află aici și câteva obiective de interes conexe: puțul nr. 1, armat cu lemn, cu o adâncime de cca 500 m, precum și rostogoale și colectoare, ce indică o parte din modul de exploatare a zăcămintului. Pe filoanele exploatare sunt depuneri abundente de sulfati, melangerit și un alt sulfat alb, foarte abundent în zonele cu aeraj redus. La intrare se văd excavațiile (abatajele scoase la zi) de pe filonul Ioan, precum și găurile de perforator din „poligonul” de încercare a acestora înainte de introducerea în subteran.

În amonte de Galeria Sofia, pe versantul stâng al Văii Antonca, se află mai multe lucrări miniere vechi, galerii și abataje, care au fost doar identificate, fără a fi până în prezent cercetate.

Lit.: Istvan, Kacsó, *Fișe*; **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

Galeria Dealul Cetății cota +290 din Valea Borcutului se află în versantul stâng al văii Antonca, aval de galeria Sofia +290 m, la cca 250 m amonte de confluența cu valea Borcut. Galeria a fost executată începând cu anul 1993 de către EM Săsar, pentru cercetarea în adâncime a filonului exploatat la suprafață printr-un jomp. Galeria transversală străbate câteva zone de fractură cu argilizări. A fost armată cu TH metalic numai în zonele de argilizare. În mai multe porțiuni, galeria prezintă mari cantități de rocă prăbușită din tavan, respectiv din pereți. A fost cercetată la data de 8 noiembrie 2006 de aceeași echipă care a intrat în Galeria Sofia (vezi mai sus).

Lit.: Istvan, Kacsó, *Fișe*; **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

Galeria Ioachim-orizontul de bază are intrarea situată pe platoul de la clădirile administrative ale Minei Herja, la cota +310 m. Galeria de bază a fost executată până la m 500 înainte de 1926. Deschiderea ei a continuat până în

1929, când s-a dat în folosință puțul de 350 m adâncime. Galeria a fost cercetată, la data de 10 octombrie 2006, de o echipă formată din I. Bud, F. Mersei și Tr. Minghiraș.

Lit.: Iștvan, Kacsó, *Fișe*; **Kacsó, Iștvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

„Puțul Verde” este situat pe versantul estic al dealului *Dongaș*. Puțul a fost săpat manual, înainte de 1785, pentru aerajul natural al abatajelor de pe filonul *Evanghelist* și *Susana*, el făcând legătura între suprafață și abatajele existente pe aceste filoane. A fost explorat și cartografiat până la -22 m la 22 aprilie 2008 de către Tr. Minghiraș și M. Todoran. La cercetare au mai participat A. Costin, D. Iștvan, C. Kacsó, A. Portase și Rodica Tudoran.

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

Galeriile de pe filonul 3 Alexandru din Valea Borcutului se află în versantul stâng al văii Antonca, amonte de galeria Sofia +290 m. La suprafață filonul a fost cercetat cu mai multe excavații, breșe scurte și galerii cu lungime redusă (ceea ce arată că la suprafață conținutul util este foarte redus sau chiar lipsește).

O galerie (inaccesibilă acum) exista la cota +295, cu un suitor ce iese mai sus și care arată înclinarea nordică a filonului. Probabil aceasta este galeria Alexandru, care era în exploatare în perioada interbelică. În anul 1933 în această galerie lucrau 14 muncitori, excavându-se 40 tone minereu, din care s-au recuperat 118 g aur și 112 g argint.

În adâncime, filonul 3 Alexandru a fost exploatat la orizonturile +237 și +322. De la orizontul +237 filonul a fost extras integral până la suprafață (în abataj acum intră apa văii Antonca, revenind la zi prin galeria Săsar). Datele existente arată că *filonul 3 Alexandru* se dezvoltă pe o lungime de 150 m, grosime medie 0,40 m, fiind constituit din cuarț alb-cenușiu cu impregnații de pirită, având în zona exploatată conținuturi de aur de 6-8 g/t.

În ziua de 25 martie 2010, o echipă formată din I. Bereș, O. Chința, D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, R. Mureșan, Ionică Pop, Z. Șomcutean, M. Tudoran și I. Vlașin a cercetat și cartat galeria cota +300, aflată pe același filon.

Este o galerie descendentă (lung. 14,3 m, denivelarea -6,3 m), pe culcușul zonei filoniene, constituită din cuarț cu textură breicioasă, cu oxi-hidroxizi de fier proveniți din alterarea piritei. Ea este în prezent în cea mai mare parte umplută cu apă. Astfel de galerii sunt rare, întrucât ele colectează apa de infiltrație, fiind necesare eforturi mari pentru îndepărtarea acesteia. Este de presupus că cei care au deschis galeria +300 au știut că ea nu va fi prea lungă și nu va fi exploatată într-un răstimp mai îndelungat.

Galeria are o intrare largă, datorită faptului că filonul are un caracter dispers; acoperișul filonului a fost explorat cu breșa scurtă de la intrare.

Cu prilejul cercetării din ziua de 25 martie 2010 au fost identificate, respectiv au fost marcate pe hartă și alte lucrări miniere din zonă: galeriile Lisibona, Leopold, Micșa, exploatarea de suprafață Aurum etc., precum și lucrările miniere de pe *Dealul Cetății* (vezi mai sus).

Lit.: **Kacsó, Iștvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

-Majoritatea minelor exploatare înainte de 1700, care se aflau fie în proprietatea statului, fie în cea a orașului, precum și cele private dispunea de propriile șteampuri. Potrivit inventarelor din anii 1553 și 1556, la Baia Mare funcționau la acea dată 14 șteampuri cu un total de 206 săgeți de șteamp acționate de roți hidraulice. Dintre acestea, cele mai mari, cu 24, respectiv 21 de săgeți, aparțineau minelor de pe Dealul Crucii (*Naghwerem, Gepel*).

În inventare sunt înregistrate, de asemenea, topitorii (*domus fusoria, conflatorium*). Potrivit inventarului din 1553, topitoria lui Petru diacul era înzestrată cu două cuptoare, trei foale și o altă pereche specială de foale (*traybhert*), instrumente pentru tăiatul plumbului și pentru spargerea reziduurilor rezultate din topirea minereului etc. Topitoria menționată în inventarul din 1556 dispunea de două foale.

Este de presupus că s-a practicat la Baia Mare o intensă activitate de prelucrare a minereului local și în secolul XV, astfel fiind facilitată și baterea de monedă aici.

Lit.: Wenzel, *Bányászat*, 229; Prodan, Goldenberg, *Inventare*, 119, 124; Oszóczki, Sabău, *Baia Mare*, 181; Pascu, *Voievodat III*, 241; Balogh, Oszóczki, *Bányászat*, 32.

-În 1959, la intersecția străzilor *Dacia* și *Țibleșului* au fost cercetate, sub supravegherea Elenei Kovács, urmele unui atelier al Cămării regale, unde se prelucra aliajul de metale obținut în topitorii. Sub nivelul de umplutură din secolul XVIII au apărut, la adâncimea de 4,50 m, resturile unei construcții de lemn în interiorul căreia s-a păstrat o parte a materialelor și mijloacelor tehnice folosite la afinare metalului prețios, și anume cca 30 de oale, din pastă arsă cenușiu, cu pereții subțiri și marginea scundă, profilată în exterior, fără torți, resturi de foale, unelte de fier, o mare cantitate de oase de vită. Oalele nu au fost folosite, ele fiind păstrate *in situ*, grupate într-un colț al atelierului. În preajmă a fost găsită o haldă de zgură, ce provenea de la un cuptor, care n-a putut fi surprins datorită dimensiunilor reduse ale suprafeței cercetate. Complexul a fost datat în secolele XV-XVI.

Lit.: Popa, Kovács, *Baia Mare*, 124; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 138; Tripșa și alții, *IstMetalurgiei*, 69.

-În curtea Casei Bay (după Gy. Schönherr și Útmutató era vorba de o casă din Piața Centrală, colț cu strada Podului), la o adâncime de 3 m, au fost descoperite patru creuzete de ceramică de diferite dimensiuni, o puiă uriașă în greutate de mai multe sute de kg, precum și bucăți de fier. Se presupune că ele proveneau dintr-un atelier de topitorie. Piese au intrat în colecția lui Lajos Bay, iar la muzeul din Baia Mare s-au aflat, din data de 2 noiembrie 1903, copii în ghips ale crezeutelor. Locul actual de păstrare a pieselor, dar și soarta copiilor nu sunt cunoscute.

În *Monografia Baia Mare*, aceste piese, niciodată ilustrate și astăzi pierdute, ce datează, foarte probabil, din epoca medievală sau, eventual, chiar modernă, sunt considerate dovezi ale practicării mineritului la Baia Mare în epoca bronzului (!). O vechime mare este atribuită unei părți din descoperirea

făcută la Casa Bay, și anume bucăților de fier, și de către S. Rákoczi, care le enumeră printre cele ce aparțin epocii fierului.

Lit.: **Schönherr**, *Nagybánya*, 343; **ÉrtNagybánya** 1903 (1904), 21, nr. 337; **Útmutató**, 52; Rákóczy, *Bányászat*, 624; *Monografia Baia Mare*, 123; Kacsó, *Baia Mare*, 165.

-Cea mai mare topitorie a circumscripției miniere Baia Mare s-a aflat în Ferneziu de Jos (Alsó-Fernezey), cartier înglobat în Baia Mare, odinioară fiind o unitate administrativă independentă, la nord de oraș, pe Valea Ferneziului. La început ea a fost plasată în susul râului, în Ferneziu de Sus (Felső-Fernezey), astăzi Firiza (vezi mai jos). Construcția sa a început în anul 1782. Tehnologia a avut inițial la bază procedee hidrometalurgice, iar apoi pirometalurgice. Se prelucrau concentrate sulfuroase cu conținut de plumb și zinc, sărace în cupru, cu conținut diferit de metale prețioase. În 1909 ea dispunea, pe lângă instalațiile de forță și de transport, de o instalație de desargintare, sistem Parkers, un cuptor de scurgere, patru cuptoare de cupelare, mai multe cuptoare, două șteampuri cu 51 de săgeți etc. După anul 1931 au început să fie utilizate concentrate de plumb separate prin flotație de cele de zinc. Fluxul tehnologic de prelucrare a concentratelor cuprindea prăjirea în cuptoare polietajate, aglomerarea în cuptoare tip Pilz și apoi (1934-1936) tip Watter Jackett (120 t încărcătură/zi). În 1937 capacitatea uzinei a fost simțitor lărgită, apoi, din nou, după 1950, când s-a construit al doilea cuptor Watter Jackett și două aglomeratoare tip Dwight Lloyd. În anii '70-80 ai secolului trecut, în urma transferului unei părți din materia primă la Copșa Mică, capacitatea uzinei din Ferneziu s-a micșorat la 10.000 t/an.

Pe Valea Ferneziu au fost constatate și urmele unor vechi mine, iar alături de acestea halde de zgură.

Lit.: **Oblatek**, *Fernezeyi m. k. kohómű*, în Woditska (red.), *Monografia*, 105 sq.; *Kiállítás 1896*, 113, 121; **Schönherr**, *Nagybánya u. Umgebung*, 477; **Reményik**, *Fémbányászat*, 108 sqq.; **K. Fischer**, *Az alsófernezeyi m. kir. kohómű*, în **Oblatek**, **György** (red.), *Monografia*, 91 sqq.; **Lazu** (red.), *Entreprises*, 30 sqq.; **Iancu**, *ExplMiniere*, 468; **Meruțiu**, *Regiunea*, 42, 69; **Marin**, *Realizări*, 276; **Oszóczki**, **Sabău**, *Baia Mare*, 182, 186, 189; **Báthory**, *Industria extractivă*, 168; **Tripșa și alții**, *IstMetalurgiei*, 174 sq.; **Csath și alții**, *Bányászat*, 287; **Balogh**, **Oszóczki**, *Bányászat*, 32 sq.; **Baron**, *Industria extractivă*, 483; **Baron**, *Minerit aurifer*, 147 sq.; **Réthy**, *Arany kinyerés*; **Réthy**, *Bányászat*, 21; **Wollmann**, *Patrimoniu*, 69 sq., 324, fig. 465.

-Într-o grădină aflată la poalele *Dealului Crucii*, la cca 0,50 m adâncime, Ioan Bențe a găsit, în primăvara anului 1994, cu prilejul unor lucrări agricole, 25 de ciocane ușoare de mină (depozit I)⁵⁹, pe care le-a predat la MJM

⁵⁹ Destinația acestor unelte a fost stabilită pausal, avându-se în vedere mai ales faptul că zona în care ele au fost descoperite se înscrie în perimetrul unor exploatare miniere. Identice ca formă și dimensiuni sunt și unele ciocane folosite în fierărie, de ex. exemplarul de la Șelimbăr, găsit împreună cu alte unelte ce formau utilajul unui atelier de fierărie, vezi **Horedt**, *Eine sächsische Schmiede des 13. Jahrhunderts*, în *Emlékkönyv*

(nr. inv. IF. 4.712-4.736). Locul descoperirii se află în apropierea Văii Amadea (Amadei), nu departe de mina aflată în secolul XVII în proprietatea Concesionii miniere Amadeus. În acest loc au fost efectuate cercetări periegetice în primăvara anului 2006, fără a fi descoperite alte urme.

Ciocanele sunt confectionate din fier forjat și au formă de prismă triunghiulară. Găurile lor de înmănușare sunt dreptunghiulare sau oval-alungite și sunt plasate fie puțin mai sus de mijlocul lungimii ciocanului, fie imediat sub muchie, aceasta fiind mai mult sau mai puțin deformată la toate exemplarele în urma folosirii (fig. 22-24). Dimensiuni:

Nr. crt.	Lungimea	Lățimea maximă	Greutatea
1.	20,5 cm	3,4 cm	568 g
2.	18,9 cm	3,6 cm	502 g
3.	19,4 cm	3,1 cm	464 g
4.	19,5 cm	3,2 cm	484 g
5.	18,3 cm	3,3 cm	464 g
6.	17,1 cm	3 cm	398 g
7.	17,8 cm	3,7 cm	566 g
8.	15,9 cm	3,1 cm	395 g
9.	16,9 cm	3,7 cm	392 g
10.	15,9 cm	3,4 cm	422 g
11.	16,2 cm	3,2 cm	400 g
12.	13,7 cm	4,0 cm	411 g
13.	12,3 cm	3,7 cm	268 g
14.	14,4 cm	3,6 cm	342 g
15.	13,3 cm	3,1 cm	278 g
16.	13,9 cm	3,4 cm	450 g
17.	17,7 cm	3,3 cm	393 g
18.	16,9 cm	3,7 cm	554 g
19.	15,1 cm	3,2 cm	296 g
20.	13,0 cm	3,0 cm	315 g
21.	10,7 cm	3,0 cm	234 g
22.	12,3 cm	3,2 cm	388 g
23.	10,7 cm	3,2 cm	294 g
24.	13,7 cm	3,1 cm	321 g
25.	14,2 cm	3,8 cm	426 g

Lit.: Descoperirea este menționată de Viorica Ursu, *Săpînd... sub Dealul Crucii*, în „*Graiul Maramureșului*”, an IX, nr. 2.091 din 22-23 februarie 1997.

Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára, BTK I, Kolozsvár, 1957, fig. 2, 5.

-În colecția muzeului din Baia Mare se păstrează un lot de unelte de fier miniere, respectiv piese de fier folosite în minerit (fig. 25-26), care au fost găsite, foarte probabil, împreună într-o exploatare minieră din raza localității sau în apropierea unei astfel de exploatare (depozit II). Piese pot proveni, eventual, dintr-o fierărie, unde se confecționau sau se reparau uneltele miniere. Pentru această ultimă posibilitate pledează prezența unei bucăți de zgură de fier. Lotul cuprinde următoarele piese: 1. Ciocan ușor cu gaura de înmănușare de formă aproape pătrată, plasată sub muchie (lung. 9,2 cm, lăț. max. 2,9 cm, greutate. 144 g). 2. Ciocan asemănător, vârful și, parțial, muchia rupte, gaura de înmănușare, de formă aproximativ dreptunghiulară, plasată mai sus de mijlocul lungimii piesei (lung. păstrată 11,2 cm, lăț. max. 3,5 cm, greutate. 224 g). 3. Fragment de ciocan sau de târnăcop (lung. păstrată 11 cm, greutate. 140 g). 4. Fragment de ciocan, lipsește partea cu gaura de înmănușare (lung. păstrată 5,2 cm, greutate. 105 g). 5. Târnăcop, unul dintre vârfuri rupt, gaura de înmănușare mică, de formă aproximativ dreptunghiulară (lung. păstrată 16,2 cm, lăț. max. 3,2 cm, greutate. 305 g). 6. Târnăcop asemănător, unul dintre vârfuri rupt (lung. păstrată 15,7 cm, lăț. max. 3,1 cm, greutate. 294 g). 7. Târnăcop asemănător, vârfurile rupte (lung. păstrată 15,2 cm, lăț. max. 3 cm, greutate. 300 g). 8. Târnăcop asemănător, unul dintre vârfuri rupt (lung. păstrată 16,3 cm, lăț. max. 3,2 cm, greutate. 305 g). 9. Târnăcop puternic deformat, vârfurile rupte (lung. păstrată 14,5 cm, greutate. 148 g). 10. Baros, gaura de înmănușare ovală, plasată la mijlocul lungimii piesei, ambele capete puternic deformate (lung. 10,8 cm, lăț. max. 5,4 cm, greutate. 1024 g). 11. Cui (lung. 9,7 cm, greutate. 6 g). 12. Lamă fragmentară de la un cuțit ? (lung. păstrată 9,5 cm, gros. 0,3 cm, greutate. 31 g). 13. Verigă de formă ovală, ruptă (diam. 4,4/11,8 cm, greutate. 75 g). 14. Pană de formă dreptunghiulară (lung. 9,6 cm, lăț. max. 4,7 cm, greutate. 222 g). 15. Pană fragmentară, secțiunea triunghiulară (greutate. 148 g). 16-18. Fragmente de potcoavă (greutate. 128 g, 75 g, 48 g). 19-22. Bucăți de fier, probabil fragmente de ciocan (greutate. 48 g, 74 g, 224 g, 168 g). 23. Bucată de zgură de fier (greutate. 50 g).

-Cu prilejul cercetărilor efectuate la data de 25 martie 2010 în Valea Borcutului (vezi mai sus) a fost descoperită în albia pârâului Valea Borcutului o bornă realizată din andezit de Seini, cu partea superioară fin fasonată și capătul de formă piramidal teșită, în vârf având un mic orificiu, și cu partea inferioară, care s-a aflat în pământ, doar grosolan cioplită (înălț. totală 1,70 m, din care partea superioară 0,90 m, lăț. la întretăierea părții fasonate cu partea cioplită 0,39/0,41 m). Pe două dintre laturile bornei este gravată inscripția în limba maghiară cu litere cu înălțimea de 5 cm:

A VOLT MÁNDY
IGNÁCZ HÁZÁNAK

ÉSZAKNYUGATI
SARKA

Traducerea:

Colțul nord-vestic/ al fostei case a lui Ignác Mándy

În privința destinației bornei, date concludente rezultă dintr-o cerere de concesiune adresată Căpităniei miniere din Baia Mare, la data de 17 februarie 1881, de către întreprinzătorul minier János Morosán, în care se precizează că punctul de deschidere se află la în direcția 22 ore 0,5 grade, la 248,400 m de colțul nord-vestic al casei lui Ignác Mándy⁶⁰. La cerere este atașată și o schiță, pe care este marcată și casa lui Mándy, aceasta găsindu-se în stânga pârauului Valea Borcutului, aproape de confluența sa cu valea Antonca. Borna servea evident ca reper topografic pentru concesiunile miniere din zonă. Ea a fost amplasată în mod cert de către autoritățile miniere.

Borna a fost scoasă din pârau de o echipă formată din A. Costin, D. Iștván, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, Ionică Pop, A. Portase, M. Rogojan și M. Tămaș în 14 aprilie 2010. Ea se află în prezent în curtea casei lui A. Costin din Băița (jud. Maramureș).

-În colecția muzeului din Baia Mare sunt reunite numeroase piese folosite de-a lungul timpului în practicarea mineritului la Baia Mare: unelte (ciocane, clești, târnăcoape, dălți, sfredele, lopeți etc.), trocuri, roabe, recipiente de probă, opaițe și lămpi de mină și altele. Din păcate, foarte puține dintre aceste piese au precizate exploatarea miniere de proveniență.

Lit.: **Kacsó, Pop L., *Minerit***, pl. 3, 1-6, pl. 4, 2-3. 5, pl. 5, 1. 5, pl. 6, pl. 7, 2-4, pl. 8, pl. 11, 1-3, pl. 13, 3-4, pl. 16, 5, pl. 18, 1-3, pl. 19, 2-5, pl. 21, pl. 22, 1-3, pl. 23, 1-2. 5, pl. 25, 2-4, pl. 29, 2-5.

-Actuala *Piața Libertății* a reprezentat nucleul orașului. În jurul clădirilor din această piață, cunoscută în tradiția băimăreană drept *Centrul Vechi*, s-au conturat treptat străzile aflate în incinta apărută de fortificații (vezi mai jos), aspectul construcțiilor cunoscând de-a lungul istoriei variate transformări, aproape fiecare dintre ele păstrând însă elemente mai vechi. Recent au demarat aici ample acțiuni de restaurare, care au implicat și cercetări arheologice, de urbanism și de istoria artelor. Cercetări în aceste domenii au fost efectuate și în deceniile anterioare, astfel că în prezent există o sumă de date cu privire la evoluția orașului. Informațiile în această direcție vor fi completate desigur prin continuarea investigațiilor de acest fel.

Există câteva date pe baza cărora se poate presupune că forma actuală a pieții, precum și o bună parte din rețeaua de străzi din zona fortificată datează din prima jumătate a secolului XIV, chiar dacă cele mai vechi elemente arhitectonice sesizate aparțin sfârșitului secolului XIV și începutului secolului XV. Eugenia Greceanu este de părere că „*instalarea oaspeților germani și acordarea privilegiilor orășenești au adus după sine o <sistematizare> a unei așezări mai vechi, situată pe același amplasament datorită locului favorabil de traversare a Săsarului*”. Pentru originea săsească a orașului pledează, potrivit

⁶⁰ SJANMM - Fond 26 - Inspectoratul Geologic Minier, registre contemporane, nr. inv. 30, act nr. 376/1881.

Eugeniei Greceanu, și „...așezarea principalei biserici parohiale a orașului (Sf. Ștefan) în retragere față de piața centrală cu care se leagă însă în mod nemijlocit”, ce „corespunde cu așezarea Bisericii Negre din Brașov în raport cu piața primăriei medievale”⁶¹. După opinia lui P. Niedermaier, locul de târg

⁶¹ Deși întemeierea orașului Baia Mare de către sași a fost afirmată deja de cronicarul Gheorghe Brancovici (vezi A. Armbruster, *Dacoromano-Saxonica. Cronicari români despre sași. Românii în cronica săsească*, București, 1980, 93 sq.), apoi de numeroși alți autori, dovezile documentare certe ale prezenței săsești pe malurile Săsarului sunt puține și provin în principal din domeniul onomasticii (vezi din literatura recentă Hochstrasser, *Berichtigung*, 66 sq.). În anul 2009 a apărut însă o descoperire arheologică la Baia Mare, care pare să certifice această prezență. Este vorba de un vas de bronz de formă globulară, prevăzut cu trei picioare și două torți, găsit, probabil în poziție secundară, cu ocazia săpăturilor preventive efectuate de M. Ardelean și D. Pop la clădirea din Piața Libertății nr. 13, la așa-numita „Casa Haracsek”. (Pentru informații cu privire la aceste săpături vezi http://www.epochtimes-romania.com/article.php?article_id=47870, unde vasul menționat este datat în secolul XIX [!]). Un vas asemănător a fost descoperit în hotarul localității Baraolt (jud. Covasna), se pare că în albia pârâului Vârghiș. Z. Székely (Aluta 6-7, 1974-1975, nota 25, fig. 8) a atribuit acest vas pecenegilor, însă E. Benkő, în mai multe lucrări (*Note privind descoperirile de bronzuri medievale din Transilvania*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu [coord.], *In memoriam Radu Popa*, 111 sqq., fig. 1; *Bronz és történelem*, în *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 2003, 47 sqq., fig. 1; *Mittelalterliche Bronzegegenstände aus Siebenbürgen. Probleme der Herkunftsbestimmung unter Berücksichtigung der Siebenbürger Sachsen*, Ungarn-Jahrbuch 27, 2004 [2005], 1 sqq., fig. 1), a atras atenția asupra faptului că vasul în cauză aparține unei forme (numite în limba germană *Grapen*) caracteristice pentru teritoriile locuite de populația germană între secolele XII și XVIII, el datând exemplarul din Transilvania, pe criterii tipologice, în secolele XII-XIII, apariția sa la Baraolt fiind pusă, ipotetic, în legătură cu o prezență sau influență săsească în zonă înainte de anul 1241. Vasul este similar datat în *Repertoriul arheologic al județului Covasna* (red. V. Cavruc), 158, pl. 23, 5, de S. J. Sztáncsuj (*Régészeti gyűjtemény*, în *A Székely Nemzeti Múzeum története és gyűjteményei*, Sepsiszentgyörgy, 2005, fig. la p. 32), precum și de Zs. L. Bordi (*A székelyek. A kereszténység védelmezői [Kiállításkatalógus]*, Sepsiszentgyörgy, 2009, 67, nr. 55). Piesa de la Baia Mare este ușor diferită de cea de la Baraolt, având marginea orientată oblic, trecerea de la gură la corp accentuat profilată, iar torțile de aspect unghiular. Potrivit criteriilor tipologice și considerațiilor cronologice ale lui H. Drescher (*Mittelalterliche Dreibeintöpfe*, în J. G. Renaud [ed.], *Rotterdam Papers. A contribution to medieval archaeology*, Rotterdam, 1968, 23 sqq.), exemplarul de la Baia Mare ar putea data din secolele XIV-XV. El aparține, fără îndoială, categoriei vaselor de metal de uz casnic (vezi T. Rütz, *Grapen, Glocken, Kupferkessel – Bunt- und Edelmetallhandwerk im Spiegel archäologischer Befunde*, BeitrUrFrühgeschMeklenburg-Vorpommers 39, 2005, 295 sqq.; există însă și piese mai deosebite, cum este cea găsită în albia râului Tisa la Csongrad, prevăzută cu două tuburi de scurgere, care a fost utilizată, foarte probabil, în alte scopuri, vezi Zsuzsa Lovag, *Mittelalterliche Bronzegegenstände des Ungarischen Nationalmuseums*, CatMusNatHung Seria Archaeologica 3, Budapest, 1999, 108 sq., nr. 300). Așa cum remarcă și E. Benkő, aprecierile etnice făcute pe baza unei descoperiri singulare sunt

central datează chiar din a doua jumătate a secolului XIII, iar A. Weiss crede că piața centrală de formă patrulateră a apărut într-o perioadă ulterioară genezei orașului, cândva în cursul secolelor XV-XVI, pentru a fi ținute aici târgurile mari.

Piața, care a servit și ca loc de târg, avea o formă dreptunghiulară, cu o orientare pe lungime ENE-VSV. Pe latura nordică se află, de la est spre vest, clădirile nr. 15, 14, 13, 12, 11, 10, 9 și 8, pe latura vestică clădirea nr. 7, numită „Complexul Minerul”, pe latura sudică, de la vest spre est, clădirile nr. 6, 5, 4, 3, 2 și 1, în colțul sud-estic actuala clădire din cadrul *Business Centrum* (fost Tribunal, han *Vulturul Negru* etc.), pe latura estică, de la sud la nord, clădirile nr. 21, 20, 19, 18, 17 și 16.

Prin lucrările recente, aspectul pieței s-a modificat structural, ea fiind tăiată acum în două părți inegale de un carosabil ce leagă străzile *Crișan* și *Podului*.

Lit.: Palmer, *Város*, 159 sqq.; Móricz, *Nagybánya*, 214 sq.; Eugenia Greceanu, *Studiu privind punerea în valoare a ansamblului istoric Cetatea Baia Mare* (ms.)⁶², Baia Mare, 2003, 42-49; Weiss, *Nagybánya*, 11; Niedermaier, *Studien*, 157, fig. 55 jos. Situația existentă în perioada imediat anterioară începerii restaurării clădirilor și pieței din *Centrul Vechi*, precum și argumentele teoretice care au fost invocate pentru modul de realizare a restaurării sunt prezentate în studiul lui Ildikó Mitru, *Reabilitarea Centrului Istoric Baia Mare*, în Georgeta Maria Iuga, Anamaria Iuga (red.), *Conservarea, restaurarea și salvarea bunurilor culturale din lemn. Lucrările Simpozionului CERES Baia Mare, 25-26 iulie 2003*, 42-49.

-Vestigii arheologice provenite de la clădirile aflate în această piață sunt semnalate deja la începutul secolului XX. Este vorba de mai multe cahle din secolul XVI, un fragment de țeavă de pușcă din bronz, un pinten, precum și o seceră, care au fost găsite cu prilejul construirii clădirii Ordinului Minorităților (actuala clădire nr. 6). Ele au fost predate de către Ordinul Minorităților, la data de 11 mai, respectiv 27 mai 1905, muzeului din Baia Mare, fiind inventariate aici sub numerele 9.177-9.185, potrivit Registrului de inventar al muzeului⁶³.

Primele cercetări arheologice au fost efectuate în această zonă în 1955. Din păcate, documentația referitoare la aceste cercetări nu s-a păstrat, nefiind precizat nici locul exact unde s-au desfășurat săpăturile. Potrivit comunicării verbale a conducătorului lucrărilor arheologice, D. Protase, a fost descoperită o cantitate mare de ceramică, inclusiv numeroase vase întregi.

De-a lungul timpului, cu ocazia unor lucrări edilitare, au fost scoase la lumină și alte vestigii. Astfel, în anul 1969, atunci când a fost săpată o nouă fundație pentru carosabilul ce înconjură piața, respectiv au fost înlocuite mai multe conducte subterane, au fost găsite numeroase fragmente ceramice

nesigure, totuși vasul de bronz de la Baia Mare poate constitui un prim indiciu arheologic despre prezența săsească timpurie la Baia Mare.

⁶² Lucrarea mi-a fost pusă la dispoziție de arhitect Ildikó Mitru.

⁶³ În prezent, aceste piese nu mai pot fi identificate.

medievale, mici cești de probă, obiecte de fier. Nu s-au putut face niciun fel de observații stratigrafice, era însă evident că lucrările adâncite până la aproximativ 1,00 m nu au atins solul neumblat.

La începutul anilor '70 ai secolului trecut, în pivnița clădirii nr. 9 a fost depistată o mare cantitate de recipiente din secolul XIX. Au apărut două tipuri de astfel de piese. Unul dintre tipuri, de dimensiuni mai mici, înălțimea sa fiind în jur de 18 cm, are corpul dreptunghiular și păstrează o șampilă cu monograma AU și inscripția circulară ...NAER BITTER WASSER, iar sub aceasta o șampilă ovală cu inscripția pe două rânduri A WIRICH; celălalt tip, cu înălțimea de cca 24 cm, de formă rotundă, prevăzut cu o mică toartă, are imprimate textul HERZOGTHUM NASSAU, precum și o șampilă rotundă, la mijloc cu un leu încoronat în picioare și inscripția circulară SELTERS, iar sub toartă, pe două rânduri înscrisul Ils, Num: 124 (fiecare recipient de acest tip a primit un alt număr). O bună parte a pieselor a ajuns la muzeul din Baia Mare.

Săpăturile arheologice sistematice la clădirile aflate în *Centrul Vechi* au început odată cu demararea proiectului „Centrul de afaceri <Millennium III>, Baia Mare”, care a avut ca obiectiv restaurarea a trei clădiri, denumite convențional M1, M2 și M3 (proiect principal S. C. Utilitas S. R. L. - Cluj-Napoca, arhitect B. Szabó). Primele cercetări arheologice, efectuate de un colectiv condus de A. Istrate de la S. C. Damasus S. R. L. - Brașov în perioada dintre 14 octombrie și 12 noiembrie 2002, s-au desfășurat la obiectivul desemnat M1 (strada *Piața Libertății*, nr. 1; casa *Vulturul Negru*).

Imobilul inițial a fost extins treptat și i-au fost adăugate și alte clădiri, astfel că, în momentul începerii cercetărilor, existau aici trei unități. Săpăturile arheologice s-au concentrat doar asupra clădirii propriu-zise *Vulturul Negru* (clădirea A), fiind însă supravegheate, de personalul de specialitate al muzeului din Baia Mare, și lucrările de amenajare ce au fost întreprinse în alte puncte ale obiectivului.

Clădirea A, potrivit autorilor cercetării, este rezultatul unificării a trei corpuri de clădiri, denumite convențional A1, A2 și A3. Au fost puse în evidență urmele unei construcții de foarte mari dimensiuni cu ziduri groase din piatră și cu o pivniță (*pivnița 1*) având pardoseala din pietre de râu. Această construcție din cadrul clădirii A, ale cărei începuturi datează din secolul XV, a suferit mai multe refaceri și reparații. După demolarea *pivniței vechi 1* au fost construite două clădiri, plasate aproximativ paralel și cu o orientare N-S. Clădirea din vest, denumită de cercetătorii obiectivului *pivnița 2*, constituie frontul de vest al actualei clădirii A1, iar *pivnița 3* dă limita de est al acestui corp. În *pivnițele 2* și *3* au fost identificate *canalizările C1* și *C2*. Prima a fost realizată din cărămizi zidite fără mortar și acoperite cu lespezi de piatră de dimensiuni foarte mari, cea de a doua, aparținând unui sistem mai evoluat, din cărămizi cu inscripția NB și sigla cu ciocanele încrucișate, legate cu mortar de var și nisip de bună calitate.

Potrivit observațiilor făcute cu prilejul cercetărilor, actuala pivniță a clădirii s-a format în principal prin schimbarea bolților (probabil ruinate) și

înlocuirea lor cu bolți de cărămidă, precum și prin re compartimentarea spațiului, în urma căreia au rezultat încăperile actuale.

Pivnițele corpului A2 au fost cercetate doar parțial. A fost identificată aici o canalizare din beton situată de-a lungul culoarului principal, care este conectată la canalizarea orașului.

Corpul A3 nu are pivnițe în funcțiune. Structurile sale actuale indică faptul că acesta a fost inclus mai târziu în clădire, fiind vizibilă în zidărie o intrare de acces separată dinspre strada principală. Se pot constata, de asemenea, și modificările pe care le-a primit după includerea sa în complex. Inițial el a fost la fel de îngust ca și corpul A2, apoi a primit, foarte probabil în epoca de funcționare a hanului, o arcadă deschisă înspre curte, care prelungea arcada corpului A2. Mai târziu, el a fost completat cu două încăperi spre curtea interioară.

În urma săpăturilor de la M1 a rezultat o cantitate mare de materiale arheologice: ceramică, cahle, obiecte de metal, sticlărie, resturi de pantofi de piele, care se datează între secolele XIV și XVIII. Ele se găsesc în colecțiile MJM.

În perioada 12 mai-22 iulie 2003, sarcina supravegherii arheologice a lucrărilor la acest obiectiv a revenit Secției de Arheologie de la MJM (C. Kacsó - responsabil, R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop, L. Szendrei, Z. Șomcutean). În încăperea P23 de la parter a fost descoperită o fundație, orientată est-vest, realizată din pietre de râu, pietre de carieră și bucăți de cărămizi legate între ele cu nisip și var. Aceasta se întinde pe toată lungimea încăperii (8,10 m) și are o lățime de 0,80 m, fiind deranjată în capătul vestic de sistemul de canalizare contemporan. Tot la parter, în P9 și P10, după demolarea compartimentării moderne, au fost puse în evidență părți din trei ziduri (două orientate est-vest și unul nord-sud) ce au ținut foarte probabil de compartimentarea din evul mediu. În timpul amenajării sălii de conferințe (P25) din curte, la turnarea unui stâlp de susținere a fost descoperit un pavaj realizat din pietre de râu. Pavajul, extins pe o suprafață de cca 3 m², se găsește la adâncimea de 1,25 m.

Lit.: Istrate, Szöcs, *Centrul istoric*; **Istrate, Szöcs, Marmatia** 7/1, 2003, 345-377; Kacsó, *Mărturii*, 76; Weiss, *Nagybánya*, 15 sq.

În cursul anului 2002 a fost realizat un singur sondaj arheologic la clădirea M2 (strada *Piața Libertății*, nr. 17) de către colectivul condus de A. Istrate, și anume în pivnița 2, cea care păstra bolta originală din piatră. Datorită apariției apei freatice, la cota -3,14 m, nu s-a putut stabili adâncimea la care se află talpa fundației.

În anul 2003 au continuat lucrările de amenajare a imobilului atât în curtea interioară cât și în încăperi, toate necesitând și săpături. Într-un stadiu incipient, lucrările efectuate de constructori au fost doar supravegheate de colectivul de arheologi ai muzeului din Baia Mare, fiind remarcate anumite detalii de construcție, printre care și grinzi de mari dimensiuni așezate orizontal la adâncimi variabile sub pardoseala camerelor. În același timp, au fost adunate și diferitele artefacte, în special ceramică, care apăreau cu prilejul săpăturilor.

În toamna anului 2003, în mai multe porțiuni ale curții interioare au apărut cantități mai mari de ceramică, inclusiv vase întregi. Am cerut atunci oprirea lucrărilor și demararea de săpături arheologice propriu-zise. Acestea au fost efectuate, cu sprijinul financiar al Primăriei Baia Mare, în perioada 4 decembrie 2003 - 26 februarie 2004, conducerea efectivă a lucrărilor revenind lui D. Pop. Au fost cercetate două suprafețe (S1, S2), rezultatele obținute aducând importante contribuții la cunoașterea istoriei de început a orașului Baia Mare (fig. 27-32).

Suprafața S1 (dimensiuni 2x5 m), aflată aproximativ în mijlocul curții, era orientată S-N, iar suprafața S2 (dimensiuni 1,80x3 m), plasată în partea estică a curții, era orientată E-V.

Datorită apariției apei freatice, săpăturile în S1 s-au oprit la adâncimea de 2,70 m. Stratigrafia constatată, de jos în sus, era următoarea: **1.** strat de pământ amestecat cu pietriș, de culoare neagră-cenușie, cu lentile de pământ de culoare cărămizie (pământ ars) sau pământ cafeniu cu grosimi cuprinse între 0,10 și 0,15 m; grosimea 0,40 m până la 1 m; **2.** strat de pietriș de culoare cafeniu deschis, cu fragmente ceramice, oase de animale, resturi de turnare și pietre de râu; grosimea 0,30-0,40 m; **3.** pământ de culoare crem-gălbui, compact, fără materiale arheologice; grosimea 0,40 m; **4.** strat de arsură de culoare neagră cu numeroase resturi de turnare și fragmente ceramice; grosimea 0,04-0,05 m; **5.** pământ de culoare maroniu deschis cu flecuri roșiatice și lentile de var; este de fapt un strat de nivelare al curții care mai cuprinde pietre de râu, resturi de turnare, fragmente ceramice, bucăți de cărămizi; grosimea 0,60-0,90 m; **6.** pavajul curții - realizat din pietre de râu de dimensiuni mijlocii și medii; grosimea 0,10-0,20 m.

În această suprafață au apărut, la adâncimea de 2,40 m în partea sudică și până la adâncimea de 2,70 m în partea nordică, cinci grinzi de lemn de grosimi asemănătoare (aprox. 0,20x0,20 m), dispuse astfel: trei grinzi suprapuse surprinse din marginea sudică a suprafeței, lungi de 3 m, orientate S-N; acestea cad perpendicular pe grinda descoperită într-una din gropile săpate de constructori (sonda 3), situată la sud de S1. Capătul dinspre nord al celor trei grinzi precum și cealaltă grindă din marginea vestică a lui S1 cădeau perpendicular pe o altă grindă lungă de 1,30 m, orientată E-V. Aceasta din urmă se prelungea înspre est, fiind identificată și în suprafața S2.

În S2 a fost constatată o situație stratigrafică asemănătoare, cu numeroase straturi de nivelare, dar și cu un strat de arsură cu o grosime de 0,40 m, surprins la adâncimea de 1,00 m. La -2,70 m au apărut și aici două grinzi de lemn cu o orientare E-V, între acestea aflându-se două butoaie de lemn de mari dimensiuni, ce se adânceau până la 4 m în solul mâlos. Ambele erau intacte, doar partea lor superioară a fost ușor deranjată de parii de lemn din care a fost realizată, într-o etapă mai recentă, o construcție de mici dimensiuni.

Cele două butoaie aveau un conținut asemănător: un număr foarte mare de vase de lut, majoritatea întregi, resturi de topitură, pietre de râu, oase de animale, câteva obiecte de fier și cupru, obiecte de lemn, printre care, se pare, și

o parte dintr-o roată de olar, bucăți de lemne neprelucrate, cărbune de lemn, bucăți mai mari sau mai mici de piele neprelucrată, inclusiv de la pantofi, cantități foarte mari de sămburi de diferite fructe. Combinația de obiecte descrisă mai sus este curioasă. Despre existența unor analogii se vor pronunța, desigur, specialiștii medievști. Am formulat deja ipoteza potrivit căreia prin conținutul lor deosebit de variat și prin aparenta lipsă de legătură dintre felurile obiecte, cele două butoaie par să fi avut aceeași semnificație ca și gropile menajere, am atras în același timp atenția asupra faptului că, dacă se admite o astfel de destinație celor două butoaie, va trebui găsită o explicație pentru prezența în cantitate foarte mare a vaselor întregi, o bună parte a acestora fiind legată de topirea și prelucrarea minerurilor. Lipsesc elementele sigure de încadrare cronologică, cred însă, având în vedere ceramica apărută, că descoperirea poate fi datată în secolul XIV, eventual la începutul secolului XV. Implicit, astfel s-ar data și sistemul de grinzi.

O cantitate foarte mare de ceramică a fost recoltată și din construcția de formă aproximativ dreptunghiulară (dimensiuni: 1,40x1,10 m) aflată deasupra butoaielor, precum și din jurul acestei construcții. Partea sa superioară a fost identificată la adâncimea de 1,95 m. Am datat acest complex, foarte probabil o anexă gospodărească, în secolele XVI-XVII, distrugerea sa prin foc având loc cândva în cursul secolului XVII. După acest moment a fost ridicată clădirea din piatră sau o parte a ei.

Sondajele întreprinse, precum și supravegherea lucrărilor de reconstrucție a clădirii M2 au permis parțiala relevare a unui adevărat sistem de grinzi, aflat în curte și sub clădire. Scopul amenajării acestui sistem nu a putut fi clarificat cu certitudine, este însă cert că grinzi de acest fel au fost surprinse, la adâncimi uneori chiar mai mari, și în alte zone ale Centrului istoric. Nu ar fi exclus ca grinziile să fi aparținut unui anumit tip de îngrăditură dintr-o construcție defensivă. O altă posibilă explicație este că ele au fost așezate pe un teren umed, facilitând circulația.

Câteva dintre grinzi au fost dendrodatate de prof. Tomasz Wazny în Laboratorul de Dendrocronologie de la Cornell University Ithaca, SUA. Datele obținute se înscriu între 1167 și 1323, distribuția rezultatelor sugerând că sistemul de grinzi a fost amenajat la puțini ani după 1323.

Lit.: Istrate, Szöcs, *Centrul istoric*; **Kacsó, Mărturii**, 76 sq.

La M3 (strada *Piața Libertății*, nr. 15) primele trei sondaje arheologice, denumite L1, L2 și L3, au avut loc în 2002. Sondajul L1 a fost plasat în pivnița 1. Zidul pivniței este realizat din piatră spartă legată cu mortar din var și nisip de bună calitate. Talpa fundației este așezată pe solul viu. Imediat deasupra acestui strat se află un nivel de lemn putrezit, ce aparține foarte probabil unei structuri de lemn dispărute. Urmează apoi un strat gros de pământ negru-brun cu fragmente de cărămidă și pietre, peste care a fost așezată o șapă de beton de aproximativ 0,10 m grosime.

Sondajul L2 a fost trasat lângă ușa 3 pe zidul de vest al pivniței 2, scopul fiind verificarea relației dintre acest zid și zidul de închidere, pe care se

văd la interior două perechi de țâțâni mari de fier ce au aparținut, probabil, unei uși de dimensiuni apreciabile. Stratigrafia observată este următoarea: sol viu, umplutură din pământ brun amestecat, peliculă de argilă galbenă cu urme de cărbune, argilă gălbuie cu rare intruziuni (pietre, lemn), strat brun-roșcat de umplutură cu pelicule succesive, semnificând evoluția nivelului de călcare.

Sondajul L3 a fost realizat la îmbinarea dintre zidul median și zidul de sud al pivniței 1. Aici a fost descoperită și fundația unui zid dezafectat din vechime, paralel cu actualul zid despărțitor. Zidul de sud este realizat din piatră de dimensiuni variabile și cărămidă fragmentară, mortarul, destul de friabil, fiind nisip și var. Fundația veche este așezată pe niveluri de umplere și susține atât un stâlp de cărămidă, ce face parte dintr-un sistem de arce mai recent, cât și bolta de piatră.

În curtea din spatele clădirii M3 au fost săpate, în cadrul lucrărilor de renovare, trei șanțuri de sufundare, perpendiculare pe perețele nordic al clădirii, având câte doi metri lungime și 0,50 m lățime. Lucrările acestea, supravegheate de colectivul muzeului din Baia Mare, au prilejuit descoperirea unei cantități mari de ceramică, a numeroase și variate cahle etc. Majoritatea acestora se datează în secolul XVII.

Lit.: **Istrate, Szöcs, Centrul istoric; R. Cardoș, Marmatia** 8/1, 2005, 355-373.

Piața Libertății, sub denumirea convențională de M4, a fost și ea obiectul reamenajărilor recente. Din acest motiv, muzeului din Baia Mare i-a revenit ca sarcină supravegherea din punct de vedere arheologic a zonei pe întreaga perioadă în care s-au desfășurat aici lucrări: înlocuirea conductelor de apă, canalizare și gaz, precum și săparea fundației noii străzi ce străbate piața. În zona vestică a pieței nu au apărut decât extrem de sporadic materiale arheologice, numărul acestora nefiind prea mare nici în zona estică. De altfel, întreaga piață a fost afectată de numeroase lucrări anterioare (drumuri, canalizare, amenajare de monument, plantare de copaci etc.).

Datorită unor cauze obiective, nu s-a putut realiza decât un singur sondaj arheologic (sub conducerea efectivă a lui R. Cardoș), chiar în zona verde din partea nord-estică a pieței, deși am fi dorit efectuarea unor sondaje care să permită stabilirea unor relații stratigrafice între clădiri și etapele de amenajare a pieței propriu-zise.

Secțiunea S1/2004 (dimensiuni 12x2 m), orientată E-V, prezenta următoarea stratigrafie: **1.** strat de pământ vegetal cu grosimea cuprinsă între 0,06 și 0,28 m; **2.** strat de pământ de culoare cafeniu deschis cu grosimea cuprinsă între 0,10 și 0,56 m; **3.** strat de pământ negru-cenușiu cu flecuri de culoare crem și pietre de râu neamenajate; grosimea cuprinsă între 0,24 și 0,50 m; **4.** strat de pământ de culoare negru-închis la mijlocul căruia se găsesc pietre de râu aranjate; grosimea cuprinsă între 0,60 și 1,10 m; **5** strat de pământ de culoare crem, steril, care apare la -1,66 m în partea estică și la 1,80 m în partea vestică a secțiunii.

Au fost descoperite ceramică în stare fragmentară și o mare cantitate de oase de animale. Cele mai multe dintre acestea se găseau pe un pavaj din pietre de râu situat la adâncimea de 1,20 m. Acest pavaj este de altfel singurul complex descoperit în S1. Neexistând posibilitatea cercetării și a altor suprafețe, nu s-au putut stabili limitele până la care s-a extins pavajul. În mod aproape cert, el este în legătură cu existența în acest loc a unui târg de vite. În nivelul superior au apărut răzleț și câteva cești de probă. A fost surprins și un canal de scurgere (?) de dată recentă, ce nu pare să mai fie în funcțiune.

Materialele, datate în principal în secolele XVIII și XIX, se află, ca și celelalte artefacte găsite cu prilejul supravegheților și cercetărilor arheologice ocazionate de lucrările proiectului „Centrul de afaceri <Millennium III>, Baia Mare”, la muzeul din Baia Mare.

Lit.: **Kacsó, *Mărturii*, 77.**

Și alte clădiri din *Piața Libertății* au cunoscut în ultimul timp renovări și transformări, care au necesitat supravegherea arheologică a lucrărilor, respectiv săpături preventive.

Astfel, cu ocazia unor lucrări efectuate la subsolul imobilului nr. 14⁶⁴, în iulie 2002, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice din secolele XVIII și XIX, inclusiv de la vase întregibile, remarcabile fiind mai ales străchinile smălțuite și cu decor floral. Au apărut și două monede de bronz, una de 3 creițari din 1812 și alta de 1 creițar din 1859. Pieseile au fost recuperate în parte de D. Pop, în parte de muncitorul constructor S. Mureșan, și au ajuns la MJM.

Clădirea și-a schimbat recent destinația, devenind hotel (proiect S. C. 9Opțiune SRL., arhitect Ildikó Mitru). În cadrul lucrărilor de restaurare și amenajare au fost decapați pereții, fiind puse în lumină mai multe ancadrame de uși și ferestre, precum și alte elemente de arhitectură gotice, renașcentiste și baroce. Între 26 octombrie și 15 noiembrie 2004, la subsol au fost efectuate și săpături preventive sub conducerea lui R. Cardoș. Datorită unor brăuri de beton care traversează subsolul, n-au putut fi realizate decât lucrări de mică întindere, și anume cercetarea a două suprafețe de 2/4, respectiv 2,10/3 m. Situația stratigrafică se prezenta astfel: **1.** strat de beton (grosimea 0,06-0,11 m); **2.** strat de nisip cu pietriș (grosimea 0,02-0,24 m); **3.** strat de pământ de culoare maronie în care sunt prezente pietre de râu (grosimea 0,19-0,60 m); **4.** strat de pământ de culoare neagră (grosimea 0,04-0,08 m); **5.** strat de pământ de culoare gri deschis (grosimea 0,02-0,05 m); **6.** strat de pământ de culoare roșiatică (grosimea 0,04-0,06 m); **7.** strat de pământ de culoare cenușiu închis (grosimea 0,12-0,40). Sub acest strat apare pânza de apă freatică. Au fost descoperite fragmente ceramice, oase de animale, resturi de turnare. Au apărut, la -0,80, respectiv -0,75 m, și două grinzi de lemn, una orientată sud-nord, cealaltă est-

⁶⁴ Imobilul, ale cărui începuturi datează de la sfârșitul secolului XIV, are în prezent două corpuri de clădire, dintre care doar corpul A, compus din subsol cu trei spații boltite, parter cu două spații boltite și etaj, este înregistrat ca monument istoric. Corpul B este de dată recentă, el fiind ridicat în locul părții nordice, ruinate, în anul 1964.

vest, prima cu lungimea de 0,44 m, lăţimea de 0,18 m şi grosimea de 0,16 m, a doua cu lungimea de 0,65 m, lăţimea de 0,23 m şi grosimea de 0,20 m. Destinaţia lor n-a putut fi precizată. Datarea prezumtivă a materialelor: secolele XVIII-XIX. Ele se află la MJM.

La clădirea nr. 8 au fost de asemenea supravegheate lucrările de amenajare a pivniţelor, dar au fost efectuate, sub conducerea lui D. Pop, şi săpături preventive. Cele cinci pivniţe au fost numerotate cu cifre romane de la I la V (P I, P II, P. III, P IV, P V).

Lucrările de reamenajare a subsolului au demarat la data de 12 ianuarie 2006. Artefacte, ce aparţin în exclusivitate epocii medievale, au apărut în P I, II şi V.

În P V, imediat sub şapa groasă de 0,10 m, au ieşit la iveală, în apropierea peretului vestic, câteva fragmente ceramice şi patru pipe fragmentare de lut ars. În pământul de umplutură de sub şapă, de culoare brun închis amestecat cu numeroase pietre de râu de diferite dimensiuni, nu au fost descoperite alte artefacte. Pe latura nord vestică a încăperii (după demontarea şapei) cu aproximativ aceeaşi orientare, au apărut urmele unei construcţii realizate din pietre de râu, var şi nisip. La capătul nord-estic aceasta se uneşte cu fundaţia peretelui actual, iar în partea nord-vestică se depărtează spre sud cu 0,30 m şi se leagă de fundaţia peretelui sud-vestic. În preajma construcţiei, cu o destinaţie neprecizată, nu au fost descoperite materiale arheologice. Astfel de materiale nu au apărut nici cu prilejul demontării acestei amenajări.

P IV a fost total deranjat datorită lucrărilor la instalaţiile sanitare (apă şi canalizare) desfăşurate foarte probabil în timpul cât această parte a imobilului a fost folosită ca şi magazin alimentar.

În P I, după demontarea şapei, cu o grosime de circa 0,7–0,10 m, a apărut un strat de pământ de culoare brun deschis, afânat, amestecat cu puţine fragmente ceramice, resturi de turnare, fragmente de cărămizi şi oase de animale. Pentru clarificarea contextului arheologic şi recuperarea artefactelor s-a decis efectuarea unei săpături arheologice preventive în acest punct.

Au fost cercetate două suprafeţe, ambele orientate N-NV – S-SE: C1 cu dimensiunile de 2 X 1,20 m perpendiculară pe peretele nord-vestic şi C2 cu dimensiunile de 1,70 X 1,20 m situată în prelungirea casetei 1; între cele două casete s-a păstrat un martor statigrafic de 0,30 m.

Situaţia stratigrafică se prezintă astfel: **1.** şapă cu o grosime variabilă cuprinsă între 0,7 şi 0,10 m; **2.** strat de pământ de culoare brun deschis cu numeroase urme de cărbune şi mai ales de bucăţi de diferite dimensiuni de la cărămizi, pietre de râu de mărimi diferite disparate, puţine fragmente ceramice, resturi de turnare şi oase de animale (grosimea 0,38-0,40 m); **3.** la baza stratului precedent se găsea un strat de cenuşă şi cărbune cu o grosime de max. 0,6 m care se regăseşte cu anumite intermitenţe până la amenajarea de bolovani de râu din partea sud-vestică a C2; în partea vestică, unde acest strat de cenuşă lipseşte, se găseşte un strat de culoare cărămizie formată din bucăţi mici de cărămizi; **4.** strat de culoare brun cenuşiu cu bucăţi mici disparate de la cărămizi şi cu foarte

puține fragmente ceramice; **5.** strat consistent de cenușă și cărbune, gros de cel mult 0,8 m, care se regăsește cu mici intermitențe pe întreaga suprafață cercetată până la amenajarea din pietre de râu; între acest strat și următorul, în partea sud-vestică a C2 se găsește o lentilă de lut de culoare galbenă cu grosimea maximă de 0,40 m; **6.** depunere de culoare cenușie cu lentile mai mici sau mai mari de pământ de culoare brun deschis și bucăți de cărbune; în acest strat, cu grosimea maximă de 0,40 m, a fost descoperită o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice; **7.** strat de culoare brun închis gros de cca 0,6 m fără materiale arheologice; **8.** strat de lut de culoare galben maroniu, steril din punct de vedere arheologic.

Pe profilul nord-vestic a putut fi observată deranjarea depunerilor antropice de către săpăturile efectuate pentru realizarea fundației din această parte a clădirii.

La aproximativ 2 m de la peretele sud-estic al încăperii spre nord-vest, pe toată lățimea ei de la adâncimea de 0,20 m a apărut o cantitate apreciabilă de pietre de râu de diferite dimensiuni fără liant între ele și fără să fie aranjate într-un anumit fel. În C2 s-a constatat că acestea coboară disparat până la nivelul pământului viu, deranjând astfel depunerile anterioare.

Fragmentele ceramice rezultate în urma investigației arheologice datează din secolele XVI–XVII. Alături de acestea au apărut, în cantități apreciabile fragmente de la cești de probă și de la cahle de tip oală, resturi de turnare și oase de animale.

Întregul material arheologic se află la MJM.

În *Piața Libertății* se află mai multe clădiri de mare valoare istorică. La unele dintre ele, chiar dacă au suferit modificări sau transformări, pot fi recunoscute elementele arhitectonice deosebite, mai ales ancadramele de uși și ferestre, ce datează din secolele de mijloc ale mileniului II. O clădire de interes mai ales pentru cunoașterea stilurilor în care s-a construit la un anumit moment dat în Baia Mare, în concordanță cu cerințele modei de atunci, este cea de la numărul 11, aflată pe latura nordică a pieței și ridicată pe locul unui edificiu mai vechi. Ea datează din prima jumătate a secolului XIX. Înălțată pe un plan compact, de forma unui patruleter neregulat, determinat de trama stradală, clădirea are trei niveluri. Deasupra unui beci parțial, la parter și la etaj încăperile, ale căror bolți sau tavane poartă pecetea perioadei de trecere de la baroc la clasicism, sunt orânduite în jurul unui degajament axial, lung și îngust. O serie de trăsături indică datarea sa: lipsa gangului baroc al intrării, ca și a curții interioare, acoperișul relativ jos, dar mai ales decorul clasicist al fațadelor cu motivul șirului de arce rotunde unite prin bandouri, care se succedau deasupra ușilor și ferestrelor vechilor prăvălii înlocuite de spațiile comerciale actuale.

Lit.: **M. Ispir, RevMuzMon – MonIstArtă 1, 1987, 47.**

O altă importantă clădire aflată în *Piața Libertății* este cea de la numărul 2, fosta casă Harácssek, despre care s-a afirmat⁶⁵ că păstrează cel mai fidel stilul arhitectonic german caracteristic vechiului oraș Baia Mare. Construită în secolul XVII, ea adăpostea **Schola Rivulina**, institut de învățământ reformat, înființat încă la 1547. La începutul secolului XX, clădirea a servit drept hambar. Aici a fost descoperită o grindă de meșter, care a fost tăiată în două în momentul în care a fost transformată clădirea. Pe grindă a fost gravat următorul text:

SCHOLA ECCLAE HELVETICAE CONFESSIO;
N.BANSIS. RESTAURATA SUB JUD. GRSI. D. SF. DE...
S F. HUNYAD ET STF. JEREMIAS CVRAT B S.

Traducerea: Școala bisericii de credință helvetică din Baia Mare, restaurată în timpul judeului, nobil De...Ștefan și al curatorilor Hunyadi Ștefan și Jeremias Ștefan.

Lit.: **F. Thurzó, *A nagybányai ev. ref. Főiskola (Schola Rivulina) története 1547-1755***, Nagybánya, 1905, 12 sq.

-Începând din anul 2000, municipalitatea a demarat în Centrul istoric mai multe lucrări de reabilitare a străzilor, respectiv de înlocuire sau modernizare a utilităților. Aceste lucrări au necesitat, de asemenea, supravegherea lor din punct de vedere arheologic sau executarea unor săpături preventive. Ele s-au desfășurat sub egida muzeului din Baia Mare.

Astfel, cu prilejul revizuirii sistemului de canalizare pe strada *Șincai*, în anii 2000 și 2002, au fost descoperite cantități mari de ceramică din secolele XVI–XVIII, fragmente de cahlă și cești de probă. Ele proveneau dintr-un strat compact de moloz.

În anul 2003 au fost înlocuite pe mai multe străzi conductele de gaz. Cu acest prilej, pe strada *V. Lucaciu*, în zona Bisericii Lutherane, s-au descoperit fragmente ceramice, mai ales de la oale, datând din secolele XVII–XIX, fragmente de cahle, printre acestea și un fragment de la o cahlă nesmălțuită din secolul XVII, resturi de turnare, creuzete de probă din secolele XIX–XX, oase de animale etc. Resturi arheologice asemănătoare au fost adunate și de pe străzile *Argeșului* și *A. Mureșan*.

Pe strada *Dacia*, pe lângă supravegherea arheologică a lucrărilor executate pentru schimbarea canalizării și a cablurilor de curent electric, muzeul din Baia Mare a efectuat și sondaje arheologice (conducerea efectivă a lucrărilor i-a revenit lui R. Cardoș). Un prim sondaj arheologic a fost efectuat în fața Casei Parohiale Reformate (strada *Dacia*, nr. 3). Locul cercetării l-am ales având în vedere faptul că în cursul anului 1989, cu ocazia săpării fundației menționatei case, au ieșit la iveală numeroase artefacte medievale, tot aici desfășurându-se, între 16 octombrie și 2 noiembrie a aceluiași an, săpături de

⁶⁵ Palmer, *Város*, 164.

salvare, care au prilejuit descoperirea altor piese valoroase de la mijlocul și din a doua jumătate a mileniului II e.n.⁶⁶.

Noile cercetări arheologice (fig. 33-36) s-au desfășurat în perioada 5 iunie-16 iunie 2006.

Sondajul urma să aducă clarificări referitoare la stratigrafia zonei, doar în parte lămurită de observațiile mai vechi. În acest sens a fost trasată și cercetată o secțiune (S1) de 10,5x1,2 m, orientată N-S. Dimensiunile secțiunii au fost condiționate și de diferitele conducte de apă și de gaz care se află în zonă.

La adâncimea de 0,90 m, de-a lungul secțiunii, a apărut o conductă realizată din olane de ceramică cu diametrul de 12,5 cm, încadrate pe cele două laturi de câte un șir de cărămizi puse pe muchie, având deasupra, sprijinindu-se pe cele două șiruri laterale, un alt rând de cărămizi care acopereau conducta. Era, probabil, o conductă de aducțiune, dat fiind diametrul său mic. Pe cărămizi se pot distinge două ciocane încrucișate și inscripția NB (Nagybánya). În exteriorul celor două rânduri de cărămizi au fost puși bolovani de râu, probabil cu rol de susținere a cărămizilor. Și sub conductă apare un strat de pietriș și bolovani de râu. Conducta datează, foarte probabil, din secolele XVIII-XIX.

Pentru a urmări ductul conductei, a mai fost trasată o secțiune, S2 (4,10x1,10 m) în partea nordică a S1, cu un martor stratigrafic între ele, iar în partea sudică a S1 au fost trasate alte două secțiuni transversale pe S1, S3 (1,80x1,20 m) și S4 (2x1,70 m). Atât în S2 cât și în S3 a fost surprinsă conducta, astfel că se poate afirma că aceasta se păstrează intactă în pământ, excepție făcând zonele în care s-au efectuat intervenții edilitare mai recente, ca de exemplu în S1, unde conducta este întreruptă pe o porțiune de cca 1,75 m de o groapă săpată pentru un stâlp de lemn.

În S4, la adâncimea de 1,40 m a apărut o altă construcție de cărămidă; este vorba de două șiruri formate din câte trei rânduri de cărămizi suprapuse și așezate pe orizontală, acoperite cu bolovani de râu, între ele însă neexistând nicio conductă. Probabil este vorba de un canal de scurgere, care era direcționat paralel cu conducta de aducțiune. Și aceste cărămizi au ștanțate pe ele două ciocane încrucișate și literele NB.

În S1, după ce elementele conductei au fost scoase și adăpostite la muzeu, au apărut mai multe grinzi de lemn orientate est-vest. În partea nordică a secțiunii au fost descoperite patru grinzi, dintre care două se aflau la adâncimea de 1,45 m, iar celelalte două la adâncimea de 1,60 și, respectiv 1, 70 m. În

⁶⁶ Săpăturile au fost efectuate sub conducerea lui Georgeta Maria Iuga. Din păcate, lipsește un raport publicat cu privire la rezultatele acestor săpături, se păstrează însă la muzeul din Baia Mare carnetul de șantier, precum și o cantitate foarte mare de ceramică, inclusiv numeroase creuzete, și variate fragmente de cahle, ce aparțin predominant secolelor XVII-XIX, dar și o cantitate apreciabilă de piele prelucrată, oase, semințe arse și nearse, o monedă. Aproape de pământul neumblat a fost identificată o bână groasă. Dintre materialele descoperite, până în prezent au fost publicate doar cahlele, vezi Cardoș, Marmatia 9/1, 2009, 199-208.

jumătatea sudică au apărut șase grinzi, dintre care patru erau puse una lângă alta, una ceva mai sus, la -1,48 m și celelalte trei la -1,66 m, a cincea grindă, orientată nord-sud intrând sub acestea și aflându-se la -1,82 m, iar a șasea la -2,12 m adâncime, poziționată oblic față de celelalte.

Situația stratigrafică constatată se prezintă astfel: **1.** bordură din andezit având o grosime de 18 cm; **2.** strat de beton aflat imediat sub bordură, cu o grosime cuprinsă între 6 și 8 cm; **3.** strat de pământ de culoare maroniu închis cu o grosime cuprinsă între 70 și 96 cm; **4.** strat de pământ cafeniu roșcat aflat în interiorul stratului maroniu închis, întrerupt pe o porțiune de 1,50 metri de groapa săpată pentru stâlpul de lemn, având o grosime cuprinsă între 6 și 26 cm; **5.** strat de cărămizi sparte ce apare în interiorul stratului de pământ maroniu închis, întrerupt doar de aceeași groapă pentru stâlpul de lemn, are o grosime cuprinsă între 2 și 10 cm; **6.** strat de pietriș cu bolovani și zgură având o grosime de 12-22 cm; **7.** strat de pământ de culoare neagră în care se află grinzile de lemn, cu o grosime cuprinsă între 78 și 94 cm; **8.** strat de lut galben între m 5,90 și m 8,50 având o grosime cuprinsă între 2 și 5 cm.

În cursul săpăturilor au fost scoase la iveală o cantitate mare de fragmente ceramice, precum și multe oase de animale. Materialul arheologic descoperit datează din secolele XVI-XX.

Un alt sondaj arheologic pe strada *Dacia* a fost efectuat în proximitatea intersecției cu strada *Țibleșului*, în spatele hotelului Diafan (*Piața Libertății* nr. 14).

Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada 7 iunie-17 iulie 2006 (fig. 37-39).

Sondajul urma să aducă clarificări referitoare la stratigrafia unei zone din Centrul istoric, în imediata vecinătate a locului unde au fost găsite anterior resturile unui atelier medieval de afinare a aurului (vezi mai sus). În acest sens a fost trasată și cercetată o suprafață orientată N-S, care avea inițial dimensiunea de 4x2,90 m. A fost surprinsă înspre capătul nordic al suprafeței o conductă recentă de canalizare. Prezența sa îngreuna desfășurarea cercetării. Din acest motiv s-a renunțat la continuarea săpăturilor în zona conductei, suprafața fiind prelungită înspre sud (noile sale dimensiuni: 7,10x2,90 m, din care 4,60x2,90 m porțiunea pe care s-a continuat efectiv săpătura).

Între -0,42-0,90 m adâncime, a apărut pe latura estică partea superioară a două construcții de lemn, de formă dreptunghiulară, numite în continuare construcția 1 și construcția 2 (C 1 și C 2). C 1 are dimensiunile de 2x1,12 m, iar C 2 de 1,72x1,14 m. Ambele aveau o talpă interioară ce consta din patru grinzi îmbinate, care se aflau la -2,35 m adâncime la C 1 și respectiv -2,45 m la C 2. Grinzile aveau aproximativ 0,20 m lățime și 0,15-0,18 m grosime. La C 1 s-a descoperit la -2,63 m o parte din fundul său de lemn, restul distrugându-se, probabil, cu timpul. La C 2 nu s-a mai păstrat nimic din fund. Pe tălpile celor două complexe se sprijineau suprastructurile realizate din bușteni de lemn (cu o lățime cuprinsă între 0,17-0,40 m) tăiați în două longitudinal, poziționați pe verticală, unul lângă altul. Capetele inferioare ale acestora au fost bătute în

pământ, ele fiind cioplite. În diferite locuri pe lungimea lor, buștenii aveau găuri astupate cu niște dopuri din lemn, toate găurile având același diametru de 0,03 m. În C 2, la -1,20 m, mai erau două grinzi, probabil căzute ulterior (de altfel partea superioară a C 2 a fost întretăiată și suprapusă de o groapă de var recentă). În exterior, în partea nordică, se aflau, la -1,38 m, alte două grinzi căzute. La aceeași construcție, tot în partea sa nordică, unul din bușteni a fost tăiat aproximativ 30 cm, atunci când a fost realizată construcția, cu un scop pe care nu-l putem stabili acum.

În umplutura celor două construcții au apărut o cantitate imensă de sâmburi de la diferite fructe, oase de animale, bucăți de piele, fragmente ceramice și vase întregi, acestea din urmă în special înspre fundul complexelor. Destinația celor două construcții nu poate fi deocamdată precizată.

Pe latura nordică a secțiunii era prezent, la adâncimea de 1,35 m, un șir de scânduri de lemn mai scurte, cu o orientare E-V, care aparțineau, de asemenea, unei construcții (C 3) cu o destinație deosebită de cea a complexelor mai sus descrise. Aceasta nu poate fi nici în acest caz stabilită cu certitudine, mai ales că nu a fost evidențiată întreaga construcție. Este însă de remarcat numărul extrem de mare al bucăților de piele prelucrată găsite aici.

Pe peretele vestic au apărut, la adâncimea de 2,10 m, doi bușteni așezați în poziție verticală, în partea superioară a lor fiind mai subțiri și având urme de arsură. Aceasta era probabil partea supraterană a buștenilor, care la un moment dat a ars, partea subterană rămânând intactă. Cei doi bușteni, cu o grosime de 0,45 m, se adâncesc până la 3,30 m. Tot în peretele vestic, la -1,24 m, au apărut două grinzi puse pe orizontală una lângă alta, iar la -2,45 m alte două lemne orizontale, dar acestea la o distanță de cca 1,70 m între ele. Sub C 2, la -2,83 m, în peretele estic apărea o grindă, iar lângă C 2 la -1,27 m o scândură de lemn și sub aceasta, la -2,45 m, o grindă de lemn. La adâncimea de 3,20 m, în peretele estic se afla o grindă cu duct oblic înspre peretele nordic, având și o ușoară cădere spre acesta din urmă (-3,38 m lângă peretele nordic). În apropierea acestei grinzi apărea o altă grindă, ieșită cu 0,76 m din peretele nordic, iar între ele se găsea o bară de lemn cu lățimea de aproximativ 0,06 m.

Situația stratigrafică este următoarea:

Peretele vestic: **1.** pavajul străzii realizat din pietre cubice de 0,10 m; **2.** strat de nisip aflat imediat sub pavaj cu o grosime cuprinsă între 0,12 și 0,22 m; **3.** strat de umplutură de culoare maroniu închis cu pietre (groapa cu țeava de canalizare) cu o grosime cuprinsă între 0,30 și 0,70 m; **4.** strat de pietriș având o grosime cuprinsă între 0,04 și 0,12 m; **5.** strat de pământ maroniu deschis cu pietre cu var și nisip, precum și cu un lemn putrezit așezat pe orizontală, cu o grosime cuprinsă între 0,30 și 0,48 m; **6.** strat de bolovani de râu cu o grosime de 0,12-0,20 cm; **7.** strat de pământ brun închis în care se aflau cei doi bușteni puși pe verticală și grinzile așezate orizontal, resturi de lemn și pietre de râu; **8.** strat de pământ cafeniu roșcat aflat în partea superioară a stratului brun închis, având o grosime de 0,34 m; **9.** strat de resturi de cărămizi și cărbune situat în interiorul stratului brun închis, cu o grosime de 0,26 m; **10.** strat de zgură în

interiorul stratului brun închis, cu o grosime de 0,10-0,20 m; **11.** strat de pietriș și nisip în interiorul stratului brun închis, având o grosime de 0,16-0,30 m.

Peretele nordic: **1.** între m 0 și 1,28 strat de asfalt cu o grosime de 0,06 m; **2.** pavajul străzii, realizat din piatră cubică de 0,10 m; **3.** strat de nisip cu o grosime de 0,06 m; **4.** strat de pământ maroniu roșiatic având o grosime de 0,92 m; el cuprindea fundația unei construcții din bolovani de râu, având 0,66 m lățime și 0,82 m grosime, precum și o groapă de var cu 1,12 m lățime și 0,28-0,40 m grosime, iar deasupra gropii de var un strat de umplutură de cărămizi cu o grosime de 0,22 m; **5.** strat de pământ de culoare roșiatică având o grosime de 0,08 m; **6.** strat de pământ de culoare neagră în care se afla o grindă de lemn și pietriș, cu o grosime de 0,24-0,52 m; **7.** strat de pământ brun închis cu o grosime de 1,56 m, în care se afla un strat de fâșii de piele, având o grosime cuprinsă între 0,20 și 0,54 m și un strat de pietriș cu nisip ce are o grosime de 0,16-0,22 m.

În cursul săpăturilor au fost scoase la iveală o cantitate mare de bucăți de piele, de fragmente ceramice, oase, precum și diferite obiecte din metal. Materialul arheologic descoperit aparține secolelor XVI-XIX.

Și la acest obiectiv au fost obținute câteva dendrodate, analizele fiind realizate tot de prof. Tomasz Wazny (vezi mai sus). Cele mai multe dintre bârne reprezintă perioada dintre 1335 și 1341, există un grup care își are originea în deceniul șase al secolului XIV, iar două bârne provin de la copaci ce au fost tăiați între 1520 și 1521.

Pe strada *Turnului* s-au desfășurat, de asemenea, lucrări de reabilitare stradală, precedate în parte⁶⁷, în perioada 25 mai-12 iunie 2006, de o săpătură preventivă. Suprafața cercetată (S. I), sub conducerea efectivă a lui D. Pop, cu dimensiunile de 8,5x1,1 m, se află în imediata vecinătate a fundațiilor Bisericii „Sf. Ștefan”. Cercetarea nu a putut fi extinsă din cauza apropierii de pereții unor case vechi, unele deja fisurate, precum și a lucrărilor de amenajare și modernizare care au fost efectuate pe mijlocul străzii. Aceste lucrări au fost însă supravegheate, fiind constatată lipsa unor structuri sau elemente deosebite din punct de vedere arheologic. În suprafața cercetată au fost puse parțial în lumină resturile fundațiilor a două construcții: a. prima, realizată din pietre de râu cu liant din amestec de var și nisip (gros. max. 0,66 m, lung. pusă în evidență 8,42 m), care se găsea sub pavajul actual (strat de pietriș și strat de asfalt) și sub un strat de lut galben, fiind așezată pe un strat de pământ brun închis cu amestec de pietriș și bucăți de cărămizi; b. a doua, realizată din pietre de carieră fasonate, în parte acoperite de prima fundație, în parte de pavajul actual. Aflate în partea nordică, terminală a suprafeței cercetate, fundațiile celei de a doua construcții nu au fost dezvelite decât pe o lungime de 0,60 m pe toată lățimea suprafeței (fig. 40). În prima fundație a fost sesizat un strat de cărbune cu o dispunere oblică (lung. 1,72 m, gros. max. 0,18 m), iar în stratul de pământ brun închis

⁶⁷ La data la care au demarat săpăturile preventive, în jumătatea nordică a străzii lucrările de reabilitare erau deja în curs.

mai multe cranii și oase umane dizlocate, precum și un strat subțire, tot cu dispunere oblică, formată din bucăți de cărămidă. Din cauza riscurilor de prăbușire a pereților suprafeței cercetate, lucrările au fost sistate atunci când săpătura a ajuns la adâncimea de 1,40 m.

În *Piața Păcii*, în perioada 1 august – 12 octombrie 2006, au fost săpate mai multe șanțuri pentru înlocuirea vechilor conducte de apă, a cablurilor de curent electric, precum și pentru realizarea noii canalizări și a unui Grup sanitar. Muzeului din Baia Mare (colectivul de cercetare R. Cardoș, D. Ghiman, C. Kacsó, Z. Șomcutean) i-a revenit sarcina supravegherii acestor lucrări. Șanțurile săpate manual pentru noile conducte de apă aveau 0,50 m lățime și 1,10 m adâncime, iar cele pentru introducerea cablurilor de curent 0,40 m lățime și 0,90 m adâncime.

Stratigrafia sesizată este următoarea: 1. pavajul străzii realizat din pietre cubice de 0,10 m; 2. strat de nisip aflat imediat sub pavaj cu o grosime cuprinsă între 0,12 și 0,36 m; 3. strat de pământ de culoare maronie cu bolovani și pietre (terasamentul drumului) având o grosime cuprinsă între 0,50 și 0,90 m.

În anumite porțiuni s-a constatat că straturile de pământ au fost deranjate anterior de diverse conducte.

Materialul arheologic descoperit (fragmente ceramice și de cahle), aflat în întregime în poziție secundară, se datează în secole XVIII-XX. A apărut aici și o cantitate relativ mare de oase de animale.

Săpăturile pentru canalizare au fost efectuate de asemenea manual, fiind săpate un șanț pe latura estică a pieței și unul pe latura nordică (în partea *Pieții Păcii* dinspre strada *A. Mureșanu*). Șanțurile aveau o lățime de cca 70 cm și o adâncime de 2,50 m.

Din șanțul nordic pentru canalizare au ieșit la iveală mai multe oase de animale și fragmente ceramice databile în secolele XVIII-XX. Din punct de vedere stratigrafic se observă terasamentul drumului (bolovani de râu) și un strat de pământ de culoare neagră, care începe la adâncimea de 1,20-1,30 m, în rest totul este deranjat de numeroase conducte (de gaz, curent, apă etc.) ce traversează șanțul.

Situația stratigrafică în șanțul estic pentru canalizare este următoarea: **1.** strat de nisip de culoare roșiatică cu bolovani de râu (sub pavajul străzii) cu o grosime cuprinsă între 0,16 și 0,46 m; **2.** strat de pământ cenușiu închis având o grosime de 0,36-1,32 m; între m 22,10 și 23,30 apare o lentilă de culoare roșiatică, cu resturi de cărămizi (grosimea cca 0,17 m); **3.** strat de pământ lutos cenușiu gălbui cu o grosime cuprinsă între 0,56 și 1,04 m; **4.** strat de pământ negru în interiorul stratului cenușiu închis (între m 9,20 și 15,06) având o grosime de cca 0,04 m; **5.** lentile de pământ de culoare cenușiu roșiatic în interiorul stratului cenușiu închis (între m 9 și 10,90, deasupra stratului de pământ negru) cu o grosime de 0,04-0,09 m.

Tot în stratul de pământ cenușiu închis au apărut patru grinzi de lemn cu grosimea de 0,16-0,20 m, așezate pe orizontală (două pe lungimea șanțului, iar celelalte două pe lățimea șanțului); o altă grindă se afla în poziție verticală și

se adâncea în stratul de pământ lutos cenușiu-gălbui. Între m 34 și 35 s-a descoperit, la adâncimea de 0,96 m, un butoi de lemn având diametrul de 0,42 m și o înălțime de 0,66 m.

În șanțul estic pentru canalizare au fost descoperite mai multe fragmente ceramice, un vas întreg, resturi de turnare și multe oase de animale. Se pare că a apărut și un os uman, și anume un femur. Materialul descoperit datează din secolele XVIII-XX.

În 5 septembrie 2006 a început în colțul nord-estic al *Pieții Păcii* săpărea mecanizată (cu excavatorul) a fundației Grupului sanitar.

A fost excavată o suprafață de aproximativ 11 m lungime, 3,40 m lățime și 2,50 m adâncime. La cca 0,75 m adâncime a apărut partea superioară a unor galerii boltite, realizate din piatră și din cărămidă, una dintre galerii (G. 1) fiind orientată aproximativ pe direcția N-S, iar cealaltă (G. 2) pe direcția E-V, în partea estică aceasta din urmă comunicând cu G. 1. În timpul săpării mecanizate, o parte din G. 1 a fost distrusă complet, iar din G. 2 a fost distrusă doar o parte din peretele nordic, cel sudic rămânând în peretele sudic al gropii excavate. G. 1 are o înclinație dinspre *Piața Păcii* înspre *Piața Libertății* (de la sud la nord), iar G. 2 de la vest la est (înclinația este înspre G. 1, cu care și comunică).

Am cerut oprirea imediată a lucrărilor mecanizate și am demarat demersurile pentru efectuarea unei cercetări arheologice preventive în locul în care a apărut monumentul. Lucrările au fost sistate, iar, după obținerea aprobărilor necesare, a început săpătura arheologică propriu-zisă, sub conducerea efectivă a lui R. Cardoș (fig. 41-50).

Într-o primă etapă au fost îndreptați pereții suprafeței excavate mecanizat, aceasta fiind și adâncită până la pământul neumblat.

Peretele nordic a oferit următoarea stratigrafie: **1.** strat de bolovani și pietriș (de sub pavajul străzii) cu o grosime de 0,24-0,46 m; **2.** strat de culoare neagră cu pietriș, având o grosime cuprinsă între 0,10 și 0,17 m; **3.** strat de pământ cenușiu închis cu pietre, având o grosime cuprinsă între 0,46 și 1,82 m; grosimea cea mai mică apare în porțiunea de deasupra lui G.1; **4.** între m 1,70 și 5,20, la baza stratului de pământ cenușiu, un strat de arsură de culoare roșie în partea superioară și de culoare neagră în cea inferioară, cu o grosime de 0,26-0,60 m; **5.** strat de lut maroniu-gălbui (pământ viu).

Sub stratul de bolovani și pietriș, între m 4 și 5 apare un cămin de protecție a țevelor de termoficare recente, care traversează groapa de la nord la sud. Căminul are o formă pătrată (lăț. 0,60 m) și se adâncește în stratul de pământ cenușiu închis. Apare și pe peretele sudic, unde trece chiar pe deasupra G. 1, fără să o afecteze.

Peretele sudic prezenta o situație stratigrafică diferită: **1.** strat de bolovani cu nisip (de sub pavajul străzii) cu o grosime de 0,20-0,40 m; **2.** strat de pământ cenușiu gălbui, având o grosime cuprinsă între 0,40 și 0,70 m; **3.** lângă căminul de protecție a țevelor de termoficare și deasupra G. 1 apare un strat cenușiu închis cu o grosime cuprinsă între 0,08 și 0,52 m; **4.** strat de arsură

roșie în partea superioară și neagră în partea inferioară, având o grosime de 0,50-0,74 m, întrerupt de G. 1 și acoperit parțial de G.2; în interiorul stratului se sesizează lentile de cărbune; 5. între m 3,65 și 9,04 resturi din peretele sudic al G. 2, în partea superioară fiind vizibile un strat de mortar cu o lentilă de pământ gălbui feruginos și pietre fasonate, sub acestea rânduri de cărămizi, resturile având grosimea între 1,10 și 1,20 m; înspre capătul vestic al peretelui se păstrează intactă G. 2; 6. strat de lut gălbui (pământul viu).

Atât pe perețele nordic cât și pe cel sudic este surprinsă galeria 1, care are aproximativ 1,60 m lățime, partea sa superioară aflându-se la adâncimea de 0,72 m pe perețele sudic și la adâncimea de 0,91 m pe cel nordic. Pereții galeriei sunt realizați din pietre de carieră de mari dimensiuni și din cărămizi, având o grosime de cca 0,40 m, înălțimea exterioară a galeriei fiind de 1,80 m, înălțimea interioară 1,07 m și lățimea interioară 0,80 m. La bază, galeria este pavată cu pietre de râu ce au o grosime de cca 0,20 m. Între m 8,70 și 9,88 pe perețele nordic, la adâncimea de 1,50-2,10 m, apar resturile unei galerii de mici dimensiuni (G. 3) cu duct SV-NE, care comunică cu G. 2. Urmele sale sunt vizibile și la întâlnirea cu G. 2. Deschiderea lui G. 3 este de formă aproximativ pătrată (lăț. 0,35 m), pereții realizați din pietre de carieră, partea superioară din plăci fasonate dreptunghiulare, iar pavajul din pietre de râu. G. 2 se află chiar pe lângă perețele sudic al suprafeței excavate; el comunică cu G. 1 și are dimensiuni mai mici decât acesta: lățimea interioară 0,48 m, înălțimea interioară 0,87 m, iar pavajul are o grosime de cca 0,06-0,08 m. La întâlnirea cu G. 1, în G. 2 este montată în poziție orizontală o placă de piatră dreptunghiulară cu o grosime de cca 0,15 m, care obturează porțiunea de comunicare dintre cele două galerii.

Galeriile descoperite aparțin sistemului de canalizare al orașului Baia Mare, amenajat, probabil, în secolul XVII. El a funcționat și în cursul secolelor XVIII-XIX, probabil chiar și în deceniile de început ale secolului XX. Este evident că galeria 1 era canalul colector, în care se deversau apele din galeria 2, aceasta fiind în legătură cu galeria 3. Spectaculoasa lucrare este menționată de G. Wenzel (*Bányászat*, 112) ca dovadă a dezvoltării deosebite a orașului; autorul preciza și faptul că vechile canale erau legate de râul Săsar.

Pentru a se urmări ductul galeriei 1 în porțiunea sa sudică, au fost deschise trei suprafețe (B, C, D).

În suprafața B, partea superioară a G. 1 a fost decopertată pe o lungime de 9,20 m și pe o lățime de 2 m. În porțiunea nordică a suprafeței s-a putut constata că bolta lui G. 1 era realizată din pietre fasonate și cărămizi așezate pe cant. La m 3,82, la o adâncime de 0,72 m a apărut un cămin, care întrerupea galeria, partea sa superioară fiind din cărămidă, iar cea inferioară din bolovani de râu. Căminul se extindea până la m 5,20, având dimensiunile de 1,25/1,35 m. În partea estică, căminul comunica cu un canal cu partea superioară boltită, bolta fiind realizată din cărămizi puse pe cant. Partea superioară a canalului a fost degajată prin săparea suprafeței C. Ea a fost surprinsă la adâncimea de 0,47 m, iar marginile sale la 0,57-0,58 m. O parte însemnată a acestui canal a fost

distrusă de lucrările de termoficare recente. Tot în interiorul căminului, însă în partea vestică, a apărut, la adâncimea de 1,11 m, o conductă de ceramică smălțuită, care se continua în afara căminului, în partea sa vestică.

Înspre sud-vest de căminul menționat, evident o lucrare mai recentă decât galeria, aceasta din urmă este mai îngustă, cu o parte superioară, apărută la -1,20-1,25 m, realizată din plăci dreptunghiulare de andezit, goluri dintre acestea fiind acoperite cu cărămizi, și cu pereții construiți din pietre de râu legate cu mortar din var și nisip.

Situația stratigrafică întâlnită în suprafața B este următoarea: **1.** strat de bolovani (de sub pavajul străzii) cu o grosime de cca 0,20 m; **2.** strat de nisip de culoare roșiatică, având o grosime de 0,02-0,10 m; **3.** strat de pământ cenușiu cu fragmente de cărămizi și oase, cu o grosime cuprinsă între 0,88 m și 1,02 m; **4.** strat de zgură situat în interiorul stratului de pământ cenușiu (pe o lungime de 2,10 m), având o grosime de cca 0,08 m; **5.** lentile de pământ de culoare crem și de culoare roșie situate tot în stratul cenușiu, având o grosime cuprinsă între 0,02 și 0,16 m.

S-au continuat cercetările pe direcția sud-vestică a galeriei 1 prin decopertarea unei suprafețe de 4/2,20 m, suprafața D, paralelă cu suprafața B. Aici G. 1 se ramifică în două, în continuare galeriile fiind realizate din lespezi de andezit în partea lor superioară, iar pereții din pietre de râu, apărând intermitent și cărămizi. Ramificația vestică este acoperită parțial de o construcție realizată din pietre de carieră cu liant de var și nisip.

Situația stratigrafică întâlnită este următoarea: **1.** strat de pământ maroniu în care se află pietre de carieră de dimensiuni mari și liant (var și nisip), fragmente de cărămizi și oase, având o grosime medie de 0,80 m; **2.** straturi de zgură izolate în interiorul stratului de pământ maroniu, având o grosime cuprinsă între 0,06 și 0,18 m; **3.** strat lutos gălbui-cărămiziu cu urme de arsură și oase, având o grosime de cca 0,16 m; **4.** strat lutos gălbui (pământ viu, nesurprins pe întreaga suprafață).

Din interiorul galeriilor, în mare măsură colmatate, a fost scoasă o cantitate mare de fragmente ceramice, sticlă, precum și câteva fragmente de obiecte de metal, o piesă de domino realizată din os și câteva monede aflate într-o stare precară de conservare. Materialul descoperit se datează în secolele XVIII-XX. La baza galeriei 1 au apărut două vase de lut, ce aparțin, foarte probabil, sfârșitului secolului XVI, începutului secolului XVII. Ele sunt cu siguranță anterioare momentului de amenajare a sistemului de canalizare.

Lucrările de decopertare au avut menirea de a stabili ductul galeriei principale (G. 1) în porțiunea sa sudică. Ele s-au oprit în zona pieței în care a fost amenajat în anii anteriori un WC public, al cărui construcție a distrus cu siguranță partea de galerie (galerii ?) întâlnită în acest loc. Sondajele efectuate aici sub supraveghere de specialitate nu au mai scos la iveală alte resturi ale sistemului de canalizare.

Având în vedere caracterul spectaculos al descoperirii, valoarea sa științifică deosebită, interesul mare manifestat de locuitorii și vizitatorii orașului

pentru aceste relicve, am propus degajarea totală a galeriilor păstrate în partea nordică a Pieței Păcii și amenajarea aici a unui parc arheologic. Din păcate, acest lucru nu a fost posibil din motive financiare, conservarea resturilor descoperite fiind totuși realizată prin acoperirea lor cu mai multe straturi protectoare⁶⁸.

În perioada 29 mai–1 iunie 2006, pe strada *Lăcătuș* a fost săpat manual un șanț pentru înlocuirea conductelor de apă și canalizare.

Șanțul avea aproximativ 0,50 m lățime, 1 m adâncime și se întindea pe toată lungimea străzii, adică pe cca 153 de metri. Din șanț au fost scoase la iveală, pe toată extinderea sa, oase de animale, zgură, fragmente ceramice și fragmente de cahle.

A fost constatată următoarea situație stratigrafică: **1.** pavajul străzii realizat din pietre cubice de 10 cm; **2.** strat de nisip aflat imediat sub pavaj, cu o grosime cuprinsă între 12 și 36 cm; **3.** strat de pământ de culoare maroniu închis cu bolovani și pietre, având o grosime cuprinsă între 50 și 90 cm; **4.** strat de zgură ce apare în interiorul stratului de pământ maroniu închis, între m 17,90 și 21 și între m 40,50 și 41,40, cu o grosime cuprinsă între 4 și 16 cm; **5.** strat de pământ maroniu roșcat aflat sub stratul de nisip, în interiorul stratului maroniu închis, între m 133,36 și 138,50, având o grosime cuprinsă între 10 și 42 cm.

Tot pe această stradă, la nr. 8, s-au păstrat, până în 2006, resturile unei case având o zidărie din piatră de carieră și cărămizi, legate cu nisip cu var, și o fațadă cu lungimea de 11,20 m. Pe una dintre laturi se observa intrarea boltită a unei pivnițe, complet colmatate. Casa a fost construită, probabil, în a doua jumătate a secolului XVII sau în prima jumătate a secolului XVIII⁶⁹.

În perioada 8–17 august 2006, pe strada *30 Decembrie* a fost săpat, de asemenea manual, un șanț pentru înlocuirea conductelor de apă. Șanțul avea aproximativ 0,50 m lățime, 1,10 m adâncime și se întindea pe toată lungimea străzii. Nu s-au găsit vestigii arheologice, toată suprafața fiind deranjată

⁶⁸ La cercetarea din acest punct au participat și membrii Clubului de Speologie „Montana” din Baia Mare, pe o perioadă mai îndelungată fiind prezenți pe șantier Tr. Minghiraș și F. Merșei.

⁶⁹ Potrivit unui recensământ din anul 1696, în intravilanul orașului Baia Mare existau la acea dată 430 de case, dintre care 42 erau construite din piatră, 10 din piatră și lemn, celelalte din lemn sau chirpici. 28 de case, toate aflate în centru, aveau etaj. Numărul locuitorilor era de cca 2.400-2.500, aproape 700 fiind plătitori de impozite. Vezi Balogh, *Nagybánya gazdasági és katonai szerepe a II. Rákóczi Ferenc vezette felkelés első harmadában*, în P. Takács (red.), *„Rákóczi urunk...hadaival itten vagyunk”*, Debrecen, Nyíregyháza, 2000, 8. Date întrucâtva similare cu privire la construcțiile de la Baia Mare sunt comunicate și pentru perioada din jurul anului 1750, vezi *Monografia Baia Mare*, unde se afirmă că, din totalul de 555 de case existente la acea dată în Baia Mare, doar 48 erau din piatră sau cărămidă, iar restul de 91 % erau case de lemn. P. Niedermaier (*Studien*, 6, 172, 201), care reia datele comunicate în monografie, consideră această situație ca fiind paradoxală, având în vedere că la Baia Mare s-a exploatat o treime din aurul Europei.

anterior, cu ocazia lucrărilor la conductele de apă și la cablurile de curent electric.

Tot pe strada *30 Decembrie*, în perioada 18–26 octombrie 2006, s-a săpat un alt șanț pentru noua canalizare. Acesta era paralel cu șanțul precedent, întinzându-se pe toată lungimea străzii și având o lățime de cca 0,80 m.

Situația stratigrafică constatată este următoarea: **1.** strat de nisip și pietriș cu o grosime de cca 10 cm; **2.** strat maroniu cenușiu cu o grosime de cca 72 cm; **3.** strat de pământ negricios cu bolovani de râu, având o grosime cuprinsă între 12 și 52 cm; în interiorul său apare și un strat de zgură care are o grosime de cca 8-10 cm; **4.** strat de pământ de culoare crem cenușie cu pietre de carieră și cărămizi (resturi de construcții), având o grosime de cca 60 cm; **5.** strat de pământ negru (umplutură) cu fragmente ceramice, având o grosime de 50 cm.

Adâncimea la care s-a ajuns a fost de aproximativ 2 m în partea vestică a șanțului și de aproximativ 1,35 m în partea estică a acestuia, fără a fi atins pământul neumblat. În partea vestică au apărut numeroase țevi și conducte de apă, peste cablul de curent electric și peste un canal de termoficare, ceea ce înseamnă că zona fusese deranjată anterior. Tot aici au ieșit la iveală, la adâncimea de 1,30 m și respectiv de 0,80 m, două grinzi, prima pusă pe orizontală în peretele nordic al șanțului, iar a doua pe verticală. În partea estică a șanțului au apărut, la o adâncime de cca 1,30 m, alte șase grinzi transversale pe șanțul pentru canalizare (orientate nord-sud). Nu lipsesc nici din partea estică diferite țevi și conducte de dată recentă. S-a descoperit o cantitate mare de zgură și oase, fragmente ceramice și de sticlă, datate în secolele XVIII-XX.

Pe *Aleea Armoniei*, în perioada 25–30 august 2006, a fost săpat manual un șanț pentru o conductă de apă. Șanțul avea 0,50 m lățime și 1,10 m adâncime și se întindea pe toată strada.

Situația stratigrafică se prezenta astfel: **1.** strat de asfalt cu o grosime de cca 0,10 m; **2.** strat de nisip roșiatic și bolovani de râu (terasamentul drumului), având o grosime de 0,34-0,46 m; **3.** strat de pământ maroniu cenușiu cu o grosime de cca 0,50 m.

Cu ocazia acestor lucrări, au fost scoase la suprafață numeroase oase de animale, câteva fragmente ceramice și mai multe fragmente de cahle, majoritatea smălțuite. Materialele aparțin secolelor XVIII-XX.

-Cu prilejul săpării unui șanț (lung. 9 m, lăț. 0,40 m, adâncimea 0,30 m) pentru amenajarea unui gard pe latura nord-vestică a curții casei de pe strada *Țibleșului*, nr. 10, au apărut diverse vestigii medievale și moderne. În vederea salvării patrimoniului arheologic din acest loc, dar și pentru stabilirea contextului din care provin acestea, muzeul din Baia Mare a efectuat, sub conducerea lui D. Pop, în perioada 3 aprilie – 15 mai 2001, o săpătură de salvare de mici proporții, în urma căreia au fost descoperite urmele unei construcții realizate din pietre de carieră și pietre de râu, legate între ele cu nisip și var, pereții identificați având grosimea de 0,40-0,50 m. Construcția nu a putut fi degajată decât parțial, ea extinzându-se și sub actuala clădire.

Tot aici, la demontarea dușumelelor casei, a fost găsită o cantitate foarte mare de fragmente ceramice.

-În toamna anului 2005 s-a amenajat o parcare în *Piața Viitorului*, în apropierea Bisericii Penticostale Maranate, strada *Țibleșului*, nr. 16. Lucrările au fost precedate de săpături arheologice preventive, care au fost efectuate de muzeul din Baia Mare (conducerea efectivă a lucrărilor a fost încredințată lui R. Cardoș).

Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada 26 septembrie – 4 octombrie 2005. A fost săpată o singură secțiune, S. I (32x1 m), orientată N-S (fig. 51-52).

Situația stratigrafică constatată se prezintă astfel: **1.** strat de pământ vegetal cu grosimea cuprinsă între 0,04 și 0,10 m; **2.** strat de pământ de culoare cenușiu deschis cu resturi de cărămizi, nisip și pietriș (strat de dărâmătură de la o casă recentă din zonă) cu grosimea cuprinsă între 0,08 și 0,30 m; acest strat de dărâmătură este traversat de o lentilă de pământ cafeniu roșiatic cu grosimea cuprinsă între 0,02 și 0,04 m, care dispare la m 15,30 al secțiunii; **3.** strat de pământ maroniu roșcat cu resturi de cărămizi și cărbune, cu grosimea cuprinsă între 0,12 și 0,26 m; **4.** strat de pământ de culoare neagră cu urme de arsură (între 0,05 și 0,10 m grosime) și resturi de cărbune cu grosimea cuprinsă între 1 și 1,60 m; la adâncimea de 0,60 m, în interiorul acestui strat, apare un strat de zgură cu grosimea cuprinsă între 0,08 și 0,20 m; sub acesta, la 0,80 m adâncime, apar pietre de râu aranjate (posibil pavaj); acest strat de pământ de culoare neagră se întrerupe la m 26,60; **5.** strat de pământ lutos de culoare maroniu deschis cu grosimea cuprinsă între 0,96 și 1,06 m, care se află în continuarea stratului de pământ negru și care se întinde până la m 32; și în acest pământ lutos de culoare maroniu deschis continuă stratul de zgură întâlnit în pământul negru; **6.** strat de pământ maroniu roșcat cu grosimea cuprinsă între 0,48 și 0,80 m, delimitat de stratul de pământ negru printr-un strat de fragmente ceramice; **7.** strat de pământ lutos albăstrui, steril, cu grosimea cuprinsă între 0,14 și 0,46 m; la baza acestui strat se află pietriș.

În secțiune au fost descoperite vase de lut întregi și fragmentare și o mare cantitate de zgură și de oase de animale. La 0,87 m de capătul nordic al secțiunii, la 2,50 m adâncime, a apărut o grindă de lemn orientată E-V, cu lățimea de 0,09 m și grosimea de 0,23 m.

Artefactele provenite din *Piața Viitorului* datează din secolele XVII–XIX.

Toate materialele arheologice rezultate din săpături sau apărute în cursul supravegherii lucrărilor de reabilitare stradală se păstrează la MJM.

-În piațeta (în tradiția băimăreană cunoscută sub numele de *Țintirim* [ung. *Cinterem*]) alăturată pieței centrale (vezi mai sus) s-a aflat, încă în etapa timpurie de existență a orașului medieval, o impunătoare biserică de piatră. Așa cum rezultă din releveul bisericii, întocmit între 1770 și 1774, monumentul a avut două nave, portalul său principal, parțial păstrat încă, fiind plasat în centrul fațadei de vest, în prelungirea axei stâlpilor. În dreapta portalului, pe colțul sud-

vestic al bisericii, se afla turnul-clopotniță, singurul element rămas aproape intact până astăzi. La nava dublă, împărțită în patru părți de patru stâlpi pătrați, se adăuga înspre est un cor poligonal, lung și încăpător, pe peretele sudic cu trei ferestre, compus din trei travee dreptunghiulare, terminat cu o travee cu trei laturi, fiecare obturată de câte o fereastră. Pe latura de nord a corului se afla sacristia. Capelele au fost adăugate, la același nivel, pe laturile de nord și de sud. Ambele au avut uși înspre exterior, dar numai cea dinspre nord avea o ușă și înspre biserică. Capela sudică avea o deschidere spre o altă încăpere, plasată între ea și turn. Această încăpere cu două ferestre, ușă vestică înspre exterior și cu un perete interior, a servit, probabil, ca loc de păstrare a obiectelor bisericești și ca bibliotecă. Peretele sudic al navei și încăperile laterale erau prevăzute cu patru contraforți, peretele nordic cu sacristia tot cu patru contraforți, iar corul cu șase. Un calcul estimativ făcut de Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi) indică următoarele dimensiuni ale bisericii: lungimea totală 50,60 m, lungimea navei 25 m, lățimea navei 19 m, lungimea altarului 18 m, lățimea altarului 10,7 m, lungimea peretelui vestic și estic al turnului 8,77 m, lungimea peretelui sudic și nordic al turnului 8,26 m, înălțimea turnului până la acoperiș 35 m.

Turnul (fig. 53) este construit din pietre cioplite dreptunghiular, având pereții cu o grosime de 2 m și cinci compartimente, fiecare etaj îngustându-se ușor în sus. Compartimentul inferior are un tavan boltit și a servit, probabil, drept capelă. A fost legat de nava sudică printr-o ușă, a existat însă și o altă ușă în vestibul, care servește astăzi ca intrare în capela ce adăpostește o parte a lapidarului muzeului (fig. 54). Urcarea la clopote se realizează printr-o ușă îngustă tăiată în peretele estic și pe treptele în spirală, care se ridică până la mijlocul etajului doi, casa scării având lățimea de 2,05 m și înălțimea de 19 m. Deasupra ușii, pe peretele interior, se găsește o cruce grosolan dăltuită de 32/14 cm, ce pare a fi fost un semn făcut de unul din constructori. Decorația cea mai importantă a turnului o constituie fereastra rotundă (fig. 55), având diametrul de 3,4 m, practică în peretele vestic la înălțimea de 2,7 m de solul actual. Deasupra acesteia se afla o stemă a regelui Mathia. Potrivit informațiilor furnizate de Gy. Schönherr, această piesă a ajuns la muzeul din Baia Mare. Un alt element decorativ se găsește pe partea stângă jos a laturii sudice a etajului al treilea, și anume un relief reprezentând o figură în armură cu un buzdugan în mâna dreaptă îndoită și cu un paloș cu vârful îndreptat în jos în mâna stângă lăsată în jos pe lângă corp. Piesa a ajuns în locul în care se află la o dată mai recentă decât cea a construcției turnului. Este înfățișat aici, foarte probabil, *Roland*, ca simbol al drepturilor municipalității (F. Rómer). A fost exprimată și părerea că piatra cu menționata reprezentare a fost inițial o lespede de mormânt (I. Henszlmann). În afara ferestrei rotunde și a unor mici ferestre ale casei scării, turnul are trei ferestre pe latura vestică, câte două pe latura sudică și, respectiv nordică, toate mai înalte decât înălțimea unui om și boltite în arc ascuțit, precum și două ferestre dreptunghiulare pe latura estică. Deschiderile rotunde de la etajul cinci adăpostesc, pe cele patru laturi, cadranele ceasurilor, iar micile ferestre de deasupra lor sunt de dată mai recentă. Etajul de sub acoperiș este

prevăzut cu o balustradă. Aspectul acoperișului a fost de mai multe ori schimbat, astfel că forma sa inițială nu mai poate fi reconstituită, cea actuală fiind rezultatul restaurării din 1898-1899.

După Gy. Schönherr (alias Gy Décsényi), construcția bisericii „*Sf. Ștefan*” a început în prima jumătate a secolului XIV, poate chiar spre sfârșitul secolului XIII și a fost terminată în perioada finală a domniei lui Ludovic I, adăugându-i-se apoi, în cursul secolului XV, capelele laterale, precum și turnul-clopotniță. V. Vătășianu este însă de părere că nu există niciun argument pentru presupunerea că începuturile bisericii datează încă din secolul XIII. Pe temeiul unor considerații stilistice și a unor informații de arhivă, precum documentul deja menționat din 1347, prin care Ludovic I acordă localnicilor un privilegiu pentru procurarea materialului necesar construirii unei biserici, profesorul clujean crede că biserica a fost ridicată în timpul domniei menționatului rege, probabil de către un meșter venit din regiunea de la poalele Tatrei, zidirea progresând rapid, întrucât în privilegiul din 1376 nu se mai pomenește de construirea bisericii. V. Vătășianu consideră, de asemenea, că portalul de vest, parțial păstrat (fig. 56), foarte bogat profilat, cu toruri, cavete și baghete cu secțiuni în formă de pară, aparține goticii evolate, iar friza de frunziș distribuită pe două rânduri în zona capitulurilor nu îngăduie o datare înainte de sfârșitul secolului XIV. În această etapă mai târzie au fost executate și ferestrele mari, tripartite, împodobite cu muluri, combinate din frunze trifoliate și 4-foliate. V. Drăguț afirmă că este simptomatică apariția la Baia Mare a tipului de biserică-hală cu două nave, acesta fiind răspândit de preferință de ordinele de călugări în centrele de mineri.

De-a lungul timpului biserica a suferit mai multe catastrofe. Prima dintre ele s-a întâmplat pe la mijlocul secolului XVI, atunci când un trăsnet a lovit turnul, întregul acoperiș căzând pradă focului. Zidurile bisericii au fost apoi serios afectate cu prilejul asediului din 1567.

În 1588 biserica a devenit reformată. În perioada următoare nu s-au mai făcut decât reparații minore la pereții bisericii, doar turnul a primit un nou acoperiș în 1619, lucrările începând în anul precedent sub conducerea lui P. Farkas Kaszaj.

În 1647 trăsnetul a produs din nou stricăciuni la acoperiș și la pereți, făcând imperios necesară o restaurare de anvergură. Aceasta a fost însă amânată și datorită rivalității dintre reformați și catolici, în a căror proprietate a intrat alternativ biserica în ultimele decenii ale secolului XVII și la începutul secolului următor. Iezuiții, în a căror administrare se afla biserica în primele decenii ale secolului XVIII, au început, în 1717, construirea în apropiere a unei alte biserici (vezi mai jos). Încercările de a mai salva biserica „*Sf. Ștefan*” nu s-au soldat cu reușite, mai ales că la 25 august 1769 un trăsnet a produs un nou incendiu, care a cuprins întreaga construcție și a distrus acoperișul bisericii și al turnului. În anii următori, turnul a primit un acoperiș în formă de bulb de ceapă, au lipsit însă mijloacele financiare pentru a se realiza și acoperișul bisericii. A fost construită doar o capelă provizorie pe latura de sud, unde au fost oficiate

slujbele catolice până în septembrie 1782. Municipalitatea a refuzat reformaților proprietatea bisericii, hotărâre confirmată, în 1787, și de Cămara regală. A fost irosită astfel ultima șansă de a fi salvată biserica, mai ales că trezoria a permis, în același an 1787, demolarea pereților și folosirea pietrelor sale la alte construcții ecleziastice. Această acțiune a durat câteva decenii, în octombrie 1846 Episcopia de Sătmăr fiind de acord cu îndepărtarea ultimelor ruine. În primăvara anului 1847, resturile bisericii au fost aruncate în aer. În 1856 autoritățile orașului au hotărât amenajarea unui parc pe locul unde a existat biserica și în același timp au interzis efectuarea unor săpături pentru scoaterea în evidență a fundațiilor. Un nou incendiu, provocat tot de un trăznet, a distrus, la 4 mai 1869, acoperișul turnului, dar și construcția interioară de lemn împreună cu ceasul și clopotele. Încă în acel an municipalitatea și-a însușit propunerea Comisiei Arheologice cu privire la modalitatea de restaurare a turnului și l-a însărcinat pe arhitectul Ferenc Schulcz cu elaborarea planurilor de restaurare. Dar de abia în anii 1898 și 1899 au fost efectuate, sub conducerea arhitectului Otto Sztehlo, lucrările preconizate cu mai mult de două decenii mai devreme. Cu acest prilej a fost amenajat sistemul de acoperiș care se păstrează și în prezent. Lucrările au fost terminate la data de 26 octombrie 1896, atunci când a fost înălțată crucea și a fost pusă o placă comemorativă. Lucrări de consolidare a turnului s-au desfășurat în anii 1961 și 1962, iar în 2007-2008 au avut loc noi reparații, în cursul cărora a fost înlocuită tabla acoperișului și a fost întărită structura de rezistență. Aceste lucrări au fost efectuate, după un proiect întocmit de dr. Gavril Abriham, de către firmele „Rustic” din Baia Mare și „Grup Corint” din Alba Iulia.

La sfârșitul anilor '60 ai secolului XX, în împrejurimile turnului au fost întreprinse lucrări edilitare, care au dizlocat parțial și fundațiile bisericii. Cu acest prilej, muzeul din Baia Mare a demarat săpături de salvare, care au continuat apoi cu săpături de mai mare amploare. Ele au confirmat datele cunoscute despre planimetria bisericii. Din păcate, în lipsa unei stricte supravegheri de specialitate, multe din posibilele observații prilejuite de cercetarea arheologică s-au pierdut, rămânând neremarcate etapele succesive de construcție, relația stratigrafică dintre biserică și numărul mare de morminte apărute în jur etc. A fost salvată totuși o cantitate apreciabilă de artefacte medievale, inclusiv un valoros inel de aur cu diamant, ce datează, se pare, din secolul XVI. Noi lucrări edilitare, efectuate în vara anului 2003, au afectat încă odată, este drept într-o măsură mai mică, fundațiile bisericii. Câteva blocuri fasonate dislocate au fost salvate și se află la MJM.

Din numărul mare de sculpturi ce au împodobit biserica s-au păstrat doar două piese fragmentare: o parte a unui relief de mai mari dimensiuni, înfățișând pe Iisus rugându-se pe Muntele măslinilor, în spatele Lui fiind cei trei apostoli dormind: Petru, Iacob și Ioan, și un relief în care este prezentat Iuda însoțit de soldați în grădina Ghetsemani trădându-și prin sărut Maestrul. Ele se găsesc în colecția MJM, fiind donate, la sfârșitul anului 1903, de Parohia romano-catolică din Baia Mare.

Tot la muzeul din Baia Mare au ajuns, după restaurarea de la sfârșitul secolului XIX, stema regelui Mathia, precum și un fragment de ancadrament de geam și un capăt de coloană, primul găsit încastrat în zidul unei aripi a casei Hanzulovics, al doilea la casa Göbel, după cum ne informează Ghidul muzeului din 1904. Locul lor actual de păstrare nu este cunoscut. Se află însă la același muzeu numeroase alte piese de arhitectură, toate provenite din vechea colecție (nr. inv. IF 2.401-2.432).

Există informații, precum și o fotografie despre o lespede de mormânt decorată și prevăzută cu o stemă, ce provine din biserică. Ea a fost descoperită în anul 1910 cu prilejul unor reparații la biserica Sf. Treime și a servit ca treaptă la intrarea în Casa Harácssek. Piesa, ruptă în două, a fost depusă ulterior în apropiere de peretele sud-vestic al turnului.

Potrivit tradiției, în anii '40 ai secolului XIX exista încă încastrat în peretele sudic al bisericii un relief, tot de mari dimensiuni, înfățișându-i pe Adam și Eva.

S-a păstrat imprimat în ceară sigiliul în stil baroc, din secolul XVIII, al bisericii, în care apare imaginea clădirii, inclusiv a turnului.

Între manuscrisele lui Gy. Schönherr, ce cuprind scrierile și documentele întocmite, respectiv adunate de istoric în vederea elaborării monografiei orașului Baia Mare și care se păstrează în biblioteca Muzeului de Istorie și Arheologie din Baia Mare, există și o mapă în care sunt reunite desene, planuri, documente, fotografii, articole din ziarele de epocă referitoare la biserica și turnul „Sf. Ștefan” (fig. 57-58).

Lit.: **Szirmay, Szathmár**, 233 sqq.; A. Ipolyi, ArchKözl 2, 1861, 314; Henszlmann, *Szathmár*, 128 sq., 150 sq.; *Schematismus 1864*, 109; ArchÉrt S.V. 2, 1869, 226; ArchÉrt S.V. 4, 1870, 255; Rupp, *Helyrajzi történet*, 360; Römer, ArchÉrt S.V. 10, 1876, 18, fig. 3-4; Henszlmann, *Műemlékeink*, 265; Wenzel, *Bányászat*, 112; **Décsényi, ArchÉrt** 12, 1892, 289–298, 390–402; **Décsényi, Szent István – templom**, 1 sqq.; **Schönherr, Vázlat**, 29, 52 sqq., fig. 8–9 și fig. 12–17; Szellemy, *Fémbányászat*, 10; Schönherr, *Torony*; Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 476; ÉrtNagybánya 1903 (1904), 24, nr. 385; **Útmutató**, 47 sqq., 82; *Schematismus 1904*, 199; Móricz, *Nagybánya*, 199 sqq.; „Nagybánya és Vidéke”, anul 36 din 18 septembrie 1910; Schönherr, *Nagybánya régi műemlékei*, în Schönherr A. (ed.), *Emlékezet*, 155 sqq.; Meruțiu, *Regiunea*, 26 sq., pl. 7 mijloc; Lecca, *Dicționar*, 43; Balogh J., *Renaissance*, 186; **Vătășianu, Arta feudală**, 87, 232 sqq., 247, 732 sq., fig. 202; Szász, *Arhivele*, 61, fig. 8; Mihoc, Bălan, *Stampe*, 139 sq.; *Monografia Baia Mare*, 466 sqq.; **Gh. Arion, Sculptura gotică din Transilvania**, Cluj, 12 sq., fig. 6-7; **Drăguț, Gotic**, 62 sq., fig. 70; **Marosi (red.), Művészet**, 427 sq., fig. 487-488, 583 sq., fig. 1.198-1.199; Drăguț, *Dicționar*, 60; **Szász, A nagybányai Szent István-templom**, în *A Szent István-templom*, 12–63; A. Kovács, *Szász Károly (1919-1965) és a nagybányai Szent István-templom*, în *A Szent István-templom*, 7-11; Szász, *Adatok*, 67 sqq.; Balogh, Oszóczi, *Bányászat*, 9; Roth (ed.), *Siebenbürgen*, 18; *Sematizmus 2006*, 235; Oszóczi,

Balogh, *Nagybánya*, 31; Metz, Klacsmányi, *Múlt és jelen*, 98 sqq.; Weiss, *Nagybánya*, 13 sqq.; Németh, *Szatmár*, 251, nr. 408, pl. 10-11.

-Partea superioară a unei lespezi cu inscripție (dimensiuni 0,80/0,50 m) a fost găsită pe strada *Podului*, la casa lui Jozsef Nyirő, în anul 1861. Din inscripție se păstra doar partea ei de început și de sfârșit: „*hoc op...rie anno dni 1468*”. Ea a fost astfel completată de Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi): „*hoc opus facere curavit*” respectiv „*finivit Mathias rex Hungariae, anno domini 1468*”. Partea centrală a lespezii a fost ocupată, foarte probabil, de o stemă. După F. Rómer, piesa este o lespede de mormânt, Gy. Schönherr crede însă că ea a împodobit inițial peretele bisericii „*Sf. Ștefan*”, fiind o dedicație a regelui Mathia cu ocazia, poate, a construirii uneia dintre capele.

Lit.: Rómer, *Krónika* 2, 175, nr. 894; Décsényi, *Szent-István – templom*, 25 sq.; Schönherr, *Vázlat*, 59 sqq., fig. 7.

-În cursul anului 1967, în urma unor lucrări de excavare efectuate pe mijlocul străzii *I Mai* (fosta strada *Cetății* [*Vár utca*]), chiar în dreptul părculețului în care se află Turnul „*Sf. Ștefan*”, au fost dezvelite urmele unor construcții de piatră de formă absidală. Ar fi posibil ca aceste resturi să fi aparținut bisericii dedicate Sf. Ecaterina, patroana minerilor. Potrivit tradiției băimărene, care mi-a fost relatată de parohul romano-catolic J. Lieb, această biserică se găsea în imediata apropiere a bisericii „*Sf. Ștefan*”. Biserica „*Sf. Ecaterina*” a dispărut în anul 1724.

Lit.: Bálint, *Kalendárium II*, 499 sqq.

-În colțul sud-estic al piațetei *Țintirim* se afla biserica „*Sf. Martin*”, construită în secolul XV. În a doua jumătate a secolului XVI ea a aparținut cultului reformat, apoi a revenit Ordinului iezuiților, sosiți la Baia Mare în anul 1687. La începutul secolului XVIII, biserica a ars, în locul ei fiind ridicată de același ordin, între 1717 și 1719 (1720), biserica „*Sfânta Treime*”, în prezent biserica parohială romano-catolică. Construită în stil baroc, clădirea (lung. 43,45 m), cu un plan ce se încadrează într-un dreptunghi, are axa orientată nord-sud și este de tip sală, fiind compusă din două turnuri nordice, dintr-o navă flancată de capele laterale, peste care se află și un cor cu aceeași înălțime, încadrat de câte o sacristie. Fațada principală, cu numeroase mici deschideri, este împodobită cu trei sculpturi de lemn poleit, în porțiunea centrală fiind reprezentat Sf. Iosif cu pruncul Iisus, iar pe cele două laturi întemeietorii Ordinului iezuiților, Sf. Ignățiu de Loyola și Sf. Francisc Xaverius⁷⁰. Sculpturile sunt așezate în firdi simple decorate cu motivul scoiciei. Deasupra intrării se află o placă de marmură cu conturul frumos decorat, pe care este consemnată data sfințirii bisericii, 1718. Deasupra altarului principal se află fresca *Discursul de pe Muntele Măslinului*, realizată de K. Kiss. Intrarea în cripta cu pereții bolțiți se găsește pe fațada laterală estică de pe strada *I Mai*. Aici sunt adăpostite numeroase morminte ale unor notabilități din secolele XVIII și XIX.

⁷⁰ După T. Emődi, sculpturile laterale îi înfățișează pe Sf. Carlo Borromeo și pe Sf. Francisc Xaverius.

În anii 2005-2007 s-au desfășurat lucrări de reabilitare a fațadelor bisericii (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab).

Lit.: *Schematismus 1864*, 152 sq.; *Schematismus 1904*, 204; Móricz, *Nagybánya*, 215; Mária Aggházy, *A barokk szobrászat*, II, Budapest, 1959, 181; N. Sabău, *Metamorfoze ale barocului transilvănean. I. Sculptura*, Cluj-Napoca, 2002, 39, 155; T. Emődi, *Biserica romano-catolică (fosta ieziuită) din Baia Mare. Schiță de istoria artei și studiu de parament exterior*, 2005; *Sematizmus 2006*, 235 sqq.; Metz, Klacsmányi, *Múlt és jelen*, 101; Weiss, *Nagybánya*, 15.

-Biserica de pe strada *Podului*, ce aparține cultului reformat, a fost ridicată între anii 1792 și 1809, în apropiere de casa parohială, construită în 1728. La data când a fost oficiată aici prima slujbă, 20 august 1809, turnul bisericii era înălțată doar până la nivelul zidurilor, înălțimea sa actuală fiind atinsă de abia în 1836.

Biserica deține câteva piese de orfevrărie mai deosebite: potir de argint, aurit în interior, din 1576, potir de argint, aurit în interior și în exterior, din 1785, potir de argint din 1748, pahar de argint din 1820, cană cu capac decorată cu 16 monede romane, datată 1623, farfurie dreptunghiulară de argint din 1659 etc.

Lit.: *A 450 éves nagybányai református egyházközség rövid története 1547-1997*, Nagybánya, 1997; Kádár M., *NagybRefEgyház*; Metz, Klacsmányi, *Múlt és jelen*, 79 sq.

-Nu a fost pusă, deocamdată, în evidență nicio urmă arheologică a celui mai vechi sistem de fortificații al orașului medieval. Se știe totuși că un astfel de sistem a existat, așa cum rezultă din Diploma privilegială a regelui Ludovic I din 20 septembrie 1347, care înlocuia o diplomă mai veche (vezi mai sus). Din acest document aflăm, printre altele, că orașul a primit dreptul de a fi împrejmuit cu garduri de nuiele, palisade și alte întărituri.

Din fortificațiile realizate după 1469, an în care regele Matei Corvin (1458-1490) acorda, la cererea judeului, dreptul de amenajare a întăriturilor de piatră, a unui șanț și a unor bastioane, se mai păstrează un rest din zidul nordic pe strada *Monetăriei*, în imediata apropiere a actualei clădiri a Muzeului de Arheologie și Istorie (fosta Direcție Generală a Minelor), un alt rest, tot din zidul nordic, în capătul estic al străzii *Rodnei* (fosta *Árok utca* [strada *Șanț.*]), în apropiere de râul Săsar, precum și un turn de pază din sistemul sudic de apărare, care s-a aflat în întreținerea breslei măcelarilor, cunoscut de altfel sub denumirea de *Turnul Măcelarilor*⁷¹.

Potrivit unor cercetări recente efectuate de B. Balogh și Simona Suciu, care au avut în vedere realitatea din teren, datele de arhivă, precum și hărțile de epocă, forma conturului zidului de incintă era similară formei unei inimi (fig. 59). Pornind din nord, din strada *Monetăriei* (fosta stradă *Bicazului*), spre vest

⁷¹ În afara acestor urme, J. Metz și S. Klacsmányi (*Múlt és jelen*, 79), mai menționează resturi de fortificație (palisade ?), care ar fi vizibile în pivnița școlii reformate, în grădina de pe strada *Monetăriei* 23, în partea vestică a cimitirului romano-catolic, precum și pe loturile de teren aflate pe străzile *Argeșului* și *A. Mureșan*.

zidul mergea de-a lungul râului *Săsar*, traversa strada *Podul Viilor*, aici fiind Poarta Podului, trecea pe strada *Rodnei* și se continua pe strada *Șteampului* până la strada *Crișului*. Spre sud, zidul traversa strada *Gheorghe Șincai* (fosta stradă *Sătmarului*), unde era situată Poarta Sătmarului, apoi actuala curte a S. C. Vital S. A. Baia Mare. El se continua pe strada *Argeșului* și strada *Carpați* (fosta stradă *Sfântul Nicolae*) până la intersecția cu strada *Cloșca*, unde se afla Poarta Maghiară. Zidul mergea spre Turnul Măcelarilor și de aici continua paralel cu actualul front nordic al *Pieții Izvoarelor* până la strada *Pintea Viteazul* (fosta stradă *Cetății*). Apoi, de-a lungul cimitirului romano-catolic și al străzii *Olarilor*, zidul traversa strada *Dr. Vasile Lucaciu* (fosta stradă *Baia Sprie*), unde se găsea Poarta Baia Sprie, și mergea spre nord-vest, pe lângă strada *Monetăriei*.

Pe la mijlocul secolului XVIII au fost întocmite planuri pentru construirea unei fortificații în stil Vauban, al cărei contur ar fi fost aproape identic cu cel al fortificației medievale.

Urme ale fundației fortificației de piatră au fost sesizate, la începuturile anilor '90 ai secolului XX, cu ocazia construirii unui atelier meșteșugăresc pe strada *Șteampului*. Din păcate, ele au fost acoperite înainte de a fi în întregime dezvelite. Pe aceeași stradă, la nr. 6, cu prilejul săpării fundației unei construcții în primăvara anului 2007, au fost identificate resturile unei pivnițe medievale⁷². Fundațiile zidului de piatră au fost dezvelite pe o lungime de cca 9 m, în cursul unor săpături preventive din 2010, și pe strada *Mioriței*, la aproximativ 100 m est de fosta clădire a Inspectoratului superior minier (în prezent sediul Muzeului de Istorie și Arheologie)⁷³.

Documentele vorbesc de existența mai multor bastioane sau turnuri: Bastionul Mare Rotund sau Bastionul (Turnul) Măcelarilor, Bastionul de lângă Casa Monetăriei, Bastionul de deasupra Porții Podului, Bastionul Nou, Bastionul Mic, Bastionul Dogarilor, Bastionul Cojocarilor etc. Ele nu au funcționat concomitent, respectiv unele dintre ele au avut de-a lungul timpului denumiri diferite.

Turnul Măcelarilor, înalt de 20 m, aflat pe strada *Izvoarelor nr. 1*, are un plan aproape circular cu diametrul de 9,5 m și două încăperi suprapuse, cu acces de pe latura de nord – odinioară din interiorul cetății. Încăperea de la parter, boltită și cu pereții străpunși de trei guri de aerisire, servea depozitării muniției, iar cea de la etaj, prevăzută cu deschizături, era destinată supravegherii și tragerii. Acoperișul de formă conică se sprijină pe o structură de lemn realizată din grinzi masive, vizibilă din încăperea de sus, lipsită de tavan. Monumentul a fost restaurat în anii 1961–1962. O nouă restaurare a turnului a avut loc între anii 2009 și 2011, în cadrul unui proiect finanțat de Guvernele Islandei, Lichtenstein și Norvegiei, beneficiar fiind Consiliul județean Maramureș⁷⁴.

⁷² Informație D. Pop.

⁷³ Informație Z. Șomcutean.

⁷⁴ Acesta a și cofinanțat proiectul.

În primăvara anului 2009, un colectiv al Institutului de Arheologie și Istoria Artelor din Cluj a efectuat o săpătură preventivă în apropierea turnului. Săpătura s-a adâncit până la 1,90-2 m, aici fiind atins nivelul pânzei freatice. Materialele arheologice recoltate s-au aflat în exclusivitate în poziție secundară. Nu au fost identificate elemente de datare a unor presupuse etape de construcție și de amenajare din preajma monumentului.

Este posibil ca o parte a unui turn, respectiv fundațiile acestuia să fi fost încastrate în clădirea construită în secolul XVIII pentru Direcția regală a minelor (actualul sediu al Muzeului de Arheologie și Istorie).

A existat, potrivit mărturiilor de arhivă, și un bastion, care era situat vizavi de Poarta Maghiară. Existența sa este confirmată de o hartă de la 1783. Prezența unui astfel de bastion dincolo de șanțul de apărare se datora necesității de a întări apărarea orașului în zona cea mai expusă atacurilor.

Lit.: Szirmay, *Szathmár*, 222; Schönherr, anexă la Századok 23, 1889, 129; Csánki, *Hunyadiak I*, 466 sq.; Szellemly, *Fémbányászat*, 10; Móricz, *Nagybánya*, 202; Meruțiu, *Regiunea*, 28; Maksai, *Szatmár*, 101; A. Socolan, *Marmatia* 2, 1971, 100 sqq.; Mihoc, Bălan, *Stampe*, 139; *Monografia Baia Mare*, 221 sqq.; Viorica Ursu, *RevMuzMon* 1, 1982, 76 sq.; Koppány, *Kastély*, 112; Szász, *Adatok*, 71; Drăguț, *Dicționar*, 60; **Balogh, Nagybánya középkori városfalairól**, în *Művelődés*, 2005 május; **Suciu S., Baia Mare**, 311 sqq.; Rusu A. A., *Castelarea*, 350; Wollmann, *Münzstätte*, 459, fig. 9-11; Oszóczki, Balogh, *Nagybánya*, 33 sq.; Niedermaier, *Studien*, 195 sq.; Takács, *Varak*, 186; **Gogâltan și alții, Baia Mare, jud. Maramureș Punct: Bastionul Măcelarilor**, *CronCercArh* Campania 2009, București, 2010, 232, nr. 102; Wollmann, *Patrimoniul*, 73, fig. 83.

-Cu prilejul amenajării unor utilități gospodărești în curtea casei nr. 49 de pe strada *Olarilor*, în octombrie 2003 au fost dezvelite parțial, de la adâncimea de 0,35 m, resturi ce par a proveni de la o fortificație realizată din pietre de râu legate între ele cu mortar din var cu nisip. Lucrările au fost supravegheate de către D. Pop, care a descongestionat construcția, lată de 2 m, pe o lungime de 6,20 m, adâncimea atinsă fiind de 1,40 m. În iunie 2004, în curtea casei nr. 61 de pe aceeași stradă a mai fost dezvelită o porțiune de 8,50 m de zidărie din pietre de râu, care aparține aceleiași construcții. Nu au ieșit la iveală artefacte, astfel că lipsesc elementele care să dateze descoperirea.

-O ghiulea de dimensiuni mai mici și o piesă de fier folosită la întărirea zidului cetății au fost găsite în șanțul cetății din apropierea grădinii casei Schönherr, aflată pe actuala stradă *Cloșca*. Ele au fost donate de Gy. Schönherr, în ziua de 30 septembrie 1898, muzeului din Baia Mare (nr. vechi inv. 11-12). Informație din vechiul Registru de inventar al muzeului.

-De la porțile cetății medievale se presupune că provin lacătele, cheile și o încuietoare de mari dimensiuni, ce se păstrează, de la începutul secolului XX, în colecția muzeului din Baia Mare.

Lit.: *Útmutató*, 64.

-În partea nordică, periferică a localității au funcționat, începând din a doua jumătate a secolului XIV, o mănăstire și mai multe capele. Mănăstirea și-a încetat existența la mijlocul secolului XVI, dar fundațiile sale, extinse și în teritoriul cimitirului (fost reformat) de sub *Dealul Florilor*, în apropiere de aleea principală, erau vizibile încă la începutul secolului XIX. Toponimia veche a orașului semnalează existența sa prin denumirea de *Klastrom rét* (*Câmpul Mănăstirii*) a zonei numite în prezent *Câmpul Tineretului*.

Lit.: **Szirmay, Szathmár**, 221; *Schematismus 1864*, 132; Rupp, *Helyrajzi történet*, 361; Metz, *Szent Ferenc*, 60 sq.

-În partea sud-estică a orașului, probabil pe locul actualului cimitir romano-catolic din strada *Horea*, a fost construit în 1560 un castel, care a fost transformat în 1565, de către generalul imperial Lazar Schwendi, în cetate. Ea a fost distrusă de principele Transilvaniei, Ioan Sigismund de Zapolya, în 1567, atunci când a fost dărâmată parțial și fortificația Băii Mari.

Lit.: **Suciu S., Baia Mare**, 313 sq.

-M. Bunta și I. Katona presupun că primele glăjării medievale din Transilvania au fost înființate în jurul localităților Baia Mare și Baia Sprie, precum și în Munții Metaliferi încă înainte de secolul XVII. Urmele acestora nu au fost deocamdată identificate și nu există, așa cum remarcă și autorii, documente scrise referitoare la ele.

Lit.: Bunta, Katona, *Üvegművesség*, 37.

-Mai multe unelte de fier medievale, printre care și un topor bardă folosit în dulgherie, un topor cu corp triunghiular, o secure, câteva bărdițe, dintre care unele cu tub de înmănușare, se află la MJM (nr. inv. IF. 600-611), provenind din vechea colecție a muzeului. I. E. Emandi, care menționează și ilustrează o parte a acestor piese, spune că ele au fost descoperite la Baia Mare, toporul bardă fiind datat în secolele X-XI, celelalte între secolele XIII și XV. În niciun ul dintre inventarele muzeului nu figurează vreo informație cu privire la locul lor de descoperire, deci atribuirea Băii Mari ca proveniență poate fi luată în discuție doar cu semnul întrebării.

Lit.: I. E. Emandi, *Cercetări privind uneltele de tăiat de pe teritoriul României, în perioada secolelor IX – XVII*, în *Studii și Comunicări de Istorie a Civilizației Populare din România* 2, 1981, Sibiu, 20 sqq. (informație Viorica Ursu); D. Gh. Teodor, *Topoare medievale timpurii în regiunile carpato-nistriene*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.), *In memoriam Radu Popa*, 189.

-Cu prilejul săpăturilor efectuate pentru un studiu geotehnic în vederea proiectării unui ansamblu hotelier la poalele dealului *Morgău*, la intersecția dintre străzile *I. L. Caragiale* și *V. Babeș*, în ziua de 22 octombrie 1973 muncitorii V. Christian și Gh. Stan, supravegheați de ing. S. Zaharie, au descoperit în poziție verticală, la o adâncime între 1 și 1,60 m, o cană de lut, acoperită cu un capac depus cu apucătoarea în jos, deasupra acestora fiind așezată cu fundul în sus jumătatea inferioară a unui vas de mai mari dimensiuni. Potrivit relatării descoperitorilor, nici în interiorul câinii și nici în jurul grupajului de vase nu au fost găsite alte obiecte. Întrucât locul de descoperire a

fost deranjat, nu am putut face observații stratigrafice, am recuperat doar piesele găsite și am consemnat datele comunicate de muncitori. Cana este de culoare neagră-cenușie, cu marginea ușor răsfrântă în exterior și segmentată prin alveole oval-alungite, gâtul scurt, corpul ușor bombat decorat cu un registru de linii incizate circulare, prevăzută cu o toartă cu marginile profilate, ce pornește din margine și ajunge în porțiunea cea mai bombată a vasului (înălț. 14,6 cm, diam. gurii 9,7 cm, diam. fundului 6 cm). Capacul este de culoare roșiatică cu urme de ardere secundară și este prevăzut cu o apucătoare în formă de buton cu bordura crestată (înălț. 4,1 cm, diam. 8,6 cm). Din partea inferioară a vasului de mari dimensiuni de culoare roșiatică cu urme de ardere secundară lipsește o parte din fund, ruptă în momentul descoperirii (înălț. păstrată 18,3 cm, diam. fundului 10,3/10,8 cm). În colecția MJM (nr. inv. 33.231–33.233). Datarea probabilă: secolul XVI.

În luna octombrie a anului 1904, cu ocazia unor lucrări efectuate într-o vie aflată la marginea nord-vestică a orașului, în cartierul Valea Borcutului, a fost descoperit, într-un vas de lut, un mic tezaur format dintr-o pereche de butoni dubli, un inel, un ac de păr, o lingură de argint, precum și două monede, de asemenea de argint. Vasul avea drept capac tiparul sigiliului mare al orașului.

Butonii, ușor diferiți ca dimensiuni, dar și în privința decorului, au fost confecționați din argint, în tehnica turnării, cizelării și „*en repoussé*”. Cu excepția fețelor inferioare ale plăcilor de bază, piesele au fost aurite. Realizați din câte două bucăți, butonii au cele două părți ale plăcii de bază perfect îmbinate, formând un element în formă de pișcot cu marginile împodobite cu un decor de frunze reliefate, la baza cărora au fost practicate mici deschideri circulare, care făceau posibilă coaserea podoabelor pe haine. Cele două părți ale plăcii se îmbină cu ajutorul unui cârlig și a unui inel de argint sudate pe fața inferioară. Pe fața superioară a celor două părți ale plăcii a fost realizat un decor de frunze și flori, ultimele fiind împodobite cu pietre de almandine. Unul dintre butoni, judecând după urmele de uzură, a fost în folosință pe o perioadă mai îndelungată.

Inelul a fost realizat dintr-o sârmă de argint aurită, prevăzută cu creștături dese, care a fost îndoită în partea superioară în formă de opt culcat, având cele două capete sudate, astfel fiind constituită o bază, în mijlocul căreia a fost așezat un trandafir de argint aurit cu petale duble de câte șase, iar pe capete câte trei mici cupe, dintre care cele de mijloc, ceva mai mari, conțineau câte o perla de argint, cele din margine, în dispunere alternativă, câte o piatră de turcoază șlefuită „*en cabochon*”, respectiv de almandin roșu fațetat.

Acul de păr, confecționat din argint, ulterior aurit, avea deja la descoperire cea mai mare parte a tijeii ruptă. Capul este format din două semisfere, cea superioară fiind așezată în cea inferioară, în zona de îmbinare decorul constând dintr-o sârmă filigran dublu crestată. Semisfera superioară este decorată cu cinci câmpuri de câte două cercuri concentrice realizate din sârmă filigran, în partea superioară fiind plasat al șaselea cerc identic. Fiecare câmp

are în mijloc câte o piatră roșie de almandin, iar pe sârma exterioară sunt fixate câte cinci sfere miniaturale de metal.

Lingura, ruptă în două și deteriorată, are corpul oval, în partea dinspre mâner primind o formă de scut, aici fiind ornamentată cu un scut renescentist realizat dintr-o linie dublă, în care era înscrisă o monogramă cu literele **W** (sau **M**) și **S**, foarte probabil inițialele numelui proprietarului de odinioară, iar mânerul este îngustat în mijloc și decorat cu inele și frunze reliefate.

Una dintre monede este o piesă de un sfert de taler de argint bătută la Kremnitz, în 1555, de Ferdinand I (1526-1564), având pe avers bustul încoronat și în armură al împăratului, în mână cu sceptrul, și legenda FERDINAND. D. G. ROM. HUN. BOE. DAL. C. REX, pe revers în scut vulturul imperial cu un singur cap, pe pieptul acestuia un scut cu patru câmpuri cu stemele Ungariei, Dalmației, Cehiei și însemnul Austriei, deasupra scutului Fecioara cu Pruncul, și legenda INF. HISPA. ARCHID. AVSTRIE. DVX. BVR. 1555, scutul fiind flancat de literele K – B (=Körmöczbánya [Kremnitz]). Cealaltă monedă este o piesă de jumătate de taler de argint emisă în 1564 de mareșalul Imperiului romano-german și prinț elector al Saxoniei, Augustin, având pe avers bustul emițătorului în ținută de prinț elector, mărginit de cifrele 15–64, și legenda AVGVSTVS. DEI. GRATIA. DVX. SAXONIAE, pe revers stema saxonă, legenda SACRI. ROM. IMP. ARCHIM. ET. ELECTOR, literele H, B, inițialele lui Hans Biener sau Biner, maestrul monetar al principelui elector al Saxoniei.

Gy. Schönherr presupune că podoabele au fost în proprietatea orașului, poate ca moștenire de la vreun locuitor mai înstărit, fiind păstrate împreună cu sigiliul ce nu mai era în folosință, ascunderea lor având loc în 1567, atunci când Ioan Sigismund a ocupat orașul în urma unui asediu.

Tiparul sigiliului mare al orașului a fost confecționat, foarte probabil, între anii 1350 și 1360. Turnat și cizelat în argint, el are o formă octogonală, diametrul fiind de 7,4 cm și grosimea de 0,4 cm. În câmpul de asemenea octogonal este reprezentat un peisaj de munte, realizat pe ambele laturi în câte trei trepte, pe culme tronând regele Ștefan cel Sfânt – patronul orașului, încoronat și cu aureolă, îmbrăcat în veșminte de ceremonie, în mâna dreaptă cu sceptrul, iar în mâna stângă cu globul prevăzut cu cruce. Partea de jos a muntelui este ocupată de o intrare boltită de mină, unde lucrează un miner îngenunchiat, în mâna stângă cu un târnăcop de miner și în mâna dreaptă ridicată cu un ciocan de miner. La poalele muntelui se află o pajiște, în mijlocul căreia sunt îngrămădiți bulgări de minereu, ce sunt adunați cu sapa de un alt miner. Stâncile muntelui sunt acoperite de flori, iar din treptele cele mai de jos, pe ambele părți, se dezvoltă spre cer câte o creangă de copac cu patru frunze. În cadrul octogonal alcătuit de liniile crestate ce mărginesc desenul sigiliului, de la dreapta spre stânga, se află inscripția circulară: MVTVVS ; AMOR . CIVIV ; OPTIMV . E . CIVITATIS FMAMETV; sus, locul gol lăsat de inscripție este umplut de literele S. D. R. D. Textul completat este următorul: Sigillum de Rivulo Dominarum. Mutuus Amor Civium Optimum est Civitatis Firmamentum (în traducere: Sigiliul [orașului] Râul Doamnelor. Dragostea reciprocă dintre

cetățeni este cea mai mare tărie a orașului). Pe spate, tiparul este prevăzut cu o placă tot de formă octogonală, care completează suprafața sculptată și servește și la fixarea mânerului realizat de asemenea din argint. S-au păstrat doar două documente care atestă folosirea sigiliului mare al orașului, unul din 1408 și altul din 1480.

Gy. Schönherr crede că sigiliul este produsul școlii artistice care și-a pus amprenta și pe sculpturile fraților Martin și Gheorghe, precum și pe ilustrațiile Cronicii Pictate, în timp ce E. Czako și Jolán Balogh chiar atribuie realizarea sigiliului sculptorilor clujeni menționați. V. Vătășianu este de părere că nu se justifică o astfel de atribuire, apreciază însă *„calitatea desenului și a plasticii naturaliste cu care sunt interpretate cele două figuri de muncitori, mișcate în planuri variate, alături de figura hieratică a regelui și de tratarea schematică a peisajului”* ce sunt *„elemente caracteristice unei perioade de frământări și oglindesc concepții și năzuințe strâns înrudite cu atmosfera în care a fost creată statuia Sf. Gheorghe de pe Hradșin”*. S. Jakó consideră că *„Prin pitorescul imaginii, prin perspectiva atât de reușită, prin naturalismul și tehnica reliefului său, acest tipar face parte dintre realizările cele mai frumoase ale orfevrăriei noastre din secolul al XIV-lea. Făuritorul său poate fi considerat mai mult decât un meșter desăvârșit în variatele tehnici ale orfevrăriei: el apare ca un adevărat artist, a cărui lucrare depășește cu mult pe oricare alta din materialul nostru sigilografic”*. C. Szász spune că *„Acest sigiliu octogonal, datând din a doua treime a secolului al XIV-lea, se numără, ca valoare artistică, printre cele mai frumoase sigilii....Aceasta nu numai datorită formei și mărimii lui neobișnuite...ci și legăturii între desenul, execuția lui și arta plastică a vremii”*. D. Dercsényi și E. Marosi subliniază influența puternică exercitată de școala italiană asupra realizatorului sigiliului.

Încă din secolul XIV, Baia Mare mai are un sigiliu, așa-numitul sigiliu mic, de formă rotundă, care s-a păstrat numai imprimat în ceară. Pe sigiliu este reprezentat un peisaj de munte, la poalele căruia lucrează doi mineri, cu târnăcoapele ridicate deasupra capului. Vag apare și o galerie de mină, în care pare să fie un al treilea miner. Pe vârful muntelui se ridică spre cer doi copaci. Inscripția circulară de pe sigiliul mic este: S. M[INV]S . CI[VIT]ATIS [DE] RIVVL [O DOMINA] RVM, adică Sigillum Minus Civitatis de Rivulo Dominarum. Documentul pe care apare acest sigiliu este nedatat, dar pe baza celor consemnate în el, s-a putut conchide că a fost emis înainte de 1360.

Tezaurul a intrat în colecția muzeului din Baia Mare la sfârșitul anului 1904, însă astăzi se mai păstrează aici doar sigiliul, butonii și fragmentul de ac. Despre soarta celorlalte piese nu există informații sigure. Un mular de bronz modern al sigiliului, aflat inițial în colecția aceluiași muzeu, a fost transferat în 1972, la ordin, la MNIR.

Lit.: Henszlmann, *Szathmár*, 129; D. Hattyuffy, *ErdMuz* 7, 1880, 294; Hattyuffy, *ErdMuz* 8, 1881, 22; Décsényi, *Régi pecsét*, 97 sqq.; Décsényi, *Felsőbánya*, 139; Schönherr, *Vázlat*, fig. 6; „*Nagybánya és Vidéke*”, anul 30, nr. 44 din 30 octombrie 1904; **ÉrtNagybánya** 1904 (1905), 47, nr. 150;

„Nagybánya”, anul 3, nr. 37 din 14 septembrie 1905; **Mihalik, Ékszerlelet**, 116 sqq.; **Schönherr, Turul** 24, 1906, 1 sqq.; **E. Czakó, Turul** 24, 1906, 10 sqq.; **Schönherr, Legrégibb pecsét**; **Móricz, Nagybánya**, 199; **Darvasy, Címer**, 13 sq., 25; **Dercsényi, Nagy Lajos**, 123, 126, 128; **Balogh J., Renaissance**, 25, fig. 27-28; **S. Jakó, Sigilografia cu referire la Transilvania (pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea)**, în *Documente privind istoria Romîniei Introducere*, vol. II, București, 1956, 563 sqq., în special 614 sq.; **Vătășianu, Arta feudală**, 446, fig. 409; **Szász, Arhivele**, 61, 66 sqq., fig. 7; **Oszóczki, Sabău, Baia Mare**, 181; **Faller, Bergleder**, 24, fig. 1; **Németi, Sigilii**, 16 sqq.; **Pascu, Voievodat I**, pl. înainte de p. 289; **Îndrumător Arhive**, fig. 11; **Maria Dogaru, Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic**, București, 1976, 150 sq., nr. 134, fig. 134; **E. Telcean, File de Istorie** 4, 1976, 212; **Drăguț, Gotic**, 309; **Oszóczki, Sigilii**, 194 sqq., fig. 9; **Marosi (red.), Művészet**, 163, 211, 377 sq., fig. 315, 1; **Széman, BányKohLap Bányászat** 129, 1996, 446-450; **Bánki, Molnár, Nemesérbányászat**, fig. 9; **Balogh, Oszóczki, Bányászat**, fig. 3; **Körlin, Weisgerber, Bergbau**, 71, fig. 21; **Kacsó, Mărturii**, 7 sqq., pl. 103; **Wollmann, Münzstätte**, 444 sq., fig. 4; **Oszóczki, Balogh, Nagybánya**, 35; **Weiss, Nagybánya**, 4; **Németh, Szatmár**, 251, nr. 408; **Kacsó, Pop L., Minerit**, pl. 1, 2.

-În cartierul *Valea Roșie* au fost descoperite, cu ocazia unor construcții, în anul 1967, fragmente ceramice medievale, din secolele XVI–XVIII, precum și trei pipe de lut ars întregi și un fragment de pipă. Piesele au ajuns la MJM (nr. inv. IF. 2.234–2.257).

-În timpul săpării fundației clădirii gării noi, la sfîrșitul anilor '60 ai secolului XX, au ieșit la iveală fragmente ceramice medievale, care au fost donate la MJM (nr. inv. IF. 2.258–2.262).

-La construirea sediului Întreprinderii de Transporturi Baia Mare de pe strada *Crișan*, în anii '70 ai secolului XX, au fost identificate bărne masive de la construcții medievale, precum și o cantitate mare de fragmente ceramice, fragmente de cahle și câteva obiecte de fier, care au ajuns la MJM (nr. inv. IF. 4.227–4.300). Astfel de piese au fost descoperite și cu ocazia reconstrucției clădirii Teatrului, aflată în imediata vecinătate.

-În punctul *Lunci* din cartierul *Ferneziu* au ieșit la iveală fragmente ceramice și fragmente de cahle medievale, dintre care o parte a ajuns la MJM (nr. inv. IF. 4.147–4.150) ca donație a lui V. Sas.

-Mai multe opaițe de lut ars medievale de diferite dimensiuni au fost găsite, la sfîrșitul secolului XIX, în minele de pe *Dealul Crucii*. Câteva dintre ele au ajuns la muzeul din Baia Mare, iar una la MNMB. O copie în ghips a acesteia din urmă s-a aflat, din 2 septembrie 1902, la muzeul băimărean (nr. vechi inv. 3.711). Dintr-o mină de pe Dealul Crucii provine și o daltă de miner, care a fost donată, de asemenea, muzeului din Baia Mare la începutul secolului XX.

Lit.: **Útmutató**, 52; **Viorica Ursu, Opaițe și lămpi vechi de mină** (catalog de expoziție; f. a.), fig. 1-2; **Kacsó, Mărturii**, pl. 100, 1. Informații suplimentare în Registrul vechi de inventar al muzeului din Baia Mare.

-Două opaițe de lut ars, probabil medievale, provenite de pe teritoriul localității și aflate în proprietatea moștenitorilor lui Gábor Svaicz, au figurat în expoziția din 1889 de la Baia Mare. Pare foarte probabil că ele au fost donate ulterior muzeului din Baia Mare.

Lit.: **Schönherr, Nagybánya**, 343.

-Doi pinteni au fost găsiți, la adâncimea de 1 m, în cartierul *Valea Borcutului*. Piese au fost donate muzeului din Baia Mare, la 14 octombrie 1902, de către Arthur Magyar (nr. vechi inv. 3.722–3.723). Informație din Registrul vechi de inventar al muzeului.

-Un satâr de gâde, descoperit în anii '70 ai secolului XX pe *Dealul Florilor*, se află într-o colecție particulară. Piesa, databilă în secolele XV–XVI, are ștanțate trei câmpuri în formă de scut având în mijloc câte o reprezentare antropomorfă, probabil semnul de meșter. Câmpurile au fost acoperite inițial, se pare, cu plăci subțiri de bronz (sau aur ?), care se păstrează în prezent parțial doar la un singur câmp.

-Un inel vechi, probabil medieval, de aur cu o piatră prețioasă, găsit pe teritoriul orașului, s-a aflat, la sfârșitul secolului XIX, în proprietatea lui Györgyné Zámbo.

Lit.: **Schönherr, Nagybánya**, 345 sq.

-Paloșul vechi al orașului, confecționat într-un atelier din Toledo în secolul XVI, cu inscripția ELV+E+O SAHAGVM, se păstrează în colecția MJM.

Lit.: **Schönherr, Nagybánya**, 344; *Útmutató*, 63; ArchÉrt 24, 1904, 374.

-O râșniță de piatră fragmentară din secolul XVI (?), găsită cu ocazia săpării unei gropi într-o grădină de pe strada *Uranus*, a fost achiziționată de MJM (nr. inv. IF. 2.745) de la C. Popa.

-Un buzdugan de fier, găsit în parcul orașului, a fost donat, la 15 iulie 1903, de către Miklos Szűcs muzeului din Baia Mare (nr. vechi inv. 3.912). Fără precizarea locului de descoperire, în același muzeu se mai păstrau opt piese de acest fel.

Lit.: **Ért Nagybánya** 1903 (1904), 19, nr. 304; *Útmutató*, 63.

-O sabie de fier cu lama scurtă din secolul XV (?) a fost găsită în cartierul *Ferneziu*. Piesa a fost achiziționată de MJM (nr. inv. IF. 2.741) de la N. Ignat.

-În apropiere de mina *Săsar* au fost găsite o spadă scurtă și o șpangă, ambele databile în secolul XVIII. Ele au fost achiziționate de MJM (nr. inv. IF. 2.737–2.738).

-Un pandantiv din lut ars în formă de coș, cu un decor cruciform, de culoare roșiatică, din pastă fină, foarte bine ars, acoperit inițial cu o angobă brun roșcată, având urme de uzură (î. 3 cm), a fost descoperit incidental, prin anii '80 ai secolului XX, în apropiere de DN Baia Mare-Satu Mare. Piesa, aflată în prezent într-o colecție particulară, se datează, foarte probabil, în epoca medievală. Informație I. Stanciu.

-Cu ocazia construirii unor cazărmi în partea sud-vestică a localității, au fost descoperite, în anii '70 ai secolului trecut, mari cantități de olane ce proveneau de la conducte ce colectau, probabil în a doua jumătate a secolului XIX, izvoarele dintr-un perimetru aflat pe atunci în afara orașului. Materialele se află la MJM.

-Într-o surpătură veche de mină a fost descoperită o monedă emisă de Ștefan V (1270–1272).

Lit.: **Szellemly, Palmer A., Nagybánya**, 82; **Szellemly, Erzlagerstätte**, 266; *Monografia Baia Mare*, 244; Réthy, *Bányászat*, 14⁷⁵.

-Un tezaur monetar a apărut în centrul localității, în curtea casei din strada *Mihai Viteazul*, nr. 4, cu ocazia unor lucrări de canalizare, în ziua de 24 noiembrie 1965. Tezaurul este format din aproape 1.000 de monede de aur medievale și imitații contemporane de piese antice, care au fost depuse într-un vas de lut ars, spart în momentul descoperirii, fiind recuperate din el numai câteva fragmente, acestea permițând doar o reconstituire ipotetică a formei sale. Se pare că drept capac a fost folosită o farfurie cu un diametru ce depășea mult diametrul gurii vasului. Pentru colecții publice au fost salvate 991 de piese, este însă destul de probabil că tezaurul a conținut inițial un număr ceva mai mare de monede.

Imitațiile de monede antice sunt cele trei piese confecționate după o tetradrahmă de argint a lui Lysimach emisă la Pergam sau după un exemplar lucrat cu stanțele gravorului Giovanni Cavino din Padua (1500 [?]-1570), respectiv o piesă turnată după un solidus din 421 e.n. al lui Honorius (395–423 e.n.). Pieseile medievale sunt o copie după un taler al lui Sigismund Báthori (1581-1602) bătut în 1591, două copii după un taler al lui Șt. Bocskay (1604-1606) emis la Baia Mare în 1605, cinci ducați bătuți la *Salzburg* de Iohann Iacob Khuen de Bellasi (1560-1586) și Wolfgang Theodoricus de Raitenau (1587-1612), 921 ducați (sau monede de aceeași valoare) din *Transilvania*: 516 piese de la I. Zapolya (1538-1540), Ioan Sigismund (1556-1571), Șt. Báthori (1571-1575), Ch. Báthori (1576-1581), S. Báthori, Rudolf II (1598 și 1602-1605), Șt. Bocskay, G. Báthori (1608-1613), *Ungaria*: 307 piese de la Albert de Habsburg (1437-1439), Vladislav I (1440-1444), Ladislav V (1452-1457), Matei Corvin (1458-1490), Vladislav II (1490-1516), Ludovic II (1516-1526), I. Zapolya (1526-1540), Ferdinand I (1526-1564), Maximilian II (1564-1576), Rudolf II (1576-1608), Matei II (1608-1619), *Austria*: două piese de la Rudolf II, *Boemia*: opt piese de la Rudolf II, *Carinthia*: șase piese de la Ferdinand I, Carol (1564-1590), *Tirol*: două piese de la Maximilian (1612-1618), *Wroclaw* (*Breslau*): o piesă, *Gdansk* (*Danzig*): patru piese de la Șt. Báthori (1576-1586), din șase provincii ale *Confederației olandeze*: 46 piese de la *Geldern*, *Utrecht*, *Hollandia*, *Overijssel*, *Zeelanda*, *Westfrisia*, din orașele *Campan*: patru piese, *Daventer*: două piese, *Zwolle*: o piesă, *Florența*: o piesă de la Ferdinand Maria

⁷⁵ Moneda este considerată drept dovadă a practicării mineritului în vremea regilor arpadieni.

(1587-1609), *Modena*: o piesă de la Caesar de Este (1598-1628), *Parma*: două piese de la Ranutius I Farnese (1592-1622), din *Savoia*: o piesă de la Carol Emmanuel (1580-1586), din *Principatul Münsterberg-Oels*: două piese, *Polonia*: zece piese de la Șt. Báthori, *Prusia*: cinci piese de la Georg Friedrich (1577-1603), patru sferturi de ducat din *Transilvania*: de la Șt. Bocskai, 16 țechini emiși la *Veneția*: de la Laurenzio Prioli (1556-1559) Pietro Laurendano (1567-1570), Aloysio Mocenigo (1570-1577), Niccolo de Ponte (1578-1585), Pascuale Cicogna (1585-1595), și 38 altuni din *Turcia*: de la Soliman II (1520-1566), Murad III (1574-1595), Mohamed III (1595-1603), Ahmed I (1603-1617). Moneda medievală cea mai veche din tezaur – un ducat de la Albert de Habsburg - este din 1438, cele mai recente – doi ducați de la Matei II - din 1613. Greutatea monedelor oscilează între 3,18 și 3,50 gr. 166 de piese se păstrează la MJM, 821 la MNIR, patru la Cabinetul Numismatic al Academiei.

Lit.: **E. Chirilă, O. Bandula, *Tezaurul monetar de la Baia Mare***, Baia Mare, 1966; Oszóczki, Sabău, *Baia Mare*, 180, nota * ; Mitrea, *Découvertes*, 378 sq., nr. 1; Mitrea, *Descoperiri*, 191 sq., nr. 1; Mitrea, *Dacia N.S.* 12, 1968, 446, nr. 2 (informație A. Socolan); Mitrea, *SCIV* 19, 1968, 171, nr. 2; **O. Iliescu, StClasice** 10, 1968, 87 sqq.; **Chirilă, Socolan, *Tezaure***, 67 sqq., pl. 10; Iliescu, *SCN* 5, 1971, 355 sqq.; Iliescu, *BSNR* 42-66, 1948-1972 (1974), nr. 96-120, 31; E. Chirilă, N. Gudea, V. Lazăr, A. Zrinyi, *Tezaure și descoperiri monetare din Muzeul județean Mureș, Tîrgu Mureș*, 1980, 167, nr. 13; Pap, *Aspecte*, nota 14, 75, Tabel I, 26; Pap, *Repertoriu*, 31; Szöcs, *Vase ceramice de uz comun descoperite cu tezaure monetare din Transilvania (secolele XVI-XVII)*, în Marcu Istrate, Istrate, Gaiu (coord.), *In memoriam Radu Popa*, 231, nr. 14, pl. 2, 7-8.

-Un tezaur monetar din secolele XVI și XVII a fost descoperit, cu ocazia unor lucrări edilitare, în anul 1959, pe strada *Crișan*. Cele 105 monede de argint ale tezaurului, toate piese de 3 groși, se aflau într-un vas de lut, care a fost distrus de către descoperitori și din care nu a fost recuperat niciun fragment. Monedele au fost emise în *Transilvania*: 36 piese de Șt. Bocskay (1604–1606), între anii 1605 și 1607, 14 piese de G. Báthory (1608–1613), în anii 1608 și 1609, *Polonia*: patru piese de Șt. Báthory (1576–1586), între anii 1580 și 1585, 37 piese de Sigismund III (1587–1632), între anii 1589 și 1606, *Lituania*: o piesă de Șt. Báthory la 1580, trei piese de Sigismund III, în anii 1593 și 1594, *Riga*: zece piese de Sigismund III, între anii 1590 și 1598. Tezaurul se păstrează în colecția MJM.

Lit.: **Chirilă, Socolan, *Tezaure***, 14 sqq., pl. 3; Pap, *Aspecte*, Tabel I, 23; Pap, *Repertoriu*, 31.

-Dintr-un tezaur monetar din secolul XVII, constând din 686 de piese, Cabinetul Numismatic al MNMB a achiziționat, în 1909, următoarele monede: patru piese de 3 groși *austrieci* din 1625, 1630 și 1631 de la Ferdinand II (1618-1637), o piesă de 3 groși *austriac* cu marca G-H din 1650 de la Ferdinand III (1637-1657), două piese de 3 groși *austrieci* din 1673 și 1699 de la Leopold I (1657-1705), precum și trei piese de trei groși din *Cehia* din 1699, 1670 și 1694

de la același emitent, o piesă de 3 groși din *Tirol* din 1653 de la Ferdinand Carol (1632-1662), patru piese de 3 groși din *Tirol* din 1668, 1675, 1681 și 1682 de la Leopold I, trei piese de 3 groși din *Steiermark* din 1648, 1656 și 1657 de la Ferdinand III, trei piese de 3 groși din *Steiermark* cu marca L din 1659, 1660 și 1663 de la Leopold I, precum și două piese de 3 groși din *Steiermark* fără marcă din 1673 și 1674 de la același emitent, două piese de 3 groși din *Carinthia* din 1640 și 1647 de la Ferdinand III, o piesă de 3 groși din 1668 de la episcopul de *Olmütz*, Carol.

Lit.: *Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1909. évi állapotáról*, Budapest, 1910, 59; Pap, *Repertoriu*, 32⁷⁶.

-La o dată înainte de 1910, pe teritoriul orașului a fost descoperit un tezaur monetar de argint din secolele XVI, XVII și XVIII, cu 3.379 de piese. El conține monede din *Ungaria*: denar din 1551 de la Ferdinand I (1526-1564), denar din 1575 de la Maximilian II (1564-1576), denari din 1580, 1590, 1593 de la Rudolf II (1576-1608), denari din 1612, 1615 de la Matei II (1608-1619), groși din 1615, 1617 de la același, groși din 1623, 1630-31 de la Ferdinand II (1619-1637), piesă de 8 groși din 1623 de la același, ¼ taler din 1700 de la Leopold I (1657-1705), piese de 15 crețari din 1674-1684, 1688, 1691-1692, 1694, 1696 de la același, piese de 6 crețari din 1668, 1670-1671, 1681 de la același, piese de 3 crețari din 1661, 1663, 1665-1666, 1668, 1672, 1674-1682, 1686-1699, pulture din 1696-1704 de la același, piese de 1 crețar din 1694, 1699 de la același, duarius din 1698 de la același, denari din 1668-1669, 1691, 1693-1695, 1700, 1702-1703 de la același, *Transilvania*: piesă de 3 groși din 1607 de la Șt. Bocskay (1604-1606), groși din 1612-1613 de la G. Báthory (1608-1613), groși lați din 1625-1627 de la G. Bethlen (1613-1629), piese de 3 crețari din 1696-1697 de la Leopold I, *Polonia*: piese de 6 groși de la Sigismund III (1587-1632), piese de 3 groși fără ani și din 1622-1644 de la același, pulture fără ani de la același, piesă de 30 de groși de la Ioan Cazimir (1648-1668), piese de 6 groși din 1661, 1663 de la același, piesă de 3 groși din 1662 de la același, piesă de 6 groși de la Ioan Sobieski (1674-1696), piesă de 3 groși de la același, pultură de la același, *Pomerania*: pultură din 1620 de la Bogislav IV, *Suedia*: pulture din 1632-1634 de la Gustav Adolf (1611-1632), piese de 3 groși din 1632, 1634 de la același, pulture din 1634-1635 de la Christina (1634-1654), *Elbing*: pulture de la Gustav Adolf, *Riga*: pulture din 1647-1648 de la Christina, *Lituania*: pulture din 1647-1648 de la Christina, *Brandenburg*: piese de jumătate de taler din 1676-1679 de la Ioan Friedrich, piesă de 6 groși din 1679 de la același, pulture din 1622-1623 de la Georg Wilhelm, Prusia: piese de 6 groși din 1686 de la Friedrich Wilhelm, piese de 3 groși din 1695-1697 de la Friedrich III, pulture din 1620-1622, 1624-1626, 1633 de la Georg Wilhelm, *Liegnitz-Brieg*: piese de 3 crețari din 1658 de la Georg Ludwig Christian, piese de 3 crețari din 1660-1661, 1664, 1668-1669 de la Christian, piese de 3 crețari din 1674 de la Georg Wilhelm, *Württemberg-Öls*:

⁷⁶ Sunt menționate 658 de piese.

piese de 3 creițari din 1674, 1676, 1695 de la Friedrich Sylv., piese de 3 creițari din 1696, 1698, 1701 de la Ulrich Cristian, *Jägerndorf*: piesă de 3 groși din 1620 de la Johann Georg, *Anhalt*: poltură din 1615 de la Johann Georg Christian-August Rud. Ludwig, *Schaumburg-Lippe*: groș din 1594 de la Adolf, *Austria*: piese de 3 creițari din 1625, 1630, 1634-1635 de la Ferdinand II, piese de 3 creițari din 1639, 1650, 1657 de la Ferdinand III (1637-1657), piesă de 6 creițari din 1677 de la Leopold I, piese de 3 creițari din 1660-1662, 1664-1670, 1693-1702 de la același, piese de 1 creițar din 1696, 1699 de la același, *Cehia*: heller din 1576 de la Maximilian II, piesă de 3 creițari din 1637, piese de 3 creițari din 1664, 16668-1670, 1678, 1694-1703 de la Leopold I, *Tirol*: piese de 3 creițari din 1638-1642, 1645, 1648, 1650, 1653, 1658-1661 de la Ferdinand Carol (1632-1662), piese de 3 creițari din 1663-1665 de la Sigismund Francisc (1622-1665), piese de 3 creițari din 1668-1671, 1675-1682, 1684-1685, 1689 de la Leopold I, *Steiermark*: piese de 3 creițari 1625-1626, 1632 de la Ferdinand II, piese de 3 creițari din 1647-1648, 1656-1657 de la Ferdinand III, piese de 3 creițari din 1659-1660, 1663, 1666-1667, 1669-1670, 1673-1674, 1696, 1699 de la Leopold I, *Kärnten*: piese de 3 creițari din 1625-1626, 1628 de la Ferdinand II, piese de 3 creițari din 1638, 1640, 1647 de la Ferdinand III, piesă de 3 creițari din 1669 de la Leopold I, *Olmütz*: piese de 3 creițari din 1665-1666, 1668-1670, 1695 de la episcopul Karl, *Salzburg*: piese de 3 creițari din 1681 de la episcopul Maximilian Gandolfus.

Lit. **P. Harsányi**, *NumKözl* 9, 1910, 74-77; Pap, *Aspecte*, 75, Tabel I, 111; Pap, *Repertoriu*, 32 sq.; Pap, *Tezaure*, 218.

-Dintr-un tezaur monetar cu piese din secolele XVI, XVII și XVIII, la MNMB au ajuns, între 1920-1950, 2.623 de monede: ¼ taleri, 1/6 taleri, timf, ort, 6 groși, 3 groși, polture, groș lat, groși, denari, 15 creițari, 6 creițari, 3 creițari, creițari din *Transilvania*, *Ungaria*, *Polonia*, *Lituania*, *Elblag*, *Riga*, *Suedia*, *Prusia*, *Brandenburg*, *Lignitz*, *Württemberg-Öls*, *Anhalt*, *Schaumburg-Lippe*, *Palatinat*, *Pomerania*. Pieseile aparțin perioadei 1551-1704.

Lit.: **Pap**, *Repertoriu*, 32.

-Dintr-un tezaur monetar probabil de dimensiuni mai mari, trei piese de 1 gros bătute la Baia Mare de G. Bethlen (1613-1629) la 1625, 1626 și 1629 au ajuns la MNMB (nr. inv. 34/1970 ÉT).

Lit.: **Pap**, *Repertoriu*, 31. Informații suplimentare în Registrul de inventar al Cabinetului Numismatic al MNMB.

-În Registrul de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB sunt consemnate la nr. 82/1900 următoarele 769 monede dintr-un tezaur monetar din secolele XVII și XVIII: **1.** 4 piese de un sfert de taler emise între 1700-1723 de Leopold I (1657-1705) și Carol III (1711-1740); **2.** 3 piese de 15 groși emise între 1683-1686 de Leopold I; **3.** 15 piese de 3 groși emise între 1678-1711 de Leopold I și Iosif I (1705-1711); **4.** 277 de polture ungurești și transilvănene emise de Leopold I, Iosif I și Carol III; **5.** 76 „diferite monede austriece în circulație”; **6.** 16 piese de 15 creițari din *Prusia*, *Liegnitz-Brieg* și *Oels*; **7.** 14 piese din *Polonia* de 3 și 6 groși emise de Sigismund III (1587-1632) în 1623;

8. 282 polture din Polonia emise de Sigismund III și piese identice și contemporane din *Suedia* și *Prusia*; 9. 16 piese de 30, 6 și 3 groși din *Polonia* emise de Ioan Cazimir (1649-1668); 10. 46 de polture transilvănene și ungurești și piese de 3 creițari transilvănene („pentru colecția Universității”); 11. 20 de piese ungurești diferite („alese pentru Muzeul Național Ungar”).

Lit.: **Pap, Repertoriu**, 33. Informații suplimentare în Registrul de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB.

-Potrivit informațiilor primite de la Dan Roman, în primăvara anului 2006, în grădina casei sale din cartierul *Ferneziu*, strada *Limpede*, nr. 13A, cu prilejul demolării unei anexe gospodărești, a fost găsit un tezaur monetar format din cca 30-35 monede, din care s-a păstrat o singură piesă. Este vorba despre o monedă poloneză de argint, bătută la 1783 sub ocupație prusacă, cu monograma RF (determinare dr. B. Sasi Nagy). Donată la MJM.

-Un tezaur monetar din secolele XVIII și XIX, compus din 2.449 de piese, dintre care 315 creițari de 20 de la Maria Terezia (1740-1780), Francisc I (1745-1765) și Ferdinand V (1835-1848), și un creițar de 10 de la Ferdinand V. Moneda cea mai timpurie din tezaur este de la 1747, iar cea mai recentă este un creițar de 20 emis la 1847. A fost achiziționat parțial de Cabinetul Numismatic al MNMB în 1897. F. Pap indică 2.456 de monede (taleri – 13 piese, 17 groși – o piesă, 20 creițari – 2.290 piese, 10 creițari – 47 piese, 5 creițari – 10 piese, 3 creițari – șase piese) bătute în *Transilvania*, *Ungaria*, *Austria*, *Tirol*, *Prusia*, *Bavaria*, *Salzburg*, *Palatinat*, *Baden*, *Würzburg*, *Saxonia-Hildburgausen*, *Fulda*, *Worms*, *Bamberg-Würzburg*, *Nürnberg*, *Hessen*, *Nassau*, *Hohenlohe*, *Ansbach*, *Bayreuth*, *Cehia*, *Windischgrätz*, *Braunschweig-Lüneburg*, *Confederația Rinului*, *Eichstädt*, *Franța*.

Lit.: **ArchÉrt** 18, 1898, 179, nr. 8⁷⁷; **Pap, Repertoriu**, 33. Informații suplimentare din Registrul de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB (nr. 447/1897), unde se afirmă că totalul monedelor a fost de 2.449, fiind descrise doar 316.

-Un tezaur monetar ce cuprindea mai multe sute de taleri și piese de argint mai mici din secolele XVIII și XIX a fost descoperit, înainte de 1905, în *Ferneziu*.

La Cabinetul Numismatic al MNIT (nr. inv. 64-1904) sunt consemnate 576 de piese din perioada 1755-1847 emise în *Transilvania*, *Austria*, *Cehia*, *Imperiul romano-german*, *Saxonia*, *Brandenburg*, *Bayreuth*, *Burgau*, *Bavaria*, *Württemberg*, *Salzburg*, *Braunschweig*, *Fulda*, *Nassau*: 16 taleri (7 *Austria*, 3 *Saxonia*, 5 *Bavaria*, 1 *Salzburg*), 3 piese de 2/3 taleri (*Saxonia*), 2 piese de 2/3 mărci (*Saxonia*, *Braunschweig*), 550 piese de 20 creițari (490 *Austria*, 1 *Transilvania*, 28 *Imperiul romano-german*, 8 *Bavaria*, 5 *Brandenburg*, 5 *Cehia*, 4 *Salzburg*, 1 *Württemberg*, 3 *Bayreuth*, 1 *Fulda*, 1 *Nassau*, 3 *Burgau*), 5 piese de 10 creițari (3 *Austria*, 1 *Cehia*, 1 *Bavaria*).

⁷⁷ Sunt menționate 112 piese.

La Cabinetul Numismatic al MNMB (nr. inv. 273/1904) sunt menționate 614 piese din perioada 1754-1880 emise în *Transilvania, Austria, Tirol, Salzburg, Cehia, Bavaria, Ungaria, Saxonia, Württemberg, Nürnberg-Ansbach, Nürnberg, Țările de Jos, Braunschweig, Hessen, Rusia, Fulda, Burgau, Augsburg, Löwenstein-Wertheim*: 29 taleri (7 *Austria*, 10 *Bavaria*, 10 *Saxonia*, 1 *Salzburg*, 1 *Țările de Jos*), 1 piesă de 2/3 taler (*Braunschweig*), 14 piese de ½ taler (2 *Austria*, 12 *Saxonia*), 2 piese de florin (*Bavaria, Hessen*), 1 piesă de 16 gute groschen (*Braunschweig*), 1 rublă (*Rusia*), 556 piese de 20 creițari (230 *Austria*, 277 *Ungaria*, 1 *Transilvania*, 7 *Bavaria*, 4 *Tirol*, 4 *Salzburg*, 14 *Cehia*, 3 *Württemberg*, 10 *Nürnberg-Ansbach*, 1 *Nürnberg*, 1 *Fulda*, 2 *Burgau*, 1 *Löwenstein-Wertheim*, 1 *Nassau*), 10 piese de 10 creițari (1 *Ungaria*, 4 *Bavaria*, 1 *Tirol*, 3 *Cehia*, 1 *Augsburg*)

Lit.: A. Leszih, NumKözl 4, 1905, 47; Pap, Repertoriu, 79.

-Potrivit tradiției locale, vatra satului *Ferneziu*, în prezent cartierul de nord-est al localității, s-a aflat inițial la est de actuala așezare, în locul numit *Groape*, unde s-ar fi aflat mine bogate și cuptoare de redus minereuri.

-Cu ocazia lucrărilor de extindere a sediului de pe strada *Șincai* a Sucursalei Baia Mare a Băncii Române de Dezvoltare au fost descoperite, în septembrie 1994, la adâncimea de aproximativ 1 m, mai multe piese de argint, ascunse în pământ, probabil, în timpul celui de al doilea război mondial: 11 linguri mari, 13 furculițe, dintre care șapte mari și șase mici, șase cuțite, trei mânere de cuțit, două lame de cuțit, două polonice mici, un polonic mare, o furculiță pentru friptură, șase lingurițe mici, șase lingurițe mijlocii, 11 lingurițe mari, un pahar mic, două suporturi de formă conică, o scrumieră, o tavă ovală, patru sfeșnice deteriorate, se pare, înainte de depunere. Pe câteva piese se distinge înscrisul „ORIG.ROSTFREI”. Datarea probabilă a ansamblului: sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX. Piesele au fost depuse la MJM (nr. inv. IC. 8.455–8.524) de Poliția Municipiului Baia Mare. Informație Gh. Robescu.

IVb BLIDARI

IVc FIRIZA

-Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Târgușor, deteriorat la ambele brațe ale manșonului de înmănușare, descoperit în primăvara anului 1974 în grădina familiei Șmical, cu ocazia săpării unei gropi menajere, la adâncimea de 0,20-0,30 m, donat de profesorul de istorie L. Tătar la MJM (nr. inv. 3.969). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: Kacsó, Descoperiri, 27, fig. 1; Kroeger-Michel, Haches, 195, Lista 9, D-405; Kacsó, Topoare.

-Gy. Schönherr afirmă că o monedă celtică de argint a fost descoperită, în 1846, cu ocazia construirii în localitate a cuptorului de topit minereuri „Kossuth”⁷⁸. Ea s-a aflat în custodia muzeului din Baia Mare (în prezent

⁷⁸ „Éremlelet e vidéken az 1902-ben Aranyosmedgyesen talált prehistorikus ezüstérmeken kívül csak szőrványosan fordul elő, magáról a bánya-vidék területéről az egyetlen e nembeli lelet, a városi múzeumban őrzött ama kelta-pénz, melyet 1846-ban

neidentificabilă), fiind depusă aici, împreună cu alte monede, de Casa de economii orășanească din Baia Mare. Potrivit procesului verbal din data de 6 noiembrie 1903, încheiat cu ocazia predării monedelor⁷⁹, piesa a fost găsită la adâncimea de 1,5 m de către F. Deoda⁸⁰. În ghidul muzeului băimărean din anul 1904, (*Útmutató*), se spune că moneda a ieșit la iveală în valea pârauului Ravaszpatak (Valea Vicleanul)⁸¹. I. Stanciu localizează descoperirea la Baia Mare, afirmându că ea a apărut „pe o vale a munților din apropierea orașului”. În mai multe studii recente este acceptată această localizare. Datarea probabilă: secolele III–II î.e.n.

Lit.: **ÉrtNagybánya** 1903 (1904), 77; *Útmutató*, 24, nr. 31; Schönherr, *Monográfia I*, nota 1; Schönherr, *Monográfia II*, 352; Stanciu, *Descoperiri*, 172, nr. 2, A⁸²; Poenaru Bordea, Mitrea, *Découvertes XXXVI*, 311, nr. 17; Stanciu, *Prezența romană ?*, nota 17; Kacsó, *Mărturii*, 6; Dietrich L., Dietrich, *Locuirea*, 46, Lista B, nr. 21.

-Șt. Pascu afirmă că pe Valea Firizei, localizată în Țara Maramureșului (?!), au existat în evul mediu timpuriu (secolele IX–XI), la fel ca în depresiunea Baia Mare-Baia Sprie, pe văile Izei, Vișeuului, Lăpușului, în depresiunea Borșa etc., obști sătești, înșiruite „ca niște salbe”. Existența acestora este posibilă, dar nu este dovedită de date arheologice, așezările din această perioadă depistate fiind extrem de puține, iar din unele dintre zonele menționate, inclusiv din Valea Firizei, ele lipsesc. Critica opiniei exprimate de Șt. Pascu la R. Popa.

Lit.: Pascu, *Voievodat I*, 34; Popa, *SCIVA* 42, 1991, 159 sq., notele 23–24; Popa, *ZSL* 15 (86), 1, 1992, 16 sq., notele 21–22.

-În partea cea mai nordică a văii Firiza s-a practicat un minerit intens, în secolul XVIII existând aici cele mai productive exploataări din zonă. Zăcămintul Firiza este situat la 8 km nord de zăcămintul Dealul Crucii, pe cel mai nordic

Felsőfernezelyen a Kossuth-koho építések találtak” („Descoperiri monetare, în afară de monedele de argint preistorice găsite în 1902 la Medieșu Aurit, apar doar izolat în această regiune, iar singura de acest fel din zona minieră este moneda celtică de argint găsită la Ferneziu de Sus în 1846, cu ocazia construirii cuptorului Kossuth, păstrată la muzeul orășenesc”).

⁷⁹ Mai sunt consemnate în acest proces verbal ca piese predate la muzeu, printre altele, 66 de mici pachete cu monede de argint și bronz determinate, câte 27 de monede de argint, respectiv de bronz nedeterminate, 26 de monede de aur, alte 273 de monede de argint, cupru și bronz (printre care și o tetradrachmă) etc.

⁸⁰ Anul de descoperire menționat aici este 1847.

⁸¹ „Kelta ezüst pénz, a ravaszpataki völgyben találtak” („Monedă de argint celtică găsită pe valea Ravaszpatak”). Pare să fie o contradicție între localizarea descoperirii la Firiza (Ferneziu de Sus), menționată de Gy. Schönherr, și cea apărută în *Útmutató*, întrucât întregul parcurs al pârauului Ravaszpatak (Valea Vicleanul), afluent din dreapta Săsarului, ce izvorăște din Vârful Strâmba, se află pe teritoriul orașului Baia Mare. Localizarea indicată de Gy. Schönherr poate fi considerată ca fiind cea veridică, deoarece el precizează locul exact, precum și anul descoperirii.

⁸² Se menționează *Inventarul Muzeului orașului Baia Mare, refăcut în 1924 – 1925*, nr. 179/I.

aliniaament de zăcămintе din regiunea minieră Baia Mare, în extinderea spre est a mai cunoscutului zăcământ Emeric-Sf. Gheorghe Negru (Mina Neagră) de pe Valea Băiței. Este constituit din 3 grupuri filoniene distincte: Valea Roșie-Seicina (cel mai important, exploatat pentru aur și argint), Valea Neagră (exploatat până în perioada interbelică în special pentru plumb și zinc) și Valea Jolobodi (cu mineralizații argentifere, care au fost cercetate, dar nu și exploatate, neexistând date de producție).

Documentele de arhivă⁸³ menționează pentru prima dată lucrări miniere la Firiza în anul 1788: galeria *Iudas Thadeus* (identificată ca galeria Francisca [+457,6 m]) și galeria *Ioan Botezătorul* (identificată ca galeria *Baptista* (+457,1)). Tot în secolul XVIII sunt menționate pe Valea Seicina galeriile: *Sf. Ana* (1789), *Sf. Anton de Padua* (1793), *Arhanghelul Mihail* (1794), fără ca acestea să poată fi poziționate față de galeriile vechi existente.

În secolul XIX pe Valea Seicina sunt menționate (multe dintre ele ca galerii vechi) galeria *Nicolai* (1801), filonul *Sf. Martini* (1803), concesiunea minieră *Szechen Melania* (1813), mina *Maria Geburt (Nașterea Maicii Domnului)* (1825), galeria *Trei Magi* (1829), în anul 1849 era părăsită, identificată cu galeria *3 Crai I* (+485,5), filonul *Petri* (1831), concesiunea Petru fiind acordată în anul 1871, mina *Exaudi* (1834), filonul *Szecsény* (1836) – identificat cu galeria *Seicina II* (+446), mina *Sf. Elisabeta* (1841), probabil legată de șteampul Elisabeta, mina *Maximilian* (1843), galeria *Regele David* (1844), identificată ca galeria *3 Crai II* (+501 de pe filonul *9 Bagnău*), mina *Irina* (1844), mina *Agnes* (1845), mina *Emanuel* (1845), mina *Ferdinand* (1847), șteampul Elisabeta (1848), mina *Sf. Ioan* (1848) – mai sus de șteampul Elisabeta, identificată ca galeria *3 Crai II* (+501 pe filonul *9 Bagnău*)⁸⁴.

Una dintre lucrările miniere importante era Francisca, care a aparținut, în secolul XIX, orașului Baia Mare. Minereul extras aici era prelucrat în șteampuri și topitorii proprii⁸⁵. Spre sfârșitul secolului XIX și la începutul secolului XX, o bună parte din acțiunile Asociației miniere Francisca au fost cumpărate de antreprenori francezi. În 1911 a fost curățată galeria de bază pe o lungime de 180 m, apoi lucrările au fost sistate. În anul 1902 a fost deschisă mina *Ioan* pentru exploatarea zincului.

În prima jumătate a secolului XX, mineritul s-a practicat în continuare la Firiza, exploatarea, cu o suprafață de 18 hectare, aparținând asociație miniere „Victor” din Valea Neagră.

⁸³ SJANMM, fond 18 – Direcția Minelor și Uzinelor Metalurgice, fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier.

⁸⁴ Numărul minelor menționate este mult mai mare decât cel al galeriilor vechi identificate pe Valea Seicina. Foarte probabil, au existat, în ani diferiți, denumiri deosebite pentru aceleași lucrări miniere. Localizarea lor este în prezent practic imposibilă.

⁸⁵ Canalul de apă pentru alimentarea șteampului Francisca, pornit din Valea Pistruia (Blidari), este vizibil și în prezent. Pe baza informației lui D. Iștván, am identificat acest canal cu ocazia cercetărilor de teren efectuate în 2010 (vezi mai jos).

După al doilea război mondial, zăcământul a fost reevaluat de mai multe ori (1949-1950, 1958-1966 și 1990-1991), ultimele două reevaluări fiind însoțite și de foraje pentru cercetarea în adâncime, nu doar de redeschiderea galeriilor vechi. În timpul redeschiderilor galeriilor vechi din anii 1958-1966, pentru unele galerii din Valea Roșie s-au păstrat vechile lor denumiri (*Baptista, Popișca, Trei Crai, Francisca*), iar pentru galeriile ale căror nume vechi nu erau cunoscute, s-a introdus numerotarea cu cifre arabe (galeria 1, 2, 3 etc). După terminarea barajului de la Firiza, zăcământul a fost cercetat în adâncime prin continuarea vechii galerii erariale *Ludovica* din Băița (orizont de bază pentru zăcământul Emeric-Sf. Gheorghe Negru), rezultatele economice obținute fiind modeste.

Lit.: Szellemy, *Fémbányászat*, 47; Vende, *Szatmár Vármegye I*, 72; Meruțiu, *Regiunea*, 42, 61; Balogh, *Aspecte I*, 142 sq.; Balogh, *Aspecte II*, 267 sq.; Tripșa și alții, *IstMetalurgiei*, 174, D. Iștván, I. Vârșescu, Luminița Grancea, *BulȘtiințific Seria D* 10, 1996, 131-142; Csath și alții, *Bányászat*, 279, 286; Niedermayer, *Studien*, 385, 412; Kacsó, Iștván, Minghiraș, *Baia Mare I*.

-În cursul anului 2010 (23 și 24 mai, respectiv 25 septembrie) a fost cercetată, de o echipă formată din O. Chintă, D. Iștván, C. Kacsó, Tr. Minghiraș, B. Mureșan, R. Mureșan, M. Todoran și Rodica Todoran, Mina Haiducilor⁸⁶, situată în versantul stâng al văii Seicina.

Mina are două intrări situate în plan orizontal la o distanță de 10 m una față de cealaltă. Una dintre intrări (lăț. 1,5 m, înălț. 1 m) permite accesul în galeria orizontală superioară, ușor ascendentă, cu orientarea NV-SE. Cealaltă intrare este reprezentată de un puț, care are o deschidere de 3/5 m și o adâncime de 7,5 m.

Galeria orizontală superioară (lung. 9,5 m, lăț. medie 1,5 m, înălț. între 1 și 1,8 m) face joncțiunea cu puțul la cota de -3,6 m. Pe aceeași direcție, dar în partea diametral opusă punctului de joncțiune, pornită tot din peretele puțului, se află o scurtă galerie, orientată de asemenea NV-SE (lung. 3 m, lăț. 1 m, înălț. 0,8 m), care se încheie în fund de sac. Ea pare să fi fost inițial porțiunea terminală a galeriei orizontale, aceasta fiind împărțită în două în urma săpării puțului.

Accesul în partea inferioară a minei se poate face doar prin puț. Acesta are în marginea sud-vestică o porțiune înclinată cu lungimea de 2 m, care este continuată de un pasaj vertical, ce se extinde până la cota -3 m. De la această cotă urmează un alt plan înclinat cu lungimea de 3 m, care coboară până la cota de -5 m. În acest loc, laturile puțului se micșorează la 2,8/3 m. Printr-o altă săritoare negativă de 2,5 m se atinge podeaua puțului, la cota de -7,5 m. Aici se află o acumulare în formă de movilă de material desprins de la suprafață, cu înălțimea de 1,5 m, extinsă pe o porțiune de 1,5/6 m. Din acest loc se dezvoltă,

⁸⁶ Această denumire este menționată în perioada interbelică pe hărțile Societății „Petroșani”, care a evaluat zona. Informație D. Iștván.

pe direcții diferite, două galerii. Una dintre acestea (lung. 5, 5 m, lăț. medie 2,5 m, înălț. 2 m) are direcția SE-NV și se închide în fund de sac. La SV se găsește o altă galerie, cu o primă porțiune (lung. 5 m, lăț. 1,2 m, înălț. max. 0,9 m) ușor descendentă. Din ea se deschide, înspre NV, la cota de -8,7 m, o breșă (înălț. 1 m, adâncimea estimată 2,5 m), care este rambleiată cu material extras din galerii. La capătul acestei porțiuni de galerie a fost găsită, pe podea, o sapă. O a doua porțiune a galeriei, cu aceeași lățime și înălțime, continuă în direcția estică pe o lungime de 7,5 m. În capătul acestei porțiuni este prezentă o altă galerie rambleiată, care se deschide din peretele sudic. Tot de aici pornește o galerie cu direcția NE-E (lăț. 1,2 m, înălț. 2 m), în prezent umplută cu apă, care a fost parcursă de echipa de cercetare pe o lungime de 30 m, fără a fi fost atins capătul său. Pe această galerie au fost observate scurte schimbări de direcție, precum și urme circulare de daltă în tavan și pereți. O a treia porțiune a galeriei (lung. 5 m, lăț. 1 m, înălț. 0,8 m), cu direcția SE-NV, este ascendentă și revine la cota de -7,5 m. Adâncit puternic în peretele nord-estic, la cca 0,3 înălțime față de podea, se afla aici *in situ* un *dorn* lung de 50,5 cm, care a servit la fixarea unui cablu sau frânghie de troliu, ce a fost folosit, foarte probabil, la scoaterea materialului, mai ales steril, din puț.

Urmele de săpare ale unor găuri de mină manuale au fost observate în peretele nord-estic al puțului, începând de la cota de -3,6 m. Aici sunt prezente găuri circulare de săpare, cu lungimea de 10-15 cm, precum și găuri pătrate, cu laturile de 10 cm, în care au fost fixate tropanele de susținere a podurilor de lucru, de pe care s-a realizat excavarea minereului. Alte urme circulare au fost sesizate în peretele puțului, la intrarea în galeria sud-vestică de 5 m. Găuri similare se găsesc și în galeria cu apă. În zona peretelui în care s-a descoperit *dornul* se află și o interesantă urmă de exploatare manuală, și anume o gaură cu diametrul de 1,7 cm, care prezintă pe margini două șanțuiri dispuse diametral opus una față de cealaltă.

În cadrul Minei Haiducilor se sesizează mai multe etape de exploatare sau de explorare. Lucrarea cea mai veche este galeria orizontală superioară, care urmărește o zonă de silicifiere, pe alocuri cu breccii și cuiburi de cuarț, uneori cu mici geode. Prin galerie se ajunge la un abataj, de unde s-a efectuat exploatarea unei mineralizații până la suprafață, pe o lungime de 4-5 m. Această lucrare prezintă urme de găuri de mină manuale, cruste de sulfați secundari, tavan cu profil rotunjit și resturi lemnoase, probabil de armături. Prin puț s-a exploatat, de asemenea, mineralizația. În partea sa inferioară au fost executate galerii de cercetare.

Pe Valea Seicina au fost cercetate alte două galerii, aflate în aval de Mina Haiducilor. Pe versantul drept al văii se află o galerie executată direcțional pe o șuviță subțire de cuarț (așa-numita Galeria 5). Galeria a fost săpată în două etape. Primei etape îi corespunde o porțiune cu profil mai îngust, lipsită de urme de găuri de mină manuale. Porțiunea a doua prezintă astfel de urme și are un profil mai mare. Pe versantul stâng al văii, vizavi de lucrarea mai înainte menționată, se află o altă galerie (așa-numita Galeria 4), executată, probabil,

pentru cercetarea aceleiași mineralizații. În galerie este prezent un strat gros de mâl roșcat (până la 0,60-0,80 m), ce provine din apele de infiltrație descendente, care determină alterarea sulfurilor și depunerea lor sub formă de oxi-hidroxizi de fier la intrarea în spațiile aerate artificiale. Este evident că aceste depozite sunt cele ce au dat și denumirea Văii Roșii, în care se varsă Valea Seicina. În capătul Galeriei 4 rocile devin instabile (argilizate mai intens), aici conservându-se și armături vechi de lemn.

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Baia Mare I.**

-Cu prilejul unor cercetări efectuate de R. Popa și Elena Kovács, în mai 1963, într-o poiană de aproximativ 1 ha ce prezintă în partea ei inferioară o ușoară terasă, aflată între văile Borcutului și Romanei, în regiunea lacului de acumulare al barajului Firiza – Strâmtori, la circa 10 km nord-est de centrul orașului Baia Mare, au fost descoperite numeroase halde de zgură, unele suprapuse sau intersectate, care aveau aspectul unor lentile întinse, de formă neregulată, cu diametrele cuprinse între 4 și 10 m, grosimea lor variind între 0,50 și 1,00 m, precum și resturile unor cuptoare pentru topirea minereului, reprezentate prin temeliiile lor de piatră. La baza haldelor a apărut pretutindeni un strat subțire de cărbune, provenit în parte din spălarea prin ploaie a cărbunelui aruncat din cuptor odată cu zgura. În câteva locuri, stratul de cărbune era mai gros și avea la limita lui inferioară o arsură superficială a solului. În aceste locuri au fost amplasate, foarte probabil, „cuptoare” foarte primitive, clădite la suprafața solului, pe un eșafodaj de lemn. Doar temelia unuia dintre cuptoarele propriu-zise s-a conservat relativ bine. Ea a fost surprinsă la adâncimea de 1,10 m față de solul actual și avea o formă dreptunghiulară (3,00/1,50 m), fiind clădită din bolovani mari de râu, rezistenți la foc, așezați direct pe pământ. Pietrele aveau între ele legătură de pământ, ars la roșu în timpul funcționării. În interiorul temeliei se afla o lipitură de lut care, în unele locuri, se continua pe fața interioară a pietrelor, sugerând faptul că baza cuptorului era în forma unui mic bazin. Solul de sub temelia cuptorului era ars puternic pe o adâncime de 10–15 cm. Împrejurul cuptorului s-au păstrat porțiuni dintr-un pavaj de piatră. Corespunzând limitei inferioare a haldelor de zgură și nivelului de călcare al constructorilor cuptoarelor, a apărut un strat de cultură cu mult cărbune, în care au fost găsite fragmente ceramice provenind de la oale și ulcioare, un vârf de săgeată și fragmente de opaițe. Acestea din urmă, de aspect foarte rudimentar, au ieșit la iveală și în sterilul rezultat de pe urma selecționării minereului, lângă halde sau în preajma cuptoarelor, unde au fost găsite, de asemenea, funduri de la cești de probă și scursură de plumb aurifer. O sapă masivă de miner, arsă și cu zgura prinsă de ea, a fost găsită într-una din halde. R. Popa și E. Kovács au datat descoperirile în a doua jumătate a secolului XVI, iar instalațiile cercetate i le-au atribuit lui Francisc Szegedy, menționat într-un document din 1593, referitor la un proces provocat de un conflict în legătură cu o înțelegere intervenită cu doi ani mai devreme, în 1591. Potrivit comunicării lui B. Balogh și K. Oszocski, în acest document se vorbește de „topitoria de sus”,

ceea ce presupune că în aval pe valea Ferneziu mai exista o topitorie. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. IF. 2.165–2.191, 2.263–2.275).

Lit.: **Popa, Kovács, Baia Mare**, 113 sqq.; Velter, *Minerit*, 152 sq.; Balogh, Oszóczyki, *Bányászat*, 31, nota 85, 33; Kacsó, *Maramureș*, 25, 27 sq.; Kacsó, *Mărturii*, 21 sq.; Niedermayer, *Studien*, 422.

IVd VALEA NEAGRĂ

V. BAIA SPRIE, oraș

Va BAIA SPRIE

-Cu ocazia unei cercetări de suprafață efectuate, în ziua de 14 martie 2007, împreună cu Maria Jurje și D. Iștván, pe strada *Ghiocelului*, aflată imediat sub *Dealul Minei*, am găsit, printre pietrele și bucățile de stâncă ale pavajului, mai multe fragmente ceramice, unele cu pietricele și cioburi pisate în pastă, sigur preistorice. Ele se găseau în locul în care le-am identificat în mod cert în poziție secundară. Potrivit informațiilor primite de la cei ce locuiesc pe amintita stradă, materialul pentru pavaj a fost transportat din zona estică a *Dealului Minei* în anii '90 ai secolului trecut. Probabil că tot de acolo au fost aduse fragmentele menționate. Fragmentele găsite se află la MJM.

-Începuturile orașului medieval coincid cu cele ale orașului învecinat Baia Mare. Prima lor menționare apare în același document (vezi mai sus Baia Mare), numele localității fiind *Mons Medius*. În diploma privilegială din martie 1376 (vezi mai sus Baia Mare) orașul este desemnat ca localitate existentă din vremuri imemorabile.

Orașul a fost fortificat, tipul exact de fortificație nefiind precizat. Tradiția locală consemnează că poarta principală se afla în capătul vestic, în vecinătatea podului de peste Săsar. În partea nordică, în apropiere de vechea biserică de lemn reformată, era poarta Koszta, iar poarta sudică se găsea pe drumul înspre Căvnic, lângă așa-numita Casa Palatinus.

Lit.: Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 477 sq.; Szmik, *Felsőbánya*, 11 sq., 150; Farkas, *Felsőbánya*, 224; Meruțiu, *Regiunea*, 31; Koch, *Ásványtan*, 5; Pascu, *Voievodat I*, 239, 403; *Îndrumător Arhive*, 90; Pascu, *Voievodat III*, 231 sq., 236; Némethi, *Felsőbánya*, 5 sqq.; Németh, *Szatmár*, 84, 179 sq., nr. 133, 299; Niedermayer, *Studien*, 131.

-Dezvoltarea localității s-a datorat, la fel ca în cazul orașului Baia Mare, existenței bogatelor resurse de minereuri în împrejurimi. Se susține că aceste resurse au fost exploatate deja în antichitate sau în perioada de dinaintea documentelor scrise, deci înainte de secolul XIV (Szellemy; Manilici și alții; Pop G. C. și alții), dar nu există dovezi în acest sens. A fost exprimată și părerea că primele exploatare miniere la Baia Sprie s-ar data de abia în secolul XV, iar exploatarea rațională a resurselor ar fi început în cursul secolului XIX (Lazu).

Un an important pentru istoria orașului și a mineritului de aici este 1523, atunci când, prin privilegiul acordat de Ludovic II (1516-1526), locuitorii sunt scutiți de plata urburei. Acest privilegiu a fost întărit de Leopold I (1657-1705) la 20 ianuarie 1689, apoi și de alți regi maghiari.

Exploatarea minelor de la Baia Sprie în a doua jumătate a secolului XVII s-a dovedit a fi mai rentabilă decât cea a minelor de la Baia Mare. Din acest motiv a fost luată deja la sfârșitul anilor '70 decizia ca, măcar în calitate de coproprietar, minele de aici să ajungă sub controlul cămării din Șpis. În 1669, au fost verificate minele Leves, Tomoz și Vant, iar în anul următor orașul a fost obligat, conform Legii minelor, să facă investiții. După mai multe tergiversări, contractul cu cămara a fost încheiat în 1689 (*Actum in Miszt*

Tótfalu die 25. Octobris). Potrivit acestuia, orașul Baia Sprie ceda cămării dreptul de folosință a minelor Fudor, Leves, Tomoz și Vant, împreună cu instalațiile miniere, șteampurile, o topitorie și pădurile, rămânându-i, printre altele, Mina Borcut, un șteamp și o topitorie. În schimbul proprietăților cedate, Baia Sprie primea pe viitor scutiri de taxe și impozite, cămara preluând și o datorie de 24.520 florini. Era stipulat și faptul că orașenii aveau dreptul să efectueze cercetări și să deschidă noi mine. Acest punct din contract nu a fost însă respectat de către cămară⁸⁷.

Cele mai vechi, în același timp și cele mai extinse lucrări miniere se află pe *Dealul Minei*, altitudinea 729 m (fig. 60), din partea nordică a orașului, unde se plasează filonul *Principal*, cu orientarea aproape est-vest și cu înclinarea de 65-70° spre nord, având o lungime de 5.250 m și o înălțime de 750 m în partea sa vestică, unde se ramifică, sub unghiuri ascuțite, în numeroase filoane mai mărunte. În culcușul filonului *Principal*, în partea sudică, filoanele *Eli* merg aproape paralel cu acesta. Capătul dinspre est al filonului *Principal* s-a lărgit mult, prezentând o impregnație pe un teritoriu foarte extins, extrem de bogat în argint aurifer, în timp ce secvența cupriferă domină în adâncime, ea fiind întâlnită mai ales pe fracturile paralele cu filonul *Principal*. Alte filoane puse în evidență la Baia Sprie sunt *Filonul Nou* (al doilea ca importanță în cadrul câmpului metalogenetic Baia Sprie), *Diagonal*, *Terezia*, *Cremenea-Șuior*. Acesta din urmă (Au-Ag, Pb-Zn, Cu±As, Sb) are o grosime excepțională, o perioadă îndelungată fiind exploatată în carieră. În ansamblul filonului se

⁸⁷ În legătură cu istoria mineritului din Baia Sprie au fost comunicate și informații inexacte. Voi menționa una dintre acestea, mai ales că ea a fost repetată în mai multe lucrări de dată recentă. Astfel, în lucrarea A. Ciolte, V. Achim (ed.), *Triunghiul morții. Baia Sprie 1950-1954*, Baia Mare, 2000, 9 se afirmă că „în 1661 mina se găsește în posesia lui Ahmed Pașa din Oradea”, iar „În 1690 intră în perimetrul statului austro-ungar” (sic !). Aceste afirmații sunt reluate, cu citarea sursei bibliografice, în studiile lui N. Kondrat, M. Uglea (*Coloniile de muncă de la Baia Sprie, Cavnic și Valea Nistrului (1950-1955)*, Maramureș – colț de țară 1, Baia Mare, 2006, 118) și M. Uglea (*Exploatarea minieră Baia Sprie – centru de exterminare a deținuților politici*, RAM 1, Baia Mare, 2008, 122). Este adevărat că aceste lucrări au avut ca subiect evenimente, de altfel de tristă amintire, de epocă contemporană, totuși ar fi fost de așteptat ca autorii să verifice toate datele pe care le furnizează. Dacă aceste informații ar fi fost verificate, nu s-ar fi vorbit de un „stat austro-ungar” la 1690, și ar fi fost altfel tratate evenimentele de la 1661. Așa cum relatează G. Szellemy (*Fémbányászat*, 19), P. Szokol (*Bányaterület*, 5), G. Téglás (*Bányatörténet*, 347), A. Szmik (*Felsőbánya*, 68 sq.), J. Farkas (*Felsőbánya*, 231) și I. I. Cădariu (în *Monografia Baia Mare*, 150 sq.; anul menționat aici este 1660), după cucerirea cetății Oradea de către turci, trupele pașei de la Buda, Sili Ahmed, s-au îndreptat înspre orașele miniere, despre care se zvonea că erau foarte bogate. Pentru a înlătura pericolul, orașele Baia Mare și Baia Sprie au trimis mesageri la pașă, oferind o serioasă recompensă dacă acesta renunță la cucerirea celor două așezări. După îndelungate tratative, pașa a acceptat suma de 10.000 de taleri, iar trupele turcești s-au retras.

constată o variație a mineralizației de la auro-argintiferă în partea superioară la plumbo-zinciferă în partea inferioară.

Potrivit cercetărilor lui B. Balogh și K. Oszóczki, în documente din secolele XVI și XVII sunt menționate mai multe exploatări din raza localității: *Borcut* (Borkwth [1563], Borkwt bania [1620-1650]), *Enteres* (Entheres bania [1613, 1650], Enthres bánya [1581, 1620-1650]), *Lupul* (Farkas bania [1581]), *Fudor* (1581, 1589), *Kalicer* (Kalitzer [1581], Kaliczter, Kalyczer [1613, 1620-1650]), *Poarta* (Kapu Bania [1581], Kapu Banya [1641]), *Levesi* (Leveskenyer [1581], Leves bania [1620-1650], Lewesch [1669]), *Mihalur* (Mihalwr Bania, Mihalwrbanya [1553-1556]), *Pelsevec* (Pelsewuz, Pelsevetz, Pelsewcz [1553-1556]), *Tető* (Tetho [1620-1640], Tető [1650-1676]), *Tomoz* (Thommoz [1581], Thomoz, Tomoz [1620, 1664], Thomasser [1669]), *Vant* (Wanth [1613, 1664], Want, Vant [1620-1650], Wannt [1631], Wandt [1669]). În teren au putut fi identificate doar câteva dintre aceste mine: Levesi, Borcut.

O bună parte a teritoriului minier a ajuns în 1690 în proprietatea Cămării, aceasta fiind mărită în 1725, doar partea superioară a *Dealului Minei* revenind proprietarilor particulari. Limita inferioară a acestor proprietăți a fost stabilită în 1872 la adâncimea de 10 și 28 de stânjani sub galeria Csiszár.

Datorită exploatării intensificate, deja în deceniile de început ale secolului XX lucrările se efectuau doar la orizonturile aflate în adâncime, în partea estică a filonului *Principal* ajungându-se, prin puțul Terezia, la orizontul XI (-326 m). În anul 1921, șteampul la care s-a prelucrat minereul de la Baia Sprie a ars, din acest motiv lucrările de exploatare au fost sistate, ele fiind reluate spre sfârșitul anului 1922, atunci când au fost reclădite șteampurile. Până spre sfârșitul anilor '30, puțul de extracție a fost adâncit cu 40 m și s-a creat un nou orizont, al XII-lea.

Dovezile mineritului intens practicat aici sunt numeroasele galerii vechi, lucrările de suprafață încă vizibile și haldele, deocamdată puțin cercetate. Cele mai spectaculoase excavații de aici sunt Leppen (cea mai bogată în aur), Crăpătura Zorilor⁸⁸ și Lacul Albastru. Acesta din urmă s-a format în anii 1919-1920, probabil în condițiile abandonării mineritului la partea superioară a zăcămintului Baia Sprie, pe o excavație minieră de pe filonul *Domnișoara*, excavație blocată în aval de o succesiune de mici halde.

Activitatea minieră a încetat la Baia Sprie spre sfârșitul anului 2006 și începutul anului 2007, în urma H. G. nr. 1846/2004 (Baia Sprie Vest, Șuior) și nr. 644/2007.

Lit.: v. **Born**, *Briefe*, 148; Magda, *Beschreibung*, 403; **Wenzel**, *Bányászat*, 109 sq., 115 sq., 234 sqq.; **Szellemy**, *Fémbányászat*, 56 sqq.; Szellemy, Palmer A., *Nagybánya*, 98 sqq.; Szellemy, *Erzlagerstätten*, 449 sqq.; **J. Veress**, *Felsőbányai m. k. bányamű*, în Woditska (red.), *Monografia*, 75 sqq.; Téglás, *Bányatörténet*, 346 sq.; *Kiállítás 1896*, 83; Reményik,

⁸⁸ Aici a fost identificată și o galerie asemănătoare prin dimensiuni Minei Piticilor (vezi mai jos Chiuzbaia).

Fémbányászat, 58 sqq.; Szmik, *Felsőbánya*, 3 sqq.; Pálffy, *Bányageologia*, 403 sqq.; Lazu (red.), *Entreprises*, 15; **Pálffy**, *AranyEzüst*, 47 sqq.; Pethe, *Fémbányászat*, 6, 9 sq., 13 etc.; Stanciu V., *Zăcămintă*, 240; **Iancu**, *ExplMiniere*, 467; **Gündisch**, *Münzstätte*, 79 sqq.; **Ghițulescu**, *Minéralisation*, 73 sqq.; **Meruțiu**, *Regiunea*, 32, 60 sq., 66; Marin, *Realizări*, 272; Maksai, *Szatmár*, 102; Goldenberg, *Contribuție*, 155 sqq.; Manilici, Giușcă, Stipol, *Baia Sprie*, 1965, 5 sq.; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 148, 164, 189, 224 sq., 282; *Îndrumător Arhive*, 162; Berbeleac, *Aur*, 264 sqq.; Zsámboki, *Ércbányászat*, 18, 32; **Popescu G. C.**, *Metalogenie*, 265 sqq.; D. Istvan, R. Micle, M. Kovacs, *Stop 5: Dealul Minei Quarry (Baia Sprie). The upper part of the Principal Vein*, în *Field Trip Guide. Neogene volcanism and associated mineralizations in Gutâi Mountains*, Baia Mare, 23 October 1993, 20-25; Bánki, Molnár, *Nemesércbányászat*, 117 sqq.; Szemán, *Bányászat*, 190; Zsámboki, *Bányászat II*, 205, 214, 217 sq.; Csath și alții, *Bányászat*, 287; Mârza, *Zăcămintă*, 403; **Balogh**, **Oszóczki**, *Bányászat*, 65 sqq.; Baron, *Industrie extractivă*, 472; Baron, *Minerit aurifer*, 95, 161 sq.; Izsó, *Montanisztika*, 117 sqq.; **Istvan**, **Kacsó**, **Fişe**; Popescu G. C. și alții, *Aur*, 79 sqq.; **Niedermayer**, *Studien*, 378 sqq.; Pantea, *Minerit*, 21; Kacsó, Istvan, Minghiraș, *Mina Piticilor*, 388, fig. 15-16; Kacsó, *Date Minerit*, 11 sq.; Réthy, *Bányászat*, 18 sqq.; Wollmann, *Patrimoniul*, 74 sqq.; Simon, *Aranybányászat*, 5, 22.

-Cercetările de arheologie montană au început în cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare) și au continuat și în afara acestui proiect.

Galeria Borcut este situată în versantul stâng al Văii Borcutului, iar intrarea sa se află la cca 300 m de DN 18, în plină zonă locuită, la cota +360 m. Pe unele hărți ea apare sub denumirea de „mina Cramar”, iar în numerotarea actuală a orizonturilor deschise în zăcămintul Baia Sprie este desemnată drept orizontul IV (numărate de sus în jos ca altitudine). Ea poartă și denumirea de „galerie de apă”, pe aici curgând apele pompate din subteran. Lucrări vechi în zonă sunt semnalate în documente începând cu a doua jumătate a secolului XVI (vezi mai sus). Ele se aflau, foarte probabil, la altitudini mai mari decât mina în discuție.

Amenajarea Galeriei Borcut ca orizont de bază (*Erbstollen*) pentru exploatarea zăcămintului Baia Sprie a început în anul 1768, ea continuând câteva decenii (în 1783 se lucra încă la galerie⁸⁹). În final, galeria a ajuns la cca 4 km lungime. Ea are câteva ramificații, acum închise sau armate, la m 802 dreapta (est) spre filoanele *Jobi* și la m 832 stânga spre Puțul Francisc, iar la m 907 interceptează filonul *Principal* de la Baia Sprie. Galeria a reprezentat până în anul 1948 și limita de demarcație dintre minele statului și asociațiile miniere private care exploatau partea superioară a zăcămintului.

⁸⁹ Galeria este menționată și de Ignaz Edl. von Born (*Briefe*, 156 sq.).

Odată cu epuizarea mineralizațiilor la acest nivel și cu exploatarea zăcămintului sub orizontul IV (prin puțurile Terezia⁹⁰ și Francisc), Galeria Borcut a fost folosită ca și cale de acces, dar și pentru scurgerea apelor pompate din adâncime, în acest scop fiind săpat un canal. Periodic, acest canal era curățat de aluviunile și depunerile existente, pentru aceasta menținându-se o linie de transport cu vagoneti, cu care se scotea afară materialul extras din canal. Datorită acțiunii corozive a apei de mină (care distrugea linia ferată, astfel că aceasta trebuia înlocuită anual), linia ferată a fost înlocuită cu șine de lemn, care se mai observă și acum. Această utilitate a fost păstrată până în a doua jumătate a anului 2006, atunci când galeria a fost definitiv închisă, fiind blocată cu zid de bolțari și ecologizată (apa trece pe un pat de pietriș de calcar) pentru reducerea acidității apelor.

Galeria are înălțimea de cca 2,20 m, lățimea de 1,5 m, pereții verticali și tavanul boltit, presiunea din tavan descărcându-se astfel pe pereți. Canalul de evacuare a apelor este amplasat în centrul tălpiei galeriei, având profilul pătrat cu latura de cca 1,0 m. Galeria este armată complet cu zidărie de piatră cu o grosime de cca 0,60 m pe tronsonul în care străbate rocile sedimentare argiloase pannoniene, în continuare existând scurte porțiuni nearmate, care devin predominante după ce galeria intră în andezite (la aproximativ 600 m de la intrare). Pe primul tronson, datorită presiunii cauzate de creșterea în volum a argilelor, zidăria este pe alocuri fisurată și patul galeriei este umflat, micșorându-se înălțimea galeriei. Există și porțiuni armate ulterior cu bolțari, având tavanul plat (galeria a fost utilizată în anii 1964-1965 pentru exploatarea părții superioare a zăcămintului). În porțiunea cu zidărie, liantul (var cu nisip) este transformat într-o pastă, datorită alterării determinate de aerosoli acizi, proveniți din oxidarea sulfurilor. Până la închiderea sa, galeria putea fi străbătută relativ ușor și datorită faptului că aerajul era mulțumitor, existând un curent de aer descendent, din interior spre intrare, iar aerul circula de la suprafață, descendent, prin golurile lăsate de porțiunile exploatare. În zonele mai îndepărtate de intrare, datorită fenomenelor de oxidare naturală continuă a sulfurilor, aerul se încălzește și sărăcește în oxigen, astfel că vizitatorul resimțea un aer mai cald, cu miros caracteristic de sulf (dat de descompunerea sulfurilor), cu o concentrație mai redusă de oxigen.

Cei care au lucrat în mina Baia Sprie relatau despre existența unei plăci vechi cu o inscripție încastrată în perețele galeriei. Până recent, această placă nu a intrat însă în atenția cercetării, ea nefiind nici măcar menționată în vreunul din numeroasele studii dedicate istoriei și mineritului din Baia Sprie. Ea a devenit cunoscută doar în momentul în care, în urma unor vizite turistice, fotografiile sale au apărut pe diferite site-uri de Internet (www.strahlen.org, www.undertage.com). Nu au fost însă comunicate date exacte cu privire la locul de păstrare a plăcii și la conținutul inscripției.

⁹⁰ Aici a fost instalată pentru evacuarea apei, în anul 1866, o pompă cu coloană de apă, vezi Wollmann, *Dampfmaschine*, 187.

În ziua de 10 mai 2006 un grup destul de numeros de la Muzeul de Arheologie din Baia Mare (C. Kacsó, Gh. Robescu, Z. Șomcutean) și de la Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare (D. Iștván, F. Merșei, Tr. Minghiraș, A. Mureșan, B. Mureșan, Gh. Nistor, I. Pop, A. Portase, M. Todoran), însoțit de ing. Țibuleac de la Exploatarea Minieră Baia Sprie, a vizitat Galeria Borcut, scopul principal fiind cercetarea plăcii cu inscripție, fotografierea și desenarea sa, precizarea locului ei de amplasare, dar și obținerea unor date cu privire la modul de amenajare a galeriei.

Placa (fig. 61) este încastrată în peretele stâng (vestic) al galeriei, la m 824, fiind realizată dintr-o rocă de culoare gri deschis-gălbui, ce pare calcaroasă. Este poziționată în perete într-un spațiu excavat și fixată cu ciment. Partea sa superioară este de formă triunghiulară cu un chenar reliefat (î. 0,32 m, lăț. laturii inf. 0,58 m), în mijlocul spațiului interior adâncit apărând în relief simbolul minier al ciocanelor încrucișate. În partea inferioară, de asemenea cu un chenar reliefat, având o formă dreptunghiulară (î. 1,05 m, lăț. 0,77 m), este gravată o inscripție în limba latină. Placa este deteriorată mai ales la chenarul părții inferioare, inscripția fiind și ea în mai multe locuri lovită cu ciocanul, respectiv zgâriată. Din acest motiv, în unele locuri ea este greu lizibilă sau chiar deloc.

Textul este înscris pe șapte rânduri. Cu excepția rândului 6, unde literele au înălțimea de 9 și 12 cm, în celelalte rânduri înălțimea literelor este de 7 și 9 cm. Literele cu înălțimea mai mare reprezintă o cronogramă, din citirea lor și ca cifre romane rezultând anul de realizare a inscripției.

Textul păstrat al inscripției este următorul:

FAVEAT FORTVNA
SERENITATI SVAE PRINCIPI
AVGVSTO LOBKOVITZ
REGIAS FOD[...] FELSÖBANYAE
ELVXV SE[...]TEM[...]IS
VISITANTI
VOVENT EI GRATIS SE[...]VIRI

Întregirea textului și traducerea sa au fost realizate de Radu Ardevan.

Textul latin: *Faveat Fortuna / serenitati suae principi / Augusto Lobkovitz / regias fod[inas] Felsőbanyae / eluxu Se[p]tem[br]is / visitanti / vovent ei gratis se[x]viri*

Traducerea: *Să îi fie cu noroc luminății sale prințului August Lobkovitz, celui ce a vizitat minele regale de la Baia Sprie în prima zi de septembrie, îi dedică cei șase bărbați, lui recunoscători.*

Inscripția datează din anul 1834 și este dedicată prințului August Longin Lobkowitz (1797-1842), la acea dată intendantul minelor și monetăriilor din Imperiul Austriac. Prințul era o personalitate de marcă a înaltei nobilimi din imperiu, fost guvernator al Galiției, el având un rol deosebit mai ales în reorganizarea monetăriei de la Viena. Faptul că a vizitat Baia Sprie chiar în anul în care a fost numit în noua funcție indică importanța exploatării miniere de aici.

Este posibil ca placa cu inscripție să fi fost inițial amplasată într-un alt loc din Baia Sprie. Ea a ajuns însă de timpuriu în locul în care se află și în prezent, probabil că din acest motiv a rămas puțin cunoscută.

Lit.: Iștván, Kacsó, Fișe; **C. Kacsó, D. Iștván, Monumentul epigrafic din galeria de mină Borcut de la Baia Sprie**, în R. Ștefănescu, I. Bauman, L. Savu (ed.), *Studia – in honorem Florea Costea*, BiblCumidavae, Brașov, 2007, 385-394; Kovacs M., Fülöp, *Geopark*, 30.

Galeria Levesi Nou are intrarea situată pe platoul intermediar dintre cantină și clădirile administrative ale Exploatării Miniere Baia Sprie, la cota +454 m. Galeria este realizată în anul 1970 (după inscripția de la intrare), pentru crearea unui circuit la Puțul orb nr. 1. A fost cercetată la 3 noiembrie 2006 de o echipă formată din I. Bud, D. Iștván, F. Mersei, Tr. Minghiraș, însoțită de Cs. Vaszita de la Exploatarea Minieră Baia Sprie. S-a constatat că galeria este armată cu bolțari cu profil semicircular și dă acces la Puțul orb nr. 1, la ea fiind racordată galeria Levesi Vechi, care nu a putut fi parcursă datorită stării sale precare de conservare.

Galeria de Coastă, cercetată de aceeași echipă și la aceeași dată, are intrarea situată în partea superioară a incintei Exploatării Miniere Baia Sprie, la cota +470 m. Galeria, cu pereții verticali și acoperișul boltit, este betonată. Prin galerie se face accesul la Puțul orb nr. 1 și la mașina de extracție a acestuia. Galeria a fost utilizată și pentru accesul pe jos a minerilor la Puțul orb nr. 1.

Galeria spre Puțul III, cercetată de aceeași echipă, la data de 5 noiembrie 2006, are intrarea situată la capătul estic al Flotației Baia Sprie, la gura Văii Feciorului, vizavi de silozurile tunelului Căvnic-Baia Sprie. Galeria a fost realizată în anul 1966 (după inscripția de la intrare), pentru acces la locul din care s-a săpat Puțul III. Galeria este armată cu bolțari, cu profil semicircular și permite accesul la Puțul III.

În zona minei Șuior, aflată la est de oraș, erau prezente, la sfârșitul secolului XIX, resturi de conducte de apă și urme de lacuri (artificiale ?), ce au aparținut unor expoatări miniere foarte vechi. Zăcământul de aici este semnalat sub numele *Schlajra*, *Sojora* sau *Kremenye* încă din 1553. Exploatarea sistematică recentă a început în 1962, aici fiind creată în cursul anilor '70 și '80 ai secolului trecut cea mai importantă întreprindere care a aparținut Centralei Minelor și Metalurgiei Neferoase Baia Mare. Activitatea exploatării a încetat la data de 1 noiembrie 2006.

Exploatării îi aparținea și un Tunel rutier auto subteran cu intrarea situată pe platoul din partea estică a incintei întreprinderii. Tunelul a fost inaugurat în anul 1979. Galeria betonată cu profil de 24 mp are o lungime de cca 4,5 km de la intrare (cota + 800 m) la oriz. V (+540 m). Există puține porțiuni nebetonate, la cota fiecărui orizont. Sunt prezente racorduri la lucrările miniere de exploatare, precum și breșe pentru întoarcerea mijloacelor auto (realizate pentru autobasculante de 20 tone). Pe unele porțiuni ale galeriei susținerea este cu plasă și ancore sau cu torcret. În timp, unele zone au fost susținute suplimentar cu armături metalice. Tunelul, precum și instalațiile ce

aparțineau exploatării au fost cercetate la data de 6 octombrie 2006 de o echipă formată din C. Kacsó F. Merșei, Tr. Minghiraș, Z. Șomcutean și I. Tămaș, însoțiți de Zs. Veber de la Exploatarea Minieră Șuior.

Lit.: *Szellemly, Fémányászat*, 56, 65; *Iștvan, Minerit*, 153; Iștvan, Kacsó, *Fișe*.

-Crăpătura Zorilor este o spectaculoasă lucrare minieră, aflată în partea vestică a Dealului Minei. Cercetarea ei preliminară, la sfârșitul lunii iulie și începutul lunii august 2010, a fost efectuată de o echipă formată O. Chința, Ana Dan, D. Iștvan, M. Luca, Tr. Minghiraș, Odile Negrean, Rodica Tudoran și M. Tudoran. Lucrarea are aspect de canion, fiind dezvoltată preponderent pe o singură direcție, existând însă și galerii laterale, precum și puțuri, executate în perioade de timp diferite. Informație Tr. Minghiraș.

-În partea nord-vestică a localității, într-o zonă situată în versantul drept al Văii Borcutului, în partea de vest a minei Baia Sprie, la cota +465 m, se păstrează ruinele unor construcții de piatră, care aparțin Puțului Francisc (fig. 62-66).

Puțul a fost realizat în anii 1831-1835, de la suprafață la nivelul galeriei Borcut (orizontul +370, orizontul IV). El a fost adâncit la sfârșitul secolului XIX până la orizontul IX (+), orizont a cărui deschidere a început în anul 1884, apoi, între anii 1900-1905, până la orizontul XI (+). A fost utilizat atât pentru extracția de minereu, cât și pentru extracția apei. Avea o instalație hidraulică de extracție, care utiliza apele aduse dinspre Chiuzbaia (din Valea Tulbure) pe Canalul de Vest, instalație care a fost înlocuită la sfârșitul secolului XIX cu o instalație cu aburi. Clădirile puțului au fost incendiate în ianuarie 1921, împreună cu cele ale șteampurilor de la gura Văii Tulbure.

La suprafață se observă locul puțului (surpat), fiind păstrată o parte din zidăria de piatră, pereții de la intrare, latura nordică și parțial cea estică. În partea vestică se conservă un jgheab de piatră, care se continuă în aval spre construcția mai mică, de pe latura vestică a clădirii mașinii de extracție, având o grosime a zidăriei de 1,60 m sus și de doar 0,60 m la camera vestică.

Pe o veche fotografie a puțului se observă o estacadă cu o conductă; s-ar putea ca pe aici să fi fost dirijată o parte din apa adusă pe canalul dinspre Chiuzbaia, probabil în scopul acționării mașinii de extracție a puțului. O altă parte era introdusă direct în puț pentru acționarea instalației de extracție a apei, până la cota oriz. +IV (galeria Borcut).

În aval se păstrează resturile clădirii cu două compartimente dreptunghiulare, cu pereți de piatră.

Compartimentul estic este, probabil, cel al instalației de extracție. Pereții au o grosime mare (1,60 m în partea din aval)), iar în zona centrală a pereților laterali sunt prezente goluri mai mari paralele, în care au fost fixate, foarte probabil, capetele axului tobei de extracție, pe care se rula cablul metalic ce ridica și cobora concomitent colivile de transport a minereului. Clădirea a avut trei niveluri. Urmele acestora sunt vizibile pe pereți. Între bază și primul nivel exista un sistem de consolidare a colțurilor clădirii. Acesta se păstrează

doar la colțurile din aval (cele din amonte s-au prăbușit). La limita dintre cele două etaje se află trei stâlpi de piatră (andezitici, finisați cu contur pătratic, cu latura de cca 30 cm), amplasați în același plan orizontal, dar cu unghi orizontal divergent, care îi face să fie convergenți în centrul colțului peretelui clădirii (unghiul dintre fiecare stâlp este de 45°). Deasupra fiecărei înmănunchieri de stâlpi de piatră există un sistem constructiv original, și anume armături metalice cu profil de șină de cale ferată.

Etajele 2 și 3 sunt legate la colțurile din aval cu șine cu același profil, așezate pe verticală pe pereții exteriori, având cca 1,8-2,0 m lungime. Nu se vede clar modul în care ele au continuitate în interiorul zidului de piatră; s-ar putea să fie vorba de o chingă metalică întinsă prin tot peretele, precum și de ramificații metalice pe colțuri, ce ancorează sistemul pentru a rezista tracțiunilor date de funcționarea mașinii de extracție.

În partea superioară a etajului 3 se văd, în zidăria de piatră, lăcașurile în care erau încastrate bârnele ce susțineau acoperișul (în două pante, acoperit cu șindrilă, după cum se vede din fotografia de epocă menționată anterior).

La partea superioară a golurilor din partea laterală a construcției (cele care probabil au susținut axul tobei mașinii de extracție), deasupra pietrelor aranjate divergent, în boltă, în peretele estic se observă o armătură metalică de același tip ca cea de la colțurile clădirii. În zona centrală a acestei armături metalice se remarcă, de asemenea, o legătură elastică, bine conservată.

Compartimentul vestic, o încăpere secundară cu înălțime redusă (2,2 m), este mult mai distrus (din cauza că și pereții de piatră au avut grosime mai redusă, doar de 0,60 m). Are o extindere mai redusă în amonte. Tavanul său a avut o susținere realizată tot din bârne, încastrate puțin deasupra limitei dintre etajele 1 și 2 de pe latura vestică.

Ridicarea topo a ansamblului a fost realizată de Ionică Pop și D. Istvan în data de 30 noiembrie 2006. Obiectivul a fost cercetat de mai multe ori în cursul anilor 2006 și 2007 de un colectiv format din C. Kacsó, Z. Șomcutean (MJM), D. Istvan, F. Merșei, Tr. Minghiraș, Ionică Pop, I. Tămaș (Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare).

Lit.: **Istvan, Kacsó, Fișe**; Kovacs M., Fülöp, *Geopark*, 30; Wollmann, *Patrimoniul*, 75, fig. 87.

-Din minele din împrejurimile orașului provin ciocane de tip fistău, daltă, troc de lemn, chiblă (găleată) de piele, lămpi, care se păstrează în colecția MJM. Tot în această colecție se află o sapă cu pinten (lung. 27 cm, lăț. 14 cm) găsită pe *Dealul Minei*.

Lit.: **Kacsó, Pop L., Minerit**, pl. 3, 2, pl. 4, 5, pl. 7, 1, pl. 10, 2, pl. 11, 4.

-Sigiliul vechi al orașului, de formă rotundă (diam. 5 cm), datează din secolul XIV. Gy. Schönherr (alias Gy. Décsényi) consideră că acest sigiliu este mai vechi decât sigiliul octogonal de la Baia Mare, aparținând începutului secolului XIV sau chiar sfârșitului secolului XIII. În câmpul său se află un munte format din nouă stânci, iar pe cele două laturi lucrează câte un miner; cel

din dreapta are în mână un târnăcop lung, cel din stânga o daltă și un ciocan. Inscripția circulară: S. CIVITATIS DE MEDIO MONTE este înscrisă într-un registru flancat de câte o linie circulară realizată din puncte. Piesa se află la MJM.

Lit.: Décsényi, *Felsőbánya*, 139; Szmik, *Felsőbánya*, 12; Schönherr, *Legrégibb pecsét*, 10; **Farkas**, *Felsőbánya*, 243; Darvasy, *Címer*, 25 sq.⁹¹; **Szász**, *Arhivale*, fig. 14; Faller, *Bergleder*, 25, fig. 3; Némethi, *Sigilii*, 18, fig. 2; Oszóczki, *Sigilii*, 198 sqq., fig. 11; Szemán, *CommArchHung* 1994-1995, 261; Bánki, Molnár, *Nemesérbányaszat*, fig. 10; Körlin, Weisgerber, *Bergbau*, 71, fig. 22; Kacsó, Pop L., *Minerit*, pl. 1, 1.

-Ana Maria Velter afirmă că la Baia Sprie funcționa o monetărie, ca oficiină a celei de la Baia Mare, care a luat ființă cândva între 1329 și 1333. Este citată ca sursă de informare Monografia Comitatului Sătmár de la începutul secolului XX, p. 224. Nu există însă în această lucrare o astfel de informație, la pagina indicată fiind doar precizat faptul că în 1329 orașele Baia Mare și Baia Sprie figurează ca având jude comun, iar în registrele de zeciuală papală din anii 1333-35 cele două orașe sunt menționate ca având parohii separate.

Lit.: Velter, *Minerit*, 154.

-Clădirea Primăriei, o construcție de piatră în stil baroc cu un singur etaj și o mansardă dublă, a fost ridicată în 1739. Sub clădire se află pivnițe cu bolți puternice, iar intrarea la parterul înalt se face printr-un șir de trepte de piatră cu laturile înălțate. Clădirea este străbătută de un culoar larg, ce împarte încăperile în două părți. Ferestrele de la parter sunt prevăzute cu o feronerie veche, artistic realizată. La începutul secolului XX, în această clădire se afla și muzeul orașului, care a fost desființat în 1955, o parte a colecțiilor sale fiind preluată de muzeul din Baia Mare.

Lit.: **Szmik**, *Felsőbánya*, 265; Farkas, *Felsőbánya*, 252; Drăguț, *Dicționar*, 61.

-Jolán Balogh vorbește de o biserică construită în localitate cu sprijinul lui Iancu de Hunedoara. Nu este precizat locul în care a fost ridicată această biserică.

Este consemnat faptul că, în anul 1452, Iancu de Hunedoara, în calitatea lui de guvernator al Ungariei, a vizitat Baia Sprie și a cumpărat orga bisericii catolice, pe care a transferat-o în cetatea Zólyom (astăzi Zvolen, Slovacia). În schimb, a fost cedat bisericii dreptul de urbură.

Biserica romano-catolică „*Adormirea Maicii Domnului*” din centrul localității, în funcțiune și în prezent, a fost înălțată între 1847 și 1855, posibil pe locul unde a existat anterior o altă biserică. Este o construcție monumentală în stil eclectic cu două turnuri (lung. 53 m, lăț. max. 30 m, înălțimea turnurilor 53 m). Cupola principală este susținută de câte două coloane îmbrăcate în marmură. Spre portalul intrării principale cu patru impunătoare coloane duc

⁹¹ Se afirmă, greșit, că sunt reprezentate pe sigiliu trei persoane.

trepte, pe cele două laturi aflându-se statuile de piatră ale Sfântului Ștefan și Sfântului Ladislau.

Lit.: *Schematismus 1864*, 117⁹²; Szmik, *Felsőbánya*, 247 sq., 249 sq.; *Schematismus 1904*, 191; Farkas, *Felsőbánya*, 248 sqq.; Meruțiu, *Regiunea*, 32; Balogh J., *Renaissance*, 186; Hitter, *Felsőbánya*, 69 sqq.; *Sematizmus 2006*, 248 sq.

-O biserică de piatră ce a aparținut cultului protestant a fost construită în secolul XVI. În vremea lui Leopold I (1657-1705), protestanții au pierdut dreptul de a avea biserică, casă parohială și școală. Construirea unei noi biserici, de lemn și fără turn, în afara orașului, le-a fost permisă în 1693. De abia în 1845 a început construirea unei biserici de piatră, care a fost terminată în 1890.

În proprietatea bisericii reformate se află câteva obiecte de cult de mare valoare: Gradualul vechi, donat de principele Gh. Rákóczy I în anul 1636, tăvi pentru pâine din anii 1533, respectiv 1648, o cană cu capac pentru botez din anul 1593, două potire aurite pentru împărtășire, mai multe cuverturi pentru masa Domnului.

Lit.: Szmik, *Felsőbánya*, 221 sqq.; Farkas, *Felsőbánya*, 251; Meruțiu, *Regiunea*, 32; Hitter, *Felsőbánya*, 79 sqq.

-După A. Szmik și J. Farkas, locuitorii greco-catolici ai orașului au ridicat în anul 1793 o biserică simplă de lemn. V. Meruțiu și F. Hitter vorbesc, de asemenea, de o biserică modestă românească pe coasta de sud a orașului. V. Drăguț menționează însă o biserică ortodoxă, având o construcție de plan dreptunghiular cu boltă semicilindrică de lemn pe navă, cu o absidă semicirculară decroșată acoperită cu o semicalotă din cărămidă și turn clopotniță pe pronaos, zidită în 1793, pe care o apreciază ca un exemplu de adaptare a arhitecturii baroce la posibilitățile unui mediu provincial.

Lit.: Szmik, *Felsőbánya*, 251 sq.; Farkas, *Felsőbánya*, 252; Meruțiu, *Regiunea*, 32; Drăguț, *Dicționar*, 61; Hitter, *Felsőbánya*, 82.

-Cu ocazia unor lucrări de canalizare efectuate, în toamna anului 2006, pe strada *Horea*, în apropiere de casa nr. 1, a fost parțial afectată vechea canalizare, medievală, a orașului. Potrivit observațiilor făcute la fața locului de către D. Pop și Z. Șomcutean, la adâncimea de 0,80 m a fost atinsă bolta unui canal secundar construit din piatră de carieră, cu un duct aproximativ paralel cu al râului Săsar, având înălțimea de 1,45 m și lățimea de 0,55 m, care suprapunea canalul colector, de asemenea boltit, cu un duct perpendicular pe râu, bolta fiind realizată din cărămizi, iar pereții din piatră de carieră. Dimesiunile canalului colector nu au fost cu certitudine stabilite, se știe doar că bolta sa a fost atinsă la -2,75 m față de nivelul actual, iar adâncimea maximă măsurată se afla la -3,45 m. Informație Z. Șomcutean.

-Dintr-un mic tezaur monetar de 18 piese de aur din secolul XVII, aflat într-un vas de lut și găsit, în 1937, în pământul de fundație al vechii clădiri a

⁹² Informații cu privire la tranzacția dintre Iancu de Hunedoara și biserica din Baia Sprie.

școlii miniere, la demolarea acestora, au fost identificate, pe baza unor fotografii, zece piese: de la G. Bethlen (1613-1629) – o monedă de 1 ducat din 1622, o monedă de 10 ducați din 1622, o monedă de 10 ducați din 1626, o monedă de 3 ducați din 1627, o monedă de 10 ducați din 1628, Ferdinand II (1619-1637) – o monedă de 5 ducați din 1632, o monedă de 1 ducat din 1635, un jeton de încoronare, Ferdinand III (1637-1657) – o monedă de 1 ducat din 1635. În afară de acestea, s-a mai găsit și o medalie cu subiect biblic. Monedele au fost bătute la Baia Mare.

Lit.: Székely, *Știri*, 473; Pap, *Aspecte*, Tabel I, 69; Pap, *Repertoriu*, 34.

-Pe versantul nordic al Gutâiului, în locul numit *Poiana Boului* se află un monument de andezit, cu inscripția pe două rânduri „1803 RENOV” (fig. 67). Monumentul a fost ridicat cu ocazia reparării fie a Drumului Măriuței, ce a fost amenajat între Baia Sprie și Ocna Șugatag sub Creasta Cocosului cu prilejul vizitei împăratului Iosif II (1780-1790), fie a drumului dintre Cavnic și Crăcești (astăzi Mara). Informație D. Iștván.

-La hotarul dintre Baia Sprie și Tăuții de Sus, pe marginea DN 18 se află, adăpostită de o construcție de lemn recentă, o piatră de moară de mari dimensiuni cu marginile deteriorate (înălț. 0,34 m, diam. 1,27 m), confecționată dintr-o rocă eruptivă silicifiată și adularizată (determinare D. Iștván). Ea este numită de localnici „*Piatra lui Pinte*”, legenda afirmând că piatra a fost adusă pe spate de către haiduc și aruncată de acesta la locul unde se află, astfel fiind stabilită limita dintre cele două localități. Probabil că la această piatră se referă S. Münnich, în „*Nagybánya és Vidéke*” din 7 ianuarie 1900, atunci când relatează unul dintre episoadele vizitei prințului Iosif, Palatinul Ungariei, în anul 1805 la Baia Sprie, și anume întâmpinarea acestuia la marginea orașului, la „*Lyukas kő*” („*Piatra găurită*”), de către autoritățile locale. Acest episod este menționat cu citarea articolului din ziarul băimărean de către F. Szmik, precum și de F. Hitter, care nu amintește sursa de informare și datează greșit – la 1806 – evenimentul.

Lit.: Szmik, *Felsőbánya*, 117 sq.; C. Prichici, *Haiducul Pinte Viteazul în tradiția poporului român*, București, 1979, 29 (date cu privire la legendă); Hitter, *Felsőbánya*, 13.

Vb CHIUZBAIA

-La 3 km est de centrul localității, în punctul *Șeituș*, aflat într-o pădure de brazi, a fost descoperit, în decembrie 2000, un topor perforat eneolitic cu ceafa rotunjită, confecționat din andezit sticlos carbonatat, lung. 7,7 cm (fig. 68). Descoperitorul, V. Bele, a donat piesa muzeului din Baia Mare (MJM; nr. inv. 32.342).

Lit.: Kacsó, *Șișești*, 58, nota 7; Kacsó, *Mărturii*, 77, pl. 14, 2; Bobîna, *Cercetări*, 9, nr. 11.

-M. Petrescu-Dîmbovița presupune că un celt de bronz, care se păstra la muzeul din Sf. Gheorghe și despre care se afirmă că a fost descoperit pe vârful *Rozali* din Munții Gutâiului, ar putea aparține depozitului I de la Rozavlea. Locul de descoperire a piesei este însă, foarte probabil, vârful *Igniș* (în

ungurește *Rozsály*), relativ apropiat de Chiuzbaia, dar aflat la mare distanță de Rozavlea. Cu toată asemănarea de nume a locurilor de proveniență, este vorba deci de două descoperiri deosebite.

Lit.: Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 154; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 156, nr. 332; Kacsó, *Bronzefunde I*, nota 5.

-Un opaiț de lut, despre care s-a afirmat că este de proveniență romană, găsit într-o galerie de mină de pe *Kishegy* (foarte probabil *Dealul Chiuz*), a fost donat de preotul greco-catolic Nicolae Lupan, la data de 13 aprilie 1904, muzeului din Baia Mare, unde a fost înregistrat sub nr. inv. 7.787. În prezent el nu mai poate fi identificat cu certitudine în colecțiile acestui muzeu. Lipsește dovada că opaițul găsit la Chiuzbaia aparține într-adevăr epocii romane, iar cele cinci opaițe romane ce se păstrează la muzeul băimărean provin din localități de descoperire aflate în afara Depresiunii Baia Mare.

Lit: Lukácsi, *Kisbánya*; ÉrtNagybánya 1904 (1905), 40, nr. 26; Szmik, *Felsőbánya*, 4; Stanciu, *Prezență romană* ?, 42, nota 8; Stanciu, *Materiali romani*, 160; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 41, nr. 46; Kacsó, *Mărturii*, 5; Réthy, *Aranymosás*.

-Localitatea a fost întemeiată, cu acordul Cămarii regale, în 1612 de către autoritățile orașul Baia Sprie în hotarul ce îi aparținea.

Lit.: Rupp, *Helyrajzi történet*, 361; K. Boitner, *Történelmi vázlat*, în Palmer (red.), *Nagybánya*, 187; Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 478; Meruțiu, *Regiunea*, 43.

-Gy. Lukácsi și A. Szmik afirmă că pe dealurile *Magura* și *Kishegy* există exploatări miniere din vremea romanilor. Pe dealul *Herja* („*Magura*”) ca și pe dealul *Chiuz* („*Kishegy*”) sunt prezente numeroase lucrări miniere vechi, care aparțin însă, la fel ca și cele din apropiere de Baia Mare (vezi mai sus), în mod cert unei etape mai recente decât epoca romană.

La începutul secolului XX, filoanele erau deschise prin două galerii principale: Hubert și Ioachim, prima pornită din Valea Chiuzbaia, de la o înălțime de 425 m, în direcție aproape nordică, a doua din Valea Herja, dintr-un orizont mai adânc cu 62 m. O galerie mai veche, Albert, cu 27 m deasupra galeriei Ioachim, înainta sub filoane în direcția nordică. Cele mai importante filoane exploatate erau *Clementina*, *Salan* și *Sf. Treime*, cu direcția est-vest, precum și *Toții Sfinții*, *Jidovu*, *Macavei*, *Boromei*, *Iosif* etc.

Lit.: Lukácsi, *Kisbánya*; Szmik, *Felsőbánya*, 4; Pálffy, *Bányageologia*, 410 sqq.; Pálffy, *AranyEzüst*, 39 sqq.; Pethe, *Fémbányászat*, 14; Ghițulescu, *Minéralisation*, 75 sq. Zsámboki, *Ércbányászat*, 42; Popescu G. C., *Metalogenie*, 262 sqq.; Csath și alții, *Bányászat*, 289; Baron, *Minerit aurifer*, 95.

-Dintre lucrări miniere vechi a fost cercetată Mina Piticilor (fig. 69-70), care apare cu acest nume pe un plan de suprafață, realizat la scara 1:2.000, în anul 1964, de către Trustul de Prospekțiuni și Explorări Miniere (TPEM). Ea a fost (re)identificată pe teren și parcursă de D. Iștván și Tr. Minghiraș (Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare) în 10 iulie 2007, cercetarea și cartografierea

galeriei fiind efectuată de C. Kacsó, Z. Șomcutean (MJM), Tr. Minghiraș, E. Klein (Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare), în 15 septembrie 2007. Alte observații și măsurători au fost realizate în ziua 21 martie 2009 de către o echipă mai largă a Clubului de Speologie „Montana” (I. Bereș, O. Chința, D. Iștván, Tr. Minghiraș, R. Mureșan, A. Mureșan,), la cercetări participând și I. Pop.

Mina Piticilor de la Herja este o galerie de coastă de pe filonul *Clementina* (denumit în trecut și *Clemens* sau *Clementi*), unul din filoanele principale ale zăcămintului Herja.

Lungimea excavațiilor de la suprafață de pe filonul *Clementina* este de cca 700 m. În adâncime, lungimea filonului este aproape dublă. Mina Piticilor a fost săpată în imediata apropiere a aflorimentului filonului *Clementina*, în dreapta Văii Chiuzaia, la cota +520 m pe un versant al dealului *Herja*, la cca 400 m sud de vârful acesteia.

La suprafață, traseul filonului *Clementina* este marcat pe întreaga distanță de cca 700 m de o înșiruire de excavații circulare (gropi vechi de cercetare) și scurte galerii cu profil redus, transversale sau direcționale, toate dispuse pe o lățime de 15-25 m. Lucrările menționate nu sunt de exploatare, ci de cercetare, la suprafață filonul *Clementina* ramificându-se în ramuri subțiri și fără importanță economică, la fel ca și alte filoane din zăcămintul Herja (cele de la nord de filonul *Șălan*).

Mina Piticilor este executată în roci sedimentare neogene intens metamorfozate termic (corneificate), cu direcție generală S-N. La m 5, galeria transversală are scurte galerii direcționale spre est și vest, galeria estică fiind descendentă, iar cea vestică, săpată la același nivel (lungimea cumulată a celor două galerii direcționale este de cca 10 m). Profilul acestor galerii direcționale este diferit de cel al galeriei transversale, având înălțime și lățime de până la 2,5 m, profil datorat unei cercetări reluate ulterior executării galeriei transversale. Se observă și acum, în pereți și tavan, urmele unor tipice, scurte găuri de mină manuale.

Galeria transversală a „Minei Piticilor” are o lungime totală de cca 16 m. În capătul său actual există o porțiune blocată de prăbușiri, prin care pătrunde curentul de aer (descendent vara), moderat ca intensitate, fapt ce indică că galeria continuă. Ultimele observații, obținute prin excavarea parțială a materialului de prăbușire, arată că galeria transversală continuă până în extremitatea nordică a aliniamentului filonian, într-un abataj rambleat (sau colmatat de prăbușiri), ceea ce arată că filonul *Clementina* a fost exploatat de la nivelul Minei Piticilor. Prin extragerea parțială a materialului de prăbușire, curentul de aer a devenit foarte puternic. Profilul galeriei transversale este dreptunghiular, cu înălțimea de 0,9-1,3 m (tronsoanele lungi au înălțimea de 1,1-1,2 m), lățime constantă de 0,5 m, podeaua din roci sedimentare curate, fără material de prăbușire sau provenit din transportul sterilului. Intrarea galeriei este parțial colmatată.

Nu au fost găsite elemente pe baza cărora ar putea fi datată cu certitudine Mina Piticilor. Pare însă destul de probabil că lucrările de aici datează din secolul XVII.

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Mina Piticilor**; Kacsó, *Date Minerit*, 12.

-O altă veche galerie a fost identificată la aproximativ 20 m nord-est de Mina Piticilor. Ea a fost cercetată în ziua de 21 martie 2009 de o echipă formată din I. Bereș, O. Chinta, D. Istvan, Tr. Minghiraș, A. Mureșan, R. C. Mureșan, și I. Pop. Este vorba de o scurtă galerie transversală mai deosebită, orientată sud-nord, cu o lungime de 8,5 m, lățimea maximă de 2 m și înălțimea medie de 1,40 m. Aflată la cota +540,1 m, la nord de presupusul (dar posibilul) abataj al Minei Piticilor, galeria a fost executată în roci sedimentare intens argilizate și friabile (diferite net de cele din culcușul filonului *Clementina*) pentru cercetarea eventualelor ramuri filoniene din acoperișul filonului *Clementina*. Alterările produse cu timpul au determinat desprinderi de roci și modificări ale profilului inițial al galeriei. În galerie nu au fost identificate ramuri filoniene, acestea fiind prezente doar în culcușul filonului. Galeria +540,1 m *Clementina* pare să fie ceva mai recentă decât Mina Piticilor.

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Mina Piticilor**.

-Un troc de tablă și vase de probă provenite din localitate se păstrează în colecțiile MJM.

Lit.: **Kacsó, Pop L., Minerit**, pl. 10, 6, pl. 29, 1.

Vc SATU NOU DE SUS

Vd TĂUȚII DE SUS

-Biserica romano-catolică „*Tăierea Capului Sf. Ioan*” este amplasată lângă DN 18, pe malul Săsarului, în mijlocul localității, pe strada *Forestierul*, nr. 4. Amplasamentul a constituit, probabil, în evul mediu nucleul central al așezării.

Clădirea bisericii este mononavată și se compune dintr-o navă de plan dreptunghiular cu dimensiuni exterioare de 11,90/17,35 m, un cor cu închidere poligonală, lung de 8,65 m (lungime totală) și lat de 7,70 m, și o sacristie adosată laturii nordice a corului, de 5,35/5,70 m.

În vederea efectuării lucrărilor de restaurare la biserică, a fost întocmit, sub conducerea arhitect T. Emödi (Atelier de Cercetare-Proiectare Restitutos SRL Oradea), un *Studiu de parament și de istoria artei*. O bună parte a datele prezentate în continuare este reprodusă, cu acordul autorului, din acest studiu.

Edificiul construit din piatră brută și-a conservat în mare parte caracterul gotic, ferestrele, portalurile, bolta corului, precum și sedilia și tabernacolul păstrându-și forma originală. Doar intervenții minore au alterat pe alocuri anumite elemente ale ei. Două treimi din navă – partea estică – și corul sunt contemporane, iar sacristia este în forma sa actuală o adăugire ulterioară. Cercetările de parament nu au furnizat date referitoare la presupusa sacristie medievală, care ar fi precedat-o pe cea actuală și nici la forma deschiderii prin care se făcea accesul din cor în sacristie. Faptul că la colțurile navei nu s-au

amplasat contraforți, indică că la ridicarea bisericii nu s-a avut în vedere boltirea navei, ci doar a corului.

Cercetările de parament au demonstrat că nava era în forma inițială mai scurtă, având un plan aproape pătratic, de dimensiuni exterioare de 11,85/11,95 m. Ulterior – dar tot în evul mediu – ea a fost extinsă cu 5,50 m înspre vest. Deși au aceleași dimensiuni, cele două ferestre gotice estice ale fațadei sudice a navei au traforuri diferite de cel sud-vestic și de cel aflat pe fațada vestică, ceea ce indică că ele s-au păstrat din prima fază de construcție. Având în vedere poziția sa, s-a apreciat că și portalul sudic, înzidit ulterior, se află *in situ*, în axul vechii fațade sudice, păstrându-se tot din prima etapă.

În ciuda semnalării unei retrageri în zidul sudic al corului, se pare că întregul cor a fost ridicat într-o singură etapă, și doar, eventual, realizarea bolții a putut avea loc într-un moment posterior. În urma unei intervenții mai târzii a fost adosat laturii sudice a corului un corp cu o funcțiune necunoscută, a cărui planimetrie s-ar putea clarifica doar prin efectuarea unor cercetări arheologice în acest loc.

Dintr-un motiv necunoscut – legat poate de necesitatea de a demola sacristia medievală, țesută cu colțul navei – s-a trecut la rezidirea colțului nord-estic al navei pe toată înălțimea lui. Ridicarea sacristiei actuale a avut loc după acest moment, cel mai devreme pe la sfârșitul secolului XVIII.

În privința datării fazelor de construcție, în lipsa unor elemente relevante, s-a schițat doar succesiunea relativă a acestora, pentru fazele medievale datele fiind oferite de ancadramentele portalelor și ferestrelor. Acestea din urmă prezintă forme cu răspândire pe o durată mai lungă, începând cu cea de-a doua jumătate a secolului XIV și până la începutul secolului XVI. În cazul celor două portaluri s-a apreciat că cunoașterea zonei bazelor ar facilita o încadrare tipologică și cronologică mai restrânsă.

Analogiile portalului vestic cu baghetele întretăiate la partea superioară sunt din a doua jumătate a secolului XV, majoritatea chiar de la sfârșitul secolului. Sedilia lată de 2,40 m (măsurată la muchia exterioară a nișelor laterale) și înaltă de 1,49 m (fără solbanc) este formată din trei nișe profilate cu cavete, cu terminații în arc frânt, polilobate, compoziția fiind încadrată într-un dreptunghi. Este o variantă relativ simplă a stilului denumit grafic. Forma nervurilor bolții este atât de răspândită pe întreaga perioadă a secolelor XIV-XV, încât acestea nu pot fi repere pentru o datare mai restrânsă.

Tabernacolul gotic încastrat în peretele nordic, cu nișa adâncă, simplă, cu arc frânt și cu o cruce cu brațe arcuite deasupra are o formă mai rară.

Amvonul este alcătuit dintr-un soclu octogonal, o bază cruciformă compusă din console cu reprezentări antropomorfe, un parapet prismatic de secțiune octogonală cu câte două fețe decorate cu motive florale, respectiv o cunună de lauri încadrând o mască umană. Piesa este considerată ca având mai degrabă caracter renașcentist târziu, fiind realizată probabil înainte de 1726.

Altarul principal dedicat Sfântului Ioan Botezătorul este apreciat ca fiind o piesă barocă de calitate mediocră în context transilvan, dar remarcabilă

pentru o biserică provincială, fiind alcătuit din panoul central – cu fundalul pictat cu imitații de marmură – ocupat de tabloul principal, cu terminația arcuită, încadrată de câte două perechi de stâlpi – dintre care cele interioare ies în rezalit, în fața unor pilaștri – având baze decorate cu grilaje aplicate, iar la partea superioară capitele compozite cu imposte cu profilaturi extrem de proeminente. Inițial, pe cele două capitele interioare au fost prinse două sculpturi. De cele două margini ale altarului sunt aplicate două aripi în formă de rocaille cu grilaje.

Tabloul ce ocupă locul central al altarului principal reprezintă scena martiriului Sfântului Ioan Botezătorul, patronul bisericii din Tăuți. Luând aspectul unei avanscene, prim-planul este ocupat de cele două personaje: soldatul bărbos care-l decapitează cu o sabie pe Sfântul Ioan Botezătorul, desculț, îmbrăcat într-o manta de piele de cămilă (Matei 3,4; Marcu 1,6) și cu piciorul stâng legat cu un lanț de o ladă. Sfântul Ioan Botezătorul, reprezentat și el cu figura bărboasă, este îngenunchiat și, stând cu spatele spre soldat, se roagă ridicându-și privirea spre fereastră, de unde inundă raze de lumină. Planul secund se adâncește în interiorul virtual al unei temnițe, spre o scară care duce la ușa întredeschisă a temniței, în care apare Salome, fiica lui Irod cu un platou în mână.

Partea superioară a altarului are în centru tabloul reprezentându-l pe Sfântul Florian îmbrăcat în scut și manta lungă roșie ținând în mâna dreaptă un steag. Sub figura lui se află inscripția cu monogramele donatorilor: A.Z. S.I.; în jurul tabloului atârnă bogate elemente florale aurite, iar deasupra lui plutesc nori.

Tabernacolul altarului cu fețe arcuite și încadrată de volute combinate cu rocailleuri este flancat de alte două figuri aurite ale Fecioarei Maria și a unui episcop. Placa de sfințire a altarului poartă inscripția: *Sigillum renovatum est occasione confirmationis in Nagybánya die 17. iunii 1909 Robertus Hámory secretarius eppalis* fiind întărit cu sigiliul episcopului Tiberiu Boromisza. Actul ultimei sfințiri este datat în 1888 prin documentul purtând următorul text: *JULIUS MESZLÉNYI de eadem dei miseratione et apost. Sedis gratia episcopus Szathmáriensis divina ope adjuti consecravimus Portatile hoc ad M. D. G. Et Reliquas SS.Christi MM. J. Victoriae M. et JJ. Tratr. Jund. Ord. B. M. V. Reverenter imposimus Szathmárin die 7. Julii A. D. 1888 – Julius Episcopus.*

Deasupra celor două uși laterale încoronate cu volute sunt amplasate statuile regilor sfinți ai Ungariei: Sf. Ștefan (în stânga altarului, purtând inscripția: S.STEPH/OPN) și Sf. Ladislau (în dreapta, cu inscripția S.LADI/OPN, adică *Ora Pro Nobis*).

Altarele votive laterale au fost desfăcute, astfel încât mensele lor baroce cu monogramele Mariei respectiv IHS au rămas *in situ* de-a parte și de alta a arcului triumfal. Unul dintre tablouri – cel reprezentându-l pe Sfântul Anton de Padova, sfânt al minoriților citind Biblia și fiind surprins de Pruncul Iisus înmânându-i o floare de crin, a fost așezat deasupra mensei, iat celălalt tablou cu scena Bunavestirii a fost agățat pe peretele nordic al navei. S-a apreciat că

ambele tablouri par să fi fost realizate de același meșter și sunt de calitate superioară față de tabloul altarului principal. Nu se știe dacă cele două statuete mai mici ale sfinților minoriți Sf. Anton de Padova cu Pruncul Iisus și probabil Sf. Bonaventura, aurite, aflate pe masa altarului sudic decorau inițial altarele secundare sau altarul principal.

În primăvara anului 2008, un colectiv al muzeului din Baia Mare, consiliat de P. L. Szöcs, a efectuat săpături arheologice în acest loc. Au fost cercetate mai multe suprafețe la joncțiunea dintre sacristie și nava bisericii, precum și în locul în care biserica a fost prelungită la jumătatea secolului XV, atât pe latura nordică, cât și pe cea sudică. Au fost descoperite urmele unei vechi fundații, probabil de la o sacristie mai veche, pe latura nordică a bisericii, ce aparține, posibil, primei faze de construcție a bisericii. Au fost găsite mai multe morminte, dintre care câteva foarte bine conservate, precum și cantități destul de mari de ceramică nesmălțuită și smălțuită. Două pipe de lut ars foarte frumos lucrate au apărut din pământul răvășit. Au fost identificate și urmele unui șant, despre care s-a presupus că înconjură biserica. Cercetările arheologice au confirmat supozițiile referitoare la existența unor anexe nordice și sudice ale navei. Ele au clarificat în parte planimetria acestora și raportul cronologic dintre navă și anexe.

Lucrările de restaurare a bisericii (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab) au fost efectuate în 2008 și 2009.

Lit.: Henszlmann, *Szathmár*, 146; Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 480 sq.; Meruțiu, *Regiunea*, 43; Drăguț, *Dicționar*, 419; *Sematizmus 2006*, 250 sq.; Németh, *Szatmár*, 310, pl. 18, nr. 495. Rezultatele parțiale ale cercetărilor arheologice au fost comunicate de I. Botiș, *Descoperiri arheologice în Tăuții de Sus*, Gazeta de Maramureș on-line, 5 mai 2008.

-Biserica Sfinții Arhangheli, aflată în imediata apropiere a bisericii romano-catolice, construită în 1797, de plan dreptunghiular, cu absidă semicirculară decroșată și turn-clopotniță pe latura de vest, prezintă forme baroce simplificate, caracteristice mediului rural din Transilvania.

Lit. **Drăguț, Dicționar**, 419

VI. BĂIȚA DE SUB CODRU, comună

Vla BĂIȚA DE SUB CODRU

-O așezare neo-eneolitică se găsește la cca 3 km vest de centrul localității, în raza cătunului Huta, pe platoul unui deal cu o poziție dominantă, numit *Dumbrava de Sus*, în punctul *Perii Dochii*. De aici provin trei topoare, unul perforat (lung. 8,9 cm) și două plate (lung. 6,9 cm, 9,8 cm), toate confecționate din andezit, care au ajuns la MJM (nr. inv. 27.911–27.913) prin intermediul lui Gh. Robescu, care le-a primit de la un localnic. Același localnic mi-a relatat, cu ocazia unei cercetări la fața locului în ziua de 14 iunie 2003, că în acest punct au apărut și piese de fier, printre care și un vârf de lance. Informația nu a putut fi verificată, după cum nu s-a putut stabili nici apartenența culturală a așezării neo-eneolitice, întrucât terenul pe care se află era acoperit în întregime cu iarbă.

Lit.: **Kacsó, *Mărturii***, 77, pl. 9, 1, pl. 10, 7; Bobîna, *Cercetări*, 7, nr. 1.

-Denumirea maghiară și cea germană a localității, *Mosóánya*, respectiv *Waschwerk*, precum și cea românească, în care este inclus cuvântul *Băița*, ar putea sugera faptul că în localitate sau în împrejurimile sale s-a practicat spălarea aurului. P. Niedermaier enumeră Băița de Sub Codru (*Waschwerk*) printre localitățile miniere mai puțin importante din Transilvania.

Lit.: Niedermayer, *Studien*, 397.

Vib ODEȘTI

-Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț (lung. 21, 8 cm, greutate 388 g), deteriorat la disc și la unul din brațele manșonului de înmănușare, tăișul uzat, bara de sub disc fisurată pe întreaga sa circumferință, patina verde negricioasă. A fost descoperit pe la mijlocul anilor '80 ai secolului XX, cu ocazia săpării fundației unui gard pe ulița *Calea Cuții*, aproape de ieșirea din sat înspre localitatea Cuța. Piesa a ajuns în posesia lui Cornel Ionaș din Baia Mare, care a prezentat-o la muzeu pentru determinare. Nu există date despre locul său actual de păstrare.

Lit.: **Kacsó, *Topoare***.

-Judecând după denumirile lor, în punctele de hotar *Braniște*, *Braniștea aleisă* lui *Macovei*, *Braniștea* lui *Gligorie*, *Braniștea Mărenilor*, *Piramida* (*Observator*), *Pivnița* din *Ruen*, *Pivnița* lui *Pintea Viteazul*, *Moara Strâmbului*, *Ograda Olariului*, *Temeteu de Jos*, *Temeteu de Sus*, *Țintirim* ar putea fi prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **I. Odobescu, *Toponimia satului Odești***, StArt II, 1973, 37-55.

Vlc URMENIȘ

-Satul Pathakfalva, menționat pentru prima dată la 1424, este localizat, printre altele, în raza localității Urmeniș. Este amintit ultima dată în documente la 1720.

Lit.: **Petri, *Szilágy IV***, 214 sq.; Suciu, *Dicționar II*, 384.

VII. BĂIUȚ, comună

VIIa BĂIUȚ

-Între Băiuț și Botiza au fost descoperite resturile unor cuptoare de redus minereuri. În lipsa unor cercetări sistematice, cuptoarele nu au putut fi datate, nu este exclus însă ca ele să aparțină epocii bronzului.

Lit.: Rusu, *Metbronz II*, 9; Kacsó, *BrTîrziu I*, 12; **Rusu, *Bemerkungen***, 380 (se menționează ca sursă de informație E. Stoicovici, *Rev. Muz. Miner.* 8, 1947, p. 98 sq. și date suplimentare de la E. Stoicovici); Rusu, Chițu, *Aiud*, 41; Kacsó, *Suciu*, nota 4.

-În grădina familiei Butuza, spre capătul nord-estic al localității, pe partea stângă a pârâului Băiuț, a fost descoperit un stater de aur de la Alexandru cel Mare. Piesa a fost donată de profesorul de istorie D. Condor muzeului din Baia Mare (MJM; nr. inv. Registru metale prețioase 649/1984).

Lit.: **Stanciu, *Descoperiri***, 172, nr. 3, A.

-O drahmă emisă la Dyrrhachium (Meniskos Archippou), descoperită într-un punct neprecizat din raza localității, a ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: **Chirilă, Lucăcel, *Descoperiri XIV***, 137, nr. 3; Sășianu, *Moneda*, 188, nr. 157; Mitrea, *Découvertes XXIV*, 382, nr. 3; N. Conovici, BSNR 131-133, 1983-1985, fig. 3, nr. 139; Stanciu, *Descoperiri*, 172, nr. 3, B.

-Zăcămintul minier Băiuț cuprinde două filoane principale; *Băiuț și Robu*. Mineralizația de aici are un caracter polimetalic aurifer (după I. Berbelec), respectiv predominant cuprifer (după G. C. Popescu). În partea superioară a filonului *Băiuț* a apărut și aur nativ.

În raza localității se află numeroase exploatări miniere vechi. Cele mai multe dintre acestea aparțin epocii medievale, eventual chiar din vremea lui Carol Robert (K. Palmer; Tripsa și alții). A fost exprimată și părerea că unele dintre lucrări de aici ar putea fi chiar preistorice (M. Roska), iar cele din Văratec, dar și altele ar data din epoca romană (L. Schmidt, S. Rákóczy, L. Pethe). S-a mai afirmat că aici s-a spălat aurul deja în antichitate (M. Rusu).

Nu au apărut până în prezent niciun fel de urme directe care să confirme aceste ipoteze. Totuși, frecvența descoperirilor de bronzuri în zona Munților Țibleș și Lăpuș, precum și prezența aici a unor comunități puternice, care au edificat monumente funerare deosebite, databile în ultimele secole ale mileniului II î.e.n. (vezi mai jos Lăpuș, Suciu de Sus etc.), fac plauzibilă părerea că resursele de minereuri din perimetrul localității Băiuț au fost cunoscute și exploatate deja în epoca bronzului.

Prima mențiune documentară medievală despre exploatările miniere de la Băiuț datează, se pare, din anul 1315, când este amintită o mină de aur în regiunea izvoarelor Lăpușului. Mineritul s-a intensificat la Băiuț începând cu 1769, după ce minele au devenit proprietatea Cărmării regale, la început sub direcțiunea minelor din Cavnic, apoi, din 1787, cu o direcțiune independentă, ce aparținea însă de Inspectoratul Superior Minier de la Baia Mare. Primul director al exploatărilor miniere de la Băiuț a fost Ignatius Kutscherfeld, care și-a făcut

studiile la Freiburg. Placa lui funerară se păstrează în cimitirul din Băiuț (vezi mai jos).

Cele mai importante lucrări au fost executate în teritoriile miniere Providența Divină, Borcut (minele Anton, Petru și Pavel), Zaharia, Văratice, fiind excavate filoanele cu aceleași denumiri. În apropiere se aflau și minele Cizma și Coasta Ursului (vezi mai jos Poiana Botizii). Exploatarea celei mai vechi sunt cele din zona Providența Divină.

În anul 1908, puțul de 123 m de la mina Breuner (din care erau deschise trei orizonturi inferioare) a fost abandonat și inundat, exploatarea continuând până în anul 1930 doar la orizonturile superioare. În acel an a fost sistată exploatarea în zona filonului *Providența Divină*.

În perioada interbelică, teritoriul minier Băiuț mai cuprindea minele Veche, Zaharia, Borcut, Coasta Ursului, Cizma și Văratec, ultima dintre acestea fiind cea mai importantă. Pentru facilitarea transportului minereului de la această mină a fost construit un funicular. La 1 august 1933 s-a dat în folosință flotația de la Băiuț, iar în anul 1935 s-a amenajat o instalație de aer comprimat la mina Văratec, introducându-se pentru lucrările de înaintare perforarea mecanică, ce utiliza aerul comprimat.

Producția de metale a crescut între 1919 și 1939 astfel: Au de la 20,92 la 127,695 kg, Ag de la 69,063 la 513,675 kg, Cu de la 1,858 t la 48,3 t (anul 1934), Pb de la 0,6557 t la 9,97 t (anul 1934).

Activitatea minieră a încetat la minele Breiner și Bolduț Superior în urma H. G. Nr. 898/2002.

Lit.: v. Born, *Briefe*, 147; v. Fichtel, *Mineralgeschichte I*, 158⁹³; Weisz, *Bányászat*, 143 sq.; **Szellemy**, *Fémbányászat*, 77 sqq.; Szellemy, *Erzlagerstätten*, 23 sqq.; Palmer, *Oláhláposbánya*, 301 sqq.; *Kiállítás 1896*, 84; Reményik, *Fémbányászat*, 64 sqq.; **Kádár**, *SzoldobMon IV*, 552, 554; Schmidt, *Bányászat*, 333; Rákóczy, *Bányászat*, 775; **L. Joós**, *Az erzsébetbányai m. kir. bányamű ismertetése*, în Oblatek, György (red.), *Monografia*, 46 sqq.; **Lazu (red.)**, *Entreprises*, 23 sqq.; Pálffy, *AranyEzüst*, 36 sqq.; Pethe, *Fémbányászat*, 6⁹⁴; **Iancu**, *ExplMiniere*, 468; **Ghițulescu**, *Minéralisation*, 76 sqq.; **Meruțiu**, *Regiunea*, 21, 68; Marin, *Realizări*, 272; Roska, *Repertorium*, 209, nr. 24; **Mittelstrass**, *Beiträge*, 101; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 190, 226 sq.; Rusu, *Metaur*, 30, 50 sq., nr. 9 (Lista zăcămintelor și spălătoriilor de aur); Tripșa și alții, *IstMetalurgiei*, 62; Rusu, *Bemerkungen*, 380; Rusu, Chițu, *Aiud*, 41; Zsámboki, *Ércbányászat*, 42; **Berbeleac**, *Aur*, 268; **Popescu G. C.**, *Metalogenie*, 285 sqq.; **Achim**, **Ciolte**, **Băiuț**; Zsámboki, *Bányászat II*, 218; Csath și alții, *Bányászat*, 287; Baron, *Industrie extractivă*, 473; Manilici, Manilici, *Piatra*, 263; Mirescu, *Lăpuș*, 56 sq.; Baron, *Minerit aurifer*, 95 sq., 164 sq.; Niedermaier, *Studien*, 385, 412, 425; Neacșu, *Resurse minerale*; Kacsó, *DateMinerit*, 13; Réthy, *Bányászat*, 19 sq.

⁹³ Sunt menționate minele de aur.

⁹⁴ Se menționează descoperirea la Băiuț a unor pietre de măcinat minereu, care sunt atribuite romanilor.

-În cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare) au fost cercetate mai multe lucrări miniere.

Excavațiile de suprafață pe filonul *Providența Divină* se află pe Valea Conciului, la cca 850 m amonte de confluența cu Valea Băiuțului, în versantul drept al văii, la cca 350 m amonte de galeria Hell, la cota +760 m și +800 m. În această excavație se localizează orizonturile superioare de pe filonul *Providența Divină*. În anul 1762 existau deja două orizonturi miniere aici: Alexandru (+200 m) și Ioan (+180 m). Ulterior se mai deschid orizonturile Francisc (+160 m) și Doamne Ajută (+120 m), ultimul în partea bazală a excavației. Aceasta este însă mai veche decât anul 1762, reprezentând porțiunea în care filonul a fost exploatat de la suprafață anterior, cea mai veche porțiune a exploatării miniere de la Băiuț, evident cu multe modelări ulterioare, reluări în exploatare a porțiunilor cu conținuturi mai reduse. Ultimele lucrări în zona excavației sunt ulterioare anului 1990, când, pentru reevaluarea părții superioare a filonului, s-au executat galerii de coastă, din care s-au realizat breșe până la suprafață în peretele excavației, materialul provenit din lucrările de cercetare fiind deversat în excavație (partea cea mai coborâtă a excavației, din imediata apropiere a văii, este cea a puțului Sfânta Treime). Este o excavație de cca 20 m lărgime, cu o lungime de 150-200 m, ascendentă accentuat, cu pereți neregulați, în care se remarcă guri de galerii vechi, lateral observându-se și haldele de steril. Fundul excavației urcă accentuat, fiind foarte neregulat, datorită deversărilor de material. Accesul spre partea superioară a excavației este posibil pe marginea din amonte a acesteia. Există o excavație similară și în versantul stâng al văii, accesul la aceasta făcându-se pe marginea canalului de apă. Cercetarea a avut loc la data de 27 octombrie 2006, din echipa de cercetare, însoțită de D. Nica de la Exploatarea Minieră Băiuț, făcând parte D. Iștván, C. Kacsó, Tr. Minghiraș și Z. Șomcutean.

Galeria Hell (galeria II, oriz. +60) are intrarea situată în versantul stâng al Văii Conciului, la cca 500 m amonte de confluența cu Valea Băiuțului, la cota +721 m. Galeria a fost executată ca orizont de bază începând din anul 1846 sub coordonarea maistrului minier Johan Hell din Schemnitz (Banska Štiavnica-Slovacia). Galeria transversală a ajuns la filonul *Providența Divină* (filonul principal din grupul Brainer) în anul 1848. Rezultatele bune obținute la acest nivel au determinat executarea puțului Sfânta Treime, de la acest nivel în adâncime, puț care în anul 1883 atinsese orizontul actual -120 (puț de 200 m adâncime). Ulterior (sau concomitent cu săparea puțului) s-a executat galeria Brainer (oriz. 0, +652 m), pe care s-a transportat minereul începând cu anul 1907. Galeria Hell a fost abandonată în anul 1930, fiind redeschisă și reprofilată în anul 1963. Galeria este armată pe cea mai mare parte a extinderii sale cu bolțari, cu profil semicircular, există însă și câteva porțiuni nearmate. Galeria transversală are cca 400 m până la filonul *Providența Divină*. De aici spre vest, galeria are o lungime de cca 300 m până la puț. A fost cercetată la aceeași dată, de către aceeași echipă.

Galeria Văratec-Botiza are intrarea situată pe platoul de la cota +980 m, realizat pe halda materialului extras prin deschiderea galeriei transversale. În a doua jumătate a secolul XIX s-a executat dinspre Botiza o galerie de coastă care a interceptat filoanele din grupul *Botiza*. Ulterior, în ultimul deceniu al secolul XIX, pentru utilizarea facilităților din zona Băiuț în exploatarea acestor mineralizații, a început executarea unei galerii transversale de pe versantul sudic al vârfului Văratec. Transversala de pe Izvorul Malului avea în acea perioadă lungimea de 750 m. După ce galeria transversală a fost săpată pe 1.300 m, pentru interceptarea filoanelor din grupul *Botiza*, la începutul secolului XX galeria a fost deviată cu 90 grade spre nord, cu scopul interceptării filonului *Ion*, al cărui afloriment a fost identificat între timp. La 500 m nord de cotitură a fost interceptat un filon necunoscut până atunci (filonul *Alexandru*), a cărui deschidere s-a realizat în anul 1927. Prin continuarea transversalei la nord de filonul *Alexandru*, în anul 1936 a fost interceptat filonul *Ioan*, într-o zonă cu conținuturi reduse, astfel că exploatarea acestuia a încetat în anul 1938. Abia în anii 1949-1960 s-au deschis la acest orizont filoanele *Ioan* și *Botiza*. Între anii 1930-1950, filonul *Alexandru* a fost deschis cu un puț în adâncime, la orizonturile -33, -73 și -125. Ulterior puțul a fost adâncit. Galeria transversală Văratec străbate pe cca 1.200 m predominant roci sedimentare, inițial paleogene, apoi neogene. Întrucât galeria este armată, aceste roci sunt vizibile doar în breșele de refugiu. La intrare armarea este realizată în bolțari de beton, urmând apoi porțiuni cu TH-uri metalice, torcret sau armare în lemn. Înainte de m 1.300 apar tufuri și piroclastite andezitice, infrastructura complexului andezitic panonian. De la m 1.300 galeria cotește spre stânga, apoi la mică distanță se intră la dreapta pe galeria spre Botiza. Aceasta este nearmată, inițial transversală, apoi direcțională pe filonul *Botiza II*, fiind săpată în roci sedimentare, până la ieșirea la zi. Cercetată, la data de 31 octombrie 2006, de o echipă formată din I. Bud, D. Istvan și F. Mersei, însoțită de M. Cârligeanu de la Exploatarea Minieră Băiuț.

Galeria Breiner are intrarea situată pe platoul aflat amonte de partea veche a localității, la cota +652 m. Ea a fost începută spre sfârșitul secolul XIX, partea inferioară a minei (cea situată sub această cotă) fiind abandonată în anul 1909, când cele trei orizonturi inferioare (-45, -92, -125) au fost inundate (denumirea inițială a galeriei este Breunner). Activitatea minieră a continuat deasupra orizontului Breiner până în anul 1930, când mineritul este oprit în acest zăcământ. Exploatarea a fost reluată la acest orizont în anii 1945-1946 prin evacuarea apelor din orizonturile inferioare inundate, apoi prin execuția transversalei Robu (1950-1953), continuată spre nord în anii 1960-1961 (galeria transversală Roșia), executarea transversalei Petru și Pavel la oriz. -60 (1960-1961), precum și alte galerii de cercetare în extindere, concomitent cu activitatea de exploatare și de reevaluare a valorii economice a porțiunilor superioare (neexploatate sau cu rambleu având conținuturi importante economic). Galeria a fost dezafectată, dezechipată și închisă în 2006, înainte ca echipa de cercetare din cadrul proiectului PIMM să o poată vizita. Având în

vedere importanța sa istorică, precum și posibilitățile de expunere pe care le oferă, s-a considerat că această galerie ar putea face parte dintr-o rețea vizitabilă.

Lit.: **Istvan, Kacsó, Fișe.**

-O placă funerară (lung. 1,40 m, lăț. 0,65 m) cu o inscripție în limba latină din anul 1789, decorată cu ciocane de miner încrucișate, este încastrată într-o mică capelă aflată în cimitirul comunal (fig. 71-72). Capela a fost restaurată după 1990, ultimele trei rânduri ale inscripției fiind acoperite cu var.

V. Wollmann a citit, completat și tradus inscripția astfel: LXXXIX // ANNO MDCC // HA IN URNA // RECONDITA SUNT // VISCERA ILL[USTRISSE]MI // D[OMI]NI IGNATII RI // SENFELD OFAI // OSBANIENSIS //?? //?? // În traducere: *În anul 1789 s-au păstrat/s-au depus măruntaiele/intestinele ilustrului domn Ignatius Risenfeld din Offenburg* ... (datele mi-au fost comunicate prin e-mail în data de 1 noiembrie 2005). Potrivit aceluiași cercetător, persoana menționată în inscripție a fost, probabil, un funcționar minier, care provenea de la Offenburg (Offenbánya), actuala localitate Baia de Arieș.

Recent am regăsit o fotografie a plăcii funerare, făcută de mine în anii '70 ai secolului trecut și pe care se pot citi, cu dificultate, și două dintre cele trei rânduri de jos ale inscripției. Am trimis această imagine lui Radu Ardevan, cu rugămintea de a citi și traduce inscripția. Noua lectură (comunicată prin e-mail la data de 14 mai 2010) este diferită de cea propusă de V. Wollmann:

LXX (două ciocane încrucișate) XIX

ANN O MDCC

HA IN URNA

RECONDITA SUNT

VISCERA ILL(ustrissi)MI 5

D(omi)NI IGNATII KUT

SERSFELD OLALA

POSBANIENSIS

MONT PRAEFOVI

POSTUI AETATIS L (?) 10

SUA ANNOS AN

(I)MAM DEO RED

Ann/o MDCC<LXX/XIX> / ha in urna / recondita sunt / viscera ill(ustrissi)mi / d(omi)ni Ignatii Kut/sersfeld Ola(h)la/posbaniensis / mont(is ?) praef(ectus ?) qui / post VI aetatis L / sua(e) annos an/(i)mam Deo red(didit)

Traducere:

În anul 1789 în această urmă au fost așezate măruntaiele (n.n. – rămășițele) prea-strălucitului domn Ignatz Kutsersfeld, prefect al minei (?) de la Băiuț, care după 44 ani ai vieții sale și-a redat sufletul lui Dumnezeu

R. Ardevan a făcut și câteva observații în legătură cu placa funerară de la Băiuț: „1. Scrierea este neglijentă, rândurile nu sunt drepte, literele sunt conturate cu o oarecare nesiguranță. 2. Consemnarea anului este ciudată, după

semnul minier (două ciocane încrucișate) s-a scris anno și, apoi, mdcc, iar restul cifrelor au fost așezate deasupra rândului. 3. Această situație sugerează soluția și pentru rândurile 10 și 11. S-ar zice că și aici s-a scris greșit post ui (confuzie între V și U) aetatis l (scris inversat) / sua (trebuia suae) annos... Acestea ar putea fi citite post aetatis suae annos VIL și traduse „după 44 ani ai vârstei sale” (dar nu avem siguranța că de fapt este așa și nu 56 de ani). 4. În r. 12 (ultimul), chiar la început, piatra este deteriorată, impresia este că se disting părțile superioare ale literelor mam, iar înainte de ele este loc destul pentru un – i”.

Inscripția a fost pentru prima dată publicată în monografia fostului comitat Szolnok-Doboka, cu ușoare diferențe față de cele comunicate mai sus, precum și cu menționarea ultimului rând, și anume DIEXVI MARTII (traducerea: în ziua de 16 martie). Potrivit informațiilor comunicate aici, rămășițele pământești ale lui Ignatius Kutscherfeld au fost strămutate din mormântul inițial într-un alt loc în anul 1872, iar placa funerară a fost reparată și așezată pe noul mormânt, fiind încadrată într-o ramă de stejar.

Nu avem date cu privire la momentul când această placă a fost încastrată în zidul capelei.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon IV**, 553; Wollmann, *Siebenbürgen*, 270, fig. 23; Wollmann, *Patrimoniu*, 86 sq., fig. 108⁹⁵. Informații suplimentare R. Ardevan⁹⁶.

-Ciocane și un baros folosite în minele de la Băiuț, troc de tablă, trocuri de lemn și conducte de lemn (părți componente ale unei instalații de evacuare a apei) din mina Breiner, o cofă se păstrează la MJM.

Lit.: **Kacsó, Pop L., Minerit**, pl. 4, 7 pl. 4, 1, pl. 10, 1, pl. 31, 2-5.

-Nu există date certe cu privire la începuturile topitoriei din Băiuț, care era destinată, potrivit lui A. Pósch, minereului argintifer și a funcționat până în anul 1883. Urmele sale nu se mai văd în teren, dar, potrivit tradiției locale, amplasamentul său se afla în partea nord-estică a localității, în apropiere de clădirile administrative ale Exploatarei miniere Băiuț. Aici se găseau la suprafață, prin anii '50 ai secolului trecut, cești de probă întregi și fragmentare.

Lit.: Weisz, *Bányászat*, 159; **Palmer, Oláhláposbánya**, 303; **Laszke, Kohómű**, 239 sqq.; Kádár, *SzolnDobMon IV*, 555; **Pósch, Kohóvölgy**, 108 sqq.

-Pe valea Izvorul Alb, din partea nord-estică a localității, a funcționat, în a doua jumătate a secolului XIX, o instalație de prelucrare preliminară a minereului oxidic de fier provenit de la Budești, numită K. u. K. Eisenwerk zu Fejerpatak.

⁹⁵ Sunt publicate aici datele ce mi-au fost comunicate în 2005. Remarc faptul că în această nouă publicație a lui V. Wollmann sunt preluate, fără menționarea sursei, numeroase fotografii care reprezintă suportul documentar al volumului Kacsó, Istvan (coord.), *Studiu*, parte a proiectului PIMM (vezi mai sus nota 51).

⁹⁶ Doresc să mulțumesc și aici domnului Radu Ardevan pentru citirea și traducerea inscripției de la Băiuț, dar și a altor monumente epigrafice prezentate în repertoriu (vezi Baia Mare, Baia Sprie, Cavnic, Maramureș).

Lit.: **Iştván, *Exploatări*, 16.**

Vîb POIANA BOTIZII

-În versantul stîng al pârâului Poiana, la cca 2 km în amonte de confluența acestei văi cu Lăpușul și la cca 2 km în aval de centrul satului se află mai multe peșteri. Cel mai cunoscut fenomen endocarstic este *Peștera Casa Pintei*, denumită de localnici și *Peștera lui Pinteza Viteazul* sau *Peștera din Piatra Pintii*, iar în literatura mai veche *Peștera cu oase de la Poiana Botizii*. Peștera are o dezvoltare de 39 m, denivelarea de -6 m și extensia de 26 m.

Peștera a fost descoperită în anul 1862 de către geologul Franz Pošepný. În anul 1885, György Primics, de asemenea geolog, a executat aici o săpătură și a recoltat o cantitate apreciabilă de oase: un craniu complet de urs fără mandibulă, apropiat de cel al *Ursus-ului arctos*, un craniu mai mare fără mandibulă – *Ursus spelaeus*, patru mandibule cu dinți și canini, două mandibule mai mici de urs, un fragment de mandibulă mai mare, 20 bucăți de oase de picior de *Ursus spelaeus*, 60 bucăți de oase de picior de la urși mai tineri, dar și de la alte animale, zece fragmente mai mari de coaste, fragmente de oase de bazin și omoplat, vertebre, tarsiene etc de urs, câteva fragmente de oase de picior și omoplat de ierbivore. Primics aprecia că peștera n-a putut servi drept adăpost permanent pentru oamenii preistorici, dar este probabil că ea a fost vizitată de aceștia.

În peșteră, mai precis pe o mică platformă laterală ce comunică cu diaclaza principală, s-au constatat urme de locuire, precum și vetre de foc. Datarea lor nu a fost deocamdată precizată.

În zonă mai sunt și alte peșteri mai mici: *Peștera de la Izbucul dintre Pietre*, *Peștera Meduzei* din Piatra Mică, *Peștera Tunelelor suprapuse* din Piatra Pintii. Ele nu au fost cercetate încă din punct de vedere arheologic.

Lit.: Goos, *Chronik*, 213; E. A. Bielz, JSKV 4, 1884, 4; Primics, *Jelentés*, 284 sq.; **Primics, *Batizpolyána***, 313 sqq.; Palmer, *Oláhláposbánya*, 304; Kádár, *SzolnDobMon V*, 497; Roska, *Repertórium*, 234 sq., nr. 8; Bombiță, *MțiLăpușului*, 44; **Iştván, ASSAS** 1993, 55 sqq.; Kacsó, *Vălenii Șomcutei*, nota 6; Păunescu, *PalMez*, 473; Portase, *Codice*, 38 sq.

-Cu ocazia unor cercetări de teren efectuate de Em. Alexandrescu, A. Păunescu și D. Pop, în prundișurile pârâului Poiana au fost găsite materiale de aspect sticlos și de culoare neagră, care au fost interpretate drept bucăți de obsidian. Analizele recente de laborator făcute unor resturi asemănătoare provenite de la Lăpuș (vezi mai jos Lăpuș) pun sub semnul îndoielii o astfel de interpretare.

Lit.: Păunescu, *PalEpiMold*, 59 sq.

-Potrivit tradiției locale, vatra satului s-a aflat inițial într-un loc aflat în aval de cel actual.

Lit.: **Kádár, *SzolnDobMon V***, 495.

-În cadrul proiectului PIMM a fost cercetată Galeria XII cu intrarea situată în versantul drept al Văii Poiana, la cca 1,2 km amonte de confluența cu Valea Cizma, la cota +680 m. Această galerie reprezintă orizontul de bază

pentru cercetarea grupurilor filoniene *Cizma* și *Coasta Ursului*, ambele cunoscute cel puțin din evul mediu (vezi mai sus). Execuția galeriei a început înainte de anul 1974, până în anul 1984 realizându-se galeria transversală de 2.400 m și deschiderea la acest nivel a filonului *Cizma*. Între anii 1984-1987 a fost deschis și filonul *Coasta Ursului*. În prezent, galeria este dezafectată și dezechipată parțial, fiind surpată la cca 100 m de intrare. Cercetată la data de 9 decembrie 2006 de o echipă formată din D. Iștván, I. Pop și A. Portase.

Lit.: **Iștván, Kacsó, Fișe.**

-Puncte de hotar *Arșița*, *Guruieș* și *Măgura Paltinului*, judecând după denumirile lor, ar putea avea importanță și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, passim.

VIIc STRÂMBU BĂIUȚ

-Amplasată în apropierea drumului ce leagă localitatea de Cavnic, topitoria din Strâmbu Băiuț era destinată inițial prelucrării minereului de fier. După mutarea unei părți a instalațiilor la Lăpuș (vezi mai jos Lăpuș), aici au fost prelucrate, până în anul 1933, minereuri provenite de la Cavnic, Băiuț și Văratice. Uzina dispunea de 16 cuptoare de calcinat, sistem Bode, un cuptor de calcinare, un topitor înalt, două topitorii mai mici, o instalație pentru desargintare etc., precum și de un laborator, ateliere, două roți de apă.

Se păstrează și în prezent resturi ale fundației mai multor clădiri, precum și un rezervor de apă subteran (fig. 73-74)⁹⁷.

Lit.: Weisz, *Bányászat*, 159; **Palmer, Oláhláposbánya**, 303; **Laszke, Kohómű**, 239 sqq.; Kádár, *SzolnDobMon IV*, 555; **Pósch, Kohóvölgy**, 108 sqq.; **Lazu (red.), Entreprises**, 36 sq.; **Iancu, ExplMiniere**, 469; Meruțiu, *Regiunea*, 70; Marin, *Realizări*, 276; Tripșa și alții, *IstMetalurgiei*, 81; Wollmann, *ArhInd*, 19⁹⁸; Baron, *Minerit aurifer*, 148; Réthy, *Bányászat*, 21.

⁹⁷ Constatări făcute cu prilejul unei cercetări de teren, pe care am efectuat-o în primăvara anului 2009.

⁹⁸ Se menționează „Hotărârea privind păstrarea și folosirea monumentelor de cultură” din 22 aprilie 1955, în care apar „ruinele topitoriei de fier din Băiuț (Raion Lăpuș, reg. Baia Mare)“.

VIII. BĂSEȘTI

VIIIa BĂSEȘTI

-La cca 500 m est de locul unde pâraul Băsești se varsă în râul Sălaj, pe panta vestică a dealului Lăpastru, în dreapta drumului de care se urcă înspre platoul de vârf, numit *Bodava*, în punctul *Piatra Frunturii*, D. Pop și Tr. Rus au găsit, cu prilejul unei cercetări de teren efectuate în primăvara anului 2000, câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce provin probabil dintr-o așezare Suci de Sus sau Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 108, 134, Anexa 1, nr. 11; Pop D., *Someș-Uileac*, nota 2; Pop D., *Considerații*, 71, nr. 12.

-Dintr-un tezaur monetar (?), descoperit pe un teren din hotarul localității în septembrie 1789, sunt cunoscute două monede: un sesterțius emis de Antoninus Pius pentru Faustina I (după 141 e.n.) și un denar emis de Marcus Aurelius pentru Faustina II (175 e.n). Piese sunt semnalate în manuscrisele numismatului și epigrafistului clujean Michael Pap Szathmári (1737–1812), păstrate la Biblioteca Universității din Cluj.

Lit.: **J. Winkler**, SCN 3, 1960, 441; Sășianu, *Moneda*, 91, nr. 9; Stanciu, *Descoperiri*, 172, nr. 4; Stanciu, *Contribuții*, 141, nr. 5; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 127, nr. 31; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 31, nr. 13; Iuga, *Teceu*, 232.

-La sud-est de localitate, la cca 600 m distanță în dreapta șoselei Gârdani–Cehu Silvaniei, la nord de Valea lui Vlad și la est de Valea Băseștiului, pe o ridicătură nu prea înaltă, în punctul *Vătaștină*, în cursul unei perigheze efectuate împreună cu D. Pop și M. Rotea, în ziua de 9 mai 2000, am găsit mai multe fragmente ceramice medievale timpurii lucrate la roată și ornamentate cu registre de linii în val, databile în secolele VIII și IX e.n. Ele provin probabil dintr-o așezare.

-Între Băsești și Gârdani este semnalat la 1424 satul Kopalchfalwa.

Lit.: **Suciu, *Dicționar II***, 354.

VIIIb SĂLIȘTE

VIIIc STREMT

-În vara anului 1982, în punctul *Poduri*, aflat în zona colinară din partea sud-estică a localității, am găsit mai multe fragmente ceramice, ce par să provină dintr-o așezare preistorică.

-Pe panta estică a Dealului Buii, I. Stanciu a descoperit, în august 1990, o așezare din epoca bronzului, ce aparține, foarte probabil, culturii Suci de Sus.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 118, 140, Anexa 1, nr. 155; Pop D., *Contribuții*, 78, nr. 156.

-În cursul unei perigheze efectuate în vara anului 1985, I. Stanciu a identificat o stațiune preistorică, încadrabilă eventual în epoca bronzului. În documentația aflată la muzeul din Baia Mare lipsesc informațiile cu privire la punctul topografic în care se află acest obiectiv.

-Un celt cu marginea ușor îngroșată și cu decor în relief format dintr-o nervură circulară, de care atârnă două nervuri unghiulare s-a aflat în colecția Alexandru Bohățiel. Datarea: Bronz târziu 3.

Lit.: **Roska, *Repertorium***, 51, nr. 244, fig. 48.

IX. BÂRSANA, comună

IXa BÂRSANA

-La sud de localitate, pe o terasă din apropierea Izei, în punctul *La Prisăci*, F. Nistor a găsit, în anul 1967, un nucleu de obsidian, probabil paleolitic. Piesa se află în colecția MMSM.

-Pe o ridicătură înaltă și prelungă (rest de terasă ?) numită *Cetățuia* (*Cetățeaua*, *Cetățuie*), ce se află aproximativ în centrul localității la relativ mică distanță de malul stâng al Izei, am descoperit, cu prilejul unui sondaj de verificare pe care l-am efectuat în vara anului 1968, într-un strat gros de 0,40–0,60 m, numeroase fragmente ceramice, dintre care câteva sunt ornamentate cu linii incizate de factură Suciu de Sus, iar altele, de culoare neagră în exterior, roșie în interior, sunt neornamentate. Au apărut aici și câteva fragmente de vase de factură mai grosolană, decorate cu striuri. Nu am putut separa stratigrafic categoriile de ceramică, sondajul fiind de altfel de mici proporții. Descoperirile menționate aparțin fie aceleiași locuiri, fie unor locuiri distincte, distanțate cronologic. Materialele se află la MJM.

În același punct, în apropiere de presupusul loc în care a ieșit la iveală un depozit de bronzuri (vezi mai jos), a efectuat un sondaj, se pare în anul 1967, F. Nistor. El a găsit fragmente ceramice din epoca bronzului, inclusiv câteva striate, dar și unele care sunt mai recente, eventual dacice, precum și de epocă medievală. Tot de aici au fost adunate de către M. Dăncuș, în ziua de 6 martie 1985, fragmente ceramice medio-moderne și trei mici piese de fier. Materialele se află la MMSM.

Lit.: Popa, *Maramureș*, 43, nota 6; 232, nota 81; Kacsó, *Bîrsana*, *Marmatia* 2, 1971, 369; László, *Gáva I*, 583, nr. 45 (informație Kacsó); **Kacsó**, *Beiträge*, 51, nr. 4a; Kacsó, *Preistoria*, 57; Kacsó, *Noi descoperiri*, 134, Anexa 1, nr. 12; Pop D., *Considerații*, 71, nr. 13; Pop D., *Petea-Csengersima*, 37, nr. 1.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate de R. Popa și M. Zdroba, în toamna anului 1966, la marginea sud-estică a localității, pe o pantă ușoară de deal cu înclinație sudică, străbătută de șoseaua Sighetu Marmăției-Borșa, în locul numit *Podul Miresei*, au fost găsite, într-un strat cu o grosime de aproximativ 0,30–0,40 m, numeroase fragmente ceramice, majoritatea decorate cu striuri. Ele semnalează prezența în acest loc a unei așezări din epoca bronzului ce aparține, foarte probabil, culturii Suciu de Sus.

Lit.: Kacsó, *Contributions*, nota 9; Bader, *Suciu II*, 27, nr. 9; **Kacsó**, *Beiträge*, 51, nr. 4b; Kacsó, *Noi descoperiri*, 135, Anexa 1, nr. 13; Pop D., *Considerații*, 71, nr. 14.

-Pe terasa din stânga Izei, în punctul *Podurile Humenii*, T. Ivanciuc a descoperit, în august 1998, fragmente ceramice, pe care le atribuie unei locuiri Suciu de Sus din epoca bronzului⁹⁹.

⁹⁹ În comunicarea în care sunt prezentate câteva dintre recente descoperiri arheologice din Maramureș (Ivanciuc T., *Descoperiri*, 283) se afirmă că materialele aflate în colecția Ivanciuc au fost văzute și datate „aproximativ” de mine. În realitate, eu am văzut doar o parte a acestor materiale, dar nicio piesă de la Bârsana, astfel că

Lit.: **Ivanciuc T.,** *Descoperiri*, 277, nr. 1.

-În ziua de 19 iulie 1935 a fost descoperit pe ridicătura *Cetățuia* (*Cetățuia*) un depozit de bronzuri. Pieseile au fost depuse într-un vas de lut, care s-a spart în momentul descoperirii, nefiind salvat niciun fragment din el.

Depozitul constă din: **1.** Celt cu plisc, secțiunea corpului ușor ovală, pliscul ușor îndoit spre interior și cu vârful puțin deteriorat, probabil din vechime, unul dintre colțurile tășului rupt recent, pe laturile înguste, de la marginea îngroșată până la tăș, câte o nervură slab reliefată, tășul aproape drept, lung. 11 cm. **2.** Celt cu plisc, secțiunea corpului ovală, un colț al tășului rupt din vechime, celălalt colț și tășul deteriorate recent, pe cele două fețe late, mai aproape de tăș, sunt prezente câte o nervură ușor reliefată, sub ele fiind vizibile urme de lovituri cu ciocanul, tășul aproape drept, lung. 12,7 cm. **3.** Brătară deschisă, cu capetele subțiate și apropiate, secțiunea aproape rotundă, ornamentată cu cinci grupuri de incizii verticale, ce alternează cu spații nedecorate, diam. interioare 6,8/6,25 cm, gros. max. 1,3 cm. **4.** Brătară asemănătoare, ornamentată cu patru grupuri de incizii verticale, ce alternează cu spații nedecorate, diam. interioare 7/6,6 cm, gros. max. 0,5 cm. **5.** Brătară asemănătoare, ornamentată cu șase grupuri de incizii verticale, ce alternează înspre capete cu linii încrucișate, iar în mijloc cu grupuri de incizii oblice, cu intervalele dintre ele hașurate oblic și vertical, diam. interior 6,2 cm, gros. max. 1,3 cm. **6.** Brătară asemănătoare, ornamentată la capete cu câte două linii unghiulare, între aceste motive fiind prezente șase grupuri de incizii verticale, ce alternează cu grupuri formate din patru triunghiuri hașurate, dintre care două sunt dispuse vertical, iar două orizontal, diam. interioare 6,2/6,25 m, gros. max. 1,2 cm. **7.** Brătară asemănătoare, identic ornamentată, diam. interioare 6,3/6,6 cm, gros. max. 1 cm. **8.** Brătară asemănătoare, fragmentată în două și cu capetele rupte, ornamentată aproape identic cu cea precedentă, diam. interior 6,7 cm, gros. max. 1 cm. **9.** Brătară asemănătoare, de asemenea din două fragmente și cu un capăt rupt, ornamentată aproape identic cu cea precedentă, diam. interior 6,1 cm, gros. max. 1,3 cm. Este posibil ca depozitul să mai fi conținut o brătară. Descoperirea se păstrează în colecția MNIR (nr. inv. 5.980–5.988, transfer de la Muzeul Național de Antichități din București). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Petrescu-Dîmbovița,** *AISC* 5, 1944–1948, 264–281; Rusu, *Bronzehorte*, 208; v. Brunn, *Hortfunde*, 292; Rusu, *Metbronz I*, 480 sq., nr. 8; Dumitrescu, *Arta*, fig. 422, 7-8; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 494, nr. 7; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 84, pl. 119, 1–9; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 115, nr. 116, pl. 83B; Blajer, *Die Arm- und Beinbergen in Polen*, PBF X, 2, München, 1984, 26, 41; Dumitrescu, *Kunst*, fig. 83, 4; Wanzek, *Tüllenbeile*, 79, nr. 38; Blajer, *Tarnobrzeg*, 124, harta 2; Hansen, *Metalldeponierungen*, 578, nr. 38; Chidioșan, Soroceanu, *Galoșpetreu*, nota 18; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u.*

responsabilitatea privind unele dintre încadrările culturale și cronologice, inclusiv pentru cele referitoare la așezarea de la Bârsana, punctul *Podurile Humenii*, în condițiile în care descoperirile nu sunt ilustrate, îi revine autorului menționatei comunicări.

Beinschmuck, 49, nr. 341. 342, pl. 35, 341. 342, 51, nr. 379–382. 385, pl. 38, 379–382, pl. 39, 385; Kacsó, *Precizări*, 63; König, *Hortfunde*, 18, 83; Kacsó, *Comori II*, 12; Bratu, *Depuneri*, 233, nr. 57.

-În partea sud-estică a localității, în locul numit *Valea Slatinei*, a existat o mănăstire. Începuturile sale sunt datate, cu probabilitate, în secolul XIV, atunci când, în punctul *La Părul Călugărului*, a fost înființată o sihăstrie. Construcția de la începuturile secolului XVIII se compunea dintr-un sanctuar închis poligonal, decroșat față de o navă în care era despărțit un pronaos. Mănăstirea a fost mutată mai târziu în dreapta Izei, într-un loc ce se numește *Podurile Mănăstirii*. În prezent, aici se află o mănăstire de maici și are hramul Soborul Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

În primăvara anului 2007, în acest punct au fost puse în evidență, în cadrul unor săpături nesistematice, fundațiile bisericii de piatră. Cu acest prilej au fost găsite și fragmente ceramice smălțuite, precum și fragmente de pânză cu pictură.

O altă mănăstire s-a aflat în partea sud-vestică a localității, pe *Dealul Humâna*, la izvoarele Văii Hotarului, numită în documente de la 1390 și 1414 *Valea Mănăstirii*. Recunoașterile de suprafață efectuate în acest punct de către R. Popa nu au dat rezultate pozitive. Pentru verificarea locului, cercetătorul a propus efectuarea unor sondaje.

Lit.: **Mihályi**, *Diplome*, 106, 133, 197; Bud, *Date*, 101 sq.; Meteș, *Mănăstiri*, 157 sq.; Lecca, *Dicționar*, 62; **Filipașcu**, *Maramureș*, 135; **Popa**, *Maramureș*, 217; **N. Roșca**, *Mănăstirea Soborul Sfinților Apostoli Bârsana*, 2000; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 64 sq.; Botiș, *Descoperiri arheologice la mănăstirea Bârsana*, în „*Gazeta de Maramureș*”, anul VI, nr. 235, 17-24 mai 2007, 6.

-Potrivit lui T. Bud, în hotarul localității ar fi existat o cetate. Se referă, probabil, la punctul *Cetățuia* (vezi mai sus).

Lit.: Bud, *Date*, 46.

-În cimitirul din localitate sunt prezente cruci de piatră cu brațele tăiate drept, partea inferioară fiind profilată prin tăieturi laterale oblice (motivul inimii) și decorată cu puncte, precum și cruci cu brațele laterale treflate. Acestea din urmă datează din a doua jumătate a secolului XIX.

Lit.: **Bilțiu**, *Cruci*, 133 sq., foto 9, foto 13.

-În raza localității sunt consemnate mai multe toponimii, care ar putea indica prezența unor obiective arheologice: *Bârloage*, *Capătul Cetățelei*, *Ciuroi*, *Ciuroiul Custurii*, *Ciuroiul din Obrejă*, *Ciuroiul din Poiană*, *Ciuroiul Dolhii*, *Comorâște*, *Comoară*, *Cornul Cetățelii*, *Dealul Comorii*, *Dosul Cetățelei*, *După Cetate*, *După Cetățea*, *În Gura Văii Caselor*, *În Mănăstur*, *În Podine*, *În Podul din Jos*, *În Poduri*, *În Podurile din Jos*, *În Podurile din Sus*, *La Comoară*, *La Mănăstire*, *La Pod*, *La Temeteu*, *Măgura*, *Mănăstur*, *Mohâlea*, *Obreja*, *Ocne*, *Pe Cetate*, *Pe Poduri*, *Poderei*, *Poderieie*, *Podereiul Văii Morii*, *Podul Custurii*, *Podul de la Arbori*, *Podul de sub Dumbravă*, *Podul din Popas*, *Podul Sopotei*, *Podul Surducului*, *Poduri*, *Podurile din Jos*, *Podurile Dumbrăvii*, *Podurile*

Dumbrăviței, Podurile în Boris, Podurile în Pietriș, Podurile Mănăștiurului, Valea Caselor, Vârful Comorii, Zgleamăn.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

IXb NĂNEȘTI

-Mai multe topoare plate de piatră șlefuită, precum și așchii și răzuitoare de piatră cioplită au fost descoperite, de către dr. Tiberiu Circa, în apropiere de râul Iza. Nu s-a stabilit dacă ele s-au aflat la locul descoperirii în poziție secundară sau dacă în locul respectiv se află o așezare. Piese, ce aparțin epocii neolitice, se păstrează la MMSM.

Lit.: Dăncuș, *Maramureș*, 13; Kacsó, *Comori I*, 27 sq.; **Kacsó, Preistoria**, 55, fig. 1, 4–9 și fig. 2, 1–5; Bobîna, *Cercetări*, 10, nr. 20.

-În punctul *Podurile Beltii*, aflat pe terasa înaltă din stânga Izei, mărginită la sud de un pînten stîncos, T. Ivanciuc a identificat, în martie 1996, urmele unei așezări preistorice. Au fost recoltate de aici fragmente ceramice și unelte de piatră, printre care și un vîrf de săgeată, cioplit din silex de bună calitate.

Lit.: **Ivanciuc T., Descoperiri**, 279, nr. 11.

-Pe terasa din dreapta Izei, în punctul *Valea Crezinii*, T. Ivanciuc a găsit, în martie 1999, fragmente ceramice, pe care înclină să le atribuie epocii bronzului, dar nu exclude „posibilitatea existenței aici a unui orizont feudal”.

Lit.: **Ivanciuc T., Descoperiri**, 279, nr. 12.

-Este posibil ca în punctele de hotar *În gura Văii Slatinei, În Podișor, În Poduri, Măgura, Obreja, Poduri, Podurile Bălții, Podurile Bârsanei, Podurile Mănăstirii, Podurile Secăturii, Podurile Slătiorii, Podurile Stupinii* să fie prezente obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

IXc ONCEȘTI

-Topor masiv de piatră, perforat (lung. 20,3 cm) din neolitic, descoperit întâmplător într-un punct neprecizat din raza localității. În colecția MMSM (nr. inv. 6.639).

Lit.: Dăncuș, *Maramureș*, 14; Kacsó, *Comori I*, 26 sq.; **Kacsó, Preistoria**, 56, fig. 3, 6; Bobîna, *Cercetări*, 12, nr. 28.

-O verigă de aur deschisă, cu capetele răsucite în formă de cârlig (greut. 7,5 gr), despre care I. Mihályi afirmă că este întrutotul asemănătoare celor din tezaurul de la Țufalău, a fost descoperită, se pare împreună cu alte obiecte, cu prilejul construirii drumului ce lega, probabil, Vadu Izei cu Săcel, în anii '70 ai secolului XIX. Piesa a ajuns în colecția Mihályi. Soarta ei ulterioară nu este cunoscută.

Pe baza analogiei prezentate de Mihályi, și anume inelele din tezaurul de la Țufalău, piesa de la Oncești s-ar data în Bronzul mijlociu 1, fiind cea mai timpurie descoperire de aur din Maramureș.

Lit.: *Magyar orvosok*, 165; **Mihályi, Manuscris I**, 29; **Kacsó, Sarasău I**, 372, 374.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață, pe care am efectuat-o împreună cu R. Popa și R. Harhoiu, în primăvara anului 1973, pe terasa înaltă din stânga Izei, la marginea vestică a localității, în imediata apropiere a șoselei Vadu Izei–Săcel, pe locul numit *Pe Corni*, am descoperit fragmente ceramice din epoca bronzului, dintre care câteva sunt striate, iar unul, aparținând unei străchini, arată similitudini cu cele descoperite în tumulii primei faze a cimitirului de la Lăpuș. Ele provin dintr-o așezare Suciu de Sus sau Lăpuș.

Probabil că la acest punct face referire mai nou și T. Ivanciuc.

Lit.: Kacsó, *Sarasău I*, nota 18; **Kacsó**, *Beiträge*, 59, nr. 19; Kacsó, *Noi descoperiri*, 139, Anexa 1, nr. 120; Ivanciuc T., *Descoperiri*, 279, nr. 14; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 120.

-În primăvara anului 1988, cu ocazia săpării unei gropi de mormânt la marginea sud-vestică a cimitirului actual, care se află pe terasa înaltă din stânga Izei, în locul numit *Bolteni*, a fost descoperit un depozit de spade de bronz. Două dintre spade au fost rupte de descoperitori în mai multe bucăți, foarte probabil pentru a stabili felul materialului din care au fost confecționate piesele, iar a treia a fost deteriorată. După aceasta, spadele, respectiv fragmentele lor au fost împrăștiate la locul descoperirii. Ele au fost strânse de directorul școlii din localitate și au fost păstrate, o scurtă perioadă, în colecția școlii, apoi au fost predate muzeului din Sighetu Marmăției. În aprilie 1989, împreună cu M. Dăncuș, R. Popa și Gh. Todinca, am efectuat o cercetare de suprafață a locului de descoperire, care a fost urmată de săpături de control într-un sit preistoric și medieval aflat în apropiere (vezi mai jos). Cu acest prilej au mai fost descoperite câteva fragmente de spade, precum și fragmente ceramice. Acestea din urmă semnalează prezența în acest loc a unei așezări Gáva, ce datează din aceeași perioadă ca și depozitul, nu se poate preciza totuși dacă spadele au fost depuse în timpul funcționării așezării sau numai după abandonarea ei. Potrivit informațiilor descoperitorilor, spadele au fost găsite la adâncimea de 0,40 m, încrucișate în poziție orizontală. Întrucât descoperitorii au menționat în relatarea lor numai două spade, este evident că anumite amănunte cu privire la depunere le-au scăpat. Cu toate că acestea nu mai pot fi reconstituite cu exactitate, pare totuși foarte probabil că spadele întregi au fost depuse încrucișat, iar alături de ele a mai fost așezat un fragment de spadă.

Depozitul este format din: 1. Spadă cu cupă la mâner, ruptă recent în patru bucăți, cupa relativ înaltă, prevăzută cu un orificiu, în mijloc cu un buton conic, ornamentată pe suprafața interioară cu cercuri concentrice și un rând de semicercuri, pe suprafața exterioară cu o bandă în val, mânerul oval în secțiune, ușor îngroșat, prevăzut cu trei nervuri late, registrul său superior ornamentat cu arcuri de cerc dispuse față în față, iar celelalte două registre cu benzi în val, garda cu umerii arcuiți și terminațiile oblice, ornamentată cu o buclă de trei linii, deschiderea gârzii semiovală, lama cu secțiunea lenticulară, prevăzută cu Ricasso crestate pe ambele laturi, în această porțiune decorul constând din câte o linie ușor arcuită, fiecare mărginind câte un motiv format din două capete de pasăre, plasate în șir și unite printr-un rând de puncte, în rest decorul este

alcătuit din benzi de șanțulețe verticale, tăișurile puternic deteriorate; lipsește vârful și o mică parte din cupa la mâner; lung. păstrată 66,7 cm. **2.** Spadă lungă cu limbă la mâner, limba îngroșată în mijloc, terminată în două coarne, secțiunea în formă de clepsidră și patru găuri de nit (într-una se păstrează cuiul de nit), marginile sale ornamentate cu linii orizontale și linii încrucișate, garda de formă trapezoidală puternic deteriorată, inițial cu șase găuri de nit (în trei se păstrează cuiele de nit), lama în formă de frunză de salcie și cu o nervură mediană, prevăzută sub gardă cu Ricasso crestate pe ambele laturi, la acest nivel fiind ornamentată cu semicercuri și puncte, sub acestea decorul constând din benzi de linii și rânduri de semicercuri și puncte, care urmează ductul tăișurilor și se unesc înspre vârf, tăișurile puternic deteriorate, lung. 84,3 cm. **3.** Lamă de spadă fragmentară, ruptă recent în trei bucăți, cu o nervură mediană puternic reliefată, ornamentată cu șanțuiri verticale, lung. păstrată 37,6 cm. Datarea: Bronz târziu 4.

Lit.: Kacsó, *Oncești*, 47 sqq., fig. 2; Kacsó, *Precizări*, 64; Kacsó, *Spade*, 210 sq., nr. 12–14, fig. 3, 1–3; G. Ilon, Savaria 27, 2002, 129; Ilon, *Szombathely őskori településtörténetének vázlat*, Szombathely, 2004, 60; Kacsó, *ColFloth*, 72; Vachta, *Studien*, fig. 36, 119, Lista V. 1. 1., nr. 16; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368; Bratu, *Depuneri*, 316, nr. 801.

-În imediata vecinătate vestică a cimitirului actual, tot pe terasa înaltă din stânga Izei, cu prilejul sondajului efectuat în aprilie 1989, au fost descoperite, într-un strat cu o grosime maximă de 0,30 m, numeroase fragmente ceramice, dintre care unele de culoare neagră în exterior, roșie în interior, ornamentate cu caneluri, de factură Gáva, provin dintr-o așezare extinsă a acestei culturi. Tot aici au apărut și temelii de piatră ale unor case medievale, databile, pe baza ceramicii găsite, în secolele XVII–XVIII. Materialul se află la MMSM.

Lit.: Kacsó, *Oncești*, fig. 3 (fragmentele ceramice preistorice).

-La aproximativ 4 km nord-est de localitate se află dealul *Cetățeaua* (488 m), de formă aproape conică, având doar către nord un bot lung și îngust (lățimea de 6–9 m) cu o suprafață aproape netedă și un platou de vârf relativ restrâns. Dealul, cu o poziție dominantă, este legat de înălțimea alăturată, a Custurei, printr-o șea. Acest punct a fost remarcat deja de I. Mihályi, care indica că se numește „*Cetatea lui Draguș*” și că aceasta a rămas probabil de pe vremea dacilor. În 1957 a executat aici un sondaj F. Nistor, descoperind fragmente ceramice dacice. Cu prilejul unor cercetări de suprafață efectuate la începutul anilor '60, M. Rusu și F. Nistor au identificat în acest punct un val de pământ, care înconjură din trei părți înălțimea, din care au prelevat câteva fragmente ceramice. Aceste cercetări au fost urmate de săpături arheologice conduse de H. Daicoviciu, din colectivul de cercetare făcând parte I. Glodariu, O. Bandula, pentru o perioadă mai scurtă și F. Nistor și I. Némethi (fig. 75-86).

Săpăturile s-au desfășurat în trei porțiuni diferite ale dealului: pe platou, la valul de pe pantă și pe muchea nordică. Locuirii dacice de pe platou îi aparțin o vatră de foc, un strat de arsură și fragmente ceramice. S-a presupus că aici au

fost amenajate doar una sau două locuințe ușoare (colibe) de suprafață. Peste așezarea din epoca dacică s-a suprapus cea medievală, care a avut două etape, reprezentate de două straturi de arsură, precum și de un turn de piatră construit direct pe stâncă. Starea proastă de conservare a turnului permite stabilirea precisă a dimensiunilor sale doar pe latura vestică. Lungimea ei, măsurată pe fundație, este de 7,70 m, iar măsurată pe zid este de 7,25 m. Turnul pare să fi avut o formă pătrată sau aproape pătrată. În apropierea lui s-au găsit fragmente ceramice medievale, precum și un ciocan de fier de spart piatră. La aproximativ 13 m sub platou se află o ridicătură continuă de pământ care, urcând ușor spre nord, înconjoară dealul din trei părți. Săpăturile efectuate în val au dus doar la descoperirea unor fragmente ceramice dacice, totuși autorii cercetării din 1964–1965 excludeau posibilitatea amenajării acestuia de către daci, considerându-l că a fost în legătură cu turnul medieval de pe platou. În lucrări mai recente, fortificația de pământ de pe *Cetățeaua* a fost atribuită însă dacilor (V. Kotigoroško, apoi și alți autori), fără a exista date certe în acest sens. Săpăturile de pe muchea nordică a dealului au prilejuit descoperirea unei cantități apreciabile de ceramică dacică lucrată cu mâna și la roată, precum și a unui lustruitor și a unei fusaiole, nu au fost însă descoperite complexe de locuire care să corespundă acestor materiale. Autorii săpăturilor de la Oncești au concluzionat că așezarea dacică de aici a fost modestă, ea constând dintr-un număr mic de locuințe de suprafață ale unor crescători de animale. Așezarea a fost datată la hotarul dintre era veche și era nouă. Pe baza unor piese de pe *Cetățeaua* cu analogii în ceramica culturii Lipița, s-a emis mai nou și ipoteza unei datări a așezării de la Oncești și în secolul II e.n. (Gh. Bichir). Locuirea medievală a fost atribuită secolului XIV, când de altfel localitatea este deja menționată în izvoare scrise.

Materialul se află la MJM (nr. inv. 506–515) și MMSM (nr. inv. 400–480).

În muzeul din Sighetu Marmăției se păstrează și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, printre ele unele provenite de la oale și vase vatră, aparținând culturii Suci de Sus. Fragmentele poartă marcajul Oncești–„*Cetățuie*”. Acest toponim este sinonim cu *Cetățeaua*, iar fragmentele ceramice au fost, foarte probabil, descoperite de F. Nistor la suprafață sau în cadrul unui sondaj într-un punct al dealului, unde nu s-au efectuat ulterior săpături. În același muzeu se află numeroase fragmente ceramice medievale (secolele XVII–XVIII), care provin, se pare, tot de pe *Cetățeaua*.

Lit.: Mihályi, *Máramaros*; Mihályi, *Diplome*, 41 sq., nota 1; Bud, *Date*, 46, 51; H. Daicoviciu, O. Bandula și I. Glodariu, *Cercetările de la Oncești din Maramureș*, StCercMaramureșene 1, Baia Mare, 1965; Popescu, *Fouilles 1964*, 477, nr. 53; Popescu, *Săpături 1964*, 594, nr. 53; Popescu, *Fouilles 1965*, 390, nr. 54; Popescu, *Săpături 1965*, 716, nr. 53; I. H. Crișan, *Ceramica geto-dacică cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, 269, nr. 211; Popa, *Maramureș*, 19, 161, 233 sq.; Popa, *Terra Hatzeg*, 260; Kacsó, *Expoziție*, 34, nr. 85–86; Anghel, *Cetăți*, 30; Drăguț, *Gotic*, 82, 84, 131, nota 11; Rusu A. A.,

Donjoane, 188, 191, 193, fig. 2, 17; Vătășianu, *Studii*, 15; Pascu, *Voievodat II*, 306; Popa, *Țara Hațegului*, 223, nota 93; Stanciu, *Descoperiri*, 178, nr. 20; Kotigoroško, *Tisa superioară*, 71 sqq.; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 47; Bichir, *Dacii liberi*, 191, nota 5; Bichir, *Freie Daker*, 785, nota 5; Rusu A. A., *Cetăți I*, 11; Pop H., *Siedlungen*, 125, nr. 39; Rustoiu, *Locdac*, 76, nota 219; Cosma, *Locmed*, 104; Mioara Turcu, *Dicționarul cetăților și așezărilor fortificate geto-dacice*, București, 2002, 113; **Kacsó, *Noi descoperiri***, 115, 139, Anexa 1, nr. 121; Rustoiu, *Sarea*, 201, fig. 5; Rusu A. A., *Cetăți II*, 102 sq.; Kacsó, *Mărturii*, 23 sq., pl. 89; Rusu A. A., *Castelarea*, 526, nr. 93; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 121; Glodariu, *Roads across the Carpathians during the Dacian Antiquity*, în Ruscu și alții (ed.), *Orbis Antiquus*, 540; Nemeth, Rustoiu, Pop H., *Limes*, 10, 14 sq., 20; Kacsó, *Exploatare Sare*, 104; Котигорошко, *Верхне Потусся*, 173 sqq.; Котигорошко, *VýchPravek* 9, 2009, fig. 1, 4.

-I. Mihályi consideră că Varalja¹⁰⁰ se afla pe platoul numit *Cetățiea* (*Cetățuia*) de la Bârsana. După C. Suciu, mențiunea din diploma de la 1360 despre o „*possessio olachalis Waralia*” ar indica un sat românesc la poalele cetății de lângă Oncești, în timp ce R. Popa susține că este vorba de fapt de localitatea Oncești. Diploma este întărită la 1408, unde apar însă separat Varalja și Vancsokfalva.

Lit.: Mihályi, *Tanúlmány*, 64 sq.; **Mihályi, *Diplome***, 41 sq., 154 sqq.; Suciu, *Dicționar II*, 422; Popa, *Maramureș*, 93.

-Având în vedere denumirile lor, este posibil ca în punctele de hotar *Ciuroieș*, *În Podișor*, *În Poiana Cetățuiei*, *În Săliște*, *La Pod*, *La Temeteu*, *Măgura*, *Pe Poduri*, *Pe Poduri la Nănești*, *Pe Poduri la Vâlcean*, *Podișorul*, *Podul lui Trufan*, *Podul Popii*, *Podurile din Jos*, *Podurile Oancii*, *Podurile Secăturii*, *Săliște*, *Zăpodii* să fie prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimică***, passim.

-Pe dealul *Cetățeaua* se află o mică grotă, *Grota de la Cetățeaua* (cod 04-1003/7), cu lungimea de 7,3 m și denivelarea de -2,95 m.

Lit.: **Chiș, *SighMar***, 103 (plan și profil, scurtă descriere).

¹⁰⁰ Definită drept „*moșia românească*”.

X. BICAZ, comună

Xa BICAZ

-În punctul *Fânațe*, I. Stanciu a găsit, în august 1990, fragmente ceramice, care par a fi preistorice.

-La aproximativ 1 km sud de localitate, pe o terasă cu o ușoară înclinație sudică, tăiată de o râpă adâncă, cu apă numai în perioade ploioase, în punctul *Igoaie*, elevul I. Mitre a cules numeroase fragmente ceramice preistorice, precum și partea inferioară a unui vas cenușiu lucrat la roată din secolul III e.n., pe care le-a donat muzeului din Baia Mare. În toamna anului 1987 am efectuat în acest punct o cercetare de teren, adunând alte fragmente ceramice¹⁰¹. În vara anului 1990 a fost întreprins aici un sondaj de verificare (fig. 87), sub conducerea lui I. Stanciu. Cu acest prilej au fost scoase la lumină urmele unei așezări din epoca bronzului, ce aparține fazei Suciul de Sus II, care suprapune o așezare neolitică (locuiri din etape diferite: Starčevo-Criș și Pișcolt-Iclod), precum și una din eneoliticul final (cultura Coțofeni). Nu au fost surprinse urmele de locuire din mileniul I e.n. În cadrul așezării din epoca bronzului a fost descoperit și un ac de tip cipriot. Cercetările de suprafață pe care le-am efectuat ulterior au permis și stabilirea estimativă a mărimii acestei așezări. Ea se extinde pe un perimetru cu o lungime de aproape 1 km și o lățime de 400 m. Fragmente Suciul de Sus au fost găsite și pe terenul imediat învecinat, numit *Pădurea Holmuri*, aproape de movilele funerare. Întregul material se află la MJM (nr. inv. 20.142–20.143, 27.607–27.767).

Lit.: Stanciu, *Bicaz*, 261; **C. Kacsó, I. Stanciu, *Bicaz, „Igoaie”, jud. Maramureș***, în *Situri*, 13, nr. 17; Romsauer, *Pyraunoi*, 123; **Maxim, *Bicaz***, 8 sqq., fig. 1-4; Kacsó, *Noi descoperiri*, 105, 135, Anexa 1, nr. 15; Kacsó, *Mărturii*, 56; Kacsó, *Coțofeni*, 30; Virag, *Pișcolt*, 18 sq., nr. 5; Pop D., *Considerații*, 71, nr. 16; **Kacsó, *Bicaz-Igoaie***; Kacsó, *Noi date*, 82; Kacsó, „*Importuri*”, 52; Bobîna, *Cercetări*, 8, nr. 3; Marta, *Petea-Csengersima*, 14, 50, 97; Marta, *Contribuții*, 6; Pop D., *Lăpușel*, 295 sq.

-În punctul *Ciurgău*, aflat în zona colinară de la sud, sud-vest de localitate, în apropiere de *Pădurea Mică*, I. Stanciu a găsit, în ziua de 17 august 1990, fragmente ceramice, care păreau, după aspectul pastei, să aparțină epocii bronzului. Am verificat împreună cu descoperitorul acest loc și am stabilit fără dubii că există aici o întinsă așezare a grupului Lăpuș, cu fragmentele ceramice răspândite pe toată panta sudică a dealului, până aproape de Valea Ciurgăului.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 108, 135, Anexa 1, nr. 16; Pop D., *Considerații*, 71, nr. 17.

-La aproximativ 2 km sud-est de localitate, pe o culme prelungă, domoală, cu o orientare est-vest, precum și în zonele imediat învecinate, în parte împădurite, în parte folosite drept pășune, în punctul *Togul Nemților*, se află o

¹⁰¹ Printre fragmentele ceramice adunate de la suprafață se află și câteva (vezi Kacsó, *Bicaz-Igoaie*, pl. 4, 10-11. 14), pe care nu le-am putut încadra cultural și cronologic. Ele sunt însă, foarte probabil, preistorice. Tot atunci a fost găsit și un fragment de strachină, care pare a aparține Hallstattului mijlociu, vezi Kacsó, *Bicaz-Igoaie*, pl. 4, 15.

necropolă tumulară din Bronzul târziu. Au fost cartăți 31 de tumuli, unii de dimensiuni impresionante, cu înălțimi de peste 8 m și cu diametrele de peste 40 m (fig. 88). Numărul tumulilor este însă, foarte probabil, mai mare (punctul *Togul Nemților I*).

În vara și toamna anului 1978 a fost cercetat parțial unul din tumuli. Rezultatele obținute nu sunt total concludente în ceea ce privește structura tumulului, s-au putut preciza totuși unele dintre elementele sale de construcție. Tumulul a fost ridicat în două etape. În prima etapă s-a construit o movilă cu înălțimea în centru de 1 m, în mijlocul căreia s-a practicat o groapă de foarte mari dimensiuni, a cărei adâncime nu a putut fi stabilită, deși săpăturile pe care le-am efectuat au ajuns până la -5,30 m, măsurată de la punctul actual cel mai înalt al tumulului. În groapă s-au găsit doar foarte puține fragmente ceramice, iar în porțiunea cercetată din movila mică nu s-a descoperit niciun fel de inventar arheologic. În marginea sudică a acestei movile se afla o vatră întinsă pe o suprafață destul de mare, amenajată direct pe solul antic, având în partea superioară un strat de cărbune cu o grosime de 2-3 cm, în care era prezentă o cantitate foarte mare de oase incinerate de animale. Tot aici s-au găsit și câteva fragmente de psalii din corn de cerb, ornamentate cu motive geometrice. Etapa a doua de construcție a tumulului a constat din acoperirea movilei mici și a depunerii aflate la marginea ei cu o manta de pământ, în care s-au găsit sporadic fragmente ceramice. Nu au fost descoperite oseminte umane, este însă posibil ca ele să se afle în partea necercetată a tumulului, mult mai mare ca extindere și volum decât partea deja săpată. Fragmentele ceramice apărute, majoritatea provenind de la vase mari pântecoase cu decor canelat, de culoare neagră în exterior, roșie în interior, sau cu decor excizat, având culoarea maronie sau neagră-roșie, indică încadrarea tumulului într-o etapă sincronă cu cea de a doua fază a necropolei de la Lăpuș, respectiv în faza Bronz târziu 3.

Din motive obiective, cercetarea tumulului nu a mai putut fi reluată. Materialul se află în colecția MJM.

Cu prilejul unei vizite efectuate aici, în august 2009, împreună cu G. V. Szabó și un grup de studenți de la Universitatea ELTE Budapesta, a fost găsită la suprafață, lângă unul din tumuli, o lamă de silex aflată, foarte probabil, în poziție secundară.

-Lit.: **Kacsó, *DeprSălaj***, 38, nr. 7a; Kacsó, *BrTîrziu I*, 19 sq.; Kacsó, *Bicaz*, 300; Kacsó, *Recenzie*, 112; Kacsó, *Beiträge*, 75; **Kacsó, *Libotin***, 94 sq.; Kacsó, *BrTîrziu II*, 47; Bader, *Bemerkungen*, 186, fig. 25, 20; Kacsó, *Arpășel*, 97; Vulpe, *Karpatengebiet*, nota 39; Păunescu și alții, *Mormânt*, 130; Vulpe, *Antichități*, 18; Kacsó, *Tumulary Necropoleis*, 212; Motzoi-Chicideanu, *Hallstattzeit*, 229; Kacsó, *Noi descoperiri*, 121, 125 sq., 135, Anexa 1, nr. 17; Vulpe, *Antichità*, 23; Kacsó, *Suciu*, 333; Kacsó, *Mărturii*, 55 sq.; Pop D., *Considerații*, 71, nr. 18; Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 91, nr. 95, 861; Kacsó, *Urnenfelder*, 108; Przybyła, *Epoka brązu*, 624; Kacsó, *Brandbestattungen*, 3; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 77, nr. 95, 652.

-Pe versantul sud-estic al dealului *Togul Nemților*, la cca 200 m de tumulii din pășune, am găsit la suprafață fragmente ceramice din Bronzul târziu, inclusiv de la vase pântecoase înalte, cu marginea lată canelată. Ele ar putea proveni dintr-o așezare contemporană cu necropola tumulară sau, eventual, din morminte plane (punctul *Togul Nemților II*).

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 108, 135, Anexa 1, nr. 18, pl. 2, 1-4; Kacsó, *Mărturii*, 56; Pop D., *Considerații*, 71, nr. 19.

-Depozite de bronzuri: **A).** Depozitul I a fost descoperit de un localnic din Bicaz, Ioan Floruț, la începutul anilor '70 ai secolului trecut, în punctul de hotar numit *Valea Unghiului*, aflat la cca 3 km sud-est de centrul localității, în stânga șoselei Cehu Silvaniei – Supuru de Jos, pe versantul sudic, cu o înclinație relativ lină, al unui deal nu prea înalt. Primele date cu privire la descoperirea unor obiecte de bronz la Bicaz mi-au fost furnizate de Olivia și Liviu Buga, care m-au informat despre existența unor piese în proprietatea descoperitorului. Totodată, ei mi-au pus la dispoziție piesele pe care le-au găsit la suprafață, în locul indicat de primul descoperitor. În zilele de 7 și 8 noiembrie 1977 am identificat pe teren locul exact de descoperire a depozitului și am executat un sondaj de verificare. În suprafața de 12/12 m cercetată au mai apărut, între adâncimile de 0,05 și 0,25 m, numeroase obiecte de bronz, toate fiind mai mult sau mai puțin mișcate de la locul lor inițial de depunere. Cu acest prilej a fost recuperată și întreaga cantitate de piese ce se mai afla în posesia lui Ioan Floruț. Din relatările acestuia am aflat că bronzurile, pe care le deținea, au fost adunate de la suprafața solului, timp de mai mulți ani. Nu au fost stabilite locul exact de depunere a depozitului și nici poziția inițială a pieselor, este totuși aproape cert că acestea au fost depuse într-o groapă nu prea adâncă, săpată într-un sol ce a suferit ulterior, sub influența vegetației lemnoase a pădurii de quercinee, un proces înaintat de podzolire, iar după tăierea pădurii și un proces lent de eroziune de suprafață, care au dus la decopertarea sa. În cele din urmă, lucrările mecanizate de pregătire a solului au distrus în întregime groapa de depunere și au răspândit pe o suprafață relativ mare obiectele. Este sigur că bronzurile nu au fost depuse în vase de lut, la locul descoperirii nefiind găsit niciun rest ceramic. Depozitul conține: **1–12.** 12 topoare cu disc și spin întregi sau fragmentare, dintre care un topor de tip B₃, varianta Dobrocina, o lamă de topor de același tip și aceeași variantă, un topor de tip B₃, varianta Breb, un topor de tip B₃, varianta Târgușor, un topor de tip B₄, varianta Șomcuta, o lamă de topor de tip B₃, varianta Cehăluț, două lame de topor de tip B₄, varianta Uioara, un disc și spin împreună cu bara de sub disc, un disc și spin, două fragmente de tuburi de înmănușare. **13.** Topor de tip Drajna, **14–15.** Două vârfuri de lance. **16–17.** Două pumnale fragmentare. **18–19.** Două lame de spadă. **20–37.** 18 celturi întregi sau fragmentare, dintre care opt celturi cu plisc întregi, un fragment de celt de tip transilvănean, un fragment de celt cu nervuri laterale longitudinale, două tăișuri de celturi masive, șase fragmente de celturi, probabil cu plisc. **38–60.** 23 de seceri întregi sau fragmentare, dintre care o seceră cu buton întreagă, 11 fragmente de tipul cu buton, două fragmente de tipul cu limbă la mâner, nouă

fragmente de tipul cu cârlig. **61.** Topor-ciocan. **62–63.** Două dălți fragmentare. **64.** Lamă fragmentară de ferăstrău. **65.** Fragment împăturit de centură ornamentată. **66.** Fragment de verigă (de picior ?). **67.** Tija perforată longitudinal de la un pandativ semilunar ajurat. **68.** Fragment de placă subțire, eventual de la un vas de bronz. **69.** Fragment de bară. **70.** Fragment de seceră cu un rest de turnare. **71–73.** Trei fragmente de placă de bronz. **74.** Fragment de placă subțire de bronz. **75–77.** Trei cioturi de turnare. **78–80.** Trei fragmente de obiecte nedeterminabile. **81–89.** Nouă resturi de turnare. **90–495.** 406 de turtel de bronz întregi sau fragmentare, precum și bucăți de bronz brut. Greutatea totală a depozitului, după curățirea pieselor și prevalarea unor probe pentru examinarea compoziției lor chimice, este de 221,101 kg, greutatea turtelor și a bucăților de bronz brut fiind de 214,515 kg, ceea ce reprezintă 97,0214 %. Descoperirea se află în colecția MJM (nr. inv. 15.623–16.110) **B**). Depozitul II a fost găsit, la începutul lunii mai a anului 1978, la aproximativ 40 m nord-est de locul de descoperire a primului depozit, în același punct de hotar, de către elevii Școlii generale din Oarța de Sus conduși de profesorul lor, Tr. Rus. După adunarea obiectelor ce se aflau la suprafață, întrucât exista pericolul înstrăinării unor piese, descoperitorii au executat o săpătură de salvare, scoțând la iveală și restul bronzurilor. Spre deosebire de primul depozit, piesele celui de al doilea au fost mult mai puțin răvășite de lucrările agricole, astfel că acestea au fost găsite relativ grupat, se pare că într-o groapă puțin adâncită în pământul viu, cu diametrul de cca 1,20 m. Potrivit relatărilor descoperitorilor, turtel capțuseau marginea gropii, iar piesele finite au fost depuse în mijlocul ei. În momentul în care am sosit la locul descoperirii, groapa în care a fost depus depozitul era deja complet distrusă. Am executat totuși un sondaj de verificare, în urma căruia am mai recuperat câteva bronzuri. Totodată, cu ajutorul unui detector de metale am mai găsit un număr mic de obiecte. La piesele adunate în primăvara anului 1978 s-a mai adăugat încă una, găsită în toamna aceluiași an în același punct de hotar, totuși la o distanță destul de mare de locul de depunere a celor două depozite. Atribuirea acestei piese celui de al doilea depozit a avut în vedere faptul că exemplare similare ei se află în această descoperire. Depozitul conține: **1–12.** 12 topoare cu disc și spin întregi sau fragmentare, dintre care un topor de tip B₃, varianta Cehăluț, două topoare de tip B₃, varianta Breb, un disc și spin împreună cu bara de sub disc, un fragment de disc, două fragmente de tuburi de înmănușare împreună cu o parte din bara de sub disc și din lamă, cinci fragmente de lame, două de la topoare de tip B₄, varianta Uioara. **13.** Partea superioară a unui topor de tip Drajna. **14–20.** Șapte vârfuri de lance, dintre care unul întreg, restul fragmentare. **21–27.** Șapte pumnale fragmentare. **28.** Mâner de spadă. **29.** Lamă de spadă. **30–102.** 73 de celturi întregi sau fragmentare, dintre care 20 de celturi cu plisc întregi, șase celturi cu plisc fragmentare, 11 tășuri, probabil de la celturi cu plisc, 17 celturi miniaturale cu plisc, un celt de tip transilvănean, un fragment de celt de același tip, un celt masiv cu decor în relief, 14 fragmente, inclusiv tășuri de celturi masive. **103–193.** 91 de seceri, dintre care 47 cu buton (cinci întregi și 42 fragmentare), 34 cu limbă la mâner

(una întreagă, întregită din două fragmente, 33 fragmentare), zece cu cârlig, toate fragmentare. **194.** Topor fragmentar cu ceafa prelungită. **195.** Topor fragmentar cu ceafa dreptunghiulară, gaura de înmănușare transversală și corpul decorat cu nervuri longitudinale. **196–199.** Patru fragmente de topoare cu aripioare mediane. **200–205.** Șase lame fragmentare de ferăstrău. **206–207.** Două piroane. **208.** Brățară cu secțiunea rombică. **209.** Brățară masivă cu secțiunea rotundă, ornamentată. **210–212.** Trei fragmente de brățări ornamentate cu creștături. **213–214.** Două fragmente de brățări din placă canelată. **215.** Fragment de brățară sau verigă neornamentată. **216.** Capăt de brățară (?) cu secțiunea lenticulară. **217.** Ac de tip Gutenbrunn, lipsește tija, **218.** Ac cu cap discoidal și gâtul ornamentat cu un registru de incizii circulare, lipsește tija. **219.** Fragment de fibulă. **220–221.** Două pandantive semilunare îndoite **222.** Faleră îndoită. **223.** Placă de centură lată împăturită, de care era lipită o turtă și căreia îi aparține, așa cum s-a constatat după despăturirea piesei, și o cataramă rotundă în deschizătura căreia sunt introduse patru benzi metalice înguste într-o dispunere de două câte două. **224.** Placă de centură de lățime mijlocie împăturită în care erau prinse un fragment de lamă de ferăstrău și un mic buton calotiform cu spin interior. **225.** Placă de centură îngustă împăturită, în care erau prinse o seceră cu buton căreia îi lipsește vârful, precum și două fragmente de seceri cu limbă la mâner, ultimele două rămase în continuare în porțiunea de centură ce nu a putut fi despăturită. **226–227.** Două cârlige de centură ce aparțin probabil pieselor de mai sus. **228.** Sârmă de bronz folosită la repararea unei centuri. **229.** Fragmente de placă îndoite, provenite probabil de la o centură. **230.** Fragmente de plăci provenite probabil de la vase de bronz. **231.** Fragment de bară cu secțiunea rotundă. **232.** Fragment de bară ușor curbată cu secțiunea rotundă (tijă de ac ?). **233.** Fragment de bară cu un canal îngust longitudinal. **234.** Fragment de bară cu secțiunea pătrată. **235.** Fragment de bară cu secțiunea dreptunghiulară. **236.** Fragment de bară cu secțiunea neregulată. **237.** Fragment de placă masivă dreptunghiulară (*Keftiubarren*). **238.** Diferite piese parțial topite, reunite într-un bloc, care s-a deteriorat la descoperire; în afară de piesele desprinse deja (un fragment de seceră, bucăți dintr-un celt, bucăți de plăci, bucăți informe de bronz), se mai disting clar un celt întreg, un fragment de celt, fragmente de plăci, o seceră cu buton fragmentară, un fragment de seceră, un fragment de brățară, o placă de bronz cu o margine ușor profilată (fragment de vas de bronz ?), fragmente de turte. **239–242.** Patru cioturi de turnare. **243–245.** Trei fragmente de plăci de la diferite obiecte nedeterminabile. **246.** Fragment de bandă îngustă de bronz, eventual de la o cataramă. **247–250.** Patru deșeuri de turnare. **251.** Fragment de obiect nedeterminabil. **252–260.** Nouă resturi de turnare. **261–736.** 476 de turte întregi și fragmentare, precum și bucăți de bronz brut. Greutatea totală a depozitului, după curățirea pieselor și prevalarea unor probe pentru examinarea compoziției lor chimice, este de 156,891 kg, greutatea turtelor și a bucăților de bronz brut fiind de 137,560 kg, ceea ce reprezintă 87,678 %. Descoperirea se află în colecția MJM (nr. inv. 16.111–16.750, 19.612–19.681).

În anii 2000 și 2001, împreună cu C. Gaiu, D. Pop și M. Rotea am efectuat o cercetare cu detectorul de metale a unei suprafețe relativ mari din hotarul localității Bicaz, evident și a porțiunii de teren în care au apărut depozitele de bronzuri. Cu aceste ocazii nu au fost depistate noi piese din epoca bronzului cu ajutorul detectorului, în schimb au fost găsite la suprafață, tot în punctul *Valea Unghiului*, alte două fragmente de turte de bronz (greut. 408 g, respectiv 152 g). Ele aparțin cu siguranță descoperirilor de bronzuri apărute anterior aici, dar nu pot fi atribuite unuia sau altuia dintre depozitele descrise. Piese se află la MJM (nr. inv. 33.229, 33.230).

Datarea celor două depozite: Bronz târziu 3.

Lit.: Kacsó, *BrTîrziu I*, 19; **Kacsó, Bicaz**, 295 sqq.¹⁰²; Kacsó, *DeprSălaj*, 38, nr. 7b, 7c; Rusu, *Bemerkungen*, 377 sqq.; Mozsolics, *Gusskuchen*, 415; Soroceanu, *Hortfunde*, 373, nr. 5–6; Rusu, Chițu, *Aiud*, 34 sqq.; **Bader, Fibeln**, 36, nr. 20, pl. 4, 20; **Kroeger-Michel, Haches**, 193, Lista 7a, D-166, 197, Lista 10a, D-537, 199, Lista 11, D-759, 200 sq., Lista 12, DDE-823, DDE-833, DDE-839, DDE-847, 201 sq., Lista 13, DDE-911, E-933, 203, Lista 16, Dg-23, fig. 18b, III, fig. 28a, fig. 114, fig. 208; Mozsolics, *Bronzefunde II*, 84; Kacsó, *Pumnale*, 245; Kacsó, *Crăciunești*, 243; Kacsó, *Libotin*, 95, nota 21; Kacsó, *BrTîrziu II*, 48; **Bader, Schwerter**, 84, nr. 136, pl. 16, 136, 93, nr. 196. 197, pl. 21, 196. 197; **Kacsó, Asuaj**, 40 sqq., fig. 3, 1–5; Hansen, *Metalldeponierungen*, 577, nr. 34A, 34B; Soroceanu, *Deponierungen*, 45, 80; Kacsó, *Arpășel*, 101, 115, Lista 4, nr. 2; Kacsó, *Lăschia*, 136, Lista 2, nr. 2-3; Vulpe, *Epbronz*, 20; Höglinger, *Sipbachzell/OÖ*, 83; Rusu, Dörner, Ordentlich, *Sântana I*, 21; Vulpe, *Antichități*, 18; Rusu, Dörner, Ordentlich, *Sântana II*, 161; Kacsó, *BrTîrziu III*, 91; Kacsó, *Späte Bronzezeit*, 39; Gogâltan, *Aspecte*, 12, nr. 9; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, 339, 343, 371; Motzoi-Chicideanu, *Hallstattzeit*, 229; **Kacsó, Ungurenii**, Lista 1, nr. 2-3, Lista 2, nr. 3, pl. 7, 1-2, pl. 8, 1; Vulpe, *Antichități*, 23; **Kacsó, Mărturii**, 56 sqq., pl. 75-78; Kacsó, *Târgu Lăpuș*, 240; Kacsó, *Comori II*, 12; Gogâltan, *Bronzeverarbeitung*, 345, 349, nr. 9, 369, 372, 377, pl. 2, 9¹⁰³; Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 91; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Dipșa*, 44 sq.; László, *Beziehungen*, fig. 1, 3. 7; Kacsó, *ColFloth*, 38 sq., 41, 44, 50, nota 436; Soroceanu, *Metallgefässe*, 243; Bejinariu, *Brâglez*, 49, 74; Irimia, *Sceptre*, 89; Bianka Nessel, *MittBerGesAEU* 29, 2008, 81¹⁰⁴; Irimia, *Aspecte*, 39; Bratu, *Depuneri*, 237, nr. 89-90; Marta, *Petea-Csengersima*, 59; Terțan, *Lapuș*, 209; Marta și alții, *Nyíregyháza-Oros*, nota 294 („Oarța de Sus/Bicaz”); Popa C. I., *Turte*, 330, 337 sq.; Kacsó, *DepBronz*, 33; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 77, 652.

¹⁰² Cu date incomplete, preluate și de alți autori, cu privire la compoziția și greutatea depozitelor.

¹⁰³ Celtul ciocan este atribuit greșit depozitului Bicaz II.

¹⁰⁴ Este preluată informația greșită furnizată de F. Gogâltan cu privire la apartenența celtului ciocan la depozitul Bicaz II.

-La cca 2,5 km sud de localitate, în punctul *Oarza*, pe o terasă joasă, la baza unei pante line care mărginește, spre sud-est, Valea Igoaii, I. Stanciu a sondat, în 1990-1991, o așezare locuită în mai multe epoci: neolitic, epoca bronzului și epoca Latène. Din ultima, datată cu probabilitate în secolele III–I î.e.n., provin, printre altele, fragmente ceramice cu grafit în pastă, decorate cu striuri. Și de la suprafață au fost recoltate fragmente ceramice, aparținând mai ales epocii bronzului, printre care și câteva de factură Wietenberg. Materialul se găsește în colecția MJM (nr. inv. 19.682-19.884).

Lit.: **Stanciu, *Descoperiri***, 173, nr. 5A, pl. 4, 6–10; **Stanciu, *Bicaz***, 261 sqq., pl. 2–3; Maxim, *Bicaz*, 7; Bobîna, *Cercetări*, 8, nr. 4.

-Pe panta sud-vestică, într-o porțiune aproape orizontală a dealului *Corbuțu*, aflat la sud de localitate, la nord-vest de punctul *Oarză*, mărginit spre vest de pârâul Ciurgău și spre sud de Valea Grofoaii sau a Igoaii, am găsit împreună cu I. Stanciu, în vara anului 1990, fragmente ceramice neolitice și din secolele III–IV e.n., printre acestea din urmă și unul cenușiu, ornamentat prin ștampilare.

În sondajul efectuat în 1991, I. Stanciu nu a identificat un strat de cultură databil în epoca romană, a pus însă în evidență mai multe complexe ce aparțin acestei epoci. Astfel, a apărut o groapă care străpungea stratul neolitic, cu un conținut ce indică cu probabilitate destul de mare prezența aici a unui mormânt plan de incinerare, cu depunerea directă în groapă a resturilor funerare. Un al doilea posibil mormânt se prezenta sub forma unei depuneri de formă trapezoidală în plan, în centrul căreia erau răspândite mai multe pietre de carieră, cu slabe urme de ardere, precum și puține bucăți de cărbune, fragmente ceramice și o verigă de fier. Alte complexe, probabil tot morminte, au fost răvășite de lucrările agricole, respectiv de amenajarea unei cabane.

Potrivit relatării unui localnic, pe panta dealului s-ar fi găsit și o monedă de argint, posibil antică.

Materialul se păstrează la MJM (nr. inv. 20.144–20.160, 27.831–27.880).

Lit.: **Stanciu, *Descoperiri***, 173, nr. 5B; **Stanciu, *Bicaz***, 267 sqq., pl. 4–5; Stanciu, *Contribuții*, 141, nr. 7; Kacsó, Stanciu, *Bicaz*, „Igoaie”, jud. Maramureș, în *Situri*, 13, nr. 17; **Matei, Stanciu, *Vestigii***, 33 sq., nr. 20, pl. 37, 1–10. 15; Maxim, *Bicaz*, 7; Kacsó, *Mărturii*, 64; Bobîna, *Cercetări*, 7 sq., nr. 2.

-Din punctul *Telec*, I. Stanciu a adunat, în august 1990, fragmente ceramice medievale, precum și o bucată de topitură (de fier?).

-Probabil că în raza localității se afla satul Redefalwa, menționat pentru prima dată la 1461 (după C. Suciu la 1424). La 1676 apare deja ca sat nelocuit, iar la 1682 printre localitățile distruse de invazia turcească.

Lit.: **Petri, *Szilágy IV***, 284 sq.; Suciu, *Dicționar II*, 393.

Xb CIUTA

-În apropiere de *Oarză*, în punctul *Popești*, I. Stanciu a găsit, în august 1990, fragmente ceramice atipice, probabil preistorice.

-În partea nordică a localității, în dreapta Văii Cernei, în imediata apropiere a drumului dintre Corni și Ciuta, pe o pantă lină de deal, aflat în prelungirea vestică a dealului *Pădurea Crucii*, în locul numit *Braniște*, cu ocazia unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o, în ziua de 14 octombrie 2003, împreună cu D. Pop și Tr. Rus, am găsit câteva fragmente ceramice atipice, posibil preistorice (punctul *Braniște I*).

-La cca 100 m sud de locul menționat anterior, cu aceeași ocazie am identificat o vastă așezare din secolele II-III e.n. (punctul *Braniște II*). De la suprafață am cules numeroase fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna, inclusiv fragmente de chiupuri de foarte mari dimensiuni. Ulterior, în cadrul unei cercetări de teren la care au mai participat D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, în același punct am găsit și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin culturii Wietenberg.

Lit.: **Kacsó, Mărturii**, 64.

-Cu ocazia unei periegeze efectuate în primăvara anului 2003, la care au mai luat parte D. Pop, Tr. Rus și Z. Șomcutean, la cca 200 m de capătul sud-estic al localității, în dreapta Văii Cernei, pe o pantă lină de deal, în locul numit *Cernișe*, am găsit câteva fragmente ceramice atipice, probabil preistorice.

Xc CORNI

-La 3 km sud-est de localitate, în zonă colinară, în apropiere de vechiul drum dintre Corni și Oarța de Sus, în punctul *Cornișor*, a fost găsit un fragment dintr-un vas de mari dimensiuni lucrat cu mâna, foarte bine ars, de culoare roșiatică, cu mică în pastă, eventual dacic. Fragmentul a fost donat muzeului din Baia Mare de către Gh. Peti din Oarța de Sus în data de 21 aprilie 2001. Tr. Rus a identificat locul de descoperire în mai 2002. Aici el a găsit alte fragmente ceramice, precum și o bucată dintr-o rășniță de mână. Cu prilejul verificării punctului, în data de 22 mai 2002, întreprinsă împreună cu D. Pop, Tr. Rus și Z. Șomcutean, am constatat că fragmentele recent găsite sunt neolitice și aparțin culturii Criș. Ele provin dintr-o mică groapă, parțial distrusă cu ocazia amenajării drumului. În afară de două mici fragmente ceramice atipice, nu am mai găsit alte materiale, aceasta și din cauză că locul este în parte împădurit, în parte folosit drept pășune. Apartenența culturală și încadrarea cronologică a primului fragment ceramic recuperat din acest punct rămân incerte. Pare însă exclus ca el să aparțină epocii neolitice.

Lit.: **Bobîna, Cercetări**, 9, nr. 12.

-Pe panta dealului *Guruieți* din partea sudică a localității, în dreapta drumului Bicăz-Babța, Mihai Șofron (Corni, nr. 272) a găsit, pe la mijlocul anilor '90 ai secolului XX, cu prilejul unor lucrări agricole, la mică adâncime în pământ, un topor-ciocan de cupru de tip Székely-Nádudvar (lung. 14,4 cm, greutate 410 g). Piesa se află la MJM (nr. inv. 33.251).

Lit.: Kacsó, *Mărturii*, pl. 15; **Pop D., Corni I**, 25 sqq.; Wollmann, *Münzstätte*, fig. 2 stânga; Pop D., *Corni II*, fig. 2.

-La sud-vest de localitate, pe o pantă lină de deal, aflată în prelungirea dealului *Secătura* din dreapta drumului Bicăz-Babța și a Văii Cernei, în locul

numit *Băbfișoara*, cu prilejul unei periegeze efectuate împreună cu Tr. Rus, în data de 9 mai 2000, am descoperit o așezare Suciu de Sus, faza II. Cu ocazia unei noi verificări a punctului, efectuată în ziua de 13 octombrie 2003, împreună cu D. Pop și Tr. Rus, am găsit la suprafață, în afară de fragmentele ceramice ce aparțin epocii bronzului, și câteva fragmente medievale timpurii, lucrate la roată și decorate cu motive în val incizate (secolele VIII-IX e.n.).

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 110, 136, Anexa 1, nr. 41, pl. 10; Pop D., *Considerații*, 73, nr. 43.

-La cca 1 km vest de dealul *Secătura*, pe o pantă de deal din stânga Văii Fântânele, în punctul *Sătuț*, unde se află, potrivit tradiției locale, vechea vatră a satului, am găsit, în data de 9 mai 2000, fragmente ceramice atipice, foarte probabil preistorice. Un astfel de fragment a găsit și Tr. Rus în punctul *Fântânele*, aflat în dreapta văii, vizavi de *Sătuț*. După spusele unor localnici, aici s-ar fi găsit „cioburi mari cu pereții groși și funduri de oală”.

-La 10 mai 2000, D. Pop a găsit la sud de localitate, în apropierea drumului de acces în sat, mai multe fragmente ceramice atipice, probabil preistorice.

-La sud-vest de localitate, în stânga Văii Cernei, pe versantul nordic al unui deal înalt, în punctul *Mărășag*, cu prilejul periegezei din 22 mai 2002, efectuate împreună cu D. Pop, Tr. Rus și Z. Șomcutean, am găsit numeroase fragmente ceramice, dintre care câteva au grafit în pastă. Ele provin dintr-o așezare databilă în secolele III-II î.e.n.

-Cu ocazia unei periegeze efectuate în ziua de 13 octombrie 2003, împreună cu D. Pop și Tr. Rus, la cca 500 m vest de punctul *Băbfișoara*, pe partea dreaptă a Văii Cernei, la 20 m de drumul Bicaz-Babța, în porțiunea mai joasă a unei pante line de deal, în locul numit *Valea Puiului*, am găsit un număr redus de fragmente ceramice atipice, probabil medievale timpurii (punctul *Valea Puiului I*).

-În cursul aceleași cercetări, la 300 m vest de punctul anterior, tot în *Valea Puiului*, în imediata vecinătate a pârâului Valea Puiului, care străbate longitudinal zona colinară și se varsă în Valea Cernei, am identificat o stațiune din mileniul I e.n. De la suprafață am cules o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice, unele cenușii, lucrate la roată, altele roșiatice sau negricioase, lucrate cu mâna. Unele dintre aceste materiale par să aparțină epocii romane, altele perioadei post-romane (secolele V-VI [?]). Tot aici au apărut bucăți mari de chirpici (punctul *Valea Puiului II*).

Lit.: **Kacsó, *Mărturii***, 64.

-La 1405 este menționat satul Somos, care este probabil identic cu localitatea actuală.

Lit.: **Petri, *Szilágy IV***, 344; Suciu, *Dicționar II*, 403.

-În apropiere de Corni, posibil însă în afara perimetrului actual al localității, este semnalat la 1410 satul Kolbazvanfalva, dispărut înainte de 1682.

Lit.: **Petri, *Szilágy III***, 679; Suciu, *Dicționar II*, 354.

XI. BISTRA, comună

XIa BISTRA

-O mănăstire ortodoxă, ctitorită puțin înaintea anului 1643, era amplasată în apropierea râului Bistra.

Lit.: **Filipașcu, Maramureș**, 135; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 66.

-Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII a fost descoperit, la o dată neprecizată înainte de 1910, pe teritoriul bisericii greco-catolice. Piesa cea mai veche datează din 1554, cea mai recentă din 1682. Tezaurul cuprinde piese din Transilvania, Polonia, Lituania, Prusia etc.: ort (1 piesă), 6 groși (66), polt (4), groși (314), 15 creițari (2). În colecția Cabinetului Numismatic al MNMB (nr. inv. 239B/1910).

Lit.: **Pap, Repertoriu**, 40.

-Pe teritoriul localității au fost identificate următoarele peșteri: *Peștera din Stilo* (versantul stâng al Văii Senderschi, dezvoltare 17,0 m, denivelare +2 m), *Peștera nr. 1 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 19,0 m, denivelare -6,0 m), *Peștera nr. 2 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 52,0 m, denivelare -19 m), *Peștera nr. 3 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 30,0 m, denivelare -2,0 m), *Peștera nr. 4 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 54,0 m, denivelare -19,0 m), *Peștera nr. 5 din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 18,0 m, denivelare +6,0 m), *Avenul Senderschi nr. 1* (versantul drept al Văii Senderschi, dezvoltare 17,0 m, denivelare -8,0 m), *Peștera nr. 1 de la cariera Senderschi* (versantul stâng al Văii Senderschi, dezvoltare 81,0 m, denivelare -10,0 m), *Peștera nr. 2 de la cariera Senderschi* (versantul stâng al Văii Senderschi, dezvoltare 13,0 m, denivelare -3,0 m), *Peștera mică în marne din Dealul Tocarnea* (dezvoltare 15,3 m, denivelare -1,6 m).

Lit.: **Parcul MM.**

XIb CRASNA VIȘULUI

-Depozit de bronzuri descoperit, în 1986, de Grigore Mihalca din Petrova, în zona premontană, la altitudinea de 669 m, la cca 2,5 km nord-est de localitate, în locul numit *După Olaha*, un teren relativ plat, poate chiar o terasă artificială, cu o lățime maximă de 150 m, continuată înspre nord de o ridicătură mai mare cu pante abrupte (fig. 89). Piese de bronz au fost găsite la marginea terenului menționat, între și sub o aglomerare de formă rotundă, cu diametrul de aproape 4 m, de plăci de gresie de diferite dimensiuni. Cu prilejul cercetării locului de descoperire, pe care am efectuat-o în zilele de 23 și 24 octombrie 1989, când am îndepărtat o bună parte a plăcilor de gresie, la o adâncime de 0,40 m, am mai descoperit, în poziție orizontală, un celt. Nu am putut stabili cu exactitate dacă aglomerarea de plăci de gresie a servit la protejarea depunerii de bronzuri sau, eventual, la marcarea locului de depunere, ori a apărut incidental, într-o epocă de dată recentă, în urma lucrărilor agricole, care au putut necesita curățirea, respectiv nivelarea terenului. Situații mai mult sau mai puțin asemănătoare, unele provenite chiar din Maramureș, par să indice faptul că și în cazul acestei descoperiri a existat o legătură între aglomerarea de plăci de gresie și depozitul de bronzuri aflat sub ea, în sensul că această aglomerare a protejat

depunerea sau a marcat locul depunerii. Piese găsite au fost împărțite între mai mulți locuitori din Petrova. Recuperea lor pentru colecțiile publice s-a desfășurat în mai multe etape. La muzeul din Baia Mare cele mai multe piese au ajuns între 1989 și 1991, achiziția a două brățări având loc însă la o dată mult mai recentă, și anume în 2002 și, respectiv 2010. Muzeul din Sighetu Marmăției a obținut în anii 1991 și 1992, datorită eforturilor lui M. Dăncuș și I. Ghergheș, alte piese din depozit. Trei piese au rămas în colecția Școlii generale din Petrova. Este posibil ca o parte a depozitului să nu fi ajuns încă într-o colecție publică. Din depozit sunt publicate: 1. Obiect format din trei piese: o verigă, căreia îi sunt atașate un celt și un miez de turnare pentru vârful de lance, greutate totală 306 g (1a. Verigă deschisă, secțiunea rotundă, diam. interioare 8,45-8,50 cm, gros. 0,6 cm. 1b. Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea oval-alungită, partea dinspre tăiș mult lătită, ornamentat sub manșon cu trei nervuri orizontale și câte două nervuri verticale spre marginea fețelor late, lung. 9,9 cm. 1c. Miez de turnare pentru vârful de lance ușor curbat, secțiunea rotundă, un orificiu transversal în mijloc, în partea superioară o mică adâncitură cu secțiunea ovală, atins de foc, lung. 13,8 cm). 2. Seceră cu buton, o nervură paralelă cu nervura de pe muchie, lung. 12 cm, greutate. 41,5 g. 3. Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea ovală, ușor lărgit înspre tăiș, ornamentat sub manșon cu trei nervuri circulare, de cea inferioară atârând, pe fețele late, câte trei nervuri în formă de clopot, lung. 14,1 cm. 4. Celt asemănător, identic ornamentat, cu tortița ruptă din vechime și un defect de turnare la manșon, lung. 14,1 cm, greutate. 458 g. 5. Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea ovală, ușor lătit înspre tăiș, defect de turnare la manșon, ornamentat cu o nervură circulară sub manșon de care atârna, pe ambele fețe late, câte un motiv format din două nervuri unghiulare și o nervură verticală centrală., lung. 11,5 cm, greutate. 225 g. 6. Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea ovală, ușor lătit înspre tăiș, ornamentat sub manșon cu două nervuri circulare, de cel inferior atârând, pe ambele fețe late, câte trei nervuri verticale, lung. 10,4 cm, greutate. 248 g. 7. Brățară deschisă, secțiunea rotundă, ornamentat cu grupuri formate din triunghiuri hașurate alăturate ce alternează cu grupuri de incizii verticale, diam. interioare 6,52/6,84 cm. 8. Brățară asemănătoare, identic ornamentată, capetele rupte din vechime, diam. interior 6,3 cm, greutate. 86 g. 9. Brățară deschisă, secțiunea oval-rotundă, ornamentată cu grupuri de incizii, diam. interioare 6,5/6,59 cm, greutate. 74,5 g. 10-13. Brățări asemănătoare, identic ornamentate, una ruptă din vechime, diam. interioare 6,39/6,45 cm, 6/6,05 cm, 5,95/6 cm, 6,1/6,17 cm, greutate. 76 g, 82,5 g, 77,5 g, 85,5 g. 14. Două fragmente care provin, probabil, de la o brățară asemănătoare ca formă și identic ornamentată, greutate. 46,5 g, 20,5 g. 15. Fragment de brățară asemănătoare, identic ornamentată, ruptă din vechime, diam. interior 5,9 (?), greutate. 36 g. 16. Fragment de brățară deschisă, neornamentată, ruptă recent, greutate. 17,5 g. 17. Verigă deschisă, secțiunea rotundă, diam. interioare 7/7,2 cm, greutate. 42 g. 18-35. Verigi asemănătoare, diam. interioare 6,88/7,26 cm, 7,63/7,94 cm, 7,72/8,16 cm,

7,88/8,5 cm, 7,52/8,48 cm, 7,79/8,22 cm, 7,5/8,66 cm, 7,83/7,85 cm, 7,68/8,25 cm, 8,38/8,55 cm, 8,58/8,65 cm, 8,5/8,62 cm, 8,84/8,85 cm, 8,3/9,11 cm, 8,66/8,72 cm, 9,14/9,2 cm, 9,03/9,15 cm, 9,26/9,5 cm, greut. 40,5 g, 38,5 g, 49 g, 51,5 g, 47,5 g, 44,5 g, 42 g, 42,5 g, 39,5 g, 48,5 g, 48,5 g, 45,5 g, 48,5 g, 49,5 g, ?, 46,5 g, 53,5 g, 65,5 g. Depozitul se păstrează la MJM (24 de piese; nr. inv. 19.590–16.611; 33.636), MMSM și la Școala generală din Petrova¹⁰⁵. Datarea: Bronz târziu 3.

Lit.: Kacsó, *Crăciunești*, 242 sq.; Kacsó, *Comori I*, 40; **Kacsó, CrVișeului**, 249 sq.; Kacsó, *Precizări*, 64; Soroceanu, Dacia N.S. 46-47, 2002-2003, 210 sq.; König, *Hortfunde*, 41, 52, 175, 177; Windholz-Konrad, *Rabenwand*, 308; Kacsó, *Comori II*, 12; Kacsó, *ExploatăriSare*, 102; Ciugudean, Ciută, Kádár, *Pănade*, 98; Kacsó, *ColFloth*, nota 460; Bejinariu, *Bronzuri*, 88; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 348, 351; Bader, *Lanzenschuh*, 131, nr. 5, pl. 1, 5; Bratu, *Depuneri*, 254, nr. 242; Ciugudean, *Piese de aur*, 25, fig. 2, 3.

XIc VALEA VIȘEULUI

¹⁰⁵ Cu prilejul vizitei pe care am efectuat-o la Petrova în anul 2006, nu am mai găsit la școala din localitate decât două piese de bronz ce aparțin depozitului.

XII. BOCICOIU MARE, comună

XIIa BOCICOIU MARE

-Pe teritoriul localității s-a aflat, potrivit unui document din 20 decembrie 1479, o biserică (de piatră ? lemn ?), care a fost dăruită împreună cu alte construcții.

Lit.: **Mihályi, *Diplome***, 547; Baboș, *Giulești*, 268, nota 14.

XIIb CRĂCIUNEȘTI

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse, în vara anului 1972, pe terasa înaltă din stânga Tisei, în apropiere de locul numit *Mohelca*, în grădinile lui M. Malarciuc și N. Babinet din punctul *Košare*, am identificat o așezare preistorică, probabil neolitică. În afară de câteva fragmente ceramice atipice, am găsit aici și un topor plat confecționat din gresie foarte fină (lung. 5,7 cm). Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 30.917).

Lit.: **Kacsó, *Preistoria***, 56, fig. 2, 6; Kacsó, *Mărturii*, 197 sq., pl. 10, 6; Bobîna, *Cercetări*, 9 sq., nr. 15.

-Pe terasa joasă din stânga Tisei, în stânga șoselei Sighetu Marmăției-Vișeu, în marginea vestică a localității, au fost culese de la suprafață fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin, foarte probabil, culturii Suci de Sus. Materialele recoltate au intrat în colecția MMSM.

Probabil că la acest punct, pe care-l numește *Poale*, se referă T. Ivanciuc în comunicarea sa recentă despre descoperirile arheologice inedite din Maramureș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 141, Anexa 1, nr. 185 (informații V. V. Vizauer și T. Ivanciuc); **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 278, nr. 7; Pop D., *Considerații*, 73, nr. 45.

-În punctul *Pompe*, plasat tot pe terasa joasă din stânga Tisei, T. Ivanciuc și V. V. Vizauer au găsit, la 5 aprilie 2003, fragmente ceramice preistorice (?), aflate probabil în poziție secundară. Informație T. Ivanciuc.

Probabil că la acest punct, numit acum *Câmp*, cu precizarea că se află la un kilometru vest de locul numit *Poale*, se referă mai nou T. Ivanciuc, el atribuind fragmentele atipice, cu rezerve, epocii bronzului.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 278, nr. 8.

-Un depozit de bronzuri a fost descoperit, în 1972, în poziție secundară, în imediata vecinătate a *Stației de Pompe*, aflată pe terasa joasă din stânga Tisei. După informațiile obținute imediat după descoperire, locul de depunere a depozitului s-ar fi aflat în apropierea locului său de descoperire, el fiind transportat aici împreună cu pietrișul folosit la nivelarea terenului. Potrivit unei informații primite de la Georgeta M. Iuga, la rândul ei informată de unul dintre descoperitorii depozitului, acesta a fost într-adevăr adus la locul de descoperire, însă de la distanță mult mai mare, dintr-un punct aflat în raza localității Rona de Jos¹⁰⁶. Din depozit au fost recuperate 39 de piese (fig. 90-98): 1. Topor cu gaură

¹⁰⁶ Am încercat, fără succes însă, să obțin și alte date cu privire la pretinsul loc de apariție a depozitului și la condițiile sale de descoperire. În lipsa acestora, localitatea de proveniență a depozitului rămâne Crăciunești.

de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Ungureni (Șanț), lung. 19,6 cm, greut. 630 g. **2.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, reconstituit din patru bucăți, lung. 21,4 (?) cm, greut. păstrată 430 g. **3.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, lama ruptă în apropierea tubului de înmănușare, aici fiind constatată o cavitate în corpul lamei, realizată în cursul turnării, lung. 22,3 cm, greut. 380 g. **4-9.** Topoare cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, exemplarul nr. 8 este rupt în două, probabil la descoperire, iar exemplarului nr. 9, de asemenea rupt în două, îi lipsește partea dinspre disc, lung. 22,1 cm, 24 cm, 24,8 cm, 22,8 cm, 23 cm, 14,6 cm (lung. păstrată), greut. 380 g, 485 g, 500 g, 445 g, 460 g, 210 g. **10.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Breb, lung. 24,4 cm, greut. 475 g. **11.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Târgușor, nervură circulară pe tub și șase proeminente pe partea superioară a discului, lung. 21,2 cm, greut. 350 g. **12.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Crăciunești, lung. 26,3 cm, greut. 430 g. **13.** Fragment de lamă de topor cu disc și spin, lung. păstrată 9,9 cm, greut. 110 g. **14-18.** Celturi cu plisc, secțiunea hexagonală, exemplarul nr. 14 are pliscul tocit, nr. 15 are o porțiune din partea superioară ruptă, pe ambele fețe late ale exemplarului nr. 17 se află câte trei linii reliefate, manșonul găurii de înmănușare a exemplarului nr. 18 prezintă un defect de turnare (?), lung. 8 cm, 8,6 cm, 8,9 cm, 9,4 cm, 7,9 cm, greut. 140 g, 180 g, 130 g, 135 g, 120 g. **19-24.** Brățări deschise cu secțiunea rotundă, ornamentate cu creștături, piesa nr. 23 este fragmentară, diam. max. 8,8 cm, 8,1 cm, 8,3 cm, 7,6 cm, 8,2 cm, 7 cm, greut. 67 g, 70 g, 64 g, 70 g, 54 g, 39 g. **25.** Brățară deschisă cu secțiunea rotundă, ornamentată cu incizii fine, diam. max. 7,4 cm, greut. 66 g. **26.** Brățară masivă deschisă, cu secțiunea rotundă, nedecorată, diam. max. 8,2 cm, greut. 200 g. **27.** Brățară masivă deschisă, de formă ovală, cu secțiunea octogonală, nedecorată, diam. max. 7,5/8,5 cm, greut. 236 g. **28-31.** Verigi de picior deschise, la exemplarul nr. 30 capetele ușor suprapuse, la celelalte mai mult sau mai puțin apropiate, diam. max. 11,4 cm, 11,3 cm, 11,5 cm, 11,6 cm, greut. 95 g, 109 g, 216 g, 160 g. **32.** Bară de bronz perforată, lung. 20,7 cm (32a) de care este prinsă, din antichitate, o brățară ornamentată cu creștături, diam max. 8,3 cm (32b), greut. totală 432 g. **33.** Bară de bronz asemănătoare, dar neperforată, ruptă și pilită în ruptură de descoperitori, lung. 208 g, greut. 407 g. **34-39.** Turte de bronz, dintre care cinci perforate, trei având în masa lor și piese finite, respectiv deșeuri de turnare parțial topite, greut. 660 g, 490 g, 610 g, 400 g, 613 g, 562 g. Piese au ajuns în două loturi, primul salvat de F. Nistor, la MMSM (nr. inv. 4.646-4.679, 7.611-7.615). Există informații despre încă o piesă – un topor cu disc sau un sceptru, care se păstrează într-o colecție particulară. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: Nistor, Vulpe, *SCIIVA* 25, 1974, 5-11; Vulpe, *SCIIVA* 25, 1974, 11-17; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 490, nr. 24; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 56, pl. 37, 13-16, pl. 38, pl. 39, pl. 40, 1-5; B. Hänsel, *PZ* 56, 1981, 286; Kroeger-Michel, *Haches*, 193, Lista 7a, D-165, 198, Lista 10b, D-610, D-611, D-614, D-615, 200, Lista 12, D-807, D-808, DDE-824, DDE-831, 201,

Lista 13, D-905; Mozsolics, *Metallhandwerk*, 53; Wanzek, *Tüllenbeile*, 80, nr. 62; Kacsó, *Crăciunești*, 235 sqq.; Kacsó, *Fémművesség*, fig. 4a-d; Kacsó, *Comori I*, 34, fig. de la p. 9–11; Andrițoiu, *Civilizația*, notele 682, 684; Hansen, *Metalldeponierungen*, 580, nr. 109; Ch. Sommerfeld, *Gerätegeld Sichel. Studien zur monetären Struktur bronzezeitlicher Horte im nördlichen Mitteleuropa*, Berlin–New York, 1994, 49; Comșa și alții, *Brățară*, în *Enciclopedia I*, 208; Kacsó, *Depozit*, 12 sq.; Kacsó, *CrVișeului*, 252; Vulpe, *Karpatengebiet*, 522, fig. 4, 1; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 46, nr. 277, 278, 49, nr. 345, 56, 59, nr. 438, 439, 68 sq., nr. 630–633, 74, nr. 721, 75, nr. 744, 86, nr. 905, 90, nr. 955, pl. 31. 277. 278, pl. 35, 345, pl. 45, 438. 439, pl. 54, 630, pl. 55, 631–633, pl. 60, 721, pl. 61, 744, pl. 73, 905, pl. 76, 955; Kacsó, *Precizări*, 64; Kacsó, *Brătâriu III*, 91; Vulpe, *ActaPraehArch* 32, 2000, 168; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, 292, 360, fig. 74; David, *Studien*, 478; Kacsó, *Ungureni*, Lista 2, nr. 6; Kacsó, *Comori II*, 10; Soroceanu, *Recenzie*, 363 sq.; Kacsó, *ColFloth*, notele 241, 242, 245, 447, 462; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 351, 357; Bratu, *Depuneri*, 254, nr. 243; Ciugudean, *Piese de aur*, 25, fig. 2, 1-2; Popa C. I., *Turte*, 330, 335, 337 sq.; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*.

-Un fragment dintr-un cap de piatră, foarte asemănător cu cel găsit la Borșa (vezi mai jos Borșa), a apărut cu ocazia unor lucrări într-o grădină din localitate. Piesa se află într-o colecție particulară din Sighetu Marmăției, în prezent fiind expusă la MMSM. Informație M. Dăncuș.

-Fără alte precizări, A. Filipașcu vorbește de monede (romane ?) descoperite pe locul unei vechi cetăți.

Lit.: Filipașcu, *Maramureș*, 21; Iaroslavschi, *Daci*, 44.

-În locul numit *Mohelca* de la piciorul terasei înalte a Tisei, la cca 500 m depărtare de malul stâng al râului, se află o așezare preistorică și una din milenii I e.n. Obiectivul a fost identificat cu prilejul unei cercetări de suprafață, pe care am efectuat-o împreună cu R. Popa în mai 1971, atunci când am constatat existența unor porțiuni cu pământ mai negru conținând cărbune, cenușă și pietre arse la vest de movila cu diametrul de aproximativ 70 m și înălțimea de 10–12 m, *Mohelca* propriu-zisă, formată natural în urma unui proces de eroziune. Am cules din acest loc atunci numeroase fragmente ceramice, în special medievale timpurii.

Cercetările sistematice au început aici în 1972, cu participarea descoperitorilor stațiunii, precum și a lui R. Harhoiu. Ele au continuat în 1976, în acel an sub conducerea lui R. Harhoiu și cu participarea Georgetei M. Iuga.

Pe terenul de la *Mohelca*, mărginit spre est și nord de zone mocirloase, stratul de cultură este inconsistent și discontinuu, devenind mai ușor sesizabil doar în vecinătatea complexelor de locuire reprezentate prin case de suprafață. Cu totul sporadic au apărut și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin, foarte probabil, culturii Suciu de Sus, ele nu provin însă dintr-un nivel distinct și nu pot fi raportate la vreun complex.

Dintre locuințele descoperite nu au fost publicate decât cele dezvelite în prima campanie de săpături. Prima locuință a apărut sub forma unei vetre deschise de dimensiuni foarte mari (2/2,50 m), pe a cărei suprafață se aflau pietre arse, fragmente ceramice, cenușă și cărbune, precum și foarte rare fragmente de chirpici. Dimensiunile și planul casei de suprafață nu au putut fi stabilite, este însă sigur că podeaua ei se prelungea și în afara perimetrului vetrei. Locuința a fost construită din materiale ușoare, lemne sau doar nuiele, eventual lipite cu pământ. A doua locuință (fig. 99) a fost identificată sub forma unei gropi ovale neregulate (diam. 4,60/2,70 m) cu fund albiat, plină de pietre de râu de mărime mică și mijlocie arse în foc și clivate, printre pietre aflându-se lut cu foarte mult cărbune și numeroase fragmente ceramice. Fundul gropii era căptușit cu un strat de cărbune de lemn. Ea a reprezentat, foarte probabil, o instalație mare de foc, înconjurată inițial de pietre, situată în centrul sau către marginea unei construcții din materiale foarte ușoare, de tipul colibei. Inventarul arheologic recoltat din locuințe și din stratul de cultură se compune din ceramică (fig. 100), o fusiolă, două fragmente de sticlă alb-verzuie provenind de la recipiente (pahare ?), precum și un amnar de fier și câteva pietre folosite la ascuțirea unor unelte de os. Pe baza acestui inventar, locuirea de la *Mohelca* a fost datată de R. Popa și R. Harhoiu la mijlocul și în a doua jumătate a secolului VII e.n.

Materialul se află în colecția MJM.

Lit.: Morintz, *Fouilles* 1972, 371, nr. 43; Popa, *Toponimie*, 40, nota 29; Rusu, *Pietroasele*, fig. 1, nr. 86; **Popa, Harhoiu, Mărturii**, 256 sqq., fig. 5–8; Stanciu, *Descoperiri*, 174, nr. 11; Stanciu, *Lăpușel*, nota 27, 309, nota 34; Teodor, *Descoperiri*, 102, 104; Stanciu, *Cercetarea*, 483 sqq.; Stanciu, *Gepizi, avari, slavi*, 218 sq.; Stanciu, *Slavii timpurii*, 124, 126; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 137, nr. 5; Kacsó, *Maramureș*, 36; **Kacsó, Noi descoperiri**, 110, 136, Anexa 1, nr. 44; Kacsó, *Mărturii*, 67 sq.; Stanciu, *Slawen*, 247 sq.; Pop D., *Considerații*, 73, nr. 44; Kacsó, *Exploatare Sare*, 104; Vizauer, *Așezări*, 203 sq., nr. 52.

-O piatră înaltă de 1,80 m cu inscripția „VBHSV” a fost găsită în grădina lui Emil Liederman din apropiere de dealul *Hegyeshegy* (*Dealul ascuțit*). Ea este menționată de I. Mihályi și este localizată de A. Filipașcu la Crăciunești, cel din urmă afirmând că este romană. După aprecierea lui R. Ardevan, inscripția nu este antică.

Lit.: Mihályi, *Diplome*, 221, nota 1; Filipașcu, *Maramureș*, 21. Informații suplimentare R. Ardevan și I. Stanciu.

-Între localitățile Crăciunești și Apșa este menționat satul *Barkfalva*, proprietate a drăgoșștilor.

Lit.: **Csánki, Hunyadiak I**, 446.

-La mijlocul versantului estic al ridicăturii *Mohelca*, la o înălțime de 4 m se află o peșteră, *Peștera Mohelca* (cod 03-1004/1). Peștera este o cavitate mică, descendentă (dezvoltarea 11,7 m, denivelarea -3,3 m). Galeria de acces în peșteră este scurtă, după 9 m ajungându-se la baza unui mic lac, unde înălțimea

peșterii este 1 m. Pe marginea lacului pot staționa trei-patru persoane. A fost emisă ipoteza că peștera a fost săpată manual, fiind în legătură cu stațiunea pre-și protoistorică din apropiere.

Lit.: **V. T. Chiș, A. Michnea, Speomond** 7-8, 2002-2003, 39.; Chiș, *SighMar*, 106 (plan și profil, foto, scurtă descriere).

XIIc LUNCA LA TISA

-La 2 km sud de localitate, pe versantul nordic al dealului *Kamnja* sau *Camnea* (688,1 m), la cca 15 m diferență de nivel față de vârf, se află o grotă descendentă, probabil antropică, în prezent aproape în întregime colmatată, numită de localnici *Peștera lui Doboș*. A fost identificată de V. T. Chiș, de la muzeul din Sighetu Marmăției. Există o singură galerie descendentă, cu o orientare aproximativă N-S. Intrarea are înălțimea de 0,5 m și lățimea de 1 m. Lungimea grotei este de 5,5 m, iar denivelarea de -2,5 m.

Pe peretele din stânga intrării în grotă se află o inscripție și desenul schematizat al unei figuri umane, ce pare a ține în mână un arc (fig. 101). Potrivit părerii mai multor specialiști (E. Toth, G. Kalla și alții), inscripția nu cuprinde literele unui alfabet cunoscut, semnele reprezentate fiind creații *ad-hoc*, cu un scop neprecizabil.

În vârful dealului există urme ale unei cariere de gresie calcaroasă, precum și blocuri de diferite dimensiuni de gresie, dintre care unele marcate prin incizii superficiale pentru crăpare, altele cu urme de lovituri de daltă. Potrivit tradiției din Rona de Jos, gresia a fost folosită la fundația actualei biserici, construite la începutul secolului XX.

Pe versantul sudic al aceluiași deal am găsit un fragment de vas cenușiu, databil cu probabilitate în secolele XVIII-XIX.

Am cercetat grotă și împrejurimile sale, împreună cu D. Iștván și Z. Șomcutean, în ziua de 19 aprilie 2006.

Lit.: **Portase, Codice**, 30 sqq., fig. la p. 31 jos; **D. Iștván, V. T. Chiș, Tr. Minghiraș, Pro Unione** X, nr. 1-2 (29-30) – iunie 2007, 63 sqq.¹⁰⁷; Chiș, Minghiraș, *Peșteri*, 30.

XIIId TISA

-Pe terasa înaltă din stânga Tisei, în apropiere de cantonul de cale ferată, în locul numit *Certeze* sau *Lazuri*, am identificat, cu prilejul cercetărilor de teren efectuate, în primăvara anului 1972, împreună cu R. Popa și R. Harhoiu, o stațiune locuită în mai multe epoci. Încă în acel an, apoi în 1977, am întreprins aici sondaje de verificare.

Stratul de cultură surprins este subțire, nedepășind 0,30 m, iar materialele diferitelor epoci apar de regulă împreună. Cele mai vechi urme aparțin eneoliticului final, și anume culturii Coțofeni. Dintre formele ceramice caracteristice acestei culturi, au fost evidențiate aici oala cu torți perforate vertical și castronul, iar dintre motivele ornamentale creștăturile verticale duble

¹⁰⁷ Autorii consideră că inscripția ar putea fi totuși descifrată, fără a oferi însă soluții în acest sens.

pe și sub margine, șirurile de incizii adânci unghiulare, brăurile reliefate, proeminențele. Locuirii Coțofeni i-a aparținut, foarte probabil, și un fragment de lamă de silex.

Terasa a fost locuită mai intens, se pare, în epoca hallstattiană. În afara unei cantități relativ mari de fragmente ceramice, au fost descoperite și două piese de fier (piron, lamă de cuțit), precum și două obiecte de lut ars (fusaioală, disc perforat) (fig. 102-105). Majoritatea materialelor provine din umplutura a două gropi, una posibil de semibordei (fig. 106-107). Formele ceramice hallstattiene sunt străchinile cu marginea învazată, uneori ornamentate cu caneluri oblice, oalele cu decor în relief, plasat sub margine, vasele cu corpul pântecos, ceștile, vasele-strecurătoare. Se remarcă și un fragment de la gâtul unui vas cu decor de caneluri late orizontale, o toartă supraînălțată cu o prelungire crestată, un fragment de capac (?) cu o nervură aproape de margine, un decor plastic în formă de corn. Așezarea se încadrează, foarte probabil, la începutul Hallstatului mijlociu, în a doua jumătate a secolului VIII, prima jumătate a secolului VII î.e.n.

Locuirea cea mai nouă de pe terasa *Certeze (Lazuri)* aparține perioadei medievale timpurii, probabil secolele VI–VII e.n. Din umplutura unei locuințe de suprafață au fost recoltate puține materiale ceramice, printre acestea și un vas de mici dimensiuni, lucrat cu mâna, î. 7,7 cm (fig. 310, 18).

Descoperirile se păstrează la MJM (nr. inv. 27.768-27.830).

Lit.: Morintz, *Fouilles* 1972, 393, nr. 155; **Stanciu, *Descoperiri***, 180 sq., nr. 29B, pl. 9, 18; Stanciu, *Lăpușel*, nota 34; Vasiliev, *Recherches*, 94; **Kacsó, *Preistoria***, 56, 60, fig. 4; Stanciu, *Cercetarea*, 483; Stanciu, *Slavii timpurii*, 125; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 138, nr. 11; Kacsó, *Mărturii*, 68 sq.; Stanciu, *Slawen*, 248; Kacsó, *Exploatarea Sare*, 100, 103 sq.; **Kacsó, *Hallstatt***, 169, fig. 8-13; Vizauer, *Așezări*, 271, nr. 145.

-În grădina parohului greco-catolic din localitate a fost descoperit, înainte de 1892, un denar roman de argint (*Severus Aug Provid Deorum*), care poate fi un hibrid (Av. Septimius Severus–Rv. Caracalla) emis curând după 211 e.n. A fost în colecția T. Lehoczky.

Lit.: **Lehoczky, *Adatok***, 160; **Stanciu, *Descoperiri***, 180, nr. 30, A (încercarea de determinare R. Ardevan); Poenaru Bordea, Mitrea, *Découvertes XXXVI*, 315, nr. 65; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 83, nr. 139; Vizauer, *Denar*, 223.

XIII. BOGDAN VODĂ, comună

XIIIa BOCICOIEL

-Pe teritoriul localității se află punctele de hotar *Cetățuia, Dealul Slatinii, Gruiul Slatinii, La Cetățea, La Temeteu, Pe Poduri*. Ele prezintă, eventual, interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

XIIIb BOGDAN VODĂ

-La nord-vest de localitate, în imediata apropiere a drumului Bogdan Vodă–Bocicoiel, în terenul lui I. Secăreanu „Chiștol”, în locul numit *La Podeț*, se află o așezare din epoca bronzului cu ceramică striată. Așezarea a fost descoperită de M. Dăncuș. Cu ocazia unei periegeze, pe care am efectuat-o împreună cu descoperitorul, J. Béres și Georgeta M. Iuga, în ziua de 14 iunie 1978, am cules de la suprafață fragmente ceramice care permit atribuirea așezării culturii Suciul de Sus sau grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, Beiträge**, 51, nr. 5; Kacsó, *Noi descoperiri*, 135, Anexa 1, nr. 19; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 20.

-În noiembrie 1980, pe dealul *Zneamăn*, aflat la aproximativ 1,5 km vest de localitate și la 0,5 km de punctul *La podeț*, formând cumpăna de apă dintre Valea Bodiu, un afluent din dreapta a Izei, și Valea Lutoasă, ce se deschide înspre Dragomirești, a ieșit la iveală un depozit de bronzuri. Primele piese au fost descoperite în timpul aratului de către Mihai Mariș Bercea, care a adunat câteva piese, restul fiind lăsate pe loc. În martie 1981 descoperitorul a prezentat 29 de piese la Institutul de Arheologie din București și a furnizat primele informații cu privire la descoperire. În mai 1981, sub conducerea lui I. Motzoi-Chicideanu și Georgeta M. Iuga, a avut loc aici o săpătură de control, prilej cu care s-a constatat că este vorba de un depozit mult mai mare decât s-a presupus. Au fost găsite în săpătură încă 93 de piese, iar 95 au fost recuperate de la elevii școlii din Bogdan Vodă. Alte opt piese au fost primite de la săteni. Potrivit unor date culese la fața locului, șase seceri din depozit au ajuns într-o colecție particulară, ele fiind considerate definitiv pierdute. În vara anului 2002, în urma unei informații primite de la I. Gherheș, am cercetat alte patru piese din depozit, și anume pe cele achiziționate de către Șt. Grad de la elevi din Bogdan Vodă, care sunt păstrate în colecția sa din Moisei (jud. Maramureș). Șt. Grad mi-a mai relatat despre un vârf de lance fragmentar ce a aparținut depozitului, dar care a fost pierdut de cel ce îl deținea.

Depozitul a fost găsit pe panta nord-vestică, în apropiere de coama dealului. S-a presupus că locul său de depunere s-a aflat chiar pe coamă și a ajuns la locul de descoperire în urma unei alunecări de teren. Au fost descoperite și fragmente dintr-un vas de lut de mărime mijlocie, din păcate doar parțial restaurabil, în care s-au aflat, foarte probabil, inițial bronzurile.

Depozitul conține: **1.** Fragment de lamă de spadă, secțiunea lenticulară, ornamentată cu linii incizate duble, paralele cu tăișul, sunt vizibile urme de folosință, lung. păstrată 6,2 cm, greutate. 62 g. **2.** Vârf de spadă, nervură mediană bine profilată, cu urme de folosință, lung. păstrată 6 cm, greutate. 20 g. **3.** Pumnal

fragmentar, se păstrează o parte din limba la mâner cu bordurile îngroșate și o gaură de nit, precum și placa cu umerii ușor rotunjiți și îngroșați, două găuri de nit, lung. păstrată 5,9 cm, greutate. 20 g. **4.** Pumnal fragmentar, se păstrează o mică parte din placa cu umerii oblici îngroșați și o gaură de nit în mijloc, precum și o parte din lama cu o nervură centrală accentuată, puternic încovoiată în partea inferioară, cu urme de folosință, lung. păstrată 9,5 cm, greutate. 34 g. **5.** Pumnal fragmentar, se păstrează o parte din placa cu umerii oblici îngroșați și două găuri de nit, precum și din lama ușor îndoită cu secțiunea rombică, ornamentată cu două linii incizate, care se termină în partea superioară într-un prag orizontal, slab perceptibil, lung. păstrată 8,9 cm, greutate. 32 g. **6.** Pumnal fragmentar, se păstrează o parte din limba la mâner puternic îndoită și ruptă, cu bordurile îngroșate și o gaură de nit, precum și din placa cu umerii rotunjiți și îngroșați, două găuri de nit, lung. păstrată 3,9 cm, greutate. 6 g. **7.** Vârf de lance, partea superioară ruptă din vechime, brațele lamei ușor îndoite, tășurile bătute cu ciocanul, tubul de înmănușare cu secțiunea hexagonală în partea lamei, două găuri de fixare a mânerului, ornamentat lateral cu câte un motiv de două linii formate din incizii scurte oblice, unite unghiular la baza lamei și cu capetele prelungite pe fețele tubului în zona găurilor de prindere, iar în partea inferioară cu un registru circular format dintr-o linie în zig-zag și scurte linii oblice unite unghiular, închise între linii duble și triple, lung. păstrată 10,3 cm, greutate. 84 g. **8.** Vârf de lance, vârful propriu-zis ușor îndoit, lama o dată îngroșată, tubul de înmănușare prelungit până aproape de vârf cu două găuri de fixare a mânerului și un mic defect de turnare în partea inferioară, lung. 12,3 cm, greutate. 80 g. **9.** Vârf de lance, vârful propriu-zis rupt din vechime, lama cu tășurile bătute, unul fiind accentuat zimțuit, tubul de înmănușare profilat în porțiunea lamei prin câte trei nervuri verticale pe ambele fețe, două găuri de fixare a mânerului în partea inferioară, lung. păstrată 15,1 cm, greutate. 86 g. **10.** Fragment de tub de înmănușare de la un vârf de lance, lung. păstrată 3,7 cm, greutate. 6 g. **11.** Tub de înmănușare parțial păstrat de la un vârf de lance, două găuri de fixare a mânerului, lung. păstrată 7,8 cm, greutate. 50 g. **12.** Celt cu plisc, pliscul puțin dezvoltat, secțiunea ovală, lama lătită înspre tășul convex și ascuțit, din care au fost îndepărtate în vechime două mici porțiuni, lung. 11,7 cm, greutate. 278 g. **13.** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și ușor îngroșat, lama mult lătită înspre tășul convex, ascuțit prin batere, tortița turtită, lipsește din vechime o porțiune din partea superioară, tot aici o fisură longitudinală ce se continuă cu una laterală, provocată, se pare, intenționat prin batere cu ciocanul, urme de acest fel fiind prezente încă pe manșonul găurii de înmănușare și pe corp; în gaura de înmănușare se află un fragment de bară de bronz cu secțiunea semiovală; lung. 11,8 cm, greutate. totală 360 g. **14.** Celt de tip transilvănean, ruptă o porțiune din partea superioară, fisurată în mai multe locuri, fisurile cele mai accentuate pornind de la locul rupturii, tășul ascuțit și ușor deteriorat, lung. 11,1 cm, greutate. 224 g. **15.** Celt de tip transilvănean, lipsește o porțiune din partea superioară, tortița turnată greșit, tășul drept, deteriorat, lung. 12,7 cm, greutate. 348 g. **16.** Celt de tip transilvănean, lipsește o porțiune din partea

superioară (turnare defectuoasă ?), de la ruptură pornind o fisură, tăişul ascuţit, ușor deteriorat, lung. 12,5 cm, greutate. 322 g. **17.** Celt de tip transilvănean, fisurată pe aproape întreaga circumferință, adânciturile triunghiulare marcate de nervuri longitudinale, tortița lipsește în urma turnării defectuoase, tăişul convex, ascuţit, lung. 11,8 cm, greutate. 262 g. **18.** Celt de tip transilvănean cu ornament asemănător, lipsește o mică porțiune din tăişul convex, tortița îndoită prin batere, lung. 10,1 cm, greutate. 208 g. **19.** Celt de tip transilvănean, cu ornament asemănător, lipsește aproape întreaga parte superioară, tăişul ascuţit și ușor deteriorat, lung. 13,1 cm, greutate. 390 g. **20.** Celt de tip transilvănean, manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, sub manșon o nervură circulară puternic reliefată, de la aceasta pornind, pe marginile fețelor late, adâncituri triunghiulare, lama lătită înspre tăişul convex, din care lipsește o porțiune (turnare defectuoasă ?), ascuţit prin batere pe toată extinderea sa, tortița turnată, de asemenea, greșit, lung. 14,2 cm, greutate. 442 g. **21.** Celt cu aripioare laterale false, sub manșonul îngust al găurii de înmănușare două nervuri circulare, iar lateral un orificiu cauzat de o turnare defectuoasă, tortița îndoită prin batere, tăişul convex, deteriorat, lung. 9,7 cm, greutate. 176 g. **22.** Celt asemănător, de dimensiuni puțin mai mari, tăişul mai puțin deteriorat, lung. 11,2 cm, greutate. 234 g. **23.** Celt miniatural, sub manșonul profilat al găurii de înmănușare două nervuri circulare, corpul ușor lătit înspre tăişul aproape drept, crăpat pe aproape toată lățimea sa, lung. 7,8 cm, greutate. 138 g. **24.** Celt masiv, lipsește din vechime partea inferioară, marginea dreaptă și îngroșată, sub aceasta o nervură circulară de care atârna un decor de două nervuri în formă de V, fețele înguste au marginile ridicate și câte un orificiu de prindere, lung. păstrată 9,8 cm, greutate. 330 g. **25.** Celt masiv, lipsește partea superioară, lărgit înspre tăişul rotunjit, din decor se păstrează o parte din nervura în formă de V, marginile fețelor înguste ridicate, lung. păstrată 11,2 cm, greutate. 344 g. **26.** Partea inferioară a unui celt masiv, lama lătită înspre tăişul ușor convex și ascuţit, din ornament se păstrează o parte din cele două nervuri laterale, puternic reliefate, lung. păstrată 9 cm, greutate. 278 g. **27.** Partea inferioară a unui celt masiv, lama lătită înspre tăişul convex și ascuţit, din ornament se păstrează pe una dintre fețele late o parte din cele două nervuri laterale, cealaltă față este îndoită și fisurată cu lovituri de ciocan, decorul nemaifiind sesizabil, lung. păstrată 7,9 cm, greutate. 210 g. **28.** Partea inferioară a unui celt masiv, lama lătită înspre tăişul convex, îndoit și fisurat cu lovituri de ciocan, lung. păstrată 6,5 cm, greutate. 166 g. **29.** Partea inferioară a unui celt, lama lătită ușor înspre tăişul drept, neascuţit, două praguri laterale la întretărirea corpului cu lama, lung. păstrată 6,9 cm, greutate. 86 g. **30.** Partea inferioară a unui celt, lama lătită înspre tăişul ușor convex, ascuţit, lung. păstrată 6,6 cm, greutate. 138 g. **31.** Partea superioară, deteriorată, a unui celt cu manșonul drept și îngroșat, ornamentat pe fețele late cu câte un motiv format din trei nervuri unghiulare suprapuse, lung. păstrată 5,4 cm, greutate. 76 g. **32.** Partea inferioară a unui celt zvelt, lama lătită înspre tăişul convex, puternic deteriorat, lung. păstrată 4,9 cm, greutate. 44 g. **33.** Fragment din partea superioară a unui celt cu bordura găurii de înmănușare neprofilată, ornamentat cu două

nervuri verticale, lung. păstrată 3,5 cm, greutate. 18 g. **34.** Fragment din partea superioară a unui celt masiv, bordura găurii de înmănușare dreaptă și îngroșată, sub ea nervuri verticale, lung. păstrată 5,4 cm, greutate. 24 g. **35.** Fragment din partea superioară a unui celt, bordura găurii de înmănușare dreaptă și îngroșată, sub ea o nervură orizontală, puternic reliefată, lung. păstrată 1,9 cm, greutate. 4 g. **36.** Topor cu aripioare, pe ceafă o deschizătură semicirculară, marginile aripioarelor în partea inferioară ușor îndoite prin batere, lama lătită înspre tăișul convex, ascuțit, cu urme de uzură, lung. 15,8 cm, greutate. 550 g. **37.** Partea superioară a unui topor cu aripioare, capetele deschiderii îndoite prin batere, lung. păstrată 4,5 cm, greutate. 44 g. **38.** Seceră cu buton, lipsește din vechime o porțiune din partea inferioară, probabil din cauza coroziunii este deteriorat tăișul, lipsește o mică bucată din vârf, butonul înalt, nervură pe muchie, lăț. lamei 3,6 cm, greutate. 98 g. **39.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură pe lamă, la capătul mai lat se află un buton supraturnat, lăț. lamei 3 cm, greutate. 40 g. **40.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o bună parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură până aproape de vârful rotunjit, tăișul ascuțit, lăț. lamei 2 cm, greutate. 38 g. **41.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralele cu ea două nervuri pe lamă, tăișul deteriorat datorită corodării, lăț. lamei 2,2 cm, greutate. 22 g. **42.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o parte din lamă, nervură pe muchie, vârful deteriorat, tăișul ascuțit, lăț. lamei 1,7 cm, greutate. 20 g. **43.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lamă, tăișul corodat datorită coroziunii, lăț. lamei 2 cm, greutate. 24 g. **44.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură lată, slab reliefată, trasă până aproape de vârful ascuțit și ușor îndreptat spre exterior, lăț. lamei 2,4 cm, greutate. 46 g. **45.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură slab reliefată trasă până aproape de vârful rotunjit, tăișul bătut, lăț. lamei 2,2 cm, greutate. 40 g. **46.** Fragment de seceră, se păstrează vârful tăiat oblic și o parte din lamă, nervură pe muchie, tăișul deteriorat datorită coroziunii, lăț. lamei 2,1 cm, greutate. 8 g. **47.** Fragment de seceră, se păstrează vârful și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură lată, slab reliefată, trasă până aproape de vârful rotunjit și ușor crestă, lăț. lamei 2,4 cm, greutate. 18 g. **48.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lamă, nervură pe muchie, lăț. lamei 1,7 cm, greutate. 12 g. **49.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lamă, nervură pe muchie, lăț. lamei 1,8 cm, greutate. 10 g. **50.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lama fațetată, nervură pe muchie, lăț. lamei 2 cm, greutate. 14 g. **51.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și îndreptat spre exterior și o parte din lamă, nervură pe muchie, marcată de alveolări, lăț. lamei 2 cm, greutate. 24 g. **52.** Fragment de seceră, se păstrează vârful ascuțit, îndreptat puțin spre exterior și o parte din lamă, nervură pe muchie, tăișul bătut, lăț. lamei 2,7 cm, greutate. 36 g. **53.** Fragment de seceră, se păstrează vârful ascuțit, deteriorat, precum și o parte din lamă, ușor îndoită în porțiunea rupturii, nervură pe muchie, tăișul bătut, lăț. lamei 2,1 cm, greutate. 44 g.

54. Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lamă, nervură pe muchie, tăișul bătut, lăț. lamei 2,8 cm, greutate. 44 g. **55.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lama puternic îndoită, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură trasă până aproape de vârf, abia vizibilă din cauza corodării, care a afectat și restul piesei, lăț. lamei 2 cm, greutate. 28 g. **56.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lama puternic corodată, nervură pe muchie, pe lamă două nervuri longitudinale, paralele, lăț. lamei 3,2 cm, greutate. 28 g. **57.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit, ușor crestat și o parte din lama îndoită, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură trasă până aproape de vârf, lăț. lamei 2,4 cm, greutate. 52 g. **58.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit și o parte din lama ușor îndoită, nervură pe muchie, pe lamă două nervuri longitudinale, paralele, lăț. lamei 2,7 cm, greutate. 44 g. **59.** Fragment de seceră, se păstrează vârful rotunjit, ușor crestat și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură trasă până aproape de vârf, lăț. lamei 2,3 cm, greutate. 18 g. **60.** Fragment de seceră, se păstrează vârful tăiat oblic, ușor îndreptat spre exterior și o parte din lamă, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, parțial păstrată din cauza coroziunii, care a afectat și tăișul, lăț. lamei 2,2 cm, greutate. 32 g. **61.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchia ușor deteriorată în locul din care a fost îndepărtat ciotul de turnare, lăț. lamei 2,3 cm, greutate. 33,5 g. **62.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, lățită prin batere la unul din capete, lăț. lamei 2,8 cm, greutate. 24 g. **63.** Fragmente de la o lamă de seceră, nervură pe muchie, lăț. lamei 2,8 cm, greutate. 22 g. **64.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, unul din capete subțiat, lățit, rotunjit și ascuțit prin batere, tăișul îndoit tot prin batere, greutate. 26 g. **65.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralele cu ea două nervuri, rupt recent, greutate. 10 g. **66.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, tăișul bătut, lăț. lamei 2,3 cm, greutate. 10 g. **67.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, lăț. lamei 2,6 cm, greutate. 12 g. **68.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, tăișul corodat, lăț. lamei 2,3 cm, greutate. 6 g. **69.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, paralelă cu ea o nervură, lăț. lamei 2,2 cm, greutate. 12 g. **70.** Fragment de lamă de seceră fațetată, nervură pe muchie, lipsește partea cu tăiș, greutate. 14 g. **71.** Seceră cu limbă la mâner, baza unghiulară, cu unul dintre capete ușor îndoit, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, pe limbă trei nervuri verticale, dintre care cele laterale sunt alveolate, alveolele fiind prelungite și pe nervura de pe muchie, pe o parte și pe alta a nervurii din mijloc, în partea sa superioară, câte trei scurte nervuri oblice, vârful rotunjit, tăișul bătut și deteriorat, probabil și datorită coroziunii, lăț. limbii 2,6 cm, lăț. lamei 3,2 cm, greutate. 126 g. **72.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, nervură pe muchie, urmele ciotului de turnare finisate, totuși vizibile, tăișul bătut, pe limbă trei nervuri verticale, alveolate, lăț. limbii 2,8 cm, lăț. lamei 3 cm, greutate. 86 g. **73.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, în porțiunea rupturii lama îndoită, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă

aproximativ semiovală, pe limbă trei nervuri, dintre care cele laterale sunt alveolate, cea dinspre interior prelungită pe lamă într-o nervură simplă, paralelă cu nervura de pe muchie, de asemenea alveolată, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 3,1 cm, greut. 108 g. **74.** Seceră cu limbă la mâner, se păstrează limba și o foarte mică parte din lamă, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, nervură pe muchie, trei nervuri pe limbă, lăț. limbii 2,3 cm, greut. 38 g. **75.** Seceră cu limbă la mâner, vârful rupt, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă aproximativ dreptunghiulară, nervură pe muchie, trei nervuri verticale pe limbă, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 3 cm, greut. 102 g. **76.** Seceră cu limbă la mâner, foarte probabil recondiționată după ruperea vârfului și a unei părți din lamă, ciotul de turnare de pe muchie îndepărtat cu grijă, urma sa fiind totuși vizibilă, defect de turnare, baza inițial dreaptă, acum lipsește o porțiune din ea, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, pe limbă trei nervuri alveolate, cea laterală dinspre interior prelungită pe lamă printr-o nervură simplă, paralelă cu nervura de pe muchie, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. lamei 3,1 cm, greut. 74 g. **77.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful și o mică parte din lamă, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă aproximativ semiovală, nervură pe muchie, lama fațetată, tăișul deteriorat, pe limbă trei nervuri, dintre care cele laterale alveolate, lăț. limbii 2,5 cm lăț. lamei 2,8 cm, greut. 106 g. **78.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful și o mică porțiune din baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, tăișul deteriorat, pe limbă trei nervuri alveolate, dintre care cea dinspre exterior se prelungește printr-o nervură pe muchie, capetele superioare ale celorlalte două îndreptate oblic înspre muchie, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. limbii 3,1 cm, greut. 112 g. **79.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, un mic rest al ciotului de turnare pe muchie, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, nervură pe muchie, tăișul uzat, pe limbă trei nervuri verticale, alveolate, cea din mijloc completată în partea inferioară, pe o parte și alta, cu câte o nervură scurtă, oblică, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. lamei 2,9 cm, greut. 92 g. **80.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, lama îndoită în porțiunea ruptă, urma ciotului de turnare vizibilă pe muchie, baza ușor rotunjită, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, pe limbă trei nervuri verticale, cea exterioară prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,6 cm, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 78 g. **81.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, baza ușor oblică, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, lama fațetată, tăișul deteriorat, pe limbă cinci nervuri slab reliefate, dintre care cea exterioară se prelungește pe muchie, paralele cu ea pe lamă alte două nervuri, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 3,1 cm, greut. 132 g. **82.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, lama fațetată puternic îndoită, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, pe limbă trei nervuri crestate, cea din mijloc terminată printr-o nervură scurtă, orizontală, cele laterale sunt prelungite pe lamă și pe muchie, ultima fiind de asemenea crestată pe o porțiune, lăț. limbii 2,8 cm, lăț. lamei 3,5 cm, greut. 130 g. **83.** Seceră cu limbă la mâner, lipsește vârful, un rest al ciotului de turnare pe muchie, baza ușor oblică, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, pe

limbă trei nervuri crestate, cea exterioară prelungită printr-o nervură simplă pe muchie, paralelă cu aceasta o nervură abia perceptibilă pe lamă, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 3 cm, greutate. 100 g. **84.** Seceră cu limbă la mâner, se păstrează limba și o foarte mică parte din lamă, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii puțin profilat, trei nervuri slab reliefate, lăț. limbii 2,8 cm, greutate. 52 g. **85.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, tăișul deteriorat, pe lamă trei nervuri verticale, dintre care cea exterioară se prelungește pe muchie, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. lamei 2,7 cm, greutate. 50 g. **86.** Seceră cu limbă la mâner, puternic corodată, vârful, o parte din lamă și o mică porțiune din marginea limbii rupte, lama îndoită în porțiunea ruptă, baza unghiulară, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, trei nervuri pe lamă, dintre care cele laterale sunt alveolate, acestea fiind prelungite și pe nervura de pe muchie, paralele cu ea două nervuri slab perceptibile pe lamă, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 2,9 cm, greutate. 76 g. **87.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, lipsește adaosul de la capătul limbii, trei nervuri alveolate verticale pe limbă, cea exterioară prelungită fără alveole pe muchie, lăț. limbii 2,6 cm, lăț. lamei 3 cm, greutate. 90 g. **88.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, limba puternic îndoită, baza în formă de arc de cerc, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, tăișul uzat, patru nervuri pe limbă, dintre care cele interioare răsucite în partea inferioară până la cele laterale, nervura exterioară se prelungește pe muchie, paralelă cu aceasta o nervură pe lamă, lăț. limbii 2,3 cm, lăț. lamei 2,6 cm, greutate. 60 g. **89.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner și o mică parte din lamă, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, pe limbă trei nervuri, lăț. limbii 2,5 cm, greutate. 42 g. **90.** Seceră cu limbă la mâner, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, trei nervuri pe limbă, dintre care cele laterale sunt alveolate, cea exterioră prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,1 cm, lăț. lamei 2,7 cm, greutate. 58 g. **91.** Seceră cu limbă la mâner, puternic corodată, vârful și o parte din lamă rupte, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, trei nervuri pe limbă, cea exterioară prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,4 cm, lăț. lamei 3,1 cm, greutate. 38 g. **92.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner și o mică parte din lamă, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii rupt, tăișul bătut, pe limbă patru nervuri, cele laterale alveolate, cea exterioară prelungită pe muchie, paralelă cu ea o nervură abia perceptibilă pe lamă, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 2,9 cm, greutate. 66 g. **93.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner și o mică parte din lamă, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii rupt, trei nervuri pe lamă, cea interioră marcată puțin mai jos de mijlocul înălțimii ei de o rețea de liniute orizontale, cea exterioră prelungită pe muchie, paralele cu ea două nervuri pe lamă, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,4 cm, greutate. 70 g. **94.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner și o foarte mică parte din lamă, aceasta din urmă puternic îndoită, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară cu vârful îndoit, pe limbă trei nervuri, cele laterale crestate, cea exterioară

prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,3 cm, greut. 34 g. **95.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, trei nervuri verticale, cea interioară continuată în partea inferioară de un motiv în formă de V, lăț. limbii 2,5 cm, greut. 30 g. **96.** Fragment de seceră, se păstrează limba la mâner, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii parțial rupt, trei nervuri crestate pe limbă, cele laterale lățite prin batere în partea superioară, lăț. limbii 2,6 cm, greut. 36 g. **97.** Fragment de seceră, puternic corodat, se păstrează limba la mâner, baza dreaptă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară și cu trei scurte nervuri paralele, trei nervuri pe limbă, lăț. limbii 2,5 cm, greut. 44 g. **98.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lama deteriorată, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, pe limbă trei nervuri crestate, cea exterioară prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,3 cm, greut. 36 g. **99.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lama deteriorată, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, pe limbă cinci nervuri, cele laterale mai pronunțate și crestate, cea exterioară prelungită pe muchie, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 52 g. **100.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lamă, adaosul de la capătul limbii de formă semiovală, trei nervuri lățite, cea exterioară crestată, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 42 g. **101.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lamă, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, un mic orificiu, parțial păstrat la baza lamei, trei nervuri lățite, lăț. limbii 2,5 cm, lăț. lamei 3 cm, greut. 24 g. **102.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lama deteriorată, adaosul de la capătul limbii de formă dreptunghiulară, trei nervuri, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 3,3 cm, greut. 20 g. **103.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner, baza dreaptă, patru nervuri, dintre care cele laterale alveolate și mult mai pronunțate, lăț. limbii 2,8 cm, greut. 14 g. **104.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lamă, adaosul de la capătul limbii de formă triunghiulară, trei nervuri alveolate, lăț. limbii 2,7 cm, lăț. lamei 2,9 cm, greut. 46 g. **105.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner, baza dreaptă, trei nervuri crestate, lăț. limbii 2,6 cm, greut. 12 g. **106.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner puternic îndoită, defect de turnare, trei nervuri, baza dreaptă, lăț. limbii 2,3 cm, greut. 16 g. **107.** Fragment de seceră, se păstrează o parte din limba la mâner și din lamă, adaosul de la capătul limbii de formă semirotondă, trei nervuri, lăț. limbii 3,3 cm, lăț. lamei 3,7 cm, greut. 32 g. **108.** Fragment de lamă de seceră, îndoit puternic la unul dintre capetele rupturii, nervură accentuată pe muchie, aici este vizibil și locul de unde a fost îndepărtat ciotul de turnare, tăișul ascuțit prin batere, lăț. lamei 3,8 cm, greut. 50 g. **109.** Fragment de lamă de seceră puternic îndoit, trei nervuri accentuate, una pe muchie, celelalte două pe lamă, vizibil pe muchie locul de unde a fost îndepărtat ciotul de turnare, tăișul deteriorat, lăț. lamei 3,2 cm, greut. 60 g. **110.** Fragment de lamă de seceră, nervura de pe muchie crestată, lama dublu fațetată, tăișul deteriorat, lăț. lamei 3,7 cm, greut. 66 g. **111.** Vârful și o parte a lamei unei

seceri, nervură pe muchie, tăișul ușor zimțuit, lăț. lamei 3,2 cm, greutate. 54 g. **112.** Fragment de lamă de seceră, trei nervuri, una pe muchie, celelalte două pe lamă, lăț. lamei 3,1 cm, greutate. 14 g. **113.** Fragment de lamă de seceră, îndoit la ambele capete ale rupturii, nervură pe muchie, lama fațetată, tăișul deteriorat, lăț. lamei 3,3 cm, greutate. 36 g. **114.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, aici este vizibil și locul de unde a fost îndepărtat ciotul de turnare, tăișul deteriorat, lăț. lamei 2,9 cm, greutate. 36 g. **115.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, aici este vizibil și locul de unde a fost îndepărtat ciotul de turnare, dublu fațetat, tăișul ascuțit și deteriorat, lăț. lamei 3,2 cm, greutate. 52 g. **116.** Fragment de lamă de seceră, îndoit la unul dintre capetele rupturii, nervură pe muchie, paralelă cu aceasta o nervură accentuată pe lamă, tăișul ascuțit și deteriorat, lăț. lamei 3,1 cm, greutate. 32 g. **117.** Fragment de lamă de seceră, ușor îndoit la unul dintre capetele rupturii, nervură pe muchie, o altă nervură paralelă cu aceasta pe lamă, tăișul deteriorat, lăț. lamei 3,1 cm, greutate. 24 g. **118.** Fragment de lamă de seceră, nervură pe muchie, tăișul deteriorat, lăț. lamei 3,8 cm, greutate. 18 g. **119.** Fragment de lamă de seceră, lipsește tăișul, nervură lată pe muchie, lăț. păstrată a lamei 3,6 cm, greutate. 22 g. **120.** Fragment de lamă de seceră, lipsește tăișul, nervură lată pe muchie, două nervuri, de asemenea late, pe lamă, perpendiculare pe muchie, lăț. păstrată a lamei 3,9 cm, greutate. 34 g. **121.** Fragment de seceră cu cârlig, lipsește vârful și o parte din lamă, nervură puternică pe muchie, lăț. lamei 3,5 cm, greutate. 48 g. **122.** Cuțit fragmentar, se păstrează mânerul plin și o foarte mică parte din lamă, mânerul se termină în partea superioară cu un buton oval prevăzut cu un mic inel de prindere semicircular, care prezintă un defect de turnare, iar în partea inferioară cu o porțiune ușor îngustată și apoi lărgită, pe cele două laturi ale mânerului se află câte o adâncitură longitudinală cu marginile marcate de câte două perechi de aripioare triunghiulare (una dintre aripioare este ruptă din vechime), având pe mijloc două tăieturi, toate servind la fixarea pe mâner a unui element decorativ dintr-un material perisabil (os ? lemn ?), lama, probabil ușor curbată, secțiunea triunghiulară, cu o nervură, lung. păstrată 10,6 cm, greutate. 32 g. **123.** Cuțit fragmentar, se păstrează lama dreaptă cu muchia accentuată și un spin scurt la mâner, lung. păstrată 7 cm, greutate. 12 g. **124.** Partea inferioară a unei lame de cuțit cu secțiunea triunghiulară, lung. păstrată 6,4 cm, greutate. 8 g. **125.** Fragment de limbă la mâner cu două găuri de nit, una având păstrat și nitul, de la un cuțit, lung. păstrată 3,3 cm, greutate. 4 g. **126.** Spatulă fragmentară, se păstrează o parte din lamă cu una dintre margini ușor curbată și mânerul plin, adâncit pe una dintre laturi pe toată suprafața până aproape de vârf și ușor rotunjit pe cealaltă latură, lung. păstrată 12 cm, greutate. 34 g. **127.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, ușor îndoită în porțiunea ruptă, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 6, 9 cm, greutate. 8 g. **128.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, câte o nervură slab profilată pe cele două laturi, ușor îndoită înspre porțiunea ruptă, secțiunea aproximativ romboidală, lung. păstrată 8,5 cm, greutate. 8 g. **129.** Lamă fragmentară de ferăstrău, rupt la ambele capete, ușor îndoită la unul dintre

acestea, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 6 cm, greutate 6 g. **130.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ușor îndoită pe la mijloc și crăpată, rupt la ambele capete, la unul dintre acestea este vizibilă o parte dintr-o gaură de nit, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 6,1 cm, greutate 4 g. **131.** Lamă fragmentară de ferăstrău, puternic îndoită și ruptă în două, ambele capete fiind de asemenea rupte, secțiunea lenticulară, lung. 10,2 cm, greutate 12 g. **132.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 1,7 cm, greutate 2 g. **133.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, deteriorată la tășuri, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,9 cm, greutate 6 g. **134.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, ușor îndoită în porțiunea ruptă, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 2,4 cm, greutate 2 g. **135.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, ușor îndoită în porțiunea ruptă, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 5,5 cm, greutate 4 g. **136.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, ușor îndoită în partea inferioară, tășurile puternic deteriorate, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 5,1 cm, greutate 4 g. **137.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, îndoită înspre una dintre ele, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,3 cm, greutate 6 g. **138.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful ascuțit, nervură slab reliefată centrală, tășurile puternic deteriorate, secțiunea rombică, lung. păstrată 9,3 cm, greutate 6 g. **139.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful deteriorat, nervură slab reliefată centrală, tășurile de asemenea deteriorate, secțiunea rombică, lung. păstrată 6,2 cm, greutate 6 g. **140.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, deteriorată la rupturi, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 1,9 cm, greutate 2 g. **141.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, deteriorată la una dintre rupturi, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 2,1 cm, greutate 2 g. **142.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful ascuțit, îndoită înspre porțiunea ruptă, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,8 cm, greutate 6 g. **143.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, la unul dintre acestea ușor îndoită, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,8 cm, greutate 2 g. **144.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, la unul dintre acestea ușor îndoită, tășurile puternic deteriorate, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,9 cm, greutate 4 g. **145.** Lamă fragmentară de ferăstrău, ambele capete rupte, la unul dintre acestea ușor îndoită, un tăș deteriorat, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 5,4 cm, greutate 4 g. **146.** Lamă fragmentară de ferăstrău puternic îndoită, ambele capete rupte, pe una dintre fețe o nervură slab reliefată, lung. păstrată 4,2 cm, greutate 4 g. **147.** Lamă fragmentară de ferăstrău ușor îndoită, ambele capete rupte, deteriorată mai ales la unul dintre tășuri, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 3,2 cm, greutate 2 g. **148.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful rotunjit, ușor îndoită în porțiunea ruptă, deteriorată la tășuri, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,8 cm, greutate 2 g. **149.** Lamă fragmentară de ferăstrău, se păstrează partea inferioară cu vârful deteriorat, ușor îndoită în porțiunea ruptă, tășurile de asemenea deteriorate,

secțiunea lenticulară, lung. păstrată 3,3 cm, greut. 4 g. **150.** Lamă fragmentară de fereastră puternic îndoită, ambele capete rupte, secțiunea lenticulară, lung. păstrată 4,2 cm, greut. 6 g. **151.** Brățară cu capetele spiralice, turtită, ruptă în două recent, probabil la descoperire, secțiunea barei spiralelor rectangulară, a barei de legătură rotundă, î. actuală 9,7 cm, lăț. actuală 11,1 cm, greut. 142 g. **152.** Brățară puternic îndoită cu unul dintre capete rupt, secțiunea rotundă, ornamentul de creștături parțial păstrat, diam. ext. actual 4,6 cm, greut. **153.** Capăt de brățară cu terminația în formă de pecete semicirculară, secțiunea triunghiulară, decorul constând din grupuri de linii incizate longitudinale, între care se intercalează linii duble hașurate ce formează un motiv unghiular, lung. păstrată 5,3 cm, greut. 14 g. **154.** Fragment de brățară, secțiunea în formă de D, ornamentată pe fața interioară cu linii în ghirlandă, linii curbe și linii reunite unghiular, flancate de scurte creștături, lung. păstrată 3,5 cm, greut. 26 g. **155.** Brățară fragmentară, puternic îndoită, bordurile îngroșate și crestate, două nervuri longitudinale pe fața exterioară, dintre care una crestată, lung. păstrată 8,8 cm, lăț. 2,1 cm, greut. 16 g. **156.** Brățară fragmentară, ușor îndoită, bordurile îngroșate și crestate, trei nervuri longitudinale pe fața exterioară, lung. păstrată 4,1 cm, lăț. 1,4 cm, greut. 4 g. **157.** Brățară fragmentară din tablă subțire de bronz, secțiunea în formă de arc de cerc, îngustată înspre capăt, ornamentată cu benzi de linii hașurate longitudinale, transversale și în zig-zag, lung. păstrată 5,1 cm, greut. 6 g. **158.** Fragment de brățară, secțiunea rotundă, prevăzută cu grupuri de triunghiuri alăturate, hașurate cu creștături, dispuse alternativ, lung. păstrată 2,9 cm, greut. 14 g. **159.** Brățară fragmentară, secțiunea rotundă, ornamentată cu grupuri de linii incizate transversale, longitudinale și oblice, lung. păstrată 8, 3 cm, greut. 8 g. **160.** Fragment de brățară, capătul ușor răsfrânt în exterior, o șanțuire longitudinală pe fața interioară, secțiunea pătrat-rotunjită, ornamentul format din grupuri de linii incizate transversale ce alternează cu grupuri de linii în formă de ace de brad, în continuarea acestora aflându-se grupuri de linii încrucișate, liniile exterioare fiind marcate de scurte linii perpendiculare (motivele decorative au dispărut parțial datorită unor lovituri de daltă; urmele unor astfel de lovituri sunt vizibile și pe fețele nedecorate ale piesei), lung. păstrată 5,8 cm, greut. 34 g. **161.** Fragment de bară subțire torsionată și îndoită, ruptă din vechime, lung. păstrată 8 cm, greut. 8 g. **162.** Fragment de bară subțire torsionată și îndoită, ruptă din vechime, lung. păstrată 5,7 cm, greut. 8 g. **163.** Fragment de bară subțire torsionată și îndoită, ruptă din vechime, lung. păstrată 4,2 cm, greut. 4 g. **164.** Verigă cu capetele deschise și subțiate, puternic îndoită, secțiunea pătrat-rotunjită, diam. ext. actual 3,1/3,4 cm, greut. 26 g. **165.** Ac fragmentar, lipsește partea inferioară a tijei, capul în formă de pecete, gâtul torsionat, tija, cu secțiunea rotundă, puternic îndoită, lung. păstrată 10,8 cm, greut. 24 g. **166.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită și pe lungime și pe lățime, fiind vizibilă urma unei găuri de nit (?), lung. păstrată 1,7 cm, greut. >1 g. **167.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită, lăț. păstrată 1,8 cm, greut. >1 g. **168.** Fragment de placă de bronz de formă aproximativ pătrată, urme paralele de batere, lăț. păstrată 3,7 cm, gros. 0,1 cm,

greut. 6 g. **169.** Fragment de placă de bronz de formă aproximativ dreptunghiulară, ușor îndoită la capete, urme paralele de batere, o gaură de nit în care se păstrează cuiul de nit, lung. păstrată 7,2 cm, gros. 0,13 cm, greutate. 14 g. **170.** Fragment de placă de bronz de la o piesă cu o deschizătură circulară, ale cărei urme sunt încă vizibile, gros. 0,1 cm, greutate. 2 g. **171.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită la una din margini, decorul format din linii fin incizate și un șir de puncte realizate în tehnica „au repoussé”, gros. >0,1 cm, greutate. 2 g. **172.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită la unul din colțuri, gros. 0,1 cm, greutate. 6 g. **173.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită la una din margini, urmele unei găuri de nit și un decor de hașuri, gros. 0,16 cm, greutate. 12 g. **174.** Fragment de placă de bronz, decor de linii incizate, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **175.** Fragment de placă de bronz, urme a două găuri de nit, gros. 0,1 cm, greutate. 2 g. **176.** Fragment de placă de bronz, urme a două găuri de nit, gros. 0,1 cm, greutate. >1 g. **177.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **178.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **179.** Fragment de placă de bronz, prevăzută cu o nervură, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **180.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **181.** Fragment de placă de bronz ușor îndoită la două margini, cu două mici orificii, gros. >0,1 cm, greutate. 2 g. **182.** Fragment de placă de bronz, două registre de câte două linii adâncite paralele, gros. >0,1 cm, greutate. 2 g. **183.** Fragment de placă de bronz, decor de puncte realizate în tehnica „au repoussé”, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **184.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **185.** Fragment de placă de bronz, gros. >0,1 cm, greutate. >1 g. **186.** Fragment de faleră (?), pe fața interioară resturile urechiușii de prindere, gros. 0,14 cm, greutate. 6 g. **187.** Pandantiv conic din mai multe fragmente, lipsește vârful, î. păstrată 5,2 cm, greutate. 6 g. **188.** Fragment de pandantiv conic, î. păstrată 1,5 cm, greutate. 2 g. **189.** Fragment de pandantiv conic, î. păstrată 1,5 cm, greutate. 2 g. **190.** Fragment de pandantiv conic, î. păstrată 1,7 cm, greutate. 2 g. **191.** Obiect de bronz nedeterminabil, greutate. 2 g. **192.** Obiect de bronz nedeterminabil, greutate. 2 g. **193.** Obiect de bronz nedeterminabil, greutate. 18 g. **194.** Bară de bronz îngustată înspre unul din capete, secțiunea semiovală, urme de lovituri cu ciocanul, prin care au fost netezite unele porțiuni ale barei, lung. 18,2 cm, greutate. 144 g. **195.** Bară de bronz, secțiunea semicirculară, resturi de turnare pe laturi, urme de lovituri cu dalta, lung. 13,3 cm, greutate. 192 g. **196.** Fragment de bară de bronz, ușor îngustată înspre capete, secțiunea semicirculară, urme de lovituri cu dalta, lung. păstrată 10,35 cm, greutate. 40 g. **197.** Fragment de bară de bronz, secțiunea aproximativ trapezoidală, lung. păstrată 5,8 cm, greutate. 52 g. **198.** Bară de bronz, secțiunea aproximativ semiovală, resturi de turnare pe una din laturi, lung. 10,05 cm, greutate. 22 g. **199.** Bară de bronz, unul din capete rupt, celălalt rotunjit, secțiunea aproximativ elipsoidală, profilată prin batere cu ciocanul, lung. păstrată 9,8 cm, greutate. 68 g. **200.** Bară de bronz, unul din capete rupt, celălalt rotunjit, secțiunea aproximativ semicirculară, profilată prin batere cu ciocanul, urme de lovituri de dalta, lung. păstrată 16,2 cm, greutate. 102 g. **201.** Bară de bronz, unul din capete rupt, celălalt ascuțit, secțiunea aproximativ semiovală,

profilată prin baterea cu ciocanul, urme de lovituri de daltă, lung. păstrată 8,1 cm, greutate. 30 g. **202.** Partea inferioară, rotunjită, a unei bare de bronz, secțiunea aproximativ trapezoidală, profilată prin batere cu ciocanul, lung. păstrată 4,5 cm, greutate. 22 g. **203.** Fragment de bară de bronz ușor curbată, secțiunea dreptunghiulară, o adâncitură longitudinală pe una din laturi, pe alte două urme de lovituri cu ciocanul, lung. păstrată 6,9 cm, greutate. 34 g. **204.** Fragment de bară de bronz ușor curbată, secțiunea triunghiular rotunjită, urme de lovituri de daltă, lung. păstrată 5,9 cm, greutate. 10 g. **205.** Fragment de bară de bronz, secțiunea aproximativ trapezoidală, pe una din muchii urme de lovituri cu daltă, lung. păstrată 3,75 cm, greutate. 14 g. **206.** Ciot de turnare, greutate. 42 g. **207.** Ciot de turnare, greutate. 50 g. **208.** Ciot de turnare, greutate. 98 g. **209.** Fragment de turtă de bronz de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, suprafața netedă prezintă sufluri, gros. max. 1,9 cm, greutate. 136 g. **210.** Fragment de turtă de bronz de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, ambele suprafețe prezintă sufluri, gros. max. 1,8 cm, greutate. 118 g. **211.** Fragment de turtă de bronz de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, suprafața plată pare bătută cu ciocanul, gros. max. 2,8 cm, greutate. 268 g. **212.** Fragment de turtă de bronz de mari dimensiuni, de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, ambele suprafețe prezintă sufluri, gros. max. 4,2 cm, greutate. 270 g. **213.** Fragment de turtă de bronz de mari dimensiuni, de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, suprafața convexă străbătută de mai multe crăpături, în porțiunea ruptă un gol mare de la un defect de turnare, gros. max. 3,3 cm, greutate. 394 g. **214.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 3,1 cm, greutate. 384 g. **215.** Fragment de turtă plată de bronz, se păstrează o parte din margine, pe ambele fețe sufluri, gros. max. 1,5 cm, greutate. 214 g. **216.** Bucată de bronz brut, greutate. 75 g. **217.** Bucată de bronz brut, una din fețe prezintă sufluri, gros. max. 1 cm, greutate. 82 g. **218.** Fragment de turtă de bronz, greutate. 210 g. **219.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,6 cm, greutate. 76 g. **220.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,8 cm, greutate. 56 g. **221.** Bucată de bronz brut, gros. max. 0,7 cm, greutate. 24 g. **222.** Fragment de turtă de bronz de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, gros. max. 1,7 cm, greutate. 38 g. **223.** Fragment de turtă de bronz, una dintre fețe prezintă sufluri, gros. max. 1,3 cm, greutate. 68 g. **224.** Fragment de turtă de bronz din apropierea marginii, fața inferioară prezintă sufluri, gros. max. 1,4 cm, greutate. 68 g. **225.** Fragment de turtă de bronz, de formă probabil rotundă, se păstrează o parte din margine, gros. max. 2,2 cm, greutate. 110 g. **226.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,6 cm, greutate. 58 g. **227.** Fragment de turtă plată de bronz, gros. max. 1,1 cm, greutate. 34 g. **228.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,7 cm, greutate. 92 g. **229.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,2 cm, greutate. 26 g. **230.** Fragment de turtă de bronz, gros. max. 1,3 cm, greutate. 30 g. **231.** Bucată de bronz brut, greutate. 20 g. **232.** Vas fragmentar, culoarea brun roșiatică cu flecuri negricioase, pasta cu cioburi pisate și nisip, pereții groși, gâtul tronconic, corpul bombat, fundul drept, prevăzut cu proeminențe conice și nervuri verticale.

În colecția MJM (nr. inv. 19.355–19.582) și în colecția Șt. Grad din Moisei (nr. 31, 60, 215, 217). Fragmentele vasului de lut se află, probabil, la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Lit.: Soroceanu, *Hortfunde*, 373, nr. 7; Kacsó, *Crăciunești*, 242; Bader, *Schwerter*, 75, nr. 56, pl. 11, 56, 164, nr. 384, pl. 55, 384 (informație I. Chicideanu); **I. Motzoi-Chicideanu, G. Iuga, *Der Bronzefund von Bogdan Vodă, Kr. Maramureș***, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde I*, 141–168; Soroceanu, EA 2, 1996, 268, nota 64; Höglinger, *Sipbachzell*, 75, nota 375; Boroffka, *Rasiermesser der Bronze- und Hallstattzeit aus Rumänien*, în Becker și alții (ed.), *Χρόνος*, 571, nr. 3, fig. 2, 13; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 32, nr. 121. 122, pl. 16, 121. 122, 48, nr. 327, pl. 34, 327, 66, nr. 595, pl. 52, 595, 84, nr. 889. 893, pl. 71, 889. 893, 162, nr. 1917, pl. 142, 1917, 180 sq., nr. 2.236, pl. 157, 2.236, 184, nr. 2.272, pl. 159, 2.272; P. Ettel, *Kulturwandel im Karpatenbecken im Spiegel der jungbronzezeitlichen Hortfunde*, în Küster, Lang, Schauer (ed.), *ArchForsch*, 387; Kacsó, *Precizări*, 53 sq., fig. 1; Kacsó, *Spade*, 20, nr. 1-2, fig. 1, 1-2; Wanzek, *Griffzungensicheln*, Katalog, nr. 36; Kacsó, *Mărturii*, 78, pl. 73-74; Windholz-Konrad, *Rabenwand*, 301; Pankau, *Mediaș*, 53; Salaš, Stuchlík, Štrof, *Depot*, 81; Przybyła, *Dekoracji*, 135; Kacsó, *Comori II*, foto pe p. 12; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Dipșa*, 43 sq., 46; Ciugudean, Ciută, Kádár, *Pănade*, 98; Kacsó, *ColFloth*, 49 sq., nota 440, fig. 8, 1-2; Bejinariu, *Bronzuri*, 79; Bejinariu, *Brâglez*, 45, nota 81, 46; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 351, 357; B. Rezi, AnBanat SN Arheologie-Istorie 17, 2009, 49, 53; Nessel, AnBanat SN Arheologie-Istorie 17, 2009, 243, 249 sq.; Дергачев, *Топоры-кельты*, fig. 89, nr. 89; Bratu, *Depuneri*, 240, nr. 112; Bader, *Lanzenschuh*, 130, pl. 1, 1; **Kacsó, *Crisia* 40, 2010, 13-45**; Popa C. I., *Turte*, 324; Kacsó, *DepBronz*, 33; E. Pühringer, *Der Weg in die Urzeit*, <http://www.altershobbypublikationen.at/diss.pdf>, 205.

-O brătară de bronz închisă de tip Riegsee, cu patina de foarte bună calitate, descoperită înainte de 1892, se află la RKM (nr. inv. B. 1967. 11).

Lit.: **Hampel, *Bronzkor II***, 86; **Kacsó, *Depozit***, 19, fig. 2, 4.

-Pe malul drept al Izei, la confluența acesteia cu Valea Bocicoielului, în urma săpăturilor efectuate, în 1964 și 1965, de R. Popa și M. Zdroba, au fost descoperite vestigii preistorice, definite ca hallstatiene sau din prima epocă a fierului. Foarte probabil, ele aparțin însă unei etape mai recente a Bronzului târziu.

Lit.: **Popa, Zdroba, *Cuhea***, 48.

-Pe marginea terasei înalte de 25–30 m din stânga Izei, într-un loc având forma unui mic promontoriu delimitat pe trei părți de pante abrupte și despărțit spre sud de restul terasei printr-o adâncitură a terenului, lung pe direcția nord-sud de cca 50 m și lat de 20 m, mai înalt în partea de nord, unde se continuă cu o platformă de 10/15 m, aflată cu 10 m mai jos decât restul terasei, în punctul *Grădina lui Cârlig*, au fost identificate de R. Popa, în primăvara anului 1956, urmele unei reședințe medievale întărite. Primele cercetări în acest punct s-au desfășurat încă în anii 1922–1923, atunci când M. Roska și I. Bârlea,

din însărcinarea Secției pentru Transilvania a Comisiunii Monumentelor Istorice, au efectuat mai multe sondaje în diferite localități din Maramureș. Potrivit raportului întocmit de M. Roska, cercetarea nu s-a soldat cu rezultate pozitive, s-au găsit totuși pe terasa așezării urmele unui probabil cimitir.

În urma săpăturilor arheologice din anii 1964 și 1965, conduse R. Popa, din colectivul de cercetare făcând parte și M. Zdroba, s-a stabilit că reședința se compunea dintr-o locuință dreptunghiulară, cu două faze de construcție, înconjurată de o curte (fig. 108-110). Locuința este apreciată de autorii săpăturilor ca fiind de dimensiuni neobișnuit de mari pentru epoca respectivă – 12/9 m – și chiar față de o casă țărănească contemporană din Maramureș, care are în mod obișnuit dimensiunile de 6/12 m. Reconstruirea locuinței (faza a doua) a avut drept rezultat atât îngroșarea temelii și pereților, cât și înălțarea nivelului la care se găsea planșeul încăperilor de locuit, transformate astfel într-un fel de etaj. Cea mai probabilă reconstituire a sa este aceea a unui turn-locuință care avea unul sau două niveluri, construite din lemn cu lipitură groasă de pământ, deasupra pivniței-depozit, aflate la nivelul solului și delimitate printr-o temelie de piatră legată cu pământ. Curtea, pavată în faza a doua cu bolovani de râu, era închisă de o palisadă, ale cărei urme s-au păstrat sub forma gropilor de stâlpi. Reședința a fost distrusă de un incendiu. O parte a materialului arheologic descoperit provine de la pereții locuinței: piroane masive din fier lucrate cu ciocanul la cald, care serveau la încheierea scheletului de lemn, cuie mici lucrate tot din ciocan, ce provin probabil de la acoperișul din șindrilă a casei, balamale de ușă lucrate din fier cu ciocanul, lungi de 24 cm, cu capătul alungit și despicate în forma cozii de rândunică, prinse prin patru piroane de lemnul ușii. În umplutura locuinței și pe promontoriul pe care aceasta a fost ridicată au mai fost descoperite ceramică (fig. 111), vârfuri de săgeți de diferite tipuri, dintre care trei erau cu capetele rupte, fapt ce indică cu probabilitate că ele au aparținut aceluia care, cu prilejul unei lupte, au incendiat reședința, pintenii într-un număr destul de mare, ei servind cel mai bine ca elemente de datare. Toți pintenii sunt din fier și aparțin în general aceluiași tip, având brațele simple, arcuite pe orizontală și mai puțin pe verticală, terminate la capete prin câte un sector circular aplatizat și perforat de o singură gaură rotundă, prin care trecea curelușa cu cataramă pentru fixarea pintenului pe cizmă. Acest tip apare pe la sfârșitul secolului XIII și evoluează ca formă în tot decursul secolului XIV. Prin forma simplă a arcului și prin tija scurtă despicate pe toată lungimea, pintenii găsiți în zona reședinței se datează în prima jumătate a secolului XIV. Dintre piesele de port descoperite remarcabilă este o cataramă de centură din fier, apărută pe podeaua incendiată a locuinței, lângă care se aflau fragmentele unei plăcuțe de aramă, având pe margini vârfuri terminate în câte o treflă. Cea mai mare parte a ceramicii identificate aparține categoriei oalelor, cea mai caracteristică formă fiind aceea cu marginea dreaptă sau foarte puțin răsfrântă în afară, totdeauna scundă, prevăzută în exterior cu o îngroșare marcată în partea inferioară printr-un unghi drept sau ascuțit. Printre bucățile mari, incendiate, de lipitură de pământ, purtând în unele cazuri amprente de bânelor pe care a fost

aplicată, prăbușite într-un strat gros pe podeaua pivniței-depozit cu prilejul distrugerii reședinței, au fost găsite câteva fragmente de aspect particular, ce provin de la cahle. Ele sunt de mai multe tipuri: scunde tronconice, cu sau fără deschideri laterale, scunde cu gura lobată, înalte tronconice etc. Soba din oale-cahlă aflată în interiorul turnului-locuință a fost construită, se pare, în anii '30 ai secolului XIV. Reședința feudală a aparținut familiei bogdăneștilor. Prima fază a reședinței a fost datată la începutul secolului XIV sau chiar la sfârșitul secolului XIII, iar sfârșitul fazei a doua în jurul mijlocului secolului XIV, fără a depăși cu mult această epocă.

În vara anului 1984, sub conducerea lui R. Popa, din colectiv făcând parte Georgeta M. Iuga, Daniela Marcu și Nona Palincaș, au fost efectuate în acest punct noi cercetări, al căror scop a fost epuizarea săpăturilor în porțiunile lăsate ca rezervă cu ocazia investigațiilor anterioare și conservarea la suprafață a vestigiilor.

Din stratul de înălțare gros de cca 0,20-0,40 m depus în interiorul turnului-locuință cu prilejul refacerii acestuia de către constructorii din prima jumătate a secolului XIV, cruțat în cea mai mare parte cu prilejul săpăturilor din 1964-1965, au fost recoltate, printre altele, o pereche de brățări de fier ce erau componente ale unui car, o potcoavă de cal, trei cuți de piatră, ceramică etc.

Vestigiile au fost reacoperite și s-a construit deasupra lor, peste un strat separator de carton gudronat, o zidărie din bolovani de piatră scoși din albia Izei, legați cu beton, care marchează pe teren, la un nivel mai ridicat cu cca 0,60 m și cu exact aceeași grosime, conturul zidurilor originale. De asemenea, prin bârne de stejar, s-a încercat sugerarea elementelor verticale din scheletul de lemn al construcției.

Materialul în MJM și MNIR.

Lit.: Popescu, *Fouilles* 1964, 485, nr. 105; Popescu, *Săpături* 1964, 602, nr. 105; **Popa, Zdroba, Cuhea**, 8–32; Popa, RRH 5, 1966, 770 sqq.; Popescu, *Fouilles* 1965, 398 sq., nr. 113; Popescu, *Săpături* 1965, 723, nr. 113; Popa, SCIV 20, 1969, 55; **Popa, Maramureș**, 18, 235 sqq.; Popa, *Terra Hatzeg*, 260, nota 62; Anghel, *Cetăți*, 38; Kacsó, *Ghid*, 62 sqq.; Pascu, *Voievodat I*, 403, fig. de la p. 469; Popa, SCIV 24, 1973, 671–679; Popa, *Cîteva considerații asupra arhitecturii feudale românești de lemn*, în R. Popa, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *Mărturii de civilizație medievală românească. O casă a domniei și o sobă monumentală de la Suceava din vremea lui Ștefan cel Mare*, BiblArh 36, 1979, 34 sqq., fig. 18-19; Rusu A. A., *Donjoane*, 185 sq., 188, 191, 193, fig. 2, 8; Pascu, *Voievodat II*, 306; Vătășianu, *Studii*, 16; Opriș, *Mărturii*, 94, nota 13; Popa, *Formations social – territoriales aux debuts des etats roumains*, în *Etudes roumaines et aroumaines*, Sociétés européennes 8, Paris–Bucarest, 1990, 113; Rusu A. A., *EphNapocensis* 5, 1995, 303; Rusu A. A., *EphNapocensis* 6, 1996, 283, fig. 2a; P. Haszmann, Zs. L. Bordi, *Acta* 1998, 1999, 264; Drăguț, *Dicționar*, 164; Szöcs, *Ceramica*, 8; Cosma, *Locmed*, 99; Kacsó, *Maramureș*, 28; Rusu A. A., *Cetăți II*, 102 sq.; Marcu Istrate, *Cahle*, 21, 31, 56, 61 sq., 142 sq., 170, 210, 298, 301, 317 sq., pl. 45, B; Kacsó, *Mărturii*, 24 sq., pl. 98-99; I.

M. Țiplic, *ActaTS* 3, 2004, 186; **Popa, Iuga, CercArh**, 298 sqq.; I. Vásáry, *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge, 2005, 159; Rusu A. A., *Castelarea*, 505, nr. 17; Nicolescu, *Arta*; V. Mizgan, *S. O. S. pentru Cuhea (azi Bogdan Vodă) medievală*, <http://medievistica.lx.ro/texte>; Z. Györfi, *Dolgozatok* 1, 2006, 102 sqq.; Marcu-Istrate, *Kutatás*, 203.

-La cca 300 m est de centrul localității, marcat de biserica veche de lemn, în locul unde după tradiție se afla „palatul lui Dragoș Vodă”, numit *La Mănăstire* sau *La Crucea de Sus*, și unde s-a ridicat, în 1937, biserica nouă de lemn, pe temelie de piatră, într-o movilă parțial păstrată în urma nivelărilor efectuate cu ocazia construirii noii biserici, au fost scoase la lumină, în urma săpăturilor din 1964–1965, ruinele unei biserici de piatră, ale cărei temelii se găsesc și sub biserica de lemn, precum și un cimitir creștin. Primele săpături au fost efectuate aici tot de M. Roska și I. Bârlea, care au descoperit „o parte de zid clădit din piatră”. Biserica este menționată într-un document din anul 1471 publicat de I. Mihályi¹⁰⁸. Ea este localizată la marginea dinspre Dragomirești a Cuhei, fiindu-i atribuit hramul „Sfântul rege Ștefan”. Probabil că la această construcție se referă și At. Popa, atunci când menționează ruinele de „mănăstire domnească... dezgropate de un puhoi de apă din 1898”.

Biserica dezvelită este de tip „sală”, cu lungimea exterioară de 23 m și lățimea de 11,50 m, grosimea temelior zidurilor oscilând între 1,10 și 1,20 m, în afară de cele ale turnului-clopotniță, care au 1,65 m. Ca plan, biserica se compune dintr-un turn-clopotniță pe latura de apus, de formă dreptunghiulară, cu laturile de 3,50 și 5 m, o navă de asemenea dreptunghiulară, cu dimensiunile interioare de 11 și 9 m, cu două contraforturi oblice de colț spre apus și un altar lat de 4,50 m terminat spre răsărit printr-o absidă poligonală cu trei laturi din octogon. Pe muchiile altarului se află contraforturi, iar pe latura nordică o mică încăpere, cu dimensiunile interioare de 3,30 x 2,50 m, asemănătoare unei sacristii atât ca formă, cât și ca dispoziție în plan. S-a apreciat că întregul monument a fost construit într-o singură etapă. Zidăria este din piatră brută de carieră, legată cu mortar de var. S-a folosit și piatra cioplită la portalul intrării principale de pe latura de vest a turnului, la cadrul ușii dintre parterul turnului-clopotniță și navă și la copertina soclului bisericii. Din analiza planului bisericii au putut fi deduse și anumite elemente ale elevației sale. Foarte probabil, turnul-clopotniță avea deasupra parterului încă două niveluri, nava un tavan din grinzi de lemn, iar altarul o boltă semicirculară din piatră, terminată deasupra absidei cu o semicalotă. Fragmentele de tencuială cu pictură găsite în molozul provenit de pe urma demantelării dovedesc faptul că monumentul a fost zugrăvit în interior, nu se știe însă dacă pictura datează de la origine. Observațiile prilejuite de cercetarea cimitirului (vezi mai jos) au permis deducția că înainte de construirea bisericii de piatră pe locul său exista deja un cimitir, care era

¹⁰⁸ Istoricul menționa existența unor ruine ale construcției. Pentru elucidarea problemelor legate de aceste ruine, I. Mihályi propunea efectuarea unor săpături.

amplasat în jurul unei alte biserici, ale cărei urme nu au putut fi surprinse, datorită unor dificultăți de cercetare, dar posibil și datorită faptului că ea a fost din lemn și a fost demontată în momentul construirii noii biserici. Ridicarea bisericii de piatră a avut loc, foarte probabil, în deceniul 4 al secolului XIV. Există și păreri potrivit cărora biserica a fost construită pe la 1360. După cum indică cele mai noi fragmente ceramice din molozul provenit din dărâmarea bisericii, ea a funcționat până pe la sfârșitul secolului XVI.

Săpăturile din acest sector au evidențiat existența și a unui nivel de locuire din Bronzul târziu. El a apărut la o adâncime cuprinsă între 0,50 și 1 m sub forma unui strat de pământ castaniu-lutos, pigmentat cu rare fragmente de cărbune. În acest nivel s-au descoperit pete de arsură, ce provin probabil de la vetre sau de la podeaua incendiată a unor locuințe de suprafață, precum și ceramică. A fost reconstituit doar un singur castron de mari dimensiuni, s-a putut totuși stabili și prezența altor forme de vase, precum oale, castroane, vase pântecoase. Castronul întregibil, dar și alte câteva fragmente sunt dublu colorate, negre în exterior, roșii sau cenușii în interior, unele fiind ornamentate cu caneluri. Pe baza acestora, locuirea din epoca bronzului a fost atribuită unei faze evolute a culturii Gáva.

Nivelul preistoric este suprapus de nivelul medieval. Acesta are o grosime medie de 0,20–0,30 m, o culoare castaniu-cenușie, fiind pigmentat cu cărbune, și conține o cantitate apreciabilă de ceramică (fig. 112), iar în partea sa superioară sunt prezente fragmente de mortar și moloz. Din acest nivel se adâncesc gropile mormintelor. Cimitirul are două faze. O parte din morminte sunt mai vechi decât momentul construirii bisericii de piatră, gropile lor fiind acoperite de pavajul de la sud de turnul-clopotniță, ce corespunde vechiului nivel de călcare, sau sunt tăiate de șanțurile de fundație ale bisericii de piatră, iar o altă parte sunt contemporane cu biserica. Mormintele aparțin unui cimitir creștin, scheletele fiind orientate vest-est, cu brațele aduse pe piept sau în regiunea abdomenului. Mormintele din prima fază erau lipsite de inventar. Într-unul din mormintele fazei a doua s-a găsit sub craniu o verigă mică din metal, iar sub braț un denar de argint de la Maria, regina Ungariei (1382–1387), într-altul, sub brațul stâng al scheletului, un denar de argint emis de Ludovic I (1342–1382) în 1343, iar în al treilea, tot în regiunea brațului stâng, un denar de argint de la același Ludovic I, emis între anii 1346 și 1349.

Materialul se păstrează în colecția MJM (nr. inv. 858–863, IF. 1.623–1.683).

În scopul de a verifica dacă nu a existat și o fază mai veche de construcție a bisericii, R. Popa a efectuat, în 1984, o nouă săpătură în acest punct, fiind asistat de V. Achim. Nu s-a găsit nimic relevant pentru epoca medievală, doar câteva morminte, fără elemente de datare. S-a descoperit și acum un mormânt care, având în vedere poziția sa stratigrafică, este cu certitudine anterior momentului ridicării bisericii de lemn. A fost surprins și stratul preistoric cu resturi sporadice de ceramică din Bronzul târziu.

Lit.: Mihályi, *Diplome*, 505 sqq., nota 5; Bud, *Date*, 39; G. Petrovay, Századok, 1911, nr. 8, 607 sq.; S. Dragomir, ACMIT, 1929, 235; At. Popa, ACMIT, 1930–1931, 206; Meteș, *Mănăstiri*, 160; Vătășianu, *Arta feudală*, 253; Popescu, *Fouilles 1964*, 485, nr. 105; Popescu, *Săpături 1964*, 602, nr. 105; **Popa, Biserica de piatră**, 511 sqq.; **Popa, Zdroba, Cuhea**, 32–46; Popescu, *Fouilles 1965*, 398 sq., nr. 113; Popescu, *Săpături 1965*, 723, nr. 113; Binder, *Contribuții*, 57; **Popa, Maramureș**, 19, 219 sq; Pascu, *Voievodat I*, 172; László, *Gáva I*, 583, nr. 46; Teodorescu, *CultMed*, 284; Drăguț, *Gotic*, 133, nota 26, 147; Kacsó, *Expoziție*, 25 sq., nr. 46; Vătășianu, *Studii*, 23; Opriș, *Mărturii*, 94, nota 13; Rusu A. A., *Biserici*, 13; **Kacsó, Preistoria**, 58 sq., fig. 8–9; Drăguț, *Dicționar*, 164; Baboș, *Giulești*, 267; Kacsó, *Maramureș*, 29 sq.; Kacsó, *Mărturii*, 25 sqq.; **Popa, Iuga, CercArh**, 301; Nicolescu, *Arta*. Informații suplimentare Daniela Marcu Istrate cu privire la cercetările din 1984.

-În zona centrală a localității, pe o suprafață de aproape 250 m², s-au efectuat săpături în vederea identificării vetrei vechi a satului și obținerii unor informații cu privire la începuturile așezării. S-a stabilit că cele mai vechi urme din epoca medievală se grupează la vest de actuala biserică veche de lemn, în apropierea locului în care, înainte vreme, Valea Bocicoielului se vărsa în Iza. În apropiere de biserică veche de piatră nu au fost găsite urme de locuire mai vechi de secolele XVIII–XIX, acest fapt însemnând că biserică și cimitirul din secolul XIV se aflau la o oarecare distanță de așezarea ce le corespundea.

Materialul se află la MJM.

Lit.: **Popa, Zdroba, Cuhea**, 48; Kacsó, *Maramureș*, 30; Kacsó, *Mărturii*, 27.

-La demontarea casei Vasile Bufta, datată la 20 august 1799, pentru a fi transferată la Muzeul în aer liber din cadrul Muzeului Maramureșului de la Sighet Marmației, s-a constatat prezența sub tălpile de casă inițiale a unui strat de pământ ars în grosime variabilă de 0,15-0,20 m, care se extindea exact pe conturul casei din secolul XVIII. Aproximativ la mijlocul tindei, sub pardoseala de scândură a apărut pardoseala originală de pământ bătut și muruit. Pe suprafața pardoselii de pământ s-a observat o denivelare de cca 0,30-0,40 m, de formă rectangulară, având dimensiunile de 2,10x1,20 m. În urma unei săpături în porțiunea respectivă, a fost identificată o groapă, probabil de alimente, care era umplută în partea sa superioară cu resturi menajere amestecate cu pământ, iar de la adâncimea cuprinsă între 1 și 1,50 m cu fragmente ceramice, o potcoavă de cizmă, o potcoavă de cal, piteni, două vârfuri de săgeată. Fragmentele ceramice și piesele de fier aparțin, potrivit aprecierilor lui R. Popa, secolului XIV. Materialul la MMSM.

Lit.: **Dăncuș, Muzeul Etnografic al Maramureșului. Valori ale culturii populare maramureșene**, Sighetu Marmației, 2000, 34 sq.; Dăncuș, *Arhitectura vernaculară și alte valori ale culturii populare în colecțiile Muzeului etnografic al Maramureșului*, Cluj Napoca, 2010, 49 sqq. Informații suplimentare M. Dăncuș.

-Mănăstire ortodoxă întemeiată după 1373 între localitate și Rozavlea, la gura Văii Meleanului. Ea a încetat să existe înainte de 1471. Cercetările de suprafață întreprinse aici de către R. Popa nu au dat rezultate. Cercetătorul propunea executarea unor sondaje.

Lit.: **Mihályi, Diplome**, 177; **Filipașcu, Maramureș**, 135; **Popa, Maramureș**, 217; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 78.

-I. Mihályi consideră că numele unui deal aflat în apropiere de localitate, *Grăiu Valului*, indică existența aici a unui loc fortificat. Probabil că la acest loc se referă I. Mihályi și atunci când menționează, potrivit tradiției, prezența unei fortificații foarte vechi pe teritoriul localității. Locul este amintit și de T. Bud, care afirmă: „*Poporul din Cuhea zice la acel loc și <șanțuri unde s’au aflat multe anticități>*”. După R. Popa, acest loc se numește *Gruul Varului*, astfel că localizarea aici a unei fortificații s-a datorat deformării toponimului.

Lit.: Mihályi, *Máramaros*; **Mihályi, Diplome**, 507, nota 5; **Bud, Date**, 40; **Popa, Maramureș**, 232, nota 82.

-După tradiția păstrată în sat, pe un loc ocupat azi de prundișul Izei, s-ar fi aflat, până în secolul XIX, o biserică de lemn, care a fost demontată și transportată în satul Valea Porcului (astăzi Valea Stejarului), unde a fost ulterior mistuită de un incendiu.

Lit.: **Popa, Zdroba, Cuhea**, 48.

-Toponimiile *Ciuroi*, *Ciuroiul din Pleșcuț*, *La Mănăstire*, *Dosu Lutoasei*, *Fața Lutoasei*, *Fundu Lutoasei*, *Gura Lutoasei*, *Jgheabu Lutoasei*, *Podu Lutoasei*, *Valea Lutoasei*, *Lutu Oalelor* (= *Obreja*), *La Slatina*, *Măgura Dosului*, *Măgura Onciului*, *Mănăstur* (= *La Râpa Mare*), *Oale*, *Obrejă*, *Pe Obrejă*, *Sub Obrejă*, *Obrejă-Arini*, *Obrejele din Jos*, *Obrejele din Sus*, *În Poderei*, *Pe Podișor*, *Pe Poduri*, *Între Poduri*, *Fața Satului*, *Gruul Satului*, *La Slatină*, *Dumbrava Slatinii*, *Valea Slatinii*¹⁰⁹, *La Șanț*, *Șanțu Vladului*, *În Temeteu*, *În Zapode*, *Zapode de Jos*, *Zapode în Sus*, *În Gura Zapozî*, *Valea Zapozî*, *Zăpodia Clejii*, *Zgleamăn*, consemnate pe teritoriul localității, ar putea fi interesante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **I. Telman, Ioana Mariș-Dăncuș, Elisabeta Faiciuc, Cuhea în istoria și cultura Maramureșului**, Sighetu Marmăției, 2005, 312 sqq.; **Vișovan, Toponimică**, passim.

¹⁰⁹ Denumire menționată deja la 1373 („*Sospataka*”), 1435 („*Zlathynapataka*”), respectiv 1471 („*Sospathak*”), vezi Mihályi, *Diplome*, 67, nota 3, 293, nota 4, 510, nota 6.

XIV. BOIU MARE, comună

XIVa BOIU MARE

-Din punctul *Zăpodie*, aflat la sud de localitate, provine un topor perforat cu ceafa cilindrică, lung. 10 cm (fig. 113), confecționat dintr-o rocă vulcanică acidă. Aparține perioadei eneolitice. Piesa a fost găsită de P. Hosu, care a donat-o muzeului din Baia Mare (MJM; nr. inv. 33.253).

Georgeta M. Iuga a efectuat în acest loc cercetări de suprafață, fără a mai identifica și alte materiale arheologice. Informație Georgeta M. Iuga.

Lit.: **Kacsó, *Mărturii***, pl. 14, 1.

-Mai mulți autori desemnează ca provenite de aici descoperiri apărute într-o localitate care a avut același nume, aflată lângă Sighișoara, denumită în prezent Boiu. Este vorba de monede grecești și romane, dar și de ceramică, piese de bronz, oase, vetre etc. Deși C. Gooss localizează corect descoperirile, precizând și punctul în care ele au ieșit la iveală, *Dealul Dobilor*, deja Gr. Tocilescu menționează Boiu Mare de mai multe ori, fie în apropiere de Odorhei (?), fie în apropiere de Dej, în acest ultim caz amintind și punctul precizat de Gooss, ca localitate de proveniență a acestor antichități. Aceeași dublă localizare apare și la B. Mitrea, cu toate că G. Téglás, J. Hampel, J. Marțian, V. Pârvan și M. Roska plasează descoperirile în localitatea din apropiere de Târnava, la fel ca și, mai târziu, J. Winkler și, mai recent, I. Stanciu și V. Lazăr. În schimb, I. Glodariu indică ca localitate de descoperire a monedelor Boiu Mare din județul Maramureș.

Lit.: Gooss, AVSL 13, 1876, 216; Tocilescu, *Dacia*, 856 sq. („Boiu mare și Boiulu mare [cerc. Odorheiu]”), 881 („Boiu mare, cerc. Deju”), 894 („Dealul Dobiloru langa Boiulu mare, cerc. Deju”); Téglás, *Erdélyi medencze*, 197, nr. 249; Hampel, *Bronzkor II*, 94; Martian, *Repertoriu I*, 326, nr. 103; Marțian, *Repertoriu II*, 10, nr. 84; Pârvan, *Getica*, 300; Roska, *Repertorium*, 187, nr. 14; Mitrea, *Dacia*, 76, nr. 8 („Muntele Dobilor, a Boiul Mare [distretto di Someș]”), 109, nr. 70 („Boiul Mare [distretto di Târnava Mare] Dealul Dobelor”); Winkler, *Contribuții*, 108 sq., Tabel VI, nr. 4, 128 sq., Tabel XI, nr. 24; Winkler, *Schatzfunde*, 143, nr. 16 („Boiu, R. Sighișoara, Reg. Brașov”); Glodariu, *Considerații*, 81, nr. 4, 82, nr. 33; Glodariu, *Relații comerciale*, 259, nr. 4, 278, nr. 33; Glodariu, *Dacian Trade*, 222, nr. 4, 243, nr. 33; Stanciu, *Descoperiri*, 173, nr. 6B; Lazăr, *Repertoriu*, 43, III. 3. A.

-În punctul *La Pod*, plasat în intravilan la sud de biserică, se află o așezare medievală timpurie, care a fost identificată cu prilejul periegezei colective efectuate în primăvara anului 1976 (vezi mai jos Prislop). La suprafață a fost găsită ceramică lucrată cu mâna și la roată, ce se încadrează în secolele VIII și IX e.n. Un mic sondaj, efectuat în acest punct de Georgeta M. Iuga în anul 1988, nu a scos la iveală decât puține fragmente ceramice.

Lit.: **Iuga, *Cercetări***, 152 sq., fig. 6–7; Stanciu, *Descoperiri*, 173, nr. 6A; Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 105, nr. 13 (35); Cosma, *Keramik*, 335, nr. 13 (39); Cosma, *Secolele VIII-X*, 179, nr. 42; Kacsó, *Mărturii*, 70. Informații suplimentare Georgeta M. Iuga.

-În punctul *Satu Petrii* s-a aflat, potrivit tradiției locale, o așezare cu acest nume. Nu există informații cu privire la data dispariției sale.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon II**, 296.

-În raza localității se află două peșteri, *Peștera de la Boiuț* (*Peștera dintre hârtopi*) (4001/46), 308 m lungime, -12 m denivelare, și *Peștera din halauau din Boiuț* (4001/81), 18 m lungime, -2 m denivelare. Potrivit tradiției locale, ele au servit drept adăpost populației în vremuri tulburi.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon II**, 295; Giurgiu și alții, *Descoperiri*, 48; **Iștván și alții, Bazin 4001**, 65, 70.

XIVb FRÂNCENII BOIULUI

-Între localitățile Frâncenii Boiului și Românești există o peșteră care, potrivit tradiției locale, a fost locuită din timpuri foarte vechi. Aici s-ar afla „*urme de mese improvizate și scaune de piatră, iar pe pereți desene incizate*”.

În data de 9 septembrie 2007, un grup de speologi de la Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare (D. Iștván, F. Merșei, Tr. Minghiraș, A. Portase, M. Todoran) a efectuat o cercetare a peșterii. La intrarea în peșteră, în prezent colmatată de aluviuni și resturi vegetale, se ajunge printr-o dolină greu accesibilă, cu pereții verticali. În interior, aproape de intrare, se află un zid amenajat din pietre cu o grosime de cca 0,50 m, înălțimea de 1 m și lungimea de 2 m. Peștera, puternic descendentă, prezintă, după o coborâre de aproximativ 4 m, o galerie cu lățimea de 3 m și înălțimea de 1,5 m. Urmează o porțiune de îngustare cu o lespede de calcar, folosită probabil pentru păstrarea unor obiecte. După o coborâre de 8-9 m, apare o săliță cu lățimea de 4 m și înălțimea medie de 1,5 m, în care se aflau în cantitate mare oase de animale. Dezvoltarea peșterii este de 16 m, cu o diferență de nivel de 8 m. Nu au fost descoperite inscripții, nici alte urme arheologice, s-a remarcat totuși existența în sălița din fundul peșterii a unui strat gros de pământ, care ar putea conține astfel de urme.

Lit.: **I. Chiș Șter, A. Tîrșar, Folclor și obiceiuri din Boiu Mare (I)**, StArt II, 1973, 126; Portase, *Ca să nu fie mîncați de tătari, oamenii își ascundeau copii în peșteră*, în „*Graiul Maramureșului*”, an XIX, nr. 5.315 din 12 septembrie 2007.

XIVc PRISLOP

-La cca 1,5 km sud-vest de localitate, pe o pantă ușoară de deal, în punctele învecinate *Ograde* și *Valea Boului*, au fost găsite, cu prilejul periegezei pe care am efectuat-o, în mai 1976, împreună cu R. Harhoiu, Georgeta M. Iuga și Vl. Zirra, numeroase fragmente ceramice, majoritatea medievale timpurii. În săpăturile efectuate în acest loc, în 1984 și 1988, Georgeta M. Iuga a descoperit urme de locuire din mai multe etape: epoca bronzului, faza a doua a culturii Suciului de Sus, secolele III–IV e.n. și VIII–IX e.n. Judecând după cantitatea de material descoperit, fiecare din locuirile menționate a fost de scurtă durată. Epocii bronzului îi aparțin un fragment de sceptru de piatră, precum și un număr redus de fragmente ceramice, dintre care câteva sunt decorate cu striuri sau motive spiralate, secolelor III–IV e.n. ceramică cenușie lucrată la roată, iar secolelor VIII–IX e.n. fragmente ceramice

lucrate la roată și cu mâna, decorate cu motive incizate în val, precum și câteva obiecte de lut ars (fusaiole și tuburi scurte, cu destinație incertă). Tot aici au fost găsite mai multe lame de obsidian și silex, databile probabil în epoca bronzului. Materialul se păstrează în colecția MJM.

Lit.: **Iuga, Cercetări**, 152, fig. 1–5; Stanciu, *Descoperiri*, 178, nr. 22; Stanciu, *Cercetarea*, 483; Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 115, nr. 65 (119); Cosma, *Keramik*, 343, nr. 64 (126); Cosma, *Secolele VIII-X*, 216, nr. 153; **Kacsó, Noi descoperiri**, 116, 139, Anexa 1, nr. 130, pl. 29, 3-24 și pl. 30; Kacsó, *Mărturii*, 70; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 130; Kacsó, *Noi date*, 83.

-La cca 500 m de punctele menționate, în locul numit *Fântâna Boului* (*Pârâul Boului*), Georgeta M. Iuga a găsit o așezare din epoca bronzului, pe care a sondat-o, descoperind, într-un strat de cultură cu o grosime de 0,20-0,30 m, fragmente ceramice, dintre care unele decorate cu striuri. Pe baza acestui material, așezarea poate fi atribuită culturii Suci de Sus sau grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, Beiträge**, 59, nr. 20; Kacsó, *Noi descoperiri*, 139, Anexa 1, nr. 129; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 129. Informații suplimentare Georgeta M. Iuga.

XIVd ROMÂNEȘTI

XV. BORȘA, oraș

XVa BĂILE BORȘA

-În zonă se află unele dintre cele mai importante resurse de minereuri neferoase din Transilvania. Principalele zăcămintele de aici sunt *Toroiağa* și *Burloaia*. Câmpul metalogenetic *Toroiağa* se află în masivul subvulcanic *Toroiağa-Țiganul*, constituit din roci eruptive. Este format din grupul filonian *Toroiağa* și grupul filonian *Țiganul*. Cele mai importante dintre filoanele ce aparțin primului grup sunt *Vârfuri*, *Octavian*, *Johann*, *Caterina*, *Sofia*, *Orania*, *filonul X*, *Domnișoara*, *Bartolomeu*, *Emeric*, acestea fiind cantonate pe fracturi paralele cu orientare NE-SV. Câteva dintre ele au extinderi considerabile, până la 2,5 km, și grosimi de până la 2 m. Minereul cuprinde pirită, pirotină, arsenopirită, sulfosăruri, calcopirită, sfalerit, galenă și aur; ultimul mineral este asociat în special cu pirită și arsenopirită. Mineralizația filonului *Caterina* prezintă o zonalitate verticală evidentă, partea superioară fiind bogată în sulfosăruri, galenă, sfalerit și aur, spre adâncime trecându-se la o mineralizație cuprifera cu aur. Grupul filonian *Țiganul* cuprinde trei alinamente cu mineralizație polimetalică. Zăcămintul *Burloaia* aparține zonei metalogenetice a Carpaților Orientali, având forma unui strat puternic fragmentat intercalat în șisturi cristaline. Mineralul predominant este pirită, însoțită de blendă, calcopirită și galenit, aflate într-o gangă cuarțoasă.

La Băile Borșa se remarcă și prezența mineralelor de staniu¹¹⁰. În timp ce în filoanele din *Toroiağa* staniul apare doar ca element minor: în calcopirită o cantitate de până la 10 pmm, în blendă în proporție de 1-50 pmm, iar în galenă în proporție de 1-100 ppm¹¹¹, la *Burloaia*, *Gura Băii* și *Izvorul Ursului* au fost evidențiate chiar minerale de staniu, la primele două atât casiterită (SnO_2), cât și stanină ($\text{Cu}_2\text{FeSnS}_4$), la cea de a treia casiterită. Aceasta din urmă, chiar în cantități ceva mai mari, se găsește și la *Măgura*. Mai recent este menționată existența încă unui mineral de staniu, și anume kăsterita ($\text{Cu}_2[\text{FeZn}]\text{SnS}_4$), cu o răspândire totuși redusă la Băile Borșa, la fel ca și stanina¹¹².

La Băile Borșa se disting trei tipuri de minereu cu conținut de staniu: minereu piritos-complex cu casiterită de tip *Burloaia*, minereu cuprifera cu casiterită tip *Măgura* și minereu complex-cuprifera tip *Puiu*.

Fără îndoială, mineralele de staniu de la Băile Borșa nu au acum relevanță industrială¹¹³, dimensiunile granulelor de casiterită oscilând între

¹¹⁰ Ele sunt menționate, alături de cele de la *Racoșu de Jos* și *Camena*, și de M. Rusu (*Bemerkungen*, nota 24).

¹¹¹ Avându-se în vedere conținutul redus de staniu în calcopirită, blenda și galena de la *Toroiağa*, s-a exclus posibilitatea unui aport mecanic prin intermediul altor minerale (vezi L. Steclaci, *Studiul mineralogic și geochimic al regiunii Toroiağa-Baia Borșa*, în Szöke, Steclaci, *Toroiağa*, 203, 208).

¹¹² Vezi D. Zincenco, *Studiul metalogenetic al zăcămintelor de pirită Zn-Pb-Cu din Munții Maramureșului* (teză de doctorat), București, 1998, 156 sq.

¹¹³ În anii '60-'70 ai secolului trecut au fost efectuate cercetări cu privire la posibilitatea de valorificare a unor minerale aflate în cantități mici sau infime în exploatările miniere

valori de la 0,01 până la 0,20 mm, conținutul mediu de staniu fiind ceva mai mare pentru Măgura.

Chiar dacă s-a afirmat că este improbabil să fi fost prezente mai demult cantități mai mari de staniu în mineralizațiile aflate la est de Toroiaga¹¹⁴, tocmai caracterul neomogen al acestora nu exclude, cel puțin teoretic, posibilitatea ca odinioară să fi existat aici rezerve mai importante de staniu, în primul rând de casiterită, care să fi reprezentat sursa de aprovizionare a atelierelor epocii bronzului din regiunea Tisei superioare cu acest important material¹¹⁵. Dovezile concrete în acest sens lipsesc însă, după cum lipsesc și dovezile importului de staniu. În acest stadiu al cercetării, problema originii staniului din bronzurile maramureșene, dar și din cele transilvănene rămâne deschisă¹¹⁶. Este de menționat că această problemă nu a fost rezolvată satisfăcător nici pentru alte zone¹¹⁷.

Lipsește informațiile concrete cu privire la începuturile exploatării resurselor de minereuri din zona Borșa. În publicații mai vechi se afirmă că exploatarea minereurilor neferoase din Maramureș are o vechime de mai multe milenii, argumente în acest sens fiind considerate prezența aflorimentelor și a filoanelor în crăpături, precum și a haldelor de steril și de zgură aflate de-a lungul lanțului muntos de trahit verde din partea de răsărit a regiunii, din care o bună parte era deja acoperită cu o bogată vegetație (E. Preisig, L. Schmidt, S. Rákóczy)¹¹⁸. Desigur, aceste prezențe nu oferă indicii cu privire la vechimea concretă a exploatărilor miniere din Maramureș. Ele dovedesc totuși că

din Maramureș, fără a se obține rezultate concludente, vezi Șt. Mihálka, A. Götz, *Studiul mineralogic și geochimic al zăcămintului Burloaia*, Sesiunea de Referate și Comunicări Științifice de Geologie, Baia Mare, 1963; I. Pop, Șt. Mihálka, *Contribuții privind utilizarea elementelor rare și disperse în prepararea minereurilor neferoase*, BulȘtiințificBaia Mare, ser. B, fasc. fiz-chim 8, 1991, 184 sqq.; P. Vlad, G. Pandelescu, Șt. Mihálka, *Determinarea potențialului de elemente însoțitoare rare și disperse la zăcămintele de minereuri neferoase din România. Studiu de sinteză*, Institutul de Geologie și Geofizică București, Institutul de Cercetări și Proiectări pentru Minereuri Neferoase Baia Mare, 1986 (ms.).

¹¹⁴ Comunicări verbale și în scris de la D. Iștván, Șt. Mihálka, F. Marias, M. Oșan.

¹¹⁵ După E. Pernicka (*Die Ausbreitung der Zinnbronze im 3. Jahrtausend*, în Hänsel [ed.], *Mensch und Umwelt in der Bronzezeit Europas*, Kiel, 1998, 137), nu ar fi exclus ca rezerve de staniu mai mici, astăzi doar de importanță mineralogică, să fi fost exploatare deja în epoca bronzului, trebuie însă interpretat documentat fiecare caz în parte.

¹¹⁶ M. Rusu (*Bemerkungen*, nota 24) consideră posibilă existența unor rezerve locale de staniu care să fi fost complet exploatare în faza Hallstatt A1, astfel explicându-se avântul exploziv al metalurgiei bronzului din această fază și apoi decăderea sa în fazele Hallstatt A2-B1.

¹¹⁷ Vezi Pernicka, *JahrbRGZM* 37, 1990, 53.

¹¹⁸ G. Wenzel (*Bányászati*, 117 sq.) menționează, pe baza datelor comunicate de E. Preisig, filoanele existente în Munții Maramureșului, afirmă însă că exploatarea acestora este lipsită de interes din punctul de vedere al istoriei mineritului.

resursele de aici erau accesibile și că era posibilă exploatarea lor chiar cu mijloace primitive. Numărul foarte mare al descoperirilor de metale din epoca bronzului în Maramureș (depozite de bronzuri, tezaur de aur, piese izolate de bronz și aur) pledează pentru ipoteza că cuprul și aurul, eventual și staniul, au fost obținute din resurse locale încă în epoca bronzului. În lipsa unor cercetări adecvate, nu este posibilă încă localizarea punctelor de exploatare, pare însă destul de probabil că Băile Borșa se numără printre zonele cu cele mai vechi lucrări miniere din Maramureș.

Date interesante cu privire la mineritul medieval de la Borșa sunt oferite de documentele de arhivă recent publicate de către Ela Cosma. Este vorba de o copie din 1782 a unui document din 1551 cu privire la minele de aur și de argint, precum și de memoriul asupra mineritului regal din ultima decadă a secolului XVIII și prima jumătate a secolului XIX¹¹⁹.

În primul dintre aceste documente se vorbește de mai multe mine străbătute de filoane din „*muntele Borșa*”: „...*exploatând filoanele, bătrânii au făcut multe galerii de mină, și au depus muncă grea mai ales în galerii ramificate, așa cum am putut lesne recunoaște după haldele /de steril/. Galerile superioare însă nu au fost redeschise, fiind continuate mai jos... căci în partea de sus filoanele dau la răsărit într-un câmp întreg...Filoanele din vârful /muntelui/ pot fi transformate în galerii până la o mie de stânjeni /adâncime/, iar filoanele mai jos de menționatele primele galerii până la o mie de stânjeni, toate acestea cu costuri reduse.*” (traducerea Ela Cosma). Sunt amintite și topitoriile amenajate de „*bătrâni*”.

În cel de al doilea document sunt menționate, printre altele, exploatările miniere în funcțiune la Borșa în perioada dintre anii 1794 și 1850: în versantul vestic al Toroioagăi galeriile Sf. Treime, Vechiul Nepomuk, Anton și Barbara, în versantul sudic al Toroioagăi galeriile Gura Băii, Sfântul Duh, Iosif, zăcământul Franz etc., precum și galeria Leopold de la Gura Băii, Bartolomeu, Matei, Ștefan, în versantul nordic al Toroioagăi galeriile Lobkovics, în Valea Colbu galeria de explorare Poteca lui Anton, galeria de acces Anton, galeria de cercetare Rudolf, în Valea Păltinești Maria Ludovica, iar în apropierea ei galeriile Sara și Carol, în Valea Rea galeria Elisabeta, precum și Extracția de minereu de la Gura Băii, Extracția de minereu de la Borloi, Extracția de minereu de la Puiului etc. Este precizat și faptul că, în luna august 1807, au intrat în funcțiune două cuptoare semiînalte pentru topit minereu, care au fost folosite până în anul 1818.

La jumătatea secolului XIX s-a deschis zăcământul de pirită cuprifera de la Burloaia, exploatată prin galeriile Brenner și Johann. În cererile de concesiune din anii 1852-1854 sunt menționate mai multe lucrări miniere: Sf. Katharina, pe valea Cremenii sau valea Cotozănilor, afluent al văii Secu, Sf

¹¹⁹ SJANMM, Fond 18 – Direcția Minelor și Uzinelor Metalurgice, an 1782, doc. nr. 59 – Copia Von einer alten Urkunde de anno 1551...; inv. 100, doc. nr. 360, an 1851 - Memoriale uber den Borsabányaer König Gruben Bergbau von Jahre 1794-1850, 24 martie 1851, autor Anton Horvat.

Leopold, pe valea Secu, Sf. Gheorghe și Sf. Anton, pe valea Cremenii, Rosalia, în teritoriul minei Stephani, Theresia și Sf. Gheorghe, pe valea Colbului, concesiunea Gura Băii, pe valea Măcărlăului, afluent al Waserului, cu mina Înălțarea Mariei (Maria Himmelfahrt), aflată în vecinătatea unei exploatare mai vechi, Gertrud. În actele de vânzare-cumpărare, respectiv de arendare din aceeași perioadă apar și alte mine: Sf Treime, în perimetrul minier Toroiaga, Sf. Carol și Sf. Martin, pe valea Cremenii. În cererile de concesiune din anii 1855-1857 sunt specificate și alte lucrări miniere: Sf. Johan, pe valea Secu, Doamne Ajută, pe valea Cremenii, în trecătoarea Jneapăn, sub mina Sf. Ștefan, Sf. Petru, în perimetrul minier Toroiaga. Activitatea minieră era controlată de Comisariatul minier din Băile Borșa, acesta având o rază de activitate ce se extindea până la Munții Gutâi, cu o excepție, și anume Ocna Șugatag, subordonată Comisariatului minier din Cavnic. Într-un raport din 22 martie 1857 al Comisariatului din Băile Borșa se arată că la Băile Borșa funcționau, în 1855, cinci mine erariale cu un teritoriu de 24.332 stânjeni, cu o producție de 465 măji de plumb, 224 mărci de argint și 13 mărci de aur, precum și 12 asociații particulare cu un teritoriu de 186.069 stânjeni, cu o producție de 10 măji de cupru, 87 măji de plumb, 183 mărci de argint și 11 mărci de aur. În anul 1893, o bună parte a minelor de la Băile Borșa a trecut în proprietatea societății „Első magyar vegyészeti ipar reszvénytársaság” („Prima societate ungară pentru industrie chimică”) din Bocicoiu Mare, care deținea o suprafață de 812.088 m², mult mai mare decât cea aflată în proprietatea societății „Österreichische-Ungarische Bergbau Industrie Gessellschaft” („Societatea austro-ungară pentru industrie minieră”). Spre sfârșitul secolului activitatea minieră s-a întrerupt.

Reluarea activității de cercetare, exploarare și de exploatare minieră la Băile Borșa este legată de numele „Societății pe acțiuni pentru exploatare miniere și topitorii din Ungaria Superioară” („Felsőmagyarországi bánya és kohómű részvénytársaság”) – cu capital maghiar, austriac, englez etc. În anul 1915, societatea pe acțiuni a obținut patru perimetre miniere în zona vechilor exploatare de pirită cuprifera de la Gura Băii și Burloaia. Exploatarea acestora a început în anul 1916, după ce a fost construită, lângă gara Borșa, o instalație de preparare a minereurilor. Există și o linie ferată industrială din Borșa la Băile Borșa, prelungită ulterior la Burloaia. A fost construit și un funicular minier de la mina Gura Băii la calea ferată industrială, care a funcționat până în anul 1924, când a fost demontat și instalat ulterior la Herja.

După anul 1923, drepturile miniere din regiune au fost preluate de societatea „U.D.R.”, care a format, în anul 1927, societatea „Minopirit”. O altă societate activă aici a fost „Pyrit”, căreia i-au aparținut minele de pirită. Există mai multe documente, păstrate la Serviciul județean al Arhivelor Naționale Maramureș din Baia Mare, în care sunt menționate cele două societăți.

Astfel, într-un act din anul 1930 se precizează că „Pyrit – Soc. Anon. Rom. de Mine SA Borșa” avea la Borșa concesiunile Ioan și Anton la mina Burloaia, iar „Minopirit” a cumpărat de la „Felsőmagyarországi bánya és kohómű részvénytársaság” și de la „Pyrit” Cluj, drepturile minelor Anieș și

Burloaia¹²⁰. Din documente din anul 1932 rezultă că „Minopirit SAR” Borșa nu lucra la Burloaia, ea cerând aprobare pentru exploatarea ocrului de mină, respectiv că „Pyrit SAR” Borșa avea proprietăți miniere de 38 ha la Borșa și nu a avut exploatare în anul 1931¹²¹.

La Borșa este menționată producție de pirită doar din anii 1923 (200 t), 1930 (11.842 t) și 1931 (12.506 t), în ceilalți ani instalația de preparare fiind alimentată cu minereul adus cu funicularul peste culmea munților Rodnei, de la mina Anieș.

Între 1941-1944 exploatarea minereurilor s-a intensificat la Băile Borșa. Utilitățile miniere existente au fost distruse în toamna anului 1944. În anul 1945 societatea „Minopirit” a reprimut proprietatea perimetrelor miniere anterioare, dar până la naționalizarea din anul 1948 nu s-au mai derulat activități de exploatare, costurile reabilitării minelor și instalației de preparare fiind mai mari decât veniturile estimate de societate¹²². După anul 1948, s-au desfășurat intense cercetări pentru descoperirea de noi resurse, exploatarea minereurilor fiind reluată în anul 1955. Dimensiunea activității miniere din zonă este ilustrată și de cele peste 54 de halde de steril prezente în apropierea galeriilor, printre acestea și uriașa haldă din Valea Secu, cu 1,5 milioane m³ de material.

Activitatea minieră a continuat la Băile Borșa până în anul 2006, când ea a încetat, în urma H. G. nr. 816/1998 (Toroaga; Măgura II; Burloaia Vest-Ariniș; Burloaia Centru, Sud și Est), nr. 1846/2004 (Gura Băii Superior; Cornu Nedeii) și nr. 1008/2006 (Gura Băii Inferior).

Lit.: L. Strippelmann, *OesterrZBH* 3, 1855, 157 sqq.; **B. Cotta**, *Jahrbuch des kaiserlichen und königlichen geologischen Reichesanstalt* 6, 1855, 125 sqq.; v. Hauer, Stache, *Geologie Siebenbürgens*, 326 sqq.; Preisig, *Bergbau*, 322; **Szellemy**, *Fémbányászat*, 75 sq.; **Schmidt**, *Bányászat*, 333 sq.; Rákóczy, *Bányászat*, 775; **Iancu**, *ExplMiniere*, 476; Marin, *Realizări*, 291; A. Földvári, G. Pantó, *JelentésMÁFI II*, 1941-1942 (1950), 305 sqq.; Pantó, *JelentésMÁFI VIII*, 1946, 33 sqq.; Pantó, *JelentésMÁFI VIII*, 1946, 45 sqq.; **M. Socolescu**, *Asupra geologiei regiunii Băile Borșei*, Dări de seamă ale ședințelor Institutului Geologic al României 36 (1948-1949), 1952, 178-186; M. Socolescu, N. Butucescu, Th. Popescu, I. Samoilă, D. Teodorescu, M. Drăgilă, *RevMin* 11, 1962, 481-487; **Szöke**, *Studiu*, 20 sq.; Bodiu și alții, *Regiunea minieră Baia Mare*, 49 sq.; Báthory, *Industria minieră*, 258; Balogh, *Aspecte I*, 139 sq.; Balogh, *Aspecte II*, 271; Berbeleac, *Aur*, 268 sq.; **Popescu G. C.**, *Metalogenie*, 280 sqq.; **Cosma E.**, *Documente*, 323 sqq.; Csath și alții, *Bányászat*, 289; Mârza, *Zăcămintă*, 405; **Mihali**, **Timiș**, **Borșa**, 282 sqq.;

¹²⁰ Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 249, 37/1930.

¹²¹ Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 249, 47/1932.

¹²² Cele două societăți reapar și într-un document din 1948, din perioada premergătoare datei de 11 iunie, în care se arată că „Pirit” –Intr. Minieră din Borșa SA arendează de la „Minopirit” minele Anieș și Borșa și că, datorită distrugerilor din timpul războiului, nu era rentabilă repunerea în exploatare a minelor, SJANMM - Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 249, 44/1948.

Kalmár, *Környezet*, 27; Ivanciuc T., *Contribuții*, 342 sq.; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 348 sqq., fig. 7-9; Pantea, *Minerit*, 21; **Kacsó, Iștván, Minghiraș, Băile Borșa**; Kacsó, *Date Minerit*, 13.

-Între anii 2006 și 2009 au fost cercetate mai multe lucrări miniere:

Galeria Colbu are intrarea situată în incinta minei Emeric-Toroiağa, în versantul stâng al Văii Secu, în amonte de confluența cu Valea Murgu, la cota +1.050 m. Lucrările de cercetare geologică au demarat aici în anul 1974 și au fost definitivate în anul 1995. Exploatarea a început în anul 1997 și s-a oprit în anul 2006. Galeria transversală parcurge de la intrare un corp intruziv, cu fracturi restrânse. Apoi galeria intră în roci metamorfice. La m 2.400 este prezentă o buclă spre puțul care face legătura cu oriz +930. În continuare se parcurge o zonă cu minereu stratiform (deschis cu galerii laterale spre stânga), unele cu abataje și rostogoale. Una dintre galerii are o lungime de peste 200 m în minereu, grosimea acestuia fiind de peste 50 m. Minereul este grăunțos, predominant piritos, cu calcopirită și pulbere fină de blendă și galenă. Apoi se observă o mineralizație filoniană cu blendă și geode, în rocile metamorfice. Galeria ajunge pe halda Ivășcoia după 4,8 km (în contrasens este săpată galeria Ivășcoia). Galeria este armată cu bolțari la intrare, apoi are tronsoane foarte extinse nearmate, doar cu scurte porțiuni armate cu torcret, lemn sau cîntre metalice. Cercetarea galeriei a avut loc la 15 noiembrie 2006, echipa de cercetare, însoțită de Șt. Ivașcu de la Exploatarea Minieră Baia Borșa, fiind formată din I. Bud, Simona Duma, A. Gorduza, D. Iștván, C. Kacsó, Gh. Nistor, S. Racolța.

Lit.: Iștván, Kacsó, *Fișe*; **Kacsó, Iștván, Minghiraș, Băile Borșa**, 510 sqq., pl. 1, 2, pl. 2-4.

Galeria Ana superioară (fig. 114) este situată în versantul drept al Văii Secu, la cca 50 m aval de confluența cu Valea Murgu, la cota +997 m. Numele galeriei apare pe un plan din perioada interbelică al Societății Anonime Române „MINOPIRIT” Ea a fost săpată în extremitatea nordică a filonului *Emeric*, cel mai estic filon din zăcământul Toroiağa, precum și cel mai accesibil, întrucât este dispus paralel cu Valea Secu, în imediata apropiere a acesteia, fiind astfel ușor de deschis prin galerii transversale. În prezent, galeriile Ana superioară și Ana inferioară sunt cunoscute de localnici sub numele de „Galeriile turcești”. Prin această denumire populară, întâlnită și în alte zone miniere (Băița, Valea Lăpușna Mare), este accentuată presupusa vechime mare a exploatărilor.

Inițial, numele filonului a fost *Ștefan* și provenea de la cel al concesiunii miniere și al galeriei, prin care filonul s-a exploatat pe o lungime de cca 100 m, galerie situată la 180 m aval de galeria Ana superioară. Ulterior (în anii 1941-1944), o galerie mai veche (Emeritz) de pe același filon devenea orizontul de bază pentru întregul zăcământ Toroiağa, iar filonul *Ștefan* primea numele actual. La acest orizont, filonul *Emeric* este exploatat pe o lungime de 260 m.

Întrarea în galeria Ana superioară este situată la o înălțime de cel puțin 3 metri față de nivelul actual al Văii Secu, nivel acum mult crescut față de cel existent anterior, datorită materialului provenit din haldele din amonte.

Amplasarea este caracteristică galeriilor vechi săpate pe văi afectate de avalanșe (Valea Murgu, Valea Cremenii, Valea Rudolf). În cazul galeriei Ana superioară, situarea ei puțin aval de Valea Murgu (vale ce canalizează anual prin avalanșe, cantitățile mari de zăpadă de pe pantele înclinate ale zonei Murgu-Toroiaga) a necesitat săparea ei dintr-un punct situat deasupra nivelului de acumulare a avalanșelor, astfel fiind evitată blocarea intrării în galerie. În acest fel se obținea o prelungire a intervalului de timp în care se putea lucra în subteran, în condițiile în care, până în a doua jumătate a secolului XX, în Toroiaga mineritul era activ doar o parte a anului.

Galeria Ana superioară începe cu o scurtă galerie transversală cu o lungime de 3,5 m, profil mare (lățime 2,2 m, înălțime 2,0 m), observându-se o reprofilare ulterioară săpării inițiale a galeriei. Reprofilarea este veche, dovadă în acest sens fiind găurile de mină manuale, care se disting clar pe pereții de la intrare. Prin galeria transversală se accede la galeria direcțională, care are o lungime totală de 52 m. Aceasta este în cea mai mare parte un abataj, în care filonul a fost excavat în sus doar pe 2-4 m, pentru a păstra un pilier față de suprafață, care să împiedice infiltrațiile de apă. Excavarea minereului s-a făcut și descendent, estimându-se un etaj de exploatare de cel puțin 10 m. Nu se poate verifica exact cât de extinse sunt lucrările miniere de excavare în adâncime, pentru că ele sunt inundate de apă de infiltrație.

Sectorul de filon excavat în această galerie este situat pe aliniamentul filonului *Emeric*, în extremitatea nordică a acestuia, dar este separat de partea principală a filonului de o scurtă porțiune sterilă de 10-15 m.

Și în galeria direcțională se observă găuri de mină executate manual, cu o adâncime redusă (0,20 m). În aceste găuri era introdus praful pușcă, care, prin explozie, făcea posibilă avansarea pe galerie.

În galeria direcțională există și câteva găuri cu dop de lemn. Este dificil de stabilit utilitatea acestora, nu ar fi exclus însă ca ele să fi fost folosite tot pentru dislocarea rocilor cu ajutorul apei, asupra căreia era exercitată presiunea prin lovirea repetată a dopului (desigur, în cazul în care găurile cu dop de lemn au avut într-adevăr această destinație, cele care s-au păstrat se află în zone în care duritatea rocilor nu a permis dislocarea lor printr-o astfel de metodă). Este de menționat că în mineritul contemporan găurile cu dop de lemn sunt utilizate de către topografi în fixarea punctelor de viză. Aceste găuri se află exclusiv pe axul tavanului lucrării miniere, în dopul de lemn fiind înfipt un cui, care reprezintă verticala locului de viză.

În galeria Ana superioară se remarcă prezența destul de frecventă a unor artefacte confecționate din lemn de molid.

a) *Armături de puț*. În galeria direcțională, în porțiunea excavată se păstrează două sectoare cu bârne ce reprezintă armăturile unor puțuri executate pe filon. Primul este situat în dreptul galeriei transversale, bârnele fiind dispuse atât orizontal, cât și vertical. Câteva dintre bârnele orizontale prezintă în partea lor centrală perforații dreptunghiulare de 8-10 cm, probabil locul încastrării unor piese de lemn, acum dispărute.

Al doilea puț este situat în zona cea mai profundă a galeriei, la 20 m de intrare și la -5,2 m față de aceasta, în porțiunea inundată. Se observă mai multe bârne orizontale sub apă și una subaeriană, care era inițial în poziție verticală, acum fiind înclinată.

b) *Armături orizontale (tropane)*. În galeria direcțională, în zona exploatată, se mai păstrează câteva armături orizontale (tropane), de fapt bârne încastrate orizontal între pereții excavației. Acestea sunt traverse care susțineau podurile de lucru, realizate din scândură sau trunchiuri subțiri, poduri de pe care se săpau manual găurile de mină în tavanul galeriei. În general, podurile nu se mai păstrează, pentru că materialul lemnos era utilizat ulterior în alte sectoare, dar tropanele, tăiate la dimensiuni adaptate locului inițial, nu mai erau de interes pentru reutilizare. Ele sunt situate în capătul galeriei transversale, pe galeria direcțională în partea sud-vestică, la 8 m de intrare, și pe galeria direcțională nord-estică, la 20 m de intrare.

c) *Scări de abataj*. În galeria direcțională au fost identificate două scări confecționate din trunchiuri de molid (toate obiectele de lemn din galerie sunt confecționate din această esență), dispuse înclinat (cu un unghi de cca 60- 70° față de orizontală). Pentru a fi stabile, ele au fost fixate cu scurte bârne verticale și cu bolovani. Prima scară (lung. 228 cm, diam. la bază 21 cm, diam. la vârf 15,7 cm), având cioplite șase trepte orizontale, era situată la 7 m de intrare. Cea de a doua scară (lung. păstrată 228,8 cm, diam. la bază 23,6 cm, diam. la vârf 20,5 cm), de asemenea cu șase trepte orizontale, se afla la 12 m de intrare și avea baza îngropată adânc în podeaua galeriei.

d) *Trocuri pentru probare*. În porțiunea nord-estică a galeriei direcționale au fost găsite două trocuri de lemn de formă dreptunghiulară, dintre care unul are secțiunea aproape ovală (î. 12 cm, lung. 35,5 cm, lung. părții scobite 23,5 cm, lăț. 14 cm), iar celălalt secțiunea pătrată (î. 13 cm, lung. 33 cm, lung. părții scobite 21,5 cm, lăț. 16 cm). Cele două piese se aflau pe podeaua galeriei direcționale la 37, respectiv 40 m de intrare. Aceste trocuri erau utilizate pentru probarea minereurilor. O cantitate mică de minereu era măcinată în piuă la fața locului, apoi materialul măcinat era introdus în troc, se adăuga o cantitate de apă și apoi, prin șocuri produse prin lovirea repetată a trocului de șold, se producea o separare gravitațională a mineralelor metalice de fragmentele de roci înconjurătoare¹²³.

Minereul a fost exploatat în felii orizontale fără rambleiere. Minereul și sterilul au fost transportate cu coșul în spatele căraușilor. Datorită dificultăților de transport, în capătul nord-estic al galeriei direcționale, într-o zonă de lărgire, lângă peretele nord-vestic a fost stivuit o parte a materialului steril. Această metodă era frecvent utilizată în cazul galeriilor ale căror dimensiuni nu permiteau utilizarea unor mijloace de transport mai productive (de ex. roabe).

¹²³ Acest mod de utilizare a trocului de probare a fost relatat de către mineri din Băița, buni cunoscători ale „tainelor” mineritului privat.

Nu au fost identificate date certe pentru datarea perioadei de execuție și de utilizare a galeriei Ana superioară. Ea a fost inclusă în concesiunea Ștefan, evidențele marcând doar numele concesiunii miniere, fără a fi menționate detalii. Pe un plan din anul 1803¹²⁴ este figurat filonul *Ștefan* (Stephani Klufte) ca mină regală. Acesta este și anul în care este menționată galeria Stephani¹²⁵. Este destul de probabil că o parte a lucrărilor și artefactelor din galeria Ana superioară datează din prima jumătate a secolului XIX, altele, printre care și scările de lemn, par să fie mai vechi, ele aparținând, eventual, chiar secolului XVII.

Galeria a fost redescoperită de către D. Iștván, care a efectuat aici primele cercetări. Ea a fost studiată și cartată la data de 27 mai 2007 de o echipă formată din D. Iștván, C. Kacsó și Tr. Minghiraș.

Scările și trocurile de lemn se află la MJM.

Lit.: **Kacsó, Iștván, Minghiraș, Băile Borșa**, 515 sqq., pl. 5-11; Kacsó, Pop L., *Minerit*, pl. 12.

Galeria Ana inferioară (fig. 115) are intrarea situată în malul drept al Văii Secu, la 75 m aval de confluența cu Valea Murgu și la 25 m aval de galeria Ana superioară, la cota +992 m. A fost executată pentru cercetarea și exploatarea părții nordice a filonului *Emeric* (denumit anterior *Ștefan*).

Intrarea în galerie este situată la +3 m față de firul actual al Văii Secu, locul unde se află aceasta fiind protejat împotriva viiturilor și avalanșelor. Galeria începe transversal, filonul *Emeric* fiind interceptat la m 14. Galeria transversală continuă încă 8 m dincolo de filon pentru cercetarea unor eventuale ramuri de acoperiș. Galeria transversală este executată cu profil mare (2x2m) și în ea se observă urme ale unor găuri de mină manuale, cu lungime redusă (0,20 m). Cu totul surprinzătoare este identificarea în acest sector a unor găuri de mină cu profil triunghiular. Acest aspect sugerează utilizarea pentru executarea găurilor de mină a unor scule metalice cu profil triunghiular, care dizlocau roca nu doar cu vârful ascuțit, prin percuție, ci și cu cele trei muchii tăietoare prin rabotare, sistem de săpare neîntâlnit la alte lucrări miniere din Maramureș și nemenționat în lucrările de specialitate.

De la m 14 spre sud-vest continuă o galerie direcțională, transformată în abataj pe toată lungimea. Spre deosebire de galeria Ana inferioară în care exploatarea s-a desfășurat atât ascendent cât și descendent, în galeria Ana inferioară exploatarea s-a desfășurat în exclusivitate ascendent. Acest lucru a fost favorizat de situarea filonului *Emeric* la distanță mai mare de Valea Secu, care a permis exploatarea ascendentă pe un etaj de 8-10 m înălțime. Pe galeria direcțională se păstrează încă tropane (armături orizontale care susțineau podurile de lucru) și mult material steril, depozitat în trepte pe vatra galeriei.

¹²⁴ SJANMM, Fond 26-Inspectoratul Geologic Minier, inventar 438 U. a. 35/1803 (Borșa) - Borsauer reviers Mappa uber dermalligen Ko: Schürfe in der Marmarosch Gemacht in Jahr 1803 Franz frey hz v Hacklberg und Landau.

¹²⁵ Cosma E., *Documente*, 339 („*Minele Ștefan. Pe valea Secu prăpastia Ștefan, ce conține plumb, cupru și aur, a fost descoperită în 1803*”).

Filonul nu a fost exploatat descendent de la acest nivel pentru că el a fost deschis în adâncime cu alte galerii de coastă, din care s-a exploatat apoi filonul ascendent, până la nivelul galeriei Ana superioară. Nu este clar stabilit dacă planșeul galeriei este un pilier de minereu neexploatat sau rambleu.

Pare destul de probabil că execuția galeriei și exploatarea părții superioare a filonului a avut loc în prima jumătate a secolului XIX.

Galeria a fost identificată de către D. Istvan și a fost cercetată concomitent cu cercetarea galeriei Ana superioară (vezi mai sus). Cartarea a avut loc la data de 22 noiembrie 2008, fiind realizată de D. Istvan, Tr. Minghiraș și M. Tudoran.

Lit.: **Kacsó, Istvan, Minghiraș, Băile Borșa**, 525 sqq., pl. 12/13, pl. 14, 1.

Galeria Bartolomeu (fig. 116) este situată în versantul stâng al Văii Secu, la 50 m amonte de confluența cu Pârâul Negru (afluent stâng), la cota +1.080 m.

Galeria pornește direcțional spre NNE pe filonul *Bartolomeu* și după câțiva metri, după ce filonul se efilează, este dirijată transversal spre nord, apoi nord vest, până la filonul *Petru și Pavel*. Aici galeria ajunge într-un abataj cu lungime de cca 20 m, unde filonul a fost exploatat descendent. Abatajul este inundat de apele de infiltrație, dar se mai observă în apă bușteni, urme de armare etc.

Nu au fost constatate găuri de mină, lungi (mecanice) sau scurte (manuale). S-au sesizat doar rare capete de gaură cu diametru mai mare decât al găurilor de mină manuale (3-4 cm), cu profil neregulat și câteva găuri cu dop de lemn în pereți. Este posibil ca găurile cu dop de lemn să arate modul de săpare a galeriei, prin săparea manuală a unor găuri de mină cu diametru mai mare, umplerea lor cu apă și derocarea apei prin presiunea exercitată de apa presată de loviturile în dopul de lemn (vezi mai sus galeria Ana superioară). Există însă și o gaură cu dop de lemn în tavan, situată pe axul galeriei, care mai păstrează înfipită în lemn o plăcuță metalică, marcând un punct topografic de stație.

Pe alocuri se disting pe tavan și pe pereți striatii fine (cele de pe pereți sunt verticale, iar cele de pe tavan, orizontale), destul de slab conturate, care pot reprezenta urme de săpare cu dalta, probabil pentru netezirea profilului galeriei după dizlocarea rocilor prin găuri de mină.

Datorită lungimii galeriei (cca 200 m) și a situării filonului exploatat la distanță mare de intrare, în galerie s-a amenajat o cale de transport cu șine și traverse. La intrare și pe tronsoane lungi de pe traseu se observă șine de lemn confecționate din trunchiuri subțiri de arbori (diametrul 10-15 cm), despicate la jumătate pe lungime și montate cu partea rotunjită în sus. Aceste șine de lemn sunt susținute de traverse din lemn constituite tot din bucăți de trunchiuri de arbori, dar cu diametrul mai mare (cca 30 cm), încadrarea șinei de lemn fiind făcută în lăcașuri dreptunghiulare tăiate în traverse. În unele părți, peste șina de lemn este prinsă, cu cramioane metalice mici, o șină metalică îngustă (2 cm) și joasă (înălțime de 4-5 cm).

În unele părți șina de metal este dispusă direct pe traversele de lemn. Este posibil ca „șina de lemn” să fie în realitate doar suportul șinei de metal fragile, sau să avem două etape diferite de construcție: una, inițială, cu șine de lemn și alta, ulterioară, în care s-a utilizat construcția anterioară pentru montarea șinei metalice.

În mai multe locuri, șina metalică este stabilizată cu armături laterale de lemn (atât bârne sprijinite de pereți, cât și plăci de tip scândură groasă dispuse între șină și peretele galeriei).

Concesiunea Bartolomeu este menționată în anul 1841¹²⁶, probabil atunci când s-a cercetat capătul nordic al filonului cu același nume. Ulterior, la data de 1 august 1853, concesiunea Bartolomeu este solicitată de Gh. Czillik și N. Onutza, atunci începând probabil execuția galeriei transversale spre filonul *Petru și Pavel*. Se poate admite astfel că galeria Bartolomeu și calea de transport aflată în incinta sa datează din a doua jumătate a secolului XIX.

Galeria Bartolomeu este, pe o lungime de peste 100 m de la intrare, sediul unei colonii de zeci de exemplare de salamandre. Apa de infiltrație este curată pentru că ea străbate roci eruptive fără sulfuri, din a căror descompunere se formează de obicei apele acide. S-a remarcat, de asemenea, prezența mușchițelor și fluturilor.

Cercetarea galeriei a fost efectuată la 27 februarie 2008 de o echipă formată din D. Iștván, C. Kacsó, Tr. Minghiraș și Ionică Pop. Ulterior, a fost realizată cartarea galeriei de către Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare (D. Iștván, Tr. Minghiraș, M. Tudoran).

Lit.: **Kacsó, Iștván, Minghiraș, *Băile Borșa***, 529 sqq., pl. 14, 2, pl. 15-18.

XVb BORȘA

-În apropiere de cătunul Vâlcănescu, aflat pe panta estică a Muntelui Prislop, la peste 1.400 m altitudine, în apropiere de confluența Văii Vâlcănescu cu Bistrița Aurie, în locul numit *Geamănul*, cu ocazia construirii unui drum forestier, în anul 1986, lama buldozerului a scos la iveală o cană aproape întreagă de culoare deschisă, prevăzută cu o toartă ușor supraînălțată, cu corpul bitronconic și marginea dreaptă și ușor răsfrântă în exterior. Piesa este în mod cert preistorică. Judecând după forma sa, ea aparține, foarte probabil, epocii bronzului și provine, eventual, dintr-un obiectiv funerar.

Potrivit tradiției, în locul descoperirii se organizau în vechime nedee ale păstorilor, unde se vindeau oi și câini. Vasul a fost salvat de Ștefan Grec și se află în Muzeul Rădăcinilor din Vâlcănescu.

Lit.: **Portase, *La Vâlcănescu, poarta din est a Maramureșului***, în „*Graiul Maramureșului*”, an XIII, nr. 3.518 din 24 octombrie 2001; Portase, *Codice*, 94 sq., fig. pe p. 95 dreapta sus. Informații suplimentare D. Iștván.

¹²⁶ Cosma E., *Documente*, 339 („Jos, în prăpastia Secului în apropierea celei mai mari galerii, a fost folosită o exploatare, care mai târziu [1841] s-a numit Bartolomeu”).

-În 1855, în timpul arăturilor, au fost descoperite mai multe piese de bronz și aur (despre ultimele se precizează că au ieșit la iveală pe proprietatea lui E. Szabó, respectiv că au fost descoperite pe malul râului Vișeu). Menționările ulterioare despre cele găsite sunt în parte contradictorii, din acest motiv caracterul și conținutul exact al descoperirii nu mai pot fi stabilite. Pare totuși destul de probabil că toate piesele au aparținut unui singur ansamblu, și anume unui depozit de bronzuri, care conținea și piese de aur. Dintre piesele de bronz sunt cunoscute un topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Rohod, cu partea dinspre tăiș ruptă și cu patru proeminențe pe disc, un celt cu defect de turnare, având rupt manșonul găurii de înmănușare, o spirală din sârmă și un fragment de disc din placă, decorat cu linii concentrice și înălțat în partea centrală, iar dintre piesele de aur două verigi masive (brățări ?), un cercel de tip Tarpa (sau mai multe ?), format(e) din (câte) două semiove legate între ele, două fragmente de lanțuri din verigi, trei (patru ?) verigi cu secțiunea rombică, o verigă (cu capetele deschise ?). Piesele de bronz au ajuns în colecția Graffenried, iar un inel de aur în colecția episcopului greco-catolic E. Anderko. Nu există date despre soarta ulterioară a pieselor. Datarea: Bronz târziu 2 sau 3.

Lit.: **J. G. Seidl**, AÖG 15, 1856, 316 sq., fig. 59 - 62; **F. Kenner**, AÖG 29, 1863, 303, fig. 56; v. Sacken, *Leitfaden*, 125; Römer, *Krónika I*, 164, nr. 707; Römer, *Kalauz*, 120; Gooss, *Skizzen I*, 474, 489; Gooss, *Skizzen II*, 64; Hampel, ArchKözl 12, 1878, 133; Tocilescu, *Dacia*, 815; Mihályi, *Manuscris I*, 28; Hampel, *Trouvailles*, 66; **Hampel**, *Bronzkor II*, 18; Téglás, *Dácia*, 409; Téglás, *Aranybányászat*, 822; Pârvan, *Getica*, 343, 443, 760; Pink, *Goldstabringe*, 3, nr. 4; Pasternak, *Karpaty*, 169, nr. 27; Lecca, *Dicționar*, 81; Roska, *Repertórium*, 46 sq., nr. 176; Mitrea, *Problema*, 156, nr. 24; **Popescu**, *Prelucrarea*, 227, fig. 139, 1-4; Rusu, *Bronzehorte*, 207, nr. 11; Rusu, *Considerații*, 44; Rusu, *Metbronz I*, 483 sq., nr. 12; **Mozsolics**, *Bronze u. Goldfunde*, 123 sq., 192; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 494, nr. 12 („Borșa I”); Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 86; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 116, nr. 121; **Mozsolics**, *Goldohrringe*, 171 sq., fig. 4, 4-7; Kacsó, *Depozit*, 11; Kacsó, *Precizări*, 52 sq.; Bader, *Passfunde*, 18; Kacsó, *Bronzefunde II*, 81; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*.

-Cu ocazia săpării fundației Spitalului orașenesc, la aproximativ 2 m adâncime, a fost găsit un cap de piatră de formă ovală, cu trăsăturile schematic redată. Este posibil să fie preistorică. Aparține unei colecții particulare din Sighetu Marmăției, în prezent este expus la MMSM. Informație M. Dăncuș.

-O monedă de bronz de la Constantin cel Mare a fost găsită în zona muntoasă de la est de localitate, în punctul *Poiana*. Piesa s-a aflat în colecția lui Șt. Grad din Moisei, dar a fost cedată unui alt colecționar. Informație Șt. Grad.

-În colecția Mihályi se aflau mai multe piese medievale provenite din raza localității: trei vârfuri de lance și un vârf de săgeată, toate din fier. Ele au figurat și în expoziția din 1876 de la Sighetu Marmăției și sunt menționate în oferta de vânzare a colecției, înaintată de Iulia Mihályi Ministerului Culturii,

Direcția Muzeelor în 1955 (copia actului în Arhiva MJM). Soarta lor ulterioară nu este precizată.

Lit.: *Magyar orvosok*, 165 (se vorbește numai de două vârfuli de lance); Kacsó, *Contribuții*, nota 1.

-Din punctul *Poiana* provine și un cuțit lung de fier medieval, care se află în colecția Șt. Grad. Informație Șt. Grad.

-Un potir gotic târziu de argint aurit (î. 16,8 cm) și patera corespunzătoare, tot de argint aurit, ornamentată cu o cruce (diam. 13,6 cm), ce au aparținut comunei Borșa, au fost achiziționate prin cumpărare de la firma „Rétaý és Benedek”, la data de 16 iunie 1913, de MNMB (nr. inv. 1913. 47. 1-2). Informații din registrul de inventar al muzeului din Budapesta.

-Fr. Pap afirmă că pe teritoriul localității a fost descoperit un tezaur monetar, din care au fost recuperate șase piese, dateate între 1621 și 1696. Într-un alt pasaj din aceeași lucrare, el precizează că descoperirea provine de la Borșa, jud. Cluj. Potrivit primei publicări a tezaurului, acesta a apărut într-adevăr în localitatea din județul Cluj.

Lit.: Pap, *Aspecte*, 75, Tabel II, 68. Vezi și E. Chirilă, I. Chifor, AIIA Cluj 18, 1975, 351 sqq.¹²⁷

-Pe teritoriul localității sunt înregistrate următoarele peșteri: *Peștera din Piatra Băiței* (dezvoltare 32,0 m, denivelare +2,5 m), *Peștera Șura din Cearcănul* (la sud de Vârful Cearcănul, dezvoltare 12 m, denivelare +6,0 m), *Peștera nr. 1 din Piatra Scrisă* (versantul stâng al Văii Țășlișoara, dezvoltare 11,0 m, denivelare 0), *Peștera nr. 2 (Hornurilor) din Piatra Scrisă* (versantul stâng al Văii Țășlișoara, dezvoltare 20,0 m, denivelare +8,0 m), *Peștera nr. 3 din Piatra scrisă* (versantul stâng al Văii Țășlișoara, dezvoltare 15,0 m, denivelare +2,0 m), *Peștera nr. 4 (Hornului) din Piatra scrisă* (versantul stâng al Văii Țășlișoara, dezvoltare 16,5 m, denivelare -1,0;+6,0 m), *Peștera nr. 5* (versantul stâng al Văii Țășlișoara, dezvoltare 18,5 m, denivelare 0), *Peștera nr. 6 din Piatra Scrisă* (versantul stâng al Văii Țășlișoara, dezvoltare 13,0 m, denivelare +0,5 m), *Peștera din Prislopul Laptelui* (dezvoltare 12,0 m, denivelare -0,6 m), *Peștera cu Târâș din Podul Cearcănului* (dezvoltare 14,9 m, denivelare +1,0 m), *Peștera cu sală din Podul Cearcănului* (dezvoltare 25,3 m, denivelare -1,4 m), *Peștera cu două intrări din Podul Cearcănului* (dezvoltare 12,2 m, denivelare -1,3;+2,5 m), *Avenul cu două intrări din Podul Cearcănului* (dezvoltare 21,5 m, denivelare -11,3 m), *Peștera Modelată din Dealul Frumos* (dezvoltare 16,4 m, denivelare +1,5 m), *Peștera Fântânele* (versantul drept Valea Fântânele-Șesuri, dezvoltare 21,0 m, denivelare +4,5 m), *Peștera Gaura din Piatra Șesuri* (dezvoltare 14,0 m, denivelare -5,0 m), *Peștera Vasile Bologa din Geamănul* (sud-vest de Vârful Geamănul, dezvoltare 120,0 m, denivelare -17,5;+2,0 m), *Avenul din Geamănul* (dezvoltare 24,3 m, denivelare -23,3 m), *Peștera Hoților* (versantul drept al Văii Sâlhoi, dezvoltare 58,27 m, denivelare -

¹²⁷ Există o referire bibliografică la această descoperire, în contextul lucrării însă inutilă, și la Mihali, Timiș, *Borșa*, 392.

29,1 m; potrivit tradiției locale, în peșteră au fost ascunse comorile haiducilor), *Peștera Mică din Dealul Bănărie* (versantul drept al Văii Sâlhoi, dezvoltare 8,17 m, denivelare -0,74;+1,2 m), *Peștera Diaclazei din Valea Sâlhoi* (versantul drept al Văii Sâlhoi, dezvoltare 13,0 m, denivelare -1,2 m), *Peștera Mică din Valea Sâlhoi* (versantul stâng al Văii Sâlhoi, dezvoltare 11,0 m, denivelare +2,5 m), *Peștera Mare de la Tăurile Buhăiescu* (versantul drept al Văii Buhăiescu, dezvoltare 65,8 m, denivelare -12,3 m), *Peștera Mică de la Tăurile Buhăiescu* (versantul drept al Văii Buhăiescu, dezvoltare 20,2 m, denivelare -1,9;+1,7 m), *Peștera de la Tăurile Buhăiescu* (versantul drept al Văii Buhăiescu, între tăurile 2 și 3, dezvoltare 7 m, denivelare +4,0 m), *Avenul nr. 1 de la Streji* (versantul stâng al Văii Buhăiescu, dezvoltare 44,5 m, denivelare -17,0 m), *Avenul nr. 2 de la Streji* (versantul stâng al Văii Buhăiescu, dezvoltare 32,0 m, denivelare -13,7 m), *Peștera nr. 1 de la Streji* (versantul stâng al Văii Buhăiescu, dezvoltare 7,0 m, denivelare +2,5 m), *Peștera nr. 2 de la Streji* (versantul stâng al Văii Buhăiescu, dezvoltare 12,0 m, denivelare +4,0 m), *Peștera nr. 1 din Piatra Albă* (dezvoltare 29,0 m, denivelare -10,4 m), *Peștera Isoscel din Piatra Albă* (dezvoltare 6,3 m, denivelare -2,0 m), *Peștera-aven nr. 2 din Piatra Albă* (dezvoltare 13,0 m, denivelare -7,5 m), *Peștera cu ferestre din Piatra Albă* (dezvoltare 18,5 m, denivelare -3,5 m), *Peștera Șura Cailor (Șura lui Pinte)* (versantul stâng al Izvorului Cailor, dezvoltare 83,0 m, denivelare -9,0;+6,0 m), *Peștera cu mondmilch* (Piatra Rea, dezvoltare 52,5 m, denivelare -8,3 m), *Avenul cu două puțuri din Piatra Rea* (dezvoltare 90,0 m, denivelare -26,0 m), *Peștera din Valea Podul Izvorului* (versantul drept al Văii Cailor, dezvoltare 6 m, denivelare -2,0;+1,0 m), *Avenul Diaclazei din Vârful Jgheabului* (500 m NV de Vârful Piatra Rea, dezvoltare 210,2 m, denivelare -54,3 m), *Peștera Șura Cailor 2* (dezvoltare 14,5 m, denivelare +6,0 m), *Peștera Ciudii* (dezvoltare 10,2 m, denivelare -1,5;+0,4 m), *Peștera de sub Stână* (deasupra Cascadei Cailor, dezvoltare 16,5 m, denivelare -1,0;+2,0 m), *Avenul Paznicilor de stână* (amonte Cascada Cailor, dezvoltare 28,0 m, denivelare -14,0 m), *Avenul nr. 1 din Ponoarele Știolului* (dezvoltare 9,4 m, denivelare -4,0 m), *Avenul nr. 2 din Ponoarele Știolului* (dezvoltare 7,1 m, denivelare -4,0 m), *Avenul din Podul Cailor* (Muntele Cailor, dezvoltare 243,3 m, denivelare 108,3 m), *Peștera cu sală din Piatra Rea* (100 m vest de vârful Piatra Rea, dezvoltare 16,0 m, denivelare -4,0 m), *Peștera cu apă din Piatra Frânturii* (dezvoltare 72,0 m, denivelare -1,5;+1,0 m), *Peștera ramificată din șaua Știol* (dezvoltare 75,0 m, denivelare -4,7;+1,3 m), *Peștera Tunel din șaua Știol* (dezvoltare 21,5 m, denivelare -6,0 m), *Peștera Creierului din șaua Știol* (dezvoltare 32,0 m, denivelare -1,0;+1,5 m), *Peștera cu cristale din Piatra Rea* (dezvoltare 21,0 m, denivelare +1,5 m), *Peștera Diaclazei cu Puțuri* (Piatra Rea, dezvoltare 20,0 m, denivelare -3,7;+4,0 m), *Peștera de la Râpă* (versantul stâng căldarea Cailor, dezvoltare 10,0 m, denivelare -4,0 m), *Peștera Țiganului* (Râpa Piatra Rea, dezvoltare 16,7 m, denivelare -5,0 m).

Lit.: **Parcul MM; Iștván, ActaMusMar** 7, 2008, 449-459; **Iștván, TransRevSystEcolResearch** 9, 2010, 15-30.

XVI. BOTIZA, comună

XVIa BOTIZA

-În colecția Mihályi s-a aflat o sabie de fier medievală, descoperită pe teritoriul localității. Ea este menționată în oferta de vânzare a colecției, înaintată de Iulia Mihalyi Ministerului Culturii, Direcția Muzeelor în 1955 (copia actului în Arhiva MJM). Soarta ei ulterioară nu este cunoscută.

Lit.: **Kacsó, *Contribuții***, nota 1.

-La 1418 este menționat satul Belahaza, ulterior dispărut.

Lit.: **Suciu, *Dicționar II***, 296.

-În cimitirul localității, precum și în cimitirul satului învecinat, Șieu, se află mai multe cruci de mormânt deosebite, confecționate din piatră în secolul XIX (fig. 117). Ele sunt opera meșterului local Onisim Conta. Înălțimea lor variază între 1,20 și 1,40 m. Pe fața dinspre răsărit, crucile sunt decorate cu o cruce bine reliefată sau incizată. Cele mai multe dintre cruci, printre care și majoritatea celor cu scene sculptate, au capetele prevăzute cu rozete circumscrise.

Lit.: **Bilțiu, AnMuzEtnTrans** 2008, 54 sqq.; Bilțiu, *Cruci*, 131 sq., foto 4.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate câteva toponimii, care ar putea prezenta interes și din punct de vedere arheologic: *Arșițele, Băița, Ciurgău, Ciuroieș în Pomi, La Podine, La Temeteu, Măgura, Măgura Glodului, Măguricea, Mănăstirea, Pe Mănăstire, Pe Poderei, Pe Podine, Podereii de Sus, Podereiul Soriței, Podine, Poduri, Zăpodia Bârlui, Zăpodia Malului, Zăpodie*.

Lit.:vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimică***, passim.

XVII. BUDEȘTI, comună

XVIIa BUDEȘTI

-O stațiune preistorică, fără alte precizări, este menționată de O. C. Lecca pe teritoriul localității.

Lit.: **Lecca, Dicționar**, 99.

-Un topor de piatră, probabil neolitic, găsit în raza localității, se află într-o colecție particulară din Borșa (jud. Maramureș).

Lit.: **Bobîna, Cercetări**, 8, nr. 6.

-Două topoare menționate de I. Mihályi ca descoperite în această localitate, ce aparțin, foarte probabil, unui depozit de bronzuri, au fost identificate cu două piese care au aparținut colecției sale: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, o parte a tăișului ruptă din vechime, lung. 22,8 cm, greutate. 414 g. **2.** Topor de același tip și aceeași variantă, partea cu disc și spin ruptă recent, tubul de înmănușare spart pe o porțiune, lama ușor îndoită înspre tăiș, lung. păstrată 19,5 cm, greutate. 350 g. Datarea: Bronz târziu 2.

În MJM (nr. inv. 212, 214).

Lit.: Szathmáry, *Régiségek*; **Mihályi, Manuscris I**; **Kacsó, Contribuții**, 141, fig. 1, 5-6; Kacsó, *Comori I*, 32 sq.; Kacsó, *Läschia*, 135 sq., Lista 1, nr. 2; Kacsó, *Depozit*, 11; Kacsó, *Precizări*, 62; Kacsó, *Comori II*, 10; Vachta, *Studien*, 121, Lista V. 1. 2., nr. 29; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 1, nr. 4; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 357, 368.

-De pe teritoriul localității se cunosc mai multe piese de bronz, ale căror condiții de descoperire nu sunt precizate. Unele dintre ele ar putea fi descoperiri izolate. **1.** Brățară, s-a aflat în colecția Liceului reformat din Aiud (nr. inv. 20)¹²⁸ **2.** Ac cu capul biconic și gâtul umflat de trei ori, a fost în colecția preotului Károly Szathmári, de aici a ajuns, pe la 1880, în colecția Liceului reformat din Aiud (nr. inv. 19), apoi în Muzeul din Aiud. **3.** Celt, a fost în colecția Mihályi (în prezent neidentificabil). **4.** Placă de centură puternic deteriorată spre una din margini, cu un cârlig, respectiv cu trei orificii la capete (lung. cca 96 cm), găsită în anul 1863, în momentul descoperirii fiind înfășurată. A fost în colecția Liceului reformat din Aiud (în prezent neidentificabilă). Toate piesele aparțin Bronzului târziu, cea mai veche fiind acul, cea mai recentă placa de centură.

¹²⁸ Potrivit datelor comunicate de T. Bader (*Budești*, 125, nota 3), în registrul de inventar sunt consemnate următoarele: „*Körpénz bronzból lelhelte Budfalva, Máramaros megye. Bronzkorszak*”. Bader traduce acest text astfel: „*Monedă rotundă din bronz, locul descoperirii Budești, județul Maramureș, epoca bronzului*”, afirmând că în realitate este vorba de o cataramă. În terminologia folosită în mai multe scrieri din secolul XIX, inclusiv în cea a lui K. P. Szathmáry, *körpénz* desemna însă brățările de bronz din epoca bronzului, indicându-se și în acest fel presupusa funcție premonetară a acestor piese.

Lit.: 1). Szathmáry, *Tisza*, VasÚj 11, nr. 12, 110¹²⁹; Szathmáry, *Régiségek*¹³⁰; 2). Roska, *Repertórium*, 51, nr. 220; Bader, *Budești*, 125 sqq., fig. 1; Kacsó, *Depozit*, 19; Kacsó, *Precizări*, 66; 3). Mihályi, *Manuscris I*; Lehoczky, *Nagygyűlés*, 294; Kacsó, *Contribuții*, 142; 4). Rómer, *Kalauz*, 120¹³¹; Szathmáry, *Régiségek*, fig. 3-4¹³²; Gooss, *Skizzen*, 482; Pârvan, *Getica*, 377; Roska, *Repertórium*, 51, nr. 220; Bader, *Budești*, 125¹³³; Kacsó, *Precizări*, 65.

-Cataramă de bronz cu inel rotund și cu placă dreptunghiulară, probabil medievală, în colecția Muzeului din Aiud.

Lit.: Bader, *Budești*, 124, nota 3.

-Cu ocazia săpării unei gropi de stâlp în august 1993, în grădina casei lui Gh. Ungureanu de pe strada *Comoriței*, nr. 543, au fost găsite fragmente ceramice medievale. Ele au fost donate de elevul S. Popescu la MJM.

-În raza localității, la izvoarele Cosăului, se afla satul Vințești (Vynchfalva), contopit ulterior cu Budești.

Lit.: Popa, *Maramureș*, 111.

-Potrivit unei relatări încă neverificate, în locul numit *Făgădău Pintii*, într-o poiană întinsă, se află urme de ziduri, cu „dimensiunea de 10/12 m”.

Lit.: V. Gaftone, *Budești – „mica Romă a Maramureșului”*, Baia Mare, 2009, 87.

-În raza localității, în versantul nordic al Munților Văratec se află zăcămintul minier Jereapăn. I. Mihályi consideră că resursele de minereuri de la Budești au fost cunoscute și exploatate deja în epoca preistorică. El menționează ruine de fortificații în apropiere de minele de la Totoș, pentru vechimea deosebită a acestora pledând, spune istoricul, faptul că ele nu sunt amintite în documente și nu sunt pomenite în tradiția localnicilor.

La sfârșitul secolului XVIII erau exploatate deja aproape toate grupările filoniene cunoscute astăzi (*Jereapăn*, *Totoș*, *Gușa*, *Ruginoasa*), pe o hartă din 1781 fiind indicate atât galerii active, cât și galerii vechi, părăsite.

¹²⁹ Autorul vorbește de mai multe brățări de bronz descoperite în hotarul localității, care se păstrau la Călinești: „*Budfalvi határon nehéz bronz karika pénzeket mos ki az áradat, melyekből kalinfalvi lakos...Jurka János urnál több példányt láthatni.*” („În hotarul localității Budești, viitura scoate la iveală verigi-monedă grele de bronz, din care mai multe exemplare pot fi văzute la domnul Ioan Iurca... din Călinești.”).

¹³⁰ Se menționează descoperirea unui număr mai mare de brățări și topoare, dintre care unele au ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmației. Prezența unor descoperiri de bronzuri de la Budești în această colecție nu este confirmată de alte surse.

¹³¹ Se afirmă că în colecțiile colegilor din Aiud și Sighetu Marmației se aflau mai multe centuri late.

¹³² Autorul vorbește de descoperirea a trei plăci de centură. Dintre acestea este descrisă și ilustrată piesa ajunsă la Aiud. Despre celelalte două se afirmă doar că se află în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmației. Potrivit altor surse, acestea au fost descoperite fie la Călinești, fie la Câmpulung la Tisa (vezi mai jos).

¹³³ Se afirmă că de la Budești provine un fragment de placă de centură, care ar fi ajuns la MNMB.

Din anul 1934, minele de la Jereapăn și Totoș au aparținut Societății „Petroșani”, ea având aici un complex de concesiuni și perimetre de exploatare pe o suprafață de 1.351 ha. A fost săpată galeria de bază Jereapăn (orizontul 896) în lungime de 1.250 m, cu ramificația Totoș de 1.000 m.

Până în anul 1936, atunci când a fost terminată construcția flotației Jereapăn, cu o capacitate de flotație de 25 tone/zi, minereul era prelucrat cu șteampuri aflate în zonă, iar concentratul de sulfuri era dus la topitoria din Cavnic. Producția de minereu era în anul 1938 de 2.930 tone, în anul următor de 8.133 tone, cantitatea cea mai mare fiind furnizată de filonul *XXV Jereapăn*.

Alte lucrări miniere au funcționat pe văile Oanța (Ancza) și Râul Mare, unde a fost începută, după 1934, săparea galeriei Râul Mare, la cota 700, fiind exploatare filoane cu duct paralel celor din Cavnic. G. Szellemly afirmă că aceste filoane aveau un conținut de minereu de plumb și argint identic cu cel din Cavnic, filonul din valea Oanța este însă aurifer¹³⁴. P. Magda menționează prezența aurului nativ la Budești și Jereapăn. Local, în părțile superioare ale filonelor, conținuturile de aur depășeau 15 g/t.

Cu prilejul unei cercetări de teren pe care am efectuat-o, în primăvara anului 2007, împreună cu o echipă formată din A. Costin, L. Goja, D. Iștván, A. Portase, A. Ștefănoiu, am identificat ruinele flotației de la Jereapăn, precum și mai multe lucrări miniere vechi, cu intrările prăbușite.

Lit.: Magda, *Beschreibung*, 395; **Szathmáry, Tisza**, VasÚj 11, nr. 12, 101 sq.; **Mihályi, Manuscris I**, 16 sq.; Szellemly, *Fémbányászat*, 74 sq.; Szellemly, *Erzslagerstätten*, 22 sq.; Schmidt, *Bányászat*, 333; Ghițulescu, *Minéralisation*, 79 sq.; Marin, *Realizări*, 274; **Cazacu, Vanci, Contribuții**, 296 sqq.; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 283; Balogh, *Aspecte I*, 139 sq., 143 sq.; Berbeleac, *Aur*, 268; **I. Vârșescu, S. Halaga, O. Morar, D. Iștván, A. Bernard, Luminița Grancea, I. Filip, G. Konyicska, Zonalitatea și etajul de dezvoltare al mineralizației aurifere în zăcământul polimetalic Jerapăn (M-ții Văratec)**, StudUnivBabeș-Bolyai, Geologia 39, 1994, 215-232; Csath și alții, *Bányászat*, 289; Baron, *Industrie extractivă*, 473; Ivanciuc T., *Contribuții*, 343 sq.; Kacsó, *DateMinerit*, 14.

-În raza localității Budești au fost exploatare, în cursul secolelor XVIII și XIX, și mineralizațiile de fier, prezente sub forma stâncilor de cuarțite hidrotermale și a unor acumulări de oxi-hidroxizi de fier.

Prima lor menționare se află într-un raport de cercetare al Inspectoratului Minier Baia Mare din anul 1733, în care se menționează descoperirea unor resurse de oxid de mangan cu conținut de fier de 28-32 % pe valea Dracului. În anul 1843 s-a concesionat un zăcământ de „hematit” așezat pe andezit verde (*Grünsteinporfir*), cu o grosime de un picior, aflat sub Piatra Rea de la Budești. În anul 1844, pe Valea Prăzițelor, sub vârful Prislop, s-au acordat concesiunile Sermetes-Roșia I-VIII pentru exploatarea minereului de

¹³⁴ Informație D. Iștván.

fier oxidic de sub solul ierbos. În anul 1846 s-a cerut concesionarea unui zăcământ de fier aflat sub Ciurgău.

Exploatarea minereurilor de fier din Munții Lăpușului s-a intensificat după construcția topitorie de fier de la Lăpuș (vezi mai jos Lăpuș). S-au acordat în zona Sermetes-Prislop, în anul 1854, concesiunile „Roszu” („Roșia”) – opt câmpuri de câte 2.862 m². În același an s-a menționat existența unor zăcăminte sub formă de „limonit”, localizate parțial sub un strat mlăștinos, cu grosimea de 1-2 picioare, care erau exploatate de mai multă vreme. În anul 1863, concesiunea Elisabeth din zona „Nyeteda”, amintită deja în anul anterior, avea șase perimetre miniere (I-VI). În același an, în concesiunile Sermetes-Roșia Eisensteinfeld se exploata un zăcământ de fier cu o grosime de 1-2 picioare. Tot atunci, la poalele dealului *Şesuri* de la Jereapăn se deschidea o galerie, în care a fost săpată cinci stânjeni de minereu de fier. În anul următor, galeria avea 11 stânjeni, din ea și dintr-un șanț executat la suprafață fiind extrase 6.700 chintale de minereu. Pentru aceeași zonă s-a acordat și concesiunea Gabor. În partea nordică a muntelui „Priszlopul cel Moroșenesc”, în cadrul concesiunii Arpad s-au extras 400 măji de minereu.

Existența mineralizațiilor de fier de la Budești este menționată și de K. P. Szathmári, care vorbește de „*Eisenokker*” exploatat pentru turnătoriile de fier de la Valea Albă din Băiuț (vezi mai sus Băiuț) și de la Poiana (Poiana Botizii).

Încercări de valorificare a minereurilor de fier au avut loc și în anul 1918, când s-a cerut concesionarea unui zăcământ în Dealul Selha, precum și în anul 1951, când s-a făcut o expertiză pentru minereul de fier, ajungându-se la concluzia că acesta este lipsit de importanță economică, datorită caracterului său acid și a rezervelor reduse.

Lit.: **Szathmáry, Tisza**, VasÚj 11, nr. 12, 110 sq.; Szathmáry, *Régiségek*, 91; **Istvan, Exploatări**, 15 sqq.; Kacsó, *Date Minerit*, 14.

-Mănăstirea de la Budești se afla în partea de nord a Munților Gutâi, pe o culme din dreapta râului Sivii, în locul numit *La Mănăstire*. Mai multe toponimii de aici (*Poiana Mănăstirii*, *Coasta Mănăstirii*) vorbesc de existența acestui așezământ bisericesc. Se pare că mănăstirea a funcționat până în secolul XVIII.

Lit.: **Meș, Mănăstiri**, 159; **Filipașcu, Maramureș**, 135; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 84; Roșca, *Maramureș*, 103 sq.

XVIIb SÂRBI

-Este menționată o așezare din epoca bronzului, aflată la cca 1,5 km nord-est de punctul *Mestecăniș* (perioada și cultura neprecizate).

Lit.: **Nistor, Vulpe, Bronzuri**, 184.

-O așezare din epoca bronzului, ce aparține culturii Suciu de Sus, a fost identificată în punctul de hotar *Valea Popii*, în apropiere de locul de descoperire a depozitului III. Punctul se află pe o pantă de deal, la sud-est de localitate. În urma unui sondaj de verificare, efectuat de F. Nistor în 1965, au ieșit la iveală numeroase fragmente ceramice, majoritatea de factură grosolană, decorate cu

striuri și motive în relief, dar și câteva ce aparțin categoriei mai fine, unele ornamentate cu linii incizate. În colecția MMSM (nr. inv. 651–700).

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 117, 140, Anexa 1, nr. 153; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 148.

-Depozite de bronzuri: **A).** Depozitul I, format dintr-un celt și un topor (cu disc și spin ?), a fost descoperit, în 1849, în punctul de hotar *Valea Popii*. Toporul s-a aflat în colecția Mihályi. **B).** Depozitul II, apărut în 1910, era alcătuit din mai multe seceri, vârfuri de lance și fragmente de spade sau pumnale, care s-au pierdut ulterior. **C).** Depozitul III a fost descoperit cu prilejul lucrărilor agricole din 1947, pe locul săteanului P. Iurca, în punctul *Pe vale*, pe malul drept al pârâului Valea Popii, lângă locul numit *Vârtoapele*, la adâncimea de 0,50 m, sub o grămadă de bolovani. Depozitul constă din 12 topoare (șapte întregi și cinci fragmentare): **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, nefinisat, tăișul deteriorat, lung. 23,3 cm, greutate. 479,5 g. **2.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, discul și partea dinspre tăiș rupte, o spărtură pe tubul de înmănușare, lung. păstrată 18,6 cm, greutate. 377,5 g. **3.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, rupt la tăiș, lung. păstrată 15,8 cm, greutate. 234,5 g. **4.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, tăișul deteriorat prin îndepărtarea ciotului de turnare, lung. 24,7 cm, greutate. 509 g. **5.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, tăișul deteriorat prin îndepărtarea ciotului de turnare, o mică spărtură (defect de turnare ?) pe lamă, lung. 22,9 cm, greutate. 520,5 g. **6.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, tăișul deteriorat, lung. 22,4 cm, greutate. 385,5 g. **7.** Partea superioară a unui topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, cu lama ușor deplasată față de poziția inițială, lung. păstrată 13,1 cm, greutate. 380 g. **8.** Fragment de topor de același tip și aceeași variantă, se păstrează tubul de înmănușare, o parte din bara de sub disc și din lamă, lung. păstrată 9,4 cm, greutate. 205 g. **9.** Disc și spin de la un topor de tip B₃, probabil varianta Cehăluț, lung. păstrată 3,1 cm, greutate. 101 g. **10.** Partea superioară a unui topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, nefinisat, în zona spărturii se observă în lamă o cavitate, lung. păstrată 17,2 cm, greutate. 316 g. **11.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Breb, discul deformat, partea superioară a spinului și partea dinspre tăiș rupte, lung. păstrată 20,1 cm, greutate. 476 g. **12.** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Sarasău, nefinisat, cu câte un inel reliefat pe cele două brațe ale tubului de înmănușare, lama deplasată față de axul central, tăișul deteriorat, lung. 23,6 cm, greutate. 531 g. Topoarele au fost achiziționate în 1954 de F. Nistor. În prezent ele se află în colecția MMSM (nr. inv. 4.690–4.701). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **A).** **Rómer, *Krónika*** 3, 189, nr. 1021; Soroceanu, *Deponierungen*, 32, 73; **Kacsó, *Precizări***, 61; **Kacsó, *Descoperiri în mediu umed***. **B).** **Nistor, *Vulpe, Bronzuri***, nota 30; Bader, *Schwerter*, 170, nr. 447; **Kacsó, *Precizări***, 62; **Kacsó, *Spade***, 211, nr. 17. **C).** Rusu, *Bronzehorte*, 206, nr. 66; **Nistor, *Vulpe, Bronzuri***, 182, fig. 2B și 3A; **Vulpe, *Äxte I***, 84, nr. 403–412, 86, nr. 454, 91, nr. 505, pl. 29, 403–412, pl. 32, 454 și pl. 36, 505; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 180; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 291, nr. 71 („Sîrbi, Gem.

Fărcașa”); Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 69, pl. 64, 7-11(„Sîrbi, com. Fărcașa”); Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 106, nr. 70, pl. 46B („Sîrbi, Gem. Fărcașa”); Kroeger-Michel, *Haches*, 194, Lista 7b, DEE-236, 198, Lista 10b, D-606, D-621, D-622, D-623, D-624, D-625, 200, D-803, DDE-832, fig. 197a. b; Kacsó, *Comori I*, 32; Hansen, *Metalldeponierungen*, 590, nr. 362; Soroceanu, *Deponierungen*, 32, 35, nota 95, 73; Kacsó, *Lăschia*, 134 sqq., Lista 1, nr. 21; Kacsó, *Depozit*, 17; Kacsó, *CrVișeului*, 249; Bader, *Bronzefunde*, 279; Kacsó, *Precizări*, 63; Bader, *Passfunde*, 17; Vachta, *Studien*, 120, Lista V. 1. 2., nr. 21; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 1, nr. 38; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*.

-Un topor de bronz cu gaura de înmănușare transversală de tip Hajdúsámson a fost descoperit în punctul *Mestecăniș*. Piesa a fost recuperată de către F. Nistor și se păstrează la MMSM (nr. inv. 4.702). Datarea: Bronz mijlociu 1.

Lit.: **Nistor**, *Vulpe*, *Bronzuri*, 184, fig. 4, 67; **Vulpe**, *Ăște I*, 49, nr. 204, pl. 13, 204; Kacsó, *Precizări*, 68; Bader, *Passfunde*, 17.

-Potrivit tradiției locale, în punctul *Gruicul Malului*, un deal aflat la cca 1,5 km nord-vest de localitate, a existat o mănăstire, care ar fi fost distrusă de turci, probabil în 1661. În prezent, la suprafață nu există niciun fel de urme de construcție, după cum am putut constata în urma unei periegeze efectuate, împreună cu Tr. Rus, în vara anului 2002. Se afirmă totuși că apar aici, după fiecare arătură, pietre albe asemănătoare celor scoase din cariera de la Ocna Șugatag. Despre o biserică ortodoxă din 1532, ruinată, vorbește O. C. Lecca.

Lit.: Lecca, *Dicționar*, 464; **Baboș**, *Giulești*, 268, nota 10.

-Satul Balotești (Balotafalva, Balathafalva) este menționat la 1387. Documentele ulterioare dovedesc identitatea acestuia cu Sârbi sau cu o parte a acestuia.

Lit.: **Csánki**, *Hunyadiak I*, 446; **Bélay**, *Máramaros*, 61 sq., 196; Suciu, *Dicționar II*, 293; **Popa**, *Maramureș*, 102.

XVIII. CAVNIC, oraș

XVIIIa CAVNIC

-Zăcămintul Cavnice este constituit din două grupuri filonice: *Bolduț* și *Roata*. Cele mai importante filoane din grupul *Bolduț* sunt *Iosif*, *Petru și Pavel*, *Borcut*, *Francisc*, *Principele*, *Elisabeta* etc. Filoanele sunt orientate NE-SV și prezintă o relativă echidistanță între ele. Toate filoanele conțin aur. Prezența aurului este mai consistentă în filoanele cu minereu de plumb și mai slabă în cele cu minereu de argint. În grupul filonian *Roata* principalele filoane sunt *Ana* și *Nicolae*, prima dintre acestea fiind mai bogată. Ambele au un conținut complex, inclusiv aur și argint.

S. Rákóczy afirmă că cuprul folosit la turnarea pieselor de bronz din depozitul de la Gușterița (jud. Sibiu) ar putea proveni din minele de la Cavnice, deci acestea au fost exploatate deja în Bronzul târziu. M. Roska presupune că mineritul aurului ar putea să-și aibă începuturile în preistorie, iar M. Rusu vorbește de existența unor spălătorii de aur antice. A. Vende și M. Urbán cred că în zonă se practica mineritul în epoca romană, ultimul afirmând că aici au fost găsite și vestigii din această epocă. Lipsesc dovezile care să confirme afirmațiile menționate.

Mai probabilă pare ipoteza formulată de K. Gólián, repetată și în monografia redactată de K. Palmer, iar mai recent în lucrarea coordonată de I. Tripsa, potrivit căreia mineritul de aici a debutat în prima jumătate a secolului XIV. G. Téglás, S. Koch și L. Molnár cred însă că istoria orașului Cavnice și a mineritului de aici încep de abia în secolul XV.

În 1455, Iancu de Hunedoara donează minele de la Cavnice orașului Baia Sprie, dar asigură pe minierii așezați aici de scutirea de plata urbei pe o perioadă de opt ani. Regele Mathia întărește, la 1465, această danie.

În cursul secolului XVI exista o comuniune juridică între Cavnice și Baia Sprie. După 1526, minele de la Cavnice au revenit principilor Transilvaniei. În 1588, S. Báthory a arendat minele lui F. Herberstein, contractul de arendare fiind prelungit, în 1591, cu încă șase ani. În timpul lui Gh. Rákóczy mineritul a luat un nou avânt. Din 1722, minele din Cavnice au fost administrate de Direcțiunea din Zlatna, din 1727 de Direcțiunea din Košice, din 1748 de Direcțiunea din Baia Mare. În 1753 a fost redeschisă galeria Iosif, ale cărei începuturi datează din anul 1644. Această galerie a primit, în 1810, denumirea de Rainer. Spre sfârșitul secolului XIX, galeria avea o lungime de 6.000 m.

După 1784, mineritul de la Cavnice a cunoscut o etapă de înflorire, prin exploatarea de noi filoane (*Terezia*, *Pârâului*). A urmat apoi, din anii 1816-1817, o perioadă de decădere. Producția minieră de la Cavnice a crescut din nou după 1845, când au fost deschise noi galerii. Acum a fost terminat orizontul - 100, denumit Nándor, iar ulterior Ferdinand, sub nivelul orizontului Rainer, pe o lungime de 5.330 m, intrarea sa aflându-se la altitudinea de 570 m, în apropiere de topografie. Existau și două puțuri de suprafață utilizate la extracția minereului: Venczel (Vincențiu), adânc de 160 m, și Kuemburg, adânc de 125 m.

Începuturile mineritului în zona Roata, aflată în partea estică a localității, datează din jurul anului 1750. Sunt cunoscute de aici mai multe lucrări miniere, printre care și Königliche Stollen, denumire ce indică apartenența sa la bunurile Trezoreriei. O bună parte a minelor se afla însă în proprietatea unor societăți particulare.

Extracția de minereu a continuat la Cavnic după primul război mondial, pe cele opt filoane care erau considerate exploatabile economic. Sistemul minier era constituit din cele două galerii de bază: Rainer, denumită și Erbstollen (galerie de bază), în cartierul Handalul de Sus, și Ferdinand în cartierul Handalul de Jos, ambele executate pentru grupul filonian *Bolduț*. Erau în folosință și puțurile Venczel și Kuemburg (Kuenburg, Cuenburg). Acesta din urmă fost adâncit în continuare până la 227 m, dar ultimii 100 m s-au umplut cu apă și, ca să nu se prăbușească pereții puțului, în decembrie 1927 a fost umplut cu steril sub 127 m¹³⁵.

Pentru săparea galeriei Ferdinand a fost amenajat și puțul Stâlpul Țătarilor, astfel că înaintarea pe ea, între Handalul de Jos și puțul Venczel s-a realizat din șase fronturi de lucru (intrarea galeriei, câte două din puțurile Kuemburg și Stâlpul Țătarilor și unul din puțul Venczel). După 1990, galeria Ferdinand a fost continuată până la puțul Roata, adâncit până la cota galeriei.

Pe filonul *Sfinți* s-a executat un puț orb de 100 m, dar și acesta s-a inundat. În anul 1925 s-a reușit montarea unui sistem de pompe pentru extragerea apei și s-a deschis din puț orizontul -33 pe filonul *Sfinți*, din care s-a extras minereu. Scoaterea apelor de infiltrație din orizonturile deschise prin puțuri sub orizontul Ferdinand a fost în perioada interbelică principala problemă care a împiedicat exploatarea în adâncime a zăcămintului *Bolduț*. Rezervele existente la nivelul galeriei Ferdinand au fost exploatate până în anul 1960.

Exploatarea de la Cavnic a avut un număr de 241 muncitori (mai puțini decât în minele din Baia Mare sau din Baia Sprie). Producția a fost de 10.680 t minereu din care s-au extras 54,764 kg aur, 579,243 kg argint, 25.447,3 kg plumb, 2.340 kg zinc¹³⁶.

În anul 1935 s-a construit un funicular minier de 9,5 km, care transporta minereul de la Cavnic (*Bolduț*) la Baia Sprie, unde acesta era prelucrat.

Zăcămintul Roata a fost abandonat în anul 1921, când orizonturile superioare au fost epuizate, iar la deschiderea în adâncime, apa de infiltrație a împiedicat continuarea lucrărilor. În anul 1938 au fost efectuate lucrări de redeschidere a minei Roata, care au fost oprite în 1940.

Activitatea minieră a fost sistată la Cavnic în anul 2007 prin H. G. nr. 644/2007.

Lit.: v. Born, *Briefe*, 148, 151 sqq.; v. Fichtel, *Mineralgeschichte I*, 158¹³⁷ Wenzel, *Bányaajog*, 36; **Gólián**, *Kapnikbánya*, 270; Palmer, *Kapnikbánya*, 278; Szellemly, *Fémbányászat*, 66 sqq.; Szellemly,

¹³⁵ Vezi SJANMM, Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 292, act 9/1/1928.

¹³⁶ Vezi SJANMM, Fond 26 – Inspectoratul Geologic Minier, inv. 249, act 36/1933.

¹³⁷ Sunt menționate minele de argint și plumb de la Cavnic și minele de aur de la Roata.

Erzlagerstätten, 17 sqq.; *Kiállítás 1896*, 83; Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 478; Reményik, *Fémbányászat*, 61 sqq.; Vende, *Szatmár Vármegye I*, 90; Rákóczy, *Bányászat*, 610; **Urbán, Kapnikbánya**, 37 sq.; **Pálffy, AranyEzüst**, 34 sqq.; Pethe, *Fémbányászat*, 6, 9; Stanciu V., *Zăcămintă*, 240; **Iancu, ExplMiniere**, 467; Gündisch, *Münzstätte*, 83; **Ghițulescu, Minéralisation**, 79 sqq., pl. 8; Marin, *Realizări*, 275; Roska, *Repertorium*, 117, nr. 20; Koch, *Ásványtan*, 5; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 164, 189, 225 sq., 282; Rusu, *Metaur*, 30, 50 sq., nr. 17 (Lista zăcămintelor și spălătoriilor de aur); Tripșa și alții, *IstMetalurgiei*, 62; Zsámboki, *Ércbányászat*, 18, 23, 32; Popescu G. C., *Metalogenie*, 275 sqq.; Molnár, *Bányászat*, 420; Bánki, Molnár, *Nemesércbányászat*, 119; Szemán, *Bányászat*, 190; Zsámboki, *Bányászat II*, 205, 217 sq.; Csath și alții, *Bányászat*, 279, 286; **Mârza, Zăcămintă**, 403 sq.; Baron, *Industrie extractivă*, 472; Manilici, Manilici, *Piatra*, 263; **F. Marias, Metalogeneza districtului minier Baia Mare. Model bazat pe sistemul hidrotermal Căvnic (Maramureș). Evaluări comparative cu alte sisteme epitermale din lume**, 2005, 36 sqq.; Izsó, *Montanisztika*, 120; Baron, *Minerit aurifer*, 95, 162 sq.; **Niedermayer, Studien**, 396 sqq.; Németh, *Szatmár*, 131 (fără număr); Neacșu, *Resurse minerale*; Pantea, *Minerit*, 21; Kacsó, *DateMinerit*, 12 sq.; Réthy, *Bányászat*, 18 sqq. Informații suplimentare D. Iștván cu privire la mineritul interbelic și documentele de arhivă referitoare la activitatea minieră din această perioadă.

-Potrivit mai multor lucrări publicate la sfârșitul secolului XIX, pe peretele unei galerii exterioare de mină de pe filonul *Principele (Voievod)*, lucrată exclusiv cu ciocanul și dalta, la aproximativ 70 m de la gura minei, s-a aflat inscripția: „Hier hats erschlagen Jakob Huber anno 1511”. Pe direcție verticală, galeria menționată era a treia, fiind cea mai coborâtă ca altitudine.

În urma unei investigații la Căvnic, ziaristul A. Portase a aflat că o placă cu o inscripție cu un conținut aproape identic a fost scoasă dintr-o galerie de mină și se găsește la o persoană din localitate. Cu prilejul unei cercetări de teren efectuate, în ziua de 13 noiembrie 2006, împreună cu A. Portase și D. Iștván, am văzut la Horia Miclea (strada *Independenței*, nr. 6), piesa recent recuperată. Este vorba de o placă de ciment, lung. 73 cm, lăț. 47 cm, gros. 3 cm (fig. 118), pe care sunt gravate următoarele:

HIER HAST
ERSCHLAGEN
IAKOR HUBER
ANNO 1511

În rândul întâi, potrivit observației lui V. Wollmann, lapicidul a făcut o greșeală, în loc de HIER HAT(E)S... scriind HAST.

Placa, deteriorată în colțul din dreapta la scoaterea din mină, are patru găuri înspre colțuri și două cârlige de fier în partea superioară, probabil adăugate mai târziu. Deținătorului actual al plăcii ne-a informat că aceasta a fost adusă la suprafață în anul 2004 din complexul de galerii de la baza puțului

Kuemburg, la orizontul Ferdinand. Acest orizont se află la o distanță apreciabilă de filonul *Principele (Voievod)*.

În momentul de față este greu de apreciat dacă este vorba de placa pe care o menționează scrierile de la sfârșitul secolului XIX sau de o copie a acestei plăci. Este cert însă că ea este mai recentă decât anul la care face referire.

Lit.: Szelemy, *Fémbányászat*, 66; Gólián, *Kapnikbánya*, 270; Palmer, *Kapnikbánya*, 278; Urbán, *Bányászat*, 150; Téglás, *Bányatörténet*, 348; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 128; **Kacsó, *DateMinerit***, 12 sq.; Wollmann, *Patrimoniu*, 78 sqq., fig. 94. Informații suplimentare V. Wollmann.

-Cercetările de arheologie montană au demarat la Cavnic, ca și în alte localități maramureșene, în anul 2006, în cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare).

Galeria Varvara Vest are intrarea situată la confluența Văii Varvara cu Valea Iosif, la cca 500 m de incinta EM Cavnic, la cota +760 m. Există aici două galerii paralele. Galeria aval (Varvara II) pare a fi mai veche, având urme de găuri de mină manuale. Ea pornește direcțional pe un filon neexploatat. Galeria amonte, armată cu bolțari, a fost începută în anul 1968 (după inscripția de la intrare), pentru cercetarea la acest nivel a zăcămintului Cavnic, fiind denumită galeria XX Varvara I. Cercetarea sa, efectuată de D. Iștvan și Tr. Minghiraș, însoțiți de I. Băbaș de la Exploatarea Minieră Cavnic, a avut loc la data de 12 noiembrie 2006.

Puțul Kuemburg are intrarea situată pe platoul incintei EM Cavnic, în baza dealului *Bolduț*, la cota +702 m. A fost executat în secolul XIX pentru accesul la orizontul Ferdinand (+576). Este armat cu lemn și piatră zidită. În plan orizontal are dimensiunile de 2x6 m și o adâncime de 126,5 m. A fost cercetat la aceeași dată de către aceeași echipă.

Galeria Rainer (+670) a fost săpată între anii 1644-1761, fiind denumită astfel din anul 1810. Având o lungime de peste 6 km, galeria reprezenta orizontul de bază (*Erbstollen*) al exploatarei filoanelor de la Cavnic până la executarea galeriei Ferdinand.

La gura galeriei este săpată în piatra inscripția „1896 X 1”. Tot aici se află un monument ridicat în anul 1993 în memoria deținuților politici care au lucrat la acest orizont în anii '50 ai secolului XX, precum și a militarilor care au lucrat mai târziu aici.

Obiectivul a fost cercetat de o echipă formată din D. Iștvan, C. Kacsó, F. Merșei, Tr. Minghiraș și Z. Șomcutean la 30 octombrie 2006.

Galeria Ferdinand-Roata se află în cartierul Handal, în partea de sus a localității, la cota +896 m. Zăcămintul Roata a fost deschis de către societatea engleză „Rota-Anna Mines Limited” între anii 1899-1904, când s-au executat două galerii principale de coastă: Gotlieb (+1.020 m) și Ferdinand-Roata (+896 m). S-a executat și un puț între cele două orizonturi menționate, adâncit cu 60 m sub orizontul Ferdinand-Roata. Galeria transversală a fost reprofilată și reamenajată în anul 1963. Puțul orb Roata a fost realizat în anul 1974, iar puțul

nr. 2 între anii 1986-1992, pe o adâncime de 352,6 m, de la orizontul Ferdinand-Roata la orizontul Ferdinand-Bolduț. Ulterior, galeria Ferdinand a fost prelungită până la puțul nr. 2, joncțiunea fiind făcută în anul 2004. Galeria transversală este pietruită și betonată la intrare, în continuare ea străbate roci andezitice compacte, fiind armate doar zonele de fractură cu argilizări. La m 860 sunt prezente ramificații înspre două puțuri începute și neterminate (executate între anii 1989-1991), apoi, la m 1.310, se află galeria care duce la puțul de extracție nou (nr. 2), între orizontul Ferdinand Roata (+900) și orizontul Ferdinand-Bolduț (+ 580). De la m 1.310, galeria spre puțul vechi Roata străbate roci cu intense argilizări, armarea cu torcret fiind deteriorată. Cercetarea galeriei a fost efectuată, la 5 decembrie 2006, de o echipă formată din I. Bud, A. Gorduza, D. Iștván, Maria Jurje, A. Portase, însoțită de Cr. Țânțar de la Exploatarea Minieră Cavnic.

Lit.: **Iștván, Kacsó, Fișe.**

-În urma respingerii atacului tătarilor din 1717, pe locul bătăliei, aflat în strâmta vale a Cavnicului, a fost dăltuită într-o stâncă inscripția:

Anno

1717

USQAE HUC

FUERUNT

TARTARI

Potrivit unor date de la sfârșitul secolului XIX, stânca a fost ulterior zdrobită, partea cu inscripție a fost însă salvată și încastrată apoi, în 1852, într-un obelisc dedicat vizitei împăratului Francisc Iosif I. Pe obelisc se mai află, pe o placă de cupru, inscripția:

aVe CeLse Viator !

trIstIs haeC fUIt ora prIUs grassantIbUs

tartarIs anno qUeM sIgnat hIC LapIs ast

nUnC transeUnte franCIscCo rege

toto gestIt peCtore

Obeliscul există și în prezent, iar locul unde a fost ridicat se numește *Piatra Tătarului* sau *Știmpul Tătarului*.

Inscripția, datată 1717 și aflată în partea superioară a obeliscului, este o placă de andezit cu o lipitură de ciment, pe care sunt gravate literele. Nu se poate preciza dacă această placă, în prezent puternic deteriorată, este cea inițială.

Lit.: Gólián, *Kapnikbánya*, 270 sq.; Palmer, *Kapnikbánya*, 281; Szellemy, *Fémbányászat*, 67; Téglás, *Bányatörténet*, 349; Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 478 sq.

-În pereții unei case din secolul XVIII este încastrată o placă de andezit (fig. 119) cu inscripția în limba latină:

ANNO

1717

MIO

CULT

După R. Ardevan¹³⁸, asemenea plăci se puneau pe case la construire, pentru a aminti data construirii și numele proprietarului, consemnările de acest fel fiind tradiționale în Transilvania. Astfel, în primele două rânduri este menționat anul construcției, în rândul 3 inițialele numelui proprietarului, iar în rândul 4, prescurtat, ocupația acestuia, deci CULT(OR) cu sens de cultivator, fermier etc. În traducere: *În anul 1717, M. I. O. cultivator (a ridicat casa)*.

-La confluența Văii Gutâiului cu Valea Iosif, în curtea casei de pe strada *Minei*, nr. 4, se află un stâlp de andezit cu o adâncitură în partea sa superioară, pe care sunt gravate ciocanul și târnăcopul de miner încrucișate, inscripția L - IV și anul 1865, î. 57,2 cm, lăț. la bază 25,5 cm, lăț. sus 23 cm (fig. 120). Stâlpul pare a fi fost un marcaj de concesiune minieră. Potrivit informației primite de la proprietarul casei, stâlpul a fost găsit încastrat printre pietrele vechiului gard al casei. Piesa, propusă pentru achiziționare muzeului din Baia Mare (MJM), a fost identificată cu ocazia unei cercetări de teren pe care am efectuat-o, în ziua de 27 octombrie 2006, împreună cu D. Iștvan, Tr. Minghiraș și Z. Șomcutean.

Lit.: **Kacsó, Pop L., *Minerit***, pl. 43, 1; Wollmann, *Patrimoniu*, 82 sq., fig. 101.

-La sfârșitul secolului XIX, în apropiere de *Piatra Tătarului*, se afla șteampul mare, iar alături de acesta mai multe șteampuri mici, nr. X fiind construit în anul 1854, iar șteampul Regina între 1867 și 1869. În mod cert, astfel de instalații funcționau aici și în perioade mai vechi. Într-un document de la 1693, redactat de o comisie imperială, se vorbește de starea de degradare a mineritului din Cavnic, fiind menționate, printre altele, șteampuri distruse, aflate chiar la gura galeriilor.

Lit.: Gólián, *Kapnikbánya*, 287; Palmer, *Kapnikbánya*, 288 sqq.; Urbán, *Bányászat*, 153 sqq.; Téglás, *Bányatörténet*, 348.

-Cea mai modernă instalație de preparare a vremii din bazinul minier Gutâi a fost amenajată la sfârșitul secolului XIX, în partea sud-estică a localității, în apropiere de drumul județean Baia Sprie–Cavnic, în locul numit *Logolda*. Aici se prelucrau minereurile fără plumb și cu un conținut sărac de aur-argint, fiind folosită pentru prima dată în Transilvania metoda de cianurare pentru obținerea aurului. Aici s-a utilizat pentru prima dată în regiune și așa-numitul sistem al turbinei, ce se baza pe presiunea apei colaterale. Șteampul, dotat cu 60 de săgeți californiene, a fost proiectat pentru o capacitate de 400 tone pe zi, urmând ca într-o lună de zile producția de aur să ajungă la 80 kg. Datorită compoziției specifice a minereului de la Cavnic, procesul tehnologic experimentat cu bune rezultate în alte locuri nu a dat randamentul scontat, astfel că activitatea productivă a încetat încă în primul deceniu al secolului XX. Resturile clădirii în care a funcționat instalația sunt vizibile și în prezent (fig. 121-123). Cercetarea obiectivului a fost efectuată de o echipă formată din D.

¹³⁸ Considerații transmise în scris (e-mail din data de 18 aprilie 2010).

Iştván, C. Kacsó, F. Merşei, Tr. Minghiraş şi Z. Şomcutean la data de 30 octombrie 2006, iar ridicarea topo de către Ionică Pop şi Tr. Minghiraş în decembrie 2006.

Lit.: **Gólián**, *Kapnikbánya*, 287; **Palmer**, *Kapnikbánya*, 284 sqq.; Szellemy, *Fémbányászat*, 74; **Gy. Kéméndy**, *Kapnikbányai m. k. kohó és lúgzómű*, în Woditska (red.), *Monografia*, 187 sqq.; Wahlner, *BányaKohóipar*, 749 sq.; **Balogh**, *Aspecte II*, 266 sq.; E. Danciu, *Să redescoperim memoria locului*, în „*Graiul Maramureşului*”, anul XIV, nr. 3.724, 3 iulie 2002; Baron, *Industria extractivă*, 482; Wollmann, *ArhInd*, 19¹³⁹; Iştván, Kacsó, *Fişe*; Réthy, *Arany kinyerés*; Wollmann, *Patrimoniu*, 83 sq.

-În apropiere de mina Roata se păstrează ruinele clădirilor administrative, construite la sfârşitul secolului XIX din piatră şi cărămidă. Câteva dintre clădiri au fost recent parţial renovate.

¹³⁹ Este menţionată „Hotărârea privind păstrarea şi folosirea monumentelor de cultură” din 22 aprilie 1955.

XIX. CĂLINEȘTI, comună

XIXa CĂLINEȘTI

-Pe un pisc situat deasupra bisericii Bândreni, în punctul *Coasta Ioanii*, T. Ivanciuc a găsit, în iunie 1999, unelte de piatră, pe care le consideră că ar putea proveni „*fie din epoca bronzului, fie din paleoliticul superior*”. Întrucât descoperirile nu au fost ilustrate, atribuirea lor cronologică rămâne sub semnul întrebării.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 278, nr. 3.

-Un topor de piatră neolitic s-a aflat în colecția ing. András Görög din Baia Mare.

Lit.: **Kacsó, *Preistoria***, 56; Bobîna, *Cercetări*, 9, nr. 9¹⁴⁰.

-În cursul unei periegeze efectuate împreună cu R. Popa, în primăvara anului 1970, am descoperit o stațiune locuită în epoca bronzului și în epoca romană. Ea se află la cca 1 km est de localitate, într-o mică depresiune străbătută de Valea Rogoazelor, afluent dinspre răsărit al Cosăului, în locul numit *Rogoaze* (fig. 124). Primele săpături au fost executate aici de descoperitorii stațiunii în toamna anului 1971. Ele au fost urmate de alte campanii de cercetări, conduse de H. Daicoviciu și S. Dumitrașcu, apoi de Larisa Nemoianu și Gh. Todinca. Un raport mai consistent a fost însă publicat doar cu privire la rezultatele cercetărilor din prima campanie. A apărut câte o notă, fără ilustrații, și despre sondajele întreprinse în anii 1978 și 1979.

Locuirea din epoca bronzului aparține culturii Suciul de Sus. Majoritatea materialului a apărut într-un strat subțire de 0,20–0,30 m, au fost identificate însă și două locuințe de suprafață, una fiind de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 3,5/4 m, într-unul din colțuri având și o vatră. Limitele celui de al doilea complex de locuire nu au putut fi stabilite cu exactitate, iar materialele găsite în umplutura sa au fost reduse cantitativ, doar fragmente ceramice, în majoritatea funduri de vase mari, cu pereții foarte groși. Printre fragmentele ceramice descoperite la suprafață¹⁴¹ este prezent și unul ce provine de la un vas cu gâtul înălțat și corpul puternic bombat, ornamentat cu motive spiralice. Fragmentul menționat indică apartenența așezării la faza a doua a culturii.

Locuirea din epoca romană se încadrează în principal în secolul III e.n. Au fost descoperite două locuințe de suprafață de mari dimensiuni, ambele de formă rectangulară, cu construcție de stâlpi și vetre interioare (6/4,80 m, respectiv 6/4,20 m). Locuința descoperită în campania din 1971 (fig. 125) avea o podea lipită cu lut, străpunsă de mai multe gropi, dintre care unele de dimensiuni mici marchează locul unor stâlpi, iar altele, mai mari, cu diametrele de până la 0,70 m, au avut rosturi gospodărești. Urmele vetrei au apărut în

¹⁴⁰ Autorul vorbește de mai multe piese litice descoperite în raza localității, citând lucrarea mea. Eu am menționat însă, pe baza informației colecționarului, un singur topor de piatră de la Călinești.

¹⁴¹ Aceste fragmente au fost prezentate pentru determinări la Institutul de Arheologie din București. Ulterior, ele au ajuns, prin intermediul lui A. Vulpe, la muzeul din Baia Mare. Nu am informații cu privire la persoanele care au făcut descoperirea de suprafață.

apropierea colțului vestic al locuinței, sub forma unei lutuieli groase de câțiva centimetri, destul de puternic arsă, având o formă ovală cu diametrul mare de 0,80 m. Pe una dintre laturile vetrei – aceea dinspre centrul casei- se afla o mică groapă, adâncă de 0,15 m în raport cu suprafața de foc. Câteva pietre de râu arse găsite lângă vatră, precum și altele asemănătoare găsite ceva mai departe provin de la o amenajare alcătuită din asemenea pietre, cu care a fost înconjurată vatra. Inventarul locuințelor constă din ceramică lucrată cu mâna și la roată, râșnițe, cute și șlefuitoare din piatră.

Materialele descoperite în 1971 se păstrează la MJM (nr. inv. 3.970–4.217), cele din 1978–1979 în parte la MMSM. Nu au fost comunicate date cu privire la rezultatele cercetărilor lui H. Daicoviciu și S. Dumitrașcu și nici despre locul de păstrare a pieselor atunci găsite.

Lit: **Popa, Kacsó, SCIVA** 25, 1974, 561-578; **Larisa Nemoianu, Materiale** 13, 1979, 133 sq.; Kacsó, *Expoziție*, 46, nr. 135-137; **Nemoianu, Todinca, Călinești**, 66 sqq.; Kacsó, *Beiträge*, 51, nr. 6; Dumitrașcu, *Civilizația dacilor*, 63; Stanciu, *Descoperiri*, 174, nr. 7B; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 88, 104, nr. 14; Stanciu, *Lăpușel*, nota 13; C. Opreanu, *EphNapocensis* 4, 1994, 196; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 39, nr. 35; **Kacsó, Preistoria**, 57 sq., fig. 5, 1–5. 8–11. 13–17. 21–22, fig. 6, 2–4. 6–11. 14–16. 19–20. 22, fig. 7, 3. 6–9, 13–15. 17; F. Marcu, O Țentea, *Observații asupra ceștii dacice din perioada romană și post-romană*, în V. Orga, I. Costea (coord.), *Studii de Istorie a Transilvaniei. Omagiu Profesorului Pompiliu Teodor*, BiblMuzBistrița, Seria Historia 2, Bistrița, 2000, 79, nr. 63; Kacsó, *Maramureș*, 36; Kacsó, *Noi descoperiri*, 105, 135, Anexa 1, nr. 27; Pop D., *Someș-Uileac*, 90; Kacsó, *Mărturii*, 66 sq., pl. 94; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 28; Kacsó, *ExploatareSare*, 104; Котигорошко, *Верхне Помисся*, 209 sqq.; Gh. Diaconu, *Dacia în epoca primelor migrații (secolele al II-lea – al IV-lea d.Hr.)*, București, 2009, 99; Pop D., *Lăpușel*, 293, 296.

-O așezare din epoca bronzului ce aparține culturii Suci de Sus a fost descoperită, în 1984, la cca 200 m de Grajdurile CAP, pe terasa râului Cosău, în dreapta drumului dintre Călinești și Cornești. Materialul ceramic adunat de Gh. Todinca și aflat în colecția MMSM provine, se pare, din gropi cu gura circulară, distruse în timpul aratului cu tractorul (punct *Grajduri CAP*).

Lit.: **Kacsó, Preistoria**, 58, fig. 5, 6–7. 12. 18–20. 23–24, fig. 6, 1. 5–7. 12–13. 17–18. 21, fig. 7, 1–2. 4–5. 10–12. 16; Kacsó, *Noi descoperiri*, 105, 135, Anexa 1, nr. 28; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 29.

-În apropierea unor movile care este posibil să fie artificiale, în dreapta drumului dintre Călinești și Cornești, pe o pantă de deal, în punctul *Mănăstirea*, se află o așezare din epoca bronzului. Sondajul efectuat aici în 1979 de către L. Nemoianu și Gh. Todinca a prilejuit doar descoperirea unor fragmente ceramice într-un strat subțire, nefiind găsite complexe de locuire. Nu am reușit identificarea materialului nici la MNIR, nici la MMSM. Potrivit informațiilor primite de la Gh. Todinca, pare totuși probabil că așezarea aparține culturii Suci de Sus.

Tot în acest punct de hotar, în locul *Vârful Mănăstirii (La Mănăstire)*, s-ar fi aflat, potrivit lui T. Bud, Șt. Meteș și A. Filipașcu, o mănăstire foarte veche.

Lit.: **Bud, Date**, 35; **Meteș, Mănăstiri**, 159 sq.; **Filipașcu, Maramureș**, 135; **Nemoianu, Todinca, Călinești**, 67; Kacsó, *Preistoria*, 58; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 91; Kacsó, *Noi descoperiri*, 105, 135, Anexa 1, nr. 29; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 30. Informații suplimentare cu privire la sondajul arheologic de la Gh. Todinca.

-Pe un bot de deal aflat în stânga drumului dintre Călinești și Văleni, în punctul *Cetățeaua*, L. Nemoianu și Gh. Todinca au descoperit o așezare din epoca bronzului, extinsă pe o suprafață de aproximativ 100 m², pe care o atribuie, cu probabilitate, culturii Gáva.

Lit.: **Nemoianu, Todinca, Călinești**, 68; Kacsó, *Preistoria*, 58.

-Depozit de bronzuri descoperit în 1863 (1862 ?) sau 1865 pe terenul lui J. Jurka, aflat în partea estică a localității. O parte a pieselor depozitului a ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției. Ulterior, probabil în 1918, aceste piese au fost transportate, împreună cu celelalte obiecte ale colecției Liceului, într-un loc necunoscut. Nu avem informații cu privire la soarta lor.

Datele comunicate despre conținutul depozitului sunt contadictorii atât în literatura veche, cât și în cea recentă. Coroborând toate informațiile credibile cu privire la descoperire, am ajuns la concluzia că depozitul a avut în componența sa mai multe celturi (dintre care două au fost achiziționate de Liceul reformat din Sighetu Marmăției), două seceri, patru centuri (dintre care două, aproape intacte, au ajuns în aceeași colecție), două brățări cu secțiunea pătrată, opt brățări cu secțiunea rotundă, ornamentate, două verigi de picior, o turtă de bronz. Unii autori atribuie depozitului și o spadă cu cupă la mâner, respectiv menționează existența a două depozite provenite de la Călinești. Deși spada a fost descoperită în jurul aceleiași date și în același punct de hotar ca și depozitul, cele două descoperiri nu pot aparține unui ansamblu unitar, întrucât există o evidentă deosebire cronologică între ele. Pentru atestarea a două depozite de mai multe piese cu conținut diferit descoperite la Călinești nu există suport informațional. Depozitul de bronzuri se încadrează, foarte probabil, în Bronz târziu 3.

Lit.: Rómer, *Szarvasszó*, 38 sq. (**scrisoarea lui I. Mihályi**); **Lehoczky, Nagygyűlés**, 294; **Magyar orvosok**, 164 sq.; **Mihályi, Manuscris I**, 13, 14–15, 17; **Hampel, Trouvailles**, 73; **Hampel, Bronzkor II**, 31 sq.; **Lehoczky, Adatok I**, 147; **Pasternak, Karpaty**, 174, nr. 18; **Roska, Borév**, 542, nota 1, 544; **Roska, Repertórium**, 88, nr. 48; **Bernjakovič, Hortfunde**, 355, nr. 32; **Rusu, Bronzehorte**, 192, nota 44 și 208, nr. 8; **Alexandrescu, Schwerter**, 173, nr. 43; **Rusu, Metbronz I**, 562 sq., 99; **Kacsó, Mitrea I., DepRozavlea**, nota 36; **Petrescu-Dîmbovița, Probleme**, 494, nr. 15; **Petrescu-Dîmbovița, Depozite**, 87; **Kacsó, Contribuții**, 138 sq.; 371 sq.; **Petrescu-Dîmbovița, Corpus**, 116, nr. 123; **Chicideanu, Schalenknäufschwerter**, 11, nota 4; **Kacsó, Crăciunești**, 242; **Bader, Schwerter**, 149; **Kacsó, Precizări**, 47 sq.; **Bader, Passfunde**, 17; **Sorocanu, Metallgefässe**, 254; **Bratu, Depuneri**, 247, nr. 179 („Călinești I”).

-Descoperiri izolate de bronzuri: **1).** Spadă de bronz de tipul cu cupă la mâner întregă (lung. 55,2 cm), descoperită în 1863 sau 1865, cu prilejul arăturilor, pe terenul lui J. Jurka. S-a aflat în colecția Mihályi, de aici a ajuns în colecția MJM, de unde a fost transferată, la ordin, la MNIR. **2).** Partea superioară a unei spade cu cupă la mâner (lung. păstrată 11,7 cm), descoperită în anul 1981, cu ocazia unor lucrări agricole, pe malul drept al pâraului Rogoazele, la o adâncime de 0,20 m, în punctul *Rogoaze*. Se afla în colecția școlii din localitate. Ambele piese datează din Bronz târziu 4.

Lit.: **1).** În afară de literatura citată pentru depozitul de bronzuri a se vedea **ArchÉrt** S.V. 1, 1869, 268; Gooss, *Skizzen*, 468; Hampel, *ArchÉrt* S.V. 11, 1877, 54; Tocilescu, *Dacia*, 439; Kemenczei, *Schwerter II*, 61, nota 8; Kacsó, *Oncești*, 52; Kacsó, *Spade*, 209, nr. 3, fig. 1, 3; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368; Bratu, *Depuneri*, 383, nr. 46. **2).** **Chicideanu, Schalenknaufschwerter**, 11, fig. 1, 3; **Bader, Schwerter**, 153, nr. 361, pl. 50, 361; Kacsó, *Precizări*, 69; Kacsó, *Oncești*, 52; Kacsó, *Spade*, 209 sq., fig. 1, 4; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368; Bratu, *Depuneri*, 247, nr. 180 („Călinești II”); Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*.

-Un denar suberat de la Antoninus Pius (138–161), aflat într-o stare proastă de conservare, descoperit izolat pe teritoriul localității, a ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: **Chirilă, Lucăcel, Descoperiri XIV**, 137, nr. 7; Mitrea, *Découvertes XXIV*, 385, nr. 107; Stanciu, *Descoperiri*, 173, nr. 7, A; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 39, nr. 35; Vizauer, *Denar*, 220.

-La 1387 este menționat satul Cămârzana (Comorzanfalwa, Kamarzanfalwa), care s-a contopit, în secolul XV, cu actuala localitate.

Lit.: **Bélay, Máramaros**, 164 sq.; **Suciu, Dicționar II**, 348; **Popa, Maramureș**, 73 sq.

-La 1480 este menționat Kerekmezew în apropiere de Cămârzana.

Lit.: **Bélay, Máramaros**, 164 sq.; **Suciu, Dicționar II**, 351.

-În locul numit *Pe glimee* au fost descoperite, înainte de 1981, fragmente ceramice dintr-o epocă neprecizată. Informație dintr-un raport întocmit de Georgeta M. Iuga la data de 24 iulie 1981, aflat în arhiva MJM.

XIXb CORNEȘTI

-Partea inferioară cu tăiș de la un topor plat neolitic (lung. păstrată 4,5 cm). Nu există date cu privire la punctul exact în care a apărut toporul și la condițiile sale de descoperire. În colecția MMSM (nr. inv. 4.645).

Lit.: Dăncuș, *Maramureș*, 14; Kacsó, *Comori I*, 27; **Kacsó, Preistoria**, 56, fig. 2, 7; Bobîna, *Cercetări*, 9, nr. 13.

XIXc VĂLENI

-Vatra inițială a localității s-a aflat în zona de confluență a Văii Vălenilor cu Valea Măgurii. Mai târziu, așezarea a fost strămutată la poalele Dealului Coman.

În punctele de hotar *Poduri, Măgură, Sub Măgură, La Mănăstire, Calea Slatinii, Vâlcea Slatinii* ar putea exista obiective arheologice.

Lit.: date cu privire la vatra localității și la toponimie la **I. Godja-Ou, Cuvinte despre satul meu. Văleni-Maramureș**, Sighetu Marmăției, f.a., 21, 159 sq.

XX. CÂMPULUNG LA TISA, comună

XXa CÂMPULUNG LA TISA

-La aproximativ 1 km de podul de peste pârâul Sziki (Bâcu), în partea centrală a unui mic platou terasat artificial (o terasă secundară a pârâului sau un glacis-terasă discontinuu în profil longitudinal), în punctul *Hágó (Dealul Trecătorii)*, au fost descoperite mai multe piese litice paleolitice: așchie de tip Levallois, gratoar, câteva așchii mici, toate cioplite din gresie silicioasă cu glauconit. Materialul aparține, probabil, unei etape timpurii a aurignacianului.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc, *Descoperiri***, 208; Kacsó, *Preistoria*, 55; Păunescu, *PalMez*, 470 sq.

-Pe o colină aflată la cca 600–700 m sud de punctul *Hágó*, în apropiere de clădirea fostelor băi și de izvorul mineral, în locul numit *Borviz*, pe o suprafață restrânsă au fost prelevate mai multe piese litice paleolitice, în cea mai mare parte microlite: racloar, nucleu piramidal, lamele, așchii mici și mijlocii simple, lucrate din silex, hornstein, gresie silicioasă și tufit. Ele provin dintr-o așezare, probabil intens locuită, din perioada gravetianului evoluat sau final.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc, *Descoperiri***, 208 sq.; Kacsó, *Preistoria*, 55; Păunescu, *PalMez*, 472.

-La aproximativ 2 km sud de localitate și la cca 1 km sud-est de punctul *Borviz*, pe coasta unui deal cu altitudinea de aproape 400 m, în punctul *Málnás Liget (Locul Zmeurișului)*, au fost adunate piese litice paleolitice: gratoar, lame, așchii etc, lucrate din gresie silicioasă cu glauconit, silex și obsidiană cenușie translucidă. Ele par să aparțină unei locuiri gravetiene.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc, *Descoperiri***, 209; Kacsó, *Preistoria*, 55; Păunescu, *PalMez*, 472.

-Potrivit semnalării lui T. Ivanciuc, pe dealul *Mireș Solovan* se află o așezare paleolitică, descoperită în iulie 1999.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 278, nr. 4.

-Două vase de lut întregi, găsite în anii '40 ai secolul XIX, au ajuns în colecția Academiei de Științe Ungare. Unul, de dimensiuni mai mari, era prevăzut cu o toartă, celălalt era o ceașcă cu două torți. Cele două vase erau diferit ornamentate. Au fost expuse la expoziția universală de la Paris din 1867. Nu avem date cu privire la apartenența lor cronologică și culturală.

Lit.: **Catalogue spécial**, 204, 205; Mihályi, *Manuscris I*, 14.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în mai 2001, la care au mai participat C. Gaiu, D. Pop și M. Rotea, pe terasa înaltă din stânga Tisei, în imediata apropiere a km 22,2 a DN 19 Sighetu Marmăției – Satu Mare, la marginea estică a localității, în punctul *Szidoralja*, am identificat urmele unei așezări preistorice. Puținul material ceramic depistat nu permite încadrări culturale și cronologice mai exacte. Materialul se află în colecția MJM.

-Tot pe terasa înaltă a Tisei, în dreapta DN 19, în punctul *Nyíresalja*, de o parte și alta a Văii Köntös, atunci când a fost instalată conducta de gaz metan, au ieșit la iveală câteva fragmente ceramice. În timpul unei cercetări de suprafață efectuate la fața locului în mai 2005, la care au participat și R. Cardoș,

D. Ghiman, T. Ivanciuc, D. Pop și Z. Șomcutean, am mai cules câteva fragmente atipice, care nu permit încadrări culturale sau cronologice. S-a stabilit doar că stațiunea se extinde până la botul terasei. Pe dealul *Nyíres*, aflat în prelungirea terasei, am găsit doar un singur fragment de vas, de asemenea atipic. Materialul în colecția MJM.

-Probabil că în imediata vecinătate a locului menționat mai sus, tot pe terasa din stânga Tisei, se află punctul *Valea Cozului*, la care se referă T. Ivanciuc, atunci când relatează despre descoperiri ce au apărut aici, de asemenea cu ocazia instalării conductei de gaz, în iulie 2005. Potrivit comunicării sale, pe malul stâng al văii cu același nume, pe o terasă cu lățimea de aproximativ 100 m, au fost identificate mai multe gropi, ce par a fi fost menajere, pline cu lut negru amestecat cu fragmente ceramice și fragmente de vetre de foc. Au fost recoltate, de la adâncimea de 1,50 m, materiale, pe care autorul le atribuie finalului culturii Suciului de Sus, iar un fragment, decorat cu caneluri, culturii Gáva. A fost găsit aici și un lustruitor din piatră.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 278, nr. 5.

-În porțiunea aflată deasupra cimitirului localității, T. Ivanciuc a identificat, în vara anului 2005, urmele unei așezări preistorice. Nu sunt precizate date cu privire la apartenența sa cronologică și culturală.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 278, nr. 6.

-Pe teritoriul localității au fost descoperite mai multe depozite de bronzuri. Datele cu privire la ele sunt contradictorii, din acest motiv reconstituirea lor este, cel puțin în parte, ipotetică: **A)**. Depozitul I fost descoperit, se pare, în 1842, fiind constituit din două topoare, care au fost trimise pentru expertiză la Academia ungară. F. Rómer le-a identificat pe acestea cu două topoare cu disc și spin de tip B₄, aflate în colecția instituției menționate. Datarea: Bronz târziu 2. **B)**. Depozitul II, descoperit înainte de 1899 pe teritoriul Fabricii de cherestea, era format din două topoare cu disc și spin de tip B₃, probabil varianta Cehăluț. Piese au fost donate de Gusztáv Cserei la MNMB (nr. inv. 10. 1899. 1-2, în prezent neidentificabile). Datarea: Bronz târziu 2. **C)**. Depozitul III a fost descoperit în 1870 cu ocazia construirii căii ferate. Potrivit relatării lui I. Mihályi, piesele care i-au aparținut, „*au umplut o întreagă căruță*”; ele au dispărut însă fără urmă, fiind salvată o singură piesă – un vârf de lance – care a ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției. Nu este precizată soarta ulterioară a acestei piese. Datarea probabilă: Bronz târziu 3.

Lit.: **A)** **AcadÉrt** IV, 1844, 3 (febr. – apr.), 70; **Rómer, Kalauz**, 29, fig. 43-44; Torma, *Repertórium*, 116, nr. 46; Kacsó, *Depozit*, 11; **Kacsó, Precizări**, 52; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 1, nr. 7; Kacsó, *Topoare*. **B)** **Hampel, ArchÉrt** 19, 1899, 377; *Jelentés* 1899, 29; Pasternak, *Karpaty*, 167, nr. 17; Roska, *Repertórium*, 110, nr. 66; Hänsel, *Beiträge*, 192, Lista 52, nr. 13; **Vulpe, Äxte I**, 84, pl. 27, 374 („descoperire izolată”); Rusu, *Metbronz I*, 492 sq.; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 183; Kroeger-Michel, *Haches*, 197, Lista 10, D-569; Hansen, *Metalldeponierungen*, 580, nr. 88 („descoperire izolată”);

Kacsó, *Depozit*, 12; Kacsó, *Läschia*, 136, Lista 1, nr. 4; **Kacsó, Precizări**, 52; Vachta, *Studien*, 121, Lista V. 1. 2., nr. 31; Kacsó, *Sarasáu II*, Anexa 1, nr. 8; Kacsó, *Topoare*. C). **Mihályi, Manuscris I**, 14; Lehoczky, *Nagygyűlés*, 294; *Magyar orvosok*, 164; **Hampel, Repertorium**, 44; **Hampel, Trouvailles**, pl. 27, 4; **Hampel, Bronzkor I**, pl. 27, 4; Hampel, *Bronzkor III*, 59; Pulszky, *Archaeologia I*, pl. 51, 4; Pasternak, *Karpaty*, 167, nr. 17; Roska, *Repertorium*, 109 sq., nr. 66; Rusu, *Metbronz I*, 492, nr. 23; Kacsó, *Bicaz*, 300; Rusu, *Bemerkungen*, nota 3; Rusu, Chițu, *Aiud*, nota 5; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 183; Kacsó, *CrVișeuului*, 252; **Kacsó, Precizări**, 45 sq., 62¹⁴².

-În lista topoarelor de tip B1 neornamentate, J. Werner menționează și un exemplar din Câmpulung la Tisa, care s-ar afla, potrivit indicației lui Fr. Holste, la muzeul din Budapesta¹⁴³.

Lit.: Werner, *Mykenae-Siebenbürgen-Skandinavien*, 308, Lista 4, nr. 3.

-Cele două centuri de bronz, care se păstrau în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției, menționate de unii autori ca provenite de la Câmpulung la Tisa, aparțin, foarte probabil, depozitului de bronzuri de la Călinești (vezi mai sus Călinești).

Lit.: Lehoczky, *Nagygyűlés*, 294; *Magyar orvosok*, 164; Roska, *Repertorium*, 109 sq., nr. 66; pentru localizarea la Călinești vezi mai ales **Hampel, Trouvailles**, 73; **Hampel, Bronzkor II**, 31 sq.; Kacsó, *Precizări*, 47 sqq.

-Localitatea a fost întemeiată, pe la sfârșitul secolului XIII, de către oaspeți regali. La 1329, împreună cu localitățile Visc, Hust și Teceu, toate aflate la nord de Tisa, localitatea primește privilegii cu caracter orășenesc. Nu au fost deocamdată puse în evidență urmele acestei locuiri medievale timpurii.

Lit.: Mihályi, *Diplome*, 8 sqq.; DIR, C, veacul XIV, vol. II, 1953, 283 sqq.¹⁴⁴; Popa, *Maramureș*, 74.

-După tradiția păstrată în sat, biserica de piatră a fost construită pe la 1300. Această dată corespunde atât știrilor scrise cât și particularităților ei arhitectonice. Biserica, în prezent reformată, a fost până la mijlocul secolului XVI catolică, fiind dedicată lui „*Sancti Martini*”. Aflată pe marginea terasei Tisei, la limita de nord a satului, care s-a mutat treptat spre deal, biserica are un turn pe latura vestică, o navă tăvănită și un altar boltit terminat spre est, cu absidă poligonală având trei laturi din octogon și o sacristie pe latura de nord, transformată după Reformă într-o încăpere de școală. Lipsa contraforturilor de

¹⁴² Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 494, nr. 23 menționează localitatea Câmpulung la Tisa printre cele care au furnizat depozite de bronzuri, fără a preciza la care dintre cele trei descrise aici se referă. Nici din informațiile furnizate de Olimpia Bratu (*Depuneri*, 247, nr. 172) cu privire la descoperirile de bronzuri de la Câmpulung la Tisa nu rezultă faptul că acestea aparțin la trei depozite.

¹⁴³ Pare destul de probabil că este vorba aici de o confuzie cu toporul (topoarele) cu disc și spin din colecția aceluiași muzeu (vezi mai sus).

¹⁴⁴ Traducerea în limba română a documentului din 26 aprilie 1329. Se afirmă că textul publicat de Mihályi conține greșeli.

pe colțurile de vest ale navei și de pe muchiile altarului este explicată de R. Popa printr-o refacere de la sfârșitul secolului XVIII, după incendiul din 1778, atunci când s-au refăcut și nivelurile superioare ale turnului-clopotniță, astfel că nu se mai cunoaște nici forma și nici înălțimea lui inițială. Un argument pentru o datare timpurie a bisericii este și arcul semicircular al deschiderii spre altar, care indică unele reminiscențe ale stilului romanic. R. Popa consideră că opinia lui C. Petranu, potrivit căreia biserica din Câmpulung la Tisa, alături de cele de la Visc și Hust, datează din secolul XV, nu se justifică, începuturile bisericii încadrându-se cel mai probabil în deceniile 2 și 3 ale secolului XIV.

Lit.: **Henszlmann**, *Szathmár*, 147, nr. 20; Henszlmann, *Műemlékeink*, 265; Petranu, *Biserica*, 329; **Popa**, *Biserica de piatră*, 522 sqq., fig. 6–7; Popa, *Maramureș*, 226, 228; Diaconescu, *Biserica*, 282 sq.; Rusu A. A., *Biserici*, 13; Baboș, *Giulești*, 267.

-Exploatarea sării în această localitate este datată în secolele XVII și XVIII.

Lit.: Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 166; Boroneanț, *Arheologia*, 156.

XXI. CERNEȘTI, comună

XXIa BREBENI

-Punctul de hotar *Podurei*, consemnat în 1770, ar putea avea importanță și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponim **Kádár, *SzoldobMon II*, 279.**

XXIb CERNEȘTI

-Cu ocazia unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o, în ziua de 30 octombrie 2003, împreună cu D. Ghiman, D. Pop, și Z. Șomcutean, în punctul *Coasta Podului*, aflat înspre marginea sud-estică a localității, în stânga șoselei Baia Mare-Târgu Lăpuș, pe terasa joasă din dreapta Văii Hulpiei, am găsit un fragment ceramic, probabil preistoric.

-Cu același prilej, la cca 300 m sud-est de punctul anterior, în zona colinară, în locul numit *Sub Râpe*, am găsit încă un fragment ceramic, probabil preistoric. Am încercat, fără succes însă, să depistăm și alte materiale arheologice. În lipsa unui număr mai mare de artefacte, nu există certitudinea că în punctele de hotar menționate se află într-adevăr stațiuni arheologice. Nu poate fi exclusă posibilitatea ca fragmentele depistate să fi fost în poziție secundară.

-La cca 2 km est de centrul localității, pe terasa bine păstrată a Văii Cernești, în dreapta drumului Cernești-Fânațe, la 300 m de acesta, în cursul unei cercetări de suprafață efectuate, în ziua de 7 iulie 2004, împreună cu R. Cardoș, D. Ghiman și D. Pop, în punctul *Hotare* am găsit mai multe fragmente ceramice preistorice atipice, dar și unul decorat cu striuri. Ultimul este un indiciu probabil al existenței în acest loc a unei așezări Suci de Sus sau Lăpuș.

XXIc CIOCOTIȘ

XXId FÂNAȚE

XXIe IZVOARELE

XXIf MĂGURENI

XXIg TRESTIA

-M. Roska menționează existența în hotarul localității a unor filoane de calcedonie¹⁴⁵, considerând necesară verificarea acestora, pentru a se stabili dacă în zonă există stațiuni preistorice sau ateliere de prelucrare. Doar pe baza acestei informații, Zoia Maxim și B. Bobîna vorbesc de descoperirea aici a unor obiecte din calcedonie și de o probabilă locuire sau de un atelier de prelucrare.

Lit.: **Roska, *Repertórium***, 141, nr. 288; Maxim, *Neo-eneolitic*, 189, nr. 1043; Bobîna, *Cercetări*, 14, nr. 45.

¹⁴⁵ Calcedonia albastră de Trestia este unul dintre mineralele cu calitate gemologice cunoscute ale Maramureșului. Ea apare sub forma unor filonașe de 1-15 cm, fiind prezentă preponderent într-un perimetru limitat de valea Cavnicului în vest și valea Bloajei în est. În localitatea Trestia, calcedonii pot fi colectate din aluviunile văii Măguriceii, de pe drumurile virogrite de sub coasta Runcului și chiar de pe arături, precum și în punctele *Vârful Pietrei* și *Funduloaia Runcului*. Calcedonii de Trestia se găsesc, de asemenea, în localitățile Plopiș (Pădurea Plopișului, Valea Calundrelor, Valea lui Costan, Valea Obcinii) și Șurdești (în cariera de la marginea satului spre Cavnic). Vezi din literatura mai veche v. Hauer, Stache, *Geologie Siebenbürgens*, 371, din literatura recentă A. Moțiu, V. Ghiurcă, StudUnivBabeș-Bolyai, Geol.-Geogr. 24, 1979, 24 sqq.; Ghiurcă, Armonii naturale 2, Arad, 205 sqq.; Ghiurcă, Chira, *Resurse*, 9; Antoanela Popescu, Mihaela Cioacă, *Gemele din România*, în *Proiect Romanit*.

XXII. CICÂRLĂU, comună

XXIIa BÂRGĂU

XXIIb CICÂRLĂU

-B. Wanzek susține că din localitatea Magos ligeth (vezi mai jos) provine un tipar pentru turnat topoare cu disc și spin de tip B₃. Nu este precizată nicio sursă de informare și nu este menționat locul de păstrare a piesei.

Lit.: **Wanzek, Tüllenbeile**, 147, pl. 50, 7.

-Se afirmă că o piesă de bronz pentru centură, ornamentată cu un motiv în formă de bandă împletită, databilă în epoca avară târzie, a fost descoperită într-un punct neprecizat din hotarul localității. Ca loc de păstrare a piesei este indicată colecția muzeului din Baia Mare. Nu am găsit date care să confirme prezența sa în amintita colecție.

Lit.: **D. Csalány, *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. Schriftum und Fundorte***, Budapest, 1956, 186, nr. 817 (informație Zoltán Takács); Horedt, *ȘtZ AÚSAV* 16, 1968, 116, nr. 1/6; Rusu, *Banatica* 4, 1977, 207, Lista 7, nr. 9; Stanciu, *Descoperiri*, nota 48; Stanciu, *Lăpușel*, nota 35; Stanciu, *Teritoriul*, 420 sq., nota 154, 428, nr. 5; Stanciu, *Nușfalău*, nota 115; Cosma, *Necropole, morminte izolate, descoperiri funerare cu caracter incert, din vestul și nord-vestul României, în secolul VIII d.H.*, în *Adevărul*, 358, nr. 3; Cosma, *Secolele VIII-X*, 185, nr. 65.

-În anii 1987 și 1988, sub conducerea lui S. Iosipescu și Georgeta M. Iuga, au fost întreprinse săpături în mai multe puncte din raza localității: *Covata Curții, Căliman, Satul Pustiu, Pticău*, precum și într-un loc denumit de autorii cercetărilor *Cetatea Teilor*¹⁴⁶, aflat în zona colinară cu plantații de viță de vie de la vest, nord-vest de sat. Cercetările au avut ca obiectiv locuirile și fortificațiile medievale, dar într-unul dintre secțiunile săpate în punctul „*Cetatea Teilor*” au ieșit la iveală și fragmente ceramice cu decor spiralic și striat, ce aparțin fazei Suci de Sus II. Rezultatele cercetărilor nu au fost, deocamdată, comunicate. Materialul se află la MJM. Informații suplimentare în legătură cu punctul „*Cetatea Teilor*” mi-au fost comunicate de Georgeta M. Iuga.

-Potrivit tradiției locale, vechiul sat se afla în zona de dealuri, în locul numit *Satul Pustiu*, iar mutarea sa pe vatra actuală ar fi avut loc în urma unei invazii a tătarilor.

Lit.: **Ciocan, *Implicații***, 411.

-Satul Magos ligeth, aflat între Cicârlău și Tăuții Măgherauș, este menționat prima dată la 1231 sub denumirea de Mogoslyget. La 1493 este amintit printre posesiunile ce aparțin cetății Seini. Ultima sa menționare datează din 1828.

Lit.: Maksai, *Szatmár*, 85; Suci, *Dicționar II*, 371; Németh, *Szatmár*, 170, nr. 284.

-Filoanele din Ilba se prelungesc și în valea Cicârlăului. La sfârșitul secolului XIX, aici funcționa mina Gerold.

¹⁴⁶ Este o denumire ad-hoc, necunoscută localnicilor.

Lit.: Gesell, *Bányageologia*, 157; **Szellemly, Palmer A., Nagybánya**, 97.

XXIIc HANDALU ILBEI

-În zona localității se află unul din importantele zăcăminte de minereuri neferoase din bazinul minier Baia Mare. Acest zăcămât este format din patru grupuri de filoane: **a.** grupul filoanelor *Firizan*, *Aluniș*, *Venera*, *Valea Ardeleană* și *Fața Mare*; **b.** grupul filoanelor *Mihai-Nepomuk*; **c.** grupul filoanelor *Fătușoaia* și *Speranța*; **d.** grupul filoanelor 1-8 din versantul nord-vestic al Văii Colbului, majoritatea fiind orientate NE-SV. Mineralizațiile principalelor filoane, *Firizan* și *Venera* (lung. 500 m, respectiv 700 m, grosimea 0,4-1 m, respectiv cca 1,2 m), cuprind Au-Ag în partea superioară, Pb, Zn (Cu, Au) în partea intermediară și Cu în adâncime.

Începuturile mineritului de aici au fost date de către G. Szellemly, fără a avea dovezi în acest sens, în vremurile străvechi. În evul mediu au existat expoatări deosebit de active, iar în zona văii Colbului și șteampuri de zdrobit minereuri și cuptoare. Localitatea a aparținut domeniului Ecedea (Ecsed), spre sfârșitul secolului XVII ajungând în proprietatea lui Fr. Rákoczi, cel care a devenit mai târziu principe al Transilvaniei. În această perioadă mineritul a cunoscut o deosebită înflorire. După 1776, teritoriul a intrat în posesia familiei Károlyi, care s-a angajat că va furniza fără plată lemnul necesar mineritului. Promisiunea nu a mai fost onorată. Și din acest motiv, activitatea în minerit s-a desfășurat doar cu mare greutate, în a doua jumătate a secolului XIX ea devenind chiar nerentabilă.

În Valea Colbului au fost exploatate încă în evul mediu trei filoane cu grosime apreciabilă, dintre care unul pe o lungime de peste 1.000 m. Spre sfârșitul secolului XIX, minele de aici erau umplute cu apă. Alte mine importante erau Mina Petru și Pavel, Mina Mihai, Mina din *Valea Roșie*, Mina de pe ridicătura *Fața Mariei* etc.

În perioada dintre anii 1908 și 1911, Societatea minieră „Sf. Ștefan” („Szent István”), proprietate a bancherilor Adolf Loewe din Fiume (Rieka) și Maximilian Bartha din Budapesta, a obținut cea mai mare parte a teritoriului minier Ilba, adică un număr de 212 de concesiuni de cercetare, cele mai vaste terenuri miniere deținute de persoane private din toată regiunea Baia Mare. Puternic capitalizată și dispunând de mijloace moderne, societatea menționată a demarat importante lucrări de explorare, care s-au desfășurat în parte în zona lucrărilor mai vechi, în parte pe filoane nou descoperite. În 1912, societatea a pus în funcțiune instalația de preparare a minereurilor (vezi mai jos).

Mineritul s-a desfășurat acum în ramura secundară din stânga văii principale, în zona pârauului Căpitanul (pe hărțile vechi - Bodító), în galeriile *Firizan*, *Iacob* și *Mihai*, iar în zona pârauului Fierarului, în galeria *Ioan*, prin care s-a exploatat un filon de galenă de mai mică întindere.

Galeria *Firizan* conținea cele mai bogate minereuri de aur și argint. Filonul *Firizan* a fost exploatat într-o etapă anterioară prin două galerii, pornite din versantul drept al văii, una de la înălțimea de 510 m (galeria *Firizan*

Superioară), alta de la înălțimea de 495 m (galeria Firizan Mijlocie). Societatea „Sf. Ștefan” a deschis o a treia galerie (Firizan Inferioară), la înălțimea de 430 m. Filonul avea o grosime medie de 1 m, având o înclinație de 65° înspre nord-vest și era format din pirită, calcopirită și, în cantitate mai mică, galenă. Conținutul mediu de aur era de 10 g/tonă.

Galeria Iacob Inferioară pornea de la altitudinea de 325 m, din versantul stâng al pârlului Boditő, fiind îndreptată înspre galeria Iacob Superioară, aflată la altitudinea de 345 m, exploatată mai demult. Grosimea filonului era de 0,50-0,80 m, fiind formată din chalcopirită și galenă, amestecată cu pirită. Avea un important conținut de Cu (5-8 %).

Prin galeria Anton, în coasta dreaptă a văii Boditő (Căpitanului), la altitudinea de 341 m, a fost exploatat un filon mai bogat în argint aurifer. Sub aceasta se afla galeria Mihai (vezi mai jos).

În 1927 la mina Ilba a societății „Creditul Minier” a fost construită o instalație de flotație cu aer comprimat.

Prin H. G. nr. 816/1998, 17/1999 și 644/2007 minele de la Ilba au fost închise.

Lit.: Magda, *Beschreibung*, 403; Gesell, *Bányageologia*, 157; **Szellemy, Fémbányászat**, 51 sqq.; Szellemy, Palmer A., *Nagybánya*, 96 sq.; Szellemy, *Erzlagerstätten*, 456; **Fazék, Bányatársulat**, 88 sqq.; **Pálffy, Geologiai viszony**, 434 sqq., 439 sqq., fig. 1-5; Pethe, *Fémbányászat*, 16, 56; **Iancu, ExplMiniere**, 477; Gündisch, *Münzstätte*, 83; Ghițulescu, *Minéralisation*, 67; Meruțiu, *Regiunea*, 21; Pálffy, *AranyEzüst*, 45 sqq.; Berbeleac, *Aur*, 256; **Popescu G. C., Metalogenie**, 244 sqq.; Csath și alții, *Bányászat*, 289; **Mârza, Zăcămintă**, 401 sq.; Baron, *Industrie extractivă*, 472, 482; Baron, *Minerit aurifer*, 93; Pantea, *Minerit*, 21; Kacsó, *DateMinerit*, 12; Réthy, *Bányászat*, 18 sqq.

-La data de 23 noiembrie 2006, o echipă formată din I. Bud, D. Istvan, Maria Jurje, C. Kacsó, Gh. Nistor, însoțită de D. Poienar de la Exploatarea Minieră Baia Mare, a cercetat, în cadrul proiectului PIMM, Galeria Mihai cu intrarea situată pe platoul dintre clădirile administrative ale fostei Exploatări Miniere Ilba, la cota +303 m. Este vorba de o galerie transversală veche, reamenajată ulterior. Aici s-a lucrat în mai multe etape, începând din epoca medievală. Galeria transversală are cca 80 m lungime și mai multe zone de argilizare. În galeria direcțională pe filonul *Mihai* se află câteva guri de rostogol. Galeria transversală spre puțul Anton este accesibilă pe cca 160 m. Înainte de puț este prezentă o veche galerie cu lățime redusă, ce poate fi parcursă pe cca 30-40 m.

Lit.: **Istvan, Kacsó, Fișe**.

-Ruinele instalației de preparare a minereurilor se află în partea vestică a șoselei ce duce la mina Ilba, amonte de Valea Fătușoia (fostul sediu al IPEG), în spatele unor clădiri, la racordul șesului aluvionar cu panta dealului.

Instalația, amenajată pe patru niveluri, a fost pusă în funcțiune în luna mai 1912, fiind la acea vreme cea mai modernă întreprindere de această natură din bazinul minier Baia Mare, dotată printre altele cu o moară cu bile, cu pâlnii

și mașini de decantare, precum și cu diverse tipuri de mese vibratoare marca Humbold și Wilfley. Instalația de preparare era acționată de un dinam de 63 amperi și 230 volți, racordat la o mașină semistabilă cu aburi tip Robey de 75-100 CP. Prin intermediul acestei instalații s-a reușit cu succes separarea concentratelor de plumb de cele de zinc. A început aici și flotarea minereurilor cuprifere și s-au întreprins cercetări pentru extracția aurului prin cianurare. În anul 1915, datorită războiului, activitatea de producție a societății a încetat. În prezent se mai păstrează mai multe ziduri de piatră, care delimitează platforme etajate.

Cercetarea ruinelor a avut loc în aceeași zi cu cercetarea galeriei Mihail, fiind realizată de aceeași echipă.

Lit.: **Fazék, Bányatársulat**, 89 sqq. Balogh, *Aspecte II*, 269 sqq.; Baron, *Industrie extractivă*, 482; **Istvan, Kacsó, Fișe**.

XXIId ILBA

-Dintr-un punct neprecizat provin două piese de piatră neolitice: un topor plat (lung. 7,9 cm), confecționat probabil din pelit, și un fragment de topor perforat (lung. păstrată 13,5 cm) din gresie cuarțitică. Cele două piese se află la MJM (nr. inv. 325-326). Ele se numără printre primele piese care au ajuns în colecția muzeului băimărean, fiind inventariate, cu numerele 4 și 6, în data de 30 septembrie 1898, ca donații ale lui Gy. Schönherr, cu specificația că provin din colecția lui Géza Nagy. Tot atunci a mai fost donat un fragment de topor neolitic descoperit în localitate (nr. inv. 5), care s-a pierdut ulterior.

Lit.: Schönherr, *Nagybánya*, 343; *Útmutató*, 22, nr. 1-2 și 8; Schönherr, *Monográfia I*, nota 1; Schönherr, *Monográfia II*, 351; Kacsó, *Mărturii*, 6.

-Un topor de piatră neolitic, găsit în punctul *Lunca Bogiului*, se afla în proprietatea lui dr. G. A. Bălan din Baia Mare. Nu avem date despre locul său actual de păstrare.

-Un topor cu disc de tip B₁, cu decorul parțial păstrat pe bara de sub disc și pe lamă, deteriorat la manșonul găurii de înmănușare (lung. 17 cm, diam. discului 4, 2 cm, greut. 265 g), găsit, se pare, într-un loc în apropiere de râul Someș, a fost donat de profesorul de istorie A. Micu la MJM (nr. inv. 4.919). Datarea: Bronz mijlociu 2.

Lit.: **Kacsó, Marmatia** 4, 1978, 65 sqq., fig. 1; Kroeger-Michel, *Haches*, 188, Lista 2, B-19, fig. 132b; Ignat, *Metalurgia*, 34; David, *Studien*, 420, Lista A. 1. 2. 1. 2, 479, pl. 47, 3; Kacsó, *Mărturii*, pl. 66, 2; Kacsó, *Comori II*, 9; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*.

-Un depozit de bronzuri, aflat într-o groapă lipită cu lut, a apărut, în iulie 1864, pe locul numit *Satul Pustiu*. O parte a pieselor, dintre care sunt menționate celturi și topoare de luptă (topoare cu disc și spin ?), a ajuns la Antal Bartok, o altă parte, și anume un topor cu disc și spin și un celt, la Ignác Kaffka, care le-a donat apoi muzeului din Budapesta (MNMB; nr. inv. 864. 112. 1). Acestui depozit i-a aparținut și un topor cu disc și spin cu lama lățită înspre tăiș, tăișul deteriorat (lung. 24,1 cm), care se găsea la muzeul din Oradea, precum și un topor cu disc și spin, care a fost achiziționat, în 1865, de T.

Lehoczky pentru colecția sa din Munkács (astăzi Mukačevo, Ucraina). Piese de la MNMB nu sunt în prezent identificabile, toporul poate fi totuși clasificat pe baza unui mulaj în ghips aflat la muzeul din Baia Mare (nr. inv. vechi 1.129) încă de la sfârșitul secolului XIX. Este vorba de un topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, cu lama mult lătită înspre tăiș. Tot un topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț (lung. 25,5 cm) a ajuns în colecția Lehoczky, mai târziu la muzeul din Užgorod, în prezent fiind păstrat la muzeul din Lvov (Ucraina). Datarea: Bronz târziu 2.

În ziua de 4 iunie 2010, împreună cu D. Iștván și G. Trnka, am efectuat o cercetare de suprafață în acest punct, aflat la nord-est de Valea Ilbei, între această vale și Valea Porcului. Nu am găsit vestigii arheologice, am constatat însă prezența opalului și calcedoniei, care puteau reprezenta materia primă pentru uneltele paleolitice din stațiunea de la Bușag, aflată în apropiere (vezi mai jos Bușag). Aceste roci au fost utilizate și în epoca recentă pentru fabricarea de produse abrazive.

Lit.: **Rómer**, *Krónika I*, 163, nr. 697, 167, nr. 729; **Rómer**, *Kalauz*, 122; **Hampel**, *Repertorium*, 44 („Idoba”); **Hampel**, *Bronzkor II*, 60 („Idoba”); *Útmutató*, 23, nr. 14; **Hampel**, *Führer*, 42; **Lehoczky**, *Adatok I*, 146, 160; **Schönherr**, *Monográfia I*, nota 1; **Schönherr**, *Monográfia II*, 351; **Roska**, *Szatmár*, 8; **Vulpe**, *Árte I*, 85, nr. 440, pl. 31, 440 („descoperire izolată”); **Petrescu-Dîmbovița**, *Probleme*, 490, nr. 41; **Petrescu-Dîmbovița**, *Depozite*, 61, pl. 50, 12; **Petrescu-Dîmbovița**, *Corpus*, 103, nr. 40, pl. 34D; **Bader**, *Epbronze*, 125, nr. 49, pl. 86, 1; **Kroeger-Michel**, *Haches*, 199, Lista 11, D-728; **Hansen**, *Metalldeponierungen*, 584, nr. 188; **Kacsó**, *Márturii*, 6; **Kobal’**, *Metallfunde*, 247, Abb. 2, 3; **Bratu**, *Depuneri*, 280, nr. 478.

-Un tezaur monetar din secolul XVII, descoperit înainte de 1875, a ajuns la Cabinetul Numismatic al MNMB (nr. inv. 83/1875). Tezaurul cuprinde 279 de piese, prima fiind bătută la 1616, ultima la 1693, emisiunile provenind din *Ungaria*: 17 taleri din 1687 (8 piese), 1691 (2), 1670 (1), 1672 (1), 1673 (4), 1692 (1) de la Leopold I (1657-1705), jumătate de taler din 1693 de la același, 34 piese de 15 creițari din 1676 (1), 1674 (4), 1676 (2), 1677 (6), 1678 (5), 1679 (14), 1680 (1), 1688 (1) de la același, cinci piese de 6 groși din 1671 (1), 1672 (1), 1676 (2), 1684 (1), 42 de piese de 3 groși din 1693 (diferite variante bătute la Baia Mare) de la același, *Tirol*: două piese de 3 groși din 1673 și 1674 de la Leopold I, cinci piese de 3 groși din 1645, 1647, 1650, 1655, 1657 de la Ferdinand Carol (1632-1662), *Steiermark*: trei piese de 6 groși din 1674 (2), 1676 (1) de la Leopold I, o piesă de 3 groși din 1629 de la Ferdinand II (1619-1637), *Carinthia*: o piesă de 6 groși din 1673 de la Leopold I, *Olmütz*: o piesă de 6 groși din 1675 de la Carol, *Silezia*: două piese de 6 groși din 1673 și 1674 de la Leopold I, două piese de 3 groși din 1666 și 1670 de la același, *Polonia*: 36 piese de 18 groși din 1657 (1), 1658 (4), 1663 (3), 1663 – altă variantă (1), 1659 (1), 1668 (2), 1667 (3), 1664 (1), 1667 (1), 1668 (1), 1668 – alte variante (24, 2, 2) de la Ioan Cazimir (1648-1668), o piesă de 30 groși din 1663 de la același, 34 piese de 30 groși din 1622 (4), 1623 (10), 1624 (11), 1625 (2), 1625

– altă variantă (1), 1627 (2), anii de emisie ilizibili (4) de la Sigismund III (1587-1632), două piese de 6 groși din 1624 și 1627 de la același, nouă piese de 6 groși din 1660 (1), 1660-altă variantă (1), 1661 (1), 1662 (1), 1662 – alte variante (2), 1663 (1), 1664 (1), 1666 (1) de la Ioan Cazimir, 21 piese de 3 groși din 1620 (1), 1621 (3), 1622 (8), 1623 (7), 1624 (2) de la Sigismund III, *Prusia*: patru piese de 18 groși din 1684 (1), 1685 (2), 1686 (1) de la Friedrich Wilhelm (1640-1688), *Württemberg-Ols*: o piesă de 18 groși din 1674 de la Sylvius Friedrich (1668-1697), *Brandenburg*: două piese de 18 groși din 1622 și 1625 de la Georg Wilhelm (1619-1640), *Anhalt*: două piese de 2/3 taleri din 1676 de la Joh. Georg, o piesă de 16 groși din 1686 de la același, trei piese de 2/3 taleri din 1678 de la Car. Wilhelm, *Mecklenburg*: șase piese de 2/3 taleri din 1676 (1), 1678 (4), 1688 (1) de la Christ. Ludovic, *Saxonia*: 2/3 taler din 1690 de la Joh. Georg, două piese de 2/3 taleri din 1676 și 1679 de la Friedrich, *Westfalia*: două piese de 2/3 taleri din 1678 și an ilizibil de la Jul. Francisc, *Hollstein*: două piese de 2/3 taleri din 1690 de la Joh. Adolf, o piesă de 2/3 taler din 1683 de la Christian Albrecht, *Sayn – Wittgenstein*: două piese de 2/3 taleri din 1676 de la Gustav, *Oettingen*: doi taleri din 1675 și 1676 de la Albert Ernest, *Țările de Jos*: un taler din 1616 de la Albert și Elisabeta, *Montfort*: un taler din 1690 de la Antonius, *Lübeck*: trei piese de 2/3 taleri din 1678 (2), 1679 (1) de la Augustus Friedrich, *Mainz*: 2/3 taler din 1675 de la Lothar Friedrich, *Ranzau*: 2/3 taler din 1689 de la Dethlef, *Frankfurt*: monedă de aur din 1633, *Veneția*: monedă de aur.

Lit.: **Pap, Repertoriu**, 91; Informații suplimentare din Registrul de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB, unde unele înregistrări sunt, din păcate, lacunare.

-Potrivit unui document neverificabil¹⁴⁷, Zsuzsana Bátori a construit în localitate o biserică. Urmele sale nu mai erau vizibile în secolul XVIII.

Lit: **Henszlmann, Szathmár**, 129; Németh, *Szatmár*, 118, nr. 194.

¹⁴⁷ Aprecierea îi aparține lui P. Németh (*Szatmár*, passim).

XXIII. COPALNIC MĂNĂȘTUR, comună

XXIIIa BERINȚA

-Pe o pantă de deal din dreapta șoselei Baia Mare-Târgu Lăpuș, în locul numit *Pirloage*, cu ocazia unei cercetări de suprafață efectuate în ziua de 7 septembrie 2002, D. Pop a găsit un fragment ceramic, ce pare a aparține perioadei postromane.

-Ruinele bisericii de piatră din 1808 se află în cimitirul vechi, la cca 300 m nord de actuala biserică ortodoxă. Informație Tr. Ursu.

XXIIIb CĂRPINIȘ

XXIIIc COPALNIC

-O mănăstire greco-catolică este menționată la 1765. În acel an, precum și în 1774 la mănăstire se afla doar câte un călugăr. Nu a fost, deocamdată, localizat pe teren și nu se cunoaște hramul său.

Lit.: **Meteș, *Mănăstiri*, 142; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 119.**

XXIIId COPALNIC-DEAL

-Cruci de piatră vechi cu capetele brațelor treflate se află în cimitirul din localitate.

Lit.: **Bilțiu, *Cruci*, 134.**

XXIIIe COPALNIC MĂNĂȘTUR

-La marginea nord-estică a localității, pe terasa înaltă și lată din dreapta râului Căvnic, în locul numit *Poiana*, se află o așezare din epoca bronzului, pe care am identificat-o cu prilejul unei cercetări de suprafață în 1973 și am investigat-o prin săpături în 1975 și 1979. Sub stratul vegetal este prezent, cel puțin în porțiunea cercetată, un strat de cultură relativ subțire, de 0,20–0,30 m, sub care se găsește solul viu. Cercetările indică faptul că numai zona nordică a terasei, continuată de dealuri mai înalte, a fost ocupată de așezarea din epoca bronzului, cea sudică, mai apropiată de botul terasei fiind lipsită de urme arheologice. Aproximativ la mijlocul terasei se află o șanțuire transversală, relativ lată și adâncă, care s-ar putea să fi aparținut sistemului de fortificație a așezării, care se afla în locul unde accesul spre ea era cel mai facil. N-au fost descoperite complexe de locuire, întregul material arheologic, ce constă din fragmente ceramice și câteva obiecte de lut ars, provenind din stratul subțire menționat. Partea cea mai consistentă a ceramicii poate fi încadrată cultural fără dubii, atât formele de vas, cât și tehnicile de decorare și motivele ornamentale identificate aparținând fazei a doua a culturii Suci de Sus. Tot aici au apărut și câteva fragmente ceramice diferite ca factură a pasteii, majoritatea provenind de la oale decorate cu benzi reliefate simple sau duble. Inițial am atribuit aceste fragmente culturii Wietenberg, respectiv unei faze de locuire mai vechi decât cea care a revenit culturii Suci de Sus, considerând că existența unor faze de locuire diferite în cadrul așezării n-a putut fi, din motive obiective, sesizată arheologic. Pare însă mult mai probabil că aceste fragmente au fost contemporane cu artefactele Suci de Sus și să reprezinte mărturiile prezenței în așezare a unor elemente răsăritene. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 18.734–18.999).

Lit.: Bader, *Suciu II*, 28, nr. 62 („Vad II–Poiana”); **Kacsó, *Beiträge***, 51, nr. 8a, fig. 2–3; Я. П. Гершкович, Проблеми історії археології давнього Української РСР, Київ, 1989, 52 sq.; Kacsó, *ContrLăpuș*, nota 2; Romsauer, *Pyraunoi*, 125; Kacsó, *Noi descoperiri*, 135, Anexa 1, nr. 39; Pop D., *Someș-Uileac*, 90; Kacsó, *Mărturii*, 66; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 39.

-La marginea nord-vestică a localității, în stânga șoselei Baia Mare–Târgu Lăpuș (DN 18B), pe panta sudică a unui deal, în punctul *Pe Mal*, am găsit, în toamna anului 1979, fragmente ceramice din epoca bronzului, dintre care câteva sunt striate. Ele provin dintr-o așezare Suciu de Sus sau Lăpuș. În apropiere se află și o movilă, care s-ar putea să fie artificială.

Lit.: **Kacsó, *Beiträge***, 58, nr. 8b; Kacsó, *Noi descoperiri*, 136, Anexa 1, nr. 40; Pop D., *Considerații*, 73, nr. 40.

-O imitație barbarizată după o piesă de aur, semmissis din secolul V sau solidus de la Theodosius II (408–450 e.n.), emis la Constantinopol în 430 e.n., a fost descoperită, în 1964, cu prilejul săpării unei fântâni. Moneda a fost achiziționată de muzeul din Baia Mare (MJM; nr. inv. Registru metale prețioase 27/1964) în 24 iulie 1964 de la Constantin Valeriu. Piesa datează, probabil, din a doua jumătate a secolului V e.n.

Lit.: **Mitrea, SCIV** 17, 1966, 424 sq., nr.50; **Mitrea, Dacia** N.S. 10, 1966, 412, nr. 50 (informații I. Némethi și M. Zdroba); **Chirilă, Socolan, Tezaure**, 72 sq., pl. 9, 9 și pl. 11, 1; **Preda, SCIVA** 26, 1975, 464, fig. 1, nr. 190; Sășianu, *Moneda*, 104, nr. 40; Rusu, *Pietroasele*, fig. 1, nr. 77; Velter, *Considerații*, 263, Lista 1, nr. 14; Cseh, *Adatok*, 37, Lista 1, nr. 23, 74, nr. 87; Stanciu, *Descoperiri*, 174, nr. 9; Stanciu, *Date*, 183, nr. 7; Harhoiu, *Völkerwanderungszeit II*, 196, nr. 12; Velter, *Transilvania*, 289, nr. XXIV, 28, 367, nr. LXXI; Stanciu, *Gepizi, avari, slavi*, 209, 220, Lista 1, nr. 10; Stanciu, *Gepiden, Frühawaren- und Slawen*, 433, Lista de descoperiri 1, nr. 10.

-O curie nobiliară, foarte probabil o construcție de piatră, ce a aparținut lui Martinus Pop, este consemnată pe teritoriul localității la 1566.

Lit.: **Prodan, Iobăgia II**, 179; Sebestyén, *Renașterea*, 73.

-Potrivit tradiției locale, în raza localității a existat o mănăstire, care a fost ridicată în apropierea unei mori, ce se afla lângă râul Căvnic. După Șt. Meteș, mănăstirea a fost ridicată de unul dintre nepoții sau fii ctitorilor mănăstirii Peri.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon IV**, 221; Meteș, *Mănăstiri*, 143.

XXIII f CURTUIUȘU MIC

-În 1864 este consemnat pe teritoriul localității punctul de hotar *Între Gruieți*. Toponimul ar putea indica, potrivit lui M. Roska, prezența unei stațiuni preistorice în acest punct. Există și alte denumiri de puncte de hotar, consemnate în același an, care ar putea prezenta interes din punct de vedere arheologic: *Zăpodie, Pe Comora, Vârful Zăpodii, Sasmezeu*.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon IV**, 492; Roska, *Repertórium*, 88, nr. 52.

XXIII g FĂUREȘTI

-Potrivit tradiției locale, vatra veche a satului s-a aflat pe dealul *De pe Ursoi* sau *Ursoi*, situat în partea vestică a localității, pe un platou întins pe mai multe hectare între punctele *Comarnicea*, *Dumbrava* și *Valea Carpenului*. Apar aici, în urma plugului, pete de arsură.

Potrivit informației din monografia comitatului Szolnok-Doboka, spre sfârșitul secolului XIX se mai vedeau încă, în marginea nord-estică a localității, urmele vechii biserici. Este posibil totuși să fie o greșeală de localizare, întrucât, tot potrivit tradiției, prima biserică de aici s-a aflat pe *Ursoi*.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon IV**, 424. Informații suplimentare Viorica Ursu și M. Câmpeanu.

-În cimitirul vechi, aflat în punctul *Țintirim*, se păstrează masa de altar din piatră a vechii biserici, distruse de tătari în 1717. Se pare că ea a fost refolosită în biserica de lemn ulterior construită, existentă până la începutul secolului XX. Informații Viorica Ursu și M. Câmpeanu.

-Toponimele *Pe Poduri*, *Dâmbul Mare*, *Dâmbul Morii*, *Dâmbul Ursului* ar putea indica prezența unor obiective arheologice. Informație M. Rusu.

XXIIIh LĂSCHIA

-Depozit de bronzuri descoperit, în ziua de 13 noiembrie 1985, pe terasa joasă din stânga râului Cavnic, în locul numit *Gardul Țarinii*, cu ocazia amenajării unui sistem de drenaj, care a necesitat și săparea unui șanț de 0,50 m lățime și 0,80–0,90 m adâncime cu un utilaj specializat pentru astfel de lucrări. Primele piese au fost adunate din pământul scos din șanț de către muncitorii care supravegheau utilajul. Ele au fost predate conducerii întreprinderii care efectua lucrarea, care a anunțat descoperirea muzeului din Baia Mare. Chiar a doua zi m-am deplasat la locul de descoperire, unde am constatat lipsa oricăror urme a vreunei gropi în locul indicat ca fiind cel de unde ieșiseră la iveală piesele, în schimb am mai găsit, tot în pământul scos din șanț, încă câteva fragmente de bronzuri, care proveneau de la piesele rupte în urma contactului cu utilajul de săpare. Alte două piese au fost primite mai târziu de la învățătorul pensionar din localitate, R. A. Bălăneanu. În condițiile de descoperire prezentate, nu se mai poate stabili cu exactitate felul în care au fost depuse piesele. Lipsa urmelor de groapă ar putea duce la presupunerea că piesele au fost depuse inițial la suprafața solului și au fost acoperite cu un strat protector de pământ sau pietre, acesta nemaifiind sesizabil din cauza lucrărilor mecanice efectuate recent. Desigur, nu se poate exclude nici posibilitatea ca piesele să fi fost depuse într-o groapă cu un diametru mai mic de 0,50 m, exact peste care s-a trasat șanțul modern. Oricum, poziția pieselor în pământul scos din șanț indică faptul că ele s-au aflat foarte aproape de suprafața actuală. Depozitul este compus din 17 topoare cu disc și spin de tip B₄, varianta Uioara. Pare probabil că inițial toate piesele au fost depuse întregi, fragmentele unora dintre ele nu au mai putut fi însă regăsite. Topoarele au dimensiuni și compoziții chimice ușor diferite, iar câteva dintre ele au lama mai mult sau puțin îndoită. Este evident deci că topoarele au fost confecționate în tipare deosebite din șarje de topitură diferite. Ele au fost adunate, foarte probabil, într-un timp mai îndelungat, iar

înainte de depunere o parte a lor a fost deformată ritual. Datarea: Bronz târziu 2. Descoperirea se păstrează în colecția MJM (19.243–19.259).

Lit.: Soroceanu, *Deponierungen*, 34; Kacsó, *Läschia*, 131 sqq., fig. 1–5, pl. 15–22; Bader, *Bronzefunde*, 279; Marta, *Petea*, 86; Kacsó, *Comori II*, 10; Vachta, *Studien*, nota 110, 121, Lista V. 1. 2., nr. 35; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 1, nr. 24; Bratu, *Depuneri*, 293, nr. 589; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*; Kacsó, *Topoare*.

-În raza localității a existat o mănăstire greco-catolică, ale cărei urme se vedeau încă pe teren, între șosea și pârâu, la cumpăna dintre secolele XIX și XX, altarul păstrat fiind loc de rugăciune. După dispariția mănăstirii, biserica sa de lemn a fost utilizată de către localnici până la construirea unei noi biserici de lemn, una dintre cele mai mari din zonă, în anul 1861.

Lit.: Kádár, *SzolnDobMon IV*, 547; Meteș, *Mănăstiri*, 143; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 159.

XXIIIi PRELUCA NOUĂ

XXIIIj PRELUCA VECHE

-La aproximativ 150 m sud de ultimele case ale cătunului Piciorul Măștii, pe dealul *Vârful Feții* (571 m) se află un grup de blocuri constituite din gresii grosiere și microconglomerate (de vârstă paleogenă) cu dimensiunile de cca 2/1 și 5/1 m. Suprafața blocurilor este marcată de jgheaburi diferit orientate, unele simple, altele bi- sau trifurcate, cu lungimea de 20-35 cm, având până la 2,5 cm adâncime și 2-4 cm lățime în partea superioară. S-a considerat că acestea au servit în procesul de confecționare a unor unelte de piatră, eventual la sfârșitul paleoliticului, începutul neoliticului.

Lit.: I. Mârza, *ActaMusNap* 33, 1996, 139 sqq.

-În centrul localității, în locul numit *Pusta*, au fost găsite fragmente ceramice medio-moderne și o pipă de lut ars. Materialele au fost donate la MJM de Dorina Mihuș.

-Pe versantul sudic al dealului *Paltin*, între Valea Curechi și Valea Morilor, au fost găsite, în data de 29 martie 2008, de o echipă formată din L. Goja, D. Istvan și A. Ștefănoiu, bucăți de zgură. Tot aici a apărut un mic pandantiv perforat din gresie calcaroasă sau calcar. În cursul unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o împreună cu aceeași echipă, la care s-a alăturat și I. Pop, în ziua de 19 aprilie 2008, am găsit în acest punct alte numeroase bucăți de zgură de fier, precum și bucăți de minereu de fier. Pare destul de probabil că se exploata aici sau în vecinătatea imediată minereu de fier, care se prelucra pe loc. Nu există indicii pentru datarea exploatării, putem doar presupune că ea aparține epocii medievale.

XXIIIk RUȘOR

-Un topor de bronz (lung. 14,6 cm), probabil de tipul cu manșonul prelungit în dreptul cefei, descoperit în secolul XIX, se afla în colecția Gimnaziului evanghelic din Reghin.

Lit.: **Téglás, Erdélyi medencze**, 301, nr. 305; Hampel, *Bronzkor II*, 130; Orosz, *Repertorium I*, 33, nr. 85; Roska, *Repertorium*, 239 sq., nr. 61; Kacsó, *BronzDeprLáp*, 10; Kacsó, *ColFloth*, 88.

-Pe dealul *Vârful Florii* se afla o aglomerare de pietre, numită *La Zglamen*, care, potrivit tradiției locale, era o movilă funerară. Trecătorii aruncau pe ea crengi sau pietre. În raza localității sunt consemnate toponimele *Valea Banilor* (în anul 1669), *Valea Bănească* și *Valea Caselor* (în anul 1770), respectiv *Pe Valea Bănească* (în anul 1784), precum și *Gruicul Lăpușului*, *După Gruiești* și *Valea Grumezului*. Denumirile ar putea indica prezența unor stațiuni arheologice în aceste puncte de hotar.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon V**, 588; Roska, *Repertorium*, 239 sq., nr. 61. Informații suplimentare M. Rusu.

-Pe partea stângă a șoselei Baia Mare–Târgu Lăpuș, pe un platou mai ridicat, au ieșit la iveală cantități masive de zgură, ce ar putea proveni de la topitorii (medievale ?) de minereuri de cupru. Stațiunea a fost identificată de Maria și S. Șainelic.

Cu prilejul unei periegeze efectuate în anul 1981 împreună cu descoperitorii, am adunat din acest punct un număr mare de eşantioane de zgură. Ele se află la MJM.

XXIII VAD

-În partea vestică a localității, pe terasa înaltă din dreapta râului Cavnic, în locul numit *Poduri*, se află o așezare din epoca bronzului. Așezarea, descoperită de mine în primăvara anului 1973, în urma unei sugestii primite de la M. Rusu, a fost cercetată în trei campanii de săpături: 1973, 1975 și 1979 (fig. 126-128). Spre deosebire de terasa *Poiana* de la Copalnic Mănăstur, aflată în imediata vecinătate, despărțită doar de Valea Berinței, terasa *Poduri* este mult mai îngustă și a fost locuită pe întreaga sa întindere. Stratul de cultură este și aici subțire, de 0,20–0,40 m. Au fost descoperite mai multe locuințe de suprafață, unele cu gropi interioare, dar numai una singură cu vatră de foc, ce consta dintr-o amenajare circulară de pietre. Vetre au fost sesizate și în afara locuințelor. Au ieșit la iveală și câteva gropi de mici dimensiuni, ce conțineau resturi arse și fragmente ceramice. Destinația lor nu poate fi stabilită cu certitudine, dimensiunile și conținutul lor par însă să excludă posibilitatea ca ele să fi fost gropi menajere. Prezența locuințelor era indicată de existența unor aglomerări de ceramică și obiecte de lut ars, precum și a unor pietre mari de râu mai mult sau mai puțin dispersate, lipseau însă orice urme de gropi de stâlpi, dar și de chirpici. Acest fapt permite presupunerea că locuințele erau de suprafață și au fost amenajate din bârne, eventual luite, amplasate pe un fundament de pietre. niciuna dintre locuințe nu a fost incendiată. Lipsa unor obiecte de valoare sau a vaselor întregi duce la concluzia că așezarea a fost părăsită fără grabă. Ceramica fragmentară, numeroasă și variată, indică apartenența așezării la faza a doua a culturii Suci de Sus. În umplutura uneia dintre locuințe a apărut și o mică statueta reprezentând un berbec. În partea superioară a stratului de cultură a fost găsit și un vas întregibil, sigur mai nou decât restul descoperirilor, databil

probabil într-o etapă mai recentă a Bronzului târziu (cultura Gáva ?). Materialul se află la MJM (nr. inv. 17.271-18.733).

Lit.: Kacsó, *Date I*, nota 13; Kacsó, *Contributions*, nota 9; Bader, *Suciu II*, 28, nr. 61; Kacsó, *Expoziție*, 18, nr. 14; **Kacsó, *Beiträge***, 66, nr. 27a, fig. 14–15; Kacsó, *Catalog*, 245, nr. 98, 252, nr. 98, pl. T, 98; Motzoi-Chicideanu, *Observații*; Romsauer, *Pyraunoi*, 131; Kacsó, *Noi descoperiri*, 121, 126, 141, Anexa 1, nr. 175; Pop D., *Someș-Uileac*, 90 sq.; Kacsó, *Suciu*, 329, 335; Kacsó, *Mărturii*, 65, pl. 48, 8; Kacsó, *Comori II*, foto pe p. 5; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 176; Kacsó, *Noi date*, 82; Marta, *Petea-Csengersima*, 45; Pop D., *Lăpușel*, 291, 293, 297.

-Pe malul stâng al Văii Berința, la aproximativ 2,5 km nord de punctul *Poduri*, pe o pantă de deal, în locul numit *Știurdina*, se află o așezare din epoca bronzului, ce aparține fazei a doua a culturii Suciu de Sus. Săpăturile pe care le-am efectuat aici în toamna anului 1975 au lămurit stratigrafia așezării. Sub stratul vegetal este prezent un strat brun închis de 0,20–0,35 m, lipsit aproape complet de urme arheologice, urmat de stratul de cultură propriu-zis, gros de 0,20–0,40 m, ce conține un număr destul de mare de fragmente ceramice. Solul viu apare, în funcție de înclinația pantei, la 0,60–0,95 m. Stratul intermediar dintre solul vegetal și stratul de cultură s-a format, foarte probabil, în urma unei alunecări de teren. Săpăturile de mică amploare nu au permis identificarea unor complexe de locuire; a fost găsită doar o vatră amenajată în afara unei locuințe, constând dintr-o aglomerare de pietre de râu și bucăți de gresie, în care s-au descoperit fragmente ceramice și două greutatea de lut ars. Ceramica din așezare este identică cu cea scoasă la lumină pe terasa *Poduri*. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 18.615-18.733).

Lit.: Bader, *Suciu II*, 28, nr. 63 („Vad III–Știurda”); **Kacsó, *Beiträge***, 66, nr. 27b; Kacsó, *Noi descoperiri*, 141, Anexa 1, nr. 176; Kacsó, *Mărturii*, 65 sq.; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 177; Kacsó, *Noi date*, 82; Pop D., *Lăpușel*, 291.

-Trei monede romane emise în timpul lui Gordianus III (238–244 e.n.) au fost descoperite la vest de localitate. Ele se păstrează, din 1896, la MȚC (nr. inv. 1/1896).

Lit.: **Mitrea, *Découvertes***, 388, nr. 68 (informație T. Roșu); **Mitrea, *Descoperiri***, 200, nr. 68; Lazin, *Circulația*, 115, nr. 20; Stanciu, *Descoperiri*, 182, nr. 33; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 128, nr. 36; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 84, nr. 144; Iuga, *Teceu*, 232.

XXIV. COROIENI, comună

XXIVa BABA

-La vest de localitate, în apropiere de *Cheile Babeii*, prin care se realizează legătura dintre Podișul Someșean și Depresiunea Lăpușului, se află resturile mai multor cuptoare de ars piatră de var. Cele mai multe datează din secolul XX, unele dintre ele, foarte prost conservate, sunt însă cu certitudine mai vechi.

Potrivit informațiilor furnizate de J. Kádár, producerea varului era principala ocupație a locuitorilor satului la sfârșitul secolului XIX, materia primă necesară fiind obținută din mina Tyéj (Tei ?), aflată pe raza localității, producția ridicându-se la 3-4.000 de căruțe de var.

Lit.: **Kádár, *SzoldobMon II***, 88.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate punctele de hotar cu denumirile *Guruiețe, Podul Forauălor, Poduț*, care ar putea fi importante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimia***, passim.

XXIVb COROIENI

-Un topor neolitic masiv, perforat (lung. 15,3 cm), confecționat probabil din silit, descoperit întâmplător pe raza localității la mijlocul deceniului șapte al secolului XX, se află la MJM (nr. inv. 516).

-O drahmă emisă la Dyrrhachium (Meniskos Archippou), descoperită izolat într-un punct neprecizat de pe raza localității, a ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: **Chirilă, Lucăcel, *Descoperiri XIV***, 137, nr. 11; Sășianu, *Moneda*, 189, nr. 159/I; Mitrea, *Découvertes XXIV*, 382, nr. 14; Stanciu, *Descoperiri*, 174, nr. 10, A.

-Un sestertius emis de Filip Arabul (244–249 e.n.), descoperit izolat într-un punct neprecizat de pe raza localității, a ajuns într-o colecție particulară.

Lit.: **Chirilă, Lucăcel, *Descoperiri XIV***, 137, nr. 12; Sășianu, *Moneda*, 189, nr. 159/II; Stanciu, *Descoperiri*, 174, nr. 10, B; Stanciu, *Contribuții*, 142, nr. 11; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 41 sq., nr. 49; Iuga, *Teceu*, 232.

-În punctele de hotar *Comorâța, În Podereiaș, Măgura, Podereiul, Podul Lacului, Bliduț, În Pietrar* pot fi prezente, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimia***, passim.

XXIVc DEALU MARE

-Potrivit tradiției locale, vatra veche a satului s-a aflat în punctul *Între Vâlcele*. Așezarea era cunoscută sub denumirea de *Satu Bătrân*. La 1864 este consemnat și toponimul *Valea Satului celui Bătrân*.

Lit.: **Kádár, *SzoldobMon III***, 349, 352.

-În locurile numite *Gureți, Guruieț, Pusta* ar fi posibil să fie prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimia***, passim.

XXIVd DRĂGHIA

-În apropiere de localitate se afla, la 1393, satul Brasseufalau Valachorum.

Lit.: **Suciu, *Dicționar II***, 303.

-Punctele de hotar *La Pod, Pe Pod, Pe Poduri, În Pietrar* trebuie cercetate în vederea identificării unor eventuale obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimia***, passim.

XXIVe VALENII LĂPUȘULUI

XXV. CUPȘENI, comună

XXVa COSTENI

-Cu prilejul demontării casei Ion Hereș, în vederea transferării ei la Muzeul Satului din Baia Mare, sub talpa din față, în dreptul ușii de intrare, a apărut o monedă austriacă cu efigia Mariei Terezia, datată 1780, precum și un cap de cocoș. Informație Janeta Ciocan.

Descoperirea reprezintă o dovadă evidentă a practicării unui ritual de întemeiere¹⁴⁸. Descoperiri identice, moneda și capul de cocoș fiind plasate însă la îmbinarea bânelor de la talpă, au fost sesizate și cu ocazia demontării unor case din Maramureș, inclusiv la casa Bufta (vezi mai sus Bogdan Vodă). Informație M. Dăncuș.

-În locurile numite *Handal* și *Poderei* este posibil să fie prezente și obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, 117 (denumirea de *Handal* interpretată ca apelativ cu sensul de „loc unde se taie sarea”), 203.

XXVb. CUPȘENI

Judecând după denumirile lor: *Ciurgău, Arșița, În Podereiul lui Leșa, La Poderee, La Temeteu, Poderei, Pusta, Pusta Nucului, În Poliță*, mai multe puncte de hotar din raza localității ar putea fi importante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, passim.

XXVc LIBOTIN

-Un topor neolitic perforat, descoperit de elevul Nicolae Pampa, în 1982, în punctul *Locul lui Idreiu lui Dămicu*, a ajuns la MJM (nr. inv. 19.344).

-La aproximativ 200 m nord de localitate, în imediata apropiere de drumul ce leagă localitățile Rogoz și Cupșeni, pe terasa înaltă din dreapta râului Rotunda (Libotin), în punctul *Dâmbu Crucii*, am găsit la suprafață, în 1973, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului. În cursul săpăturilor pe care le-am efectuat în 1976 (fig. 129-130), am dezvelit în acest punct (*Dâmbu Crucii I*) un complex mai deosebit, asemănător prin mai multe caracteristici tumulilor fără oseminte umane din necropola de la Lăpuș (vezi mai jos Lăpuș). Au apărut și aici depuneri de resturi arse, pietre de râu, bucăți de stâncă, lespezi de gresie puternic arse, precum și gropi, dintre care unele se aflau sub depunerile de resturi arse, altele în afara acestora. Inventarul pus în evidență, constând din ceramică, greutăți de lut ars, piatră de râșniță, un topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, este relativ bogat și variat. Deși lipsesc osemintele umane, fiind găsite doar câteva oase calcinate de animale, am atribuit totuși complexul de la Libotin amenajărilor cu caracter sepulcral, având

¹⁴⁸ Potrivit datelor furnizate de către Eva Giosanu (*Practici rituale la fundarea casei și bisericii*, în Bodi [ed.], *In medias res prahistoriae*, 164), în cadrul practicilor rituale de fundare, tăierea cocoșului are o conotație simbolică, actul fiind o jertfă expiatorie, pentru a fi protejat capul familiei de moarte. Vezi și Lazarovici, *Ritualuri de fundare/întemeiere și abandonare în neolitic*, în Bodi (ed.), *In medias res prahistoriae*, 245.

în vedere tocmai trăsăturile comune cu tumulii de la Lăpuș, dar și cu alte construcții funerare. Pe baza pieselor descoperite, complexul a fost încadrat cultural în grupul Lăpuș. Datarea sa la începutul Bronzului târziu III este asigurată de toporul de bronz. Exemplarul de la Libotin aparține tipologic unei variante mai timpurii, urmele sale clare de folosire indică însă faptul că între momentul confectionării și cel al depunerii toporului a existat un decalaj de timp relativ mare.

În secțiunile de control cercetate în afara complexului, am descoperit de asemenea fragmente ceramice de factură Lăpuș, precum și un obiect discoidal din lut ars. De la suprafață am recoltat și alte fragmente ceramice, dintre care unul este ornamentat cu motive excizate-incizate de tip Suciul de Sus II. Este posibil ca o parte a acestor fragmente să provină dintr-o așezare mai veche decât complexul funerar, care ar aparține celei de a doua faze a culturii Suciul de Sus (*Dâmbu Crucii II*).

Materialul în colecția MJM (nr. inv. 16.751–17.270).

Lit.: Kacsó, *Contributions*, nota 9; Kacsó, *BrTirziu I*, 19; Bader, *Suciu II*, 27, nr. 30; Kacsó, *Beiträge*, 59, nr. 17A; Kacsó, *Rîșnițe*, 82; Kacsó, *Libotin*; Kacsó, *BrTirziu II*, 47; Andrițoiu, *Civilizația*, nota 502; Sirbu, *Credințe* 50; Gogâltan, Isac, *Cășeiu I*, 10; Păunescu și alții, *Mormânt*, 130; Bader, *Bronzefunde von Surduc*, Bez. Sălaj. *Bemerkungen zu den bronzezeitlichen Paßfunden im Samosch-Engpaß*, în Boroffka, Soroceanu (ed.), *Transsilvanica*, 139; Motzoi-Chicideanu, *Observații*; Gogâltan, *Cășeiu II*, 193; Kacsó, *Hügelgräberfeld*, 237; Schuster, Comșa, Popa, *Fire*, 105¹⁴⁹; Motzoi-Chicideanu, *Hallstattzeit*, 229; Romsauer, *Pyraunoi*, 128; Motzoi-Chicideanu, *Observations*, 369; Kacsó, *Noi descoperiri*, 125, 138, Anexa 1, nr. 96-97; Pop D., *Someș-Uileac*, 90; Kacsó, *Suciu*, 333; Kacsó, *Mărturii*, 51; Kobal', *Metallfunde*, 253; Lazăr S., *Vârtop*, 50; Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 161, nr. 539, 861; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 92-93; Kacsó, *Bicaz-Igoaie*, 54; Przybyła, *SlovArch* 53, 2005, 229; Kacsó, *ColFloth*, 44; Przybyła, *Epoka brązu*, 591, 624; Lazăr S., *Epbronz I*, 78, 213 sq.; Przybyła, *Contacts*, fig. 14, 3; Marta, *Petea-Csengersima*, 53, 84, 100; Marta, *Discoveries*, 319; Pop D., *Lăpușel*, 291; Lazăr S., *Practici funerare*, 12; Lazăr S., *Epbronz II*, 120 sq.; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 119, nr. 539, 652; Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick, *Lăpuș*, 349.

-În punctul *Podereiu Mare*, aflat la aproximativ 2 km nord de localitate, în stânga drumului înspre Ungureni, pe terasa relativ înaltă din dreapta râului Rotunda, am găsit, în vara anului 1976, fragmente ceramice, majoritatea striate, ce provin dintr-o așezare Suciul de Sus sau Lăpuș.

Lit.: Kacsó, *Beiträge*, 59, nr. 17B; Kacsó, *Noi descoperiri*, 138, Anexa 1, nr. 98; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 94.

-Alte puncte de hotăr din raza localității (*Blidișel*, *Ciurgău*, *Poderei*, *Podereia Merilor*, *Podereia Răchișilor*, *Podereiul Cupșenilor*, *Podereiul*

¹⁴⁹ Sunt furnizate date greșite cu privire la descoperire.

Rotundeii) cu o configurație asemănătoare teraselor *Dâmbul Crucii* și *Podereiu Mare*, ar putea adăposti obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan**, *Toponimia*, passim.

XXVd. UNGURENI

-Depozite de bronzuri: **A).** Depozitul I, format din mai multe spade, a fost descoperit, înainte de 1885, în partea sudică a localității. Pieseile au ajuns la fierarul din sat, care le-a folosit, se pare, la repararea unor cazane. În literatura mai recentă se vorbește și de prezența în depozit a unor seceri. Astfel de piese nu sunt amintite în informațiile primare. **B).** Depozitul II a apărut în timpul arăturilor cu plugul, înainte de 1885, într-un punct plasat la cca 20 de pași înspre est de o suprafață mocirloasă, pe o coastă golașă și covețită de deal, folosită drept pășune și teren arabil. Aceste informații au fost furnizate de către Gy. Primics, cel care a recuperat în anul menționat bronzurile, se pare, de la văduva descoperitorului. Primics nu a menționat numele locului de descoperire. Denumirea sa – *La Poienile Budii* - este precizată de abia mai târziu în monografia comitatului Szolnok-Doboka, publicată la începutul secolului XX. Cu ocazia unei periegeze efectuate în ziua de 6 august 2002, la care au participat și G. Moldovan, D. Pop, Z. Șomcutean și alții, am constatat că punctul *La Poienile Budii* se găsește în partea vestică a localității, în zona colinară înaltă din dreapta Văii Ungureni, în apropiere de Valea lui Toader, la aproximativ 650 m de drumul Rogoz – Ungureni. Că aici s-a aflat, foarte probabil, locul în care s-a descoperit depozitul, este probat și de faptul că pe coasta de deal cu o ușoară înclinație vestică, care se continuă cu un deal mai înalt, dând locului într-adevăr un aspect de covată, am identificat și suprafața mocirloasă amintită de Primics. Acesta a executat și o săpătură de control la locul descoperirii, dar nu a mai găsit decât câteva fragmente ceramice grosiere. Tot el a sondat și terenul din vecinătatea suprafeței mocirloase, fără a obține însă vreun rezultat pozitiv. În prezent nu mai poate fi stabilită cu certitudine semnificația fragmentelor ceramice găsite la locul de descoperire a depozitului. Foarte probabil însă, ele au aparținut vasului de lut ars, în care au fost depuse, potrivit relatării lui Primics, piesele de bronz. Cercetarea pe care am efectuat-o la locul presupus de descoperire pledează pentru o astfel de posibilitate, întrucât noi nu am mai găsit aici nicio urmă arheologică. În lipsa unor astfel de urme, pare de asemenea plauzibil că depozitul a fost depus în afara vreunei așezări contemporane cu acesta.

Bronzurile au fost achiziționate de muzeul din Cluj, în septembrie 1885, pentru suma de 100 ft. Ele au fost inventariate sub numerele 8.053 – 8.080. Ulterior, muzeul din Cluj a mai obținut o piesă din depozit de la pădurarul din Strâmbu, Dano Hoczwald, intermediar fiind același Primics, cum se precizează în registrul de inventar la numărul 10.182. Dintr-un motiv care astăzi nu mai poate fi stabilit, E. Orosz nu a găsit la muzeul din Cluj, la limita dintre secolele XIX și XX, decât această ultimă piesă, neputând preciza soarta celorlalte. M. Roska amintește în repertoriul său din 1942 de asemenea doar acest topor din depozit, în schimb, într-un articol publicat în 1944, prezintă o parte din

descoperire, și anume piesele de harnașament, despre care afirmă că provin dintr-o localitate neprecizată din Transilvania. În lucrările lui J. Harmatta și A. Mozsolics sunt citate datele comunicate de Roska. Tot dintr-un motiv necunoscut, la prima ocazie în care se ocupă de depozit, M. Rusu menționează ca localitate de descoperire a depozitului Șanț – Rodna Nouă. Precizarea corectă a localității de descoperire o face apoi tot Rusu, așa cum rezultă din datele comunicate în disertația sa de doctorat rămasă în manuscris, precum și din informațiile publicate de M. Petrescu-Dîmbovița în 1977 și 1978 (referirea la lipsa din registrul de inventar a precizărilor cu privire la localitatea de descoperire, respectiv la o pretinsă corectură operată în inventarul muzeului din Cluj de către A. Buday, căreia i s-ar fi datorat încurcăturile ulterioare în privința localității de descoperire, sunt însă inexacte; numele localității de descoperire este clar precizat în registru, iar singura menționare a numelui lui Buday apare în dreptul piesei cu nr. inv. 8.070, unde se spune că acesta a lipit cele două fragmente ale toporului înregistrat sub acest număr). În afara pieselor păstrate la muzeul din Cluj, Petrescu-Dîmbovița vorbește și de câteva bronzuri din depozitul de la Ungureni care ar fi ajuns la muzeele din Sibiu și Baia Mare. Încercările mele de a regăsi aceste piese nu au dat rezultate. Astfel, consultând registrul de inventar al muzeului din Sibiu la numărul indicat, adică A 1.155, am constatat că aici figurează un celt de tip transilvănean cu toarta ruptă, descoperit în noiembrie 1904 la Ormeniș, jud. Brașov. Nu am găsit la Sibiu vreo altă informație care să certifice prezența unor piese de la Ungureni în muzeul de aici. Nici în muzeul din Baia Mare nu se găsesc obiecte care provin din depozitul de la Ungureni. Având în vedere cele arătate, dar și lipsa unor indicații din literatura mai veche cu privire la o eventuală dispersare a bronzurilor din depozitul de la Ungureni, cred că singurele piese care pot fi atribuite acestui depozit sunt cele ce au ajuns la muzeul din Cluj la sfârșitul secolului XIX. Cu excepția unui singur topor, cel cu nr. inv. 10.182, care a fost transferat la MNIR (nr. inv. 54.061), toate celelalte piese ale depozitului de la Ungureni se păstrează la acest muzeu.

Caracterul unitar al descoperirii, deși a fost pus sub semnul întrebării (Carola Metzner Nebelsick pe baza unei comunicări a lui T. Soroceanu), este evident. Depozitul conține un topor de tip Drajna, șase topoare cu disc și spin, dintre care cinci sunt de tip B₃ (trei varianta Dobrocina și două varianta Cehăluț) și unul de tip B₄, varianta Uioara, patru topoare cu ceafa prelungită de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Ungureni, șase psalii, dintre care una cu capetele discoidale și cu tortiță („buton opritoare” la Petrescu-Dîmbovița), una în formă de arc și patru în formă de bară curbată, o faleră mare, o faleră mică, o faleră calotiformă cu un buton semisferic adosat, cinci verigi, doi butoni semisferici, 40 de nituri cu cap semisferic, dintre care 26 separați și 14 în trei grupuri de piese unite prin oxidare (patru, respectiv de două ori câte cinci piese), 12 verigi de formă ovală, 199 perle de formă rotundă, dintre care 174 separate și 25 în șase grupuri de piese unite prin oxidare (trei de câte două perle, câte un grup de patru, șapte și opt perle). Datarea: Bronz târziu 2.

Analiza cantitativă a topoarelor cu ceafa prelungită nr. inv. 8.069, 8.068, 8.067, 8.070, a topoarelor cu disc și spin nr. inv. 8.071, 8.072, 8.073, a toporului de tip Drajna nr. inv. 8.074/8.075, a unei verigi închise, a topoarelor cu disc și spin nr. inv. 8.076, 8.077/8.077a, a psaliei nr. inv. 8.056 (după Junghans, Sangmeister, Schröder):

Sn	Pb	As	Sb	Ag	Ni	Bi	Au	Zn	Co	Fe
10	~5	0,57	0,49	0,084	0,75	0,024	0	0	0	++
9,2	0,63	0,33	0,27	0,033	0,55	0,014	0	0	0	+
10	0,59	0,27	0,21	0,045	0,52	0,023	0	0	0	urme
8,8	0,43	0,38	0,19	0,039	0,73	0,013	0	0	0	urme
8,1	0,34	0,73	0,13	0,012	0,65	0	0	0	0	++
5,2	0,13	0,5	0,2	0,074	0,76	0,018	0	0	0	+
6	0,8	0,54	0,35	0,071	0,63	0,009	0	0	0	+
10	3,2	0,54	0,62	0,12	0,52	0,02	0	0	0	+
9,2	0,9	0,36	0,27	0,12	0,45	0,018	0	0	0	+
10	0,38	0,59	0,35	0,07	0,49	0,025	0	0	0	+
>10	0,41	0,32	0,11	~0,01	0,33	0	0	0	0	+
9,8	1,35	0,5	2,1	0,14	0,44	0,011	0	0	0	++

Lit.: **A). Primics, Jelentés**, 286; Primics, *Batizpolyána*, 317; Orosz, *Repertorium I*, 23 sq., nr. 18; Roska, *Repertorium*, 50, nr. 218; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 151 („seceri și alte obiecte de bronz”); Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 80, nr. 3.336 („seceri”), 154, nr. 313 („seceri și alte obiecte”); Kacsó, *DepLăpuș*, 120; Bader, *Schwerter*, 171, nr. 463 („spade și seceri”); Kacsó, *BronzDeprLăpuș*, 12; Kacsó, *Ungureni*, nota 5; Kacsó, *ColFloth*, 89. **B). Primics, Jelentés**, 286; H. Finály, *ErdMuz* 3, 1885, 205; Primics, *Batizpolyána*, 317; Orosz, *Repertorium I*, 23 sq., nr. 18; Tagányi, Réthy, Pokoly, *SzolnDobMon I*, 114, 117, nr. 10; Kádár, *SzolnDobMon II*, 292, nota 2; Orosz, *Repertorium II*, 55 sq., nr. 8; Roska, *Repertorium*, 50, nr. 218; **Roska, KözleményekKolozsvar** 4, 1944, 47 sq., fig. 5 („Loc de descoperire necunoscut din Transilvania”); J. Harmatta, *ArchErt* 7–9, 1946–1948, 127 („Transilvania”); Mozsolics, *ActaArchHung* 3, 1953, 107 („Transilvania”); **Rusu, Dacia** N.S. 4, 1960, 164, nr. 8, fig. 1, 1. 12. 15. 19. 28, fig. 4, 19 („Șanț-Rodna Nouă”); Rusu, *Bronzehorte*, 208, nr. 60; Rusu, *Depozite*, 243 („Șanț-Rodna Nouă”); E. Stoicovici, *SCIV* 16, 1965, 471; A. I. A. И. Тереножкин, *СовАрх* 1, 1965, 72, fig. 3, 13–14 („Șanț-Rodna Nouă”); v. Brunn, *Hortfunde*, 32, 290 („Șanț-Rodna Nouă”); Junghans, Sangmeister, Schröder, *Kupfer u. Bronze*, 256 sq., nr. 9092-9103 („Șanț”); **Vulpe, Axe I**, 58, nr. 249–252, pl. 16, 249–252, 81, nr. 360, pl. 25, 360, 85, nr. 435. 436, pl. 31, 435. 436, 86, 453, pl. 32, 453, 94, nr. 538, pl. 39, nr. 538, 100, nr. 568, pl. 41, 568 („Șanț”), 78, nr. 334, pl. 24, 334 („Ungureni – descoperire izolată”); **Rusu, Metbronz I**, 546 sqq., nr. 75; Rusu, *Metbronz II*, 6; Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde*, 176 sq. („Transilvania”), 185 sq. („Șanț”); E. Sangmeister, *Die Bronzen des Hortfundhorizontes von Ópályi. Ergebnisse der spektralanalytischen*

Untersuchungen, în Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde*, 238 („Újradna”); Popescu, *Tezaure II*, 59 („Șanț”); Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 495, nr. 74; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 117 sq., pl. 273, 8–12, pl. 274, pl. 275, 1–7; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 135, nr. 184 A, pl. 139, pl. 140A; **H.-G. Hüttel**, *Bronzezeitliche Tensen in Mittel- und Osteuropa*, PBF XVI, 2, München, 1981, 131, nr. 188–191, pl. 18, 188–191, 147, nr. 218, pl. 20, 218; Kacsó, *DepLăpuș*, 120, nota 16; Kroeger-Michel, *Haches*, 194 sq., Lista 8, E-307, 198 sq., Lista 11, D-717, D-718, D-719, D-725 („Ungureni I”), 203, Lista 16, Dg-13, pl. 198; Mozsolics, *Bronzefunde II*, 53, nota 16; Hansen, *SCIIVA* 43, 1992, 380; Rusu, *Chars de combat hallstattiens chez les thraces nord-danubiens*, în Ciugudean, Boroffka (ed.), *Early Hallstatt-Period*, 169, pl. 7, 1–3; Hansen, *Metalaldeponierungen*, 593, nr. 427; M. Bădău-Wittenberger, în *Metalurgia neferoaselor*, 33 sqq., nr. cat. 115–132; Bader, *Bronzefunde*, nota 47; Carola Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, *MAGW* 129, 1999, 82; Kacsó, *Brătărziu III*, 89; Kacsó, *Hügelgräberfeld*, 238; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 12 sqq.; **Kacsó, Ungureni**, 268 sqq., pl. 1–6; Kobal’, *Metallfunde*, 256; Salaš, Stuchlík, Štof, *Depot*, 85; Metzner-Nebelsick, *Depozite*, 329, nota 35, 342, fig. 6; Kadar, *Metalurgie*, 153 sq., pl. 31, 150–153 („Șanț”); Kacsó, *ColFloth*, 43, 89; *Comori*, foto color¹⁵⁰; Irimia, *Sceptre*, 89; Bratu, *Depuneri*, 364, nr. 1.235.

-Gy. Primics presupune că în partea estică a localității a existat un atelier de turnătorie pentru bronzuri, aici fiind găsite fragmente ceramice grosiere și bucăți de argilă arse în formă de cărămidă.

Lit.: **Primics, Batizpolyána**, 317.

-Potrivit tradiției, vatra veche a satului s-a aflat în locul numit *Bârdoceni*, în partea sud-vestică a localității, în dreapta Văii Ungureni, iar în stânga aceleiași văii, pe o pantă de deal cu înclinație sudică, în punctul *Valea Bisericii*, a fost ridicată o biserică, ale cărei urme nu se mai văd deloc la suprafață.

-În punctele de hotar *Arșița*, *Dâmbul Morților*, *La Podine*, *Măgura*, *Măgura cea Mare*, *Măgura din Sus*, *Măgura Mică*, *Pe Poderei*, *Poderei*, *Podereia lui Istrate*, *Podereia Mare*, *Podurelele Mari*, *Pusta*, *Vârful Bârlogului*, terase de văi, respectiv dealuri propice habitatului, sunt prezente, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, passim.

¹⁵⁰ Sunt prezentate doar piesele de harnașament din depozit, afirmându-se că ele provin de la Șanț, localizat de autor în județul Maramureș.

XXVI. DESEȘTI, comună

XXVIa DESEȘTI

-La est de localitate, în apropierea izvorului *Văii Mari*, pe partea stângă a acesteia, R. Popa a găsit la suprafață fragmente ceramice medievale. T. Bud afirmă că pe această vale era plasată vatra inițială a satului Crăcești (Mara) și tot aici s-a aflat și o biserică, care a fost strămutată în noul teritoriu al localității Crăcești.

Lit.: **Bud, Date**, 38; **Popa, Cnezatul Marei**, nota 92.

XXVIb HĂRNICEȘTI

XXVIc MARA

XXVII. DRAGOMIREȘTI, comună

XXVIIa DRAGOMIREȘTI

-Depozit de bronzuri descoperit, probabil, între cele două războaie mondiale, din care sunt cunoscute opt piese: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, finisat, se văd totuși urmele cusăturilor de turnare pe fețele înguste ale lamei, ușor asimetric, vârful spinului rupt recent, tăișul deteriorat probabil în momentul îndepărtării ciotului de turnare, lung. 19,6 cm. **2.** Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)–Dragomirești, varianta Dragomirești. **3.** Celt cu plisc, secțiunea corpului hexagonală, urmele ciotului de turnare pe manșonul găurii de înmănușare, tăișul ascuțit și cu o mică porțiune ruptă, suprafața zgrunțuroasă, lung. 10 cm. **4.** Brățară masivă deschisă, secțiunea rotundă înspre capete, ovală în mijloc, ornamentată cu grupuri de triunghiuri hașurate dispuse transversal și despărțite de creștături, care alternează cu spații nedecorate (decorul păstrat parțial), diam. interior 4,4/5,4 cm. **5.** Brățară asemănătoare cu ornament apropiat, în bună parte șters, de dimensiuni mai mari. **6.** Brățară asemănătoare, ornamentată cu creștături. **7-8.** Fragmente de brățări asemănătoare, ornamentate cu creștături, respectiv cu grupuri de creștături ce alternează cu spații nedecorate. Fig. 131.

M. Roska afirmă că depozitul a ajuns în colecția dr. E. Andrassy din Valea lui Mihai, în registrul de inventar al acestei colecții, întocmit extrem de detaliat, nu apare însă niciun obiect de bronz provenit de la Dragomirești. Trei dintre piese (toporul cu disc și spin, celtul și o brățară), care s-au aflat în colecția Fleissig, se păstrează la MNMB (nr. inv. 8. 1950. 43–45). Nu există informații cu privire la soarta celorlalte bronzuri. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Roska, Repertorium**, 69, nr. 64, fig. 71; Popescu, *Prehucrarea*, 240; Rusu, *Bronzehorte*, 205, nr. 25; Rusu, *Depozite*, 243; Gimbutas, *Bronze Age*, 138, fig. 90, 1-8; v. Brunn, *Horffunde*, 32–34, 55, tab. 1, 289; Hänsel, *Chronologie*, 192, Lista 52, nr. 14, 212, Lista 100, nr. 4; Vulpe, *Ăște I*, 58, nr. 262, 85, nr. 434, pl. 17, 262, pl. 31, 434 și pl. 68D; Bader, *Dépôts*, R30; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 129 sq., pl. 73A; Dumitrescu, *Arta*, fig. 423, 4; Popescu, *Tezaure II*, 48; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 490, nr. 31; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 59, pl. 47, 1–8; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 101 sq., nr. 30, pl. 33B; Morintz, *Contribuții*, 172, fig. 94, nr. 25; Müller-Karpe, *Handbuch IV*, 228, 799, nr. 258, pl. 371B; Kroeger-Michel, *Haches*, 199, Lista 11, D-754; Dumitrescu, Vulpe, *Dacia*, fig. 21, 19; Kacsó, *Crăciunești*, 242; Wanzek, *Tüllenbeile*, 79; Andrițoiu, *Civilizația*, notele 682, 684; Hansen, *Metalldemonstrationen*, 582, nr. 137; Kacsó, *Arpășel*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde*, 84; Kacsó, *Depozit*, 13; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 45, nr. 258, 56, 66, nr. 591, 69, nr. 643, 76, nr. 752, 78, nr. 788, 164, fig. 1, pl. 29, 258, pl. 52, 591, pl. 55, 643, pl. 61, 752, pl. 64, 788; Kacsó, *Precizări*, 63; Kacsó, *Brătârziu III*, 89; Kacsó, *Ungureni*, Lista 2, nr. 9; Kacsó, *ColFloth*, nota 242; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 357; Bratu, *Depuneri*, 262, nr. 308; **Kacsó, Dragomirești**.

-De pe teritoriul localității sunt cunoscute două piese de bronz, un topor (cu disc și spin ?) și o spadă cu lama ruptă, apărute înainte de 1876, care s-au aflat în colecția Liceului pedagogic din Sighetu Marmăției. Nu există nicio informație sigură în legătură cu caracterul acestor descoperiri, ele sunt deci fie piese izolate, fie au aparținut unui depozit (sau depozite).

Lit.: **Lehoczky**, *Nagygyűlés*, 294; **Magyar orvosok**, 165; Roska, *Repertórium*, 69, nr. 66; Alexandrescu, *Schwerter*, 189, nr. 304; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 130; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 59; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 102, nr. 30; Bader, *Schwerter*, 168, nr. 422; Kacsó, *Depozit*, 19; Kacsó, *Precizări*, 65; Kacsó, *Spade*, 210, nr. 6; Kacsó, *Dragomirești*; Kacsó, *Topoare*.

-În apropiere de localitate, în Munții Țibleș, pe Valea Gerțea (Gerții), au fost descoperite resturile unor cuptoare de redus minereuri. În lipsa unor cercetări sistematice, ele nu au putut fi date.

Lit.: Rusu, *Metbronz II*, 9; Kacsó, *BrTîrziu I*, 12; **Rusu**, *Bemerkungen*, 380 (se menționează ca sursă de informație E. Stoicovici, *Rev. Muz. Miner.*, 8, 1947, p. 98 sq. și date suplimentare de la E. Stoicovici); Rusu, Chițu, *Aiud*, 41; Kacsó, *Suciu*, nota 4; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 350; Kacsó, *Dragomirești*.

-În literatura mai veche apar mențiuni despre extracția sării în epoca romană. În lucrări recente se vorbește de descoperiri de monede și opaițe romane, care ar dovedi vechimea salinelor de aici. L. Schmidt amintea într-adevăr astfel de descoperiri, cu specificarea că ele au apărut în localități din afara Maramureșului. G. Wenzel menționează, pe baza manuscrisului lui I. Simonchitz, *Noctium Marmaticarum Vigiliae*, care se păstra la acea vreme în Biblioteca MNMB, urme de ocne părăsite. V. Stanciu enumeră localitatea printre cele transilvănene cu importante masive de sare și izvoare sărate.

Lit.: Wenzel, *Máramaros*, 325¹⁵¹; Preisig, *Bergbau*, 303, 321; Wenzel, *Bányászat*, 238, nota 6; Mihályi, *Diplome*, 618 sq., nota 2; Schmidt, *Bányászat*, 331 sq.; Rákóczy, *Bányászat*, 775, 778; Stanciu V., *Zăcămintă*, 248; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 61 sq.; Boroneanț, *Arheologia*, 156.

-Diverse obiecte (arme ?) găsite în localitate, ce provin „din timpul principilor Tököli și Rákoczi”, potrivit celor relatate de V. Ilea, s-au aflat în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției.

Lit.: **Ilea**, *Sighet*, 59.

-După R. Popa, localitatea Mestecăniș (Nyres), menționată la 1373, trebuie identificată cu Dragomirești (Dragamerfalwa), apărută în documente la 1405.

Lit.: **Popa**, *Maramureș*, 82; Pascu, *Voievodat I*, 154.

-În cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare) a fost cercetată Galeria Căliman, care are intrarea situată în versantul drept al Văii Tomnatec, la cca 18 km amonte de vărsarea acesteia în Iza, la cota +882 m. Galeria reprezintă orizontul de bază pentru cercetarea grupului filonian *Tomnatic*, fiind executată

¹⁵¹ În studiu, la p. 314 sunt furnizate date suplimentare cu privire la manuscrisul lui I. Simonchitz.

în anii '50 ai secolul XX. Ulterior (anii '80 ai secolul XX), ea a fost redeschisă și reprofilată. Intrarea este construită din bolțari de beton, apoi galeria continuă transversal pe cca 850 m până la filonul *Tomnatic*. A fost cercetată la data de 12 decembrie 2006 de o echipă formată din D. Iștván, I. Pop și A. Portase.

Lit.: **Iștván, Kacsó, Fișe.**

-Toponimiile *Arșița, Cetățeaua, Cetățele, Ciuroi, Ciuroiul lui Șut, Ciuroiul Straja, Comoară, Dealul Colibelor, În Untul Oalelor, La Mănăstire, La Mină în Gura Plăiușului, La Peșteră, La Pivnița lui Pinte, La Pod, La Podere, La Podină, Măgura, Măgura Comisăriței, Măgurița, Mănăstirea, Obreja, Ocna, Pe Podișor, Peștera, Podereie, Podina, Podireie, Podiș, Podul Popii, Țintirimul Vechi, Zăpodie, Zăpodii, Zgleamăn*, consemnate pe teritoriul localității, pot semnala, eventual, obiective de interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

XXVIII. DUMBRĂVIȚA, comună

XXVIIIa CĂRBUNARI

XXVIIIb CHECHIȘ

-Câteva fragmente ceramice mărunte din vase lucrate la roata înceată, din pastă amestecată cu nisip și microprundiș, unul ornamentat cu un fascicul de linii vălurite, toate medievale timpurii, precum și un vârf triunghiular de obsidian au fost găsite de I. Stanciu în cursul unei periegeze întreprinse, la 21 mai 1989, pe terasa înaltă, foarte bine delimitată înspre vest de râul Lăpuș, iar înspre nord de Valea Chechișului, în punctul *Deasupra Ciurgăului*.

Lit.: Cosma, Ursuțiu, *Habitat u. Gesellschaft II*, 106, nr. 22 (49); Cosma, *Keramik*, 337, nr. 22 (53); Cosma, *Secolele VIII-X*, 184, nr. 61; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 137, nr. 4; **Stanciu, *Observații***, 257, 279, nr. 20, pl. 20, 5.

-În documentele din 1216 și 1231, emise de Andrei II (1205-1235), în care se consemnează donațiile regelui Emeric (1196-1204) către comitele Toma, se menționează „*Pădurea Chechiș*” („*Silva Keykus*”) (peste 500 km²) ce acoperea Depresiunea Baia Mare și pantele înconjurătoare. Ea a aparținut inițial unei obști sătești, numită „*populi keyekend*” (în documentul din 1216) sau „*populi keyguend*” (în documentul din 1231), care a trăit pe teritoriul ocupat de „*pădure*” (Schönherr, Maksai, Niedermayer). „*Pădurea*” se delimita, potrivit lui Gy. Schönherr și V. Hossu, astfel: „*hotarul comun cu domeniul vecin urmărea un timp traseul râului Bârsău, o lua prin valea Berchezului până la un pod zis <al drumului pădurii Sălaj> ... De la podul pârâului Berchez, hotarul mergea pe o creastă de deal spre E, perpendicular pe cursul Lăpușului, apoi peste <Dealul cu viță albastră> (Kekeluga) din perimetrul actual al satului Remetea, și pe lângă un <Izvor de sănătate> (Ereusag) cobora spre NE la o dumbravă, sub < Câmpu spinos > (Cukynmezeu) și traversa Lăpușul în vecinătatea Coașului*”.

Este menționată și „*Pădurea Finteuș*” („*Silva Fenteus*”), care a fost scoasă de sub dependența cetății Satu Mare și donată aceluiași comite Toma pentru ajutorul dat „*regelui Boemiei împotriva împăratului*”.

Lit.: **Schönherr, *Monográfia II***, 355 sqq.; Maksai, *Szatmár*, 6, 25, 97, 103; DIR, C, Veacul XI, XII și XIII, vol. I, 1951, 251 sqq.¹⁵², 391 sqq.¹⁵³; Binder, *Contribuții*, 43; Szentgyörgyi, *Kővár*, 14; Iosipescu, *Istorie militară*, 164; Hossu, *Începuturi*, 279; Hossu, *Domeniul*, 285; Niedermayer, *Städtebau I*, 60; Németh, *Szatmár*, 137, nr. 222; Niedermayer, *Studien*, 377.

-Tezaur monetar din secolele XVI-XVII, descoperit în jurul anului 1930. Conținea 2.559 piese cu valori nominale neprecizate din *Transilvania*: G. Bethlen (1613-1629), Gh. Rákoczi I (1630-1648), *Ungaria*: Matei II (1608-1619), *Polonia*: Sigismund III (1587-1632), *Prusia*: Georg Wilhelm (1619-1640), și *Suedia*: Gustav Adolf (1611-1632), Cristina (1633-1654). A fost în

¹⁵² Traducerea în limba română a documentului din 1231.

¹⁵³ Transcrierea originalului în limba latină a documentului din 1231.

posesia colecționarului băimărean Károly Klement. Nu există date cu privire la locul actual de păstrare a monedelor din tezaur.

Lit.: **Székely, Știri**, 473 sq.; Pap, *Aspecte*, 75, Tabel I, 83; Pap, *Repertoriu*, 54.

-În apropiere de punctul *Habru* din hotarul localității Groși (vezi mai jos Groși), dar pe teritoriul Chechișului, au apărut, cu ocazia lucrărilor agricole, disparat monede vechi (medievale ?), care nu au fost recuperate. Informație Viorica Ursu.

XXVIIIc DUMBRĂVIȚA

-Un topor perforat (lung. 12,1 cm), confecționat din gresie foarte fină, descoperit de unul dintre elevii școlii locale într-un punct neprecizat din raza satului, a ajuns la MJM (nr. inv. 4.913).

Un topor plat de andezit (lung. 9 cm), descoperit de profesorul de istorie I. Morar, în 1981, în locul numit *Dealul Hizului*, aflat în stânga șoselei Baia Mare-Dumbrăvița, foarte aproape de clădirea Școlii generale, se păstrează în colecția acestei școli. Ambele piese sunt neolitice.

Lit.: **Kacsó, Șișești**, 58, nota 6; Bobîna, *Cercetări*, 10, nr. 17.

-Tezaur de aur descoperit, în 1802, într-o grădină, constituit din patru cercei de tip Tarpa cu ornament perlat, realizați din câte două semiove legate între ele (fig. 132). A fost achiziționat în 1821 pentru Cabinetul imperial de numismatică și antichități din Viena, acum la NHMW (nr. inv. 80.892-80.895, nr. inv. anterior VII. b. 96-98, 146). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Mozsolics, Goldohrringe**, 163 sqq., fig. 1 și pl. 1.

XXVIIId RUS

-Pe drumul ce duce la Șindrești, „lângă locuința lui Grigore Babici până la cea a lui Vartolomei și Daniel Rus”, în locul numit *La Zguri*, se aflau mai multe topitorii. Se presupune că minereul provenea din dealurile de la Negreia.

Dintr-o haldă aflată aici, D Pop a cules, în ziua de 22 aprilie 1998, resturi de topitură.

Lit.: **Iștvan, Minerit**, 151 (se menționează ca sursă de informare o lucrare în manuscris a preotului V. Bârsan despre istoricul parohiei Rus-Șindrești).

-În punctul *Răchitele Roșii* se vedeau urmele unor aurării vechi.

Lit.: **Iștvan, Minerit**, 151 (informația este extrasă din același manuscris).

XXVIIIe ȘINDREȘTI

XXVIIIf UNGURAȘ

-V. Hossu vorbește de existența unei cetăți din secolul XIII în hotarul localității, afirmând că aceasta continua, la fel ca și cele de la Cheud, Medieș și Cetatea de Piatră, o fortificație mai veche, probabil din pământ. Astfel de urme nu au fost depistate, până în prezent, pe teritoriul localității.

Lit.: Hossu, *Începuturi*, 281.

-În punctul *La zguri* sau *Togul Popii*, aflat între localitățile Șişeşti și Unguraş, pe un teren relativ plat din imediata vecinătate a malului drept al Văii Chechişel, se găsesc numeroase resturi de topitură ce provin de la şteampuri și de la cuptoare de topit minereuri medievale. Minereul era adus, foarte probabil, de la Baia Sprie.

Cu ocazia unei cercetări de teren pe care am efectuat-o, în ziua de 15 septembrie 2003, împreună cu G. Babiciu, am cules din stratul vegetal mai multe bucăți de topitură. Materialul se află la MJM.

Lit.: **Kacsó, Șişeşti**, 59; **Iştván, Minerit**, 152.

XXIX. FĂRCAȘA, comună

XXIXa BUZEȘTI

XXIXb FĂRCAȘA

-În malul stâng al Someșului, vizavi de balastieră, în locul numit *Prund*, a fost găsită, în primăvara anului 1994, partea inferioară a unui vas mic bitronconic, probabil preistoric. Piesa a fost donată muzeului din Baia Mare. La un control al locului de descoperire, efectuat împreună cu D. Ghiman, nu am descoperit alte urme arheologice.

-Cu ocazia unei periegeze întreprinse, în ziua de 29 mai 2002, la sud-vest de localitate, în apropiere de Stațiunea de epurare a apei, pe o pantă lină de deal din stânga Văii Tinoasa, în punctul *Tinoasa*, D. Ghiman și D. Pop au găsit câteva fragmente ceramice, dintre care unele par să fie preistorice.

-Cu aceeași ocazie, pe terasa din stânga Someșului, la nord-est de localitate, între Fărcașa și Sârbi, în punctul *Thicere*, au fost adunate mai multe fragmente ceramice medievale, unele databile în secolele XVI și XVII.

XXIXc SÂRBI

XXIXd TĂMAIA

-Un pescar a cumpărat de la un localnic trei monede romane imperiale (denari) pe care le-a prezentat la muzeul din Baia Mare, încercând să afle valoarea lor. El nu a furnizat alte date în legătură cu piesele și nici nu le-a lăsat la muzeu pentru a fi determinate. Este posibil ca monedele să fi fost descoperite în localitate. Informație I. Stanciu.

-Pe teritoriul *Pădurii Finteuș*, menționată în documentele de la 1216 și 1231 (vezi mai sus Chechiș) se găsea și localitatea Tămaia. În aceleași documente este amintit „*drumul ce duce la Tămaia*”.

Lit.: **Schönherr, *Monografia II***, 355 sqq.; Hossu, *Începuturi*, 279; Niedermayer, *Städtebau I*, 62 sqq.

XXX. GIULEȘTI, comună

XXXa BERBEȘTI

-Pe terasa râului Mara, în locul numit *Valea Arjii*, aflat între Berbești și Vadu Izei, T. Ivanciuc a descoperit, în iulie 1994, câteva unelte de piatră cioplită, despre care afirmă că nu pot fi datate mai exact.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri*, 277, nr. 2.**

-În toamna anului 1950, cu ocazia tăierii unui copac, a fost găsit un vas de lut, în care se aflau dirhemi arabi de argint. Profesorul de istorie János Török, pe atunci inspector școlar, a obținut din tezaur două monede. În mai multe surse bibliografice se menționează ca loc de descoperire a acestor piese Sighetu Marmăției. Localizarea corectă a fost stabilită recent de către L. Kovács, pe baza informațiilor furnizate de profesorul de istorie Alfréd Mazalik.

Importanta colecție numismatică a lui János Török a fost donată muzeului din Sighetu Marmăției, monedele de la Berbești nu se regăsesc însă printre piesele donate. Informație M. Dăncuș.

Lit.: **Kovács L., *Dirhemkincs*, 242 („Sighetu Marmăției“); Kovács L., *Pénzek*, 64, nr. V 401-404¹⁵⁴; Langó, *Kutatás*, 46, Tab. II, nr. 11 („Sighetu Marmăției“); Kovács L., *Muslimische Münzen*, 529, Lista de descoperiri 2, nr. 401-404.**

-Potrivit lui C. Suciu, în raza localității se afla, la sfârșitul secolului XIV, satul ulterior dispărut Barbfalwa. După R. Popa, această localitate este identică cu cea actuală.

Lit.: **Suciu, *Dicționar II*, 294; Popa, *Maramureș*, 67.**

-În cursul anului 2007, M. Oprea și Gh. Petrov au încercat să găsească, în apropiere de malul râului Mara, rămășițele pământești ale lui Iuliu Maniu. Săpăturile arheologice pe care le-au întreprins n-au putut fi finalizate din cauza unor lucrări de consolidare ale malurilor râului.

Lit.: *Iuliu Maniu înmormântat la Giulești ?*, <http://www.romanalibera.ro/exclusiv-rl/documentar/iuliu-maniu--inmormantat-in-giulesti-192904.html>.

XXXb FEREȘTI

Într-un document din anul 1423 este menționat satul Belafalwa. După C. Suciu, nu este exclus ca să fie identic cu actuala localitate. R. Popa pledează, de asemenea, pentru identificarea lui „Belafalva” cu Ferești.

Lit.: **Suciu, *Dicționar II*, 296; Popa, *Maramureș*, 83.**

-La 1442 este menționat satul Felsewfeyerfalau, plasat între Ferești și Călinești.

Lit.: **Suciu, *Dicționar II*, 327.**

XXXc GIULEȘTI

-Un fragment de topor perforat de piatră neolitic (lung. păstrată 6,9 cm), descoperit într-un punct neprecizat de pe raza localității, se află în colecția MMSM (nr. inv. 4.644).

¹⁵⁴ Localizarea descoperirii la Sighetu Marmăției este pusă sub semnul întrebării.

Lit.: Dăncuș, *Maramureș*, 14; Kacsó, *Comori I*, 27; **Kacsó, *Preistoria***, 56, fig. 3, 3.

-Cu prilejul unui sondaj de verificare efectuat de R. Popa și M. Zdroba, în vara anului 1966, în punctul *Gruiuț*, aflat la vest de localitate pe o terasă din stânga Mării, unde s-ar fi aflat, potrivit spuselor localnicilor, o mănăstire, nu au fost identificate decât câteva fragmente ceramice preistorice, precum și un fragment de topor de piatră. Ele provin, probabil, dintr-o așezare neolitică. Materialul se află la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Lit.: Popa, Zdroba, *Ctitoria*, 268; **Popa, *Cnezatul Mării***, 30, fig. 3; Kacsó, *Preistoria*, 56; Kacsó, *Maramureș*, 33; Kacsó, *Mărturii*, 33; Bobîna, *Cercetări*, 10, nr. 18¹⁵⁵.

-Zoia Maxim menționează descoperiri neolitice din localitate, care se păstrează la MNIT.

Lit.: Maxim, *Neo-eneolitic*, 161, nr. 463.

-Pe malul drept al Văii Mestecăniș, în apropiere de confluența acesteia cu Mara, în vecinătatea punctului *Gruiuț*, cu prilejul cercetărilor efectuate de R. Popa și M. Zdroba în 1966, au fost găsite urmele unei așezări din epoca bronzului. S-a dezvelit atunci o locuință de tip semibordei, parțial distrusă de vale, din umplutura căreia a fost recoltată o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice, în special de la oale.

Cercetările pe care le-am întreprins aici în 1968 nu au dus la descoperirea altor resturi de locuire, dar nici la sesizarea vreunui strat de cultură. Pare totuși puțin probabil ca în acest loc să fi existat doar o locuință izolată. Depistarea altora nu a fost însă posibilă datorită caracterului restrâns al cercetării, aceasta și din cauză că locul este acoperit în bună parte de construcții recente, ce nu permit investigații de amploare. Nu este exclusă nici posibilitatea ca o parte a așezării să fi dispărut datorită repetatelor inundații. Pe baza ceramicii găsite, locuirea de pe Valea Mestecăniș poate fi atribuită culturii Suci de Sus.

Descoperirile se află în colecția MJM (nr. inv. 850–857).

Lit.: **Popa, *Cnezatul Mării***, 30, nota 94, fig. 3; Popa, *Maramureș*, 43, nota 6; Ordentlich, *Otmani*, 24; Kacsó, *Giulești*, *Marmatia* 2, 1971, 368¹⁵⁶; Kacsó, *Contributions*, nota 9; Bader, *Suciu II*, 27, nr. 23; **Kacsó, *Beiträge***, 59, nr. 13, fig. 5–7; Kacsó, *Preistoria*, 56 sq.; Kacsó, *Maramureș*, 33; Motzoi-Chicideanu, *Observații*; Romsauer, *Pyraunoi*, 126; Kacsó, *Noi descoperiri*, 121, 136, Anexa 1, nr. 57; Kacsó, *Mărturii*, 33; Pop D., *Considerații*, 73, nr. 57; Pop D., *Petea-Csengersima*, 38, nr. 5; Pop D., *Lăpușel*, 295.

-În dreapta râului Mara, aproape de pod, în grădina lui Gheorghe Pop, au fost identificate urmele unei așezări preistorice (epoca bronzului ?), din care au fost culese numeroase fragmente ceramice, în majoritatea atipice, foarte prost conservate. Materialele se află în colecția MMSM. Informație Gh. Todinca.

¹⁵⁵ Autorul afirmă că toporul fragmentar din colecția muzeului din Sighetu Marmăției provine din punctul *Gruiuț*, însă nu există informații în acest sens.

¹⁵⁶ Atribuiam, greșit, o parte a ceramicii culturii Otmani.

Este probabil același loc pe care-l menționează și T. Ivanciuc, cu denumirea *Valea Sărată*, unde a descoperit, potrivit relatărilor sale, „urme ale unei posibile locuiri din epoca bronzului (fragmente ceramice și utilaj litic)”.

Lit.: **Ivanciuc T.,** *Descoperiri*, 279, nr. 9.

-O monedă romană emisă în timpul lui Commodus, probabil între 186 și 189 e.n., a ajuns, prin donația lui Tit Bud și Victor Berinde, în colecția lui Ioan Mihályi.

Lit.: **Mihályi,** *Diplome*, 618 sq., nota 2; Filipașcu, *Maramureș*, 20; Lazin, *Circulația*, 112, nr. 9; Sășianu, *Moneda*, 128, nr. 56; Stanciu, *Descoperiri*, 174 sq., nr. 12; Iaroslavschi, *Daci*, 44; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 127, nr. 32; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 48, nr. 69; Iuga, *Teceu*, 232; Vizauer, *Denar*, 220 sq.

-În afara monedei emise de Commodus, S. Dumitrașcu vorbește de descoperirea în localitate a unor „monete de aur emisiuni ale împăraților romani și bizantini”. În acest sens nu există dovezi documentare sau informații bibliografice.

Lit.: Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 127, nr. 32.

-La sud-est de centrul localității, pe cele două maluri ale Văii Sărata s-au desfășurat, în anii 1966 și 1967, sub conducerea lui R. Popa, săpături arheologice în vederea stabilirii locului în care era plasată vatra veche a satului medieval. Pe malul stâng al Săratei, în panta ce urcă până la ulița *Berceasca*, a fost găsită o cantitate apreciabilă de ceramică din secolele XIV–XV (fig. 133), nu au fost însă identificate complexe de locuire. În apropiere de acest loc, pe o terasă lată de 70–100 m și lungă de 200–300 m, ocupată la data cercetărilor de o livadă, au fost descoperite, la suprafață, fragmente ceramice ce atestă o locuire efectivă aici în secolul XIV, eventual chiar mai devreme, potrivit aprecierii cercetătorului stațiunii.

Pe partea opusă a uliței *Berceasca*, terasa mijlocie a Marei formează un pinten delimitat spre nord și nord-est de albia Săratei. Aici, în grădina lui Ștefan Feier au fost găsite urmele unui semibordei, adâncit în sol până la 0,50 m. Lung de 4,20 m pe latura EV, semibordeiul avea în mijloc o vatră înconjurată de pietre de râu. În umplutură au apărut cantități apreciabile de ceramică, care permit datarea complexului în a doua jumătate a secolului XIV și la începutul secolului XV. Tot aici au fost găsite mai multe piese de fier: lame de cuțit, verigi, cuțit de plug.

Sondajele efectuate pe malul drept al Săratei, în terenul aflat între cimitirul actual și ulița *Popenilor*, au dus la identificarea altor două semibordeie, situate la 15 m distanță unul de altul. Gropile acestora au fost săpate în pantă, astfel încât marginea lor orientată spre vale era la nivelul solului, iar limita opusă se adâncea treptat până la –0,60 m la primul și până la –0,90 la cel de al doilea. Descoperirile aparțin aceleiași perioade ca și cele scoase la lumină pe celălalt mal al văii.

Materialele se află în colecția MJM.

Lit.: Popescu, *Fouilles* 1967, 438, nr. 114 și nr. 118; Popescu, *Săpături* 1967, 693 sq., nr. 114 și nr. 118; Popescu, *Fouilles* 1968, 529, nr. 134; Popescu, *Săpături* 1968, 494, nr. 134; **Popa, Cnezatul Marei**, 39 sq., fig. 16-18; **Popa, Zdroba, Ctitoria**, 270; Popa, *Maramureș*, 19; Dumitrescu, *Fouilles*, 119, nr. 139; Popa, *Giulești*, *Marmatia* 2, 369; Kacsó, *Ghid*, 66; Szöcs, *Ceramica*, 8; Cosma, *Locmed*, 99; Kacsó, *Maramureș*, 30 sq.; Kacsó, *Mărturii*, 29, pl. 100, 2, pl. 101.

-În centrul localității, pe malul drept al Marei, puțin în aval de confluența cu Valea Sărată, cu prilejul unui sondaj de verificare efectuat tot în anii 1966 și 1967, au fost găsite fragmente ceramice databile în secolele XV și XVI, precum și multe oase, cărbune și cenușă.

Un alt sondaj a fost întreprins, tot în aceeași perioadă, la piciorul și buza terasei mijlocii a Marei, în dreptul centrului actual al localității, la nord de biserică. Nu s-au descoperit decât foarte rare fragmente ceramice, databile pe o perioadă mai îndelungată, secolele XIV–XVIII. Potrivit aprecierilor lui R. Popa, aceste fragmente nu pot fi legate de o locuire efectivă a zonei respective înainte de secolul XVIII.

Lit.: **Popa, Cnezatul Marei**, 39; Kacsó, *Maramureș*, 31; Kacsó, *Mărturii*, 30.

-Biserica de piatră contemporană așezării medievale de la Giulești a fost construită pe un pinten de terasă a Marei, pe un teren lipsit de urme anterioare epocii înălțării zidurilor ei. Cercetarea arheologică a fundațiilor ei a avut loc între 1966 și 1968 (fig. 134), sub conducerea lui R. Popa.

Biserica a cunoscut trei faze de construcție, astfel că ea s-a mărit treptat până la forma în care și-a încetat existența în anul 1880, când a fost demolată.

În prima fază, monumentul a fost compus dintr-o navă simplă, dreptunghiulară, având pe latura de răsărit un altar cu absidă semicirculară. Dimensiunile exterioare ale bisericii erau de 15/7,80 m. Materialul folosit la construcția temeliei a fost piatra de râu în proporție de 80–85 %, restul fiind reprezentat de piatră de carieră, totul legat cu mortar rezistent din nisip și var. Foarte probabil, în această fază inițială nava a fost acoperită cu un tavan de lemn, iar deasupra altarului se afla o boltă semicilindrică din piatră, încheiată la răsărit printr-o semicalotă. Intrarea era plasată pe mijlocul laturii de vest. Biserica a fost de la început tencuită la exterior, iar pereții ei au purtat în interior un strat de pictură așternut pe tencuiala fină. Tot celei mai vechi faze a bisericii, în sensul de etapă de funcționare, îi aparține o lespede de mormânt situată în exteriorul navei, pe latura ei de vest în stânga intrării. Lespedea a fost puțin deplasată de la locul ei, mai spre nord, în timpul lucrărilor celei de a doua faze de construcție, pentru a face loc turnului. Ulterior ea a fost parțial încastrată în zidurile ultimei faze de construcție, iar în prezent, după încheierea cercetărilor arheologice, a fost ridicată și montată pe unul din stâlpii din interiorul bisericii noi din Giulești. De formă dreptunghiulară (lung. 1,65 m, lăț. 0,90 m, gros. 0,30 m), lespedea, lucrată dintr-o gresie calcaroasă, este decorată pe fața superioară cu o cruce având capetele brațelor arcuite spre interior, ca la crucile Cavalerilor de Malta, deasupra unui sector semicircular trasat prin două linii concentrice,

reprezentare schematică a Golgotei sau a mormântului lui Adam. Printre pietrele refolosite la treptele drumului ce urcă la biserica actuală se mai găsesc fragmente provenind de la cel puțin două sau trei lespezi de mormânt, una dintre ele cu un decor identic celui descris mai sus.

În faza a doua, bisericii i s-au adăugat trei contraforturi și s-a înălțat un turn-clopotniță pe latura de vest a navei. Temeliile din această fază sunt tot din zidărie legată cu mortar, în care predomina însă ca material de construcție piatra de carieră, fiind pretutindeni adosate zidurilor mai vechi. Contraforturile au fost dispuse asimetric, două pe partea de sud-est și sud a altarului, iar al treilea pe latura de sud a navei, aproape de colțul est-sud-estic. Adosarea lor a avut un caracter fortuit, determinat de șubrezirea zidurilor din această parte. Turnul-clopotniță apare în plan ca un dreptunghi de 4,80/3,20 m, adosat bisericii pe latura sa lungă. Grosimea temeliilor sale, de 1,05–1,10 m, indică existența a cel puțin unui etaj de zidărie. Pe laturile de nord și de sud ale parterului turnului se aflau două intrări largi de câte 1,25 m. Tot în această fază de construcție au apărut câteva amenajări interioare: un cavou zidit din piatră de carieră cu legătură de mortar, pardosit cu lespezi, precum și două platforme pătrate, ce au servit drept soclu al unui tetrapod sau al unei mese pentru icoana de hram, respectiv al mesei din altar.

Ultima fază de construcție a constat din adăugarea altor patru contraforturi pe cele două laturi lungi ale navei vechi și a unei încăperi mari, pronaos sau pridvor pe fațada de apus a acesteia, unde înglobează în plan temeliile turnului-clopotniță din faza intermediară de construcție. Contraforturile a fost clădite exclusiv din piatră de carieră, fiind mai slabe, datorită dimensiunilor lor mai reduse, decât cele anterioare. Construirea lor a reprezentat tot o soluție fortuită pentru consolidarea monumentului, ce avea la acea dată o vechime de câteva secole. Două dintre noile contraforturi au fost plasate pe latura de sud a navei, în continuarea celui adăugat în faza precedentă de construcție, iar celelalte două pe latura de nord a navei. Încăperea construită pe fațada de vest, în prelungirea navei, respecta aproximativ lățimea părții vechi a monumentului, iar lungimea sa exterioară era de 7,50 m, biserica ajungând la o lungime totală de 23 m. Materialul folosit la construirea pronaosului-pridvor a fost piatra de carieră de dimensiuni mici și cu rare fragmente de cărămidă, la care s-au adăugat lespezi mari de carieră și bolovani de râu, dispuși pe cinci sau șase straturi cu legătură de pământ. Ca și subconstrucțiile contraforturilor adosate în această fază, nici temelia acestei încăperi nu era legată cu mortar, fapt ce pledează pentru realizarea pereților din lemn, probabil bârne tencuite cel puțin la exterior, deasupra unui soclu de piatră. Ca un ultim element al planului, este de menționat o altă încăpere, lungă de 8 m și lată de 1,60 m, situată pe latura de sud a pronaosului-pridvor. Temeliile sale au fost realizate tot din piatră de carieră și bolovani de râu cu legătură de pământ. Era probabil în conexiune cu accesul în biserică, ce se afla acum pe această parte.

Datarea fazelor de construcție ale monumentului este asigurată de inventarul mormintelor descoperite în interiorul și exteriorul bisericii. Doar stabilirea începuturilor bisericii comportă unele dificultăți căci, deși elementele de datare cele mai vechi, un inel-pecete din argint cu placa superioară rotundă, fixată pe o sârmă groasă de argint, având reprezentat simbolul creștin al jertfei:

un pelican care își sfășie pieptul pentru a-și hrăni puii, la fel ca și cei doi denari de argint emiși de regina Maria (1382–1387) se plasează la sfârșitul secolului XIV, sub aspect planimetric biserica din Giulești pare mai veche decât ctitoria de la Cuhea, datată către 1330–1340. Judecând după plan, monumentul face parte din categoria modestelor biserici-sală din etapa de sfârșit a romanicului, care se datează în Transilvania la sfârșitul secolului XIII. Radu Popa consideră că ar posibil ca și începuturile bisericii de la Giulești să aparțină acestei perioade sau, eventual, primelor decenii ale secolului XIV, ea fiind astfel cel mai vechi monument de piatră din Maramureș. În prima sa etapă de folosință se încadrează și mormintele ce au avut ca inventar un inel-pecete de formă octogonală, cuprinzând un element heraldic compus din două triunghiuri despărțite printr-un fascicul de linii drepte și șerpuite, totul încadrat într-un chenar perlat, respectiv un inel-pecete cuprinzând în câmp un element animalier sau vegetal stilizat. Etapa a doua de construcție datează de la sfârșitul secolului XV. Din această etapă fac parte mormintele având ca inventar inele-peceți cu semnul heraldic dezvoltat din reprezentările de pe inelele mai vechi, dovedindu-se a fi sigiliul de familie a Giuleștenilor, folosit de ei pe durata a cel puțin două secole. Ultima etapă a lărgirilor și reparațiilor este de dată relativ recentă. Raportul dintre temeliile ce-i aparțin și unele morminte, ceramica găsită în șanțurile de fundație și mai ales fragmentele de cahlă provenite de la o sobă, decorate cu vultur bicefal și purtând data de 1701, o plasează la începutul secolului XVIII.

În timpul săpăturilor au fost dezvelite 113 morminte. Acest număr nu indică mărimea cimitirului din perioada cuprinsă între secolele XIV și XIX, multe morminte fiind răvășite de îngropările ulterioare. În același timp, și cercetarea arheologică a fost limitată de prezența bisericii noi și a cimitirului actual. În legătură cu ritul de înmormântare este de menționat descoperirea în câteva gropi de morminte, alături de schelete, în special la cele mai recente, a unor fragmente de lemn și a unui număr mare de cuie. Ele dovedesc folosirea sicriilor într-o parte a mormintelor, mai ales în cele mai noi.

Au fost găsite 11 monede, șase în morminte nederanjate, una lângă tâmplă, celelalte în regiunea mâinilor, iar alte cinci în pământul răvășit de îngropările ulterioare. Tot în morminte au apărut cele nouă inele (fig. 135), dintre care șapte sunt sigilare, datate între secolele XIV și XVI. În mormintele din secolele XVIII și XIX erau prezente mărgelile, nasturi, inele de aramă.

Descoperirile se află în colecția MJM (nr. inv. IF. 1.684–2.164).

Lit.: Henszlmann, *Szathmár*, 147, nr. 18; Mihályi, *Diplome*, 25, nota 1; Bud, *Date*, 43; Binder, *Contribuții*, 57; **Popa, Cnezatul Marei**, 28 sqq., fig. 5–15; **Popa, Zdroba, Ctitoria; Popa, Maramureș**, 19, 228 sqq., fig. 14; Dumitrescu, *Fouilles*, 119, nr. 139; Popa, *Giulești*, *Marmatia* 2, 369; Kacsó, *Ghid*, 66 sqq.; Teodorescu, *CultMed*, 284; Drăguț, *Gotic*, 183, nota 15; Rusu A. A., *Biserici*, 13; Drăguț, *Dicționar*, 218; **Baboș, Giulești**, 267 sqq.; Kacsó, *Maramureș*, 31 sqq.; Lia Bătrîna, A. Bătrîna, *CercArh* 12, 2003, 410; Kacsó, *Mărturii*, 30 sqq., pl. 102.

-Exploatările de sare medievale din raza localității sunt menționate deja în manuscrisul lui I. Simonchitz¹⁵⁷. Documente de arhivă confirmă, de asemenea, existența unor astfel de exploatări.

Lit.: Wenzel, *Máramaros*, 325; Wenzel, *Bányászat*, 238, nota 6; Binder, *Contribuții*, 39.

-Potrivit unui document din 29 noiembrie 1355, în hotarul localității trecea cărarea pe care se purta în vechime sarea de la Ocna Șugatag peste păduri la Negrești (Țara Oașului). Ea este denumită, în documentul din 6 aprilie 1456, *Southa*¹⁵⁸. Pe această cărare ar fi sosit, afirmă T. Bud, oastea tătarilor în 1717, faptul fiind consemnat și printr-un toponim – *Tătarul*. După același autor, aici se găsesc „urmele cuptoarelor de copt pâine”.

Lit.: Mihályi, *Diplome*, 35 sq., 378 sq., nota 4; Bud, *Date*, 43; Popa, *Maramureș*, 130.

-În locul numit *Zaharie* s-ar fi aflat, potrivit lui T. Bud, un sat și o biserică.

Lit.: Bud, *Date*, 43.

-De-a lungul Văii Mestecăniș s-a aflat satul Mestecăniș (Nyres), menționat la 1349, care a dispărut sau s-a contopit cu Giulești. I. Mihályi localizează satul între Desești și Mara, în locul numit *Valea Mare*, unde se vedeau, potrivit datelor comunicate de istoric, urmele bisericii și ale caselor.

Lit.: Csánki, *Hunyadiak I*, 451; Mihályi, *Diplome*, 27, nota 4; Suciu, *Dicționar II*, 378¹⁵⁹; Popa, *Maramureș*, 90 sq.

-Tot aici s-au aflat probabil satele Felsewnyres, menționat la 1478, și Also-Nyres, menționat la 1480.

Lit.: Csánki, *Hunyadiak I*, 451; Suciu, *Dicționar II*, 327, 378.

-Într-un document din anul 1450 (?) sunt menționate satele Dorozlofalva și Kopachfalva. După D. Csánki, Dorozlofalw s-a aflat în zona satelor Mestecăniș, Hărniciești și Giulești, iar Kapocsfalva era învecinat cu Șugatag. I. Mihályi afirmă că cele două sate nu pot fi mai exact localizate.

Lit.: Csánki, *Hunyadiak I*, 447, 449; Mihályi, *Diplome*, 339 sq.

-La Giulești a funcționat și o importantă mănăstire. Ea se afla, potrivit unor autori, în partea nordică a localității și a fost ctitorită în secolul XVII. În volumul colectiv coordonat de către A. A. Rusu mănăstirea este localizată la doi kilometri sud de sat, iar începuturile sale sunt datate la 1692. În locul în care, potrivit tradiției locale, s-ar fi aflat mănăstirea, cercetările întreprinse de R. Popa și M. Zdroba nu au dus la depistarea urmelor acesteia (vezi mai sus).

Lit.: Bud, *Date*, 101; Meteș, *Mănăstiri*, 160 sqq.; Filipașcu, *Maramureș*, 136; Roșca, *Maramureș*, 153; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 145 sq.

-O peșteră de mici dimensiuni, cu lungimea de 7 m, numită *Intrarea în Biserica Vulpii*, se află în raza localității.

Lit.: Chiș, *SighMar*, 79 (foto, scurtă descriere).

XXXd MĂNĂSTIREA

¹⁵⁷ Pentru date cu privire la acest manuscris vezi mai sus Dragomirești.

¹⁵⁸ În ungurește „*Drumul sării*”.

¹⁵⁹ Este reluată localizarea propusă de I. Mihályi.

XXXI. GROȘI, comună

XXXIa GROȘI

-În marginea vestică a localității, la cca 800 m de drumul comunal Groși-Satu Nou de Jos, între văile Între răzurele și Între pâraie, pe locul numit *Între Pâraie*, D. Pop a identificat, în mai 2001, o stațiune preistorică. Puținele fragmente ceramice găsite la suprafață, dintre care câteva sunt striate, par să indice existența aici a unei așezări din epoca bronzului (cultura Suciu de Sus sau grupul Lăpuș). Tot aici, în ziua de 7 iulie 2004, cu prilejul verificării locului, efectuată împreună cu R. Cardoș, D. Ghiman și D. Pop, am mai găsit alte fragmente ceramice, precum și un fragment de topor plat de piatră.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 110, 136, Anexa 1, nr. 59 (informație D. Pop); Pop D., *Considerații*, 74, nr. 59.

-Fără precizări topografice, A. Vende menționează existența unor urme din epoca bronzului pe raza localității.

Lit.: Vende, *Szatmár Vármegye II*, 409.

-În partea sud-vestică a localității, pe un teren deluros de cca 12 ha, în bună parte împădurit, în locul numit *Habru*, se presupune că s-a aflat mănăstirea ortodoxă Habra, cu ziduri de piatră, menționată în documente din secolele XVI și XVII și dispărută la începutul anilor 1600.

În anul 1979, cu ocazia săpării unui puț pentru captarea izvoarelor și aprovizionarea cu apă potabilă a satului Chechiș, au fost descoperite în acest punct, la adâncimea de 0,80 m, urme de arsură și fragmente de cărămizi.

Lit.: **Meteș, *Mănăstiri***, 181; A. Pippidi, *Marmatia* 5-6, 1979-1981, 179; **Viorica Ursu, *Marmatia*** 5-6, 1979-1981, 188 sq.; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 147. Informații suplimentare Viorica Ursu.

XXXIb OCOLIȘ

XXXIc SATU NOU DE JOS

XXXII. IEUD, comună

XXXIIa IEUD

-La nord-vest de localitate, dar în vecinătatea proximă a caselor aflate la marginea dinspre Șieu a satului, pe terasa înaltă din stânga Izei, în imediata apropiere a șoselei Vadu Izei–Săcel, în punctul *Podereiul Dumbrăviței*, se află o așezare din epoca bronzului. În cursul unei cercetări de suprafață efectuate în 1985, M. Dăncuș a cules de aici numeroase fragmente ceramice, cele mai multe de factură grosolană, decorate cu brâuri alveolate pe margine, și doar câteva ce aparțin categoriei fine, decorate cu incizii. Cu ocazia verificării locului, pe care am efectuat-o în data de 16 mai 2000, pe terenul nearat nu am găsit decât foarte puține fragmente ceramice, identice ca factură cu cele anterior apărute. Ceramica fină este decorată cu motive incizate, în timp ce cea grosolană este striată. Așezarea aparține culturii Suciului de Sus. Materialul în MMSM. Informație M. Dăncuș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 111, 137, Anexa 1, nr. 69, pl. 11; Pop D., *Considerații*, 74, nr. 69; Pop D., *Petea-Csengersima*, 39, nr. 8.

-La cca 3 km nord de localitate, pe terasa înaltă din stânga Izei, în punctul *Podul de la Gura Gârbovei*, cu prilejul unei periegeze întreprinse, în primăvara anului 1971, împreună cu R. Popa, am găsit un mormânt de incinerare distrus, din care am recuperat oase puternic calcinate, precum și fragmente dintr-un vas cu pereții subțiri, de culoare neagră în exterior, roșie în interior, cu gâtul înalt, ornamentat cu caneluri orizontale, și cu corpul pântecos, ornamentat cu caneluri oblice. Mormântul aparține, foarte probabil, culturii Gáva. Tot în acest punct, dar în marginea terasei, au ieșit la iveală numeroase alte fragmente ceramice, câteva decorate cu striuri, care aparțin, foarte probabil unei așezări din epoca bronzului (cultura Suciului de Sus sau grupul Lăpuș [?]), precum și unele de o factură deosebită, asemănătoare celor din nivelul hallstattian de la Tisa–*Certeze/Lazuri* (vezi mai sus). Materialul se află în colecția MJM.

O săpătură de control, pe care am efectuat-o, în toamna anului 1971, în porțiunea de teren în care a apărut mormântul, nu a dus la alte descoperiri.

Lit.: László, *Gáva I*, 583, nr. 51 (informație C. Kacsó); **Kacsó, *Beiträge***, 59, nr. 15; **Kacsó, *Preistoria***, 60; Kacsó, *Noi descoperiri*, 137, Anexa 1, nr. 68; Pop D., *Considerații*, 74, nr. 68; Kacsó, *Exploatarea Sare*, 103; **Kacsó, *Hallstatt***, 162.

-Depozit de bronzuri descoperit, în 1867, în punctul *La Runchi*. Era format din șase topoare cu disc și spin, depuse într-un vas de lut. Locul de descoperire se afla, potrivit informațiilor furnizate de I. Mihályi, în vecinătatea unui izvor cu hydrotion, unde se găseau una lângă alta, pe panta unei ridicături de pământ, șase surpături, pe care istoricul le considera ca provenite de la ocne de sare foarte vechi. Din cele șase topoare două s-au pierdut, iar patru au ajuns în colecția Mihályi, unde s-au amestecat cu alte piese. Identificarea lor s-a realizat pe baza unei informații a lui M. Rusu, care a remarcat pe unul din topoarele colecției eticheta „4 Jood” („4 Ieud”). La acest topor au fost adăugate

alte trei, cu o patină identică. Potrivit unei alte informații, inițial în colecția Mihályi nu au fost decât trei topoare, două au ajuns în colecția unei asociații culturale românești, iar unul s-a pierdut. Cele patru topoare salvate sunt de tip B₃, varianta Cehăluț, unul cu lama ușor îndoită (lung. 22,3 cm, 23,6 cm, 23,6 cm, 23,5 cm, greutate 460 g, 460 g, 385 g, 462 g). Ele se păstrează la MJM (nr. inv. 209–211, 213). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Rómer**, *Krónika* 3, 189, nr. 1020; **Lehoczky**, *Nagygyűlés*, 294; *Magyar orvosok*, 165; Gooss, *Skizze*, 474, 517; **Mihályi**, *Manuscris I*, 16; Mihályi, *Diplome*, 618 sq., nota 2; Roska, *Repertórium*, 114, nr. 13; Rusu, *Bronzehorte*, 206, nr. 35; **Vulpe**, *Äxte I*, 84 sq., nr. 419–420, 422–423, pl. 30, 419–420. 422–423; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 144; **Kacsó**, *Contribuții*, 132, 140 sq., fig. 1, 1–4; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 490, nr. 40; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 61, pl. 50, 11; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 103, nr. 39, pl. 35C; Morintz, *Contribuții*, 172, fig. 94, nr. 35; Kroeger-Michel, *Haches*, 198, Lista 10b, D-603, D-604, 200, Lista 12, D-804, DDE-814; Hansen, *Metalldeponierungen*, 584, nr. 185; Kacsó, *Depozit*, 13 sq.; Soroceanu, *Deponierungen*, 31; Kacsó, *Läschia*, 136, Lista 1, nr. 8; Bader, *Bronzefunde*, 279; Kacsó, *Precizări*, 62; Kacsó, *Mărturii*, pl. 68, 3; Kacsó, *Comori II*, 10, foto pe p. 11; Kacsó, *ExploatařiSare*, 101; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Dipșa*, 50; Vachta, *Studien*, 120, Lista V. 1. 2., nr. 6; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 348; Kacsó, *Sarasău II*, 71, nr. 15; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*.

-Două tășuri de celt, eventual piese izolate, au ajuns în colecția Mihályi, iar de aici la MJM (nr. inv. 232, 234).

Lit.: **Kacsó**, *Contribuții*, 135, fig. 3, 6. 8; Kacsó, *Precizări*, 67; Kacsó, *ExploatařiSare*, 101; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 348.

-Un inel de aur, asemănător celor din tezaurul de la Sarasău, dar de mai mici dimensiuni (diam. probabil 1,5 cm), descoperit izolat în 1866 de Ioan Bălea, s-a aflat în colecția Mihályi.

Lit.: **Rómer**, *Krónika* 3, 189, nr. 1.020; *Magyar orvosok*, 165; **Mihályi**, *Manuscris I*, 28 sq.; Mihályi, *Manuscris II*, nr. 1; Kacsó, *Sarasău I*, 372, nota 17; Kacsó, *ExploatařiSare*, 101; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 348.

-Un tezaur ce conținea un număr neprecizat de monede dacice skyphate, databile, se pare, în faza târzie a monetăriei geto-dace, provine din hotarul localității.

Lit.: **Winkler**, *Minchich*, 31, nr. 84; Winkler, *Contribuții*, 82 sq., Tabel IV, nr. 84; **Preda**, *Monedele*, 316, 321, 435, nr. 33; Sășianu, *Moneda*, 130, nr. 66/I; Stanciu, *Descoperiri*, 175, nr. 13, A; Kacsó, *ExploatařiSare*, 104.

-Judit Winkler menționează o descoperire izolată de monedă de argint romană, posibil republicană, sursa bibliografică citată fiind ArchÉrt 10, 1876, 294 sq. Aici nu sunt însă menționate decât piese romane imperiale, inclusiv de la Ieud (vezi mai jos).

Lit.: Winkler, *Contribuții*, 136 sq., Lista XI, nr. 88.

-Monedă romană de argint emisă în timpul lui Traian (98–117 e.n.), descoperită în punctul *Fața trunchiului*, într-un loc apropiat, se pare, de punctul în care a fost descoperit depozitul de topoare de bronz, a ajuns în colecția Mihályi.

Lit.: **Lehoczky**, *Nagygyűlés*, 295; **Lehoczky**, *Érmei*, 150; **Magyar orvosok**, 165; Mihályi, *Máramaros*; Mihályi, *Manuscris I*, 18; **Mihályi**, *Diplome*, 618 sq., nota 2; Bud, *Date*, 47; Filipașcu, *Maramureș*, 20; Lazin, *Circulația*, 112, nr. 11; Sășianu, *Moneda*, 131, nr. 66/II; Stanciu, *Descoperiri*, 175, nr. 13, B; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 127, nr. 33; Iaroslavski, *Daci*, 44; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 52, nr. 77; Iuga, *Teceu*, 232; Vizauer, *Denar*, 221.

-Denar emis în timpul lui Traian (98–117 e.n.), descoperită izolat, în 1938, cu prilejul unor lucrări agricole. După fotocopie, moneda este de tip Cohen², 84 sau BMC, 319.

Lit.: I. Bîlțiu Dăncuș, *Un sat maramureșean Jod – Ieudul*, în Almanahul cooperativelor << Plugarul >> din Ardealul de Nord, Cluj, 1944, 290 sqq. (lucrare menționată de Georgeta M. Iuga); **Mitrea**, *Monnaies*, 408, nr. 71 (informații F. Nistor și G. A. Bălan); **Mitrea**, *Monede*, 129, nr. 71; Stanciu, *Descoperiri*, 175, nr. 13, B; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 52, nr. 77; Iuga, *Teceu*, 232; Vizauer, *Denar*, 221.

-Începuturile extracției sării în localitate au fost date de mai mulți autori în epoca romană. Nu există dovezi documentare pentru o astfel de datare.

Lit.: Preisig, *Bergbau*, 303, 321; Mihályi, *Diplome*, 618 sq., nota 2; Schmidt, *Bányászat*, 331; Rákóczy, *Bányászat*, 775, 778; Bud, *Date*, 47.

-Un pinten din secolul XIV și o scăriță de fier, descoperite pe teritoriul localității, au fost în colecția Mihályi. Ele au figurat și în expoziția din 1876 de la Sighetu Marmatei și sunt menționate în oferta de vânzare a colecției, înaintată de Iulia Mihályi Ministerului Culturii, Direcția Muzeelor în 1955 (copia actului în Arhiva MJM).

Lit.: **Magyar orvosok**, 165¹⁶⁰; **Kacsó**, *Contribuții*, nota 1.

-Două curii nobiliare sunt atestate în localitate la 1459. Locurile în care acestea erau amplasate nu au fost încă precizate.

Lit.: **Mihályi**, *Diplome*, 421; Sebestyén, *Renașterea*, 170, nota 12.

-Potrivit tradiției locale, satul vechi Ieud s-ar afla la cca 2 km nord-est de centrul actual, pe un platou din apropierea pârâului Recea, în punctul *La Mănăstire*. Aici se vedeau, în 1911, ruinele unei biserici. Din lemnul mănăstirii a fost construit, potrivit lui I. N. Țuțuianu, casa parohială din Ieud. Același autor afirmă că s-au păstrat totuși ușile împărătești și iconostasul. Soarta acestora rămâne neprecizată.

Locul a fost identificat, în 1923, de M. Roska și I. Bârlea și a fost verificat printr-un sondaj, în toamna anului 1965, de R. Popa. La capătul estic al platoului, acolo unde se afla o ridicătură de teren de aproximativ 0,50 m, au fost găsite temelii de piatră ale unei biserici de lemn. S-a stabilit că biserica era

¹⁶⁰ Sunt menționate două scărițe date în secolul XIV.

compusă dintr-o navă dreptunghiulară lată de 5 m și lungă de cca 10 m, terminată spre răsărit cu un altar, ce pare a fi fost pentagonal. În interiorul bisericii a apărut groapa unui mormânt, în care s-au păstrat scândurile de stejar ale sicriului, ce nu conținea niciun schelet. Un al doilea mormânt a fost găsit în exteriorul bisericii, dar și aici sicriul de lemn avea ca și conținut doar un fragment din femurul unui schelet uman. Ceramica și monedele descoperite în acest punct dovedesc că monumentul a funcționat de-a lungul secolului XIX, începuturile sale putând data, potrivit autorului cercetării, cel mai devreme de la sfârșitul secolului XVIII. Biserica a fost demontată la sfârșitul secolului XIX sau la începutul celui următor. Secțiunile de control trasate pe restul platoului și pe latura lui nordică au dus doar la descoperirea unui număr mic de fragmente ceramice preistorice foarte corodate, care nu se leagă de vreun nivel arheologic consistent.

Lit.: **Bud, Date**, 101; **Metes, Mănăstiri**, 163; Filipașcu, *Maramureș*, 136; Țuțuianu, *Maramureș*, 17¹⁶¹; **Popa, Zdroba, Cuhea**, 49 sq., fig. 35; Popescu, *Fouilles 1965*, 398 sq., nr. 113; Popescu, *Săpături 1965*, 723, nr. 113; Opreș, *Mărturii*, 94, nota 13; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 152; Kacsó, *Maramureș*, 30; Kacsó, *Mărturii*, 27 sq.

-Fragmente ceramice medievale și un vârf de săgeată de fier, provenite din punctul *Prisaca*, se aflau în colecția școlii din localitate.

-Tradiția locală consemnează existența pe teritoriul localității a unei așezări întărite foarte vechi.

Lit.: **Mihályi, Máramaros**; Bud, *Date*, 46.

-În punctele de hotar *Cetățeaua*, *Cetățele*, *Dosul Cetățelei*, *După Mănăstire*, *După Mănăstur*, *Fața Soarelui*, *În Poduri*, *La Poduri*, *Măgura*, *Măguricea*, *Obreja*, *Poderei Dumbravii*, *Podereiul Gârbovii*, *Podereiul Mănăstirii*, *Poduri*, *Turnul Valea Cetățelei*, *Țintirimul Bătrân*, *Zăpodia Costesei*, *Zăpodiiile Barnei*, *Zăpodiiile Horenei* sunt prezente, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

¹⁶¹ Începuturile mănăstirii de la Ieud sunt datate în secolul XIII.

XXXIII. LĂPUȘ, comună

XXXIIIa LĂPUȘ

-În mai multe puncte de pe teritoriul localității: pe terasa a patra a râului Lăpuș, în locurile numite *Podanc*, *Tinoasa*; *Cioncaș* sau *Sub Cioncaș*, pe ogorul lui Grigore Giurgiu, la aproximativ 250 m pe partea dreaptă a șoselei Târgu Lăpuș – Băiuț, pe locul *La arini*, între partea vestică a mamelonului (rest de terasă ?) numit *Gruitul Târgului (Dâmbul lui Hoșporodic)* și pâraul Iedera, în *Valea Herții*, pe o porțiune de teren situată pe ambele maluri ale pâraului Herța, pe terasa înaltă a pâraului Certii, în locul numit *Valea Certiului*, pe *Drumul Colbului*, la marginea nord-estică a satului, pe partea dreaptă a șoselei Târgu Lăpuș – Băiuț, la suprafața solului, respectiv, în ultimul punct, în pavajul celor două drumuri care leagă șosea de terasa *Podoroi* (fig. 136), au fost găsite în cantități foarte mari nuclee, așchii, deșeuri ce păreau, având în vedere culoarea lor negricioasă și aspectul lor sticlos și lucios, a fi obsidian. După semnalările pe care le-am făcut specialiștilor paleoliticieni cu privire la posibila apariție a obsidianului la Lăpuș, au urmat mai multe campanii de cercetări de teren în localitate și în împrejurimi, în cadrul cărora au fost adunate noi mostre, precum și publicarea unor observații preliminare, ce consemnau existența rocii menționate în zonă.

Analizele de laborator făcute de prof. Michael Götzinger la Institut für Mineralogie und Kristallographie – Universität Wien (Institutul de Mineralogie și Cristalografie al Universității din Viena) stabilesc însă prezența în eșantioanele provenite de la Lăpuș a unor particule metalice. Acest fapt, dar și aspectul lor sunt, potrivit profesorului austriac, argumente pentru interpretarea pieselor analizate drept bucăți de zgură recente. Mathias Mehofer de la același institut consideră că particulele sesizate în probe nu sunt în mod necesar metalice, ci ar putea fi sulfide, ambele posibilități indică însă un proces tehnologic legat de o topitorie. Pentru a se obține un răspuns definitiv, el este de părere că mai sunt necesare și alte analize chimice. Katalin T. Biró consideră de asemenea aceste resturi ca fiind zgură provenită de la topitorii de fier, dar accentuează și ea necesitatea unor noi analize pentru dovedirea certă a originii lor artificiale.

Informațiile cu privire la rezultatele analizelor de laborator efectuate la Viena le datorez prof. Gerhard Trnka. Împreună cu cel menționat, am efectuat în mai multe ocazii cercetări de suprafață în locurile unde au fost descoperite resturile amintite.

Lit.: V. Chirica, C. Kacsó, M. Văleanu, *Carpica* 27, 1998, 9 sqq.; Păunescu, *PalEpiMold*, 59 sq.; Katalin T. Biró, *ArchMűhely* 2004/1, 5; Zs Kasztovszky, Katalin T. Biró, *ArchMűhely* 2004/1, 13 sq., Tabelul 1.

-Urme de locuire neolitică sunt semnalate dintr-un punct neprecizat de pe raza localității.

Lit.: **Maxim**, *Neo-eneoliticul*, 166, nr. 547.

-Un topor perforat neolitic (lung. 12,8 cm), confecționat din gresie, descoperit, se pare, în poziție secundară, în 1972, în dreapta râului Lăpuș, la

capătul nord-estic al localității, în punctul *Vârful Poienii*, se află la MJM (nr. inv. 3.325).

Lit.: **Kacsó, *Mărturii***, 198, pl. 11, 3; Bobîna, *Cercetări*, 10, nr. 21.

-Un topor perforat de piatră cu ceafa trapezoidală, probabil eneolitic, a ajuns în colecția muzeului din Cluj (nr. inv. I. 1.986).

Lit.: **Roska, *Az ősrégészet kézikönyve. II. Az újabb kőkor***, Cluj – Kolozsvár, 1927, fig. 31, 2; Roska, *Adatok*, 78, nr. 78; Roska, *Kolozskorpád I*, 75, nr. 226.

-Muzeul din Cluj a achiziționat prin cumpărare mai multe obiecte preistorice, care aparțin în majoritatea lor culturii Wietenberg și provin din raza localității. Dintre cele 33 de obiecte, înregistrate la data de 18 iulie 1902 sub numerele de inventar I. 1681–I. 1713, mai pot fi identificate în prezent 28: o bucată de corn, două oase de animale, două topoare de piatră fragmentare, 17 fragmente ceramice, o lingură de lut ars, o roțiță fragmentară, o fusaiolă, un „capăt de băț”, o amuletă de lut ars, o placă de gresie cu o perforație. Unul dintre fragmente provine de la un vas lucrat la roată, cu grafit în pastă, decorat cu striuri, și aparține epocii Latène. Nu s-a reușit identificarea punctului de hotar în care au ieșit la iveală aceste materiale.

Lit.: Roska, *Adatok*, 78, nr. 78 (placa de gresie este considerată greutate pentru undiță și este comparată cu piesele turdășene); **Roska, *Agyagművesség***, 11, nr. 26, fig. 8; Roska, *Kolozskorpád I*, 75, nr. 226; **Roska, *Repertórium***, 209, nr. 23, fig. 247; **Roska, *KözlKolozsvar*** 4, 1944, 27, nr. 48, fig. 15; Horedt, *Dacia N.S.* 4, 1960, 112, nr. 78; Kacsó, *Contribuții*, 38; Chidioșan, *Crisia* 1974, 156, nr. 13; Morintz, *Contribuții*, 19, fig. 1, B3; Chidioșan, *Wietenberg*, 20, nr. 13; Chidioșan, *Derșida*, 88, nr. 13; Kacsó, *Lăpuș*, 7; **Boroffka, *Wietenberg***, 52, nr. 242, pl. 84, 4-8; Kacsó, *ContrLăpuș*, 9; Rotea, *Wietenberg*; **Kacsó, *DescWiet***; Kacsó, *ColFloth*, 91; Gogâltan, *Locuiri*, 39.

-Din punctul *Cioncaș*, semnalat și în repertoriul publicat de M. Roska în 1942, precum și din punctul învecinat *Sub Cioncaș*, ambele aflate la cca 2 km de marginea sud-vestică a localității, în prelungirea înspre nord a terasei *Podanc*, am cules în mai multe ocazii fragmente ceramice, marea majoritate de la oale cu decor striat. Au apărut și alte forme ceramice, bine reprezentate fiind vasele vatră. Tot aici au ieșit la iveală și fragmente de vase negre în exterior, roșii în interior. Materialele, aflate la MJM, provin fie dintr-o așezare a grupului Lăpuș, fie din tumuli distruși.

Lit.: **Roska, *Repertórium***, 209, nr. 23; **Kacsó, *Noi descoperiri***, 111, 137, Anexa 1, nr. 76, pl. 12-13; Pop D., *Considerații*, 74, nr. 76; Marta, *Discoveries*, 319, nota 19.

-Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, în punctul *Podul Hotarului*, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în 1970, am găsit numeroase fragmente ceramice decorate cu striuri și cu caneluri. Ele provin fie dintr-o așezare a grupului Lăpuș, fie din tumuli distruși. (*Podul Hotarului II*).

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 111, 137, Anexa 1, nr. 77, pl. 14; Pop D., *Considerații*, 74, nr. 77.

-La aproximativ 2 km vest de marginea sud-vestică a localității, în stânga drumului Târgu Lăpuș - Băiuț, în imediata vecinătate a locului de vărsare a pârâului Tinoasa în Lăpuș, în locul numit *La Arini*, am identificat, cu prilejul mai multor periegeze începând din martie 1988, urmele unei așezări din epoca bronzului. La cercetările efectuate după 1995 au participat, în diferite campanii, B. Bobîna, C. Măgureanu, L. D. Nebelsick, D. Pop, G. Trnka, M. Voinaghi, precum și studenți de la Universitatea din München. Așezarea este parțial distrusă de râul Lăpuș, aflat în prezent într-o mișcare înspre stânga. Profilul vizibil în malul râului indică o grosime de cca 0,80 m a stratului de cultură. Dintre materialele recoltate se remarcă mai multe fragmente de oale decorate cu striuri, precum și un număr redus de fragmente decorate cu motive excizate-incizate. Ele însciu așezarea între cele ale grupului Lăpuș. Tot aici a fost găsit și un fragment de fructieră lucrată cu mâna, de culoare cenușiu-negricioasă, pasta cu pietricele, arderea foarte bună. Întrucât astfel de vase nu se cunosc în repertoriul de forme Lăpuș, este puțin probabil, totuși nu imposibil, ca fragmentul în cauză să aparțină acestui grup.

În vara anului 2002 au apărut aici, într-o porțiune aflată însă la cca 20 m în aval de zona în care au ieșit la iveală materialele mai sus-menționate, mai multe fragmente de străchini cu marginea invazată, care se încadrează, foarte probabil, în Hallstattul mijlociu.

La 27 mai 2006, împreună cu G. Trnka, am găsit, la cca 80-100 m est de porțiunea de teren anterior cercetată, tot pe mal, în imediata apropiere a unui vad actual de trecere a râului, alte fragmente ceramice, dintre care cele mai multe sunt striate. Aceste fragmente provin, foarte probabil, dintr-o extinsă așezare a grupului Lăpuș, căreia îi aparținea și porțiunea sesizată în punctul *La arini*.

În urma unor lucrări recente de consolidare a malurilor râului Lăpuș, situl arheologic din punctul *La arini* a fost în bună parte distrus, iar artefactele aflate în zona lucrărilor au dispărut.

Lit.: **Kacsó, *ContrLăpuș***, 9 sq.; **Kacsó, *Noi descoperiri***, 111 sq., 137, Anexa 1, nr. 78, 121, pl. 15; Kacsó, Pop D., *Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc*, CronCercArh Campania 2003, 2004, 177, nr. 101; Kacsó, Suci, 329; Pop D., *Considerații*, 74, nr. 78; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 646.

-Pe terasa a doua din stânga râului Lăpuș, în apropiere de vărsarea Tinoasei în râu, în locul numit *Răstoci*, am găsit la suprafață, în ziua de 20 iulie 1995, fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin grupului Lăpuș. Acest loc se află în imediata vecinătate sudică a punctului anterior. Pare destul de probabil că descoperirile din cele două puncte provin dintr-o singură așezare foarte întinsă. Un răspuns sigur în acest sens ar putea fi obținut prin efectuarea unor săpături aici. Dintre fragmentele ceramice adunate, cele mai multe au decor striat. Remarcabil este și un fragment dintr-o margine de strachină fațetată, de culoare neagră în exterior, roșie în interior.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 112, 137, Anexa 1, nr. 79.

-Cu ocazia construirii anexelor gospodărești la Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, la nord-est de localitate, în punctul *Tuliceasca* au fost scoase la iveală urmele unei așezări din epoca bronzului. Fragmentele ceramice pe care le-am cules în acest punct în vara anului 1996, majoritatea decorate cu striuri, indică apartenența așezării la grupul Lăpuș.

În același loc, Constantin Giurgiu a găsit, în 1975 sau 1976, un topor perforat de piatră, pierdut ulterior. Informație Ioan Bolchiș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 112, 137, Anexa 1, nr. 80, pl. 16, 1-3; Pop D., *Considerații*, 74, nr. 79.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o împreună cu G. Moldovan și D. Pop, în ziua de 23 august 1996, am identificat urmele unei așezări din epoca bronzului pe terasa înaltă din stânga Văii Cerțiului, în locul numit *Valea Cerțiului*, pe terenul lui Gh. Tomai, la cca 200 m sud de casa lui P. Muțiu. Punctul se află la aproximativ 1,5 km sud-est de localitate. Cele mai multe fragmente aparțin categoriei oalelor din pastă grosolană, relativ slab arse și sunt decorate cu striuri. A fost găsit și un fragment de ceașcă din pastă fină, bine arsă. Materialul aparține grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 112, 137, nr. 81, Anexa 1, pl. 19, 3-11; Pop D., *Considerații*, 74 sq., nr. 80.

-În dreapta Văii Herței, pe terasa înaltă din stânga Lăpușului, în porțiunea estică a terasei *Podanc*, în apropiere de locul în care a apărut depozitul de bronzuri Lăpuș II (vezi mai jos), în punctul *Valea Herții*, am găsit la suprafață, în ziua de 17 octombrie 1996, mai multe fragmente ceramice atipice, care par totuși să aparțină epocii bronzului și să provină dintr-o așezare. Recent am găsit în acest loc și fragmente ceramice decorate cu striuri, ce pot fi atribuite grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 112, 137, Anexa 1, nr. 82; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 81.

-La aproximativ 3 km nord de marginea dinspre Strâmbu-Băiuț a localității, în imediata apropiere a celui de al doilea lac artificial amenajat în zonă, în partea stângă a drumului de care ce duce la al treilea lac, D. Pop a găsit, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în ziua de 17 august 1996, numeroase fragmente ceramice. Cele mai multe sunt medieval târzii, unul este însă în mod cert preistoric și aparține, probabil, grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 112 sq., 137, Anexa 1, nr. 83; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 82.

-Pe panta nordică a dealului *Pe Mlacă* sau *Vârful Mecrii*, aflat la sud-vest de localitate, în prelungirea terasei *Podanc*, în punctul numit *Sub Mlacă*, în vara anului 1996 am găsit un număr foarte mare de fragmente ceramice, cele mai multe decorate cu striuri, altele fiind de culoare neagră în exterior, roșie în interior, având decor canelat. Ceramică de acest fel a fost găsită în acest punct și de D. Pop, cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse în primăvara anului 2002. Ceramica provine dintr-o așezare sau un tumul izolat al grupului Lăpuș.

Cu prilejul unor cercetări recente, din anii 2007 și 2008, pe care le-am efectuat împreună cu Carola Metzner-Nebelsick și L. D. Nebelsick, precum și cu studenții de la Universitatea Ludwig Maximilian din München, am descoperit pe cele trei movile din vârful dealului fragmente ceramice identice cu cele prezente în necropola din Bronzul târziu (vezi mai jos), astfel că se poate afirma cu suficientă siguranță că acestea, remarcate deja cu prilejul campaniilor din anii '70 ai secolului trecut, sunt de asemenea construcții artificiale și aparțin, foarte probabil, unui ansamblu comun cu tumulii de pe terasă.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 113, 137, Anexa 1, nr. 84, pl. 20.

-Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, în locul numit *Dumbrăvița*, în apropiere de punctul unde a fost găsită o spadă fragmentară cu cupă la mâner (vezi mai jos), am identificat, în ziua de 14 mai 1998, cu prilejul unei periegeze efectuate împreună cu D. Pop, urmele unei așezări din epoca bronzului. Cele mai multe dintre fragmentele ceramice găsite aparțin categoriei de ceramică grosolană, decorată cu striuri, au apărut însă și câteva de culoare neagră în exterior, roșie în interior. Ele indică apartenența așezării la grupul Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 113, 137, Anexa 1, nr. 85; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 83.

-În marginea sud-vestică a terasei *Podanc*, în dreapta Văii Tinoasei, în punctul *Tinoasa*, au fost culese de la suprafață numeroase fragmente ceramice, în majoritate striate. Ele provin din tumuli distruși sau dintr-o așezare Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 113, 137, Anexa 1, nr. 86, pl. 16, 4-17, pl. 17-19, 1-2; Marta, *Discoveries*, 319, nota 19.

-La cca 200 m nord de tumulul 21 și 300 m est de punctul *Cioncaș I*, în punctul *Cioncaș II*, aflat pe panta terasei *Podanc*, am găsit, în august 2003, numeroase fragmente ceramice, majoritatea striate, ce semnalează prezența probabilă a unor urme de locuire ce aparțin grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 113, 137, Anexa 1, nr. 90; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 86.

-La aproximativ 1,5 km sud-vest de localitate se află o necropolă tumulară din Bronzul târziu, cu tumulii răspândiți pe terasa a patra a râului Lăpuș, în locurile numite *Podanc* (fig. 137), *Podancul Mare* și *Podul Hotarului* (*Podul Hotarului I*), despărțite de văile adânci ce străbat longitudinal terasa de la sud la nord, pe versantul vestic al dealului *Gura Tinoasei*, de la sud de terasa *Podanc*, în prelungirea acesteia și în imediata vecinătate a Văii Tinoasa, precum și pe vârful dealului *Pe Mlacă*. Terasa a patra este cea mai extinsă ca lungime și lățime și cea mai bine conservată dintre terasele Lăpușului, ea având o suprafață netedă, ce urmează aproape exclusiv curba de nivel de 400 m, iar dealurile ce se află în continuarea terasei, inclusiv cele pe care au fost ridicați tumulii, sunt relativ joase și au pante puțin abrupte. În porțiunea dintre localitățile Rogoz și Lăpuș, unde se găsește și necropola tumulară, terasa are aspectul unor poduri înclinate prelung, care au lățimile de peste 0,5 km, muchiile fiind ușor coborâte.

Tumulii erau grupați în mai multe sectoare distincte, dintre care câte două se aflau pe *Podanc* și, probabil, pe *Podul Hotarului I*, câte unul pe *Podancul Mare*, pe dealurile *Gura Tinoasei* și *Pe Mlacă*. În afara acestor grupări, existau și câțiva tumuli izolați, plasați la o distanță destul de apreciabilă atât unul față de altul, cât și față de grupări.

Grupările tumulare au fost notate astfel: **a).** Gruparea I – pe *Podanc*, în apropierea muchiei terasei; **b).** Gruparea II – pe *Podancul Mare*; **c).** Gruparea III – pe *Podanc*, la sud-est de gruparea I, clar despărțită de aceasta printr-o vâlcea adâncă, cu un duct aproape longitudinal pe terasă, vizibilă încă în anii '60 ai secolului XX, în prezent însă dispărută în urma lucrărilor agricole, ce au început în acest loc după anii menționați; **d).** Gruparea IV – pe *Podul Hotarului I* (săpături Szendrei); **e).** Gruparea V – pe dealul *Gura Tinoasei*; **f).** Gruparea VI – pe *Podul Hotarului I*; **g).** Gruparea VII – pe dealul *Pe Mlacă*. Este incertă doar amplasarea în teren a grupării IV, prima cercetată în cadrul necropolei. Pare destul de probabil că cei patru tumuli încă vizibili pe terasa *Podul Hotarului* nu fac parte din această grupare, având în vedere precizarea că toate movilele ce îi aparțineau au fost săpate deja în secolul XIX.

Pe baza observațiilor de teren și a unor consemnări din literatura mai veche, au putut fi identificați 15 tumuli în gruparea I, 11 în gruparea II, 11 în gruparea III, 14 în gruparea IV, nouă sau zece în gruparea V (numărul tumulilor din această grupare este deocamdată nesigur; este posibil ca anumite ridicături, considerate drept movile funerare, să fie în realitate doar denivelări de teren de forma unor mici movile), patru în gruparea VI și trei în gruparea VII. La aceștia se adaugă încă trei tumuli izolați, prezenți pe terasa *Podanc*, precum și un număr neprecizabil de tumuli distruși de lucrările agricole, ale căror urme probabile sunt trădate de prezența la suprafață în perimetrul necropolei a unor cantități mari de ceramică.

Cei 15 tumuli din gruparea I au fost ridicați unul lângă altul, pe o porțiune de teren relativ restrânsă. Din cauza înălțimii apreciabile a unora dintre movile și a densității lor, zona acestei grupări a fost puțin afectată de lucrările agricole. Cu excepția a doi tumuli din marginea grupării, ceilalți erau foarte bine conservați. Deși se găseau foarte aproape unul lângă altul, conturul fiecărui tumul a putut fi clar marcat. După dimensiuni, în cadrul grupării doi tumuli erau mari (diametrele 28,50, respectiv 42 m), opt mijlocii (diametrele între 16 și 22 m) și cinci mici (diametrele între 10 și 14 m).

Tumulii grupării II erau mult mai răsfirați și ocupau o suprafață de teren destul de mare. O parte dintre ei se prezentau complet aplatizați, distingerea și marcarea conturilor lor fiind realizate doar cu o anumită dificultate. Tot aici erau însă și două movile de foarte mari dimensiuni, cu diametrele de peste 60 m.

În cadrul grupării III, care avea de asemenea tumulii răsfirați pe o suprafață destul de mare, se afla tumulul cel mai mare din cimitir, cu o înălțime de peste 6 m și diametrul de peste 70 m. Ceilalți tumuli din această grupare aveau de asemenea diametrele foarte mari, înălțimile lor erau însă relativ

modeste. Forma unora dintre ele, datorită lucrărilor agricole care au afectat mantalele de pământ, era oval-alungită. Există aici și un tumul complet distrus.

Dintre cei 14 tumuli ai grupării IV de pe *Podul Hotarului*, la sfârșitul secolului XIX cel mai mare era în bună parte distrus de „căutătorii de comori”. În jurul lui erau dispuși celelalte tumuli. S-a apreciat că tumulii mai mici aveau înălțimile între 1 și 5,5 m. Pare însă foarte probabil, având în vedere dimensiunile restului movilelor cimitirului, că înălțimea maximă menționată este exagerată.

Tumulii din gruparea V sunt fără excepție de mici dimensiuni. Se pare că o parte dintre ei au fost amplasați pe un aliniament orientat est-vest, cu o distanță de câțiva metri între movile. Cel puțin unul dintre tumulii acestei grupări se află în afara aliniamentului menționat.

Cei patru tumuli din gruparea VI au fost reperați deja la începutul anilor '70 ai secolului trecut, ca și cei trei tumuli din gruparea VII. Cele mai multe dintre movile sunt de mari dimensiuni, mai ales diametrele lor fiind impresionante. Unul dintre tumulii grupării VI a fost recent parțial distrus de lucrările de drenaj executate de proprietarul terenului. Am reușit doar salvarea unei cantități apreciabile de ceramică, ce provine dintr-un strat de arsură plasat la marginea movilei.

Tot pe terasa *Podul Hotarului*, la aproximativ 150 m sud-est de gruparea VI, am identificat, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în ziua de 5 septembrie 2011, un tumul puternic aplatizat, cu diametrul de cca 15 m. Am recuperat din porțiunea cea mai înaltă a movilei mai multe fragmente ceramice de certă factură Lăpuș.

Cei trei tumuli din gruparea VII au diametrele mari, dar înălțimile relativ joase. Locul în care se află ele oferă o bună vizibilitate asupra unei bune părți din valea Lăpușului. Este posibil, având în vedere poziționarea lor dominantă, ca acești tumuli să fi avut o altă semnificație decât cei amplasați pe terasă, respectiv pe panta unui deal.

Tumulii izolați de pe *Podanc* erau de dimensiuni mijlocii. Doi dintre ei se aflau în apropierea muchiei terasei, astăzi fiind, datorită lucrărilor agricole, abia vizibili. Cel de al treilea tumul era plasat pe același aliniament cu tumulii din gruparea I, la aproximativ 200 m est de aceștia.

În prezent, datorită cultivării intense a întregii terase, parțial și a zonei colinare aflate în prelungirea acesteia, dar și din cauza cercetărilor arheologice care s-au efectuat, aspectul necropolei tumulare s-a schimbat în mod radical față de cel din urmă cu doar trei-patru decenii, atunci când și cea mai mare parte a terenului pe care se aflau amplasate movilele funerare era folosită drept pășune. Schimbarea cea mai vizibilă se sesizează în privința dimensiunilor unor tumuli, acum mult mai aplatizați, având și contururile mai mult sau mai puțin modificate. Firește, primele patru grupări au fost descrise potrivit situației constatate la Lăpuș la sfârșitul secolului XIX, respectiv la sfârșitul anilor '60 ai secolului trecut, în timp ce celelalte grupări în conformitate cu situația actuală.

Prima menționare a unor fragmente ceramice găsite la Lăpuș, prezente într-o colecție particulară, datează de la 1889. M. Roska a presupus că aceste fragmente provin din necropola tumulară, nu există însă nicio certitudine în acest sens.

Cel dintâi cercetător al necropolei a fost J. Szendrei. El a săpat în 1890 mai mulți tumuli din gruparea IV. Foarte sumarul raport publicat cu privire la aceste săpături cuprindea, pe lângă descrierea poziției topografice și a aspectului tumulilor, date cu privire la ritul de înmormântare observat și la inventarul arheologic descoperit. Se preciza că, sub stratul vegetal, tumulii conțineau un strat gros de pietre de râu depuse fără vreo ordine precisă, care acoperea inventarul, compus exclusiv din ceramică fragmentară, printre acestea aflându-se și resturile incinerării, oase calcinate și bucăți de cărbune. J. Szendrei era de părere că oasele calcinate au fost depuse inițial în urne de foarte mari dimensiuni, care s-au spart însă din cauza solului umed și a stratului de pietre care a fost așezat deasupra lor. În raport se mai spunea că în tumulul mare localnicii au descoperit o ceașcă de bronz decorată, care nu a putut fi recuperată. Se afirma totodată că ritul de înmormântare practicat la Lăpuș era în toate amănuntele sale identic cu cel sesizat la tumulii de la Suci de Sus–Troian.

Soarta materialului descoperit de J. Szendrei la Lăpuș nu este cunoscută. În mod cert, el a predat la MNMB un singur fragment ceramic, provenit de la un vas pântecos înalt, negru în exterior, roșu în interior, ornamentat cu caneluri. Acest fragment se află și în prezent în colecția acestui muzeu (nr. inv. 102. 1890. 7).

La o dată neprecizată, probabil încă în deceniile de sfârșit ale secolului XIX, a efectuat cercetări în cimitirul de la Lăpuș și D. Teleki. Puținele informații în legătură cu aceste cercetări ne sunt furnizate de către M. Roska, care afirmă că Teleki a săpat mai mulți tumuli în punctul *Podanc* și a găsit morminte de incinerare cu ceramică de factură Suci de Sus, precum și un topor de bronz.

Pe *Podanc* s-au constatat urme de săpături mai vechi la trei tumuli, unul fiind complet distrus, alți doi, cercetați și ulterior, în 1961, respectiv 1972, și notați C, respectiv 14, fiind în bună parte deranjați. Cele trei movile erau plasate în porțiunile mărginașe ale grupării I. Este posibil ca acești tumuli să fi fost cei cercetați de către D. Teleki, nu este însă exclus ca urmele săpăturilor efectuate de el să fi dispărut complet.

Materialul ceramic găsit de către Teleki la Lăpuș s-a amestecat ulterior cu descoperirile de la Suci de Sus, astfel că identificarea sa certă în prezent nu mai este posibilă. Încercarea lui T. Bader de a separa, pe baze tipologico-stilistice, a marcajelor și a înscrisurilor din registrele de inventar, ceramica din cele două localități, ajunsă în colecția Teleki și păstrată în prezent la muzeul din Tg. Mureș, a dat doar rezultate parțiale.

Cercetările de la Lăpuș au fost reluate în 1961 sub conducerea lui M. Rusu, din colectiv făcând parte și I. Ordentlich. În acel an au fost săpați trei tumuli din gruparea I (tum. A-C), materialul descoperit fiind depus la MNIT.

Ulterior, o parte a acestuia a ajuns la Muzeul Militar Central din București, respectiv la MJM.

Pe baza ceramicii găsite în tumulii cercetați, vase canelate, negre în exterior, roșii în interior, asociate cu fragmente decorate cu motive spiralo-geometrice realizate în tehnica exciziei-inciziei, M. Rusu a înscris cimitirul tumular de la Lăpuș printre monumentele hallstattiene timpurii și l-a atribuit culturii Sântana-Lăpuș-Pecica, termen ce se dorea a fi corespondentul românesc a unei denumiri introduse cu puțină vreme în literatură, și anume cea de cultura Gáva.

Încadrarea propusă de arheologul clujean a fost preluată de numeroși cercetători români și străini, iar unul dintre vasele descoperite în tum. A a fost publicat în mai multe studii referitoare la cultura Gáva.

Săpăturile au continuat, sub egida MJM, între anii 1967 și 1974, când au fost cercetați 20 de tumuli: 10 din gruparea I (tum. 1-7, 9, 10, 14), șapte din gruparea II (tum. 11, 12, 15-19), doi din gruparea III (tum. 13, 20), precum și unul izolat (tum. 8). În campaniile din 1967 și 1968 echipa de cercetare a fost formată din C. Kacsó și I. Ordentlich, în următorii ani săpăturile fiind efectuate sub conducerea lui C. Kacsó, asistat în anumite perioade de N. Reisfeld.

Au fost descoperite cu acest prilej cantități foarte mari de artefacte, în primul rând ceramică (fig. 138-146), precum și piese de metal (bronz, aur, fier), os, piatră și lut ars. Totodată, au fost înregistrate numeroase observații cu privire la ritul și ritualul funerar. Rezultatele obținute au permis noi considerații în legătură cu încadrarea cronologică și culturală a necropolei, în bună parte diferite de cele exprimate după săpăturile efectuate la Lăpuș în anul 1961.

Am revenit la cercetarea necropolei în anul 1995, când am fost obligat să execut o săpătură de salvare în tumulul cu dimensiunile cele mai mari din gruparea I (tum. 21) și singurul încă necercetat, întrucât proprietarii locului pe care era amplasată movila au încercat să o distrugă, pentru a obține un teren utilizabil în agricultură. Cercetarea acestui tumul a fost încheiată în 2004. La lucrări au mai participat, perioade mai lungi sau mai scurte, din partea muzeului din Baia Mare R. Cardoș, D. Ghiman, Dorina Mirișan, G. Moldovan, D. Pop și Z. Șomcutean, precum și studenți de la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia și Universitatea din București. La campania de săpături din anul 2002 au luat încă parte Nona Palincaș și F. Gogâltan.

Între anii 2004 și 2006 au fost cercetați de către colectivul de la muzeul băimărean trei tumuli de dimensiuni mai mici din cadrul grupării V (tum. 22-24). Această grupare am identificat-o în 1995, în urma unei informații primite de la un localnic, Dumitru Perța. Într-unul din tumuli de aici (tum. 22) au apărut vase reprezentative pentru o etapă mai nouă din evoluția cimitirului.

În anii 2007-2010, în cadrul unui proiect de cercetare comun româno-german, au fost cercetați tumuli 25 și 26 din gruparea III (colectiv C. Kacsó, Carola Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, precum și numeroși cercetători, doctoranzi și studenți din Germania, Polonia, România, Cehia, Ungaria, Austria, Anglia etc.). Investigarea tumului 26 continuă și în prezent, în colectivul de

cercetare integrându-se, începând cu campania din 2010, și B. Bobîna de la muzeul din Baia Mare.

Proiectul de cercetare actual cuprinde, în afara săpăturilor propriu-zise, investigații complexe dendrocronologice (F. Herzig), pedologice (Dagmar Fritzscht), de paleovegetație și paleofaună (M. Peters), de ceramologie (Corina Ionescu, V. Höck) și de geologie (D. Iștván), analize de izotopi de metale grele (W. Shotyk), o nouă ridicare topografică a necropolei și prospecțiuni geofizice (M. Kralisch, U. Schultz, Ł. Pospieszny, M. Jaeger), datări C^{14} (T. Goslar), identificarea de noi obiective arheologice etc. Cercetările de teren efectuate în 2007-2008 și 2011 au permis descoperirea (redescoperirea) unor tumuli pe terasa *Podul Hotarului* și pe vârful de deal *Pe Mlacă*.

Tumulul A (înălț. 1 m, diam. 14 m). Vatra de incinerare era de forma unei mici movile, amplasate în centru, cu înălțimea de 0,50 m și diametrul de 7 m. În urma incinerării s-a format un strat gros de arsură, iar resturile de ardere au fost lăsate pe loc. Marea majoritate a oaselor calcinate au fost adunate într-un vas pântecos de mari dimensiuni, care a fost așezat răsturnat pe o parte. Urna a fost depusă pe fragmentele unui vas cu două torți, iar lângă ea au mai fost așezate un vas mare pântecos întreg, o strachină și trei farfurii. La vest, sud-vest și sud de vatră, în imediata sa apropiere, se aflau trei grupări de mici depuneri de resturi arse. Vatra de incinerare și depunerile de resturi arse au fost acoperite cu un strat de lut galben deschis, cu o grosime de 0,10–0,12 m. Mantaua de pământ conținea, mai ales în porțiunea vestică a tumulului, o cantitate foarte mare de pietre de râu, precum și numeroase fragmente ceramice. Faza Lăpuș II.

Tumulul B (înălț. 2 m, diam. 22 m). La baza tumulului se aflau două depuneri de resturi arse. Într-una, mai masivă, era prezentă și o cantitate impresionantă de oase calcinate de animale, în special de cal, fragmente ceramice, 11 nituri de bronz întregi sau fragmentare, un fragment de verigă de picior (?), mai multe fragmente mici de psalii din corn de cerb decorate cu motive geometrice excizate-incizate. Zona de depunere a acestor resturi a fost în prealabil puternic arsă. Depunerile au fost acoperite cu un strat gros de pământ, astfel fiind realizată o movilă cu înălțimea în centru de 1 m. O groapă de formă ovală, practică în această movilă, conținea, pe lângă resturi arse, numeroase bucați de chirpici, printre care și câteva ornamentate. Groapa se adâncea până la nivelul solului antic. În partea superioară și centrală a movilei mici s-au depus, pe un perimetru aproximativ circular, alte resturi arse. Acestea au fost la rândul lor acoperite cu un strat de pământ gros de 0,15 m, peste care, tot în poziție centrală, s-au depus alte resturi arse, după ce în prealabil a ars aici un foc de mare intensitate. Printre resturi se aflau câteva oase calcinate de animale și fragmente dintr-un vas de mari dimensiuni. Întregul ansamblu astfel realizat a fost acoperit cu o manta de pământ, ce conținea o cantitate apreciabilă de pietre de râu, concentrate mai ales în zona de deasupra depunerii cu oase calcinate de la baza tumulului. În manta erau prezente și numeroase fragmente ceramice, multe provenind de la vase pântecoase înalte. Faza Lăpuș II.

Tumulul C (înălț. 0,50 m, diam. 10 m). Tumul puternic aplatizat și în bună parte distrus, în care s-au găsit doar câteva fragmente ceramice și urmele unei vetre (vatră de incinerare ?).

Tumulul 1 (înălț. 1,90 m, diam. 20,50 m). O platformă ușor înălțată de formă ovală (vatră de incinerare ?), cu diametrele de 6,80/7,10 m, puternic arsă, grosimea stratului de arsură fiind de 0,08-0,10 m, se afla pe solul antic, aproximativ în centrul tumulului. În porțiunea sa centrală, ea se prezenta puternic alveolată. Platforma a fost curățată de cărbune și cenușă, care au fost depuse în trei grupuri în marginea sa sud-estică, sud-vestică și vestică. Pe platformă a apărut doar un singur os calcinat (de animal ?), lung. cca 12 cm¹⁶², precum și numeroase fragmente ceramice, așezate în mai multe grupuri. În stratul de pământ de deasupra platformei a ieșit la iveală, la adâncimea de 1,40 m, un celt de fier. În jurul platformei și în toată zona de deasupra sa a fost depusă o cantitate foarte mare de pietre de râu. În mantaua de pământ ce acoperea întregul ansamblu, mai ales în partea sa centrală, între 0,20 și 0,60 m, au fost identificate alte grupaje de fragmente ceramice. Faza Lăpuș I.

Tumulul 2 (înălț. 1,40 m, diam. 18 m). Vatra de incinerare a fost amenajată pe o movilă de pământ de formă ovală, cu diametrele de 5,50/7,65 m și înălțimea de 0,30 m, ridicată pe solul antic, în centrul tumulului. Stratul de arsură de pe suprafața sa era mai gros în porțiunea centrală, fiind de cca 0,10 m, și mai subțire înspre margini, unde nu depășea 0,04-0,05 m. Vatra a fost curățată, iar cărbunele și cenușa au fost depuse în două grupuri, aflate la est și nord-vest de vatră. Spre marginea vetrei au fost sesizate trei gropi de mici dimensiuni, cu diametrele de 0,10 m, ce se adânceau până în solul antic. Este posibil să fi fost gropi de par. Oasele calcinate au fost găsite grupate aproximativ în centrul vetrei. Deasupra și în jurul lor se aflau numeroase fragmente ceramice. Tot aici au apărut un topor cu disc și spin miniatural, o lamă de pumnal, patru inele de aur de dimensiuni diferite, depuse unul în altul, precum și 108 perle de aur. Mantaua de pământ, mai ales în porțiunea de deasupra vetrei, conținea o cantitate foarte mare de pietre de râu. Sub și deasupra pietrelor au fost identificate mai multe grupaje de fragmente ceramice. Faza Lăpuș I.

Tumulul 3 (înălț. 0,85 m, diam. 13,50 m). Vatra de incinerare a fost amenajată pe o mică movilă de pământ de formă ovală, cu diametrele de 2,40/4 m și înălțimea de 0,30 m. Stratul de arsură se prezenta relativ uniform pe întreaga suprafață a vetrei, fiind totuși ceva mai gros în porțiunea sa centrală, unde era de 0,06 m. Cărbunele și cenușa au fost curățate de pe vatră și depuse într-un grup la est de vatră. Oasele calcinate au fost strânse în partea nord-vestică a vetrei, iar inventarul, ce consta exclusiv din fragmente ceramice, a fost răspândit pe întreaga sa suprafață. Alte fragmente ceramice, în special de cești, au fost depuse în porțiunea aflată imediat deasupra vetrei. Mantaua de pământ

¹⁶² S-a omis menționarea prezenței acestui os în descrierile publicate în Ordentlich, Kacsó, *Lăpuș*, 12 și Kacsó, *Lăpuș*, 141.

conținea o cantitate mare de pietre de râu, plasate mai cu seamă tot deasupra vestei. În porțiunea sud-vestică a mantalei, la adâncimea de 0,35 m, erau prezente fragmente dintr-o strachină. Faza Lăpuș I.

Tumulul 4 (înălț. 1,20 m, diam. 16 m). Conținea două vetre de incinerare. Vatra nr. 1 a fost amenajată pe o mică movilă de formă ovală, cu diametrele de 4/4,70 m și înălțimea de 0,20 m, ridicată pe solul antic, în centrul tumulului. Stratul de arsură de pe vatră era mai gros în porțiunea sa centrală, aici fiind de 0,06 m, și mai subțire înspre margini. Cărbunile și cenușa curățate de pe vatră au fost depuse într-un singur grup, la nord-vest de vatră. Oasele calcinate se aflau grupate în centrul vetrei. Deasupra și în jurul lor s-au găsit numeroase fragmente ceramice, un topor cu disc și spin, o lamă de pumnal, un inel de aur și 121 perle de aur. În timpul ridicării mantalei de pământ a fost amenajată cea de a doua vatră de incinerare. Ea se afla pe o suprafață de formă ovală, cu diametrele de 2,10/2,75 m, care avea o porțiune relativ dreaptă, mai înaltă, și o porțiune puternic înclinată. Stratul de arsură a acestei vetre avea grosimea de 0,10 m. Cărbunile și cenușa de aici nu au fost îndepărtate, doar oasele calcinate au fost adunate în centrul vetrei. În apropierea lor au fost depuse fragmente ceramice, un celt și o daltă de bronz. În mantaua de pământ au mai apărut sporadic fragmente ceramice, printre care și unele ce aparțineau unuia dintre vasele de pe vatra nr. 1. În partea nord-estică a tumulului, la adâncimea de 0,20-0,30 m, se afla un grupaj de pietre de râu. Faza Lăpuș I.

Tumulul 5 (înălț. 1,20 m, diam. 13,80 m). Vatra de incinerare a fost amenajată direct pe solul antic, într-o porțiune foarte ușor adâncită, poate naturală, de formă aproape pătrată, cu lungimea laturilor de 4,50/4,65 m. Cărbunile și cenușa curățate de pe vatră au fost depuse pe marginea acesteia. Oasele calcinate erau grupate în centru, aici aflându-se și majoritatea inventarului, ce consta din fragmente ceramice, un buton discoidal de bronz cu un rest de tijă (probabil capul unui ac), 39 perle și trei bobite de aur. În mantaua de pământ, lipsită de pietre de râu, erau prezente disparat fragmente ceramice. Faza Lăpuș I.

Tumulul 6 (înălț. 1 m, diam. 20 m). Vatra de incinerare a fost amenajată pe o mică movilă aproape circulară, cu diametrul de 5 m și înălțimea de 0,50 m, ridicată în centrul tumulului. Înainte de incinerare, în mijlocul movilei mici s-a practicat o groapă cu gura circulară, având un diametru de 1 m, care se adâncea până la pământul viu. În ea au fost depuse resturi arse și două vase, așezate unul în altul, dintre care unul era întreg, iar din celălalt se păstra doar partea sa superioară. Marea majoritate a oaselor calcinate au fost găsite pe fundul unui vas de mari dimensiuni sau în apropierea acestuia. Tot în acest vas au apărut 163 de perle de aur de formă bitronconică. Pare foarte probabil că vasul menționat era urna în care au fost adăpostite resturile incinerării. Ea s-a fragmentat datorită presiunii pământului și a pietrelor depuse deasupra vetrei. În apropierea presupusei urne au fost descoperite alte numeroase fragmente ceramice, ce proveneau de la mai multe vase, o rondelă de lut ars și două perle de staniu. În partea sud-vestică a tumulului, tot la baza acestuia, se găsea o

depunere masivă de resturi arse, care conținea și un număr mare de fragmente ceramice, precum și mică piesă de harnașament, un opritor cu capetele discoidale. În jurul vetrei și deasupra ei a fost așezată o cantitate foarte mare de pietre de râu și câteva bucăți masive de stâncă. În mantaua de pământ au ieșit la iveală alte numeroase fragmente ceramice. Fig. 147. Faza Lăpuș II.

Tumulul 7 (înălț. 1,25 m, diam. 20 m). Vatra de incinerare a fost amenajată pe o mică movilă, de formă aproape dreptunghiulară, cu lungimea laturilor de 3,50/7,20 m și înălțimea de 0,40 m, ridicată în centrul tumulului. Stratul de arsură de pe suprafața vetrei era mai gros în porțiunea centrală, aici fiind de 0,06 m, și mai subțire înspre margini. Oasele calcinate au fost strânse și depuse puțin mai la sud de centrul vetrei, în timp ce inventarul se afla răspândit pe aproape întreaga sa suprafață. Acesta consta din ceramică, opt perle și o sârmă răsucită de aur. Câteva vase au fost depuse întregi. Astfel, în apropierea marginii sudice a vetrei se găsea un vas vatră, așezat în poziție oblică și cu gura în jos, iar lângă el două capace, dintre care unul fragmentar. În porțiunea centrală a vetrei se afla o ceașcă cu toarta ruptă, așezată tot cu gura în jos. Fragmente de la alte vase erau dispersate în diferite porțiuni ale vetrei. Tot aici au apărut, de asemenea, răzleț, pietre de râu. Acestea au ieșit la iveală, în cantități relativ mari, și în diferite porțiuni ale mantalei de pământ. Tot în manta, în apropiere de marginea sud-vestică a tumulului, la adâncimea de 0,40 m, au fost descoperite fragmente dintr-un vas mare de tip sac, care a fost depus inițial întreg, poate în poziție oblică, cu gura orientată înspre vest. Lângă vas se găseau mai multe fragmente ceramice, printre care și unul ce aparținea unuia dintre capacele de pe vatră. Fig. 148. Faza Lăpuș I.

Tumulul 8 (înălț. 1,10 m, diam. 17 m). La baza tumulului, direct pe solul antic, se afla o depunere de formă aproximativ ovală de resturi arse, având aspectul unei mici mobile cu înălțimea în centru de 0,35 și diametrele de 3,90/5,60 m. Ea era plasată în partea sud-vestică a tumulului și conținea, pe lângă pământ ars, o cantitate foarte mare de fragmente ceramice, majoritatea provenind de la vase de provizii, din care o parte prezenta urme de arsură secundară sau era vitrifiată. La același nivel se găseau mai multe grupaje de fragmente ceramice. Acest prim nivel de depunere a fost acoperit cu un strat de pământ. El se extindea pe o suprafață mult mai mare decât cea ocupată de primele depuneri și a constituit baza de depunere a unor noi resturi arse, care au format o suprafață de formă aproape perfect ovală, cu diametrele de 9,80/13,30 m și o grosime de 0,15-0,20 m. Această depunere conținea o cantitate foarte mare de cenușă și cărbune, un număr mare de fragmente ceramice, așezate în grupuri, foarte numeroase bucăți de chirpici, precum și câteva pietre de râu, care erau, de asemenea, grupate. În două locuri, înspre marginea depunerii, se găseau resturi de la bârne carbonizate. Cea de a doua depunere căpăcuia, în porțiunea sa sudică, o groapă cu gura circulară (diam. 0,85 m), cu pereții puternic arși, ce se adâncea până aproape de baza primei depuneri. Ea conținea, pe lângă un număr mic de fragmente ceramice, foarte multe bucăți de chirpici și o placă

ornamentată cu un relief spiralic, realizată tot din lut ars. În acest tumul nu au fost găsite oase umane sau de animale. Faza Lăpuș II.

Tumulul 9 (înălț. 1,50 m, diam. 20,25 m). Vatra de incinerare a fost amenajată pe o movilă cu înălțimea în centru de 0,75 m și diametrele de 6,80/7,50 m, care avea o suprafață netedă destul de extinsă și pereții mărginași relativ înalți și puternic înclinați. Stratul de arsură era mult mai accentuat în porțiunea centrală a vetrei, aici având o grosime de 0,10 m, și mai subțire înspre margini. O parte din cărbune și cenușă era depusă în două mici grupuri aflate la vest de vatră, o altă parte ocupa o porțiune destul de extinsă în marginea nord-estică a vetrei. Oasele calcinate se găseau grupate în centru, deasupra și în apropierea lor fiind așezate în mai multe grupuri fragmente ceramice, mai multe fragmente de aplici de bronz în formă de opt, o perlă de bronz, un fragment dintr-un obiect de bronz cu destinația neprecizată, mai multe mici fragmente dintr-un celt, 19 perle de aur. Foarte aproape de marginea sud-vestică a tumulului, direct pe solul antic, se găsea o depunere de resturi arse, ce conținea pământ ars, cărbune, cenușă, un număr foarte mic de fragmente ceramice și câteva oase calcinate de animale. Deasupra vetrei de incinerare, separat de un strat de pământ cu o grosime de cca 0,10-0,15 m, au fost depuse foarte multe cești. În mantaua tumulului, la diferite adâncimi, dar întotdeauna în porțiunea de deasupra vetrei, se aflau grupuri de fragmente ceramice, din care cele mai multe aparțin aceluiași vase ca și cele de pe vatră. În pământul din care a fost ridicată movila pe care a fost amenajată vatra de incinerare s-au găsit, de asemenea, câteva fragmente ceramice. Ele nu aparțin unor vase ale căror fragmente au fost descoperite și în alte părți ale tumulului, dar sunt de aceeași factură cu acestea. Faza Lăpuș II.

Tumulul 10 (înălț. 2,90 m, diam. 28,40 m). În centrul tumulului se afla o movilă de formă ovală cu diametrele de 8,30/11,10 m și înălțimea de 0,50 m, care a fost ridicată pe solul antic, pe o porțiune de teren în prealabil foarte puternic arsă. Movila prezenta un strat de arsură relativ uniform, gros de 0,10 m, pe aproape întreaga sa suprafață, doar în partea înclinată dinspre sud stratul avea o grosime mai mică. Platforma arsă a fost curățată de cărbune și cenușă, care au fost depuse în două grupuri în marginea sa nordică și nord-estică. Pe această platformă, de altfel identică ca aspect cu vetrele de incinerare din ceilalți tumuli, nu a apărut niciun os calcinat, erau prezente însă câteva oase (de animale ?) nearse, care s-au pulverizat la atingere. Mai ales în porțiunea sud-vestică a platformei au fost depuse vase întregi sau vase din care lipseau doar foarte puține fragmente, precum și fragmente ceramice. În pământul aflat imediat deasupra platformei se aflau foarte multe cești, depuse inițial întregi, având totuși rupte torțile supraînălțate. În mantaua de pământ, la adâncimile de 2 m și, respectiv, 1,30 m, au fost surprinse câte un strat subțire de arsură, ambele extinse pe întreaga suprafață. Tot în manta au fost găsite sporadic fragmente ceramice. Acestea erau ceva mai numeroase doar aproape de marginea sud-estică a tumulului. Din vârful tumulului pornea o groapă

modernă, care se adâncea până aproape de platforma de la baza construcției. Faza Lăpuș I.

Tumulul 11 (înălț. 1 m, diam. 25, 40). La baza tumulului se afla un strat de pământ gros de aproximativ 0,20-0,30 m, extrem de puternic tasat, în special în partea sudică. Din acest strat se adânceau trei gropi, două cu gura circulară, una cu gura oval-alungită, fiecare dintre ele conținând câte un vas cu partea superioară retezată (gr. 3 – diam. 1,10 m; gr. 4 – diam. 0,80 m; gr. 5 – diam. 0,50/1 m). Tot în acest strat era prezent, la -0,70 m, un vas întreg, așezat în poziție verticală și înconjurat de plăci de gresie. În afară de o piatră neprelucrată, nu s-au găsit în vas alte obiecte. În porțiunea centrală a tumulului, între 0,20 și 0,50 m, se afla o depunere masivă de formă aproape ovală, constituită din resturi arse, precum și dintr-un număr foarte mare de fragmente ceramice, bucăți de chirpici și câteva pietre de râu. Din această depunere se adânceau două gropi (gr. 1 – diam. 0,70 m; gr. 2 – diam. 0,45/0,70 m), care coțineau tot resturi arse. La același nivel cu depunerea centrală, spre marginea sudică a tumulului se găsea o depunere de resturi arse de formă semilunară. Ea avea o grosime medie de 0,20 m și conținea, de asemenea, un număr mare de fragmente ceramice, greutatea de lut ars, bucăți de chirpici. Tot aici a apărut un număr mic de oase calcinate de animale. În partea sud-estică a tumulului, între -0,10 – 0,25 m, a fost evidențiată o a treia depunere de resturi arse, având un conținut similar cu al celorlalte depuneri. Aici a ieșit la iveală și un fragment de tipar de gresie, parte a unui tipar trivalv destinat turnării de topoare cu disc și spin. Faza Lăpuș II.

Tumulul 12 (înălț. 1,15 m; diam. 31 m). La baza tumulului, probabil pe un strat de pământ transportat, se afla o depunere de resturi arse de formă aproape pătrată, având aspectul unei movile, cu grosimea maximă de 0,35 m. Locul pe care a fost așezată această depunere a fost în prealabil puternic ars. Spre marginea sudică a depunerii se găsea o cantitate apreciabilă de cărbune, ce pare să provină de la o ardere pe loc. Aici au apărut numeroase fragmente ceramice, precum și o turtă de bronz perforată. În zona centrală a tumulului se găsea o altă depunere de resturi arse, cu o grosime de 0,30-0,40 m, care conținea foarte multe fragmente ceramice, câteva piese de lut ars, un topor de piatră, bucăți de chirpici. Tot aici a fost găsită o cantitate mică de oase calcinate. În această depunere au fost practicate trei gropi, dintre care două aveau gura foarte largă (gr. 1 – diam. 0,60/0,85 m; gr. 2 – diam. 1,15/1,90 m; gr. 3 – diam. 1,55 m). Ele conțineau tot resturi arse. Aproape de marginea vestică a depunerii a avut loc o ardere, cărbunele rezultat fiind lăsat pe loc. În partea superioară a depunerii au fost găsite și resturi de la trei bârne carbonizate. În același nivel se afla, înspre marginea vestică a tumulului, o depunere de resturi arse de formă semilunară, care avea o grosime de 0,20-0,30 m și conținea un număr extrem de mare de fragmente ceramice și bucăți de chirpici, iar în partea superioară un grupaj de trei bucăți masive de stâncă. În partea nord-estică a tumulului era prezentă o altă depunere de resturi arse de formă aproximativ ovală, de dimensiuni mult mai mici. Faza Lăpuș II.

Tumulul 13 (înălț. 1,30 m, diam. 24,30 m). O parte a tumulului dinspre marginea sa vestică și nordică, foarte probabil nu prea mare, nu a putut fi cercetată. Tumulul conținea mai multe depuneri de resturi arse de mărimi diferite, plasate în niveluri deosebite. În partea inferioară a tumulului, în zona sa nord-estică, se aflau șase depuneri de mici dimensiuni, în cea nordică o depunere mai mare, în cea vestică una masivă, probabil de formă ovală, iar în cea sudică una de formă semilunară. În timp ce depunerea vestică depășea în porțiunea sa centrală grosimea de 0,65 m și se subția înspre margini, celelalte aveau o grosime constantă de 0,15-0,20 m. Toate depunerile conțineau cantități apreciable de ceramică fragmentară. Cele mai numeroase fragmente erau prezente în depunerea masivă vestică, mai ales în partea sa inferioară, unde multe erau arse secundar sau vitrificate. Aproximativ în mijlocul acestei depuneri era prezentă o lentilă de lut galben extinsă pe o suprafață de formă aproape circulară cu diametrul de 3,10 m și grosimea de 0,10 m. Tot aici au fost sesizate șase gropi cu gura de formă circulară (gr. 10 – diam. gurii 0,45 m; gr. 11 – diam. gurii 0,45 m; gr. 12 – diam. gurii 0,65 m; gr. 13 – diam. gurii 0,40 m; gr. 14 – diam. gurii 0,85 m; gr. 15 - diam. gurii 0,80), dintre care trei (gr. 12-14) conțineau oase calcinate. Și în alte porțiuni ale acestei depuneri au fost constatate, mai mult sau mai puțin grupate și în număr destul de mare, oase calcinate. Depunerea de formă semilunară sudică conținea și ea oase calcinate, ca de altfel și depunerea din partea nordică a tumulului. Din aceasta din urmă se adânceau două gropi (gr. 16 – diam. gurii 0,45/0,60 m; gr. 17 – diam. gurii 0,40/0,50 m). Între -0,60 și 0,90 m, în partea nord-estică a tumulului, se afla o altă depunere, cu un conținut similar celorlalte depuneri, inclusiv o mică cantitate de oase calcinate. În partea superioară a tumulului, între -0,20 și 0,35 m, era plasată o depunere de resturi de ardere de formă ovală, cu diametrele de 8,80/10,25 m, în care, alături de numeroase fragmente ceramice, au fost găsite și câteva oase calcinate. Din această depunere se adânceau nouă gropi (gr. 1 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 2 - diam. gurii 0,30/0,40 m; gr. 3 - diam. gurii 0,30/0,50 m; gr. 4 - diam. gurii 0,45 m; gr. 5 - diam. gurii 0,55 m; gr. 6 - diam. gurii 0,45 m; gr. 7 - diam. gurii 0,45 m; gr. 8 - diam. gurii 0,45 m; gr. 9 - diam. gurii 0,50 m). În porțiunea sudică a depunerii au fost găsite resturile unei bârne carbonizate, iar în marginea sa nordică un strat subțire de pietriș. În mantaua de pământ, pe lângă numeroase fragmente ceramice, erau prezente grupaje de pietre de râu, concentrate mai ales deasupra depunerii din porțiunea vestică a tumulului. În afară de ceramică, în inventarul tumulului se aflau mai multe obiecte de piatră și lut ars, un tipar fragmentar confecționat din șist cristalin, destinat turnării de bare, bucăți dintr-un cuptor de topire, fragmente de vetre și mult chirpici. Faza Lăpuș II.

Tumulul 14 (înălț. 0,50 m, diam. 13 m). Tumul puternic aplatizat și în bună parte distrus (săpăturile lui Teleki ?), în care s-au găsit foarte multe pietre de râu, mișcate însă de la locul lor de depunere, urmele unei vetre (vatră de incinerare ?) și câteva fragmente ceramice, unele de la cești.

Tumulul 15 (înălț. 0,45 m, diam. 16,70 m). Tumul puternic aplatizat, partea superioară distrusă de lucrările agricole. Cuprindea șapte depuneri de resturi arse de mărimi și forme diferite, toate aflate la același nivel pe solul antic. Grosimea lor era de cca 0,20-0,25 m. Pe și în masa depunerilor se găseau numeroase fragmente ceramice, unele arse secundar sau vitrificate. Numai una dintre depuneri, cea plasată aproximativ central, conținea și câteva oase calcinate. În marginea acestei depuneri se aflau două gropi cu gura circulară (gr. 9 – diam. gurii 0,55 m; gr. 10 - diam. gurii 0,50 m). În afara acestor gropi, au mai fost sesizate alte 12, dintre care unele se adânceau din depuneri, altele din mantaua de pământ, nivelul de la care porneau acestea din urmă neputând fi stabilit întotdeauna cu certitudine. Gura gropilor era circulară sau ovală, două având o formă neregulată (gr. 1 - diam. gurii 1,85/2,30 m; gr. 2 - diam. gurii 0,50/0,55 m; gr. 3 - diam. gurii 0,40 m; gr. 4 - diam. gurii 0,60/1,20 m; gr. 5 - diam. gurii 0,75/2,40 m; gr. 6 - diam. gurii 1,15/1,35 m; gr. 7 - diam. gurii 0,50/1,00 m; gr. 8 - diam. gurii 0,60/0,90 m; gr. 11 - diam. gurii 1,00/1,40 m; gr. 12 - diam. gurii 0,50 m; gr. 13 - diam. gurii 0,75/1,00 m; gr. 14 - diam. gurii 0,45/1,05 m). Unele aveau diametrul gurii de dimensiuni apreciabile, niciuna nu era însă prea adâncă. În afară de gr. 6, care conținea multă ceramică fragmentară, în celelalte nu a fost găsite, alături de resturi arse, decât foarte puține fragmente ceramice. În tumul, la diferite adâncimi, au mai apărut și bucăți de chirpici. Faza Lăpuș II.

Tumulul 16 (înălț. 0,75 m, diam. 18,55 m). Cuprindea o masivă depunere centrală de resturi arse, alături de care se aflau, în partea sud-estică, două mici depuneri de formă neregulată, iar în partea nord-vestică o depunere de formă semiovală. Depunerea centrală avea grosimea în mijloc de aproape 0,50 m și se subția înspre margini. Grosimea celorlalte depuneri era de 0,15-0,20 m. În anumite porțiuni ale depunerii centrale se aflau lentile de diferite mărimi de lut galben. Pe și în masa depunerilor au fost găsite cantități apreciabile de fragmente ceramice, din care s-au putut întregi parțial sau total câteva vase, două forme fragmentare pentru turnat celturi, ambele cu urme de ardere secundară, câteva greutăți de lut ars, o piatră de râșniță, un număr apreciabil de bucăți de chirpici. Erau prezente în cantități destul de mari, dispersat însă, oase calcinate. Pe depunerea centrală au fost găsite și resturile unei bârne carbonizate. În și pe marginea aceleiași depuneri au fost sesizate 32 de gropi, dintre care cele de dimensiuni mari erau aliniate pe trei aliniamente cu o orientare aproximativ nord-sud (gr. 1 - diam. gurii 0,60/0,70 m; gr. 2 - diam. gurii 0,80/0,90 m; gr. 3 - diam. gurii 0,40 m; gr. 4 - diam. gurii 0,55 m; gr. 5 - diam. gurii 0,65/0,80 m; gr. 6 - diam. gurii 0,95/1,05 m; gr. 7 - diam. gurii 0,55/0,70 m; gr. 8 - diam. gurii 0,30 m; gr. 9 - diam. gurii 0,40/0,50 m; gr. 10 - diam. gurii 0,30/0,50 m; gr. 11 - diam. gurii 0,95/1,20 m; gr. 12 - diam. gurii 1,50/1,55 m; gr. 13 - diam. gurii 0,25/0,45 m; gr. 14 - diam. gurii 1,10/1,25 m; gr. 15 - diam. gurii 0,50 m; gr. 16 - diam. gurii 0,40 m; gr. 17 - diam. gurii 0,25/0,55 m; gr. 18 - diam. gurii 0,35/0,55 m; gr. 19 - diam. gurii 0,20 m; gr. 20 - diam. gurii 0,55 m; gr. 21 - diam. gurii 0,90/1,00 m; gr. 22 - diam. gurii

0,80/0,90 m; gr. 23 - diam. gurii 0,45 m; gr. 24 - diam. gurii 0,75/1,50 m; gr. 25 - diam. gurii 0,65 m; gr. 26 - diam. gurii 0,85 m; gr. 27 - diam. gurii 0,70 m; gr. 28 - diam. gurii 1,00 m; gr. 29 - diam. gurii 1,00/1,15 m; gr. 30 - diam. gurii 0,80/1,10 m; gr. 31 - diam. gurii 1,05/1,25 m; gr. 32 - diam. gurii 0,70/0,75 m). Fig. 149. Faza Lăpuș II.

Tumulul 17 (înălț. 0,50 m, diam. 15,50 m). Tumul puternic aplatizat, partea superioară distrusă de lucrările agricole. Cuprindea o singură depunere masivă de resturi arse, cu grosimea în centru de 0,20-0,25 m, înspre margini aceasta fiind de 0,05-0,10 m. Ea conținea foarte multe fragmente ceramice, greutăți de lut ars, câteva obiecte de piatră, precum și un număr mic de pietre de râu. Tot aici a apărut și o cantitate mică de oase calcinate. În afara unei singure gropi, ce pornea din mantaua de pământ în zona centrală a tumulului (gr. 10 - diam. gurii 0,30/0,55 m), celelalte se adânceau din depunere sau din porțiunea aflată în imediata sa apropiere (gr. 1 - diam. gurii 1,15/1,30 m; gr. 2 - diam. gurii 0,60/0,85 m; gr. 3 - diam. gurii 0,80/1,20 m; gr. 4 - diam. gurii 1,00/1,30 m; gr. 5 - diam. gurii 0,60/0,95 m; gr. 6 - diam. gurii 0,75 m; gr. 7 - diam. gurii 0,30/0,45 m; gr. 8 - diam. gurii 0,30/0,40 m; gr. 9 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 11 - diam. gurii 0,60/0,75 m; gr. 12 - diam. gurii 0,85/1,50 m; gr. 13 - diam. gurii 0,30/0,50 m; gr. 14 - diam. gurii 1,00/1,65 m; gr. 15 - diam. gurii 0,65/1,05 m; gr. 16 - diam. gurii 0,50/0,55 m; gr. 17 - diam. gurii 0,55/0,80 m; gr. 18 - diam. gurii 0,40/0,60 m; gr. 19 - diam. gurii 0,50/0,75 m; gr. 20 - diam. gurii 0,20/0,30 m; gr. 21 - diam. gurii 0,40/0,60 m; gr. 22 - diam. gurii 0,45/1,00 m; gr. 23 - diam. gurii 1,30/1,85 m; gr. 24 - diam. gurii 0,75/0,95 m; gr. 25 - diam. gurii 0,60/0,85 m; gr. 26 - diam. gurii 0,80/1,90 m; gr. 27 - diam. gurii 0,50/0,70 m; gr. 28 - diam. gurii 0,45/0,65 m). Gropile au fost și aici plasate pe cinci alinamente cu o orientare nord-sud. Alături de resturi arse, gr. 1 conținea și o cantitate apreciabilă de ghindă carbonizată. La -0,10 m, în porțiunea centrală a tumulului, se afla un strat subțire de pietriș, care căpăcuia gr. 10 și acoperea și o parte din depunere. Faza Lăpuș II.

Tumulul 18 (înălț. 0,60 m, diam. 16 m). Cuprindea o depunere masivă centrală, alături de care se aflau cinci depuneri mai mici de resturi arse. Grosimea lor era de 0,20-0,25 m. Toate conțineau un număr apreciabil de fragmente ceramice, precum și bucăți de chirpici. În depunerea centrală s-au mai găsit o seceră întreagă și una fragmentară. În porțiunea sud-vestică a tumulului, în pământul de umplutură dintre depuneri, se afla o urnă de incinerare, ce consta dintr-un vas vatră fără picioare, care conținea resturile unui adult și câteva fragmente de os de la un copil. În apropierea acestei urne, în marginea depunerii centrale, era prezentă o altă urnă de incinerare, ce consta din gâtul unui vas pântecos de dimensiuni mijlocii. Ea conținea principalele resturi ale copilului și câteva oase ale adultului. În timp ce prima urnă era neacoperită, cea de a doua avea drept capac fragmente dintr-un vas de mari dimensiuni. Ea avea și dedesubt fragmente dintr-un alt vas mare. În depunerea centrală s-au descoperit și 21 de oase calcinate, din care cele mai multe sunt de animal, iar câteva sunt umane. Acestea din urmă pot să aparțină copilului. În

afară de o groapă (gr. 6 - diam. gurii 1,15/1,50 m), aflată la marginea sudică a depunerii centrale, care pornea din manta și tăia o altă groapă, celelalte se adânceau din depuneri sau din porțiunile aflate în imediata vecinătate a acestora (gr. 1 - diam. gurii 0,65/0,75 m; gr. 2 - diam. gurii 0,50 m; gr. 3 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 4 - diam. gurii 0,30/0,70 m; gr. 5 - diam. gurii 1,10/1,40 m; gr. 7 - diam. gurii 0,30/0,40 m; gr. 8 - diam. gurii 0,40/0,85 m; gr. 9 - diam. gurii 0,75/1,40 m; gr. 10 - diam. gurii 0,25/0,40 m; gr. 11 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 12 - diam. gurii 0,30/0,40 m). În partea centrală a tumulului, la -0,10-0,15 m, se afla un strat subțire de pietriș, depus direct pe resturile de ardere. În mantaua de pământ erau prezente fragmente ceramice, iar în porțiunea nordică a tumulului pietre de râu, unele cu urme de ardere. Fig. 150. Faza Lăpuș II.

Tumulul 19 (înălț. 0,40 m, diam. 14,80 m). Tumul puternic aplatizat, partea superioară distrusă de lucrările agricole. Cuprindea o singură depunere de resturi arse, plasată central, cu grosimea de 0,25-0,30 m. Ea conținea fragmente ceramice, greutăți de lut ars, o piatră de râșniță, bucăți de chirpici. Nu au fost găsite oase calcinate. În depunere sau în apropierea acesteia se aflau nouă gropi (gr. 1 - diam. gurii 0,70/1,05 m; gr. 2 - diam. gurii 0,35/0,50 m; gr. 3 - diam. gurii 0,45/0,70 m; gr. 4 - diam. gurii 0,50/0,70 m; gr. 5 - diam. gurii 0,70 m; gr. 6 - diam. gurii 0,30 m; gr. 7 - diam. gurii 1,00 m; gr. 8 - diam. gurii 0,50 m; gr. 9 - diam. gurii 0,30/0,55 m). Faza Lăpuș II.

Tumulul 20 (înălț. 1,10 m, diam. 24/46 m). De formă alungit-ovală, aplatizată mai ales în porțiunea sa nordică de lucrările agricole. O parte a tumulului nu a putut fi cercetată. A fost sesizat clar un prim nivel de construcție, ce a constat dintr-un strat de pământ cu o grosime de 0,20-0,30 m, în anumite porțiuni extrem de tasat, ce conținea un număr însemnat de fragmente ceramice, concentrația mai mare a acestora fiind în porțiunea sudică a tumulului. Pe acest prim nivel de construcție au fost depuse resturi arse în 14 grupări distincte, de forme și mărimi diferite. Dintre acestea, una era mai masivă și se afla înspre marginea sudică a tumulului, având o formă semilunară. Toate depunerile conțineau cantități excepțional de mari de ceramică fragmentară, precum și greutăți de lut ars, bucăți de chirpici. În depunerea de formă semilunară s-au mai găsit o verigă de picior fragmentară de staniu (?) și o brățară de bronz, o perlă de aur, două perle de sticlă, două discuri de lut ars, iar în depunerea din partea nord-vestică o bară de bronz și o amuletă de piatră. Oasele calcinate erau concentrate mai ales în depunerea de formă semilunară (aici s-a recoltat mai mult de jumătate din materialul osteologic al tumulului), dar nu au lipsit nici din celelalte depuneri. Sub resturile arse și în apropierea acestora au fost sesizate 28 de gropi (gr. 1 - diam. gurii 0,50 m; gr. 2 - diam. gurii 0,20 m; gr. 3 - diam. gurii 0,30 m; gr. 4 - diam. gurii 1,30/1,60 m; gr. 5 - diam. gurii 0,15/0,40 m; gr. 6 - diam. gurii 0,20/0,45 m; gr. 7 - diam. gurii 0,20/0,60 m; gr. 8 - diam. gurii 0,45/1,05 m; gr. 9 - diam. gurii 0,20/0,70 m; gr. 10 - diam. gurii 0,20 m; gr. 11 - diam. gurii 0,65/1,10 m; gr. 12 - diam. gurii 0,80/1,20 m; gr. 13 - diam. gurii 0,45/0,55 m; gr. 14 - diam. gurii 0,30/0,70 m; gr. 15 - diam. gurii 0,60/0,80 m; gr. 16 - diam. gurii 0,45/0,60 m; gr. 17 - diam. gurii 1,15/1,45 m; gr. 18 - diam.

gurii 0,40/0,90 m; gr. 19 - diam. gurii 0,60/0,75 m; gr. 20 - diam. gurii 0,40 m; gr. 21 - diam. gurii 0,80 m; gr. 22 - diam. gurii 0,40/0,65 m; gr. 23 - diam. gurii 0,60/1,20 m; gr. 24 - diam. gurii 0,35/0,40 m; gr. 25 - diam. gurii 0,85 m; gr. 26 - diam. gurii 0,60 m; gr. 27 - diam. gurii 0,55/0,85 m; gr. 28 - diam. gurii 0,60/0,90 m). Cu excepția gr. 4, care conținea un număr foarte mare de fragmente ceramice, din care o parte era arsă secundar sau era vitrifiată, în celelalte gropi nu s-au descoperit decât puține fragmente ceramice asociate cu resturi arse. Pe depunerea aflată în apropiere de marginea nordică a tumulului erau prezente foarte multe pietre de râu, toate cu urme de ardere. Stratul de pământ ce acoperea depunerile de resturi arse conținea și el numeroase fragmente ceramice. Tot aici au apărut și câteva oase calcinate. În porțiunea nord-vestică a tumulului, între -0,10-0,40 m, se afla o altă depunere de resturi arse, care era parțial acoperită de un strat de pietriș. Aici au fost găsite, de asemenea, foarte multe fragmente ceramice, precum și o bobită de aur. Faza Lăpuș II.

Tumulul 21 (înălț. 3,35 m, diametrele 40,70/41,95 m). Tumul afectat de intervenția unor „căutători de comori”, de lucrări agricole și de încercări de nivelare a terenului, care au distrus o parte din manta.

Într-o primă etapă de construcție a tumulului a fost ridicată pe solul antic, eventual în prealabil nivelat, o movilă de pământ cenușiu gălbui, diferit de cel existent la fața locului, deci adus din altă parte. Pe suprafața acestei movile, în centru, a fost amenajată vatra de incinerare, care s-a extins pe o suprafață de formă aproximativ rectangulară cu lungimea laturilor de 3,20 (E-V) x 2,80 m (S-N). În urma incinerării, s-a format un strat de arsură gros în unele porțiuni de 0,03-0,05 m, care la suprafață a primit o culoare roșatică cu pete mari cenușii închis și maronii. Nu au apărut dovezi clare în privința modului în care s-a desfășurat incinerarea, nici în legătură cu rugul propriu-zis. Pe mijlocul laturii nordice, sub vatră, a apărut o groapă cu gura ovală (0,40x0,30 m), cu profilul în formă de sac, care se adâncea în pământul viu până la -0,40 m; în umplutura sa de culoare cenușiu deschis au fost găsite doar bucăți mici de cărbune. Destinația gropii nu poate fi precizată, este însă posibil să fi fost o groapă de stâlp, într-o anumită legătură cu ceremonialul de înmormântare. Pe vatra de incinerare centrală s-au aflat cantități destul de mari de oase calcinate. Ele erau răspândite pe întreaga suprafață a vetrei, neexistând vreo concentrație a lor. Dispersate pe vatră se aflau și foarte multe fragmente ceramice. Nu s-a putut stabili vreo regulă în depunerea lor. Se pare însă că spargerea ceramicii a avut loc în afara perimetrului vetrei, întrucât fragmente din aceleași vase au fost găsite atât pe suprafața vetrei cât și în pământul ce acoperea vatra, aici la diferite adâncimi. Alături de oase calcinate și ceramică, pe vatră a fost găsită și o mărgea de aur de mici dimensiuni, de formă bitronconică. Dintre formele de vas identificate, majoritatea repetă pe cele deja anterior puse în evidență în cadrul tumulilor fazei Lăpuș II, au apărut însă și câteva forme ceramice care nu au corespondente în obiectivele cercetate din cadrul necropolei, dar nici în alte complexe contemporane. În afara vetrei de incinerare centrale, pe suprafața movilei de

pământ cenușiu au fost identificate mai multe vetre laterale, dintre care unele au fost puternic deranjate de pietrele construcției ridicate nemijlocit deasupra lor. Toate au fost curățate de resturile de ardere. Semnificația lor este greu de stabilit, întrucât pe niciuna dintre ele nu au fost găsite oase calcinate și doar pe una puține fragmente ceramice. În afara vetrelor, au fost găsite și câteva depuneri. Una dintre acestea consta dintr-un pământ de culoare cenușiu deschis cu fragmente ceramice de mici dimensiuni, cărbune și numeroase oase calcinate. Forma sa era ovală (1,10x3,10 m) și a fost amenajată direct pe solul antic. O altă depunere a fost descoperită înspre marginea movilei mici. Ea se extindea pe o suprafață de formă neregulată (lăț. maximă 1,10 m, lung. maximă 1,10 m), era de culoare neagră și conținea puține oase incinerate și cărbune. La baza movilei de pământ cenușiu au fost găsite fragmente dintr-un vas cenușiu, depuse în trei grupaje. Fragmente ceramice dispartate au fost găsite și în alte porțiuni ale acestei movile. Tot aici au apărut, de asemenea concentrate în mai multe grupuri, cantități mai mari sau mai mici de cărbune. Este posibil ca ele să fi provenit de pe vetre. Au fost găsite și resturi care ar putea să fie vegetale. La adâncimea de -2,90 m se afla încă o vatră. Și aceasta a fost puternic deranjată de pietrele din construcția aflată deasupra ei. Avea o formă aproximativ ovală (1,20x1,60 m), orientată NE-SV. Culoarea sa era cărămie cu pete negre-cenușii și maronii. Pe vatră s-a aflat fragmente ceramice și cărbune. O vatră de dimensiuni mai reduse a fost pusă în lumină la sud de precedenta vatră. Avea o formă neregulată, cu lățimea maximă de 0,35 m și lungimea maximă de 0,60 m, și prezenta caracteristici asemănătoare. Înspre capătul estic al tumulului, la adâncimea de 0,70 m, se găsea o altă vatră de formă neregulată, cu lățimea maximă de 1,60 m și lungimea maximă de 2 m, cu suprafața de culoare cărămie cu pete negre-cenușii, pe care au fost descoperite fragmente ceramice, cărbune și câteva oase calcinate de mici dimensiuni.

Movila cu vatra centrală, precum și o bună parte a vetrelor și depunerilor amintite era acoperită, în cea de a doua etapă de amenajare a movilei funerare, de o adevărată construcție în formă de movilă, realizată din pietre de râu, plăci de gresie și bucăți de stâncă, cu diametrul de 26,50/28,90 m și înălțimea de 2,90 m. Această construcție centrală a fost căpăcuită cu un strat de pământ cu o grosime variabilă, pe care au fost depuse, în anumite porțiuni, pietre de râu, acestea formând straturi cu grosimi diferite, extinse pe suprafețe de asemenea variabile. Construcția centrală a fost înconjurată de un inel format tot din pietre de râu, cu o lățime variind între 2 și 4 m. Întregul ansamblu a fost acoperit cu o manta de pământ. Construcția centrală a fost afectată de intervenții ulterioare, unele dintre acestea având loc într-o perioadă apropiată de cea a ridicării movilei funerare. Ele sunt dovezi fie ale unor încercări preistorice de jefuire a mormântului tumular, fie ale unor acțiuni de cult. În porțiunea nord-estică a fost sesizată o fâșie relativ îngustă, lungă de mai mulți metri, din care au fost îndepărtate pietrele, aici apărând un gang, pe fundul căruia erau prezente urme slabe de arsură, precum și câteva mici fragmente de oase calcinate. O altă intervenție de acest fel a fost surprinsă, în aceeași porțiune, în partea superioară

a construcției, aici fiind găsit, printre resturi de arsură, un fragment de fibulă de bronz. Tot aici a apărut în construcția centrală o groapă de mari dimensiuni, în umplutura căreia a fost găsită o cataramă de fier. Pe fundul gropii erau prezente, de asemenea, resturi de arsură. În lipsa unei analogii sigure pentru cataramă, datarea sa este incertă, din acest motiv nu poate fi precizat nici momentul în care a fost practică groapa, este însă posibil ca el să corespundă unei etape mult mai noi decât cea în care se înscrie tumulul. Un alt obiect de fier, și anume un fragment de lupă de fier a fost găsit printre pietrele inelului. Având în vedere apariția sa la mică adâncime, apartenența sa la inventarul inițial al tumulului este pusă sub un justificat semn de întrebare. Aici a fost găsit și un fragment de sceptor de piatră. Deși și această piesă este greu databilă și în plus este lipsită de corespondente în necropola de la Lăpuș, ea pare totuși a fi fost contemporană cu majoritatea artefactelor apărute în tumul. Din loc în loc, în partea superioară a construcției centrale au fost depuse resturi de arsură împreună cu fragmente ceramice. Depunerea cea mai consistentă de astfel de resturi a fost identificată în porțiunea nord-vestică a tumulului, în apropiere de baza construcției. Fragmente ceramice disparate au fost găsite și la diferite adâncimi în construcție. Tot aici au apărut și două ace de bronz, precum și un opritor cu capetele discoidale. Poziția lor indică mai degrabă faptul că ele nu au fost depuse intenționat, ci au fost pierdute de constructorii tumulului.

În porțiunea sud-estică, în spațiul dintre construcția centrală și inel a apărut un mormânt de incinerare în urnă. Este vorba evident de un mormânt secundar. Urna este un vas bombat ce aparține categoriei de ceramică grosolană. Ea era acoperită cu o strachină cu marginea lată și canelată, iar în interiorul ei, deasupra oaselor umane foarte slab arse, se afla o ceașcă cu toarta supraînălțată înțoarsă cu gura în jos. Mormântul era înconjurat de bucăți de gresie de diferite dimensiuni.

O cantitate relativ mare de oase calcinate, încă nediagnosticate, a fost găsită grupat în porțiunea vestică a movilei. Oasele se aflau parțial sub pietrele din marginea construcției centrale, parțial în pământul dintre această construcție și inelul de pietre. Semnificația lor urmează încă să fie stabilită.

În porțiunea sudică a movilei, pe inelul de pietre au apărut grupat fragmentele unui vas de mari dimensiuni în formă de sac. În aceeași porțiune, sub pietre, amenajat pe pământul antic, se afla o platformă de formă aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 3,50/7,10 m, puternic arsă, pe care era prezentă o cantitate foarte mare de oase calcinate. Nici acestea nu au fost deocamdată diagnosticate, foarte probabil însă că ele sunt de animale. Este vorba aici, în mod aproape cert, de un loc de incinerare pentru animale. Printre oase s-au găsit și două fragmente de psalii din corn de cerb, decorate cu motive incizate și excizate. În imediata apropiere a acestei platforme se afla o alta de mult mai mici dimensiuni, de asemenea puternic arsă, complet curățată însă de resturile de ardere. Pe ea s-a găsit o brățară de bronz, care a fost, se pare, în contact cu focul.

Singura parte a construcției centrale unde, împreună cu pietrele, a apărut și o cantitate ceva mai mare de pământ este cea de mijloc a sa. Aici stratul de pietre era relativ subțire (grosimea sa reală nu poate fi stabilită, întrucât chiar aici a avut loc intervenția „căutătorilor de comori”). Ele acopereau o movilă de pământ de culoare brun-gălbui, în care erau prezente pietre de râu, probabil alunecate din stratul care o căpăcuia. În movilă au fost săpate două gropi, care s-au umplut parțial cu pietre, de asemenea alunecate, parțial cu pământ de culoare brun închis. Atât în gropi, cât și în movilă au fost găsite cantități apreciable de ceramică. Fig. 151-156. Faza Lăpuș II.

Tumulul 22 (înălț. 1 m, diametrele nu mai pot fi stabilite cu exactitate). Tumul parțial distrus, în special în porțiunea sa sudică, de lucrările agricole. Un strat subțire de lut de culoare cenușiu – albăstrui cu grosimea variind între 0,6 și 0,10 m, fără materiale arheologice, care a servit ca strat de nivelare și de delimitare a porțiunii pe care urmau să fie amenajate celelalte structuri ale mormântului, a fost depus pe pământul viu de culoare galbenă sau galben roșcat, cu urme mai mult sau mai puțin consistente de limonit. El a fost suprapus de un alt strat, de culoare crem - cafeniu, puternic tasat, cu o grosime maximă de 0,40 m. Peste acesta a fost amenajată, într-un pământ galben nisipos, o construcție formată din pietre de râu și blocuri de gresie, cu o grosime cuprinsă între 0,20 și 0,60 m, în care se aflau grupaje de fragmente ceramice și vase depuse inițial întregi, oase incinerate, bucăți mici de cărbune. Stratul de pământ vegetal, parte din mantaua ce acoperea construcția centrală, avea culoarea neagră cenușie și o grosime medie de 0,10 m, (dar care în anumite porțiuni ajunge până la 0,25 m).

Între pietrele de râu și gresii sau imediat sub acestea au fost descoperite mai multe depuneri formate din vase inițial întregi, vase întregibile, respectiv părți din acestea. În interiorul construcției de pietre, înspre partea sa sud-vestică, a fost sesizat un spațiu dreptunghiular, cu dimensiunile de 1,20 x 1,50 m, orientat sud-nord, neacoperit de pietre, care conținea, la -0,50 m, două grupaje de ceramică, primul format din fragmente de la două vase (castron și vas pântecos), al doilea din fragmente de la un vas vatră. Imediat sub primul grupaj au fost găsite o ceașcă și un suport în formă de mosor. O altă grupare se afla la -0,40 m, în pământul galben nisipos, înconjurată de pietre și gresii, și era formată dintr-o oală de dimensiuni mijlocii cu marginea răsfrântă, ce a servit drept urnă, ea adăpostind o mare cantitate de oase incinerate, precum și fragmente de la o ceașcă. Urna a fost acoperită cu un castron, depus cu gura în jos. După ordinea în care au fost găsite fragmentele de la ceașcă, pare probabil că ea să fi fost așezată tot cu gura în jos.

În pământul galben nisipos, la adâncimea de -0,36 m, se aflau două vase protejate înspre sud și nord de pietre de râu și bucăți de gresie. Este vorba despre un castron de culoare neagră în interior, cărămiziu în exterior, cu marginea ușor invazată, ornamentat cu striuri, depus cu gura în jos. Castronul acoperea un vas aproape întreg de dimensiuni mai mari tot de culoare neagră,

ornamentat cu patru mici proeminente. În interiorul vasului se găsea o mică piatră de râu și pământ de culoare galbenă.

La marginea movilei, sub pietre și gresii, au apărut, la adâncimea de - 0,40 m, mai multe fragmente ceramice așezate pe stratul de pământ crem-cafeniu, tasat. Vasele nu au fost depuse întregi, ci sparte și așezate dispart pe pământ. Fragmentele ceramice descoperite aparțin unei străchini ornamentate cu motive realizate prin incizie-excizie (fig. 157), unui vas vatră cu marginea fațetată, lucrat din pastă intermediară de culoare cărămizie, precum și unei oale de mari dimensiuni cu corpul ușor arcuit lucrată din pastă grosieră, ornamentată cu striuri. Aici au apărut și câteva oase calcinate și bucăți mici de cărbune.

Este posibil ca tumulului să-i fi aparținut și o mică aglomerare de formă aproximativ ovală, orientată sud-nord, cu dimensiunile de 0,40/0,60 m, realizată din pietre mici de râu, așezate direct pe solul antic, precum și o altă aglomerare de acest fel, găsită la -0,40 m, tot de formă aproximativ ovală, orientată nord-vest – sud-est, cu dimensiunile de 0,70/1,20 m. În niciuna dintre aceste aglomerări nu au apărut materiale arheologice.

Nu se știe deocamdată, nefiind efectuată încă expertiza osteologică, ce fel de oase calcinate sunt prezente în T. 22. Pare totuși foarte probabil că cele găsite în urna apărută în suprafața B sunt umane. Chiar dacă urna nu se afla în poziție centrală, ea pare să fi fost mormântul principal al T. 22. Cel puțin una dintre depuneri, și anume cea formată din două vase parțial întregibile, reprezintă cu siguranță un mormânt simbolic.

Lipsește orice urme ale vreunei vetre de incinerare, dar și a altor urme de foc făcute pe locul în care s-a amenajat tumulul. De asemenea, erau prezente doar în cantitate foarte mică resturi de ardere provenite de la focuri făcute în afara incintei tumulului. Prin aceste aspecte, T. 22 se deosebește evident de ceilalți tumuli cercetați în necropola de la Lăpuș. Faza Lăpuș III.

Tumulul 23 a fost deranjat de lucrările agricole practicate aici de-a lungul timpului. Se pare că inițial a existat și aici o aglomerare centrală de pietre de râu, care proteja probabil urna și vasele de ofrandă. Pietrele de râu au fost dispersate pe o zonă relativ mare, în timp ce ceramica și oasele calcinate, sesizate de la adâncimea de -0,32 m, erau răspândite pe o suprafață de 0,80/1,60 m. Alături de ele se găseau și mici bucăți de cărbune. O groapă, plasată aproximativ central, de formă ovală, a cărei gura nu a putut fi cu certitudine marcată din cauza rădăcinilor, pornea din pământul galben nisipos și se adâncea în pământul viu, având în umplutură câteva pietre de râu și fragmente ceramice.

În apropiere de colțul sud vestic al suprafeței D, la adâncimea de 0,08 m a fost descoperit un mormânt de incinerare în urnă. Vasul, în care se găseau doar oase incinerate, era acoperit cu o dală de gresie groasă de 0,07 m. Nu au fost găsite urmele vreunei gropi în care să fi fost depusă urna. Deocamdată nu se poate stabili dacă urna menționată a aparținut vreunui dintre movilele funerare din apropiere sau reprezintă un mormânt izolat. Este de notat că relativ

aproape de locul acum cercetat a mai fost identificat un mormânt izolat de factură Lăpuș¹⁶³.

În colțul nord-estic al suprafeței C, la adâncimea de 0,35-0,40 m, a apărut o mică parte dintr-o vatră cu grosimea de 0,10 m, ce pare să facă parte dintr-un tumul de mai mari dimensiuni, aflat la est de T. 24. În partea din vatră pusă în evidență nu au fost descoperite artefacte sau oase incinerate. Ea urmează să fie integral cercetată în campaniile următoare pentru a se stabili destinația și apartenența sa.

Tot în suprafața C, dar în colțul său nord-vestic, a fost găsit un complex (groapă ?), care nu a fost decât parțial cercetat. În umplutura sa erau prezente fragmente ceramice și pietre mici de râu. Nici funcția acestui complex n-a putut fi deocamdată clarificată. Pare însă puțin probabil ca el să fi aparținut tumulului 23.

Tumulul 24 a fost mult mai puțin deranjat decât T. 23. Aproximativ în porțiunea sa centrală, la adâncimi cuprinse între 0,05-0,20 m, se afla o amenajare realizată din pietre de râu de dimensiuni mijlocii. Ele au ieșit la iveală în colțul nord-estic al suprafeței D, în colțul sud-estic al suprafeței C, în colțul sud-vestic al suprafeței E și în colțul nord-vestic al suprafeței E. Amenajarea avea forma unei potcoave, cu partea deschisă (cca 1 m) înspre sud și dimensiunile exterioare de 4/5 m, pe direcția EV/SN. În interiorul amenajării exista un spațiu rectangular cu dimensiunile de 1,50/2,20 m, unde nu au fost așezate pietre. Aici au fost depuse mai multe vase, și anume, într-o înșiruire de la nord la sud, o oală striată așezată cu gura în jos, fragmente dintr-o ceașcă, un vas vatră miniatural fragmentar, un vas cu oase incinerate acoperit cu o strachină ornamentată cu motive spiralo-geometrice (fig. 158), realizate în tehnica exciziei-inciziei, o oală așezată culcat cu gura înspre sud est și, în fine, încă o ceașcă fragmentară. O parte din spațiul rectangular pe care erau așezate vasele menționate a fost arsă cu intensitate diferită înainte de așezarea vaselor, rezultând astfel porțiuni mai mici sau mai mari roșiatice și cărămizii de consistențe deosebite. De pe aceste porțiuni resturile arse au fost îndepărtate cu grijă. Atât grupajul de pietre cât și ceramica se aflau pe o platformă de pământ construită pe solul antic. Forma și limitele platformei nu au putut fi clar stabilite, dimensiunile sale depășeau însă pe cele ale amenajării centrale.

Mai multe grupări mici de pietre de râu de diferite dimensiuni au fost găsite disparat în suprafețele cercetate. Nici între pietrele ce le compun și nici în preajma lor nu au fost descoperite materiale arheologice. Este greu de apreciat dacă aceste grupări de pietre au avut sau nu vreo legătură cu construcțiile funerare.

Delimitarea dintre tumulii 23 și 24 nu era evidentă. Doar o mică alveolă a terenului dintre cele movile pare să indice faptul că este vorba aici de două complexe funerare diferite. Având în vedere deranjările evidente observate în suprafața atribuită, firește cu anumite semne de întrebare, tumulului

¹⁶³ C. Kacsó, *Noi descoperiri*, 118, nr. 31a, pl. 37.

23, reconstituirea ritualului practicat aici este doar ipotetică și se bazează mai mult pe cele observate în ceilalți tumuli cercetați din cadrul celei de a cincea grupări tumulare de la Lăpuș. În schimb, tumulul 24 a oferit date concludente și în privința ritualului. Într-o primă etapă a fost construită o platformă de pământ, în centrul căreia au fost depuse numeroase pietre de râu dispuse în formă de potcoavă. Spațiul interior, neacoperit de pietre, a fost ars slab, resturile de ardere fiind apoi îndepărtate. În acest spațiu au fost așezate pe direcția nord-sud mai multe vase, printre care și urna acoperită cu o strachină-capac. Ea conținea o cantitate relativ mare de oase calcinate ce proveneau de la incinerarea efectuată în mod cert în afara perimetrului pe care a fost ridicat tumulul. Faza Lăpuș I.

Tumulul 25. Se află în imediata vecinătate a tum. 13. Încă înainte de demararea săpăturilor părea destul de probabil că movila a suferit serioase distrugerii. Această impresie a fost, din păcate, confirmată, partea cercetată prezentând serioase deranjări, astfel că continuarea săpăturilor în acest loc a apărut ca lipsită de sens.

Au fost săpate în sectorul D al tumulului 25 trei suprafețe alăturate de câte 4 x 4 m fiecare, adică un total de 48 m², până la adâncimea de 0,50-0,90 m sub nivelul solului actual. În nivelul cel mai de jos au fost surprinse trei gropi dispuse liniar pe direcția N-S, care se adânceau în pământul neumblat, un lut de culoare alb-cenușie până la galben. Ele conțineau fragmente ceramice caracteristice fazei Lăpuș II și bucăți de cărbune de lemn.

Tumulul 26. Se găsește la sud-vest de tum. 25. Tumulul apărea în momentul demarării cercetărilor ca o ridicătură de mică înălțime, cu un diametru de cca 35 m. Partea sa vestică se afla în zona unui drum de care, ce a distrus o porțiune din tumul. În profilul șanțului de lângă acest drum se observă o amenajare de pietre de râu ce a aparținut, desigur, tumulului.

Cercetările sunt în curs. S-a stabilit deja că monumentul a avut două faze de construcție. În prima fază a fost ridicată o clădire de forma unui patrulater alungit, cu fundament de lemn și cu o vatră centrală. Pe același aliniament a fost înălțată, în faza a doua, o construcție de mari dimensiuni cu ante și, de asemenea, cu o vatră centrală, edificiu care ocupă cea mai mare parte a tumulului de formă oval-rotunjită¹⁶⁴. Ambele clădiri au fost incendiate în mod intenționat. Construcția recentă a fost refăcută de mai multe ori. În exteriorul construcțiilor au fost depuse cantități mari de ceramică fragmentară, precum și obiecte de lut ars și piatră, forme de turnat, piese de bronz. În cadrul tumulului au fost puse în evidență și alte structuri: gropi de diferite dimensiuni, zone acoperite cu pietre de râu sau cu pietriș etc.

În cursul săpăturilor în tumul, au fost prelevate numeroase eșantioane de cărbune de lemn pentru analizele de C¹⁴, în vederea determinărilor cronologice. Analizele au fost efectuate în laboratorul din Poznań (Polonia), sub conducerea lui T. Goslar. Au fost obținute, printre altele, datele: analiza P14

¹⁶⁴ O construcție de formă asemănătoare, cu destinație probabilă de cult și datată în secolul XIII î.e.n., a fost pusă în evidență la Troia (Troia VIIa), vezi R. Becks, *Anodos* 6-7, 2007, 61 sqq.

(Poz-22.788) 2995±35 BP, calibrată 1380-1120 BC (probabilitate 95,4 %), 1310-1190 BC (probabilitate 68,2 %), analiza P23 (Poz-22.795) 3005±30 BP, calibrată 1380-1120 BC (probabilitate 95,4%), 1320-1200 BC (probabilitate 68,2 %), analiza P38 (Poz-22.792) 3055±35 BP, calibrată 1420-1250 BC (probabilitate 95,4 %), 1390-1290 BC (probabilitate 67,1 %). Rezultatele indică o vârstă mai ridicată pentru complexele cu ceramică canelată decât se presupunea anterior. Noile date sunt însă în convergență cu cele obținute recent în alte situri din și dinafara Bazinului carpatic.

Cu excepția celtului de fier și a două vase din tum. 2, care se găsesc la MNIR, întregul material provenit din săpăturile în necropola tumulară de la Lăpuș, începând cu anul 1967, se află la MJM.

Lit.: Schönherr, *Nagybánya*, 343; **Szendrei**, *Társulat II*, 375 sqq.; Hampel, *ArchÉrt* 11, 1891, 81; Kádár, *SzolnDobMon V*, 36¹⁶⁵; **Roska**, *Agyagművesség*, 11, nr. 26; **Roska**, *Repertórium*, 209, nr. 23; Kalicz, *Felsőszöcs*, 7, nr. 35, 9; Mozsolics, *Nyírkársz-Gyulaháza*, 116; Popescu, *Dacia N.S.* 6, 1962, 520, nr. 48; Popescu, *SCIV* 13, 1962, 206, nr. 48; **Rusu**, *Necropola tumulară de la Lăpuș* (ms.); Rusu, *Bronzehorte*, 189; Zaharia, *Dacia N.S.* 9, 1965, 103; Zaharia, Morintz, *SCIV* 16, 1965, 454; Horedt, *Așezarea*, 18; Berciu D., *Zorile*, 229; Berciu D., *Neue Forschungsergebnisse zur Vorgeschichte Rumäniens*, Antiquitas Reihe 2, Band 4, Bonn, 1966, 43, 45, pl. 14, 1; Horedt, *Germania* 45, 1967, 48, nota 22, fig. 3 (harta ariei de răspândire a vaselor Gáva); Horedt, *Probleme I*, 151; Horedt, *Probleme II*, 24; Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, *BiblArh* 11, București, 1967, 20, nota 16 („Târgu Lăpuș”), nota 84 (informație M. Rusu); Berciu D., *Romania*, 112; Daicoviciu H. (red.), *MuzCluj*, 15, fig. 8 („Târgu Lăpuș”); Foltiny, *Origini* 2, 1968, 340, fig. 3, 6; J. Paulík, *ZborníkSlovNárMúz* 62, 1968, *História* 8, fig. 1 (harta ariei de răspândire a culturii Gáva); Rusu, *Considerații cu privire la unele probleme hallstattiene din Transilvania*¹⁶⁶ (ms.); Popescu, *Fouilles* 1967, 424, nr. 31; Popescu, *Săpături* 1967, 681, nr. 31; **Rusu**, *Lăpuș*, 677 sq.; **Ordentlich**, **Kacsó**, *Lăpuș*, 11 sqq.; Popescu, *Fouilles* 1969, 437, nr. 45; Popescu, *Săpături* 1969, 499, nr. 45; Morintz, *Autour de l'origine et de l'évolution du Hallstatt ancien en Roumanie*, în Filip (red.), *Actes*, 730 sq.; Kacsó, *Considerații*, 36 sqq.; Vulpe, *SCIV* 22, 1971, 307, notele 8-9, 311; Kacsó, *Lăpuș*, *Marmatia* 2, 1971, 368 sq., 374 sqq.; Babeș, *Fouilles* 1970, 376, nr. 98; Kacsó, *Ghid*, 27 sqq., fig. de la p. 90-94; Morintz, *Fouilles* 1971, 341, nr. 88; Bader, *Suciu I*, 513 sq.; Morintz, *Fouilles* 1972, 380, nr. 85; Kacsó, *Date I*, 185 sqq.; Rusu, *Metaur*, 31, nota 1a, 34 sq., 39, 46, nr. 34; Rusu, *Metbronz II*, 16, 40, 49; H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1972, 48; László, *Gáva I*, 586, fig. 2, 4; Г. И.

¹⁶⁵ Printre cercetătorii necropolei este menționat, foarte probabil greșit, și dr. Gy. Primics.

¹⁶⁶ Autorul mi-a remis manuscrisul în toamna anului 1980, după ce a avut bunăvoința de a-mi ceda drepturile de publicare a materialului descoperit la Lăpuș în anul 1961. Titlul inițial al lucrării era *Considerații cu privire la așezările și cimitirele hallstattiene timpurii din Transilvania*.

Смирнова, *Население Восточных Карпат в эпоху раннего гальштата*, în *Культура і набуток населення Українських Карпат*, Ужгород, 1973, 173; Rusu, *Considerations*, 108 sq., fig. 1, 4; Galina I. Smirnova, SCIVA 25, 1974, 377 sqq.; Dumitrescu, *Arta*, 361, fig. 402, 3. 5, fig. 456; Rusu, *Metfier*, 351, fig. 1, 1; Vulpe, *Probleme*, 251; **Kacsó**, *Contributions*, 45 sqq.; Vulpe, *Bemerkungen*, 69 sqq.; Popescu, *Tezaure II*, 59; László, *Metfier*, 21, nr. 11, fig. 2, 1; Bader, *Colecție*, 45 sqq.; Morintz, *Gáva*, în Pippidi (coord.), *Dicționar*, 292; Vulpe, *Lăpuș*, în Pippidi (coord.), *Dicționar*, 367; Horedt, *Eine befestigte Höhensiedlung der späten Bronzezeit bei Tuşnad in Siebenbürgen*, în *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag I. Urgeschichte*, ArchAus Beiheft 13, 1976, 402; Ignat, Thraco-Dacica 1976, 103 sq.; Hardmeyer, *Gold*, 127; Kacsó, Mitrea I., *DepRozavlea*, 543 sqq.; László, *Eisen*, 55, nr. 12, fig. 2, 1; László, *Gáva II*, 40; Vulpe, *Anmerkungen*, 110; Crişan, *Burebista*, 384; Petrescu-Dîmboviţa, *Dacia preromană*, 94; I. Stratan, A. Vulpe, PZ 52, 1977, 42 sqq.; Bader, *Epbronze*, 62 sqq.; Berciu D., *Daco-Romania*, Archaeologica Mundi, Genf, 1978, 197, pl. 35; Némethi, *Descoperiri*, 118; Morintz, *Contribuții*, 167; Ignat, Suceava 5, 1978, 115 sq.; Kacsó, *BrTîrziu I*, 13 sqq., fig. 1; Olteanu, SCIVA 30, 1979, nota 24; Coles, Harding, *Bronze Age*, 404, fig. 145; Glodariu, Iaroslavski, *Daci*, 12; Soroceanu, *Origini*, 23 sqq., nr. 2–5, fig. 5 și fig. 19; Vulpe, *Dacia preromană*, 2.267; Bader, *Suciu II*, 27, nr. 31; Hüttel, PZ 54, 1979, 39 sqq.; Horedt, *Morești. Grabungen in einer vor- und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, Bukarest, 1979, 32; Goranka Tončeva, *Chronologie du Hallstatt ancien dans la Bulgarie de Nord-Est*, StThr 5, Sofia, 1980, 17, 51; Müller-Karpe, *Handbuch IV*, 16, 234, 800, pl. 365C; Horedt, *Die Thraker und die Mittelmeerwelt*, în R. Vulpe (ed.), *Actes de II^e Congrès de Thracologie (Bucarest, 4 – 10 septembre 1976) I. Histoire et Archéologie*, București, 1980, 118 sq.; Kacsó, *Expoziție*, 21 sqq., nr. 29–39, 43–44; Mică, Florescu, *Preistoria*, fig. 400; Soroceanu, Iaroslavski, în *The Dacians. Billingham Art Gallery 11th April – 7th June 1980* (catalog de expoziție), 20, 51, nr. 2–7, fig. 5–7; Tripsa și alții, *IstMetalurgiei*, 26; **Kacsó**, *Lăpuș*; Pleiner, *Eisen*, 116, fig. 2, 6; Z. Bukowski, ArchPolski 26, 1981, 327 sqq.; R. F. Hodkinson, *The Tracians, Ancient Peoples and Places* 98, 1981, 53 sqq., fig. 41 și fig. 51, 2; Mozsolics, *Gusskuchen*, 415; Crişan, *Gîndirea*, 137; Rusu, *Bemerkungen*, nota 24 și nota 26; Dumitrescu, *Fouilles*, 125, nr. 171; Vulpe, *Beitrag*, 325; Hänsel, *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.*, în Hänsel (ed.), *Südosteuropa*, 33; Kemenczei, *Nordostungarn in der Spätbronzezeit*, în Hänsel (ed.), *Südosteuropa*, 310; В. П. Ванчугов, *О появлении корчаг в памятниках эпохи поздней бронзы Северо-Западного Причерноморья*, în *Археологические Памятники Северо-Западного Причерноморья*, Киев, 1982, 50, fig. 2, 5; N. Vlassa, Apulum 20, 1982, nota 11; Dumitrescu, Bolomey, Mogoşanu, *Prehistory*, fig. 9, 6; Roman, Sîntimbrean, Wollmann, *Aurari*, 11, fig. 4; Crişan, Cazacu, *Geto-daci*, 185; Moscalu, *Ceramica*, 330, nota 1.638; Dumitrescu, Bolomey, Mogoşanu, *Esquisse*, 192, fig. 19, 5; Vasiliev, ActaMusNap 20, 1983, 40 sq.; Kemenczei, *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*, ArchHung S.N. 51, Budapest,

1984, 29, 60; Demeterová, *Suciu de Sus*, 16 sqq.; Mozsolics, *Bronzefunde II*, 76, 80; Foltiny, WAB 71, 1985, 111 sq., fig. 1, 4; Dumitrescu, *Kunst*, fig. 70, 2-5, fig. 79, 3, 5; Demeterová, *SlovArch* 34, 1986, 99 sqq.; Kacsó, *Recenzie*, 112; Boroffka, *Fier*, 55, 67, nr. 18, fig. 4, 8; V. Vasiliev, A. Zrinyi, *Apulum* 24, 1987, 115; Kacsó, *Beiträge*, 74; Kacsó, *Rîşniţe*, 82; Vulpe, *Zahariade, Dacogetii*, 29; Kalmar, *Contribuții*, 173; Dumitrescu, *Vulpe, Dacia*, fig. 17, 18; Wanzek, *Apulum* 25, 1988, 104 sqq., fig. 2, 7; Stoia, *Iron*, 47, fig. 3, 1; Wanzek, *Tüllenbeile*, 201, nr. 47, pl. 48-49; Taylor, *Iron*, 69 sq., 77, fig. 8, 4; Kacsó, *Libotin*, 81 sqq.; Kacsó, *Crăciuneşti*, 242; Kacsó, *BrTîrziu II*, 45 sqq.; Vasiliev, *EphNapocensis* 2, 1992, nota 28; Andriţoiu, *Civilizația*, 38, 70, notele 502, 506, 510, 520; Stoia, *Descoperiri*, 394 sq.; Vasiliev, *Aldea, Ciugudean, Teleac*, 45, 80, 82, 96, 107 sqq., 115; Gumă, *Epfier*, 245, 264; Sîrbu, *Credințe* 50; Stoia, *Probleme*, 353; Kacsó, *ContrSuciuGroși*, 31; Andriţoiu, Vasiliev, *Noua*, 104; László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, *BiblThrac VI*, Bucureşti, 1994, 59 sqq., 93; Kacsó, *ContrLăpuș*, 12; Ligia Bârză, *Die Vorgeschichte Rumäniens*, în *Goldhelm, Schwert und Silberschätze. Reichtümer aus 6000 Jahren rumänischer Vergangenheit* (catalog de expoziție), Frankfurt a. M., 1994, 25; Vasiliev, *À propos du commencement du premier âge du fer dans l'aire intracarpaticque de Roumanie*, în Ciugudean, Boroffka (ed.), *Early Hallstatt Period*, 233; Vulpe, *Zur Deutung und Datierung des Hügels von Susani im Banat*, în B. Schmidt-Sikimić, Ph. Della Casa (ed.), *Trans Europam. Beiträge zur Bronze- und Eisenzeit zwischen Atlantik und Atlas. Festschrift für Margarita Primas*, Bonn, 1995, 83; Vulpe, *Stand und Aufgaben der Urnenfelderforschung im Karpatenbecken*, în *Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, MonogrRGZM 35, Mainz, 1995, 394 sq.; Pop D., *Suciu de Sus*, 239; Kacsó, *Catalog*, 243 sq., 250 sqq., pl. S, nr. cat. 94, 96; Kacsó, *Arpăşel*, 97, 110, nota 28; Vasiliev, *Recherches*, 95; Gogâltan, Isac, *Căşeu I*, 10; Vulpe, *Epbronz*, 23; Petrescu-Dîmbovița și alții, *Societatea*, 101; Vasiliev, *La fine dell'età del bronzo e l'inizio della prima età del ferro nella Transilvania intracarpatica*, în M. Porumb (ed.), *Omaggio*, 78; **Kacsó, Lăpuș, „Podanc”, jud. Maramureș**, CronCercArh Campania 1995, 1996, 72 sq., nr. 81; Vulpe, *MemSecștIstArh*, seria IV, 21, 1996, 41; Vulpe, *Karpatengebiet*, 528 sq.; Vulpe, *Lăpuș*, în *Enciclopedia II*, 301 sqq., fig. 146; G. Kossack, *Bronzezeitliche Keramik aus Zschornowitz und ihre Verwandten im Banat*, în J. Chochorowski (red.), *Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej. Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedlowi w sześćdziesiąt rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków, 1996, 303; **Cârciumaru, Paleoetnobotanica**, 89; Rusu, Dörner, *Ordentlich, Sântana I*, 19, pl. 9, 3-4 și pl. 10; Iaroslavschi, *Daci*, 19; **Kacsó, Pop D., Lăpuș, „Podanc”, jud. Maramureș**, CronCercArh Campania 1996, 1997, 34, nr. 56; Kaiser, *Der Hort von Borodino. Kritische Anmerkungen zu einem berühmten bronzezeitlichen Schatzfund aus dem nordwestlichen Schwarzmeergebiet*, UPA 44, Bonn, 1997, 130 sq.; Andriţoiu, *Descoperiri*, 47, nota 52; Vasiliev, *De nouveau à propos de quelques aspects concernant la*

chronologie du premier âge du fer en Transylvanie, în G. Simion (coord.), *Premier âge du fer aux bouches du Danube et dans les regions autour de la Mer Noire. Actes du Colloque International Septembre 1993 Tulcea*, Tulcea, 1997, 87, 94 sq.; Vulpe, Lazăr, *Bogata I*, 309, fig. 4, 1–3; Vasiliev, Rotea, Wittenberger (red.), *EpMetalelor*, fig. 15; Rusu, Dörner, Ordentlich, *Sântana II*, fig. 10, 3–4, fig. 11, fig. 12, 3–4; Boroffka, *Axt*, 67; Vasiliev, *Betrachtungen zur Chronologie der älteren Eisenzeit in Siebenbürgen*, în Boroffka, Soroceanu (ed.), *Transsilvanica*, 174 sq.; Sîrbu, Istros 9, 1999, fig. 17, 4¹⁶⁷; Bărbulescu, *Începuturi*, 24; Kacsó, *Tumulary Necropoleis*, 212; Kacsó, *Brtârziu III*, 83 sqq.; Gogâltan, *Aspecte*, 44; Kacsó, *Die Hügelnekropole von Lăpuș. Eine kurze Übersicht*, în *Hommage à Gavrilă Simion. Pratiques funéraire dans l'Europe des XIII^e – IV^e s. av. J.-C. Actes du III^e Colloque International d'Archéologie Funéraire organisé à Tulcea, 15 – 20 septembre 1997, par l'Association d'Etudes d'Archéologie Funéraire avec le concours de l'Institut de Recherches Eco-Muséologiques de Tulcea*, Tulcea, 2000, 237 sq.; Motzoi-Chicideanu, *Observații*; Schuster, Istros 10, 2000, 84; Pleiner, *Iron*, 23; Kacsó, *Späte Bronzezeit*, 35 sqq., fig. 22–24; L. Bukvić, *Kanelovana keramika Gava kompleksa u Banatu*, Novi Sad, 2000, 32; Păunescu și alții, *Mormânt*, 130; Kemenczei, *Arany*, 66; Kobal', *Depotfunde*, 19; Husar, *Dacia*, 144; **Kacsó, Hügelgräberfeld**, 231 sqq.; Vulpe, *The Eagean-Anatolian and South-Eastern Europe in the Light of a Revision of the Bronze Age Chronology*, în Kacsó (ed.), *Bronzezeit*, 13; Gogâltan, *Cășeu II*, în Kacsó (ed.), *Bronzezeit*, 193; Klára Fischl, Viktória Kiss, Gabriella Kulcsár, *Beiträge zum Gebrauch der tragbaren Feuerherde (Pyraunoi) im Karpatenbecken II (Spätbronzezeit – Früheisenzeit)*, în Kacsó (ed.), *Bronzezeit*, 133, nr. 6–10, fig. 5, 6–8; Vulpe, *Discoveries*, 20 sqq.; Schuster, Comșa, Popa, *Fire*, 46, 53, 105; Балагури, *Знбронзы*, 35 sqq.; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, 261, 281, 301, 306, 347, 363, 368, fig. 68, 1, fig. 79, 1–3, pl. 15; Motzoi-Chicideanu, *Hallstattzeit*, 227 sqq., fig. 18; **Kacsó, Pop D., Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc**, CronCercArh Campania 2001, 2002, 188 sqq., nr. 131; Manilici, Manilici, *Piatra*, 264; **Kacsó, Pop D., Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc**, CronCercArh Campania 2002, 2003, 182 sq., nr. 111; Romsauer, *Pyraunoi*, 34 sq., 127, pl. 30, pl. 35, 2–4; Kacsó, *Ungureni*, 275 sq., Lista 1, nr. 12; Vasiliev, *Prima epocă a fierului*, în Pop, I.-A., Năgler (coord.), *IstTrans*, 53; Motzoi-Chicideanu, *Observations*, 369; Vulpe, Lazăr, *Bogata II*, 49 sq., fig. 4, 1–3; Kacsó, *Noi descoperiri*, 124 sq., 137, Anexa 1, nr. 87; W. Blajer, M. S. Przybyła, *Ze studiów nad strukturami osadniczymi epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w zachodniej części Podgórze Rzesznowskiego – Aus den Studien zu den Siedlungsstrukturen der Bronze- und frühen Eisenzeit im westlichen Teil des Rzeszów-Vorgebirges*, în J. Gancarski (red.), *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich. Materiały z konferencji*, Krosno, 2003, 275; D.

¹⁶⁷ Autorul apreciază proeminența zoomorfă de pe vasul pântecos înalt din tum. 5 drept figurină antropomorfă.

Spănu, *ActaPraehArch* 35, 2003, 260; Rotea, *Preistoria*, 47; **Kacsó, Pop D., Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc**, *CronCercArh Campania* 2003, 2004, 176, nr. 101; Kacsó, *Suciu*, 331 sqq.; **Kacsó, Mărturii**, 37 sqq., 58, pl. 50-65, 2; Gedl, *Beile IV*, 67; N. Ursulescu, P. Șadurschi, *PZ* 79, 2004, 50; Pankau, *Mediaș*, 53; Rotea, *Metallurgy*, 706; Marta, *Petea*, 83 sq.; N. Boroffka, F. Ridiche, *Der Gußformenfund von Plenița, Kreis Dolj, Rumänien*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde II*, 176, Lista 5B, nr. 3; Kobal', *Metallfunde*, 253; Gogâltan, *Bronzeverarbeitung*, 376; Kacsó, *Vas Wietenberg*, 126 sq.; **B. Teržan, Metamorphose – eine Vegetationsgottheit in der Spätbronzezeit**, în Barbara Horejs și alții (red.), *Interpretationsraum Bronzezeit. Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet*, UPA 121, Bonn, 2005, 241 sqq.; Ursulescu, Șadurschi, *ArhMoldovei*, 28, 2005, 128; **Kacsó și alții, Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Podanc, Gura Tinoasei**, *CronCercArh Campania* 2004, București, 2005, 210 sq., nr. 132; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 84; Kacsó, *Comori II*, 6 sqq.; Lazăr S., *Vârtop*, 18, 50, 58; Kacsó, *Urnenfelder*, 107 sq.; Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 160, nr. 536, 853 sqq., pl. 452-462; Vasiliev, *Istoria*, 13; Popa C. I., *Modificări*, 71, nota 293¹⁶⁸; Kemenczei, *Funde ostkarpatenländischen Typs im Karpatenbecken*, PBF XX, 10, Stuttgart, 2005, 75; Palincăș, *Contacts*; Kacsó, *Bicaz-Igoaie*, 54; Przybyła, *Dekoracji*, 127 sqq., pl. 6, 2-3; **C. Kacsó și alții, Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Gura Tinoasei**, *CronCercArh Campania* 2005, București, 2006, 207 sqq., nr. 103; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Dipșa*, 52; Wollmann, *Münzstätte*, fig. 3; Boroffka, *Resurse*, 73, fig. 3, 6; Ilon, *Bronzezeitliche Gussformen in dem Karpatenbecken*, în Kobal' (ed.), *Depotfunde – Interpretation*, 283, Lista 3, nr. 29, 285, Lista 4, nr. 7; Schuster, Morintz A., *Ambarcațiuni*, 95; **Kacsó și alții, Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Gura Tinoasei**, *CronCercArh Campania* 2006, București, 2007, 215 sq., nr. 106, pl. 46; Kacsó, *ColFloth*, 44, 52, 59, 91 sq., nota 438, fig. 9, 3-4; Bătoră, Rassmann, *Eisenmesser*, 36; Popescu G. C. și alții, *Aur*, 13, fig. 1. 10¹⁶⁹; Przybyła, *Epoka brązu*, 584 sqq., fig. 3, 1-5, fig. 11, 15-16; C. Kacsó, Carola Metzner-Nebelsick, *Internationale Kooperation in Rumänien*, *Archæo* 4-2007, 82 sq.; Schuster, *Transport*, 61; Bejinariu, *Brâglez*, 55; **Vulpe, Zu den Grabsitten der älteren Hallstattzeit in**

¹⁶⁸ Este citat Kacsó, *DescWiet*, nota 13, unde s-ar fi afirmat că la Lăpuș s-a descoperit un vas pictat la exterior cu grafit. De fapt, în această notă sunt reproduse cele scrise în Registrul de inventar al MNMB. Autorul acelor rânduri considera că culoarea neagră de pe peretele exterior al vasului se datora unei picturi cu grafit și nu arderii specifice.

¹⁶⁹ Se vorbește de o covată de lemn (!) pentru spălarea aurului la Căpuș (sic !), datată în perioada bronzului târziu, care ar fi cel mai vechi obiect legat de exploatarea aurului descoperit în România. Este evidentă aici citarea greșită, fără a fi amintită sursa primară, și anume lucrarea lui M. Rusu, *Metaur*, nota 1a, a unei informații referitoare la cele două coveți de lut ars din inventarul tumulului 10 de la Lăpuș, care sunt foarte asemănătoare unor coveți de lemn. M. Rusu presupune că aceste coveți de lemn au fost folosite la spălarea aurului. O părere similară este exprimată de V. Wollmann (*Münzstätte*, 442).

Rumänien, în F. Verse et al. (ed.), *Durch die Zeiten ... Festschrift für Albrecht Jockenhövel zum 65. Geburtstag*, Internationale Archäologie Studia honoraria 28, Rahden/Westf., 2008, 269-273; Lazăr S., *Epbronzi* 1, 78, 89, 186, 214; Carola Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, L. D. Nebelsick, *The Late Bronze Age (13th-12th) Barrow Necropolis at Lăpuș, reg. Maramureș. New Research*, în *Ancestral Landscapes. Burial Mounds in the Copper and Bronze Age (Central and Eastern Europe-Balkans-Aegean, 4th-2nd millennium BC)*, Udine, May 15th-18th 2008 (rezumatele comunicărilor), 13; Vulpe, *Compendiu*; **C. Kacsó, Carola Metzner-Nebelsick și alții, Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Podanc**, CronCercArh Campania 2007, București, 2008, 177 sqq., nr. 90; Irimia, *Sceptre*, 89; Carola Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, *Kontinuität und Diskontinuität im Bestattungsverhalten der spätbronzezeitlichen Eliten in Nordwestsiebenbürgen am Beispiel der Hügelnekropole von Lăpuș*, în *Paysages funéraires de l'Âge du Bronze, Colloque international sur l'Âge du Bronze, Herne, 15-18 octobre 2008, Résumés des communications*, 78; Soroceanu, *Metallgefäße*, 117 sq., nr. 69; **C. Kacsó, Carola Metzner-Nebelsick și alții, Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Podanc**, CronCercArh Campania 2008, nr. 203; Kacsó, *Culciu Mare*, 60; **Carola Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, Raport preliminar asupra cercetărilor în necropola tumulară de la Lăpuș**, Baia Mare, 2009; **C. Kacsó, C. Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, Kontinuität und Diskontinuität im Bestattungsverhalten der spätbronzezeitlichen Eliten in Nordwestsiebenbürgen am Beispiel der Hügelnekropole von Lăpuș, Nordwestrumänien**, în *Paysages funéraires de l'Âge du Bronze - Gräberlandschaften der Bronzezeit. Akten des Internationalen Kolloquiums in Herne, 15.-18. Oktober 2008*, Bodenaltentümer Westfalens, 2011 (sub tipar); Rotea, *Pagini*, fig. 17; Irimia, *Aspecte*, 39; Gogâltan, *A Late Bronze Age dwelling at Iernut-Sfântu Gheorghe-Monument, Mureș County*, în S. Berecki, Rita E. Németh, B. Rezi (ed.), *Bronze Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș 24-26 October 2008*, Cluj-Napoca, 2009, 121; Kacsó, *Spadă Lăpuș*, 45; Bălan, *Dălți*, 4, 35, nr. 37, pl. 5, 37; E. Moldovan, *Apulum* 46, 2009, 299 sq., notele 49 și 62; Kacsó, *Brandbestattungen*, 2; Neacșu, *Resurse minerale*¹⁷⁰; Przybyła, *Contacts*, 103, 285 sq., fig. 14, 1-2. 5-6. 10-14, fig. 23, 5-6; Marta, *Contribuții*, 9; Marta, *Petea-Csengersima*, 20, 23 sqq., 41 etc. **C. Kacsó, Carola Metzner-Nebelsick și alții, Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș, Punct: Podanc**, CronCercArh Campania 2009, București, 2010, 111-118, nr. 37; **Carola Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, L. D. Nebelsick, Bronzezeitlicher Kultbau im Karpatenbecken**, *Archäologie in Deutschland* 3, 2010, 54-57; M. Davidescu, A. Vulpe, *Drobeta* 20, 2010, 142; M. Davidescu, A. Vulpe, *Dacia* 54, 2010, 61; C. Kacsó, Carola Metzner-Nebelsick, *Ein internationales Forschungsprojekt. Die Ausgrabungen in der spätbronzezeitlichen Hügelnekropole von Lăpuș*, comunicare la conferința *Музеї Карпатського*

¹⁷⁰.Sunt reluate „datele” furnizate de Popescu G. C. și alții, *Aur* (vezi nota de mai sus).

Регіону: стан і перспективи розвитку, Ужгород 17-19 червня 2010, în H33KM 11, 2011, 253-262; **Carola Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, L. D. Nebelsick, A Bronze Age ritual structure on the edge of the Carpathian Basin**, în Marta (ed.), *Mileniul II a. Chr.*, 219-233; Teržan, *Lapuș*, 203 sqq.; Ciugudean, *The Late Bronze Age in Transilvania (With primary focus on the central and Southern areas)*, în Marta (ed.), *Mileniul II a. Chr.*, 164; Bejinariu, *Aspects of the Late Bronze Age Cultural Evolution in Northwestern Romania (the Upper Barcău und Crasna Rivers)*, în Marta (ed.), *Mileniul II a. Chr.*, 239; Németh, *Acâș*, 279; Marta, *Discoveries*, 319; O. Dietrich, *MittBerGesAEU* 31, 2010, 30; Pop D., *Lăpușel*, 291; Marta și alții, *Nyíregyháza-Oros*, 49, 67, nota 306; Metzner-Nebelsick, *Aspect of Mobility and Migration in the Eastern Carpathian Basin and Adjacent Areas in the Early Iron Age (10th-7th BC)*, în K. Dziegielewska, M. S. Przybiła, Anna Gawlik (ed.), *Migration in Bronze and Early Iron Age Europa*, PA 63, Kraków, 2010, nota 71; Popa C. I., *Turte*, 330, 335, 337 sq.; Lazăr S., *Practici funerare*, 10 sqq.; Szabó, *Bronz*, nota 39; **Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick, Lăpuș**, 341-354; Corina Ionescu, V. Hoeck, Carola Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, C. Kacsó, *Siliceous slag in the Lăpuș Bronze Age funerary site (NW Romania): overburned ceramic vessels ?*, în *European Meeting on Ancient Ceramics 2011, Wien, 29th September-1st October, Abstracts*; V. Hoeck, Corina Ionescu, Carola Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, C. Kacsó, *Slag-tempered ceramics from Lăpuș Bronze Age funerary site (NW Romania)*, în *European Meeting on Ancient Ceramics 2011, Wien, 29th September-1st October, Abstracts*; Lazăr S., *Epbronzi II*, 50, 58, 116, 119, 121, 129; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 119, nr. 536, 644 sqq.; **C. Kacsó, Die Hügelnekropole von Lăpuș. Eine zusammenfassende Einleitung**, în S. Berecki, Rita E. Németh, B. Rézi (ed.), *Bronze Age Rites and Rituals. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 8-10 October 2010, Târgu Mureș, 2011, 213-243*; Carola Metzner-Nebelsick, L. D. Nebelsick, M. Peters, C. Kacsó with the contributions by W. Shotyk, *Environmental and Anthropogenic Impact Factors during the Bronze Age in the Ore-Rich Lăpuș Microregion, Northwest Romania*, în *Socio-environmental dynamics over the last 12,000 years: The Creation of Landscapes II, Open workshop 14th-18th March 2011, Kiel, Germany, programme and abstract volume*, Terra Nostra Schriften der Geounion Alfred-Wegener-Stiftung 2011/1, 50.

-La nord de terasa *Podanc*, în dreapta șoselei Târgu Lăpuș – Băiuț (DJ 109F), la aproximativ 300 m de capătul sud-vestic al localității, se află un mamelon înalt (rest de terasă ?) cu partea superioară având forma unui platou relativ neted, cu o lungime de cca 200 m și lățimea maximă de 60 m, numit *Gruia Târgului* sau *Dâmbul lui Hoșporodic*.

În vara anului 1969 am executat aici un sondaj de verificare, descoperind două obiective sensibil diferențiate în timp. Primul obiectiv, ce aparține fazei Lăpuș II, constă dintr-o depunere de fragmente ceramice, pământ ars, cărbune, foarte puține oase calcinate, amestecate printre pietre de râu de diferite dimensiuni. Tot aici au apărut un fragment de greutate de lut ars și o

placă de gresie, parțial prelucrată. Întreaga depunere se extindea pe o porțiune ușor adâncită în solul antic, de formă ovală, cu diametrele de 1,50/4 m. Oasele calcinate s-au dovedit a fi în exclusivitate de animale¹⁷¹. Având în vedere evidentele asemănări cu mormintele de tip III din cimitirul tumular de la Lăpuș, precum și cu descoperirea de la Libotin–*Dâmbu Crucii*, am interpretat complexul de pe *Gruiul Târgului* tot ca o depunere în legătură cu cultul funerar, eventual chiar ca un mormânt de factură mai deosebită.

Cel de al doilea obiectiv este în mod cert un mormânt de incinerare, din păcate puternic răvășit. Din el au fost recuperate partea inferioară a urnei, un vas lucrat cu mâna, de culoare roșiatică, din pastă cu cioburi pisate, slab arsă, precum și părți dintr-o strachină de culoare cenușie, din pastă fină, bine arsă, care pare să fie lucrată la roată și care a servit, aproape cert, drept capac. Mormântul datează, foarte probabil, din perioada secolelor III–IV e.n.

Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 27.881–27.909).

Lit.: Popescu, *Fouilles* 1969, 437, nr. 45; Popescu, *Săpături* 1969, 499, nr. 45; Kacsó, *Lăpuș*, Marmatia 2, 1971, 370, 376; Kacsó, *Libotin*, 91; **Kacsó, *ContrLăpuș***, 9 sqq.; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 61, nr. 80; Gogâltan, *Cășeu I*, 193; Kacsó, *Noi descoperiri*, 106, 125, 137, Anexa 1, nr. 89; Kacsó, *Suciu*, 333; Kacsó, *Mărturii*, 44, pl. 48, 5; Popa C. I., *Modificări*, 73; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 85.

-În dreapta râului Lăpuș, la sud-vest de localitate, în apropierea culmii unui deal cu poziție dominantă, în locul numit *Vârful feții* se află un grup de ridicături circulare cu diametrele de 5-6 m și înălțimile de 0,80-1 m, care ar putea fi movile funerare. Am cercetat locul, împreună cu F. Herzig (Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege, München), în ziua de 30 august 2011. Nu am găsit la fața locului niciun fel de artefacte, poate și din cauza vegetației foarte abundente, astfel că ne lipsesc datele pe baza cărora am putea încadra cronologic sau cultural posibilele monumente. Prin amplasamentul și forma lor, aceste ridicături prezintă evidente asemănări cu tumulii din punctele *Pe Mlacă* și *Gura Tinoasei*, aflate în stânga râului, la o distanță totuși relativ mică de punctul *Vârful feții*.

-Depozite de bronzuri: **A)**. Depozitul I a apărut în punctul *Secătura Savului*, un deal aflat în prelungirea sud-estică a terasei *Podancul Mare*. Primele piese ale depozitului au fost găsite, în primăvara anului 1932, pe versantul nordic al dealului, la rădăcina unui copac răsturnat, de către localnicul Nicolae Giurgiu. Potrivit spuselor sale, atunci s-ar fi descoperit opt brățări, două spade cu mânerul plin și o daltă. Dintre aceste piese, M. Rusu a achiziționat pentru MNIT, în vara anului 1961, două celturi și două brățări, restul descoperirilor fiind considerate atunci pierdute. În vara anului 1967, N. Giurgiu mi-a predat din același depozit alte câteva piese, pe care între timp le-a regăsit: mânerul unei spade, o daltă și o seceră fragmentară. El mi-a arătat, totodată, locul presupus de descoperire a lor. Pentru autentificarea descoperirii, am deschis la locul indicat

¹⁷¹ Determinări N. Mirițoiu.

o suprafață de 4/3 m, fără a putea recupera vreun obiect. În timp ce efectuam cercetarea, Nicolae Pașca, pe atunci elev în Lăpuș, m-a informat că, în cursul anului 1961, foarte aproape de locul unde executam săpătura, a găsit și el, la foarte mică adâncime în pământ, mai multe obiecte de bronz. Acestea au fost achiziționate pentru MJM.

Am deschis o suprafață, tot de 4/3 m, și în locul precizat de N. Pașca, aflat aproape de culmea dealului. Am găsit aici, la adâncimea de 0,35 m, o mică turtă de bronz. Date fiind apropierea locurilor de găsim indicate de cei doi descoperitori, precum și identitatea cronologică a bronzurilor din cele două loturi de piese recuperate, pare foarte probabil că ele aparțin unui singur depozit, punctul lor de depunere fiind cel arătat de către cel de al doilea descoperitor. Problematică rămâne doar apartenența la depozit al unui singur obiect – mânerul de spadă, întrucât tipul căruia îi aparține se datează de regulă într-o perioadă mai recentă decât restul descoperirii. Depozitul este format din: **1-2.** Celturi cu plisc (lung. 11,9 cm, 9,2 cm, greutate. 308 g, 130 g), **3.** Celt de tip transilvănean (lung. 10,1 cm, greutate. 172 g), **4.** Celt cu manșonul aproape drept, fără tortiță (lung. 10,2 cm, greutate. 152 g), **5.** Celt masiv cu manșonul drept și îngroșat, decorat cu linii reliefate verticale, ușor arcuite (lung. 12,2 cm, greutate. 285 g), **6.** Daltă cu toc (lung. 6,5 cm), **7-8.** Seceri cu buton, una fragmentară (lung. 18,2 cm, greutate. 125 g, 54 g), **9-15.** Șapte brățări deschise din bară subțire, secțiunea rotundă, capetele subțiate, lipite sau foarte ușor îndepărtate, ornamentate cu creștături (diam. int. 6,4 cm, 6,5 cm, 6,5 cm, 6,6 cm, 6,6 cm, 6,6 cm, 6,4 cm, greutate. 35 g, 42 g, 34 g, 37 g, 37 g, 35 g, -), **16-17.** Două brățări deschise din bară masivă, secțiunea rotundă, capetele subțiate, ornamentate cu creștături, una având un capăt rupt (diam. int. 7/9,2 cm, 7,5 cm, greutate. -, 97 g), **18.** Brățară deschisă din bară subțire, secțiunea rotundă, capetele subțiate, ușor îndepărtate, neornamentată (diam. int. 6,5 cm, greutate. 41 g), **19-20.** Brățări deschise cu secțiunea rombică, capetele subțiate, la una aproape lipite, la cealaltă îndepărtate, unul dintre capete fiind și torsionat (diam. int. 7,7 cm, 6,5 cm, greutate. 41 g, 20 g), **21-25.** Verigi de picior deschise, una cu capetele subțiate lipite, celelalte cu capetele suprapuse (diam. int. 12,8 cm, 11,2 cm, 11,2 cm, 11,4 cm, 11,6 cm, greutate. 150 g, 160 g, 166 g, 171 g, 161 g), **26.** Topor cu gaură de înmănușare transversală, tubul de înmănușare ornamentat cu linii incizate dispuse în triunghiuri alăturate, iar pe margine cu creștături, lama cu secțiunea octogonală (lung. 13 cm, greutate. 215 g), **27.** Mâner de spadă cu antene (lung. Păstrată 14,6 cm, greutate. 272 g), **28.** Turtă mică de bronz (greutate. 57 g) Am alăturat depozitului și spada fragmentară, probabil întreagă în momentul depunerii, întrucât consider că ea se diferențiază destul de evident prin mai multe caracteristici de formă de celelalte spade cu antene, putând fi considerată astfel o inovație timpurie a metalurgiei locale. Desigur, nu este întrutotul exclusă nici posibilitatea ca spada să fi fost depusă mai târziu, intenționat sau întâmplător, în același loc în care au fost depuse anterior alte bronzuri. Depozitul se păstrează la MNIT (nr. inv. 20.158–20.161) și la MJM (nr. inv. 175–198). Datarea: Bronz târziu 2-3. **B).** Depozitul II a fost descoperit în ziua

de 18 septembrie 1996 de elevii Cozmin Tomai și Petre Giurgiu. Ei au observat prima piesă chiar la suprafață, iar altele le-au recuperat săpând în pământ până la adâncimea de 0,40 m, într-un perimetru de aproximativ 1 m². Împreună cu bronzurile au fost salvate și fragmente din două vase de lut. Anunțat despre descoperire, a doua zi m-am deplasat la locul unde a ieșit la iveală depozitul. Acesta se află la aproximativ 300 m în amonte de punctul de confluență cu Iedera a unui mic pârâu cu apă în tot cursul anului, numit *Valea Herții*, ce străbate de la sud la nord terasa *Podanc*. Acest hidronim dă și numele porțiunii de teren pe care o străbate mica vale. În momentul în care am ajuns la locul descoperirii, acesta era deja complet răvășit, fiind total impropriu oricărei observații arheologice. Am îndepărtat totuși pământul deja săpat, în speranța că voi găsi măcar conturul unei gropi în care este de presupus că s-a depus depozitul. Nu am reușit să identific o astfel de groapă, am găsit în schimb în pământul deja mișcat un celt și un fragment de spadă. Am hotărât că pentru găsirea altor posibile piese este necesară cercetarea locului cu detectorul de metale. Din păcate, această acțiune nu a putut fi realizată decât două săptămâni mai târziu. Între timp locul de descoperire a fost răscolit de alți localnici, care au și găsit câteva piese. Atât acestea, cât și cele descoperite cu prima ocazie au fost achiziționate pentru muzeul din Baia Mare. Căutarea cu detectorul nu a avut rezultate pozitive, totuși, la o distanță de 10 m de locul descoperirii, am mai găsit un fragment de la toarta unui vas de bronz. Probabil, el a fost pierdut de unul dintre „căutătorii de comori”. Potrivit informațiilor furnizate de localnici, valea în apropierea căreia a apărut depozitul a fost îndreptată cu excavatorul cu mai mulți ani înainte de apariția descoperirii. Se pare că atunci piesele depozitului au fost dizlocate de la locul depunerii lor și răspândite pe o suprafață mai mare. Cel puțin o parte dintre piese a fost descoperită deci în poziție secundară. Pentru această probabilitate pledează și faptul că bronzurile s-au aflat răsfirate la diferite adâncimi, amestecate cu fragmente ceramice. Depozitul constă din nouă celturi cu manșonul drept și îngroșat, prevăzute cu decor reliefat, cinci seceri, un fragment de lamă de spadă, fragmente din mai multe cești de bronz (au fost recuperate 29 de fragmente ce aparțin la cel puțin patru exemplare), o toartă de vas de bronz din bară torsionată, patru verigi fragmentare, un fragment de placă de bronz decorată cu linii duble incizate (fragment de diademă ?), o turtă mică de bronz de formă ovală, cu suprafața de aspect spongios, fragmente din partea superioară a unui vas de lut în formă de sac decorat sub margine cu mici proeminențe conice, fragmente din partea inferioară a unui vas de lut de mari dimensiuni de culoare neagră în exterior, roșiatică în interior, decorat cu registre de linii în val într-o dispunere neordonată, oblică și verticală. Depozitul se păstrează în colecția MJM (nr. inv. 28.577–28.611). Datarea: Bronz târziu 4. C). Potrivit informațiilor primite de la Ioan Nistea, între anii 1954 și 1957, pe vremea când lucra la școala din Lăpuș, într-o primăvară, un elev a adus în clasă „...trei, patru obiecte din metal (bronz), erau dălți. Aceste obiecte...au fost găsite în urma plugului, în amonte de comuna Lăpuș“. Este vorba, probabil, de un depozit compus din celturi, ieșit

la iveală în partea nordică a localității. Dată incertă. Soarta ulterioară a pieselor a rămas neprecizată.

Lit.: **A).** Rusu, *Bronzehorte*, 206, nr. 37; **Vulpe, Äxte I**, 65, nr. 280, pl. 18, 280 („Târgu Lăpuș”); Rusu, *Metbronz I*, 508 sq., nr. 37; Rusu, *Metbronz II*, 6; Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde*, 155 („Târgu Lăpuș IV”); Kacsó, *Contribuții*, 139, nota 13; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 490, nr. 44; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 62, pl. 51, 1–17; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 18, nr. 23, pl. 35E, 6, 103, nr. 43, pl. 35E; Morintz, *Contribuții*, 172, fig. 94, nr. 37; **Kacsó, DepLăpuș**, 115 sqq.; Kacsó, *Expoziție*, 24, nr. 41; **Bader, Schwerter**, 161 sq., nr. 377, pl. 54, 377; Andrițoiu, *Civilizația*, notele 682, 684; Hansen, *Metalldeponierungen*, 584, nr. 197; Soroceanu, *Deponierungen*, 80; Chidioșan, Soroceanu, *Galoșpetreu*, nota 17; Soroceanu, *Der Bronzefund von Gîrbou, Kr. Cluj*, în Soroceanu (ed.), *Depotfunde I*, 204, nota 14; Petrescu-Dîmbovița, *Arm-u. Beinschmuck*, 45, nr. 244, pl. 28, 244, 47, nr. 283–289, pl. 31, 283–289, 69, nr. 635, pl. 55, 635, 77, nr. 777, pl. 63, 777, 80, nr. 798, pl. 65, 798, 85 sq., nr. 902, pl. 72, 902, 86, nr. 907. 908, pl. 73, 907. 908, 90, nr. 954, pl. 76, 954, 119, nr. 1320, pl. 101, 1320, 120, nr. 1354, pl. 103, 1354; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 8 sq.; **Kacsó, Mărturii**, 45, pl. 69; König, *Hortfunde*, 46, 155; Kacsó, *Târgu Lăpuș*, 236; G. G. Marinescu, *Urnenfelderzeitliche Bronzefunde aus dem Nordosten Siebenbürgens*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde II*, 271; Kacsó, *Comori II*, 10; Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 855; Kacsó, *ColFloth*, 61, 75, notele 242, 447; Bejinariu, *Bronzuri*, 88; Kacsó, *SpadăLăpuș*, nota 18; Bratu, *Depuneri*, 293, nr. 587¹⁷²; Bălan, *Dălți*, 4, 35, nr. 38, pl. 5, 38; Kacsó, *DepBronz*, 35; Szabó, *Bronz*, 99, nota 33; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 646; Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick, *Lăpuș*, 346. **B).** **Kacsó, Der zweite Depotfund von Lăpuș** (ms.); Kacsó, *BronzDeprLăp*, 8 sq.; Kacsó, *Mărturii*, 46; Kacsó, *Comori II*, 13; Kacsó, *ColFloth*, 72; **Soroceanu, Metallgefäße**, 57, nr. 13-15, pl. 3, 13, pl. 4, 14-15, 86, nr. 35, pl. 10, 35, 118, nr. 70-76, pl. 15, 70-76; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Depozite*, 49 sq., nr. 47; Kacsó, *SpadăLăpuș*, 47 sq.; Bratu, *Depuneri*, 293, nr. 588; Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick, *Lăpuș*, 346. **C).** Kacsó, *SpadăLăpuș*, nota 20¹⁷³.

-Descoperiri izolate de bronzuri: **1).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Lăpuș, puternic deteriorat la manșonul găurii de înmănușare. S-a aflat în colecția muzeului de etnografie din localitate, în prezent la MJM (nr. inv. 20.163). Nu se cunosc niciun fel de date cu privire la data și punctul în care a fost descoperit toporul, nici la condițiile sale de descoperire. Singura informație certă, primită de la întemeietorul muzeului sătesc, preotul Ilie Bolchiș, este că piesa provine dintr-un punct aflat în teritoriul Lăpușului. Datarea: Bronz târziu II. **2).** Celt fragmentar de tip transilvănean, găsit la suprafață de localnica Elena Giurgiu, în toamna anului 1995, în punctul *Poienile Dancului*, aflat în zona de

¹⁷² Autoarea menționează separat (391, nr. 142), ca descoperire izolată, fragmentul de spadă cu antene.

¹⁷³ Referire la scrisoarea din data de 7 septembrie 1998, adresată mie de către fostul învățător din Lăpuș.

dealuri din prelungirea terasei Podanc. În colecția MJM (nr. inv. 27.914). Datarea: Bronz târziu II–III. **3).** Spadă fragmentară de tipul cu cupă la mâner găsită la suprafață în punctul *Tufele Dobăneștilor*, în primăvara anului 1998, de elevul Petre Giurgiu. Punctul se află în stânga pârauului Iedera, la cca 300 m nord-est de terasa *Podanc*. Analiza cantitativă a compoziției spadei (A – mâner; B – lamă)¹⁷⁴ a dat următoarele rezultate în procente: A.: Cu-87,322, Sn-3,245, As-0,21,6, Sb-1,924, Pb-0,059, Fe-0,043, Ni-0,127, Co-0,031, Cr-0,008, Zn-0,011, Bi-0,0, Ag-0,035; B. Cu-88,184, Sn-3,413, As-0,925, Sb-1,122, Pb-Fe-0,660, Ni-0,270, Co-0,206, Cr-0,014, Zn-0,140, Bi-0,0, Ag-0,046. În colecția MJM (nr. inv. 30.584). Datarea: Bronz târziu IV.

Lit.: **1–2).** Kacsó, *ContrLăpuș*, 14 sq., pl. 5, 3–4; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 8 sq.; Kacsó, *Mărturii*, 46; Kacsó, *DepBronz*, 35; Kacsó, *Topoare*. **3).** Kacsó, *BronzDeprLăp*, 8 sq.; Kacsó, *Mărturii*, 46, pl. 80, 1; Kacsó, *Comori II*, foto pe p. 13; Kacsó, *ColFloth*, 72; Kacsó, *SpadăLăpuș*, 45 sqq., fig. 1-3; Kacsó, Metzner-Nebelsick, Nebelsick, *Lăpuș*, 351, fig. 7.

-Potrivit relatării unor localnici, în anul 1991 au fost descoperite în punctul *Podanc*, cu ocazia lucrărilor agricole, mai multe inele de aur asemănătoare celor găsite în tumuli, care au fost transformate ulterior în bijuterii. Încercarea de a afla și alte date cu privire la acest tezaur, inclusiv chestionarea presupusului descoperitor, nu a dat rezultate.

-Potrivit unor informații ale căror autenticitate nu mai poate fi verificată, săteanul Gheorghe Dumitru a găsit, în anul 1977, o statueta romană de bronz. Piesa a fost prezentată de nepotul descoperitorului, Mihai Petruț, pentru expertizare și eventuală achiziționare la muzeul din Baia Mare în anul 1995, cu precizarea că locul său de descoperire este terasa *Podanc*. Cu această ocazie, statueta a fost fotografiată și desenată și a fost realizată și o copie în ghips. Întrucât nu a fost posibilă cumpărarea sa de către muzeu, piesa a fost retrasă; locul actual de păstrare a statuetei nu este cunoscut. Există anumite dubii atât în privința autenticității statuetei, cât și în legătură cu locul său de descoperire, mai ales că din punctul indicat, de altfel binecunoscut, inclusiv de către localnici, ca teren cu bogate urme arheologice, lipsesc orice fel de vestigii, care ar putea fi contemporane cu statueta. Este posibil ca ea să fi ajuns în Lăpuș la o dată relativ recentă, localitatea sa de descoperire reală aflându-se undeva pe teritoriul fostei provincii Dacia Porolissensis.

Statueta (î. 18,35 cm) o reprezintă pe Minerva, cu părul ondulat, cu cărare la mijloc și împletit la spate, cu coif corintic pe cap. Are fața ovală, nasul

¹⁷⁴ Analiza a fost realizată de către M. Prange la Institut für Archäometallurgie din Bochum (Germania) în cadrul unui proiect pe care l-am inițiat împreună cu S. Hansen în anul 2004. Au fost analizate peste 150 de piese de bronz din nordul Transilvaniei, în special descoperiri din Depresiunea Maramureșului, iar rezultatele urmează a fi publicate într-un studiu monographic. Acest proiect se înscrie într-unul de mai mare amploare, „Metallanalysen von Bronzefunden im Karpatenbecken”, vezi Hansen, *Neue Forschungen zur Metallurgie der Bronzezeit in Südosteuropa*, în Ū. Yalçin (ed.), *Anatolian Metall III*, Der Anschnitt, Beiheft 18, Bochum, 2005, 89-103.

lung, gura cu buza inferioară cărnoasă, ochi adânci cu expresie dură, ațintiți înaintea. Este redată în mișcare, pășind cu piciorul drept în față. Este îmbrăcată în chiton tataris, cu mâneci până la cot, o manta mai scurtă care lasă să se vadă partea dreaptă a pieptului și acoperă partea stângă, iar deasupra are o piele de animal al cărui corp se observă în față, iar labele pe partea stângă a corpului și pe umărul stâng, la spate. Pare să fie desculță. Ține brațele depărtate de corp. Lipsesc degetele de la mâna dreaptă, atributul din mâna stângă și laba piciorului stâng. Patina verde deschis. În partea dreaptă este acoperită cu pete de oxizi corozivi.

Lit.: **Matei, Stanciu, *Vestigii***, 61 sq., nr. 80, pl. 345; **Lucia Țeposu–Marinescu, C. Pop, *Statuete de bronz din Dacia romană***, București, 2000, 140, nr. 212, pl. 86.

-Potrivit tradiției locale, vatra veche a satului se afla în zona Văii Râoaia. Aici a existat un sat, care a fost consemnat în 1393 sub denumirea de Dragusfalva, iar în 1555 sub cea de Dragosfalva și Dragwsfalwa. Strămutarea sa în vatra actuală, respectiv contopirea celor două localități a avut loc în jurul anului 1600.

Lit.: **Kádár, *SzolnDobMon III***, 374 sq.; **Kádár, *SzolnDobMon V***, 36.

-La cca 2 km sud-est de terasa *Podanc*, în zona de dealuri relativ înalte, în locul numit *Pe Poieni*, se află un teren ce pare a fi înconjurat de un val și de un șanț. În val sunt prezente numeroase pietre de râu. Probabila fortificație a fost identificată în 1996 de către Margit Kacsó. Încercările repetate de a găsi la suprafață materiale care ar putea data presupusa fortificație de pământ, cele mai recente fiind efectuate în octombrie 2007 și august 2008, împreună cu Carola Metzner-Nebelsick și L. D. Nebelsick, nu au dat rezultate. Cea mai probabilă încadrare cronologică: secolele de mijloc ale mileniului II e.n.

-La 1553 este menționat satul Zazmezeu, care s-a contopit ulterior cu localitatea Lăpuș.

Lit.: **Kádár, *SzolnDobMon VI***, 290; Suciu, *Dicționar II*, 429.

-La nord de localitate, pe terasa înaltă din stânga Lăpușului, în locul numit *Podoroi*, se află resturile topitoriei și turnătoriei de fier (fig. 159-162). Fundațiile sale au fost amenajate în 1847, iar construcția a fost executată în 1848-1849. La ordinul Trezoreriei, instalațiile turnătoriei au fost mutate în 1850 de la Strâmbu Băiuț. Perioada de înflorire a uzinei, în care erau prelucrate minereurile de fier din zonă, a coincis cu sfârșitul deceniului șapte al secolului XIX, apoi a funcționat în deficit, astfel că pe la 1892 topitoria de fier de aici a fost desființată. O parte a instalațiilor a fost dusă la Hunedoara. La Lăpuș au funcționat totuși, până în 1946, ateliere de prelucrare a fierului și de confecționare de unelte.

În prezent, se mai păstrează o parte a zidurilor de cărămidă și piatră ale unei clădiri cu lungimea de 28,9 m și lățimea de 8,25 m, care pare să fi fost o hală, resturile unei clădiri, probabil administrative, cu mai multe încăperi, cu fațada, unele ziduri despărțitoare și acoperișul refăcute și cu spații transformate în locuință, respectiv în anexe gospodărești, cu lungimea de 25 m, lățimea de

18/18, 20 m și înălțimea (fără acoperiș) de 4,20 m, precum și resturile unei clădiri, a cărei destinație nu poate fi deocamdată precizată, cu planșeul și acoperișul distruse, având lungimea de 16,60 m, lățimea de 5,80/6,20 m, înălțimea (fără acoperiș) de 3,50 m.

Cercetarea obiectivului a fost efectuată în toamna anului 2003, împreună cu I. Batin, Gh. Robescu și Z. Șomcutean.

M. Roska consideră că începuturile prelucrării fierului în *Podoroii* ar putea data din preistorie.

Lit.: Weisz, *Bányászat*, 158 sq.; Palmer (red), *Nagybánya*, 305; Laszke, *Kohómű*, 239; **Kádár, SzolnDobMon V**, 578 sq.; Pósch, *Kohóvölgy*, 108; Roska, *Repertorium*, 238, nr. 42; Tripșa și alții, *IstMetalurgiei*, 81 sq.; Mirescu, *Lăpuș*, 57; Istvan, *Exploataři*, 16 sq.

-B. Surdu, N. Maghiar și Șt. Olteanu menționează prezența pe raza localității a unor cuptoare de redus minereuri din secolul XVIII, unde, în afară de fier brut, se produceau anual 1.300 măji de fier turnat. Ar fi posibil ca informația să se refere la instalații aflate în localitatea învecinată Strâmbu Băiuț, mult timp înglobată administrativ, sub denumirea de Oláhláposbánya, în localitatea Lăpuș.

V. Wollmann afirmă, de asemenea, că la sfârșitul secolului XVIII funcționa la Lăpuș un furnal zidit din piatră, cu piept deschis și suflante acționate hidraulic, precum și o „forjă inferioară”. Localizarea este însă nesigură, întrucât autorul afirmă că locul de funcționare se afla în „*Munții Rotunda la Păduroi-Strâmbul (Rójahid)*”. Pasul Rotunda se găsește însă la o distanță apreciabilă de Lăpuș, în Munții Lăpușului, și face legătura dintre Cavnic și Băiuț, iar un punct de hotar denumit Păduroi-Strâmbul nu este cunoscut pe raza localității Lăpuș. În schimb, Rójahid este numele unguresc al văii Răuoaia, în apropierea căreia se plasează punctul *Podoroii*. Autorii de la sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX indică Rójahid ca locul unde se afla topitoria și turnătoria de la Lăpuș. Este posibil ca și datele citate de Wollmann să se refere la instalațiile de la Strâmbu Băiuț (vezi mai sus Băiuț).

Lit.: Surdu, *Manufacturi*, 163; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 151 sq.; Wollmann, *Patrimoniu*, 225.

-În punctele de hotar *Comorâște*, *Handal*, *Măgura*, *Pe Gruii*, *Podinog*, judecând după denumirea lor, ar putea fi prezente, de asemenea, obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan**, **Toponimia**, passim.

-Potrivit tradiției locale, în zona colinară de la extremitatea vestică a localității, în punctul *Șurile Tomii* se află mai multe movile funerare. Cu ocazia cercetării locului, efectuată împreună cu F. Herzig (vezi mai sus punctul *Vârful feții*), am constatat că există aici într-adevăr cel puțin o ridicătură cu aspect de tumul, dimensiunile sale, cu înălțimea de peste 6 m și diametrul de cca 30 m, par însă să indice că aceasta este naturală.

O altă movilă cu aspect de tumul a fost depistată pe terasa din dreapta râului Lăpuș, aproape de capătul vestic al localității, în locul numit *La piuă*.

XXXIV. LEORDINA, comună

XXXIVa LEORDINA

-Un topor perforat (lung. 11,4 cm), confecționat din trachit de culoare neagră-verzuie, găsit în 1870 (1872 ?) între localitățile Leordina și Petrova, s-a aflat în colecția Mihályi. Nu avem date cu privire la soarta piesei. Datarea: perioada eneolitică.

Lit.: **Lehoczky**, *Nagygyűlés*, 1876, 294; **Preisig**, *Bergbau*, 301 sq., pl. 12, 1-3; **Magyar orvosok**, 165; **Mihályi**, *Manuscris I*, 6 sq.; Schmidt, *Bányászat*, 331; Kacsó, *Preistoria*, 55.

-În amonte de Leordina, pe râul Vișeu, se afla satul Dănești (villa Dan), menționat la 1353. Nu mai este pomenit la 1411.

Lit.: **Popa**, *Maramureș*, 78 sqq.

-Este posibil ca în punctele de hotar *Valea Cremineș*, *Fața Cremineș*, *Vârful Cremineș*, *La Valea Cremineș* să fi existat ateliere preistorice de prelucrare a pietrei.

Lit.: date cu privire la topografia localității la **A. Leordean**, *Leordina – un sat în fața lumii*, Sighetu Marmăției, 2006, 70 sqq.

XXXV. MARAMUREȘ

-Ciocan și daltă de piatră neolitice (?), descoperite în localități neprecizate din Maramureș, s-au aflat în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției. Nu avem date despre soarta ulterioară a acestor piese, dar nici despre soarta altor descoperiri arheologice care au aparținut acestei colecții.

Lit.: **Ilea, Sighet**, 59.

-Depozite de bronzuri apărute în localități neprecizate de pe teritoriul fostului comitat Maramureș: **A).** Maramureș I, descoperit în 1783, format din trei piese: două brățări și o verigă de picior, care au ajuns în colecția Colegiului din Prešov (Slovacia). Teritoriul de descoperire stă sub un oarecare semn de întrebare, întrucât J. Hampel afirmă că locul unde a ieșit la iveală depozitul s-ar fi aflat pe malul Someșului. Datarea: probabil Bronz târziu 2. **B).** Maramureș II, descoperit în 1842, format din cinci piese: două apărătoare de braț, două brățări cu capetele deschise, secțiunea rotundă, ornamentate cu creștături, un vârf de lance, care au ajuns în colecția Colegiului reformat din Debrecen. Trei dintre piese (un apărător de braț, o brățară și vârful de lance) se păstrează și în prezent în aceeași colecție (RKMD; nr. inv. 1842, 1-2, B. 1967, 3). Datarea: Bronz târziu 2. **C).** Maramureș III, descoperit înainte de 1883, format din zece brățări cu capetele deschise, secțiunea rotundă. Potrivit informației primite de la J. Kobal' cu prilejul vizitei mele din anul 1991 la Użgorod, nouă dintre brățări erau ornamentate cu creștături și una cu grupuri de creștături ce alternează cu triunghiuri hașurate. Ele au ajuns în colecția Lehoczky din Munkács în 1883, iar de aici, împreună cu alte piese ale colecției, la ZKMU (nr. inv. B₃-43/2-11). Nu am putut identifica la muzeu decât două exemplare, unul cu probabilitate (piesele nr. inv. B₃-43/2-3). Recent însă, Kobal' publică zece brățări, despre care afirmă că aparțin acestui depozit. Probabil, piesele pierdute au fost între timp regăsite. Dintre brățările acum publicate doar șapte sunt decorate cu creștături pe tot corpul, una cu grupuri de creștături ce alternează cu motive în formă de ace de brad, alta cu grupuri de creștături ce alternează cu motive de triunghiuri hașurate cu bazele alăturate, iar o a treia cu grupuri de creștături ce alternează cu motive de triunghiuri hașurate, dispuse cu vârfurile unul spre celălalt. Datarea: Bronz târziu 2. **D).** Maramureș IV, descoperit înainte de 1946, format din două vârfuri de lance (ele reprezintă, probabil, doar o parte din depozit), în colecția MNMB (nr. inv. 7. 1946. 8-9). Datarea: Bronz târziu 2-3.

Lit.: **A).** Hampel, *Repertorium*, 65 sq.; Kacsó, *Crăciunești*, 243; Kacsó, *Depozit*, 14 sq.; Kacsó, *Precizări*, 46; Kacsó, *ColFloth*, 96; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*. **B).** Hampel, *Catalogue*, 98 sq.; **Hampel, Bronzkor II**, 86; Roska, *Repertórium*, 171, nr. 141; **Kacsó, Depozit**, 15, fig. 2, 1-3; Kacsó, *Precizări*, 46. **C).** Lehoczky, *Adatok I*, 159; Lehoczky, *Manuscris I*, 44; Kacsó, *Depozit*, 15; Kacsó, *Precizări*, 46; **Kobal', Metallfunde**, 248 sq., fig. 3, 1-10; Kacsó, *ColFloth*, 97. **D).** **Kacsó, Depozit**, 15, fig. 2, 5-6; Kacsó, *Precizări*, 46; Bejinariu, *Bronzuri*, 83; Totoianu, *Un vârf de lance din bronz de la Alba Iulia*, în Popa C. I., Totoianu, *Epbronze*, 310, 314.

-Depozitul de bronzuri descoperit, în secolul XIX, la Slatina (astăzi Solotvino, Ucraina), localitate aflată în Depresiunea Maramureșului, dar la nord de Tisa, deci în afara teritoriului actual al județului Maramureș, care a ajuns în colecția Mihályi, apoi la MJM (nr. inv. 215–226), este menționat de unii autori ca provenit din Maramureș, fără precizarea exactă a localității de descoperire și cu un număr mai mare de piese decât i-au aparținut în realitate.

Lit.: Vulpe, *Äxte I*, 65, 81, 84, pl. 18, 282, pl.25, 349-358, pl. 27, 385; Hansen, *Metalldeponierungen*, 585, nr. 214; pentru localizarea exactă și compoziția reală a depozitului vezi **Roska**, *Repertórium*, 12, nr. 13; Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde*, 117; **Kacsó**, *Contribuții*, 132, 141, fig. 2, 1-12; Kroeger-Michel, *Haches*, 199, Lista 11, D-743, D-744, D-745, D-746, D-747; Kacsó, *Depozit*, 17 sq.; Kobal', *Depotfunde*, 95, nr. 126, pl. 16A.

-Descoperiri izolate de piese de bronz: **1).** Topor de tip Kŕtenov (*Schaftröhrenaxt*), descoperit înainte de 1903, se afla în colecția Muzeului Saint Germain en Laye (Franța). **2).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, a fost în colecția Mihályi, în prezent la MJM (nr. inv. 206). **3).** Topor cu disc și spin de tip B₃, variantă intermediară între variantele Breb și Târgușor, descoperit înainte de 1892, la RKMD (nr. inv. B. 1967. 8). **4).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Târgușor, descoperit înainte de 1892, la RKMD (nr. inv. B. 1967. 9). **5).** Topor cu disc și spin, variantă intermediară între tipurile B₂ și B₃, achiziționat de T. Lehoczky în 2 sau 3 septembrie 1883, în prezent la ZKMU (nr. inv. B₃-43/12). **6).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, achiziționat de T. Lehoczky în 2 sau 3 septembrie 1883, în prezent la ZKMU (nr. inv. B₃-43/1). **7).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, puternic deformat, cu o parte a tubului de înmănușare ruptă din vechime, în MMSM (nr. inv. 4.771). **8).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, cu partea superioară ruptă recent, în MMSM (nr. inv. 4.772). **9).** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Șomcuta, descoperit înainte de 1885, a fost în NHMW (colecția Spöttl)¹⁷⁵. **10).** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Șomcuta, a fost în MJM. **11).** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Rohod, a fost în MJM. **12).** Pumnal fragmentar, foarte probabil de tip Hust-Bătarci, a fost în colecția Mihályi. **13).** Vârf de lance fragmentar, achiziționat de T. Lehoczky în 1874, în Muzeul de Istorie din Cernăuți (Ucraina), transferat de la ZKMU (nr. inv. B₃-42/3). **14).** Vârf de lance, cu o nervură unghiulară în secțiune, descoperit înainte de 1891, a fost în colecția Egger **15).** Vârf de lance, cu o nervură mediană, tubul de înmănușare și nervura mediană bogat ornamentate cu nervuri, incizii punctate, cercuri concentrice, motive în zig-zag, pe mijloc cu două motive în formă de Γ, descoperit înainte de 1891, a fost în colecția Egger. **16).** Celt cu plisc, descoperit înainte de 1876, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 231). **17).** Celt cu plisc, descoperit înainte de 1892, la RKMD (nr. inv. B. 1967. 22). **18).** Celt cu plisc, descoperit înainte de 1892, a fost la RKMD

¹⁷⁵ Nu am regăsit piesa cu prilejul cercetării pe care am efectuat-o la muzeul din Viena în decembrie 1991.

(în prezent neidentificabil). **19).** Celt cu plisc fragmentar, lipsește partea inferioară, achiziționat de T. Lehoczy în 1874, acum la ZKMU (nr. inv. B₃-42/2). **20).** Partea inferioară a unui celt de tip transilvănean, achiziționat de T. Lehoczy în 1874, în Muzeul de Istorie din Cernăuți, transferat de la ZKMU (nr. inv. B₃-42/1). **21).** Topor cu aripioare mediane, descoperit înainte de 1896. **22).** Seceră cu buton, a fost în colecția Colegiului din Prešov. **23).** Verigă de picior cu capetele subțiate și apropiate, descoperită înainte de 1892, a fost în colecția RKMD (în prezent neidentificabilă). **24).** Verigă de picior cu capetele subțiate și suprapuse, descoperită înainte de 1892, a fost în colecția RKMD (în prezent neidentificabilă). **25).** Verigă de picior cu capetele rupte din vechime, deformată în foc, în MMSM (nr. inv. 4.773). **26).** Fragment de verigă de picior, deformată în foc, în MMSM (nr. inv. 4.774). **27-28).** Spade cu limbă la mâner, descoperite înainte de 1896. **29).** Spadă cu trei nervuri pe mânerul plin, descoperită înainte de 1892, a fost într-o colecție particulară. **30).** Spadă cu cupă la mânerul plin, cupa joasă cu un buton conic, cuiele de nit marcate de cercuri concentrice, lama cu secțiunea în trepte, descoperită înainte de 1891, a fost în colecția Egger. H. Müller-Karpe și T. Soroceanu consideră piesa un fals. **31).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, ornamentat cu linii și arcade reliefate, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 230). **32).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, ornamentat cu linii reliefate și pseudoaripi, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 240). **33).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, ornamentat cu linii reliefate sub manșon, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 242). **34).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, ornamentat cu nervuri reliefate orizontale și în formă de V, a fost în colecția Egger. **35).** Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, secțiunea ovală, lama mult lățită înspre tăișul convex, din care lipsește o porțiune, ornamentat cu nervuri circulare sub manșon și cu nervuri ușor arcuite verticale și un motiv apropiat ca formă de litera U pe fețele late, cu aripioare false pe fețele înguste, în colecția RKMD. **36).** Brătară cu capetele deschise, secțiunea semiovală, ornamentată cu incizii fine, a fost în colecția Egger. **37).** Brătară cu capetele deschise, secțiunea semiovală, ornamentată cu grupuri de incizii transversale ce alternează cu zone ușor îngroșate, a fost în colecția Egger. **38).** Celt de tip transilvănean, a fost în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției. **39).** Celt de tip transilvănean, care s-a aflat, potrivit informației lui M. Rusu, în colecția muzeului din Baia Mare, aici fiind înregistrat sub nr. inv. 135. **40)** Verigă de bronz, a fost achiziționată de T. Lehoczy în 1883, în prezent pierdută. **41).** Brătară neornamentată cu secțiunea rotundă, achiziționată de T. Lehoczy la 12 septembrie 1885, în colecția ZKMU (nr. inv. II-496). **42).** Sulă de bronz realizată dintr-o brătară cu secțiunea rotundă, decorată cu creștături, cu suprafața puternic corodată, în colecția ZKMU. Piesa **1** aparține cronologic Bronzului mijlociu 1, piesele **2-29, 36** și **38-42** se încadrează în Bronz târziu 2-3, piesele **30-35** în Bronz târziu 4, datarea piesei **37** este nesigură, eventual Bronz târziu 4.

Lit.: 1). **Gabriel et Adrien de Mortillet**, *Musée préhistorique*, Paris, 1903, pl. 99, 1329; Soroceanu, *Recenzie*, 363; 2). **Kacsó**, *Contribuții*, 132, fig. 2, 13; Kroeger-Michel, *Haches*, 198, Lista 10b, D-613; Kacsó, *Depozit*, 20; Kacsó, *Precizări*, 67; Vachta, *Studien*, 33, fig. 20b; Kacsó, *Topoare*. 3). Hampel, *Bronzkor II*, 86 sq.; Roska, *Repertorium*, 171, nr. 141; **Kacsó**, *Depozit*, 20, fig. 13, 5; Kacsó, *Precizări*, 67; Kacsó, *Topoare*. 4). Hampel, *Bronzkor II*, 87; Roska, *Repertorium*, 171, nr. 141; **Kacsó**, *Depozit*, 20, fig. 13, 6; Kacsó, *Precizări*, 67; Kacsó, *Topoare*. 5-6). Lehoczky, *Adatok I*, 159; Lehoczky, *Manuscris I*, 44; Kroeger-Michel, *Haches*, 197, Lista 10, D-583, D-584; **Kacsó**, *Depozit*, 20, fig. 13, 3-4; Kacsó, *Precizări*, 66; Kobal', *Metallfunde*, 248 sqq., fig. 2, 4-5; Kacsó, *Topoare*. 7-8). Kroeger-Michel, *Haches*, 196, Lista 10, D-535, 200, Lista 12, DDE-834; **Kacsó**, *Depozit*, 20, fig. 13, 1-2, pl. 1, 9-10; Kacsó, *Precizări*, 69; Kacsó, *Topoare*. 9). MAGW 15, 1885, pl. 3, 63; Nestor, *Der Stand*, nota 525k; Roska, *Repertorium*, 171, nr. 141; **Vulpe**, *Äxte I*, 90, nr. 488, pl. 35, 488; Hansen, *Metalldeponierungen*, 585, nr. 217; Kacsó, *Depozit*, 20; Kacsó, *Precizări*, 66; David, *Nackenscheibenäxte*, 78, Lista A, nr. 8; Kacsó, *Topoare*. 10). **Vulpe**, *Äxte I*, 90, nr. 487, pl. 35, 487; Hansen, *Metalldeponierungen*, 585, nr. 216; Kacsó, *Depozit*, 20; Kacsó, *Precizări*, 69; David, *Nackenscheibenäxte*, 78, Lista A, nr. 7; Kacsó, *Topoare*. 11). **Vulpe**, *Äxte I*, 93, nr. 514, pl. 37, 514; Hansen, *Metalldeponierungen*, 585, nr. 215; Kacsó, *Depozit*, 20; Kacsó, *Precizări*, 69; David, *Nackenscheibenäxte*, 79, Lista B, nr. 36; Kacsó, *Topoare*. 12). Hampel, *Bronzkor II*, 85; Roska, *Repertorium*, 171, nr. 141; Kacsó, *Depozit*, 20; Kacsó, *Precizări*, 67. 13). Lehoczky, *Adatok I*, 159; Lehoczky, *Manuscris I*, 44; Kacsó, *Depozit*, 20; Kacsó, *Precizări*, 67; Kobal', *Metallfunde*, 248, fig. 3, 14. 14-15). *Catalogue Egger*, 6, nr. 34, 7, nr. 37, pl. IV, 34, pl. V, 37; Száraz, *Gyűjtemény*, 328, pl. 5, 5. 8; Hampel, *Bronzkor II*, pl. 181, 5. 8; Foltiny, *Chronologie*, 76, pl. 52, 7; Kacsó, *Depozit*, 21; Kacsó, *Precizări*, 67; Soroceanu, *Restitutiones II*. 16). Lehoczky, *Nagygyűlés*, 294; *Magyar orvosok*, 165; Hampel, *Bronzkor II*, 85; Roska, *Repertorium*, 171, nr. 141; Kacsó, *Contribuții*, 135, fig. 3, 1. 5; Kacsó, *Depozit*, 21; Kacsó, *Precizări*, 65 sq. 17-18). Hampel, *Catalogue*, 101; Hampel, *Bronzkor II*, 87; Roska, *Repertorium*, 171, nr. 141; Kacsó, *Depozit*, 21; Kacsó, *Precizări*, 67. 19-20). Lehoczky, *Adatok I*, 159; Lehoczky, *Manuscris I*, 44; Kacsó, *Depozit*, 21; Kacsó, *Precizări*, 65; Kobal', *Metallfunde*, 248, fig. 3, 15-16; Kacsó, *DepBronz*, 35. 21). Hampel, *Bronzkor III*, 38; Vulpe, *Äxte II*, 81; Kacsó, *Depozit*, 21; Kacsó, *Precizări*, 67. 22). Hampel, *Repertorium*, 65 sq.; Kacsó, *Depozit*, 21; Kacsó, *Precizări*, 66. 23-24). Hampel, *Bronzkor II*, 87; Roska, *Repertorium*, 171, nr. 141; Kacsó, *Depozit*, 21; Kacsó, *Precizări*, 67. 25-26). **Kacsó**, *Depozit*, 21; Kacsó, *Precizări*, 69. 27-28). Hampel, *Bronzkor III*, 83; Bader, *Schwerter*, 121, nr. 309. 310; Kacsó, *Spade*, 210, nr. 9-10. 29). **J. Mihalik**, *ArchÉrt* 12, 1892, 94; Hampel, *Bronzkor II*, 85; Bader, *Schwerter*, 140, nr. 336; Kacsó, *Precizări*, 67; Kacsó, *Spade*, 210, nr. 7. 30). *Catalogue Egger*, 8, nr. 46, pl. 8, 46; Száraz, *Gyűjtemény*, 326, pl. 3, 3; Hampel, *Bronzkor II*, pl. 179, 3; Hampel, *Bronzkor III*, 96, 103; F. Lessek, *Pravek Podkarpatskoe*

Pyci, Užgorod, 1922, pl. 4, 49 („Solotvino”); Roska, *Repertórium*, 171, nr. 141; Müller-Karpe, Germania 38, 1960, 140, fig. 1, 10; Bernjakovič, *Hortfunde*, 370, nr. 171 („Solotvino”); Bader, *Schwerter*, 156, nr. 368, pl. 52, 368; Kacsó, *Precizări*, 66; Kacsó, *Spade*, 210, nr. 8, fig. 1, 5; Soroceanu, *Restitutiones II.* **31-33).** Kacsó, *Contribuții*, 135, fig. 3, 2-3. 7; Soroceanu, Lakó, *Dragu*, 189, nota 11; Kacsó, *Precizări*, 67; Kacsó, *ColFloth*, 65. **34).** *Catalogue Egger*, 6, nr. 27, pl. 3, 27; Roska, *Repertórium*, 171, nr. 141; Kacsó, *Precizări*, 66; Soroceanu, *Restitutiones II.* **35).** Hampel, *Catalogue*, 101; **Hampel, Trouvailles**, pl. 13, 9; **Hampel, Bronzkor I**, pl. 13, 9; Hampel, *Alterthümer*, pl. 13, 9; **Hampel, Bronzkor II**, 87; Pulszky, *Archaeologia I*, pl. 38, 8; Foltiny, *Chronologie*, 89, pl. 59, 10. **36).** *Catalogue Egger*, 19, nr. 158, pl. 15, 158; Roska, *Repertórium*, 171, nr. 141; Kacsó, *Precizări*, 66; Soroceanu, *Restitutiones II.* **37).** *Catalogue Egger*, 20, nr. 159, pl. 15, 159; Soroceanu, *Restitutiones II.* **38).** **Hampel, Trouvailles**, pl. 12, 7; **Hampel, Bronzkor I**, pl. 12, 7; Hampel, *Alterthümer*, pl. 12, 7; Pulszky, *Archaeologia I*, pl. 37, 7; Pasternak, *Karpaty*, 174, nr. 19; Nestor, *Der Stand*, nota 530; Roska, *Repertórium*, 171, nr. 141; Kacsó, *Precizări*, 66; Kacsó, *DepBronz*, 35. **39).** **Rusu, Balșa**, 1966, 36, nr. 79; Hansen, *Metalldeponierungen*, 585, nr. 220; este posibil ca referirea să fie făcută la o piesă din vechea colecție a muzeului din Baia Mare, fără loc de descoperire precizat, publicat de Kacsó, *Contribuții*, 147, nr. 10, fig. 8, 2 (vezi mai jos). **40).** **Kobal’, Metallfunde**, 250. **41).** **Kobal’, Metallfunde**, 250, fig. 3, 12. **42).** **Kobal’, Metallfunde**, 251 sq., fig. 3, 13.

-Două fragmente de spadă, dintre care unul de tipul cu disc la mânerul plin, celălalt probabil de același tip, păstrate la MJM (nr. inv. 207, 254), considerate de unii autori ca descoperite în Maramureș, provin, de fapt, din localități ce au aparținut vechiului comitat Szatmár sau județului Satu Mare. Nu este deci exclus ca ele să fi fost găsite în raza unor localități din actualul județ Maramureș, plasate însă în mod cert în afara Depresiunii Maramureșului. Datarea: Bronz târziu 3-4.

Lit.: Alexandrescu, *Schwerter*, 171, nr.27, pl. 5, 7 și pl. 6,8 („Maramureș”); Dumitrescu, *Arta*, fig. 418, 7 („Maramureș”); Kacsó, *Contribuții*, 143, fig. 6, 1-2 („Bazin Someș”); Bader, *Epbronze*, 94, 128, pl. 92, 5 („Satu Mare, județ”); Dumitrescu, *Kunst*, fig. 82, 4; Dumitrescu, *Vulpe, Dacia*, fig. 20, 14 („Maramureș”); Bader, *Schwerter*, 133, nr. 324, 325, pl. 34, 324-325 și pl. 35, 324 („fostul comitat Satu Mare”); Hansen, *Metalldeponierungen*, 585, nr. 219 („Maramureș”); v. Quillfeldt, *Vollgriffschwerter*, 162 („Maramureș”).

-Mai multe piese de bronz fără localitate de descoperire precizată: un topor de tip Draja, un topor cu aripioare de tip Peschiera, un vârf de lance, o lamă de spadă, o seceră cu buton fragmentară, trei brățări, cinci celturi, un tăiș de celt, o daltă cu toc, care se află sau s-au aflat în colecția MJM (nr. inv. 199, 295, 249, 250, 238, 251-253, 241, 243-248), ar putea proveni din localități aflate pe teritoriul actualului județ Maramureș.

Lit.: Alexandrescu, *Schwerter*, 177, nr. 98, pl. 23, 6; **Vulpe, Țeste I**, 99, nr. 566, pl. 41, 566 („Lăpuș”); **Vulpe, Țeste II**, 73, nr. 375, pl. 39, 375; Kacsó,

Contribuții, 146 sq., fig. 7, 2–11 și fig. 8, 2. 5–7. 9; Kroeger-Michel, *Haches*, 203, Lista 16, Dg-16; **Bader, Schwerter**, 95, nr. 219, pl. 22, 219 („fostul comitat Satu Mare”): Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 47, nr. 290, 49, nr. 334, 50, nr. 361, pl. 31, 290, pl. 35, 334 și pl. 37, 361; Bălan, *Dălți*, 9, 35, nr. 40, pl. 3, 40.

-Tezaure de aur apărute în localități neprecizate de pe teritoriul fostului comitat Maramureș: **A.** Maramureș I. Potrivit unei menționări din anul 1879, F. Pulszky a prezentat în fața Societății naționale de arheologie și antropologie o descoperire formată din 11 verigi de aur înlănțuite, care proveneau dintr-o descoperire din comitatul Maramureș și aparțineau colecției MNMB. În afară de K. Torma, care citează nota apărută în 1879, nicio altă sursă ulterioară nu reia această informație, din acest motiv existența unui astfel de tezaur rămâne sub semnul întrebării. **B.** Maramureș II. J. Hampel relatează într-o notă publicată în 1880 (1881) că în două ocazii, în cursul anului 1879, au fost oferite spre achiziționare la MNMB verigi de aur, despre care se susținea că provin din comitatul Maramureș. În primul lot de 15 piese, toate verigile aveau secțiunea rectangulară, în timp ce în cel de al doilea lot de 20 de piese întregi și una fragmentară, 13 aveau secțiunea rectangulară, șapte erau crestate, iar una avea suprafața netedă și secțiunea circulară. J. Hampel este de părere că verigile din cele două loturi, în greutate totală de 500,35 g, au făcut parte dintr-o descoperire unitară, ce a ieșit la iveală într-un punct neprecizat. La puține zile după data la care a fost făcută a doua ofertă, un al treilea comerciant de antichități prezenta la MNMB 16 verigi asemănătoare, despre care susținea că provin probabil din regiunea Târgu Mureș. J. Hampel consideră însă că acestea, în greutate totală de 442,5 g, aparțin aproape cert de descoperirea din care proveneau loturile anterior menționate. Același cercetător opinează că cele trei loturi de piese reprezintă doar părți dintr-o descoperire de mult mai mari dimensiuni, a cărei valoare este comparabilă cu cea a tezaurului de la Sarasău. Potrivit descrierii făcute de J. Hampel, cele 52 de verigi erau deschise, cu capetele subțiate ascuțite sau boante, apropiate sau suprapuse. Cele mai multe verigi aveau o formă neregulată, doar câteva erau circulare. Majoritatea, și anume 42, aveau secțiunea rectangulară, opt (șapte întregi și unul fragmentar) erau crestate, una avea suprafața netedă și secțiunea circulară, iar una, în legătură cu care J. Hampel își exprimă îndoiala cu privire la apartenența sa la descoperire, avea secțiunea octogonală. Verigile cu diametrele interioare de 0,022-0,025 m - 34 de exemplare - aveau greutatea de 7,7 g, 9,7 g, 9,8 g, 9,9 g, 9,9 g, 9,9 g, 9,9 g, 9,9 g, 9,95 g, 10 g, 10,1 g, 10,2 g, 10,3 g, 10,3 g, 10,3 g, 10,3 g, 10,4 g, 10,5 g, 10,5 g, 10,7 g, 10,7 g, 10,8 g, 10,8 g, 10,9 g, 11 g, 11 g, 11,2 g, 11,3 g, 11,4 g, 11,5 g, 11,6 g, 11,9 g, 13,6 g (la o piesă nu s-a precizat greutatea), iar verigile cu diametrele mai mari (de asemenea neprecizate) – 9 exemplare – aveau greutatea de 20,1 g, 20,4 g, 20,5 g, 20,9 g, 20,9 g, 21 g, 21,4 g, 21,8 g, 21, 9 g. Verigile mari (brățări ?) aveau greutatea de 31 g, 37 g, 39,4 g, 42 g, 52 g, 54 g, 59 g, 65,5 g. Greutatea piesei fragmentare era de 3,5 g. MNMB a achiziționat 19

dintre verigi, 16 au ajuns în colecția Géza Kárász din Szeged (Ungaria), iar 17 au fost cumpărate de către profesorul Hochstätter pentru muzeul din Viena.

J. Hampel tratează piesele celor trei loturi ca provenite dintr-o descoperire unitară. Chiar dacă nu există o certitudine în acest sens, o serie de argumente pledează totuși pentru o astfel de atribuire: asemănarea pieselor din cele trei loturi, apartenența lor la același interval cronologic – Bronz târziu 2-3, datele apropiate în care ele au fost prezentate spre achiziționare.

După J. Mihalik, cele 52 de verigi de aur, despre care s-a susținut că provin din Maramureș, s-ar putea să fi fost în realitate descoperite în comitatul învecinat Ugocsa. Tot el afirmă că dintr-un tezaur găsit pe un deal în localitatea Diakovo, în punctul *Kiserdő*, mai multe verigi și ace de aur au fost duse, în 1882 sau 1883, în Maramureș. Verigile erau, potrivit aceleiași surse, identice verigilor crestate publicate de J. Hampel ca descoperite în Maramureș. Datele comunicate de J. Mihalik sunt inexact citate de către J. Kobal’.

S. Rákóczy menționează, de asemenea, tezaurul presupus a fi provenit din Maramureș, spune însă că el a fost prezentat la MNMB în 1880 și era format din 35 de verigi întregi și un fragment de verigă, greutatea totală a acestora fiind de 500 g.

Potrivit lui M. Roska, piesele descrise aparțineau de fapt tezaurului de la Sarasău. După datele publicate de A. Mozsolics, în prezent se păstrează la MNMB 21 de piese despre care se afirmă că provin din Maramureș. Două dintre verigi însă, imposibil de selectat din ansamblul existent, nu aparțin tezaurului. 18 verigi au secțiunea rectangulară (greut. 9,86 g, 9,89 g, 9,95 g, 10,26 g, 10,26 g, 10,34 g, 10,46 g, 10,69 g, 10,68 g, 10,74 g, 10,83 g, 11,46 g, 11,25 g, 11,61 g, 11,84 g, 20,57 g, 21,74 g, 21,83 g), iar trei sunt crestate (greut. 5,18 g, 10,69 g, 10,97 g). St. Foltiny publică piesele din Maramureș achiziționate de NHMW ca descoperite la Sighetu Marmăției, iar M. Rusu atribuie un număr mai mare de piese tezaurului decât pot fi deduse din informațiile primare ale lui J. Hampel și din datele furnizate ulterior de către A. Mozsolics și St. Foltiny. Este adevărat că J. Hampel, în lucrarea publicată în 1886, vorbește de 54 de verigi provenite din Maramureș (oricum mult mai puține decât enumeră M. Rusu). Era, evident, o cifră greșită, corectura făcând-o chiar autorul în corpus-ul din 1892. J. Eiwanger menționează două loturi de piese de aur cu proveniența Maramureș, un lot de 12 inele cu secțiunea rombică, decorate cu creștături, și un lot de nouă inele asemănătoare, probabil cele amintite de A. Mozsolics.

Lit.: A. ArchÉrt S.V. 13, 1879, 195; Torma, *Repertórium*, 120, nr. 74. **B. Hampel**, ArchÉrt S.V. 14, 1880 (1881), 29-32; Hampel, *Trouvailles*, 83 sq., pl. 51, 1-4; Hampel, *Bronzkor I*, pl. 51, 1-4; Téglás, *Fémbányászat*, 388 sq.; ArchÉrt 10, 1890, 94; Mihalik, ArchÉrt 11, 1891, 411 sq.; Hampel, *Bronzkor II*, 81 sq.; Pulszky, *Archaeologia I*, 168 sq.; Téglás, *Aranybányászat*, 819 sq.; L. Márton, ArchÉrt 27, 1907, 64; Rákóczy, *Bányászat*, 792 sq.; Nestor, *Der Stand*, nota 511b; Roska, *Repertórium*, 256, nr. 36; Mitrea, *Problema*, 156, nr. 25; Mozsolics, *Velem*, 37; Popescu, *Prelucrarea*, 227, fig. 137, 1. 3-4; **Mozsolics**, *Goldfunde*, 23; **Foltiny**, *Goldfunde*, 703 sq., pl. 1 („Sighet”); Hartmann,

Goldfunde, 42, 44, Tabel 15, nr. 1452-1454, 1459, 1464-1466, 1468, 1470, pl. 45 („Sighet”); Rusu, *Metaur*, 47, nr. 39, pl. 1, 3, 5; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 198 sq.; Popescu, *Tezaure II*, 48 sqq.; Hardmeyer, *Gold*, 127; Eiwanger, *Talanton*, 254, tabelul D, 255, tabelul E; Kobal’, *Depotfunde*, 79, nr. 35; Kacsó, *Sarasău II*, nota 24.

-Inel de aur din sârmă, torsionată aproape ca un torques. Epoca bronzului ?

Lit.: *Catalogue Egger*, 13, nr. 103; Soroceanu, *Restitutiones II*.

-Tetradrahmă de tipul cu crucea andreiană pe revers s-a aflat în colecția Dessewffy. S-ar putea să aparțină tezaurului descoperit la Sighetu Marmăției-„Juncád”.

Lit.: *Gróf Dessewffy Miklós barbár pénzei*, A NumKözl külön-meléklete, 1910-1913, pl. 53, 1285; Gohl, NumKözl 14, 1915, 61; Pink, *Münzprägung I*, 51, 80; Mitrea, *Dacia*, 31, nr. 47; Winkler, *Contribuții*, 96 sq., Tabel IV, nr. 188; Winkler, *Minchich*, 38, nr. 188; **Winkler, Sighet**, 214, pl. 60, 4; Preda *Monedele*, 194, nr. 4; Pink, *Münzprägung II*, 107, nr. 180; Sășianu, *Moneda*, 133, nr. 73/I; Stanciu, *Descoperiri*, 175, nr. 15A.

-Un număr mare de monede celtice (?) au fost descoperite în 1826 pe teritoriul vechiului comitat Maramureș.

Lit.: **J. Erdy, ArchKözl** 2, 1861, 44; Winkler, *Contribuții*, 122 sq., Tabel IX, nr. 9.

-În luna martie a anului 1917 au fost prezentate la Muzeul Național din Budapesta 20 de monede, despre care ofertantul susținea că provin dintr-o colecție din zona Tg. Mureș, presupusul lor loc de descoperire fiind comitatul Maramureș sau o regiune învecinată. Tipurile identificate corespund speciei ilustrate în NumKözl 2, nr. 57 (Dess. 443-444, 446-447) și au fost confecționate din argint de bună calitate. Câteva piese au diametrul de cca 20 mm, greutatea lor fiind de 9,35 g, 9,39 g, 9,39 g și 9,79 g, celelalte fiind mai mici și mai groase, cu diametrul de 18-19 mm, iar greutatea de 8,17 g, 8,68 g, 8,96 g, 9,03 g, 9,17 g, 9,21 g, 9,30 g, 9,38 g, 9,41 g, 9,44 g, 9,50 g, 9,51 g, 9,61 g, 9,70 g, 9,86 g și 9,95 g. Pe reversul acestor monede, corpul calului este înconjurată de o linie de contur reliefată, pe crupă o pată ușor reliefată (ca la Dess. 443), pe cele mai multe o tăietură în formă de Δ întors pe piept. Dimensiunile sunt identice cu monedele Dess. 447.

Lit.: **NumKözl** 17, 1917, 51.

-În enumerarea pieselor ce au figurat în expoziția arheologică de la Sighetu Marmăției din anul 1876 se precizează că dr. I. Mihályi a expus aici, printre altele, 200 de monede de argint romane, despre care se susține că au fost descoperite în comitatul Maramureș și în regiunile învecinate, și anume la Teceu, Ieud și în alte localități. Monedele au fost emise de Sulpitius, Rufus, trimvirul Antonius, Vitellius, Vespasian, Titus, Domițian, Traian, Hadrianus, soția acestuia Faustina senior, Marcus Aurelius și soția sa Crispina, Septimius Severus, Iulia ..., Sept. Geta, Gordianus, Philippus, Constantius, Elena II, Valentinianus II, Valens, Theodosius, M. Arcadius, Iustinus și Romanus.

Tot atunci au fost expuse din colecția dr. Komáromi Mór de la Hust 12 monede emise de Claudius Drusus, Aurelius Verus, Gordianus, Licinianus, Constantinus, M. Constantinus II și alți împărați, precum și trei monede de bronz romane din vremea împăraților Antoninus, Philippus și Volusianus, ce au aparținut colecției Liceului pedagogic din Sighetu Marmăției. În timp ce piesele aflate în colecția de la Hust ar fi putut proveni și din afara comitatului, cele din colecția Liceului pedagogic au fost descoperite în mod aproape cert pe teritoriul Maramureșului.

Lit.: **Lehoczky**, *Nagygyűlés*, 294 sq.; Lazin, *Circulația*, 113, nr. 12; Sășianu, *Moneda*, 133, nr. 73/II; Stanciu, *Descoperiri*, 176, nr. 15A; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 63, nr. 84; Vizauer, *Denar*, 221.

-Cel puțin o parte din cele cca 400 de monede de aur, argint și bronz ale colecției dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției a fost descoperită în Maramureș. Ele provin din diferite epoci, cu o valoare deosebită fiind apreciate o tetradrachmă din insula Thasos (aproape cert piesa de la Rozavlea; vezi mai jos Rozavlea), o monedă de bronz a lui Nero, o monedă de bronz a lui Traian, o monedă de bronz a lui Tamerlan.

Lit.: **Ilea**, *Sighet*, 59.

-O tablă votivă de marmură (46x40 cm) se află încastrată în peretele unei camere a casei Ioan Mihalyi de Apșa din Sighetu Marmăției (strada *Ioan Mihali de Apșa*, nr. 17).

Inscripția, cu litere de 36 mm în r. 1, restul de 30 mm, ultima dintre literele r. 5 fiind gravată invers, este următoarea:

DIANAE
AVG SACR
IANVARIUS
AUGG LIB
NVMMVL
EX VOTO L D D D

I. I. Rusu a completat și a tradus astfel inscripția:

D i a n a e

Aug(ustae) sacr(um)

Ianuaris

aug(ustorum) lib(ertus)

Nummul(arius)

ex voto l(oco) d(ato) d(ecurionum) d(ecreto)

Traducerea: „Dianeii Augusta închinare, Ianuaris, libert al celor doi împărați, nummularius, din făgăduință (a pus monumentul), în loc dat prin decret al decurionilor”.

Tabla a fost descoperită în ruinele Ulpiei Traiana aproape de amfiteatru, în toamna anului 1879, și a fost trimisă la Sighetu Marmăției de episcopul

Lugojului, Victor Mihályi de Apșa¹⁷⁶. Piesa a fost publicată de mai multe ori, inclusiv de I. Mihályi, care precizează locul său de descoperire, totuși A. Filipașcu afirmă că ea a fost găsită în Maramureș.

După I. I. Rusu, dedicantul Ianuarius era libert a doi împărați romani (probabil Septimius Severus și Aurelius Antoninus-Caracalla) și avea funcția de verificator de monede. R. Ardevan susține însă că sarcina lui era de a schimba monede.

Lit.: **Mihályi, *Diplome***, 618 sq., nota 2¹⁷⁷; Filipașcu, *Maramureș*, 21; Wollmann, *Sargetia* 11-12, 1974-1975, 309; **I. I. Russu, *Inscripțiile Daciei romane III/2***, București, 1980, 172 sq., nr. 196 (cu bibliografia mai veche); **R. Ardevan, *EphNapocensis*** 4, 1994, 173 sqq.

-Și la Baia Mare se păstrau două monumente epigrafice ce proveneau din provincia romană Dacia. Este vorba de două altare votive de conglomerat nisipos cu inscripții în limba greacă descoperite la Alburnus Maior (Roșia Montana), pe dealul *Carpen*. Unul dintre altare (înălț. 58 cm, lăț. 27 cm), având capitelul cu un ornament de spirale pe fronton, conține inscripția *Lui Iupiter Narenul colegiul (a pus) ofranda*, iar celălalt altar (înălț. 61 cm, lăț. 28 cm) inscripția *Dion (fiul) lui Do.ianus ofrandă lui Iupiter Sittacomicenul*. Ambele piese se aflau, înainte de 1940, la Direcția Minelor¹⁷⁸.

Lit.: **C. Daicoviciu, *Dacia*** 7-8, 1937-1940 (1941), 303, nr. 4-5; **Russu, *StComSibiu*** 12, 1963, 69 sq., nr. 29 și 31, fig. 29 și fig. 31; A. Sîntimbrean, *Muzeul mineritului din Roșia Montană*, București, 1989, 152 sq., fig. 34¹⁷⁹.

-Muzeul din Košice a primit ca donație, la 20 februarie 1873, de la Miksa Grósz mai multe piese romane: o urnă de mici dimensiuni, un fragment de mozaic, o cărămidă, trei obiecte de piatră. Din textul comunicării nu reiese

¹⁷⁶ La Lugoj s-a aflat o importantă colecție de inscripții și monede romane, iar episcopul Victor Mihályi de Apșa a atras atenția preoțimii, într-o circulară intitulată *Circulariu către veneratul cler dioezan*, asupra importanței monumentelor romane pentru istoria îndepărtată a poporului român, vezi Wollmann, *StComCaransebeș* 2, 1977, 370 sq.; A. Bodor, *Erdély ókori történetének kutatása a XIX. század közepétől az első világháború végéig*, în Sipos (ed.), *Emlékkönyv*, 80. Din literatura recentă cu privire la biografia și activitatea lui Victor Mihályi de Apșa, numit, la 18 martie 1895, mitropolit de Blaj, vezi Luminița Wallner Bărbulescu, *Zorile modernității. Episcopia greco-catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihály de Apșa*, Cluj-Napoca, 2007; *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa* (ed. și note N. Bocșan, I. Cârja; studiu introductiv N. Bocșan, Luminița Wallner Bărbulescu, I. Cârja), Cluj-Napoca, 2009; M. Dăncuș, Gh. Todinca, *ActaMusMar* 7, 2009, 261-273.

¹⁷⁷ Se afirmă că tabla votivă este realizată din piatră de calcar.

¹⁷⁸ Nu avem date despre locul actual de păstrare a celor două altare.

¹⁷⁹ Autorul afirmă că cele două altare, descoperite în 1936, au ajuns la Baia Mare în anii 1952, respectiv 1958. Evident, piesele erau la Baia Mare înainte de 1941.

Un număr relativ mare de artefacte romane, o bună parte provenită din provincia Dacia, se păstrează și în colecția muzeului din Baia Mare, cele mai multe fiind donații făcute în deceniile de început ale secolului XX, vezi Stanciu, *Prezență romană ?*; Stanciu, *Materiali romani*; Kacsó, *Mărturii*, 5.

foarte clar dacă donatarul sau piesele erau din Maramureș. Mult mai probabilă pare prima alternativă.

Lit.: A felsőmagyarországi Múzeum-Egylet első évkönyve 1872/3-ról, Kassa, 1874, 51.

-Tezaur de dirhemi arabi de argint descoperit înainte de 1904. Unii autori localizează descoperirea în împrejurimile Hustului. Pentru o astfel de localizare nu există însă nicio informație certă. 232 de monede au ajuns la Muzeul din Sighetu Marmăției, de unde au fost remise, în 1905, la MNMB. Acest muzeu a mai obținut prin cumpărare, respectiv prin schimb alte 168 de monede. Din cele 400 de piese, 24 au fost cedate prin schimb unui colecționar particular încă în 1905. Ulterior s-au mai pierdut opt dirhemi, astfel că în 1980 se mai păstrau 368. În 1972, într-o colecție particulară din Tübingen (Germania) au reapărut trei din dirhemii cedați în 1905.

Moneda cea mai veche din tezaur a fost bătută la Samarkand în 896/897 (h283), iar cele mai recente în 935/936 (h324) la as-Sas, respectiv la Samarkand.

Potrivit aprecierii lui L. Kovács, tezaurul din Maramureș are o valoare documentar-istorică deosebită, întrucât din Bazinul carpatic se cunosc doar alte două tezaure monetare datate în secolul X e.n., unul descoperit la Gaj (Serbia), iar altul la Streda nad Bodrogom (Slovacia)¹⁸⁰. Îngroparea tezaurului din Maramureș a fost pusă în legătură cu o posibilă stare de neliniște creată în prima jumătate a secolului X e.n. de prezența triburilor maghiare în nord-estul Câmpiei Panonice.

Lit.: **Hampel**, *Ujabb tanulmányok a honfoglaláskor emlékeiről*, Budapest, 1907, 228 sq.; Gohl, NumKözl 13, 1914, 21; A. Jósa, ArchÉrt 34, 1914, 335 („regiunea Hust”); Eisner, *Pravěk*, 278 („Chust”); Popa, *Maramureș*, 44 sq.; A. V. Fomin, L. Kovács, *A Máramaros megyei („huszt”) 10. századi dirhemkincs*, NumKözl Melléklete 1, 1987, 1-76; A. V. Fomin, L. Kovács, *The tenth century Máramaros county („Huszt”) dirham hoard*, NumKözl Melléklete 1, 1987, 1-80; L. Kovács, *Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Archäologische Untersuchungen der arabischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts*, FAH, Budapest, 1989, 79 sqq., nr. 458-857; **Kovács L.**, *Dirhemkincs*, 243 sqq.; S. Brather, ZAM 23/24, 1995-1996, 141, nr. 451; G. Rispling, HambBeitrNum 36-38, 1982-1984 (1993), 120; A. Kiss, *A 375 és 1000 közötti kincsleletek, mint a Kárpát-medence kora középkori történeti forrásai. A kincsleletek katalógusa*, Zalai Múzeum 9, 1999, 61 sq., nr. 23; E. Nicolae, *Un dirhem din secolul al X-lea descoperit la Iacobeni, com Vlădeni, jud. Iași*, în Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul, Chișinău, 28-30 mai 2000, București, 2001, 97; Pap, *Repertoriu*, 96; Velter, *Transilvania*, 124 sq., 324, nr. VII, 9 („Hust”); Kovács L., *Pénzek*, 64, nr. IV 1-400; Langó, *Kutatás*,

¹⁸⁰ La acestea se adaugă și tezaurul de la Berbești (vezi mai sus).

46, Tab. II, nr. 10; Kovács L., *Muslimische Münzen*, 528, Lista de descoperiri 2, nr. 1-400; I. Prohnenko, *Карпатика* 39, 2010, 163, nr. 20 („Hust, împrejurimi”).

-O pereche de pandative de argint, precum și alte bijuterii au fost descoperite, în secolul XIX, la granița de nord-est a fostului comitat Maramureș. Pandantivele sunt de formă circulară, cu un cadru de sârmă filigranată, pe una din fețe fiind decorate cu imaginea unui sfânt, pe cealaltă față cu un vultur. În partea superioară ele sunt prevăzute cu două urechiușe de prindere, iar în partea inferioară cu șapte verigi, de care atârnă lănțișoare, fiecare decorat cu o sferă, având atașat și un pandativ circular ajurat. A fost exprimată părerea că pandantivele sunt produse locale de influență bizantină sau rusă.

Lipsesc datele cu privire la condițiile de descoperire ale acestor piese, pare însă destul de probabil că ele provin dintr-un tezaur. Încadrarea cronologică a ansamblului este nesigură, ar fi totuși posibilă datarea sa în secolul XII e.n.

Pendantivele se păstrează la MNMB.

Lit.: **A. Lukács**, *SCIVA* 49, 1998, 152, fig. 3; S. Oța, *SCIVA* 58, 2007, 131 sq., fig. 7, dreapta partea inferioară.

-Un cuțit de fier, trei potcoave și un inel de bronz, toate provenind din localități neprecizate din Maramureș și datând din epoca medievală, s-au aflat în colecția Mihályi. Câteva dintre ele au figurat și în expoziția din 1876 de la Sighetu Marmației și sunt menționate în oferta de vânzare a colecției, înaintată de Iulia Mihalyi Ministerului Culturii, Direcția Muzeelor în 1955 (copia actului în Arhiva MJM). Locul lor actual de păstrare nu este cunoscut.

Lit.: *Magyar orvosok*, 165; **Kacsó**, *Contribuții*, nota 1.

XXXVI. MIREȘU MARE, comună

XXXVIa DĂNEȘTII CHIOARULUI

XXXVIb IADĂRA

-O spadă de tip Riegsee întreagă, ruptă în două bucăți, a fost descoperită, probabil izolat, în raza localității în jurul anului 1890. Ea a fost achiziționată de MNMB (nr. inv. 130. 1890. 1-2) de la János Kaufmann, prin mijlocirea lui Gy. Schönherr. În prezent piesa este neidentificabilă. Un mulaj în ghips, cumpărat de muzeul din Baia Mare (nr. vechi inv. 1.130) la 25 noiembrie 1900, se află și în prezent la MJM.

Lit.: **Hampel**, *Gyarapodás 1890*, 82; *Útmutató*, 23, nr. 13; Schönherr, *Monográfia I*, nota 1; Schönherr, *Monográfia II*, 352; Roska, *Repertórium*, 113, nr. 9; **Fr. Holste**, *Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter Bayerns*, 1953, 52, nr.37 („regiunea Chioar”), Rusu, *Bronzehorte*, 182; **Alexandrescu**, *Schwerter*, 170, nr. 17, pl. 5, 2; B. Jovanović, *Starinar* 21, 1970 (1972), 3; **Moszolics**, *Alba Regia* 15, 1976, 14, pl. 7, 1; **Bader**, *Schwerter*, 123, nr. 313, pl. 30, 313 și pl. 31, 313¹⁸¹; Kemenczei, *Schwerter II*, 87, nr. 493; Hansen, *Metalldeponierungen*, 584, nr. 183; v. Quillfeldt, *Vollgriffschwerter*, 116; Kacsó, *Măturii*, 6; Bratu, *Depuneri*, 383, nr. 48 („Chioar” [zona]), 388, nr. 114 („Iadăra”).

-C. Suciul presupune că Nagy-Ecsed, menționat la 1405, este forma stâlcită a numelui localității Iadăra.

Lit.: Suciul, *Dicționar II*, 375 sq.

-Pe teritoriul actual al localității se afla și satul dispărut *Kys Jeder* (*Iadăra Mică* ?), menționat în urbaniul domeniului Cetății Chioar de la 1566.

Lit.: **Prodan**, *Jobăgia II*, 173, nota 2.

XXXVIc LUCĂCEȘTI

XXXVId MIREȘU MARE

XXXVIe REMEȘI PE SOMEȘ

-Un tezaur monetar din secolele XVII și XVIII a apărut în hotarul localității în anul 1975. Primele monede au fost găsite cu prilejul unor lucrări agricole într-o livadă de meri, într-un loc unde pădurea de stejari a fost defrișată în anii '50 ai secolului XX. Printr-o săpătură de salvare pe care am efectuat-o în punctul în care a ieșit la iveală tezaurul, am mai recuperat un număr însemnat de monede. Am obținut, totodată, și câteva informații în legătură cu condițiile sale de descoperire. Tezaurul se afla la o adâncime de 0,30 m în pământ într-un vas de lut de culoare roșiatică, nesmălțuită, care s-a spart în momentul descoperirii, din el fiind salvate doar câteva fragmente, care n-au permis nici măcar

¹⁸¹ T. Bader (*Schwerter*, 123, nr. 312) menționează separat și o spadă cu loc de proveniență Chioar-regiune, tot el indică însă că în registrul de inventar al MNMB este specificat la numărul de înregistrare a spadei de la Jeder (Iadăra), că localitatea se află în Kővár vidék (regiunea Chioar). Întrucât Iadăra nu apare în lista lui Holste, Bader consideră că cercetătorul german a omis, foarte probabil, specificarea localității de descoperire a spadei, indicând doar zona sa de proveniență. Este destul de evident că există o singură descoperire de spadă de tip Riegsee în regiunea Chioar, și anume cea de la Iadăra.

reconstituirea sa grafică. Au fost recuperate în total 407 de monede, piese de 15 și 3 creițari, precum și două polturi. Cea mai veche monedă din tezaur a fost emisă la 1624 de Ferdinand II (1578–1637), iar cea mai recentă la 1716 de Carol VI (1711–1740), cele mai multe fiind bătute de Leopold I (1657–1705). Tezaurul se păstrează la MJM (nr. inv. IF. 3.501–3.704, 3.707, 3.909).

Lit.: Pap, *Repertoriu*, 134 (informație Viorica Ursu); **Viorica Ursu, Nagy B., *Tezaurul monetar de la Remeți – Mireșu Mare, sec. XVII – XVIII*, Marmatia 7/1, 2003, 379–389.**

XXXVif STEJERA

XXXVIg TULGHIEȘ

-Tezaur de monede de argint descoperit în jurul datei de 15 aprilie 1939, cu prilejul săpării unei tranșee, la marginea dinspre Mireșu Mare a localității, în punctul *Mestecăniș*. Locul, o porțiune din panta ușor înclinată spre sud a terasei prelungi a Someșului, pe care este plasată o parte a satului, aparținea la data descoperirii familiei Leș, iar unul dintre membrii familiei, Gh. Leș, a fost martor ocular la descoperire, el furnizând mai târziu informații relevante cu privire la condițiile de descoperire ale tezaurului.

Monedele au fost depuse într-o oală de lut ars de culoare cărămizie, nelustruită, fără torți, care a fost acoperită de o lespede dreptunghiulară cu dimensiunile de cca 15/25 cm. Oala cu monede se afla în momentul descoperirii la o adâncime de aproximativ 0,30 m. Ea a fost spartă, fără să fi fost recuperate fragmentele sale. După descoperire, monedele au fost împărțite în mai multe loturi. Un lot de 104 piese (103 imitații dacice de tip Filip II și o tetradrahmă grecească Alexandru cel Mare) a ajuns încă la sfârșitul anului 1939, prin intermediul sublocotenților C. Diaconescu și S. Chiriacescu, la Muzeul Național de Antichități din București, fiind publicate de D. Popescu în 1944. Un al doilea lot de piese, de aproximativ 170 de monede (după aprecierea lui R. Tohătan), a fost înstrăinat de cel care a supravegheat lucrările de fortificații militare, locotenentul rezervist Hamei. Se pare că o bună parte a monedelor din acest lot a fost vândută unui negustor de antichități din Oradea, Marton Rosenberg. De aici i-au parvenit fotografiile și datele tehnice a 101 monede (95 de imitații de tetradrachme de tip Filip II și șase tetradrahme Alexandru cel Mare) numismatului A. Kerényi, care le-a publicat tot în 1944, localitatea de descoperire indicată fiind Mireșu Mare. Un al treilea lot (în jur de 175 de monede după R. Tohătan, doar vreo 60 după O. Iliescu) a rămas la descoperitorul tezaurului, soldatul Gh. I. Radu. Cele mai multe dintre monedele acestui lot au fost duse în localitatea de obârșie a soldatului, Copăcenii (jud. Vâlcea). Ele au ajuns în cele din urmă fie în diverse colecții particulare, fie în colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei și în cea a Institutului de Arheologie din București (după statistica lui Iliescu aparțin cert acestui lot 50 de monede: 48 de imitații de tetradrachme de tip Filip II și două tetradrahme Alexandru cel Mare). 11 piese au intrat în 1942 în colecția MNMB, iar trei în colecția MJM, acestea din urmă fiind donate muzeului, la mijlocul deceniului șapte al secolului XX, de către colecționarul băimărean Károly Klement.

Cu ocazia unui control al locului de descoperire, pe care l-am efectuat, în primăvara anului 1990, împreună cu I. Stanciu și R. Tohătan, nu am sesizat în acest punct nicio urmă arheologică. Pare deci destul de probabil că tezaurul a fost depus în afara perimetrului vreunui obiectiv arheologic contemporan, pe terasa înaltă și prelungă a Someșului.

Datarea: a doua jumătate a secolului III–prima jumătate a secolului II î.e.n.

Lit.: **Popescu, Dacia** 9–10, 1941–1944, 201 sqq.; **A. Kerényi, NumKözl** 43, 1944, 9 sqq.; M. Macrea, *RIR* 16, 1946, 201 sq. („Tulgheș”); Winkler, *Contribuții*, 94 sq., Tabel IV, nr. 172, 162 sq., Tabel XIII, nr. 26; Winkler, *Minchich*, 37, nr. 172; Winkler, *Chronologie*, 113; Winkler, *Completări*, 51, nr. 158, 67, nr. 235, 69, nr. 241 („Nires bzw. Tulghieș”); Winkler, *Tipuri monetare*, 35 sqq., pl. 1, 3, pl. 2, 13, 15–17, 20 („Nires”, „Tulgheș”); Winkler, *Monede*, 94, 105 („Tulghieș”, „Mireșu Mare”); **Preda, SCIV** 21, 1970, 707; **Chirilă, Socolan, Tezaure**, 66 sq., pl. 9, 3–5; Glodariu, *Considerații*, 74, nr. 80; **Preda, Monede**, 75 sqq.; Preda, *BSNR* 42–66, 1948–1972 (1974), nr. 96–120, 14, pl. 1, 3–4 („Tulghieș-Mireșu Mare”); **C. Preda, Gh. I. Petre, SCN** 6, 1975, 167 sqq.; Mitrea, *Découvertes XIX*, 289, nr. 46; Mitrea, *Descoperiri XVIII–XX*, 575 sq., nr. 90; Sășianu, *Monedele*, 176 sqq., nr. 139; **R. Tohătan, BSNR** 80–85, 1986–1991 (1992), nr. 134–139, 27 sqq.; **Iliescu, BSNR** 80–85, 1986–1991 (1992), nr. 134–139, 37 sqq.; Stanciu, *Descoperiri*, 181, nr. 31; Kacsó, *Mărturii*, pl. 83; Dietrich L., Dietrich, *Locuirea*, 46, Lista A, nr. 9 („Mireșu Mare, jud. Satu Mare”); Preda, *Coinages*, 116.

-În punctul *Casa Turcului*, aflat la est de localitate, I. Stanciu a identificat mai multe valuri de pământ care ar putea fi artificiale. De aici provine și o săpăligă de piatră, care se află într-o colecție particulară.

XXXVII. MOISEI, comună

XXXVIIa MOISEI

-Așezarea din epoca bronzului aparținând culturii Suci de Sus sau grupului Lăpuș, aflată în punctul *Tarnița Purcărețului*, la altitudinea de 902 m, a fost identificată de J. Béres, M. Dăncuș și Gh. Todinca. Ceramica culeasă de la suprafață aparține în majoritatea sa categoriei grosolane, ornamentată cu striuri. Ca forme ceramice au fost identificate cu certitudine oalele, cu mai multe variante, precum și vasul vatră. Materialul se află în colecția MMSM.

Lit.: **Kacsó, Depozit**, 15; Kacsó, *Noi descoperiri*, 106, 120, 138, Anexa 1, nr. 103; Kacsó, *Suci*, 327; Pop D., *Considerații*, 76, nr. 102.

-Depozit de bronzuri descoperit, la o dată între 1980 și 1985, tot în punctul *Tarnița Purcărețului*. Este format din **1**. Brățară deschisă, secțiunea rotundă, ornamentată cu grupuri de creștături tăiate de linii orizontale, diam. interior 6,6 cm, greutate 81 g. **2**. Brățară asemănătoare, ornamentată cu grupuri de creștături, diam. interior 5/5,9 cm, greutate 112 g. **3-4**. Brățări asemănătoare, ornamentate cu creștături, diam. interior 5,8/6,5 cm, 6,5/7 cm, greutate 73,5 g, 135 g. **5**. Brățară fragmentară, ornamentată cu grupuri de creștături, ce alternează cu grupuri de creștături tăiate de linii orizontale, greutate 44 g. **6-9**. Fragmente de brățări sau verigi neornamentate, rupte recent, una și zgâriată, greutate 15,5 g, 14 g, 12 g, 8 g. **10-13**. Verigi de picior deschise cu capetele ascuțite sau tăiate drept, diam. interior 9,3/10,4 cm, 9/9,7 cm, 10,5/11,7 cm, 10/11,8 cm, greutate 86 g, 209 g, 144,5 g, 166,5 g. **14-15**. Verigi de picior închise, diam. 10,6/11 cm, 10,5/10,9 cm, greutate 156 g, 159,5 g.

În lipsa unor cercetări sistematice la fața locului, relația dintre depozit și așezare nu este clarificată. Depozitul a fost recuperat, în 1988, de către M. Dăncuș, J. Béres și Gh. Todinca și se află în colecția MMSM. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: Kacsó, *Crăciunești*, 243; **Kacsó, Depozit**, 15, fig. 4-5; Kacsó, *Precizări*, 64; Bader, *Passfunde*, 18; Kacsó, *ColFloth*, 97, nota 447; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 357.

-Un tezaur de denari romani republicani a fost descoperit, în 1918, pe raza localității. Monedele erau depuse într-o ulcică de lut ars, care s-a spart la descoperire și s-a pierdut. Cinci denari au fost salvați de învățătorul Petre din satul Rebricea, jud. Vaslui, care se afla în acel moment în localitate. Monedele recuperate au fost prezentate lui Constantin Moisil spre determinare la 2 august 1945. El a constatat că monedele au fost emise de următorii magistrați: 1. *L. Piso Frugi*, Grueber, Roma, 1868, tip gen., anul 88, Sydenham, 655, anul 90-89; 2. *C. Licinius Macer*, Grueber, Roma, 2467, anul 85, Sydenham, 732, anul 83; 3. *C. Naevius Balbus*, Grueber, Roma, 2916, tip gen., anul 81, Sydenham, 769, anul 78-77; 4. *Ti. Claudius*, Grueber, Roma, 3096, tip gen., anul 80, Sydenham, 770, anul 78-77; 5. *L. Procilius Filius*, Grueber, Roma, 3147, anul 78, Sydenham, 771, anul 78-77.

Lit.: Winkler, *Contribuții*, 140 sq., Lista XI, nr. 112; Winkler, *Schatzfunde*, 149, nr. 92; Mitrea, *Dacia* N.S. 13, 1969, 545, nr. 29; Mitrea,

SCIV 20, 1969, 166 sq., nr. 29; Mitrea, SCIV 20, 1969, 508, nr. 4; Glodariu, *Considerații*, 83, nr. 183; Glodariu, *Relații comerciale*, 286, nr. 183; Glodariu, *Dacian Trade*, 253, nr. 183; Sășianu, *Moneda*, 135, nr. 81; Stanciu, *Descoperiri*, 176, nr. 17; Vizauer, *Denar*, 221.

-O monedă de argint de 15 creițari, emisă la 1675 de către Leopold I (1657–1705), a fost găsită în punctul *Valea Unghiului* în anii '80 ai secolului XX. Piesa se află în colecția Șt. Grad din Moisei.

-O monedă de bronz de trei creițari, emisă la 1851, a fost găsită în zona Văii Izvorul lui Dragoș. Piesa se află în colecția Șt. Grad din Moisei.

-Pe o terasă a Muntelui Pietrosu Mare se află o mănăstire, ale cărei începuturi datează dinaintea anului 1637. Ea a fost rectitorită la 1672. Forma sa inițială nu este cunoscută. Mănăstirea a dispus de la început de o biserică de lemn, care a fost refăcută în 1699, poate în urma unui incendiu, și a fost apoi restaurată în 1928-1929. În 1911 s-a ridicat biserica nouă de piatră.

Lit.: **Mihályi**, *Tanúlmány*, 66; **Bud**, *Date*, 89 sqq.; **Meteș**, *Mănăstiri*, 163 sqq.; Filipașcu, *Maramureș*, 136; Țuțuianu, *Maramureș*, 17¹⁸²; M. Porumb, *Marmatia* 4, 1978, 327 sqq.; Sebestyén, *Renașterea*, 159, nota 24; Roșca, *Maramureș*, 115; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 176 sq.

¹⁸² Începuturile mănăstirii sunt dateate în secolul XIV. Nu există dovezi pentru o astfel de datare.

XXXVIII. OARȚA DE JOS, comună

XXXVIIIa OARȚA DE JOS

-În punctul *Cornuțel*, I. Stanciu a găsit, în 1985, mai multe fragmente ceramice, ce par a fi preistorice.

-La vest de localitate, în stânga Văii Oarța, în partea inferioară a pantei sudice a unui deal nu prea înalt, în locul numit *Vâlceau Rusului* (fig. 163), se află o stațiune locuită în mai multe epoci. Ea a fost descoperită cu prilejul unei periegeze pe care am efectuat-o, în toamna anului 1970, împreună cu E. Comșa. În toamna anului 1971 am întreprins aici un sondaj de control, iar între anii 1977 și 1979 săpături de mai mare întindere. La cercetările din 1977 și 1979 a participat și Georgeta M. Iuga.

Cea mai veche locuire datează din epoca neolitică. Din păcate, stratul de cultură ce aparține acestei epoci a putut fi doar sesizat, dar nu și cercetat din cauza pânzei de apă freatică, care a apărut la o adâncime relativ mică, inundând secțiunile noastre. Au fost salvate totuși câteva piese litice și puține fragmente ceramice, care nu permit însă încadrări culturale mai precise.

Locuirea cea mai intensă aparține epocii bronzului. Sunt prezente două straturi de cultură distincte care, chiar dacă se suprapun nemijlocit, se succed după un anumit interval de timp. Așezarea mai veche, sigur de mai mică întindere, aparține celei de a doua faze a culturii Wietenberg. A fost descoperită o singură locuință a acestei culturi, foarte probabil de tip colibă de dimensiuni relativ mici, urmele sale constând dintr-o aglomerare de resturi arse și numeroase fragmente ceramice, lipsind însă bucățile de chirpici (fig. 165). În stratul Wietenberg, a cărui grosime nu depășea 0,40 m, a fost găsită doar ceramică, fără excepție în stare fragmentară. Stratul superior, cu o grosime variabilă între 0,10 și 1,20 m, aparține fazei II a culturii Suci de Sus. Au fost identificate mai multe locuințe de suprafață de mari dimensiuni ale acestei culturi (fig. 166), cu vetre interioare, unele făcute și clădite pe paturi de fragmente ceramice. Locuințele au apărut sub forma unor aglomerări mai mult sau mai puțin compacte de bucăți de chirpici, alături de care se aflau multă ceramică fragmentară, obiecte de lut ars și piatră (fig. 164, fig. 167-172, 1-14). În stratul Suci au fost găsite și două ace de bronz (fig. 172, 15-16).

Fără a se detașa clar într-un strat separat, în partea superioară a sitului au apărut fragmente ceramice din mileniul I e.n., ce au aparținut unor vase cenușii și cărămizii lucrate la roată, printre acestea și piese Przeworsk, databile în secolele II–IV, respectiv unor vase lucrate la roata înceată și cu mână, ce se încadrează în secolele VII–IX (fig. 173-174).

Descoperirile se află în colecția MJM (nr. inv. 20.424-26.201).

Lit.: Kacsó, *Date I*, 187; Maria Comșa, *Unele date privind regiunile din nord-vestul României în secolele V-IX*, în *Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, 212 („Oarța”); Kacsó, *Contributions*, nota 9; Stoia, *Fouilles 1977*, 357, nr. 90; Chidioșan, *Wietenberg*, 20, nr. 16; Bader, *Suciu II*, 27, nr. 39; **Kacsó, Materiale** 14, Tulcea, 1980, 134–136; Kacsó, *Descălaj*, 39, nr. 9a; Chidioșan, *Derșida*, 88, nr. 16; Kacsó, *Expoziție*, 18 sq., nr. 15-18; Stoia, *Dacia N.S.* 24, 1980, 63,

nr. 89; Vulpe, *Beitrag*, 322, 324 („Oarța de Sus”); **Kacsó, *Beiträge***, 69, fig. 16–21; Vasiliev, *Apulum* 25, 1988, 97; Andrițoiu, *Contribuții*, 50; Kacsó, *BrTîrziu II*, 47; **Stanciu, *Descoperiri***, 176 sq., nr. 18, pl. 6, 13–16, pl. 7, pl. 8; Stanciu, *Lăpușel*, 309; Andrițoiu, *Civilizația*, 49 („Oarța de Sus”); Boroffka, *Wietenberg*, 60, nr. 300; Stanciu, *Contribuții*, 153, nr. 21; Pop D., *Suciu de Sus*, 239; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 68, nr. 96; Motzoi-Chicideanu, *Observații*; Stanciu, *Cercetarea*, 483; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, 261; Kacsó, *WietLăpuș*; Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 113, nr. 52; Cosma, *Keramik*, 342, nr. 52 (110); Cosma, *Secolele VIII-X*, 207, nr. 134; Romsauer, *Pyraunoi*, 128; Kacsó, *Noi descoperiri*, 126, 138, Anexa 1, nr. 113; Pop D., *Someș-Uileac*, 89 sq.; Gogâltan, *EphNapocensis* 13, 2003, 20; **Kacsó, *Suciu***, 335, 339, fig. 2-7; **Kacsó, *Mărturii***, 53 sq., pl. 47-48, 7; Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 852 („Oarța de Sus”); Pop D., *Considerații*, 76, nr. 111; Bejinariu, *Descoperiri*, 370 sq.; Kacsó, *Bicaz-Igoaie*, 53; Kacsó, *Noi date*, 82; Kacsó, *Comori II*, 4 sq.; Марта, Карпатика 36, 2007, 8; Kacsó, „*Importuri*”, 52; Gogâltan, *Locuiri*, 39; Bobîna, *Cercetări*, 10 sq., nr. 22; Przybyła, *Contacts*, fig. 14, 16-17. 20 („Oarța de Sus”); Marta, *Petea-Csengersima*, 14, 43, 50 etc.; Marta, *Contribuții*, 6; Pop D., *Lăpușel*, 292 sq.; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 644 („Oarța de Sus”); Gindele, *Barbaricum*, 106.

-La sud-vest de localitate, pe o pantă lină de deal din dreapta Văii Cămin, în locul numit *Alac*, se află o așezare din Bronzul târziu cu ceramică decorată cu caneluri late. Tot aici au apărut și câteva fragmente de margini de vase cu corespondente în așezările Suciu de Sus din zonă. Așezarea a fost descoperită cu prilejul unei periegeze pe care am efectuat-o în vara anului 1977.

Lit.: **Kacsó, *DeprSălaj***, 39, nr. 9b; Kacsó, *Noi descoperiri*, 138, Anexa 1, nr. 114; Pop D., *Considerații*, 76, nr. 112.

-Cu prilejul periegezei efectuate împreună cu D. Pop și Tr. Rus, în ziua de 10 iulie 2002, în locul *Hituri*, aflat pe o pantă de deal cu înclinație sudică din apropiere de malul stâng al Văii Cămin, la aproximativ 3 km sud-vest de localitate, am găsit un singur fragment ceramic, probabil preistoric.

-În centrul localității, pe o pantă ușoară de deal din apropierea malului drept al Văii Oarței, localnicul V. Lungu a găsit numeroase fragmente ceramice medievale, care au ajuns, prin intermediul lui Tr. Rus, la MJM. Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu D. Pop și Tr. Rus, în ziua de 21 aprilie 2002, am mai găsit la locul indicat alte fragmente ceramice de aceeași factură. Ele provin, foarte probabil, din locuințe aflate în vatra veche a satului.

XXXVIIIb OARȚA DE SUS

-La nord-est de localitate, pe dealul *Bobota*, în jurul fântânii și în faliile de pe panta sudică, Georgeta M. Iuga și I. Stanciu au găsit, în vara anului 1985, fragmente ceramice preistorice, din neolitic și epoca bronzului, precum și lame de obsidian și silex. Tot aici localnicul M. Moga a găsit, în ziua de 13 mai 2000, un topor plat de piatră neolitic (fig. 184, 8), precum și câteva fragmente

ceramice atipice. Prin intermediul lui Tr. Rus, materialele apărute mai recent au ajuns, de asemenea, în colecția MJM.

Lit.: **Bobîna, Cercetări**, 11, nr. 23 (informație C. Kacsó).

-În punctul *Fântâna lui Blaga*, din malul văilor de torent din zonă, I. Stanciu a adunat, în 1990, mai multe fragmente ceramice atipice preistorice, eventual neolitice.

Lit.: **Bobîna, Cercetări**, 11, nr. 24 (informație C. Kacsó).

-În marginea vestică a localității, în dreapta șoselei Cehu Silvaniei–Supuru de Jos, pe dealul *Măgura* (fig. 175), care are pante abrupte pe trei laturi și o pantă relativ lină, ce permite accesul pe platforma de culme cu ușurință dinspre vest, pe baza unei informații primite de la dr. G. A. Bălan, am găsit, cu prilejul unei cercetări de suprafață din toamna anului 1969, o cantitate apreciabilă de ceramică, precum și alte materiale, în majoritatea neolitice. La cca 60 m spre vest de marginea crestei, am constatat existența unei slabe albieri transversale a terenului, orientată aproximativ sud–nord, care ar putea reprezenta urma unui posibil șanț de apărare, amenajat într-un anumit moment al habitatului de aici. Primele săpături le-am efectuat pe *Măgura* chiar în toamna aceluiași an. Ele au fost reluate în anul următor, împreună cu E. Comșa, și au fost continuate, sub conducerea lui Georgeta M. Iuga, în anii 1985 și 1986. Încă în 1969 s-a putut observa că așezarea era în bună parte distrusă de lucrările agricole, foarte multe dintre artefacte fiind scoase la suprafață de arăturile adânci. Cele mai multe dintre ele au fost adunate cu prilejul săpăturilor, respectiv a repetatelor periegeze (ultimele în decembrie 1998, împreună cu A. V. Matei, D. Pop și I. Stanciu, respectiv în mai 2000, împreună cu D. Pop și M. Rotea)¹⁸³ sau au fost găsite de localnici, majoritatea ajungând, prin grija profesorului de istorie Tr. Rus, în colecția școlii din localitate, iar mai târziu o parte a lor la MJM.

Stratigrafia așezării este simplă: stânca, constituită din șist cristalin, se află la mică adâncime, între 0,30 și 0,60 m, ea este suprapusă de un strat subțire de pământ, lipsit de materiale arheologice, de culoare verzuie, amestecat cu pietricele și concrețiuni feruginoase, acesta fiind urmat de un strat de culoare cenușie, cu o grosime variabilă de 0,15 și 0,30 m, care conține depunerile arheologice, și de stratul vegetal, în care sunt prezente, de asemenea, piese arheologice, răvășite însă.

Vestiigiile cele mai vechi de pe *Măgura* aparțin neoliticului mijlociu, urmate de cele din neoliticul târziu, între ele existând însă un hiatus de timp (fig. 177-179, 1-6). În aceste etape se datează majoritatea inventarului litic prelevat din așezare, printre care se remarcă numărul mare al microlitelor de obsidian (fig. 180-184, 1-7). Nu au fost însă descoperite complexele de locuire cu care au fost contemporane aceste artefacte.

În perioada eneolitică se încadrează locuirea Tiszapolgár, respectiv cea Coțofeni, ambele, se pare, de scurtă durată în acest punct. Celei din urmă îi

¹⁸³ Mai recent, o cercetare de suprafață în sit a fost efectuată de către B. Bobîna.

aparține și o locuință de tip bordei de formă aproximativ ovală, cu deschiderea în partea superioară de 2,50/3,20 m (fig. 176). Ceramica descoperită în umplutura bordeiului, dar răzleț și în alte porțiuni ale dealului (fig. 179, 7-11) permite atribuirea locuirii Coțofeni de aici fazei II și începutului fazei III a culturii. Este de semnalat și prezența aici, în asocierie cu ceramica Coțofeni, a ceramicii Baden.

Locuirea cea mai recentă de pe *Măgura* datează din epoca dacică. Materialul dacic a apărut mai ales pe platoul din vârful dealului sau imediat sub acesta (fig. 186), în această porțiune fiind identificată și o locuință de suprafață, în apropierea căreia se afla o groapă, probabil menajeră, cu o cantitate apreciabilă de ceramică. Aici a fost găsită și o monedă de bronz emisă la Histria în secolul II î.e.n. Un denar de argint roman republican din secolul I î.e.n. și partea superioară a unei râșnițe (catillus) (fig. 185, 2), ambele descoperite întâmplător, precum și o seceră fragmentară de fier, găsită cu prilejul săpăturilor din 1985, provin de asemenea din așezarea dacică. Posibilul șanț de apărare (împreună cu un val sau două ?) a fost amenajat eventual tot de către daci. Pe baza monedelor și a ceramicii, așezarea dacică de pe *Măgura* se încadrează cronologic în secolele II-I î.e.n., n-ar fi exclus însă ca începuturile sale să fie chiar mai timpurii, respectiv a doua jumătate a secolului III î.e.n.

În colecția Școlii generale din Oarța de Sus se păstrau mai multe fragmente ceramice din vase de culoare cenușie, lucrate la roată (fig. 187), despre care se afirma că provin de pe *Măgura*. Veridicitatea informației cu privire la locul de descoperire a acestor fragmente trebuie încă confirmată prin descoperirea pe teren a unor fragmente asemănătoare

Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 517-592, 4.909, 19.345, 19.588, 28.372-28.542, 28.546-28.547, 32.316-32.341) și în colecția școlii din localitate.

Lit.: Popescu, *Fouilles* 1969, 433, nr. 19; Popescu, *Săpături* 1969, 495, nr. 19; Kacsó, *Oarța de Sus*, Marmatia 2, 1971, 370; Comșa, *Oarța de Sus*, Marmatia 2, 1971, 371; Babeș, *Fouilles* 1970, 378, nr. 113; **Comșa, Kacsó, Materiale** 10, 1973, 47 sqq.; P. I. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, 15 („Oarța”), 83, nr. 171 („Oarța de Jos”); Kalmar, *ActaMusNap* 17, 1980, 405, 416; **Kalmar, Marmatia** 5-6, 1979-1981, 107 sqq.; Gh. Lazarovici, *ActaMusNap* 20, 1983, 16, nr. 85; **Iuga, SCIVA** 38, 1987, 296 sq.; Mitrea, *Découvertes XXXI*, 216, nr. 5; **Stanciu, Descoperiri**, 177 sq., nr. 19, A, pl. 2-4, 1-2; Kacsó, *Preistoria*, 56; **A. V. Matei, Daci și romani în nord-vestul Daciei, secolul I î. Chr.-secolul III p. Chr.** (teză de doctorat), Cluj-Napoca, 1999; Maxim, *Neo-eneolitic*, 172, nr. 682; **Pop D., Oarța**, 73 sqq.; Ciugudean, *Coțofeni*, 76, nr. 417; Comșa, *Oarța de Sus*, în *Enciclopedia III*, 212; A. Avram, Gh. Poenaru Bordea, *Coloniile grecești din Dobrogea*, în Petrescu-Dîmbovița, Vulpe (coord.), *IstRomânilor I*, 565; Iercoșan, *Tiszapolgár*, 63; Pop H., *Siedlungen*, 125, nr. 37; Maxim, *Bicaz*, 11; Pop H., *West and North West of Dacia shortly before the Roman conquest*, în Niculiță, Zancoci, Băț (ed.), *Thracians II*, 419, 426, 429, 435, 437, pl. 10; **Kacsó, Mărturii**, 52 sq., pl. 87, 1. 3 și pl. 88; Kacsó, *Coțofeni*, 29 sqq.; Nemeth,

Rustoiu, Pop H., *Limes*, 35 sq., 45, fig. 23, Anexa 1, nr. 13, Anexa 2, nr. 13; Luca și alții, *Cauce II*, 12; H. Pop, *Fortificații dacice din vestul și nord-vestul României*, Cluj-Napoca, 2006, 30 sq.; Bobîna, *Cercetări*, 11 sq., nr. 26; Diaconescu D., *Tiszapolgár I*, p. 109, nr. 107, 289, nr. 79; Diaconescu D., *Tiszapolgár II*, 294, nr. 79; Gindele, *Barbaricum*, 106.

-La cca 2,5 km nord-vest de localitate, pe versantul estic al unui deal relativ înalt, în punctul *Hagău*, elevi ai Școlii generale din sat au găsit, în toamna anului 2003, fragmente ceramice cu măr și/sau cioburi pisate în pastă, unele de culoare roșie, care aparțin, foarte probabil, epocii neolitice. Fragmentele au fost donate de Tr. Rus la MJM.

Lit.: **Bobîna, Cercetări**, 11, nr. 25 (informație C. Kacsó).

-La cca 5 km sud-vest de localitate, în punctul *Pe fața Oarzei (Oarză)*, elevul Dan Morar a identificat, în 1983, o așezare Tiszapolgár. Fragmentele ceramice adunate au fost donate la MJM. Într-un loc relativ apropiat de acest punct, tot pe *Oarză*, am găsit, cu prilejul unei periegeze efectuate în toamna anului 1977, câteva fragmente ceramice atipice, probabil preistorice, precum și fragmente de vase cenușii, lucrate la roată din secolele III–IV e.n.

Lit.: Maxim, *Neo-eneolitic*, 172, nr. 682; **Iercoșan, Tiszapolgár**, 63 (informații I. Stanciu și C. Kacsó); Diaconescu D., *Tiszapolgár I*, 109, nr. 107, 289, nr. 80; Diaconescu D., *Tiszapolgár II*, 294, nr. 80.

-În zona colinară de la cca 1,5 km nord de localitate, la hotarul cu localitatea Stremț, în punctul *Ghiile Botii* (fig. 188), se află o întinsă stațiune din epoca bronzului, ce aparține culturii Wietenberg. Ea a fost descoperită cu prilejul unei cercetări de suprafață pe care am întreprins-o, în vara anului 1979, împreună cu Georgeta M. Iuga. Atunci, în via aflată pe panta sudică a dealului, foarte aproape de vârf, am găsit câteva fragmente ceramice, unele tipice pentru cultura amintită. În primăvara aceluiași an, Muzeul din Baia Mare a primit, în două tranșe, fragmente ceramice Wietenberg, despre care donatorii, L. Buga, respectiv Tr. Rus, afirmau că provin din punctul *Dealul Stremțului*. În lipsa unor date mai exacte cu privire la numele locului în care au fost găsite de noi fragmentele ceramice, având în vedere și informația primită cu ocazia preluării amintitelor donații, în prima menționare în literatură a acestor materiale, am indicat ca denumire a locului de descoperire *Dealul Stremțului*. Ulterior s-a dovedit însă că stațiunea se plasează pe dealul din imediata vecinătate estică a acestui punct. Dealul *Ghiile Botii*, chiar dacă nu este cel mai înalt din zonă, oferă o vizibilitate perfectă în toate direcțiile. Pantele sale sudice și vestice sunt abrupte, în timp ce cea nordică, nord-vestică este mai lină, iar înspre est se leagă printr-o șă lungă și relativ lată de dealul *Bobota*.

Cercetările arheologice pe care le-am efectuat aici între 1980 și 1985, apoi în 1990, la ultimele două campanii participând și I. Stanciu, iar la cea din 1985 și Georgeta M. Iuga, au permis dezvelirea parțială a unei amenajări de cult Wietenberg de un caracter deosebit, unică deocamdată în aria culturii și rară în ansamblul epocii bronzului european. Este vorba de un sanctuar amplasat în punctul cel mai înalt al dealului, care constă dintr-un șanț circular (fig. 189),

precum și dintr-un număr mare de gropi de diferite dimensiuni (fig. 190-196), aflate în șanț, respectiv în spațiul închis de șanț, dar în imediata apropiere de acesta, precum și în exteriorul șanțului, unele chiar în preajma acestuia, altele la o distanță mai mică sau mai mare de el. Săpăturile au mai indicat existența încă unui șanț în afara amenajării centrale, care o înconjură, se pare, pe aceasta. El făcea parte, probabil, din sistemul de apărare a locului de cult. Aceluiași sistem îi aparținea un val de baraj de foarte mari dimensiuni, ridicat pe o porțiune relativ plată din fața pantei nord, nord-estice.

Atât șanțul central cât și gropile din apropierea sa au servit ca loc de depunere a ofrandelor umane și de animale, împreună cu un bogat și foarte variat inventar: ceramică (fig. 197-208), obiecte de metal (bronz, aur [fig. 209], argint), forme de turnat, alte obiecte legate de turnarea bronzurilor, piese de os, corn, piatră și lut ars.

Sanctuarul a funcționat, foarte probabil neîntrerupt, într-un interval de timp îndelungat, în două etape cronologice distincte, ce corespund fazelor doi și trei din evoluția culturii Wietenberg¹⁸⁴. Toate gropile de cult depistate până în prezent aparțin fazei Wietenberg II, în timp ce resturile Wietenberg III au fost găsite doar în partea superioară, totuși consistentă, a umpluturii șanțului cultic, precum și în umplutura șanțului exterior.

Cercetările din punctul *Ghiile Botii* aduc importante contribuții la încercările de reconstituire a tabloului credințelor și obiceiurilor de cult ale comunităților epocii bronzului din estul Bazinului carpatic, care se integrau, așa cum o dovedește chiar practica șanțului cultic, într-un sistem religios propriu popoarelor indoeuropene.

Dintre gropile de cult puse în evidență la Oarța de Sus-*Ghiile Botii*, a fost publicată până în prezent doar una singură, și anume groapa 1, identificată în cursul săpăturilor din anul 1980 la 0,60 m nord de buza șanțului cultic din porțiunea sudică a acestuia. Ea se afla deci în perimetrul închis de șanț.

Groapa avea gura de formă ovală (dimensiuni 1,15/1,70 m) și adâncimea de 2,62 m. Amenajată pe o ușoară pantă, groapa avea pereții puțin curbați înspre partea mai ridicată a pantei și oblici în partea mai joasă. Pe aproape întreaga suprafață a fundului ușor albiat al gropii se afla un pat de bârne stivuite carbonizate, cu o grosime de 0,30 m. Pe acest pat se afla un număr foarte mare de vase, aproape toate sparte, precum și numeroase fragmente ceramice. Este posibil ca numărul vaselor depuse întregi să fi fost inițial mai mare. Toate vasele prezintă urme de ardere secundară, intensitatea arderii fiind însă diferită de la un vas la altul. Au fost găsite aici și părți de vase vitrificate sau puternic deformate, dar și fragmente cu urme superficiale de ardere secundară. În partea sudică a gropii, tot pe fund, lângă patul de bârne carbonizate, se afla un soclu de pământ de formă dreptunghiulară, cu înălțimea de 0,50 m și laturile

¹⁸⁴ Potrivit periodizării stabilite de N. Chidioșan (*Le périodisation interne de la civilisation Wietenberg sur le fondement des fouilles de Derșida*, în Filip [red.], *Actes*, 622-624; Dacia N.S. 12, 1968, 155-175) și K. Horedt (*Probleme I*, 138 sq.; *Probleme II*, 6 sq.).

de 0,45/0,60 m, pe care au fost depuse o cantitate mare de oase calcinate, iar deasupra lor, în două grupuri separate, resturi umane înhumate. Astfel, în poziție orizontală au fost găsite un craniu ușor aplecat spre est, oasele de la umeri și mâini, acestea din urmă îndoite și încrucișate. Alături de acest grup, în partea dreaptă, în poziție verticală, erau depuse oasele de la coloana vertebrală și coastele. Pe brațul drept se afla un os lung, probabil de animal, ce părea să fi fost ținut în mână stângă. Puțin mai sus și lateral de oasele umane au fost găsite resturile unui maxilar de animal. În pământul de umplutură al gropii se aflau resturi de arsură (pământ ars, cărbune), bucăți de chirpici, pietre și bucăți de stâncă, unele arse, foarte multă ceramică, dintre care o parte era arsă secundar sau era chiar vitrifiată, o brățară de aur, găsită la -1,50 m, alte două brățări de aur, 17 inele de buclă de aur, o brățară de argint și un inel de buclă de argint, toate acestea depuse direct în pământ la -0,93 m, un fragment de la o tijă de ac de bronz, implantat aproape de fund în peretele gropii, și foarte multe oase de animale. În parte, pământul de umplutură consta dintr-un lut galben, ce a fost scos probabil cu ocazia săpării gropii. Într-unul din vasele aflate pe patul de bârne carbonizate s-au găsit boabe carbonizate de grâu.

Fundul gropii nu prezenta niciun fel de urme de ardere, acestea fiind slab vizibile doar pe pereți, printr-o dungă subțire de culoare roșiatic violacee în zona de contact cu partea superioară a patului de bârne. Cu toată lipsa urmelor de ardere de pe fundul gropii, bârnele au fost arse aproape cert pe locul unde ele au fost găsite, construcția servind drept rug de incinerare. În lipsa analizelor osteologice¹⁸⁵, nu se poate preciza dacă oasele umane descoperite, inclusiv cele incinerate, aparțin sau nu aceluiași individ. Pare totuși destul de probabilă apartenența oaselor la același individ. A mai fost sesizată o situație întrucâtva asemănătoare la Oarța de Sus. Este vorba de groapa 29, unde era prezent un schelet fără cap, așezat pe spate și cu membrele inferioare și superioare îndoite, sub schelet fiind prezentă o cantitate relativ mare de oase incinerate.

În inventarul gropii 1 este prezent și un vas cu un decor deosebit. Este vorba de un vas de dimensiuni mijlocii cu gura largă, marginea răsfrântă în exterior, gâtul scurt, umerii bine profilați, corpul bombat, fundul drept (înălț. 34,6 cm). Decorul, plasat în porțiunea dintre zona de întretăiere a gâtului cu corpul vasului și nivelul bombării sale maxime, este realizat într-o tehnică combinată. Pe umeri sunt plasate patru grupuri de câte trei mici proeminențe conice, iar între acestea se află câte un chenar de linii incizate ce încadrează un șir de mici impresiuni triunghiulare sau punctiforme. De acest motiv atârnă un registru dublu de benzi în zig-zag formate din două linii incizate, spațiul dintre linii fiind umplut cu impresiuni triunghiulare sau punctiforme. În spațiile aflate

¹⁸⁵ Oasele recoltate din groapa 1 au fost predate, în toamna anului 1981, d-lui N. Mirițoiu de la Laboratorul de Antropologie al Institutului „V. Babeș” din București, la recomandarea dr. Dardu Nicolaescu-Plopșor, conducătorul de atunci al Laboratorului. Din păcate, nici până astăzi nu au fost publicate rezultatele analizelor și nu a fost retrocedat Muzeului din Baia Mare, proprietarul său de drept, materialul împrumutat temporar pentru studiu.

între zig-zagurile benzii superioare, în număr de 17, se găsesc diferite motive incizate, canelate sau realizate din impresiuni. Pornind de la unul dintre grupurile de proeminente conice, în sens invers acelor ceasornicului, acestea sunt: 1. un dreptunghi incizat dispus oblic (probabil), 2. două linii încrucișate, în partea superioară dublate, aici spațiul dintre linii este umplut cu impresiuni punctiforme; de asemenea spațiile dintre linii sunt umplute cu hașuri de linii întretăiate, 3. un motiv în forma a două steaguri încrucișate, cu hașuri în spațiul din partea superioară, 4. un capăt de spirală culcat pe stânga, format din impresiuni triunghiulare, 5. două linii incizate încrucișate, în poziție aproape verticală, spațiile superioară și inferioară dintre linii hașurate, 6. asemănător cu motivul 4, culcat pe dreapta, 7. asemănător cu motivul 4, culcat pe dreapta, 8. asemănător cu motivul 4, culcat pe stânga, 9. două linii incizate încrucișate, spațiul superior dintre ele hașurat, 10. asemănător cu motivul nr. 3, cu un șir oblic de impresiuni triunghiulare în spațiul din partea superioară, 11. asemănător cu motivul 5, în poziție orizontală (probabil), 12. fără decor, 13. asemănător cu motivul 5, în poziție oblică, 14. capăt canelat de spirală culcat pe dreapta, 15. asemănător cu motivul 14, 16. asemănător cu motivul 14, 17. asemănător cu motivul 4, culcat pe dreapta. Întregul decor este neglijent lucrat. Lipsește o simetrie a liniilor și există linii strâmbe, linii ce depășesc limitele prevăzute pentru motivul căruia îi aparțin (de ex. hașura din motivul 13, care urcă pe o proeminență) și chiar desene neterminate (patru impresiuni în apropierea capătului de spirală nr. 4). S-a afirmat că motivele ce apar pe acest vas se aseamănă celor din scrierile spațiului egeic (N. Boroffka). Pare destul de probabil că aceste motive poartă un anumit mesaj simbolic, greu de descifrat însă.

Au fost publicate, de asemenea, rezultatele expertizei osteologice a gropii 4, în care au fost găsite resturile de la două specii de pești și patru de mamifere, precum și oseminte umane. Potrivit datelor comunicate de către S. Haimovici, partea cea mai consistentă a materialului osos era reprezentată de resturi cultice, și anume fragmente provenite de la patru indivizi aparținând speciei calului (*Equus caballus*), alți patru indivizi de ovine (*Ovis aries*), dar și resturi umane (*Homo sapiens*) de la trei indivizi. Ultimele, aparținând la două femei și unui individ din grupa *senilis*, au urme de arsură, iar fragmentarea lor pare să fi fost mai puternică decât a oaselor de animale. Numărul de indivizi a fost prezumat, cel menționat fiind minim, putând exista, pentru fiecare dintre cele trei specii și un număr mai mare de exemplare. Resturile de la două specii de pești provin de la un ciprinid – linul (*Tinca tinca*) și de la un silurid – somnul (*Silurus glanis*). A apărut și un număr mic de resturi de la alte două specii de mamifere, sigur domestice: taurinele (*Bos taurus*) și porcinele (*Sus scrofa domesticus*). Atât oasele de pești cât și cele ale mamiferelor ultimelor două specii sunt dispartate, puternic fragmentate, fără urme de arsură și sunt frânte sau tăiate într-un anumit fel, fără a prezenta și alte urme de manipulare umană. Ele aparțin mai multor indivizi și au fost interpretate ca resturi alimentare (de

bucătărie), provenite probabil de la banchetele funerare, care au ajuns în groapă doar întâmplător printre materialele osoase de interes cultic strict.

În două scrisori, datele 18 decembrie 2008, respectiv 16 februarie 2009, S. Haimovici mi-a pus la dispoziție și alte date cu privire la rezultatele obținute în analiza materialului osteologic de la Oarța de Sus-*Ghiile Botii*. Astfel, mi-a precizat că în două gropi diferite, nenominalizate, au apărut două specii de scoica *Unio*: *Unio pictorum* și *Unio crassus*, considerând că acestea au fost folosite pentru obținerea calcarului necesar în confecționarea ceramicii. Au fost identificate speciile domestice obișnuite, inclusiv un câine de talie mare (groapa 11), precum și speciile sălbatice, din care lipsesc însă carnivorele. Determinările pentru oasele umane: în groapa 12 mai mulți indivizi – mascul de 50-55 ani, fragment de humerus de la un individ adult, fragmente de tibie, peroneu și radius, os parietal de la un *infans I* (1,6-2 ani), mascul de 35-40 ani, mascul de cca 30 ani, în groapa 19 – copil între 5-7 luni, copil de 5-6 ani, în groapa 22 – copil cca 4 ani¹⁸⁶.

În mai multe dintre gropile de cult erau prezente cantități mai mari sau mai mici de semințe carbonizate de grâu, orz și altele. Au fost identificate speciile *Triticum dicocum*, *Triticum monococum*, *Triticum aestivum*, *Hordeum vulgare*, *Hordeum vulgare nudum* etc.

Semințele carbonizate din gr. 22 au servit și ca probe pentru determinări cronologice pe bază de C¹⁴. La laboratorul din Lyon (analiza Ly-9190) a fost obținută o dată C¹⁴ de 3265 +/- 30 BP, dată calibrată de 1610-1445 BC., cu probabilitate maximă de 1589 – 1518 – 1469 BC, iar la laboratorul din Berlin (analiza Bln-5626) o dată C¹⁴ de 3507 +/- 37 BP, dată calibrată 1890 – 1750 BC (probabilitate 68,2 %), 1930-1730 BC (probabilitate 93,8 %), 1710-1690 BC (probabilitate 1,6 %). Deși au fost efectuate pe eșantioane identice ca factură, ce provin din același context, analizele au dus la datări consistent diferite.

În umplutura șanțului cultic din prima etapă au apărut și două fragmente ceramice din perioada eneolitică, unul aparținând culturii Tiszapolgár, celălalt culturii Coțofeni. Urme ale culturii Tiszapolgár au fost depistate în imediata vecinătate a punctului *Ghiile Botii*, pe *Dealul Stremțului* (vezi mai jos), dar și în alte puncte de pe raza Oarței de Sus, în timp ce descoperiri Coțofeni au apărut atât la Oarța de Sus, cât și pe teritoriul localității învecinate, Bicaz (vezi mai sus Bicaz, Oarța de Sus). Este de presupus că cele două fragmente menționate au fost transportate pe dealul *Ghiile Botii* împreună cu pământul adus acolo pentru umplerea șanțului.

¹⁸⁶ În ambele scrisori, profesorul Haimovici afirma că expertiza materialului de la Oarța de Sus ajuns la Iași este terminată, fiind necesare doar verificări. După moartea reputatului paleofaunist, m-am interesat de soarta resturilor osteologice și a lucrării științifice întocmite. În răspunsul primit de la Iași la data de 30. 11. 2009, doamna conferențiar Luminița Bejenaru îmi scria „Am verificat materialele rămase de la regretatul profesor Haimovici și am găsit numai resturi faunistice de la Oarța de Sus. Datele de expertiză arheozoologică nu sunt la noi”. Sper, totuși, că această importantă lucrare va fi regăsită și va putea fi publicată.

Sanctuarul de la Oarța de Sus-*Ghiile Botii* a fost, fără îndoială, un centru religios, poate și politic pentru un spațiu întins și pentru o perioadă de timp îndelungată. În jurul său au gravitat mai multe așezări de dimensiuni mai mici, care se aflau la distanțe relativ mari una de alta.

Descoperirile se păstrează la MJM (nr. inv. 28.612-33.631)¹⁸⁷.

Lit.: **Kacsó, *DeprSălaj***, 38 sq., nr. 8a (punct „Dealul Stremțului”); **Kacsó, *Beiträge***, 69 sq., fig. 22–28; Kalmar, *Contribuții*, 173; Kacsó, *Rîșnițe*, 82; Andrițoiu, *Contribuții*, 59, 62; Andrițoiu, *Civilizația*, 92, notele 212 și 701; Sîrbu, *Credințe* 50 („Oarța”); **Boroffka, *Wietenberg***, 60 sq., nr. 300, pl. 102, 8–11; Rotea, *ActaMusNap* 31, 1994, 134, nota 18; Vulpe, *Der Schatz von Perșinari in Südrumänien*, în A. Jockenhövel (ed.), *Festschrift für Hermann Müller-Karpe zum 70. Geburtstag*, Bonn, 1995, 58 sq.; I. Paul, *Die Wietenberg - Nekropole und Siedlung von Sibișeni (Kreis Alba)*, în I. Paul, *Vorgeschichtliche Untersuchungen in Siebenbürgen*, BiblUnivApulensis 1, Alba Iulia, 1995, 175 sq.; Kacsó, *Oarța de Sus*, 81, nr. 182A; **Cârciumaru, *Paleoetnobotanica***, 93; Gh. Baltag, N. Boroffka, *SCIVA* 47, 1996, 389; Andrițoiu, *Descoperiri*, 31, 42, 59, nota 236; Vulpe, *CultCivDunărea de Jos* 15, 1997, 274; **Kacsó, *Eine Sonderform der Wietenberg-Keramik: die geschlitzte Tonröhre***, în Ciugudean, Gogâltan (ed.), *Bronze Age*, 255 sq.; David, *Tellsiedlungen*, 252; Boroffka, *EA* 4, 1998, 92, fig. 11, 19; A. Stapel, *Bronzezeitliche Deponierungen im Siedlungsbereich*, Tübinger Schriften zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie 3, Münster, 1999, 344, nr. 45; M. Rotea, M. Wittenberger, *ActaMusNap* 36/1, 1999, 11 sq.; Harding, *European Societies in the Bronze Age*, Cambridge, 2000, 150, nota 111, 228, nota 126; Rotea, *ActaMusNap* 37/1, 2000, 23 sq.; Cavruc, Rotea, *Angustia* 5, 2000, 155; Rotea, Wittenberger, *Tibiscum* 10, 2000, 218; Rotea, *Mittlere Bronzezeit*, fig. 10; Hänsel, Weihermann, *Goldhort*, 20; Husar, *Dacia*, 127; J. Makkay, *Die Grabenanlagen im indogermanischen Raum*, Budapest, 2001, 57; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, 255 sq., 294, 355, 368 sq., fig. 38, 2. 10–11; David, *Studien*, 400, 480; Vasiliev, *Locbronz*, nota 88; Romsauer, *Pyraunoi*, 50, 128, fig. 6; **S. Haimovici, *Marmatia*** 7/1, 2003, 57–64; Bejinariu, *Marmatia* 7/1, 2003, 71; Rotea, *Grupul Copăceni*, I, BiblMuzBistrița, *Seria Historica* 8, Cluj-Napoca, 2003, 52 sq.; Rotea, *Preistoria*, 43, 49 sq.; **Kacsó, *Mărturii***, 58 sq., pl. 16–42 și pl. 48, 6; Rotea, *Metallurgy*, 706; Bejinariu, *About the fortified settlements within the area of the Wietenberg culture*, în Niculiță, Zanoci, Băț (ed.), *Thracians I*, 79; Kacsó, *Der Bronzefund von Sebeș, Kr. Alba*, în Soroceanu (ed.), *Bronzefunde II*, 225; Luca și alții, *Cauce II*, 43; **Kacsó, *Vas Wietenberg***, 125 sq.; Kacsó, *Urnenfelder*, 108; Kacsó, *Comori II*, 1 sq.; J. Görsdorf, *EA* 11, 2005, 468; Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 178, nr. 648; Popa C. I., *Modificări*, 144, 146, 149, 159, 160 („Oarța de Jos”), 161, 163; Bejinariu, *Descoperiri*, 370 („Oarța de Jos-*Ghiile Botii*”), 371 sq.; Anca-Diana Popescu, *SCIVA* 57, 2006, 126, nr. 32; Marinescu G. G.,

¹⁸⁷ Inventariere parțială.

RevBistriței 20, 2006, 74; Schuster, Morintz A., *Ambarcațiuni*, 96; Popa C. I., *Apulum* 43/1, 2006, 52; László, *Beziehungen*, 132, fig. 7, Tabel, nr. 1; P. F. Kuznetsov, *Antiquity* 80, nr. 309, sept. 2006, harta fig. 1, 20; Kacsó, *ColFloth*, 35 sq., 93; Diana Bindea, *ArhMoldovei* 29, 2006 (2007), 240; Vulpe, *Compendiu*; M. Rotea, Monica Recar, D. Tamba, RevBistriței 21/1, 2007, 73; Schuster, *Transport*, 31, 83, pl. 17, 4. 7; Rotea, *Pagini*, fig. 40; Anca-Diana Popescu, R. Băjenaru, *Dacia N.S.* 52, 2008, 33; M. Wittenberger, Diana Bindea, *Date arheologice și arheozoologice din gropile rituale din str. Banatului, Cluj*, în Zoia Maxim, Diana Bindea, Luminița Săsăran (ed.), *Arheometrie în România*, vol. 3, Cluj-Napoca, 2008, 220; Gogâltan, *Locuiri*, 39, 42, 45; D. Băcueț-Crișan, Sanda Băcueț-Crișan, I. Bejinariu, H. Pop, A. V. Matei, *Cercetări arheologice preventive pe traseul șoselei ocolitoare a municipiului Zalău*, *BiblMusPor* X, (2009), 44 sq.; Laura Dietrich, *Marisia* 30, 2010, 31; Roxana Munteanu, Gh. Dumitroaia, *SCIVA* 61, 2010, 139; Laura Dietrich, O. Dietrich, *PZ* 86, 2011, 68, nota 3, 76; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 130, nr. 648.

-În capătul vestic al localității, la sud de dealul *Măgura* și la vest de dealul *Măguricea*, în dreapta Văii Măgurici, pe o pantă ușoară de deal cu înclinație nordică, în punctul *La Braniște*, cu prilejul periegezei efectuate împreună cu D. Pop, Tr. Rus și Z. Șomcutean, în ziua de 22 mai 2002, am găsit mai multe fragmente ceramice cu pietricele mărunte în pastă. Doar un singur fragment de margine de vas este decorat cu creștături oblice. Acest fragment pare să indice apartenența descoperirii la epoca bronzului, eventual la cultura Wietenberg. Tot aici au apărut și cantități destul de mari de pământ ars, ce provin, eventual, de la o locuință de suprafață.

-În ziua de 21 aprilie 2002, cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse împreună cu D. Pop și Tr. Rus în partea nordică a localității, pe panta sudică, imediat sub coama *Dealului Stremțului*, în dreapta și în stânga drumului de care Oarța de Sus–Stremț, am descoperit urmele unei așezări neolitice, precum și ale unei așezări din epoca bronzului, ce aparține fazei Suciului de Sus II. Locul de descoperire se află în vecinătatea proximă a punctului *Ghiile Botii*.

Așezării neolitice îi aparține și un topor plat miniatural de piatră, descoperit mai demult și donat muzeului din Baia Mare.

Fragmentele ceramice din epoca bronzului adunate de la suprafață sunt decorate cu motive incizate-excizate sau cu striuri și motive în relief, și provin de la oale, străchini, vase vatră etc.

În toamna anului 2003, am efectuat în acest punct, împreună cu D. Pop, un sondaj de verificare (fig. 210), în cadrul căruia am depistat și urmele unei locuințe de suprafață Suciului de Sus cu două vetre, dintre care una refăcută de două ori. A fost descoperită și o cantitate mare de ceramică tipică. Am stabilit că în locul cercetat, aflat la marginea așezării, stratul de cultură este relativ subțire, doar în porțiunea locuinței el având grosimea de 0,50 m. În toamna anului 2004, cu participarea lui R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean,

am continuat cercetările în acest punct, prin dezvelirea unei mici suprafețe, aflate în prelungirea locului unde a apărut menționata locuință din epoca bronzului. Conturul său nu a putut fi stabilit, au fost scoase însă la lumină alte materiale ceramice tipice Suciului de Sus, toate indicând apartenența lor la faza a doua a culturii.

În ambele campanii au fost descoperite, în afară de materiale neolitice târzii, ce aparțin, probabil, grupului Pișcolt, și fragmente ceramice eneolitice Tiszapolgár. Ele au apărut dispart, la baza stratului de pământ cenușiu închis cu artefacte din epoca bronzului.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 114 sq., 138, Anexa 1, nr. 118, pl. 22-25; Pop D., *Someș-Uileac*, 89; **C. Kacsó, D. Pop, *Oarța de Sus, com. Oarța de Jos, jud. Maramureș, punct: Dealul Stremțului, CronCercArh 2003***, București, 2004, 219 sq., nr. 132; Kacsó, *Mărturii*, 63; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 117; Pop D., *Lăpușel*, 295.

-La sud-vest de localitate, pe pantele sudice și sud-vestice ale *Dealului Crucii*, în stânga Văii Fânațe, în punctele învecinate *Mânzata*, *Costișa* și *Citere*, am identificat, în cursul unei periegeze efectuate împreună cu Tr. Rus în 1978, o așezare din epoca bronzului, ce aparține culturii Suciului de Sus. Au fost găsite la suprafață numeroase fragmente ceramice, majoritatea de factură grosolană, dar și câteva cu ornament excizat-incizat. În punctul *Citere* au apărut și fragmente ceramice mai recente, eventual secolele III-IV e.n., iar în punctul *Costișa* și fragmente ceramice medievale timpurii, secolele VIII-IX e.n. (?).

Lit.: **Kacsó, *DeprSălaj***, 39, nr. 7c; Kacsó, *Noi descoperiri*, 138, Anexa 1, nr. 116; Kacsó, *Mărturii*, 55; Pop D., *Considerații*, 76, nr. 115; Kacsó, *Bicaz-Igoaie*, 54.

-În partea superioară a *Dealului Crucii*, localnica Victoria Moga a găsit mai multe fragmente ceramice din epoca bronzului, majoritatea decorate cu striuri. Întrucât locul lor de descoperire este relativ îndepărtat de punctele anterior menționate, este posibil ca ele să aparțină de o altă așezare Suciului de Sus sau Lăpuș. N-ar fi exclus ca între aceste așezări să existe și ușoare diferențe cronologice. Materialele au fost donate, prin intermediul lui Tr. Rus, la MJM.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 115, 138, Anexa 1, nr. 117; Kacsó, *Mărturii*, 55; Pop D., *Considerații*, 76 sq., nr. 116.

-La cca 2,5 km sud-vest de localitate, în zona colinară din dreapta Văii Făget, pe dealul *Oul Făgetului*, se află o întinsă stațiune locuită în mai multe etape: neolitic, eneolitic final, Bronzul târziu și epoca romană. Cercetările arheologice desfășurate în anii 1977 și 1987 indică faptul că locuirea cea mai intensă din acest punct datează din Bronzul târziu. Într-una din secțiunile cercetate (S. II) s-au putut evidenția trei straturi de locuire distincte ale acestei perioade, dintre care cel inferior aparține culturii Suciului de Sus II, cel din mijloc grupului Lăpuș I, iar cel superior grupului Lăpuș II. Și în celelalte două secțiuni săpate (S. I, S. III), precum și în suprafețele aferente cercetate au apărut complexe, respectiv materiale proprii aspectelor menționate. Tot aici au fost

găsite ceramică Čaka¹⁸⁸, precum și câteva fragmente ceramice Wietenberg. Din păcate, numărul mic al fragmentelor Wietenberg, precum și poziția lor nu permit concluzii certe cu privire la caracterul acestor descoperiri sau, eventual, în legătură cu sincronismele Wietenberg–Suciu de Sus (de ex. un fragment Wietenberg cu ornament meandric a fost găsit în imediata vecinătate a unui fragment Lăpuș II cu decor canelat, negru în exterior, roșu în interior). Este de presupus că și în acest punct a existat o locuire Wietenberg anterioară locuirii Suciu, care nu a putut fi încă pusă în lumină și stratigrafic. Ceramica Čaka apărută la Oarța de Sus este deocamdată singulară printre descoperirile epocii bronzului din Transilvania de Nord. Ea reprezintă cu certitudine un „import” în mediul Suciu de Sus–Lăpuș.

Materialele Coțofeni, constând exclusiv din fragmente ceramice, au fost depistate grupat doar în două porțiuni ale zonei cercetate, în schimb cele neolitice (ceramică Pișcolt, piese litice) apar în cantități mai mari, fiind prezente într-un strat cu o grosime de cca 0,20 m, care nu se extinde însă pe întregul areal al stațiunii.

Epoca romană este reprezentată doar de câteva fragmente ceramice de la vase cenușii și negricioase lucrate la roată, inclusiv de factură Przeworsk.

Întregul material se află în colecția MJM (nr. nv. 26.202-27.605, 27.910).

Lit.: **Kacsó, *DeprSălaj***, 39, nr. 8b, fig. 2, 1–14; Kacsó, *BrTîrziu II*, 45 sqq.; Pop D., *Suciu de Sus*, 239; Gogâltan, Isac, *Cășeiu I*, 12; Kacsó, *Oarța de Sus*, 81, nr. 182B; Maxim, *Neo-eneolitic*, 172, nr. 682; Gogâltan, *Cășeiu II*, 192; Kacsó, *Noi descoperiri*, 120 sq., 138, Anexa 1, nr. 115; Pop D., *Someș-Uileac*, 89 sq.; Kacsó, *Suciu*, 327, 329; Kacsó, *Mărturii*, 54; **Kacsó, *Coțofeni***, 29 sqq., pl. 1-3, 1-6; Virag, *Pișcolt*, 21, nr. 15; Pop D., *Considerații*, 76, nr. 114; Kacsó, *Bicaz-Igoaie*, 54; Kacsó, *Culciu Mare*, 60 sq.; Bobîna, *Cercetări*, 12, nr. 27; Marta, *Petea-Csengersima*, 54; Pop D., *Lăpușel*, 295, 297; Gindele, *Barbaricum*, 106 sq.

—În vecinătatea imediată a dealului *Oul Făgetului*, pe o pantă de deal din dreapta Văii Făget, în locul numit *Făget*, am găsit la suprafață mari cantități de

¹⁸⁸ Ceramică Čaka a fost descoperită și la Hunedoara-Dealul Sânpetru. Am remarcat această ceramică cu prilejul unei vizite de studiu la muzeul din Hunedoara, pe care am efectuat-o, în primăvara anului 1988, împreună cu I. Andrițoiu. Evident, despre constatarea mea și despre contextul în care, după părerea mea, astfel de materiale au apărut în sud-vestul Transilvaniei l-am informat și pe autorul săpăturilor, T. Mariș. Acesta a menționat informațiile primite într-o comunicare susținută la Simpozionul de Tracologie de la Tulcea din septembrie 1989. Sursa lor nu este amintită în rezumatul comunicării (*SympThracologica* 7, Tulcea, 257 sq.), acest fapt determinându-l pe C. I. Popa (*Noi opinii referitoare la evoluția culturală a Bronzului târziu în zona central-sud-vest transilvăneană*, în Popa C. I., Totoianu, *Epbronz*, 238) să-i atribuie lui Mariș întâietatea pentru emiterea unor considerații, care au fost în realitate preluate.

Potrivit informațiilor primite de la I. Andrițoiu, cea mai mare parte a descoperirilor din groapa de cult din Bronzul târziu de la Hunedoara-Dealul Sânpetru, inclusiv vasele Čaka și piesele de bronz văzute de noi atunci, printre care și un pandantiv semilunar, nu se mai păstrează la muzeul din Hunedoara.

ceramică din Bronzul târziu, ce aparține grupului Lăpuș. A apărut în număr relativ mare și ceramică neagră-roșie, inclusiv fragmente de vase pântecoase înalte, dar și o proeminență hipertrofiată de la un vas asemănător, decorat cu incizii concentrice, identic cu cele găsite în prima fază a necropolei de la Lăpuș. Pare foarte probabil că descoperirile din punctele *Oul Făgetului* și *Făget* reprezintă mărturiile unui obiectiv comun, cele din al doilea punct înscriindu-se cronologic, eventual, într-o etapă de extindere a așezării.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 115, pl. 26-27; Kacsó, *Mărturii*, 54 sq.; Pop D., *Considerații*, 76, nr. 113; Kacsó, *Bicaz-Igoaie*, 54.

-La nord de localitate, la pobile dealurilor *Ghiile Botii* și *Dealul Stremțului*, pe un loc relativ neted, în dreapta pâraului Bobota, în punctul *Podul Oarghii*, cu prilejul cercetărilor de teren efectuate împreună cu D. Pop și Tr. Rus, în ziua de 21 aprilie 2002, am găsit fragmente ceramice din epoca bronzului, cultura Wietenberg, precum și din secolele II-IV e.n. și VII-IX (?) e.n.

Am găsit fragmente Wietenberg și în imediata vecinătate a râpei adânci ce desparte dealurile *Ghiile Botii* și *Heghiuri*. În mod aproape cert, aceste fragmente au apărut la locul lor de descoperire în urma unor alunecări de pământ provenite din culmea dealului *Ghiile Botii*.

-La nord-est de dealul *Măgura*, în stânga Văii Perilor, pe o pantă de deal cu înclinație sudică și pe terenul relativ plat din apropierea văii, în locul numit *Satu Bătrân*, elevii școlii din localitate au adunat fragmente ceramice. Acestea au ajuns ulterior, prin intermediul lui Tr. Rus, în parte în colecția școlară, în parte la MJM. Cu ocazia verificării locului de descoperire, în noiembrie 2002, la care au participat și D. Ghiman, D. Pop și Tr. Rus, am mai găsit aici ceramică fragmentară preistorică (epoca bronzului ?), medievală timpurie și medievală. Potrivit tradiției locale, în acest punct se află vatra veche a satului.

Recent, elevul Gabriel Andreicuț a adunat din acest loc alte fragmente ceramice, dintre care unele aparțin epocii bronzului, culturii Suci de Sus sau grupului Lăpuș, altele epocii romane, secolele II-IV e.n. Materialul se află în colecția școlii din Oarța de Sus.

-În imediata apropiere a locului menționat anterior, în dreapta Văii Măgura, în punctul *Cănepiște*, tot în noiembrie 2002 am găsit o cantitate relativ mare de fragmente ceramice, cele mai multe atipice, care par a aparține epocii bronzului (cultura Suci de Sus ?).

-În hotarul localității au ieșit la iveală mai multe piese de bronz. **1).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, descoperit, înainte de al doilea război mondial, în punctul *Peste Deal* (toponim în prezent neidentificabil), a fost în colecția A. Bohățiel. **2).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, partea cu disc și bara de sub acesta ruptă din vechime, descoperit de elevul I. Buruian, în 1975, pe dealul *Iclejie*, la aproximativ 1,5 km nord-est de centrul satului, în colecția MJM (nr. inv. 3.968). **3).** Topor de tip Drajna, descoperit, în primăvara anului 1974, cu ocazia unor lucrări de plantații, la cca 1,5 km sud-est

de centrul satului, pe panta sudică a dealului *Ghiile Coșoaiei*, în colecția MJM (nr. inv. 3.324). **4).** Celt de tip transilvănean, varianta B₁, descoperit, în 1971, pe dealul *Măgura*, în colecția MJM (nr. inv. 720). **5).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina (lung. 21, 3 cm, greut. 413 g), găsit mai demult de localnicul V. Pop într-un punct neprecizat din hotarul localității, în colecția MJM (nr. inv. 33.228). Piese **2-4** au fost donate muzeului din Baia Mare de Tr. Rus, iar piesa **5** a fost achiziționată de la nepotul descoperitorului, A. Pop. Piese **1-3** și **5** datează din Bronz târziu 2, piesa **4** din Bronz târziu 2 sau 3.

Am verificat locurile de descoperire ale pieselor recent apărute și am stabilit, fără dubii, că ele sunt piese izolate, depuse în afara unor stațiuni contemporane. Este de presupus că și topoarele găsite mai demult în localitate aparțin tot categoriei depunerilor izolate.

Lit.: **1).** Roska, *Reptórium*, 91, nr. 83, fig. 118; Hänsel, *Beiträge*, 191, Lista 51, nr. 11; **Vulpe**, *Ăxte I*, 84, pl. 23, 398; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 136; Kacsó, *DeprSălaj*, 39, nr. 8d; Pop D., *Oarța*, 73; Bratu, *Depuneri*, 378, nr. 21 („Oarța de Sus I”); Kacsó, *Topoare*. **2).** Kacsó, *Descoperiri*, 29, fig. 2; Kacsó, *DeprSălaj*, 39, nr. 8g; Kroeger-Michel, *Haches*, 200, Lista 12, DDE-841; Pop D., *Oarța*, 73; Bratu, *Depuneri*, 378, nr. 22 („Oarța de Sus II”); Kacsó, *Topoare*. **3).** Kacsó, *Topor Oarța*, 57 sqq., fig. 1; Kacsó, *DeprSălaj*, 39, nr. 8f; Kroeger-Michel, *Haches*, 203, Lista 16, Dg-1, fig. 125b; Bader, *Bronzefunde*, 274, nota 47; Pop D., *Oarța*, 73; Kacsó, *Ungureni*, Lista 1, nr. 15; Kacsó, *Mărturii*, pl. 67, 2; Kacsó, *Comori II*, foto pe p. 10; Kobal’, *Metallfunde*, 255; Irímia, *Sceptre*, 89; Irímia, *Aspecte*, 39; Bratu, *Depuneri*, 378, nr. 23 („Oarța de Sus III”); Kacsó, *Topoare*. **4).** Kacsó, *Contribuții*, 146, fig. 8, 1; Kacsó, *DeprSălaj*, 39, nr. 8e; Pop D., *Oarța*, 73; Kacsó, *DepBronz*, 35. **5).** Kacsó, *Topoare*.

-Pe versantul estic al Dealului Crucii a fost descoperită partea superioară (catillus) (fig. 180, 1) a unei râșnițe de mână dacice, secolele II–I î.e.n. Am verificat locul de descoperire împreună cu Tr. Rus, fără a mai reuși identificarea altor materiale. Este posibil că piesa s-a aflat în acest punct în poziție secundară. Donată la MJM (nr. inv. 19.589).

Lit.: Stanciu, *Descoperiri*, 178, nr. 19B, pl. 1; Kacsó, *Mărturii*, pl. 87, 2.

-La aproximativ 1 km nord de localitate, în partea inferioară a pantei sudice a unui deal de înălțime mijlocie, în locul numit *Bicazău* sau *Sub Heghiuri*, Tr. Rus a adunat ceramică cenușie lucrată la roată din secolele II–IV e.n. Cu ocazia verificării locului, efectuată împreună cu descoperitorul și cu D. Pop, în ziua de 10 iulie 2002, am găsit alte fragmente ceramice, inclusiv de la vase lucrate cu mâna, și am stabilit că așezarea din epoca romană se extinde pe o porțiune relativ mică și numai în zona aflată în imediata vecinătate a Văii Bobota.

Lit.: Kacsó, *Mărturii*, 64.

-O monedă de argint din timpul lui Hadrian a fost descoperită pe dealul *Măgura* înainte de 1901. Piesa s-a aflat în muzeul din Blaj.

Lit.: **Petri, Szilágy I**, 44; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 69, nr. 97 („monede”).

-Tezaur monetar roman, descoperit la aproximativ 1 km sud-est de centrul satului, pe panta lină nordică a unei ridicături, în locul numit *Ogrăzi*. Primele monede au fost găsite, la mică adâncime în pământ, cu prilejul unor lucrări agricole, de localnica Minodora Sabău în toamna anului 1985. Ele au fost recuperate de către Tr. Rus, care le-a donat muzeului din Baia Mare. Încă în acel an, precum și în 1986 au fost întreprinse, sub conducerea lui Georgeta M. Iuga, săpături la fața locului, în vederea salvării tezaurului, al cărui conținut s-a împrăștiat pe o mare suprafață. Au fost efectuate, de asemenea, cercetări cu detectorul de metale. În acest fel au fost depistate 304 de monede. În 1999, în același loc a mai fost găsită o monedă, care aparține în mod cert tezaurului, iar în 2000 s-a efectuat aici, de către D. Pop, M. Rotea și Tr. Rus, o nouă cercetare cu detectorul de metale, prilej cu care a mai fost descoperită o monedă. Din cei 306 denari ai tezaurului, unul este republican, emis în 55-54 î.e.n., iar restul sunt imperiali, cel mai vechi din timpul lui Nero, 64-65 e.n., cel mai recent din vremea lui Marcus Aurelius, 166-167 e.n. Tezaurul se păstrează la MJM (nr. inv. Registru metale prețioase 196-366, 368-387, 389-505).

Lit.: **Mitrea, Dacia** N.S. 30, 1986, 192, nr. 12; **Mitrea, Dacia** N.S. 31, 1987, 176, nr. 21; **Mitrea, Découvertes XXXI**, 217 sq., nr. 27; **Stanciu, Descoperiri**, 178, nr. 19, C; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 69, nr. 97; Pop D., *Oarța*, 73; Iuga, *Teceu*, 231 sq.; **Kacsó, Mărturii**, 64, pl. 92. Informații suplimentare Georgeta M. Iuga.

-La sud-vest de localitate, în dreapta Văii Fânațe, în imediata vecinătate a locului de confluență a acesteia cu Valea Făget, în punctul *Râtul Perșii*, cu prilejul periegezei efectuate împreună cu D. Pop și Tr. Rus, în ziua de 10 iulie 2002, am identificat urmele unei așezări medievale timpurii, databilă cu probabilitate în secolele VII-IX e.n. Printre fragmentele ceramice găsite la suprafață se remarcă câteva realizate din pastă cu mică, ornamentate cu fascicule de linii orizontale și linii în val.

-Din locul numit *Sub heghiuri*, în partea nordică a localității, pe terenul ce-i aparține lui Petru Andreicuț, precum și din curtea bisericii, elevii Școlii generale din localitate au adunat fragmente ceramice medio-moderne. Materialul se află în colecția școlară.

XXXVIIIc ORȚAȚA

-Topor de bronz de tip Larga, cu unul din capetele manșonului găurii de înmănușare deteriorat, descoperit, la 10 august 1986, pe panta vestică a dealului *Făgetel*, aflat la cca 2 km sud-vest de centrul satului. Cercetările pe care le-am efectuat la fața locului, inclusiv cu detectorul de metale, au indicat că piesa a ieșit la iveală în afara vreunei așezări contemporane. Potrivit relatărilor descoperitorului, toporul nu era însoțit de alte obiecte. Piesa se află în colecția MJM (nr. inv. 19.352), donație Tr. Rus. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Kacsó, Orțița**, 83 sqq., fig. 1 („Orțița”); **Kacsó, Mărturii**, pl. 67, 1 („Orțița”); **Kacsó, Comori II**, foto pe p. 10, 13; Bratu, *Depuneri*, 378, nr. 24 („Orțița”); **Kacsó, Topoare**.

-La cca 1,5 km sud-vest de localitate, în dreapta pâraului Făget, pe o pantă de deal, în punctul *Pe Lab*, au fost descoperite, de către elevii Școlii generale din Oarța de Sus, în ziua de 2 septembrie 1987, urmele unei așezări din Bronzul târziu. De la suprafață au fost strânse fragmente ceramice decorate cu caneluri late și cu striuri, precum și un disc de lut ars perforat. Tot aici a apărut și un fragment de vas Coțofeni. Cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse împreună cu D. Pop, C. Robescu, Tr. Rus și Z. Șomcutean, în ziua de 15 mai 2002, nu am reușit să mai găsim decât câteva fragmente ceramice atipice.

Lit.: **Kacsó, Noi descoperiri**, 115, 139, Anexa 1, nr. 122, pl. 29, 1-2; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 122.

-La cca 3 km sud-vest de localitate, în dreapta pâraului Făget, în partea superioară a unui deal prelung, numit *Țempe*, în cursul unei periegeze efectuate împreună cu Tr. Rus, în toamna anului 1985, pe un perimetru relativ redus am găsit urmele unei așezări din Bronzul târziu, cu multă ceramică canelată, inclusiv fragmente de vase pântecoase înalte.

Lit.: **Kacsó, Noi descoperiri**, 115, 139, Anexa 1, nr. 123, pl. 28; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 123; Pop D., *Lăpușel*, 292.

-Din locul numit *Pustă*, eleva Adela Lung de la Școala generală din Oarța de Sus a adunat fragmente ceramice, printre care unele de culoare cenușie de la vase lucrate la roată ar putea aparține epocii romane. De aici provin și numeroase fragmente ceramice medievale. Materialul se află în colecția școlară.

-Pe Valea Cămin este consemnat, la 1391, satul Kamyn. Nu mai apare în documentele ulterioare. Pe valea menționată, I. Stanciu a găsit fragmente ceramice medievale. Este posibil ca în locul de apariție a acestor fragmente să fi existat localitatea amintită.

Lit.: **Petri, Szilágy III**, 593; Suciu, *Dicționar II*, 348; Elena Muscă, *ActaMusPor* 9, 1985, 275.

-Din locul numit *Pe Coaste*, elevul Alin Lung a adunat fragmente ceramice medio-moderne, care se află acum în colecția Școlii generale din Oarța de Sus.

XXXIX. OCNA ȘUGATAG, comună

XXXIXa BREB

-Depozit de bronzuri descoperit în apropierea cimitirului actual, în punctul *Misărnia (Măcelăria) Turcului*. În compoziția depozitului sunt prezente: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Breb, lama deplasată față de axul central, ruptă în zona tubului de înmănușare, deteriorat la disc și la tăiș, lung. 23,4 cm, greutate. 375 g. **2.** Fragment de verigă de picior deschisă, secțiunea rotundă, diam. interior 8,9 (?) cm, greutate. 34 g. **3.** Fragment de verigă asemănătoare, diam. interior 9,5 (?) cm, greutate. 50 g. **4.** Fragment de verigă asemănătoare, corpul ușor fațetat prin batere, diam. interior 10,3 (?) cm, greutate. 56,5 g. Depozitul a fost recuperat de către F. Nistor și se află acum în colecția MMSM (nr. inv. 4.724–4.727). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Nistor, Vulpe, *Bronzuri***, 181, fig. 1A; **Vulpe, *Ăxte I***, 86, nr. 447, pl. 32, 447; Mozsolics, *Bronze u. Goldfunde*, 124; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 490, nr. 11; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 53, pl. 29, 1-3; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 99, nr. 10, pl. 22C; Kroeger-Michel, *Haches*, 198, Lista 10, D-608; Kacsó, *Crăciunești*, 242; Hansen, *Metalldeponierungen*, 578, nr. 51; Kacsó, *Depozit*, 11, pl. 1, 5-8; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 62, nr. 475. 476, pl. 47, 475-476; Kacsó, *Precizări*, 63; Bader, *Passfunde*, 17; Vachta, *Studien*, 122, Lista V. 1. 4., nr. 29; Bratu, *Depuneri*, 243, nr. 140.

-La hotarul dintre localitățile Sârbi și Breb, în imediata apropiere a Văii Dărasca, în punctul *La Dâmburel*, se află o movilă de mari dimensiuni, care ar putea fi artificială. Am cercetat acest loc, în vara anului 2002, împreună cu Tr. Rus.

-Copăcești (Kopacsfalva, Kopachfalwa, Kwpachhaza sau Kopachfalau), în apropiere de Breb, este menționat prima dată la 1360. Sat dispărut; locul pe care se afla se numește astăzi *Copăciș*.

Lit.: **Csánki, *Hunyadiak I***, 449; Bélay, *Máramaros*, 59; **Suciu, *Dicționar II***, 354; **Popa, *Maramureș***, 75; Popa, *Toponimie*, 38, nota 6.

XXXIXb HOTENI

-Între localitățile Hoteni și Hărniciești, la marginea terasei mijlocii a Mării, R. Popa a găsit la suprafață fragmente ceramice medievale.

Lit.: **Popa, *Cnezatul Mării***, nota 92.

XXXIXc OCNA ȘUGATAG

-Pe o pantă de deal din apropiere de lacurile formate în urma prăbușirii salinelor vechi, într-o ruptură de pantă, T. Ivanciuc a găsit, în martie 1999, mai multe fragmente ceramice preistorice. Informație T. Ivanciuc.

Fragmentele, aflate în colecția descoperitorului, au fost văzute de mine în primăvara anului 2005. Am stabilit atunci că ele aparțin, foarte probabil, Hallstattului mijlociu.

Recent, T. Ivanciuc își exprimă părerea că descoperirile pot fi atribuite epocii bronzului. El precizează și punctul lor de apariție, și anume *Handal*, aflat la sud de lacul Gavrilă, precum și faptul că fragmentele au apărut la adâncimea de 0,70 m, într-un strat de cultură cu arsură. Ceramica de la Ocna Șugatag din

colecția Ivanciuc, văzută de mine, nu permite o astfel de atribuire cronologică. Rămâne de stabilit dacă ne referim la același lot de descoperiri sau la loturi diferite.

Lit.: **Ivanciuc T.,** *Descoperiri*, 279, nr. 13; Kacsó, *Exploatări Sare*, 103 sq.; **Kacsó, Hallstatt**, 170.

-Zăcămintul de sare gemă în formă de pernă, cu dezvoltări mai largi spre sud și îngustări spre nord, are estimate grosimea la cca 750 m, iar rezervele la 8.700 milioane tone, procentul de NaCl fiind de 95-99 %.

Ocelele cele mai vechi, în care s-ar fi folosit pentru extracție doar forța apei, au fost datate de mai mulți cercetători în epoca bronzului. S-a considerat că ele au funcționat și în epoca romană. Nu există date care să susțină aceste afirmații.

În literatura recentă sunt menționate, de asemenea fără suport documentar, descoperiri de unelte, opaițe și monede romane, precum și unelte de lemn, piatră și bronz preistorice, care ar fi apărut pe raza localității.

Sarea se exploata în zonă în mod cert în secolul XIV, de aici provenind cea mai veche mențiune scrisă a ocnelor din Maramureș (documentul din 29 noiembrie 1355¹⁸⁹). Exploatarea intensificată a rezervelor de sare de la Ocna Șugatag a început în anul 1777, ea fiind impulsionată și prin aducerea de către administrația austriacă, spre sfârșitul secolului XVIII, a unor mineri specializați, mulți de origine poloneză. În 1787 au fost deschise ocele Julianna, Anna și Elisabeta. Aceasta din urmă a fost inundată în 1856, iar în 1868 s-a surpat, pe locul ei apărând un lac. Din 1799 era în exploatare ocna Alberti (Albert), iar din 1802 ocna Mihail (Mihály). În anii 1803 și 1809 ocele părăsite au fost inundate și producția a scăzut drastic. În 1809 s-a deschis ocna Terezia, care a funcționat până în 1875. În 1821 a fost dată în folosință ocna Gavrilă (Gábor). Sarea a apărut aici la adâncimea de 23 m. Galeria sa principală avea lungimea de 340 m și existau și șapte galerii adiacente. În 1901, ocna a fost adâncită până la 107 m, teritoriul de exploatare fiind de 20.960 m².

În perioada interbelică au fost luate o serie de măsuri de protecție a masivului de sare. Astfel, la mina Dragoș Vodă (fosta Gavrilă) a fost amenajată o rețea de galerii pentru captarea și drenarea apelor subterane, deservită de un puț colector, la Valea Sărată a fost refăcută lemnăria și zidăria de sprijin a malurilor pentru a se împiedica inundațiile, golurile din masiv au fost rambleiate pentru a se stopa pătrunderea infiltrațiilor de apă.

Salina Ocna Șugatag a rămas activă până după al doilea război mondial. Mina Dragoș Vodă a fost ultima prin care s-a exploatat masivul de sare. Mina avea acum opt camere. Primele patru camere aveau secțiunea cvasiogivală, înălțimea de cca 50 m, deschiderea la tavan de 10 m, iar talpa de 30 m. Adâncimea până la care s-a exploatat este de 120 m. Următoarele trei camere au avut profil trapezoidal, cu înălțimea de 42 m, deschiderea la tavan de 10 m și talpa de 25 m, aflându-se la aceeași adâncime cu primele camere. Camera a

¹⁸⁹ Mihályi, *Diplome*, 36: „...quandam viam infodinas salium”. Vezi mai sus Giulești.

opta, ultima, a fost și cea mai scundă, având doar 20 m înălțime, profil ogival, restul dimensiunilor fiind aceleași. Grosimea stratului de acoperiș deluvio-coluvial scade de la sud spre nord de la 35 m la 5-6 m. În pofida existenței unor sisteme de drenuri de suprafață și subterane, în iunie 1948 apa s-a infiltrat prin tavan și neputând fi oprită, la 31 mai 1950 a încetat extracția sării, iar la 1 septembrie mina a fost inundată. La 15 iunie 1957 a început o serie de surpări și prăbușiri subterane axate în zona puțurilor de apă, acces și extracție a minei Mihail și a puțului de apă vestic și, probabil, a galeriilor ce leagă puțul ascensorului cu camera 1 a minei Dragoș Vodă. Prăbușirea însoțită de zgomote și trepidații denotă modificări importante în topografia salinei. Mișcarea lentă de scufundare, care a dus la formarea cuvetei lacului Gavrilă, a durat 4-5 luni, după care a încetat de a fi sesizabilă. Adâncimea mare a celor cinci depresiuni lacustre (maximă de 29-30 m), circulare și îngemănate, au condus la concluzia că aici nu este vorba de simple pâlnii sufozionale. Materialul de acoperiș are în acest loc doar 27-32 m grosime, iar stratul de sare protector deasupra minei Mihail nu depășește 10-18 m, total insuficient pentru limitarea infiltrațiilor apelor freatice.

Majoritatea pilonilor de susținere din sare au fost subdimensionați. Astfel, în mina Dragoș Vodă, grosimea pilonilor nu a depășit 12-18 m, în timp ce valoarea necesară era de 20-21 m (numai pilonul dintre camera 7 și 8 se încadra între aceste limite acceptabile). Este foarte probabil ca primii trei piloni să se afle într-o fază înaintată de erodare chimică. Probabilitatea producerii unor surpări în jurul puțului de apă nordic din dreptul camerei 5 este destul de mare.

În ceea ce privește mina Bogdan, situația este puțin diferită decât a celor prezentate în rândurile anterioare. Având cameră aproape paralelipipedică cu înălțimea de 40-45 m, un tavan de siguranță de 20-30 m, iar straturile de acoperiș de 12-18 m grosime, exploatarea sării aici s-a apropiat de marginea masivului, verticalitatea straturilor de sare pledând în acest sens. Puterea de dizolvare a apelor agresive freatice din acoperiș, ca și a celor din zona de contact a fost factorul principal care a dus la apariția bazinului de prăbușire în care este cantonat lacul Bogdan I și II, cele mai tinere dintre marile lacuri de la Ocna Șugatag. Aceste lacuri, datorită fenomenului foarte activ de prăbușire, se vor uni într-un timp scurt.

Exploatarea de la Ocna Șugatag a fost închisă în anul 1951. Urmele ocnelor Alberti, Iuliana, Ana și Elisabeta erau vizibile încă în anii '50 ai secolului XX.

În dreptul fostelor exploatări se constată prezența unui areal de scufundare activă ce a reactivat procesele geomorfologice locale, areal ce are tendința de a se extinde atât în lungul pârauului Valea Sărată¹⁹⁰, cât și pe ambii versanți, în dreptul complexului de lacuri. Procesele sufozionale se datoresc prezenței sării în apropiere de suprafață și a lucrărilor miniere mai vechi legate

¹⁹⁰ Valea, sub denumirea de *Soospatok*, apare într-un document din 29 noiembrie 1355, vezi Mihályi, *Diplome*, 36.

de exploatarea sării. În aceste condiții, o cercetare arheologică ce își propune identificarea în localitate a unor eventuale exploatări de sare pre- și protoistorice este extrem de dificilă.

Lit.: Magda, *Beschreibung*, 395; Wenzel, *Máramaros*, 325; Szathmáry, *Tisza*, VasÚj 11, nr. 11, 103; nr. 16, 147; Preisig, *Bergbau*, 303, 321; Szilágyi (red.), *Máramaros*, 410 sq.; Wenzel, *Bányászat*, 238, nota 6; J. Jereb, *BányKohLap* 17, 1884, 2-3, 11-14, 18-20, 25-28, 34-37; *Kiállítás 1896*, 151, 154; Mihályi, *Diplome*, 36, 134; Reményik, *Fémbányászat*, 161 sq.; Várady, *Máramaros*, 450; Schmidt, *Bányászat*, 331; Várady, *Emlékkönyv*, 297 sq.; Rákóczy, *Bányászat*, 614, 778; Bud, *Date*, 53; Stanciu V., *Zăcămintă*, 248; Lecca, *Dicționar*, 376; Filipașcu, *Maramureș*, 127; Stamatiu, *Saline*, 310 sq.; Binder, *Contribuții*, 39; Popa, *Maramureș*, 130; Dordea, Wollmann, *Exploatarea sării*, 180; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 61 sq.; Rusu, *Metbronz II*, 44; Crișan, Cazacu, *Geto-daci*, 195; Stoica, Gherasie, *Sarea*, 78; Crișan, *Spiritualitatea*, 339; Zsámboki, *Bányászat II*, 224; Drăgănescu, *Originea sării*, 202, 207; Boroneanț, *Arheologia*, 155¹⁹¹; S. C. Geoproiect S. R. L (manager general ing. S. Zaharia), *Studiu de fundamentare pentru P. U. G. Ocna Șugatag*, Baia Mare, 2000; Ciobanu, *Exploatarea sării*, 173 sq.¹⁹²; Rustoiu, *Locdac*, 78; Rustoiu, *Sarea*, 203; Wollmann, *ArhInd*, 19, 52; Dordea, *Exploatarea sării*, 94 sqq.; Fodor, *Minerit*, 158; Nemeth, Rustoiu, Pop H., *Limes*, 22; Réthy, *Sóbányászat*; Kacsó, *Exloatări*, 105 sqq.; Lukács, *Aknaszlatina*, 138 sq.; Nicoleta Bican-Brișan, Laura Ardelean, I. Petrescu, *Contribuții la cunoașterea fenomenelor de risc în aria de dezvoltare a zăcămintului de sare Ocna Șugatag*, Environment&Progress 10, Cluj-Napoca, 2007, 73/79; Niedermayer, *Studien*, 335; Wanek, Márton, Silye, *Vezető*, 4 sqq.; Kacsó, *DateMinerit*, 14; Réthy, *Bányászat*, 19 sqq.; Réthy, *BányTörtKözl* 9, 2010, 57-61.

-La MJM se păstrează un topor din secolul XIX, folosit într-una din exploatările de la Ocna Șugatag, precum și sirena de la mina Gavril.

Lit.: Kacsó, Pop L., *Minerit*, pl. 47, 3, pl. 48, 2.

-La est de localitate se afla satul Mykolapathak, menționat în 1475. După D. Csánki, sub denumirea de Pathak, apărută la 1405, se înțelege același sat.

Lit.: Csánki, *Hunyadiak I*, 450 sq.

XXXIXd SAT ȘUGATAG

¹⁹¹ Localizat „Dealurile Ciceului, Valea Someșului” (?!).

¹⁹² Localizare greșită, preluată de la V. Boroneanț.

XL. PETROVA, comună

XLa PETROVA

-Un topor perforat confecționat din gresie foarte fină (determinare D. Iștván), refăcut după rupere, primind un nou tăiș, neglijent executat (lung. păstrată 7,1 cm) a fost descoperit de localnicul G. Pălcuș, cu prilejul unor lucrări agricole, în anul 2007, pe panta sudică a dealului *Hera*, în stânga văii Mociarschi, în punctul *Pe Mociarschi*¹⁹³. Toporul datează din epoca neolitică.

Lit.: Date despre descoperire, pe baza informațiilor lui I. Gherheș, la M. Crișan, *Povestea „pietrei incredibile” din Petrova*, în „*Gazeta de Maramureș*”, anul VII, nr. 318, din 24-30 ianuarie 2009. Toporul este descris și ilustrat de **Bobîna, Cercetări**, 12, nr. 29, 16, pl. 2.

-Un topor-ciocan perforat confecționat din gresie fină (determinare D. Iștván), cu ceafa trapezoidală, (lung. 9,6 cm), eneolitic, a fost descoperit, cu prilejul demontării unei case, în punctul *La Țintirim*, în apropiere de râul Vișeu. Informație I. Gherheș.

-O monedă de bronz emisă în timpul lui Traian (98–117 e.n.) cu inscripția „Via Traiana”, descoperită, în jurul anului 1890, pe o pantă de deal în grădina lui Ioan Gyenge, a ajuns în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției. În apropierea locului de descoperire a apărut și o săgeată.

Lit.: **Mihályi, Diplome**, 32, nota 1; Bud, *Date*, 55; Filipașcu, *Maramureș*, 20 („medalie”); Lăzin, *Circulația*, 113, nr. 13; Sășianu, *Moneda*, 144, nr. 94; Stanciu, *Descoperiri*, 178, nr. 21; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 127, nr. 34; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 71 sq., nr. 103; Iuga, *Teceu*, 232; Vizauer, *Denar*, 222.

-E. Iaroslavschi vorbește de o monedă emisă de Marcian, care ar fi fost descoperită în localitate, sursa de informare citată fiind lucrarea lui A. Filipașcu. Aici este menționată într-adevăr o monedă de la Marcian, localitatea de proveniență indicată fiind Slatina (Solotvino).

Lit.: Iaroslavschi, *Daci*, 44.

-În locul numit *Bistra* s-a aflat o mănăstire, menționată la 2 iunie 1643.

Lit.: **Bud, Date**, 102; **Meteș, Mănăstiri**, 177.

¹⁹³ Potrivit informației furnizate de B. Bobîna, toporul se afla, foarte probabil, în poziție secundară.

XLI. POIENILE DE SUB MUNTE, comună

XLIa POIENILE DE SUB MUNTE

-La aproximativ 200 m nord de biserica ucraineană, în stânga râului Rika, în punctul *Zarika*, A. Coroian a găsit la suprafață mai multe fragmente ceramice preistorice, unele decorate cu striuri, care indică prezența în acest loc a unei stațiuni ce aparține culturii Suciu de Sus sau grupului Lăpuș. În urma informațiilor primite de la descoperitor, locul a fost cercetat de L. Marta și D. Pop în vara anului 2006. Au fost adunate cu această ocazie și alte fragmente ceramice. Materialele se află în colecția MJM.

Lit.: **Pop D., Considerații**, 77, nr. 127. Informații suplimentare A. Coroian.

-În centrul localității, pe terasa din stânga râului Rika, în punctul *Nijni Krai*, am găsit, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu A. Coroian și V. Pop, în primăvara anului 2000, numeroase fragmente ceramice medio-moderne, secolele XVIII – XIX.

-Pe teritoriul cătunului Penteia, aflat la nord de vatra comunei, în punctul *Banea* se găsesc urmele unei vechi galerii de mină.

Lit.: **A. Beuca, Cristina Zebreniuc, Aspecte monografice – Poienile de sub Munte – Maramureș**, Baia Mare, 2007, 30.

-În raza localității sunt cunoscute mai multe peșteri: *Peștera Pivnița de sub Mihailec* (la sud de Vârful Mihailec, dezvoltare 20,0 m, denivelare -11,0 m), *Peștera Pivnița de sub Minciul* (Vârful Minciul-Valea Cvașnița, dezvoltare 17,0 m, denivelare +5,0 m), *Peștera de sub Rușușnei* (Vârful Rușușnei-Valea Cvașnița, dezvoltare 17,0 m, denivelare -14,0 m), *Peștera Bursucina* (Valea Ivanciuc, dezvoltare 57,0 m, denivelare -9,0 m), *Peștera Diaclazei din Piatra Socolău* (dezvoltare 18,0 m, denivelare -2,0;+8,0 m), *Peștera din capătul vâlcetului din Piatra Socolău* (dezvoltare 11,5 m, denivelare +2 m), *Peștera cu mondmilch din Peleşata vestică* (versantul stâng al Văii Budescu Mare, dezvoltare 14,7 m, denivelare -5,0 m), *Peștera cu două intrări din Peleşata vestică* (versantul stâng al Văii Budescu Mare, dezvoltare 11,7 m, denivelare -2,0 m).

Lit.: **Parcul MM.**

XLII. POIENILE IZEI, comună

XLIIa POIENILE IZEI

-Cu prilejul unor cercetări etnografice din vara anului 1972, M. Dăncuș a descoperit, într-o șură din localitate, un obiect masiv de piatră, parțial îngropat în pământ. Obiectul are formă cilindrică (î. 82 cm, diam. 67 cm) și este prevăzut în mijlocul părții sale superioare cu un orificiu circular (adâncimea 32 cm, diam. 22 cm), iar mai sus de mijlocul înălțimii sale este decorat cu un brâu reliefat, care s-a păstrat parțial (fig. 211). Vechimea și destinația sa nu pot fi, deocamdată, precizate. Piesa se află în colecția MMSM. Informație M. Dăncuș.

-În cimitirul din vecinătatea bisericii de lemn „*Cuvioasa Paraschiva*” se găsesc câteva cruci de mormânt din piatră mai deosebite, printre care și cele ce imită crucea Cavalerilor de Malta.

Lit.: **Bilțiu, Cruci**, 131, foto 3.

-Este posibil ca în punctele de hotar *Ciuroieș, Măgura, Măguricea, Obreja, Podereie, Sărătura* să fie prezente și obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

XLIII. RECEA, comună **XLIIIa BOZÂNTA MICĂ**

-În marginea nord-vestică a localității, foarte aproape de gospodăria nr. 52 și la cca 300 m nord-nord-vest de actualul cimitir, pe prima terasă a Lăpușului, la 200 m distanță de malul stâng al râului, foarte aproape de confluența acestuia cu Someșul, în punctul *Grind*, I. Stanciu a identificat, în 1990, o așezare din epoca bronzului, cultura Suciului de Sus, și o așezare din secolele III-IV e.n., cu ceramică lucrată la roată, din pastă cenușie fină. Printre materialele de epocă romană culese de la suprafață sunt prezente și două fragmente cu ornament stampilat. În acest punct au fost găsite și câteva fragmente ceramice mai recente, foarte probabil secolele VII-IX e.n., ce provin de la vase lucrate cu mâna sau la roata înceată, ultimele din pastă omogenă, compactă, amestecată cu nisip. Tot aici a ieșit la iveală și un fragment dintr-o piesă tubulară de lut ars. I. Stanciu a efectuat cercetări periegetice aici și în anul 1992, adunând alte fragmente ceramice.

În vara anului 2009 au început săpături sistematice în acest punct, fiind evidențiate complexe (locuințe, gropi, șanț) și materiale din epocile și perioadele istorice mai sus menționate. S-a constatat că stratul de cultură ce aparținut perioadei medievale timpurii a fost complet distrus de lucrările agricole. Puternic afectate de intervențiile recente sunt și locuirile din epoca romană și din epoca bronzului.

Lit.: **Stanciu, Contribuții**, 142, nr. 9B; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 37, nr. 29; **Stanciu, Observații**, pl. 20, 2; Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 105, nr. 14 (36); Cosma, *Keramik*, 335, nr. 14 (40); Cosma, *Secolele VIII-X*, 179, nr. 43; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 137, nr. 2; **Kacsó, Noi descoperiri**, 109, 135, Anexa 1, nr. 21, pl. 2, 5-14; Stanciu, *Observații*, 257, 279, nr. 21, pl. 20, 4; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 22; Vizauer, *Așezări*, 186, nr. 27; **Stanciu și alții, Bozânta Mică, com. Recea, jud. Maramureș. Punct: Grind**, CronCercArh Campania 2009, București, 2010, 35-36, nr. 7; Gindele, *Barbaricum*, 106.

-În punctul *Movile* sau *Dosul Satului* se află o așezare din Bronzul târziu cu ceramică neagră-roșie canelată. Așezarea a fost identificată de I. Stanciu cu prilejul unei periegetice efectuate la data de 20 martie 1992.

Lit.: **Kacsó, Noi descoperiri**, 109, 135, Anexa 1, nr. 22; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 23.

-Cu aceeași ocazie, au fost descoperite, în punctul *Unchiu Popii*, aflat pe malul stâng al Lăpușului, la cca 300 m de râu, acolo unde începe o terasă joasă, alungită, coborând ușor înspre sud până la cursul unui mic pârâu, fragmente ceramice preistorice, inclusiv unul negru-roșu din Bronzul târziu, fragmente ceramice cenușii din secolele III-IV e.n., precum și câteva ce aparțin perioadei medievale timpurii, probabil secolele VII-IX e.n.

Lit.: Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 105, nr. 14 (37); Cosma, *Keramik*, 335, nr. 14 (41); Cosma, *Secolele VIII-X*, 179, nr. 44; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 137, nr. 3; **Kacsó, Noi descoperiri**, 109, 135, Anexa 1, nr. 23; **Stanciu, Observații**, 257, 280, nr. 22, pl. 20, 3; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 24.

-În hotarul sud-estic al localității, pe partea stângă a drumului Lăpușel-Bozânta Mică, pe o suprafață plană, joasă, în lunca râului Lăpuș, la cca 500 de malul său stâng, în locul numit *La Huci*, I. Stanciu a găsit un număr redus de fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roată, ce aparțin epocii romane, precum și câteva mai recente, databile, probabil, în secolele VII-IX e.n.

Lit.: **Stanciu, *Contribuții***, 142, nr. 9A; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 37, nr. 29; Gindele, *Barbaricum*, 106.

-La sud de drumul de țară dintre Bozânta Mică și Arieșu de Câmp, I. Stanciu a găsit resturile unei așezări medievale timpurii, secolele VII-VIII e.n.

XLIIIb LĂPUȘEL

-La cca 2 km nord-est de localitate, la hotarul cu satul Coltău, pe terasa joasă din stânga râului Lăpuș, în apropiere de Stația de pompare a apei, în punctul *Tedeș*, I. Stanciu a găsit, în ziua de 21 aprilie 1992, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, provenite dintr-o așezare Suciul de Sus II. Cu ocazia unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o, în toamna anului 2000, împreună cu J. Bencze și D. Pop, am descoperit în acest loc, în afară de ceramică (fig. 212), și un fragment de statueta antropomorfă, ornamentată pe ambele fețe, foarte asemănătoare cu cea găsită între Satulung și Finteușu Mic (vezi Satulung). Tot aici au apărut și câteva fragmente ceramice din vase lucrate cu mâna și la roată de epocă romană, precum și fragmente ceramice medievale.

Lit.: **Matei, Stanciu, *Vestigii***, 63, nr. 81; **Kacsó, *Noi descoperiri***, 113 sq., 127, 137, nr. 92, pl. 21; Kacsó, *Suciu*, 335; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 88; Gindele, *Barbaricum*, 106.

-La cca 1 km sud de localitate, pe terasa râului Lăpuș, lungă pe axa est-vest de 400 m, delimitată pe latura nordică și estică de pârâul Arieșel, în locul numit *Mociar*, au fost descoperite urme de locuire preistorice și din mileniul I e.n. Primele au apărut pe toată întinderea terasei, mai multe fiind prezente în partea sa estică. Aici, în imediata vecinătate a căii ferate, în dreptul kilometrului 170+8, în șanțul săpat pentru instalarea unui cablu telefonic CFR, D. Ghiman și D. Pop au găsit, în ziua de 7 iunie 2000, o cantitate relativ mare de fragmente ceramice aparținând epocii bronzului. Pentru salvarea vestigiilor afectate de lucrările menționate, dar și pentru stabilirea întinderii, stratigrafiei și duratei așezării, în acest punct, desemnat drept *Mociar II*, au fost efectuate, în toamna anului 2000, sub conducerea lui D. Pop, săpături. Materialul arheologic este prezent în stratul de pământ de culoare maronie, gros de 0,10-0,35 m, precum și în partea superioară a stratului de pământ de culoare crem-gălbui, foarte tasat, cu numeroase concrețiuni calcaroase și oxid de fier, gros de 0,10-0,20 m. Au fost descoperite două complexe: 1. o locuință de formă rectangulară ușor adâncită în pământul crem-gălbui, cu o vatră, parțial deranjată, în partea sa sud-estică, în care se aflau, pe lângă numeroase fragmente ceramice, mai multe pietre și cărbune; 2. o groapă de formă circulară în care, alături de ceramică, se găseau și pietre de râu. În afară de ceramică, în stratul de cultură au mai apărut câteva obiecte de lut ars și piatră. Așezarea aparține fazei a doua a culturii Suciul de Sus și se datează în Bronz târziu I-II. Materialul se află în colecția MJM.

În partea vestică a terasei (*Mociar I*), pe lângă puține fragmente ceramice preistorice, similare celor găsite în punctul *Mociar II*, I. Stanciu a adunat, în toamna anului 1989, fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roata înceată, precum și o lamă de fier, databile în secolele VII–IX e.n., și a remarcat prezența unor complexe arheologice (locuințe ?), sub forma unor pete de pământ de culoare mai închisă. Materialul se află în colecția MJM.

Lit.: **Stanciu, *Descoperiri***, 175, nr. 14B, pl. 7-11; **Pop D., *Lăpușel, com. Recea, jud. Maramureș, punct: Mociar***, CronCercArh Campania 2000, Suceava, 2001, 131 sq., pl. 34; Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 110, nr. 43 (81); Cosma, *Keramik*, 340, nr. 43 (88); Cosma, *Secolele VIII-X*, 198, nr. 108, pl. 146; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 138, nr. 7; Kacsó, *Noi descoperiri*, 106, 137, Anexa 1, nr. 94; Pop D., *Someș-Uileac*, 90; Stanciu, *Observații*, 257, 257, pl. 20, 2; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 90; Vizauer, *Așezări*, 233, nr. 84; **Pop D., *Lăpușel***, 283 sqq.

—În zona dintre localitățile Lăpușel și Bozânta Mică, în vecinătatea unei văi clar conturate, dar cu puțină apă, și a unui canal de drenaj, în apropiere fiind și un drum de pământ, la cca 600 m de punctul *Mociar*, în locul numit *Hodiștau*, I. Stanciu a identificat, în ziua de 26 martie 1992, urmele unei așezări din epoca bronzului. Au fost găsite la suprafață numeroase fragmente ceramice, majoritatea de factură grosolană, ornamentate cu striuri, precum și cantități apreciabile de chirpici. A apărut și partea superioară a unei greutăți de lut ars, care a fost în contact prelungit cu focul. Așezarea aparține culturii Suciu de Sus.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 114, 137, Anexa 1, nr. 93; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 89.

—Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, nu departe de confluența acestuia cu râul Săsar, în imediata vecinătate a clădirilor fostei SMA și la cca 400 m nord-est de Halta CFR – Lăpușel, în locul numit *Ciurgău*, au fost puse în lumină urme de locuire din mai multe epoci. Primele materiale ceramice, aparținând mileniului I e.n., le-am identificat la suprafață încă în 1977. Spre sfârșitul anilor '80, I. Stanciu a găsit aici, tot la suprafață, și fragmente ceramice din epoca bronzului. Materialele identificate indicau două zone de locuire mai intensă a terasei. Una se află în imediata apropiere a drumului comunal Lăpușel–Bozânta Mică, cealaltă la aproximativ 250 m nord-est de prima zonă, pe un mic platou, cu o ușoară înclinație spre sud, delimitat de lunca râului printr-o pantă abruptă. Cercetarea sistematică a obiectivului, în colaborare cu I. Stanciu, am început-o în 1992, săpăturile continuând în 1993–1994, precum și în 2000, la ultima campanie participând și D. Pop. Săpăturile s-au concentrat aproape în exclusivitate la cea de a doua zonă, în prima fiind efectuat doar un sondaj de mici proporții.

Stratigrafia așezării este simplă. Sub un strat de pământ brun-cafeniu, bulversat de arăturile adânci, care conține complexe de epocă romană și cele medievale timpurii, este prezent fie pământul steril, fie un strat superficial de pământ cenușiu, argilos de 0,05–0,10 m grosime, în care se află resturile preistorice. Spre buza terasei, stratul brun ajunge până la 0,50 m grosime,

probabil datorită arăturilor succesive sau chiar a unei nivelări mecanice, care au atenuat panta dinspre râu. Aici complexele arheologice identificate până în prezent sunt puține, această porțiune fiind, fără îndoială, mai slab locuită.

Locuirea cea mai veche de pe terasa *Ciurgău* aparține perioadei mijlocii a epocii bronzului. Au fost dezvelite, parțial sau total, mai multe locuințe de suprafață, precum și câteva gropi, acestea din urmă fiind de regulă de mici dimesiuni. În perimetrele complexelor de locuire au fost descoperite numai fragmente ceramice, din care au putut fi reîntregite vase doar în mod excepțional. Pe baza inventarului ceramic (fig. 213-222), această locuire poate fi atribuită cu certitudine primei faze a culturii Suciului de Sus. Este de semnalat că într-una din locuințe, alături de ceramică Suciului de Sus I, a apărut și un fragment Wietenberg II. Fără a se putea stabili clar contextul din care provin, răzleț au ieșit la iveală și câteva fragmente ceramice canelate, negre-roșii, ce se încadrează în Bronzul târziu.

Următoarea etapă de locuire datează din perioada hallstattiană. Ei îi aparțin două locuințe de mici dimesiuni, ușor adâncite în solul viu, una de formă ovală, cealaltă rectangulară, ambele descoperite încă în campania din 1992, precum și o locuință de formă circulară sau ovală, parțial dezvelită în 2000. Inventarul celor trei locuințe constă în exclusivitate din ceramică fragmentară, puținul material tipic indicând o probabilă încadrare în Hallstattul mijlociu.

Terasa *Ciurgău* a fost mai intens locuită, în mai multe etape, în cursul mileniului I e.n. Rezultatele cele mai consistente ale cercetărilor arheologice de aici (fig. 223-235) se referă la acest mileniu.

Epocii romane îi aparțin mai multe complexe, precum și materialele prezente în stratul de cultură, fără relație directă cu vreunul din complexele identificate. Dintre acestea din urmă au fost publicate sau menționate până în prezent șase, și anume o *groapă* utilizată probabil ca adăpost temporar, de formă oval-neregulată în plan, fundul albiat, care conținea în umplutură mult cărbune, câteva fragmente minuscule de oase arse, mai multe pietre de râu, unele sparte și arse, pe fund existând două gropi de stâlpi, alte cinci fiind identificate în exterior, o *groapă* dreptunghiulară (1,40/1,20 m), colțurile ușor rotunjite, orientată perfect nord-sud, cu pereții lutuiți și puternic arși, fundul albiat, de asemenea puternic ars, în umplutură fiind prezente foarte mult cărbune, cenușă și bucăți de pământ ars, precum și câteva fragmente de oase calcinate, dar și puține fragmente ceramice, toate preistorice, desigur rulate, două *gropi* asemănătoare (1,44/1,14 m, respectiv 1,20/0,88 m) și cu conținut aproape identic, prima orientată NNV-SSE, a doua nord-sud, o *construcție de suprafață*, fără instalație pentru foc, de formă dreptunghiulară (2,80/4,00 m), cu laturile mai lungi orientate NNE-SSV, fiecare dintre colțuri fiind marcat de gropi pentru stâlpi, alte gropi interioare aflându-se în apropierea colțurilor, respectiv a laturii nord-vestice, o *groapă* de formă quasirectangulară, cu colțurile rotunjite (0,80/0,44 m), albiată în secțiune și puțin adâncită, în care nu au apărut decât câteva fragmente ceramice și pietre de râu. În afară de ceramică, dintre materialele apărute în stratul de cultură pot fi atribuite epocii romane o

mărgea polifațetată confecționată din silicolit, o mărgea din obsidian, precum și câteva piese de fier.

Locuirea cea mai bine conservată pe terasa *Ciurgău* este cea medievală timpurie. Ei îi aparține majoritatea complexelor evidențiate, locuințe de suprafață și numeroase gropi, dar și un cuptor și o vatră amenajate în aer liber. Una dintre locuințe are forma literei L, cu orientarea axei lungi pe direcția est-vest, colțurile fiind rotunjite, având intrarea în colțul nord-estic, podeaua amenajată prin bătătorirea lutului galben, în exterior cu șase gropi de stâlpi de formă ovală sau aproape circulară. Locuința a fost incendiată, majoritatea ceramicii găsite în umplutură, precum și pietrele prezentând urme de ardere puternică. Tot aici au apărut bucăți masive de lipitură arsă, pământ ars, multă cenușă, o bârnă carbonizată. O altă locuință are formă dreptunghiulară, orientată cu laturile lungi pe direcția nord-sud (3,50/2,50 m), cu gropi de stâlpi la colțurile nord-vestic și sud-vestic, alte opt gropi fiind dispuse pe două rânduri în apropierea laturii sudice, iar în apropierea mijlocului laturii estice aflându-se o groapă de formă neregulată. Aproape întreaga suprafață a locuinței era presărată cu pietre de râu sparte și arse, fragmente ceramice, puțin cărbune și cenușă, bucăți mărunte de pământ ars. Au fost găsite și mici fragmente de oase, iar într-una din gropi a apărut un șlefuitor confecționat din piatră de râu. A fost identificată și o locuință probabil sezonieră, lipsită de instalații pentru foc, alcătuită din două unități: un spațiu dreptunghiular, cu colțurile accentuat rotunjite (1,40/ 3,00 m), orientat NV-SE cu axa lungă, care se unea, aproximativ pe mijlocul laturii sud-estice, cu un „șanț” perpendicular, îngust (4,20/0,70–1,00 m). Pe marginea nord-estică a „șanțului” se afla o groapă de stâlp. În exteriorul sau în interiorul complexului, în imediata apropiere a marginilor, au fost delimitate mai multe gropi de țăruș. În umplutură se afla pământ negru, afânat, amestecat cu multe bucățele de lemn carbonizat. Pe întreaga suprafață și în adâncime erau răspândite pietre de râu, dintre care unele erau arse. Au fost găsite puține fragmente ceramice, precum și un fragment inform dintr-un obiect de fier. Gropile ce aparțin acestei locuiri, de forme și dimensiuni diferite, au reprezentat amenajări cu caracter gospodăresc, funcția lor exactă este însă greu de precizat. Cele mai multe conțin cantități mai mari sau mai mici de ceramică, pietre arse, fragmente mărunte de oase etc. Așezarea din a doua jumătate a mileniului I e.n. de pe terasa *Ciurgău* are două etape: prima, reprezentată deocamdată de un singur complex, este datată spre mijlocul secolului VII, a doua în a doua jumătate a secolului VII și prima jumătate a secolului VIII.

Materialul provenit din cercetări de suprafață și din săpături se păstrează la MJM (nr. inv. 19.885–19.972).

Lit.: **Stanciu, *Descoperiri***, 175, nr. 14A, pl. 5, 11–19, pl. 6, 1–6; **Stanciu, *Lăpușel***, 267–322; **Kacsó, Stanciu, *Lăpușel, jud. Maramureș***, CronCercArh Campania 1993, Satu Mare, 1994, 36 sq.; **Kacsó, *Apulum*** 32, 1995, 83–99; Stanciu, *Lăpușel, jud. Maramureș*, CronCercArh Campania 1994, Cluj-Napoca, 1995, 51; Vasiliev, *Recherches*, 94; Teodor, *Descoperiri*, 102, 104; **Stanciu, *Contribuții***, 150 sq., nr. 18, pl. 27–31; Kacsó, Stanciu, *Lăpușel, „Ciurgău”, com. Recea, jud. Maramureș*,

în *Situri*, 65, nr. 148; Stanciu, *StComSatu Mare* 13, 1996, 75 sq.; V. Mihăilescu-Bîrliba, *SCIVA* 48, 1997, 310 sqq.; **Kacsó, *Neue Daten zur ersten Phase der Suci de Sus-Kultur***, în Boroffka, Soroceanu (ed.), *Transsilvanica*, 91 sqq.; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 62, nr. 81; Stanciu, *Ceramica*, 129 sq., 157, nr. 36, pl. 9, 3; Cosma, *Contribuții*, 69 sqq.; D. Băcuet Crișan, *EphNapocensis* 9-10, 1999-2000, 316, 324; Motzoi-Chicideanu, *Observații*; **Kacsó, Stanciu, *Lăpușel, com. Recea, jud. Maramureș, punct: Ciurgău***, *CronCercArh Campania* 2000, Suceava, 2001, 130 sq., pl. 33; Stanciu, *Cercetarea*, 483 sqq.; Stanciu, *Slavii timpurii*, 126; Ursuțiu, Gogâltan, *Siedlungen*, 36, nr. 25 (62); Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 110, nr. 43 (80), pl. 12-17; Cosma, *Keramik*, 340, nr. 43 (87); Cosma, *Secolele VIII-X*, 198, nr. 107, pl. 113-145; Vasiliev, *Locbronz*, 30, 32; Stanciu, *Gepizi, avari, slavi*, 219; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 137, nr. 6; Kacsó, *Șișești*, 58; Romsauer, *Pyraunoi*, 127, pl. 32; Kacsó, *Noi descoperiri*, 106, 122, 137, Anexa 1, nr. 91; Pop D., *Someș-Uileac*, 90 sq.; Stanciu, *Observații*, 254, 257, 265, notele 3 și 5, pl. 20, 1; Popa C. I., Simina, *Lancrăm*, 85 sqq.; Kacsó, *Suciu*, 329; Gh. Baltag, *RevBistriței* 18, 2004, 164; Stanciu, *Slawen*, 248; Pop D., *Considerații*, 75, nr. 87; Kacsó, „*Importuri*”, 54; Vizauer, *Așezări*, 231 sqq., nr. 83; Marta, *Petea-Csengersima*, 18; Pop D., *Petea-Csengersima*, 39, nr. 12; S. Musteață, *Contributions to the History of Romanian Archaeology. The History of the Research of 8th- 9th Centuries Archaeological Sites in the North of the Lower Danube*, în D. Aparaschivei (ed.), *Studia Antiqua et Mediaevalia. Miscellanea in honorem annos LXXV peragentis Professoris Dan Gh. Teodor oblata*, București, 2009, 339; Némethi, *Acâș*, 277; Pop D., *Lăpușel*, 293, 297; Gindele, *Barbaricum*, 105 sq.

-Un topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, care s-a aflat în colecția Gábor Svaiczter, a fost donat muzeului din Baia Mare la 3 iulie 1903 (nr. inv. 3.839). Nici în inventarul vechi al muzeului și nici cu prilejul primei sale menționări în literatură nu s-a specificat localitatea sa de proveniență, ci doar faptul că toporul era prevăzut cu un mâner de lemn, care i-a fost atașat după descoperire. Atribuirea de dată recentă a Lăpușelului ca localitate de descoperire a acestei piese, făcută pentru prima dată de M. Rusu, care mi-a transmis în scris informația, este lipsită deci de suport documentar. Ea s-a datorat, foarte probabil, confuziei cu o altă descoperire care s-a aflat în vechea colecție a muzeului băimărean, și anume un topor cu disc și spin găsit la Baia Mare, într-un loc cu o denumire asemănătoare Lăpușelului, și anume în pârâul ce străbatea pădurea *Laposerdő* (vezi mai sus Baia Mare). Mânerul de lemn a fost îndepărtat în 1968, atunci când s-a reorganizat expoziția de arheologie a muzeului din Baia Mare. Piesa, care se află și în prezent la MJM (nr. inv. nou 235), trebuie considerată ca o descoperire izolată, fără loc de proveniență cunoscut. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: *Útmutató*, 23, nr. 21; Vulpe, *Árte I*, 81, nr. 346, pl. 25, 346 („Lăpușel”); Kacsó, *Contribuții*, 146, fig. 7, 1 („Lăpușel”); Kroeger-Michel, *Haches*, 196, Lista 10, D-503, fig. 99 („Lăpușel”); Hansen, *Metalldeponierungen*, 584, nr. 198 („Lăpușel”); Szemán, *Bányászfokos*, 498; Bratu, *Depuneri*, 378, nr. 18 („Lăpușel”).

-O spadă de fier a fost descoperită, în a doua jumătate a secolului XIX, cu prilejul construirii liniei de cale ferată Baia Mare–Dej. Ea a fost atribuită epocii fierului, pare însă mai probabilă apartenența sa la epoca medievală, așa cum figurează și în inventarul muzeului din Baia Mare¹⁹⁴. Spada a ajuns aici ca donație a lui dr. F. Herczinger (nr. inv. 66 din 19 decembrie 1898). În prezent piesa este neidentificabilă.

Lit.: *Útmutató*, 24, nr. 39; Schönherr, *Monográfia I*, nota 1; Schönherr, *Monográfia II*, 351.

-În iunie 2000, P. Mergeș a găsit în albia râului Lăpuș, la aproximativ 500 m în amonte de podul rutier, o spadă de fier medievală fragmentară (secolul XVI ?). Piesa a fost achiziționată de MJM.

Lit.: **Viorica Ursu**, *Spadă din secolul al XVI-lea descoperită la Lăpușel*, în „*Graiul Maramureșului*”, an XII, nr. 3.201 din 10 octombrie 2000.

-Pe terasa slab profilată din stânga râului Lăpuș, la capătul estic al localității, vizavi de „Strandul Lăpuș”, I. Stanciu a găsit, în mai 1990, fragmente ceramice lucrate la roată databile, cu probabilitate, în secolele XVIII–XIX.

XLIIIC MOCIRA

-Într-un loc neprecizat de pe teritoriul localității a fost descoperit un topor de piatră, probabil neolitic. Nu se cunoaște soarta piesei. Informație Vasile Trif.

-Potrivit tradiției locale, vatra inițială a satului se afla în locul numit *Valea Caselor*. Aici ar fi fost descoperite resturile unor case.

Lit.: **Ciocan**, *Implicații*, 411.

XLIIId RECEA

XLIIIE SĂSAR

-La cca 600–700 m sud-vest de localitate, la nord de Halta CFR–Săsar, pe terasa înaltă a râului Lăpuș, între localitățile Lăpușel și Săsar, în porțiunea de teren aflată între marginea satului și viile din apropierea liniei de cale ferată, în locul numit *Dâmbul Morii*, I. Stanciu a descoperit, în primăvara anului 1989, o stațiune arheologică locuită în mai multe epoci. Cu prilejul mai multor etape de cercetare, pe care le-am efectuat împreună cu descoperitorul stațiunii, am cules de la suprafață materiale din neolitic, inclusiv un fragment de topor perforat de piatră, epoca bronzului, Hallstattul mijlociu și epoca medievală timpurie. Se pare că locuirea cea mai intensă a aparținut epocii bronzului, și anume fazei a doua a culturii Suci de Sus. Au fost găsite foarte multe fragmente ceramice cu caracteristicul decor excizat-incizat, precum și cu decor striat. Materialele ceramice hallstattiene sunt, de asemenea, relativ numeroase, în special fragmente de oale cu decor în relief. Descoperirile ce aparțin neoliticului, respectiv perioadei medievale timpurii sunt puține, din acest motiv nici nu este posibilă deocamdată încadrarea lor culturală și cronologică mai exactă.

Lit.: **Kacsó**, *Noi descoperiri*, 117, 139, Anexa 1, nr. 144, pl. 31-33; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 145; Bobîă, *Cercetări*, 13, nr. 34; Gindele, *Barbaricum*, 106.

¹⁹⁴ „*Középkori kard töredéke vasból*” („*Fragment de spadă de fier medievală*”).

XLIV. REMETEA CHIOARULUI, comună

XLIVa BERCHEZ

-V. Hossu afirmă că este posibil ca „*șanțul lui Andrei cel Mare*”, pomenit în documentul de la 1231 (vezi mai sus Chechiș etc.), „*la E de vărsarea râului Chechiș, să fi fost o relicvă a unei cetăți de care ținea teritoriul aflat între râul Bârsău, dealurile Făgetului din stânga Someșului, râul Lăpuș și un drum care, de la pâraul Berchez, ieșea aproximativ la Valea Coașului*”.

Urmele unei astfel de cetăți nu au fost identificate pe teritoriul localității.

Lit.: Hossu, *Domeniul*, 285.

-În centrul localității, într-un punct dominant, se află o biserică de piatră, ce aparține cultului reformat. Biserica (lung. 28,05 m), orientată est-vest, are turn, navă și cor.

Turnul (4,20/4,25 m), cu trei niveluri, este adosat fațadei vestice a navei. Colțurile sale vestice sunt flancate de contraforți. Fațadele sunt împărțite în trei registre orizontale de cornișe profilate. Portalul vestic este încadrat de o ambrazură adâncă cu terminație semicirculară, de asemenea și ferestrele duble ale etajului secund. Cele patru ferestre de la ultimul nivel sunt și ele grupate câte două. Acoperișul turnului este piramidal cu o înclinație mică. Accesul din navă în turn se face printr-o ușă ce se încheie în segment de arc dinspre tribuna vestică.

Nava de plan dreptunghiular (dimensiuni exterioare 14,45/10,25 m) este penetrată de câte trei ferestre cu terminații interioare în segment de arc pe ambele laturi. O cornișă bogat profilată încorporează întreaga clădire. Accesul se face pe latura sudică, în axul median.

Corul (lung. 9,4 m, lăț. 7,75 m) se încheie cu cinci laturi ale unui octogon, colțurile și laturile lungi fiind flancate de contraforți cu două retrageri. Cele două ferestre cu terminații în segment de arc ale corului se deschid pe latura sudică și pe cea sud-estică.

Atât nava cât și corul sunt tăvănuite drept, iar cele două spații sunt despărțite printr-un arc triumfal semicircular.

Piese sculptate mai deosebite sunt sedilia gotică existentă în peretele sudic al corului și fragmentul de ancadrament de portal, despre care s-a afirmat că a fost extras din zidărie cu ocazia unei renovări efectuate în 1936.

În proprietatea bisericii se află câteva piese de orfevrărie mai deosebite: un potir baroc de staniu aurit, datat pe cupă 1772, un potir asemănător, datat 1841, o farfurie de staniu aurit, datată 1707, o farfurie asemănătoare, datată 1772, o cană de staniu aurit, datată 1655 etc.

Elementele arhitecturale păstrate pledează pentru o datare a bisericii în a doua jumătate a secolului XV sau la cumpăna dintre secolele XV și XVI.

Lit.: **Emödi, Biserica reformată din Berchez, jud. Maramureș. Studiu de istoria artei. Cercetare de parament și pictură murală**, 2004¹⁹⁵.

-Un tezaur monetar din secolele XV–XVII a fost descoperit pe teritoriul localității în anul 1958. Cele 95 de monede de argint ale tezaurului erau depozitate într-un vas de lut care a fost spart la descoperire și din care nu s-a recuperat niciun fragment. Monedele au fost emise în *Transilvania*: de S. Báthory (1581–1602) o piesă de 3 groși la 1597, Șt. Bocskay (1604–1606) o piesă de 3 groși la 1607, G. Báthory (1608–1613) câte două piese de 3 groși la 1608 și la 1609, *Polonia*: de Vladislav Iagello (1386–1434) o jumătate de groș, f.a. (1399–1413), o jumătate de groș, f.a. (1400 sau 1406), Cazimir Iagello (1447–1492) șase jumătăți de groș, f.a. (1479–1492), Ioan Albert (1492–1501) 27 de jumătăți de groș, f.a. (1492–1499), o jumătate de groș, f.a. (1499–1501), Alexandru (1501–1505) 24 jumătăți de groș, f.a. (1501–1505), Sigismund I (1506–1548) două jumătăți de groș la 1507, doi groși la 1528, *Lituania*: de Alexandru (1492–1505) o jumătate de groș, f.a. (1492–1505), Sigismund III (1587–1632) o piesă de 3 groși la 1595, *Swidnica*: de Ludovic II (1516–1526) două jumătăți de groș la 1520, o jumătate de groș la 1521, trei jumătăți de groș la 1524, patru jumătăți de groș la 1525, 12 jumătăți de groși la 1526. În colecția MJM.

Lit.: **Chirilă, Socolan, Tezaure**, 9 sqq., pl. 2; Pap, *Aspecte*, 75, Tabel I, 22; Pap, *Repertoriu*, 37.

XLIVb BERCHEZOAIA

-Pe terasa joasă din stânga râului Lăpuș, în imediata apropiere a casei din marginea nordică a cătunului Roșia, am găsit, în mai 1992, un fragment dintr-un vas confecționat dintr-o pastă cu foarte multe pietricele, slab ars, probabil preistoric.

-Foarte aproape de Cetatea Chioarului, într-o livadă de meri, lângă drumul ce duce la cetate, în locul numit *Livada*, am găsit la suprafață, în aprilie 1972, resturile unui mormânt de incinerare. Alături de fragmentele de urnă și de capac au apărut și câteva oase calcinate. Fragmentele salvate nu sunt suficient de tipice, se poate însă presupune, judecând după calitatea pastei și a arderii ceramicii, că mormântul datează din a doua jumătate a mileniului I e.n. Încercările repetate de a identifica prin cercetări de suprafață și alte morminte în acest loc nu au avut succes, pare totuși puțin probabil ca aici să fi fost doar un mormânt izolat.

Lit.: **Stanciu, Date**, 184 (informație C. Kacsó).

-Cetatea Chioarului se află la cca trei km sud de localitate, pe un vârf stâncos din stânga Lăpușului. Începuturile cetății datează, foarte probabil, din secolul XIII, prima sa atestare documentară este însă mai târzie, și anume din 21 iunie 1319, mențiunea aflându-se într-o diplomă a regelui Carol Robert (1301–1342). S-a presupus că cetatea de piatră a fost ridicată pe locul unei cetăți

¹⁹⁵ Lucrarea aparține documentației întocmite în vederea restaurării bisericii. Această restaurare (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab) nu a fost încă efectuată.

țărănești (Șt. Pascu). Despre existența unei fortificații mai vechi decât cea de piatră vorbesc și alți autori (de ex. Mária Szentgyörgyi). De-a lungul secolelor, cetatea a devenit un important complex militar și economic, centrul unuia dintre cele mai mari domenii din Transilvania. S-a păstrat inventarul din 1694 efectuat de Trezoreria imperială, în care sunt descrise cetatea și bunurile pe care le adăpostea. Cetatea avea ziduri masive, cu porți și poduri mobile interioare și se compunea din trei incinte: cetatea de sus, cetatea interioară și cetatea exterioară, fiecare cu numeroase clădiri, anexe gospodărești, curți interioare, drumuri etc.

Săpăturile arheologice la Cetatea Chioarului au început în anul 1968 sub conducerea lui R. Popa, din colectiv făcând parte M. Zdroba și numeroși studenți. În anul următor au continuat cercetările cu aceeași echipă, completată de Dinu V. Rosetti și B. Mihoc. Săpăturile au fost reluate în 1976 de un nou colectiv, format din S. Iosipescu, Viorica Ursu și Tr. Ursu, etapa aceasta de cercetări fiind terminată în 1980. În vara anului 1981 au fost efectuate lucrări de restaurare de mică amploare (fig. 236-237).

Primele săpături au avut ca scop verificarea stării de conservare a monumentului (acoperit de vegetație și de moloz), aprecierea posibilităților de restaurare, degajare și consolidare a unor porțiuni din zidărie. Au fost abordate concomitent mai multe sectoare în cetatea de sus sau castelul cel mare, piața centrală, piața de jos (de ouă), apărarea exterioară. În castelul cel mare au fost descoperite urme din secolele XVI-XVII și începutul secolului XVIII. Au apărut și câteva piese litice mai deosebite, printre care un fragment de ancadrament de ușă sau fereastră cu inscripția în limba latină A. DO. 15..., care data o construcție sau o refacere a acesteia din secolul XVI. În piața centrală a fortificației au fost identificate resturile unui turn, în podeaua căruia s-a găsit o monedă de 1 groș de la Alexandru Jagello (1501-1505). Sub culmea cetății exterioare sau a castelului mic a ieșit la iveală un șanț săpat în stâncă. Aici s-a descoperit o lespede de mari dimensiuni, datată 1657, cu inscripția KOVARIENSIS FÖKAPITANEO. În afara platoului cu ruinele cetății exterioare, s-a efectuat un sondaj de verificare în vârful unei proeminențe romboidale. Cercetările indicau lucrări de amenajare a locului în prima jumătate a secolului XVII. În piața de jos a cetății, pe panta de la drumul fortificat înspre incinta exterioară, săpăturile au scos la iveală un zid paralel cu zidul cetății și, dincolo de el, spre culmea dealului, fundațiile unor case. Aici au fost găsite monede imperiale germane din a doua jumătate a secolului XVI.

Cercetările arheologice din anii 1976-1980, coroborate cu diversele informații literare și cartografice, dar și cu datele oferite de fotografiile aeriene, au reușit să lămurească în bună măsură planimetria generală a Cetății Chioar. Este vorba însă doar de etapa recentă de funcționare a cetății, investigațiile de până acum nereușind să dezvelească și urme certe mai vechi de secolul XVI.

Cetatea Chioar era o fortificație dublă, cele două cetăți sau castele fiind legate între ele printr-un drum și o piață împrejmuite cu ziduri de incintă. Între aceste ziduri a fost inclusă, în secolul XVI, și toată porțiunea de sub castelul mic, până la marginea platoului către râpa văii Lăpușului. În apropiere de poarta

pieței de jos se afla o construcție patrulateră cu două încăperi, evidențiată arheologic, probabil un mic turn.

De sistemul de apărare a castelului mic aparținea și un bastion pentru amplasarea artileriei. El era separat de castelul mic printr-un șanț adânc și de un puternic zid de piatră. O platformă de artilerie a fost amenajată și pentru supravegherea vechiului drum al Băii Mari și interzicerea accesului din această parte. Ea era apărată de prelungirea aceleiași șanț și zid. În acest loc este desprins și prăbușit pe pantă un uriaș masiv de zidărie. Dislocarea s-a produs, potrivit aprecierii cercetătorilor complexului, probabil în momentul distrugerii finale a cetății.

Având în față un mic șanț de apărare, poarta castelului mic era surmontată de o lespede mare de piatră cu stema principelui Gh. Rákóczi II (1648-1660) și anul 1657, ce marca data unei refaceri sau reconstrucții. Au fost recoltate aici cantități importante de ceramică și feronerie, dar și alte obiecte ce aparțineau vieții cotidiene, monede din secolul XVII și începutul celui următor, precum și un jeton de miner confecționat din aramă de la 1629, din vremea domniei principelui G. Bethlen (1613-1629). Printr-un culoar ce separa două încăperi laterale, urcând o scară, se ieșea în curtea castelului, situată pe o platformă stâncoasă a dealului. Aici era intrarea în turnul și încăperile adiacente ale castelului apărate de marele zid ce mărginea șanțul de apărare. La catul inferior se afla un culoar boltit, de acces la platforma de artilerie.

În campaniile de săpături dintre 1976 și 1980 au fost reluate cercetările și în piața centrală a cetății și în primul rând la poarta dinspre piața de jos, cu turnul și șanțul ei exterior.

De partea cealaltă a turnului parțial dezvelit în 1968 se aflau, adosate zidului de incintă, încăperi, din umplutura cărora au fost salvate, printre altele, fragmente de cahle smălțuite în verde, decorate cu o pasăre bifacială încoronată, purtând pe piept un soi de blazon și anul 1618. Aceleiași etape de lucrări din vremea principelui G. Bethlen îi aparține și inscripția din 1624, parțial păstrată, săpată în piatră și întărită cu vopsea indigo, de pe peretele exterior al uneia dintre menționatele încăperi:

MC /rupt/

DŃI D NI R.I.IV

M > O:STEP.KATONA

ET MAT.VER.1624

Prin noi săpături la turnul identificat în 1968, au fost stabilite fazele sale de construcție, prima de la începutul secolului XVI, a doua din a doua jumătate a secolului XVI sau de la începutul secolului următor. Aici au fost găsite ancadrame de fereastră renaștentiste.

Au fost puse, de asemenea, în evidență ruinele unui mic turn în locul de inflexiune al zidului de incintă ce mărginea, spre valea Lăpușului, drumul dinspre piața de jos a cetății la poarta de acces, ca și amenajarea în stâncă a capătului podului ridicător la marginea platoului, spre șanțul ce o separa de castelul cel mare.

Degajarea șanțului, parțial tăiat în stâncă dinaintea castelului mare, a confirmat inventarul din 1692, și anume că acest șanț constituia și un rezervor de apă cu pește, fiind închis cu ziduri la ambele capete. Au fost identificate și

elementele de fortificație, în bună parte distruse, ale castelului mare, precum și un fragment de scară în spirală ce urca spre un adevărat donjon, cu un nucleu de zidărie de piatră.

O inscripție fragmentară în piatră, descoperită probabil incidental, se păstra în colecția muzeului din Baia Mare la cumpăna dintre secolele XIX și XX. Ar fi posibil ca piesa să fie identică cu cea care s-a aflat înspre sfârșitul secolului XIX în curtea castelului Teleki din Satulung (vezi mai jos).

Materialul arheologic descoperit în săpături se află la același muzeu. Câteva piese, majoritatea adunate de la suprafață, au ajuns în colecția G. Florea din Baia Mare.

Lit.: ArchÉrt S.V. 2, 1869, 179 sq.; L. Kőváry, *Erdély régiségei és történelmi emlékei*, Kolozsvár, 1892, 152 sqq.; Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 481; **Kádár, SzolnDobMon VII**, 327-353; Lecca, *Dicționar*, 136; Binder, *Contribuții*, 43; Popescu, *Săpături* 1968, 494, nr. 135; Popescu, *Fouilles* 1968, 529 sq., nr. 135; Popescu, *Săpături* 1969, 516, nr. 145; Popescu, *Fouilles* 1969, 457, nr. 145; **Popa, Berchezoaia**, Marmatia 2, 1971, 369, 371, 375 sq.; Dumitrescu, *Fouilles*, 137, nr. 245; Szentgyörgyi, *Kővár*, 17 sqq.; Pascu, *Voievodat I*, 261; Anghel, *Cetăți*, 69; **Nagy, Régiek**, 27, 31 sqq., 41, 234-257, 371-373, 377, fig. 123-124; E. Fügedi, *Vár és társadalom a 13-14. századi Magyarországon*, ÉTTK 82, Budapest, 1977, 156 sq., nr. 159; Pascu, *Voievodat II*, 238, nota 28, 280 sq.; **S. Iosipescu, Viorica Ursu, Tr. Ursu, Materiale** 13, 1979, 337-340; Iosipescu, *Istorie militară*, 165; **S. Iosipescu, Viorica Ursu, Tr. Ursu, Materiale** 15, 1983, 474-483; Hossu, *Începuturi*, 281; Hossu, *Domeniul*, 286 sq.; **Prodan, Iobăgia II**, 467-472; Sebestyén, *Renășterea*, 42 sq., 53, 56, 72 sq., 81, 112, 145, 152 sqq., fig. 86; Entz, *Építészet*, 53, 160, 359, 519; Szöcs, *Ceramica*, 7 sqq.; Rusu A. A., *Cetăți I*, 12; Drăguț, *Dicționar*, 368; **Iosipescu, Cercetări istorice și arheologice la Cetatea și în districtul Chioarului**, comunicare la Simpozionul *Cetatea Chioarului (Cetatea de Piatră) obiectiv istoric, cultural și turistic, Baia Mare, 20-21 iunie 2002*; Hossu, *Nobilimea Chioarului*, Baia Mare, 2003, 13 sqq.; **Marcu Istrate, Cahle**, 24, 69, 97, 103, 109, 186, 313, pl. 17, D, pl. 18, A; **Kacsó, Mărturii**, 7, 46 sqq., pl. 105-108; Rusu A. A., *ArhReligioasă* 3, 2004, 111; Roth (ed.), *Siebenbürgen*, 53 sq.; Rusu A. A., *Castelarea*, 511, nr. 33; Z. Czigler, S. Klacsmányi, *Kővár és vidéke Erdélyben*, Nagybánya, 2008; Karczay, Szabó, *Erőditett helyek*, 68 sq.

-În curtea castelului Teleki din Satulung (jud. Maramureș) a fost depozitat un bloc de piatră fragmentar (înălț. 50 cm, lung. 70 cm, gros. 20 cm), ce provenea de la Cetatea Chioarului și pe care se păstrau urmele unei inscripții, din care au putut fi citite următoarele: RENOVA ... GEN // VRB: REOTHI SVP // CAP: KEOVAR: TEA (?) // ILLYS: D (?) GEOR // RA. Inscripția datează, foarte probabil, din perioada de renovare a cetății de după anul 1638, la care au participat și sămbățiștii închiși aici după un proces ce a avut loc la Dej.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon VII**, 334; Nagy, *Régiek*, 372 sq.

-La 1390 este menționat satul Kerekmezew, ulterior dispărut.

Lit.: **Suciu, Dicționar II**, 351.

XLIVc POSTA

-Un tezaur monetar din secolele XVI și XVII a apărut în jurul anului 1935 în cătunul Săpăia, în prezent înglobat în localitatea Posta. Era format din cca 1.300 monede emise în Ungaria (denari ?) între 1573 și 1617, depuse într-un vas de lut. Monedele proveneau de la Maximilian II (1564-1576), emisiuni din 1573, 1577, 1578, Rudolf II (1576-1612), din 1577, și Matei II (1612-1619), din 1616 și 1617. A fost achiziționat parțial de colecționarul Károly Klement din Baia Mare. Nu avem date despre soarta ulterioară a monedelor.

Lit.: **Székely, Știri**, 473, nr. VI; Pap, *Aspecte*, 75, Tabel II, 36; Pap, *Repertoriu*, 130.

XLIVd REMECIOARA

-Un topor de piatră paleolitic (?) a fost găsit în albia râului Lăpuș, între *Moara lui Vasile* și pod, în primăvara anului 1992 de M. Cioclu. Piesa a fost donată muzeului din Baia Mare (MJM; nr. inv. 20.162).

XLIVe REMETEA CHIOARULUI

-M. Rotea menționează greșit o așezare paleolitică cu unelte musteriene tipice în localitate. Astfel de descoperiri provin în realitate de la Remetea Oașului (jud. Satu Mare).

Lit.: Rotea, *Preistoria*, 31.

-Un topor perforat de piatră (andezit ?) neolitic cu ceafa rotunjită (lung. 9,8 cm) a fost descoperit de către A. Indrecan, în ziua de 1 iunie 2003, pe malul stâng al râului Lăpuș, în zonă inundabilă. Locul descoperirii se află la cca 1 km est de centrul localității. O cercetare la fața locului, pe care am întreprins-o în data de 12 iunie 2003 împreună cu D. Pop și V. Pop, nu a dus la identificarea altor vestigii arheologice. Pare foarte probabil că toporul se găsea, în momentul descoperirii, în poziție secundară. Piesa a fost donată muzeului din Baia Mare (MJM).

Lit.: **Bobîna, Cercetări**, 12, nr. 30.

-O monedă de aur de la Theodosius II (408–450), care a figurat în expoziția din 1876 de la Sighetu Marmăției și despre care se precizează că provine din regiunea Chioar¹⁹⁶, este localizată de I. Stanciu în zona Cetății (de Piatră), respectiv la Remetea Chioarului. El presupune că este vorba de un solidus sau de un medalion descoperit izolat. Prin regiunea Chioar se desemnează un teritoriu mult mai vast decât cel ce aparținea strict de cetate, astfel că localizarea propusă poate fi luată în considerație doar ca o posibilitate teoretică.

Lit.: **Lehoczky, Nagygyűlés**, 295¹⁹⁷; **Lehoczky, Érmei**, 150¹⁹⁸; **Stanciu, Date**, 183 sq., nr. 10; Stanciu, *Cercetarea*, 479; Stanciu, *Gepizi, avari, slavi*, 209, 221, Lista 1, nr. 19; Kacsó, *Márturii*, nota 11; Stanciu, *Gepiden, Frühawaren- und Slawen*, 434, Lista de descoperiri 1, nr. 19. Pentru extinderea domeniului Cetății Chioar vezi Prodan, *Iobăgia II*, 173-194.

¹⁹⁶ Foarte probabil, la această monedă se referă și Winkler, *Minchich*, 27, nr. 36, datând-o însă într-o epocă mult anterioară.

¹⁹⁷ „Érdekes a Kővár vidékén talált Theodosius junior félé arany érem...” („Este interesantă moneda de la Theodosius junior găsită în regiunea Chioar...”).

¹⁹⁸ Se vorbește de mai multe monede.

XLV. REMEȚI, comună

XLVa PIATRA

XLVb REMEȚI

-Biserica fostei mănăstiri pauliciene (ordinul eremiților Sf. Paul), construită în stil gotic, a fost ridicată fie la începutul secolului XV (ipoteză susținută de V. Myskóvszky și R. Popa, ultimul afirmând că monumentul datează din anul 1421), fie la mijlocul secolului XIV, ca ctitorie a lui Ludovic I (la 1363, după V. Bélay și E. Marosi, puțin înainte de 1363, potrivit lui M. Diaconescu).

Elementele sale originare – plan, bolți, sculptură monumentală – sunt parțial alterate sau ascunse de transformările și adăugirile ulterioare. Se mai păstrează totuși în interior pornirile vechilor bolți, precum și chenarele de piatră sculptată ale unor ferestre cu decor gotic.

Localitatea este pentru prima dată menționată în scris în actele acestei mănăstiri. În a doua jumătate a secolului XVI, în timpul disputelor religioase ce au urmat adoptării Reformei, mănăstirea și-a încetat existența, iar biserica, părăsită o vreme, a devenit lăcaș de cult ortodox.

V. Myskóvszky menționează faptul că, pe la mijlocul secolului XIX, se mai vedeau resturi din zidurile mănăstirii la nord de biserică¹⁹⁹, iar I. Mihályi afirmă că mănăstirea se afla în ruine la sfârșitul secolului XIX, dar biserica, „*zidită în stil curat gotic*”, era în funcțiune.

Urme ale unor vechi case de piatră, ce au aparținut probabil mănăstirii, au fost dezvelite recent, accidental, atunci când s-a săpat cu buldozerul un drum de acces către noua biserică, ridicată în apropierea celei vechi. Nu departe de aceasta se observă și două ziduri, groase de cca 0,80 m, realizate din piatră legată cu var și nisip.

Lit.: V. Myskóvszky, *A remetei g. e. templom*, VasÚj 14, 1867, nr. 8, 87-88; Mihályi, *Diplome*, 25, nota 1, 469, nota 4; Filipașcu, *Maramureș*, 32; Dercsényi, *Nagy Lajos*, 86; Bélay, *Máramaros*, 44 sqq., 183, nr. 122; Petranu, *Biserica*, 332; Popa, *Maramureș*, 222; Popa, *BulMonIst* 39, 2, 1970, 67 sq.; Marosi (red.), *Művészeti*, 399, 451; Diaconescu, *Catholicism*, 123 sqq.; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 215 sq; Baboș, *Giulești*, 267.

-Tezaurului de monede de argint din secolele XVII-XVIII, apărut în 1975 la Remeți pe Someș (com. Mireșu Mare, jud. Maramureș; vezi mai sus), B. Mitrea i-a atribuit, greșit, ca localitate de descoperire comuna Remeți, jud. Maramureș.

Lit.: Mitrea, *Découvertes XIX*, 292, nr. 141; Mitrea *Descoperiri XVIII – XX*, 606, nr. 365.

XLVc TECEU MIC

-I. Mihályi menționează existența unor saline vechi în raza localității.

Lit.: Mihályi, *Diplome*, 94, nota 1.

¹⁹⁹ În lucrarea lui Myskóvszky sunt reproduse o imagine desenată a bisericii, precum și scrisoarea lui Ludovic II din 1516 către locuitorii din Remeți.

-Tezaurul descoperit la 11 august 1874 în localitatea Teceu (astăzi Tjačevo, Ucraina), aflată la nord de Tisa, format din peste 1.100 de monede romane imperiale emise începând de la Vittelius și până la Septimius Severus, a fost greșit localizat de mai mulți cercetători la Teceu Mic, respectiv la Teceu, jud. Maramureș.

Lit.: C. Daicoviciu, N. Constantinescu, *Brève histoire de la Transylvanie*, București, 1965, harta 3 – *L'espace carpatodanubien à l'époque romaine*; Bader, *Descoperiri monetare în Cîmpia someșană*, Baia Mare, 1967, 9; D. Protase, T. Bader, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Ghirișa*, în *Tezaure monetare din județul Satu Mare*, Oradea, 1968, 49; Lazin, *Circulația*, 113, nr. 18; Mitrea, *Monnaies*, 397; Mitrea, *Monede*, 117; Bader, Winkler, *StComSatu Mare* 4, 1980, 115; Sășianu, *Moneda*, 174, nr. 134; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 125, nr. 7; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 82, nr. 137; Eszter Istvánovits, *Römische Münzen im Oberen Theißgebiet*, în Klára Kuzmová, K. Pieta, J. Rajtár (ed.), *Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag*, Nitra, 2002, 280; Vizauer, *Denar*, 223. Pentru localizarea corectă a descoperirii vezi Lehoczky, *Érmei*, 150; **Mihályi**, **Máramaros**; **Mihályi**, **Diplome**, 618 sq., nota 2; Dăncuș, *Maramureș*, 16; Stanciu, *Descoperiri*, nota 43; Kotigoroško, *Tisa superioară*, 133; Iuga, *Teceu*, 229 sqq.

XLVI. REPEDEA, comună

XLVIa REPEDEA

-În zona stâncii *Moloșnaia*, la circa 8 km de localitate, în versantul stâng al Văii Repedea, la aproximativ 500 m aval de confluența cu Valea Smerecenii, se află mai multe peșteri. Una dintre acestea se numește *Peștera cu Monezi*. Peștera are două intrări joase (înălț. 1 m, lăț. 2 m, respectiv 4 m). Prin cele două intrări se pătrunde într-o galerie cu direcție generală SV-NE, cu înălțime în general redusă de sub 1 m (cu un scurt tronson în care înălțimea atinge 1,3–2,5 m). Din dreptul intrării centrale, o galerie strâmtă și joasă (0,7/0,7 m) urmează traseul de colectare și scurgere al apelor de infiltrație. Peștera are o dezvoltare de 37 m, denivelare de 2, 3 m (+2;-0, 3), dar +2 se atinge într-un mic horn, astfel că peștera este aproape orizontală, urmărind baza calcarelor. Sunt prezente coralite și mondmilch. În peșteră, dispersate în pietrișul de pe podeau de la cele două intrări, au fost descoperite nouă monede: trei monede austriece (1 creițar din 1851, o jumătate de creițar din 1816 și o monedă neidentificată din cauza deteriorării), o monedă ungurească din 1894 și cinci monede românești (o monedă de 1 leu din 1924, una de 3 bani, două de 5 bani și una de 10 bani, ultimele patru din 1952).

Lit.: **Z. Șomcutean, Gh. Nistor, E. Paal, J. Rist, M. Todoran, D. Iștván, I. Mureșan, *Peșterile din stânca Moloșnaia (munții Maramureșului)*, CercSpeo 3, 1995, 9; *Parcul MM*.**

-Alte peșteri din raza localității: *Peștera din Pietriceaua Vestică* (sub Vârful Pietriceaua-Repedea, dezvoltare 34,5 m, denivelare +2,5 m), *Peștera Diaclazei de la Cascadă* (versantul stâng al Văii Repedea, dezvoltare 14,0 m, denivelare -0,5;+6,2 m), *Peștera Mică cu Portal de la Piatra Moloșnaia* (versantul stâng al Văii Repedea, dezvoltare 15,0 m, denivelare +2,5 m), *Avenul Izdocinâi din Pietriceaua* (versantul sudic Pietriceaua vestică-Repedea, dezvoltare 216 m, denivelare -54,5 m).

Lit.: ***Parcul MM*.**

XLVII. RONA DE JOS, comună

XLVIIa RONA DE JOS

-Depozit de bronzuri, descoperit în 1872, format din mai multe brățări. Nu există niciun fel de date despre soarta ulterioară a pieselor.

Lit.: **Mihályi**, *Manuscris I*, 18, 22; Morintz, *Contribuții*, 172, fig. 94, nr. 60; **Kacsó**, *Precizări*, 45, 62.

-Începuturile extracției sării în localitate au fost date în epoca romană (E. Preisig, L. Schmidt, S. Rákóczy, A. Filipașcu). Nu există bază documentare pentru o astfel de datare. Sunt menționate și urme medievale de ocne părăsite (G. Wenzel).

La cca 6 km sud-vest de localitate, într-o zonă deluroasă, la altitudinea de 436 m, în punctul *Soliște*, se află două izvoare de saramură, care au fost cunoscute cu siguranță și în secolele anterioare. Cu prilejul cercetării de teren efectuate, împreună cu D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, în mai 2006, nu am găsit la fața locului urme arheologice.

Lit.: Preisig, *Bergbau*, 303, 321; Wenzel, *Bányászat*, 238, nota 6; Mihályi, *Diplome*, 618 sq., nota 2; Schmidt, *Bányászat*, 331; Rákóczy, *Bányászat*, 778; Filipașcu, *Maramureș*, 22; Kacsó, *Exploatarea Sare*, 108, fig. 32.

-Al. Doboși afirmă că la 1191 cămărașul din Rona vindea sarea cu 3 floreni (cu 5 bucăți adaos), cu precizarea că niciun cumpărător nu trebuie să aleagă sarea. Această afirmație este reluată de N. Maghiar și Șt. Olteanu, cu mențiunea că ar fi vorba de o localitate din Maramureș. Nu există temei pentru o astfel de localizare sau pentru o atestare atât de timpurie în documente scrise a exploatarei sării în Maramureș.

Lit.: Doboși, *Ocne*, 144, nota 2; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 115, 117.

-Potrivit tradiției, vatra inițială a satului s-a aflat la cca 2 km sud-vest de vatra actuală, pe un loc deluros, în punctul *Ograde*. Tot potrivit tradiției, la cca 1 km nord de centrul actual al localității, pe un loc relativ drept, numit *Mănăstire*, plasat între două pante de deal, se afla o mănăstire. În urma cercetării de teren menționate, nu am găsit la suprafață aici urme de construcții și nici alte resturi arheologice.

-Între Rona de Jos și Rona de Sus este consemnat, la 1419 și 1471, satul Kewkemezew.

Lit.: **Csánki**, *Hunyadiak I*, 450; **Suciu**, *Dicționar II*, 353.

-Mănăstire ortodoxă întemeiată înainte de 1652 în locul numit *Iriște*a. Biserica ei de lemn a fost incendiată la începutul secolului XVIII.

Lit.: **Bud**, *Date*, 103 sq.; **Meteș**, *Mănăstiri*, 177 sq.; **Filipașcu**, *Maramureș*, 136; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 218.

-În cimitirul din jurul bisericii de lemn „*Nașterea Maicii Domnului*” se află numeroase cruci de piatră mai deosebite. Cea mai veche cruce păstrată, cu unul dintre brațe rupt, este datată 1790 (fig. 238).

-Sunt de verificat punctele de hotar *Holmul*, *Săliște*a, *Sărata*, *Valea Bătrână*, *Mănăstirea*, unde ar putea exista obiective arheologice.

Lit.: date cu privire la toponimia localității la **I. M. Bota**, *Rona de Jos – Maramureș – prezentare monografică*, Cluj-Napoca, 2005, 45 sqq.

XLVIII. RONA DE SUS, comună

XLVIIIa COȘTIUI

-Topor perforat de piatră neolitic (lung. 10,8 cm). Nu sunt precizate punctul și condițiile sale de descoperire, dar nici anul său de apariție. Piesa se află în colecția MMSM (nr. inv. 4.641).

Lit.: Dăncuș, *Maramureș*, 14; Kacsó, *Comori I*, 26; **Kacsó, *Preistoria***, 56, fig. 3, 4; Kacsó, *Exploatarea Sare*, 100; Bobîna, *Cercetări*, 9, nr. 14.

-Pe teritoriul localității au ieșit la iveală două depozite de bronzuri. **A).** Depozitul I (fig. 239) a fost descoperit, în 1863, pe partea nordică a dealului *Szenes*, în apropiere de dealul *Calvaria*, se pare că în vecinătatea unei saline. Bronzurile au fost găsite de către I. Koszovan într-o grămadă, cu prilejul săpării grădinii sale, la adâncimea de 8-11 cm (după J. Hampel la distanță de 8-11 cm [„8-11 cmnyi távolságban”]). F. Kenner descrie șapte piese (trei celturi, un fragment de seceră și trei brățări), iar J. Hampel două loturi, unul de șapte piese (tot trei celturi, o seceră fragmentară și trei brățări, despre trei dintre piese afirmând că se găsesc în colecția imperială din Viena), celălalt de două piese (un celt și o brățară²⁰⁰, ambele în colecția muzeului din Budapesta), despre care presupune că ar putea aparține aceluiași depozit. M. Hoernes menționează doar cinci piese, toate din muzeul de la Viena. Datele din literatura recentă cu privire la numărul obiectelor recuperate, inclusiv cele comunicate de mine, sunt, cel puțin în parte, contradictorii, datorită informațiilor incomplete sau greșite apărute în sursele primare atât în privința numărului de piese cât și în legătură cu dimensiunile acestora. Cele cinci piese aflate și în prezent la NHM din Viena aparțin cu siguranță depozitului descoperit la Coștiui în anul 1863. Desigur, din acest depozit provin și cele două piese ajunse la MNM încă în acel an ca donație a lui L. Lescenszky. Acestui depozit i-au aparținut în mod aproape cert și cele două piese (un celt și o brățară), care au fost predate, de către Oficiul regal al sării, în august 1902, Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmăției (nr. inv. 23-24). Pare destul de probabil că aceste piese sunt cele ilustrate încă în 1863 de către K. P. Szathmáry: un celt cu pliscul puțin dezvoltat și o brățară cu capetele deschise, ornamentată cu registre de creștături ce alternează cu registre de motive în forma acelor de brad. Despre una dintre aceste ultime piese, și anume un celt, există informații și în lucrarea rămasă în manuscris a lui I. Mihályi, unde se afirmă că ea se afla în posesia Oficiului încă din 1863. Dintre piesele depozitului se mai păstrează cinci (două celturi, două brățări și o seceră) la NHMW (nr. inv. 34.892-34.894; câte două piese au același număr; pe toate piesele apare eticheta *Ronaszék in Marmaros IV. 9. 63*) și una (un celt) la MNMB (nr. inv. 1863. 77. 1; piesa pierdută – o brățară – avea nr. inv. 1863. 77. 2). **B).** Depozitul II a fost descoperit în 1936, cu ocazia construirii șoselei Coștiui-Petrova, la km 6,7. Au fost recuperate două brățări, două fragmente de la o brățară și două verigi de picior, dintre care una cu unul dintre capete rupt.

²⁰⁰ Datorită unei greșeli de tipar, în *Bronzkor II*, 128 textul apare trunchiat.

Piese, în prezent pierdute, s-au aflat în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției. Ambele depozite se datează în Bronz târziu 2.

Lit.: **A). Szathmáry, Tisza**, VasÚj 11, nr. 16, 146; **F. Kenner, Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde der österreichischen Monarchie (1862-1863)**, Wien, 1864, 102 sqq., fig. 89 a și 89b; v. Sacken, *Leitfaden*, 125; **Rómer, Krónika I**, 162, nr. 666, 169, nr. 747; **Rómer, Kalauz**, 120; **E. Freih. von Sacken, F. Kenner, Die Sammlungen des k. k. Münz- und Antikenkabinettes**, Wien, 1866, 316, nr. 1.646; **Pošepný, Salinen**, 191; **Preisig, Bergbau**, 302, fig. 4-8; **Mihályi, Manuscris I**, 13, 18; **Hampel, Trouvailles**, 94; **Hampel, Bronzkor II**, 128; **Lehoczky, Adatok I**, 147; **Mihályi, Diplome**, 618 sq., nota 2; **Várady, Máramaros**, 456; **Hoernes, Leletek**, 206 sqq., nr. 10; **Múzeumi évkönyv**, 78 sqq.; **Schmidt, Bányászat**, 331; **Pasternak, Karpaty**, 171, nr. 58; **Roska, Repertórium**, 239, nr. 54; **Rusu, Bronzehorte**, 205, nr. 19; **Mozsolics, Bronze- u. Goldfunde**, 172 sq.; **Petrescu-Dîmbovița, Probleme**, 490, nr. 23; **Petrescu-Dîmbovița, Depozite**, 56, pl. 37, 1-6; **Petrescu-Dîmbovița, Corpus**, 100, nr. 21, pl. 26C; **Morintz, Contribuții**, 172, fig. 94, nr. 19; **Kacsó, Crăciunești**, 242; **Wanzek, Tüllenbeile**, 79; **Hansen, Metalldeponierungen**, 580, nr. 106; **Kacsó, Depozit**, 12; **Chidioșan, Soroceanu, Găloșpetreu**, nota 17; **Wollmann, Der Anschnitt** 47, 1995, 136 sq.²⁰¹; **Kacsó, Precizări**, 51, 61; **V. Wollmann, H. Ciugudean, Apulum** 42, 2005, 100; **Kacsó, Exploatare Sare**, 100 sq.; **Ciugudean, Luca, Georgescu, Dipșa**, 50; **Boroffka, Resurse**, 76, fig. 4, 4-9²⁰²; **Kacsó, ColFloth**, nota 241; **Kacsó, SalzErzvorkommen**, 346, fig. 4-6; **Bratu, Depuneri**, 254, nr. 237²⁰³. **B). Ilea, Sighet**, 59; **Roska, Repertórium**, 239, nr. 54; **Popescu, Dacia** 9-10, 1941-1944 (1945), 541-542; **Petrescu-Dîmbovița, Probleme**, 490, nr. 23; **Petrescu-Dîmbovița, Depozite**, 56, pl. 37, 7-12; **Petrescu-Dîmbovița, Corpus**, 100, nr. 22, pl. 27A; **Kacsó, Crăciunești**, 242; **Hansen, Metalldeponierungen**, 580, nr. 107; **Kacsó, Depozit**, 12; **Petrescu-Dîmbovița, Arm- u. Beinschmuck**, 59, nr. 437, 66, nr. 585, 67, nr. 602, 103, nr. 1.144, 104, nr. 1.151, pl. 44, 437, pl. 52, 585, pl. 53, 602, pl. 90, 1.144, pl. 90, 1.151; **Kacsó, Precizări**, 63; **Kacsó, Exploatare Sare**, 101; **Ciugudean, Luca, Georgescu, Dipșa**, 50; 96, nota 447; **Kacsó Floth**, 96; **Kacsó, SalzErzvorkommen**, 346; **Bratu, Depuneri**, 254, nr. 238²⁰⁴.

-Din raza localității sunt semnalate patru piese de bronz, dintre care cea mai recent apărută este sigur o descoperire izolată, în timp ce celelalte intră în aceeași categorie doar cu probabilitate. **1).** Topor cu disc și spin, descoperit în 1844, a fost în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției. **2).** Spadă,

²⁰¹ Se menționează și un corn de cerb la un celt, ca sursă de informare fiind citată lucrarea lui Ed. Preisig din 1877; aici se vorbește însă doar de un corn de cerb carbonizat găsit împreună cu alte obiecte într-una dintre ocele foarte vechi din Valea Regelui, aflată în apropiere de Nereșnița.

²⁰² Sunt amintite și „unelte de minerit din corn”, fiind citat studiul lui V. Wollmann din 1995 (vezi mai sus).

²⁰³ Date incomplete cu privire la compoziția depozitului.

²⁰⁴ Date greșite cu privire la compoziția depozitului.

descoperită înainte de 1892, a fost la MNMB (colecția Kiss, în prezent neidentificabilă). **3).** Topor cu aripioare de formă neprecizată, descoperit înainte de 1896. **4).** Celt cu plisc cu secțiunea rectangulară, descoperit, în 1983, pe dealul *Hrițcova*. În anul 1988, atunci când am fotografiat-o, piesa se afla în colecția Școlii generale Coștiui. Potrivit unor informații recente, ea se găsește în prezent la N. Bura din Sighetu Marmăției. Piese **1** și **4** datează din Bronz târziu 2, spada **2** poate dintr-o etapă mai nouă. Nu pot fi făcute aprecieri cronologice cu privire la piesa **3**.

Lit.: **1).** Hampel, *Repertorium*, 63 sq.; Hampel, *Trouvailles*, 94; Hampel, *Bronzkor II*, 128 sq.; Pasternak, *Karpaty*, 167 sq., nr. 19; Roska, *Repertórium*, 239, nr. 54; Vulpe, *Ăște I*, 101; Mozsolics, *Bronze u. Goldfunde*, 173; Kacsó, *Depozit*, 19; Kacsó, *Precizări*, 65; Kacsó, *ExploatařiSare*, 101; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 346; Bratu, *Depuneri*, 377, nr. 7; Kacsó, *Topoare*. **2).** Hampel, *Bronzkor II*, 129; Hampel, *Bronzkor III*, 103; Pasternak, *Karpaty*, 174, nr. 20; Alexandrescu, *Schwerter*, 189, nr. 303; Mozsolics, *Bronze u. Goldfunde*, 173; Bader, *Schwerter*, 167 sq., nr. 415; Kacsó, *Depozit*, 19; Kacsó, *Precizări*, 67; Kacsó, *Spade*, 210, nr. 5; Kacsó, *ExploatařiSare*, 101; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 346. **3).** Hampel, *Bronzkor III*, 41; Vulpe, *Ăște II*, 80; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 346. **4).** Kacsó, *Depozit*, 19; Kacsó, *Precizări*, 69; Kacsó, *ExploatařiSare*, 101; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 346.

-Ca și celelalte zăcămintele importante de sare gemă din Depresiunea Maramureșului, și cel de la Coștiui este în formă de pernă, având estimate grosimea la 250 m, iar rezervele la 1.078 milioane tone.

Printre primii cercetători care s-au ocupat de salinile din Maramureș se numără învățatul sibian J. E. v. Fichtel. El menționează vechile exploataři de sare din această regiune, prezentând o listă și o hartă cu mai multe localități maramureșene în care se aflau rezerve de sare, unele exploatate pe vremea lui (Coștiui, Hust), altele mai demult (de ex. Giulești și Dragomirești). În lucrarea publicată în 1780 sunt enumerate și localitățile cu izvoare sărate din Maramureș (Coștiui, Dragomirești etc.).

Ed. Preisig, L. Schmidt și S. Rákóczy afirmă că în raza localității Coștiui se aflau salinile în care extracția sării s-a realizat numai prin acțiunea apei, fără folosirea vreunei unelte de tăiat. Aceste salinile, cu o adâncime de 9–10 m, au fost datate de autorii menționați în epoca bronzului. O dovadă pentru o astfel de datare era considerată și prezența în apropierea salinelor a unor obiecte de bronz. Același argument pentru încadrarea în epoca bronzului a începuturilor exploataři sării este adus și de F. Pošepný și K. P. Szathmáry. E. Preisig nu exclude nici posibilitatea ca cele mai vechi exploataři să fi aparținut epocii neolitice.

G. Wenzel face doar scurte mențiuni cu privire la exploatarea sării în Maramureș în epoca medievală, amintind, pe baza manuscrisului lui I. Simonchitz (vezi mai sus Dragomirești, Giulești etc.), urme de ocne părăsite și în raza localității Coștiui.

I. Mihályi se ocupă în mai multe pasaje de istoricul exploatării sării în Maramureș, atât în lucrarea sa despre preistoria zonei, cât și în cea în care publică diplomele maramureșene. El afirmă că locuitorii de aici au produs sare cu mult înainte de epoca romană, nu numai pentru consumul local, ci și pentru export, transportul sării pe Iza, Taras, Talabor și Tisa fiind realizat cu ușurință. Autorul enumeră descoperirile de piese de bronz de la Ieud, Nereșnița, Coștiui, Slatina, piesele găsite în Valea Regelui din apropiere de Nereșnița, monedele romane de la Giulești, Ieud, Sighet, Slatina etc., tezaurul de peste 1.100 de monede, de asemenea romane, apărut în 1874 la Teceu, toate puse în legătură cu exploatarea sării în timpul romanilor sau înaintea acestora. I. Mihályi, ca de altfel și J. Pap, este de părere că în *Annales Fuldenses*, unde este relatată cererea din 892 a împăratului Arnulf către principele bulgar Wladimir, prin care acesta este solicitat să nu mai furnizeze sare Moraviei, se face referire la sarea din Maramureș. Concluzia celor doi istorici a fost că în secolul IX se exploata sarea în Maramureș și că acest ținut era atunci sub dominația bulgarilor²⁰⁵. I. Mihályi

²⁰⁵ Datele comunicate în *Annales Fuldenses* (*Analele de la Fulda*) în legătură cu conflictul dintre moravi și franci, precum și cu cererea acestora din urmă în privința interzicerii comerțului cu sare cu moravii au fost comentate de numeroși alți autori, una dintre problemele cheie fiind cea a provenienței sării în discuție. O parte a literaturii pe această temă de până la cel de al doilea război mondial a fost rezumată de către A. Decei (*Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti*, BiblInstIstNaț 5, București, 1939, 66 sqq.). Se precizează aici că au fost exprimate două puncte de vedere în legătură cu locul de origine a sării, unul care îl căuta în Maramureș (Schafarik, Pić), celălalt în Transilvania (Rösler, Pauler), autorul înclinând spre cea de a doua alternativă. B. Iványi (*Sóbánya*, 13), după menționarea faptului că în înțelegerea dintre Arnulf și Wladimir nu sunt indicate nominal nici ocnele de sare din Maramureș, nici cele din Transilvania, crede că ipoteza că în acest document se face referire la exploatările de sare din Transilvania pare a fi mai veridică.

Controversa în privința informațiilor cuprinse în *Anale* a continuat și după 1945. Dacă după opiniile exprimate de Al. Doboși (*Ocne*, 125, nota 2) și N. Maghiar, Șt. Olteanu (*Minerit*, 97) în amintita înțelegere putea fi vorba doar de sarea din Maramureș și Transilvania de Nord, T. Ivanciuc (*Contribuții*, 327) și Ana-Maria Velter (*CercNum* 12-13, 2006-2007, 210) sunt de părere că sarea provenea din salinile de pe Someș, respectiv din jurul Turzii. Despre probabila proveniență transilvană a sării menționate în *Annales* vorbește și P. Niedermaier (*Städte*, 320). D. Fodor (*Minerit*, 123) afirmă că „În acel tratat s-a pus condiția ca Vladimir să nu permită moravilor cumpărarea de sare care provenea din Transilvania de Nord sau din Maramureș... Tot de aici aflăm și despre transportul la distanțe mari încă în veacul al IX-lea a sării din Maramureș”. Este evidentă aici reproducerea unei ipoteze, fără citarea sursei, și nu a documentului propriu-zis, vezi Kacsó, *Exploatare*, nota 24. Doina Ciobanu (*Exploatarea sării*, 73 sqq.; *Role of salt*, 438 sq.; *Exploatarea sării în spațiul carpato-dunărean în perioada post-romană și cea a marilor migrații*, în Cavruc, Chiricescu (ed.), *Sarea, Timpul, Omul*, 90) crede, de asemenea, că sarea provenea fie din Maramureș, fie din Transilvania de Nord. A fost exprimată și ipoteza, potrivit căreia sarea menționată în *Annales* ar fi putut proveni din ocnele aflate în Muntenia (vezi Zsámboki, *Bányászat* I, 48). Vezi din literatura recentă și Musteață, *Salz macht Geschichte: Monedă fără comerț și comerț*

citează o lucrare scrisă de un expert erarial la începutul secolului XIX, „*Tentamen eruitionis...*”, în care se susține că salinele de lângă Talibor au fost lucrate deja în secolele IV-VI și că cele 14 ocne vechi părăsite de la Coștiui au fost începute în secolul VI, fiind lucrate de urmași ai coloniștilor romani și după metoda elaborată de aceștia. E. Preisig susține, de asemenea, că în jurul anului 600 funcționau ocne în Maramureș.

B. Iványi vorbește despre exploatarea sării în Maramureș înainte de epoca romană, ca argument fiind adusă descoperirea unor unelte de bronz primitive în sarea din ocne. El crede probabilă și prezența romanilor aici, după plecarea acestora, în epoca migrațiilor ocnele fiind părăsite și existența lor uitată, redescoperirea lor având loc mult mai târziu.

M. Roska consideră că direcția prin care au pătruns în Transilvania produse ale civilizației vechi din Italia a fost influențată, printre altele, de existența resurselor de sare în Maramureș.

Despre prezența unor unelte de piatră și bronz cu o vechime de cca 3.500 ani, care atestă exploatarea sării la Coștiui (Rona) și la Ocna Șugatag încă în vremuri preistorice, vorbesc A. Constantinescu, I. H. Crișan și V. Cazacu, precum și V. Manilici și Ecaterina Manilici, iar mai recent K. Réthy

K. Horedt pune în legătură cu exploatarea sării de la Coștiui și Șugatag așezarea fortificată din Bronzul târziu de la Sighetu Marmăției. Această ipoteză este menționată și de Soňa Demeterová.

M. Rusu presupune că salinele de aici, ca și cele din Ocna Șugatag au fost exploatate deja în epoca bronzului, întrucât aici s-ar fi descoperit, la începutul secolului XIX, puțuri cu unelte de lemn, piatră și bronz.

Posibilitatea ca unele saline de la Coștiui (cele din jurul exploatării „Sf. Ladislau”) să aibă o vechime atât de mare este acceptată și de V. Wollmann, care menționează și descoperirea unor piese de bronz, în prima jumătate a secolului XIX, într-o ocnă adâncă de 16 m. Foarte probabil, autorul se referă la depozitul I (vezi mai sus), descoperit însă mai târziu, eventual în apropierea unei ocne.

Prezența unor exploatări de sare în Maramureș încă în epoca bronzului este discutată și de V. Cavruc, H. Ciugudean și A. Harding, în special pe baza relatărilor lui Preisig despre descoperirile din prima jumătate a secolului XIX, pe care cei trei autori le localizează la Ocna Slatina²⁰⁶.

Este de notat că legătura dintre obiectele de bronz descoperite la Coștiui și saline nu poate fi fără rezerve dovedită, după cum lipsesc și datele sigure cu privire la prezența în salinele de aici a unor unelte de lemn și piatră.

fără monedă în Transilvania în secolele VIII-IX, în Monedă și comerț în sud-estul Europei II, BiblBrukenthal XXII, 2008, 119 sq.

²⁰⁶ Pentru localizarea corectă vezi mai sus nota 201, precum și Kacsó, *Exploatări Sare*, nota 7. Într-un articol recent publicat (în *The Antiquaries Journal* 91, 2011, 1 sqq.), și A. Harding precizează faptul că ocnele de la Királyvölgy se aflau în apropierea localității maramureșene Nereșnița (astăzi în Ucraina Transcarpatică).

M. Bărbulescu datează, cu probabilitate, începuturile exploatării sării la Coștiui în epoca dacică. Despre exploatările de sare din Maramureș în epocă dacică vorbesc și E. Nemeth, A. Rustoiu și H. Pop, iar Doina Ciobanu crede că prezența în localități apropiate salinei de la Coștiui a unor descoperiri de monede romane justifică ipoteza potrivit căreia aici a avut loc o exploatare mult mai veche decât cea atestată de documente. Vorbind de apariția întâmplătoare a unor unelte miniere, și V. Bélay crede că exploatarea sării în Maramureș datează din epoca romană. După K. Réthy, descoperirile de monede romane în localități apropiate de Coștiui întăresc ipoteza că aici s-a exploatat sarea și în epoca romană.

A. Constantinescu publică un tabel al minelor de la Coștiui, din care zece (minele 1-10) ar fi fost în funcțiune, pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă, în intervalul de timp dintre 600 și 1350. Evident, datele indicate nu se bazează pe vreun suport documentar, ci, eventual, doar pe afirmații din lucrări anterioare cu privire la istoria Maramureșului²⁰⁷.

K. P. Szathmáry, G. Wenzel, I. Szilágyi și P. Hunfalvy afirmă că salinele maramureșene sunt menționate pentru prima dată la 1239. Documente pentru o datare a ocnelor de sare din Maramureș pentru o perioadă atât de timpurie lipsesc²⁰⁸. Gy. Györffy consideră că primele exploatări de sare ale cămării regale în Maramureș datează de la începuturile secolului XIV.

Pentru ocnele regale de la Coștiui există date documentare deja la anul 1474²⁰⁹, se presupune însă (V. Bélay) că ele au funcționat de la mijlocul secolului XIV, monopolul sării devenind cea mai importantă sursă de venituri regale (Gy. Kristó, E. Marosi; P. Engel).

²⁰⁷ Totuși, aceste „date” sunt amintite, fără vreo notă critică, doar cu mențiunea că lipsesc referințele bibliografice, de către Doina Ciobanu, *Role of salt*, nota 5.

²⁰⁸ Vezi și considerațiile lui J. Pap (*Adalékok*, 7 sq.) cu privire la relațiile canonicului de Cracovia, Jan Długosz (1415-1480), despre pretinsa vizită a lui Béla IV împreună cu fiica sa, Kunigunda, în Maramureș, ocazie cu care regele ar fi donat fiicei sale o ocnă de sare. Publicistul sighetean este de părere că Długosz a transpus o veche legendă în teritoriul Maramureșului secolului XIII tocmai în vremea în care exploatările de sare de aici au devenit binecunoscute. După K. P. Szathmáry (*Tisza*, VasÚj 11, 1864, nr. 16, 146), evenimentul s-a petrecut în 1239 la Coștiui, în timp ce A. Filipașcu (*Maramureș*, 34) afirmă că vizita regelui a avut loc în anul 1262 și că mina de sare dăruită fiicei sale se afla în hotarul localității Teceu și nu la Slatina. Legenda consemnată de Długosz este comentată și de R. Popa (*Maramureș*, 49 sq.), precum și de Doina Ciobanu (*Role of salt*, 441), fiind exprimate păreri apropiate de cea a lui Pap. După K. Réthy (*Ronaszék*, 50 sq.), Długosz a relatat evenimente din prima jumătate a secolului XIII.

²⁰⁹ După R. Popa (*Maramureș*, 131), drumul ducând peste deal din satul Valea Porcului „ad salis fodinas”, amintit în documentul din 1412, poate fi cel spre Coștiui sau cel spre Virișmort, mai probabilă fiind cea de a doua alternativă. D. Csánki (*Hunyadiak I*, 451), referindu-se la localitatea Rona, menționează documentele din 1431, 1459 și 1460 în care se vorbește de ocne de sare și Cămara de sare.

În afară de Coștiui, la sfârșitul secolului XVII și în prima jumătate a secolului XVIII importante centre de exploatare a sării în Maramureș se aflau la Rona de Sus, Rona de Jos, Soltvino (Slatina), Câmpulung la Tisa și Bocicoi.

Cămarile de sare din Maramureș, de la începutul secolului XVIII până la 1743, au depins direct de Camera aulică din Viena, apoi administrația salinelor a trecut sub conducerea Camerei regale cu sediul la Bratislava. La 1 iunie 1775 a avut loc o reorganizare a administrației salinelor, iar la 1 noiembrie 1785 toate oficiile miniere au fost subordonate Oficiului Superior al Salinelor de la Sighet, dependent de Inspectoratul minier de la Baia Mare. În secolul XIX a fost înființată la Rona de Sus o Direcție minieră pentru exploatarea sării.

Ocele de la Coștiui au fost exploatate până la o dată recentă (1934), fiind printre cele mai bogate din Maramureș. Clădirea în care se afla sediul Cămării din secolele XVIII-XIX se păstrează și în prezent.

Ocele medievale (fig. 240) cele mai vechi sunt Therezia și Kurucz, ocna Apafi a fost dată în folosință în 1674²¹⁰. În 1701 ocele de sare au fost preluate de Cămara din Viena. La acea dată, o parte a ocnelor era prăbușită sau inundată. La începutul secolului XVIII, administrarea ocnelor i-a revenit principelui F. Rákoczi II (1704-1711), fiind atunci în exploatare ocna Rákoczi. În 1710 a început amenajarea ocnei Borromeo Szt. Károly, care a fost dată în funcțiune mai târziu. În 1711 sunt menționate trei ocne, iar în 1719 a fost deschisă ocna Antal, care funcționa și în 1732, la fel ca și ocele Apafi și Ferdinand. Din a doua jumătate a secolului XVIII sunt cunoscute ocele Pál (a. 1768), Károly (a. 1778), József (a. 1778) și Francisc (a. 1795). Aceasta din urmă avea o adâncime de 106 m și o bază de exploatare de 29.050 m². În anul 1893, la o adâncime de aproximativ 120 m și la 55 m de masivul de sare au fost găsite aici bucăți de bușteni și crengi, împreună cu bucăți de rocă.

În 1828 s-a redeschis ocna Ferdinand. În primele decenii ale secolului XIX, producția de sare, potrivit datelor comunicate de P. Magda, a ajuns la „4-500.000 Centner”, fiind a doua ca mărime în Maramureș, după cea obținută la Soltvino (Slatina), de „900.000 Centner” în 1805, sarea de aici fiind mai albă și mai curată decât cea de la Coștiui. În anul menționat, cantitatea de sare extrasă la Ocna Șugatag era de „300.000 Centner”. În 1905, producția de sare era de aproximativ 225.000 Q atât la Coștiui cât și la Ocna Șugatag, în timp ce la Soltvino (Slatina) era de 450.000 Q.

Datorită surpării vechilor ocne și a infiltrațiilor de apă, salina de la Coștiui a fost închisă în toamna anului 1931.

În mai anul 2003, Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare a inițiat cercetarea ocnei Apafi (fig. 241). Potrivit lui I. Szilágyi, această ocnă se număra spre sfârșitul secolului XIX printre cele 14 deja abandonate, există totuși informații că ea a fost redeschisă în timpul celui de al doilea război mondial, exploatare neautorizate și la scară mică desfășurându-se aici chiar și

²¹⁰ Datorită repetatelor erupții de apă, ocna a fost părăsită definitiv în anul 1766, vezi Dordea, Wollmann, *Exploatarea sării*, 194, nota 138.

după 1945²¹¹. În anii '80 ai secolului trecut au fost executate la galerie lucrări de reparații în vederea introducerii obiectivului în circuitul turistic, care au fost însă abandonate înainte de a fi finalizate²¹².

În prezent se păstrează într-o stare foarte proastă de conservare intrarea și o parte a galeriei, o altă intrare de galerie, abia perceptibilă, despre care se presupune că aparține aceleiași ocne, precum și două puțuri, acestea din urmă mult mai bine conservate.

Etapele cercetării pot fi astfel rezumate: S-a coborât pe puțul de 8 m adâncime și s-a ajuns la nivelul galeriei. Galeria este perforată de un puț pornit de la suprafață, care ajunge până la -23 m, aici începând salina propriu-zisă. Având formă de clopot, aceasta este acum parțial umplută de un lac, adâncimea actuală a acestuia neputând fi stabilită, luciul de apă aflându-se, la data cercetării, la -47 m, cota absolută fiind +360,9 m. Într-o perioadă de 16 ani, nivelul lacului, care este alimentat de apele de precipitații, s-a ridicat cu 1,9 m. Partea de intrare în galerie, acum surpată, este armată cu prilejul lucrărilor menționate din anii '80, în timp ce interiorul galeriei păstrează o armătură veche, de tip „desiș” (trunchiurile sunt așezate vertical unul lângă altul, fără spații între ele). Vechimea destul de apreciabilă a galeriei este indicată și de faptul că profilul are o lățime mică. În galerie se păstrează mai multe trunchiuri parțial retezate și decorate, care au servit, foarte probabil, pentru poziționarea sursei de iluminat (opaiț, lampă). În peretele salinei propriu-zise se observă resturile unui sistem de coborâre semicircular amenajat din bârne, în momentul de față neutilizabil. În cadrul cercetării s-a stabilit și faptul că între salina Apafi și lacul Francisc, format prin surparea unei vechi mine, nu a existat nicio legătură, ceea ce înseamnă că salina este stabilă, prin urmare exploatabilă, eventual și turistic.

În cadrul cercetării menționate de la Coștiui nu au fost găsite artefacte care să indice exploatare foarte vechi. Identificarea acestora este îngreunată și de permanentele mișcări tectonice din zonă, care modifică peisajul. Astfel, de exemplu, în urma unor prăbușiri recente, lacul Francisc, odinioară o atracție deosebită a localității, nu mai există.

Studiul geologic și geotehnic efectuat la Coștiui indică că partea localității cea mai afectată de prăbușirea ocnelor vechi este cea vestică, pe o lungime de cca 700 m și lățimea de 100-150 m, pe direcția NE-SV, acest aliniament cuprinzând fostele mine Francisc, Pál, Károly, Maria Terezia, Antal, Jozsef și Kurucz. Există și alte suprafețe restrânse de ușoară scufundare, umplute cu apă sau colmatate. Zona minei Ferdinand, aflată în extremitatea de est a jumătății de vest a localității, este de asemenea surpată, iar mina inundată. Între cele două zone a fost evidențiată o suprafață cu o lungime maximă de 550 m și lățimile în limite de 180-420 m, unde au fost sesizate urmele unor vechi exploatare, minele având un areal restrâns (30 m lungime, 20 m lățime). Gradul

²¹¹ Informații Z. Czigher și D. Iștván.

²¹² Informații Z. Czigher. Armătura vizibilă la intrarea în galerie (Kacsó, *Exploatare*, fig. 8-9) aparține acestei lucrări recente.

de stabilitate și siguranță a terenului n-a putut fi cu siguranță stabilit tocmai datorită faptului că nu există o certitudine asupra extinderii minelor în subteran. Se pare că această zonă este cea mai propice pentru demararea unor cercetări arheologice. Astfel de cercetări pot fi întreprinse și în porțiunea de est a localității, în dreapta și stânga Văii Szenes, în apropiere de presupusul loc de descoperire a depozitului de bronzuri Coștiui I, într-o zonă propice habitatului.

Perieghezele pe care le-am efectuat în primăvara anului 2006 la Coștiui, împreună D. Istvan și Z. Șomcutean, apoi cu D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean, ambele de scurtă durată, nu au prilejuit descoperirea de noi obiective arheologice sau de artefacte. Am remarcat doar existența în colecția școlii a unei cantități mari de ceramică preistorică și romană, ce provenea însă de la Pianu de Jos (jud. Alba)²¹³.

Lit.: v. Fichtel, *Mineralgeschichte II*, 93, 109, 134, pl. I; Magda, *Beschreibung*, 395; Wenzel, *Máramaros*, 323; Pošepný, *Salinen*, 191; **Szathmáry, Tisza**, VasÚj 11, nr. 11, 103; nr. 16, 146 sq.; Preisig, *Bergbau*, 302 sq., 312, 321; **Szilágyi (red.)**, *Máramaros*, 409 sq.; Wenzel, *Bányászat*, 236 sqq.; **Mihályi, Manuscris I**, 17 sqq.; Szilágyi, *Máramarosmegye*, 19, 21; P. Hunfalvy, *Az oláhok története*, I, Budapest, 1894, 174 sq.; Schmidt S., *Kiállítás*, 57 sq.; *Kiállítás 1896*, 150 sq., 154; Mihályi, *Diplome*, 172 sq., nota 1, 618 sq., nota 2; Reményik, *Fémbányászat*, 155 sqq.; Várady, *Máramaros*, 454 sqq.; Várady, *Emlékkönyv*, 305 sqq.; BányKohLap 40, 1, 1905, 52; Pap J., *Adalékok*, 6 sqq.; Schmidt, *Bányászat*, 331; Rákóczy, *Bányászat*, 614; Iványi, *Sóbánya*, 12 sq.; Stanciu V., *Zăcămintă*, 248 („Rona”); Roska, *Borév*, 544; **Stamatiu, Saline**, 311 sq.; Bélay, *Máramaros*, 7, 47; **Doboși, Ocne**, 125 sqq.; Horedt, *Așezarea*, 21 sq.; Popa, *Maramureș*, 131; **Dordea, Wollmann, Exploatarea sării**, 175 sqq.; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 132, 166, 246, 298 sq.; Rusu, *Metbronz II*, 44; A. Constantinescu, *Din istoria industriei românești. Sarea*, București, 1981; Crișan, Cazacu, *Geto-daci*, 195; **Stoica, Gherasie, Sarea**, 79; Demeterová, *Hradiská*, 36; Crișan, *Spiritualitatea*, 339; Kristó, Marosi (red.), *Károly Róbert*, 32; **Wollmann, Minerit**, 245; Iaroslavschi, *Daci*, 44; Györffy, *Máramaros megye*, 114; R. Wolf, *Az erdélyi sóügyek az Apafi korszak végén*, în G. Sipos (ed.), *Emlékkönyv*, 471 sqq.; Zsámboki, *Bányászat II*, 224; Bărbulescu, *Începuturi*, 46; Boroneanț, *Arheologia*, 155; Ciobanu, *Exploatarea sării*, 158 sq.; **S. C. Geoproiect S. R. L. (manager general ing. Sorin Zaharia), Studiul geologic și geotehnic privind caracteristicile terenului necesare la proiect „P. U. Z. – Valea Izei-Rona de Sus (Valea Stejarului-Coștiui)”**, Baia Mare, 2002; Manilici, Manilici, *Piatra*, 265; Dordea, *Exploatarea sării*, 94 sqq.; Wollmann, *ArhInd*, 52; Fodor, *Minerit*, 158; **Wollmann, Marmatia 8/1**, 375 sqq., fig. 1, a, b, fig. 8; Nemeth, Rustoiu, Pop H., *Limes*, 25; Réthy, *Sóbányászat*; Cavruc, Ciugudean, Harding, *Vestigile arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în epoca bronzului*, în Cavruc, Chiricescu (ed.), *Sarea*, *Timpul*, *Omul*, 43; **Kacsó, ExploatăriSare**, 97 sqq., fig. 1-19; Lukács,

²¹³ Aceste materiale se află în prezent în custodie la MJM.

Aknaszlatina, 135 sqq.; Izsó, *Montanisztika*, 114 sqq.; Engel, *Istoria*, 184; Drăgănescu, *Originea sării*, 202, 207; Wanek, Márton, Silye, *Vezető*, 19 sq.; Kacsó, *DateMinerit*, 14 sq.; Réthy, *Bányászat*, 19 sqq.; Réthy, *Ronaszék*, 49 sqq.; Wollmann, *Patrimoniu*, 146 sq.

-Fără alte precizări, A. Filipașcu vorbește despre monede (romane ?) descoperite pe locul unei vechi cetăți.

Lit.: Filipașcu, *Maramureș*, 21; Iaroslavschi, *Daci*, 44.

-În apropiere de castelul Apafi, R. Popa a adunat de la suprafață fragmente ceramice, pe care le datează, cu probabilitate, în secolele XIII-XIV. Pe baza acestor fragmente, cercetătorul a considerat ca posibilă încadrarea începuturilor așezării medievale încă în secolul XIV, deși primele documente scrise referitoare la localitate sunt mai târzii (vezi mai jos). Materialul se află la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Lit.: **Popa**, *Maramureș*, 75.

-După D. Csánki, în localitate a existat o cetate regală, al cărui castelan este menționat într-un document din 1479 („*Castellanus in Ronazeek*”). I. Mihályi și, mai recent, R. Popa vorbesc de un document din 27 septembrie 1474, în care este menționat „*Paulus Magnus castelli de Ronaszek castellani*”. J. Pap afirmă că cea mai timpurie menționare a acestei cetăți este 1468, dar construcția ei a avut loc la o dată mult mai timpurie cu scopul de a apăra ocnele de sare. După T. Koppány, castelul apare pentru prima dată în documente de abia în 1495.

Castelul este cedat, în 1511, împreună cu Cetatea Hust, lui Gábor Perényi. În 1522, cele două cetăți, precum și orașul Sighet ajung în proprietatea reginei Maria (1505-1558), soția lui Ludovic II.

Lit.: Csánki, *Hunyadiak I*, 444; Mihályi, *Diplome*, 522; Pap J., *Adalékok*, 45 sq.; Bélay, *Máramaros*, 48; Popa, *Maramureș*, 75; Koppány, *Kastély*, 204.

XLVIIIb RONA DE SUS

-Pe teritoriul localității, la 50 m de Vârful Gurgoi, la altitudinea de 582 m se află o peșteră ascendentă și descendentă, cunoscută sub denumirea de *Peștera cu Diacaze din Dealul Gurgoi (Gurgoi)*, cu lungimea de 40,7 m, denivelarea de +2,1 m, -5,4 m.

Lit.: Chiș, Minghiraș, *Peșteri*, 30 sq.; **Chiș**, *SighMar*, 99 (foto, scurtă descriere).

XLIX. ROZAVLEA, comună

XLIXa ROZAVLEA

-În ziua de 3 august 1965, R. Popa a găsit pe terasa din stânga Izei, între Rozavlea și Strâmtura, în punctul *Șesul Mănăstirii*, pe platoul *La Luhuri*, mai multe fragmente ceramice atipice, pe care le-a considerat ca fiind neolitice. Încadrarea cronologică propusă trebuie considerată doar ca ipotetică, fragmentele descoperite nepermițând concluzii certe. Materialul se află în colecția MJM.

Lit.: **Popa, Maramureș**, 42, nota 1; Kacsó, *Preistoria*, 55; Bobină, *Cercetări*, 12, nr. 31.

-În raza localității au apărut trei depozite de bronzuri. **A).** Depozitul I, format din două ceturi, dintre care unul cu manșonul găurii de înmănușare drept, partea dinspre tăiș despărțită de corp printr-un prag, neornamentat, celălalt, de asemenea cu manșonul găurii de înmănușare drept, ornamentat cu cinci nervuri orizontale și trei unghiulare, a fost donat de către Kálmán Szaplonczai, în 1899, muzeului din Budapesta (MNMB; nr. inv. 39. 1899. 1-2; în prezent cel de al doilea celt este neidentificabil). Depozitului i-a fost atribuit, greșit, un al treilea celt, care provine de la Chiuzbaia (vezi mai sus Chiuzbaia). Datarea: Bronz târziu 4. **B).** Depozitul II, de mari dimensiuni, descoperit în 1935, a dispărut fără urmă, fără a fi fost consemnat conținutul său. **C).** Depozitul III a fost descoperit, în 1971, la aproximativ 2 km nord-est de localitate, pe dealul *Butan*, la poalele căruia curge un mic pârâu, Valea Spinului, ce se varsă în Iza. Primele piese au fost găsite la suprafață, pe panta sudică a dealului, celelalte la mică adâncime în pământ, ultimele în urma unei săpături nesistematice, efectuate de cadrele didactice de la Școala generală din localitate. De la locul de descoperire au mai fost adunate fragmente ceramice de la două vase, precum și un mic obiect de fier. Apartenența acestuia din urmă la depozit este nesigură.

Imediat după descoperire, piesele au fost împărțite între mai multe persoane, o parte a lor (16 bronzuri și fragmente ceramice) ajungând, prin intermediul profesorului de istorie Dumitru Dunca încă în anul descoperirii la muzeul din Baia Mare, altele fiind duse la Bacău. Prin bunăvoința lui I. Mitrea, și acest lot de piese a fost donat muzeului băimărean. Mult mai târziu, prin anii '80, același muzeu a mai primit încă o piesă de bronz ce îi aparține depozitului. Am verificat locul de descoperire încă în toamna anului 1971 și am constatat că, în mod cert, locul de depunere a depozitului se află în afara vreunei așezări contemporane.

Compoziția depozitului: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, cu partea superioară ruptă, lipsesc părți din tubul de înmănușare, tăișul deteriorat, lung. păstrată 18 cm, greutate. 205 g. **2.** Disc de la un topor cu disc și spin de tip B₃, probabil varianta Dobrocina, lung. păstrată 3,5 cm, greutate. 65 g. **3.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, nefinisat, tăișul deteriorat, probabil în momentul îndepărtării ciotului de turnare, lung. 22,6 cm, greutate. 395 g. **4.** Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Ungureni

(Șanț)-Dragomirești, varianta Dragomirești, cu o adăugire de formă lobată în mijlocul prelungirii mai accentuate, decorată cu două nervuri, lung. 14,4 cm, greut. 362 g. **5.** Pumnal cu limbă la mâner de tip Rozavlea, având păstrată o mică parte din limbă, rupt în două, deteriorat la una din găurile de nit și la tăiș, lung. păstrată 16,5 cm, greut. 60 g. **6.** Pumnal de același tip, fără limba la mâner, rupt în două, lung. păstrată 15,1 cm, greut. 65 g. **7-14.** Celturi zvelte, secțiunea corpului ovală, sub bordura ușor îngroșată a găurii de înmănușare cinci nervuri, lama lărgită înspre tăiș, începutul lărgirii fiind marcat, pe ambele fețe late, de câte două mici praguri laterale, lung. 14,3 cm, 14,3 cm, 14,4 cm, 14,4 cm, 14,4 cm, 14,5 cm, 14,2 cm, 14,4 cm, greut. 150 g, 160 g, 160 g, 140 g, 155 g, 160 g, 145 g, 165 g. **15-21.** Celturi cu plisc, secțiunea corpului rectangulară, exemplarul nr. 17 are un mic orificiu (defect de turnare ?) pe fața îngustă cu tortiță, nr. 20 are dimensiunile mai mici și tortița ruptă din vechime, nr. 21, de asemenea de dimensiuni mai mici și cu tortița ruptă din vechime, are deteriorat manșonul găurii de înmănușare, lung. 13,3 cm, 14,2 cm, 14,2 cm, 13,5 cm, 12,6 cm, 9,7 cm, 8,7 cm, greut. 270 g, 295 g, 290 g, 275 g, 205 g, 125 g, 165 g. **22.** Topor cu aripioare mediane de tip Uriu, lung. 12,1 cm, greut. 205 g. **23.** Seceră cu limbă la mâner, partea dinspre vârf ruptă din vechime, ornamentată pe mâner cu patru nervuri, dintre care trei se continuă pe lamă, după o întrerupere printr-o nervură orizontală, greut. 85 g. **24.** Brățară deschisă, secțiunea rotundă, unul dintre capete deteriorat, neornamentată, diam. interior 6,5 cm, greut. 100 g. **25-27.** Fragmente de turte, greut. 260 g, 345 g, 390 g. **28.** Fragment de limbă la mâner de la un cuțit de fier cu un buton terminal de bronz, lung. păstrată 2,8 cm, greut. 5 g. **29.** Fragmente dintr-un vas cu pereți subțiri, de culoare neagră în exterior, cafenie în interior, pasta cu pietricele și nisip, arderea foarte bună, gâtul înalt, prevăzut în partea inferioară cu o șanțuire circulară, corpul bombat, decorat cu nervuri oblice; lipsesc resturi din margine și fund. **30.** Fragmente atipice de vas. Descoperirea se află în colecția MJM (nr. inv. 689-696, 710-716, 864-877, 19.000). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **A).** *ArchÉrt* 19, 1899, 428; *Jelentés* 1899, 29; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 157; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 157, nr. 350; **Kacsó, Bronzefunde I**, 9, fig. 3, 1; Soroceanu, Lakó, *Dragu*, 192, nr. 29 („depozit nesigur”); Kacsó, *Precizări*, 62; Kacsó, *ColFloth*, 72; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Depozite*, 50, nr. 60. **B).** *Roska, Repertórium*, 239, nr. 59; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 150; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 153, nr. 303; Kacsó, *Precizări*, 63. **C).** Kacsó, *Date I*, 188 sq.; Rusu, *Metbronz II*, 16; Rusu, *Metfier*, 351; László, *Metfier*, 21, nr. 13; Kacsó, *Contributions*, 67; **Kacsó, Mitrea I., DepRozavlea**, 537 sqq.; László, *Eisen*, 56, nr. 14; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 65; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 67 sq., pl. 62, 5-14; Némethi, *Descoperiri*, 119; Glodariu, Iaroslavschi, *Daci*, 12; Kacsó, *Expoziție*, 24, nr. 40; Crișan, *Gîndirea*, 137; Tripșa și alții, *IstMetalurgiei*, 26; Pleiner, *Eisen*, 116; Crișan, Cazacu, *Geto-daci*, 185; Kroeger-Michel, *Haches*, 200, Lista 12, D-809, 202, Lista 13, DEE-923; Bader, *Fibeln*, 20, nota 41; Stoia, *Metalurgia fierului în Hallstatt pe teritoriul României*, Rezumatul tezei de

doctorat, Iași, 1986, 7; Kacsó, *Pumnale*, 245; Boroffka, *Fier*, 55, 70, nr. 23, fig. 6, 2–11; Stoia, *Iron*, 48; Taylor, *Iron*, 77, 79, 69–70, fig. 8, 3; Kacsó, *Crăciunești*, 242; Wanzen, *Tüllenbeile*, 80; Boroffka, *Eisen*, 11, nr. 30; A. Vulpe, V. Lazăr, *Dacia N.S.* 33, 1989, nota 8; Kacsó, *Fémművesség*, fig. 7; Kacsó, *Comori I*, 34 sq.; Stoia, *Descoperiri*, 394; Kacsó, *Asuaj*, 42, nr. 16, fig. 3, 13-14; Gumă, *Epfier*, 264; Stoia, *Probleme*, 351; Hansen, *Metalldeponierungen*, 588 sq., nr. 312; Kacsó, *Depozit*, 16, fig. 6-9, pl. 6; Chidioșan, Soroceanu, *Galospetreu*, nota 17; Iaroslavski, *Daci*, 19; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 73, pl. 58, 699; Kacsó, *Precizări*, 64; Pleiner, *Iron*, 23; Kacsó, *Späte Bronzezeit*, 37; Husar, *Dacia*, 144; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, 347; Wanzen, *Griffzungensicheln*, Katalog, nr. 65; Manilici, Manilici, *Piatra*, 264 („Rozalva”)²¹⁴; Kacsó, *Ungureni*, Lista 2, nr. 20, pl. 8, 3; Kacsó, *Comori II*, foto pe p. 10; Vasiliev, *Istoria*, 13; Kacsó, *ColFloth*, notele 241, 242, 250, 438; Bătora, Rassmann, *Eisenmesser*, 37; Bejinariu, *Bronzuri*, 82; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 351, 357, fig. 11-14; Bratu, *Depuneri*, 333, nr. 959; Terzan, *Lapuș*, 209; Popa C. I., *Turte*, 332, 335, 337.

-În 1911, într-o grădină aflată pe malul Izei au fost găsite, împreună cu fragmente ceramice (de la vasul în care a fost depus inițial tezaurul ?), cca 30 de monede databile în secolele III–II î.e.n., care au fost împărțite între diferiți amatori, o singură monedă de tip Huși–Vovriești (imitație după tetradrahmă a lui Filip II), cu tăietură mare peste gâtul calului, călărețul și calul fiind în profil pe stânga, ajungând într-o colecție specializată, cea a lui Z. Gáloczy, iar de aici în cea a lui dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației. În colecția dr. Kiss se afla și o tetradrahmă de argint de la Thassos descoperită, la o dată neprecizată, tot la Rozavlea.

Lit.: Gohl, *NumKözl* 14, 1915, 71; Pink, *Münzprägung I*, 36; Roska, *Repertorium*, 239, nr. 59; Winkler, *Contribuții*, 90 sq., Tabel IV, nr. 137, 104 sq., Tabel V, nr. 50; Winkler, *Minchich*, 35, nr. 137; Glodariu, *Considerații*, 76, nr. 131; Preda, *Monedele*, 120, nr. 28; Pink, *Münzprägung II*, 110, nr. 278; Glodariu, *Relații comerciale*, 265, nr. 131; Glodariu, *Dacian Trade*, 229, nr. 131; Sășianu, *Moneda*, 145 sq., nr. 100/I–II; Stanciu, *Descoperiri*, 179, nr. 23A și 23B; Kacsó, *ExploatareSare*, 104.

-Fără alte precizări, T. Bud afirmă că în localitate ar fi existat o cetate veche.

Lit.: Bud, *Date*, 46.

-O mănăstire ortodoxă a fost întemeiată în 1661 în raza localității. Ea nu mai era în funcțiune în 1733.

Lit.: Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 218.

-Este posibil ca în punctele de hotar *Arșița*, *Cetățeaua*, *Ciuroi*, *Dâmburi*, *Holom*, *Holomii Vechi*, *În Șesul Mănăstirii*, *Obreja*, *Obrejele de Jos*, *Obrejele de Sub Temeteu Jăzilor*, *Pe Poduri*, *Pe Podurile Ieudului*, *Podereie*, *Podiș*, *Podișoarele*, *Podul Voronicului*, *Podul Vraniței*, *Poduri*, *Podurile*

²¹⁴ Este menționată, greșit, descoperirea unui topor de fier.

Coroastelor, Podurile Popii, Podurile Șugnilor, Zăpodie, Zăpodiile Berestei, Zăpodiile Hâlbocii, Zăpodiile Mănăstirii să fie prezente obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

XLIXb ȘIEU

-În cursul unei periegheze efectuate împreună cu R. Popa, în toamna anului 1971, pe terasa înaltă din stânga Izei, în locul numit *Poduri*, în grădina lui Vasile Coja și Floare Boie, am identificat o așezare din Bronzul târziu cu ceramică neagră-roșie canelată și cu ceramică neagră atât în exterior cât și în interior. Unul dintre fragmentele ce aparțin celei de a doua categorii este decorat cu caneluri înguste și dese, verticale. Tot aici au fost găsite câteva fragmente ceramice medievale.

Mai nou, T. Ivanciuc afirmă că, împreună cu V. V. Vizauer, au găsit pe aceeași terasă, în apropiere de confluența Șieului cu Iza, în mai 2002, o așezare Suciul de Sus. Atribuirea pare hazardată, întrucât același autor afirmă că materialul ceramic recoltat este „*constituit din fragmente atipice, posibil epoca bronzului*”.

Lit.: **László, Gáva I**, 584, nr. 57a (informație C. Kacsó); Ivanciuc T., *Descoperiri*, 282, nr. 28.

-Pe terasa din stânga Izei, în punctul *Podul Ciutei*, am găsit, cu prilejul perieghezei menționate din 1971, mai multe fragmente ceramice preistorice, dintre care cele mai multe sunt atipice. Câteva dintre ele par a indica totuși existența aici a unei așezări din Bronzul târziu.

-În cursul aceleiași periegheze, la confluența pârâului Șieutu cu Iza, în apropiere de pod, pe terasa din dreapta Izei, am identificat urmele unei așezări din Bronzul târziu, marcată, printre altele, de prezența unor fragmente ceramice negre-roșii.

-Pe teritoriul localității au fost descoperite două depozite de bronzuri. **A).** Depozitul I, ieșit la iveală în 1913, ar fi cântărit cca 100 kg. Din depozit au fost salvate: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, foarte probabil varianta Dobrocina, lung. 19 (?) cm. **2.** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Rohod, lung. 26 (?) cm. **3.** Vârf de lance cu vârful și părți din tăiș rupte, tubul de înmănușare prelungit până la vârful și marcat de trei nervuri, două laterale și una mediană, lung. păstrată 18 (?) cm. **4-5.** Brățări deschise, secțiunea rotundă, ornamentate cu creștături, diam. interioare 6,2 (?) cm, 6,5 (?) cm. **6.** Brățară asemănătoare, cu capetele mult îndepărtate, ornamentată cu grupuri de creștături ce alternează cu spații nedecorate, diam. interior 4,8/6,2 (?) cm. Depozitul i-au mai aparținut, se pare, brățări de aur, „peceți” (?), eventual și seceri (ultimele nu sunt menționate în primele informații despre descoperire). Piese se aflau, în 1939, în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției. Soarta lor ulterioară nu este cunoscută. Datarea: Bronz târziu 2. **B).** Depozitul II a fost descoperit, în toamna anului 1971, de către I. Man, la aproximativ 1 km sud-est de localitate, pe locul numit *Dealul Cârștii*, o ridicătură plasată în prelungirea terasei bineconservate din stânga Izei. La poalele dealului, străbătând terasa, curge

Valea Cârstii. Depozitul se afla într-un vas de lut, la mică adâncime în pământ, pe versantul sudic al dealului, aproape de vârful acestuia. Din vasul de lut, spart la descoperire, au fost recuperate fragmente, ce permit doar reconstituirea sa parțială. Este un vas cu corpul bombat, negru în exterior, roșu în interior, neornamentat. Depozitul conține: **1-3.** Celturi cu manșonul drept și îngroșat, secțiunea corpului ovală, trecerea de la corp la lamă marcată printr-un prag, fețele laterale ale lamei fațetate, lama lătită înspre tăișul drept, ornamentate sub manșon cu două nervuri orizontale, iar sub acestea cu un motiv realizat dintr-o nervură în formă de Y flancată de două nervuri verticale, având capetele superioare mai mult sau mai puțin răsfrânte înspre exterior, lung. 10,9 cm, 10,5 cm, 10,4 cm, greutate. 290 g, 280 g, 270 g. **4.** Celt cu manșonul drept și îngroșat, secțiunea ovală, lama lătită înspre tăișul ușor convex, din care lipsește o mică porțiune, ornamentată sub manșon cu două nervuri orizontale, lung. 9,5 cm, greutate. 215 g. **5-6.** Celturi cu manșonul drept și îngroșat, secțiunea ovală, trecerea de la corp la lamă marcată de un prag, tăișul ușor convex, unul dintre exemplare cu tortița ruptă recent, ornamentate sub manșon cu trei nervuri orizontale, sub acestea cu un motiv format din patru nervuri verticale cu capetele superioare răsfrânte spre exterior, iar pe părțile laterale cu aripioare false, lung. 8,8 cm, 8,5 cm, greutate. 125 g, 115 g. **7.** Celt cu manșonul drept și îngroșat, secțiunea ovală, trecerea de la corp la lamă marcată de un prag semicircular, lama lătită înspre tăișul ușor convex, ornamentat pe manșon cu două nervuri orizontale, sub manșon cu trei nervuri orizontale, de cea inferioară atârând un motiv format din patru nervuri unghiulare, lung. 12,1 cm, greutate. 330 g. **8.** Topor cu gaură de înmănușare transversală, ceafa cilindrică terminată într-un disc cu partea centrală ușor ridicată, lama cu secțiunea hexagonală, tăișul drept și ascuțit, ușor deteriorat, lung. 14 cm, greutate. 970 g. **9.** Seceră cu limbă la mâner, vârful rupt din vechime, lama lată și puternic arcuită, muchia limbii și a lamei îngroșată, muchia mânerului alveolată, la fel și nervura laterală de pe ea, aceasta din urmă fiind prelungită ca nervură simplă și pe lamă până aproape de vârf, lăț. lamei 3,9 cm, greutate. 190 g. **10-14.** Seceri de formă semiovală, vârfurile rupte sau deteriorate, la fel și tăișurile, lama mult lătită, muchia limbii și a lamei îngroșată și parțial alveolată, nervura laterală pornită de la bază și prelungită până aproape de vârf de asemenea alveolată, cu excepția exemplarului care are pe limbă un orificiu, lăț. lamei 4,3 cm, 4,2 cm, 4,5 cm, 5 cm, 4,2 cm, greutate. 120 g, 160 g, 185 g, 195 g, 135 g. Descoperirea se păstrează în colecția MJM (nr. inv. 697-708, 721-723). Datarea: Bronz târziu 4.

Lit: **A).** Ilea, *Sighet*, 59; **Popescu, Șieu**, 145 sq.; Roska, *Repertórium*, 240, nr. 3; Berciu, *Ighiel*, nota 2; Popescu, *Prelucrarea*, 240; Rusu, *Bronzehorte*, 206, nr. 70; v. Brunn, *Hortfunde*, 290; Hänsel, *Beiträge*, 192, Lista 52, nr. 12, 193, Lista 53, nr. 10; **Vulpe, Țexte I**, 81, 93, pl. 25, 359, pl. 39, 532 și pl. 81B; Rusu, *Metbronz I*, 528, nr. 67; Mozsolics, *Bronze u. Goldfunde*, 173 sq.; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 75; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 70, pl. 65, 11–16; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 77, nr. 2.117, 107, nr. 75, pl. 48B; Morintz, *Contribuții*, 172, fig. 94, nr. 70; Rusu, *Bemerkungen*, nota 3;

Rusu, Chițu, *Aiud*, nota 5; Kroeger-Michel, *Haches*, 199, Lista 11, D-720; Hansen, *Metalldeponierungen*, 590, nr. 343; Kacsó, *Depozit*, 18; J. Řihovský, *Die Lanzen-, Speer- und Pfeilspitzen in Mähren*, PBF V, 2, Stuttgart, 1996, 66; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 50, 73, pl. 37, 367. 368 și pl. 59, 710; Kacsó, *Precizări*, 63; Kacsó, *Brtârziu III*, 89; David, *Nackenscheibenäxte*, 79, Lista B, nr. 48; Kacsó, *Bronzefunde II*, 82; Kacsó, *ColFloth*, 50; Bratu, *Depuneri*, 352, nr. 1.129. **B).** László, *Gáva I*, 584, nr. 57b (informație C. Kacsó); **Kacsó, *Descoperiri***, 33 sq., fig. 5, 1–15; László, *Gáva II*, 41; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 135, pl. 323, 1–9; Kacsó, *Expoziție*, 25, nr. 45; Wanzek, *Tüllenbeile*, 110; Kacsó, *Fémművesség*, fig. 8; N. Iercoșan, I. Némethi, *Thraco-Dacica* 12, 1991, 60; Kacsó, *Comori I*, 43; Kacsó, în *Metalurgia neferoaselor*, 39 sq., nr. cat. 175-188; Pare, *Beiträge*, 361; Kacsó, *Precizări*, 64; Kacsó, *Comori II*, foto pe p. 13; Gogâltan, *Bronzeverarbeitung*, 344, nota 4; Kacsó, *ColFloth*, 65; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Depozite*, 16, 51, nr. 72; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368 sq., fig. 21-23; Bratu, *Depuneri*, 352, nr. 1.130.

-Celt de tip transilvănean, cu tortița ruptă, probabil descoperire izolată, a fost găsit, în 1971, pe terasa înaltă din stânga Izei, în punctul *Podul Cârștii*, aflat în apropierea *Dealului Cârștii*. În colecția MJM (nr. inv. 724). Datarea: Bronz târziu 2–3.

Lit.: **Kacsó, *Descoperiri***, 32, fig. 5, 16; Wanzek, *Tüllenbeile*, 111; Kacsó, *DepBronz*, 36.

-Pe Valea Șieului se afla satul Poienile Șieului, întemeiat probabil spre sfârșitul secolului XIV.

Lit.: **Popa, *Maramureș***, 95.

-În localitate sunt consemnate punctele de hotar cu denumirile *Cetățeaua*, *Ciuroiul din Mlacă*, *Ciuroiul lui Ștefan Ilenii*, *La Temeteu*, *Obreja*, *Pe Poduri după Mociră*, *Podișoarele*, *Poduri*, *Podurile lui Selischi*, *Podurile Mocirei*, *Podurile Popii*, *Vârful Cetățelei*, *Zăpodie*, *Zăpodii*. Ele ar putea fi interesante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimică***, passim.

L. RUSCOVA, comună

La RUSCOVA

-De pe terasa înaltă de la confluența râului Ruscova cu Vișeu, C. Ivanciuc și T. Ivanciuc au recuperat, în iulie 1996, mai multe fragmente ceramice, pe care le atribuie, cu probabilitate, epocii bronzului.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 279, nr. 15.

-La 1402 este semnalat în raza localității satul Mothyiar.

Lit.: **Suciu, *Dicționar II***, 372.

LI. SARASĂU, comună

Lla SARASĂU

-Un nucleu de silex negru, descoperit într-un loc neprecizat de pe raza localității, aparține, probabil, paleoliticului. Piesa se află în colecția MMSM.

Lit: **Kacsó, *Preistoria***, 55, fig. 1, 1.

-Toporul de cupru de formă rectangulară și cu marginile ușor ridicate, despre care s-a afirmat că provine din comitatul Maramureș, respectiv din Transilvania de Nord, a fost descoperit, se pare, potrivit descrierii, totuși nu foarte clare, din studiul rămas în manuscris al lui I. Mihályi despre preistoria Maramureșului, la Sarasău, în 1871, cu ocazia construirii liniei de cale ferată. A fost în colecția Mihályi, în prezent la MJM (nr. inv. 3.966, nr. vechi inv. 836). Datarea probabilă: Bronz timpuriu.

Lit.: **Mihályi, *Manuscris I***, 12; Hampel, *Bronzkor III*, 38 („Comitat Maramureș”); Junghans, Sangmeister, Schröder, *Kupfer u. Bronze*, 256 sq., nr. 9.115; **Vulpe, *Ărte II***, 65, nr. 333, pl. 37, 333 („Transilvania de Nord”); **Kacsó, *Contribuții***, 135, fig. 1, 7; Kacsó, *Sarasău II*, 62; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 351.

-La marginea vestică a localității, în punctul *Moara*, în apropiere de clădirea morii, R. Popa a identificat o așezare din epoca bronzului. Au fost culese de la suprafață fragmente ceramice decorate cu incizii, caneluri, striuri și motive în relief. Pe baza acestora, așezarea poate fi atribuită culturii Suciu de Sus. Materialele s-au aflat la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București. Informație R. Popa.

Lit.: **Kacsó, *Beiträge***, 59, nr. 21a, fig. 9, 12–15; Kacsó, *Noi descoperiri*, 139, Anexa 1, nr. 138; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 138; Kacsó, *Sarasău II*, 59, pl. 1, 2-5; Pop D., *Petea-Csengersima*, 41, nr. 19.

-În locul numit *După Ștrec* (fig. 242), aflat la cca 300 m sud de punctul *Moară*, pe aceeași terasă a Tisei, despărțite totuși de un pinten de deal ce înaintază mai mult înspre est, micșorând în acest fel lățimea terasei, au fost descoperite, cu prilejul instalării conductei de gaz, resturi de locuire din epoca bronzului. În primăvara anului 2005, în cadrul unor săpături de salvare, am verificat stațiunea în mai multe puncte pe ductul conductei. În niciunul dintre aceste puncte nu am găsit aglomerări mai masive de artefacte sau urme de complexe, cu excepția unei vetre făcute, pe care am reușit să o degajăm doar parțial, și a unui posibil semibordei, de asemenea numai parțial cercetat.

Spre marginea așezării, situația stratigrafică se prezintă astfel: sub stratul vegetal se află un strat de lut negru, gros de 0,30-0,40 cm, cu fragmente ceramice, iar sub acesta apare un lut galben, lipsit de resturi arheologice. Într-un singur loc, pe o porțiune de 2,60 m, se constată o albiere destul de pronunțată a stratului de lut negru, aici fiind prezente un număr ceva mai mare de fragmente ceramice, precum și bucăți mici de cărbune. Este posibil ca aici să fi fost o locuință de tip semibordei.

În zona centrală a așezării, acolo unde terenul se înalță ușor, situația stratigrafică este diferită: sub stratul vegetal se află un strat de lut cenușiu

deschis, de cca 0,20 m grosime, urmat de un strat de lut cenușiu negricios, gros de cca 0,10-0,15 m, ambele lipsite de urme arheologice; ele acoperă un strat de lut cenușiu deschis și un strat de lut cenușiu închis, fiecare având o grosime de cca 0,10-0,15 m, primul conținând doar sporadic materiale arheologice, al doilea o cantitate ceva mai mare; sub acestea se găsește un strat de pământ cu mult pietriș, lipsit de urme arheologice.

Câteva dintre fragmentele ceramice descoperite (fig. 243) poartă tipicul decor incizat Suciul de Sus, iar altele sunt striate. A apărut și un număr mic de fragmente de culoare neagră în exterior, roșie în interior.

Chiar dacă punctele *Moară* și *După Ștrec* sunt plasate pe aceeași terasă bine dezvoltată din stânga Tisei și se află la o distanță de numai 300 m unul de altul, descoperirile apărute acolo, deși reprezintă mărturiile aceleiași epoci și aceleiași culturi, aparțin, probabil, la două așezări diferite, eventual ușor diferențiate din punct de vedere cronologic. De altfel, între cele două puncte se interpune o porțiune ce pare lipsită complet de mărturii arheologice, după cum s-a constatat în urma verificării șanțului conductei de gaz.

Lit.: Pop D., *Considerații*, 78, nr. 141; **Kacsó, *Sarasău II***, 59, pl. 2-4; Pop D., *Petea-Csengersima*, 40, nr. 18.

-La nord-vest de localitate, în zona colinară, la cca 300 m în amonte de punctul *Zăpodie*, în locul numit *Lazu Mare*, au fost descoperite, cu prilejul unui sondaj de verificare efectuat de M. Zdroba în 1966, urmele unei așezări din epoca bronzului. De aici au fost recoltate mai multe fragmente ceramice decorate cu striuri, ce aparțin, foarte probabil, culturii Suciul de Sus. În același punct au apărut și resturi de locuire medievale, asemănătoare celor de pe *Zăpodie*. Materialele erau păstrate la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Lit.: **Kacsó, *Beiträge***, 59, nr. 21b (informație R. Popa); Popa, Harhoiu, *Mărturii*, nota 7; Kacsó, *Noi descoperiri*, 139, Anexa 1, nr. 139; Kacsó, *Mărturii*, 33; Pop D., *Considerații*, 77 sq., nr. 139; Kacsó, *Sarasău II*, 59 sq.

-Dintr-un punct neprecizat de pe raza localității provin mai multe fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin culturii Suciul de Sus. Ele se păstrează în colecția MMSM. Informație Gh. Todinca.

Lit.: **Kacsó, *Sarasău II***, 60, pl. 1, 1.

-La nord-vest de localitate, în zona în care pantele ce coboară din munți ajung foarte aproape de malul stâng al Tisei, formând un culoar strâmt numit *Vaşcapău*, F. Nistor a cules, de la suprafață, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, marea majoritate atipice, dintre care multe sunt arse secundar sau sunt chiar deformate de foc. Fragmente din partea inferioară a două vase sunt ornamentate cu linii incizate. Ele indică prezența în acest loc a unei așezări Suciul de Sus. Tot în acest punct au apărut două fragmente ceramice de culoare neagră în exterior, roșie în interior, care aparțin, probabil, unei etape mai recente de existență a așezării. În colecția MMSM.

Punctul, ca loc ce a furnizat vestigii arheologice, este menționat deja de I. Mihályi și de T. Bud. Cu ocazia periegezei efectuate împreună cu R. Popa, în primăvara anului 1971, am găsit aici doar câteva fragmente ceramice atipice.

Lit.: **Mihályi, *Diplome***, 20 sq., nota 2; **Bud, *Date***, 61; Kacsó, *Sarasău I*, 379; Kacsó, *Noi descoperiri*, 116, 139, Anexa 1, nr. 140; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 140; **Kacsó, *Sarasău II***, 60, pl. 1, 6-12. Informații suplimentare Gh. Todinca.

-Pe teritoriul localității au ieșit la iveală mai multe depozite de bronzuri. Datele cu privire la ele nu sunt suficient de clare, astfel că stabilirea conținutului lor este problematică, chiar și caracterul de depozit al unora dintre ele fiind nesigur. **A).** Depozitul I, incert, i-au fost atribuite piesele care au fost descoperite, potrivit lui J. Hampel, la Sarasău în anul 1863: **1.** Brățară deschisă, secțiunea rotundă, ornamentată cu grupuri de creștături ce alternează cu grupuri de triunghiuri hașurate, alăturate, diam. interioare 6,2/6,5 cm, greut. 76 g. **2.** Celt. **3.** Bară de bronz cu capetele îngustate, secțiunea pătrat-rotunjită, lung. 16,8 cm, 88 g. Piesele s-au aflat în colecția Mihályi, în prezent fiind identificate cu siguranță doar brățara și bara, care se păstrează la MJM (nr. inv. 228, 3.967). După I. Mihályi, brățara și bara au fost descoperite în 1870, dar tot el menționează că bara a figurat în expoziția de la Paris din 1867. Datarea probabilă: Bronz târziu **2.** **B).** Depozitul II, descoperit în 1872, în punctul *Vaşcapău*, era format dintr-un număr mare de piese, care s-au pierdut fără vreo urmă. **C).** Depozitul III, format din topoare cu disc și spin, a ieșit la iveală în timpul arăturilor cu tractorul, în 1961, pe terasa superioară stângă a Tisei, la cca 300 m nord de șoseau națională Sighetu Marmației–Satu Mare (DN 19), la km 5–6, pe drumul de care zis *Răstoace*, în punctul *Coceniștea*, pe atunci proprietatea G.A.S. Sighetu Marmației. Piesele au fost recuperate de la descoperitori în mai multe rânduri de către F. Nistor. Ulterior, în apropiere de acest punct, în locurile numite *Pe Zănoage*, *Pe Țărmure*, respectiv în vecinătatea imediată a cimitirului de lângă calea ferată, au mai fost descoperite trei topoare, care au fost depuse la școala din localitate. Deși acestea din urmă au fost salvate din locuri diferite de *Coceniștea*, este posibil ca ele să aparțină depozitului descoperit în 1961. Pentru această posibilitate pledează patina lor, anii când au fost identificați, 1969, 1971, respectiv o dată neprecizată după 1961, apropiați de anii de achiziționare a pieselor depozitului, precum și vecinătatea locurilor lor de apariție. Mai târziu, la aceeași școală au ajuns încă două topoare, despre care lipsesc orice fel de informații, dar care, judecând după patina lor, s-ar putea să provină din același depozit. Desigur, nu poate fi exclusă nici posibilitatea ca cele cinci topoare să reprezinte depuneri izolate în apropierea locului de depunere a unui depozit format din aceeași categorie de obiect. Cele 15 topoare, mai mult sau mai puțin deteriorate, sunt: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, nefinisat, lama deplasată față de axul central, puternic deteriorat la tubul de înmănușare, o parte a discului și vârful spinului rupte, tăișul deteriorat, lung. 23,4 cm, greut. 421 g. **2.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, spinul ușor deteriorat, discul asimetric față de

axul central și cu un defect de turnare, lung. 22 cm, greutate. 488,5 g. **3.** Topor de același tip și aceeași variantă, finisat doar parțial, vârful spinului rupt din vechime, defect de turnare pe disc, pe tăiș un rest de ciot de turnare, lung. 21 cm, greutate. 393,5 g. **4.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, partea cu disc și spin ruptă recent, defecte de turnare pe tubul de înmănușare, tăișul ușor îndoit prin batere cu ciocanul, lung. păstrată 16,1 cm, greutate. 303 g. **5.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, deteriorat la disc și la tăiș, acesta din urmă și cu un rest de la ciotul de turnare, lung. 23,4 cm, greutate. 420,5 g. **6.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, cu un rest al ciotului de turnare pe tăiș, lung. 22,1 cm, greutate. 468,5 g. **7.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, partea cu disc și spin și o porțiune din tăiș rupte din vechime, rest al ciotului de turnare pe tăiș, lung. păstrată 20,6 cm, greutate. 323 g. **8.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, discul puternic îndoit, ciotul de turnare neglijent îndepărtat, producând deteriorarea tăișului, lung. 22,7 cm, greutate. 495,5 g. **9.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, lama ruptă din vechime aproape de tubul de înmănușare, lung. păstrată 12,7 m, greutate. 363,5 g. **10.** Topor de același tip, varianta Breb, finisat, fiind totuși vizibile cusăturile de turnare pe lamă, pe tubul de înmănușare și pe bara de sub disc, lama ușor îndoită, tăișul ascuțit, aici fiind prezent un rest al ciotului de turnare, lung. 22,9 cm, greutate. 419,5 g. **11.** Topor de același tip, varianta Cehăluț, nefinisat, vârful spinului rupt recent, discul puternic deteriorat din vechime, lama ușor îndoită, tăișul neascuțit și cu un rest al ciotului de turnare, lung. 24,4 cm, greutate. 333 g. **12.** Topor de același tip și aceeași variantă, nefinisat, o parte a discului, vârful spinului și o parte a tăișului rupte din vechime, cealaltă parte a tăișului ruptă recent, defect de turnare pe lamă, lung. 24,4 cm, greutate. 466 g. **13.** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Sarasău, nefinisat, restul ciotului de turnare vizibil pe tăișul neascuțit, o scurtă nervură pe una dintre fețele barei de sub disc, lung. 23,1 cm, greutate. 505,8 g. **14.** Topor de același tip și aceeași variantă, parțial finisat, rupt în două din vechime imediat deasupra manșonului găurii de înmănușare, care este de asemenea rupt din vechime la unul din capete, aici fiind și deteriorat recent, restul ciotului de turnare vizibil pe tăișul neascuțit, trei nervuri pornite de la tăiș și prelungite până sub disc, lung. 21,8 cm, greutate. 426 g. **15.** Topor de același tip și aceeași variantă, parțial finisat, partea superioară ruptă din vechime, ciotul de turnare îndepărtat neglijent, producând deteriorarea tăișului, lung. păstrată 20,3 cm, greutate. 377,5 g. Depozitul se păstrează la MMSM (nr. inv. 4.680-4.689; cele cinci piese transferate de la Școala din Sarasău nu sunt încă inventariate). Datarea: Bronz târziu 2.

Analiza cantitativă a piesei nr. 3 din depozitul I (după Junghans, Sangmeister, Schröder):

Sn	Pb	As	Sb	Ag	Ni	Bi	Au	Zn	Co	Fe
3,6	0,18	1,05	0,88	0,05	0,7	0,021	0	0	0,05	++

Lit.: **A).** *Catalogue spécial*, 207; **Lehoczky**, *Nagygyűlés*, 294; **Magyar orvosok**, 165; **Mihályi**, *Manuscris I*, 15, 22; **Hampel**, *Trouvailles*, 98;

Hampel, *Bronzkor II*, 137; **Kacsó, *Contribuții***, 135, 138, fig. 1, 8 și fig. 4, 2; Kacsó, *Depozit*, 21 sq.; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 49, nr. 335, pl. 35, 335; Kacsó, *Precizări*, 62; Kacsó, *Sarasău II*, 60; **B). Mihályi, *Diplome***, 139, nota 5; Kacsó, *Precizări*, 45, 62; Kacsó, *Sarasău II*, 60; **C). Rusu, *Bronzehorte***, 206, nr. 63; **Nistor, Vulpe, *Bronzuri***, 182, fig. 1B și 2A; **Vulpe, *Äxte I***, 85, nr. 424-429, 86, nr. 452, 91, nr. 497-499, pl. 30, 424-429, pl. 32, 452, pl. 36, 497-499 și pl. 81A; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 179; **C. Kacsó, N. Bura, *ActaMusNap*** 11, 1974, 1 sqq.; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 66 („Sarasău II”); Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 68, pl. 63, 1-4; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 106, nr. 65, pl. 44D; Morintz, *Contribuții*, 172, fig. 94, nr. 63; Müller-Karpe, *Handbuch IV*, 229; Kroeger-Michel, *Haches*, 198, Lista 10b, D-607, D-617, D-618, D-619, D-620, 202, Lista 13, E-931, E-932, E-939, fig. 23, a. b; Schumacher-Matthäus, *Studien*, 151, 218, Lista 14, nr. 19; Hansen, *Metalldeponierungen*, 589, nr. 329; Kacsó, *Läschia*, 134 sqq., Lista 1, nr. 19; Kacsó, *Depozit*, 16 sq.; Bader, *Bronzefunde*, 279; **Kacsó, *Precizări***, 64; Vachta, *Studien*, 120, Lista V. 1. 2., nr. 16; **Kacsó, *Sarasău II***, 60 sqq., pl. 5-10; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 357; Bratu, *Depuneri*, 337, nr. 988 („Sarasău II”; 13 topoare); Kacsó, *Topoare*.

-Descoperiri izolate de bronzuri: **1).** Daltă îngustă, descoperită înainte de 1896. **2).** Spadă lungă și lată, descoperită în 1863, nu departe de locul în care a ieșit la iveală tezaurul de aur, a fost în colecția Endre Csorba, în prezent pierdută. **3).** Spadă cu disc la mânerul plin, cu garda deteriorată și refăcută în epocă modernă, când s-a și introdus, pentru o fixare mai bună, un material din stofă între gardă și lamă, aceasta din urmă fiind și scurtată, patina îndepărtată încă în secolul XIX, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 208). **4).** Capăt de centură, descoperit în 1870, a fost în colecția Mihályi, acum la MJM (nr. inv. 229). Fragmentul face parte dintr-o piesă care era, în momentul descoperirii, fie întreagă, cum afirmă I. Mihályi cu ocazia primei sale menționări (1883), fie ruptă în mai multe bucăți, după cum spune același autor în lucrarea sa rămasă în manuscris. Un fragment de centură a fost analizat, la puțină vreme după descoperire, de către chimistul Emil Polacsek de la Fabrica de chimicale și sodă maghiaro-elvețiană (din Sighetu Marmăției ?), pentru a-i stabili compoziția. Potrivit relatării lui I. Mihályi, bronzul din care era confecționată centura era un aliaj de cupru și zinc. Întrucât piesele de acest fel sunt prezente aproape în exclusivitate în depozite, ele lipsind din categoria descoperirilor izolate, este posibil ca și exemplarul de la Sarasău să fi aparținut unui depozit.

Lit.: **1).** **Hampel, *Bronzkor III***, 30. **2).** Rómer, *Szarvasszó*, 39 (scrisoarea lui J. Mihályi); Rómer, *Krónika* 2, 182, nr. 925; Kacsó, *Contribuții*, 139, nota 15; Kacsó, *Precizări*, 65; **Kacsó, *Spade***, 211, nr. 15; Kacsó, *Sarasău II*, 62; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368. **3).** **Lehoczky, *Nagygyűlés***, 294; **Hampel, *Bronzkard***, 51, fig. 10-11; **Magyar orvosok**, 165; **Mihályi, *Manuscris I***, 11; Hampel, *Trouvailles*, pl. 21, 7a, b; Hampel, *Bronzkor I*, pl. 21, 7a, b („Sighetu Marmăției”); Hampel, *Alterthümer*, pl. 21,

7a, b („Sighetu Marmăției”); Hampel, *Bronzkor II*, 84 sq. („Comitat Maramureș”); Hampel, *Bronzkor III*, 87 („Comitat Maramureș”), 103 („Sighetu Marmăției”); Pulszky, *Archaeologia I*, 154, pl. 44, 7a, b („Sighetu Marmăției”); **Kacsó, Contribuții**, 135, fig. 4, 4; Bader, *Schwerter*, 139, nr. 334, pl. 37, 334; Kacsó, *Oncești*, 52, fig. 4; Kacsó, *Precizări*, 65; Kacsó, *Spade*, 211, nr. 16; Kacsó, *Comori II*, foto pe p.12; Kacsó, *Sarasău II*, 62; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368; Bratu, *Depuneri*, 396, nr. 209. **4). Mihályi, Máramaros; Mihályi, Manuscris I**, 13 sq.; Roska, *Borév*, 544 („Comitat Maramureș”); **Kacsó, Contribuții**, 135, 142, fig. 4, 3; Kacsó, *Precizări*, 65; Kacsó, *Sarasău II*, 62.

-Apărătorul de braț de tip Apa din colecția Mihályi (în prezent la MJM, nr. inv. 201), menționat de mai mulți autori (F. Rómer [el indică, chiar în două locuri, și localitatea reală de descoperire], D. Popescu, A. Mozsolics, B. Hänsel, T. Bader, G. Schumacher-Matthäus) ca provenit de la Sarasău, a fost descoperit, în 1860, la nord de Tisa, în localitatea Biserica Albă (astăzi Belaia Cerkov, Ucraina).

Lit.: Rómer, *Krónika 3*, 197, nr. 1072, fig. b; Popescu, *Bronzezeit*, 124, fig. 49, 2; Mozsolics, *Bronzefunde*, 164; Hänsel, *Beiträge*, 213, Lista 102, nr. 11; Bader, *Apărătorul de braț*, 86, 99, nr. 68, fig. 2; Schumacher-Matthäus, *Studien*, 119; pentru localizarea corectă vezi Rómer, *Kalauz*, 120; Rómer, *Krónika 2*, 171, nr. 869; Lehoczky, *Nagygyűlés*, 294; *Magyar orvosok*, 165; Mihályi, *Manuscris I*, 15; Roska, *Repertórium*, 85, nr. 13; **Kacsó, Contribuții**, 135, 140, fig. 4, 1; Kacsó, *Comori I*, 29; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 36, nota 57; Kacsó, *Precizări*, 65; David, *Studien*, 492; Kacsó, *Mărturii*, pl. 67; Kacsó, *Comori II*, foto pe p. 9.

-Tezaur de aur descoperit în primăvara anului 1847. Potrivit datelor furnizate de I. Mihályi, tezaurul a ieșit la iveală pe la mijlocul pantei unui deal, la sud de casa lui J. Mán, la 200 de pași de calea ferată, în urma unor precipitații abundente. Acest loc se află la vest de localitate, pe dealul *Válcéluse*, înălțat în prelungirea terasei înalte din stânga Tisei și la cca 400 m sud-est de punctul *Zăpodie*, în apropiere de Valea Sarasăului. Dealul *Secătura*, unde am plasat locul de descoperire a tezaurului, potrivit unor informații primite de la localnici, se găsește în realitate doar în imediata apropiere a acestui punct. După unele date, împreună cu piesele de aur au apărut și obiecte de bronz. Cu ocazia unei cercetări de suprafață, pe care am efectuat-o, în mai 2001, împreună cu C. Gaiu, D. Pop și M. Rotea, am stabilit că locul de depunere s-a aflat fără îndoială în afara perimetrului vreunei așezări contemporane, totuși doar la câteva sute de metri sud-vest de așezarea din punctul *Moara*, respectiv sud-est de așezarea din punctul *Lazu Mare*.

O parte a tezaurului a ajuns în colecția MNMB, o altă parte la familia L. Mán, proprietara locului unde a apărut descoperirea. Cea mai mare parte a sa a dispărut însă fără urmă, piesele fiind fie împărțite între locuitori ai Sarasăului și Sighetului care, la aflarea veștii apariției tezaurului, au săpat la locul descoperirii, fie înstrăinate chiar de autorități, care le-au confiscat fără acte

oficiale. Se știe doar că numai de la primul descoperitor au fost confiscate obiecte de aur în greutate de 9 pfunzi (aproximativ 4,5 kg). După moartea lui L. Mán, survenită la puțin timp după descoperirea tezaurului, piesele ce i-au revenit au fost moștenite de cei trei copii ai săi. I. Mihályi afirmă că, în afara pieselor moștenite de mama sa, care au fost descrise de F. Rómer, tezaurului i-au mai aparținut două brățări masive, fiecare având diametrul de 7–8 cm, identice brățărilor de la Călinești, care au ajuns la ceilalți doi moștenitori. Soarta lor nu este cunoscută, în cadrul familiei Iurca – una dintre moștenitoare – se păstrează însă și astăzi amintirea piesei provenite de la Sarasău, despre care se crede că a fost transformată, pe la sfârșitul secolului XIX, în bijuterie²¹⁵. Despre piesele aflate în colecția Mihályi s-a crezut, de asemenea, mult timp că sunt definitiv pierdute. Cele mai multe dintre acestea (fig. 244-245) se păstrează însă și în prezent la Sighetu Marmăției; după succesive moșteniri, ele au ajuns în proprietatea profesorului Petre Mihalyi, iar după moartea acestuia, survenită în anul 2001, în proprietatea fiicei acestuia. O piesă din colecția Mihályi, și anume o verigă deschisă, decorată până aproape de capete cu creștături dese, diam. 2,2 cm, gros. 0,2 cm, a ajuns în colecția F. Nistor (informație A. Vulpe). Nu există date cu privire la locul său actual de păstrare. MNMB a achiziționat patru discuri spiralice, un fragment de la o placă terminală a unui disc spiralic, trei pandantive din placă, două verigi mai mari, dintre care una avea secțiunea rombică (în prezent neidentificabile), 86 de verigi crestate (în prezent se păstrează 81), 164 de perle de diferite dimensiuni (în prezent se păstrează 43). În colecția Mihályi se găseau opt discuri spiralice (în prezent se păstrează șase), placa terminală a unui disc spiralic, opt verigi crestate (în prezent se păstrează trei), 452 de perle de diferite dimensiuni (în prezent se păstrează 250). F. Pulszky amintește o piesă – un disc spiralic – care ar fi ajuns, încă în secolul XIX, în colecția Forman din Anglia.

Două dintre perle au fost analizate de chimistul Emil Polacsek. Piesele conțineau, potrivit datelor lapidar comunicate de către I. Mihályi, pe lângă aur, doar urme de cupru.

Datarea tezaurului: Bronz târziu 2.

Lit.: **Rómer, Szarvasszó**, 37 sqq.; Rómer, *Kalauz*, 39 sqq., 120, fig. 62, 66–67, 70–72; *Illustrierter Führer in der Münz- und Alterthumsabteilung des Ungarischen National Museums*, Budapest, 1873, 28, fig. nr. 139; Gooss, *Skizzen I*, 491, 493, pl. 9, 8; Lehoczky, *Nagygyűlés*, 294; Gooss, *Skizzen II*, 64; *Magyar orvosok*, 165; Tocilescu, *Dacia*, 814, fig. 27 și pl. F, 7. 9–10; **Mihályi, Máramaros**; **Mihályi, Manuscris I**, 23; **Mihályi, Manuscris II**, nr. 2–4; **Hampel, Trouvailles**, 97 sq., pl. 46; **Hampel, Bronzkor I**, pl. 46; Hampel, *Alterthümer*, pl. 46; Téglás, *Erdélyi medencze*, 186; Téglás, *ArchÉrt* 8, 1888, 122; S. Márki, *Századok* 23, 1889, 72; Téglás, *Fémbányászat*, 389; **Hampel, Bronzkor II**, 137 sqq.; Téglás, *Dácia*, 409; Pulszky, *Aranyleletek*, în *A Pallas nagylexikon*, II, Budapest, 1893, 34; Pulszky, *Archaeologia I*, fig. 60; Pulszky,

²¹⁵ Informație M. Dăncuș.

Archaeologia II, 74, nota 1; Téglás, *Aranybányászat*, 822; Mihályi, *Diplome*, 20 sq., nota 2; H. Schmidt, *ZfE* 36, 1904, 619, nota 1; Hampel, *Führer*, 60; Bud, *Date*, 61; **Pârvan**, *Getica*, 327, 329, 440 sq., 444, 447, 452, 758, 771, fig. 212–216; Roska, *Borév*, 544; Lecca, *Dicționar*, 460; Roska, *Repertorium*, 256, nr. 36; Mozsolics, *Velem*, 39; **Popescu**, *Prelucrarea*, 198, 228, fig. 141; Zaharia, *Dacia N.S.* 3, 1959, 126, fig. 13, 5; Popescu, *Tezaure I*, 404 („Sărăsău”); **Mozsolics**, *Goldfunde*, 15 sqq.; Rusu, *Lăpuș*, 678 („Sarácsău”); Popa, *Șantierul Sarasău*, 610; Mansfeld, *Goldringe*, 14 sq., Tabel 1, nr. 16 („Sărăsău”); **Rusu**, *Metaur*, 48, nr. 52, pl. 2, 1 și pl. 3, 1; Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde*, 206, pl. 91–92; Dumitrescu, *Arta*, 407, fig. 442; Popescu, *Tezaure II*, 48 sqq.; Hardmeyer, *Gold*, 127; T. Kovács, *A bronzkor Magyarországon*, Budapest, 1977, 97, pl. 64; Kacsó, *BrTîrziu I*, 12; **Kacsó**, *Sarasău I*, 371 sqq., fig. 1–4; Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu, *Prehistory*, 47; Roman, Sîntimbrean, Wollmann, *Aurari*, fig. 2; Schumacher-Matthäus, *Studien*, 78; Dumitrescu, Vulpe, *Dacia*, 80; Kacsó, *BrTîrziu II*, 47; Kacsó, *Comori I*, 30 sq.; Kemenczei, *Arany*, 66, 73, 124, cat. 54, fig. de la p. 63 și fig. 40; Kacsó, *Preistorie*, 59; Kacsó, *BrTîrziu III*, 86; Kacsó, *Späte Bronzezeit*, 32 sq.; Husar, *Dacia*, 113; Dergačev, *Metallfunde*, 109; Réthy, *Ércstelep*, 399; *A Magyar Nemzeti Múzeum régészeti kiállításának vezetője Kr. e. 400 000-Kr. u. 804*, 2002, 65, fig. 43; Rotea, *Preistoria*, 48; Rotea, *Metallurgy*, 706, fig. 5; Réthy, *Aranymosás*²¹⁶; Boroffka, *Resurse*, nota 4; Rotea, *Pagini*, fig. 31; Kacsó, *Sarasău II*, 63 sq., pl. 11; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368, fig. 24.

-Este menționat și ilustrat un mic inel de aur cu capetele subțiate și apropiate, ornamentat cu creștături, care s-a aflat în colecția Mihályi. Deși este publicat separat de piesele din tezaurul descoperit în localitate în 1847, este posibil ca inelul să aparțină acestui tezaur.

Lit.: **Rómer**, *Krónika* 3, 197, nr. 1072, fig. a; Kacsó, *Sarasău II*, 64.

-Pe partea stângă a Văii Sarasăului, la cca 1,5 km de vărsarea ei în Tisa, pe un teren folosit ca livadă, ce coboară în pantă ușoară spre sud-est, în punctul *Zăpodie*, pe o suprafață de aproximativ 10 ha, au apărut urme de locuire din mai multe epoci. Primele cercetări au început aici, sub conducerea lui R. Popa, în anul 1966 și au continuat în mai multe campanii, din colectivul de cercetare făcând parte, în diferite etape, M. Zdroba, R. Harhoiu și Georgeta M. Iuga. Alături de ei au lucrat pe șantier numeroși studenți. Săpăturile de după anul 1976 au fost efectuate de Georgeta M. Iuga.

Nivelul de locuire cel mai vechi de pe *Zăpodie* aparține primei epoci a fierului. Acest nivel este dificil de diferențiat de solul viu, datorită aspectului și culorii lor aproape identice. Grosimea nivelului nu depășește decât în mod excepțional 0,10–0,20 m, fiind mai consistent și mai ușor de delimitat în apropierea complexelor ce-i corespund. Din păcate, aceste complexe (gropi, vetre, urme de locuințe) au fost doar menționate, fără a fi descrise, astfel că nu pot fi precizate nici numărul, nici caracteristicile lor. În afara unei piese de bronz fragmentare (teacă sau vârf) (fig. 251, 5), singurele materiale arheologice

²¹⁶ Sunt comunicate date incomplete despre compoziție.

din nivelul preistoric sunt fragmentele ceramice, cele mai multe corodate (fig. 246-251, 1-4). Au putut fi reconstituite doar puține vase, printre acestea numărându-se și unul de mari dimensiuni de culoare roșiatică, cu gâtul înalt și corpul bitronconic, ornamentat cu butoni și caneluri (înălț. 59 cm). Majoritatea fragmentelor provin de la oale din pastă grosolană, slab arse, decorate cu brăuri alveolate. Puținele fragmente din categoria semifină aparțin unor străchini și castroane. Așezarea datează din Hallstattul târziu, foarte probabil secolele V-IV î.e.n.

Următoarea etapă de locuire de la Sarasău-Zăpodie datează din secolele IV-V e.n., fiind reprezentată de o locuință de suprafață (fig. 252), care a fost sesizată sub forma unei pete de sol pigmentat cu cărbune și fragmente mici de chirpici, printre acestea aflându-se un grup de pietre mari înroșite în foc, precum și o placă de gresie de dimensiuni mai mari (43/38 cm), de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite. Acestea constituiau, foarte probabil, vatra locuinței. Materialul arheologic descoperit aici este format din fragmente ceramice, o mărgică tubulară din sticlă alb-verzuie, o mărgică rotundă din sticlă și două cute din piatră de râu (fig. 253). Fragmentele ceramice, destul de numeroase, aparțin unor vase modelate la roata rapidă: ulcele, castroane, vase de provizii, unele de tradiție provincial-romană. Au apărut și câteva fragmente atipice, lucrate cu mâna, a căror apartenență la acest complex este nesigură.

Din așezarea medievală de la Sarasău-Zăpodie (fig. 254) au fost dezvelite 35 de locuințe. Cele mai vechi aparțin ultimelor secole ale mileniului I sau începutului mileniului II, iar cele mai recente secolului XIII. Una dintre locuințele timpurii avea un plan aproximativ circular cu diametrul de cca 3,50 m, în centrul ei fiind plasată o groapă ce se adâncea până la 0,50 m, având lungimea de aproximativ 2 m și lățimea de 0,70-0,80 m. În ea s-au aflat multe pietre de râu arse, unele sparte în foc, cărbune și o cantitate relativ mare de fragmente ceramice. În inventarul locuinței, în afara fragmentelor ceramice ce provin de la 30-40 recipiente, au mai fost găsite câteva fragmente de zgură de fier, precum și jumătatea unei cute din gresie. Dintre formele de vas identificate se remarcă testurile și tăvițele modelate cu mâna, câteva cu pereți masivi, groși de 1,8-2 cm și cu diametrul gurii ajungând până la 25-30 cm, oalele-borcan modelate la roata înceată sau cu mâna, ornamentate cu incizii orizontale distanțate sau dese, trasate uneori sub formă de fascicule, pe trei exemplare apărând și unul sau două registre de linii scurte oblice practicate la limita superioară a umerilor respectivelor recipiente, mai rar fiind prezent decorul vălurit, constând dintr-o linie simplă în val sau dintr-un fascicul de linii în val trasate cu piaptănul. Locuințele mai recente erau de formă rectangulară, cu dimensiunile laturilor cuprinse între 3,50 și 4,50 m. În umplutura fiecăreia dintre ele s-au găsit pietre de râu arse, iar în câteva cazuri chiar adevărate „pietrare”, cu o cantitate foarte mare de bolovani (mulți spărți în foc), acoperind suprafața unei vetre mici cu latura de 0,80-1 m. În apropierea vetrelor se afla câte o groapă adâncită în podea, ce cuprindea pietre de râu arse, mult cărbune și fragmente ceramice, uneori vase întregibile. În fața uneia dintre locuințe, plasată

aproximativ central pe *Zăpodie*, a fost depistată o groapă umplută cu o scursură de pământ negru cu mult cărbune, ceramică, foarte multe bucăți de zgură de fier și două lame de cuțit din fier. Toate acestea semnifică în mod cert activitatea unui atelier de fierar. Materialele arheologice recoltate din aceste locuințe sunt cantitativ destul de reduse, dovadă probabilă a unei părăsiri neprecipitate a așezării. Ele constau din câteva unelte: lame de cuțit și alte obiecte de fier foarte oxidate, cute pentru ascuțit cuțite, lucrate din piatră de râu sau de carieră (una dintre ele este de formă paralelipipedică și este ornamentată la un capăt cu o cruce), fusaiole și mici cilindri alungiți, perforați longitudinal, lungi de 4–8 cm, toate din lut ars (fig. 255), ultimii folosiți, eventual, ca greutate la o instalație de țesut, precum și o gamă destul de variată de ceramică lucrată la roată sau cu mână: țesturi, tăvițe, oale de dimensiuni foarte diferite, predominând cele cu o capacitate de 4–8 litri, decorate cu striuri, caneluri, incizii, impresiuni „cu unghia”, împunsături etc. (fig. 256-258). O parte a ceramicii a fost modelată la o roată perfecționată, manevrată, foarte probabil, cu piciorul. S-a apreciat că datarea acestora nu poate fi coborâtă sub secolele XII–XIII.

Materialul arheologic descoperit se păstrează la MJM și la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Cu prilejul cercetărilor din anul 1968 au fost sondate și punctele de hotar *Dăbrăuț* și *Vâlcelușe*. Lipsesc informațiile cu privire la rezultatele obținute.

Lit.: Popescu, *Dacia N.S.* 11, 1967, 371, nr. 94; Popescu, *SCIV* 18, 1967, 534, nr. 94; Popescu, *Fouilles 1967*, 436, nr. 106, 107; Popescu, *Săpături 1967*, 692, nr. 106, 107; Popescu, *Fouilles 1968*, 529, nr. 133; Popescu, *Săpături 1968*, 494, nr. 132; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 102 (informație R. Popa); **Popa, Maramureș**, 19, 52 sq.; **Popa, Șantierul Sarasău**, 601 sq.; Popa, *Sarasău*, *Marmatia* 2, 1971, 369, 370; Babeș, *Fouilles 1970*, 156, nr. 157; Dumitrescu, *Fouilles*, 140, nr. 263; Popa, *Valea Bistrei în secolele XIII-XIV. Cercetări documentare și arheologice în nordul Bihorului, în Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, 218; Pascu, *Voievodat I*, 172; Morintz, *Fouilles 1972*, 389, nr. 131; Horedt, *Morești*, 66; Kacsó, *Expoziție*, 27 sq., nr. 55-56; Némethi, *Dacia N.S.* 26, 1982, 132, fig. 20, 1-2; Rusu, *Pietroasele*, fig. 1, nr. 254; Horedt, *Siebenbürgen*, 144; Popa, *Țara Hațegului*, 211, nota 40; **Popa, Harhoiu, Mărturii**, 249 sq.; Harhoiu, *Völkerwanderungszeit I*, 199; Stanciu, *Descoperiri*, 179, nr. 24; Stanciu, *Lăpușel*, nota 13, 300; Stanciu, Matei, *ActaMusPor* 18, 1994, nota 58; Bichir, *Dacii liberi*, nota 107; Bichir, *Freie Daker*, nota 107; Kacsó, *Preistoria*, 60; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 75, nr. 116; Stanciu, *Ceramica*, 130; Stanciu, *Cercetarea*, 485; Harhoiu, *Völkerwanderungszeit II*, 45, 186, nr. 74, pl. 103; Rustoiu, *Locdac*, 79; Cosma, *Locmed*, 99, 103 sq.; Kacsó, *Maramureș*, 33 sq.; Popa C. I., Simina, *Lancrăm*, 85; **Kacsó, Mărturii**, 33 sq., pl. 82 și pl. 97; Fodor, *Minerit*, 143 („Sărăsău”); Kacsó, *ExploatareSare*, 103; Cristina Paraschiv-Talmațchi, *Mărci de olar (secolele VII-XVI). Considerații și catalog pentru teritoriul carpato-danubiano-*

pontic, București, 2006, 261, nr. 40, pl. 66; **Kacsó, Hallstatt**, 162, fig. 2-7; Stanciu, *Etfinală*, 155 sq.; Marcu-Istrate, *Kutatás*, 203.

-Dintr-un tezaur monetar descoperit mai demult pe moșia familiei Mihályi se cunoaște un denar de la Faustina II (tipul IVNO REGINAE), prezentat pentru determinare la Muzeul „Maria și Dr. G. Severeanu” din București. Se pare că o parte a tezaurului a rămas în proprietatea familiei, iar o altă parte a ajuns la Viena.

Lit.: **Poenaru Bordea, Mitrea, Découvertes XXXVII**, 469, nr. 68 (pe baza informației primite de la M. Tapciuc, R. Ocheșeanu și Gh. Poenaru Bordea); Matei, Stanciu, *Vestigii*, 75, nr. 116.

-Fără alte precizări, A. Filipașcu vorbește de monede (romane ?) descoperite pe locul unei vechi cetăți.

Lit.: **Filipașcu, Maramureș**, 21; Iaroslavschi, *Daci*, 44.

-O cetățuie medievală se află pe vârful dealului *Cetățeaua*, situat între Valea Sarasău și un afluent al acesteia, ce poartă tot numele de Cetățeaua, la cca 1,5 km vest de centrul actual al localității, înspre munte. Dealul domină satul de la o înălțime de peste 100 m și oferă o priveliște destul de largă asupra unei părți a văii Tisei. Cetățuia medievală ocupă un pinten a cărui suprafață actuală nu depășește 1.500 m² și care este mărginit pe trei laturi de pante abrupte, fiind despărțit printr-o șa de masivul principal al dealului. Cetățuia se păstrează azi sub forma unui val de pământ, înalt pe anumite porțiuni de 1,5 m, și a unui șanț de apărare, al cărui traseu, cu o adâncime de abia câteva zeci de centimetri, se distinge pe partea de sud. Se pare că fortificația a avut inițial un plan aproximativ circular, nu se poate însă preciza dacă valul a fost continuu.

Cetățuia, menționată de I. Mihályi și identificată pe teren de F. Nistor, a fost cercetată prin săpături, sub conducerea lui R. Popa, în 1966–1967 (fig. 259). A fost secționat valul în trei locuri și a fost sondat și interiorul fortificației. S-a stabilit că amenajarea complexului a fost precedată de defrișarea prin foc a terenului, dar și faptul că șanțul de apărare nu a fost nici în vechime mai adânc de 1 m, iar valul s-a construit în spatele unui sistem de sprijinire exterioară, durat din lemn. În incintă nu a fost surprinse urme de locuințe, pare totuși probabil să fi existat aici o construcție cu tălpi de bârne așezate pe pietre mari. Materialele arheologice descoperite sunt extrem de puține. Este vorba de câteva fragmente ceramice apărute în pământul de umplutură scurs din val. Pe baza lor, complexul a putut fi datat în mod cert în epoca medievală.

Lit.: Mihályi, *Máramaros*; **Mihályi, Diplome**, 20 sq., nota 2; Bud, *Date*, 46, 61; **Popa, Maramureș**, 19; **Popa, Șantierul Sarasău**, 602 sqq.; Anghel, *Cetăți*, 38; Popa, *Țara Hațegului*, 223, nota 95; Rusu A. A., *Cetăți I*, 13; Kacsó, *Maramureș*, 35; Kacsó, *Mărturii*, 36.

-Biserica de piatră, cea mai veche clădire din Sarasău, se află în apropierea Tisei, destul de departe de mijlocul actual al localității. Datarea sa este incertă, există totuși anumite indicii, pe baza cărora începuturile sale pot fi puse chiar în secolul XIV. Acestea sunt altarul pentagonal și partea de răsărit a navei, care atestă un plan obișnuit celor mai vechi biserici de piatră din

Maramureș. Data de 1700, pictată cu vopsea roșie în pronaos, în dreapta intrării, se referă, foarte probabil, la o restaurare sau la o amplificare a monumentului. Sondajul arheologic practicat, sub conducerea lui R. Popa, pe latura de nord și de est a altarului bisericii nu a dat rezultate concludente, deoarece numeroasele îngropări succesive din acest loc au răvășit cu totul mormintele mai vechi. Mormintele nederanjate, datate prin monede, provin din secolul XVIII, au fost descoperite însă și materiale arheologice mai vechi, în special ceramică.

Lit.: **Mihályi**, *ArchKözl* 5, 1865, 38; Mihályi, *Diplome*, 25, nota 1; Bud, *Date*, 61 sq.; Vătășianu, *Arta feudală*, 253, nota 6; **Popa**, *Maramureș*, 19; **Popa**, *Șantierul Sarasău*, 623 sq.; Rusu A. A., *Biserici*, 13; Kacsó, *Maramureș*, 35; Kacsó, *Mărturii*, 36.

LII. SATULUNG, comună

LIIa ARIEȘU DE PĂDURE

-I. Stanciu menționează, făcând referire la o informație pe care ar fi primit-o de la C. Kacsó, mai multe morminte tumulare care s-ar afla în hotarul localității. Tumuli se găsesc, de fapt, în raza satului Finteușu Mic (vezi mai jos).

Lit.: Stanciu, *Nușfalău*, nota 115. I. Stanciu m-a informat verbal că, în realitate, informația a fost primită de la o altă persoană, iar controlul pe care l-a efectuat la locul indicat de acesta nu a dus la niciun rezultat.

LIIb FERSIG

LIIc FINTEUȘU MIC

-Din punctul *Coasta Morii*, I. Stanciu a strâns, în mai 1990, mai multe fragmente ceramice atipice, eventual preistorice, precum și o lamă de silex.

-În toamna anului 1967, la cca 1 km est de localitate, pe o pantă de deal, în locul numit *Holmuri*, am identificat patru movile, ce par artificiale (trei se aflau pe pășune, una, de dimensiuni mai mare, la marginea pădurii). Un sondaj făcut chiar în acel an într-una din movile a permis doar scoaterea la lumină a unor fragmente ceramice extrem de corodate, imposibil de apreciat din punct de vedere cultural sau cronologic.

-Darius Pop vorbește de obiecte găsite în localitate cu ocazia unor săpături, pe care le consideră a fi „*de pe vremea invaziilor barbare*”. Autorul se referă, foarte probabil, la săpăturile executate între Satulung și Finteușu Mic (vezi mai jos Satulung).

Lit.: Pop Darius, *Mărturii*, 51 sq.

LIId HIDEAGA

-Cu prilejul unei periegeze efectuate în primăvara anului 1974, în dreapta Văii Morii, în punctul *Capul Labului*, am găsit mai multe fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna, care ar putea să aparțină epocii medievale timpurii.

LIIf MOGOȘEȘTI

-Fragmente ceramice medievale (secolele XVI–XVII), fragmente de cahle și un fragment de pipă de lut ars, descoperite într-o reședință nobiliară, au fost donate la MJM (nr. inv. IF. 4.041–4.146). Cercetarea de teren efectuată de I. Stanciu în acest loc a permis recuperarea altor fragmente ceramice, precum și a unor monede medievale.

LIIf PRIBILEȘTI

LIIfg SATULUNG

-Între localitățile Satulung și Finteușu Mic, cu ocazia unui sondaj efectuat, la începutul secolului XX, de Aladár Vende, au fost descoperite fragmente ceramice bogat ornamentate, precum și o statueta fragmentară, decorată pe ambele fețe, care a și fost publicată de descoperitor. Identificarea acestei piese cu un exemplar păstrat la muzeul din Baia Mare (nr. inv. 200) poate fi pusă într-o oarecare măsură sub semnul incertitudinii, având în vedere informațiile furnizate de Al. Tzigara-Samurcaș (vezi mai jos Șomcuta Mare),

precum și neconcordanța dintre desenul publicat cu ocazia primei menționări a descoperirii și aspectul real al statuetei existente. Piesa a fost atribuită în literatura recentă inițial grupului Nyírség (N. Kalicz, C. Kacsó, P. Roman, T. Bader) sau chiar culturii Vučedol (Vl. Dumitrescu). O astfel de apartenență este acceptată încă de unii cercetători (E. A. Balaguri, K. Marková), totuși încadrarea sa printre descoperirile Suciului de Sus, la fel ca și a așezării din care provine, este mai mult decât probabilă²¹⁷. Cu toate încercările repetate, nu am reușit să identific locul exact în care s-a aflat această așezare.

Lit.: Vende, *Szatmár*; Vende, *Szatmár Vármegye I*, 97 („Finteșu Mic”); Vende, *Szatmár Vármegye II*, 404 sqq., fig. de la p. 408; Mărcuș, *Sátmar*, 124 sq.; Roska, *Szatmár*, 7, fig. 3; Kalicz, *ArchÉrt* 94, 1967, fig. 12, 13a; Kalicz, *Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn*, Budapest, 1968, 70, nr. 131, 75, nr. 13, pl. 127, 13a; Kacsó, *SCIV* 23, 1972, 33, fig. 5-6; Kacsó, *Ghid*, 16, fig. de la p. 76; *Monografia Baia Mare*, fig. de la p. 118; P. Roman, *Nyírség*, în Pippidi (coord.), *Dicționar*, 433; Bader, *Epbronze*, 27 sq., pl. 8, 7; Bader, *Die Entstehung der bronzezeitlichen Kulturen in Nordwestrumänien*, în *XI. Internationales Symposium über das Spätneolithikum und die Bronzezeit. Xanthi 4-10 Oktober 1981*, Symposia Thracica 1982, 24 sq., fig. 4, 1; Dumitrescu, *Kunst*, fig. 79, 1; Kacsó, *Catalog*, 245, 252, nr. 97, pl. S, Cat. 97; Schuster, Comșa, Popa, *Fire*, 49; Klára Marková, *Die Plastik der älteren Bronzezeit in der Slowakei*, în B. Gediga, A. Mierzwinski, W. Piotrowski (red.), *Sztuka epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej*, Wrocław-Biskupin, 2001, 361; Балагури, *Збронзы*, 61, 71, fig. 6, 84; Kacsó, *Noi descoperiri*, 116 sq., 139, Anexa 1, nr. 142; Kacsó, *Suciu*, 335; Kacsó, *Mărturii*, pl. 49, 1; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 143; Kacsó, *Comori II*, 4 sq.; Dietrich, *Distanzplatten*, 162 sq.

-Dintr-un loc neprecizat de pe raza localității provin mai multe fragmente ceramice Suciului de Sus (fig. 260), care au ajuns în colecția MJM în anii '60 ai secolului XX.

Lit.: Bader, *Suciu I*, 515, pl. 16, 1-6²¹⁸; Bader, *Suciu II*, 28, nr. 47; Kacsó, *Noi descoperiri*, 139, Anexa 1, nr. 143; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 144.

-Un buzdugan de fier medieval găsit în localitate a fost donat de Mihály Nóti, în ziua de 3 iulie 1903, muzeului din Baia Mare (nr. inv. vechi 3.837).

Lit.: *ÉrtNagybánya* 1903 (1904), 18, nr. 287.

-Castelul baroc din centrul localității, ce a aparținut familiei Teleki, a fost construit pe vremea Mariei Terezia (1740-1780) pe locul unui castel mai vechi.

Lit.: Vende, *Szatmár Vármegye I*, 103.

²¹⁷ Am atribuit statueta culturii Suciului de Sus pentru prima dată în catalogul expoziției „Comori ale epocii bronzului din România”, București, 1995 (vezi *Catalog* 245, 252, nr. 92), apoi în lucrarea publicată în 2003 (vezi *Noi descoperiri*, 116 sq.). Recent, o încadrare culturală identică este propusă și de O. Dietrich (*Distanzplatten*, 164).

²¹⁸ Sunt publicate desene inexacte.

LIII. SĂCĂLĂȘENI, comună

LIIIa CĂTĂLINA

LIIIb COAȘ

-Un răzuitor și o lamă de silex, descoperite pe „terenul preotului greco-catolic”, au fost donate de dr. A. Lenghiel, respectiv dr. A. Culcer la MNIT (nr. inv. VI. 6.094 și VI. 7.812). Ele au fost înregistrate la muzeu în data de 15 noiembrie 1944, respectiv 23 iulie 1945. M. Roska, care le-a văzut încă pe vremea când erau păstrate într-o colecție particulară, le datează în jur de 2000 î.e.n., ele sunt însă, foarte probabil, mai timpurii.

Lit.: **Roska, Szatmár**, 3; Roska, *Repertorium*, 137, nr. 259.

-Potrivit unei informații neverificabile, brățara de bronz cu capetele subțiate și deschise, secțiunea rotundă, decorată cu creștături (diam. interior 6, 2/5,6 cm, greut. 108 g), prezentată la Laboratorul de restaurare al muzeului din Baia Mare pentru a fi curățită de patină, a fost descoperită în raza localității împreună cu alte piese asemănătoare. Piesa a ajuns în colecția MJM (nr. inv. 33.234). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Kacsó, ColFloth**, 96, fig. 9, 2.

-Un tezaur monetar, din care au fost salvate 19 piese (opt piese de 14 groși [?] poloneze, zece piese de 15 groși [șapte ungurești, una austriacă, două venețiene], o piesă de 3 groși din Silezia), bătute între 1677-1706, au ajuns la Cabinetul numismatic al MNIT (nr. inv. 75-1.905).

Lit.: Pap, *Aspecte*, 75, Tabel II, 75; **Pap, Repertoriu**, 64.

LIIIc COLTAU

-La cca 200 m de capătul vestic al localității, în imediata apropiere a drumului de care Coltău-Lăpușel, pe panta terasei înalte din stânga Lăpușului, pe locul numit *Lágyas*, am găsit, în ziua de 20 mai 2007, un fragment ceramic pre- sau protoistoric.

-La cca 1,5 km nord-vest de localitate, pe o ridicătură din stânga râului Lăpuș, în punctul *Hegyesdomb*, localnicul Lajos Bencze a găsit fragmente ceramice medievale (secolele XVII și XVIII), pe care le-a donat muzeului din Baia Mare.

-Castelul baroc din localitate, ce a aparținut familiei Teleki, a fost construit în vremea Mariei Terezia (1740-1780). În apropiere de castel am cules de la suprafață numeroase fragmente ceramice din secolele XVIII și XIX.

Lit.: **Vende, Szatmár Vármegye I**, 100.

LIId CORUIA

-La aproximativ 1 km în aval de podul de peste Lăpuș, pe terasa înaltă din dreapta râului, la 300 m în stânga Văii Văratecelor, în imediata apropiere a drumului de țară ce se află pe botul terasei, în locul numit *Cărarea Morii*, în ziua de 29 iunie 2003 am cules mai multe fragmente ceramice din Bronzul târziu, dintre care unele sunt striate. Au apărut aici și fragmente de vase de culoare neagră în exterior, roșie în interior. Ele provin dintr-o așezare ce aparține, foarte probabil, grupului Lăpuș.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 110, 136, Anexa 1, nr. 43; Pop D., *Considerații*, 73, nr. 43.

-Pe terasa înaltă din dreapta râului Lăpuș, în dreapta pârâului Valea Văratecelor, ce străbate longitudinal terasa, în locul cu același nume, I. Stanciu a identificat, în mai 1992, o așezare din Bronzul târziu cu fragmente ceramice negre-roșii, câteva canelate, și fragmente de străchini cu marginea invazată. Aflată la cca 400 m vest de așezarea din punctul *Cărarea Morii*, ea pare să fie mai recentă decât aceasta din urmă. Cu prilejul verificării locului de descoperire, în 25 mai 2002, am mai recoltat de la suprafață alte fragmente ceramice.

-Tezaur de aur descoperit înainte de 1814. Se compune dintr-un lanț format din 17 verigi cu capetele deschise, dintre care două au secțiunea rombică, iar 15 secțiunea rotundă, fiind ornamentate cu creștături, precum și un pandantiv semilunar ornamentat cu puncte reliefate (fig. 261). În colecția NHMW (nr. inv. 51.291, nr. inv. vechi VI B 197). Datează din Bronz târziu 2-3.

Analiza cantitativă a pieselor tezaurului (după A. Hartmann):

Au Nr.	Denumirea piesei	Ag	Cu	Sn	Ni
Au 323	Pendantiv	18	0,57	0,056	n. d.
Au 103	Verigă secț. rotun.	15	0,9	0,11	urme
Au 1495	Verigă secț. romb.	15	0,67	0,087	n. d.
Au 1496	Verigă secț. rotun.	15	0,58	0,048	n. d.
Au 1497	Verigă secț. rotun.	18	0,91	0,11	n. d.
Au 1498	Verigă secț. rotun.	17	0,42	0,016	n. d.
Au 1499	Verigă secț. rotun.	16	0,78	0,086	n. d.
Au 1500	Verigă secț. rotun.	15	1,3	0,088	n. d.
Au 1501	Verigă secț. rotun.	16	0,82	0,087	n. d.
Au 1502	Verigă secț. rotun.	16	1,2	0,058	n. d.
Au 1503	Verigă secț. rotun.	21	0,34	0,055	n. d.
Au 1504	Verigă secț. rotun.	20	0,52	0,055	n. d.
Au 1505	Verigă secț. rotun.	15	1,2	0,044	n. d.
Au 1506	Verigă secț. rotun.	cca 15	0,51	0,020	n. d.
Au 1507	Verigă secț. rotun.	16	0,61	0,049	n. d.
Au 1508	Verigă secț. rotun.	cca 15	0,71	0,041	n. d.
Au 1509	Verigă secț. rotun.	17	0,60	0,059	n. d.
Au 1510	Verigă secț. rotun.	16	0,59	0,048	n. d.

Lit.: **Pink, *Goldstablinge***, 4, nr. 11; Mitrea, *Problema*, 156, nr. 23; **Foltiny, *Goldfunde***, 704, pl. 2; Hartmann, *Goldfunde*, 41 sq., 44, Tabel 15, Au 103, 323, 1495-1499, 1501, 1504, 1506-1510, Tabel 16, Au 1503, Tabel 18, Au 1500, 1502, 1505, Pl. 45, Au 323 și pl. 46, Au 103, 1495-1510; Mansfeld, *Goldringe*, 14 sq., Tabel 1, nr. 4; Rusu, *Metaur*, 45; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 197; Hardmeyer, *Gold*, 127; Kacsó, *Brătâriu III*, 86; Dergačev, *Metallfunde*, 109.

-Un tezaur monetar, găsit întâmplător, în 1988, în raza localității a fost achiziționat de MJM (nr. inv. IF. 3.977–4.040) de la I. Lăcătuș din Coruia (nr. 250). Tezaurul cuprinde 64 de polture de bronz emise de principele Fr. Rákóczi II (1704–1711), dintre care 35 în 1706 și 29 în 1707. 49 de monede au fost bătute la Munkács (20 în 1706 și 29 în 1707), iar 15 (din 1706), fără semn de monetărie, probabil la Kremnitz.

Lit.: **Dr. Sasi Nagy B.**, NK 100-101, 2001-2002 (2003), 264.

-Un tezaur monetar din secolele XVI, XVII și XVIII, din care au fost recuperate 23 de piese, a fost consemnat la Cabinetul Numismatic al MNMB în 1882. Potrivit registrului de inventar (nr. 279/1882), monedele au fost emise în *Austria de Jos*: o piesă de 3 crețari de la Ferdinand III (1637-1657), o piesă de 6 crețari din 1686 și o piesă de 15 crețari din 1662 de la Leopold I (1657-1705), o piesă de 3 crețari din 1719 de la Carol VI (1711-1740), *Carintia*: o piesă de 15 crețari din 1693 de la Leopold I, *Cehia*: un crețar din 1705 de la Leopold I, două piese de 3 crețari, una din 1703, cealaltă din 1721 de la Carol VI, *Steiermark*: o piesă de 3 crețari din 1699 de la Leopold I, o piesă de 17 crețari din 1751 de la Francisc de Lotaringia, *Ungaria*: un denar din 1632 de la Ferdinand II (1618-1637), două piese de 15 crețari, una uzată, cealaltă din 1688, o piesă de 6 crețari din 1672, două piese de 3 crețari, una din 1693, cealaltă din 1696, toate de la Leopold I, o poltură din 1711 de la Iosif I (1705-1711), o piesă de 15 crețari din 1745 de la Maria Terezia (1740-1780), *Transilvania*: o poltură din 1707 de la Iosif I, *Polonia*: două piese de 6 groși, una din 1596, cealaltă din 1599 de la Sigismund III (1587-1632), *Liegnitz*: o piesă de 15 crețari din 1664 de la Christian (1653/1663-1672), precum și o piesă de 6 crețari din 1673 de la Ludovica ca tutore.

Lit.: Pap, *Tezaure*, 218.

LIIf CULCEA

LIIf ÎNTRERĂURI

LIIfg SĂCĂLĂȘENI

LIV. SĂCEL, comună

LIVa SĂCEL

-Pe a doua terasă a Izei, în punctul Șes, au fost culese de la suprafață unelte de calcedonie neolitice, printre care și un răzuitor, care se află în colecția MINT (nr. inv. P. 87.835).

Lit.: **Kalmar-Maxim**, *ActaMusNap* 24-25, 1987-1988, 469; **Maxim**, *Neo-eneolitic*, 180, nr. 849.

-Un topor plat de piatră neolitic (lung. 8,5 cm) confecționat din corneană, descoperit în punctul *Moara Leițului*, a fost donat la MJM (nr. inv. 19.342) de către Z. Kalmar.

Lit.: **Kalmar-Maxim**, *ActaMusNap* 24-25, 1987-1988, 469; **Kacsó**, *Preistoria*, 56, fig. 2, 8; **Maxim**, *Neo-eneolitic*, 180, nr. 849; **Kacsó**, *Mărturii*, pl. 10, 5; **Bobîna**, *Cercetări*, 12, nr. 32.

-Un depozit de bronzuri, din care se păstrează doar o singură piesă, un topor cu manșonul găurii de înmănușare prelungit în dreptul cefeii, a fost descoperit în 1968, în apropiere de pârâul Valea Largă, de către elevul D. Danci. Toporul, deteriorat la manșon și lamă, aparține tipului Ungureni (Șanț)–Dragomirești, varianta Dragomirești. În 1976 piesa se afla în colecția școlii din localitate. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Kacsó**, *Descoperiri*, 29, fig. 3; **Hansen**, *Metaldeponierungen*, 589, nr. 317; **Kacsó**, *Depozit*, 17; **Soroceanu**, *Deponierungen*, 32, 71; **Kacsó**, *Precizări*, 64; **Kacsó**, *Ungureni*, Lista 2, nr. 22, pl. 8, 2; **Kacsó**, *Descoperiri în mediu umed*.

-Mănăstire cu data de întemeiere neprecizată, era amplasată în punctul *Dâmbu Mănăstirii* sau *Valea Bistriții*.

Lit.: **Filipașcu**, *Maramureș*, 136; **Rusu A. A.** (coord.), *Mănăstiri*, 222.

-La hotarul localităților Săcel și Săliștea de Sus este menționat în două rânduri, la 1505, „*locus castris Ovar*”, respectiv „*castrum Owar*” („*Cetatea Veche*”). Se pare că de aici provine o „spadă cavalerescă”, ajunsă pe la 1870 în colecția Liceului reformat din Sighetu Marmăției și datată de I. Szilágyi în secolul XIII.

R. Popa a încercat, fără succes, să localizeze pe teren această „cetate”, astfel că nu a putut stabili dacă ea datează din preistorie sau din epoca medievală, ori dacă toponimul se datorează unei forme naturale de relief.

Este posibil ca și informația comunicată de Ed. Preisig, preluată de la Réti, să se refere tot la acest punct. Se vorbește de ruinele unei cetăți străvechi aflate în apropiere de Săcel, care ar dovedi că „în timpurile cele mai vechi ale regatului dac, terenurile din văile Iza și Vișeu erau cultivate”.

Lit.: **Preisig**, *Bergbau*, 302; **Szilágyi**, *Máramarosmegye*, 21; **Bélay**, *Máramaros*, 191, 196; **Popa**, *Maramureș*, 234; **Rusu A. A.**, *Castelarea*, 557, nr. 136.

-Este menționată pe teritoriul localității o mănăstire, a cărei biserică de lemn a fost dusă, între anii 1746 și 1754, la Sighetu Marmăției.

Lit.: **Bud, Date**, 58, 71; **Metex, Mănăstiri**, 178; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 222.

-*Peștera Iza* se află în partea nord-vestică a Munților Rodnei, la o altitudine de 1.250 m. Este o peșteră-ponor activă, formată din două cursuri majore de apă care confluează în apropierea sifonului terminal. Având în vedere dificultățile de parcurgere a peșterii, este puțin probabil ca ea să fi fost utilizată de om.

Peștera a fost descoperită în anii '70 ai secolului XX, fiind explorată pentru prima dată în 1976-1977, și a fost redescoperită în 2004, când a fost parțial cartată de către speologii Clubului „Montana” din Baia Mare.

Lit.: **T. Tămaș, Peștera Iza**, în D. Munteanu (coord.), *De la Pietrosu Mare la Parcul Național Munții Rodnei Rezervație a biosferei – 75 ani – Lucrările Simpozionului aniversar Borșa, 23 noiembrie 2007*, Baia Mare, 2009, 191-194. Informații suplimentare D. Iștvan.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate, printre altele, punctele de hotar cu denumirile *Arșița, Ciuroi, Dealul Mănăstirii, La Temeteu, Măgura, Măguricea, Obreja, Pe Dealul Mănăstirii, Podereie, Podereiul Popii, Podina, Podine, Podini, Podul Bolcâș, Podul Râpii, Troian, Zăpodia Măgurii*. Ele ar putea prezenta interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

LV. SĂLIȘTEA DE SUS, comună

LVa SĂLIȘTEA DE SUS

-Dintr-un depozit, descoperit între 1920 și 1925, au fost salvate: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Sarasău, vârful spinului și o parte a tubului de înmănușare rupte, lung. 26,8 cm. **2.** Celt cu plisc cu secțiunea ovală, lung. 11,5 cm. Piesele se păstrează într-o colecție particulară. Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Nistor, Vulpe, Bronzuri**, 193, fig. 5; Vulpe, *Ăște I*, 91, pl. 36, 496 („Săliște”); Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 136; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 67 („Săliște, Gem. Băsești”); Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 68, pl. 63, 5–6 („Săliște, com. Băsești”); Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 106, nr. 66, pl. 45A („Săliște, Gem. Băsești”); Kacsó, *Crăciunești*, 242; Wanzek, *Tüllenbeile*, 80, nr. 63 („Săliște”); Hansen, *Metalldeponierungen*, 589, nr. 326 („Săliște”); Kacsó, *Depozit*, 17; Kacsó, *Precizări*, 63; Chiș-Bloju, *Săliștea*, 32²¹⁹; Kacsó, *ColFloth*, nota 243; Bratu, *Depuneri*, 339, nr. 1.005 („Săliște”).

-Descoperiri izolate de bronzuri: **1).** Celt cu plisc, cu mai multe creștături pe lamă în apropierea tăișului, a fost în colecția Mihályi. Pare destul de probabil ca acesta să fie piesa păstrată în prezent la MJM (nr. inv. 239), publicată doar cu indicarea provenienței sale din Maramureș, singura din colecția menționată care prezintă un amănunt de formă identic cu cel indicat în informația primară despre descoperire. **2).** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina, cu urme (recente ?) de lovituri cu ciocanul în partea inferioară a lamei și cu semne vădite de contact cu focul, descoperit, în 1988, în punctul *Jdeaba Hotarului*, nu departe de salina de la Osoi. Donat de Georgeta M. Iuga la MJM (nr. inv. 20.161). Ambele piese datează din Bronz târziu 2.

Lit.: **1).** *ArchÉrt* 1, 1869, 20; **Lehoczky, Nagygyűlés**, 294; **Magyar orvosok**, 165; Torma, *Repertórium*, 114, nr. 32; Mihályi, *Manuscris I*, 13; Hampel, *Bronzkor II*, 85 („Maramureș”); Roska, *Repertórium*, 171, nr. 141 („Maramureș”); **Kacsó, Contribuții**, 135, 141, fig. 3, 5 („Maramureș”); Kacsó, *Depozit*, 21 („Maramureș”); Kacsó, *Precizări*, 66. **2).** **Kacsó, Depozit**, 22, fig. 10, 5; Kacsó, *Precizări*, 69; Chiș-Bloju, *Săliștea*, 32; Kacsó, *Topoare*.

-În locul numit *La Dâmb*, în grădina lui I. Chiș (al Băcianului), Georgeta M. Iuga a găsit, în aprilie 1981, fragmente de vase cenușii lucrate la roată, pe care le-a apreciat că aparțin secolelor III-IV e.n. Informație Georgeta M. Iuga. Potrivit comunicării verbale a lui I. Stanciu, aceste fragmente sunt de dată mult mai recentă.

-Tradiția locală consemnează existența în raza localității a unei așezări fortificate vechi. Cu prilejul cercetărilor efectuate M. Roska și I. Bârlea, în 1922–1923, la presupusa cetate a lui Dragoș nu au fost remarcate indicii semnificative.

Lit.: **Mihályi, Máramaros; Bud, Date**, 46; Opriș, *Mărturii*, 94, nota 13.

²¹⁹ Autorul afirmă că piesele se află în colecția Chiș Ion-Stălăș din Vișeu de Sus.

-Potrivit informațiilor furnizate de S.V. Chiș-Bloju, vetrele satului s-au aflat în punctele *Buleasa* și *Valea Câmpul Cailor*. Din aceste puncte, localitatea s-a extins în lunca Izei, în văile laterale și pe terase.

Lit.: **Chiș-Bloju, Săliștea**, 31.

-O mănăstire ortodoxă amplasată în punctul *Gruul Ciorii* este menționată în anul 1650.

Lit.: Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 224.

-V. Ilea afirmă că în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției s-au aflat verigi de argint suflate cu aur, prevăzute cu ornamente de sticlă (?), datate în secolul XV, provenite din localitate, precum și diverse obiecte (arme ?) „din timpul principilor Tököli și Rákoczi”, găsite tot la Săliștea de Sus.

Lit.: **Ilea, Sighet**, 59.

-În raza localității se află următoarele puncte de hotar, care ar putea fi interesante și din punct de vedere arheologic: *Arșița, Dealul Comorii, În Calea Slatinii, Valea Slatina, Valea Colibilor, Poduri, Sub Poduri, Podul Ruții, Podul Vergeanului, Podul Văii Păducelului, Poderei, Osoi, Cetățeaua, Podul Boieștilor, Măgura, Măgura la Telci, Măgura Porcului, Măgura Vișeuului, Obreja, Ocna, Cărrile Sasului, Rotunda, Vârful Cetățelei, Zgleamăn*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Chiș-Bloju, Săliștea**, 10 sqq.; **Vișovan, Toponimică**, passim.

LVI. SĂLSIG, comună

LVla GÂRDANI

LVlb SĂLSIG

-Potrivit tradiției locale, vatra inițială a satului s-a aflat în dreapta Someșului, în locul numit *Arini*. Strămutarea pe locul actual s-a datorat deselor inundații.

Lit.: **Petri, Szilágy III**, 435.

-În locul numit *Dealul Satului* se află punctul *La Mănăstire*, unde era, potrivit tradiției locale, un loc de pelerinaj. Probabil, a existat aici o mănăstire.

Lit.: **Petri, Szilágy IV**, 440; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 224.

LVII. SĂPÂNȚA, comună

LVIIa SĂPÂNȚA

-În punctul *Mlăgi* de sub vârful Tarnița sunt prezente filoane de opal și calcedonie. Din acest punct provine un nucleu de calcedonie.

Lit.: **Roska, *Repertorium***, 256, nr. 31.

-Două fragmente de nuclee de obsidian cenușiu translucid, găsite în puncte neprecizate din raza localității, se află la MJM (nr. inv. 4.914, 19.346).

Lit.: **Kacsó, *Preistoria***, 55, fig. 1, 2–3; Bobîna, *Cercetări*, 13, nr. 35.

-În colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmației se găsea un topor dreptunghiular din andezit, posibil neolitic.

Lit.: **Roska, *Repertorium***, 256, nr. 31.

-În martie 1996, pe terasa din stânga Tisei, în punctul *Sub Scaun* sau *Câmp*, T. Ivanciuc a identificat o stațiune locuită, potrivit aprecierii sale, în paleolitic, epoca bronzului și epoca medievală. Sunt descrise câteva dintre piesele de piatră cioplită, realizate din silex sau hornstein, dintre care „*un răzuitor cioplit pe așchie groasă, altul retușat pe lamă, o lamă cu urme puternice de uzură, o dălțiță și un vârf de săgeată, cu peduncul, lucrat îngrijit din hornstein, în lungime de 2,8 cm*”. Sunt menționate și fragmente ceramice medievale, precum și faptul că „*în mijlocul platoului există o ridicătură de teren care pare a ascunde un bogat material depus de-a lungul mileniilor și care are grosimea de circa un metru*”.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 279 sq., nr. 16.

-La 300 m sud-est de punctul *Sub Scaun*, pe aceeași terasă, în locul numit *Pârți*, T. Ivanciuc a identificat urmele unei așezări preistorice (?), de unde a recoltat unelte de piatră cioplită și fragmente ceramice.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 280, nr. 17.

-Un obiect dintr-o rocă silicioasă, de culoare neagră, șlefuit, neterminat, cu destinație neprecizată (percutor, măciucă ?), probabil preistoric, a fost descoperit într-un punct neidentificat din zona localității. În colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmației. Informație T. Ivanciuc.

Mai nou, se afirmă că această piesă a fost descoperită în punctul *Sub scaun* sau *Câmp* (vezi mai sus).

-Depozit de bronzuri ieșit la iveală cu ocazia plantării de arbori, în 1961, la aproximativ 2 km sud-vest de localitate, pe o pantă de deal, în punctul *Prisaca*. Cu prilejul unei săpături de control, pe care F. Nistor a efectuat-o în aprilie 1962, au mai fost descoperite și alte obiecte. Printre acestea din urmă este menționat și un vas de lut, în care s-ar fi aflat câteva dintre piesele mici, iar alături de el, la o adâncime de 0,60 m, ar fi fost depuse un topor și brățelele. Vasul a fost atribuit culturii Suciuc de Sus. Prin forma sa pătrată, piesa de la Săpânța are analogii în ceramica menționatei culturi, ornamentul său, constând din creștături lunguiețe alăturate, plasate la nivelul diametrului maxim, este însă lipsit de corespondente. Într-o anumită măsură, acest vas are asemănări în

materialul hallstattian de la Sarasău²²⁰, nu ar fi deci exclus ca el să fie de dată mult mai recentă decât depozitul de bronzuri. Piese recuperate din depozit sunt: **1.** Topor cu disc de tip A₂, bogat ornamentat, lung. 22 cm. **2.** Apărător de braț, secțiunea barei rombică și rotundă, spirala mare răsucită de șase ori, cea mică de două ori, lung. 15 cm. **3.** Apărător de braț asemănător, ruptă partea cu spirala mică, secțiunea rombică, lung. 22 cm. **4.** Brățară spiralică fragmentară din bandă cu secțiunea semiovală, se păstrează opt spire și un capăt spiralat, lung. 22 (?) cm. **5-6.** Brățări spiralice fragmentare din bandă cu nervură mediană, la una se păstrează și un capăt spiralic, lung. 8,5 (?) cm. **7-16.** Pandantive semilunare fragmentare cu capetele răsucite și un mic spin sub placă. **17.** Fragment de tub spiralat. **18.** Inel de buclă în formă de barcă, lung. 2 cm. Ultimul apare în unele menționări ca fiind de aur, în altele ca fiind de bronz. Depozitul (fig. 262-263) se află în colecția MMSM. O parte dintre piese sunt pierdute. Datarea: Bronz mijlociu 2.

Lit.: **Popescu, *Streitäxte***, 99 sqq., 111, fig. 6; **Popescu, Rusu, *Dépôts***, R8a, 8b; Mozsolics, *Bronzefunde I*, 163 sq.; Hänsel, *Beiträge*, 62, 103, 107, 116, 189, Lista 48, nr. 6; 213, Lista 102, nr. 17, 215, Lista 104, nr. 21, 216, Lista 108, nr. 15, 223, Lista 124, nr. 9; **Vulpe, *Äxte I***, 67 sq., nr. 302, pl. 20, 302, 69 sqq., 76; Máthé, *Téglás*, 65; Bader, *Apărătorul de braț*, 85 sq., 99, nr. 67; Dumitrescu, *Arta*, 367; Vulpe, *Probleme*, 254; Bóna, *Bronzezeit*, 273, 276; Vulpe, *Săpînța*, în Pippidi (coord.), *Dicționar*, 525, fig. de la p. 526; Vulpe, *Suciu*, în Pippidi (coord.), *Dicționar*, 555 sq.; Kovács, *FolArch* 27, 1976, nota 24; Vulpe, *Anmerkungen*, 110; Mayer, *Äxte*, 42; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 44, pl. 10 și pl. 11, 1-4; Müller-Karpe, *Handbuch IV*, 802, nr. 285, pl. 288, B; Kacsó, *Expoziție*, 24 sq., nr. 42; A. Oancea, *Dacia N.S.* 25, 1981, 156; Kroeger-Michel, *Haches*, 188, Lista 1, A-20, fig. 131c, fig. 140a și fig. 179; Kovács, *Die Koszider-Metallkunst und einige kulturelle und chronologische Probleme der Koszider-Periode*, în N. Tasić (ed.), *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*, Beograd, 1984, 384; Schumacher-Matthäus, *Schmucktrachten*, 116, 119, 121, 145, 194, 196, 211, Lista 7, nr. 22; Mozsolics, *ActaArchHung* 40, 1988, 55; Koós, *Tiszaladány*, 36, 39; Bader, *Schwerter*, 42 sq., 46 sq.; Kemenczei, *Schwerter II*, 9; Bóna, *Bronzeguss*, 56; Viorica Enăchiuc, *Der Bronzefund von Dridu, Kr. Ialomița*, în Soroceanu, *Bronzefunde I*, 294; Vulpe, *Epbronze*, 19; David, *Ornamentik*, fig. 4, 4; David, *Zu Variantengliederung, Verbreitung und Datierung der kosziderzeitlichen Sichelnadeln*, în Ciugudean, Gogâltan (ed.), *Bronze Age*, 308, fig. 15; Petrescu-Dîmbovița și alții, *Societatea*, 95; Vulpe, Lazăr, *Bogata I*, 305, nr. 18; David, *Tellsiedlungen*, 253; Vulpe, *Antichități*, 17; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 24, nr. 86, pl. 8, 86, 25, 27, 28, nr. 96, 97, pl. 10, 96, 97, 31, nr. 105, 106, pl. 13, 105, 106, 34-36; Boroffka, *Axt*, 68, nr. 13; Ignat, *Metalurgia*, 32; Rotea, *Mittlere Bronzezeit*, 26 sq.; Hänsel, Weihermann, *Goldhort*, 20;

²²⁰ Vezi de ex vasul fig. 243, 2 din prezenta lucrare, care este însă ornamentat cu alveole.

Husar, *Dacia*, 130; Балагури, *Знбронзы*, 143, nr. 8, fig. 34a; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, 261, 360, fig. 79, 8; David, *Studien*, 55 sqq., 418, Lista A. 1. 1. 4. 2, 481, pl. 30, 1; Алешкевич, Балагури, *Отомань*, 23 sq., nr. 8, fig. 5; Vulpe, Lazăr, *Bogata II*, 45 sq.; Rotea, *Preistoria*, 46; Vulpe, *Antichità*, 22; Кобаль, НЗЗКМ 7, 2005, 222; Kacsó, *Bronzefunde II*, 79; Soroceanu, *Kupfer- und Bronzefunde*; Vachta, *Studien*, nota 253, 121, Lista V. 1. 3, nr. 13.

-Pe o terasă de la confluența Văii Săpânța cu Tisa, în locul numit *Livada*, cu prilejul mai multor periegeze efectuate între 1996 și 1999, T. Ivanciuc a găsit fragmente ceramice medievale târzii. Informație T. Ivanciuc.

LVIII. SEINI, oraș

LVIIIa SĂBIȘA

-Vatra vechiului sat, distrus de tătari (la 1717 ?), s-a aflat pe dealul *Pusta* (ung. *Pusztá*), în apropiere de pârâul *Kóh*.

Lit.: **Németh, Szatmár**, 260, nr. 422.

LVIIIb SEINI

-În punctul *Cazemate* se află o așezare deschisă neolitică, ce aparține culturii Pișcolt. Așezarea a fost descoperită de Zoia Kalmar în cursul unor periegeze efectuate în anii 1979 și 1983, când a adunat de la suprafață un fragment de nucleu, un gratoar din calcedonie și un gratoar din opal translucid, precum și fragmente ceramice cărămizii și negre, slipul cafeniu, pasta cu măr, nisip și cioburi pisate. Materialul se află în colecția MNIT (nr. inv. 75.826–75.846, 79.252–79.259).

Lit.: **Kalmar, ActaMusNap** 21, 1984, 394, fig. 4, 8; Kalmar, *ActaMusPor* 9, 1985, Tabel p. 100 („gratoar patrulater, opal translucid, nr. inv. 79.259”); Stoicovici, *ActaMusPor* 9, 1985, Tabel 1, nr. 18 („opal translucid, nr. inv. 79.259”, „calcedonie cu minereu, nr. inv. 79.255”); Maxim, *Neo-eneolitic*, 183, nr. 917; Maxim, *Seini*, 143 sq.; Virag, *Pișcolt*, 22, nr. 21; Bobîna, *Cercetări*, 13, nr. 36.

-Pe un teren plat din partea sud-vestică a localității, ce aparține terasei joase din dreaptă râului Someș, în punctul *Berenaș*, I. Stanciu a descoperit, la sfârșitul anilor '80 ai secolului XX, o stațiune cu urme de locuire din neolitic și din secolele III–IV e.n.

Lit.: **Stanciu, Descoperiri**, 179, nr. 26; Stanciu, *Contribuții*, 155, nr. 26A.

-Pe terasa pârâului Seinel, în punctul *Moșia Brazilor*, aflat la hotarul cu localitatea Apa, dar pe teritoriul orașului Seini, a fost efectuată de către L. Marta și R. Gindele, în primăvara anului 1998, o săpătură de salvare, ca urmare a trasării unui șanț pentru o conductă magistrală de gaz. Au fost descoperite urme de locuire din epoca neolitică, Bronzul târziu (cultura Gáva), epoca romană și secolele VII–VIII e.n.

Lit. **L. Marta, R. Gindele, StComSatu Mare**, 15-16, 1998-1999, 267 sqq.²²¹; Bobîna, *Cercetări*, 13 sq., nr. 39.

-Cu ocazia nivelării terenului, V. Țințas a adunat, în 1985, în punctul *Cărămidaerie*, aflat în imediata vecinătate a punctului *Berenaș*, într-o zonă delimitată la est de pârâul Zugău, iar la vest de pârâul Seinelul, utilaj litic și fragmente ceramice neolitice, cultura Pișcolt, precum și fragmente din eneoliticul final, cultura Coțofeni, faza a doua. A apărut și un idol decorat pe ambele fețe, despre care Zoia Maxim afirmă că reprezintă un copil mic înfășat și plângând. Tot aici au fost descoperite fragmente ceramice ce provin de la un vas dacic, precum și fragmente de vase cenușii, lucrate la roată și decorate cu fascicule de linii în val, databile în secolele III–IV e.n. Materialul se află în

²²¹ Autorii afirmă că punctul *Moșia Brazilor* se află pe teritoriul comunei Apa (jud. Satu Mare).

colecția MNIT (nr. inv. 87.835–87.858, 87.873 87.968, 87.987–87.991, 88.650–88.697, 88.819-88.979).

Lit.: **Kalmar, *Materiale II***, 469; **Stanciu, *Descoperiri***, 179 sq., nr. 26, pl. 5, 8–10 (informație Zoia Kalmar); Stanciu, *Contribuții*, 155, nr. 26A; Maxim, *Neo-eneolitic*, 183, nr. 917; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 79, nr. 128; Maxim, *Seini*, 143 sqq., fig. 2; Bobîna, *Cercetări*, 13, nr. 37.

-În cursul unor săpături efectuate, la începutul secolului XX, într-un punct neprecizat din raza localității, într-o așezare atribuită neoliticului și epocii bronzului, au fost descoperite mai multe greutateși de lut ars de mărimea unor ouă de găscă, considerate greutateși pentru plasa de pescuit.

Lit.: **Vende, *Szatmár***; Vende, *Szatmár Vármegye I*, 157.

-La capătul sud-vestic al localității, în dreapta râului Someș, pe teritoriul fostei *Ferme IAS 7*, au fost găsite, cu prilejul săpării unor gropi de siloz, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin primei faze a culturii Suci de Sus. Fragmentele au fost adunate în toamna anului 1985 de V. Țintaș și au fost apoi donate muzeului din Baia Mare de către Zoia Kalmar. Tot aici au apărut și ceramică din eneoliticul timpuriu, aparținând culturii Tiszapolgár, care a ajuns la MNIT (nr. inv. P. 86.021, P. 88.800–88.818).

Lit.: **Kacsó, *Beiträge***, 59, nr. 22, fig. 10–13; **Kalmar, *Materiale II***, 469; Maxim, *Neo-eneolitic*, 183, nr. 917; Kacsó, *Noi descoperiri*, 140, Anexa 1, nr. 145; Maxim, *Seini*, 143 sqq., fig. 1; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 149; Pop D., *Petea-Csengersima*, 41, nr. 21.

-La aproximativ 700 m de malul drept al Someșului, pe terasa joasă din sud-vestul localității, în apropiere de podul plutitor spre satul Pomi (jud. Satu Mare), în punctul *Dagas*, se află o așezare din epoca bronzului și una din secolele II–IV e.n.

Stațiunea a fost identificată de I. Stanciu în octombrie 1989, atunci când a găsit la suprafață numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin fazei a doua a culturii Suci de Sus. În primăvara anului 1991, cu prilejul verificării, împreună cu descoperitorul, a locului unde este plasată așezarea, am găsit și fragmentele ceramice ce indicau prezența aici a unei așezări din epoca romană.

Cu ocazia primei publicări a materialelor arheologice provenite de aici, în anul 2003, ilustram și două topoare plate de piatră, despre care afirmam că este posibil să nu aparțină locuirii din epoca bronzului. Cercetări ulterioare au pus în evidență și urme din epoca neolitică. Fără îndoială, cele două piese litice provin din stratul de cultură neolitic.

În primăvara anului 2007, un colectiv de la muzeul din Baia Mare (R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop, Z. Șomcutean) a efectuat în acest punct săpături arheologice preventive. Au fost puse în evidență două locuințe neolitice cu unelte de obsidian și silex, ce aparțin culturii Starčevo (informație B. Bobîna), precum și vestigii din epoca bronzului și epoca romană.

Probabil că din această stațiune provine și acul cu protuberanțe de tip Noua, menționat recent în literatură.

Materialul descoperit se află la MJM.

Lit.: **Stanciu, Contribuții**, 155, nr. 26B; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 79, nr. 128; Romsauer, *Pyraunoi*, 130; **Kacsó, Noi descoperiri**, 117 sq., 140, Anexa 1, nr. 146, pl. 34-36; Pop D., *Someș-Uileac*, 90; Maxim, *Seini*, 143; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 150; Kacsó, *Noi date*, 82; Botiș, *Noi descoperiri arheologice la Seini. Neolitic, epoca bronzului, epoca romană*, în „*Gazeta de Maramureș*” anul VI, nr. 236 din 25-31 mai 2007, 14; Botiș, *Ultimele rezultate ale săpăturilor arheologice de salvare Seini-Dagas. Locuințe neolitice și din epoca bronzului*, în „*Gazeta de Maramureș*” anul VI, nr. 238 din 9-15 iunie 2007, 15; Bobîna, *Cercetări*, 13, nr. 38; **T. J. Chmielewski, Marmatia** 9/1, 23 sqq., pl. 1-4; Marta, *Petea-Csengersima*, 46, 48; Pop D., *Lăpușel*, 291 sq.; Marta și alții, *Nyíregyháza-Oros*, nota 307.

-Potrivit unei informații transmise de către D. Popescu, în muzeul din Baia Mare s-au aflat două topoare cu disc și spin provenite din această localitate. Piesele sunt în prezent neidentificabile.

Lit.: **Popescu, Șieu**, nota 2; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 1, nr. 39; Kacsó, *Topoare*.

-Un topor cu disc și spin de tip B₃ (lung. 20,5 cm), curățat de patină și cu discul deplasat, descoperit în 1876, se afla în colecția Jenő Péchy. Toporul a ajuns probabil la MNMB, în prezent este însă neidentificabil.

Lit.: **Hampel, Repertorium**, 66; Hampel, *Bronzkor II*, 158; Mărcuș, *Sătmár*, 131; Roska, *Repertorium*, 275, nr. 233; Vulpe, *Árte I*, 102; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 207; Bader, *Epbronze*, 128, nr. 82; Maxim, *Seini*, 145; Kacsó, *Topoare*.

-O verigă de aur deschisă, cu capetele îndepărtate, ornamentată cu creștături, ruptă în două bucăți (greut. 4,44 g) a fost donată de L. Bartók, în anul 1880, la MNMB. În prezent neidentificabilă. Trei copii în ghips ale piesei se găsesc, din 2 septembrie 1902, la muzeul din Baia Mare (nr. vechi inv. 3.713–3.715). Piesa datează din Bronzul târziu 2 sau 3.

Lit. **ArchÉrt** S.V. 14, 1880, 342; **Útmutató**, 23, nr. 12; Schönherr, *Monográfia I*, nota 1; Schönherr, *Monográfia II*, 351; Roska, *Szatmár*, 15; Roska, *Repertorium*, 275, nr. 233; Popescu, *Prelucrarea*, 198, 228; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 207; Kacsó, *Brztârziu III*, 86; Eiwanger, *Talanton*, 454, tabel D; Kacsó, *Mărturii*, 6; Maxim, *Seini*, 145.

-Sunt menționate, fără detalii, ca descoperite în localitate, mai multe căni de aur. Nu există date cu privire la încadrarea lor cronologică.

Lit.: **Schönherr, Monográfia I; Schönherr, Monográfia II**, 351.

-La sfârșitul anilor '50 ai secolului XIX, au fost prezentate autorităților din localitate ca piese găsite pe raza localității o cataramă (?) dreptunghiulară de mici dimensiuni din argint cu o inscripție circulară (FERDINAND. D. G. R. VNG. 1555) și cu o stemă în formă de scut (pe scutul cordiform, pe fața anterioară între două linii literele S. I., o pasăre zburând în sus, dealul triplu cu crucea dublă, un leu în două labe, pe fața posterioară Madona cu pruncul și inscripția UNGARIAE PATRONA), o lingură de argint cu un damaschinaj în formă de scut și literele AL, o lingură mai mare având reprezentat Sf. Sebastian la capătul mânerului torsionat, mânerul unei linguri cu o siluetă ținând un scut, precum și aproximativ zece falere, 20 de nasturi sferici de argint și un inel

decorat cu două lacăte. Pieseile au fost trimise conducerii comitatului, soarta lor ulterioară nemaifiind precizată.

Lit.: **Rómer**, *Krónika 2*, 182 sq., nr. 931.

-Pe Dealul Cetății din nord-estul localității se află ruinele cetății medievale. Este posibil ca începuturile sale să dateze chiar din secolul XIII, când localitatea apare sub denumirea de *castrum Zynyr*. Într-un document din 1335 se menționează numele de *Zynyrwarallya* (*Sub cetatea Seinilor*), o atestare evidentă a existenței la acea dată a cetății. *Castrum Zynyr* apare și într-un document de la 1490.

Aici au fost executate săpături arheologice în anii 1887-1888, rezultatele acestora nefiind publicate. Este precizat doar că, cu ocazia acestor săpături, au fost găsite vârfuri de săgeți, precum și o „piatră cu stemă”, care a fost ulterior distrusă. La muzeul din Baia Mare au ajuns, la cumpăna dintre secolele XIX și XX, un pinten și o ghiulea, ambele găsite între ruinele cetății (nr. vechi inv. 60 și 688). În 1986 au fost descoperite întâmplător în apropiere de ziduri fragmente ceramice medievale și fragmente de cahle, care au fost donate la MJM (nr. inv. IF. 4.301-4.312). Georgeta M. Iuga a găsit tot în acest loc, în 1989, numeroase fragmente ceramice medievale, dar și câteva ce par a fi preistorice. Sunt vizibile urme de săpături recente, neautorizate.

Cetatea este amplasată pe o culme greu accesibilă. Un șanț interior delimitează un perimetru de aproximativ 40x50 m, unde sunt prezente resturile unui palat, eventual ale unui turn-donjon și ale unei cortine (fig. 264-266).

Lit.: Szirmay, *Szathmár II*, 337 sq.; Csánki, *Hunyadiak I*, 467; Lengyel, *NagybányaSzinyérváralja*, 312 sqq.; Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 480; **Vende**, *Szatmár Vármegye I*, 157; Binder, *Contribuții*, 43; Maxim, *Seini*, 146; Rusu A. A., *Castelarea*, 532, nr. 117; Takács, *Varak*, 186; Karczay, Szabó, *Erődített helyek*, 356.

-La 1493 este menționat satul Warhid, dispărut ulterior.

Lit.: **Csánki**, *Hunyadiak I*, 489; Suci, *Dicționar II*, 422.

-Biserica de piatră este construită, după I. Henszelmann, în secolul XV. Biserica, a cărei ctitorie a fost atribuită Zsuzsanei Bátori, a suferit numeroase transformări. În a doua jumătate a secolului XIX se păstra încă turnul cu doi contraforți dispuși în diagonală și portalul principal. Turnul era compartimentat în trei și prevăzut cu ferestre, fereastra de jos se închidea semicircular, cea de mijloc în arc, iar cea de sus era dublă, lipsea însă stâlful despărțitor, acesta aflându-se în sacristie, fiind folosit drept măsură.

Lit.: **Henszelmann**, *Szatmár*, 154; Henszelmann, *Műemlékeink*, 266; Lengyel, *NagybányaSzinyérváralja*, 316; *Sematizmus 2006*, 255 sq.; Németh, *Szatmár*, 331 sq., nr. 532.

-În mai 1986 au fost găsite, pe strada *Gutinului*, nr. 79, fragmente ceramice medievale și două fragmente de pipe de lut ars. Pieseile au ajuns în colecția MJM (nr. inv. IF 4.313-4.337).

-Într-o pădure aflată la nord-vest de localitate am identificat, cu prilejul unei periegeze efectuate împreună cu I. Stanciu în primăvara anului 1992, numeroase halde provenite de la topirea de minereuri (fig. 267-268).

LVIIIc VIILE APEI

LIX. SIGHETU MARMAȚIEI, municipiu

LIXa IAPA

LIXb LAZU BACIULUI

LIXc SIGHETU MARMAȚIEI

-La cca 1,2 km vest-sud-vest de centrul localității și la aproximativ 0,350 km în amonte de puntea de la punctul *Grădina Morii*, pe malul drept al Izei au fost descoperite, în poziție secundară, într-un depozit aluvionar, două piese paleolitice, ce aparțin musterianului: o așchie de tip Levallois, din rocă grezoasă de culoare neagră mată, și un nucleu mic discoidal de silex negru lucios. Descoperirile se păstrează la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București-Sector Paleolitic.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc, *Descoperiri***, 206; Kacsó, *Preistoria*, 55; Păunescu, *PalMez*, 474; Ivanciuc T., *SighMar*, 64.

-Din punctul *Valea Blidarilor*, sub dealul *Solovan*, la baza conurilor de dejecție provine o așchie denticulată din gresie silicioasă cu glauconit, care ar putea aparține musterianului. Piesa se află la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București-Sector Paleolitic.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc, *Descoperiri***, 209; Kacsó, *Preistoria*, 55; Păunescu, *PalMez*, 473.

-La 2 km sud-vest de centrul localității, spre confluența Izei cu Valea Ronșoarei (aproximativ 0,400 km amonte), la altitudinea de 267 m, pe malul drept al Izei, în punctul *Cornu Dealului*, au apărut, în poziție secundară, într-un depozit aluvionar, două piese ce aparțin probabil paleoliticului superior: o așchie mică de radiolarit și un nucleu globular de silex negru lucios. În colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București-Sector Paleolitic.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc, *Descoperiri***, 206; Kacsó, *Preistoria*, 55; Păunescu, *PalMez*, 474; Ivanciuc T., *SighMar*, 64.

-La cca 3 km vest de localitate, în teritoriul fostului sat Cearda, pe un rest dintr-o terasă cu lățimea de aproximativ 20 m, puternic erodată de Tisa, în apropierea podului rutier de pe partea stângă a șoselei Sighetu Maramației-Satu Mare (DN 19), înconjurată pe trei laturi de ape: la est de Iza, la nord de Tisa, iar la vest de Valea Hotarului, în punctul *Acăstău*, la o altitudine absolută de 280 m, se află o așezare paleolitică, ce aparține gravetianului târziu sau epigravetianului. Obiectele litice recoltate aici constau din cioplitor bifacial, gratoar, lame, lamele, așchii mici și mijlocii simple, nuclee etc. din silex, gresie silicioasă, cuarț. În colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București-Sector Paleolitic.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc, *Descoperiri***, 207 sq., fig. 2, 1. 2. 7; Kacsó, *Preistoria*, 55; Păunescu, *PalMez*, 472; Ivanciuc T., *SighMar*, 64.

-Pe dealul *Dobăieș*, în punctul desemnat drept *Releul Doboeș I*, la o înălțime relativă de aproximativ 70 m deasupra Văii Ronșoarei, la 150-200 m nord de releu, C. Ivanciuc și T. Ivanciuc au descoperit, în septembrie 1993, o așezare paleolitică. Au fost adunate, dintr-un perimetru restrâns, peste 30 de piese finite, fragmentare sau așchii, majoritatea cioplite din hornstein,

calcedonie, tufit, opal, doar câteva din gresie silicioasă sau cuarțit. Materialele au fost atribuite gravetianului, aurignacianului inferior sau mousterianului final de tip Oaș. Piese se păstrează în colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmăției.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 280 sq., nr. 22; Ivanciuc T., *SighMar*, 64.

-La 300 m de punctul anterior, în punctul desemnat drept *Releul Doboeș II*, în iulie 1994 au fost descoperite alte unelte de piatră cioplită, atribuite fie așezării mai sus menționate, fie unui atelier independent de cioplire a silexului.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 281, nr. 23.

-Patru topoare de piatră șlefuită neolitică, dintre care trei perforate (lung. 7,7 cm, 8,7 cm, 9,0 cm, 9,5 cm), au fost descoperite în puncte neprecizate din raza localității. Topoarele se află în colecția MMSM (nr. inv. 4.640, 4.642, 4.643, 8.174).

Lit.: Kacsó, *Comori I*, 26; Kacsó, *Preistoria*, 56, fig. 2, 9-10, fig. 3, 1-2; Bobîna, *Cercetări*, 14, nr. 40.

-Un topor fragmentar de piatră șlefuită, perforat, confecționat din gresie de culoare verzuie (lung. păstrată 6,5 cm), a fost găsit la suprafață, în 1997, în punctul *Cămara Cireghi I*. Apartenența sa la așezarea din epoca bronzului (vezi mai jos) este posibilă, dar nu este sigură. În colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmăției.

Lit.: **Ivanciuc T., *SighMar***, 64. Informații suplimentare T. Ivanciuc.

-Cu prilejul amenajării muzeului etnografic în aer liber din cadrul Muzeului Maramureșului, pe dealul *Dobăieș*, aflat în partea de sud-est a localității, între Valea Ronșoarei și Tisa, au fost găsite fragmente ceramice Coțofeni. În colecția MMSM (nr. inv. 746-752). Informație M. Dăncuș.

Mai nou, T. Ivanciuc relatează despre descoperirea, în iulie 1995, a mai multor fragmente ceramice, despre care afirmă că sunt „*atribuibile epocii bronzului*“. El menționează și informația primită de la F. Nistor, potrivit căreia, cu ocazia montării porții Casei Tivadar din incinta muzeului, ar fi fost identificat, la adâncimea de un metru, un strat de cultură din epoca bronzului.

Lit.: Kacsó, *Preistoria*, 56; Pop D., *Oarța*, 77; **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 280, nr. 20; Ivanciuc T., *SighMar*, 65.

-Două topoare de piatră șlefuită, unul cu ceafa trapezoidal-cilindrică și umerii unghiulari (lung. 15,1 cm), celălalt cu ceafa trapezoidală și umerii rotunjiți (lung. 10,7 cm), au fost descoperite întâmplător într-un punct (puncte ?) neprecizat pe dealul *Solovan*. Aparțin, foarte probabil, perioadei eneolitice. Inedite. Ambele piese au fost achiziționate de muzeul din Sighetu Marmăției. Informație Gh. Todinca.

-La cca 4 km nord-vest de centrul localității, pe prima terasă a Tisei, la confluența cu Valea Iepii (sau Hotarului), în imediata apropiere a șoselei Sighetu Marmăției-Satu Mare (DN 19), în punctul *Cearda-Țărmuri*, T. Ivanciuc a identificat o așezare din epoca bronzului. Fragmentele ceramice adunate de aici aparțin în majoritatea lor oalelor, ornamentul lor constând din striuri, motive incizate și în relief. Pe baza acestora, stațiunea poate fi atribuită culturii

Suciu de Sus. Tot aici au fost găsite și fragmente ceramice medievale. Materialul se află în colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmăției.

În mai 2005, împreună cu descoperitorul și cu o echipă de la muzeul din Baia Mare (R. Cardoș, D. Ghiman, D. Pop și Z. Șomcutean), am verificat locul de descoperire și am găsit la suprafață un număr mic de fragmente ceramice similare celor aflate în colecția menționată. Ele sunt răspândite pe o suprafață cu lungimea de aproximativ 200 m și lățimea de aproximativ 50 m.

Lit.: T. Ivanciuc, *Noi dovezi privind locuirea Maramureșului în protoistorie – New discoveries concerning the habitat of Maramureș-Protohistory*, în *Maramureș vatră de istorie milenară IV*, Cluj Napoca, 1999, 15 sqq.; Kacsó, *Noi descoperiri*, 107, 140, Anexa 1, nr. 148; Ivanciuc T., *Descoperiri*, 280, nr. 19; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 152; Ivanciuc T., *SighMar*, 65; Ivanciuc T., *SighMar*, 65; Pop D., *Petea-Csengersima*, 41, nr. 22; Pop D., *Lăpușel*, 292. Informații suplimentare T. Ivanciuc.

-La cca 4 km est de localitate, în teritoriul fostului sat Cămara, pe terasa a doua a Tisei, în punctul *Cireghi I* se află o așezare din epoca bronzului, ce aparține culturii Suciu de Sus. Sondajul arheologic efectuat în acest punct de către C. Ivanciuc a indicat existența unui singur strat de cultură, cu o grosime de cca 0,20-0,25 m, în parte răvășit de lucrările agricole. Nu au fost descoperite complexe de locuire. Materialul recoltat constă din ceramică, câteva obiecte de piatră, precum și oase de animale. Ceramica fină este ornamentată cu motive incizate, cea grosolană cu striuri și motive în relief. În acest punct au apărut și două fragmente ceramice de culoare neagră lucioasă în exterior, roșie în interior. Apartenența lor la așezarea Suciu de Sus este posibilă, dar nu este certă.

Autorul cercetării menționează că la 300 m sud de așezare a identificat o necropolă tumulară de incinerare, formată din șapte tumuli, dintre care cinci aproape complet aplatizați și doi cu o înălțime de cca 1 m. El afirmă totodată că de pe suprafața primelor movile au fost adunate oase umane incinerate, iar de pe suprafața celorlalte mai multe microlite confecționate din hornstein, dintre care se remarcă gratoare, lame, un racloar.

Cu prilejul verificării locului, pe care am efectuat-o, în primăvara anului 1991, împreună cu M. Dăncuș, nu am găsit la suprafață decât un număr extrem de redus de fragmente ceramice și nu am putut confirma existența necropolei tumulare. Prezența microlitelor este un indiciu foarte probabil al unei locuiri mult mai vechi, paleolitice sau, eventual, neolitice.

O nouă cercetare de teren în acest punct, pe care am efectuat-o în mai 2005 împreună cu R. Cardoș, D. Ghiman, T. Ivanciuc, D. Pop și Z. Șomcutean, nu a prilejuit descoperirea vreunui artefact și nici identificarea unor movile funerare.

Materialul, ce aparține colecției Ivanciuc, se află în custodie la MMSM.

Lit.: C. Ivanciuc, *SympThracologica* 8, Satu Mare-Carei, 116 sq.; Pop D., *Suciu de Sus*, 239; Păunescu și alții, *Mormânt*, 130; Kacsó, *Noi descoperiri*, 107, 140, Anexa 1, nr. 147; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 151; Chicideanu-

Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 208, nr. 858, 852²²²; Ivanciuc T., *SighMar*, 65²²³; Pop D., *Petea-Csengersima*, 41, nr. 23; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 148, nr. 858. Informații suplimentare C. Ivanciuc, care mi-a relatat că, după părerea lui A. Păunescu, microlitele apărute în acest punct ar fi aparținut totuși epocii bronzului.

-Cu ocazia săpării fundației blocului-turn din strada *Avram Iancu* din cartierul Cuza Vodă, în partea vestică a localității, au fost descoperite în 1971, la adâncimea de 0,75 m, mai multe fragmente ceramice, dintre care câteva, ornamentate cu striuri, aparțin, foarte probabil, culturii Suciul de Sus, iar restul sunt medievale. Fragmentele, salvate de F. Nistor, se află la MMSM (nr. inv. 511-650). Informație Gh. Todinca.

Lit.: **Kacsó, Noi descoperiri**, 118, 140, Anexa 1, nr. 149; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 153; Ivanciuc T., *SighMar*, 65.

-La 1,5 km est de punctul *Cireghi I*, tot pe terasa din stânga Tisei, în punctul *Cireghi II*, T. Ivanciuc a identificat, în cadrul unor cercetări de suprafață efectuate în martie 1996, urmele unei așezări preistorice (epoca bronzului ?). Informație T. Ivanciuc.

Mai nou, T. Ivanciuc denumeste punctul *Cămara II* și vorbește de posibila existență aici a unei locuiri slave timpurii.

Lit.: Ivanciuc T., *Descoperiri*, 280, nr. 18.

-Pe un bot de deal în extremitatea nordică a dealului *Solovan*, în apropiere de izvorul de lângă podul de pe Iza, în locul desemnat drept *Dealul Cetății II*, în cadrul unui sondaj de mică amploare efectuat de Gh. Todinca în 1980, au fost descoperite fragmente ceramice, pe care autorul cercetării le-a definit ca aparținând epocii bronzului. Informație Gh. Todinca.

-Pe culmea lată dinspre est a dealului *Solovan*, ce se întinde pe malul stâng al Izei, înaintea vărsării acesteia în Tisa, numită *Dealul Cetății (Dealul Cetății I)*, înălțată până la 513 m față de 274 m, cota orașului, se află o așezare fortificată din Bronzul târziu. Prin poziția sa naturală, culmea este apărată pe trei laturi și doar spre vest, unde se leagă de șirul altor dealuri, s-a ridicat un val impunător, care barează accesul din această parte (fig. 269). Pe baza tradiției populare, care menționează existența unei fortificații, așezarea a fost identificată de F. Nistor. Săpăturile arheologice s-au desfășurat aici în 1964 și 1965 (fig. 270-272). Colectivul de cercetare a fost condus de K. Horedt, din el făcând parte în primul an I. Némethi, iar în al doilea an F. Nistor.

Valul de apărare de pe *Dealul Cetății I*, în lungime de aproximativ 240 m, are o formă încovoiată și înconjoară cca o treime din circumferința platoului de culme. Pământul necesar pentru umplutura valului, care are la bază o lățime de 17 m, a fost scos de pe ambele laturi. În val a fost sesizată o zonă formată din arsură și pământ, străbătută de dungi roșii, ce indică locul unor bărne arse, care au înroșit și pământul din jur. Acest strat avea într-una dintre secțiunile

²²² Se vorbește despre o necropolă importantă mai ales pentru locația sa.

²²³ Se consideră că pretinsa necropolă tumulară ar putea aparține culturii Coțofeni.

cercetate 11 m lungime și 1,30 m înălțime, în cealaltă 4,20 m lungime și 0,40 m înălțime. Umplutura valului se ridică până la 3 m.

Așezarea apărută de val, de formă ovală (230 m lungime și 170 m lățime, care se reduce către botul dealului până la 70 m), a fost locuită pe o mare întindere, dar cu o intensitate redusă, așa cum rezultă din grosimea mică a stratului de cultură. Se pare că așezarea nu a fost ocupată în permanență, ci a servit mai mult ca loc de refugiu și apărare pentru populația din jur.

Printre fragmentele ceramice descoperite în așezarea fortificată (fig. 273-274) se remarcă câteva ce aparțin unor vase mari, cu pereții groși, de culoare neagră în exterior, roșie în interior și cu suprafața canelată. Pe baza acestora, așezarea a fost atribuită de K. Horedt culturii Gáva și datată în Hallstatt A. Cantitatea mică de ceramică recoltată și lipsa oricăror piese de metal nu permit însă încadrări cronologice sigure. Este posibil ca așezarea să fi aparținut unei etape ceva mai recente decât s-a presupus inițial, totuși este puțin probabil ca ea să dateze din Ha B₃-C, așa cum presupune V. Vasiliev. O parte a materialului descoperit se păstrează la MMSM (nr. inv. 1-156), o altă parte, probabil, la MNIT.

Lit.: Wenzel, *Máramaros*, 316, nota 1; Mihályi, *Máramaros*; Popescu, *Fouilles* 1964, 475, nr. 40; Popescu, *Săpături* 1964, 593, nr. 40; **Horedt, Așezarea**; Popescu, *Fouilles* 1965, 388, nr. 31; Popescu, *Săpături* 1965, 713, nr. 31; Popa, *Maramureș*, 43, 232, nota 81; Балагурі, *Шелестівське городище – пам'ятка населення ранньозалізної доби Закарпаття*, în I. M. Гранчак (ред.), *Дослідження стародавньої історії Закарпаття*, Ужгород, 1972, 17, 39, 41, 52; Rusu, *Considérations*, 109; **Horedt, Befestigte Siedlungen der Spätbronze- und der Hallstattzeit im innenkarpatischen Rumänien**, în *Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa*, Bratislava, 1974, 224, fig. 3, 2; László, *Gáva I*, 584, nr. 58; Crișan, *Burebista*, 321; Bader, *Epbrenz*, 78; Moscalu, *Ceramica*, 41; Demeterová, *Hradiská*, 33 sqq.; Vasiliev, Aldea, Ciugudean, *Teleac*, 87, 89; Vasiliev, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transylvanie*, *BiblThrac* XII, Bucarest, 1995, 42; Chicideanu și alții, *Fortificații*, în *Enciclopedia II*, 156; Kobal', *Solotvino*, 125; Rusu, Dörner, Ordentlich, *Sântana I*, 17; Rusu, Dörner, Ordentlich, *Sântana II*, 147; Kacsó, *Preistoria*, 58; M. M. Rind, *Höhenbefestigungen der Bronze- und Urnenfelderzeit. Der Frauenberg oberhalb Kloster Weltenburg I*, *RegBeiträge* 6, 1999, 354; Prochnenko, *Harta răspândirii cetăților din veacul XII-VIII î.e.n. pe Tisa Superioară*, în Ciubotă, Marina (coord.), *Relații româno-ucrainene*, 79, nr. 13; Lazin, Marina, *Cercetări arheologice privind epoca traco-dacică în Ucraina Transcarpatică*, în Ciubotă, Marina (coord.), *Relații româno-ucrainene*, 150; Балагурі, *Зпбронзы*, 35; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, 306; Ursuțiu, Gogâltan, *Siedlungen*, 40, nr. 48 (94); Vasiliev, *AnnUnivApulensis, Series Historica* 7, 2003, 113; Kacsó, *Mărturii*, 22; Kacsó, *Date II*, 188 sq.; Ivanciuc T., *SighMar*, 65 sq.; K. I. Щербей, *Карпатика* 39, 2010, harta 2, nr. 13.

-La cca 1,5 km vest de punctul *Dealul Cetății I*, pe un platou ușor înclinat, aflat în stânga Văii Solovan, aproape de confluența acesteia cu Iza, T. Ivanciuc a identificat, în martie 1996, urmele unei așezări, care ar putea fi, potrivit păreri exprimate verbal de descoperitor, eventual contemporană cu așezarea fortificată din Bronzul târziu. Au fost culese de la suprafață fragmente ceramice de mici dimensiuni, precum și câteva unelte de piatră cioplită.

În mai 2005, împreună cu R. Cardoș, D. Ghiman, T. Ivanciuc, D. Pop, Z. Șomcutean și V. V. Vizauer, am făcut o recunoaștere a locului indicat ca fiind cel în care au apărut fragmentele ceramice definite drept preistorice, dar nu am reușit să găsim decât foarte puține fragmente, care par, având în vedere compoziția pastei, a aparține perioadei medievale timpurii.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 281 sq., nr. 27²²⁴, Ivanciuc T., *SighMar*, 65.

-În cartierul Teplița, în apropiere de locul numit *Poligon*, se află o stațiune preistorică, din care au fost recoltate, într-un sondaj efectuat de Muzeul din Sighetu Marmăției în 1988, foarte multe pietre, bucăți mari de vatră fățuită, numeroase fragmente ceramice, în majoritatea lor însă atipice. Câteva dintre ele, printre care și o margine lată și canelată de la o strachină și partea inferioară a unui vas de culoare neagră în exterior, roșie în interior, precum și alte fragmente similar arse sau cu decor striat, indică în mod aproape cert că stațiunea aparține Bronzului târziu. Tot aici s-au găsit fragmente ceramice de epocă medio-modernă, printre care și unele smălțuite, precum și un fragment de pipă de lut ars. Pietrele adunate de la fața locului nu sunt prelucrate, se remarcă totuși numărul mare al bucăților de gresie. Ele par să aparțină, ca și bucățile de vatră, de locuirea preistorică. Materialul se află în colecția MMSM. Informație M. Dăncuș și Gh. Todinca.

-Pe teritoriul localității au fost descoperite mai multe depozite de bronzuri. Ele nu au fost numerotate, conform uzanței, în ordinea apariției lor, pentru evitarea unor posibile confuzii viitoare, păstrez totuși numerotarea deja folosită în literatură. **A**). Depozitul I a fost descoperit, în vara anului 1943 (după alte surse 1941), de M. Lucineț, pe dealul *Solovan*, la aproximativ 300 m sud-vest de bifurcația Văii Blidarului, mic afluent dinspre stânga a Izei, pe mijlocul unuiu dintre drumurile din pădurea de fag pe care aceasta o străbate. Piese de bronz se aflau, la mică adâncime în pământ, într-un vas mare de lut ars, care s-a spart la descoperire, fragmentele sale nefiind salvate. Depozitul, recuperat de la

²²⁴ În mod surprinzător, autorul afirmă că mi-aș fi exprimat părerea că punctul de aici „*a fost locuit, probabil, de purtătorii culturii Suciului de Sus*”. Întrucât printre materialele recoltate din acest punct și aflate în colecția T. Ivanciuc, dar nici printre cele găsite cu prilejul cercetării efectuate de echipa de la muzeele din Baia Mare și Sighetu Marmăției nu există vreun fragment ce ar aparține culturii Suciului de Sus, este evident că nu puteam atribui locuirea din Valea Solovan acestei culturi. Firește, nu exclud posibilitatea ca pe viitor aici sau în imediata apropiere a acestui punct să iasă la iveală și mărturii Suciului de Sus.

descoperitor de către F. Nistor, conține: **1.** Pumnal fragmentar cu limbă la mâner cu marginile ridicate și două găuri de nit, garda trapezoidală cu marginile ridicate și cu nervură mediană ce se prelungește pe lamă, două găuri de nit, într-una fiind păstrat cuiul de nit, tășurile bătute cu ciocanul, deteriorate, vârful rupt, lung. păstrată 14,6 cm, greutate. 54 g. **2.** Fragment de lamă de spadă, la unul dintre capete tășurile lățite prin ciocănire, decorat cu linii incizate paralele duble, lung. păstrată 12 cm, greutate. 71,5 g. **3.** Celt cu plisc, secțiunea corpului hexagonală, manșonul găurii de înmănușare puternic deteriorat (turnare defectuoasă ?), tortița turnată doar parțial, lung. 11,9 cm, greutate. 312,5 g. **4.** Celt cu plisc, secțiunea corpului ovală, spărturi în zona manșonului găurii de înmănușare, tortița ruptă, lung. 12,3 cm, greutate. 369,5 g. **5.** Celt de tip transilvănean, lipsește partea inferioară, lung. păstrată 11,2 cm, greutate. 369,5 g. **6.** Celt de tip transilvănean, lipsește partea superioară, lung. păstrată 10,1 cm, greutate. 273 g. **7.** Celt cu manșonul drept și îngroșat, sub manșon, pe ambele laturi înguste, câte o perforație, decorat cu motive unghiulare în relief, lung. 15,1 cm (pierdut). **8.** Celt de același timp cu decor asemănător, lipsește partea inferioară, lung. păstrată 7,8 cm, greutate. 274,5 g. **9.** Topor cu aripioare mediane de tip Sighet, lung. 18,8 cm, greutate. 678 g. **10-11.** Seceri cu buton, una, cu vârful rupt, decorată cu o nervură paralelă cu bordura îngroșată, greutate. 95 g, 70 g. **12-25.** Seceri cu limbă la mâner, cele mai multe fragmentare (una pierdută), decorate cu nervuri pe limbă și lamă, greutate. 142 g, 119 g, 86,5 g, 68,5 g, 82 g, 97,5 g, 98 g, 98 g, ?, 81 g, 97 g, 94,5 g, 72 g, 31 g. **26.** Fragment de topor cu disc și spin parțial topit, greutate. 119,5 g. **27.** Ciot de turnare, greutate. 130 g. **28-48.** Turte fragmentare, greutate. 429 g, 255,5 g, 171,5 g, 96,5 g, 225,5 g, 175,5 g, 290 g, 780 g, 475,5 g, 1.135 g, 1.050 g, 959 g, 391 g, 722 g, 335 g, 326,5 g, 171,5 g, 428,5 g, 472,5 g, 130 g, 486,5 g. În colecția MMSM (nr. inv. 4.728-4.753). Datarea: Bronz târziu 3. **B).** Depozitul II a fost descoperit în 1944 pe dealul *Solovan*, în apropiere de Valea Blidarului, la aproximativ 200 m de locul în care a apărut depozitul I. Cea mai mare parte a depozitului (cești și farfurii de bronz) a fost reîngropată de către descoperitor, E. Binder, la rădăcina unui stejar în apropierea locului de descoperire, și nu a mai fost regăsită. Piese salvate sunt cele lăsate pentru expertizare lui F. Nistor și anume: 1. Fragment de vas de bronz (?) ornamentat. 2-3. Fragmente de bară de bronz. 4. Fragment de placă de bronz. În colecția MMSM (nr. inv. 4.754-4.756). Datarea probabilă: Bronz târziu 4. **C).** Din depozitul III, descoperit la sfârșitul secolului XIX, nu se cunoaște decât un celt, care a fost achiziționat în 1898 de MNMB (nr. inv. 81. 1898). Celtul are manșonul drept și îngroșat și este prevăzut cu un decor de linii reliefate. Datarea: Bronz târziu 4. **D).** Depozitul IV a ieșit la iveală, în vara anului 1985, în zona nord-vestică a dealului *Solovan*, în imediata apropiere a punctului de unde izvorăște pârâul Spicul, aproximativ la cota 615 m. Bronzurile au fost găsite la foarte mică adâncime în pământ, nefiind semnalată prezența vreunui vas de lut. Gh. Todinca, de la muzeul din Sighetu Marmăției, a executat la fața locului o săpătură de control. El nu a descoperit noi piese, a stabilit totuși că depunerea a avut loc în afara vreunei așezări. Depozitul este

format din: **1-3.** Topoare cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, unul rupt în trei bucăți din vechime și cu o parte a tubului de înmănușare lipsă, lung. 23 cm, 23 cm, 19,9 cm, greutate. 521 g, 519 g, 278 g. **4.** Fragment de seceră, probabil de tipul cu cârlig, greutate. 114 g. În colecția MMSM (nr. inv. 16.202-16.205). Datarea: Bronz târziu 2. **E).** Depozitul V, cu localizarea totuși incertă, a fost achiziționat de către T. Lehoczky la Sighetu Marmăției, în ziua de 15 februarie 1896. Era format din: **1.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Târgușor, pe disc șase mici proeminente, lung. 20 cm, greutate. 350 g. **2.** Topor de tip Drajna, o parte a tubului de înmănușare ruptă, ceafa de formă elipsoidală, tăișul deteriorat, lung. 19,2 cm, greutate. 390 g. **3.** Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Ungureni (Șanț), tăișul puternic deteriorat, lung. 18,1 cm, greutate. 410 g. Am identificat în colecția ZKMU, în decembrie 1991, doar ultimele două piese (nr. inv. B₃-123, B₃-131). Mai recent, J. Kobal' descrie și ilustrează și primul topor (nr. inv. B₃-125). Pare probabil că acesta a fost regăsit între timp. Datarea: Bronz târziu 2. **F).** Depozitul VI, format dintr-un topor (cu disc și spin ?), un vârf de lance și cinci brățări, a fost achiziționat de Muzeul Comitatului Maramureș din Sighetu Marmăției (nr. inv. 139-145) în decembrie 1902 de la M. Binder. Piese nu se mai află în colecția MMSM. **G).** Depozitul VII, format din două topoare (cu disc și spin ?), a fost achiziționat de Muzeul Comitatului Maramureș din Sighetu Marmăției (nr. inv. 532-533) în decembrie 1902 de la F. și L. Szöllösy. Piese nu se mai află în colecția MMSM. **H).** Depozitul VIII a fost descoperit, în 1916 sau 1917, pe dealul *Solovan*, în zona Văii Blidarului, de către Gh. Pop, care locuia prin apropiere (la nr. de casă 40 A în 1966) și defrișa un teren. El a găsit, într-o moviliță ce separa două terenuri de cosit, mai multe celturi, pe care le-a abandonat la locul descoperirii.

Lit.: **A).** Rusu, *Bronzehorte*, 208, nr. 55; Alexandrescu, *Schwerter*, 187, nr. 270, pl. 15, 13; Horedt, *Așezarea*, 16; **Nistor, Valea Blidarului**; Rusu, *Balșa*, 37, nr. 118; **Nistor, Vulpe, Bronzuri**, 183, fig. 3B și fig. 4A; Vulpe, *Ăxte I*, 95, nr. 562, pl. 40, 562; Rusu, *Metbronz I*, 525 sq., nr. 64; Vulpe, *Ăxte II*, 76, pl. 42, 451, pl. 61B și pl. 62; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 495, nr. 61; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 106 sq., pl. 185, 10-18 și pl. 186, 1-10; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 127, nr. 172, pl. 134B; Mozsolics, *Bronzefunde II*, 34; Wanzek, *Tüllenbeile*, 75, 80, 221, 28, 231; Bader, *Schwerter*, 76, pl. 11, 63; Hansen, *Metalldeponierungen*, 590, nr. 344; Kacsó, *Depozit*, 10, pl. 8A; Chidioșan, Soroceanu, *Galospetreu*, nota 18; Kacsó, *CrVișeului*, 252; Kacsó, *Precizări*, 63; Kacsó, *Date II*, 189; Kacsó, *Comori II*, 12; Kacsó, *ColFloth*, 49, fig. 8, 7; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 351, 357, fig. 15-20; Bratu, *Depuneri*, 341, nr. 1.025; Дергачев, *Топоры-кельты*, fig. 89, nr. 88; Popa C. I., *Turte*, 324; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*. **B).** Horedt, *Așezarea*, 16; **Nistor, Valea Blidarului**; **Nistor, Vulpe, Bronzuri**, 183, fig. 4B; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 495, nr. 61; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 107, pl. 186, 14-16; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 127, nr. 173, pl. 135A; Hansen, *Metalldeponierungen*, 590, nr. 345; Kacsó, *Comori I*, 44; Kacsó, *Depozit*, 10,

pl. 8B; Kacsó, *Precizări*, 63; Kacsó, *Date II*, 189; Soroceanu, *Metallgefäße*, 249, 256 sq.²²⁵; Bratu, *Depuneri*, 341, nr. 1.026; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*. **C).** Hampel, *ArchÉrt* 18, 1898, 444; Roska, *Repertórium*, 171, nr. 142; Kacsó, *Bronzefunde I*, 9, fig. 3, 2; Kacsó, *Depozit*, 10; Kacsó, *Precizări*, 62; Kacsó, *ColFloth*, 72, nota 400; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Depozite*, 51, nr. 65. **D).** Kacsó, *Depozit*, 5 sq., fig. 1, 1-4, pl. 1, 1-4; Soroceanu, *Deponierungen*, 31, 72; Kacsó, *Precizări*, 64; Kacsó, *ColFloth*, nota 412; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 2, nr. 14; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*. **E).** Lehoczky, *Adatok II*, 32; Lehoczky, *Manuscris II*, 64 sq.; Jankovich, *Podkarpatska*, pl. 6, 17, 22 („Maramureș”); Nestor, *Der Stand*, 128 („Maramureș”); Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 156 („Maramureș”); Kacsó, *Topor Oarța*, 59, nr. 11 („Maramureș”); Kroeger-Michel, *Haches*, 203, Lista 16, Dg-5 („Maramureș”); Kacsó, *Depozit*, 17, fig. 3, 1-2; Bader, *Bronzefunde*, nota 47 („Maramureș”); Kacsó, *Precizări*, 62; Kacsó, *Ungureni*, Lista 1, nr. 19, Lista 2, nr. 23; Kobal’, *Metallfunde*, 251, fig. 2, 6-8 („Maramureș”). **F).** *Múzeumi évkönyv*, 78 sqq.; Kacsó, *Precizări*, 47, 62; **G).** *Múzeumi évkönyv*, 78 sqq. **H).** Nistor, *Valea Blidarului*; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*.

-În raza localității au ieșit la iveală mai multe piese izolate de bronz. **1).** Topor cu disc de tip B₁, varianta Bikács-Borlești, descoperit în împrejurimile orașului, probabil încă înainte de primul război mondial, păstrat la DMD. **2).** Topor cu disc de tip B₁, probabil varianta Bikács-Borlești, cu partea superioară ruptă din vechime, descoperit, cu prilejul construirii unui bloc de locuințe, în centrul orașului (lung. păstrată 17,5 cm, greutate 323 g), în colecția MMSM (nr. inv. 7.560). **3).** Topor cu disc și spin găsit în albia râului Iza. S-a aflat în colecția MMSM, în prezent neidentificabil. **4).** Topor cu disc și spin găsit în 1985 sau 1986 pe dealul *Bortoșoi*, aflat în zona colinară de la sud de cartierul Iapa. Nu se cunoaște locul actual de păstrare a piesei. Informație T. Ivanciuc **5).** Vârf de lance, descoperit înainte de 1881, ajuns la MVFB (nr. inv. IV d 4). **6).** Vârf de lance, descoperit în 1953 pe malul Izei, în apropierea abatorului, la MMSM (nr. inv. 4.757). **7).** Vârf de lance, recuperat în 1956 din albia Izei, la MMSM (nr. inv. 4.758)²²⁶. **8).** Brățară cu capetele deschise, ornamentată cu creștături, a fost în achiziționată de T. Lehoczky pentru colecția sa la Sighetu Marmației în data de 3 septembrie 1887. Proveniența piesei de la Sighetu Marmației este posibilă, dar nu este sigură. **9).** Verigă de picior fragmentară, în colecția MNMB (nr. inv. 62. 29. 18). **10).** Celt cu mai multe spărturi pe corp și tortița deteriorată, ornamentat cu nervuri longitudinale, descoperit în 1862, păstrat la NHMW (nr. inv. 34.891). **11).** Topor de luptă, probabil cu disc și spin, donat Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmației în iulie 1902 (nr. inv. 18). **12).**

²²⁵ Se consideră că în depozit nu se află un fragment de vas de bronz, ci un fragment de manșetă de bronz.

²²⁶ T. Ivanciuc (*SighMar*, 65) afirmă că în albia râului Iza, „în dreptul văii Blidaru, au fost descoperite alte două lănci”. Lipsesc precizările cu privire la metalul din care sunt confecționate aceste piese, la forma și dimensiunile lor, precum și la locul lor de păstrare.

Celt, donat Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmăției în ianuarie 1903 (nr. inv. 639). **13).** Celt, donat Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmăției în februarie 1903 (nr. inv. 691). **14).** Topor de luptă, probabil cu disc și spin, donat Muzeului Comitatului Maramureș din Sighetu Marmăției în februarie 1903 (nr. inv. 695). **15).** Topor, probabil cu disc și spin, transformat în ciocan (lung. păstrată 8,5 cm), a fost achiziționat de T. Lehoczky în 1895. **16).** Celt cu plisc (lung. 12,5 cm) a fost achiziționat de T. Lehoczky în 1895. **17).** Spadă scurtă (lung. 43,3 cm) cu limbă la mâner. Pe gardă patru găuri de nit, în care se păstrează și niturile, iar pe mâner două găuri de nit. Pe lamă câte două linii incizate paralele cu tășurile, ce pornesc imediat de sub gardă și ajung până aproape de mijlocul înălțimii lamei. A fost descoperită în jurul anului 2000 în albia Izei, în apropiere de piciorul podului din capătul străzii Iza, denumit de localnici „*Podul de la Puskapor*”. A fost achiziționată de MMSM (nr. inv. 19.147) în 2003 de la elevul S. Cuth. Informații Gh. Todinca și V. V. Vizauer. **18).** Un rest de turnare, găsit, în mai 2003, în punctul *Câmpul Negru*, din apropiere de *Dealul Cetății II*, se află în colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmăției. Informație T. Ivanciuc²²⁷. Piese 11–14 nu se mai păstrează la MMSM. Bronzurile 1-2 datează din Bronz mijlociu 2, 3-9 din Bronz târziu 2, 10 din Bronz târziu 4, 11-16 probabil din Bronz târziu 2-3, 17 din Bronz târziu 2-3. Apartenența piesei 18 la epoca bronzului este incertă.

Lit.: **1).** Kroeger-Michel, *Haches*, 188, Lista 2, B-17, pl. 49; Kacsó, *Depozit*, 10, fig. 14, 1; David, *Studien*, 420, Lista A. 1. 2. 1. 2, 481; Kacsó, *Topoare*. **2).** Kacsó, *Depozit*, 10, fig. 14, 2; Kacsó, *Topoare*. **3).** Vulpe, *Recenzie*, 372; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*. **4).** Kacsó, *Topoare*. **5).** L. v. Károlyi, *Berliner Jahrb* 8, 1968, 92, pl. 28 (23), 12; Kacsó, *Depozit*, 22, fig. 14, 5; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*. **6).** Nistor, *Valea Blidarului*; Nistor, *Vulpe*, *Bronzuri*, 184, fig. 4, 69; Kacsó, *Comori I*, 38; Kacsó, *Depozit*, 22, fig. 14, 4; Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*. **7).** Nistor, *Valea Blidarului*; Nistor, *Vulpe*, *Bronzuri*, 184, fig. 4, 70; Vulpe, *Recenzie*, 372; Kacsó, *Comori I*, 38; Kacsó, *Depozit*, 22, fig. 14, 6. **8).** Lehoczky, *ArchÉrt* 11, 1891, 142; Pasternak, *Karpaty*, 171, nr. 56; Kacsó, *Depozit*, 22; Kobal', *Metallfunde*, 250, fig. 3, 11. **9).** Kacsó, *Crăciunești*, 242; Kacsó, *Depozit*, 22, fig. 14, 3. **10).** Hoernes, *Leletek*, 206, nr. 9; Pasternak, *Karpaty*, 169, nr. 29; Kacsó, *Bronzefunde I*, 14, fig. 3, 3; Kacsó, *Depozit*, 10. **11-14).** *Múzeumi évkönyv*, 78 sqq. **15).** Lehoczky, *Régiségletek*, 421, nr. 11 („Sighetu Marmăției”); Lehoczky, *Adatok II*, 32 („Maramureș”); Kacsó, *Depozit*, 20 („Maramureș”); Kacsó, *Precizări*, 68 („Maramureș”); **16).** Lehoczky, *Régiségletek*, 421, nr. 10 („Sighetu Marmăției”); Lehoczky, *Adatok II*, 32 („Maramureș”); Kacsó, *Depozit*, 21 („Maramureș”); Kacsó,

²²⁷ Potrivit informației comunicate de către T. Ivanciuc (*SighMar*, 65), în punctul *Dealul Poiană* au fost descoperite o turtă de bronz (descoperire izolată), precum și un depozit, iar în punctul *Grădina Morii* un apărător de braț. Lipsesc alte date cu privire la aceste descoperiri, din acest motiv ele pot fi luate în considerație doar sub semnul posibilului.

Precizări, 67 („Maramureș”); **17)**. Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368; **Kacsó, Descoperiri în mediu umed. 18)**. Inedit.

-W. David menționează, ca descoperit pe raza localității, un topor cu gaura de înmănușare transversală. Nu există date care să ateste o astfel de descoperire.

Lit.: David, *Studien*, 481.

-Din împrejurimile localității sunt cunoscute mai multe descoperiri de aur din epoca bronzului. **a)** O brățară și opt verigi mai mici, în greutate totală de 58 g, au ajuns, în prima jumătate a anului 1894, la MNMB. **b)** Un lanț format din, se pare, șapte verigi cordiforme, în greutate totală de 20 g, a fost cumpărat de MNMB în primăvara anului 1898. **c)** 17 verigi, dintre care șase cu secțiunea rotundă, capete subțiate, decorate cu creștături, iar 11 cu secțiunea rombică, capetele subțiate apropiate sau suprapuse, în greutate totală de 269 g (fig. 275), se află la NHMW, fiind cumpărate de la anticarul S. Egger din Viena; ele aparțin, în mod aproape cert, tezaurului menționat de mai mulți autori ca provenit din comitatul Maramureș (vezi Maramureș). Cele trei descoperiri datează din Bronz târziu 2-3.

Analiza cantitativă a pieselor tezaurului c (după A. Hartmann):

Au Nr.	Denumirea piesei	Ag	Cu	Sn	Ni
Au 1450	Verigă secț. romb.	16	1,0	0,065	n. d.
Au 1451	Verigă secț. romb.	14	1,3	0,085	n. d.
Au 1452	Verigă secț. rotun.	17,5	0,70	0,035	n. d.
Au 1453	Verigă secț. romb.	15	0,80	0,047	n. d.
Au 1454	Verigă secț. rotun.	cca 17	0,64	0,030	n. d.
Au 1459	Verigă secț. romb.	16	0,87	0,027	n. d.
Au 1460	Verigă secț. rotun.	17	1,8	0,17	n. d.
Au 1461	Verigă secț. romb.	16	1,0	0,070	n. d.
Au 1462	Verigă secț. romb.	9	1,7	0,17	urme
Au 1463	Verigă secț. rotun.	14	1,05	0,058	n. d.
Au 1464	Verigă secț. romb.	15	0,74	0,035	n. d.
Au 1465	Verigă secț. rotun.	17	0,96	0,064	n. d.
Au 1466	Verigă secț. romb.	15	0,76	0,047	n. d.
Au 1467	Verigă secț. rotun.	17	1,3	0,073	n. d.
Au 1468	Verigă secț. romb.	15	0,56	0,016	n. d.
Au 1469	Verigă secț. romb.	15	1,00	0,039	n.d.
Au 1470	Verigă secț. romb.	15	0,77	0,083	n. d.

Lit.: **a)** Hampel, *ArchÉrt* 14, 1894, 185; **Rusu, Metaur**, 49, nr. 56; Hardmeyer, *Gold*, 127; Kacsó, *Sarasău II*, nota 22. **b)** Hampel, *Gyarapodás 1898*, 374; Roska, *Repertórium*, 171, nr. 142; **Rusu, Metaur**, 49, nr. 56; Hardmeyer, *Gold*, 127; Kacsó, *Sarasău II*, nota 22. **c)** Foltiny, *Goldfunde*, 703 sq., pl. 1; Hartmann, *Goldfunde*, 42, 44, Tabel 15, Au 1452-1454, 1459, 1464-1466, 1468, 1470, Tabel 18, Au 1450-1451, 1460-1463, 1467, 1469, pl. 45, Au 1450-1454, 1459-1470; Mansfeld, *Goldringe*, 14 sq., Tabel 1, nr. 14; **Rusu**,

Metaur, 49, nr. 56; *Mozsolics, Bronze- u. Goldfunde*, 199; Hardmeyer, *Gold*, 127; Kacsó, *Brtârziu III*, 86; Kacsó, *Sarasău II*, nota 22; Kacsó, *SalzErzvorkommen*, 368, fig. 25.

-B. Hänsel și P. Weihermann menționează în lista de tezaure cu inele de buclă de aur („Hortfunde mit goldenen Lockenringen”) o descoperire inedită ce conține, se pare, șapte piese de acest fel de la Sighetu Marmației. Foarte probabil, menționarea se referă la descoperirea **b** citată în paragraful anterior.

Lit.: Hänsel, Weihermann, *Goldhort*, 23, Lista 1, nr. 18.

-Cu ocazia săpării fundației unei case pe strada *Făget*, aflată în partea de sud-est a localității, la cca 500 m de malul drept al Izei, nu departe de confluența acesteia cu Ronșoara, în partea inferioară în pantă lină a versantului sud-vestic al dealului *Făget*, la o adâncime de 0,50–0,60 m, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice hallstattiene, unele puternic arse secundar. Primele fragmente au fost identificate de M. Dăncuș. Împreună cu descoperitorul și cu D. Pop, cu prilejul unei cercetări pe care am întreprins-o la fața locului în martie 2001, am constatat și prezența aici a unei cantități apreciabile de cărbune, aflată la baza stratului cu ceramică. În luna mai a aceluiași an am efectuat aici, împreună cu M. Dăncuș, C. Gaiu, D. Pop și M. Rotea, un mic sondaj de verificare, care a constatat în principal din îndreptarea peretelui șanțului săpat pentru fundații, în acest fel fiind obținute câteva date în legătură cu complexul parțial distrus de lucrările de construcții, o locuință de suprafață de mari dimensiuni. În același timp au fost recoltate alte fragmente ceramice, de factură identică cu cele anterior apărute. În primăvara anului 2003 au fost continuate cercetările în acest punct. Nu au fost descoperite alte complexe, doar câteva fragmente ceramice răzlețe, în majoritatea lor tot hallstattiene, precum și un grupaj de pietre, ce pot proveni de la o vatră (fig. 276-277). Întrucât în restul suprafeței afectate de lucrările de construcții recente nu au apărut alte urme arheologice, este de presupus că locuința găsită se află la marginea așezării sau este un obiectiv izolat. Deocamdată, cea de a doua alternativă pare mai probabilă, deoarece nici în parcelele de teren învecinate nu au ieșit la iveală artefacte similare celor descoperite în complexul menționat. Ceramica scoasă la lumină (fig. 278-281) este fără excepție fragmentară, au putut fi totuși identificate câteva forme: oale cu decor în relief, străchini, vase cu gâtul conic, ornamentat cu caneluri late, respectiv cu caneluri și motive în relief. Au fost descoperite și două fragmente decorate cu câte un motiv în formă de *svastică*, ambele realizate în tehnica modelării plastice. Complexul aparține Hallstattului mijlociu, fiind foarte probabil mai recent decât așezarea hallstattiană de la Tisa (vezi mai sus). Materialul se află în colecția MMSM.

Lit.: Kacsó, *Exploatarea Sare*, 103; **Kacsó, Hallstatt**, 170 sqq., fig. 14-19; Ivanciuc T., *SighMar*, 66.

-Între Sighetu Marmației și localitatea Tisa, pe malul stâng al Tisei, a fost descoperit, probabil între cele două războaie mondiale, un fragment de vas-strecurătoare, poate preistoric, de culoare cenușie. Fragmentul, puternic corodat,

a stat în apă, s-a aflat deci, în momentul descoperirii, în poziție secundară. A fost în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției.

Lit.: **Roska**, *Repertorium*, 171, nr. 142.

-Tezaur monetar descoperit, se pare, între 1860 și 1875, în apropiere de fosta moară „Juncád”, probabil lângă strandul public de astăzi, pe malul Izei. Din tezaur se cunosc 24 piese dacice și celtice, datate între sfârșitul secolului III î.e.n. și mijlocul secolului II î.e.n. 19 piese au ajuns la Cabinetul numismatic din Viena (nr. inv. 26.922–26.940), patru în colecția Windisch-Grätz, una la MNMB. Eventual acestui tezaur îi mai aparțin patru piese: una, cu regiune de descoperire precizată „Maramureș”, aflată în colecția Dessewffy, una păstrată în colecția Forrer, două achiziționate de MNMB.

Lit.: v. Sacken, *Leitfaden*, 116; **E. Fiala**, *Collection Ernst Prinz zu Windisch-Grätz. Anhang zu dem Band V, Griechen: Die Prägungen der Barbaren*, Prag, 1904, 204, nr. 2856-2859; Pink, *Münzprägung I*, 80; Mitrea, *Dacia*, 31, nr. 47; Winkler, *Contribuții*, 90 sq., Tabel IV, nr. 147; Winkler, *Minchich*, 35, nr. 147; Winkler, *ActaMusNap* 3, 1966, 81 sqq.; R. Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein- und Danaulande. Ergänzte Neuauflage*, 1. Band, Graz, 1968, 148, fig. 278; Winkler, *Chronologie*, 113; Winkler, *Tipuri monetare*, 47; Winkler, *Completări*, 54, nr. 165, 55, nr. 179, 59, nr. 200; Winkler, *Monede*, 105; **Winkler**, *Sighet*, 207 sqq.; Pink, *Münzprägung II*, 98 sq., 105, nr. 123; Mitrea, BSNR 121-123, 1973-1975 (1975), 318, nr. 29; Mitrea, *Dacia N.S.* 19, 1975, 312, nr. 29; **Preda**, *Monedele*, 73 sq., 100 sq., 106, 108 sqq., 195, nr. 7, 196 sq., 380, 408; Sășianu, *Moneda*, 161, nr. 118/I; Stanciu, *Descoperiri*, 180, nr. 27, A; Kotigoroško, *Tisa superioară*, 42; Kobal', *Solotvino*, 125; Rustoiu, *Locdac*, 55 sq., 78; Rustoiu, *Sarea*, 203 sq.; Nemeth, Rustoiu, Pop H., *Limes*, 23; Kacsó, *Exploatarea Sare*, 104; Dietrich L., Dietrich, *Locuirea*, 46, Lista A, nr. 14; Ivanciuc T., *SighMar*, 66; Preda, *Coinages*, 116.

-Două tetradrahme de tipul cu crucea andreiană pe revers, păstrate la MNMB, unde sunt menționate, totuși cu semnul întrebării, că provin de la Sighet, ar putea să aparțină tezaurului descoperit la „Juncád”.

Lit.: **Winkler**, *Sighet*, 214, pl. 60, 1-2.

-Denar emis în timpul lui Hadrianus (117-138 e.n.), descoperit în 1965 pe strada *Traian*, cu prilejul unor lucrări edilitare.

Lit.: **Mitrea**, *Monnaies*, 411, nr. 96, a; **Mitrea**, *Monede*, 132, nr. 96, a; Stanciu, *Descoperiri*, 180, nr. 27, B; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 127, nr. 35; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 79, nr. 129; Vizauer, *Denar*, 222; Ivanciuc T., *SighMar*, 66.

-Denar emis în timpul lui Antoninus Pius (138-161 e.n.) sau Marcus Aurelius (161-180 e.n.), găsit pe teritoriul localității în 1945. Nu sunt precizate detalii topografice mai exacte cu privire la locul de descoperire.

Lit.: **Mitrea**, *Monnaies*, 411, nr. 96, b (informații F. Nistor și G. A. Bălan); **Mitrea**, *Monede*, 132, nr. 96, b; Stanciu, *Descoperiri*, 180, nr. 27, C;

Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 127, nr. 35; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 79, nr. 129; Vizauer, *Denar*, 222; Ivanciuc T., *SighMar*, 66.

-Tezaur monetar descoperit în 1878 în apropiere de capătul podului peste Tisa, în punctul *Tean*. Din tezaur sunt menționați șase denari de argint emiși în timpul lui Marcus Aurelius. Ei au fost donați de către I. Mihályi Muzeului Diecezan al Episcopiei Române-Unite a Lugojului.

Lit.: **Mihályi, Máramaros**; I. Naghiu, Cronica numismatică și arheologică. Foaie de informațiuni a Societății Numismatice Române 19, 1945, 3 sq., nr. 133-134; Lazin, *Circulația*, 113, nr. 17; Sășianu, *Moneda*, 161, nr. 119; Stanciu, *Descoperiri*, 180, nr. 27, D; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 127, nr. 35; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 79, nr. 129; Iuga, *Teceu*, 232; Vizauer, *Denar*, 222; Ivanciuc T., *SighMar*, 66.

-Monedă de argint romană emisă în timpul lui Commodus (180-192 e.n.) a fost descoperită pe malul stâng al Tisei, între localitățile Sighetu Marmăției și Tisa, de către D. Iștván în anii '90 ai secolului XX. Piesa a ajuns imediat după descoperire la Vasile Timur Chiș din Sighetu Marmăției.

Lit.: **Vizauer, Denar**, 219; Ivanciuc T., *SighMar*, 66. Informație suplimentară A. Portase și Gh. Todinca.

-Monedă romană descoperită în 1871. T. Lehoczky a menționat următoarea legendă a piesei: CONSTANTINVS AVG PROVIDENTIA CAES SMKB, afirmând totodată că moneda era confecționată din argint. Se pare însă că legenda aversului a fost greșit citită. Potrivit precizărilor lui R. Ardevan, este posibil ca aceasta să fi fost CONSTANTINVS IVN NOB C...PROVIDENTIAE CAESS, așadar Constantin cel Mare. A fost emisă la Cyzicus (officina B). S-a aflat în colecția Lehoczky.

Lit.: **Lehoczky, Adatok**, 160; **Stanciu, Descoperiri**, 180, nr. 27, E; Poenaru Bordea, Mitrea, *Découvertes XXXVI*, 315, nr. 63; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 80, nr. 129 (cu datele lui R. Ardevan); Vizauer, *Denar*, 223.

-Monedă (monede ?) romană găsită în punctul *Dobonyos (Dobăieș ?)* este menționată de I. Mihályi.

Lit.: **Mihályi, Diplome**, 618 sq., nota 2; Vizauer, *Denar*, 222; Ivanciuc T., *SighMar*, 66²²⁸.

-Două inele de tâmplă provenite, probabil, dintr-un mormânt datat în secolele XI-XII e.n., găsit în raza localității, s-au aflat în muzeul din Mukačevo (Ucraina).

Lit.: **Eisner, Pravěk**, 266 („Sighetul Maramureșului“); **Popa, Maramureș**, 45; Popa, *Țara Hațegului*, 64, nota 96; Györffy, *Máramaros megye*, 113; Kacsó, *Exploataři Sare*, 104; Ivanciuc T., *SighMar*, 67²²⁹.

²²⁸ Moneda este atribuită, cu probabilitate, lui Constantin cel Mare. Nu există date pentru o astfel de atribuire.

²²⁹ Autorul afirmă că și sub Vârful Solovan a fost descoperit un inel de tâmplă din bronz. În lipsa altor precizări, și această descoperire, ca și altele doar sumar menționate, pot fi doar cu circumspecție luate în considerație.

-La marginea sud-estică a localității, în apropiere de confluența pârâului Valea Mare cu Ronișoara, pe terasa înaltă de 12-15 m, situată pe malul stâng al Ronișoarei, în punctul *Valea Mare*, și la 400-500 m spre sud-vest, în punctul *Făget* au fost identificate urmele unei așezări sătești medievale timpurii, care nu este menționată în izvoarele scrise. În sondajul arheologic efectuat aici de către R. Popa în toamna anului 1968 nu au fost surprinse resturile clare ale unor complexe de locuire, ci numai fundul unei gropi neregulate, precum și urmele vagi ale unei locuințe de suprafață. A fost recoltată, în schimb, o cantitate relativ mare de material arheologic în stratul de cultură, care ajungea până la adâncimea de 0,40-0,45 m. Alături de câteva fragmente de obiecte de fier, foarte oxidate și corodate, cărora nu li s-a putut stabili forma și utilizarea inițială, și a unei cute de piatră pentru ascuțit lame (fig. 282, 1), au fost descoperite numeroase fragmente ceramice (fig. 282, 2-9, fig. 283-285), ce provin de la tăvițe, țeste de copt pâine, oale decorate cu val simplu și cu val trasat cu pieptenele etc. Pe baza acestora, așezarea a fost datată în secolele XII-XIII, neexcluzându-se posibilitatea ca începuturile sale să fi fost chiar mai vechi.

Lit.: Popescu, *Fouilles* 1968, 529, nr. 132; Popescu, *Săpături* 1968, 494, nr. 132; **Popa**, *Maramureș*, 53; Popa, *Sighetu Marmăției*, *Marmatia* 2, 1971, 369; Dumitrescu, *Fouilles*, 142, nr. 275; Pascu, *Voievodat I*, 172; **Popa**, **SCIVA** 26, 1975, 271 sqq.; Horedt, *Morești*, 66; Horedt, *Siebenbürgen*, 144; Kacsó, *Maramureș*, 35 sq.; Popa C. I., Simina, *Lancrăm*, 85 sq., 88; Kacsó, *Exploatări Sare*, 104; Marcu-Istrate, *Kutatás*, 203.

-După D. Csánki, sub denumirea de Lapathaka, menționată într-un document din 1459, trebuie să se înțeleagă o localitate aflată în vecinătatea Sighetului.

Lit.: **Csánki**, *Hunyadiak I*, 450.

-Așezarea medievală Sighet (ung. Sziget) a fost întemeiată în jurul anului 1300 în „insula” dintre Tisa, Iza și Ronișoara. După Gy. Györffy, prima menționare probabilă a numelui localității apare, sub forma Soget, în înșiruirea din 1308 a râurilor din regiunea Tisei pe care se transporta sarea, respectiv a orașelor de aici. Potrivit aprecierilor lui R. Popa, topografic și toponimic, localitatea nu moștenește o așezare anterioară, chiar dacă teritoriul pe care s-a edificat a fost locuit chiar în etapa ce a precedat nemijlocit întemeierea sa, respectiv a preluat „din hotarul unor obști mai vechi de anul 1300 sau a determinat deplasarea acestora”.

Un document cert în care este atestat Sighetu Marmăției provine din anul 1334. Un Benedict, paroh de Sighet, este prezent în listele decime papale sub arhidiaconatul de Maramureș plătind aceeași sumă cu parohul din Hust și dublu în raport cu parohia din Câmpulungul învecinat. Același Benedict este amintit ca „*rector ecclesiae de Zygeth*” la 1346. O nouă menționare a localității apare la 1349, atunci când voievodul Ioan, fiul lui Iuga, și Nicolae, fiul lui Petru, întocmesc în „*Zyghet*” o relatare către regele Ludovic I (1342-1382) în legătură cu drepturile lui Giula, fiul lui Dragoș, în moșiile Giulești și Nireș.

Privilegiile cu caracter orășenesc acordate în 1329 celor patru așezări de oaspeți regali din Maramureș (Visc, Hust, Teceu, Câmpulung) se extind și asupra Sighetului în 1352, prin diploma dată de regele Ludovic I. În 1385, orașul Sighet apare ca reședință comitatensă, de unde se emit documente, iar în 1392 „*Possessio seu villa nostra libera...Zygeth*” este dăruită familiei Drăgoșeștilor (Drágffy). Această danie este întărită la 1397.

Deși localitatea Sighet a primit, chiar dacă puțin mai târziu decât celelalte așezări de oaspeți regali din Maramureș, în cursul secolului XIV privilegiile orășenești, ea nu s-a deosebit prea mult încă în această perioadă de alte așezări maramureșene, dovadă în acest sens fiind și faptul că soarta sa a urmat-o pe cea a multor sate din regiune, ea intrând, la fel ca și acestea, în stăpânirea familiei Drágffy. Dezvoltarea sa ca oraș, până la nivelul la care se poate vorbi de o deosebire calitativă în raport cu așezările din jur, s-a petrecut în secolul XV, odată cu organizarea cămărilor regale ale sării.

Situația totuși privilegiată a Sighetului și-o recapătă după confiscarea sa de la familia Drágffy, așa cum rezultă dintr-un act întocmit la 1404 de către vicecomitele maramureșean.

O hotărnicire din 1459, după ce delimitează teritoriul din jurul așezării, pe malul de sud al Tisei, numește un hotar la izvoarele Marei, spre Baia Mare. R. Popa precizează că nu este vorba de stăpânirea de către sigheteni a munților dintre râul Mara și Oaș, unde se întindeau încă din secolul XIV hotarele cnezatelor Marei, respectiv a Cosăului, ci de apartenența la Sighet în această vreme a unor părți din munți, ca și în cazul satelor românești, care își aveau locurile din munți distincte de vatra satului.

În 1472, regele Mathia (1458-1490) întărește privilegiile orașului. Aceleași privilegii sunt întărite și de către principele Transilvaniei G. Báthory (1608-1613) în 1611. Între timp, la 1551, Sighetul primește dreptul de a ține târguri. Un eveniment important în istoria orașului are loc în 1556, atunci când biserica romano-catolică a fost preluată de reformați cu majoritatea credincioșilor. Anul 1659 este de asemenea remarcabil pentru Sighet, întrucât atunci i se acordă, de către împăratul Leopold I (1657-1705), dreptul de stemă.

Astăzi se păstrează, din păcate, doar foarte puțin din orașul medieval Sighetu Marmăției, fără îndoială un centru înfloritor în cursul secolelor XV-XVIII, cea mai importantă așezare dintr-o regiune intens locuită.

Lit.: Szilágyi, *Sziget*, 249 sqq.; Mihályi, *Diplome*, passim; Filipașcu, *Maramureș*, passim; Popa, *Maramureș*, 102; Popa, *Toponimie*, 39, nota 13; *Îndrumător Arhive*, 100 sq.; Wagner, *Bemerkungen*, 117; Györffy, *Máramaros megye*, 125, 128; G. Cristea, M. Dăncuș, *Maramureș un muzeu viu în centrul Europei*, București, 2000, 135 sqq.; Dăncuș, *670 Sighetul Marmăției*, Sighetu Marmăției (f.a.); Kacsó, *Date II*, 191 sq.; Ivanciuc T., *SighMar*, 69 sqq.; Csátáry, *Koronaváros*, 6 sqq.

-La sud de izvorul de pe vârful Solovan, de pe tăpșanul situat între văi, au fost adunate, în martie 1996, fragmente ceramice medievale.

Lit.: Ivanciuc T., *Descoperiri*, 280, nr. 21.

-Biserica din centrul localității aparține în prezent cultului reformat, inițial a fost însă catolică și era dedicată „*Sancti Emerici*”. Potrivit descrierii lui I. Henszlmann, biserica a avut trei nave, dintre care cele laterale aveau înălțimea mai mică decât a celei din mijloc și au fost despărțite de aceasta prin piloni dreptunghiulari. Cele trei nave nu formau un paralelogram regulat; partea vestică era mai lată decât cea estică. În pereții navelor au fost practicate ferestre în stil gotic timpuriu. Altarul, construit la o dată mai recentă, se termina în trei laturi. Tot mai târziu, eventual în același timp cu construcția altarului, a fost adăugat la nava centrală un turn, ale cărui laturi de est și de vest erau mai lungi decât cele de nord și de sud. Din monumentul timpuriu se păstrează încă turnul de vest cu porticul și un ancadrament de fereastră.

Pictura murală a fost copiată, la sugestia lui I. Szilágyi, înainte ca biserica veche să fi fost demolată după incendiul din 1859. Erau reprezentate *Legenda Sfintei Ecaterina din Alexandria, Răstignirea, Lupta Sfântului Gheorghe cu dragonul, Sfântul Nicolae, Sfânta Elena* etc. Pe un filacter ținut de un înger se afla o inscripție dedicatorie: *Damianus cum amica sua formosa Maria pulchra sponsa incarnationis domini MCCCCCLXXXV*. După V. Drăguț, picturile murale au fost realizate în etape, în secolele XIV și XV. Copiile au fost depuse la pinacoteca Comisiei Naționale a Monumentelor de la Budapesta.

Biserica a fost reconstruită în stil neogotic între 1859 și 1862.

I. Henszlmann, G. Várady și J. Pap datează începuturile bisericii în secolul XIII, au fost însă exprimate și păreri, potrivit cărora biserica ar fi fost construită în secolele XI–XII (I. Szilágyi, *Schematismus* 1864, G. Wenzel, *Schematismus* 1904, I. N. Țuțuianu). R. Popa consideră aceste păreri „*simple fantezii*” și crede că elementele vechi păstrate din biserică pot fi datate cel mai devreme la mijlocul secolului XIV. O părere similară a fost exprimată mai înainte de către C. Petranu. S. Bălint și V. Drăguț datează construcția bisericii, de asemenea, în secolul XIV.

În imediata vecinătate a bisericii a fost efectuat, sub conducerea lui R. Popa, în 1983, un sondaj de verificare, în vederea determinării începuturilor monumentului. Datorită unor neînțelegeri cu enoriașii, lucrările au fost sistate, fără a se obține rezultate concludente în privința datării bisericii. În șanțul trasat de la vest spre est (de la biserică înspre clădirea fostei Prefecturi) au apărut și câteva fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin culturii Suciului de Sus²³⁰.

²³⁰ Datele comunicate aici în legătură cu cercetările arheologice de la biserică se bazează pe informațiile primite de la R. Popa, M. Dăncuș și Gh. Todinca. T. Ivanciuc (*Contribuții*, 334) vorbește și de descoperiri de urme de locuire din secolele XIII și XIV, de resturile unui extins cimitir din jurul bisericii, cu morminte ce conțineau și monede de argint, precum și de identificarea, la nord de corpul central, a ferestrei criptei. Autorul afirmă că aceste informații au fost „*obținute ...de la participanții de atunci la săpături*”. Același autor (*SighMar*, 65) vorbește de „*urmele unei așezări hallstattiene*”, care ar fi fost identificate la biserica reformată.

Lit.: **Henszlmann**, *AcadÉrt* 7, 32-39; **Szilágyi**, *Sziget*, 234 sqq.; Wenzel, *Máramaros*, 324; Ipolyi, *A déakmonostori XIII. századi román basilika*, Pest, 1860, 98, nota 3; Szathmáry, *A Tisza bölcsője (Emlékül a jó máramasosiaknak)*, în *VasÚj* 10, 1863, 423 sq., 431 sq.; **Henszlmann**, *Szathmár*, 153 sq., nr. 39; *Schematismus 1864*, 53 sq.; Rómer, *ArchÉrt* S.V. 6, 1872, 73; **Rómer**, *Régi falképek Magyarországon*, Budapest, 1874, 28 sqq.; Henszlmann, *Műemlékeink*, 266; Mihályi, *Diplome*, 25, nota 1; Várady, *Máramaros*, 448; *Schematismus 1904*, 252; Pap J., *Adalékok*, 8; Țuțuianu, *Maramureș*, 17; Filipașcu, *Maramureș*, 32 sq.; **Petranu**, *Biserica*, 324 sqq.; D. Radocsay, *A középkori Magyarország falképei*, Budapest, 1954, 172; Vătășianu, *Arta feudală*, 774; **Popa**, *Maramureș*, 226, nota 57; Bálint, *Kalendárium II*, 501; **Drăguț**, *Gotic*, 246, 266 sq., nota 158; Diaconescu, *Biserica*, 283; Drăguț, *Dicționar*, 395; Baboș, *Giulești*, 267; Kacsó, *Maramureș*, 26; Kacsó, *Noi descoperiri*, 118, 140, Anexa 1, nr. 150; Ivanciuc T., *Contribuții*, 334 sqq.; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 154; *Sematizmus 2006*, 252; **Ivanciuc T.**, *SighMar*, 31 sqq.

-Mănăstirea ordinului piariștilor, aflată în centrul localității, în prezent sediul Muzeului Maramureșean, este un important ansamblu de arhitectură barocă din secolul XVIII. Construcțiile componente sunt biserica (1730-1775) și claustrul.

O altă construcție barocă din centrul orașului este mănăstirea ordinului franciscanilor, care a fost fondată în jurul anului 1776.

Ambele clădiri au fost în funcțiune și în secolul XIX, fiecare având și diferite anexe.

Lit.: Drăguț, *Dicționar*, 395; Rusu A.A. (coord.), *Mănăstiri*, 242; Ivanciuc T., *SighMar*, 34 sqq.

-În centrul localității, în imediata apropiere a casei Ioan Mihalyi de Apșa au fost descoperite, cu prilejul unor lucrări edilitare din anul 1993, mai multe morminte fără inventar. Ele ar putea aparține cimitirului medieval din jurul bisericii catolice. Informație I. Gherheș.

-Diverse obiecte (arme ?), apreciate ca fiind „din timpul principilor *Tököli și Rákoczi*”, găsite în localitate, s-au aflat în colecția dr. Tiberiu Kiss din Sighetu Marmăției.

Lit.: **Ilea**, *Sighet*, 59.

-În 1684 este menționat în apropiere de Tisa satul Fejer Patach, probabil înglobat ulterior în oraș.

Lit.: **Suciu**, *Dicționar II*, 326.

-Cu ocazia construirii blocului de locuințe din extremitatea sud-vestică a cartierului *Constructorul*, M. Dăncuș și Gh. Todinca au adunat, de la adâncimea de 1-1,5 m, fragmente ceramice medievale, probabil secolele XVII-XVIII. Materialele se află în colecția MMSM (nr. inv. 773-841). Informații M. Dăncuș și Gh. Todinca.

-La săparea fundației pentru Stația de benzină de pe strada 22 *Decembrie* au fost găsite fragmente ceramice medievale târzii.

Lit.: Ivanciuc T., *SighMar*, 67. Informație suplimentară T. Ivanciuc.

-Un inel de bronz cu o piatră albă (opal ?), din secolul XVIII sau XIX, a fost găsit în punctul *Cearda*. Piesa se află în colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmăției.

-În toamna anului 2005, cu ocazia săpării unui șanț pentru amplasarea unor conducte de distribuire a gazelor naturale pe strada *Iuliu Maniu*, în fața Palatului de Cultură, au fost scoase la iveală oase și cranii umane, precum și numeroase cuie, provenite probabil de la sicrie. Potrivit aprecierii lui R. Cardoș, care a supravegheat din punct de vedere arheologic lucrările, se pare că în acest loc se afla, în secolul XIX, un cimitir catolic, o placă funerară găsită mai demult aici fiind păstrată la MMSM. Stratigrafia inițială nu a putut fi determinată, aceasta și datorită faptului că în porțiunea șanțului recent săpat au fost executate anterior și alte lucrări, de introducere a cablurilor de curent electric și a conductelor de canalizare. Probabil că cu acest prilej a fost strămutată majoritatea celor îngropați aici, ceea ce s-a găsit recent reprezentând morminte dislocate.

În șanțul săpat pe strada *Mihai Viteazul*, în fața actualei clădiri a Poliției, tot pentru conductele de gaze naturale, au apărut, într-un strat de pământ de culoare neagră, fragmente ceramice smălțuite, o pipă de lut ars, precum și oase de animale. Materialul arheologic descoperit se datează în secolele XIX-XX. El se păstrează la MJM. Informație R. Cardoș.

-Un tezaur monetar din secolele XVI și XVII provenit de la Sighetu Marmăției a fost achiziționat, în prima jumătate a anului 1892, de Cabinetul Numismatic al MNMB. Potrivit registrului de evidență al Cabinetului (nr. 312/1892), tezaurul conținea 5.432 de monede: un taler K-B 1632 de la Ferdinand II (1619-1637), trei taleri K-B 1651, 1652, 1653 de la Ferdinand III (1637-1657), o jumătate de groș de la regele Poloniei Sigismund I (1506-1548), 50 de piese de 6 groși, 203 de piese de 3 groși 1621, 1622, 1623, 1624 și un groș 1609 de la regele Poloniei Sigismund III (1587-1632), 225 polture, trei piese de 3 groși, 55 polture de Elbing și 59 polture de Riga de la regele Suediei Gustav Adolf (1611-1632), 19 polture de la regina Suediei Christina (1613-1629), doi groși 1625 N-B, 12 groși 1626 N-B, doi groși 1626 C-C, doi groși 1627 M-C, trei groși 1627 N-B de la principele Transilvaniei G. Bethlen (1613-1629), 4.454 polture de la regele Poloniei Sigismund III (1587-1632), 300 polture de la principele protector de Brandenburg Georg Wilhelm (1619-1640), cinci polture de la principele protector de Brandenburg Ioan Sigismund, trei polture de Liefland 1648 ale reginei Christina, o piesă de 3 groși de Elbing 1631 al lui Gustav Adolf, doi groși 1619, 1625 de la G. Bethlen, o pultură 1586 de la Georg Joh. Phalz Velden, o pultură 1616 de la principele Transilvaniei Gy. Rákóczi I, o pultură 1594 din comitatul Solms-Lieh, o pultura 1561 de la Philipp zu Stettin-Pommern, patru polture 1619, 1620 de la Boguslaus XIV Stettin-Pommern, trei polture 1621 de la Ulrich Stettin-Pommern, patru falsuri contemporane ale pulturilor lui Sigismund III, patru polture de Riga, o pultură 1614, o pultură Hutten-Cz nr. 1317 și o pultură lituaniană 1619. Hutten-Cz. ale lui Sigismund III. Moneda cea mai recentă din tezaur datează de la 1653. Acest

tezaur este foarte probabil identic cu cel menționat în literatură ca descoperit, în ziua de 12 aprilie 1892, cu ocazia demolării unei case de pe „*Magyar utca*”. Monedele, în greutate de 7 kg, se aflau într-o cană de lut de foarte mari dimensiuni.

Lit.: **ArchÉrt** 12, 1892, 287; **ArchÉrt** 13, 1893, 181; Pap, *Repertoriu*, 150; Pap, *Tezaure*, 218.

-O monedă de 1 groș de la Ioan Cazimir (1648-1668) a fost găsită în punctul *Câmpul Negru*, în zona școlii. În colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmăției.

-Dintr-un tezaur (?) identificat de T. Ivanciuc în primăvara anului 2001, în apropiere de vârful dealului *Solovan*, au fost salvate două monede: o piesă de 15 crețari din 1697 de la Leopold I (1657-1705) și o piesă de 15 crețari f.a. de la Carol VI (1711-1740). Piese se află în colecția descoperitorului.

Lit.: **Ivanciuc T., Contribuții**, 339. Informații suplimentare T. Ivanciuc, cu date ușor diferite față de cele comunicate în menționata lucrare.

-O poltură din 1704 a fost găsită, în vara anului 2003, pe strada *Plevna*. În colecția T. Ivanciuc din Sighetu Marmăției.

-În registrului de evidență al Cabinetului Numismatic al MNMB (nr. 215/1908) sunt menționate nouă piese dintr-un tezaur monetar din secolele XVIII și XIX descoperit pe raza orașului; monedele din *Bavaria, Cehia, Austria și Ungaria* au fost bătute de Maximilian Josif I (1745-1777), Maria Terezia (1740-1780), Francisc I (1745-1765), Josif II (1780-1790), Leopold II (1790-1792), Ferdinand V (1835-1848) și Francisc Josif I (1848-1916), cea mai veche (un taler bavarez) fiind de la 1764, iar cea mai recentă (o piesă de ¼ florin) de la 1858. Piese au ajuns la Cabinetul numismatic al MNIT (nr. inv. 34-1908).

Lit.: **Gohl, NumKözl** 7, 1908, 119; Pap, *Repertoriu*, 150.

-În perioada 19-21 iulie și 2-4 noiembrie 2006, în perimetrul *Cimitirului săracilor* au fost efectuate săpături arheologice. Potrivit autorilor săpăturilor, scopul acestora „a fost acela de cercetare, descoperire și recuperare a osemintelor sau rămășițelor pământești ale unor foști deținuți politici, care au fost închiși și apoi au decedat...în penitenciarul din Sighet”. Au fost identificate mai multe morminte, dar numai câteva au fost dezvelite și cercetate integral. Inventarul recuperat din morminte este extrem de sărac: doi nasturi mici pentru cămașă, două monede de 25 de bani din 1952.

Deocamdată nu s-au făcut precizări în legătură cu asocierea scheletelor descoperite cu vreuna dintre persoanele care și-au găsit sfârșitul între zidurile pușcăriei politice de la Sighet.

Lit.: **Gh. Petrov, C. Budeancă, Raport privind cercetările arheologice desfășurate în Cimitirul Săracilor din Sighetu Marmăției (jud. Maramureș) în perioada 2-4 noiembrie 2006**, http://www.crimelecomunismului.ro/pdf/ro/investigatii_speciale/raport_sighet.pdf.

-În apropiere de culmea dealului *Solovan* se află *Peștera Solovan* (cod 04-1003/01) cu lungimea de 26,02 m și denivelarea de -0,5 m. Alte trei galerii subterane, care ar putea să fie exploatări miniere din secolele XVIII și XIX, se află pe dealul *Făget*. Cunoscută sub denumirea de *Grota din Făget* (cota 06-1003/8), cea mai extinsă dintre acestea are lungimea de 45,5 m, denivearea 0. O

grotă de mici dimensiuni (lung. 5 m), numită *Grota din Țiganu*, se găsește în Piatra Țiganu.

Lit.: Ivanciuc T., *SighMar*, 15²³¹; **Chiș**, *SighMar*, 76, 80, 104 (foto, scurtă descriere).

LIXd ȘUGĂU

-Pe marginea terasei aflate la confluența Văii Căitar cu Șugăul, între dealurile Căitaru Mare și Mic, T. Ivanciuc a găsit, în iulie 2005, fragmente ceramice „din pastă roșie, grosieră” care, potrivit părerii descoperitorului, „*par a data din Hallstatt sau, eventual, perioada dacică*”.

Lit.: **Ivanciuc T.**, *Descoperiri*, 281, nr. 24; Ivanciuc T., *SighMar*, 65.

-T. Ivanciuc a identificat, în august 1996, la limita dintre satele Șugău și Vadu Izei, pe terasa râului Iza, în punctul *Sub Ciocâza*, o așezare preistorică, de unde a recoltat fragmente ceramice atipice.

Lit.: **Ivanciuc T.**, *Descoperiri*, 281, nr. 25; Ivanciuc T., *SighMar*, 65.

-În extremitatea sudică a localității, în punctul *Faludâmb*, F. Nistor a adunat, în 1962, fragmente ceramice medievale, probabil secolele XVII-XVIII. În colecția MMSM (nr. inv. 756-772). Dintr-un alt punct, neprecizat, au fost culese în 1965, tot de către F. Nistor, fragmente ceramice de aceeași factură. Materialul se află la MMSM (nr. inv. 481-510). Informație Gh. Todinca.

-Un tezaur monetar medieval descoperit în anii '80 ai secolului XX într-un copac (?!). Piese sale s-au împrăștiat, fiind cunoscute doar cele ce au fost prezentate pentru determinare la Muzeul „Maria și Dr. G. Severeanu” din București, și anume o piesă de 3 groși de la Sigismund III (1587-1632) emisă la Posen în 1593, un denar de la Ferdinand I (1526-1564) pentru Ungaria emis în 1558 și o piesă de 15 crețari de la Leopold I (1657-1705) emisă în 1696, ultimele două bătute la Baia Mare.

Lit: Poenaru Bordea, Mitrea, Découvertes XXXVII, 474, nr. 117 (pe baza informației primite de la M. Tapciuc, R. Ocheșeanu și Gh. Poenaru Bordea).

LIXe VALEA CUFUNDOASĂ

-În marginea satului, la aproximativ 0,700 km de podul de peste Iza, au fost descoperite, în poziție secundară, într-un depozit aluvionar, două piese litice paleolitice: o așchie Levallois de silex cenușiu și un nucleu globular de silex brun-mat. Piese au fost atribuite paleoliticului mijlociu, respectiv premusterianului sau musterianului timpuriu.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc, Descoperiri**, 206 sq., fig. 2, 3; Kacsó, *Preistoria*, 55; Ivanciuc T., *SighMar*, 64.

LIXf VALEA HOTARULUI

²³¹ Sunt menționate două grote la Valea Jochii-Bagna, care sunt considerate lucrări miniere.

LX. STRÂMTURA, comună

LXa GLOD

-Un topor perforat confecționat din gresie, probabil neolitic și un celt cu plisc de mici dimensiuni de bronz (lung. 7,1 cm, greut. 130 g), descoperite, în 1962, în punctul *Fața Comarnicelor*, au fost donate de Șt. Cocean muzeului din Baia Mare (MJM, nr. inv. 236-237). Având în vedere diferența cronologică dintre cele două piese, este foarte puțin probabil ca ele să fi aparținut unei descoperiri unitare.

Lit.: **Kacsó, Contribuții**, 147, fig. 8, 4; **Kacsó, Crăciunești**, 242; **Kacsó, Comori I**, 36; **Kacsó, Preistoria**, 55, fig. 3, 5; Bobîna, *Cercetări*, 10, nr. 19.

-Depozit de bronzuri descoperit cu prilejul lucrărilor agricole din primăvara anului 1958, pe locul săteanului P. Semen, în punctul *Ponoare*. Depozitul are în compoziție: **1-2**. Celturi de tip transilvănean, varianta recentă, lung. 8,3 cm, 9,1 cm. **3-9**. Celturi cu bordura găurii de înmănușare dreaptă și îngroșată, corpul lărgit înspre tăiș, având decor de nervuri, lung. 9,7 cm, 10,2 cm, 11 cm, 9,8 cm, 9,6 cm, 10 cm, 9 cm. **10-11**. Vârfuri de lance de tipul cu lama și tubul de înmănușare netede, exemplarul nr. 11 prezintă o linie incizată lângă gura tubului, lung. 9 cm, 10,3 cm. Depozitul, recuperat de F. Nistor, se află la MMSM (nr. inv. 4.713-4.722). Datarea: Bronz târziu 4.

Lit.: Rusu, *Bronzehorte*, 208, nr. 15; **Nistor, Vulpe, Bronzuri**, 183 sq., fig. 4C, 56-66; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 142, pl. 347, 8-16; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 149, nr. 258, pl. 258C; **Kacsó, Féművesség**; **Kacsó, Comori I**, 43; Pare, *Beiträge*, 361; **Kacsó, Precizări**, 63; Metzner-Nebelsick, *Die früheisenzeitlichen Trensenentwicklung zwischen Kaukasus und Mitteleuropa*, în P. Schauer (ed.), *Archäologische Untersuchungen zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit zwischen Nordsee und Kaukasus, Ergebnisse eines Kolloquiums in Regensburg 28.-30. Oktober 1992*, RegBeiträge 1, Bonn, 1994, 413; Metzner-Nebelsick, *Der „Thrako-Kimmerische“ Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien*, *VorgeschForsch* 23, Rahden/Westf., 2002, 63; Metzner-Nebelsick, *Depozite*, 328; **Kacsó, Comori II**, 13; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Depozite*, 49, nr. 35.

-Celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, lama ușor lățită înspre tăiș, descoperit în punctul *Gruul*, în colecția MMSM (nr. inv. 4.723). Datarea: Bronz târziu 4.

Lit.: **Nistor, Vulpe, Descoperiri**, 184, fig. 4, 68; **Kacsó, Precizări**, 68.

-În apropiere de biserică au fost găsite, la 29 aprilie 2003, mai multe fragmente ceramice medievale. Informație T. Ivanciuc.

Probabil că despre aceleași piese relatează și descoperitorul, precizând că fragmentele, încadrate după părerea sa în epoca prefeudală sau feudală timpurie, au fost găsite în cimitirul bisericii.

Lit.: Ivanciuc T., *Descoperiri*, 279, nr. 10.

-O cruce de mormânt din piatră aparținând tipului de cruce latină, datată 1720, precum și cruci de piatră cu „căciulă”, confecționate în secolul XVIII, eventual chiar în secolul XVII, se găsesc în cimitirul vechi din localitate.

Lit.: **Bilțiu, Cruci**, 130 sq., foto 1-2.

-Punctele de hotar *Arșița, La Pod, La Slatina, La Slătioara, La Temeteu, Măgura, Măgurici, Podereie*, judecând după denumirea lor, ar putea fi interesante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

LXb SLĂTIOARA

-Punctele de hotar *Arșița, Ciuroaie, La Slatina, Măgura, Pe Poduri, Pe Poduri în Sus, Podereie, Poduri, Slatina din Sus, Zăpodii* pot fi, eventual, interesante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

LXc STRÂMTURA

-Depozitul de bronzuri, descoperit în 1885, conținea fragmente de diverse piese de bronz, precum și o masă topită de astfel de piese. Soarta descoperirii este necunoscută.

Lit.: **Mihályi, Diplome**, 153 sq., nota 2; Bud, *Date*, 69; Filipașcu, *Maramureș*, 18; Kacsó, *Precizări*, 45, 61.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate, printre altele, toponimiile *Ciuroaie, Colibi, La Temeteu, Măgura, Pe Poderei, Pe Poduri, Podereie, Podul Boii*. Este posibil ca în locurile astfel denumite să fie prezente și obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

LXI. SUCIU DE SUS, comună

LXIa GROȘII ȚIBLEȘULUI

-În punctul *Valea Obrejei*, în grădina Floarei Zesuchii, am cules, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu I. Stanciu, în august 1989, câteva fragmente ceramice decorate cu striuri, ce provin dintr-o așezare Suciul de Sus sau Lăpuș.

Lit.: Kacsó, *Topografia*, 45; Kacsó, *Noi descoperiri*, 111, 136, Anexa 1, nr. 62; Pop D., *Considerații*, 74, nr. 62.

-În cursul aceleiași cercetări, în punctul *Vârful Dâmbului*, pe marginea unui canal de irigație, puțin înspre sud de locul Mărioarei lui Daneliuc, am găsit câteva fragmente ceramice, ce ar putea aparține epocii bronzului.

Lit.: Kacsó, *Topografia*, 45.

-La aproximativ 6 km nord-est de localitate, în zona premontană a Țibleșului, la est de Valea Minghetului, la o altitudine de peste 800 m, în locul numit *Tăușor*, am găsit, în cursul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu I. Stanciu, în toamna anului 1989, fragmente ceramice Coțofeni și Lăpuș. Ele aparțin unor așezări de înălțime ale celor două aspecte culturale. Tot aici a apărut și un depozit de bronzuri (vezi Depozit II). Materialul se păstrează în colecția MJM (nr. inv. 20.407–20.419).

Lit.: Kacsó, *CercSuciulGroși*, 33 sq., pl. 13, 5-14; Kacsó, *Groși*, 57, nr. 131B; Ciugudean, *Coțofeni*, 72, nr. 305; Motzoi-Chicideanu, *Observații*; Pop D., *Oarta*, 77; Kacsó, *Topografia*, 45; Kacsó, *Noi descoperiri*, 106, 120, 136, Anexa 1, nr. 60; Kacsó, *Suciul*, 327; Kacsó, *Mărturii*, 51; Pop D., *Considerații*, 74, nr. 60.

-La cca 200 m nord-est de capătul sud-estic al localității, în stânga râului Suciul (Țibleș), la începutul pantei unui deal, în punctul *Ograde*, se află o așezare ce aparține, foarte probabil, grupului Lăpuș. În cursul unui sondaj de verificare efectuat în septembrie 1989, la care a participat și I. Stanciu, am constatat că există aici un singur strat subțire de cultură. Puținele materiale ceramice recoltate par a încadra așezarea într-o perioadă imediat ulterioară celei de a doua fază a necropolei de la Lăpuș. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 20.386–20.406).

Lit: Kacsó, *BrTîrziu II*, 47; Kacsó, *CercSuciulGroși*, 32 sq., pl. 12; Kacsó, *Groși*, 57, nr. 131 A; Gogâltan, *Cășeu II*, 193; Kacsó, *Topografia*, 45; Kacsó, *Noi descoperiri*, 106, 136, Anexa 1, nr. 61; Kacsó, *Mărturii*, 51; Pop D., *Considerații*, 74, nr. 61; Marta, *Discoveries*, 319, nota 19.

-Pe teritoriul localității au ieșit la iveală două depozite de bronzuri. A). Depozitul I a fost descoperit, la o dată între 1985-1987, în capătul nordic al terasei înalte, numite *Troian*, din stânga râului Suciul (Țibleș), la aproximativ 4 km de locul în care se afla necropola tumulară de la Suciul de Sus, în punctul cunoscut sub denumirea de *Botul Troianului*. Depozitul era format din 10–15 celturi întregi, din care s-au păstrat trei. Ele au manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, fiind ornamentate cu nervuri. Au fost donate de profesoara de istorie Ioana Filip muzeului din Baia Mare (MJM, nr. inv. 19.349–19.351). Datarea: Bronz târziu 4. Un sondaj de verificare efectuat, în toamna anului

1989, la locul descoperirii nu a mai prilejuit scoaterea la lumină și a altor piese, a permis însă concluzia că depozitul a fost depus în afara perimetrului vreunei așezări contemporane. **B).** Depozitul II a fost găsit, în primăvara anului 1988, în punctul *Tăușor*, la mică adâncime în pământ, cu ocazia săpării unui șanț în vederea amenajării unui gard protector pentru o pepinieră. O parte a pieselor descoperite s-a pierdut. Cele recuperate, trei fragmente de seceră și un fragment de placă, au ajuns, prin intermediul profesoarei de istorie Ioana Filip, la MJM (nr. inv. 20.420–20.423). Depozitul s-a aflat, fără îndoială, în teritoriul unei așezări a grupului Lăpuș (vezi mai sus). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **A).** **Kacsó, *Bronzefunde I***, 5 sq., fig. 1, 1–3; Kacsó, *CercSuciuGroși*, 32 sq.; Soroceanu, *Deponierungen*, 80, anexa 6; Soroceanu, Lakó, *Dragu*, 191, nota 19; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 7; Kacsó, *Topografia*, 46; **Kacsó, *Mărturii***, 51, pl. 79, 2; Kacsó, *ColFloth*, 71 sq.; Ciugudean, Luca, Georgescu, *Depozite*, 21, nota 139, 49, nr. 36 („Groșii Țibleșului II”); Kacsó, *SpadăLăpuș*, 48; Bratu, *Depuneri*, 273, nr. 407²³². **B).** **Kacsó, *CercSuciuGroși***, 48, pl. 13, 1–4; Kacsó, *Groși*, 57, nr. 131 B; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 7; Kacsó, *Topografia*, 45 sq.; Kacsó, *Mărturii*, 51; Marta, *Petea*, 85; Bratu, *Depuneri*, 273, nr. 408.

-În punctul *Paltin* din apropiere de Valea Minghetului se află mai multe movile de mici dimensiuni, care reprezintă, eventual, morminte tumulare. Ele au fost observate cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu I. Stanciu în toamna anului 1989.

Lit.: **Kacsó, *Topografia***, 46.

-În versantul drept al Văii Ciceului, afluent al Văii Bradului, se află *Peștera Ponorul Vitelor*, amplasată la o altitudine relativă de 70 m, nivelul de bază fiind Valea Bradului. Are două intrări verticale, situate la aceeași înălțime, 640 m lungime, -40,5 m denivelare, 70 m extensie. Peștera are un număr mare de galerii, grupate pe patru direcții, 10, 13, 2 și, respectiv, 4 pe câte o direcție.

Lit.: **C. Groșan, *Galerii*** 13, 1991, 3-17.

-Judecând după denumirile lor, este posibil ca în punctele de hotar *Arșița*, *La Gruimane*, *Obcina Lespezilor*, *Poderei*, *Pusta* să fie prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimia***, passim.

LXIb LARGA

-I. Marțian susține că pe teritoriul localității ar fi existat un „*platou cu urme de zidiri antice, arme și utile de bronz*”.

Lit.: **Marțian, *Repertoriu I***, 347, nr. 681; **Marțian, *Repertoriu II***, 24, nr. 388; Roska, *Repertórium*, 280, nr. 17; Kacsó, *Topografia*, 46.

-Două piese de bronz, despre care unii autori afirmă că aparțin unui singur depozit, reprezintă, de fapt, descoperiri izolate, net diferențiate și cronologic. **a).** Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Hajdúsámson. **b).** Topor cu disc de tip Larga, cu lama ușor curbată și tăișul în formă de

²³² Se afirmă, greșit, că depozitul a fost descoperit la altitudinea de 800 m.

halebardă. Cele două piese s-au aflat în colecția D. Teleki din Gornești²³³, iar în 1918 au fost depuse la muzeul din Cluj, astăzi MNIT (nr. inv. IV. 1.888, IV. 1.889; în prezent toporul cu gaura de înmănușare transversală este neidentificabil). Primul topor se datează în Bronz mijlociu 1, al doilea în Bronz târziu 2.

Analiza cantitativă a pieselor **a** și **b** (după Junghans, Sangmeister, Schröder):

Sn	Pb	As	Sb	Ag	Ni	Bi	Au	Zn	Co	Fe
6,7	0	0,37	0,11	0,02	0,43	0	0	0	urme	+
4,3	0,07	1,8	0,72	0,16	1,3	0,009	0	0	0,06	+

Lit.: **ArchÉrt** 22, 1902, fig. de la p. 414; Nestor, *Der Stand*, 128; Nestor, *Streitäxte*, 185, nota 26; **Roska**, *Repertórium*, 280, nr. 17, fig. 338-339; Roska, *Apulum* 3, 1949, 73, nr. 9; **Roska**, *FolArch* 9, 1957, 63 sqq.; **Mozsolics**, *Bronzefunde*, 168, fig. 10; Schubert, Schubert, *Untersuchungen*, 196, nr. 166; Junghans, Sangmeister, Schröder, *Kupfer u. Bronze*, 254 sq., nr. 9.053, 256, nr. 9.082; **Vulpe**, *Áxte I*, 49, 101, pl. 13, 202 și pl. 41, 570; A. Vulpe, Ersilia Tudor, *SCIV* 20, 1970, nota 16; **Petrescu-Dîmbovița**, *Depozite*, 49, pl. 19, 5-6; Miclea, Florescu, *Preistoria*, fig. 384; Kroeger-Michel, *Haches*, 74, 202, Lista 14, Bp-1, pl. 119a; Kacsó, *Orțița*, 83 sqq.; C. Ghemiș, *Toporul de piatră de la Girișu de Criș, jud. Bihor*, în *Adevărul*, 664; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 7 sq., fig. 2; Kacsó, *Topografia*, 46; Gedl, *Beile IV*, 31; Rotea, *Preistoria*, 50; Kacsó, *Comori II*, 13; Palincaș, *Contacts*; László, *Beziehungen*, 127 sq., fig. 3, 3; Kadar, *Metalurgie*, 152, nr. 114, pl. 30, 138; Kacsó, *ColFloth*, 86, 91; *Comori*, foto color²³⁴; Mária Novotná, *Dva osobitné bronzové predmety zo Slovenska*, în *Małgorzata Mogielnicka-Urban* (red.), *Opera ex aere. Studia z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza dedykowane profesorowi Janowi Dąbrowskiemu*, Warszawa, 2008, fig. 4 mijloc; Bratu, *Depuneri*, 377, nr. 16; Kacsó, *Topoare*.

-M. Irimia menționează, greșit, un topor de tip Drajna din această localitate.

Lit.: Irimia, *Sceptre*, 89; Irimia, *Aspecte*, 39.

²³³ Contele dr. Domokos Teleki a moștenit castelul din Gornești în anul 1882 de la tatăl său, contele Géza Teleki. Castelul a fost transformat într-un adevărat muzeu, aici fiind adăpostite colecții de piese arheologice (obiecte de piatră, bronzuri, ceramică) și numismatice, porțelanuri, artă decorativă, precum și o pinacotecă cu tablourile familiei, vezi L. Kelemen, *Művészettörténeti tanulmányok II*, Bukarest, 1982, 305.

²³⁴ Toporul de tip Larga este atribuit culturii Komariv. Urmele acestei culturi nu au fost evidențiate în Depresiunea Lăpușului, dar nici în alte zone ale Tisei superioare. Referirile la o așezare Komariv la Diakovo (Chidioșan, *Derșida*, 88, nr. 9; Boroffka, *Wietenberg*, 40, nr. 172), pe baza unei preținse informații primite de la E. Balahuri, sunt greșite. De altfel, E. Balahuri precizează (vezi de ex. studiul publicat în Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, Szeged, 1968, 141-150) că nu există dovezi ale pătrunderii culturii Komariv în Ucraina Transcarpatică.

-În cătunul Copăcișa, plasat între Larga și Suciul de Sus, se află o imensă movilă, despre care localnicii presupun că ar fi artificială. După verificarea atentă a locului, am stabilit că este vorba aici de o ridicătură naturală (rest de terasă ?), care a putut fi folosită, eventual, de-a lungul timpului și ca loc de așezare. La suprafață nu am găsit însă nicio urmă arheologică.

Lit.: **Kacsó, Topografia**, 46.

-În raza localității se află punctele de hotar *Arșița, La Temeteu și Poderei*, care ar putea fi, eventual, importante și arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, passim.

LXIC SUCIU DE JOS

-În marginea sud-estică a localității, pe terasa relativ joasă din dreapta râului Suciul (Țibleș), în punctul *Izvorăște*, se află o așezare Suciul de Sus sau Lăpuș, de unde am recoltat, cu ocazia unei periegeze efectuate în primăvara anului 1971, fragmente ceramice striate.

Lit.: Kacsó, *Date I*, nota 13; Kacsó, *Contributions*, nota 9; Bader, *Suciu II*, 28, nr. 53; **Kacsó, Beiträge**, 59, nr. 23a; Kacsó, *Topografia*, 46; Kacsó, *Noi descoperiri*, 140, Anexa 1, nr. 156; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 157.

-Aproximativ în centrul localității, în apropiere de malul stâng al râului Suciul (Țibleș), pe panta estică, dinspre râu, a dealului numit *Gura Boii*, au fost găsite, la suprafață, fragmente ceramice striate, ce provin dintr-o așezare Suciul de Sus sau Lăpuș. Am identificat stațiunea în vara anului 1968. În acest loc a apărut și un depozit de bronzuri (vezi Depozit I).

Lit.: **Kacsó, Beiträge**, 59, nr. 23b; Kacsó, *Topografia*, 46; Kacsó, *Noi descoperiri*, 140, Anexa 1, nr. 157; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 158.

-La cca 500 m de capătul sudic al localității și 300 m de punctul *Izvorăște*, pe terasa înaltă din dreapta râului Suciul (Țibleș), în locul numit *Muncei*, am identificat, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate, în august 2003, împreună cu D. Pop, o așezare din Bronzul târziu cu ceramică striată, ce aparține culturii Suciul de Sus sau grupului Lăpuș.

Lit.: Kacsó, *Topografia*, 46 sq.; **Kacsó, Noi descoperiri**, 118 sq., 140, Anexa 1, nr. 158; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 159.

-Fără alte precizări, este menționată existența unei așezări din epoca bronzului pe raza localității.

Lit.: **Temesváry, Leletek**, 97; Kacsó, *Topografia*, 47.

-Cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate, în ziua de 6 august 1998, împreună cu Nona Palincaș, D. Pop și alții, pe panta nordică, foarte aproape de partea cea mai înaltă a dealului *Vârful Carpănului*, aflat la nord-est de localitate, chiar la hotarul cu comuna Lăpuș, am descoperit un mormânt de incinerare izolat (?), parțial distrus, ce aparține grupului Lăpuș. Am recoltat numeroase fragmente ceramice, ce provin de la mai multe vase, un mic obiect nedeterminabil de bronz, precum și câteva oase calcinate. Prezența unei cantități apreciabile de plăci de gresie indică, cu probabilitate destul de mare, că mormântul a fost înconjurat cu astfel de plăci.

Lit.: Kacsó, *Topografia*, 47; **Kacsó, *Noi descoperiri***, 118, 123, 140, Anexa 1, nr. 159, pl. 37; Kacsó, *Suciu*, 331; Kacsó, *Mărturii*, 50; Pop D., *Considerații*, 78 sq., nr. 160.

-La cca 400 m vest de punctul *Vârful Carpănului*, pe platoul unui deal ce oferă o bună vizibilitate în toate direcțiile, numit *Vârful Suciului* (fig. 286), la o altitudine de 510-520 m, Ken Massy, student la Universitatea Ludwig Maximilian din München, a descoperit, la 10 august 2008, o așezare deschisă de înălțime din epoca bronzului. Cu ocazia verificării locului de descoperire, efectuată la 15 august 2008 împreună cu Carola Metzner-Nebelsick și L. D. Nebelsick, precum și cu studenții amintitei universități, am găsit la suprafață numeroase fragmente ceramice, majoritatea striate, care permit atribuirea așezării grupului Lăpuș.

-Depozitele de bronzuri descoperite în raza localității: **A).** Depozitul I, format din trei celturi cu plisc, a apărut, pe la sfârșitul secolului XIX, în punctul *Gura Boii*. Se păstrează la MNIT (nr. inv. 169–171). **B).** Depozitul II a fost descoperit de către elevul Aurel Costea, în 1960, pe terasa superioară a râului Suciu (Țibleș), în punctul *Grădina Curții*. Era format, probabil, din trei topoare cu disc și spin, dintre care unul a fost achiziționat, de către M. Rusu, pentru MNIT, iar două au fost depuse la Liceul Pedagogic din Sighetu Marmăției. Dintre acestea din urmă, unul a ajuns în colecția F. Nistor din același oraș²³⁵. Despre locul actual de păstrare al celui de al treilea topor nu există date. Au fost publicate doar două piese: un topor de tip B₃, varianta Dobrocina (din colecția Nistor) și un topor de tip B₃, varianta Cehăluț (MNIT). Ambele depozite se încadrează în Bronz târziu 2.

Lit.: **A).** **Orosz, *Repertorium I***, 21, nr. 5; Pósta, *Útmutató*, 15; Martian, *Repertoriu I*, 322, nr. 22; Marțian, *Repertoriu II*, 37, nr. 643; Roska, *Repertórium*, 21, nr. 76; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 74; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 69, pl. 65, 8–10; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 107, nr. 73, pl. 47C; Morintz, *Contribuții*, 172, fig. 94, nr. 69; Kacsó, *DepLăpuș*, 120; Hansen, *Metalldeponierungen*, 591, nr. 377; Soroceanu, Lakó, *Dragu*, 192, nr. 34; **Kacsó, *BronzDeprLăpuș***, 10, fig. 3; Kacsó, *Topografia*, 47; Kacsó, *ColFloth*, 56, 88, notele 241, 242; Bratu, *Depuneri*, 347, nr. 1.079. **B).** Rusu, *Bronzehorte*, 206, nr. 6; **Vulpe, *Ăxte I***, 82, 84, pl. 26, 364, pl. 27, 376 și pl. 75E; Mozsolics, *Bronze u. Goldfunde*, 118; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 74; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 69, pl. 65, 17; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 107, nr. 74, pl. 48A; Kacsó, *DepLăpuș*, 120; Kroeger-Michel, *Haches*, 199, Lista 11, D-716; Hansen, *Metalldeponierungen*, 591, nr. 378; Kacsó, *Läschia*, 136, Lista 1, nr. 23; Kacsó, *Brtârziu III*, 89; Kacsó, *BronzDeprLăpuș*, 10; Kacsó, *Topografia*, 47; Vachta, *Studien*, 120, Lista V. 1. 2., nr. 23; Bratu, *Depuneri*, 347, nr. 1.080; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 1, nr. 40; Kacsó, *Topoare*;

²³⁵ Cea mai mare parte a colecției de piese de bronz a lui F. Nistor a ajuns la MMSM. Este posibil ca tot aici să se păstreze și toporul de la Suciu de Jos.

Kacsó, *Descoperiri în mediu umed*. M. Rusu mi-a furnizat informații suplimentare cu privire la condițiile de descoperire și la soarta pieselor.

XId SUCIU DE SUS

-Făra precizări topografice, este amintită în raza localității o așezare neolitică.

Lit.: **Temesváry**, *Leletek*, 97; Kacsó, *Topografia*, 47; Bobîna, *Cercetări*, 14, nr. 41.

-Cu ocazia unei cercetări de suprafață, pe care am efectuat-o, împreună cu D. Pop și Z. Șomcutean, în ziua de 29 august 2003, pe terasa înaltă din dreapta râului Suci (Țibleș), în apropiere de capătul dinspre Suci de Jos a localității, în locul numit *Pleșa*, am găsit mai multe fragmente ceramice preistorice atipice, precum și un fragment de topor de piatră. Este posibil ca ele să provină dintr-o așezare neolitică.

Lit.: **Kacsó**, *Topografia*, 47; Bobîna, *Cercetări*, 14, nr. 42.

-În imediata vecinătate a punctului menționat anterior, în apropiere de vechiul cimitir evreiesc, cu ocazia aceleiași cercetări am găsit, în punctul *Poduri*, mai multe fragmente ceramice, dintre care câteva sunt decorate cu striuri. Ele semnalează probabila prezență aici a unei așezări Suci de Sus sau Lăpuș.

Lit.: **Kacsó**, *Topografia*, 47.

-Un cimitir de incinerare din epoca bronzului se afla în nord-estul localității, pe aceeași terasă înaltă, bine conservată pe o lungime de mai mulți kilometri și pe o lățime de mai multe sute de metri, din dreapta râului Suci (Țibleș), în punctul *Poduri pe Coastă (Poduri pe Coastă I)* (fig. 287).

Primele săpături în cimitir au fost efectuate de D. Teleki și J. Szendrei. Rezultatele cercetărilor lor nu au fost consemnate decât în rapoarte sumare, iar materialele descoperite (fig. 288-289) s-au pierdut în bună parte sau s-au amestecat cu alte materiale, unele provenite tot din raza localității Suci de Sus. În același loc a efectuat săpături, în 1913, și M. Roska. El a constatat că cercetările anterioare s-au desfășurat nesistematic pe o mare suprafață. Într-un șanț de 19,5 m lungime și 5,25 m lățime, trasat pe terenul lui I. Bizo, aflat, se pare, pe marginea terasei, Roska a dezvelit 11 morminte, precum și două vetre de incinerare, ultimele plasate între morminte. Mormintele identificate au fost, fără excepție, deja deranjate, s-a stabilit totuși că oasele incinerate umane și vasele de ofrandă au fost depuse pe direcția est-vest. În primul raport despre aceste cercetări nu se menționează prezența unor urne, care ar fi adăpostit resturile incinerate, s-ar putea deci presupune că este vorba de morminte de incinerare cu oasele răspândite în groapă. Totuși, într-o relatare mai târzie, se spune că mormintele, plasate la o distanță de 2-3 m unul de altul, în gropi în formă de covată, la o adâncime de o palmă în pământ, constau dintr-o urnă, în care se găseau oasele incinerate umane acoperite cu o ceașcă așezată cu gura în jos, și o strachină-capac. În câteva cazuri, urnele erau înconjurată de plăci de gresie. Lângă una dintre urne a apărut și o daltă de cupru în formă de ic. În aceeași relatare se vorbește de 12 morminte găsite în 1913, precum și de o

singură vatră de incinerare de formă pătrată, realizată din pietre de râu. În 1961, cu prilejul unei cercetări de suprafață, M. Rusu a mai descoperit un mormânt de incinerare aproape complet distrus. Într-o perieghetă efectuată împreună în vara anului 1968, nu am mai localizat alte morminte, M. Rusu mi-a precizat totuși că mormântul găsit de el s-a aflat chiar în botul terasei, înspre capătul nord-estic al localității.

Întrucât colecția lui Teleki, formată în principal din piese descoperite la Suciul de Sus, era păstrată la Gornești, la mai mulți autori apare ca loc de descoperire a ceramicii de la Suciul de Sus localitatea din județul Mureș. O parte a colecției s-a pierdut, o altă parte a ajuns, după al doilea război mondial, la MJMureș. Un număr redus de fragmente ceramice de aici pot fi identificate ca provenite din cimitirul plan. Potrivit unei informații furnizate de A. Mozsolics, la MNMB (nr. inv. [5] 1936) se află o ceașcă donată de D. Teleki, care provine, foarte probabil, de pe terasa *Poduri pe Coastă*²³⁶. Nu există date sigure cu privire la locul de păstrare a materialelor descoperite de M. Roska și M. Rusu. S-ar putea ca ele să se găsească, măcar în parte, la MNIT. Tot aici (nr. inv. 8.182, 8.187, 8.198, 8.280 [= P.747]; 8.194, 8.279, 8.734 [= P. 750]; 8.160, 8.176 [= P. 746, 748]; 8.169, 8.211, 8.215, 8.279, 8.379, 8.387; 8.213, 8.216, 8.217, 8.220) se află două vase cu decor spiralo-geometric excizat-incizat, precum și numeroase fragmente ceramice cu decor similar (fig. 290-291), ce provin, foarte probabil, tot din punctul *Poduri pe Coastă*. În același punct au fost descoperite, aproape cert, și fragmentele ceramice cu decor tipic Suciul de Sus II, precum și oasele calcinate (fig. 292-293) ajunse la MNMB încă în 1887 (nr. inv. 127. 1887. 1-27), care au fost publicate de Amalia Mozsolics, potrivit datelor existente în registrul de inventar al muzeului, ca fiind găsite pe platoul *Troian*.

Cimitirul plan de incinerare de la Suciul de Sus aparține fazei a doua a culturii Suciul de Sus și datează de la începutul Bronzului târziu.

Lit.: **Hampel**, *Trouvailles*, pl. 73, 2a, b („Ungaria”); **Hampel**, *Bronzkor I*, pl. 73, 2a, b („Ungaria”); **Szendrei**, *Társulat I*, 378; Szendrei, *ArchÉrt* 8, 1888, 87; Hampel, *ArchÉrt* 8, 1888, 175 sq.; Szendrei, *Társulat II*, 377; Hampel, *Bronzkor II*, 41; Pulszky, *Archaeologia I*, pl. 64, 2; *ArchÉrt* 20, 1900, fig. de la p. 208 și 213 („Gernyeszeg vidéke” [„regiunea Gornești”]); Orosz, *Repertorium I*, 26, nr. 37; M. Wosinsky, *Az őskor mészbetétes disztésű agyagművessége*, Budapest, 1904, pl. 10, 2. 3, pl. 11 și pl. 12; Wosinsky, *ArchÉrt* 24, 1904, 214; Hoernes, *Jahrbuch für Altertumskunde* 5, 1911, 12, fig. 15; G. Kossina, *Mannus* 4, 1912, 178 sq., fig. 7; **Roska**, *Kolozsvár II*, 143 sq.; Orosz, *Lápos*, fig. de la p. 6; M. Hoernes, O. Menghin, *Urgeschichte*, 414 sqq. („Gernyeszeg, Komitat Maros-Torda in Siebenbürgen”); Pârvan, *Getica*, 314, 377, 420, 427, 768, fig. 277-278 („Ghernesig” [„Gornești”]); V. G. Childe, *The Danube in Prehistory*, Oxford, 1929, 380, fig. 215 („Gernyeszeg”); **Roska**,

²³⁶ Potrivit amabilei informații primite de la dr. Ildikó Szathmári, vasul nu a putut fi identificat în colecțiile MNMB. De altfel, sub numărul de inventar indicat se află o piesă ce nu provine de la Suciul de Sus.

Agyagművesség, 6 sq., nr. 9; Roska, *Repertórium*, 90 sq., nr. 78; P. Reinecke, *WienerPrähistZeitschr* 29, 1942, 103 („Gernyeszeg”); Popescu, *Bronzezeit*, 137, fig. 59; Mozsolics, *Nyírkársz-Gyulaháza*, 119; Kalicz, *Felsőszőcs*, 7, nr. 31; Horedt, *Nouvelles Études d'Histoire. Publiées à l'occasion du XI^e Congrès des Sciences Historiques Stockholm 1960*, 37 sqq., fig. 3, 1 și fig. 4; Gimbutas, *Bronze Age*, 218; Berciu D., *Zorile*, 210; Bouzek, *PamArch* 57, 1966, 255, fig. 7, 4 și fig. 9, 6; Daicoviciu H. (red.), *MuzCluj*, fig. 7; Berciu D., *Romania*, fig. 50; Rusu, *Suciu de Sus*, în Filip (ed.), *Handbuch* 2, 1400; Балагури, *СовАрх* 1969-2, 148 sqq.; Bader, *Suciu I*, 516 sq., nr. 34; Condurachi, Daicoviciu, *Rumänien*, fig. 50; Dumitrescu, *Arta*, fig. 355, l. 6-7; Bóna, *Bronzezeit*, 274; Kacsó, *Contributions*, nota 9; Vulpe, *Bemerkungen*, 72, fig. 1, 1-4; Vulpe, *Suciu*, în Pippidi (coord.), *Dicționar*, 555 sq.; Bader, *Colecție*, 37 sqq.; Vulpe, *Anmerkungen*, 110; Bader, *Epbronze*, 62, 68; Petrescu-Dîmbovița, *Dacia preromană*, 94, fig. 16, 6; Bader, *Suciu II*, 3 sq., 28, nr. 52a; Vulpe, *Dacia preromană*, 2.267; Coles, Harding, *Bronze Age*, 404; Müller-Karpe, *Handbuch IV*, 234, 802, pl. 365A; Miclea, Florescu, *Preistoria*, pl. 401-402 („Gornești”); Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu, *Esquisse*, fig. 19, 4; Demeterová, *Suciu de Sus*, 21; Harding, *The Mycenaeans and Europe*, London, 1984, 107, 204; Dumitrescu, *Kunst*, fig. 70, l. 6-7; Bouzek, *Cultural interrelations*, 49, fig. 19, 5 și fig. 29, 4; Dumitrescu, Vulpe, *Dacia*, fig. 17, 17; Vulpe, Zahariade, *Geto-dacii*, 29; Bader, *Bemerkungen*, 191, fig. 26, 36; Kacsó, *ContrSuciuGroși*, 31 sq.; Andrițoiu, Vasiliev, *Noua*, 104, fig. 8, 4; Pop D., *Suciu de Sus*, 239; Lazăr, *Repertoriu*, 137 („Gornești”); Petrescu-Dîmbovița și alții, *Societatea*, 95, fig. 28, 6; Vasiliev, Rotea, Wittenberger (red.), *EpMetalelor*, fig. 7; Păunescu și alții, *Mormânt*, 130; Балагури, *Зпбронзы*, 243 sqq., fig. 68, 7. 10-11; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, fig. 40, l. 4-6; David, *Studien*, 482; Motzoi-Chicideanu, *Observations*, 369; Kacsó, *Topografia*, 47 sqq.; Kacsó, *Noi descoperiri*, 122 sq., 140, Anexa 1, nr. 160; Pop D., *Someș-Uileac*, 90; Kacsó, *Suciu*, 329; Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 862; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 161; Kacsó, *Bicaz-Igoaie*, 54; Kacsó, *ColFloth*, 90; Vulpe, *Compendiu*; Kacsó, „Importuri”, 54; Kacsó, *Ceramica Suciu*, 11, fig. 1-4, fig. 7-8, fig. 11-12; Rotea, *Pagini*, fig. 14-15; Kacsó, *Brandbestattungen*, 2; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 653.

-Pe marginea terasei *Poduri pe Coastă*, la aproximativ 250 m nord de clădirea Primăriei, am descoperit, cu prilejul repetatelor cercetări de suprafață, fragmente ceramice, cele mai multe ornamentate cu striuri. Ele ar putea proveni dintr-o așezare contemporană cu cimitirul aflat în apropiere (*Poduri pe Coastă II*). Nu este exclus ca descoperirile din acest punct și cele din punctul *Poduri*, aflat în vecinătate, să aparțină aceluiași obiectiv.

Lit.: Kacsó, *Beiträge*, 59, nr. 24a; Kacsó, *Topografia*, 49; Kacsó, *Noi descoperiri*, 140, Anexa 1, nr. 161; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 162.

-În punctul *Pe rât*, în apropierea canalului, aproximativ la 150 m sud-vest de casa lui Gavrilă Damian (Bătică), am găsit, cu prilejul periegezei din septembrie 1989, efectuată împreună cu I. Stanciu, câteva fragmente ceramice,

dintre care unul este decorat cu striuri. Acesta din urmă indică prezența posibilă în acest loc a unei așezări din epoca bronzului, cultura Suciului de Sus sau grupul Lăpuș. Tot aici a apărut și un fragment de fund de vas cenușiu, probabil de epocă medievală.

Lit.: Kacsó, *Topografia*, 49; **Kacsó, *Noi descoperiri***, 119, 140, Anexa 1, nr. 166; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 167.

-La aproximativ 500 m de capătul sud-estic al localității, în lunca înaltă din stânga râului Suciul (Țibleș), pe o parte și alta a drumului Suciul de Sus–Groșii Țibleșului, în locul numit *La Șes*, se află o așezare din Bronzul târziu, în care am efectuat săpături în 1969 și 1989, la ultima campanie participând și I. Stanciu. Așezarea este în cea mai mare parte distrusă datorită deplasării râului și a inundațiilor provocate de afluenții acestuia. Nu au fost dezvelite complexe de locuire, ci doar câteva gropi menajere, care au furnizat, totuși, o cantitate relativ mare de ceramică și câteva obiecte de lut ars. Deși ceramica descoperită este în întregime fragmentară, a putut fi identificată o parte a formelor de vas prezente în așezare: străchini, castroane, cești, vase mici, vase cu gâtul scurt tronconic și corpul ușor arcuit, vase cu gâtul scurt și corpul bombat, vase cu marginea lată, gâtul înalt, corpul pântecos, dintre care unele au culoarea neagră în exterior, roșie în interior, vase sac etc. Cele mai multe dintre vase sunt decorate cu striuri, frecvent însoțite de motive în relief, respectiv cu caneluri. Un singur fragment poartă un decor realizat în tehnica exciziei-inciziei. Așezarea aparține grupului Lăpuș. Materialul se păstrează la MJM (nr. inv. 4.918, 20.164–20.385).

Lit.: Kacsó, *Suciul de Sus*, Marmatia 2, 1971, 370, 376; Kacsó, *BrTîrziu II*, 47; **Kacsó, *CercSuciulGroși***, 29 sqq., pl. 1-11; Kacsó, *Suciul de Sus*, „*Pe Șes*”, jud. Maramureș, în *Situri*, 110, nr. 253; Gogâltan, *Cășeu II*, 193; Motzoichideanu, *Observații*; Kacsó, *Topografia*, 50; Kacsó, *Noi descoperiri*, 107, 140, Anexa 1, nr. 165; Pop D., *Someș-Uileac*, 90; Kacsó, *Mărturii*, 50; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 166; Marta, *Discoveries*, 319, nota 19.

-Un fragment ceramic ornamentat cu motive geometrice, realizate în tehnica exciziei-inciziei, de tip Suciul sau Lăpuș, care se afla în colecția D. Teleki din Gornești, purta marcajul „Felsőszöcs – Mocira” („Suciul de Sus–Mocira”). Punctul de hotar *Mocira* nu a putut fi identificat în raza localității. Este posibil ca el să fie identic cu punctul *La șes*.

Lit.: **Bader, *Colecție***, pl. 5,1; Kacsó, *CercSuciulGroși*, 32; Kacsó, *Topografia*, 50; Kacsó, *Noi descoperiri*, 107, nota 46, 140, Anexa 1, nr. 164; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 165.

-Un cimitir tumular din epoca bronzului se afla pe terasa înaltă, lungă de câțiva kilometri și lată de mai multe sute de metri, numită *Troian*, din stânga râului Suciul (Țibleș), la aproximativ 1,5 km nord-est de localitate (*Troian I*) (fig. 294). Terasa are aceleași caracteristici geomorfologice și aproximativ aceeași lățime pe toată întinderea sa, în zona dintre localitățile Suciul de Sus și Groșii Țibleșului. Cimitirul tumular a fost descoperit, se pare, de Károly Torma și cercetat apoi prin săpături tot de Teleki și Szendrei. Informațiile cu privire la aceste cercetări sunt, de asemenea, sumare, iar materialele descoperite în cea

mai mare parte pierdute. În prezent nu există nicio urmă vizibilă pe teren a cimitirului, tradiția locală susține însă că el a fost edificat înspre capătul sudic al terasei, aproape de marginea acesteia. Potrivit unei informații, tumulii s-au aflat pe pășunea din proprietatea baronesei Györgyné Bánffy, după o altă informație pe terenul din proprietatea contelui Teleki.

Cimitirul a cuprins în jur de 15-20 de tumuli de mărimi diferite. Ritul de înmormântare practicat era incinerarea, se pare, în urne, acestea fiind înconjurate de pietre de mari dimensiuni. Este precizat că structura și inventarul tumulilor de la Suciul de Sus erau întrutotul identice celor constatate la tumulii de la Lăpuș. Există și surse care vorbesc de existența pe *Troian* a unei așezări, respectiv a unui cimitir cu urne, fără a mai menționa și cimitirul tumular. În acest sens este interesantă relatarea lui E. Orosz care, deși a vizitat terasa *Troian* în anul 1898, nu a amintit prezența tumulilor. Este posibil deci ca, în decurs de zece ani, între 1887 și 1897, toți tumulii de pe *Troian* să fi dispărut, fie în urma săpăturilor arheologice, fie a unor lucrări agricole.

Din materialul descoperit de Teleki la Suciul de Sus, provin din tumulii de pe *Troian* fragmentele ceramice din colecția sa, despre care T. Bader relatează că păstrau marcajul cu această denumire. Ele se găsesc acum la MJMureș (nr. inv. 2.093-2.104, 2.250-2.255, 2.278-2.281, 2.352, 2.354, 3.350-3.393, 3.433-3.437). Printre acestea, unele sunt ornamentate cu motive excizate-incizate. Acestui lot i-a aparținut, foarte probabil, și ceramica descoperită în tumulul IV, despre care Roska a afirmat că se data în epoca timpurie a fierului. Nu avem date despre soarta materialelor descoperite de Szendrei în acest punct, ceramica predată de el muzeului din Budapesta ca provenită de aici, fiind în realitate descoperită, foarte probabil, în cimitirul plan de incinerare din această localitate (vezi mai sus).

Cimitirul tumular de la Suciul de Sus aparține grupului Lăpuș și se încadrează din punct de vedere cronologic în Bronz târziu 2-3.

Lit.: **Szendrei**, *Társulat I*, 378; **Szendrei**, *Társulat II*, 377; Kádár, *SzolnDobMon VI*, 501, nota 4; Roska, *Kolozsvár II*, 143; Orosz, *Lápos*, 5; **Roska**, *Agyagművesség*, 7, nr. 9, 22; **Roska**, *Repertórium*, 90 sq., nr. 78; **Mozsolics**, *Nyírkarász-Gyulaháza*, 119; Kacsó, *Date I*, nota 13; **Bader**, *Suciu I*, 516, nr. 34; **Bader**, *Colecție*, 37 sqq.; Bader, *Epbronz*, 62, 68; Bader, *Suciu II*, 3, 28, nr. 52b; Kacsó, *Recenzie*, 112; Vulpe, *Zahariade, Geto-dacii*, 29; Kacsó, *BrTîrziu II*, 47; Kacsó, *ContrSuciuGroși*, 31 sq.; Pop D., *Suciu de Sus*, 239; Păunescu și alții, *Mormânt*, în *Enciclopedia III*, 130; Kacsó, *Tumulary Necropoleis*, 212; Romsauer, *Pyraunoi*, 131; Kacsó, *Topografia*, 49; Kacsó, *Noi descoperiri*, 123 sq., 140, Anexa 1, nr. 162; Pop D., *Someș-Uileac*, 90; Kacsó, *Suciu*, 331; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 163; Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 211, nr. 889, 862; Przybyła, *Dekoracji*, nota 25; Przybyła, *Epoka brązu*, 591; **Kacsó**, *Ceramica Suciu*, 11 sq., fig. 5-6; Kacsó, *Brandbestattungen*, 2; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 151, nr. 889, 653.

-Pe marginea terasei *Troian*, la cca 80 m de locul presupus al cimitirului tumular, am găsit, la suprafață, fragmente ceramice, cele mai multe ornamentate cu striuri. Ele ar putea proveni din inventarul unor tumuli sau dintr-o așezare contemporană cu aceștia (*Troian II*).

Lit.: **Kacsó, *Beiträge***, 59 sqq., nr. 24b; Kacsó, *Topografia*, 49; Kacsó, *Noi descoperiri*, 140, Anexa 1, nr. 163; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 164.

-Se menționează existența pe terasa *Troian* a unor urme de menhiri. Nu am depistat niciun fel de resturi de acest fel. Este posibil ca referirea să fi fost făcută tot la tumuli sau, eventual, la pietre de foarte mari dimensiuni, care au fost folosiți la amenajarea tumulilor.

Lit.: **Marțian, *Repertoriu II***, 37, nr. 644; Roska, *Repertorium*, 90 sq., nr. 78; Mozsolics, *Nyírkársz-Gyulaháza*, 119; Kacsó, *Topografia*, 50.

-În punctul *Tabăra* ar fi existat tumuli cu urne. Acest punct nu a putut fi identificat pe teren.

Lit.: **Martian, *Repertoriu I***, 329, nr. 193; **Marțian, *Repertoriu II***, 37, nr. 644; Roska, *Repertorium*, 90 sq., nr. 78; Mozsolics, *Nyírkársz-Gyulaháza*, 116; Kacsó, *Topografia*, 50.

-Punctele de hotar *Valea Groșilor* și *Sesu*, menționate ca locuri unde Teleki ar fi dezvelit tumuli cu morminte de incinerare, sunt, foarte probabil, identice cu punctul *Troian*, menționat de altfel în aceeași înșiruire.

Lit.: **Roska, *Agyagművesség***, 6 sq., nr. 9; Kacsó, *Topografia*, 50.

-De pe teritoriul localității sunt semnalate trei piese de bronz, fără precizarea condițiilor lor de descoperire. Ele aparțin, foarte probabil, categoriei de piese izolate. **1).** Topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Rohod, descoperită în secolul XIX, pierdută, **2).** Daltă găsită în punctul *Prihadistea*, ajunsă în colecția unui muzeu din Budapesta (MNMB ?). **3).** Seceră cu buton și o nervură pe lamă, ruptă înspre vârf, descoperită după 1965, în colecția MȚC. Datarea pieselor **1** și **3** Bronz târziu 2–3, a piesei **2** incertă.

Lit.: **1).** **Temesváry, *Leletek***, 106, fig. 58 la p. 105; Orosz, *Repertorium I*, 26, nr. 37; **Martian, *Repertoriu I***, 329, nr. 329; **Marțian, *Repertoriu II***, 37, nr. 644; Nestor, *Der Stand*, nota 525k; Nestor, *Streitaxte*, 184, nota 24; Roska, *Repertorium*, 91, nr. 78; Mozsolics, *Nyírkársz-Gyulaháza*, 116, nota 9; Hänsel, *Beiträge*, Lista 54, nr. 11; **Vulpe, *Äxte I***, 93, pl. 38, 531; Bader, *Suciu I*, 517; Kroeger-Michel, *Haches*, 194, Lista 7, E-239; Hansen, *Metalldeponierungen*, 591, nr. 379; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 10; Kacsó, *Topografia*, 50; Kacsó, *ColFloth*, 88; Kacsó, *Topoare*. **2).** **Kádár, *SzolnDobMon VI***, 501, nota 7; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 10; Kacsó, *Topografia*, 50. **3).** **Kacsó, *Descoperiri***, 32, fig. 4; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 10; Kacsó, *Topografia*, 50.

-Pe terasa înaltă din dreapta râului Suciu (Țibleș), în apropiere de biserică și școală, am găsit, cu prilejul cercetării de teren din toamna anului 1989, la care a participat și I. Stanciu, numeroase fragmente ceramice medio-moderne (secolele XVIII–XIX).

Lit.: **Kacsó, *Topografia***, 50.

-După tradiția locală, vatra inițială a satului s-a aflat în punctul *Troian*.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon VI**, 494; Kacsó, *Topografia*, 50.

-Pe valea Suciu, fără precizări mai exacte, este menționat la 1325 satul Minálháza (Mihályháza). Nu se cunoaște data când a dispărut satul. Este posibil ca în locul său să fi apărut un sat cu o altă denumire.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon V**, 163 sq.; Suci, *Dicționar II*, 370.

-Toponimele *Gura Văii Caselor*, *Oala Dracului*, *Obcina Văii Caselor*, *Săliște*, *Blidul lui Isai* ar putea indica prezența unor obiective arheologice. Potrivit informației furnizate de Șt. Vișovan, în locul numit *Oala Dracului* (probabil o porțiune de teren de pe terasa *Troian*) s-ar fi aflat vechea vatră a satului.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan**, *Toponimia*, passim.

LXII. ȘIȘEȘTI, comună

LXIIa BONTĂIENI

-La cea mai înaltă cotă a dealului *Pietricea* se află o bornă topo (?) cu secțiunea pătrată (0,25/0,25 m), având partea vizibilă înaltă de cca 0,25 m, inscripționată AE și 1900. Borna a fost identificată de I. Bereș. Informație D. Iștvan și Tr. Minghiraș.

LXIIb CETĂȚELE

-Din punctul *Dâmbu Florenilor*, aflat la 800 m sud-vest de centrul localității, provine un topor perforat din gresie cuarțitică foarte fină, puternic deteriorat la tăiș și la ceafă (lung. 9,2 cm), care aparține epocii neolitice. Se păstrează la școala din localitate. Informație M. Rogojan.

Lit.: **Kacsó, Șișești**, 57, fig. 1, 1; Bobină, *Cercetări*, 9, nr. 10.

-În cursul unei periegeze efectuate de Georgeta M. Iuga, în punctul *Parhon (Pahon)* au fost găsite mai multe fragmente ceramice, provenite de la vase cenușii, lucrate la roată din pastă fină, ce aparțin secolelor III–IV e.n.

-Lit.: **Stanciu, Descoperiri**, 174, nr. 8 (informație Georgeta M. Iuga); Matei, *Stanciu, Vestigii*, 41, nr. 43; Kacsó, *Șișești*, 56; Gindele, *Barbaricum*, 105.

-Un vârful de lance de fier cu prelungiri laterale ale lamei și cu partea inferioară a tubului de înmănușare deteriorată, lung. 21,5 cm (fig. 295), descoperit într-un punct neprecizat de pe raza localității, se păstrează la școala din localitate. Informație M. Rogojan.

Cu prilejul primei sale menționări, am datat vârful de lance în a doua jumătate a mileniului I e.n. După I. Stanciu (comunicare în scris ce mi-a fost remisă ulterior amintitei menționări), „piesa de la Cetățele corespunde în linii mari tipului VIIa stabilit de Al. Ruttkay (*Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei [II]*), *SlovArch* 24, 1976, 303, fig. 36). Există totuși diferențe în ce privește forma lamei, în sensul că cea de la Cetățele este mai lungă și zveltă... Lui Ruttkay îi erau cunoscute din Slovacia trei exemplare pentru tipul său VIIa, găsite în fortificații databile înaintea secolului al XII-lea... Vârfuri de lance de forma <harponului> se cunosc în secolul al X-lea din Polonia. În secolele IX–XI relativ multe exemplare apar în Rusia veche și în zonele învecinate din răsăritul Europei. Un exemplar era cunoscut din Ungaria. În Europa vestică era o armă de împuns importantă, însă utilizarea acestor vârfuri pare să înceteze – se consideră – după secolul al VIII-lea, deși în sursele iconografice apare până în secolul al XII-lea. Într-o etapă mai târzie au fost utilizate numai ca arme pentru vânătoare”.

Este de notat că prin forma sa, piesa de la Cetățele este asemănătoare și unor vârfuri de săgeată date în secolul IX, cum sunt, de exemplu, piesele din așezarea fortificată de la Nēmētíc (Slovacia)²³⁷.

Lit.: **Kacsó, Șișești**, 57 sq., fig. 1, 3.

²³⁷ Nadja Profantová, *StMP* 2, 1991, fig. 6

-Dintr-un tezaur de monede de argint din secolul XVII descoperit de către Simion Tămaș în punctul *La Ursuțiu*, în 1970 sau 1971, au fost recuperate 13 piese, nouă emise în *Polonia*, patru în *Austria* (determinări dr. Sasi B. Nagy). Monedele poloneze provin de la Sigismund III (1587–1632): o piesă de un groș, 1622, două piese de câte un groș, 1623, o piesă de un groș, 1624, o piesă de 6 groși, 1627, și de la Ioan Cazimir (1648–1668): trei piese de câte 6 groși, 1667, o piesă de 18 groși (ort), 1668. Monedele austriece provin de la Leopold I (1657–1705): o piesă de 3 creițari (cu stemele Austriei și Tirolului) și o piesă de 6 creițari, 1665, o piesă de 3 creițari perforată peste data de emitere, probabil 1666, o piesă de 3 creițari, 1670. Monedele au fost salvate de M. Rogojan, care le-a donat muzeului din Baia Mare²³⁸.

Lit.: **Kacsó, Șișești**, 58 sq.

-Într-o groapă săpată pentru un stâlp în zona centrală a localității, la adâncimea de 0,40–0,70 m, au ieșit la iveală fragmente de la mai multe vase databile în secolele XVIII și XIX. Materialele au fost recuperate pentru MJM de către Georgeta M. Iuga în anul 1990.

Lit.: **Kacsó, Șișești**, 56.

-În punctul *Valea Caselor*, Georgeta M. Iuga a găsit, în mai 1980, numeroase fragmente de cahle din secolele XVIII și XIX.

Lit.: **Kacsó, Șișești**, 56.

LXIIc DĂNEȘTI

LXIIId NEGREIA

LXIIe PLOPIȘ

LXIIIf ȘIȘEȘTI

-Dintr-un punct neprecizat de pe teritoriul localității provine un topor perforat neolitic din gresie cuarțitică foarte fină, deteriorat pe toată lungimea

²³⁸ M. P. Rogojan, *Cetățele. Străveche Cetate Românească*, Cetățele, 2007, 30 afirmă următoarele în legătură cu această descoperire: „Tezaurul conținea 100 de monede... Din acest tezaur au putut fi recuperate doar 29 de bucăți. Din cele 29 de piese 13 au ajuns la Muzeul Școlii cu clasele I-VIII – Cetățele, ulterior profesorul Mihai Rogojan le-a donat Muzeului județean din Baia Mare”.

Într-o gazetă de scandal din Baia Mare, în două articole publicate în 2007, a fost insinuată ideea că monedele de la Cetățele au fost înlocuite, astfel că în prezent la muzeu se păstrează, cu mențiunea că provin din această localitate, piese mult mai puțin valoroase decât cele originale. Desigur, nu au fost aduse niciun fel de argumente sau dovezi pentru susținerea acestei presupunerii. S-a încercat doar, din motive știute numai de cei ce au scris pomenitele articole, discreditarea autorului prezentului repertoriu.

Cele 13 piese care se află acum la muzeul din Baia Mare sunt chiar cele ce i-au fost remise doamnei Georgeta M. Iuga, la puțin timp după descoperire, pentru studiu. La rândul ei, doamna Iuga mi-a dat piesele pentru publicare într-o lucrare care aborda totalitatea descoperirilor arheologice și numismatice, de altfel destul de puține, de pe raza comunei Șișești. Determinarea monedelor a fost realizată de un reputat numismat, regretatul dr. Sasi B. Nagy. Despre soarta altor 16 monede din tezaur, amintite de M. P. Rogojan, nu avem niciun fel de date.

uneia dintre laturile înguste și în porțiunea dinspre tăiș pe cealaltă latură (lung. 13 cm). Piesa se păstrează la școala din Cetățele. Informație M. Rogojan.

Lit.: **Kacsó, Șişești**, 57, fig. 1, 2; Bobîna, *Cercetări*, 14, nr. 43.

-Vasile Lucaciu afirmă că pe teritoriul localității au funcționat numeroase mine, ale căror urme nu mai puteau fi recunoscute la sfârșitul secolului XIX. La aproximativ 4 km nord-est de localitate, în punctele *Pădurea Satului* și *Coasta Parăștii*, au fost identificate totuși recent două lucrări miniere vechi, foarte probabil medievale, denumite de localnici *Băile Cojocarului*, respectiv *Băile lui Moale Ion*. Prima, săpată în hialoclasite andezitice fără transformări hidrotermale, are o intrare surprinzător de mare, de peste 6 m înălțime, și o galerie ușor înclinată, se pare însă de doar câțiva metri lungime. La fața locului nu se constată urmele vreunui filon și nicio haldă de steril. În schimb, se observă pe perete urme de prospecțiuni recente. A doua lucrare, săpată în același tip de rocă, afectată însă de soluții hidrotermale, are o intrare joasă și un spațiu excavat de mici dimensiuni. Nici aici nu se constată urmele filonului.

Am cercetat cele două lucrări, în ziua de 11 iulie 2007, împreună cu o echipă formată din D. Iștvan (cărui îi datorez informațiile geologice), I. Pop și A. Portase de la Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare, precum și G. Babiciu și Gh. Muntean.

Lit.: **Lucaciu, Biserica**, 6; **Iștvan, Minerit**, 154 sq.; Kacsó, *DateMinerit*, 14.

-În mai multe puncte de pe raza localității se aflau, la sfârșitul secolului XIX, grămezi de zgură provenite de la topitorii.

Lit.: **Lucaciu, Biserica**, 6.

-În primăvara anului 2007, în grădina casei nr. 96, aflată aproximativ în centrul localității, Fl. Ghișa a găsit ceramică smălțuită, inclusiv un capac de oală aproape întreg, ce datează din secolele XVIII-XIX. Fragmentele au fost donate la MJM. Informație G. Babiciu.

-Din biserică de lemn construită în secolul XVII, aflată în apropierea bisericii de piatră ctitorite de către Vasile Lucaciu, se mai păstrează absida pentagonală cu altar, urme de pictură interioară și brâul torsadă pe perețele exterior, precum și ușa de intrare, cu un ancadrament bogat decorat. Biserica a fost abandonată după 1890.

În biserică se păstra un steag, care era, potrivit descrierii lui Lucaciu, „lucrat în toată arta, lung de 80 cm. lat de 50 cm. Pe ambele laturi sunt picturi frumoase cu inscripțiuni. Pe față e zugrăvit vulturul cu două capuri, - în pept cu pagera Ungariei, - ținând mărul și toiagul împăretesc. Inscripțiunea este următoare, cu litere cirilice: «În zilele lui Iosif împăratul, 1783 (cu numeri arabi). Renumitul sat Fișești, Pace dela Leopoldus Împărat: 1672 (numeri arabi). Calea ce călătorești, taina plinesci.»... Pe cea lature a steagului se află o pictură, care întipuieste viața de odinioară a comunei. Anume în partea dreaptă e zugrăvită o gură de băi, din care ese un muncitor băiaș, împingând înaintea sa pe șine de fer un căruț încărcat cu petrii scoase din băi. În partea

stângă e zugrăvită o școală, în ușa căreia stă un dascăl cu cartea în mână, și mai mulți prunci școlari, cărora le ține prelegere”.

În biserică s-a găsit și o grindă cu inscripția „a m g”, scrisă cu litere chirilice, pe care Lucaciu a tradus-o 1043.

Lit.: **Lucaciu, Biserica**, 5 sq.; Meruțiu, *Regiunea*, 43; Ileana Bozac, AII Cluj 3, 1960, 283; **Tr. Ursu, Monumente din Șișești**, în *Șișești – vatră străbună. Lucrările primului simpozion. 17 August 2002*, Baia Mare, 2003, 98.

LXII ȘURDEȘTI

-Din tezaurul monetar descoperit în localitate, în 1966, se cunosc trei monede de argint: o piesă de șase groși poloneză de la Ioan Cazimir (1648–1668) emisă în 1660 la Cracovia, o piesă de 15 creițari de la Leopold I (1657–1705) emisă în 1678 la Kremnitz, o piesă de 15 creițari de la același împărat emisă în 1693 la Viena.

Lit.: **Chirilă, Socolan, Tezaure**, 69 sq.; Pap, *Repertoriu*, 162; Kacsó, *Șișești*, 56 sq.

-Vatra satului se afla, potrivit tradiției locale, în punctul *Fântâna Satului*, la cca 70 m nord-vest de biserica actuală.

-În cele două cimitire amplasate în jurul celor două biserici de lemn din localitate se găsesc numeroase cruci de morminte din piatră vechi, ce aparțin atât tipului de cruce latină, cât și tipului de cruce greacă, unele dintre ele fiind bogat decorate. Cele mai vechi cruci provin de la început secolului XVIII, majoritatea datează însă din secolul XIX. În cimitirul bisericii „*Sfinții Arhangheli*” se păstrează și un număr mare de sarcofage de piatră, considerate de către I. D. Ștefănescu ca fiind „*de factură și stil romanic*”. Sarcofagele datează din secolele XVIII și XIX.

Lit.: **I. D. Ștefănescu, Biserica din Șurdești**, Baia Mare, 1967, 10 sq.; **Bilțiu, AnMuzEtnTrans** 2007, 111-132; Bilțiu, *Sarcofagele de la Șurdești – element particularizant și de mare vechime în arta populară locală*, în „*Graiul Maramureșului*”, an 19, nr. 5.226 din 5 iulie 2007; Bilțiu, *Cruci*, 133, foto 7-8.

-În toamna anului 2005 a fost identificată de către membrii Clubul de Speologie „Montana” Baia Mare, la nord-est de localitate, în zona cunoscută sub denumirea de *Piatra Roșie*²³⁹, *Peștera lui Pinte*a (sau *La Grota lui Ionu lu Loghin*). Printr-o intrare largă de 8 m și înaltă de 1,5 m se face accesul în galeria ascendentă de +0,5 m, orientată aproximativ S-N, cu lățimea de 8 m, care scade înspre capăt la 2 m, și înălțimea de 1,7 m. Din această galerie se deschid alte două galerii, cea direcționată înspre NE, sensibil ascendentă, având lungimea de 2,5 m, lățimea de 0,5 m și înălțimea de 2,3 m, iar cea înspre SV lungimea de 7,5 m, lățimea de 2 m și înălțimea de 2 m, aceasta scăzând la capăt la 0,60 m. Fiind destul de spațioasă, peștera putea servi ca loc de adăpost sau de refugiu. Cu prilejul unei cercetări din aprilie 2009, efectuate de D. Istvan împreună cu studenții de la Universitatea de Nord din Baia Mare, au fost găsite pe podeaua

²³⁹ O stâncărie cu coloane înalte de câțiva zeci de metri, modelate astfel de intemperii.

peșterii mai multe fragmente ceramice databile în secolul XIX sau la începutul secolului XX. Au fost observate și urme de foc.

Potrivit informației unui elev din localitate, în *Peștera de la Bulbuc* (sau *Peștera Bulbucului*) au fost găsite oase (de animal ? de om?).

Lit.: **Ioana Nicoară, Melinda Kovacs, *Studiu geomorfologic pe dacitele din „Piatra Roșie” – satul Șurdești, comuna Șișești, județul Maramureș***, în Șișești Vatră străbună 4, 2009, 55-65; Peșterile sunt menționate și de A. Portase (*Șurdești. La Grotă lui Ionu lu Loghin*, în Calendarul Maramureșului, S.N., an II, nr. 2, decembrie 2005-martie 2006, 115; articolul este republicat în Portase, *Codice*, 43). Informații suplimentare D. Iștvan.

-O grotă aflată pe un afluent al Văii Bulzului, denumită de localnici „Peștera Piticilor”, este de fapt o veche galerie de mină, săpată cu ciocanul și dalta, ce poate fi parcursă în prezent pe o lungime de cca 20 m.

Lit.: **Portase, *Codice***, 43; Kacsó, Iștvan, Minghiraș, *Mina Piticilor*, 388.

LXIII. SOMCUTA MARE, comună

LXIIIa BUCIUMI

LXIIIb BUTEASA

-O daltă de bronz (*Absatzbeil* ?) cu marginile ridicate, unite în unghi ascuțit, îngustată la unirea marginilor și lărgită înspre tășul rotunjit, partea dinspre mâner deteriorată (lung. 9,4 cm), descoperită probabil în a doua jumătate a secolului XIX, provine din raza localității. S-a aflat în colecția Ferencz Kubinyi.

Lit.: **Hampel, *Bronzkor II***, 72 („Kővár” [„Cetatea Chioarului”]); **Hampel, *Bronzkor III***, 41; **Mărcuș, *Sătmar***, 132 („Cetatea de Piatră”, „daltă cu teacă”); **Roska, *Repertórium***, 50, nr. 216; **Vulpe, *Árte II***, 80.

-În apropiere de localitate ar fi fost vizibile, potrivit unei informații de la sfârșitul secolului XIX, urmele unui drum roman care, după tradiție, ușura accesul între Cetățile Chioarului și Reteagului.

Lit.: **J. Dunay, N.-Somkút**, în Palmer (red.), *Nagybánya*, 264 sq.; **Vende, *Szatmár Vármegye I***, 47; **Ferenczi, *Limes***, nota 21.

-Potrivit lui A. Vende, vatra inițială a satului s-a aflat în locul numit *Pusta* (același cu locul unde era plasată vatra veche a localității Ciolt ?; vezi mai jos), mutarea pe vatra actuală având loc după dărâmarea Cetății Chioar.

Lit.: **Vende, *Szatmár Vármegye I***, 47.

-În partea de est a localității, A Teleki a construit, în jurul anului 1744, o glăjărie. În 1754 ea a fost extinsă și modernizată. Erau produse patru sau cinci sortimente de sticlărie. Ultima informație documentară scrisă referitoare la glăjărie datează din 2 martie 1789. Urmele sale se mai vedeau, potrivit informației lui A. Vende, în apropiere de râul Lăpuș, la începutul secolului XX.

Lit.: **Vende, *Szatmár Vármegye I***, 47; **Bunta, Katona, *Üvegművesség***, 73, 89 sqq.; **Wollmann, *ArhInd***, 105; **M. D. Lazăr, *BrAM I.1***, 2006, 221 sq., nr. 8.

LXIIIc CIOLT

-La marginea dinspre Buteasa a localității, în dreapta drumului ce leagă cele două sate, pe terasa din dreapta Văii Cioltului, care este continuată de o pantă abruptă de deal, în apropierea unui bazin modern de colectare a apei, în locul numit *Ciolțișor* se află o așezare din epoca bronzului, ce aparține fazei Suciului de Sus II. În afară de fragmente ceramice decorate în tehnica exciziei-inciziei și a strierii, aici a apărut și un fragment de disc de lut ars ornamentat. În același loc a funcționat și o așezare din secolele III–IV e.n., din care provin fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna. Stațiunea ne-a fost semnalată de elevul Sebastian Ciolte, care a donat la muzeul din Baia Mare materialele pe care le-a adunat de la suprafață. În urma cercetării pe care am efectuat-o la fața locului împreună cu D. Pop, în aprilie 2000, apoi la 7 iunie 2002 și cu Z. Șomcutean, am mai colectat alte fragmente ceramice și am constatat că materialele din epoca bronzului apar mai ales în partea mai joasă a punctului, mai apropiată de o mică vale – Valea lui Marchiș – ce străbate longitudinal terasa, în timp ce cele din epoca romană se plasează cu precădere într-o porțiune

mai înaltă. În primăvara anului 2008, am întreprins două noi periegeze la fața locului, la cea de a doua participând și D. Istvan și Z. Șomcutean. Am constatat din nou că materialele din epoca bronzului se concentrează în porțiunea de teren din apropierea Văii lui Marchiș, iar cele din epoca romană în porțiunea mai ridicată a terasei. Se poate vorbi, fără îndoială, de existența a două situri în acest punct, *Ciolțișor I* (fig. 296) și *Ciolțișor II* (fig. 297), primul aparținând epocii bronzului, al doilea epocii bronzului și epocii romane. Mai este de notat că în primul sit, din păcate parțial distrus de șanțurile de drenaj amenajate de proprietarul terenului, am găsit și un fragment de vas ce pare a aparține culturii Coțofeni.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 109, 135, Anexa 1, nr. 36, pl. 3, 5-19, pl. 4-8; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 37; Kacsó, *Noi date*, 83.

-La 600 m sud-vest de punctul *Ciolțișor*, într-o porțiune ceva mai înaltă, în locul numit *Arinde*, D. Pop a găsit un fragment de margine de oală, ce pare să aparțină epocii bronzului. Încercările de a identifica și alte materiale în acest loc nu au dat rezultate, este posibil deci ca fragmentul să se fi aflat într-o poziție secundară.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 109, 135, Anexa 1, nr. 37.

-La cca 2 km nord-vest de punctul *Ciolțișor*, pe malul drept al Văii Ciolt, în locul numit *Pe Vale*, Sebastian Ciolt a găsit, în primăvara anului 2003, mai multe fragmente ceramice, precum și un fragment de greutate de lut ars, pe care le-a lăsat la fața locului. Anunțat mai târziu despre descoperire, în ziua de 2 august 2003 am verificat locul. Din păcate, vegetația bogată nu a permis regăsirea materialelor abandonate sau descoperirea altor artefacte, cu excepția unui mic fragment atipic de vas, pe baza căruia nu poate fi stabilită apartenența cronologică și culturală a obiectivului.

-În stânga drumului Ciolt-Buteasa, pe un teren relativ plat, din care o parte este folosită în prezent ca pășune, la o margine de pădure, în locul numit *Pusta*, am găsit, cu prilejul aceleiași periegeze din aprilie 2000, mai multe fragmente ceramice, dintre care unele aparțin secolelor VIII-IX e.n., printre acestea fiind și un fragment de țest, iar celelalte sunt medio-moderne. Alte fragmente ceramice de aceeași factură au fost culese în iunie 2002. Potrivit tradiției, aici se afla vatra veche a satului.

LXIII d CODRU BUTESII

LXIII e FINTEUȘU MARE

-În documentele de la 1216 și 1231 (vezi mai sus Chechiș etc.) este menționată și „*Pădurea Finteuș*” („*Silva Finteuș*”) (peste 400 km²), aflată în vecinătatea *Pădurii Chechiș*. Ea a fost donată, împreună cu alte terenuri, comitelui Toma. Pe teritoriul său se găsea și localitatea Tămaia. În aceleași documente este amintit „*drumul ce duce la Tămaia*”.

Lit.: **Schönherr, *Monografia II***, 355 sqq.; Binder, *Contribuții*, 43; Iosipescu, *Istorie militară*, 164; Hossu, *Începuturi*, 279; Niedermayer, *Städtebau I*, 62 sqq.; Niedermayer, *Studien*, 377.

LXIII f HOVRILA

LXIIIg ȘOMCUTA MARE

-Un topor cu disc și spin de tip B₄, varianta Șomcuta se află la MNIT (nr. inv. IV. 2.577). Nu există date cu privire la condițiile sale de descoperire.

Lit.: **Roska**, *Repertórium*, 197, nr. 77, fig. 237; **Vulpe**, *Ăște I*, 90, nr. 483, pl. 35, 483; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 159; Müller-Karpe, *Handbuch IV*, pl. 371H; Kroeger-Michel, *Haches*, 200, Lista 12, DEE – 843; Hansen, *Metalldeponierungen*, 590, nr. 365; David, *Nackenscheibenäxte*, 78, Lista A, nr. 13; Kacsó, *Topoare*.

-Potrivit lui Al. Tzigara-Samurcaș, în localitate a fost descoperită o statueta de lut ars ornamentată pe ambele fețe, ce datează din epoca bronzului. Ea se păstra înainte de al doilea război mondial în Muzeul Prefecturii din Carei. Piesa reprodușă de autor este identică cu cea care se află în prezent la muzeul din Baia Mare, despre care mai mulți cercetători, inclusiv cel care scrie aceste rânduri, au presupus că provine dintr-o așezare aflată între Satulung și Finteușu Mic (vezi Satulung). Afirmatiile de două ori repetate ale lui Al. Tzigara-Samurcaș ridică anumite semne de întrebare cu privire la locul de descoperire a statuetei din muzeul băimărean.

Lit.: Al. Tzigara-Samurcaș, CL 56, 1924, 223 sq., fig. 8 („Șomcuța Mare”); Tzigara-Samurcaș, RFR 12/2, 1945, 373 sq., fig. 4 („Șomcuța Mare”).

-În raza localității a fost descoperită o imitație după un solidus de la Justinian I, emis la Ravenna între 555–565 e.n. N-ar fi exclus ca piesa să provină dintr-un mormânt.

Lit.: **Chirilă**, **Socolan**, *Tezaure*, 67, nr. 9, pl. 9, 10; V. Butnariu, BSNR 131-133, 1983-1985, 223, nr. 151; Velter, *Considerații*, 263, nota 47, nr. 163 („Șomcuța Mare”); Stanciu, *Descoperiri*, 180, nr. 28; Stanciu, *Date*, 185, nr. 15; Stanciu, *Teritoriul*, 404, 421, nota 154, 433, nr. 11; Velter, *Transilvania*, 300, nr. C, 172, 473, nr. CCLXXXII („Șomcuța Mare”); Stanciu, *Gepizi, avari, slavi*, 213, 222, Lista 1, nr. 29; A. Lakatos, *EphNapocensis* 12, 2002, 246, 252, Catalogul descoperirilor, nr. 43; Stanciu, *Gepiden, Frühawaren- und Slawen*, 435, Lista de descoperiri 1, nr. 29.

-Șt. Olteanu vorbește de o așezare din secolele VIII-XI pe teritoriul localității. Nu au fost evidențiate vestigii care să ateste o astfel de așezare.

Lit.: Olteanu, *Societatea*, 226, nr. 477a („Șomcuța Mare”). Ca sursă de informare pentru această afirmație este menționată comunicarea lui Georgeta Iuga la Sesiunea de comunicări de la Brașov din 1981. Aici a fost prezentată însă așezarea de la Vălenii Șomcutei, aflată la o distanță de câțiva km de Șomcuta Mare.

-Probabil că în zona Șomcuta Mare se afla satul Mathei villa, semnalat la 1231.

Lit.: **Suciu**, *Dicționar II*, 367.

-În hotarul localității s-a aflat satul Balkonia, menționat pentru prima dată la 1405. În 1411, 1424 și 1491, satul apare sub denumirea de Balkfalwa, iar în 1470 sub denumirea de Balkona. Dispare pe la sfârșitul secolului XV.

Lit.: **Vende, Szatmár Vármegye I**, 126; Pop Dariu, *Mărturii*, 84; Suciu, *Dicționar II*, 293; Németh, *Szatmár*, 15, nr. 28²⁴⁰.

-În apropiere de localitate sunt menționate la 1405, ca aparținând domeniului Cetății Chioar, satele Csehi, Kovácsfalva, Mátés, Neekfalau (Nyékfalva).

Lit.: **Petri, Szilágy IV**, 150; **Suciu, Dicționar II**, 313, 355, 367, 376.

-În apropiere de localitate se aflau la 1493 satele Bosonka și Kakos, ulterior dispărute sau înglobate în alte așezări.

Lit.: **Suciu, Dicționar II**, 302, 347.

-Din zona Chioar sunt menționate, la 1490-1491, Thothfalw – villa olachalis, respectiv, la 1493, Thwra.

Lit.: **Suciu, Dicționar II**, 412 sq.

-În partea nordică a localității, în apropiere de DN 1C, în locul numit *Mănăstirea*, s-a aflat, potrivit tradiției locale, o veche mănăstire, care a funcționat până la sfârșitul secolului XVIII. În 1717, Toma Cantacuzino a dăruit mănăstirii un discos de cositor (diam. 29 cm), confecționat la Brașov și decorat cu potretele familiei sale, care se păstrează la parohia ortodoxă din localitate.

Viorica Ursu a constatat, pe terenul ușor denivelat și înălțat, porțiuni de culoare neagră și roșiatică, probabil de arsură, dar nu a depistat nicio altă urmă arheologică.

Lit.: **Vende, Szatmár Vármegye I**, 126; **Viorica Ursu, Marmatia** 4, 77 sqq.; Rusu A. A. (cord.), *Mănăstiri*, 258. Informații suplimentare Viorica Ursu.

LXIIIh VĂLENII ȘOMCUTEI

-Un colectiv format din R. Harhoiu, Georgeta M. Iuga, C. Kacsó și Vl. Zirra, a efectuat în hotarul localității, în primăvara anului 1976, o cercetare de suprafață. Câteva fragmente ceramice atipice, probabil preistorice, au fost găsite atunci în punctul *Vâlceaua Tocilelor*, situat în marginea estică a satului, în imediata apropiere a malului drept al pârâului Valea Rea (Caicana).

-În grădina lui Teodor Augustin, Georgeta M. Iuga a găsit, în 1980, mai multe fragmente ceramice, dintre care unul cu ornament striat pare să indice existența în acest loc a unei așezări din epoca bronzului (cultura Suciu de Sus sau grupul Lăpuș).

-În vara anului 1980, Georgeta M. Iuga a întreprins săpături într-o așezare din epoca bronzului ce aparține culturii Suciu de Sus, în locul numit *Valea lui Ștefan*, plasat pe o pantă de deal la sud-vest de localitate, în stânga Văii Rea. Au fost descoperite în exclusivitate fragmente ceramice (fig. 298-301), pe baza cărora așezarea a fost atribuită celei de a doua faze a culturii. Materialul se află în colecția MJM.

Lit.: Kacsó, *Vălenii Șomcutei*, 118; Kacsó, *Noi descoperiri*, 107, 141, Anexa 1, nr. 181; Kacsó, *Mărturii*, 71; Pop D., *Considerații*, 80, nr. 182; **Kacsó, Noi date**, 81 sqq., fig. 10-13.

²⁴⁰ Autorul este de părere că nu poate fi identificat cu certitudine locul unde s-a aflat satul Balkfalwa, precizează însă că, potrivit unui document de la 1491, acesta se găsea în teritoriul Chioarului.

-*Peștera Valea Rea* (4002/1) se află la cca 2 km în amonte pe cursul văii principale ce curge prin localitate, Valea Rea sau Valea Caicana, în apropiere de confluența acesteia cu Valea Peșterii (fig. 302-303). Din pâraul ce străbate peștera, Georgeta M. Iuga a adunat, în 1980, mai multe fragmente ceramice din epoca bronzului, ce aparțin purtătorilor culturii Suciul de Sus, precum și câteva mici oase de animale, dintre care cel puțin două par a fi prelucrate. Aspectul celor mai multe dintre fragmente este de pietre plate, cu marginile rotunjite. Coroziunea și transformarea lor fizică s-a produs sub influența apei în care fragmentele au stat ori s-au rulat o perioadă de timp îndelungată. Pe de o parte, pe ele s-au depus săruri, în principal carbonat și hidrocarbonat de calciu, pe de altă parte, s-au dizolvat sărurile din compoziția pasteii. Silicifierea, care a dus la creșterea durtății fragmentelor, este procesul cel mai clar sesizabil.

Peștera a fost cercetată și cartată de mai multe ori, datele oferite de diversele măsurători fiind mai mult sau mai puțin diferite. Astfel, D. Istvan indică o lungime a peșterii de 146+10 m, în timp ce I. Giurgiu și alții menționează lungimea de 147 m, respectiv 176 m, precum și +15 m denivelare. Cea mai recentă cartare a peșterii a fost efectuată de Clubul de Speologie „Montana” din Baia Mare în anul 2000, lungimea măsurată fiind de 175 m cu o denivelare de +9,6 m.

Pentru a stabili caracterul descoperirii arheologice, am vizitat peștera în vara anului 1984 și din nou, împreună cu J. Emödi, în primăvara anului 1990. Cu ocazia acestor cercetări am ajuns la concluzia că peștera nu oferă în nicio porțiune a sa condiții de locuire, întrucât pâraul ocupă aproape întreaga galerie, astfel că nu există spații uscate, nici maluri sau trepte mai ferite. De altfel și tavanul este foarte coborât pe aproape toată întinderea galeriei, în multe porțiuni putându-se înainta doar târâș sau în patru labe, în cel mai bun caz aplecat. Una dintre explicațiile prezenței fragmentelor ceramice preistorice (fig. 304-308) și a oaselor de animale prelucrate (?) (fig. 309) în albia pâraului din peșteră este că acestea reprezintă depuneri intenționate în apă, eventual inițial sub forma unor vase întregi, ce conțineau ofrande de mâncare sau băutură. Am formulat și ipoteza că fragmentele ar putea proveni dintr-o așezare plasată pe extinsul platou, numit *Făget*, ce se află în porțiunea de deasupra peșterii. Cercetările efectuate în acest sens în mai 2003, împreună cu J. Dani, D. Pop, G. V. Szabó și Z. Șomcutan, apoi, în ziua de 31 octombrie 2004, împreună cu D. Istvan, nu au dus la rezultate pozitive. Am putut doar stabili că platoul are o extindere de aproape 2 km și se continuă înspre sud cu o zonă ușor înălțată, de unde și izvorăște pâraul. Înainte de a dispărea în peșteră, acesta mai are o porțiune de curgere subpământeană de aproximativ 50 de m. O nouă cercetare a peșterii a avut loc la data de 9 ianuarie 2007, atunci când Tr. Minghiraș și Z. Șomcutan au adunat din pâraul alte numeroase fragmente ceramice de aceeași factură cu cele anterior recoltate de aici. Cei doi au efectuat o cercetare de suprafață și pe platoul aflat deasupra peșterii, fără a depista vreo urmă arheologică. Cea mai recentă cercetare arheologică a avut loc în peșteră în ziua de 15 aprilie 2007,

atunci când, împreună cu Gh. Chiuzbăian, M. Todoran și Rodica Todoran de la Clubul de Speologie „Montana”, precum și cu Lavinia Gherdan, Gh. Gligan și T. Naforean de la Asociația pentru Cercetarea și Protecția Mediului din Baia Mare, am străbătut din nou întregul spațiu accesibil al obiectivului. Am adunat și acum fragmente ceramice asemănătoare celor găsite cu alte prilejuri și am stabilit că o concentrare mai mare a lor se află în porțiunea apropiată de intrare²⁴¹.

Întregul material se află la MJM.

Alte peșteri din raza localității: *Peștera din deal* (4002/7), ce debutează cu un puț adânc de 1,5 m, în baza căruia se pătrunde, printr-un culoar strâmt, într-o mică galerie, și *Peștera din ponorul de la cariera Făget* (4002/8), cu o galerie accesibilă pe cca 12,5 m, având un profil triunghiular.

Lit.: **Iștván, Carst** 2, 1982, 62 sqq.; Goran, *Catalog*, 280; **Giurgiu și alții, Descoperiri**, 60, 62; **Kacsó, Vălenii Șomcutei**, 113 sqq.; Kacsó, *Noi descoperiri*, 107, 122, 141, Anexa 1, nr. 180; Kacsó, *Mărturii*, 71; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 181; **Kacsó, Noi date**, 79 sqq., pl. 1-10, fig. 2-9.

-În mai 1990, cu prilejul vizitei pe care am efectuat-o la Peștera Valea Rea, aproximativ în centrul localității, pe malul stâng al văii, pe un teren plat, în locul numit *Ograda Budenilor*, am găsit la suprafață numeroase fragmente ceramice (fig. 310, 1-17). Majoritatea lor aparține mileniului I e.n. În vara anului 1992, Georgeta M. Iuga a întreprins aici un sondaj de verificare, descoperind mai multe etape distincte de locuire, ce aparțin neoliticului, epocii bronzului, secolelor III-IV și VIII-IX e.n. Mai consistente sunt materialele din epoca bronzului, ceramică Suciu de Sus cu decor excizat-incizat și striat din faza a doua a culturii, și cele din secolele VIII-IX e.n., ceramică lucrată cu mâna și la roată, în special diferite variante de oale. Materialul descoperit în săpături, aflat în colecția MJM (nr. inv. 27.915-28.371), este inedit.

Lit.: Kacsó, *Vălenii Șomcutei*, 118; **Stanciu, Descoperiri**, 182, nr. 35B, pl. 9, 1-17; Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 120, nr. 93 (162); Cosma, *Keramik*, 335, nr. 94 (174); Cosma, *Secolele VIII-X*, 236, nr. 216; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 138, nr. 14; Romsauer, *Pyraunoi*, 132; Kacsó, *Noi descoperiri*, 107, 141, Anexa 1, nr. 182; Popa C. I., Simina, *Lancrăm*, 86; Kacsó, *Mărturii*, 71; Pop D., *Considerații*, 80, nr. 183; Kacsó, *Noi date*, 79 sqq.; Bobină, *Cercetări*, 15, nr. 47.

-Cu prilejul periegezei din primăvara anului 1976 (vezi mai sus) a fost descoperită și o așezare din mileniul I e.n., în locul numit *Tog*, despărțit de punctul *Vâlceaua Tocilelor* printr-o potecă. Săpăturile au fost efectuate aici de Georgeta M. Iuga, în anii 1980 și 1989. Au fost descoperite urmele unei locuințe de suprafață cu laturile de cca 4,90/5,10 m cu o vatră în colțul său sud-estic, înconjurată de pietre de diferite dimensiuni, în apropierea ei aflându-se o mare cantitate de oase de animale. Locuința a fost distrusă de un incendiu. În

²⁴¹ Potrivit informațiilor furnizate de Z. Șomcutean, peștera a fost cercetată de către un colectiv al muzeului din Baia Mare și în 2009-2010. Au fost adunate alte numeroase fragmente ceramice de aceeași factură cu cele găsite aici anterior.

umplutura locuinței s-a găsit o mare cantitate de ceramică, mai multe obiecte de piatră (cute), os (străpungătoare), lut ars (fusaiolă) și fier (cuțite). Ceramica lucrată la roată, în majoritatea oale de dimensiuni mijlocii și mici, este bogat ornamentată cu linii orizontale, linii în val simplu sau în fascicul, de multe ori motivele fiind combinate. Dintre vasele lucrate cu mâna se remarcă tipsiile de formă circulară. Locuința a fost datată în secolele VII-VIII. Ea suprapune un nivel de locuire din secolele V-VI, în care nu au fost identificate complexe, doar ceramică fragmentară, în majoritatea lucrată cu mâna. Materialele se află în colecția MJM.

Lit.: **Iuga, Cercetări**, 152 sq.; Kacsó, *Vălenii Șomcutei*, 118; Stanciu, *Descoperiri*, 182, nr. 35A; Cosma, *Contribuții*, 74; Stanciu, *Cercetarea*, 483; Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 120, nr.93 (161); Cosma, *Keramik*, 335, nr. 94 (173); Cosma, *Secolele VIII-X*, 236, nr. 215; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 138, nr. 13; Kacsó, *Mărturii*, 71; **Iuga, O locuință feudal timpurie descoperită la Vălenii Șomcutei, județul Maramureș** (ms. în arhiva muzeului din Baia Mare).

-Mănăstire cu amplasament și vechime neprecizate, ridicată în raza localității, este menționată la 1765.

Lit.: **Rusu A. A. (coord.), Mănăstiri**, 278 sq.

LXIV. TĂUȚII MĂGHERĂUȘ, comună

LXIVa BĂIȚA

-Zăcământul de minereuri neferoase Băița-Nistru cuprinde două grupuri de filoane orientate NE-SV, situate în partea de nord-vest (filoanele *Sofia*, *IX*, *VII*, *V*, *III*, *IV* etc.) și de sud și est (filoanele *XV*, *XIV*, *XII*, *XI*, *IV*, *II*, *Mihai-Ethel-Carolina* etc.) a structurii vulcanice andezitice Piatra Handal. Unele dintre filoane sunt aurifere, cu un conținut de cca 5 g Au/t.

P. Szokol și G. Szellemy susțin că localitatea a fost centrul unor exploatare miniere deosebit de intense vreme de mai multe secole, dovadă în acest sens fiind conductele de ape lungi de mai multe mile, numeroasele resturi de mori, șteampuri și cuptoare de redus minereuri, precum și uriașele halde de steril. Începuturile mineritului sunt legate, potrivit acestor autori, de prezența romanilor sau a urmașilor acestora. Szokol vorbește și de existența unei monetării în localitate, anterioară celor de la Baia Mare și Baia Sprie, Băița fiind localitatea de unde s-a răspândit mineritul în întreaga regiune. Tot el afirmă că reluarea activității miniere s-a datorat unor mineri sași din secolul XI.

K. Réthy atribuie, de asemenea, romanilor sau chiar predecesorilor acestora cele mai vechi lucrări miniere, în cursul mileniului I e.n. aceste lucrări fiind continuate, afirmă autorul, de către goți, vandali și gepizi.

Nu există dovezi documentare care să ateste practicarea mineritului aici încă din antichitate, după cum lipsesc datele cu privire la existența în localitate a unor spălătorii de aur străvechi, după cum se afirmă în mai multe lucrări recente (V. Manilici, Ecaterina Manilici; Antonela Neacșu²⁴²).

Date documentare certe despre extracția de minereu în zonă apar începând cu secolul XIV. Astfel, la 1390, regele Sigismund (1387-1437) donează minele de aur și de argint de aici fiilor banului Simon. Această danie este întărită la 1392. Informații mai puține despre mineritul local parvin din secolul XV. Însă în cursul secolului următor este menționată deja existența unor mine înfloritoare (la 1567). Apoi atacurile turcești, precum și tulburările din Transilvania, care au afectat și ținuturile sătmărene, au împiedicat pentru o perioadă relativ îndelungată dezvoltarea mineritului în zonă, inclusiv la Băița, unde mai multe mine au fost inundate. În documentele de la 1612 și 1620 este menționată *Nigra Fodina* (*Mina Neagră*), aflată în valea pârâului Sf. Gheorghe Negru, la cca 500 m de vărsarea sa în Valea Băiței. Între 1620 și 1634, mina, topitoria și șteampul au fost arendate de S. Herberstein, apoi, între 1640 și 1641, de I. Stadt. În 1644, minele de la Băița s-au aflat în îngrijirea lui I. Flak. *Nigra Fodina*, care apare în 1647 sub denumirea de *Fekete Bánya*, deși foarte bogată mai ales în argint, nu mai era în funcțiune în anul 1674. S-a propus atunci deschiderea de noi galerii, dar de abia finalizarea lucrărilor la galeria Maria Ludovika și punerea ei în funcțiune, precum și a altora de către Cămara regală au impulsivat mineritul. Spre sfârșitul secolului XIX, amintita galerie a atins

²⁴² În susținerea acestei afirmații, autorii menționați citează o lucrare a lui M. Rusu (*Metaur*), unde sunt însă amintite, în lista zăcămintelor și spălătoriilor de aur din Transilvania, localitățile Băița (jud. Hunedoara) și Băița Bihorului (jud. Bihor).

lungimea de 1.240 m, străbătând filoanele *Emerici, Adami, Ferdinandi, Elisabeta, Antoni, Iosif, Ștefan de sus și de jos, Mercurius și Gheorghe*. Aceste filoane au fost exploatate și prin galerii superioare, respectiv prin excavații de suprafață. În 1894 este menționată mina Sf. Gheorghe Negru. Producția sa anuală de argint se ridica la aproximativ 180 kg. La cumpăna dintre secolele XIX și XX erau în exploatare și mine pe valea Ulmoasa (Trei regi, Iuliana), iar pe valea Limpede se efectuau lucrări de întreținere de către societatea „Martin”. Erau în funcțiune acum și minele Sf. Mihail, Galbenul și Mariahilfe, care aparțineau societății „Société française des mines d’Or de Láposbánya”, iar în 1915-1916 mina Pivnița (Pincebánya). Societatea franceză și-a continuat activitatea și după 1918, producția sa de minereu crescând de la 1.530 tone în 1922 la 34.874 tone în 1939.

Lit.: v. Born, *Briefe*, 147; Magda, *Beschreibung*, 403; **Szokol, Feketebánya**, 105 sqq.; Gesell, *Bányageologia*, 157; Lengyel, *NagybányaSzinyérváralja*, 309 sq.; **Szellemly, Fémbányászat**, 44; Szellemly, *Erzlagerstätten*, 456 sq.; Schönherr, *Nagybánya u. Umgebung*, 480; **Pálffy, Geologiai viszony**, 434 sqq., 448 sq.; **Pálffy, AranyEzüst**, 42, 58 sq.; Gündisch, *Münzstätte*, 82; **Ghițulescu, Minéralisation**, 67 sqq., pl. 7; Meruțiu, *Regiunea*, 48; Marin, *Realizări*, 273; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 126; Báthory, *Industria minieră*, 258; Balogh, *Aspecte I*, 141; Zsámboki, *Ércbányászat*, 42; Berbeleac, *Aur*, 257 sq.; Szemán, *Bányászat*, 190; Csath și alții, *Bányászat*, 279, 289; Réthy, *Györgybánya*, 30 sqq.; Baron, *Industrie extractivă*, 472; Baron, *Minerit aurifer*, 93; Izsó, *Montanisztika*, 124; Niedermayer, *Studien*, 396; Németh, *Szatzmár*, 163 sq., nr. 272; Kacsó, *DateMinerit*, 12; Réthy, *Bányászat*, 17, 22.

-În cadrul proiectului PIMM (vezi mai sus Baia Mare) au fost cercetate Excavațiile de suprafață de pe filonul III Lăpușna-Băița, care sunt situate la obârșia Văii Mihai, la mică distanță est de creasta ce desparte Valea Mintoasa (Nistru) de Valea Lăpușnei (Băița). Excavațiile cele mai vechi datează din epoca medievală. În prezent se observă o excavație alungită pe traseul filonului, de cca 15 m lățime, cu adâncimea medie de cca 8-10 m, pe direcția NE-SV. În zona de platou, excavația își schimbă direcția, având ductul aproximativ E-V. Fundul acestei excavații este foarte denivelat, cu suitori și abataje. În zona centrală sunt prezente resturi neexploatate ale filonului, dispuse în culcușul acestuia și constituite din cuarț cenușiu spongios, celular, cu oxi-hidroxizi de fier cărămizii-roșietici, filon tipic aurifer în zona de oxidație. În partea estică se observă o galerie dispusă în culcușul filonului (aici exploatat și rambleat), într-o zonă cu filonașe și vinișoare de cuarț și calcedonie cenușie, paralele cu filonul *Lăpușna III*. Înainte de a ajunge la excavații, drumul auto de acces este săpat prin roci andezitice feroxidate, având culoarea cărămizie-violacee. Excavațiile au fost cercetate, la data de 7 noiembrie 2006, de o echipă formată din I. Bud, D. Istvan, Maria Jurje și A. Portase.

Lit.: **Istvan, Kacsó, Fișe**.

LXIVb BOZÂNTA MARE

LXIVc BUȘAG

-În dreapta șoselei Baia Mare–Satu Mare (E 58), în apropiere de km 11, pe dealul numit *Coasta Bușagului* (fig. 311), care face parte din piemonturile colinare de la vest de Baia Mare, ce unesc depresiunea Baia Mare cu versantul sudic al Munților Gutâi, se află o așezare paleolitică. Datorită eroziunii, dealul nu este prea înalt (sub 200 m), dar poziția sa oferă o largă perspectivă asupra luncii Someșului și Lăpușului. Pe versantul nordic are văi adânci cu maluri abrupte, iar la poalele sale curge de la est înspre sud-vest pâraul Tăuș. Primele piese de piatră cioplită au fost găsite de Maria Bitiri, în 1969, pe botul promontoriului, în apropierea punctului trigonometric. Tot aici au fost efectuate, încă în același an, sondaje de verificare, care au continuat prin săpături de mai mare amploare în 1970 și 1971, când ele s-au extins și înspre culmea dealului. La o dată mai recentă, și anume 1978, M. Cărciumaru a întreprins un sondaj pe *Coasta Bușagului*, în vederea obținerii unor probe pentru analizele de polen. Cu prilejul unei cercetări efectuate în mai 2001 împreună cu G. Trnka și Judit Kóos, am găsit la suprafață bucăți de rocă, precum și câteva așchii provenite probabil din prelucrare. În mai 2004, împreună cu G. Trnka am vizitat din nou locul de descoperire și am cules de la suprafață, aproape de vârful dealului, pe panta sa sud-vestică, numeroase piese, în special lame, apărute în urma eroziunii. Alte piese au fost adunate de la suprafață, în anul 2010, de Cornel Pop.

Situația stratigrafică constatată în stațiunea paleolitică este următoarea: 0–0,10 m - strat cenușiu-gălbui prăfos, 0,10–0,40 m – strat gălbui lutos, 0,40–0,50 m – strat de tranziție, 0,50–1,50 m – strat gălbui-roșcat argilos, cu concrețiuni ferimanganice și structură grăunțoasă. Materialele arheologice descoperite (fig. 312-315) erau concentrate mai ales în stratul gălbui-lutos superior și în cel de tranziție, ajungând totuși, mai rar, până la adâncimea de 0,65 m. Așezarea a avut două niveluri de locuire. Nivelul inferior se caracterizează printr-un aspect arhaic al pieselor, prin masivitatea lor față de cele din nivelul superior și prin unitatea materiei prime, ce constă din roci de proveniență locală în special vulcanice, gresii de râu și puțin cuarț alb. Dintre uneltele apărute se disting lamele retușate oblic pe una sau pe ambele laturi, gratoarele, racloarele, burinele, piesele cu *encoche*s. Restul materialului litic este compus din nuclee, lame și lamele simple, așchii neprelucrate etc. Acest nivel aparține fazei inițiale a paleoliticului superior, și anume aurignacianului vechi. Materialul din nivelul de locuire superior se diferențiază net cultural-tipologic de cel din nivelul inferior, deși cele două niveluri se suprapun direct. O astfel de suprapunere se datorează procesului de eroziune, care a eliminat depozitele loessoide, care s-au format în timpul lung ce a separat etapele de locuire paleolitice de la Bușag. Inventarul din nivelul superior este mult microlitizat, iar în cadrul materiei prime apar silexul de bună calitate și obsidianul. Cele mai multe dintre nuclee sunt mărunte, încadrându-se tipologic printre cele prismatice și piramidale. Multe dintre lame sunt retușate mărunț pe una sau pe ambele laturi. Sunt prezente și numeroase străpungătoare pe vârf de lamă, burine și gratoare de diverse tipuri, unelte combinate (gratoare – burine

într-o gamă variată), ultimele constituind un specific al acestei aşezări. Locuirea din al doilea nivel de pe *Coasta Buşagului* aparţine etapei finale a paleoliticului superior, şi anume fazei a doua a gravetianului din nord-vestul României.

Materia primă folosită pentru confecţionarea utilajului litic de la Buşag era obţinut în bună parte din împrejurimile aşezării. Un loc de unde putea proveni calcedonia şi opalul se află pe teritoriul localităţii Ilba (vezi mai sus Ilba). Un punct şi mai apropiat de procurare a silexului se găseşte pe teritoriul oraşului Baia Mare, la Valea Borcutului, punctul *Cremenea*, plasat la cca 1,5 km nord-est de Castelul Pocol. Cu prilejul unei cercetări de suprafaţă efectuate, în ziua de 4 iunie 2010, împreună cu D. Istvan şi G. Trnka, am constatat aici prezenţa limnocuartitelor, precum şi a urmelor de exploatare a acestora din perioada interbelică, când erau folosite pentru confecţionarea bilelor de flotaţie, întrebuinţate la morile de măcinat minereuri.

Materialul din aşezarea paleolitică se păstrează în colecţia MJM.

Lit.: Popescu, *Fouilles* 1969, 431, nr. 5; Popescu, *Săpături* 1969, 493, nr. 5; **Maria Bitiri, Marmatia** 2, 1971, 7 sqq.; Bitiri, *Marmatia* 2, 1971, 371, 377; Babeş, *Fouilles* 1970, 367, nr. 33; Dumitrescu, *Fouilles*, 104, nr. 51; H. Asvadurov, Maria Bitiri, Ştefana Roman, *SCIV* 21, 1970, 357 sqq.; Morintz, *Fouilles* 1971, 333, nr. 30; B. Jungbert, *ActaMusNap* 15, 1978, nr. 8; **Maria Bitiri, M. Cârciumar, Marmatia** 5–6, 1979–1981, 79 sqq.; Bitiri, Cârciumar, *SCIVA* 32, 1981, 15; Dumitrescu, Bolomey, Mogoşanu, *Esquisse*, 43; Cârciumar, *Dacia N.S.* 29, 1985, 27 sq.; Cârciumar, *Paléoenvironnements et chronostratigraphie du Paléolithique moyen et supérieur en Roumanie*, în J. Pavúk (red.), *Actes du XII^e Congrès International des Sciences Préhistorique et Protohistorique Bratislava, 1-7 septembre 1991*, 2, Bratislava, 1993, 225; **Roxana Dobrescu, Consideraţii tehnologice şi tipologice privind utilajul litic din nivelul aurignacian de la Buşag**, în M. Cârciumar, M. Diaconescu (red.), *Simpozionul de Arheologie Târgovişte 23–25 noiembrie 1995*, Târgovişte, 1996, 39 sq.; Dobrescu, *Présence de l'Aurignacien du Nord – Ouest de la Roumanie*, în *Échanges et diffusion dans la Préhistoire méditerranéenne. Actes des Congrès nationaux des sociétés historiques et scientifiques*, 121^e Nice, Paris, 1996, 51–63; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du paléolithique supérieur entre le Dniestr et la Tisa*, *BiblArchIassensis* 5, Iaşi, 1996, 163 sqq.; Păunescu, *Paleolitic*, în *Enciclopedia III*, 266 sq.; **Dobrescu, StPreist** 1, 2001, 5 sqq.; Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, *BiblArchIassensis* 11, Iaşi, 2001, 117; **Păunescu, PalMez**, 462 sqq., fig. 202–205; **Kacsó, Mărturii**, 49 sq., pl. 1–6; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du paleolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, *BiblArchIassensis* 14, Iaşi, 2005, 232 sqq.; V. Chirica, I. Borziac, *ArhMoldovei* 27, 2005, 22; Dobrescu, *StPreist* 4, 2007, 20 sq.; **Dobrescu, Aurignacianul din Transilvania**, *StPreist Supplementum* 3, 2008, 92 sqq., 154 sq., 225 sqq., fig. 25–65, foto 2–22; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tisa*,

BiblArchIassiensis 22, Iași, 2009, 277 sqq.; C. Astaloș, Z. Kasztovszky, Cahier d'archéologie du CELAT 25, Série archéométrie 7, 2009, 135 sqq.

-În octombrie 1989, I. Stanciu a găsit între localitățile Bușag și Cicârlău, în punctul *Pe Tog*, aflat în stânga șoselei Baia Mare–Satu Mare, mai multe fragmente ceramice, ce păreau a fi preistorice. În ziua de 24 iunie 1994, împreună cu descoperitorul am adunat de la suprafață mai multe fragmente tipice, pe baza cărora am stabilit că în acest loc se află o așezare din epoca bronzului, ce aparține culturii Suciului de Sus.

Lit.: **Kacsó, Noi descoperiri**, 109, 135, Anexa 1, nr. 25, pl. 3, 1-4; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 26; Bobîna, *Cercetări*, 9, nr. 8²⁴³; Pop D., *Lăpușel*, 291.

-La 400 m vest de Coasta Bușagului, în grădina casei lui Vasile Zoicaș, pe o pantă de deal cu înclinație sud-vestică, în stânga pâraului Valea lui Taloș, se află o așezare Suciului de Sus. Așezarea a fost descoperită de I. Stanciu în ziua de 11 iunie 1995. Cu ocazia verificării locului de descoperire, efectuată împreună cu D. Ghiman, D. Pop și I. Stanciu în ziua de 26 iunie 2003, am mai găsit doar foarte puține fragmente ceramice, dintre care unul pare a fi medieval (timpuriu ?).

Lit.: **Kacsó, Noi descoperiri**, 109, 135, Anexa 1, nr. 26; Pop D., *Considerații*, 72, nr. 27.

-La aceeași dată, la aproximativ 300 m nord de punctul precedent, în dreapta Văii lui Taloș, pe o pantă ușoară de deal, în locul numit *Olos*, am cules de la suprafață puține fragmente ceramice, ce par a fi preistorice.

LXIVd MERIȘOR

-Între satele Bușag și Merișor, I. Stanciu a adunat de la suprafață, într-o cercetare efectuată în primăvara anului 1989, mai multe fragmente ceramice preistorice, probabil hallstattiene. Tot aici a apărut și un fragment de topor de piatră (lung. păstrată 9,1 cm), care ar putea fi neolitic.

Lit.: **Bobîna, Cercetări**, 8 sq., nr. 7.

-La casa nr. 425 (proprietar Gh. Pop) se păstrau mai multe obiecte de fier vechi, prost conservate, precum și câteva fragmente ceramice medievale târzii, care au fost găsite pe teritoriul localității. Piese au fost văzute de mine în iulie 1985.

LXIVe NISTRU

-Metalogeneza câmpului metalogenetic Nistru este atât plumb-zinciferă cât și cuprifera sau chiar auriferă. Există aici trei grupuri filoniene, care sunt situate la nord-vest și sud-est de structura vulcanică Piatra Handal: grupul *Sofia*, *Nepomuk* și *Domnișoara*.

Începuturile mineritului de aici sunt datate de către autori de la sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX în preistorie, respectiv sunt puse în legătură cu o prezență romană sau cu cea a urmașilor acestora. Nu există nicio dovadă pentru datări atât de timpurii.

²⁴³ Este menționată o posibilă așezare neolitică. Existența unei astfel de așezări nu este probată de puținele fragmente ceramice găsite în acest loc.

Primele date sigure cu privire la mineritul de aici, ca și cele referitoare la alte localități cu resurse de minereuri din zonă, aparțin epocii medievale. În secolul XVII se deschid, sub administrație austriacă, două galerii de coastă, Antoni de Padau Stollen, în versantul stâng al văii Mintoasa, și Maria Erkundigung Erbstollen, care intercepta filonul *Nepomuk* în versantul drept al aceleiași văi. În această parte a localității, în aval de gura celor două galerii, în apropiere de capela ridicată în 1999 în memoria Sf. Ioan Nepomuk, se văd încă în poiană urmele fundațiilor unor minuscule locuințe de mineri. Pe filonul *Nepomuk*, așa cum rezultă dintr-un plan cu profil vertical din 18 septembrie 1793, existau cinci orizonturi de exploatare.

Ulterior, mineritul s-a dezvoltat pe filonul *Domnișoara*, având grosimea de 30 cm, din valea Domnișoara, cele mai importante exploatări fiind galeriile Domnișoara Superioară și Domnișoara Inferioară – Capra. Deasupra acestui filon se aflau filoanele *Roman*, *Ștefan* și *Nepomuk*.

În prima jumătate a secolul XIX lucrările de exploatare miniere s-au extins și în alte sectoare din bazinul văii Nistrului, înspre Băița, pe zăcămintul *Carolina*, în zona de confluență Valea Fețișoarei cu Valea Mintoasa (Domnișoara), aici fiind concesiunile Laurențiu, Ana, Petru și Pavel, Anton, Sf. Florian. La începutul secolului XX erau vizibile urme de exploatare la suprafață pe filonul *Nepomuk*.

Lucrările miniere de pe Mintoasa s-au închis în 1922. Reluarea activității miniere la Nistru a avut loc în 1930. În acest moment a început dezvoltarea actualei vetre a localității, cea de la confluența celor două importante brațe ale văii Nistru. Societatea „Phoenix” a practicat mineritul în ambele zone importante ale localității (Domnișoara și galeria Matei), iar în 1937 a construit Flotația Nistru în perimetrul sediului Exploatarei Miniere Nistru – actualul Centru de Afaceri Nistru. În 1938, producția de pirită cuprifără și de metale nobile a minei Domnișoara era de 9.822 tone, iar în 1939 de 21.171 tone. După 1941 a fost deschisă galeria de bază a minei Sofia.

Activitatea minieră la Nistru a încetat în urma H. G. nr. 17/1999 (minele 9 Mai-11 Iunie) și 898/2002 (minele Galbenă Lăpușna, Mihai Nepomuc și Wilhelm).

Lit.: v. Born, *Briefe*, 147; Magda, *Beschreibung*, 403; Gesell, *Bányageologia*, 157; **Szellemy**, *Fémbányászat*, 44; Szellemy, *Erzlagerstätten*, 457; Vende, *Szatmár Vármegye I*, 115; **Pálffy**, *Geologiai viszony*, 434 sqq., 445 sqq., fig. 6; **Pálffy**, *AranyEzüst*, 43 sqq.; Gündisch, *Münzstätte*, 83; **Ghițulescu**, *Minéralisation*, 67 sqq.; Meruțiu, *Regiunea*, 21, 48; Marin, *Realizări*, 274; Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 190; Balogh, *Aspecte I*, 146 sq.; **Popescu G. C.**, *Metalogenie*, 247 sqq.; Csath și alții, *Bányászat*, 279, 289; Baron, *Industrie extractivă*, 472; Baron, *Minerit aurifer*, 93; S. Pop, *Istoric comunitar Nistru*, în Kacsó, Istvan (coord.), *Studiu*; Pantea, *Minerit*, 21; Kacsó, *DateMinerit*, 12; Réthy, *Bányászat*, 18 sqq.

-În cadrul proiectului PIMM au fost cercetate mai multe obiective:

Galeria Coroana de Aur cu intrarea situată în incinta sediului fostei Exploatări Miniere Nistru, la confluența Văilor Mintoasa și Fețișoara. Este o galerie transversală cu podeaua betonată, utilizată ca depozit de dinamită. Pe traseu, galeria interceptează două galerii vechi, foarte probabil medievale, care sunt în prezent blocate cu steril. În capătul galeriei se află o cameră mai largă cu pereții zidiți. Galeria este în cea mai mare parte nearmată, fiind săpată prin roci compacte (piroclastite rioclitice badeniene).

Puțurile de la Mina „9 Mai” și Mina „11 Iunie”. Intrarea în mina „9 Mai” se află la confluența pârâurilor Boncateu și Jidovia, afluenți ai râului Nistru, la 1,5 km nord - vest de fostul sediul administrativ al Exploatării Miniere Nistru, actualul Centru de Afaceri Nistru din centrul localității. Puțul „9 Mai” este situat la 1.370 m de la gura galeriei transversale principale (orizontul III, +338 m). De aici pornea circuitul de cale ferată minieră, care lega mina „9 Mai” de silozurile de minereu din zona „Coroana de Aur”, de lângă sediul administrativ al Exploatării Miniere Nistru, și de sediul administrativ al minei „11 Iunie”, situat la 1 km nord-est de centrul Exploatării Miniere Nistru. Puțul „11 Iunie” este amplasat la 150 m de intrarea în galeria principală, situată în imediata apropiere a sediului minei „11 Iunie”(orizontul I). Execuția galeriei transversale „9 Mai” ca orizont de bază a minei Sofia a început în anul 1941, filonul *Sofia* fiind atins în anul 1944. Ambele galerii au fost închise în anul 2002 cu un zid de bolțari și dop de rambleu, care au fost susținute în bolțari și ciment. În apropiere de terasamentul pe care a fost poziționată calea ferată minieră, ce asigura transportul minereului în vagoane dinspre cele două mine către silozurile centrale din zona „Coroana de Aur” (aici se afla un punct de *belvedere* asupra întregii localități și a Văii Nistrului), sunt prezente excavații miniere de coastă, precum și vechi galerii. Dinamitiera care deservea mina 2 „11 Iunie” este amplasată chiar lângă traseul de cale ferată. La mina „11 Iunie” traseul de cale ferată trece prin spatele clădirilor administrative. Aici, deasupra galeriei, pe fostul amplasament al mașinii și puțului de extracție există o zonă amenajată și protejată cu un zid de piatră. Puțul de extracție a fost închis printr-o placă cimentată.

Lucrările miniere de la Nistru au fost cercetate la aceeași dată și de către aceeași echipă ca și excavațiile de suprafață de la Băița (vezi mai sus).

Lit.: **Iștván, Kacsó, Fișe.**

LXIVf TĂUȚII MĂGHERĂUȘ

-În zona colinară de la nord de localitate, în stânga pârâului Taloș, în grădina casei lui Gavril Rațiu (nr. 432), în locul numit *Viile Tăuți*, au fost găsite, la începutul anilor '70 ai secolului XX, cu prilejul amenajării unei gropi menajere, la adâncimea de 0,20–0,30 m, resturile unei vetre de foc, în apropierea căreia se aflau numeroase greutatea de lut ars, precum și fragmente ceramice, cele mai multe atipice. Au apărut totuși și câteva fragmente de oale și castroane striate, dar și un fragment de vas vatră, care permit atribuirea descoperirii epocii bronzului, respectiv culturii Suci de Sus sau grupului Lăpuș. Am cercetat locul la puțin timp după ce muzeul din Baia Mare a fost

informat despre descoperire. În afara materialelor descrise mai sus, nu am identificat alte artefacte sau complexe, pare însă foarte probabil că există în acest punct o așezare. Descoperirile se află în colecția MJM.

Lit.: **Kacsó, *Beiträge***, 66, nr. 25; Kacsó, *Noi descoperiri*, 140, Anexa 1, nr. 170; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 171; Pop D., *Lăpușel*, 291.

-O monedă romană republicană de argint din anul 80 î.e.n. (*C. Publicius Q. F.*), descoperită izolat pe teritoriul localității, a fost achiziționată de MJM (nr. inv. Registru metale prețioase 388) la 17 decembrie 1985.

Lit.: **Stanciu, *Descoperiri***, 180, nr. 29 (informație Georgeta M. Iuga); Poenaru Bordea, Mitrea, *Découvertes*, 313, nr. 37.

-În documentul de la 1231 (vezi mai sus Chechiș etc.) este menționat „*Drumul Mare*” în apropiere de vărsarea Nistrului în Someș.

Lit.: Schön herr, *Monográfia II*, 355 sqq.; Niedermayer, *Städtebau I*, 61 sq.

-Potrivit tradiției locale, în partea nordică a localității, pe panta dealului Szamos (Someș [?]) s-a aflat cetatea „Zamos”, o fortificație medievală ale cărei urme nu se mai vedeau la sfârșitul secolului XIX.

Lit.: **Lengyel, *NagybányaSzinyérváralja***, 307; Vende, *Szatmár Vármegye I*, 116; **Molnár J. K., *Üzenet***, 29 sqq.

-La 1491 este menționat satul Monyoros (ulterior Mogyorós), ca parte a domeniului cetății Seini. La mijlocul secolului XIX, pâraul Miszt despărțea acest sat de Tăuții Măgherauș.

Lit.: **Németh, *Szatmár***, 191, nr. 315.

-În secolele XV-XVII, în raza localității s-a aflat satul Bartfalwa.

Lit.: **Suciu, *Dicționar II***, 295; Németh, *Szatmár*, 19, nr. 36.

-Biserică gotică a fost ridicată în secolul XV de către Zsuzsana Bátori, potrivit unui document neverificabil (vezi mai sus Ilba, Seini). După J. K. Molnár, nava a fost construită în secolele XIII-XIV, la ea fiind adăugat, în secolul XV, altarul. Turnul actual datează din anul 1894. Biserica are o singură navă, un altar cu trei laturi ale unui octogon și două uși, dintre care cea sudică este extrem de joasă, iar cea vestică, mai recentă, are deasupra sa o fereastră mică, circulară. Pe peretele nordic al altarului se afla o nișă de tabernacol. În exterior, altarul este sprijinit de contraforți. Ilustrația referitoare la biserică, realizată în secolul XIX, a ajuns în colecția lui I. Henszlmann din Košice (Slovacia).

Cimitirul din jurul bisericii a fost împrejmuit, în secolul XVII sau în secolul următor, cu un gard de piatră, care se păstrează și în prezent.

În proprietatea bisericii se află mai multe obiecte de cult valoroase: cupe de argint cu talpă, dintre care una datată 1595, câni de cositor cu capac, una din 1716, alta din 1769, farfurie de argint aurit, farfurii de cositor din 1723, respectiv 1740, cană de cositor pentru botez din 1793 etc.

În lapidar se găsesc mai multe piese arhitectonice provenite din biserică sau din casa parohială construită la 1687: fragment de ogivă, fragment de stemă, fragment de ancadrament de fereastră, fragmente de ancadrament de ușă etc.

În perioada 2005-2009, la biserică au fost efectuate, în mai multe etape, lucrări de restaurare (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab): consolidarea șarpantei și înlocuirea învelitorii (I.), reparații curente și igenizare la interior (II.), realizarea drenului exterior și instalarea ceasului în turn (III.).

În primăvara anului 2009, un colectiv de la muzeul din Baia Mare a efectuat o săpătură preventivă în curtea monumentului. Cu acest prilej au fost identificate mai multe morminte, unele deranjate de înmormântările ulterioare. Au fost descoperite fragmente ceramice, unele smălțuite, cuie de fier, verigă de bronz etc.

Lit.: **Henszlmann, Szathmár**, 149; Lengyel, *NagybányaSzinyérváralja*, 307; **Molnár J. K., Űzenet**, passim; **Németh, Szatmár**, 311, nr. 497; Botiș, *Descoperiri arheologice la Tăuți Măgherăuș*, în „Gazeta de Maramureș” din 29 aprilie 2009. Am primit informații suplimentare cu privire la lucrările de restaurare de la Rita Jakab, cu privire la cercetările arheologice de la R. Cardoș.

-Cel mai vechi sigiliu al localității, cunoscut în prezent, a fost identificat pe un act din 27 mai 1605. Sigiliul (fig. 316) avea o formă rotundă (diam. 2,8 cm), în câmpul său fiind reprezentate două ciocane de miner, iar deasupra lor un ciorchine de strugure. În cadrul circular ce mărginește desenul se afla inscripția VIVIT : IUSTUS : EX : FIDE : MIST : TOTFALW.

Lit.: **Molnár J. K., Űzenet**, 66 sqq., ilustrația pe p. 66 (este citată lucrarea lui K. Oszóczki din Anexă la Magyar Grafika XXXVI, 1992, nr. 2 [care nu mi-a fost accesibilă], iar desenul reprodus a fost realizat de către J. Keöpeczi în anul 1956).

LXIVg ULMOASA

LXV. TÂRGU LĂPUȘ, oraș

LXVa BOIERENI

-În Muzeul Astra din Sibiu (nr. inv. 2.134) se afla un topor de piatră cu perforația refăcută, fiind vizibilă și partea inferioară a perforației inițiale.

Lit.: **Roska, *Kolozskorpád I***, 51, nr. 41; Roska, *Repertórium*, 43, nr. 138; Maxim, *Neo-eneolitic*, 145, nr. 149.

-B. Bobîna menționează fragmente ceramice preistorice provenite de pe raza localității în colecția muzeului din Baia Mare.

Lit.: Bobîna, *Cercetări*, 8, nr. 5.

-În 1584 este menționat satul Boierpataka, care s-a contopit ulterior cu satul actual.

Lit.: **Suciu, *Dicționar II***, 300.

-În tradiția locală se vorbește de existența în *Valea Mănăstirii* a unei vechi mănăstiri. În prezent locul este marcat de o movilă și o cruce de piatră.

Lit.: **Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri***, 79.

-Urmele unei biserici de piatră din secolul XVIII, ridicată într-un cimitir mai vechi, au fost depistate în timpul săpăturilor din anii 1970-1975 pentru fundația actualei biserici. Informație Tr. Ursu.

-Punctele de hotar *Obreja Văii Tâlharului* și *Obreja Văii Rusului*, consemnate în 1767, precum și platoul numit *Podinog* ar putea prezenta interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Kádár, *SzolnDobMon II***, 212; Vișovan, *Toponimia*, 204.

LXVb BORCUT

-Pe raza localității este menționată prezența unei glăjării la sfârșitul secolului XVIII.

Lit.: **Surdu, *Manufacturi***, 177.

LXVc CUFOAIA

-Un vas de aramă bogat decorat din secolul XVIII (?) a fost găsit, în 1978, pe teritoriul localității. Piesa a fost achiziționată de MJM (nr. inv. IF. 2.747) de la V. Gherasim.

-Pe terasele *Poderei*, *Blidul lui Pintea* și *Bliduț* pot fi prezente, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimica***, passim.

LXVd DĂMĂCUȘENI

-La marginea estică a localității, pe terasa înaltă din dreapta râului Suciu (Țibleș), în punctul *Obreja (Muncsaș)*, am identificat, în primăvara anului 1974, o așezare din epoca bronzului cu ceramică striată, ce aparține, foarte probabil, grupului Lăpuș.

Lit.: Kacsó, *Contributions*, nota 9; **Kacsó, *Beiträge***, 59, nr. 10; Kacsó, *Noi descoperiri*, 136, Anexa 1, nr. 50; Pop D., *Considerații*, 73, nr. 51.

-Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, la vest de localitate, în locul numit *Porgolat*, în două puncte aflate la o distanță de cca 100 m unul de altul, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate, împreună cu Aleksandra

Osinska și L. D. Nebelsick, în ziua de 19 octombrie 2007, am găsit numeroase fragmente ceramice de factură Lăpuș, ornamentate cu striuri și cu motive reliefate. Deocamdată, nu se poate preciza dacă este vorba de prezența aici a două așezări distincte sau de o singură așezare, mai extinsă. În punctul *Porgolat I*, aflat mai înspre vest, a apărut și un fragment de silex neprelucrat.

-La aproximativ 2 km nord-est de centrul localității, pe botul terasei înalte din dreapta râului Lăpuș, în punctul *Poderei*, cu ocazia unei cercetări de suprafață efectuate, în ziua de 28 august 2003, împreună cu D. Pop și Z. Șomcutean, am găsit numeroase fragmente ceramice, ce par a proveni dintr-o așezare hallstattiană.

-V. Vătășianu afirmă că biserica de piatră din centrul localității a avut, după toate probabilitățile, elemente foarte simple, specific romanice: nava tăvănită, iar altarul acoperit cu o semicalotă de piatră. Înălțarea sa actuală este rezultatul reconstrucțiilor moderne.

În proprietatea bisericii se aflau (se află ?) mai multe obiecte de cult mai deosebite: pahar cu talpă de argint aurit din 1745, potir de argint aurit din 1752, cană mare cu capac de cositor din 1763, cană mică cu capac de cositor din 1649, tavă de cositor din 1711.

Lit.: **Kádár, *SzoldobMon III***, 361; **Vătășianu, *Arta feudală***, 79.

-În hotarul localității este consemnat, în 1864, punctul *Vártető* (*Vârful Cetății*).

Lit.: **Kádár, *SzoldobMon III***, 363²⁴⁴.

LXVe DOBRICU LĂPUȘULUI

-Potrivit tradiției locale, în locul numit *Mormânturi* se afla o așezare cu câteva case, ale căror locuitori s-au mutat la Costeni. În cadrul unei cercetări de suprafață pe care am efectuat-o în acest loc în vara anului 1976, am găsit câteva fragmente ceramice atipice, unele deformate în foc, care par a fi preistorice. Eventual la această stațiune din partea estică a localității se referă I. Marțian și M. Roska, iar mai recent Zoia Maxim și B. Bobîna.

Lit.: **Kádár, *SzoldobMon IV***, 563 sq.; Marțian, *Repertoriu II*, 17, nr. 235; Roska, *Repertórium*, 145, nr. 10; Maxim, *Neo-eneolitic*, 157, nr. 382; Bobîna, *Cercetări*, 10, nr. 16.

-I.-Ș. Chicideanu-Șandor enumeră localitatea printre cele ce au furnizat descoperiri funerare Suci de Sus. Cel puțin deocamdată, astfel de descoperiri nu sunt evidențiate aici.

Lit.: Chicideanu-Șandor, *Obiceiuri funerare I*, 852; Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare II*, 644, nr. 10.

LXVf DUMBRAVA

-În hotarul localității sunt consemnate punctele de hotar *Lutărie* și *Pusta*, care ar putea prezenta interes și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimica***, 171, 220.

²⁴⁴ După M. Rusu (informație verbală), este posibil ca în acest loc să fi fost o fortificație medievală.

LXVg FÂNTÂNELE

-În MINT (nr. inv. 14) se află un gratoar de silex de formă triunghiulară, descoperit în punctul *Valea Rece*.

Lit.: **Roska, *Repertórium***, 68, nr. 47.

-Biserica de piatră, ridicată în 1730, a fost demolată între 1983-1985, pe locul ei fiind construită actuala biserică. Informație Tr. Ursu.

-În 1767 este consemnat pe teritoriul localității punctul de hotar *Mormântul*. Toponimul ar putea indica prezența unei stațiuni preistorice în acest punct.

Lit.: **Kádár, *SzoldobMon III***, 319; Roska, *Repertórium*, 68, nr. 47.

-Sunt prezente și alte toponimii care pot prezenta interes din punct de vedere arheologic: *Ciurgău, Comoara, Pe Comoară, Dâmbul Colibelor, La Ciurgău, Pe Dâmbul Mănesc, Pe Pod, Podurile din Jos, Podinog*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimica***, passim.

LXVh GROAPE

LXVi INĂU

-Este posibil ca în punctele de hotar *Guruiețe, La Gruimane, La Temeteu* și *Pe Poderei* să fie prezente obiective de interes arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimica***, passim.

LXVj RĂZOARE

-În raza localității sunt consemnate toponimiile *Cetățuia, Arșița, Guruieț, Lutul cel Negru, Podul Sănătorii, Vârful Cetățelei*, care sunt interesante, eventual, și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimica***, passim.

LXVk ROGOZ

-La aproximativ 1,5 km de marginea estică a localității, pe terasa din stânga râului Lăpuș și din stânga pârâului Valea Hotarului, în locul numit *Șesurile Rogozului*, în cursul unei cercetări de suprafață întreprinse de un colectiv din care făceau parte G. Moldovan, D. Pop și alții, în ziua de 22 august 2002, am identificat o așezare din Bronzul târziu, ce aparține grupului Lăpuș. Dintre materialele adunate se remarcă mai ales fragmentele de oale și vase pântecoase decorate cu striuri. Tot aici am găsit și câteva fragmente de vase cenușii medievale. La o nouă cercetare a acestui punct, întreprinsă în toamna anului 2008, împreună cu B. Bobîna și Z. Șomcutean, pe arătura proaspătă nu am mai găsit decât un singur fragment atipic de vas. Cu acest prilej a fost cercetată întreaga zonă de terase joase, tăiate de numeroase șanțuri de canalizare, aflată pe teritoriul localității în dreapta șoselei Târgu Lăpuș-Băiuț (DJ 109F), fără a fi depistată vreo urmă arheologică.

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 116, 139, Anexa 1, nr. 134; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 134.

-Potrivit tradiției locale, vatra veche a satului s-a aflat în punctul *Poiana Popii*, un teren relativ neted, pe un loc mai ridicat din dreapta Lăpușului.

Alte toponimii care ar putea prezenta interes din punct de vedere arheologic: *La Ciurgău, Poduri, Pusta Ienășoaiei*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan**, *Toponimica*, passim.

LXVI ROHIA

-În marginea nord-estică a localității, în porțiunea mai înaltă a terasei văii Rohia, foarte aproape de ultimele gospodării, în locul numit *Poderei*²⁴⁵, am identificat, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate împreună cu M. Câmpăan și Z. Șomcutean, în ziua de 18 iunie 2002, fragmente ceramice preistorice, probabil din Bronzul târziu, precum și din secolele III–IV e.n. Acestea din urmă aparțin categoriei de ceramică cenușie, lucrată la roată. În porțiunea mai joasă a terasei am găsit fragmente ceramice medio-moderne.

Lit.: **Kacsó**, *Noi descoperiri*, 116, 139, nr. 135; Pop D., *Considerații*, 77, nr. 135.

-În anul 1776 sunt consemnate și punctele de hotar *Satul bătrân* și *La Tabere*. După Șt. Vișovan, în punctul *Satul bătrân* s-a aflat vechea vatră a satului.

Lit.: **Kádár**, *SzolnDobMon V*, 576; **Vișovan**, *Toponimia*, 225.

LXVm STOICENI

-În punctele de hotar *Poderei* și *În Poliță*, ambele platouri bine conservate, ar putea fi prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan**, *Toponimia*, 132, 203.

LXVn TÂRGU LĂPUȘ

-Fragmente ceramice preistorice (neolitice ?), descoperite într-un loc neprecizat în raza localității, s-au aflat în colecția muzeului din Baia Mare, unde au fost inventariate la data de 30 septembrie 1898 (nr. inv. 7–10). Pieseile proveneau din colecția dr. Géza Nagy și au fost donate muzeului de către dr Gy. Schönherr. Ele nu mai pot fi identificate în prezent.

Lit.: *Útmutató*, 22, nr. 6.

-Din împrejurimile localității au ajuns prin cumpărare la MNIT (nr. inv. I. 1.327–I. 1.329) trei piese de piatră neolitică: un topor în formă de calapod, un topor plat și o daltă. Împreună cu aceste piese, a fost achiziționată și o piatră neprelucrată (nr. inv. I. 1.326). Ele au fost înregistrate la data de 29 ianuarie 1902.

Lit.: Roska, *Adatok*, 77, nr. 55 (sunt menționate doar două piese); **Roska**, *Repertórium*, 153, nr. 44; Maxim, *Neo-eneolitic*, 188, nr. 1016²⁴⁶.

-O așezare din epoca bronzului este menționată, fără precizări topografice, în raza localității.

Lit.: **Temesváry**, *Leletek*, 97.

-Pe terasa înaltă din stânga râului Lăpuș, în marginea estică a localității, în dreapta străzii *Stadionului*, în punctul *Întorsura* sau *Torkolat*, am cules, în 1972, numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului, majoritatea atipice, decorate cu striuri. Tot de aici provine și un fragment de țest din secolele VIII–IX e.n.

²⁴⁵ Toponimul este menționat deja în anul 1766, vezi Kádár, *SzolnDobMon V*, 576.

²⁴⁶ Sunt menționate „unelte eneolitice”.

Pe aceeași terasă, puțin mai la vest de punctul anterior, în grădina lui Augustin Farcaș și în grădinile din jur, între Valea Ursului și Valea Cuculbet, în stânga și în dreapta pâraului Mireș, ce străbate transversal terasa, am cules, în toamna anului 1973, fragmente ceramice din epoca bronzului, majoritatea decorate cu striuri. Este posibil ca materialele adunate din cele două puncte învecinate să aparțină unei singure așezări mai întinse, ce aparține grupului Lăpuș.

Lit.: Kacsó, *Date I*, nota 13; Kacsó, *Contributions*, nota 9; Bader, *Suciu II*, 28, nr. 56; **Kacsó, *Beiträge***, 66, nr. 26; Kacsó, *Noi descoperiri*, 141, Anexa 1, nr. 172; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 173.

-Pe aceeași terasă, în punctul *Eghereș*, la distanță de aproximativ 1-1,5 km sud-vest de punctele anterior menționate, am identificat, în 1978, urmele unei așezări din Bronzul târziu. De la suprafață au fost culese fragmente ceramice, precum și două fragmente de greutate de lut ars. Dintre fragmente ceramice, unul este negru-roșu și canelat, altele sunt decorate cu striuri. Au apărut, de asemenea, un fragment de ceașcă, decorată cu caneluri înguste orizontale și verticale, precum și un fragment de vas vatră. Acestea permit atribuirea așezării grupului Lăpuș

Lit.: **Kacsó, *Noi descoperiri***, 141, Anexa 1, nr. 173; Pop D., *Considerații*, 79, nr. 174.

-Într-o notă publicată în 1895 au fost descrise succint și parțial publicate nouă piese de bronz aflate în colecția dr. Ferencz Floth din Beclean, despre care se presupunea că provin de la Târgu Lăpuș. Se afirma, totodată, că ele nu fac parte dintr-o singură descoperire, întrucât patina lor era diferită. Au fost menționate un grup de trei piese cu patina verde cenușie, un topor cu ceafa semisferic-turtită, un topor asemănător, de dimensiuni ceva mai mici, și un topor cu ceafa prelungită, un grup de patru piese, despre care se preciza doar că par a aparține unei descoperiri unitare datorită aspectului suprafeței lor, fără a fi descris acest aspect, și anume un topor cu lama ruptă, un celt și două seceri, precum și un al treilea grup, format dintr-un celt și o brătară, despre care se afirma însă că fiecare pare a aparține unei alte descoperiri. Dintre acestea au fost publicate în desen doar unul dintre topoarele cu ceafa semisferică și toporul cu ceafa prelungită.

Tot atunci au fost menționate ca descoperite în împrejurimile localității și păstrate în aceeași colecție un fragment de seceră, patru fragmente de celturi și trei topoare fragmentare.

Dintre cele nouă piese descrise în 1895, în prezent pot fi identificate cu certitudine în colecția Floth, donată la MNMB în 1907 (nr. inv. 1. 1907. 1-124) doar șase. **1.** Topor de tip Drajna, ceafa de formă elipsoidală, dispusă ușor asimetric, secțiunea barei de sub ceafă pătrată, cea a lamei hexagonală, tubul de înmănușare bine dezvoltat, lama relativ lată, tăișul aproape drept, neuzat. Foarte bine finisat. O mică tăietură recentă pe una dintre laturile lamei. Patina verde închis de foarte bună calitate, ștersă înspre tăiș, aici culoarea metalului este gălbuie. Lung. 16,5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 47. **2.** Topor de tip Drajna, ceafa de

formă elipsoidală, secțiunea barei de sub ceafă pătrată, cea a lamei hexagonală, tubul de înmănușare mai scurt decât a piesei precedente, unul dintre brațe rupt în două, partea ruptă, recuperată și ea, fiind ușor îndoită, lipsindu-i și o mică porțiune, pe celălalt braț o mică spărtură (defect de turnare ?), lama îngustă, tăișul deteriorat. Foarte bine finisat. Patina verde închis de bună calitate, căzută în două locuri pe lamă. Lung. 16,6 cm. Nr. inv. 1. 1907. 48, al fragmentului de tub 1. 1907. 103. **3.** Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, lipsește partea inferioară, ruptă recent. Bordura discului ușor înălțată, secțiunea barei de sub disc ovală, cea a lamei hexagonală. Cusăturile de turnare parțial îndepărtate. Fața inferioară a discului și partea superioară a barei de sub disc au aspect zgrunțuros. Vârful spinului rupt din vechime. Patina verde închis. Lung. păstrată 14,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 49. **4.** Celt. Secțiunea ovală, bordura găurii de înmănușare dreaptă și ușor îngroșată, lama lătită înspre tăișul ușor convex. Cele două cioturi de turnare de pe bordura găurii de înmănușare au fost îndepărtate, rămânând totuși un rest în formă de proeminență al celui plasat deasupra tortiței, fiind în același timp vizibile și urmele celui alt ciot. Sunt vizibile, de asemenea, urmele cusăturilor de turnare de pe laturi. Datorită depunerilor de oxizi, suprafața piesei este zgrunțuroasă, iar una dintre fețe este zgâriată recent în mai multe locuri. Patina verde deschis, parțial păstrată. Lung. 8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 58. **5.** Celt cu plisc. Lipsește o porțiune din partea superioară și dintr-una din fețe, secțiunea hexagonală, lama lătită înspre tăișul zimțuit. O nervură scurtă verticală se află pe una dintre fețe. Rest al ciotului de turnare prezent pe bordura găurii de înmănușare, urmele cusăturilor de turnare vizibile pe laturi. Patina verde deschis căzută în partea inferioară. Lung. 10 cm, lăț. tăișului 4,5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 60. **6.** Brățară masivă deschisă, secțiunea rotundă, neornamentată. Patina verde închis de bună calitate, ușor deteriorată recent. Diam. interior 4,2/ 4,4 cm, diam. exterior 6, 2/ 6, 4 cm, gros. maximă 1,2 cm. Nr. inv. 1. 1907. 92. Pe baza ilustrației publicate în 1895, mai poate fi stabilită forma încă unei piese provenite de la Târgu Lăpuș, care a ajuns de asemenea la MNMB (nr. inv. 1. 1907. 51), dar care s-a pierdut ulterior. Este vorba de un topor miniatural cu ceafă prelungită de tip Dragomirești, lung. 9,5 cm. În lipsa unei descrieri mai detaliate, nu pot fi însă identificate secerile din colecția Floth ce provin de la Târgu Lăpuș.

Deși în literatura recentă se vorbește de descoperirile de la Târgu Lăpuș ca despre realități certe, în nota publicată în 1895 această localitate era doar presupusă ca fiind cea în care au fost descoperite cele nouă piese, după cum și repartizarea lor în grupuri deosebite, reprezentând descoperiri diferite, era afirmată numai ipotetic. Se spunea în această notă: „*Állítólag Magyar-Láposról való a következő kilencz tárgy, mely azonban nem ugyanegy leletből látszik származni, mert a tárgyak patinája nem egyforma.*” („De presupus că de la Târgu Lăpuș sunt următoarele nouă obiecte, care nu par însă să provină dintr-o singură descoperire, întrucât patina obiectelor nu este uniformă.”).

După cum s-a văzut deci, chiar localitatea de proveniență a pieselor este într-o oarecare măsură problematică. Dar și mai nesigură este împărțirea

pieselor în mai multe depozite, avându-se în vedere doar aspectul lor exterior, atunci când se știe că patina identică a pieselor într-o descoperire unitară este mai mult o excepție decât o regulă.

Cert este că primele două loturi de piese (lotul 1: cele două topoare de tip Drajna [1. și 2] și toporul cu ceafa prelungită; lotul 2: toporul cu disc și spin fragmentar, celul cu plisc [3. și 5.] și cele două seceri) se încadrează în aceeași secvență cronologică, și anume Bronzul târziu 2. Cel puțin teoretic, ele ar putea aparține fie aceluiași depozit, fie la două deosebite. Totuși, întrucât în literatură s-a acreditat mai de mult ideea apartenenței acestor piese la două depozite diferite, cred că reunificarea lor chiar ipotetică într-o singură descoperire nu ar fi oportună. Deși pot fi exprimate anumite îndoieli, propun deci păstrarea repartiției inițiale a pieselor în două descoperiri, desemnate drept **depozitul Târgu Lăpuș I și depozitul Târgu Lăpuș II**.

Este însă necesar de precizat că identificarea propusă de M. Petrescu-Dîmbovița pentru piesele celui de al doilea lot, care ar aparține depozitului Târgu Lăpuș II și care s-ar încadra în seria Cincu-Suseni, nu are susținere documentară, celul și fragmentul de topor cu disc și spin reproduse de el, existente într-adevăr în colecția Floth, fiind diferite atât ca aspect cât și ca dimensiuni de cele descrise în nota din 1895.

Lipsesc, de asemenea, argumentele pentru stabilirea existenței unui așa-numit depozit Târgu Lăpuș III, care ar fi format dintr-un celt și o brățară. După cum am menționat, în nota din 1895 se afirmă că cele două piese par să provină din locuri diferite („*Más-más lelhelyűnek látszik a következő két darab.*”). Diferențele cronologice evidente dintre ele (celtul aparține Bronzului târziu 4, iar brățara Bronzului târziu 2) susțin o astfel de presupunere.

Rezumând cele de mai sus, în legătură cu cele nouă piese din colecția Floth despre care s-a susținut în 1895 că provin cu probabilitate de la Târgu Lăpuș se poate conchide că șapte dintre ele: cele două topoare de tip Drajna, toporul miniatural cu ceafa prelungită de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Dragomirești, toporul fragmentar cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, celul cu plisc și cele două seceri datează din Bronzul târziu 2. Ele au aparținut probabil la două depozite de tip Uriu-Ópályi, primele trei depozitului Târgu Lăpuș I, celelalte patru depozitului Târgu Lăpuș II. Brățara deschisă, neornamentată și celul cu manșonul drept și îngroșat, prima încadrată tot în Bronzul târziu 2, al doilea în Bronzul târziu 4, trebuie considerate, în lipsa altor informații, descoperiri izolate.

Tot în lipsa unor descrieri detaliate și a datelor cu privire la dimensiunile lor, în prezent nu se mai poate stabili care sunt piesele colecției Floth ce au fost desemnate în nota din 1895 drept provenite din împrejurimile localității Târgu Lăpuș și nici caracterul descoperirii din care ele provin.

Lit.: ArchÉrt 15, 1895, 284 sq., fig. de la p. 192; Hampel, *Bronzkor III*, pl. 248, 1–2 („Magyar-Lajos”); Temesváry, ArchÉrt 17, 1897, 434; Tagányi, Réthy, Pokoly, *SzólndobMon I*, 116 sq., ilustrația la p. 117; Orosz, *Repertorium I*, 30, nr. 63–64; Martian, *Repertoriu I*, 336, nr. 404; G. Nagy,

ArchÉrt 33, 315, fig. 9, 44a; Marțian, *Repertoriu II*, 24, nr. 387; Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, *Ephemeris Dacoromana* 4, 1930, 207, fig. 15, 11; Nestor, *Der Stand*, 128 („Magyar Lajos”); **Roska**, *Repertórium*, 153, nr. 44; Foltiny, *Chronologie*, 70, 72, pl. 46, 7 („Umgebung von Bethlen, Kom. Szolnok-Doboka”), pl. 47, 3; Rusu, *Bronzehorte*, 206, nr. 37; Rusu, *Depozite*, 243; **Vulpe**, *Ăxte I*, 59, nr. 258, pl. 17, 258, 99, nr. 567, pl. 41, 567 („Târgu Lăpuș”), 100, nr. 569, pl. 41, 569 („Someș”); **Mozsolics**, *Bronze- u. Goldfunde*, 155 („Târgu Lăpuș I–III”); Popescu, *Tezaure II*, 59; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 78 („Târgu Lăpuș I”), 495, nr. 71 („Târgu Lăpuș II”); **Petrescu-Dîmbovița**, *Depozite*, 70, pl. 66, 8–9 („Târgu Lăpuș I”), 114, pl. 215, 10–11 („Târgu Lăpuș II”), 151 („Târgu Lăpuș III”); Kacsó, *Topor Oarța*, 59, nr. 16–17 („Someș”, „Târgu Lăpuș ”); **Petrescu-Dîmbovița**, *Corpus*, 78, nr. 2.578–2.579, 107, nr. 78, pl. 48C („Târgu Lăpuș I”), 131, nr. 182, pl. 160C („Târgu Lăpuș II”), 154, nr. 311 („Târgu Lăpuș III”); Kacsó, *DepLăpuș*, 120; Kroeger-Michel, *Haches*, 203, Lista 16, Dg-10, fig. 124b („Szolnok-Doboka/Someș”), Dg-17 („Târgu Lăpuș ?”); Bouzek, *Cultural interrelations*, 228, nota 68; Hansen, *Metalldeponierungen*, 592, nr. 395; Bader, *Bronzefunde*, nota 47 („Someș”, „Târgu Lăpuș”); **Kacsó**, *RevBistriței* 15, 2001, 33–38; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 10 sq.; Kacsó, *Ungureni*, Lista 1, nr. 20, Lista 2, nr. 26; **Kacsó**, *Târgu Lăpuș*, 235–243; **Kacsó**, *ColFloth*, 20 sq., 24 sq., 38, 41, 43, 72, 74, 88, 91, nota 246, fig. 3, 3-4. 7, fig. 4, 6. 8; fig. 7, 7; Vachta, *Studien*, 120, Lista V. 1. 2., nr. 24; Irímia, *Sceptre*, 89; Irímia, *Aspecte*, 39; Kacsó, *SpadăLăpuș*, 48; Bratu, *Depuneri*, 355, nr. 1.147–1.148 („Târgu Lăpuș I–II”).

-A. Vulpe menționează ca descoperit la Târgu Lăpuș un depozit de bronzuri ieșit la iveală de fapt la Lăpuș (vezi mai sus Lăpuș, depozitul Lăpuș I). Informația este preluată de A. Mozsolics, care vorbește de un depozit Târgu Lăpuș IV.

Lit.: Vulpe, *Ăxte I*, 65, nr. 280, pl. 18, 280; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 155.

-Un celt cu manșonul găurii de înmănușare drept și îngroșat, lama lătită înspre tăiș, ornamentat pe cele două fețe cu câte trei nervuri orizontale și două nervuri verticale laterale se păstrează în colecția MNIT. Probabil că la această piesă se referă mențiunea lui B. Pósta din 1903. Datarea Bronz târziu 4.

Lit.: **Pósta**, *Útmutató*, 17²⁴⁷; **Kacsó**, *Bronzefunde I*, 14 sq., fig. 3, 4 (informație M. Rusu); Kacsó, *BronzDeprLăp*, 12; Kacsó, *SpadăLăpuș*, 48.

-În localitate este consemnat toponimul *Pârâul Hârbului*, care ar putea indica prezența unui obiectiv arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Kádár**, *SzolnDobMon V*, 14.

-În apropiere de râul Lăpuș, într-un punct rămas neprecizat, este menționat, la 1325, satul Kabia.

Lit.: **Kádár**, *SzolnDobMon IV*, 159; Suciu, *Dicționar II*, 347.

²⁴⁷ Se afirmă că piesa provine din zona Târgu Lăpuș („*Bronz tokos véső Magyar-Lápos vidékéről*”).

-În raza localității s-a aflat un sat, numit la 1393 *Brassenfalva valachorum*. A dispărut, fiind înglobat în Târgu Lăpuș.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon II**, 277.

-În 1976, în centrul localității, cu ocazia construirii unui bloc de locuințe, a fost găsită, la adâncimea de 1,50–1,70 m, o mare cantitate de pipe de lut ars, databile în secolul XIX. Ele proveneau dintr-un depozit în care se păstrau astfel de obiecte sau, eventual, dintr-un atelier de confecționare a pipelor.

În momentul în care am ajuns la locul descoperirii, acesta era deja puternic răvășit, astfel că nu am mai putut stabili condițiile de apariție a pieselor. Nu am găsit alte tipuri de artefacte, nici resturi de complexe, am reușit doar să salvez un număr apreciabil de pipe pentru colecția MJM (nr. inv. IF. 2.905–3.144). Alte piese au ajuns la colecționari din localitate și din împrejurimi.

Lit.: Descoperirea este menționată de Viorica Ursu, *Marmatia* 5-6, 1979-1981, 194, nota 3.

LXVI. ULMENI, comună

LXVIa ARDUZEL

-I. Stanciu a descoperit, în ziua de 22 iulie 1986, pe panta nordică a unui deal relativ înalt, ce coboară brusc într-o vale înmlăștinată, în punctul *Hurubai*, câteva piese litice cioplite. O cercetare la fața locului în toamna anului 1990, la care au participat, în afară de descoperitor, Maria Bitiri, Roxana Dobrescu și C. Kacsó, a confirmat existența aici a unei așezări paleolitice. Puținul material recuperat nu permite concluzii mai ample cu privire la încadrarea cronologică și culturală a obiectivului. Piese se găsesc în colecția MJM.

-Satul s-a aflat odinioară, potrivit tradiției locale, pe Valea Nagy-Ág (Ramura Mare), care se varsă în pâraul Vicea, la vest de biserica actuală.

Lit.: **Petri, Szilágy III**, 12.

-Biserica de piatră, orientată est-vest, a fost construită de Ioan Drágffy, stema drăgoșștilor fiind reprezentată pe unul dintre contraforturi. Este o biserică-sală cu altar pentagonal (lung. altarului 8,70 m, lăț. altarului 6,10 m, lung. navei 12,60 m, lăț. navei 8,25 m, înălț. 5 m), ambele încăperi fiind tăvănite. V. Vătășianu apreciază că o asemenea particularitate e probabil inițială și atestă o înrăurire crescândă a Renașterii. Tot el remarcă faptul că ferestrele ar fi în arc frânt, dar arcul de triumf este semicircular și la fel este arhivolta portalului de vest. Istoricul de artă consideră că acesta din urmă ilustrează faza de trecere spre portalurile semicirculare, profilate și ele încă în gotic, dar lipsite complet de orice marcă a bazei.

Strana este simplă cu o profilare încă gotică. A fost pictată în exterior, urmele frescei fiind vizibile, la cumpăna dintre secolele XIX și XX, pe latura nord-estică a altarului: o lea de uriașă cu corola roșu-albastră și două frunze verzi. Întemeierea bisericii a avut loc probabil în preajma bătăliei de la Mohács (1526).

În anul 1926, cu ocazia refacerii pardoselii, a fost descoperită, în zona altarului, cripta. În prezent, aceasta nu este accesibilă.

Turnul de piatră, adosat la latura nordică a altarului, a fost construit în anul 1958, fără a se fi avut în vedere caracterul de monument istoric al clădirii.

Între anii 1963 și 1983 au fost efectuate mai multe lucrări de reparații și modificări la biserică, o nouă reparație la exteriorul clădirii fiind executată în 1996.

În anul 2005 a fost înlocuită învelitoarea și a fost consolidată structura șarpantei (proiect S. C. Studioring S. R. L. – Baia Mare, arhitect Rita Jakab).

Lit.: **Petri, Szilágy I**, 615; **Vătășianu, Arta feudală**, 543 sq., 858, fig. 498; Entz, *Építészet*, 196 sq., 228; *Szamosardó*, Nagybánya, 1997, 3 sqq.

-Un tezaur monetar din secolul XVII, format din 414 piese de argint, a fost descoperit, în noiembrie 1959, în curtea casei nr. 159, cu ocazia săpării unui beci, la adâncimea de 0,50 m. Monedele erau depuse într-un vas de lut acoperit cu o piatră. Vasul a fost spart la descoperire și nu s-au recuperat fragmente din el. În tezaur sunt prezente monede emise în *Polonia*: 364 piese (247 piese de 6

groși, 9 de 3 groși, 108 de 1,5 groși) de Sigismund III (1587-1632), Ioan Cazimir (1648-1668), la *Elbing*: cinci piese de 1,5 groși de Gustav Adolf (1611-1632), la *Riga* trei piese de 1,5 groși de Gustav Adolf și Christina (1634-1654), în *Prusia* 8 piese de 1,5 groși de Georg Wilhelm (1619-1640), în *Silezia* 13 piese de 3 creițari de Leopold I (1657-1705), în *Tirol* 11 piese de 3 creițari de Ferdinand Carol (1632-1662), Sigismund Francisc (1662-1665) și Leopold I, în *Austria de Jos* șase piese (una de 6 creițari, 5 de 3 creițari) de Leopold I, în *Steiermark* două piese de 3 creițari de Ferdinand III (1637-1657) și Leopold I, în *Moravia* o piesă de 3 creițari de Ferdinand II (1619-1637) și în *Ungaria* o piesă de 3 groși din 1623. Cele mai timpurii monede din tezaur sunt piesele de 1,5 groși poloneze din 1620 emise de Sigismund III, iar cea mai recentă monedă datează din 1674, o piesă de 6 creițari emisă de Leopold I în Austria de Jos. Tezaurul se află în colecția MJM.

Lit.: **Chirilă, Socolan, Tezaure**, 44 sqq., pl. 7; Pap, *Aspecte*, 75, Tabel II, 56; Pap, *Repertoriu*, 29.

-În apropiere de biserica de lemn „*Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril*” se află o cruce de mormânt cu brațele circumscrise, foarte asemănătoare celor din Ariniș (vezi mai sus Ariniș).

Lit.: **Iștván, Cruci**, 16, fig. pe p. 17.

LXVIIb CHELINȚA

LXVIc MÂNĂU

-Un tezaur monetar de foarte mari dimensiuni, de peste 23.000 de piese, din secolele XV, XVI și XVII, a fost descoperit înainte de 1875. Monedele au fost emise în *Ungaria, Polonia, Lituania, Danzig, Elbląg, Riga, Prusia, Brandenburg, Schweidnitz, Silezia, Teschen, Augsburg, Nürnberg, Schaffhausen, Nördlingen, Lübeck, Goslar*. Valorile nominale sunt o piesă de 6 groși (Polonia), 21 piese de 4 groși (Polonia), 433 piese de 3 groși (350 Polonia, 83 Lituania), 4.117 piese de 1 groș (271 Polonia, 2.611 Prusia, 172 Elbląg, 326 Danzig, 116 Lituania, 161 Riga, 124 Brandenburg, 128 Schweidnitz, 195 Silezia, 6 Teschen, 1 Augsburg, 1 Nürnberg, 1 Schaffhausen, 2 Nördlingen, 1 Lübeck, 2 Goslar), 558 piese de ½ groși (Polonia), 17.972 dinari (17.371 Ungaria, 601 ?). Tezaurul a fost achiziționat de MNMB.

Lit.: **Pap, Repertoriu**, 104.

-Un tezaur monetar din secolul XVI a fost descoperit înainte de 1882. A fost salvate 92 de monede din *Ungaria, Polonia, Schweidnitz, Prusia, Liegnitz, Danzig, Riga*: trei piese de 6 groși (Polonia), o piesă de 4 groși (Polonia), 24 piese de 3 groși (14 Polonia, 3 Lituania, 7 Riga), 27 piese de 1 groș (4 Polonia, 4 Danzig, 1 Riga, 16 Prusia, 2 Liegnitz), 3 piese de ½ groși (2 Polonia, 1 Schweidnitz), 34 denari (Ungaria). Tezaurul se află în colecția Cabinetului numismatic al MNMB (nr. inv. 100/1882).

Lit.: **Pap, Repertoriu**, 104.

-Într-o colecție particulară din Baia Mare se aflau mai multe piese dintr-un tezaur de monede de argint din secolul XVII, descoperit în localitate în 1956 sau 1957. Monedele au fost emise în Polonia și în Austria. Piesele poloneze

proveneau de la Sigismund III (1587–1632), o piesă de 6 groși din 1625, și de la Ioan Cazimir (1648–1668), două piese de câte 6 groși din 1661, trei piese de câte 6 groși din 1662, o piesă de 6 groși și una de 18 groși (obol) din 1663, trei piese de câte 6 groși din 1664, două piese de câte 6 groși din 1665, o piesă de 6 groși din 1666, trei piese de câte 6 groși din 1667, patru piese de câte 18 groși (obol) din 1668, iar cele austriece de la Leopold I (1657–1705), o piesă de 15 creițari din 1662, o piesă de 6 creițari din 1665, o piesă de 6 creițari din 1674, o piesă de 15 creițari din 1677 (fals contemporan), două piese de câte 15 creițari din 1678, o piesă de 6 creițari din 1681, ultima bătută la Baia Mare.

Lit.: **Sasi B. Nagy**, *Egy aprópénzlelet Máramarosban*, Az Érem 60, 2004/1, 39-40.

-La 1759 este menționat Szaklód ca parte a localității, unde au fost colonizate mai multe familii pentru a îngriji moara.

Lit.: **Petri, Szilágy IV**, 381; Suciu, *Dicționar II*, 406.

-Potrivit tradiției locale, în locul numit *Iskola* s-au descoperit în anii '40 ai secolului XIX multe potcoave, întrucât aici s-ar fi aflat un teren de antrenament al cavaleriei.

Lit.: **Petri, Szilágy IV**, 108.

LXVI d SOMEȘ-UILEAC

-La aproximativ 1,5 km sud-vest de localitate și la 1 km de locul în care se varsă pârâul Bicirig (sau Giurgeni) în râul Sălaj, la limita cu satul Ulciug, în apropiere de dealul Bodava, pe o pantă de deal cu înclinație vestică, în dreapta Văii Bicirigului, în punctul *Bicirig*, se află o întinsă așezare din epoca bronzului, descoperită cu prilejul unei cercetări de suprafață întreprinse de Tr. Oros, D. Pop și Tr. Rus în primăvara anului 2000. Au fost găsite atunci numeroase fragmente ceramice Suciu de Sus decorate cu striuri și cu motive excizate-incizate, precum și câteva fragmente ceramice Wietenberg. Cu ocazia unei noi periegeze, efectuate împreună cu D. Pop și M. Rotea, în ziua de 9 mai 2000, am constatat că așezarea se extinde pe o pantă relativ lină de deal cu înclinație sud-vestică, în apropierea mai multor văi.

Lit.: **Pop D, Someș-Uileac**, 83 sqq., fig. 1-8; Kacsó, *Noi descoperiri*, 107, 140, Anexa 1, nr. 154; Pop D., *Considerații*, 78, nr. 155; Kacsó, *Noi date*, 82; Kacsó, „*Importuri*”, 52.

-La hotarul dintre localitățile Someș-Uileac, Băsești și Ulciug, în dreapta râului Sălaj, în apropiere de locul de confluență cu Valea Băseștiului, se află un deal relativ înalt cu panta vestică foarte abruptă, Lăpastru, cu un platou de culme, numit *Bodava*. S-a presupus că pe acest loc a fost amenajată o fortificație dacică. Cercetările de teren efectuate aici în primăvara anului 2000, de către D. Pop și Tr. Rus, apoi de C. Kacsó, D. Pop și M. Rotea, nu au confirmat această ipoteză, pe culmea dealului fiind descoperite doar răzlețe fragmente ceramice atipice, dintre care unul, lucrat la roată, ar putea fi, potrivit aprecierii lui I. Stanciu, de epocă romană. Tot aici au apărut și câteva bucăți de chirpici.

Lit.: Ipoteze cu privire la existența unei cetăți dacice: Dumitru Pop, *Bodava*, Astra Maramureșeană 1/2001, 49; T. Corneanu, *Bodava – o posibilă*

cetate geto-dacică, Astra Maramureșeană 1/2001, 50–51; date cu privire la cercetările de teren Pop D, *Someș-Uileac*, nota 2.

-În anul 1902, MNMB a achiziționat un colier de aur, diam. 18,2/15 cm, greut. 260 g (fig. 317) găsit în localitate. Piesa este confecționată dintr-o bară netedă cu secțiunea circulară, unul dintre capete fiind îndoit într-un inel, celălalt într-un cârlig. În apropiere de cele două capete, colierul prezintă îngroșări, care sunt înconjurate pe diametrul maxim, precum și pe margini cu inele înguste crestate. Deși cu ocazia primei publicări a piesei se precizează fără dubii localitatea sa de descoperire, în câteva din menționările ulterioare (I. Nestor, K. Horedt, R. Harhoiu) aceasta apare ca fiind Uileacul Șimleului. M. Roska indică corect proveniența, la fel ca și I. Stanciu, care presupune că piesa poate proveni dintr-un mormânt jefuit. I. Nestor încadrează colierul în epoca scitică, iar M. Roska îi atribuie o origine grecească. Datarea cea mai probabilă este însă, potrivit aprecierii lui I. Stanciu, prima jumătate a secolului V e.n.

Lit.: **Hampel**, *ArchÉrt* 22, 1902, 432 sq., fig. de la p. 432; Nestor, *Der Stand*, nota 578a; Roska, *Repertórium*, 254, nr. 27; Horedt, *Dacia* 11–12, 1945–1947, 13, nota 5; Harhoiu, *Völkerwanderungszeit I*, 200; **Stanciu**, *Cercetarea*, 479, nota 4; Harhoiu, *Völkerwanderungszeit II*, 64, 153, 193, nr. 92, pl. 84, 2; Stanciu, *Gepizi, avari, slavi*, nota 5; Stanciu, *Gepiden, Frühawaren- und Slawen*, nota 34.

LXVIe TOHAT

-Între Tohat și Cheud s-a aflat satul Papfalwa, menționat prima dată la 1549. A dispărut după 1682.

Lit.: **Petri**, *Szilágy IV*, 208; **Suciu**, *Dicționar II*, 383.

LXVI f ȚICĂU

LXVI g ULMENI

-Trei monede romane, aflate, se pare, într-un vas de lut, au fost descoperite cu prilejul unor lucrări edilitare. Două dintre monede, una emisă în timpul lui Antoninus Pius și cealaltă în timpul lui Commodus, au ajuns la MJM (nr. inv. tezaur 171, 172).

Lit.: **Stanciu**, *Descoperiri*, 181, nr. 32 (informație Georgeta M. Iuga); Poenaru Bordea, Mitrea, *Découvertes XXXVI*, 315, nr. 66; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 83, nr. 141; Iuga, *Teceu*, 232.

-În toamna anului 1996, cu prilejul săpării unei fântâni pe strada *Unirii*, nr 8, la casa lui Ioan Trif, au fost dezvelite resturile unei vechi fântâni, cu pereții din bârne de stejar. În stratul nămolos aflat în fundul fântânii au fost găsite trei câni de mari dimensiuni, toate cu partea superioară ruptă, ce aparțin categoriei de ceramică fină, de culoare neagră, foarte bine arsă. Viorica Ursu și Tr. Ursu au propus ca datare a obiectivului secolele XVII-XVIII.

Lit.: **Viorica Ursu**, **Tr. Ursu**, *La Ulmeni, săpînd o fințînă*, în „*Graiul Maramureșului*”, an VIII, nr. 1.000, 28–29 septembrie 1996; **Kacsó**, *Mărturii*, 209, pl. 104, 3.

LXVII h VICEA

LXVII VADU IZEI, comună

LXVIIa VADU IZEI

-La marginea nordică a localității, pe versantul vest - sud-vestic al dealului *Făget*, în punctul *Podină*, se află o așezare paleolitică. Ea este plasată de fapt pe o terasă din apropierea Izei, cu o altitudine relativă de cca 60 m și una absolută de 320 m (pe muchie), compartimentată în două segmente de izvorul Lazul Baciului. Aici au fost descoperite, pe o lungime de cca 300 m și o lățime de aproximativ 150 m, în zona puternic erodată, mai multe piese litice: racloar de silex maroniu lucios, racloar din gresie silicioasă, așchie de tip Levallois, cuțit din rocă grezoasă maroniu-brună, lamă din gresie silicioasă, așchii și spărturi. Locuirea a fost atribuită musterianului târziu sau aurignacianului timpuriu.

Tot aici au fost găsite și fragmente ceramice, care au fost atribuite epocii bronzului, precum și o mărgea de sticlă, considerată de T. Ivanciuc ca fiind „*posibil prefeudală*”.

Lit.: **Păunescu, Ivanciuc, *Descoperiri***, 207, fig. 2, 6; Kacsó, *Preistoria*, 55; Păunescu, *PalMez*, 473; **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 282, nr. 29; Ivanciuc T., *SighMar*, 64²⁴⁸.

-Pe terasa înaltă din stânga Marei, la o altitudine relativă de cca 80 m față de râu, în apropiere de ieșirea dinspre sud din localitate, în locul numit *Pticuiu*, au fost descoperite urme de locuire, apreciate ca fiind răspândite pe aproximativ trei hectare. Au fost recoltate de aici cca 200 de piese de piatră, puține fragmente ceramice atipice, bucăți de lut ars, oase și un molar, posibil uman. Descoperirile sunt atribuite de descoperitor, T. Ivanciuc, paleoliticului superior (cultura gravetiană) și Bronzului timpuriu sau mijlociu. Tot aici a fost găsită o daltă șlefuită (lung. 5,5 cm) din gresie verzuie, ce aparține, eventual, epocii neolitice.

Lit.: **Ivanciuc T., *Descoperiri***, 282 sq., nr. 30.

-La aproximativ 5-6 km sud-vest de localitate, în cariera de piatră de pe coasta dealului *Brânduș*, în punctul *La Căitar*, la adâncimea de 0,50 m, printre blocuri de andezit, a fost descoperit, în vara anului 1968, un depozit de bronzuri, format exclusiv din brățări: **1-6**. Brățări deschise, secțiunea rotundă, ornamentate cu creștături, diam. 7,9 cm, 7,9 cm, 7,7 cm, 7,7 cm, 7,8 cm, 7,9 cm, greutate 99,8 g, 107,5 g, 81,9 g, 76,5 g, 64,7 g, 59,8 g. **7**. Brățară asemănătoare, ornamentată cu grupuri de creștături adânci, dispuse pe părți rectangulare, hașurate în formă de grătar, diam. 7,5, greutate 79,5 g. **8-10**. Brățări asemănătoare, ornamentate cu grupuri de creștături ce alternează cu grupuri de triunghiuri hașurate, alăturate, dispuse orizontal și alternativ, diam. 7,7 cm, 7,9 cm, 7,7 cm, greutate 60,5 g, 63,7 g, 54,5 g. **11**. Brățară asemănătoare, ornamentată cu grupuri de incizii verticale ce alternează cu grupuri de triunghiuri hașurate, alăturate, cu

²⁴⁸ Autorul afirmă că punctul de descoperire se află pe teritoriul localității Lazul Baciului din apropiere de Sighetu Marmației. Potrivit aceluiași autor, de pe raza menționatei localități provin și depozitul de bronzuri format din 12 brățări, precum și tezaurul monetar din secolele XV-XVII, ambele localizate la Vadu Izei (vezi mai jos).

vârfurile marcate de puncte, diam. 7,6 cm, greutate 75,8 g. **12.** Brătară închisă, secțiunea rotundă, ornamentată asemănător cu nr. 11, diam. 8,2 cm, greutate 96,3 g. Cea mai mare parte dintre piese a fost recuperată de la descoperitori de către F. Nistor. O piesă a fost donată, prin intermediul lui V. Apan, muzeului din Baia Mare. La MMSM (nr. inv. 4.759-4.769) și MJM (nr. inv. 271). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Nistor, Vulpe, SCIV** 21, 1970, 623 sqq.; Dumitrescu, *Arta*, 383, fig. 421, 1-3; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 84; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 72, pl. 70,3-12 și pl. 71, 1-2; Blajer, *Tarnobrzeg*, 124, harta 2; Kacsó, *Fémművesség*, fig. 6a-b; Kacsó, *Comori I*, 33, fig. de la pagina 14-15; Comșa și alții, *Brătară*, în *Enciclopedia I*, 209; Kacsó, *Depozit*, 18, pl. 7; Kacsó, *CrVișeului*, 249; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 47-49, 65, 70, 91, 94, 190, pl. 32, 302. 303, pl. 33, 319, pl. 35, 336. 337, pl. 51, 577, pl. 56, 651, pl. 77, 971, pl. 78, 972, pl. 80, 1000. 1001, pl. 165, 2414; Kacsó, *Precizări*, 64; Kacsó, *Comori II*, 10; Kacsó, *ExploatareSare*, 101 sq.; Kacsó, *ColFloth*, 97; Ivanciuc T., *SighMar*, 65; Bratu, *Depuneri*, 365, nr. 1.249.

-La confluența Izei cu Mara se afla satul Tursad (Thurzad), menționat la 1411. A dispărut sau s-a contopit cu Vadu Izei.

Lit.: **Popa, Maramureș**, 107.

-Un tezaur monetar din secolele XV–XVII a fost descoperit, în februarie 1966, în cariera de piatră de pe dealul *Brânduș*. Cele 739 de monede de argint erau depozitate într-o cană masivă de cositor. Cana cu capac (înălț. 27,5 cm, diam soclului 11,5 cm, diam. gurii 8,5 cm) are corpul decorat cu cinci brăuri formate din benzi incizate și în relief. Toarta prezintă, în dreptul șarnierei, inițialele MM, deasupra cărora se află câte o linie curbată. Placheta de pe fundul vasului înfățișează un vas cu o lalea foarte stilizată, ceea ce ar putea indica confecționarea lui într-un atelier din Sibiu. Pe capac sunt incizate literele FT (sau E?) stilizate, eventual inițialele proprietarului căinii. Ultima literă este avariata de lovitură de târnăcop care a scos la iveală tezaurul. Monedele au fost emise în *Transilvania*: de S. Báthory (1581-1602) - o piesă de 3 groși, Șt. Bocskay (1604-1606) - 12 piese de 3 groși, G. Báthory (1608-1613) - opt piese de 3 groși, 28 de piese de un groș, *Polonia*: Ioan Albert (1492-1501) - 6 piese de ½ groș, Alexandru (1501-1505) - 8 piese de ½ groș, Sigismund I (1506-1548) - 7 piese de ½ groș, 32 piese de 1 groș, Șt. Báthori (1576-1586) - 7 piese de 3 groși, Sigismund III (1587-1632), 166 piese de 3 groși, 1 piesă de 6 groși, 7 piese de 1 groș, *Lituania*: Șt Báthori - 22 piese de 3 groși, Sigismund III (1587-1632) - 7 piese de 3 groși, la *Danzig*: Sigismund I - 9 piese de 1 groș, Șt. Báthori - 2 piese de 1 groș, *Elbing*: Sigismund I - 2 piese de un groș, *Riga*: Șt. Báthori - 14 piese de 3 groși, Sigismund III - 59 piese de 3 groși, *Schweidnitz (Swidnica)*: Ludovic II (1516-1526) - 5 piese de ½ groș, în *Prusia*: Albrecht (1525-1568) - 38 piese de 1 groș, în principatele *Liegnitz-Brieg*: Friedrich II (1495-1547) - 3 piese de 1 groș și *Cieszyn (Teschen)*: Adam Wenzel (1594-1617) - 2 piese de 3 crețari, în *Curlanda*: Friedrich Kettler - 1 piesă de 3 groși, în *Brandenburg-Küstrin*: Johann (1535-1571) - 2 piese de 1 groș, la *Lübeck*: 1

taler, în *Ungaria*: Vladislav II (1490-1516) – 1 denar, Ludovic II – 2 denari, Ferdinand (1526-1564) – 91 denari, Maximilian II (1564-1576) – 63 denari, Rudolf II (1576-1608) – 128 denari, 1 taler, Matei II (1608-1619) – 3 denari și *Boemia*: Maximilian II - 1 heller. Cele mai recente piese din tezaur sunt cei 24 de groși transilvani și groșul polonez, toate din 1611. Tezaurul a fost în colecția MJM; nu avem date cu privire la locul lui actual de păstrare.

Lit.: **Chirilă, Socolan, Tezaure**, 21 sqq., pl. 1, 2 a, 4-6; Pap, *Aspecte*, 75, Tabel I, 24; Pap, *Repertoriu*, 180; Ivanciuc T., *SighMar*, 67.

-Pe teritoriul localității sunt consemnate punctele de hotar *Ciuroi*, *Coliba*, *Dealul Cetății*, *Falu Dâmb*, *În Poduri*, *La Temeteu*, *Obreja*, *Obreja Scobaiului*, *Pe Obreă*, *Podușul Popii*, *Soliște*, *Solnița*, *Zăpodii*. Nu ar fi exclus ca în aceste puncte să fie prezente și obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

LXVIIb VALEA STEJARULUI

-Punctele de hotar care ar putea să fie interesante și din punct de vedere arheologic: *Ciuroieș*, *Ciuroiul din Măgura*, *Colibi*, *La Cetate*, *La Cetățea*, *La Slatina*, *La Temeteu*, *Măgura*, *Pe Măgură*, *Pe Săliște*, *Soliște*, *Zăpodii*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimică**, passim.

LXVIII. VALEA CHIOARULUI, comună

LXVIIIa CURTUIUȘU MARE

-J. Hennig menționează un cimitir din secolele V-VII e.n. pe teritoriul localității, sursa de informare citată fiind un studiu al lui I. Bóna, publicat în ArchÉrt 88, 1961, 192 sqq. În acest studiu sunt discutate însă descoperirile ce provin de la Curtuișeni, jud. Bihor (vezi p. 200, nota 65, fig. 9).

Lit.: J. Hennig, *Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter*, Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 42, Berlin, 1987, 121, nr. 113 („Curtuiusu, com. Velea Chioarului, jud. Maramures“).

LXVIIIb DURUȘA

LXVIIIc FERICEA

LXVIIId MESTEACĂN

-Un turn roman de pază și semnalizare a fost cercetat, în secolul XIX, de către K. Torma. Cercetările ulterioare nu au mai putut stabili cu exactitate locul în care era amplasat acest turn, săpăturile efectuate de I. Ferenczi în punctele *Dealul Mesteacănului/ Săcăturii și Știubei*, în două presupuse „ruine inelare”, neaducând la lumină urme arheologice. Ferenczi a presupus că turnul trebuia să fi fost plasat „pe cumpăna apelor formată de podișul calcaros de legătură dintre Măgura Vimei și Prisnelul, adică dintre valea Someșului pe de o parte, și bazinul hidrografic al Bârsăului, care curge pe la Șomcuta Mare... pe de altă parte. Turnul de la Mesteacăn este situat deci la nord de Someș”. Aici a fost descoperit și un topor (de piatră ?), eventual preistoric.

Lit.: Kádár, *SzolnDobMon IV*, 474; **Ferenczi, StComSatu Mare** 1, 1969, 101; Ferenczi, *Limes*, 259 sq., fig. 6; Ferenczi, *ActaArchHung* 41, 1989, 300, fig. 1; Stanciu, *Descoperiri*, 176, nr. 16A; Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, 109, nr. 8 („Mesteacăn, com. Almașu, j. Sălaj”); **Stanciu, Prezența romană ?**, nota 4; Stanciu, *Contribuții*, 153, nr. 20B.

-În punctele învecinate *La Parhon* și *Valea Caselor*, aflate într-un bazinet din sectorul sudic al Podișului Purcăreț-Boiu Mare-Jugăstreni, pe direcția unei căi naturale de acces dinspre valea Someșului spre Depresiunea Baia Mare, în dreapta Someșului, foarte aproape de șoseau Baia Mare-Dej (DN1c), au fost descoperite, cu prilejul unor cercetări de suprafață din primăvara anului 1976, pe care le-am efectuat împreună cu R. Harhoiu, Georgeta M. Iuga, B. Mihoc și Vl. Zirra, numeroase fragmente ceramice, în special medievale timpurii. Săpăturile sistematice din anii 1978 și 1979 în punctul *La Parhon*, conduse de Georgeta M. Iuga, au dus la dezvelirea unor vestigii din mai multe epoci. Cele mai vechi datează din epoca bronzului. Fragmentele ceramice aparținând acestei epoci, printre care și partea superioară a unui vas mare de provizii, prevăzut cu striuri, se aflau amestecate printre blocuri de calcar. Natura acestora nu a putut fi stabilită cu certitudine, sub ele s-a găsit însă o groapă de formă ovală, în care erau fragmente ceramice foarte mărunte, de apartenență incertă. Din nivelul de secolul III-IV e.n. provine ceramică cenușie fină, lucrată la roată, inclusiv un vas ornamentat prin stampilare. S-ar putea ca tot acestui nivel să- i fi aparținut și o locuință de

suprafață, de formă aproximativ dreptunghiulară, care avea pe latura sa estică o vatră, din care s-au păstrat un strat de cărbune și pietre de râu. În umplutura locuinței era prezentă și o monedă din secolul IV e.n., emisă foarte probabil de Constantinus II (Constantius II ?), dar și alte piese, printre care ceramică, inclusiv șampilată, câteva obiecte de fier, o fusaiolă, o cute, resturi osteologice. O parte a acestora este sigur de dată mai recentă și aparține nivelului de locuire din secolele VII–IX e.n. Ceramica acestui nivel este lucrată cu mâna, îndeosebi tăvițele și țesturile, sau la roată, aceasta fiind decorată cu fascicule orizontale de linii drepte sau în val.

Acest nivel a fost identificat și în punctul învecinat *Valea Caselor*, unde Georgeta M. Iuga a întreprins săpături în anul 1979. La campania din acel an a participat și Gh. Lazin. Și în acest punct au fost găsite vestigii din epoca bronzului. În afară de o cantitate apreciabilă de ceramică, atât din categoria fină, ornamentată cu motive excizate-incizate sau canelate, cât și din cea grosolană, striată, prezentă într-un strat gros de 0,15–0,30 m, au apărut trei fragmente de statuete antropomorfe. Toate provin dintr-o așezare din faza a doua a culturii Suciul de Sus. Pare destul de probabil că descoperirile din epoca bronzului, dar și cele din secolele VII–IX e.n., ieșite la iveală în punctele învecinate *La Parhon* și *Valea Caselor*, să fi aparținut câte unei singure așezări mai extinse, eventual cu locuințele răsfricate. În legătură cu locuirile târzii din aceste puncte au fost presupuse și preocupări legate de exploatarea și prelucrarea fierului. Materialul se află în colecția MJM (nr. inv. 14.790–14.798).

Lit.: **Iuga, Materiale** 13, 1979, 311 sqq.; **Iuga, Materiale** 14, 1980, 236 sqq.; Kacsó, *ActaMusNap* 17, 1980, 423; **Iuga, Cercetări**, 150 sqq., fig. 11; Dumitrașcu, *Civilizația dacică*, 63; **Kacsó, Beiträge**, 59, nr. 18, fig. 8, 7–19 și fig. 9, 1–11; Stanciu, *Descoperiri*, 176, nr. 16B; Stanciu, *Lăpușel*, nota 12, 309; Stanciu, *Contribuții*, 153, nr. 20A; Matei, Stanciu, *Vestigii*, 67, nr. 90; Cosma, *Contribuții*, 71; Stanciu, *Cercetarea*, 483; Cosma, Gudea, *Habitat u. Gesellschaft II*, 11, nr. 47 (85, 86); Cosma, *Keramik*, 340, nr. 47 (92, 93); Cosma, *Secolele VIII-X*, 199 sq., nr. 114, 115; Vasiliev, *Locbronz*, 39; Stanciu, Bader, *Turulung-Vii*, 138, nr. 8; Romsauer, *Pyraunoi*, 128; Kacsó, *Noi descoperiri*, 126, 138, Anexa 1, nr. 102; Pop D., *Someș-Uileac*, 90 sq.; Popa C. I., Simina, *Lancrăm*, 86; Kacsó, *Suciul*, 335; Kacsó, *Mărturii*, 69 sq., pl. 48, 1. 4; Kacsó, *Comori II*, 5; Pop D., *Considerații*, 76, nr. 100; Kacsó, *Noi date*, 83; Stanciu, *Etfinală*, 148 sqq.; Котигорошко, *Верхне Потусся*, 209 sqq.; Vizauer, *Așezări*, 237, nr. 96-97; Gindele, *Barbaricum*, 105.

-Resturile unor cuptoare de redus minereuri de fier, ale căror apartenență cronologică nu a fost încă precizată, au fost identificate la aproximativ 400–500 m vest de punctul *Dealul Mesteacănului/ Secăturii*.

Lit.: **Ferenczi, Limes**, nota 21.

-În anul 1723 este consemnat punctul de hotar *Restoc*. Potrivit tradiției, menționate în monografia comitatului Szolnok-Doboka, precum și de M. Roska, aici se afla vatra unui vechi sat.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon V**, 261; Roska, *Repertórium*, 127, nr. 181.

-Între localitățile Mesteacăn și Perii Vadului se află *Peștera din Ciungi* sau *Peștera din Valea Caselor* (cod 4001/3). Denivelarea peșterii este de 22,3 m (-10,8, +11,5). Intrarea în peșteră este situată într-o dolină (cota +345 m). Coborând câțiva metri, se ajunge la un fir de apă. În interior, în aval sau în amonte de intrare, se află galerii și ramificații mai mult sau mai puțin accesibile, care ajung până la lățimea de 5-10 m și înălțimea de 1,8-2,4 m, precum și o sală de 9/15 m și una de 10/17 m. Pe laturi se găsesc blocuri de stâncă înalte de 1-2 m, care, potrivit tradiției locale, au servit drept adăpost localnicilor în vremea invaziilor tătare. Peștera a fost cercetată de Georgeta M. Iuga, care nu a depistat decât urme relativ recente. Ceramică de la sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX a fost găsită în peșteră și de M. Tudoran, care a predat-o muzeului din Baia Mare.

Reluarea cercetărilor de aici ar fi necesară, mai ales că peștera, cea mai lungă din perimetrul localității, se află în imediata apropiere a siturilor arheologice de la *Valea Caselor* și *La Parhon*. Ea putea oferi la nevoie un adăpost sigur celor ce au locuit în așezările din aceste puncte.

Alte peșteri din zonă: *Peștera din Unghiuri* (*Peștera de la Fântâna Tomii*) (4001/4), situată la nord-est de localitate, 96 m lungime, -15 m denivelare, *Peștera din Pancu* (4001/5), 30,5 m lungime, +0,8 m denivelare, *Peștera din Dealul Marginea* (4001/33), la cca 1 km nord-vest de sat și 300 m sud de dealul *Marginea*, 454 m lungime, -23 m denivelare, *Peștera Picăturilor* (4001/42), în apropiere de fostele Grajduri CAP, la sud de sat, 74 m lungime, -8 m denivelare, *Peștera Pe Poiană* (4001/43), la cca 1,5 km sud de sat, 35 m lungime, -5 m denivelare, *Peștera cu apă* (4001/44), la sud de localitate, 13,5 m lungime, +1,5 m denivelare, *Peștera Unghiuri amonte* (4001/45), 25 m lungime, +2 m denivelare, *Peștera Vulpiei de sub Poiană* (4001/69), situată la sud-est de *Peștera Mică de pe Poiană*, 105 m lungime (parte activă 89,5 m), -7 m denivelare, *Peștera cu mușchi* (4001/70), la sud-est de capătul sudic al satului, 6 m lungime, -0,5 m denivelare, *Peștera zidită* (4001/71), la 150 m nord-est de la intrarea în *Peștera din Unghiuri*, o săliță de 3/5 m, înălțimea 0,8-1 m și o galerie activă îngustă și joasă, *Peștera din Zănoaga Pietricelii* (4001/73), *Peștera din Valaua din Dealul Măgurici* (4001/79), *Peștera cu argilă* (4001/80).

Peșterile sunt menționate și în documente din anii 1770 și 1864.

Lit.: **E. A. Bielz**, JSKV 5, 1885, 34 sq.; Kádár, *SzolnDobMon V*, 261; Roska, *Repertórium*, 127, nr. 181; Goran, *Catalog*, 278; **Giurgiu și alții**, *Descoperiri*, 16, 48; **D. Istvan, A. Zachan**, *BulSpeologie*, 8, 1983, 98 sqq.; **Istvan și alții**, *Bazin 4001*, 1992, 50 sqq.

LXVIIIe VALEA CHIOARULUI

-Două așchii de silex și un fragment ceramic preistoric se aflau, din 1885, la MNMB.

Lit.: **Roska**, *Repertórium*, 141, nr. 292; Maxim, *Neo-eneolitic*, 191, nr. 1085; Bobîna, *Cercetări*, 15, nr. 46.

-Depozit de bronzuri apărut, în condiții de descoperire necunoscute, în secolul XIX, sigur înainte de 1879, când apare prima sa menționare în literatură.

Descoperirea este cunoscută în majoritatea mențiunilor din literatură ca provenită de la Gaura, vechea denumire a localității. Primele date cu privire la compoziția depozitului au fost publicate de J. Hampel, care preciza că cinci dintre piesele descoperite le-a obținut Dávid Egger de la o persoană de rang nobiliar din Transilvania, iar un topor a ajuns, prin intermediul lui Henrik Finály, la muzeul din Cluj.

Potrivit descrierii făcute de J. Hampel în repertoriul publicat în 1880, depozitul era format din șase piese, trei apărătoare de braț și trei topoare: **1.** apărător de braț cu două spirale la capete de dimensiuni diferite, din bară cu secțiunea rotundă (diam. 0, 8 cm), spirala mare (diam. 10,8 cm) cu șapte spire, cea mică (diam. 3 cm) cu patru; sunt menționate ca analogii piesele de la Obuda, Pusztaszentkirály, precum și alte două de proveniență incertă, **2.** apărător de braț asemănător, spirala mare (diam. 9,4 cm) cu șapte spire din bară cu secțiunea rectangulară (diam. 0,9 cm), spirala mică (diam. 2,2 cm) cu trei, **3.** fragment de apărător de braț, s-a păstrat doar o parte, și anume cinci spire din bară cu secțiunea rectangulară (diam. 1 cm) din spirala mare (diam. 8,2 cm), **4.** topor cu disc, bogat ornamentat, pe disc un buton; ca analogie este menționat un topor, despre care se afirmă că provenea din Ungaria, donat de F. Rómer în 1867 muzeului din Saint Germain, **5.** topor cu disc prevăzut cu un scurt tub de înmănușare și buton pe disc, bogat ornamentat (lung. 20,3 cm), despre care se afirmă că, prin formă și ornamentație, era apropiat toporului de la Pusztaszentkirály, din aceeași categorie de piese făcând parte și un topor de la Alsónémedi, precum și alte trei exemplare cu loc de descoperire neprecizat, aflate la Muzeul Național Ungar, **6.** topor cu disc de aceeași formă cu nr. 4, având și un ornament apropiat, totuși mai bogat, cu patina parțial corodată în partea de sus a lamei, precum și pe marginea discului, decorul fiind ușor afectat. Hampel a ilustrat în desen două dintre piesele descrise, și anume piesele nr. 4 și 6. Primele cinci piese s-au aflat în colecția Egger, a șasea în colecția Muzeului din Cluj.

Datele comunicate și ilustrațiile prezentate în 1880 au fost reluate, fără modificări, de către J. Hampel și în lucrările publicate de el ulterior.

Informații diferite despre descoperirile de la Gaura sunt cuprinse în catalogul pregătit în vederea licitației organizate la Londra de firma Sotheby, Wilkinson & Hodge la sfârșitul lunii iunie 1891 pentru vânzarea colecției Dr. S. Egger din Viena. Aici sunt descrise următoarele piese: 1. topor de bronz asemănător unui „Palstave” cu gaura de înmănușare la un capăt (lung. 16 cm), 2. topor de bronz cu capul circular ori cu disc la capăt (lung. 16 cm), 3. topor de bronz asemănător celui precedent, decorat (lung. 23 cm), 4. topor de bronz asemănător celor precedente, cu tub de înmănușare, decorat (lung. 24 cm), 5-6. o pereche de apărătoare de braț, decorate.

O scurtă relatare despre descoperirea de la Gaura apare în repertoriul lui G. Téglás, aici fiind menționate cele două piese deja ilustrate de J. Hampel. Aceleași date sunt inserate și în lucrarea lui A. Száraz despre colecția Egger. Se spune aici că depozitul conținea două topoare bogat decorate, prezentate deja în

literatură, și că o parte a descoperirii a fost salvată de muzeul din Cluj. Numeroși alți autori de la sfârșitul secolului XIX și din prima jumătate a secolului XX amintesc această descoperire, fără a prezenta alte informații cu privire la conținutul său decât cele comunicate de către Hampel.

Aceste informații sunt reluate și în lucrarea din 1966 a lui D. Popescu și M. Rusu, fiind din nou ilustrate doar cele două topoare publicate în 1880 (fig. 318).

O nouă descriere a depozitului este realizată de Amalia Mozsolics în 1967, având ca bază în principal datele oferite de Hampel și de Catalogul Egger. Autoarea atrage atenția asupra faptului că, deși Hampel descrie doar două topoare de la Gaura aflate în colecție, în catalog apar patru exemplare, diferențe la număr fiind și în ceea ce privește apărătoarele de braț, Hampel descriind trei exemplare, iar catalogul doar două. În ceea ce privește toporul nr. 73 din catalog, Amalia Mozsolics afirmă în mod categoric că acesta nu face parte din depozit, fiind deosebit de celelalte două topoare ce aparțin cu certitudine descoperirii de la Gaura, el reprezentând o formă de trecere de la tipul B la tipul C de topoare. Piesa a ajuns, se spune, în colecția Muzeului Pitt-Rivers, fiind achiziționată împreună cu alte piese cu ocazia vânzării colecției Egger. Descrierea pieselor este realizată în bună parte după datele furnizate de Hampel. Astfel, sunt menționate trei apărătoare de braț (două întregi și unul fragmentar), precum și trei topoare. Pentru toporul nr. 4 se specifică că s-a aflat în colecția Egger, fiind cel ilustrat de Hampel pe pl. 82 din corpusul publicat în 1886, respectiv nr. 72 din Catalogul Egger. În legătură cu toporul nr. 5, aflat de asemenea în colecția Egger, se spune că, potrivit descrierii lui Hampel acesta era un exemplar cu tubul de înmănușare scurt, în timp ce în catalog la nr. 73 apare un topor cu tubul de înmănușare lung. Toporul nr. 6 este cel păstrat în muzeul din Cluj. Rezumând informațiile cu privire la depozitul de la Gaura, Amalia Mozsolics conchide că în compoziția acestuia s-au aflat doar două topoare cu disc, ambele de tip A (nr. 4 și 6), al treilea topor (nr. 5), mai recent, datând din Bronzul târziu.

După A. Vulpe, depozitul de la Gaura era format din două topoare de tip A₂, un topor de tip B₁, un apărător de braț și două fragmente de la apărătoare de braț. Date asemănătoare în legătură cu depozitul sunt comunicate și de M. Petrescu-Dîmbovița.

W. David se ocupă pe larg de depozitul de la Gaura, concluzia sa fiind că acesta a avut în compoziție trei topoare cu disc asemănător decorate, dintre care două fără tub de înmănușare și unul cu tub de înmănușare, precum și trei apărătoare de braț, două din bară cu secțiunea rectangulară, unul din bară cu secțiunea rotundă. El face precizarea, pentru prima dată în literatura europeană, că unul dintre topoarele de tip A a ajuns în muzeul Ontario din Toronto, iar toporul cumpărat pentru muzeul Pitt Rivers, despre care Mozsolics spune că nu făcea parte din depozit, se păstrează la New York. Se afirmă totodată că menționatul topor nu putea fi cel descris de Hampel, avându-se în vedere dimensiunile sale diferite de cele indicate de acesta. Se consideră că toporul în

cauză ar putea fi cel fără localitate de descoperire păstrat la Ashmolean Museum din Oxford, publicat de Amalia Mozsolics (*Bronzefunde*, 41, 172 sq., fig. 12).

T. Soroceanu, după compararea descrierii pieselor din catalogul colecție Egger cu cea a lui Hampel, precum și cu alte surse bibliografice și muzeistice, ajunge la concluzia că de la Gaura provin mai multe piese decât se credea până acum. El ia în considerație următoarele piese: „**1)** toporul de bronz de tip Nestor A2, achiziționat de Erdély Múzeum – prin mijlocirea lui H. Finály – direct de la vânzător (= Hampel 1886, pl. 83; Hampel 1892, p. 45, piesa f). Aflat astăzi în MITr Cluj; **2)** toporul de bronz de tip Nestor A2, achiziționat pentru colecția Egger (cat. nr. 72 = Hampel 1886, pl. 82; Hampel 1892, p. 44, piesa d). Actualmente în Muzeul Ontario **3)** toporul de bronz de tip Nestor B1 (= probabil Hampel 1892, p. 44 sq., piesa e). Nu este exclus să fie identic cu toporul din „Ungaria“, aflat la Ashmolean Museum, vezi Mozsolics 1967, p. 41 fig. 12; David 2003, p. 128 sqq.); **4)** toporul de bronz de tip Nestor B2 (= cat. nr. 73, redescoperit de W. David în col. particulară Ward, vezi Origins 1987, nr. 22 și socotit de Mozsolics, urmată de mai mulți cercetători, ca descoperire izolată); **5)** toporul de bronz cu lama asemănătoare unui „palstave“ (un tip de topor cu aripioare). L. 16 cm (cat. nr. 69). Lungimea redusă îl detașează de celelalte topoare. Nediscutat aparte absolut de loc în bibliografie; **6)** toporul de bronz de tip Nestor A2/B1 (?). L. 16 cm (= cat. nr. 71). Lungimea redusă îl detașează de celelalte topoare. Nediscutat aparte absolut de loc în bibliografie; **7)** apărător de braț cu două discuri inegale ca mărime, dintre care cel mai mare are o formă ușor conică; secțiunea este rotundă; piesa este neornamentată, fără buton central (Hampel 1892, p. 43 sq., piesa a); **8)** apărător de braț cu două discuri inegale ca mărime, dintre care cel mai mare are o formă ușor conică; secțiunea este rectangulară; piesa este neornamentată, fără buton central (Hampel 1892, p. 44, piesa b); **9)** apărător de braț cu două discuri inegale ca mărime, neornamentat, fără buton central. Fragmentar păstrat (Hampel 1892, p. 44, piesa c); **10-11)** o pereche de apărătoare de braț cu spirala din „sârmă applatizată“, foarte probabil de tip Forró (vezi o posibilă analogie la Hampel 1892, pl. 162/12). Segmentul de legătură dintre disc și brățara propriu-zisă este ornamentat „în brăduț“, iar butonul central „seamănă cu o stea având 18 raze“ (vezi mai jos cat. nr. 142). O confuzie cu piesele 7-9 este exclusă”.

Pentru a rezolva problema descoperirilor de la Gaura, autorul are în vedere următoarelor posibilități: „**a)** de la Gaura provine un singur depozit, format cel puțin din toate piesele de mai sus, acumulat – datorită elementelor tipologice evidente – de-a lungul unei perioade de timp mai îndelungate (Bz. A2-C1) și care ar corespunde grosso modo etapei Mozsolics III; **b)** de la Gaura provin două depozite diferite, găsite simultan sau aproape simultan în același punct sau în puncte diferite, aflate oricum pe teritoriul aceleiași comune. Unul s-ar putea data în Bz. A2/B1 (=Mozsolics IIIa) și ar conține piesele nr. 1-3, 7-9, probabil și piesa nr. 6, celălalt în Bz. B2/C1 (= Mozsolics IIIb), putându-i fi atribuite piesele nr. 4, 10-11. Piesa nr. 5 e practic imposibil de atribuit unuia

sau altuia dintre presupusele depozite. Ipoteza b) pare mai probabilă, datorită faptului cunoscut că, până la noi descoperiri, asocierea unor topoare cu disc, de tip diferit (Nestor A1-2/B1-2) este rarisimă, același lucru fiind valabil și pentru asocierea tipurilor deosebite de apărătoare de braț.”

Excursul făcut de T. Soroceanu cu privire la componența și datarea depozitului de la Gaura, făcut cu prilejul pregătirii spre publicare în limba română a Catalogului Egger, atrage încă odată atenția asupra dificultăților ce apar la reconstituirea unor descoperiri mai vechi, mai ales atunci când sursele bibliografice referitoare la ele sunt contradictorii, dar și asupra faptului că aceste surse trebuie avute în vedere întotdeauna în totalitatea lor, fiind obligatorie verificarea directă a informațiilor și nu preluarea lor de la alți autori. În cazul concret al descoperirilor de la Gaura este de remarcat că există diferențe notabile între descrierile apărute în cele două surse primare referitoare la ele (Hampel, Catalog Egger), dar și în privința numărului de piese și a dimensiunilor acestora. Pare însă totuși destul de probabil că există mai multe piese, ce sunt menționate în ambele surse, decât presupune Soroceanu, chiar dacă sunt precizate dimensiuni diferite sau sunt date descrieri cu detalii deosebite, astfel că este destul de verosimil ca numărul total al pieselor de la Gaura să fi fost mai mic de 11, număr luat în considerație de către Soroceanu. Nu pot exclude cu totul nici posibilitatea ca măcar una dintre piesele de aici să fi ajuns la MNMB, în acest fel explicându-se prezența în colecția muzeului din Baia Mare a mulajului în ghips a unuia dintre topoarele de la Gaura, achiziționat, la data de 29 decembrie 1900, de la muzeul din Budapesta²⁴⁹.

În cea mai recentă menționare a depozitului care îmi este cunoscută, T. Vachta reia datele comunicate de către Amalia Mozsolics și M. Petrescu-Dîmbovița cu privire la compoziția depozitului.

Analiza cantitativă a toporului cu disc din MNIT (nr. inv. P. 992) (după Junghans, Sangmeister, Schröder):

Sn	Pb	As	Sb	Ag	Ni	Bi	Au	Zn	Co	Fe
6	0	1	0,09	~0,01	0,54	0	0	0	0	+

²⁴⁹ Pentru această posibilitate pledează faptul că mulajele obiectelor obținute de muzeul din Baia Mare de la Budapesta își aveau originalele la Magyar Nemzeti Múzeum, împotriva acestei posibilități se poate invoca lipsa din actele oficiale ale muzeului din Budapesta, respectiv din publicațiile vremii a unor date cu privire la achiziționarea de către această instituție a vreunei piese de la Gaura. Este consemnată doar cumpărarea din colecția Egger, cu prilejul licitației de la Londra, a două obiecte: o piesă preistorică de cupru în formă de vârf de lance cu urme de aurire, precum și o podoabă cu pietre prețioase, datând din epoca migrațiilor, vezi Hampel, ArchÉrt 11, 1891, 448 sq. Potrivit informației scrise primite de la dr. Ildikó Szathmári (e-mail din 25 martie 2010), în indicele alfabetic al localităților cu descoperiri preistorice din colecția MNMB nu figurează Gaura.

Din păcate, din mulajul toporului de la Gaura aflat la muzeul din Baia Mare (nr. vechi de inv. 1.432) nu se mai păstrează decât un fragment, iar decorul este aproape complet șters.

Lit.: ArchÉrt S.V. 13, 1879, 196; **Hampel**, *Repertorium*, 39 sqq., fig. 6-12; Torma, *A limes dacicus felső része*, Budapest, 1880, 33, nota 1; Torma, *Repertorium*, 114, nr. 34; **Hampel**, *Trouvailles*, 74, pl. 82-83; **Hampel**, *Bronzkor I*, pl. 82-83; Hampel, *Alterthümer*, pl. 82-83; Téglás, *Erdélyi medencze*, 304, nr. 331; B. Kuzsinszky, ArchÉrt 8, 1888, 340; **Catalogue Egger**, 11, nr. 69. 71, pl. 11, nr. 72, 73 (topoare; ultimul nu aparține, după Mozsolics, depozitului), 18, nr. 142 (apărătoare de braț); Száraz, *Gyűjtemény*, 324; **Hampel**, *Bronzkor II*, 43 sqq.; M. Hoernes, *Urgeschichte der Bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Chr.*, Wien, 1898, 589 sq., pl. 25, 6-9. 11; Tagányi, Réthy, Pokoly, *SzolnDobMon I*, 140; Reinecke, EthnMittUng Beiblatt 1, 1898-1901, fig. pe p. 15; *Útmutató*, 23, nr. 17; S. Müller, *Urgeschichte Europas. Grundzüge einer prähistorischen Archäologie*, Strassburg, 1905, 121 și fig. pe p. 121 („Ungarn”); Schönherr, *Monográfia I*; Schönherr, *Monográfia II*, 351 sq.²⁵⁰; Vende, *Szatmár Vármegye I*, 102; Vende, *Szatmár Vármegye II*, 410; Martian, *Repertoriu I*, 330, nr. 215; Lehoczky, *Adatok II*, 146; Marțian, *Repertoriu II*, 19, nr. 280; Hoernes, Menghin, *Urgeschichte*, 629, ilustrația pe p. 401, fig. 3; Nestor, *Der Stand*, nota 525k; **Nestor**, *Streitäxte*, 183, 186 sq., 190, pl. 72-73; C. Daicoviciu, *La Transylvanie de l'Antiquité*, Bucarest, 1938, pl. III, fig. 4-5; Mărcuș, *Sătmar*, 127 sqq.; Roska, *Szatmár*, 11, fig. 6; Roska, *Repertorium*, 141, nr. 292, fig. 164; Berciu, *Ighiel*, 32 sq.; Popescu, *Bronzezeit*, 111, 113, 124 sq., pl. 13, 2; Werner, *Mykenae-Siebenbürgen-Skandinavien*, 300, 307, Lista 3, nr. 7; Foltiny, *Chronologie*, 71, pl. 46, 1, pl. 49, 1; Popescu, *Prehucrarea*, 246; R. Hachmann, *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel- und südosteuropäischen Beziehungen*, Beihefte zum Atlas der Urgeschichte 6, Hamburg, 1957, 92, 110 sq., 123, 133, 221, nr. 678; Mozsolics, *ActaArchHung* 8, 1957, 137, nota 51; Bóna, *ActaArchHung* 9, 1958, 226 sq., 238; E. Lomborg, *ActaArchKøbenhavn* 30, 1959, 72, 79; Popescu, *Tezaure I*, 410; Popescu, *Streitäxte*, 92, 98, 103, 105, 107, 109, 111; **Popescu**, **Rusu**, *Dépôts*, R4; **Mozsolics**, *Bronzefunde I*, 146, pl. 3, 1a-d; Schubert, Schubert, *Untersuchungen*, 200, nr. 336; Daicoviciu H. (red.), *MuzCluj*, fig. 9; Junghans, Sangmeister, Schröder, *Kupfer u. Bronze*, 256 sq., nr. 9.083; Hänsel, *Beiträge*, 28, 62, 99, 103, 163, 189, Lista 48, nr. 2, 190, Lista 49, nr. 18, 213, Lista 102, nr. 14; **Vulpe**, *Äxte I*, 14 sqq, 18 sq., 68, nr. 300. 301, 69, 71, 76, pl. 20, 300. 301; Máthé, *Téglás*, 64 sq.; Bader, *Apărătorul de braț*, 87 sq., 100, nr. 86; Condurachi, Daicoviciu, *Rumänien*, fig. 44-45; Dumitrescu, *Arta*, 367; Vulpe, *Probleme*, 251; Bóna, *Bronzezeit*, 134, 273, 275 sq., 295; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 46, pl. 15, 1. 2; Vulpe, *Anmerkungen*, 110; Mayer, *Äxte*, 42; Soroceanu, *Origini*, 23, 25, nr. 1, fig. 1; Müller-Karpe, *Handbuch IV*, 800, nr. 261; Miclea, Florescu, *Preistoria*, fig. 380-381; Dumitrescu, Bolomey, Mogoșanu, *Prehistory*, 58; Kroeger-Michel, *Haches*, 188,

²⁵⁰ Se afirmă că unul dintre topoarele găsite la Gaura a ajuns la Muzeul Național din Budapesta.

Lista 1, A-23, A-24, fig. 39, a. b; Schumacher-Matthäus, *Schmucktrachten*, 119 sqq., 147, 196, nota 408, 213, Lista 10, nr. 31; Koós, *Tiszaaladány*, 35 sqq.; Hoddinott, *Thracians, Mycenaean and „The Trojan Question”*, în J. G. P. Best, N. M. W. de Vries (ed.), *Thracians and Mycenaean. Proceedings of the Fourth International Congress of Thracology Rotterdam, 24-26 September 1984*, Leiden, New York, København, Köln, 1989, fig. 3, 4; Bader, *Schwerter*, 40, 44, 46 sq.; Bóna, *Bronzeguss*, 56; David, *Ornamentik*, 79; Rotea, în Stoica, Rotea, Boroffka (ed.), *Comori*, 85, nr. 16, pl. E, Cat. 16; Petrescu-Dîmbovița și alții, *Societatea*, 79, 95 sq.; Rotea, în *Metalurgia neferoaselor*, 25, nr. cat. 22; Bader, *Bronzefunde*, 279; Vulpe, Lazăr, *Bogata I*, 305, nr. 14; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 34; Vasiliev, Rotea, Wittenberger (red.), *EpMetalelor*, fig. 2; Boroffka, *Axt*, 68, nr. 4-5; Ignat, *Metalurgia*, 32; Балагури, *Знбронзы*, 143, nr. 6, fig. 34; Vulpe, Petrescu-Dîmbovița, László, *Epmetalelor*, 261, 290, fig. 79, 4-5; **David, Studien**, 48 sqq., 418, Lista A. 1. 1. 4. 2, 478 sq., pl. 31, 1, pl. 32, 3, pl. 125; Алешкевич, Балагури, *Отомань*, 23, nr. 6, fig. 4; David, *Fernkontakte*, 128 sqq., fig. 4, 1-2; Vulpe, Lazăr, *Bogata II*, 45 sq., fig. 4, 4-5; Kacsó, *Noi date*, 83; *Comori*, foto color²⁵¹; Soroceanu, *Kupfer- und Bronzefunde*; **Soroceanu, Restitutiones II**; Vachta, *Studien*, 120, Lista V. 1. 3., nr. 5; Neacșu, *Resurse minerale*.

-Descoperiri izolate (?) de bronz: **1).** Topor cu aripioare (lung. 16 cm), **2).** Topor cu disc de tip B₂, bogat ornamentat (lung. 24 cm, diam.discului 6 cm). Având în vedere caracteristicile sale tipologice și încadrarea sa cronologică, Amalia Mozsolics a stabilit că piesa nu putea aparține depozitului de bronzuri ce provine din aceeași localitate. Ambele piese s-au aflat în colecția Egger. Toporul cu disc a fost achiziționat în 1891 pentru Muzeul Pitt-Rivers, iar în prezent se găsește, potrivit datelor lui W. David, într-o colecție din New York.

Lit.: **Catalogue Egger**, 11, nr. 69 și nr. 73, pl. 11, 73; Mozsolics, *Bronzefunde*, 146; Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde*, 151; Kroeger-Michel, *Haches*, 191, Lista 5, BC – 6, pl. 171a („proveniență necunoscută”); **David, Studien**, 426, Lista A. 1. 3. 1, 479, pl. 41, 2; David, *Fernkontakte*, 128 sq., fig. 6, 1; David, *Nackenscheibenäxte*, 67, fig. 3, 3; Soroceanu, *Kupfer- und Bronzefunde*; Soroceanu, *Restitutiones II*; Kacsó, *Topoare*.

-C. Preda, apoi și alți autori, citând o lucrare a lui Judita Winkler, vorbesc de „monede barbare” de tip neprecizat, ce provin din raza localității, care s-ar data în secolele III-II î.e.n. (?). În menționata lucrare este antedată o descoperire mai recentă, fără localitate de proveniență certă (vezi mai sus Remetea Chioarului).

Lit.: Preda, *Monedele*, 434, nr. 14; Stanciu, *Descoperiri*, 182, nr. 34a; Dietrich L., Dietrich, *Locuirea*, 47, Lista b, nr. 64.

-Pe teritoriul localității au fost identificate trei peșteri: *Peștera Ulița Pietrii*, cu două etaje, cel superior având 58 m lungime, din care 42 m în

²⁵¹ Este ilustrat toporul din colecția muzeului din Cluj, afirmându-se că este o piesă descoperită în condiții necunoscute la începutul secolului XX.

orizontul nordic și 16 m în cel estic, iar cel inferior lungimea de 84 m, *Peștera Ulița Pietrii Sud*, 14 m lungime, și *Avenul Ulița Pietrii Nord*, 27 m lungime, 20 m adâncime. Peșterile se află într-un defileu cu o lungime de cca 200 m și lățimea de 4-10 m, mărginit de pereți verticali, numit *Ulița Pietrii*.

Lit.: Giurgiu și alții, *Descoperiri*, 60; **Iștvan, BulSpeologie** 8, 1983, 90-97.

LXVIII f VĂRAI

-Potrivit tradiției, vatra satului se afla pe *Valea Caselor*.

-La vest de sat, în apropiere de unul dintre izvoarele Văii Vărai, se află *Peștera de sub Margine* (4002/6), 360 m lungime, 8,5 m (-8, +0,5) denivelare. Într-o săliță rotundă se aflau (se află încă ?) două statuete modelate din argilă, reprezentând ființe umane. Cu ocazia descrierii peșterii, nu este precizată datarea statuetelor, se menționează însă că tot aici au fost găsite semnăturile discret trasate în stratul de argilă a doi localnici.

Lit.: **Giurgiu și alții, Descoperiri**, 60 sqq.

LXIX. VIMA MICĂ, comună

LXIXa ASPRA

LXIXb DEALU CORBULUI

-Sunt consemnate în hotarul localității toponimiile *Cetate, Cetătea, Dâmbul Cetății*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, passim.

LXIXc JUGĂSTRENI

-Punctele de hotar *Poderei* și *Pusta* sunt importante, eventual, și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, 203, 220.

LXIXd PETERITEA

-I. Marțian menționează descoperirea în localitate a una sau două urne. Corectitudinea informației este pusă sub semnul întrebării de M. Roska.

Lit.: Martian, **Repertoriu I**, 342, nr. 548; Marțian, **Repertoriu II**, 30, nr.506; Roska, *Repertórium*, 222 sq., nr. 37.

-Depozite de bronzuri: **A**). Depozitul I, format din mai multe topoare (cu disc și spin ?), a fost descoperit, înainte de 1900, în punctul *Sub deal*. Descoperitorul, Nichita Ghiran, a vândut pe rând topoarele, astfel că la prima menționare a descoperirii, în 1901, nu mai existau informații cu privire la locul de păstrare a pieselor. **B**). Depozitul II, ale cărui piese se aflau într-un vas de lut, a fost descoperit în 1885. Din conținutul său sunt menționate cinci topoare, o spirală de aur rotundă în formă de brătară și o spirală de bronz. Se precizează că un topor cu lungimea de 18, 5 cm (potrivit analogiei prezentate un topor cu manșonul prelungit în dreptul cefii de tip Ungureni [Șanț]-Dragomirești, varianta Ungureni) a ajuns la ing. Serlegi, iar un altul în colecția ing. Viktor Pataky. Potrivit unor informații, acesta din urmă ar fi fost achiziționat de muzeul din Debrecen. Se presupune, de asemenea, că acestui depozit i-ar fi putut aparține și un topor, care a ajuns în colecția Temesváry din Gherla.

Datarea probabilă a celor două descoperiri: Bronz târziu 2.

Lit.: **A**). Kádár, *SzolnDobMon V*, 450; Roska, *Repertórium*, 222 sq., nr. 37; Mozsolics, *Bronze- u. Goldfunde*, 169; Kacsó, *DepLăpuș*, 120; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 9; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 1, nr. 32. **B**). Temesváry, *ArchÉrt* 17, 1897, 433; OTTÉ 26, 1901, 35; Tagányi, Réthy, Pokoly, *SzolnDobMon I*, 117; Orosz, *Repertorium I*, 33, nr. 83; Roska, *Repertórium*, 222 sq., nr. 37; Rusu, *Bronzehorte*, 206, nr. 53; Rusu, *Depozite*, 243; Vulpe, *Ăște I*, 58, nr. 261; Mozsolics, *Bronze u. Goldfunde*, 169; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 59; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 66; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 105, nr. 58; Morintz, *Contribuții*, 172, fig. 94, nr. 53; Kacsó, *DepLăpuș*, 120; Kroeger-Michel, *Haches*, 199, Lista 11, D-749; Hansen, *Metalldeponierungen*, 587, nr. 281; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 9 sq.; David, *Nackenscheibenäxte*, 78, Lista B, nr. 37; Kacsó, *Bronzefunde II*, 81 sq.; Kacsó, *ColFloth*, 87; Vachta, *Studien*, 122, Lista V. 1. 4., nr. 32; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 2, nr. 11; Bratu, *Depuneri*, 323, nr. 863 („Peteritea”); Kacsó, *Topoare*.

-În hotarul localității este consemnat, la 1864, punctul *Vâlceiu* (probabil același cu *Vâlceni*), despre care se presupune că ar fi fost locul unde era plasat satul dispărut *Tehénpataka*, menționat pentru prima dată la 1583 și sub denumirea de *Thehenpatak*. Aici a fost descoperită o limbă de clopot (medievală ? modernă ?).

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon V**, 450; **Kádár, SzolnDobMon VI**, 549; Roska, *Repertórium*, 222 sq., nr. 37; Suci, *Dicționar II*, 408 sq.

-În cimitirul din jurul bisericii de lemn „Sf. Arhangheli” se află un număr foarte mare de cruci de piatră vechi (fig. 319-322), precum și un bloc patrulater de piatră fasonată (fig. 323), care servește drept masă de pomeni.

-Puncte de hotar de pe raza localității, care au, eventual, importanță arheologică: *Pe Poderei*, *Poderei*, *Podul Rotund*, *În Pietrar*.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, passim.

LXIXe SĂLNIȚA

-La aproximativ un 1 km nord-est de biserică se află punctul *Cetățeaua*, o creastă stâncoasă goală, înconjurată din trei părți de un meandru foarte mult adâncit, care constituie și un sector de la începutul defileului foarte întortocheat, impracticabil, al râului Lăpuș. Șaua, care leagă acest bot stâncos de restul înălțimilor mai mari, este relativ netedă, mai puțin stâncoasă, în bună parte acoperită de pajiște. Pe această suprafață, I. Ferenczi a descoperit un număr mic de fragmente ceramice mărunte, cu pietricele de cuarț în compoziție, pe care le-a apreciat ca fiind de aspect preistoric. Punctul este consemnat în 1864 sub denumirea de *Dealul Cetății*, iar în 1898 sub cea de *Cetățea* sau *Cetățele*, fiind considerat ca loc unde s-a aflat o veche cetate.

Lit.: **Kádár, SzolnDobMon VI**, 309; **Ferenczi, ActaMusNap**, 13, 1976, 44 sqq.; Maxim, *Neo-eneolitic*, 180, nr. 856²⁵²; Bobină, *Cercetări*, 13, nr. 33.

-O peșteră, consemnată în literatură drept *Peștera din Cetățea de la Sălnița* (4060/2), se află la 2 m deasupra râului Lăpuș. Are lungimea de 16 m și un portal larg de 5 m și înalt de 6 m. Podeaua galeriei principale (lungimea 11 m) este acoperită cu aluviuni și pietre căzute din tavan. La stânga se află o galerie cotită de 5 m, iar înspre fund două galerii mici, penetrabile doar pe lungimi mai mici de 1 m.

Lit.: **Sfășie, Explorări**, 93; Giurgiu și alții, *Descoperiri*, 68.

-În locurile numite *Pe Dâmb*, *Pe Poderei*, *Pe Poduț*, *Podul Sălniței*, un deal nu prea înalt, respectiv terase de râu, se găsesc, eventual, obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, passim.

LXIXf VIMA MARE

-Depozit de bronzuri, descoperit în 1963, cu ocazia unor lucrări agricole, în punctul *Vâlceaua roșie*. Este format din două topoare cu disc și spin

²⁵² Autoarea atribuie stațiunea epocii neo-eneolitice. Nu există dovezi pentru o astfel de atribuire.

întregi: 1. Topor de tip B₃, varianta Dobrocina, lung. 26 cm. 2. Topor de tip B₄, varianta Șomcuta, lung. 21,5 cm. În colecția MJSM (nr. inv. 6.383, 6.384). Datarea: Bronz târziu 2.

Lit.: **Vulpe, *Ăxte I***, 82, 90, pl. 26, 370, pl. 35, 493 și pl. 79B; **Bader, *Dépôts***, R29; Mozsolics, *Bronze u. Goldfunde*, 184 sq.; Petrescu-Dîmbovița, *Probleme*, 491, nr. 88; Petrescu-Dîmbovița, *Depozite*, 73, pl. 72, 7-8; Petrescu-Dîmbovița, *Corpus*, 108, nr. 86, pl. 52C; Kacsó, *DepLăpuș*, 120; Kroeger-Michel, *Haches*, 199, Lista 11, D-749, 201, Lista 12, DEE-854; Hansen, *Metalldeponierungen*, 594, nr. 442; Kacsó, *Läschia*, 136, Lista 1, nr. 28; Bader, *Bronzefunde*, 279; Kacsó, *Brătâriu III*, 89; Балагари, *Знбронзы*, 255; Kacsó, *BronzDeprLăp*, 14; David, *Nackenscheibenäxte*, 78, Lista A, nr. 17; Vachta, *Studien*, 120, Lista V. 1. 2., nr. 27; Kacsó, *Topoare*; Kacsó, *Sarasău II*, Anexa 1, nr. 46; Bratu, *Depuneri*, 370, nr. 1.295.

-Pe Dealul sau Măgura Vimii (776 m), chiar în vârf, înconjurat de abrupturi structurale cu aproximativ 100 m diferență de altitudine relativă, de unde se deschide o privesc pe mai toate direcțiile pe distanță de zeci de km, se observă un segment de calotă cu diametrul de cca 8 m (formațiune antropogenă?). I. Ferenczi presupune că aici a putut exista un turn-avanpost roman, înălțat din bârne, care a fost distrus cu ocazia ridicării, în repetate rânduri, a unor construcții de lemn (borne pentru semnele de triangulație). Un mic sondaj efectuat de el (a. 1969 ?) nu a prilejuit decât descoperirea de bucăți mărunte de cărbune de lemn.

Lit: Ferenczi, *File de Istorie* 4, 1976, 115; **Ferenczi, *ActaMusPor*** 14-15, 1991, 135 sq.

-În localitate sunt consemnate toponimiile *Dosul Văii Colibelor*, *La Masă*, *La Ocna*, *La Pod*, *Pe Dâmb*, *Pe Poduț*, *Poderei*, *Podul Certezelor*, *Podul Gătelesc*, *Podul Luncii*, *Podul Mesteacănului*, *Podul Imoasei*, *Pusta*, *În Pietre*, care ar putea fi, eventual, relevante și din punct de vedere arheologic.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, *Toponimia***, passim.

LXIXg VIMA MICĂ

-Un topor neolitic perforat de andezit sau microdiorit, descoperit în punctul *Sub Mal*, a fost donat muzeului din Baia Mare (MJM, nr. inv. 19.583).

-Un fragment de lamă îngustă de seceră de bronz, probabil cu buton, descoperit în punctul *Fața Hotarului*, posibil în poziție secundară, a fost donat muzeului din Baia Mare (MJM, nr. inv. 19.584). Datarea: Bronz târziu 2 sau 3.

Lit.: **Kacsó, *BronzDeprLăp***, 14, fig. 2, 3.

-Pe versantul stâng al râului Lăpuș se află o peșteră: *Gaura din Cetățea de la Vima Mică* (4003/5), 32 m lungime, 6 m (-4, +2) denivelare. Peștera este o galerie unică cu o intrare strâmtă.

Lit.: **Sfășie, *Explorări***, 92 sq.; Giurgiu și alții, *Descoperiri*, 63.

-În versantul drept al râului Lăpuș, în amonte de localitate, se află *Peștera Casa de Piatră din Custura Pietrii (Peștera Haiducilor)* (4060/1), cu altitudinea relativă față de Lăpuș de cca 100 m. Peștera este uscată și are o galerie unică, suborizontală, lungă de 12 m, cu lățimi de 2-3 m și înălțimi de 3-5

m. În ziua de 19 aprilie 2008 am cercetat peștera, împreună cu o echipă formată din D. Iștván, L. Goja, A. Ștefănoiu și I. Pop. Nu am găsit urme mai vechi de locuire, dar am constatat că peștera putea servi, pentru scurt timp, ca loc de refugiu unui număr redus de oameni.

Lit.: **Giurgiu și alții, Descoperiri**, 67 sq.; I. Kalmár, *Sur la morphogénèse karstique des roches carbonatiques cristallines dans les monts Preluca (distr. Maramureș)*, (ms.)²⁵³.

-Judecând după denumirile lor, este posibil ca în punctele de hotar *Dosul Văii Colibelor, La Masă, La Ocna, La Pod, Pe Dâmb, Pe Poduț, Poderei, Podul Certezelor, Podul Gătejesc, Podul Luncii, Podul Mesteacănului, Podul Imoasei, Pusta, În Pietre*, majoritatea terase de văi, să fie prezente obiective arheologice.

Lit.: vezi pentru toponimie **Vișovan, Toponimia**, passim.

²⁵³ Manuscrisul mi-a fost pus la dispoziție de către D. Iștván.

LXX. VIȘEU DE JOS, comună

LXXa VIȘEU DE JOS

-În iulie 1996, pe terasa din stânga râului Vișeu, în zona de confluență cu pârâul Bocicoiel, în punctele învecinate *Podu Berțenilor* și *Podu Popii*, C. Ivanciuc și T. Ivanciuc au descoperit mai multe unelte de piatră cioplită, printre care și o lamă de obsidian, care au fost atribuite tipologic, cu rezerve, epocii bronzului.

Lit.: **Ivanciuc T.,** *Descoperiri*, 283, nr. 31 și 32.

-Exploatarea sării în această localitate este datată în secolele XVII și XVIII.

Lit.: Maghiar, Olteanu, *Minerit*, 166; Boroneanț, *Arheologia*, 156.

LXXI. VIȘEU DE SUS, oraș

LXXIa VIȘEU DE MIJLOC

-Brățară deschisă, secțiunea rotundă, ornamentată cu grupuri de creștături (diam. interior 6,2/6,7 cm, greutate 40 g), descoperită înainte de 1876, se afla în colecția Mihályi, în prezent la MJM (nr. inv. 227).

Lit.: *Magyar orvosok*, 165; *Mihályi, Manuscris I*, 21; Hampel, *Bronzkor II*, 85 („Maramureș”); *Kacsó, Contribuții*, 135, fig. 3, 9; Kacsó, *Comori I*, 38 sq.; Kacsó, *Depozit*, 22; Petrescu-Dîmbovița, *Arm- u. Beinschmuck*, 70, nr. 650, pl. 56, 650; Kacsó, *Precizări*, 66; Bader, *Passfunde*, 18.

LXXIb VIȘEU DE SUS

-Un celt de bronz, achiziționat de Muzeul Comitatului Maramureș din Sighetu Marmației (nr. inv. 565) în ianuarie 1903 de la I. Iura, provine, probabil, din această localitate. Nu se cunosc date cu privire la soarta piesei.

Lit.: *Múzeumi évkönyv*, 78 sqq.

-Până la 1468 apar documentar două sate *Vișeu*, care sunt menționate totdeauna împreună, fără precizarea „de Jos” sau „de Sus”. Situația actualului Vișeu de Sus la confluența a două râuri mari pledează, după R. Popa, pentru existența în acel loc a unei vetre vechi de sat. Aceasta nu a fost deocamdată identificată arheologic. R. Popa este, de asemenea, de părere că nu se poate preciza cu care dintre actualele trei Vișeuri erau identice satele din secolul XIV.

Lit.: Popa, *Maramureș*, 112, nota 485; Popa, *Toponimie*, 38, nota 9.

-Mănăstire ridicată în anul 1719 în locul numit *Valea Scradei*. A încetat să funcționeze după 1749.

Lit.: *Bud, Date*, 80 sq.; *Meteș, Mănăstiri*, 178; *Filipașcu, Maramureș*, 137; Rusu A. A. (coord.), *Mănăstiri*, 283.

THE ARCHAEOLOGICAL REPERTORY OF MARAMUREȘ COUNTY

-Abstract-

The present repertory is different from other studies that have been published thus far in Romania. In my opinion, no matter what its age, an archaeological discovery is any human artifact or any substance handled by man, which found its way into the ground or into any other place and which is normally unreachable. The archaeological discoveries in Maramureș County, as well as their find circumstances and environment, are the subject of the present work. In some exceptional instances, objects of great antiquity which were handed down from generation to generation and which were never buried are also described here. As a general rule, these items eventually became parts of private and public collections, or were described in scholarly works.

This repertory also deals with artifacts that can be classified under the category of industrial archaeology and mountain landscape archaeology (mining, stamp mills, foundries etc.). In order to properly understand the most important economic phenomena that characterized Maramureș over the centuries—the exploitation of subsoil resources—the description of each object is preceded by a description of the geological data and the mining history of the relevant settlements. Moreover, the evaluations of these materials offered in various previously published works are also recorded here.

Some of the county's historical monuments, which have already been the subject of study, or which correspond to this type of research, are also described here. Mention is made of written documents that contribute to a better understanding of the relevant archaeological sites and historical processes. These contain data that could serve as the basis for new archaeological research. Lost villages as well as a few special ancient burial monuments from still-extant villages and monasteries are also included in this work. Vestiges of the latter can also be traced using verifiable archaeological research and, in some cases, through archival research.

The caves identified in Maramureș County, both those in which archeological remains have come to light, and those in which no traces of human activity have been discovered because archaeological research has yet to be carried out in them, are described in this repertory. It is supposed that the number of caves used by man, in search of shelter and also a place for storing goods, is considerably higher than what is known at the present time.

In those instances in which information on local traditions connected to the origins of settlements (or of various ancient structures in them) or local toponymy can assist us in determining sites worthy of further archeological research, they have been mentioned.

Whenever information is known about the eventual destiny of the artifacts and the places in which they were discovered or preserved it is

presented here. Incorrect data regarding some of the discoveries in the county, as well as discoveries wrongly attributed to this territory, are also mentioned in order to correct the record.

Entries about archaeological items, groups of items as well as the sites in which they were discovered which have already been published are followed by a bibliography. This bibliography is more extensive than is customary, because I wanted to draw attention to the importance of some of these discoveries, the scholarly arguments they precipitated, and above all, their contribution both to our knowledge and to our appreciation of various archaeological phenomena that transcend local significance.

In the appendix, I have included maps of the administrative units in which the locations of the discoveries are indicated, as well as pictures of archaeological material described, plans of archaeological sites, section profiles, site photos, views of monuments etc.

This repertory, reflects the state of our knowledge of the archaeological discoveries from Maramureș County until the end of 2006—though in exceptional cases it makes mention of the more recent archaeological discoveries and studies—is mainly addressed to specialists in archeology, history, art history and related fields. I take this opportunity to appeal to the county's authorities and to the relevant municipalities, which now have at their disposal a tool to help understand and appreciate the richness of the local heritage. That heritage should be cherished, protected and promoted, whether through scholarly research, the efforts of local museums and also through the development of tourism. I believe the authors of monographs about settlements in Maramureș County's will find data here which will enable them to achieve a better and more sophisticated depiction of the history of the places that they study. Hopefully, history and archaeology lovers will find information here that will excite them—and enhance their interest in the subject.

Finally, I am convinced that Maramureș County contains a vast number of archaeological treasures which have not yet been brought to light—and which have the scholarly community has yet to discover. Perhaps this publication of what is already known will lead to an intensification of the efforts to make new discoveries.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Maps

- A. Maramureș County. Finds from the Paleolithic, Neolithic and Aeneolithic.
- B. Maramureș County. Finds of the Bronze Age.
- C. Maramureș County. Finds from the Hallstatt and Latène Periods.
- D. Maramureș County. Finds from the Roman and Postroman Periods.
- E. Maramureș County. Finds of the Pre- and Protohistoric Periods that can not be dated closely.
- F. Maramureș County. Medieval finds and finds the 19th and 20th centuries.

- I. Map of the Ardasat parish.
- II. Map of the Ariniș parish.
- III. Map of the Asuaju de Sus parish.
- IV. Map of Baia Mare municipality.
- V. Map of the township Baia Sprie.
- VI. Map of the Băița de Sub Codru parish.
- VII. Map of the Băiuț parish.
- VIII. Map of the Băsești parish.
- IX. Map of the Bârsana parish.
- X. Map of the Bicz parish.
- XI. Map of the Bistra parish.
- XII. Map of the Bocicioiu Mare parish.
- XIII. Map of the Bogdan Vodă parish.
- XIV. Map of the Boiu Mare parish.
- XV. Map of the township Borșa.
- XVI. Map of the Botiza parish and XLII. Map of the Poienile Izei parish.
- XVII. Map of the Budești parish.
- XVIII. Map of the township Căvnic.
- XIX. Map of the Călinești parish.
- XX. Map of the Câmpulung la Tisa parish.
- XXI. Map of the Cernești parish.
- XXII. Map of the Cicârlău parish.
- XXIII. Map of the Copalnic Mănăstur parish.
- XXIV. Map of the Coroieni parish.
- XXV. Map of the Cupșeni parish.
- XXVI. Map of the Desești parish.
- XXVII. Map of the Dragomirești parish.
- XXVIII. Map of the Dumbrăvița parish.
- XXIX. Map of the Fărcașa parish.
- XXX. Map of the Giulești parish.
- XXXI. Map of the Groși parish.

XXXII. Map of the Ieud parish.
 XXXIII. Map of the Lăpuș parish.
 XXXIV. Map of the Leordina parish.
 XXXVI. Map of the Mireșu Mare parish.
 XXXVII. Map of the Moisei parish.
 XXXVIII. Map of the Oarța de Jos parish.
 XXXIX. Map of the Ocna Șugatag parish.
 XL. Map of the Petrova parish.
 XLI. Map of the Poienile de Sub Munte parish.
 XLIII. Map of the Recea parish.
 XLIV. Map of the Remetea Chioarului parish.
 XLV. Map of the Remeți parish.
 XLVI. Map of the Repedea parish.
 XLVII. Map of the Rona de Jos parish.
 XLVIII. Map of the Rona de Sus parish.
 XLIX. Map of the Rozavlea parish.
 L. Map of the Ruscova parish.
 LI. Map of the Sarasău parish.
 LII. Map of the Satulung parish.
 LIII. Map of the Săcălășeni parish.
 LIV. Map of the Săcel parish.
 LV. Map of the Săliștea de Sus parish.
 LVI. Map of the Sălsig parish.
 LVII. Map of the Săpânța parish.
 LVIII. Map of the township Seini.
 LIX. Map of Sighetu Marmăției municipality.
 LX. Map of the Strâmtura parish.
 LXI. Map of the Suci de Sus parish.
 LXII. Map of the Șișești parish.
 LXIII. Map of the Șomcuta Mare parish.
 LXIV. Map of the Tăuții Măgherauș parish.
 LXV. Map of the township Târgu Lăpuș
 LXVI. Map of the Ulmeni parish.
 LXVII. Map of the Vadu Izei parish.
 LXVIII. Map of the Valea Chioarului parish.
 LXIX. Map of the Vima Mică parish.
 LXX. Map of the Vișeu de Jos parish.
 LXXI. Map of the township Vișeu de Sus.

Archaeological objects and sites

Fig. 1. Ardasat. Ruins of the annex of the Degengeld Castel (photo C. Kacsó).

Fig. 2. Ardasat. Ruins of the Degengeld Castel (photo C. Kacsó).

Fig. 3. Ardasat. Vault of the Degenfeld family (photo C. Kacsó).

Fig. 4. Ariniș. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).

- Fig. 5. Ariniş. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 6. Ariniş. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 7. Ariniş. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 8. Ariniş. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 9. Ariniş. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 10. Asuaju de Jos, *Sub Dâmbu Crucii*. Bronze dagger (photo C. Kacsó).
- Fig. 11. Asuaju de Sus, *Feredeauă*. Ground stone shaft-hole axe (photo Minerva Luca).
- Fig. 12. Baia Mare, surroundings. Uncertain bronze hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 13. Baia Mare, surroundings. Uncertain bronze hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 14. Baia Mare, surroundings. Uncertain bronze hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 15. 1-3: Baia Mare, surroundings. Uncertain bronze hoard. 4-6: Bronzes from Transylvania (drawing G. Moldovan).
- Fig. 16. Baia Mare. Find spot *Diosi forrás (Izvorul Diosi)* (photo C. Kacsó).
- Fig. 17. Baia Mare. Hoe from the Mining gallery „Petru şi Pavel Superior” (drawing Z. Şomcutean).
- Fig. 18. Baia Mare. Mining gallery „Delius” (photo C. Kacsó).
- Fig. 19. Baia Mare. Mining gallery „Delius” (photo C. Kacsó).
- Fig. 20. Baia Mare. Mining gallery „Delius” (photo C. Kacsó).
- Fig. 21. Baia Mare. Plan and profiles of the mining gallery „Delius” (after C. Kacsó, D. Istvan, Tr. Minghiraş).
- Fig. 22. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 1 (photo Z. Şomcutean).
- Fig. 23. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 1 (photo Z. Şomcutean).
- Fig. 24. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 1 (photo Z. Şomcutean).
- Fig. 25. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 2 (photo Z. Şomcutean).
- Fig. 26. Baia Mare. Iron tool hoard nr. 2 (photo Z. Şomcutean).
- Fig. 27. Baia Mare, *Piaţa Libertăţii 17*. Upper part of trench II (photo M. Ţura).
- Fig. 28. Baia Mare, *Piaţa Libertăţii 17*. Upper part of two barrels from trench II (photo M. Ţura).
- Fig. 29. Baia Mare, *Piaţa Libertăţii 17*. Two barrels from trench II (photo M. Ţura).
- Fig. 30. Baia Mare, *Piaţa Libertăţii 17*. Barrel A (photo M. Ţura).
- Fig. 31. Baia Mare, *Piaţa Libertăţii 17*. Barrel B (photo M. Ţura).
- Fig. 32. Baia Mare, *Piaţa Libertăţii 17*. Entrance to a collapsed room (photo C. Kacsó).
- Fig. 33. Baia Mare, *str. Dacia*. Water channel (photo C. Kacsó).
- Fig. 34. Baia Mare, *str. Dacia*. Channel for waste water (photo C. Kacsó).
- Fig. 35. Baia Mare, *str. Dacia*. Wooden beams (photo C. Kacsó).
- Fig. 36. Baia Mare, *str. Dacia*. Wooden beams (photo C. Kacsó).
- Fig. 37. Baia Mare, *Junction of străzile Dacia and Ţibleş*. Wooden construction C 1 and C 2 (photo M. Ţura).

Fig. 38. Baia Mare, *Junction of străzile Dacia and Țibleș*. Wooden construction C 3 (photo M. Țura).

Fig. 39. Baia Mare, *Junction of străzile Dacia and Țibleș*. Detail of wooden construction C 1 (photo M. Țura).

Fig. 40. Baia Mare, *str. Turnului*. Remains of a medieval foundation (photo M. Țura).

Fig. 41. Baia Mare. *Piața Păcii*. Plan of the excavations (mapped by Tr. Minghiraș).

Fig. 42. Baia Mare, *Piața Păcii*. Water channel (G. 1) (photo C. Kacsó).

Fig. 43. Baia Mare, *Piața Păcii*. Upper part of water channel G. 1 (foto C. Kacsó).

Fig. 44. Baia Mare, *Piața Păcii*. Water collector (photo C. Kacsó).

Fig. 45. Baia Mare, *Piața Păcii*. Interior of G. 1 (photo Tr. Minghiraș).

Fig. 46. Baia Mare, *Piața Păcii*. Interior of G. 1 (photo Tr. Minghiraș).

Fig. 47. Baia Mare, *Piața Păcii*. Water collector and upper part a G. 1 (photo C. Kacsó).

Fig. 48. Baia Mare, *Piața Păcii*. Upper part of G. 1 (photo C. Kacsó).

Fig. 49. Baia Mare, *Piața Păcii*. Upper part of the junction of G. 1 (photo C. Kacsó).

Fig. 50. Baia Mare, *Piața Păcii*. Roof of the eastern channel (photo C. Kacsó).

Fig. 51. Baia Mare, *Piața Viitorului*. Deposit of river pebbles S. I (photo C. Kacsó).

Fig. 52. Baia Mare, *Piața Viitorului*. Stratigraphy of S. I (foto C. Kacsó).

Fig. 53. Baia Mare. Tower of St. Stephen's church (photo C. Kacsó).

Fig. 54. Baia Mare. Entrance to the chapel in the tower of St. Stephen's church (photo C. Kacsó).

Fig. 55. Baia Mare. Rose window of the chapel in the tower of St. Stephen's church (photo C. Kacsó).

Fig. 56. Baia Mare. Remains of the main entrance to St. Stephen's church (photo C. Kacsó).

Fig. 57. Baia Mare. Drawing of the main entrance to St. Stephen's church after a manuscript by Gy. Schönherr.

Fig. 58. Baia Mare. Drawing of the main entrance to St. Stephen's church after a manuscript by Gy. Schönherr.

Fig. 59. Baia Mare. Plan of the town and fortifications.

Fig. 60. Baia Sprie. Mining area called *Dealul Minei* (photo C. Kacsó).

Fig. 61. Baia Sprie. Inscription dedicated to August Longin Lobkowitz found in the Borcut mine (drawing Z. Șomcutean).

Fig. 62. Baia Sprie. Ruin of a building from the Francisc pit (foto C. Kacsó).

Fig. 63. Baia Sprie. Ruin of a building from the Francisc pit (photo C. Kacsó).

Fig. 64. Baia Sprie. Ruin of a building from the Francisc pit (photo C. Kacsó).

Fig. 65. Baia Sprie. Ruin of a building from the Francisc pit (photo C. Kacsó).

Fig. 66. Baia Sprie. Present state of the facade of the building from the Francisc pit (desen V. Șomcutean).

- Fig. 67. Baia Sprie. Stone with an inscription „1803 RENOV” (photo D. Işţvan).
- Fig. 68. Chiuzbaia. Aeneolithic stone axe (photo Minerva Luca).
- Fig. 69. Chiuzbaia „Dwarf Mine”, plan and profiles (after C. Kacsó, D. Işţvan, Tr. Minghiraş).
- Fig. 70. Chiuzbaia „Dwarf Mine”, (photo Tr. Minghiraş).
- Fig. 71. Băiuţ. Chapel in the cemetery (foto C. Kacsó).
- Fig. 72. Băiuţ. Inscribed tomb stone from 1789 on the wall of the cemetery chapel (photo C. Kacsó).
- Fig. 73. Strâmbu Băiuţ. Remains of the foundation of the medieval metal casting works (photo C. Kacsó).
- Fig. 74. Strâmbu Băiuţ. Water cistern in the area of the casting works (photo C. Kacsó).
- Fig. 75. Onceşti, *Cetăţea*. Northern profile of trench B (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 76. Onceşti, *Cetăţea*. Profile of trench B (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 77. Onceşti, *Cetăţea*. Profile of trench of the west side of the medieval tower (după H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 78. Onceşti, *Cetăţea*. Profile of trench II in the rampart (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 79. Onceşti, *Cetăţea*. Profile of trench III (in the Dacian settlement) (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 80. Onceşti, *Cetăţea*. Plan of the medieval tower (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 81. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 82. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pintadera and spindle whorl (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 83. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 84. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 85. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 86. Onceşti, *Cetăţea*. Dacian pottery (after H. Daicoviciu, I. Glodariu, O. Bandula).
- Fig. 87. Bicăz, *Igoaie*. Settlement profile of trench I.
- Fig. 88. Bicăz, *Togul Nemţilor I*. Tumulus necropolis (photo C. Kacsó).
- Fig. 89. Crasna Vişeuului, *După Olaha*. Site where the Late Bronze Age Hoard was discovered (photo C. Kacsó).
- Fig. 90. Crăciuneşti. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 91. Crăciuneşti. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 92. Crăciuneşti. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 93. Crăciuneşti. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).

- Fig. 94. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 95. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 96. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 97. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 98. Crăciunești. Late Bronze Age hoard (drawing G. Moldovan).
- Fig. 99. Crăciunești, *Mohelca*. Early medieval house nr. 2 (after R. Popa, R. Harhoiu).
- Fig. 100. Crăciunești, *Mohelca*. Pottery of the VIIth century AD (after R. Popa, R. Harhoiu).
- Fig. 101. Lunca la Tisa, *Peștera lui Doboș*. Inscription near the entrance to a cave with a stylized human figure (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 102. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 103. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 104. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 105. Tisa, *Lazuri/Certeze*. 1-7. Hallstatt pottery. 8-9. Clay whorls. 10-11. Iron artifacts (drawing G. Moldovan).
- Fig. 106. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Plan of a Hallstatt pit and profile of trench 1
- Fig. 107. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Plan and profile of a semi subterranean Hallstatt dwelling.
- Fig. 108. Bogdan Vodă, *Grădina lui Cârlig*. Medieval manour eastern profile of trench 1/1964 (after R. Popa, M. Zdroba).
- Fig. 109. Bogdan Vodă, *Grădina lui Cârlig*. Medieval manour, profile of trenches 1b and 1c/1964 (after R. Popa, M. Zdroba).
- Fig. 110. Bogdan Vodă, *Grădina lui Cârlig*. View of the excavation (photo R. Popa).
- Fig. 111. Bogdan Vodă, *Grădina lui Cârlig*. Medieval pottery (after R. Popa, M. Zdroba).
- Fig. 112. Bogdan Vodă, *La Mănăstire*. Spherical pot (after R. Popa, M. Zdroba).
- Fig. 113. Boiu Mare, *Zăpodie*. Field stone sahfted axe (photo Minerva Luca).
- Fig. 114. Băile Borșa. Upper Ana mine, longitudinal profile (after C. Kacsó, D. Iștván, Tr. Minghiraș).
- Fig. 115. Băile Borșa. Upper Ana mine, plan and profile (after C. Kacsó, D. Iștván, Tr. Minghiraș).
- Fig. 116. Băile Borșa. Bartholomew mine, plan (after C. Kacsó, D. Iștván, Tr. Minghiraș).
- Fig. 117. Botiza. Gravestone with crucifix (photo L. P. Goja).
- Fig. 118. Cavnic. Inscription from 1511 (copy?) (photo C. Kacsó).
- Fig. 119. Cavnic. Inscription from 1717 (photo C. Kacsó).
- Fig. 120. Cavnic. Stone marker for a mining consession (?) from 1865 (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 121. Cavnic, *Logolda*. Ruin of a metalurgical preparation factory (photo C. Kacsó).

- Fig. 122. Cavnic, *Logolda*. Ruin of a metalurgical preparation factory (photo C. Kacsó).
- Fig. 123. Cavnic, *Logolda*. Ruin of a metalurgical preparation factory (photo C. Kacsó).
- Fig. 124. Călinești, *Rogoaze*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 125. Călinești, *Rogoaze*. View of the excavation (photo R. Popa).
- Fig. 126. Vad, *Poduri*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 127. Vad, *Poduri*. View of the excavation (photo C. Kacsó).
- Fig. 128. Vad, *Poduri*. View of the excavation (photo C. Kacsó).
- Fig. 129. Libotin, *Dâmbu Crucii I*. View of the excavation (photo A. Suth).
- Fig. 130. Libotin, *Dâmbu Crucii I*. Plan of the excavation.
- Fig. 131. Dragomirești. Late Bronze Age hoard (2, 5-8 after M. Roska).
- Fig. 132. Dumbrăvița. Gold treasure (after Amalia Mozsolics).
- Fig. 133. Giulești, *Berceasca*. Pottery of the 14-15th centuries AD (after R. Popa).
- Fig. 134. Giulești, *Biserică*. View of the excavation (photo R. Popa).
- Fig. 135. Giulești, *Biserică*. Medieval silver rings (after R. Popa).
- Fig. 136. Lăpuș, *Sub Podoroi*. Dross from the iron foundry (photo G. Trnka).
- Fig. 137. Lăpuș, Terrace *Podanc*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 138. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 2 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 139. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 4 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 140. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 5 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 141. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 6 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 142. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 143. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 9 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 144. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 9 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 145. Lăpuș, *Podancul Mare*. Vessel from Tumulus 12 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 146. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 20 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 147. Lăpuș, *Podanc*. Plan and profile of the Tumulus 6.
- Fig. 148. Lăpuș, *Podanc*. Plan and profile of Tumulus 7.
- Fig. 149. Lăpuș, *Podancul Mare*. Plan and profile of Tumulus 16.
- Fig. 150. Lăpuș, *Podancul Mare*. Plan and profile of Tumulus 18.
- Fig. 151. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21 before the start of the excavations(foto C. Kacsó).
- Fig. 152. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21, view of the excavation (photo F. Szabó).
- Fig. 153. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21, view of the excavation (photo F. Szabó).
- Fig. 154. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21, view of the excavation (photo photo C. Kacsó).
- Fig. 155. Lăpuș, *Podanc*. Tumulus 21, view of the excavation (photo photo C. Kacsó).
- Fig. 156. Lăpuș, *Podanc*. Vessel from Tumulus 21 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 157. Lăpuș, *Gura Tinoasei*. Vessel from Tumulus 22 (drawing G. Moldovan).

- Fig. 158. Lăpuș, *Gura Tinoasei*. Vessel from Tumulus 24 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 159. Lăpuș, *Podoroi*. Ruin of a iron foundry (photo C. Kacsó).
- Fig. 160. Lăpuș, *Podoroi*. Ruin of a iron foundry (photo C. Kacsó).
- Fig. 161. Lăpuș, *Podoroi*. Ruin of a iron foundry (photo C. Kacsó).
- Fig. 162. Lăpuș, *Podoroi*. Ruin of a iron foundry (photo C. Kacsó).
- Fig. 163. Oarța de Jos, *Vâlceaua Rusului*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 164. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus vessel (photo C. Robescu).
- Fig. 165. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Remains of a Wietenberg house (photo C. Kacsó).
- Fig. 166. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Remains of a Suci de Sus house (photo C. Kacsó).
- Fig. 167. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 168. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 169. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 170. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 171. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Suci de Sus pottery (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 172. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. 1-4. Suci de Sus pottery. 5-12. Clay objects. 13. Mould. 14. Flint arrowhead 15-16. Bronze pins (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 173. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Finds from the 1th Millenium AD (after I. Stanciu).
- Fig. 174. Oarța de Jos, *Vâlceau Rusului*. Finds from the 1th Millenium AD (after I. Stanciu).
- Fig. 175. Oarța de Sus, *Măgura* Hill. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 176. Oarța de Sus, *Măgura*. Profile theCoțofeni subterranean dwelling (after D. Pop).
- Fig. 177. Oarța de Sus, *Măgura*. Neolithic pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 178. Oarța de Sus, *Măgura*. Neolithic pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 179. Oarța de Sus, *Măgura*. Neo-aeneolithic pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 180. Oarța de Sus, *Măgura*. Flint and obsidian microliths (drawing G. Moldovan).
- Fig. 181. Oarța de Sus, *Măgura*. Stone axes (drawing G. Moldovan).
- Fig. 182. Oarța de Sus, *Măgura*. Stone axes (drawing G. Moldovan).
- Fig. 183. Oarța de Sus, *Măgura*. Stone axes (drawing G. Moldovan).
- Fig. 184. Oarța de Sus. Stone axes. 1-7. *Măgura*. 8. *Bobota* (drawing G. Moldovan).

- Fig. 185. Oarța de Sus. Dacian grinding stones. 1. *Dealul Crucii*. 2. *Măgura* (after I. Stanciu).
- Fig. 186. Oarța de Sus, *Măgura*. Dacian pottery (after I. Stanciu).
- Fig. 187. Oarța de Sus, *Măgura* (?). Roman pottery (after I. Stanciu).
- Fig. 188. Oarța de Sus-*Dealul Stremțului* and *Ghiile Botii*. View of the sites (photo C. Kacsó).
- Fig. 189. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Profile of the ritual construction (photo C. Kacsó).
- Fig. 190. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 8 (photo C. Kacsó).
- Fig. 191. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 11 (photo C. Kacsó).
- Fig. 192. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 11 (photo C. Kacsó).
- Fig. 193. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 12 (photo C. Kacsó).
- Fig. 194. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 18 (photo C. Kacsó).
- Fig. 195. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 18 (photo C. Kacsó).
- Fig. 196. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Ritual pit 18 (photo C. Kacsó).
- Fig. 197. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 198. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 199. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 200. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 201. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 202. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 203. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 204. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 205. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Wietenberg vessel, ritual pit 7 (drawing G. Moldovan).
- Fig. 206. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Clay model of carriage, ritual pit 7 (photo C. Robescu).
- Fig. 207. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Incense burner, ritual pit 3 (photo C. Robescu).
- Fig. 208. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Incense burner, ritual pit 1 (photo C. Robescu).
- Fig. 209. Oarța de Sus, *Ghiile Botii*. Gold jewelry, ritual pit 1 (photo C. Robescu).
- Fig. 210. Oarța de Sus, *Dealul Stremțului*. View of the excavation (photo C. Kacsó).
- Fig. 211. Poienile Izei. Stone object with unclear function (photo C. Kacsó).

- Fig. 212. Lăpușel, *Tedeș*. Suci de Sus pottery e (drawing G. Moldovan).
- Fig. 213. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 214. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 215. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 216. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 217. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 218. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 219. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 220. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 221. Lăpușel, *Ciurgău*. 1-2. 4-5. Suci de Sus pottery. 3. Wietenberg fragment (drawing G. Moldovan).
- Fig. 222. Lăpușel, *Ciurgău*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 223. Lăpușel, *Ciurgău*. View of the excavation (photo I. Stanciu).
- Fig. 224. Lăpușel, *Ciurgău*. View of the excavation (photo I. Stanciu).
- Fig. 225. Lăpușel, *Ciurgău*. Plan and profile of the house 2 and pit 12 (after I. Stanciu).
- Fig. 226. Lăpușel, *Ciurgău*. Plan and profile of the house 3 (after I. Stanciu).
- Fig. 227. Lăpușel, *Ciurgău*. Plan and profile of the stone oven (after I. Stanciu).
- Fig. 228. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 1 (after I. Stanciu).
- Fig. 229. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 1 (after I. Stanciu).
- Fig. 230. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 1 (after I. Stanciu).
- Fig. 231. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 2 (after I. Stanciu).
- Fig. 232. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from pit 12 (after I. Stanciu).
- Fig. 233. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from house 3 (after I. Stanciu).
- Fig. 234. Lăpușel, *Ciurgău*. Pottery from the stone oven (after I. Stanciu).
- Fig. 235. Lăpușel, *Ciurgău*. Stone, clay and iron artifacts (after I. Stanciu).
- Fig. 236. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Reconstituted tower (photo C. Kacsó).
- Fig. 237. Berchezoaia, *Cetatea Chioarului*. Remains of a wall (photo L. P. Goja).
- Fig. 238. Rona de Jos. Funerary stone cross from 1790 (photo C. Kacsó).
- Fig. 239. Coștiui. Late Bronze Age hoard (I.) (drawing G. Moldovan).
- Fig. 240. Coștiui. Longitudinal profile of medieval salt mines (after S. Zaharia).
- Fig. 241. Coștiui. Plan and profile of the salt mine Apafi.
- Fig. 242. Sarasău, *După Ștrec*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 243. Sarasău, *După Ștrec*. Suci de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 244. Sarasău. Jewelry from the gold treasure (collection Mihályi) (photo K. Török).
- Fig. 245. Sarasău. Spiral discs from the gold treasure (after F. Rómer).
- Fig. 246. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 247. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 248. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 249. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 250. Sarasău, *Zăpodie*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).

Fig. 251. Sarasău, *Zăpodie*. 1-4. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan). 5. Sword scabbard or point (?) (after R. Popa).

Fig. 252. Sarasău, *Zăpodie*. Plan of the house from 4-5th centuries AD (after R. Popa, R. Harhoiu).

Fig. 253. Sarasău, *Zăpodie*. Artifacts from 4-5th centuries AD (after R. Popa, R. Harhoiu).

Fig. 254. Sarasău, *Zăpodie*. View of the excavation (photo R. Popa).

Fig. 255. Sarasău, *Zăpodie*. Clay and stone artifacts (after R. Popa).

Fig. 256. Sarasău, *Zăpodie*. Early medieval pottery (after R. Popa).

Fig. 257. Sarasău, *Zăpodie*. Early medieval pottery (after R. Popa).

Fig. 258. Sarasău, *Zăpodie*. Early medieval pottery (after R. Popa).

Fig. 259. Sarasău, *Cetățuia*. Profiles (after R. Popa).

Fig. 260. Satulung. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).

Fig. 261. Coruia. Gold treasure (after St. Foltiny).

Fig. 262. Săpânța. Middle Bronze Age hoard (1. drawing G. Moldovan, 2-3 after D. Popescu, M. Rusu).

Fig. 263. Săpânța. Middle Bronze Age hoard (after D. Popescu, M. Rusu).

Fig. 264. Seini. Ruin of a medieval fortification (photo L. P. Goja).

Fig. 265. Seini. Ruin of a medieval fortification (photo L. P. Goja).

Fig. 266. Seini. Ruin of a medieval fortification (photo L. P. Goja).

Fig. 267. Seini. Slag heap (photo Minerva Luca).

Fig. 268. Seini. Slag heap (photo Minerva Luca).

Fig. 269. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. Plan of the fortified settlement (after K. Horedt).

Fig. 270. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. Profiles of the trench 1 and 5 (after K. Horedt).

Fig. 271. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. View of the excavation (photo F. Nistor).

Fig. 272. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. View of the excavation (photo F. Nistor).

Fig. 273. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. Late Bronze Age pottery (after K. Horedt).

Fig. 274. Sighetu Marmației, *Dealul Cetății I*. Late Bronze Age pottery (after K. Horedt).

Fig. 275. Sighetu Marmației. Gold treasure (after St. Foltiny).

Fig. 276. Sighetu Marmației, *Făget*. Profile of the trench 1.

Fig. 277. Sighetu Marmației, *Făget*. Profile of the trench 2 and the plan of the excavation.

Fig. 278. Sighetu Marmației, *Făget*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).

Fig. 279. Sighetu Marmației, *Făget*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).

Fig. 280. Sighetu Marmației, *Făget*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).

Fig. 281. Sighetu Marmației, *Făget*. Hallstatt pottery (drawing G. Moldovan).

Fig. 282. Sighetu Marmației, *Valea Mare*. 1. Whetstone. 2-9. Medieval pottery (after R. Popa).

- Fig. 283. Sighetu Marmăției, *Valea Mare*. Medieval pottery (after R. Popa).
- Fig. 284. Sighetu Marmăției, *Valea Mare*. Medieval pottery (after R. Popa).
- Fig. 285. Sighetu Marmăției, *Valea Mare*. Medieval pottery (after R. Popa).
- Fig. 286. Suciul de Jos, *Vârful Suciului* Hill. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 287. Suciul de Sus, Terrace *Poduri pe Coastă*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 288. Suciul de Sus, *Poduri pe Coastă*. Suciul de Sus pottery (after ArchÉrt 20, 1900).
- Fig. 289. Suciul de Sus, *Poduri pe Coastă*. Suciul de Sus pottery (after M. Roska).
- Fig. 290. Suciul de Sus, *Poduri pe Coastă* (?). Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 291. Suciul de Sus, *Poduri pe Coastă* (?). Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 292. Suciul de Sus, *Poduri pe Coastă*. Suciul de Sus pottery (photo A. Dabasi).
- Fig. 293. Suciul de Sus, *Poduri pe Coastă*. Suciul de Sus pottery (photo A. Dabasi).
- Fig. 294. Suciul de Sus, Terrace *Troian*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 295. Cetățele. Early Medieval spearhead (drawing Z. Șomcutean).
- Fig. 296. Ciolt, *Cioltișor I*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 297. Ciolt, *Cioltișor II*. View of the site (photo C. Kacsó).
- Fig. 298. Vălenii Șomcutei, *Valea lui Ștefan*. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 299. Vălenii Șomcutei, *Valea lui Ștefan*. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 300. Vălenii Șomcutei, *Valea lui Ștefan*. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 301. Vălenii Șomcutei, *Valea lui Ștefan*. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 302. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. The cave entry (foto C. Kacsó).
- Fig. 303. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Cave gallery (photo Tr. Minghiraș).
- Fig. 304. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 305. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 306. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 307. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).
- Fig. 308. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Suciul de Sus pottery (drawing G. Moldovan).

- Fig. 309. Vălenii Șomcutei, *Peștera Valea Rea*. Bone artifacts (photo Z. Șomcutean).
- Fig. 310. 1-17. Vălenii Șomcutei, *Ograda Budenilor*. Early medieval pottery.
18. Tisa, *Lazuri/Certeze*. Vessel from the 7th century AD (after I. Stanciu)
- Fig. 311. Bușag., *Coasta Bușagului* Hill. View of the site (photo G. Trnka).
- Fig. 312. Bușag, *Coasta Bușagului*. Scrapers (after Roxana Dobrescu).
- Fig. 313. Bușag, *Coasta Bușagului*. Circular scrapers (după Roxana Dobrescu).
- Fig. 314. Bușag, *Coasta Bușagului*. Burins (after Roxana Dobrescu).
- Fig. 315. Bușag, *Coasta Bușagului*. Retouched blades (after Roxana Dobrescu).
- Fig. 316. Tăuți Măgherăuș. Round seal from beginning 17th century (after J. K. Molnár).
- Fig. 317. Someș-Uileac. Early medieval gold torque (after J. Hampel).
- Fig. 318. Valea Chioarului. Axes from the bronze hoard (after J. Hampel, D. Popescu, M. Rusu).
- Fig. 319. Peteritea. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 320. Peteritea. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 321. Peteritea. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 322. Peteritea. Funerary stone cross (photo C. Kacsó).
- Fig. 323. Peteritea. Stone table (photo C. Kacsó).

INDICELE ALFABETIC AL LOCALITĂȚILOR

A

Ardusat (Ia)
 Arduzel (LXVIa)
 Arieșu de Câmp (Ib)
 Arieșu de Pădure (LIIa)
 Ariniș (IIa)
 Aspra (LXIXa)
 Asuaju de Jos (IIIa)
 Asuaju de Sus (IIIb)

B

Baba (XXIVa)
 Baia Mare (IVa)
 Baia Sprie (Va)
 Băile Borșa (XVa)
 Băița de Sub Codru (VIa)
 Băița (LXIVa)
 Băiuț (VIIa)
 Băsești (VIIIa)
 Bârgău (XXIIa)
 Bârsana (IXa)
 Berbești (XXXa)
 Berchez (XLIVa)
 Berchezoaia (XLIVb)
 Berința (XXIIIa)
 Bicz (Xa)
 Bistra (XIa)
 Blidari (IVb)
 Bocicoiel (XIIIa)
 Bocicoiu Mare (XIIa)
 Bogdan Vodă (XIIIb)
 Boiereni (LXVa)
 Boiu Mare (XIVa)
 Bontăieni (LXIIa)
 Borcut (LXVb)
 Borșa (XVb)
 Botiza (XVIa)
 Bozânta Mare (LXIVb)
 Bozânta Mică (XLIIIa)
 Breb (XXXIXa)
 Brebeni (XXIa)
 Buciumi (LXIIIa)

Budești (XVIIa)
 Bușag (LXIVc)
 Buteasa (LXIIIb)
 Buzești (XXIXa)

C

Cavnic (XVIIIa)
 Călinești (XIXa)
 Cărbunari (XXVIIIa)
 Cărpiniș (XXIIIb)
 Cătălina (LIIa)
 Câmpulung la Tisa (XXa)
 Cernești (XXIb)
 Cetățele (LXIIb)
 Chechiș (XXVIIIb)
 Chelița (LXVIb)
 Chiuzbaia (Vb)
 Cicârlău (XXIIb)
 Ciocotiș (XXIc)
 Ciolt (LXIIIc)
 Ciuta (Xb)
 Coaș (LIIIb)
 Codru Butesii (LXIIIId)
 Coltău (LIIId)
 Colțirea (Ic)
 Copalnic (XXIIId)
 Copalnic-Deal (XXIIId)
 Copalnic Mănăstur (XXIIIe)
 Cornești (XIXb)
 Corni (Xc)
 Coroieni (XXIVb)
 Coruia (LIIId)
 Costeni (XXVa)
 Coștiui (XLVIIIa)
 Crasna Vișeuului (XIb)
 Crăciunești (XIIb)
 Cufoaia (LXVc)
 Culcea (LIIIe)
 Cupșeni (XXVb)
 Curtuiuşu Mare (LXVIIIa)
 Curtuiuşu Mic (XXIIIf)

D

Dămăcușeni (LXVd)
Dănești (LXIc)
Dăneștii Chioarului (XXXVIa)
Dealul Corbului (LXIXb)
Dealul Mare (XXIVc)
Desești (XXVIa)
Dobricu Lăpușului (LXVe)
Dragomirești (XXVIIa)
Drăghia (XXIVd)
Dumbrava (LXVf)
Dumbrăvița (XXVIIIc)
Durușa (LXVIIIb)

F

Fărcașa (XXIXb)
Făurești (XXIIIg)
Fânațe (XXId)
Fântânele (LXVg)
Ferești (XXXb)
Fericea (LXVIIIc)
Fersig (LIIf)
Finteușu Mare (LXIIIe)
Finteușu Mic (LIIf)
Firiza (IVc)
Frâncenii Boiului (XIVb)

G

Gârdani (LVIa)
Giulești (XXXc)
Glod (LXIa)
Groape (LXVh)
Groși (XXXIa)
Groșii Țibleșului (LXIa)

H

Handalu Ilbei (XXIIc)
Hărnicești (XXVIb)
Hideaga (LIId)
Hoteni (XXXIXb)
Hovrila (LXIIIIf)

I

Iadăra (XXXVIb)

Iapa (LIXa)
Ieud (XXXIIa)
Ilba (XXIIId)
Inău (LXVI)
Izvoarele (XXIe)

Î

Înterăuri (LIIIf)

J

Jugăstreni (LXIXc)

L

Larga (LXIb)
Lazu Baciului (LIXb)
Lăpuș (XXXIIIa)
Lăpușel (XLIIf)
Lăschia (XXIIIf)
Leordina (XXXIVa)
Libotin (XXVc)
Lucăcești (XXXVIc)
Lunca la Tisa (XIIc)

M

Mara (XXVIc)
Măgureni (XXIf)
Mănăstirea (XXXd)
Mănău (LXVIc)
Merișor (LXIVd)
Mesteacăn (LXVIIIId)
Mireșu Mare (XXXVIId)
Mocira (XLIIf)
Mogoșești (LIIf)
Moisei (XXXVIIa)

N

Nănești (IXb)
Negreia (LXIId)
Nistru (LXIVe)

O

Oața de Jos (XXXVIIIa)
Oața de Sus (XXXVIIIb)
Ocna Șugatag (XXXIXc)
Ocoliș (XXXIb)

Odești (VIb)
Oncești (IXc)
Orțâța (XXXVIIIc)

P

Peteritea (LXIXd)
Petrova (XLa)
Piatra (XLVa)
Plopiș (LXIIe)
Poiana Botizii (VIIb)
Poienile de sub Munte (XLIa)
Poienile Izei (XLIa)
Posta (XLIVc)
Preluca Nouă (XXIIIi)
Preluca Veche (XXIIIj)
Pribilești (LIIf)
Prislop (XIVc)

R

Răzoare (LXVj)
Recea (XLIId)
Remecioara (XLIVd)
Remetea Chioarului (XLIVe)
Remeți (XLVb)
Remeți pe Someș (XXXVIe)
Repedea (XLVIa)
Rodina (IIb)
Rogoz (LXVk)
Rohia (LXVI)
Românești (XIVd)
Rona de Jos (XLVIIa)
Rona de Sus (XLVIIIb)
Rozavlea (XLIXa)
Rus (XXVIIIId)
Ruscova (La)
Rușor (XXIIIk)

S

Sarasău (LIa)
Sat Șugatag (XXXIXd)
Satulung (LIIf)
Satu Nou de Jos (XXXIc)
Satu Nou de Sus (Vc)
Săbișa (LVIIIa)

Săcălășeni (LIIIg)
Săcel (LIVa)
Săliște (VIIIb)
Săliștea de Sus (LVa)
Sălmița (LXIXe)
Sălsig (LVIb)
Săpânța (LVIIa)
Săsar (XLIIf)
Sârbi, com. Budești (XVIIb)
Sârbi, com. Fărcașa (XXIXc)
Seini (LVIIIb)
Sighetu Marmăției (LIXc)
Slătioara (LXb)
Someș-Uileac (LXVIId)
Stejera (XXXVIIf)
Stoiceni (LXVm)
Strâmbu Băiuț (VIIc)
Strâmtura (LXc)
Stremț (VIIIc)
Suciu de Jos (LXIc)
Suciu de Sus (LXIId)

Ș

Șieu (XLIXb)
Șindrești (XXVIIIe)
Șișești (LXIIe)
Șomcuta Mare (LXIIIg)
Șugău (LIXd)
Șurdești (LXIIg)

T

Tămaia (XXIXd)
Tămășești (IIc)
Tăuții Măgherauș (LXIVf)
Tăuții de Sus (Vd)
Târgu Lăpuș (LXVn)
Teceu Mic (XLVc)
Tisa (XIIc)
Tohat (LXVIe)
Trestia (XXIIf)
Tulghieș (XXXVIg)

Ț

Țicău (LXVIIf)

U

Ulmeni (LXVIg)
Ulmoasa (LXIVg)
Unguraș (XXVIIIIf)
Ungureni (XXVd)
Urmeniș (VIc)

V

Vad (XXIIIIf)
Vadu Izei (LXVIIa)
Valea Chioarului (LXVIIIe)
Valea Cufundoasă (LIXe)
Valea Hotarului (LIXf)
Valea Neagră (IVd)

Valea Stejarului (LXVIIb)
Valea Vișeului (XIc)
Văleni (XIXc)
Vălenii Lăpușului (XXIVE)
Vălenii Șomcutei (LXIIIh)
Vărai (LXVIIIIf)
Vicea (LXVIh)
Viile Apei (LVIIIc)
Vima Mare (LXIXf)
Vima Mică (LXIXg)
Vișeu de Jos (LXXa)
Vișeu de Mijloc (LXXIa)
Vișeu de Sus (LXXIb)

INDICELE DESCOPERIRILOR PE EPOCI

Descoperiri paleolitice

Bârsana, Săpânda, Câmpulung la Tisa, Sarasău, Sighetu Marmăției, Valea Cufundoasa, Bușag, Arduzel, Vadu Izei, Remecioara (?), Fântânele (?)

Descoperiri neo-eneolitice

Așezări:

Băița de Sub Codru, Bicaz, Corni, Crăciunești, Tisa, Giulești, Oarța de Sus, Rozavlea (?), Seini, Sighetu Marmăției, Groșii Țibleșului, Suci de Sus, Săsar, Merișor (?)

Descoperiri izolate de piese de piatră:

Tămășești, Asuaju de Sus, Baia Mare, Chiuzbaia, Nănești, Budești, Cornești, Giulești, Oncești, Coștiui, Sighetu Marmăției, Boiu Mare, Călinești, Ilba, Coroieni, Libotin, Dumbrăvița, Giulești, Lăpuș, Leordina, Maramureș, Oarța de Sus, Remetea Chioarului, Coaș, Săcel, Săpânda, Sighetu Marmăției, Cetățele, Șișești, Glod, Boiereni, Târgu Lăpuș, Vadu Izei, Vima Mică, Mocira

Descoperiri izolate de piese de cupru:

Baia Mare, Corni, Sarasău

Descoperiri din epoca bronzului

Așezări:

Ariniș, Tămășești, Arduș, Baia Mare, Băsești, Bârsana, Oncești, Stremț, Bicaz, Ciuta, Corni, Crăciunești, Bogdan Vodă, Prislop, Sârbi, com. Budești, Călinești, Copalnic Mănăstur, Vad, Libotin, Giulești, Groși, Ieud, Lăpuș, Moisei, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Orțața, Poienile de Sub Munte, Bozânta Mică, Lăpușel, Săsar, Șieu, Coruia, Sarasău, Satulung, Seini, Sighetu Marmăției, Ciolt, Vălenii Șomcutei, Groșii Țibleșului, Suci de Jos, Suci de Sus, Bușag, Tăuții Măgherauș, Rogoz, Rohia, Dămăcușeni, Târgu Lăpuș, Someș-Uileac, Mesteacăn, Cernești (?), Cicârlău, Câmpulung la Tisa

Descoperiri funerare:

Bicaz, Libotin, Lăpuș, Ieud, Finteușu Mic (?), Suci de Jos, Suci de Sus, Borșa (?)

Loc de cult:

Oarța de Sus

Depozite de bronzuri:

Baia Mare (?), Bârsana, Oncești, Bicaz, Crasna Vișeuului, Crăciunești, Bogdan Vodă, Borșa, Budești, Sârbi, com. Budești, Călinești, Câmpulung la Tisa, Ilba, Lăschia, Ungureni, Dragomirești, Ieud, Lăpuș, Maramureș, Moisei, Breb, Rona de Jos, Coștiui, Rozavlea, Șieu, Săcel, Săliștea de Sus, Săpânța, Sarasău, Sighetu Marmației, Glod, Strâmtura, Groșii Țibleșului, Suciul de Jos, Târgu Lăpuș, Vadu Izei, Valea Chioarului (Gaura), Peteritea, Vima Mare, Coaș ?

Piese izolate de bronz:

Asuaju de Jos, Baia Mare, Firiza, Chiuzbaia, Odești, Stremț, Bogdan Vodă, Budești, Sârbi, com Budești, Călinești, Ilba, Rușor, Dragomirești, Ieud, Lăpuș, Maramureș, Iadăra, Oarța de Sus, Orțâța, Coștiui, Șieu, Săliștea de Sus, Sarasău, Seini, Sighetu Marmației, Buteasa, Șomcuta Mare, Glod, Larga, Suciul de Sus, Târgu Lăpuș, Valea Chioarului (Gaura), Vișeu de Mijloc, Vișeu de Sus, Vima Mică

Tipare pentru turnat bronzuri:

Cicârlău, Lăpuș, Oarța de Sus

Tezaure de aur:

Dumbrăvița, Lăpuș (?), Maramureș, Coruia, Sarasău, Sighetu Marmației

Piese izolate de aur:

Baia Mare, Oncești, Ieud, Seini

Descoperiri hallstattiene**Așezări:**

Ariniș, Tisa, Ieud, Lăpuș, Ocna Șugatag (?), Lăpușel, Săsar, Sarasău, Sighetu Marmației, Merișor ?, Dămăcușeni

Descoperiri Latène**Așezări:**

Oncești, Bicaz, Corni, Oarța de Sus, Lăpușel

Tezaure monetare:

Tulghieș, Sighetu Marmației, Ieud, Moisei

Descoperiri izolate de monede:

Firiza, Băiuț, Coroieni, Maramureș, Rozavlea, Tăuții Măgherauș, Oarța de Sus, Baia Mare

Descoperiri din epoca romană

Așezări:

Ardusat, Baia Mare, Ciuta, Corni, Prislop, Călinești, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Orțâta, Bozânta Mică, Lăpușel, Seini, Cetățele, Ciolt, Vălenii Șomcutei, Rohia, Someș-Uileac (?), Mesteacăn, Săliștea de Sus

Turnuri de pază:

Mesteacăn, Vima Mare (?)

Descoperiri funerare:

Bicaz, Lăpuș

Tezaure monetare:

Băsești, Vad, Tămaia, Oarța de Sus, Sarasău, Sighetu Marmăției, Ulmeni

Descoperiri izolate de monede:

Baia Mare, Tisa, Călinești, Coroieni, Giulești, Ieud, Maramureș, Oarța de Sus, Petrova, Sighetu Marmăției

Statuetă:

Lăpuș

Descoperiri medievale timpurii

Așezări:

Băsești, Crăciunești, Corni, Tisa, Boiu Mare, Prislop, Chechiș, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Bozânta Mică, Lăpușel, Săsar, Sarasău, Hideaga, Sighetu Marmăției, Ciolt, Vălenii Șomcutei, Târgu Lăpuș, Mesteacăn, Berința (?)

Descoperiri funerare:

Berchezoaia (?), Sighetu Marmăției

Monede bizantine:

Borșa, Copalnic-Mănăstur, Șomcuta Mare

Tezaure de dirhemi arabi:

Maramureș, Berbești

Descoperiri izolate de piese:

Cicârlău, Cetățele, Someș-Uileac

Descoperiri pre- sau protoistorice (fără precizarea epocii)

Asuaju de Jos, Baia Sprie, Stremț, Nănești, Bicaz, Ciuta, Crăciunești, Budești, Câmpulung la Tisa, Cernești, Fărcașa, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Finteușu Mic, Vălenii Șomcutei, Bușag, Dobricu Lăpușului, Sălnița, Giulești, Călinești, Berbești, Tulgheș, Ruscova, Săpânța, Șugău, Merișor, Boiereni, Valea Chioarului, Coltău

Descoperiri medievale

Urme de locuire identificate, parțial cercetate:

Asuaju de Jos, Baia Mare, Baia Sprie, Oncești, Bogdan Vodă, Desești, Fărcașa, Giulești, Oarța de Jos, Oarța de Sus, Orța, Poienile de Sub Munte, Lăpușel, Coștiui, Coltău, Săpânța, Mogoșești, Seini, Sighetu Marmăției, Glod, Suciu de Sus, Ulmeni, Sarasău, Cicârlău, Săpânța, Șugău, Glod

Fortificații:

Asuaju de Jos ?, Baia Mare, Baia Sprie, Oncești, Bogdan Vodă, Budești, Berchezoaia (Cetatea Chioar), Sarasău, Seini, Tăuții Măgherauș, Târgu Lăpuș (?), Unguraș (?)

Construcții:

Ardusat, Baia Mare, Baia Sprie, Coltău, Satulung, Copalnic Mănăștur, Sighetu Marmăției, Bogdan Vodă

Descoperiri funerare:

Baia Mare, Bogdan Vodă, Giulești

Biserici de piatră:

Baia Mare, Tăuții de Sus, Bocicoiu Mare, Bogdan Vodă, Câmpulung la Tisa, Giulești, Remeți, Sarasău, Seini, Sighetu Marmăției, Arduzel, Dămăcușeni, Berchez, Tăuți Măgherauș, Fântânele

Mănăstiri:

Ariniș, Baia Mare, Bârsana, Bistra, Bogdan Vodă, Sârbi, com. Budești, Budești, Copalnic-Mănăștur, Lăschia, Giulești, Groși, Moisei, Rozavlea, Rona de Jos, Săcel, Sălsig, Săliștea de Sus, Sighetu Marmăției, Șomcuta Mare, Vălenii Șomcutei, Boiereni, Vișeu de Sus, Călinești, Petrova, Remeți

Cruci de piatră deosebite:

Ariniș, Bârsana, Botiza, Șieu, Poienile Izei, Rona de Jos, Glod, Șurdești, Peteritea, Arduzel

Sate dispărute (în hotarul localităților):

Asuaju de Jos, Oncești, Bicz, Crăciunești, Boiu Mare, Lăpuș, Cicârlău, Iadăra, Șomcuta Mare, Târgu Lăpuș, Mânău, Peteritea, Budești, Berbești (?), Tăuții Măgherauș, Făurești, Botiza, Boiereni, Drăghia, Breb, Călinești, Leordina, Giulești, Șieu, Sârbi, com. Budești, Vadu Izei, Suciu de Sus (?), Berchezoaia, Ruscova, Orțâța, Corni, Seini, Băsești, Urmeniș, Ferești, Ocna Șugatag

Exploatări miniere:

Baia Mare, Firiza, Baia Sprie, Chiuzbaia, Băiuț, Poiana Botizii, Băile Borșa, Cavnic, Câmpulung la Tisa, Ilba, Budești, Dragomirești, Ocna Șugatag, Băița, Coștiui, Nistru, Vișeu de Jos, Ieud, Șișești, Poienile de Sub Munte, Teceu Mic (?), Rona de Jos, Șurdești

Urme de zgură și de topitorii:

Firiza, Băiuț, Strâmbu Băiuț, Cavnic, Lăpuș, Seini, Rușor, Rus, Unguraș, Baia Mare

Unelte, arme, podoabe, ceramică:

Baia Mare, Baia Sprie, Chiuzbaia, Botiza, Budești, Borșa, Preluca Veche, Dragomirești, Ieud, Maramureș, Hoteni, Lăpușel, Săliștea de Sus, Satulung, Sighetu Marmăției, Șugău, Cetățele, Târgu Lăpuș, Cicârlău, Ariniș, Merișor

Tezaure de podoabe:

Baia Mare, Seini, Maramureș

Tezaure monetare:

Baia Mare, Baia Sprie, Bistra, Ilba, Chechiș, Remeți pe Someș, Berchez, Coaș, Coruia, Sighetu Marmăției, Șugău, Cetățele, Șurdești, Arduzel, Mânău, Vadu Izei, Posta

Monede izolate:

Baia Mare, Borșa, Moisei, Sighetu Marmăției

Inscripții:

Baia Mare, Baia Sprie, Băiuț, Cavnic, Crăciunești, Berchezoaia (Cetatea Chioarului), Lunca la Tisa, Bontăieni

Descoperiri din secolele XIX și XX**Ceramică, sticlă:**

Baia Mare, Sighetu Marmăției

Tezaur monetar, monede:

Sighetu Marmăției, Baia Mare, Repedea

Tezaur de piese de argint:

Baia Mare

INDICELE DE AUTORI

A

Achim, V. 14, 16, 41, 112, 124, 193, 212
Aggházy, Mária 171
Aldea, Gh. 93
Aldea, I. Al. 61, 374, 495
Alexandrescu, A. 60
Alexandrescu, D. Alexandrina 14, 101, 299, 328, 391, 399, 447, 498
Andrițoiu, I. 14, 102, 242, 321, 327, 374, 382, 405, 413, 521
Anghel, Gh. 14, 226, 261, 439, 472
Aparaschivei, D. 433
Ardelean, Laura 424
Ardevan, R. 51, 396
Arion, Gh. 169
Armbruster, A. 144
Astaloș, C. 542
Asvadurov, H. 541
Avram, A. 407

B

Babeș, M. 14, 372, 407, 471, 541
Bader, T. 14, 15, 30, 57, 93, 97, 101, 102, 220, 229, 233, 239, 243, 245, 259, 280, 284, 285, 288, 289, 299, 300, 310, 313, 315, 317, 321, 324, 325, 327, 328, 330, 335, 343, 372, 373, 382, 390-392, 399, 402, 404, 418, 421, 428, 430, 433, 442, 447, 456, 466, 467, 475, 485, 489, 495, 498, 499, 517, 521-524, 536, 537, 551, 554, 564, 570, 571, 575, 578
Balogh, B. (A.) 15, 29, 44, 112, 124, 125, 139, 140, 163, 169, 170, 173, 178, 188, 191, 195, 273, 286, 296, 309, 539, 543
Balogh, Jolán 15, 169, 178, 202
Baltag, Gh. 413, 433

Bandula, O. 111, 181, 226
Barb, Raluca 25
Barbu, I. 60
Baron, M. 15, 112, 124, 125, 130, 140, 195, 204, 212, 218, 286, 292, 296, 308, 309, 539, 543
Bauman, I. 170, 198
Bálint, S. 15, 508
Bánki, I. 15, 124, 178, 195, 201, 292
Báthory, L. 15, 16, 124, 140, 273, 539
Bátora, J. 16, 32, 376, 457
Bădău-Wittenberger (Wittenberger), M. 61, 325, 375, 414, 521, 571
Băcuet-Crișan, D. 414
Băcuet-Crișan, Sanda 414
Băjenaru, R. 414
Bălan, G. 16, 102, 377, 382, 392
Bălan, Gavril 40, 169, 173
Bălănescu, S. 16, 112, 123
Bărbulescu, M. 16, 375, 453
Bătrîna, A. 339
Bătrîna, Lia 339
Băț, M. 43, 407, 413
Bârzu, Ligia 45, 374
Becker, Cornelia 16, 63, 259
Becker, W. G. E. 16, 124, 128
Becks, R. 371
Bejinariu, I. 16, 39, 233, 239, 259, 376, 378, 382, 387, 405, 413, 414, 457
Beldiman C. 38
Benkő, E. 144
Berbeleac, I. 16, 195, 212, 273, 286, 308, 539
Berciu, I. 16, 459, 570
Berciu, D. 16, 372, 373, 521
Berecki, S. 377, 378
Beregic, V. 16, 17, 112, 123, 124
Berendi, Elisabeta 39

- Bernard, A.** 286
Bernjakovič, K. 17, 299, 391
Bertalan, M. 124
Best, J. G. P. 571
Beuca, A. 426
Bélay, V. 17, 289, 300, 421, 441, 453, 454, 479
Bican-Brișan, Nicoleta 424
Bichir, Gh. 17, 227, 471
Bielz, E. A. 217, 565
Bilțiu Dăncuș, I. 344
Bilțiu, P. 17, 94, 222, 283, 312, 42, 513, 529
Bindea, Diana 414
Binder, P. 17, 106, 264, 330, 339, 340, 424, 439, 490, 532
Biró, T. Katalin 346
Bitiri, Maria 541
Bițoiianu, C. 78
Blajer, W. 17, 221, 561
Blanchard, I. 124
Bobîna, B. 17, 94, 203, 210, 223, 228, 234, 235, 240, 284, 297, 300, 305, 331, 335, 347, 405, 406, 408, 416, 425, 434, 440, 445, 455, 479, 484, 487-489, 492, 512, 519, 526, 528, 536, 542, 547, 548, 565, 574
Bocșan, N. 396
Bodi, G. 17, 22, 320
Bodiu, A. P. 17, 112, 123, 124, 273
Bodor, A. 396
Bogatu, L. 49
Bogdan, M. 16, 112, 123, 124
Boitner, K. 204
Bolohan, N. 46
Bolomey, Alexandra 23, 373, 469, 521, 541, 570.
Bombiță, G. 17, 112, 217
Borcoș, M. 78
Bordi, L. Zs. 144, 261
Borgna, Elisabetta 34
Borlea, C. 111
Born, Ignaz Edl. von 17, 113, 124, 128, 194, 195, 212, 291, 539, 543
Boroffka, N. (N. G. O.) 17, 18, 20, 31, 46, 53, 57, 62, 96, 259, 321, 325, 347, 374-376, 405, 413, 433, 446, 457, 469, 485, 516, 571
Boroneanț, V. 18, 304, 328, 424, 453, 577
Borovszky, S. 18, 23, 42, 61
Borz, I. 28
Borziac, I. 541
Bota, I. M. 444
Botiș, I. 209, 222, 489, 546
Bouzek, J. 18, 521, 554
Bozac, Ileana 529
Bóna, I. 17, 485, 521, 563, 570, 571
Bradofka, F. 18, 106, 111, 124
Brather, S. 397
Bratu, Olimpia 18, 222, 225, 233, 239, 242, 259, 299, 300, 303, 310, 315, 325, 327, 382, 399, 418, 420, 421, 433, 446, 447, 457, 460, 466, 467, 481, 498, 499, 515, 516, 518, 553, 561, 573, 575
Brunn, W. A. von 18, 221, 324, 327, 459
Brüggerhoff, S. 64
Bud, I. 34
Bud, T. 18, 222, 226, 264, 265, 299, 326, 339, 340, 344, 345, 403, 424, 425, 444, 457, 464, 469, 472, 473, 480, 481, 513, 578
Budai, Cs. 38, 66, 112
Budeancă, C. 510
Bukowski, Z. 373
Bukvić, L. 375
Bunta, Magda 18, 174, 531
Bura, N. 466
Burnichioiu, Ileana 53

Butnariu, V. 533
Butucescu, N. 273

C

Cardoș, R. 150
Cartianu, Virginia 94
Cavruc, V. 18, 33, 144, 413, 448, 453
Cazacu, V. 18, 21, 124, 286, 373, 424, 453, 456
Cădăriu, I. I. 41, 193
Călian, Livia 25
Căpîlnean, V. 29
Cârciumaru, M. 18, 374, 413, 541
Cârja, I. 396
Chetraru, N. 541
Chicideanu (Chicideanu-Șandor; Motzoi-Chicideanu), I. (I.-Ș) 19, 41, 229, 233, 259, 299, 300, 317, 321, 335, 348, 375, 376, 378, 382, 405, 413, 414, 433, 494, 495, 514, 521-523, 548
Chidioșan, N. 19, 30, 221, 347, 382, 404, 409, 446, 457, 498, 516
Chifor, I. 281
Childe, V. G. 520
Chintăuan, I. 94
Chira, Diana 24, 66, 305
Chiriac, A. 14
Chirica, V. 346, 541
Chiricescu, Andrea 18, 33, 448, 453
Chirilă, E. 19, 103, 104, 181, 211, 281, 300, 313, 318, 401, 436, 529, 533, 557, 562
Chiș, V. T. 19, 227, 244, 340, 454, 511
Chiș-Bloju, S. V. 19, 481, 482
Chiș Șter, I. 267
Chițu, Lucia 52, 211, 212, 233, 303, 328, 460
Chmielewski, T. J. 489
Chochorowski, J. 50, 374

Cioacă, Mihaela 305
Ciobanu, Doina 19, 424, 448, 450, 453
Ciocan, Janeta 19, 306, 434
Ciolte, A. 14, 16, 112, 123, 193, 212
Ciongradi, C. 51
Ciubotă, V. 19, 31, 495
Ciuculescu, O. 24
Ciugudean, H. 19, 20, 38, 61, 233, 239, 242, 259, 325, 343, 374, 376, 378, 382, 407, 413, 446, 453, 456, 460, 485, 495, 499, 512, 514, 515
Ciută, M. 20, 239, 259
Clausing, C. 102
Codescu, M. 24
Coles, J. M. 20, 373, 521
Comșa, Alexandra 54, 321, 375, 475
Comșa, E. 242, 407, 561
Comșa, Maria 404
Condurachi, E. 20, 521, 570
Constantinescu, A. 453
Constantinescu, E. 28
Constantinescu, N. 442
Cornea, Lucia 14
Corneanu, T. 558
Cosma, C. 20, 56, 61, 227, 261, 266, 268, 306, 330, 337, 405, 428, 430, 433, 471, 536, 537, 564
Cosma, Eli 20, 128, 273, 277, 279
Cosma, N. 16, 112, 123, 124
Costea, I. 298
Coteț, P. 66
Cotta, B. V. 124, 273
Cristea, G. 506
Crișan, Gh. 111
Crișan, I. 14
Crișan, I. H. 20, 21, 226, 373, 424, 453, 456, 495
Crișan, M. 425
Csalány, D. 306

Csatáry, Gy. 21, 106, 506

Csath, B. 21, 124, 140, 188, 195,
204, 212, 273, 286, 292, 308,
539, 543

Csánki, D. 21, 124, 173, 243, 289,
340, 421, 424, 444, 450, 454,
490, 505

Cseh, J. 21, 104, 313

Csoma, Gy. 112

Cucu, F. 24

Czakó, E. 178

Czigler, Z. 439

D

Daicoviciu C. 20, 396, 442, 521,
570

Daicoviciu H. 21, 45, 52, 226, 372,
521, 570

Darvasy, M. 21, 178, 201

David, L. 21, 40, 44

David, W. 21, 242, 309, 390, 413,
460, 467, 485, 486, 500, 501,
521, 533, 571, 573, 575

Davidescu, M. 377

Dăncuș, M. 21, 223, 264, 300, 335,
396, 442, 445, 506

Decei, A. 448

Deletant, D. 16

Della Casa, Ph. 374

Demeterová, Soňa 22, 374, 453,
495, 521

Dercsényi, D. 22, 178, 441

Dergačev (Дергачев), V. (B. A.)
22, 65, 103, 259, 469, 477, 498

Diaconescu, D. 22, 38, 408

Diaconescu, M. 22, 28, 106, 304,
441, 508, 541

Diaconu, Gh. 298

Dietrich, Laura 22, 186, 401, 414,
503, 571

Dietrich, O. 22, 186, 378, 401,
414, 475, 503, 571

Doboși, Al. 22, 444, 448, 453

Dobrescu, Roxana 541

Dogaru, Maria 178

Done, A. 24

Dorca, Raluca 60

Dordea, I. 22, 424, 451, 453

Dörner, E. 52, 53, 233, 374, 375,
495

Dragomir, S. 264

Drăgănescu, L. 23, 424, 454

Drăgilă, M. 273

Drăguț, V. 23, 169, 173, 178, 201,
202, 209, 226, 261, 264, 339,
439, 508

Drecin, M. 14

Drescher, H. 144

Duma, Simona 34

Dumitrașcu, S. 23, 30, 219, 227,
298, 317, 336, 344, 425, 442,
503, 504, 563, 564

Dumitrescu, Vl. 23, 221, 327, 337,
339, 373, 374, 391, 439, 469,
471, 475, 485, 505, 521, 541,
561, 570

Dumitroaia, Gh. 414

Dunay, J. 531

Dunăre, N. 112

Dunăreanu-Vulpe, Ecaterina 554

Dunkelmann, Marie-Luise 16

Dzięgielewski, K. 378

E

Eisner, J. 23, 397, 504

Eiwanger, J. 23, 394, 489

El Susi, Georgeta 38

Emandi, I. E. 174

Emódi, T. 171, 436

Enăchiuc, Viorica 485

Engel, P. 23, 124, 454

Entz, G. 23, 439, 556

Erdy, J. 394

Ettel, P. 259

F

Faiciuc, Elisabeta 265

Faller, G. 15, 21, 23, 58, 65

Faller, J. 23, 178, 201
Farkas, J. 23, 192, 193, 201, 202
Farrenkopf, M. 64
Fazék Gy. 23, 308, 309
Fábián, L. 23, 110
Ferenczi, I. 24, 531, 563, 564, 574, 575
Fiala, E. 503
Fichtel, J. E. von 24, 212, 291, 453
Filip, I. 286
Filip, J. 24, 52, 372, 409, 521
Filipașcu, A. 24, 93, 222, 237, 242, 243, 265, 287, 299, 336, 340, 344, 345, 396, 403, 424, 425, 441, 444, 450, 454, 472, 479, 506, 508, 513, 578
Finály, G. 111, 324
Fischer-Galați, St. 62, 63
Fischl, Klára 375
Florea, C. 15
Florescu, R. 40, 373, 516, 521, 570
Fodor, D. 24, 112, 424, 448, 453, 471
Foltiny, S. 24, 372, 374, 390, 391, 393, 477, 501, 554, 570
Fomin, A. V. 397
Forrer, R. 64, 503
Földvári, A. 273
Fügedi, E. 439
Fülöp, Alexandrina 36, 128, 130, 198, 200

G

Gaftone, V. 285
Gaiu, C. 32, 38, 57, 174, 181
Gancarski, J. 33, 375
Gavrilă, S. 31
Gawlik, Anna 378
Găzdac, C. 51
Gediga, B. 475
Gedl, M. 24, 376, 516
Geerlings, W. 64
Gellinek, Gh. 28

Georgescu, A. 20, 233, 259, 343, 376, 382, 446, 456, 460, 499, 512, 515
Gergely, E. 21
Gesell, S. 24, 111, 124, 307, 308, 539, 543
Ghemiș, C. 516
Gherasie, I. 57, 424, 453
Ghinea, Laura 105
Ghițulescu, T. P. 24, 124, 195, 204, 212, 286, 292, 308, 539, 543
Ghiurcă, V. 24, 66, 305
Gimbutas, Marija 24, 327, 521
Gindele, R. 24, 92, 405, 408, 416, 428, 429, 433, 434, 487, 526, 564.
Giosanu, Eva 320
Giurescu, D. C. 62, 63
Giurgiu, I. 24, 267, 536, 565, 572, 574-576
Giușcă, D. 38, 111, 195
Glodariu, I. 24, 226, 227, 266, 373, 401, 403, 456, 457
Godja-Ou, I. 300
Gogâltan, F. 20, 25, 52, 60, 173, 233, 321, 347, 374-377, 379, 405, 413, 414, 416, 433, 460, 485, 495, 514, 522
Gohl, Ö. 124, 394, 397, 457, 510
Goja, L. P. 93
Goldenberg, S. 25, 49, 124, 128, 139, 195
Gooss, C. 25, 266, 280, 285, 300, 343, 468
Goran, C. 25, 536, 565
Gólián, K. 25, 291, 293-296
Görsdorf, J. 413
Götz, A. 270
Grancea, Luminița 188, 286
Greceanu, Eugenia 145
Groșan, C. 515
Gudea, A. 20, 52, 266, 268, 405, 428, 430, 433, 536, 537, 564

- Gudea, N.** 181
Gumă, M. 25, 374, 457
Gündisch, G. 25, 124, 195, 292, 308, 539
Györffy, Gy. 25, 106, 453, 504, 506
Györfi, Z. 262
György G. aknaszlatinai 23, 35, 43, 49, 60, 124, 140, 212
- H**
Hachmann, R. 570
Haimovici, S. 413
Halaga, S. 286
Hampel, J. 25, 26, 103, 259, 266, 280, 299, 300, 302, 303, 310, 316, 372, 383, 387, 390-393, 397, 399, 446, 447, 462, 465-469, 481, 489, 499, 501, 520, 531, 553, 559, 569, 570, 578
Hansen, S. 26, 221, 233, 242, 289, 302, 310, 325, 327, 343, 382, 388, 390, 391, 399, 421, 433, 446, 457, 460, 466, 479, 481, 498, 518, 524, 533, 554, 573, 575
Harding A. F. 20, 373, 413, 449, 453, 521
Hardmeyer, Barbara 26, 373, 394, 469, 477, 501, 502
Harhoiu, R. 26, 47, 243, 313, 463, 471, 559
Harmatta, J. 324
Harsányi, P. 183
Hartmann, A. 26, 393, 477, 501
Haszmann, P. 261
Hattyufy, D. 177
Hauer, Fr. Ritter von 26, 273, 305
Hătărăscu, O. 60
Hänsel, B. 26, 62, 241, 302, 327, 373, 413, 418, 459, 467, 485, 502, 524, 570
Hegyi, I. 128
Hennig, J. 563
- Henszlmann, I.** 26, 169, 177, 209, 304, 311, 339, 490, 508, 546
Hitchins, K. 16
Hitter, F. 26, 202, 203
Hochstrasser, G. 26, 27, 105, 106, 112, 128, 144
Hoddinott, R. F. 373, 571
Hoeck (Höck), V. 378
Hoernes, M. 27, 446, 500, 520, 570
Holste, Fr. 399
Horedt, K. 27, 140, 306, 347, 372, 373, 409, 453, 471, 495, 498, 505, 521, 559
Horejs, Barbara 376
Hossu, V. 27, 330, 331, 333, 435, 439, 532
Höglinger, P. 27, 233, 259
Huber, P. 27, 112, 124
Hunfalvy, P. 453
Husar, A. 27, 375, 413, 457, 469, 486
Huszár, L. 114
Hüttel, H.-G. 325, 373
- I**
Iancu, I. 27, 124, 140, 195, 212, 218, 273, 292, 308
Iaroslavschi, E. 24, 27, 242, 336, 344, 373, 374, 425, 453, 454, 456, 457, 472
Iercoşan, N. 27, 407, 408, 460
Ignat, M. 27, 309, 373, 485, 571
Ilea, V. 28, 328, 387, 395, 446, 459, 482, 508
Ilie, P. T. 17
Iliescu, O. 181
Ilk, A.-J. 28, 106
Ilon, G. 225, 376
Ionescu, Corina 378
Iosipescu, S. 28, 107, 330, 439, 532,
Ipolyi, A. 169, 508
Irimia, M. 28, 233, 325, 377, 418, 516, 554

Isac, Adriana 25, 321, 374, 416
Isac, D. 25
Ispir, M. 153
Istrate, A. 32, 38, 57, 174, 181
Istvánovits, Eszter 442
Işvan, D. 28, 34, 93, 94, 107, 125, 128-130, 132, 134-138, 188, 190, 195, 198-200, 206, 215-217, 218, 244, 267, 274, 277-279, 282, 286, 287, 294, 296, 308, 309, 329, 331, 332, 385, 443, 528, 530, 536, 539, 543, 544, 557, 565, 572
Iuga, Anamaria 145
Iuga, Georgeta M. 28, 47, 104, 107, 145, 219, 259, 262, 264, 266, 268, 317, 318, 336, 344, 407, 419, 425, 442, 504, 537, 559, 564
Ivanciuc, C. 45, 301, 491, 493, 511, 560
Ivanciuc, T. 29, 106, 220, 221, 223, 224, 240, 274, 286, 297, 301, 302, 334, 336, 422, 448, 458, 461, 484, 491-496, 499, 500, 502-504, 506-512, 560-562, 577
Iványi, B. 448
Izsó, I. 29, 125, 195, 292, 454, 539

J

Jakó, S. 178
Jankovich, J. 29, 499
Jereb, J. 424
Jockenhövel, A. 413
Joós, L. 212
Jovanović, B. 399
Jósa, A. 397
Jungbert, B. 541
Junghans, S. 29, 324, 462, 516, 570

K

Kachelmann, J. 111

Kacsó, C. 21, 25, 28-35, 41, 43, 92-97, 102-105, 107, 112, 125, 128-130, 132, 134-138, 140, 143, 147, 149, 151, 178, 185, 186, 188, 190, 191, 195, 198-201, 203, 204, 206, 210-212, 215-220, 222-230, 233-236, 239, 240, 242, 243, 245, 246, 259, 261, 264, 266, 268, 274, 277-281, 283-289, 292-303, 308-310, 313, 315-317, 321, 324, 325, 327-329, 331, 332, 335, 337, 339, 341-350, 356, 370, 372-379, 382, 383, 386-388, 390, 391, 394, 396, 398, 399, 401, 402, 404, 405, 407, 408, 413-422, 424, 428-430, 432-434, 439, 440, 444-449, 452-457, 460, 462-464, 466, 467, 469, 471-473, 475-477, 479, 481, 484-486, 488, 489, 491-495, 498-506, 508, 511-519, 521-530, 532-534, 536, 537, 539, 541-545, 547, 549-551, 554, 558-561, 564, 571, 573, 575, 578

Kadar (Kádár), Manuella 20, 35, 239, 259, 325, 516

Kaiser, Elke 103, 374

Kalicz, N. 35, 372, 475, 521

Kalmár, I. 576

Karczay, Á. 35, 106, 107, 439, 490

Kasztovszky, Zs. 346, 542

Katona, I. 18, 174, 531

Kádár, J. 35, 212, 216-218, 267, 305, 313-316, 318, 324, 372, 384, 385, 439, 523-525, 547-550, 554, 555, 563-565, 573, 574

Kádár, M. 35, 106, 171

Károlyi, L. von 500

Kelemen, L. 516

Kemenczei, T. 35, 101, 112, 300, 373, 375, 376, 399, 469, 485

- Kenner, F.** 280, 446
Kerényi, A. 401
Ketney, M. 128
Kéméndy, Gy. 296
Kiss, A. 397
Kiss, Viktória 375
Klacsmanyi, S. 21, 40, 44, 170, 171, 439
Kobal' (Kobály; Кобаль), J. 33, 36, 37, 376, 387, 388, 390, 391, 394, 418, 486, 495, 499, 500, 503
Koch, S. 36, 124, 192, 292
Kondrat, N. 193
Konyicska, G. 286
Koós, S. Judit 36, 485, 571
Koppány, T. 36, 173, 454
Kossack, G. 374
Kossina, G. 520
Kosztka, J. 36, 111, 124, 130
Kovacs, M. 36, 128, 130, 195, 198, 200
Kovacs, Melinda 530
Kovács, A. 169
Kovács, Elena 47, 139, 191
Kovács, L. 36, 139, 334, 397, 398
Kovács, T. 15, 31, 36, 469, 485
Kovács, W. A. 22
König, P. 36, 102, 222, 239, 382
Körlin, Gabrielle 36, 178, 201
Kőváry, L. 439
Kräutner, H. G. 78
Kristó, Gy. 36, 113, 453
Kroeger-Michel, Ehrengard 36, 185, 233, 241, 289, 302, 309, 310, 325, 327, 343, 388, 390, 392, 418, 421, 433, 456, 460, 466, 485, 499, 500, 516, 518, 524, 533, 554, 570, 571, 573, 575
Kulcsár, Gabriella 375
Kun, B. 21
Kuzmová, Klára 442
Kuznetsov, P. F. 414
Kuzsinszky, B. 570
Küster, H. 21, 36, 259

L
Lakatos, A. 533
Lakó, E. 55, 391, 456, 515, 518
Lang, Amei 21, 36, 259
Langó, P. 36, 334, 397
Laszke, Gy. 37, 216, 218, 385
Lazarovici, Gh. 320, 407
Lazăr, M. D. 531
Lazăr, Simona (Adriana Simona) 37, 321, 376-378
Lazăr, V. 37, 63, 181, 266, 375, 457, 485, 486, 521, 571
Lazin, Gh. 37, 317, 336, 344, 395, 425, 442, 495, 504
Lazu, C. 37, 111, 124, 130, 140, 195, 212, 218
László, A. 37, 63, 220, 233, 242, 264, 342, 372-375, 405, 413, 414, 456-458, 460, 486, 495, 516, 521, 571
Leb, I. V. 53
Lecca, O. C. 37, 106, 169, 222, 280, 284, 289, 424, 439, 469
Lehoczky, T. 37, 38, 245, 285, 299, 303, 310, 328, 343, 344, 386, 387, 390, 395, 440, 442, 446, 465-468, 481, 499, 500, 504, 570
Lengyel, J. 38, 490, 539, 545, 546
Leordean, A. 386
Lessek, F. 390
Leszih, A. 185
Lomborg, E. 570
Lovag, Zsuzsa 144
Luca, S. A. 20, 38, 233, 259, 343, 376, 382, 408, 413, 446, 456, 460, 499, 512, 515
Lucaciu, V. 38, 528, 529
Lucăcel, V. 19, 103, 300, 318
Lukács, A. 398
Lukács, K. 38, 424, 453

Lukácsi, Gy. 38, 204
Lungu, V. 31

M

Mac, I. 38, 66, 112
Macrea, M. 401
Magda, P. 38, 124, 194, 286, 308, 424, 453, 539, 543
Maghiar, N. 38, 112, 113, 124, 128, 139, 195, 212, 286, 292, 293, 304, 328, 385, 424, 444, 448, 453, 471, 539, 543, 577
Makkay, J. 36, 413
Makó Lupescu, Mária 53
Maksai, F. 38, 111, 173, 195, 306, 330
Manilici, Ecaterina 38, 212, 292, 375, 453, 457
Manilici, V. 38, 111, 195, 212, 292, 375, 453, 457
Mansfeld, G. 38, 469, 477, 501
Marcu, F. 298
Marcu Istrate, Daniela 32, 38, 57, 174, 181, 261, 262, 439, 472, 505
Mareş, I. 96
Marias, F. 292
Marin, I. 39, 124, 140, 195, 212, 218, 273, 286, 292, 539, 543
Marina, V. 19, 31, 495
Marinescu, G. G. 382, 413
Mariş, T. 416
Mariş-Dăncuş, Ioana 265
Marková, Klára 475
Marosi, E. 36, 113, 453
Marta (Mapra), L. 39, 43, 59, 233, 378, 405, 487, 489
Martian (Martian), I. (J.) 39, 266, 515, 518, 524, 548, 553, 554, 570, 573
Matei, A. V. 39, 92, 104, 204, 219, 234, 245, 298, 300, 317, 318, 336, 344, 379, 384, 395, 405, 407, 414, 419, 425, 428, 429,

433, 442, 471, 472, 488, 489, 503, 504, 526, 559, 564

Maxim (Kalmar, Kalmar-Maxim), Zoia 35, 39, 228, 234, 305, 335, 346, 374, 407, 408, 413, 414, 416, 479, 487-490, 547, 548, 550, 565, 574

Mayer, E. F. 39, 485, 570

Márki, S. 468

Márton, I. 63, 106, 424, 454

Márton, L. 393

Máthé, Sz. Márta 39, 485, 570

Mănărăzan, Mihaela 125

Mărcuş, Şt. 39, 111, 475, 489, 531, 570

Mărgineanu-Cârstoiu, Monica 261

Măţău, Florica 46

Mârza, I. 39, 124, 127, 195, 273, 292, 308, 315

Medeleţ, F. 102

Meier-Arendt, W. 17

Menghin, O. 27, 520, 570

Merşei, F. 28

Meruţiu, R. V. 40, 111, 124, 140, 169, 173, 188, 192, 195, 202, 204, 209, 212, 218, 308, 529, 539, 543

Meteş, Şt. 40, 222, 264, 287, 299, 312, 313, 315, 340, 341, 345, 403, 425, 444, 480, 578

Metz, J. 40, 170, 171, 174

Metzner-Nebelsick, Carola 16, 34, 40, 321, 325, 376-378, 382, 383, 512

Michnea, A. 244

Micle, R. 195

Miclea, I. 40, 373, 516, 521, 570

Mierzwiński, A. 475

Mihali, N. 40, 273, 281

Mihalik, J. 40, 111, 178, 390, 393

Mihálka, Şt. 270

Mihályi, J. (I.) 40, 105, 106, 222, 223, 226, 227, 240, 243, 264,

- 265, 280, 284-286, 299, 301, 303, 328, 336, 339, 340, 343-345, 386, 396, 403, 422-424, 425, 441, 442, 444, 446, 453, 454, 462, 464-469, 472, 473, 481, 495, 504, 506, 508, 513, 578
- Mihăilescu, V.** 66
- Mihăilescu-Bîrliba, V.** 433
- Mihoc, B.** 40, 169, 173
- Minghiraș, Tr.** 34, 128-130, 132, 134-138, 188, 190, 195, 206, 244, 274, 277-279, 454, 530
- Mirescu, C.** 40, 212, 385
- Mitrea, B.** 40, 41, 46, 103, 181, 186, 211, 245, 266, 280, 300, 313, 317, 318, 344, 393, 394, 401-403, 407, 419, 441, 442, 472, 477, 503, 504, 511, 545, 559
- Mitrea, I.** 34, 299, 373, 456
- Mitru, Ildikó** 145
- Mittelstrass, O.** 41, 111, 212
- Mizgan, V.** 262
- Mogielnicka-Urban, Malgorzata** 516
- Mogoșanu, Fl.** 23, 373, 469, 521, 541, 570.
- Moldovan, C.** 28, 49, 66, 112
- Moldovan, E.** 377
- Molnár, Á.** 36
- Molnár, L.** 15, 41, 112, 124, 178, 195, 201, 292
- Molnár, J. K.** 41, 112, 545, 546
- Morar, O.** 286
- Morintz, A. S.** 54, 376, 414
- Morintz, S.** 41, 243, 245, 327, 343, 347, 372, 373, 382, 444, 446, 459, 466, 471, 518, 541, 573
- Mortillet, A. de** 390
- Mortillet, G. de** 390
- Moscalu, E.** 41, 373, 495
- Moțiu, A.** 305
- Mozsolics, Amália** 41, 42, 54, 233, 242, 280, 288, 302, 303, 324, 325, 327, 328, 331, 343, 372-374, 382, 388, 393, 394, 418, 421, 446, 447, 459, 466, 467, 469, 477, 481, 485, 489, 498, 499, 502, 516, 518, 521, 523, 524, 533, 554, 570, 571, 573, 575
- Móricz, Zs.** 42, 106, 124, 145, 169, 171, 173, 178
- Munteanu, D.** 480
- Munteanu, Roxana** 414
- Mureșan, I.** 27, 112, 124, 443
- Muscă, Elena** 420
- Musteață, S.** 433, 448
- Müller, S.** 570
- Müller Celka, Sylvie** 34
- Müller-Karpe, H.** 42, 327, 373, 391, 466, 485, 521, 533, 570
- Myskóvsky, V.** 441
- N**
- Naghiu, I.** 504
- Nagy (Sasi Nagy), B.** 400, 478,
- Nagy, G.** 553
- Nagy, B. Margit** 42, 439
- Nagy, L. Márta** 39
- Nagy, Réka** 60
- Năprădean, C.** 15
- Năstăseanu, S.** 78
- Nägler, T.** 42, 47, 51, 106, 111, 375
- Neacșu, Antonela** 42, 49, 112, 212, 292, 377, 571
- Nebelsick, L. D.** 34, 321, 325, 377, 378, 382, 383
- Negru, M.** 24
- Nemeth, E.** 42, 227, 408, 424, 453, 503
- Nemoianu, Larisa** 42, 298, 299
- Nessel, Bianka** 233, 259
- Nestor, I.** 42, 390, 391, 393, 499, 516, 524, 554, 559, 570

Németh, P. 42, 106, 125, 170, 178,
192, 209, 292, 306, 311, 330,
487, 490, 534, 539, 545, 546

Németh, Rita E. 377, 378

Németi, I. (J.) 30, 42, 43, 111, 124,
178, 192, 201, 373, 378, 433,
456, 460, 471

Nicoară, Ioana 530

Nicolae, E. 397

Nicolescu, Corina 43, 262, 264

Niculică, B. P. 20

Niculiță, I. 43, 408, 414

Niedermayer, P. 43, 106, 112, 163,
188, 191, 192, 195, 210, 292,
330, 333, 424, 448, 532, 539,
545

Nistor, F. 43, 241, 287-289, 421,
466, 481, 498-500, 512, 561

Nistor, Gh. 443

Niță, F. 25

Novotná, Mária 516

O

Oancea, A. 485

Oblatek, B. 23, 35, 43, 49, 60, 124,
140, 212

Odobescu, I. 210

Olteanu, Șt. 38, 43, 105, 112, 113,
124, 128, 139, 195, 212, 286,
292, 293, 304, 328, 373, 385,
424, 444, 448, 453, 471, 533,
539, 543, 577

Opreanu, C. 298

Opriș, I. 43, 261, 264, 345, 481

Ordentlich, I. 43, 52, 53, 97, 233,
335, 356, 372, 374, 375, 495

Orga, V. 298

Orosz, E. 43, 44, 316, 324, 518,
520, 523, 524, 553, 573

Oszóczki, K. (C.) 15, 44, 112, 113,
124, 125, 139, 140, 169, 173,
178, 181, 191, 195, 201, 546

Oța, S. 398

P

Paal, E. 443

Palincaș, Nona 44, 376, 516

Palmer, A. 58, 111, 124, 180, 194,
307, 308

Palmer, K. 38, 44, 53, 58, 145,
154, 204, 216-218, 291, 293,
294-296, 385, 531

Pandulescu, G. 270

Pankau, Claudia 44, 259, 376

Pantea, A. 44, 125, 195, 274, 292,
308, 543

Pantó, G. 273

Pap, F. 44, 181-185, 203, 237, 281,
311, 331, 397, 400, 436, 440,
476, 478, 510, 529, 557, 562

Pap, J. 44, 106, 450, 453, 454, 508

Papacostea, Ș. 16

Paraschiv-Talmațchi, Cristina
471

Pare, Ch. 44, 460, 512

Pascu, Șt. 21, 44, 95, 112, 124,
139, 178, 186, 192, 227, 261,
264, 328, 439, 471, 505

Pasternak, J. 44, 280, 299, 302,
303, 391, 446, 447, 500

Patay, P. 96

Paul, I. 413

Paulík, J. 372

Pavúk, J. 541

Pál-Antal, S. 22

Pálffy, M. 45, 110, 124, 130, 195,
204, 212, 292, 308, 539, 543

Păunescu, A. 45, 217, 229, 301,
321, 346, 375, 491, 493, 511,
521, 523, 541, 560

Pârvan, V. 45, 266, 280, 285, 469,
520

Pernicka, E. 270

Peter-Röcher, Heidi 16

Peters, M. 378

Pethe, L. 45, 111, 124, 195, 204,
212, 292, 308

Petranu, C. 45, 304, 441, 508

Petre, Gh. I. 401
Petrescu, I. 424
Petrescu-Dîmbovița, M. 45, 63, 101, 102, 204, 221, 233, 241, 242, 259, 280, 288, 289, 299, 303, 310, 324, 325, 328, 343, 373-375, 382, 392, 405, 407, 413, 421, 446, 456, 457, 459, 460, 466, 467, 481, 485, 486, 495, 498, 512, 516, 518, 521, 554, 561, 570, 571, 573, 575, 578
Petri, M. 45, 95, 210, 234, 236, 419, 420, 483, 534, 556, 558, 559
Petrov, Gh. 510
Petrovay, G. 264
Pieta, K. 442
Piliny, Șt. 60
Pilly, N. 60
Pink, K. 46, 111, 280, 394, 457, 477, 503
Pintilie, I. I. 41
Piotrowski, W. 475
Pippidi, A. 341
Pippidi, D. M. 46, 373, 475, 485, 521
Pleiner, R. 46, 373, 375, 456, 457
Poenaru Bordea, Gh. 46, 186, 245, 407, 472, 504, 511, 545, 559
Pokoly, J. 59, 324, 553, 570, 573
Pop, Anuța 60
Pop, C. 384
Pop, D. 46, 92-94, 96, 97, 219, 220, 224, 227-230, 235, 236, 240, 243, 246, 268, 288, 298, 299, 313, 317, 321, 335, 341, 342, 347-350, 374-376, 378, 379, 402, 405, 407, 415-420, 426, 428-430, 433, 434, 462, 463, 464, 475, 477, 488, 489, 492-494, 508, 514, 517, 518, 521-524, 532, 534, 536, 542, 545, 547, 549-551, 558, 559, 564
Pop, Dariu 46, 92, 111, 124, 474, 534,
Pop, Dumitru 558
Pop, H. 42, 47, 52, 227, 407, 408, 414, 424, 453, 503
Pop, I. 270
Pop, I.-A. 47, 51, 375,
Pop, Lucia 34, 143, 178, 200, 201, 206, 216, 277, 295, 424
Pop, R. 60
Pop, S. 34, 543
Popa, At. 264
Popa, C. I. 16, 47, 48, 233, 242, 259, 376, 378, 379, 387, 413, 414, 416, 433, 457, 498, 505, 536, 564
Popa, R. 47, 106, 112, 139, 186, 191, 220, 222, 226, 227, 243, 259, 261, 262, 264, 265, 285, 289, 298, 300, 303, 304, 326, 328, 334, 335, 337, 339, 340, 345, 386, 397, 421, 424, 439, 441, 450, 453-455, 460, 463, 469, 471-473, 479, 495, 504-506, 508, 561, 578
Popa, T. 54, 321, 375, 475
Popandopulo, Ch. Zoja 103
Popescu, Anca-Diana 413, 414
Popescu, Antoanela 305
Popescu, D. 48, 49, 102, 103, 226, 261, 264, 280, 325, 327, 337, 345, 372, 373, 379, 393, 394, 401, 407, 439, 446, 459, 467, 469, 471, 485, 489, 495, 505, 521, 541, 554, 570
Popescu, G. C. 49, 124, 127, 195, 204, 212, 273, 292, 308, 376, 377, 543
Popescu, G. F. 17
Popescu, Th. 273
Portase, A. 49, 217, 244, 267, 279, 530

Porumb, M. 374, 403
Posea, Aurora 28, 49, 66, 112
Posea, Gr. 28, 49, 66, 112
Pošepný, F. 49, 446, 453
Pósch, A. 49, 216, 218, 385
Pósta, B. 49, 518, 554
Preda, C. 23, 49, 313, 343, 394, 401, 457, 503, 571
Preda, Florentina 45
Preisig, Ed. 49, 106, 273, 328, 344, 386, 424, 444, 446, 453, 479
Prichici, C. 203
Primics, Gy. 49, 217, 324, 325
Prohnenko (Prochnenko), I. 398, 495
Prodan, D. 49, 95, 124, 128, 139, 313, 399, 439, 440
Profantová, Nadja 526
Protase, D. 442
Przybyła, M. S. 49, 50, 229, 259, 321, 375-378, 405, 523
Pulszky, F. 50, 303, 391, 393, 467, 468
Pühringer, E. 259

Q

Quillfeldt, Ingeborg von 50, 391, 399

R

Radocsay, D. 508
Rajtár, J. 442
Rassmann, K. 16, 376, 457
Rákóczy, S. 50, 111, 140, 212, 273, 292, 328, 344, 393, 424, 444, 453
Recar, Monica 414
Reinecke, P. 521, 570
Reményik, L. 50, 124, 140, 194, 212, 292, 424, 453
Renaud, J. G. 144
Rezi, B. 259, 377, 378
Réthy, K. 50, 104, 112, 125, 140, 180, 195, 204, 212, 218, 292,

296, 308, 424, 450, 453, 454, 469, 539, 543
Réthy, L. 59, 324, 553, 570, 573
Ridiche, F. 376
Rieder, W. 106
Rind, M. M. 495
Rispling, G. 397
Rist, J. 28, 443
Roeder, M. 16
Rogojan, M. P. 527
Roman, B. 50, 373, 469
Roman, C. 38, 51
Roman, P. (P. I.) 407, 475
Roman, Ștefana 541
Romsauer, P. 50, 93, 97, 228, 313, 317, 321, 335, 375, 405, 413, 433, 489, 523, 536, 564
Roska, M. 50, 51, 95, 96, 101-103, 111, 212, 217, 219, 266, 280, 285, 292, 299, 302, 303, 305, 310, 313, 316, 324, 327, 328, 343, 347, 372, 385, 387, 388, 390, 391, 393, 399, 418, 446, 447, 453, 456, 457, 459, 467, 469, 475, 476, 481, 484, 489, 499, 501, 503, 515, 516, 518, 520, 521, 523, 524, 531, 533, 547-550, 554, 559, 564, 565, 570, 573, 574
Roșca, N. 51, 222, 287, 340, 403
Rotea, M. 31, 46, 51, 57, 61, 62, 347, 375-377, 413, 414, 440, 469, 485, 486, 516, 521, 571
Roth, H. 51, 112, 124, 169, 439
Rómer, F. 51, 169, 170, 280, 285, 288, 299, 302, 310, 343, 446, 466-469, 490, 508
Ruff, Csilla 60
Rupp, J. 51, 106, 124, 169, 174, 204
Ruscu, L. 51, 227,
Russu, I. I. 396

Rustoiu, A. 14, 20, 42, 47, 52, 56, 60, 61, 227, 408, 424, 453, 471, 503

Rustoiu, G. T. 16, 47, 48

Rusu, A. A. 53, 93, 107, 173, 222, 226, 227, 237, 261, 262, 264, 265, 287, 299, 304, 312, 315, 339-341, 345, 403, 439, 441, 444, 457, 472, 473, 479, 480, 482, 483, 490, 508, 534, 537, 547, 578

Rusu, M. 49, 52, 53, 101, 103, 105, 211, 212, 221, 233, 243, 269, 270, 276, 280, 288, 292, 299, 302, 303, 306, 313, 324, 325, 327, 328, 343, 372-376, 382, 391, 394, 399, 424, 446, 453, 456, 459, 460, 466, 469, 471, 477, 485, 495, 498, 501, 512, 518, 521, 538, 554, 570, 573

Rütz, T. 144

Ř

Řihovský, J. 460

S

Sabău, I. (I. V.) 29, 41, 44, 112, 113, 124, 139, 140, 178, 181

Sabău, N. 53, 171

Sacken, Ed. Freiherrn von 53, 280, 446, 503

Salaš, M. 16, 53, 259, 325

Samoilă, I. 273

Sana, D. V. 39

Sanderschi, N. 24

Sangmeister, E. 29, 324, 462, 516, 570

Savu, L. 198

Săndulescu, M. 78

Săsăran, Luminița 414

Sășianu, A. 53, 103, 104, 211, 219, 313, 318, 336, 343, 344, 394, 395, 401, 403, 425, 442, 457, 503, 504

Schauer, P. 21, 36, 62, 259, 512

Schiopul, I. 105

Schmidt, H. 469

Schmidt, L. 53, 106, 212, 273, 286, 328, 344, 386, 424, 444, 446, 453

Schmidt, S. 53, 124, 453

Schmidt-Sikimić, B. 374

Schrek, V. 29

Schönherr, Antalné özv. 22, 54, 169

Schönherr (Décsényi), Gy. 22, 53, 54, 102, 111, 113, 124, 140, 169, 170, 173, 177-179, 186, 192, 201, 204, 209, 292, 294, 309, 310, 330, 333, 372, 399, 434, 439, 489, 490, 532, 539, 545, 570

Schröder, M. 29, 324, 462, 516, 570

Schubert, E. 54, 516, 570

Schubert, F. 54, 516, 570

Schumacher-Matthäus, Gisela 54, 466, 467, 469, 485, 571

Schuster, C. 54, 321, 375, 376, 414, 475

Sebastian, D. 96

Sebestyén, Gh. 54, 313, 344, 403, 439

Seidl, J. G. 280

Sfășie, M. 24, 54, 574, 575

Shotyk, W. 378

Silvășanu, G. 24

Silye, L. 63, 106, 424, 454

Simina, N.-M. 48, 433, 471, 505, 536, 564

Simion, G. 375

Sipos, G. 22, 396

Sîntimbrea, A. 50, 373, 396, 469

Sîrbu, V. 54, 321, 374, 375, 413

Smirnova (Смирнова, И. Г.), I. Galina 373

Socol, I. 25

- Socolan, A.** 19, 104, 111, 173, 181, 313, 401, 436, 529, 533, 557, 562
- Socolescu, M.** 273
- Solomon, E.** 24
- Sommerfeld, Ch.** 242
- Soroceanu, T.** 18, 19, 25, 31, 33, 35, 39, 40, 53, 55, 102, 221, 233, 239, 242, 259, 288, 289, 299, 315, 321, 327, 343, 373, 375-377, 382, 390, 391, 394, 413, 433, 446, 456, 457, 479, 485, 486, 498, 499, 515, 518, 570, 571
- Sørensen, Marie Louise Stig** 55, 57, 59
- Spânu, D.** 375
- Sprockhoff, E.** 42
- Stache, G.** 26, 273, 305
- Stamatiu, M.** 55, 424, 453
- Stanciu, I.** 39, 55-57, 92, 103-105, 112, 186, 204, 211, 219, 227, 228, 234, 243, 245, 266, 268, 298, 300, 306, 313, 317, 318, 330, 336, 343, 344, 379, 384, 394-396, 401, 403, 405, 407, 418, 419, 425, 428-430, 432, 433, 436, 440, 442, 457, 471, 472, 474, 487-489, 503, 504, 526, 533, 536, 537, 545, 559, 563, 564, 571
- Stanciu, V.** 57, 111, 124, 195, 292, 328, 424, 453
- Stapel, A.** 413
- Steciaci, Livia** 59, 269
- Stiopol, Victoria** 38, 111, 195
- Stoia, Adriana** 57, 374, 404, 456, 457
- Stoica, C.** 57, 424, 453
- Stoica, Cornelia** 31, 46, 57, 62, 571
- Stoicovici, E.** 211, 324, 328, 487
- Stratan, I.** 373
- Strippelmann, L.** 273
- Stuchlík, S.** 53, 259, 325
- Suciu, C.** 58, 95, 124, 210, 219, 227, 234, 236, 283, 289, 300, 306, 319, 334, 340, 384, 399, 420, 421, 439, 444, 461, 490, 508, 525, 533, 534, 545, 547, 554, 558, 559, 574
- Suciu, Simona** 58, 173, 174
- Surdu, B.** 58, 385, 547
- Szabó, V. G.** 58, 378, 382
- Szabó, T.** 35, 106, 107, 439, 490
- Szathmáry, P. K.** 58, 284-287, 424, 446, 450, 453, 508
- Száráz, A.** 58, 390, 570
- Szász, C. (K.)** 58, 169, 173, 178, 201
- Szellem, G.** 58, 111, 112, 124, 173, 180, 188, 193, 194, 199, 212, 273, 286, 291, 294, 296, 307, 308, 539, 543
- Szemán, A.** 58, 103, 124, 195, 201, 292, 433, 539
- Szendrei, J.** 58, 372, 520, 523
- Szentgyörgyi, Mária** 58, 330, 439
- Székely, Z.** 59, 203, 331, 440
- Szilágyi, I.** 59, 105, 424, 453, 479, 506, 508
- Szirmai Szirmay, A.** 59, 106, 113, 124, 169, 173, 174, 490
- Szmik, A.** 59, 106, 111, 192, 193, 195, 201, 202, 203, 204,
- Szokol, P.** 59, 106, 111, 193, 539
- Szőcs, P. L.** 28, 59, 147, 149, 150, 261, 337, 439
- Szőke, Amalia** 59, 106, 269, 273
- Sztáncsuj, J. S.** 144
- Ș**
- Șadurschi, P.** 376
- Șomcutean, Z.** 443
- Ștefănescu, B.** 14
- Ștefănescu, I. D.** 529
- Ștefănescu, R.** 198

Š
Šabatova, Klára 16
Štrof, A. 53, 259, 325

T

Tagányi, K. 59, 324, 553, 570, 573
Takács, P. 59, 125, 163, 173, 490
Tamba, D. 56, 414
Tasić, N. 485
Taylor, T. 59, 374, 457
Tămaș, I. 28
Tămaș, T. 480
Tămaș-Bădescu, Gabriela 49
Tămaș-Bădescu, S. 49
Telcean, E. 178
Temesváry, J. 59, 517, 519, 524, 550, 553, 573
Tencaru, F. A. 46
Teodor, D. Gh. 45, 59, 174, 243, 432
Teodor, P. 16
Teodorescu, D. 273
Teodorescu, R. 59, 264, 339
Teržan, Biba 16, 59, 95, 233, 376, 378, 457
Téglás, G. 59, 60, 106, 110, 111, 124, 130, 193, 194, 266, 280, 293-295, 316, 393, 468, 469, 570
Thomas, R. 55, 57, 59
Thurzó, F. 154
Timiș, N. 40, 273, 281
Tîrșar, A. 267
Tocilescu, Gr. G. 60, 266, 280, 300, 468
Todinca, Gh. 42, 298, 299, 396
Todoran, M. 28, 443
Tohătan, R. 401
Tončeva, Goranka 373
Torma, K. 60, 302, 393, 481, 570
Totoianu, R. 48, 387, 416
Tripșa, I. 60, 112, 124, 139, 140, 188, 212, 218, 292, 373, 385, 456

Tudor, Ersilia 516
Turcu, Mioara 227
Tzigara-Samurçaș, Al. 533

Ț

Țelman, I. 265
Țentea, O. 298
Țeposu-Marinescu, Lucia 384
Țiplic, I. M. 262
Țurcanu, Rodica-Cristina 60, 103, 105, 112
Țuțuianu, I. N. 60, 345, 403, 508

U

Udubașa, G. 78
Uglea, M. 193
Urbán, M. 111, 292, 293, 295
Ursu, Tr. 439, 529, 559
Ursu, Viorica 141, 173, 178, 341, 400, 434, 439, 534, 555, 559
Ursulescu, N. 376
Ursuțiu, A. 20, 52, 60, 330, 433, 495

V

Vachta, T. 60, 225, 284, 289, 303, 315, 343, 390, 421, 466, 486, 518, 554, 571, 573, 575
Vanci, G. 18, 124, 286
Vasić, R. 102
Vasiliev, V. 14, 20, 52, 60, 61, 97, 245, 373-376, 405, 413, 432, 433, 457, 495, 521, 564, 571
Várady, G. 61, 424, 446, 453, 508
Vásáry, I. 262
Vădeanu, T. 24
Văleanu, M. 346
Vătășianu, V. 61, 169, 178, 227, 261, 264, 473, 508, 548, 556
Vârșescu, I. 188, 286
Velter, Ana-Maria 61, 104, 106, 191, 201, 313, 397, 448, 533

Vende, A. 61, 188, 292, 341, 475, 476, 488, 490, 531, 534, 543, 545, 570

Veress, J. 194

Verse, F. 377

Virag, C. 62, 228, 416, 487

Vişovan, Şt. 62, 218, 223, 227, 246, 265, 283, 318-320, 322, 325, 329, 345, 385, 427, 458, 460, 480, 482, 513, 515, 517, 525, 547-550, 562, 573-576

Vizauer, V. V. 62, 243, 245, 300, 336, 344, 395, 403, 425, 428, 430, 433, 442, 503, 504, 564

Vlad, P. 270

Vlassa, N. 373

Vries, N. M. W. de 571

Vulpe, A. 23, 43, 45, 62, 63, 102, 229, 233, 241, 242, 287-289, 302, 310, 324, 327, 343, 372-377, 382, 388, 390, 391, 405, 407, 413, 414, 418, 421, 433, 447, 457, 459, 462, 466, 469, 481, 485, 486, 489, 495, 498, 500, 512, 516, 518, 521, 523, 524, 531, 533, 554, 561, 570, 571, 573, 575

Vulpe, R. 373

W

Wagner, E. 106, 111

Wahlner, A. 63, 124, 296

Wallner Bărbulescu, Luminița 396

Wanek, F. 63, 106, 424, 454

Wanzek, B. 63, 102, 221, 242, 259, 306, 327, 374, 446, 457, 460, 481, 498

Weihermann, Petra 26, 413, 485, 502

Weisgerber, G. 36, 178, 201

Weiss, A. 63, 112, 125, 145, 147, 170, 171, 178

Weisz, T. 63, 212, 216, 218, 385

Wenzel, G. 63, 105, 106, 111, 113, 124, 139, 169, 194, 270, 291, 328, 340, 424, 444, 453, 495, 508

Werner, J. 63, 303, 570

Windholz-Konrad, Maria 63, 239, 259

Winkler, Judit (Judita) 64, 219, 266, 343, 394, 401, 402, 440, 442, 457, 503

Woditska, I. 18, 23, 37, 60, 64, 135, 140, 194, 296

Wolf, R. 22

Wollmann, V. 22, 50, 64, 96, 104, 112, 125, 140, 173, 178, 195, 196, 200, 216, 218, 235, 293, 295, 296, 373, 376, 396, 451, 453, 454, 469, 531

Wosinsky, M. 520

Y

Yalçın, Ü. 383

Z

Zachan, A. 565

Zaharia, Eugenia 372, 469

Zaharia, S. 424, 453

Zahariade, M. 63, 374, 521, 523

Zanoci, A. 43, 408, 414

Zdroba, M. 47, 111, 259, 261, 264, 265, 335, 337, 339, 345

Zebreniuc, Cristina 426

Zenecan, D. 28

Zincenco, D. 269

Zoltai, L. 101

Zrinyi, A. 181, 374

Zsámboki, L. 15, 21, 23, 58, 64, 65, 112, 124, 195, 204, 212, 292, 424, 448, 453, 539

А

Алешкевич, Я. 65, 486, 571

Б

Балагури (Balahuri), Е. 65, 375,
475, 486, 495, 516, 521, 571,
575

В

Ванчугов, В. П. 373

Г

Гершкович, Я. П. 313

Гранчак, I. М. 495

К

Котигорошко (Kotigoroško, V.),
В. 36, 65, 227, 298, 442, 503,
564

Т

Тереножкин, А И. 324

Щ

Щербей, К. I. 495

STRUCTURA ADMINISTRATIVĂ A JUDEȚULUI MARAMUREȘ
Stadiu – Aprilie 2009

Ardusat, comună

1. Ardasat
2. Arieșu de Câmp
3. Colțirea

Ariniș, comună

1. Ariniș
2. Rodina
3. Tămășești

Asuaju de Sus, comună

1. Asuaju de Jos
2. Asuaju de Sus

Baia Mare, municipiu

1. Baia Mare
2. Blidari
3. Firiza
4. Valea Neagră

Baia Sprie, oraș

1. Baia Sprie
2. Chiuzbaia
3. Satu Nou de Sus
4. Tăuții de Sus

Băița de Sub Codru, comună

1. Băița de Sub Codru
2. Urmeniș

Băiuț, comună

1. Băiuț
2. Poiana Botizii
3. Strâmbu Băiuț

Băsești, comună

1. Băsești
2. Odești
3. Săliște
4. Stremț

Bârsana, comună

1. Bârsana
2. Nănești

Bicaz, comună

1. Bicaz
2. Ciuta

3. Corni

Bistra, comună

1. Bistra
2. Crasna Vișeuului
3. Valea Vișeuului

Bocicoiu Mare, comună

1. Bocicoiu Mare
2. Crăciunești
3. Lunca la Tisa
4. Tisa

Bogdan Vodă, comună

1. Bocicoiel
2. Bogdan Vodă

Boiu Mare, comună

1. Boiu Mare
2. Frâncenii Boiului
3. Prislop
4. Românești

Borșa, oraș

1. Băile Borșa
2. Borșa

Botiza, comună

Budești, comună

1. Budești
2. Sârbi

Cavnic, oraș

Călinești, comună

1. Călinești
2. Cornești
3. Văleni

Câmpulung la Tisa, comună

Cernești, comună

1. Brebeni
2. Cernești
3. Ciocotiș
4. Fânațe
5. Izvoarele
6. Măgureni
7. Trestia

Cicârlău, comună

1. Bârgău
2. Cicârlău
3. Handalu Ilbei
4. Ilba

Coaş, comună

1. Coaş
2. Întrerâuri

Coltău, comună

1. Cătălina
2. Coltău

Copalnic Mănăstur, comună

1. Berința
2. Cărpiniș
3. Copalnic
4. Copalnic-Deal
5. Copalnic Mănăstur
6. Curtuiușu Mic
7. Făurești
8. Lăschia
9. Preluca Nouă
10. Preluca Veche
11. Rușor
12. Vad

Coroieni, comună

1. Baba
2. Coroieni
3. Dealu Mare
4. Drăghia
5. Vălenii Lăpușului

Cupșeni, comună

1. Costeni
2. Cupșeni
3. Libotin
4. Ungureni

Desești, comună

1. Desești
2. Hărnicești
3. Mara

Dragomirești, oraș

Dumbrăvița, comună

1. Cărbunari
2. Chechiș
3. Dumbrăvița

4. Rus
5. Șindrești
6. Unguraș

Fărcașa, comună

1. Buzești
2. Fărcașa
3. Sârbi
4. Tămaia

Giulești, comună

1. Berbești
2. Ferești
3. Giulești
4. Mănăstirea

Gârdani, comună

Groși, comună

1. Groși
2. Ocoliș
3. Satu Nou de Jos

Groșii Țibleșului, comună

Ieud, comună

Lăpuș, comună

Leordina, comună

Mireșu Mare, comună

1. Dăneștii Chioarului
2. Iadăra
3. Lucăcești
4. Mireșu Mare
5. Remeți pe Someș
6. Stejera
7. Tulghieș

Moisei, comună

Oarța de Jos, comună

1. Oarța de Jos
2. Oarța de Sus
3. Orțăta

Ocna Șugatag, comună

1. Breb
2. Hoteni
3. Ocna Șugatag
4. Sat Șugatag

Oncești, comună

Petrova, comună

Poienile de sub Munte, comună

Poienile Izei, comună

Recea, comună

1. Bozânta Mică
2. Lăpușel
3. Mocira
4. Recea
5. Săsar

Remetea Chioarului, comună

1. Berchez
2. Berchezoaia
3. Posta
4. Remecioara
5. Remetea Chioarului

Remeți, comună

1. Piatra
2. Remeți
3. Teceu Mic

Repedea, comună**Rona de Jos, comună****Rona de Sus, comună**

1. Coștiui
2. Rona de Sus

Rozavlea, comună**Ruscova, comună****Sarasău, comună****Satulung, comună**

1. Arieșu de Pădure
2. Fersig
3. Finteușu Mic
4. Hideaga
5. Mogoșești
6. Pribilești
7. Satulung

Săcălășeni, comună

1. Coruia
2. Culcea
3. Săcălășeni

Săcel, comună**Săliștea de Sus, oraș****Sălsig, comună****Săpânța, comună****Seini, oraș**

1. Săbișă
2. Seini
3. Viile Apei

Sighetu Marmăției, municipiu

1. Iapa
2. Lazu Baciului
3. Sighetu Marmăției
4. Șugău
5. Valea Cufundoasă
6. Valea Hotarului

Strâmtura, comună

1. Glod
2. Slătioara
3. Strâmtura

Suciu de Sus, comună

1. Larga
2. Suciu de Jos
3. Suciu de Sus

Șișești, comună

1. Bontăieni
2. Cetățele
3. Dănești
4. Negreia
5. Plopiș
6. Șișești
7. Șurdești

Șieu, comună**Șomcuta Mare, oraș**

1. Buciumi
2. Buteasa
3. Ciolt
4. Codru Butesii
5. Finteușu Mare
6. Hovrila
7. Șomcuta Mare
8. Vălenii Șomcutei

Tăuții Măgherauș, oraș

1. Băița
2. Bozânta Mare
3. Bușag
4. Merișor
5. Nistru
6. Tăuții Măgherauș
7. Ulmoasa

Târgu Lăpuș, oraș

1. Boiereni
2. Borcut

3. Cufoaia
4. Dămăcușeni
5. Dobricu Lăpușului
6. Dumbrava
7. Fântânele
8. Groape
9. Inău
10. Răzoare
11. Rogoz
12. Rohia
13. Stoiceni
14. Târgu Lăpuș

Ulmeni, oraș

1. Arduzel
2. Chelița
3. Mânău
4. Someș-Uileac
5. Tohat
6. Țicău
7. Ulmeni
8. Vicea

Vadu Izei, comună

1. Vadu Izei
2. Valea Stejarului

Valea Chioarului, comună

1. Curtuișu Mare
2. Durușa
3. Fericea
4. Mesteacăn
5. Valea Chiorului
6. Vărai

Vima Mică, comună

1. Aspra
2. Dealu Corbului
3. Jugăstreni
4. Peteritea
5. Sălnița
6. Vima Mare
7. Vima Mică

Vișeu de Jos, comună

Vișeu de Sus, oraș

1. Vișeu de Mijloc
2. Vișeu de Sus

CUPRINS

Prefață	5
Prescurtări	8
Prescurtări bibliografice.	8
Alte prescurtări	65
Cadrul geografic	66
Resurse minerale feroase și neferoase în județul Maramureș	78
Depozite și izvoare sărate în județul Maramureș	83
Istoricul descoperirilor și cercetărilor arheologice în județul Maramureș..	84
Repertoriul arheologic pe localități	91
I. Ardusat	92
II. Ariniș	93
III. Asuaju de Sus.....	95
IV. Baia Mare.....	96
V. Baia Sprie	192
VI. Băița de Sub Codru	210
VII. Băiuț	211
VIII. Băsești	219
IX. Bârsana	220
X. Bicaz	228
XI. Bistra	237
XII. Bocicoiu Mare	240
XIII. Bogdan Vodă	246
XIV. Boiu Mare	266
XV. Borșa	269
XVI. Botiza	283
XVII. Budești	284
XVIII. Cavnice	290
XIX. Călinești	297
XX. Câmpulung la Tisa	301
XXI. Cernești	305
XXII. Cicârlău	306
XXIII. Copalnic Mănăstur	312
XXIV. Coroieni	318
XXV. Cupșeni	320
XXVI. Desești	326
XXVII. Dragomirești	327
XXVIII. Dumbrăvița	330
XXIX. Fărcașa	333
XXX. Giulești	334
XXXI. Groși	341
XXXII. Ieud	342
XXXIII. Lăpuș	346

XXXIV.	Leordina	386
XXXV.	Maramureș	387
XXXVI.	Mireșu Mare	399
XXXVII.	Moisei	402
XXXVIII.	Oarța de Jos	404
XXXIX.	Ocna Șugatag	421
XL.	Petrova	425
XLI.	Poienile de Sub Munte	426
XLII.	Poienile Izei	427
XLIII.	Recea	428
XLIV.	Remetea Chioarului	435
XLV.	Remeți	441
XLVI.	Repedea	443
XLVII.	Rona de Jos	444
XLVIII.	Rona de Sus	445
XLIX.	Rozavlea	455
L.	Ruscova	461
LI.	Sarasău	462
LII.	Satulung	474
LIII.	Săcălășeni	476
LIV.	Săcel	479
LV.	Săliștea de Sus	481
LVI.	Sălsig	483
LVII.	Săpânța	484
LVIII.	Seini	487
LIX.	Sighetu Marmației	491
LX.	Strâmtura	512
LXI.	Suciu de Sus	514
LXII.	Șișești	526
LXIII.	Șomcuta Mare.....	531
LXIV.	Tăuții Măgherauș	538
LXV.	Târgu Lăpuș.....	547
LXVI.	Ulmeni	556
LXVII.	Vadu Izei	560
LXVIII.	Valea Chioarului	563
LXIX.	Vima Mică	573
LXX.	Vișeu de Jos	577
LXXI.	Vișeu de Sus.....	578
The archeological Repertory of Maramureș County (Abstract)		580
List of illustrations		582
Indicele alfabetic al localităților		595
Indicele descoperirilor pe epoci		599
Indicele de autor		604
Structura administrativă a județului Maramureș (stadiu – aprilie 2009) ...		622

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE MARAMUREȘ

Str. Monetăriei 1-3
Ro-430406 BAIA MARE

Tel. 0040 262 211924
Fax. 0040 262 211927

e-mail: muzeumm@yahoo.com
www.maramuresmuzeu.ro

În Bibliotheca Marmatia au apărut:

1. Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit Symposium Baia Mare 7. – 10. Oktober 1998 (Hrsg. Carol Kacsó), 371 p., Baia Mare, 2001
2. Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag Baia Mare 10. – 13. Oktober 2001 (Hrsg. Carol Kacsó), 490 p., Baia Mare, 2003



Repertoriul, ce reflectă stadiul de cunoaștere a descoperirilor arheologice din județul Maramureș până la sfârșitul anului 2006, doar în mod excepțional fiind luate în considerație descoperiri și cercetări arheologice de dată mai recentă, se adresează în primul rând specialiștilor în arheologie, istorie, istoria artelor etc. El este însă destinat și autorităților județene, municipale, orășenești și comunale, care au la dispoziție un nou instrument de percepție a patrimoniului local, ce trebuie protejat, dar și pus în valoare științific, muzeistic și turistic. Autorii de monografii ale localităților maramureșene vor afla, sper, date cu ajutorul cărora istoria locurilor pe care le studiază va putea fi mai bine și mai complet zugrăvită. Cred că și publicul amator de istorie și arheologie va găsi informații care să-l intereseze.

Am convingerea că există pe teritoriul județului Maramureș un număr mare de piese și complexe arheologice care nu au fost scoase încă la lumină sau care nu au ajuns să fie cunoscute de lumea științifică. Probabil că publicarea celor deja cunoscute va contribui la intensificarea cercetărilor și la apariția unor noi descoperiri.

Carol Kacsó